56,199/C

~~A. I. n. 27~~

R.C.196

WELLCOME
HIST. MED. MUSEUM

40 865

[redacted]

SCHAT-KAMER

DER

GENEES- EN NATUURKUNDIGE ZAAKEN.

18

VERKLARING
DER
TYTELPLAAT.

MEn ziet hier d'*Yver* door een' deſtig' Man verbeeld,
Die zyne middelen aan *Oeffning* mededeelt,
In 't algemeen bedagt voor allerhande quaalen;
Doch deeze toont hem dat men dus van 't ſpoor kan dwaalen,
En die Geneeswyz' thans aan elk word afgeraên.
De Gryzaard *Esculaap* bied hen zyn' byſtand aan,
Om, waar' het mogelyk, het Menſchelyke Leven,
Door hulp van Artſeny, de Onſterflykheid te geeven:
Maar *Ondervinding*, hier verbeeld door 't kleine *Wicht*,
Vertoont hen dat de Kunst vaak voor de ziekte zwigt.
Drie and'ren wyzen ons, daar ze op den voorgrond ſpeelen,
Dat de Artſeny beſtaat uit drie verſcheiden' deelen:
De een, die den *tak Coraal* den *Indiaan* ontrukt,
Vertoont de * *Mynſtof*, daar de Ziekte vaak voor bukt.
De tweede heeft een' *mand*, vol uitgekipte *Bloemen*,
Ziende op het † *Aardgewas*, voor quaalen hoog te roemen.
De derde toont een *Lade*, en leert dat menigmaal,
Het ſtom ‡ *Gedierte* zelfs geneest der Lydren quaal.
Galeen en *Hippocraat*, wier roem heeft uitgeblonken,
Zien wy in Beeltnis voor de *Kunst-* en *Boekzaal* pronken,
Terwyl het dor *Geraamte*, in allerhanden nood,
Den broſſen Stervling leert 't nabyzyn van de dood.
't Verſchiet verbeelt een *Hof* met *wilde* en *tamme Dieren*,
Van waar men de *Oeffenaars*, begeerig naar Laurieren,
Vol moeds beklimmen ziet den hoogen *Helicon*,
Om hoog verwelkomt door den *Menner* van de *Zon*.
Men houde al 't bycieraad voor ſpelingen der zinnen,
Genoegzaam kennelyk aan die de Kunst beminnen.

L. P.

* *Mineralia.*
† *Vegetabilia.*
‡ *Animalia.*

J. C. Philips inv. et fecit, 1742.

t' Amsterdam by { de JANSSOONS van WAESBERGE, HENDRIK VIEROOT, ABRAHAM en ISAAK GRAAL, } Boekverkoopers.

GAZOPHYLACIUM
MEDICO-PHYSICUM,
OF
SCHAT-KAMER
DER
GENEES- EN NATUUR-KUNDIGE ZAAKEN,
BEHELZENDE

De meeſte Konſt-woorden die in de Genees-kunde gebruikelyk zyn, Verhandelingen van veele in en uitwendige ziektens, beneffens derzelver Genees-middelen, alle de Mineralen, Metaalen en Aarden. Vreemde en Inlandſche-Dieren, Kruiden, Bloemen, Zaaden, Zappen, Olyen, Harſten enz: alle zeldzaame Speçeryen in de Medicynen gebruikelyk. En ten laatſten veele fraaje tot de Werktuig-kunde behorende Hand-greepen, alles in een welgepaſte orde na 't Latynſche Alphabet te zamen geſtelt, en in de Hoog-duitſche Taale beſchreven

DOOR DEN HEER

JOHANNES JACOB WOYT,

Med. Doct. en Hoog-leeraar op de Koninglyke Pruyſiſche Hooge-School te Konings-berg.

Nu na den Tienden Druk vertaalt, vermeerdert en met Aanmerkingen verrykt

DOOR

JOANN: CHRIST: SCHMELLENTIN,

Med. Doctor t'Amſterdam.

TAMSTERDAM,

By { DE JANSSOONS VAN WAESBERGE, HENDRIK VIEROOT, ABRAHAM EN ISAAK GRAAL. } 1741.

40865

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

OPDRAGT

AAN DEN

HOOG-EDELGEBOORNEN EN HOOG-GELEERDEN HEERE

HEERE

LAURENTZ HEISTER,

Doctor *der Medicynen*, *Hoogleraar der Genees- en Heel-kunde op de vermaarde Hooge-School te Helm Stad*, *Lyf-Artz en Hof-raad van zyne Doorluchte Hoogheit den Hartog van Bronswyk en Lunenburg*, *Mede-lid der Keizerlyke en Koningl. Pruiſiſche Societeit* &c. &c. &c.

EN AAN DEN

HOOG-EDELGEBOORNEN EN HOOG-GELEERDEN HEERE

HEERE

GUILIELMUS RÖEL,

Doctor *der Medicynen Hoogleeraar in de Heel- en Ontleedkunde*, Inſpector *van't* Collegium Medicum, *Examinator van de Chirurgyns in dienſt van de E: E: Ooſt-Indiſche Maatſchappy*, *en Onderwyzer in de Vroed-kunde te Amſterdam.*

EN

EN AAN DEN

EDELGESTRENGEN HEERE

HEERE

WYNAND DE GRUITER,

Leenman en Schepen der Stede en Vrye-Heerlykheit Heenvliet, Kenner en Beminnaar van Wetenſchappen &c.

ALS MEDE AAN DEN

E: ERVAARNEN HEERE

HEERE

JERONIMO DE BOSCH,

Inſpector *van 't* Collegium Medicum, *en Apotheeker in Amſterdam, Beminnaar der Geleerdheid.*

HOOG-

HOOG-EDEL GEBOORNE HOOG-GELEERDE

EDELGESTRENGE

EN ERVAARNE HEEREN.

MYNE HEEREN,

AL over lang hebbe ik gewenſcht dat my gelegentheid mogte vergunt worden, was 't mogelyk een gedeelte van mynen tyd te konnen beſteeden ten nutte, is 't niet voor allen, ten minſten veele myner tegenwoordige Landgenooten; Ik heb lang gewenſcht gelegentheit te mogen verkrygen, waardoor ik konde tonen de achting' welke ſteeds by my voor de Perzoonen van *U Hoog Edelgeb. Edelgeſtr. en Ervaarne Heeren* is bewaart geweeſt: niets was 'er derhalven zo als 't my toeſcheen waar mede de tyd nutter voor 't gemeen konde beſteed worden, als met dit Werk van den *HOOGGELEERDEN HEER WOYT* een Nederduitſch gewaad aan te trekken, ten einde het zelve van die geene, voor welke deszelfs kennis ten uiterſte nuttig is, mogte bekend en aangenoomen worden, terwyl dit haar ten minſten zal redden uit veele laaggeeſtige en byna niet noemenswaardige, nogtans onvergeeflyke onkundigheden, welke ik in zommige beſpeurt hebbe, en liefſt nu met ſtilſwygen wil voorby gaan: gelyk ik ook t'effens hope dat hier door eenige welke op die wyze denken en ſpreeken, zullen ontdaan worden

** van

van die laage denk-beelden, welke zy ſteeds ten opzigte der Vreemdelingen en derzelver Schriften by hun voeden: edoch wetende dat dit benevens veele andere gebreeken, volgens 't zeggen van den groten ERASMUS by de zodanige *meerder door de opvoeding dan door de natuur veroorzaakt word*, zal ik my thans daarmede niet ophouden.

Ik wende my derhalven hier alleen t'Uwaarts *Hoog Edelgeb: Hooggeleerde, Edelgeſtr: en Ervaarene Heeren*, van welkers Edelder denkbeelden ik ten vollen overtuigd ben, en nadere tot UE: ten bewyze der groote achtinge welke ik ſteeds voor UE: Geleerdheid en Perzoonen by my bewaart hebbe; ik verheuge my over het geluk 't welk my thans te beurte valt, dat ik my mag onderwinden deze bladen te verçieren met de Naamen van *U Hoog-Edelgeb: Edelgeſtr: en Ervaarne Heeren*; Naamen welke met lof by de latere Nakomelingen zullen in zegeninge zyn; 't zal altyd tot roem ſtrekken *U Hooggeleerdh*: Leſſen gehoort en *UE*: Voetſtappen na gevolgt te hebben; Ja 't zal altyd een Eere zyn in UE: *Hooggeleerdheedens* gunſt geſtaan te hebben, en van UE: *Geſtr*: en *Ervaarne* gekend te zyn. Ik voor my zal 't altyd tot Eere reekenen deze bladen met de uiterſte eerbied aan UE: opgeoffert te hebben.

In Duitſchland heeft men (gelyk Wereldkundig is) de uiterſte achtinge voor dit Boek van *DE HEER WOYT*, en daarom vertrouwe dat men het in Holland met geen minder toejuiching zal ontfangen, voor

al

al nu het de eere heeft te mogen pronken op het Voorhoofd met de roemrugte Naamen van UE: *Perzonen.* Dit weet ik ten minſten dat de Onwetendheit hier door van haren dekmantel ontkleed is, en dat yder thans gelegendheid heeft veele zaaken te onderzoeken en te weeten waar omtrent hy te vooren moeſt onkundig blyven.

Gelukkig hoop ik zullen ſteeds zyn de Pogingen van *U Hoog Eedelgeb*: *Edelgeſtr*: en *Ervaarne Heeren* gezegent in 't byzonder de Yver van *U Hooggeleerdheden* ter voortplantinge van Kennis, Wetenſchap en 't hyl der Menſchen; vruchtbaar UE Leſſen; bloeijende UE: Familien, en eindelyk lang'duurig zyn UE:*Hooggeleerdh*: UE: *Geſtr*: *en Eervaarne* Perzonen en derzelver welſtand: Dit is de Wenſch van dien die is, en blyven zal

Hoog Edelgeboorne, Hoog-Geleerde, Edelgeſtrenge en Ervaarne Heeren,

MYNE HEEREN

UE
Gewillige Dienaar

Amſterdam 17‡41.

SCHMELLENTIN.

VOORREDEN

VAN DEN

SCHRYVER.

BUiten twyffel zoude men eenen ganſch vergeeſſchen Arbeid ondernemen, wilde men aan de geleerde Wereld, door veelvuldige bewyzen voorſtellen, hoe loflyk de onderneming zy, dat namentlyk een onvermoeide Pen de tyd uitkoope, om een Woordenboek te zaam te ſtellen, en een Boekhandelaar de koſten waage 't zelve door den Druk gemeen te maken: Want aan elk die maar de minſte neiging tot de Geleerdheid en Wetenſchappen in zyne aderen beſpeurt, zal de onwaardeerbare nuttigheid als ook de onvermydelyke noodzakelykheid van zodanig een Werk, aanſtonds by den eerſten opſlag in de oogen ſchitteren. Hierom worden 'er reeds in alle Faculteiten, ja zelfs in alle Wetenſchappen die 'er te bedenken zyn, waarvoor men nog heden ten dage eenige agtinge heeft beroemde Mannen gevonden, die door dusdanig een Arbeid voor hunne Nakomelingen tot verdere uitbreiding der Geleerdheid veel verligting hebben toegebracht, en voor zich zelfs een onſterffelyken Naam verkregen hebben. In dezen opzigte be-

hoeven zich mede de Genees-Heeren niet ongelukkig te achten, terwyl eene *Bartholomeus Caſtellus* en *Jacobus Pancrazius Bruno*, gelyk ook de vermaarde Hollandſche Geneesheer *Stephanus Blancard*, hiertoe een goeden weg gebaant, en om zo te ſpreken het Ys gebroken hebben; Ook kan men niet ontkennen, dat *Johannes Schroederus*, *Johannes Zwelferus*, *Olaus Wormius*, de Schryver van het *Muſeum Danicum*, en *Michael Bernh. Valentinus* in zyn *Muſæum Muſæorum*, in dezen toegebracht hebben. Edoch wy vertrouwen dat het aan den Genegenen Lezer niet zal mishagen, dat, wy des niet tegenſtaande ons hebben laten overreden, om dit tegenswoordig Werk in Druk uit te geven: want gelykerwys elk zal moeten toeſtaan, dat hoe men dagelyks meer en meer zyne pogingen aanwend, om een Werk hoe langer hoe meer te volmaaken, men ook daar door aan het gemeente grooter nuttigheid toebrengt: zo zal dit tegenwoordig Boek ook zulks doen blyken. Invoegen 'er (1) Woorden en Zaken die by bovengenoemde Woord-Boekſchryvers; of (2) mede by andere Schryvers eerſt met groote moeite moeten nageſlagen en opgezogt worden, hier by den anderen gevonden worden, en dat wel (3) in de Hoogduitſche Taal; 't geen inzonderheid (4) daarom gedaan is, om dat by veele Hooge en Lage, de Latynſche Taal verdrietig mogte vallen, nadien men dikwerf het duiſtere door het geene even zo duiſter is daarin beſchreven vind, zo als zulks dikwils den geenen die niet genoegzaam in de Geneeskunde ervaren zyn voorkomt; vervolgens (5) te meer wyl veele de Termini en derzelver Eigenſchappen in het Duitſch gaarne op zo eene wyze als in dit Boek geſchied is, verklaart, en als met natuurlyke Verwen afgemaald zagen. Daarenboven zal de Genegene Lezer ook geen ledige doppen,

maar veel eer (6) het ware pit der Zaken vinden : Gelyk dit in het doorzien van 't gantſche Boek zal blyken, en dienvolgens vlyen wy ons met deze hoop dat een ieder hier in zal voldaan zyn. Waarmede wy ons in de verdere genegentheid van den Lezer aanbevelen.

den 1. *October*
1709.

VOORREDEN

VAN DEN

VERTAALDER

TOT DEN

L E Z E R.

DAt 'er niets is, 't welk ons als die gene, die den naam van Menſchen en t'effens Chriſtenen voeren, meerder en klaarder onderſcheid van de onredelyke Schepzelen als dit, dat wy hier onzen leef-tyd zo veel ons doenlyk is, vrywillig en ongedwongen beſteden ten dienſte des Groten Scheppers en tot wel-zyn onzes Naaſten, zal zo wy verwachten, niemand der redelyken zonder krenking' zynes allergrootſten en voortreffelykſten Naams durven ontkennen: Ja wat meer is, wy vertrouwen dit zelfs van die geene, welke den Schepper tot noch toe alleen maar begunſtigd heeft met die uitwendige gedaante, waar door zy zich der Menſchelyke hoedanigheden eeniger maten kunnen verzekeren; dit dan zo zynde, hebben wy ook een gedeelte van onzen Leef-tyd daartoe willen aanwenden, wy zeggen een gedeelte; maar wie weet het, of wy niet met recht wel mogen zeggen de helft onzer nog overig zynde dagen: Doch HY by wien 't getal derzelve is opgetekend die weet 't! HY beſtiere het na

zyn

zyn welbehagen. Dat wy ten minſten een gedeelte onzer leeftyd hierin hebben dooogebracht, kan thans den zodanigen blyken, welken het geluſten zal deze bladen te beſchouwen; dat wy daar toe verkoren hebben een gedeelte van de beſte onzer daagen ten welken opzigte wy wel mogen uytroepen, Heere ruk ons niet weg in de helfte derzelve! *weet yder, aan wien onze Perzoon en Jaaren bekend zyn. Eindelyk dat wy dit aan u goetwillige Lezer hebben medegedeelt, uit een gedeelte der zuivere genegentheid welke wy ſteeds by ons bewaaren, zal genoegzaam op alle bladen van dit Werk blyken: Deze bladen zeggen wy zullen daar van 't getuigenis dragen; zy zullen voeren 't merk-teken myner zuivere genegentheit t'uwaarts: Zy zullen zyn tot Rechters tuſſchen U en My in dezen.*

Wel aan dan laat dit ook uwen yver gaande maken, om mede op deze en dergelyke wyze U genegentheid vrywillig (want dit is de rechte dienſt) te beſteden tot wel-zyn van Uwen Even-naaſten; beſteed dezelve vrywillig, op dat dus daar door ook andere mogen aangeſpoort worden ter gelykmatige Verkiezing.

Wy achten 't onnodig te zyn om de nuttigheid van dit Werk den Lezer door een lange Redeneeringe aan te pryzen, want zelfs onze geachte Schryver gelyk zulks uit zyn Hoogeleerdh. Voorreden blykt, onthoud zich daarvan; wy oordeelen dit ook overtollig te zyn, om dat 't gemeene Spreek-woord: Goede Ware pryſt zich zelfs, *onzes erachtens hiermede zal bewaarheid worden; beſchouwd maar alleen het Tytel-Blad, 't zelve zal U aanſtonds de nuttigheid daarvan aanwyzen. Wie kan 'er ook andere verwachting' van hebben, als hy gelieſt te overwegen dat dit Werk in de tyd van omtrent een vierde eener Eeuw tot tien keeren herdrukt is; wie kan een ander denkbeeld daar van maken, of het zelve moet weggedragen hebben dien algemeenen Lof welken men ooit aan eenig Schrift na waarde gegeven heeft; en wie zou-*

de

de niet denken dat deze naarſtige Hoog-Leeraar ons noch met meer andere Schriften zoude begunſtigd hebben, indien de Dood hem niet had weggerukt uit het Land der Levende; maar helaas! 't ſcheen dien Vyand te mishagen dat zo een Yveraar voor 't Menſchdom was opgerezen, 't ſcheen hem dien geweldigen Vorſt te mishagen, dat hem zyne Macht door de Konſt eenes Stervelings eenigzints zoude betwiſt worden; 't ſcheen hem te ſpyten dat hier op Koningsberg ymand der Aardſche Zonen zich durfde met hem in den Stryd wagen, hem dikwils te overwinnen, en hem menigmaal te betwiſten zulke Onderdanen, die hy alrede meende onder zyn geweld te hebben, om ze met zich in zyn Ryk en Dal te voeren.

Hierom dan; ja uit ſpyt om zich te wreken leide het dien Vorſt toe om onzen Hoog-Leeraar; om onzen grooten Leids-man der Genees-kunde zelfs in Perzoon te overwinnen. Hy taſt hem aan, wanneer het vuur op 't heetſte was, onvoorziens, wanneer 't den Schepper behaagd had de Peſt, die al vernielende ziekte te zenden in de woningen dier Geweſten! Hy overrompelde dezen onzen Schryver ook doen, wanneer de HEERE *ſcheen toornig te zyn over dit zyn Volk: Hy overwon zyn Lichaam op den dag genaamt St. Michaël in 't zelfde Jaar wanneer men telde* 1709. *Hy overwon 't Lichaam; maar zyne Ziele wierd zo wy hopen opgenomen* ἐν ἁγίοις onder de Heiligen *wanneer deze bladen waren onder de Pers en onder 't opzicht zyner twee Zonen, gelyk wy daarvan door eigenhandigen Brief van zyn Hooggeleerdh: Zoon de Heer* JOH. CHRIST. WOYT, *M. Dr. noch reſideerende in de Stad, alwaar deze onze groote Yveraar 't Hoogleeraars-Ampt bekleed heeft, onderrecht zyn.*

Een yder uwer dan volge zo veel in hem is, dezen onzen Yveraar op 't ſpoor; Hy zoeke ook 't Menſchdom te beſchermen, met die Wapenen waarmeede men Ziekten en den Dood te keer gaat. Wel aan neemt dan des Schryvers Arbeid, gebruikt denzelven tot uw

*voordeel, en leeſt onze weinige vermeerderingen, getekend met dit * teken, tot wy eens gelegentheid hebben, aan Uw iets anders mede te deelen, en onze Aanmerkingen met die genegentheid uit welke zy aan UL. zyn toegeëigend van den Vriend der Redelyken*

Amſterdam
$17\frac{2}{3}41$.

SCHMELLENTIN.

OP

O P H E T

W O O R D- E N Z A K E N-

L E X I C O N,

VAN DEN HOOGGELEERDEN HEER

JOHAN JACOB WOYT,

Thans in 't Nederduitſch gebracht

D O O R

JOANNES CHRISTOPHORUS SCHMELLENTIN,

Med. Doctor.

KOmt *Duitſchland* wederom, door een van haare Lichten,
Ons in de Duiſternis tot roem en dank' verplichten;
Ten ſpyt der dwaaſen gunſt en Hoogmoeds ydele Lot,
Den Zotten tot een eer, den Wyzen tot een ſpot?
ô Ja! ziet WOYT zyn Boek, een Werk der SCHOOLGELEERDEN,
Tot blyk van groot Verſtand, ten ſteun van Hooggeëerden;
In 't *Nederduitſch* gebragt, met iever moeit en vlyt,
Door SCHMELLENTIN, na Kunſt, en met veel naarſtigheid.
In Zaken vol bekwaam en ryk om *regt* te leeren
Tot heele Meeſters, die veeltyds t'onregte ſweeren;
Want waare Meeſters zyn geletterd in der daad,
Door vinding en Vernuft, als eertyds *Hippocraat.*
Dit word hier ook geleert, *Rechtzinnig* zyn in 't denken,
Regtzinnig zyn in 't Werk, de Waarheid niet te krenken,

Te kiezen 't *regte* Spoor, den *regten* weg te gaan,
Te vliên 't verdonkert licht, nog daarin blyven ſtaan,
En d'Armen dienſt te doen, d'Elenden eerlyk helpen,
Den droevigen tot trooſt, de waan te kunnen ſtelpen,
Verbeelding uit het hoofd der Kreupelgaande Kunſt,
Welk komt door domme zugt en mank-verminkte gunſt.
Men dankt met reden dan, die ons zulk Werk vereerden,
Al geeft men die de naam van enkel *Schoolgeleerden*,
Of anders EPICUUR, of *ſlegte* ÆSCULAAP,
Geen *Uil* gaat voor een *Zuil*, nog *Bok* gaat voor een *Schaap*.
Geen Baart, noch Mes, noch Zeep mag deze ooit ontbinden,
Maar yver, vlyt, en Geeſt zal 't alles ondervinden.

Nil Conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.

J. D. SCHLICHTING.
M. & Chir. Dr.

OP

O P H E T

G A Z O P H Y L A C I U M

M E D I C O-P H Y S I C U M,

V A N D E H E E R

JOHAN JACOB WOYT,

In zyn Leven Hoog-Leeraar der Genees-kunde op de vermaarde Hooge Schoole te Koningsberg.

Nu in 't Nederduitſch gebracht

D O O R

JOAN. CHRIST. SCHMELLENTIN,

Med. Doctor.

DE kloeke WOYT heeft wel en wyzelyk geſchreven,
Voor alle die zo wel niet zyn als hy bedreven,
In al wat ieglyk woord in de Genees-konſt zegt;
't Geen hy uitvoerig in 't Hoogduitſch heeft uitgelegd,
Tot nut van alle die zich in die Konſt bevinden,
En zig 't zy in wat Naam, beſtaan ſtout te onderwinden,
Een Konſt zo vol gevaar, als zy wel heilzaam is.
Ach! ſloegen in die Konſt zo veel den Bal niet mis:
Zy ſlaan vaak na een Ey als blinden; 't koſt dan 't leeven,
Gelyk ons CELSUS, in zyn Bloemen heeft geſchreeven.
Het ondervinden zegt GALEEN, is vol gevaar:
Zo zeide ook HIPPOCRAAT ons allerbeſte Vaar.
Zy die aan 't Hooge School met yver bezig waaren,
Om daar in voorraat hun Verſtand ſtaag op te klaaren,
Te leggen vaſte Grond, voor 't heerelyk Gebou,
Waar op 't gevaarte der Genees-konſt ruſten zou,

Wanneer zy in practyk geleerde Harſſens ſteeken,
Zy worden met veel regt by Gooden vergeleeken:
Verdienen dat elk een hen na verdienſten eert.
Hierom heb ik myn Pen tot SCHMELLENTIN gekeert,
En wel met achting, om met deze zelfs te erkennen,
Dat hy verdient een plaats by ſnedige Arends Pennen,
Geſchikt om in de Konſt te dienen tot elks nut,
Wyl hy het groot gevaart der Konſt ſtaag onderſtut:
Niet enkel met dit Boek naauwkeurig te vertaalen,
Maar daar in te doen zien de luiſter zyner Straalen:
Zy blinken door dit Werk, en tuigen ieder een,
Dat zyn Geleerdheit gaat ver boven het Gemeen.
Wy danken zyne vlyt, en looven zyn Verſtand:
Hy heeft zich aan de Konſt en aan de Deugd verpand,
Ligt and'ren voor op 't ſpoor der nutte Wetenſchappen,
En toond hoe dat men komt tot hooger Eere trappen,
Waar toe Verſtand de Deugd, en naarſtigheid geleid,
Hem die door Wetenſchap voor zich het Spoor bereid,
Om niet alleen geleerd maar hoog geleerd te wezen:
En op een vaſten Grond, veel Lyd'ren te genezen.
Is dus zyn inborſt, wat verwagt men door den tyd?
Een and'ren HIPPOCRAAT word SCHMELLENTIN door vlyt.

ABRAHAM TITSINGH.

Chirurgus Amſtelædamenſis.

OP

OP HET

GAZOPHYLACIUM

MEDICO-PHYSICUM,

VAN DEN HEER

JOHAN JACOB WOYT,

In zyn Leven Profeſſor der Medicynen, op de Koninglyke Pruyſiſche Academie te Konings-berg:

Vertaald en uytgegeven

DOOR

JOAN. CHRIST. SCHMELLENTIN,

Medicinæ Doctor.

ZOo elk zyn tyd, veel waardiger dan Goud,
Tot Wetenſchap, die nutte Kunſten boud,
Met wakk're vlyt en ernſt beſteede tot 's Volks voordeel,
Zou niet de onwetenheid, die vuyge na elks oordeel,
De vlugt verkiezen, en in Ban zyn? Zou 't geweſt
Der Stervelingen niet gevaagt zyn van die Peſt
En botte dommigheid? de Wetenſchap herbooren,
Ontdekte dan aan elks onkunde Midas ooren.
Dus treed men op het ſpoor der braven en tot nut
Van 't menſchdom ſtrekt men aan Geleerdheid tot een ſtut.

Dit

Dit ſpoorde Heer SCHMELLENTIN tot arbeidzaam vertaalen,
Hy toond, hoe dat men dank en eere kan behaalen.
Men ſwaay den Schryver dan den Hoog-geleerden WOYTS,
Ons dank-geur toe voor 't Boek; Heer SCHMELLENTIN voor 't
Duyts,
En zoek gelyk de Bye daar uit de beſte Bloemen,
Zoo zal men SCHMELLENTIN en WOYTS hunne Arbeid roemen.

G. v. W.

OP

OP HET
FRAAYE EN WEL DOORWROCHTE WERK
GENAAMT

GAZOPHYLACIUM MEDICO-PHYSICUM;

OF

GENEES- EN NATUURKUNDIGE SCHAT-KAMER.

Eertyds ontworpen, en in 't licht gebracht,

Door den kundigen en wyd-beſaemden HEER

DEN HEERE

JOHANNES JACOB WOYT,

In zyn Ed. Leven Medicinæ Doctor, en vermaard Profeſſor op de Koninglyke Pruyſiſche Hooge-Schoole te Konings-bergen.

Nu voor 't eerſt in çierlyk Nederduitſch gebracht, en met notabele Aantekeningen vermeerdert,

Door den kundigen Ieveraar,

DEN HEERE

JOANNES CHRISTOPHORUS SCHMELLENTIN,

Medicinæ Doctor t'Amſterdam.

Sapientia non venditur auro.

ALſchoon 't *Gemeen* geen *Wetenſchap* erkend,
En elk zich meer na *gunſt*, als na *verdienſte* wend,
Zo dat de *Kunſt*, nu zugt en vol Elend,
Komt naar te treuren.

**** Nog-

Nogtans zo zoeken hier in *Amſteldam*,
Vier Echte *Zoons* uyt ÆSCULAAP zyn Stam,
Als werkzaam brandende in een held're vlam,
Haar *Kunſt* te beuren.

Hier by voegd heden zig Heer SCHMELLENTIN,
En toond vol iever ons een goed begin,
En hoe hy onvermoeid wil dringen in
De *Kunſt* haar ſchatten.

Waar door deez' *Kunſt* (zo 't ſchynd) weer ademhaald,
En over haar *Vervolgers* zegepraald,
Of ſchoon den *Woekeraar* (*) ganſch onbetaald,
Haar af komt matten.

Geen Noot, *verdienſte* krygt in 't Eynd' haar loon,
Nadien de *Kunſt* praald met een *Letter* kroon,
En ied'le *gunſt* verſmaad, met ſpot en hoon,
Als vol gebreeken.

Want

(*) Zo is 't niet alleen met de *Genees- en Heel-kunſt*, maar ook met meeſt alle andere *Kunſten* en *Wetenſchappen* gelegen, Want

Dantur coquæ minæ decem, Medico drachma,
Adulatori Talenta quinque, conſultori fumus,
Scorto Talentum, Philoſopho Triobolum.

Dat is:

Men geeft aan een *Kok* hondert Guldens en meer, maar aan een *Geneesmeeſter* een Schellingtje,
Die braaf opſpeeld, haald by duizende t'huis, maar een *Advocaat* word met wind beloond,
Aan een *Hoer* geeft men een *Talent*, maar aan een *Philoſooph* een oortje.

Want ſchoon *Heer* WOYT reeds lang is *dood* geweeſt,
Zyn *Naam*, en *Kunſt*, leeft nog als onbevreeſt;
Te meer: nu SCHMELLENTINS verheve Geeſt
Hem hier doet ſpreeken.

Deez' *Tolk* heeft hier een dubb'le Roem behaald,
Wyl hy dit *Werk* niet ſlechts alleen vertaald,
Maar met zyn eigen *Geeſt* en *Licht* beſtraald,
Voor *Konſt* gezinden.

Wie luſt heeft volg' dien *Ieveraar* op 't ſpoor,
En leez' deez' *Kamer-Schatten* door en door;
Wyl 't geen de *Kunſt* ooit tot haar hulp verkoor,
Hier is te vinden.

Dus ſtaat *Genees- en Heel-konſt* opgetooyd,
En *Neer-lands Laſteraars* van Stof berooyd,
Nu WOYT, en SCHMELLENTIN hier Paarlen ſtrooyd,
Schoon niet voor Zwynen.

Men kroon den *Schryver* dan met dankbaarheid,
Als ook den *Tolk*, die door zyn *Konſt* en *vlyt*,
De Nevels van de blinde onwetenheid,
Hier doet verdwynen.

Amſterdam
17$\frac{4}{20}$41.

JACOB van der HAAR.

Chirurg. Studioſ.

'T

'T BOEK GENAAMD

GENEES- EN NATUURKUNDIGE SCHATKAMER

SPREEKT TOT DEN LEEZER.

KLINK-DICHT.

HEeft iemand luſt *Genees-Natuur-kunſt* door te zoeken,
Hy gaa myn *kamer* vol met *ſchatten* door en door,
Woyt heeft my geſtoffeerd van achteren tot voor,
En *Schmellentin* heeft my gevuld in alle hoeken.

Myn *Tolk* zogt myn geleerden *Schryver* te verkloeken,
En volgden dus met vlyt elkand'ren op het ſpoor,
Wyl 't geen den eenen kort, den and'ren breed verkoor;
Zoo dat ik ſtrekken kan als 't hand boek veler boeken.

Ik ben in 't *Hoogeduits* tot tienmaal toe herdrukt,
Terwyl nu *Nederland* de vruchten van my plukt.

'k Wenſch dat ik in dit Land tot Zegening mag ſtrekken,
En dat de Luſt en Vlyt van ieder *Konſtgenoot*,
Tot nut voor 't algemeen mag worden overgroot,
Op dat Geleerdens Schild der Kunſten naaktheid dekken.

Den zelfde als voorn.

Ex Tempore.

SCHAT-

SCHAT-KAAMER
DER
GENEES-EN HEEL-MIDDELEN.

A ā ofte āā deze *twe* als ook eene van beiden worden dikwils in de *formulæ*, ordinantien, of voor-ſchriften der genees-middelen gevonden, en beduiden, dat van die dingen, die van malkander tot aan deze letter volgen even veel, 't zy in gewigt of maat moeten genoomen worden, als by voorb:

℞. *Ebor. ſine igne ppt.* ʒß.
Lap. Cancror. ppt.
Corn. Cerv. ſin. ign. ā *ofte* āā ℈ß.
Cinnab. nativ. gr. viij.
Croc. mart. gr. vj.
Miſce Fiat pulvis.

In dit poeder word van de *Lap. Cancror.* ende *Corn. Cerv. ſine igne ppt.* even veel genoomen.

AABAM word van zommige Chymiſten 't loot genoemt.

ABABTISTON, MODIOLUS, Ziet *Terebella.*

ABARTICULATIO, Ziet *Dearticulatio.*

ABBREVIATIO, ABBREVIATURA, word eigentlyk genoemt eene verkortinge of afkorting, als ook eene verkorte ſchryfſtyl, gelyk men met halve woorden of teekenen gewoon was te ſchryven, diergelyke *abbreviationes* of verkortingen zyn in de geneeskunde niet weinig in gebruik, en komen in dit werk menigvuldig voor.

ABDOMEN, de onderbuik / word van de Ontleedkundige genoemt de onderſte of laatſte holligheid van 't hart-putjen tot aan de ſchamelheid, in dewelke beſlooten zyn, de maag, darmen, milt, lever, en de deelen die tot de voort-teelinge dienen.

ABDUCTIO, is een zeker zoort van beenbreuk omtrent 't gewrigt; zodanig dat de beenderen van malkanderen wyken.

ABEL MOSCHI GRANA, Muskus graanen/ of abel moſchi zaad/ zyn kleine bruingraauwe en van buiten ruwe graanen, de gedaante van kleine nieren gelykende; ze geven van haar een reuk als uit muskus en amber t'zaam gemengd. Deze graanen worden in Ooſt-Indien, Egypten, America op de Antilliſche eylanden; en voornamentlyk op 't eyland Martinique gevonden, het is een zoort van heemst, en word hierom van de Kruid-kundige *Alcea Indica villoſa*; maar van anderen *Althæa Ægyptiaca* genoemt; deze *Alcea* groeit in de lengte regt op, heeft breede, groote en groene blaaderen, die in 't aanraaken als fluweel zyn; zy brengt voort geele, breede bloemen met purper roode vlakken, naar dewelke dryhoekige huiskens die van buiten bruin, en van binnen wit zyn te voorſchyn koomen, die het zaad in zig bevatten. Dit zaad word niet veel onder de geneesmiddelen voorgeſchreeven; maar *ETMULLER Tom. I. pag.* 501. *Oper.* zegt, dat men dit zaad in *Sp. vin.* of brandewyn doet, om aan denzelven een muskus ſmaak te geeven, 't word meeſt gebruikt om een aangenaamen reuk ergens aan te geven.

ABIES ALBA, CANDIDA, FOEMINA, witte en ABIES RUBRA, MASCULA, roode of ſwarte denneboom / deze groeyen op

hoo-

hooge ſteenachtige en zandige hoogtens, zy dragen een maaren tak die *ſteelis* genoemd word; in de Apotheken word hiervan gevonden, de ſchorſe, appels, 't harſt, gediſteleerd water, en 't aftrekzel. 't Medicinaal gebruik, de appelen in bier gekookt, en daar van gedronken, is een uitnemend middel tegens de ſcheurbuik: de uitgezakte endel-darm word door een gemaakt plankjen van 't genoemde hout weder op zyn plaats gebragt; de harst word tot *picationes* of pikpleiſters tegens de teringe der gewrigten gebruikt; de vloeyende harſt word in de Apotheken in plaats van Venetiaanſchen Terpentyn, en de droge word ook in plaats van wierook gebruikt.

ABLACTATIO, Het ſpeenen der Kinderen, dit geſchied naar verloop van een jaar: (*a*) onder de tyden die tot het ſpeenen verkoozen worden, zyn de bequaamſte het voor, en na jaar, als dag en nacht gelyk zyn, beter in de toeneemende, als afneemende maan.

ABLUENTIA, zyn zeekere genees-middelen dewelke de ſcherpheid des bloeds door uitlydinge verminderen; en alzo de vliegende pynen voornamentlyk die van de darmen teegen ſtaan, van deze kragt zyn de Rad: *Glycyrrhiz. Alth. Lilior. Albor. Polypod. Herb. Heder. terreſt. Veronic. Fumar.* als ze tot een *Decoctum* gebruikt worden, van gelyken 't *Decoct. Corn. Cerv. Hordei, Rapar. Thée* en *Coffée*; als ook de gezond en de born wateren, *Succus Citri, Ribium, Acetos. Portulac. Sp. ſal. Nitri, Vitrioli &c.* gemaakt tot een koeldrank. Deze Medicynen worden met groot voordeel gebruikt voor de *Pituitoſis*, of die geenen die met flym bezet zyn, te meer als dezelve met *laxantia* vermengd zyn.

ABLUITIO een waſſchinge / ſuivering; als men iets by voorbeeld een genees-mid-

(*a*) Te weten naar derzelver geboorte; een yder ziet hier ligt, dat de Schryver door de bepalinge van een jaar, voor eerſt zeggen wil, dat 't goet is om de Kinderen als ze een jaar gezoogen hebben te ſpeenen; Ten tweeden zegt hy dit, om dat 't in veele landen zo de gemeenſte trant is: edoch wy zeggen, dat 't tyd is, om dezelve te ſpeenen, als haar lichaam, of die deelen dewelke tot de chylmaakinge dienen, ſterk genoeg zyn, om andere ſpyzen tot een behoorlyken *chylus* of voedent ſap te maaken, zo dat dit aan de voorſigtige verkieſinge, van een yder Huys-vaader, en moeder overgelaaten word; wy zeggen voorſigtige, om dat 'er in dezen zeer veel onvoorſigtigheid gebruikt word.

del van zyne onzuiverheit reinigt: hieronder verſtaan de Chymiſten *Cobiberen*; de beteekenis hiervan ziet *Cobobatio*.

ABOMASUS, ziet *Enyſtron*.

ABORTUS een miſdragt / miſbaaringe / miſkraam / word alzo genoemd als de vrucht voor den ſevenden maand *geexcludeert* of buiten geſlooten word; hierom zegt men de vrouw heeft *geaborteert*, ofte ze heeft een quaden kraam gehad: de oorzaaken hiervan zyn eens-deels by de moeder, ten tweden by de vrucht te zoeken; by de vrucht als dezelve al te groot, onruſtig, ziek, dood en rottende is, desgelyks als de navel-ſtreng al te kort is; aangaande de moeder deze geeft hiertoe gelegenheit, als dezelve niet met genoegzaam en tot de voedinge welgeſtelde ſpys voorzien is, ofte dat haar bloed al te overvloedig of met een *acrimonia ſcorbutica* of ſcheurbuikachtige ſcherpte beſmet is; hierby koomen de beroeringen ofte ſchuddingen van de baarmoeder, welke veroorzaakt worden, door Vallen, Stoten, Springen, als ook Moeijelykheden, Toorn, Schrik, en Sterke afgang verwekkende middelen, geweldige drukkinge onder 't maaken van de Stoel-gang, hoeſten, Schreeuwen, enz: in de genezing heeft men alleen waar te neemen de verhoedinge van den miskraam; hiertoe worden zeer voordeelig gebruikt *Analeptica*, by voorb: *Aq: Embryon. Aq: vit. Mulier. Epileptic. Spir. maſtichin. Aq. ceraſor. nigr. Flor. Tiliæ Sp. Lilior. convall. Aq. cinamom. Syr. flor. Pæon. Tunic. cort. aurantior. confect. Alkermes, Ebur. S. ign. ppt. Mater. perlar. Specif: cephalic. D. Mich. pulv. Epileptic. marchs pulv. Contr. Abortum Auguſtan. Gran. Maſtich.* Indien de ſwanger gaande vrouwe bloedryk, ofte aan een ſterke vloeijinge der maandelyke zuiveringe onderworpen is, kan de zelve in de helft van hare bezwangeringe een ader geopend worden, de *reſolventia* zyn dienſtig, als 'er voor een miskraam naa een kneuzinge gevreesd word, en uit dezelve, deeze volgende als *Antim. Diaphoret. Cinnabar: Antimon. Ocul. cancr. Antihect. poter. flor. Sulphur. Corall. &c.* Indien eene verkoudinge hiervan de oorzaak is, komen de *Aromatica* in aanmerkinge, als *Eſſent. Aromatic. volat. rad. Galang. Zedoar. Zingiber. Bals. Embryon. Aq. vitæ Mulier. Eſſ. Galang. Sp. maſtichin*; *Sect*, warm gemaakte ſteenen, enz.

ABRACADABRA is een *Cabaliſtiſch* en *Magiſch* woord, 't welk teegens de koorts en

en andere ziektens in deeze afbeeldinge

Abracadabra
Abracadabr
Abracadab
Abracada
Abracad
Abraca
Abrac
Abra
Abr
Ab
A

op eenen cedul te ſchryven, ende den zieken aan den hals te hangen, van eenige bygelovigen aangeprezen word.

ABROTANUM, Averoone/ Averuit/ is twederlei, *Abrotanum maſc.* ende *Abrotanum fœmina*, groeit in Vranckryk in 't wild, maar word hier te lande in de hoven aangequeekt, in de genees-kunde word *Abrotanum* gebruikt voor moeder qualen, nier ziektens, koors, wormen en uitvallende haaren kan ook in plaats van 't bekende worm-kruid zaad gebruikt worden, in de Apotheken word hiervan gemaakt 't *Aq. deſtillat. Vinum, Conſerva, Ol. deſt. & infund.*

ABRUPTIO, Ziet *Abductio.*

ABSCESSUS, ofte APOSTEMA een Apoſtemie/ een verzweringe / of ettergezwel / in 't welk bloed met etter vergezelſchapt gevoelt word, de oorzaak is een alte lange verrottinge in de (*geinflammeerde*) ontſtoke deelen, een bedervinge, en (*putrefactio*) of verrottinge van de wei-achtige deelen des bloeds; want hoe langer de wey in een gezwel zyn verblyf heeft, hoe dezelve meerder gekookt, ende (*geinſpiſſeert*) verdikt word; want de ondervindinge leert, hoe korter dezelve daarin is opgeſlooten geweest, hoe vloeibaarder ze ook is. De genezinge beſtaat in het openen en het uitlaten van deeze ſtinkende *lympha* of dunne vocht; maar dewyl 'er in 't gemeen eenige dagen voorby loopen tot de openinge, van zelfs, door het ingeſlotene vocht geſchied, waardoor de lyder groote pyn gewaar word, zo is 't zeer gevoeglyk dat men de werkende natuur wat onderſteunt, 't welk (1) geſchieden kan door *emollientia* by voorb: een *Cataplasma* beſtaande uit *rad. Altheæ, Lilior. alb. Fol. Branc. Urſin. Malv: Violar. Sem: Fœn. Græc. Lini,* ofte *ol. Chamomill. Lilior. albor. Scorpion. Butyr. Sine Sal. axung. Porci*, ofte *mel, far. Fabar. Empl. diachyl. ſine Gumm. Empl. de melilot.* (2.) door *Attrahentia*, ende openende als *Empl. diachyl. cum gumm. de gumm. Ammoniac. de Baccis. lauri, Magnet. Arſenical.* als ook 't *ung. Baſilicon. de Bedellio etc.*: indien de pyn zeer hevig is, kan by deeze nog gevoegt worden *ol. Hyosciami, Hyperic. Crocus, Theriac.* ende ten laatſten kunnen de *cauſtica geappliceert* worden, als *ſterc. Columbar. Euphorbium, Sagapen. Cryſtall. lunares, Butyrum Antimonii*: maar 't ſpoedigſte en zekerſte is de opening met een lancet te doen; dit gedaan zynde, word de etter uitgedrukt, het gezwel gezuivert, en toegeheelt, waartoe dienſtig zyn, de *Digeſtiva*, en *Abſtergentia*, een *unguent.* uit *vitell*: *Ovi, Terebint.* en *ol*: *Roſar*: als ook *mel com*: *mel*: *Roſar*: en *Balſ. Peruv*: *nigr.* indien door deeze 't gewenſchte oogmerk noch niet kan bereykt worden, zyn deeze volgende de dienſtig, als *ung*: *Apoſtol. Fuſcum, Felic. Wurtzii, Ægyptiacum*, Voor 't overige word de plaats bedekt met *Diachyl*: *Simpl.* zo de *inflammatio* niet hevig is; maar de ontſtekinge hevig zynde, kan met 't *Empl. Sperm. Ranar.* of *Sperm. Ceti* of *ung. alb. Camphorat.* aangehouden worden, tot dat de geneezinge verkregen word.

ABSCISSIO, een affnydinge is, als een bedorven deel of lid van 't andere gezonde met een Mes, Beitel, Tang of zaage afgeſneeden word.

ABSINTHIUM, alſem / is twederly *vulgare* of *ruſticum* en *Ponticum* of *Romanum*: *vulgare* of gemeene alſem groeit meeſt op ſteenachtige, verhevene en onbebouwde plaatſen, bloeit in de maanden July en Auguſti, het Medicinaal gebruik hier van is, voor 't darmwee; tot verſterkinge der maage; en geelzucht; water-zucht; en de koortzen, in de *Apotheeken* word daar van gemaakt het *Aq. deſtil. Sp. Succus expreſſus* en *inſpiſſatus*, *vinum abſinthites*, *Extractum*, *Eſſentia*, *Conſerva*, *Syrupus*, *oleum infuſum* en *Deſtillatum*, *Sal fixum* en *Volatile*, *Trochiſci de abſinthio.*

ABSINTHIUM DULCE, Zie *Aniſum.*

ABSINTHIUM PONTICUM, Roomſche alſem / Komt in krachten byna met de voorgaande over een, ook kunnen de *præparata* zo als uit de voor-genoemde, uit deeze gemaakt worden; maar hy is zelden in gebruik.

ABSORBENTIA; (*a*) Zuurbrekende middelen / Zyn zulke medicynen, dewelke door haar droog en aardachtig t'zamenſtel het ver-

(*a*) Worden ook genoemt *Concentrantia, Saturantia*, en *Temperantia.*

vermogen hebben, om de ſcherpte en zuurheid der zappen in 't lichaam te verteeren, en gelyk als in zig te trekken; deze zyn *Alabaſtr. Cryſtal. mont. C. C. uſt. Ebur. uſt. Lapid. Cancr. limatur. Martis*, *Corallia*, *Mater perlar. Terr. Sigill. off. Sepiæ*, *Croc. Mart. aperitiv. Elixir præcipitans*, *Liquor Martis Solaris*, *Spuma chalybis*, *Magiſterium martialeá peritiv. &c.* Zy kunnen in alderhande koortzen, verſtoppingen van de milt, darm-wee, droppel-pis, ſcheurbuik, jigt, buik-loop, zaad-loop, en bloet-ſtortinge gebruikt worden.

Abstemius, Die zich onthoud, jemand die hem van zeekere dingen in ſpys en drank onthoud, gelyk als wyn, bier, vruchten, kaas, enz.

Abstergentia, Ziet *Abluentia.*

Abstinentia, 't onthouden / word doorgaans van ſpys en drank gezegd, dit kan twederley zyn, 't eene kan in 't geheel zyn, en 't andere in 't byzonder, by voorbeeld als den lyder maar 't geene 't welk hem dienſtig is gebruikt, en zich ondertuſſchen van andere ſpyſen onthoud.

Abstracticius, ofte Abstractivus, word van zommige *Chimiſten* voor den geeſt uit planten genoomen, zoo deze geeſt tegen over de *Fermentatio*, of giſting geſtelt word, kan dit plaats hebben in kruiden die veel vlug zout by haar hebben.

Acacia Ægyptiaca ofte *Vera*, is een doornachtige ſtruik, groeit in Egypten: hier van is in de Apotheeken bekent 't *ſuccus Acaciæ*, Acacien zap, ofte Egyptiſche Schooten doorn- of doorn boonen zap; 't is een Root-achtige bruine en dikke zap, hebbende eenen ſcherpe aantrekkende ſmaak, het word in dunne blaazen in gedaante van ronde bollen, waar van yder 4. 6. ook wel 8. oncen weegt, bewaart, ende uit Egypten over Marzilien overgevoert. Maar of deeze zap uit de vrucht van dit gewas, of uit de ſchorze en bladeren getrokken word, is tot nu noch onzeker; de beſte zoort is, die hart, zwaar en vaſt is, als men met een haamer op de ballen ſlaat, datze licht van malkaar ſpringen, ziende van buiten zuiver en van binnen glanſig.

Acacia Germanica, Prunus Sylvestris, Slee-doorn / Slee-pruim / deeze doorn word overal in boſſchen en velden gevonden; 't zap hier uit word by gebrek van de vooorgaande wel gebruikt, maar dewyl mên nu geen gebrek aan de *acacia vera* meer heeft, zoo gelooft de Schryver dat 't bedrog daarvan niet meer in gebruik is; edoch dit Slee-zap word ook als 't voorgaande in blaazen bewaart en verzonden; 't is zwart van kleur, gelyk *Extractum Liquiritiæ*, 't heeft een ſterke adſtringeerende kracht: Slee-pruim verſterkt de maage, wederſtaat de overvloedige *menſes* of maandſtonden, de *doſis* is een *drachm.* in de gedaante van een poeder, ook word 'er geſteld dat dezelve een ſteenbrekend middel is.

Acantha, Ziet *Rhachis.*

Acanthabolos, is een chirurgicaal inſtrument, om ſplinters, en diergelyken uit de wonden te trekken: *CELSUS* noemt 't *Volſella*, een Nyp-Tange.

Acanthus Germanicus, Zie *Carduus Benedictus.*

Acceleratores, Zie *Muſculus.*

Accessio, Zie *Paroxyſmus.*

Accidens, Zie *Symptomata.*

Accipiter, is de naame van een roofvoogel Geyer / Gier. Sperwer of Havik; in de heel kunde heeft het de beteekenis van een zeekere bandage of bindſel voor de neus, 't welk met twee of drie ſwachtels verricht word.

Acerides, worden genoemt *Emplaſtra, quæ Carent cera*, tot welke geen was komt, by voorb: als de bekende Neurenberger pleiſter. enz.

Acetabulum, heeft in de Medicyne verſcheidene beteekenisſen: (1) in 't algemeen beteekent het de holte aan 't heupe been de pan genoemt, daar 't hooft van 't dye been in ſluyt, (2) een Apothekersmaat, houdende twee ende een halve once wyn: (3) de kruid beminnaars drukken hiermede eenige planten uit.

Acetosa Lapathum Acetosum, Zuuring, groeit in 't Veld ende weiden als ook in de Tuinen, deeze verſterkt de maag, 't hart en lever, verwekt eet-luſt, verſlaat den dorſt, en word hierom gemeenlyk in de heete en peſt-koortzen, zo wel uit als inwendig met groot voordeel gebruikt, de Zuuring bloeit in de maand van Mey, in de Apotheeken zyn hiervan, *conſerva*, *aq. deſtillat. Succus*, en *Syrupus.*

Acetosella, Trifolium Acetosum, Lujula, Alleluja, Oxytriphyllon, Klaaver-Zuuring / Schaaps-Zuuring / Koekoeks-brood / Koekoeks-look / groeit in ſchaduwachtige, en zandige plaatzen, bloeit in April, en in 't begin van May; hiervan zyn in de Apotheeken, *Folia*, *Conſerva*, *Aq. deſtill. Sal eſſential.* en *Syrupus.*

Ace-

Acetum, Azyn, hier onder worden verſtaan alle zuure vochten, die van de giſtinge tot aan een zoort van verrottinge gekomen zyn: want als de giſtende vochten, als wyn, bier en mee, haare volkoomentheid verkregen hebben, houden dezelve in haar eenen volatilen ende brandenden geeſt; maar als 't tartariſche zout door 't *phlegma geſolveerd*, en vloeibaar gemaakt word, zo dat 't de overhand begint te krygen verandert 't vogt in een zuur, dat men gemeenlyk Azyn noemt.

Acetum destillatum, gediſteleerde Azyn / word op volgende wyſe gemaakt. ℞. *Aceti vini optimi*, *q. ſ.* doet denzelven in een glazen ofte Aarden kolf tot drie deelen van de kolf daarmede opgevult zyn, diſteleert het trapswyſe in zand, in 't begin moet het vuur maar weinig geſtookt worden, op dat 't *phlegma* geſcheiden word, naderhand wat ſterker, edoch hier dient wel gade geſlaagen te worden, dat de verbrandinge voorgekoomen worde, de *Spiritus* dient tot 't inwendige gebruik, het overige kan door ſterk vuur over-geſtookt worden, tot dat 't overblyfzel in de kolf by na droog is, 't welk een ſcherpe ende *empyreumatiſche Spiritus Aceti* is.

Acetum vini, Wyn Azyn / hoe beter de wyn is, waaruitze bereid word, hoe ſterker de Azyn is; deze heeft een verkoelende, aanhoudende, en te zaamtrekkende kracht, dryft 't ſweet, en de verrottinge, hierom word ze ook tegens de peſt ten hoogſte gepreeſen, waarom ook veelderhande tegengiftige Azynen in de Apotheeken gemaakt worden: als

Acetum Bezoardicum, Bezoar azyn/ ℞ *Baccar. Lauri Juniperi* ā ℥ß. *rad. Angelic. Dictamn. alb. Enul. Oſtrutii*, *Pimpinell. Tormentill. valerian. vincetoxic. Zedoar.* ā ʒvj. *folior. Rutæ hortens. Salv. Scord. Flor. calendul. Lavendul. Meliſſ. Roſar.* ā ℥ß. *Flaved. cortic. Aurantior. Citri. Santal. citrin.* ā ʒiij. *Caryophyllor. macis. myrrhæ*, ā ʒij. *ligni Saſſafr.* ℥ß. *m. pulv. groſſ.* giet hierop *aceti flor. Tunic.* ℔iij. en bewaart 't in een wel geſloten vat.

Acetum calendulæ florum, Goudsbloem-Azyn, ℞. *Flor. Calendulæ*, op een helderen dag vergadert, en in de ſchaduwe der Zonne gedroogt. *q. v.* giet hierop *acet. vini. q. ſ.* laat dit ſtaan in de Zonne tot den azyn geverwt is, giet dezen azyn langzaam en klaar af, en herhaalt dit noch eens met andere bloemen, bewaart dit afgegotene vocht tot 't gebruik. Op de zelve wyſe maakt men *acetum Roſarum*, (roſen) *Rutæ* (wynruit) *Flor. Sambuc.* (vlier bloem) *Flor. tunic.* (nagelen) *cheir* (geele violen) & *Rubi idæi* (braam-bezien) azyn.

Acetum hystericum *Mynſichti* Moeder-azyn. ℞ *herb. Rutæ rec. exſiccat. gran. chamæactes*, ā ℥j. *Gumm. Sagapen. Galban.* ā ℥ß. *Rad. peucedan. Caſtor. Ver* ā ʒij. *Gallor. Equar. aſſæ foetid.* ā ʒj. *acet. vini opt. q. ſ.* laat dit eenige daagen ſtaan om te meuken in warm zand, giet 't door een *Filtrum* en bewaart het tot 't gebruik, deeze doet goede uitwerkinge in moeder ziektens, zwymelingen, en ſlaap-ziekten, ze kan in, en uit-wendig gebruikt worden.

Acetum purgans *Prævotii*, Purgeer azyn / ℞. *Tartar crud.* ℥ß. *Fol. Senn.* ʒiij. *cort. Cinamom. Sem. Anis.* ā ʒß. *acet. Vini* ℔j. *infundeert* het de tyd van 24. uuren *geſiltreert* zynde, bewaart het tot 't gebruik.

Acetum squilliticum, Zee-ajuins azyn. ℞. de bladeren dewelke tusſchen de buitenſte ſchil ende 't binnenſte merg ſteeken gelykende kleine ſchilvertjes van Zee ajuin, *q. v.* ſnyd dezelve heel fyn, ende laat ze in de Zon, ofte in een gematigde warmte des vuurs droogen, zo lange tot dezelve verwelkt zyn, doet ze als dan in een kolf met *acet. vini q. ſ.* laat het zoo ſtaan om te meuken.

Achiotl, Ziet *Orleana.*

Achores crusta, lactea lactumina, ſchurftheid des hoofds / is een witte ſchurftheid op 't hoofd, achter de ooren, en in het aangezigt van kleine kinderen, deeze ſchurftheid word ook dikwils gevonden aan andere deelen; indienze dieper ineet word dezelve *Favi* genoemt, zoo ze blyft naar het ſpeenen word ze *Tinea*, quaedzeer, droge ſchurft, genoemd: de oorzaak komt uit een quade geſteltheid des bloeds, 't welk in 't gemeen door de taaiheid en ſcherpte der melk bedorven is, in de geneſing moet maar op 't gebrek van de melk gezien worden, als deeze verbetert, zal de ſchurft van zelfs opdrogen, ende afvallen: maar indien dit quaad lang aanhoud, zo kan de kinderen gegeven worden een laxerend middel, gemengd met bloet-zuiverende, 't *laxerende* kan zyn *Mercur. dulc.* de bloed-zuiverende *antimon. Diaphoret. ſimpl.* ende *martial. CC. uſt. Flor. Sulphur.* &c. uitwendig kunnen eenige ſmeringen gebruikt worden als *ung. album*, ofte

 ceruſſæ.

ceruſſa, *butyrum.* ofte 't quaad kan afgewaſchen worden met *Aq. deſtil. plantag.* ofte Franſchen wyn.

Acia, een draat/ Zyden-draat/ die in de hecht-naeld door de Heel-Meeſters geſtoken word, om grote wonden daarmede te hechten.

Acia Dyspepsia, Zie *Dyspepſia.*

Acida medicamenta, Zuure medicynen/ deze zyn 't Sap uit citroenen, aelbeſien, braambezien, zuuring, de zuure geeſten uit de mineralen, als *Sp: Salis nitri*, *vitrioli*, *clyſſus Antimonii*, &c.

Acidulæ, Fontein-water/ Born-water/ Zuure-wateren/. dit zyn klare heldere doorſchynende minerale wateren, van ſmaak verſcheiden, maar doorgaans zuur ofte naar den zuuren hellende, ze worden zo in anderen landſtreken als in duitſchland gevonden, en tegen veelderlei ziektens zo wel in als uitwendig met groot voordeel gebruikt; maar om dat de krachten en deugden van de zuure wateren meeſt uit de mineralen, de welke zy in zich bevatten voort-ſpruiten, zeer onderſcheiden zyn, alzo zyn ook de zuure wateren zeer verſchillende door den aart van 't mineraal, als die gene dewelke yzer en vitriool by haar hebben, zyn meer openende, en doen veel voordeel in langduurige ziektens, andere met *nitrum* beſwangert, zyn voor de ſteen en de pyne der nieren, maar die met ſwavel vermengt, zyn voor de borſt dienſtig. De wyze om deeze te gebruiken, moeten inzonderheit deeze drie tyden in acht genomen worden, dat is, (1) wat 'er te doen ſtaat voor, (2) onder ende (3) naar de geneezinge.

Voor de genezinge, is 't noodzakelyk dat men in langduurige ziektens vooraf met een wel geoeffend genees-Heer raad-plege, of de ziekte door deze genezings-wyze kan weg-genomen ofte verlicht worden? En wat voor zoort van zuur-water in 't byzonder daar toe dienſtig is, dewyl in dezelve gelyk zo even gezegt, een groot onderſcheid is, nademaal 't zeker is dat 't ſwalbacher zuur-water de long-zuchtigen, ofte die gene die naar deze ziekte hellende zyn zeer ſchadelyk is, en byna een bloedſpouwinge verwekt, daarin tegendeel de Selterer meer nuttig als ſchadelyk is. Noch is in overweginge te nemen, of de krachten des lyders wel in zo ver in ſtaat zyn, dat de genezinge kan begonnen ende geeindigt worden? Want indien de longe, lever, ofte eenig ander ingewand niet wel geſtelt is, moeten de genoemde wateren niet gebruikt worden.

Maar gereet zynde om de genezinge te ondernemen moet 't lichaam van te voren wel daar toe geprepareert, en de eerſte wegen gezuivert worden. Edoch ſterke purgeer middelen zyn hier nadelig, maar laxerende middelen als *Fol: Senn:* en meer andere kunnen daartoe gebruikt worden: dit gedaan zynde kan men tot de genezinge zelfs overgaan, en gedurende dezelve, de tyd, maat, aard, en wyze des waters wel gaade ſlaan. De beſte tyd is in de drie zomer maanden, *Juny*, *July* ende *Auguſtus*, dewyl in die tyd de wateren hare beſte krachten hebben, en zo wel de verborgen kracht, als ook de zogenoemde wereld geeſt ende geheime levens voedſelen daarin in menigte vergadert zyn; al hoewel in geval van noodzakelykheit in 't begin van *September* en uit einde van *May*, de wateren noch kunnen gebruikt worden. Aangande de quantiteit is noodzakelyk om de krachten daarvan te overwegen, en in den beginne zo veel te gebruiken, als de maag zonder beſwaringe en opblazing verdragen kan; en dewyl 't water door zyn koude aan de maag dikwils nadelig is, zo kan 't een weinig warm gemaakt worden, ofte de citroen en maag oblien en kokskens, gezuikerde cumyn, anys, fenkel, kalmus *Sp: carminativ: zedoariæ* en diergelyken kunnen daarby gebruikt worden; ook moet ten derden 't water niet alte ſchielyk ingeſwelgt maar allenskens naar malkander, onder ende naar gemaakte beweginge gedronken worden. Zy werken aldus gemeenlyk in de eerſte week door den afgang, de tweede door de pis, de derde door 't ſweet; maar om dat dit niet in allen tyden en perſoonen zoo geſchied, zoo moet geduriglyk op haare uitwerkinge gade geſlagen worden, opdat dezelve kan te hulp gekomen worden. Maar indien 't lichaam zich hier tegens hardnekkiglyk aankante, zo kan men zomtyds den geprepareerden wyn-ſteen, *Tartr. Solub:* ofte *Fol. Sennæ* in zuur-water infunderen, ofte de Frankfortſe pillen gebruiken; maar diergelyken medicynen moeten niet heel dikwyls en zonder nootzakelykheid geduurende de genezinge gebruikt worden, en noch minder de ſterke purgatien; maar met groot voordeel kan men met 't *zuur-water* diergelyken medicynen vermengen, die 't zelfde naar de piswegen en ſweet-gaaten leiden kunnen, als daar zyn *Tinct. Tartari*, *Sp: Sal: armoniaci*, maar voor al is 't noodzakelyk een goede

goede levens wyze te houden, indien men de gewenſchte uitwerkinge verwacht, 't debaucheren moet vooral achtergelaten worden; 't zelfde moet men ook naar de geeindigde genezinge een vierendeel-jaars onderhouden opdat de zeker volgende uitwerkinge der wateren bevoordeelt worde.

ACIDULÆ ARTIFICIALES, door konſt bereide zuur-wateren / zyn om dieswillen uitgevonden, om dat 't de gelegentheit van yder een niet toelaat tot de natuurlyke wateren te reizen, ook zyn deze zoo krachtig niet, als ze op andere plaatzen vervoert worden, als by de baaden; de zuure-wateren worden op veelderhande wyze gemaakt, edoch het yzer is de baſis van allen. Zommige blusſchen een gloiend yzer in Rynſchen wyn, andere gebruiken *Limatur. martis* gemengd met mee-azyn, en doen een weinig vitriol daarby, 't welk zy diluëren met een genoegſame quantiteit water; andere nemen den met *aq. roris majalis* bereiden *liquor martis Solaris*; ofte de *Tinct. martis Solaris*. *ETMULLER oper. Tom.* 1. *pag*: 446. houd voor de beſte zoort de *cryſtallos vitrioli martis* in 't eigen *phlegma* geſolveert, ende met wyn gedilueert, ze zyn dienſtig tegens alle langduurige ziektens, als *cachexia chloroſis*, ende verſtoppingen der milt.

ACIDUM, Zuur.

ACINUS, Korrel van druiven / word van zommige genees-Heeren voor de gehele druif genomen.

ACMELLÆ FOLIA, Acmellen bladeren / zyn tedere gekerfde blaaderen, van gedaante doove netelen niet heel ongelyk, dewelke anno 1690. door de Ooſt-Indiſche Maatſchappy, eerſt uit Ooſt-Indiën in Nederland gebragt zyn. Ze zyn in Duitſchland noch niet zonderling bekent.

Zy hebben eenen fynen verwarmenden doch niet ſcherpen ſmaak. Dit kruid *Acmella* groeit meeſt op 't Eiland Ceylon. En word van de kruid kenners *Chryſanthemum bidens* ofte *bidens Zeylanicum* genoemt, hebbende eéne witte vezelagtige wortel, uit welke een byna vierkante ſteel omtrent een voet hoog groeit, aan welke veel takjens met langachtige van vooren ſcherptoelopende en ingekorvene bladeren zyn: deze moeten jeugdig ende niet veroudert zyn, om dat hare kragten in fyne vlugge deelen beſtaan, door dewelke zy ſterk pis dryvende zyn: ze zyn hierom een byzonder middel tegens den nieren en blaazen ſteen, opſtoppinge der pis en ſuiveren de maand-ſtonden, worden als *Thée* gebruikt.

ACONITUM. Ziet *Napellus luteus*.

ACONITUM, S. Chriſtofels kruid / is in de medicynen niet in gebruik.

ACONITUM SALUTIFERUM, Zie *Anthora*.

ACOPON, Beteekent in 't gemeen al 't geene waar door de vermoeitheid benoomen worden kan; in 't byzonder die plaatsmiddelen welke ergens opgeſtreeken, en opgelegt de vermoeitheid ſchielyk en om zoo te ſpreken eensklaps uit trekken; diergelyken zyn *Sp: Frument. Anis. fol. Bardan: ſive Lappæ major*, enz.

ACORUS ADULTERINUS, geel-ſwarte lelien wortel. Geel-liſch / is een langachtige wortel, omtrent een vinger dik, uitwendig bruin, en inwendig rood, ze word in ronde ſchyven geſneeden en bewaart, ze heeft eenen aanhoudende en ſcherpen ſmaak, groeit in vochtige plaatzen en grachten; word ook van anderen *Iris lutea paluſtris* en *Pſeudo-iris* genoemt. *ETMULLER*, noemt dezelve *Gladiolum luteum*; deze wortel word tegens de rode loop, 't bloeden der neuſe ende bloet pisſen, grootelyks geroemt.

ACORUS VERUS, CALAMUS AROMATICUS, VULGARIS, Calmus / groeit meeſt in vochtige plaatzen als ook in de tuinen, de beſte wortel is die noch vers, gaaf, taai, van de veezelen wel gezuivert, en lieflyk van reuk is, hebbende eenen aangenaamen en ſcherpachtig bitteren ſmaak, deze verwarmt, en verſterkt de maag, verwekt eet luſt, breekt de winden, en opſpanningen des buiks.

ACRIMONIA, ACRE, Scherp / hier onder word in 't gemeen de ſcherpte des bloeds verſtaan, waarvan afkomſtig is *Acrimonia Scorbutica*, ſcherp Scheurbuikig bloet / *acrimonia lactis*, ſcherpe melk / *acrimonia ſalivæ* ſcherp ſpeekzel.

ACROCHIR, is by *GALENUS* en *HIPPOCRATES*, 't uitwendige deel der hand welkers uiteinde de ellepyp, 't ſpek-been en de toppen der vingeren zyn.

ACROCHORDON, ACROCHORDONES, Zie *Verrucæ*.

ACROLENION, Zie *Olecranum*.

ACROMIUM, Het ſchouderbeens-hoofd / uit-ſteekzel / ſchoudertop / is de bovenſte ende langſte *proceſſus*, en 't uiterſte einde der rugge graat, en die gene met wien 't breder deel en het ſleutel-been vereenigd word:

ACROMPHALION, Het middelſte deel des navels.

ACROPOSTHIA, de voorhuit ofte veelmeer 't buitenſte deel der voorhuit, 't welk heeden ten dage noch de Joden van het mannelyke lid ſnyden, welke operatie zy de beſnydenis noemen.

ACROTERIA, worden by *HIPPOCRATES* de uit-wendige delen des lichaams genoemt, als hooft, handen en voeten.

ACROTERIASMUS, is een Chirurgicale operatie, als men de buitenſte door 't koude-vuur aangegrepene leden, als handen en voeten met de zaag afneemt.

ACUERE, Scherpen / hier door word verſtaan, de krachten van een genees-middel te ſterken ende te vermeerderen by voorbeeld, purgerende pillen en de poeyers met eenige greinen *diagridium*, *trochiſc. alband. extr. bellebr. nigr.*

ACUS, een naald / hegt naald / word onder de Chirurgicale inſtrumenten begrepen, ze heeft een veelvoudig gebruik, word ook genoemd een ſtaar, of catharact naald, dit woord betekend ook kaf.

ACUS PARACENTICA, een naald tot de openinge van de borſt ende des onderbuiks.

ACUSTICUS, al 't geene wat tot 't gehoor dienſtig is, als *acuſtica medicamenta*, middelen dewelke tegens 't qualyk geſtelde ende verſwakte gehoor dienſtig zyn; *acuſticum par nervorum* is 't zevende paar zenuwen, die horende, ende gehoors-zenuwen genoemd worden zyn die dewelke tot 't oor gaan, ziet *WELSCHII Tab: LVII.*

ACUTUS, Scherp heevig; hier onder word in de genees kunde in 't gemeen verſtaan, dat geene 't welk ſchielyk met hevigheit en gevaar beweegt, ofte aangrypt, en word zoo wel van de niet natuurlyk als tegen natuurlyke dingen gezegt: 't aldermeeſte word dit van ziektens gezegt; waarvan dat af komſtig is, *morbus acutus* een zeer heevige ende gevaarlyke ziekte: deze worden in drie trappen verdeelt, namentlyk (1) *in peracutos*, zynde die dewelke gemenelyk in zeven dagen eindigen; hier onder behooren ook de *acutiſſimi morbi*, dewelke in vier dagen eindigen, (2) *in acutos* zyn die dewelke in 14 dagen eindigen, en (3) *in acutos ex decidentia*, zyn die geene die zomtyds tot den veertigſten dag aanhouden.

ADAMAS Een Diamant/ is de hardſte ſwaarſte doorſchynendſte ende koſtlykſte onder de edel geſteentens, namentlyk de Orientaaliſche; in Bohemen worden 'er veel gevonden maar veel ſlechter. Of dezelve in de medicynen van eenig gebruik is, daarover zyn de genees-Heeren noch verſchillende; eenige houden denzelven voor ſchadelyk, om dat de darmen daar door gequetſt en de roodeloop daar door veroorzaakt word, indien dezelve inwendig gebruikt word; andere pryzen den tot poeyer gemaakten diamant teegens diergelyken ziektens. *ETMULLER Tom. I. p.* 787. meent dat de rechte zuivere geſtotene diamant dienſtig is, om dat hy 't zuur, indrinkt, maar de groflyk geſtootene ſchadelyk: in plaats van dezen kunnen *de Lap. Cancr.* ofte *C. C. uſt.* gebruikt worden, in 't overige is 't ten eenemaal onwaar, dat de diamant niet zoude kunnen in ſtukken geſlagen en geſtooten, maar met bokken bloet zoude moeten ontdaan worden.

ADARTICULATIO, ARTHRODIA, DIARTHROSIS, ondiepe of vlakke inledinge der benen, als de onderkoek met de ſlaapbeenen, het ſleutel-been met 't ſchouderblad en borſt-been.

ADDE. Doet noch daartoe, komt dikwils voor in de *formulæ* by v. b.

℞. *Aq. calc. viv.* ℔ij.
Sulphr. citrin. pulveris. ℥j.
Coq in vicem, colatur. adde ofte doet noch daartoe
aq. roſar. ℥j.
miſce.

ADDEPHAGIA, en ADEPHAGIA, gulzig eeten / gulzigheid voornamentlyk in jonge kinderen, als dezelve uytermaten begerig zyn naar brood, de oorzaak hiervan word van verſcheide geleerde genees-Heeren aan de wormen, met recht toe geſchreven. De geneezinge beſtaat in de wormen te dooden, en dezelve uit te dryven.

ADENOIDES is de naame der *paraſtatarum* en *proſtatarum*, hiervan ziet op haare plaatze.

ADEPTI, worden die genoemt, die door een zonderlinge ſchikkinge des Alderhoogſten iets in 't byzonder in deeze ofte geene wetenſchap geleert hebben. De *Chymiſten* willen ook gaarne met die naam geëert worden, om dat ze allen haren yver en moeite aanwenden tot de verkryginge des *arcani univerſalis*, edoch zy verſpillen meeſt alles.

ADEPS, Vet / Smeer. is genoegzaam bekent.

ADIANTUM VERUM, en VULGARE, 't Rechte en waare venus haar / ofte *Capilli veneris*, is dat 't welk heel dunne en ſwarte ſteelen heeft, groeit hier te lande niet, maar word ofte uit Indiën, als daar is *Adiantum Bra-*

Braſilianum en *Canadenſe* ofte uit Italien en Vrankryk, als daar is *Adiantum Monſpelienſe* tot ons overgevoert; dierhalven als de *capilli Veneris* van de genees-Heeren voorgeſchreven worden, moeten de Apothekers dit kruid daar door verſtaen, en boven andere in de ordonnantien gebruiken, 't word ook *Adiantum Album* genoemt; maar deeze naam word beter door andere aan de ſteen-ruite gegeven; deeze

ADIANTUM ALBUM ofte RUTA MURARIA, **ſteen-ruite** / groeit meeſt aan oude muuren en toorens: ze groeit niet zo hoog als de zo even genoemde, draagt bredere en niet zo ſcherpe bladeren; word ook *Salvia vitæ* genoemt. De derde zoort word genoemt

ADIANTUM NIGRUM, heeft eenen harden ſteel, dikker en langer bladeren als de voorgaande. Dewyl ze in 't gemeen aan ſchaduwachtige heuvelen en om de wortelen der bomen groeit, word ze van zommige *Onopteris Mas* en Ezels vaaren genoemt. Wegens haar qualiteit en werkinge zyn ze byna alle gelyk: ze zyn middelmatig geſtelt in hitte en koude, worden 't meeſte in borſt-dranken gebruikt, als ook tegens een moeielyke aſem haaling: kink-hoeſt: longen zucht: van gelyken tegen de milt en water zucht, 't bloed wateren, en in 't byzonder voor 't geronnen bloed in de pis wegen; maar in dien 'er eenige ſteentjes, zand, ofte graveel in is, kunnen de Joden kerſſen en parel zaad daarby gedaan worden; hiervan word gemaakt de beroemde *Syrupus Capillorum Veneris*, dewelke eene ſchoone geelachtige coleur hebben moet, klaar doorſchynende, en van eenen aangenamen ſmaak en behoorlyke dikte; maar de zuure en wit gecoleurde is te verwerpen.

ADIANTUM AUREUM, MUSCUS CAPILLARIS, POLYTRICHUM MEDIUM, **Gulden-haar / Venus haar** / is niets anders als moſch, dit word gevonden aan ſteenachtige zandige en moſch-achtige plaatſen, op heuvelen en boſchen, naar zyn beteekeninge maakt 't het haar groeiende: het verzacht de podagreuſe pynen, indien men den lyder daar meede berookt. *CARRICHTER* roemt het tegens de zo genoemde Tovery, en word hierom aan den hals der kinderen gehangen.

ADIANTUM RUBRUM, TRICHOMANES, POLYTRICHUM OFFICINARUM, **Weeder dood / Vrouwen haar / Steen-breek** / groeit aan donkere, vochtige plaatſen, dit geheele kruid komt in krachten met het vrouwen haar en ſteen-ruite over een.

ADIAPNEUSTIA, verſtoppinge der zweetgaaten.

ADJUVANS, eene **meede hulpe** / word in de Recepten vereiſcht, als by eenige medicynen noch iets gedaan word, opdat dezelve zo veel te ſchielyker en beter haare uitwerkinge kunnen doen: dit word ook in 't byzonder een *purgans*, en *ſtimulans* genoemt: alzo is de beſte *ſtimulus* ofte *adjuvans* des *Mercurii dulcis* 't *Scammonium præparatum.*

ADNATA, **Het aangewaſſen oog-vlies** / is wit van verw en ſterker als de andere, en word hierom het wit in 't oog genoemt, in deszelfs midden heeft 't een groot gat voor 't hoorn vlies, waar door de reegen-boog en de oog-appel des oogs door-ſchynt, dit vlies is zeer gevoelig en veel aderkens zyn in 't zelfde verſpreid, dewelke in een ontſtekinge der oogen zeer opſwellen, en kunnen dierhalven heel licht gezien worden.

ADOLESCENTIA, Ziet *Ætas.*

ADOS, **bluſch-water** / is dat water in 't welk gloeiend yzer of ſtaal uitgebluſcht en afgekoelt is.

AD PONDUS OMNIUM, word dikwils in de Recepten gevonden: beteekent; dat het op 't laatſte voorgeſchrevene ingredient zo zwaar en zo veel in de gifte zyn moet, als 't vooraf ſtaande te zaamen aan gewicht bedraagt, by voorb.

℞. *Aniſi,*
Carui,
Fœnicul.
Glycirhiz.
Rad: Helenii ā ℥ß
Sacchar. cand. ad pondus omnium.

Dat is neemt anys, fenkel, cumyn, ſoethout en alantſwortel, van elk een half once, maar zuiker zo veel als de vooraf voorgeſchrevene vyf te zamen wegen, deeze bedraagen vyf loot, zo dat 't ook vyf loot zuiker zyn moet.

ADROP, is een *Spagyriſch* konſtwoord, en beteekent 't lichaam ofte loot, waar uit de *Mercurius* tot de *lapis Philoſophorum* gemaakt word.

ADSTANTES, worden van *HIPPOCRATES* die gene genoemt, die de zieken oppaſſen en hand reikinge doen.

ADSTRICTIO, een **aanhoudinge te zamen-trekkinge**; hiervan is af komſtig *adſtrictio alvi* een geſlooten lichaam.

ADSTRINGENS, ADSTRINGENTIA,

Adstrictica, contrahentia, Geneeg-middelen dewelke alle teegen natuurlyk vloeiende, en uit de vaten loopende vochten en ſappen bedwingen, ſtoppen, en ophouden, en door haaren wrang en aard-achtigen geur te zaamen trekken: deeze zyn *Rad: Plantag. Biſtort. Tormentill. folia Bellid. Pyrol. flor. Roſar. Rubr. ſemen Plantag. Nux Cupreſſ. Gallæ, ſang: Dracon. Bol. Armen. lapis hæmatit. croc. Martis adſtring. Terra vitrioli, dulc. Saccbar. Saturni, extr. Tormentil. Tinctur. Martis adſtring. Corallior. Hæmatit. clyſſi Minerales*, alle azynen enz. Deze en diergelyken worden met groot voordeel in alle bloedſpouwingen gebruikt, als ook in al te ſterke vloeijngen der maandelyke ſtonden, Roode en de zaad-loop, witte vloet, overtollig zweet, enz.

Adulteratio, is zo veel als *quid pro quo*, dat is als het eene voor 't ander, of wel in 't geheel 't verkeerde en ietwes anders in plaats van het zelfde genees-middel gegeven word, als ook een vermenginge van valſch onder beſt.

Adustio, Ziet *Combuſtio.*

Adynamia, Ziet *Impotentia.*

Ægagropilæ, Pilæ Damarum, Bokken Klooten/ zyn langachtige ende zomtyds iets in malkaar gedroogde vleesachtige ballen, hebbende de groote van een okkernoot, ze zyn van buiten voorzien met een zeemachtige huid, van binnen beſtaan dezelve uit veele kleine vezelkens, ze hebben eenen aangenaamen bitterachtigen ſmaak, worden uit het Tyrolſche-Switzer gebergte tot ons overgevoert. De Bokken in dewelke deeze gevonden worden, zyn van een wilden aart, en houden haar op in boſchen en op de gebergtens; worden in de Latynſche taale genoemt *Rupicapræ*, ſteenbokken, en wilde geiten. Ze zyn van grote als de gemeene geiten, en hebben kleine ſwarte en van vooren als een haak omgebogene horenkens, dewelke heel ſcherp zyn, haar voedſelen zyn aangename kruiden, en wortelen, en byzonderlyk de *Doronicum* waar uit men zegt dat de bokkenklooten afkomſtig zyn. Deeze bokken-klooten groeien van de achter geblevene vezelen der wortelen en kruiden, in de eerſte en tweede maag dezer dieren; gelyk alle herkaauwende dieren vier maagen hebben; maar hier ſtaat aan te merken, dat diergelyken klooten niet in alle dieren, maar alleen in die gene gevonden worden, in welken de tot derzelver voort teelinge behoorende zuurigheid, dewelke deeze ballen te zaamen trekt, en gelyk als gekappelt, of geronnen maakt te vinden is. Men brengt ook diergelyken klooten uit Indien, die by de Indiaanſche bokken gevonden worden, deze zyn glinſterende gelyk de Bezoar-ſteen; ook vind men zomtyds onder de gemeene zoort eenige, dewelke van buiten een ſteenachtige ſchorze gelyk de Bezoar ſteenen hebben; maar ze zyn zelden grooter als een vuiſt. Deeze klooten hebben een verwarmende en verdeelende kracht, verſterken de maag, het hooft en zenuwen, ze zyn dienſtig teegens de beſwykingen en zenuwen-trekkingen, bevorderen de geboorte, en in 't byzonder zyn ze zweet-dryvende, en wederſtaan 't vergif, gelyk de Bezoar-ſteen doet, ze worden hierom *Bezoar germanicum* genoemt, ze zyn van een goede uitwerkinge in heete koortſen, roodeloop en andere vloeijingen des buiks, worden van *x.* tot *xij.* gr. gebruikt.

Ægeirinon, is een *unguentum* of ſmeerzel, word in de Latynſche taale *Populeum vel populneum* genoemt, Populier zalf/ Popeljoen zalf.

Ægilops en Anchilops, een gepten-oog/ een uitwendig gezwelletje in de ooghoek, waarin etter opgeſloten is; deeze etter indien hy lange in het gezwel opgeſloten blyft, word ſcherp, taſt het been aan, en maakt als dan een *fiſtula lachrymalia.* Deeze twee gebreken worden door de ſchryvers onder een gemengt, doch ze zyn hierin onderſcheiden, dat *Anchylops* maar een zwelling in de klieren, maar *Ægylops* eene verzweringe is. Ziet *Dolæi Encyclopæd. Chirurg. Lib: I. Cap:* 9. *p:* 66. men gebruikt teegens den *Anchylops* in den beginne, *Diſcutientia ſpirituoſa*, als *Aq. Regin. Hungariæ it. Myrrh. Aloë. Croc.* met Honig tot een zalf gemaakt; ofte vermengt met *Aq: flor. Sambuci:* indien 't gezwel door dezelve niet kan verdreeven worden, moeten 'er *Suppurantia* gebruikt worden, als een *cataplaſma ex medull. panis, Lac. aq. Roſar. Croc.* ofte 't *Empl: de Melilot. de Ammoniac. crocat. Mynſicht.* in een *Ægylops* word de *maturatio* met het *ung. Baſilic.* bevordert: indien 'er een *Eſchara* of korſt was, kan dezelve weggenomen worden, met een gemeen *digeſtiv.* beſtaande uit *Terebinth. vitell. Ovi & Croc.* de *Eſchara* weggenomen zynde kan men den *Mercur. præcip. rubr.* gr: *xij.* en de *Aluminis* gr: *ij.* met 't *ung: Aur.* vermengt zo lange gebruiken, tot 't been te zien is, en als dan naauwkeurig acht-geeven op de geſteltheit des beens, dat

dat is, of het ook gecarieert is, indien 't niet gecarieert is, zo kan 't been twee maalen, s' daags met plukzel afgevaagt en tot genezinge gebracht worden. Om de ſcherpigheit die in de verzwering is te verbeeteren zyn *Myrrha* en de *Aloë* dienſtig, by voorb:

℞. *Trochiſc. de Myrrha,* ℥j ß
Aloës hepatic. ℥ij
Croc. ℈j
Reſ.
Terebinth.
Mel. com. ā q. ſ.
m. f. unguent.

indien 't oog root is kan 't *aq. Regin Hungar.* met de *Camphor.* gebruikt worden.

ÆGYPTION, ofte UNGUENT. ÆGYPTIAC. is een Purper gecoleurde zalf, beſtaat uit *Æruginis* ℥vj. *Mel. deſp:* ℥ij. *Acet. acer.* ℥j.

ÆLUROPUS, Ziet *Piloſella minor.*

ÆRIS CRYSTALLI, Spaans-groen cryſtallen/ worden van de Apothekers op de gemene trant gecryſtalliſeert, te weten als 't Spaans-groen in gediſteleerden azyn *geſolveert, gefiltreert, geevaporeert*, en in de kelder *gecryſtalliſeert* word, die uit Nederland en Lion komen; zyn de beſten, ze moeten zyn, groot, klaar, doorſchynend, ende wel gedroogt, en met geen hout gemengt, ze worden gebruikt om 't bedorven vlees in de wonden te verteeren, en dezelve te zuiveren.

ÆRUGO VIRIDE ÆRIS, Spaans-groen/ heeft zyn oorſprong van het kooper, het is tweederlei in zoort, het eene uit de natuur, dat in de aarde gegroeit en gevonden word; en het tweede dat door konſt toebereid word. 't Natuurlyke is heel zeldſaam, doch word zomtyds in de kooper mynen gevonden, 't is een groen-achtige marcaſite ofte bismuth, de flakken niet ongelyk, die ook van gelyken in de kooper mynen gevonden worden.

De gemaakte beſtaat uit blaauw-groene metaaliſche klompen, dewelke uit Vrankryk van Montpellier en andere plaatſen in blaſen en huiden tot ons overgevoert worden, in twee-derhande zoorten, de eerſte in een grofagtig poeyer en de tweede in koeken, hebbende de ſwaarte van 25 ℔, deeze moeten hard, droog, en heel groen zyn, met weinige witte vlakken. Hieruit worden gemaakt *Sp. viride æris, Sp. aſthmaticus D. Michaelis, Eſſ. veneris Helmontii*, &c.

ÆS CALDARIUM, Klokken ſpys/ is niets anders als een vermenginge der metaalen, in welke 't kooper en tin de overhand hebben, ze worden van natuur in de aarde te zaamgemengt, ofte door konſt in een geſmolten. De Franſchen noemen dit *la Bronce*, en maaken daar uit even gelyk wy doen haare klokken, vyſels en pronk Zuilen of ſtand-beelden.

ÆSUSTUM, Verbrand of gebrand kooper/ word door by menginge van ſwavel gemaakt op volgende wyze, men legt eenige kleine ſtukjens kooper met ſwavel, ende een weinig keuken ſout S. S. S. in een giet-kroes en zette dit op een ſterk vuur van koolen; als de ſwavel in 't geheel verbrand, moet het kooper uit de kroes genomen worden, 't welk van buiten graauw als yzer; maar van binnen root glinſterend en heel bros is, 't moet van een middelmatige dikte, en neffens de bovenſte coleur root als vermeljoen zyn, als 't eene ſtuk aan 't andere gewreven word; het welk niet wel waar te nemen is, ten zy dat men een weinig zout daarby doet. Dit is daarom een geheim geweeſt, 't welk de Nederlanders alleen bezeeten hebben, zo dat ze langentyd 't *æs uſtum* beter als de Franſchen gehad hebben; 't houd de wonden by uitneementheit zuiver: eenige die dit gebruiken, gloeijen het zelfde negen maal in 't vuur uit, ende bluſchen het altyd in lyn zaat oly, naaderhand ſtampen ze 't zelfde tot een poeyer, welk poeyer het weelderige vleeſch uit de wonden wegneemt, dit op deeze wyze beryde poeyer word ook *Crocus veneris* genoemt.

ÆSTUATIO, ÆSTUS, Zie *Ardor.*

ÆTAS, de ouderdom/ is een yders levens *Periodus* Tydperk in den welken eenige gemoets veranderinge geſchied: in 't gemeen worden 'er zes trappen geſtelt, als (1) *Pueritia*, de (2) *Pubertas*, (3) *Adoleſcentia*, (4) *Virilitas*, (5) *Senectus*, (6) *Decrepita ætas.*

ÆTHIOPS MINERALIS, ℞. *Flor. Sulphur.* ℥vj. *Mercurii depurat. curr.* ℥viij. mengt dit in een glazen of ſteenen vyzel, zo lange tot de *Mercurius* met de ſwavel zodanig vereenigt is, dat 'er niets van 't quik gezien word, zo zal 't een ſwart graauw poeyer vertoonen, dit met *diaphoretica* vermengt doet zweeten, en met *purgantia* verwekt eerder afgang.

ÆTIOLOGIA, Zie *Cauſa.*

ÆTITES, LAPIS AQUILÆ, de Arentsſteen/ is een blaauwe of graauwe ſteen, in 't gemeen ovaal rond, van verſcheidene groote; in zyn binnenſte holte is noch een ander ſteen beſlooten, daarom rateld dezelve, als hy

hy bewogen word, en word hierom de ratel-ſteen genoemd; hy word op verſcheidene plaatzen, velden, heuvelen, en aan water beeken gevonden, alwaar dezelve ook groeit, en is geenzints in de neſten der arenden zo als 't gemeen gelooft te vinden. Van deeze ſteenen worden 'er onderſcheidene zoorten gevonden: zommige heel groot, eenige middel-maatig, en andere als de *Orientaalſche* (*a*); zommige zyn wit, andere bruin-root, eenige graauw en eenige ruw en ſandig; maar 't voornaamſte onderſcheid word uit die dingen dewelke in de ſteen zyn, genomen, men vind driederhande zoort van arend-ſteenen, als ten (1) die, dewelke eenen anderen ſteen *Callimus* genoemt in zich heeft, aan welken boven anderen de naam *Ætites* gegeven word (2) die in plaats des ſteens, ſand ofte aarde in zich heeft, word *Geodes* genoemt, (3) dewelke water in zig houd, *Hydrotites*; behalven deeze gewaagt *ETMULLER*, noch van eenen anderen dewelke als violen riekt, en *Lapis violaceus* genoemt word. Deezen ſteen tot poeyer geſtooten, is dienſtig voor de vallende ziekte, verhaaſt de baaringe, en vermeerdert de melk; de inwendige aarde is dienſtig in peſt-koortzen en roodeloop, alwaar een beſmetlyke hette by is.

AFFECTIO HYPOCHONDRIACA Ziet *Hypochondriacum malum.*

AFFECTIO HYSTERICA Ziet *Hyſteralgia.*

AFFECTUS, Ziet *Pathema.*

AFFUSIO, **opgietinge**, is een werk der chymie als men eenigen *liquor* of vocht ergens op giet: hier van daan is oorſpronklyk dat in de voorſchriften dikwils voorkomende woord, *Affunde*, giet daar op.

AGALLOCHUM, LIGNUM ALOËS, XYLALOËS, **Paradys** ofte **Aloes-hout**, het beſtaat uit zekere hout-Spaanderen van een Sineeſche boom, ofte gelyk *HERMANNUS* meent, van de wortel dezes booms 't welk *Calambac* genoemt word. Deeze Spaanderen zyn vaſt, hard, zwaar, en harſtachtig, van groote onderſcheiden; haare verw is *Caſtanien* bruin, hebbende eenen ſcherpen bitterachtigen ſmaak, en als dezelve op 't vuur gelegd worden, geven ze eenen aangenaamen reuk: dit hout word ook genoemt **Kruis-** en **oogen hout.** Deze boom heeft driederhande hout aan zyn ſtam en wortel 't eerſte dat naaſt de ſchorſe volgt, is heel zwart, dicht, en zwaar, gelykende zwart ebben-hout, word hierom van de Portugeeſen genoemt Arend-hout. Het tweede is ietwes lichter met aderen doorweeven, gelykende bedorven en brandig hout, bruin van verw, word ook **rood Aloes hout** genoemt; de derde, en middelſte is het pit, of het koſtelyke hout van *Tambac*: hiervan word de eerſte zoort zomtyds onder den naamen *Aſphalti* gevonden, de tweede is ons *Agallochum* ofte *Xylaloës*, maar de derde is zoo zeldzaam, dat ze het goud gelyk gewaardeert, ende by niemant als by groote perſonaadjen te vinden is, aan dewelke 't van de Ooſt-Indiſche Koningen tot een ſchenkadie gezonden word. Zo dat 't middelſte of tweede zoort in de medicyné moet gebruikt worden, de proeve hiervan is, de bittere zmaak, en zwart-achtige verw, hellende een weinig naar den graauwen, het moet heel zwaar van gewigt zyn, en op 't vuur gelegt wordende niet ſchielyk de vlamme vatten. Na dat nu dit genoemde Paradys-hout in groote ſtukken of maar kleine brokken is, hebben de drogiſten verſcheidene zoorten, namentlyk 't fyne, de middel-zoort, en brokken: het fyne is 't zelfde in de prys als de middelſte zoort, de *fragmenta* of ſtukken zyn veel goet kooper. wat belangt het Medicinaal gebruik: dit hout verſterkt door zyne Aromatiſche kracht de levens geeſten in flaauwtens, en andere zwakheden, het verſterkt de maage en 't geheugen, voornamentlyk in bedaagde perzoonen, uitwendig word het in berookingen gebruikt. In de Apotheeken word hier van gemaakt, *Extract. Reſ: & Eſſent.* als ook de *Species Diaxylaloës.*

AGALLOCHUM FORTE, Zie *Lignum Rhodium.*

AGARICUS MINERALIS, Zie *Marga Saxatilis.*

AGARICUS QUERCUS, **Eyken-Zwamme**, groeit aan de eyken boomen, is in de geneeskunde van geen gebruik, maar word tot tondel gebruikt.

AGARICUM, AGARICUS, OOK AGARICUS VEGETABILIS **Lorken-Swamme**, is een uit-groeyſel uit de ſtam des lorkenbooms, word in 't ooſt, Tyrol en Zwartzinger, walde (boſch) gevonden, is van gedaante rond en hoekig, deze zwammen zyn omtrent een vuiſt groot; hebbende van buiten een rood-achtige graauwe ſchil, onder welke

(*a*) Dit is wat duiſter, maar 't ſchynt ons toe dat de ſchryver door Orientaalſche verſtaat: Bezoar ſteen.

welke een heel wit, zeer licht, en murw mérg met veel veeſelen te voorſchyn komt, het heeft in den beginne eenen zoet-achtigen, maa ten laatſten eenen bitteren, ſcherpen, en onaangenaamen ſmaak, het komt uit Holland en Italien. Deeze zwam moet een geheel jaar tyd hebben, eer hy tot zyne vereiſchte grootheid groeijen kan. Eenige der geleerden onderſcheiden denzelven in twee zoorten: namelyk in 't manneken, en wyfken, de eerſte is zwaar, geelachtig, en weegens zyn ſchadelykheid niet in gebruik; maar de tweede word van de droogiſten verdeelt in twee ofte drie zoorten, naamentlyk de *agaricum meſſanum*, dewelke flecht is, *finum* en *Raſuram agarici*, 't welk de afſnydſeltjes zyn, dewelke voor de tweedemaal afgeſneeden worden; de beſte moet zyn licht, wit en bitter, voor het overige moet dezelve op een drooge plaats bewaart worden. Door zyn purgerende kracht worden alle taie en ſleimige vochten, als ook de gal uit de maag en darmen gevoert, de wormen gedood, en de maandſtonden bevordert; maar dewyl dezelve krimpingen veroorzaakt, zo word hy door de Apothekers verbetert door by menging van gember, en de koekjens die daar uit gemaakt, dewelke

AGARICUS TROCHISCATUS genoemt worden: voor het overige word hiervan gemaakt; *Extractum Trochiſci de Agarico*, *Pilulæ de Agarico*, *Pilulæ Hieræ cum Agarico*, en *Syrupus de Agarico.*

AGASYLLIS, is een ſtruik, groeit veeltyds by de tempel van Jupiter Hammon; hiervan komt 't *Gummi Ammoniacum* gelyk uit *LANGII Oper. Medic. Part. I. p.* 473. *a.* te zien is.

AGERASIA, INSENESCENTIA, als iemand altyd ouder word, en evenwel geduuriglyk bloeijende krachten behoud.

AGERATUM, COSTUS HORTENSIS MINOR, EUPATORIUM MESUE, Balſem/ bloeit in de maand Juny, groeit op de bergen by Montpellier, word ook in de hooven aangequeekt; heeft eene laxeerende kracht, word in de geeluw en water-zucht gebruikt, de *præparata* hiervan zyn *Syrupus de Eupatorio Meſuæ*, *Pilulæ* en *Trochiſci de Eupatorio.*

AGITATIO, Ziet *Vibratio.*

AGNATA, Ziet *Adnata.*

AGNUS CASTUS. SALIX AMERICANA, VITEX, Kuiſch-boom / is een ſtruik ofte boomken, beſtaande uit taie buigzaame rysjes en blaaderen, gelyk de wilgen; zyn zaad *Semen agni caſti* genoemt, beſtaat uit ronde korrelkens als peper; maar wat kleinder, deeze zitten meer als half in graauwe huiskens gelyk de Akers, de koorenkens van coleur zwart-bruin, of donker bruin, hebbende een ſcherpen aanhoudenden ſmaak, worden meeſt uit welſch- of Luikerland overgevoert; dit zaad moet verſch, dik, en grof van korlen zyn; het is van een verwarmende kracht, en kan derhalven niet anders als de verkoude natuur der mannen verſtérken, en de begeerlykheit tot 't venuswerk vermeerderen: als 't in tegendeel tot de kuisheid bevorderen zal, zo kan dit niet anders geſchieden als door zyn uitdrogende kracht; waar door het de vochtigheeden uit-droogt. *ETMULLER* heeft hiervan een uitneemend poeijer om in een *Gonorhœa* te gebruiken:

℞. *Sem. Agni caſti*, ʒij.
Succin. alb. præp.
Antimon. diaphoret.
Off. Sæp. præp. ā ʒß.
Sacchar. Saturni, ʒj.
f. pulvis pro aliquot doſibus.

AGNUS SCYTHICUS ofte VEGETABILIS, het vrugt-dier / of Scythiſche-lam: men zegt dat dit vrugt-dier in Tartaryen, in 't landſchap *Zanotha* op een ſteel van een kruid, in de gedaante van een jong lammetje groeit, en voortgeteelt word uit zaad, 't welk dat van meloenen niet ongelyk is, de ſteel is omtrent drie voeten hoog, op den welken het dier hem omdraait, deze is in plaats van den navel, men zegt, dat naar welken zyde het genoemde dierken zyn hooft draait, het daaromtrent ſtaande gras bederft, het ſchynt dat het ook zyn voetzel hier van heeft. De vrucht ryp wordende, zal de ſteel verdroogen, en de vrucht een ruig vel verkrygen, als een lam, 't welk naderhand gelooit, en tot 't gebruik gemaakt word: het heeft zeer teedere en gekrulde wolle, ook zegt men dat een root zap daar uit vloeit. Alſchoon 'er eenige zyn dewelke de vellen van deeze lammerkens vertoonen, zo word 't even wel van ons voor valſch aangemerkt, want deeze vellen zyn afkomſtig van de jongen der groote Ooſt-Indiſche ſchaapen, dewelke uit het lichaam van dezelve geſneeden worden: en zyn niet van dit genoemde kruid ofte gewas.

AGRESTA, OMPHACIUM, dat uit de onreipe druiven uitgeparſte doorgezygde, en

en in beſlotene vaten bewaarde zap, verſterkt de maag, en maakt eet-luſt.

AGRESTEN, Steenige en zuure wynſteen.

AGRIFOLIUM, ILEX ACULEATA, BACCIFERA, RUSCUS-ARBOREUS, Hulſt / ſteek-palm / deeze bekende ſtruik word op veele plaatzen in 't wilde groeijende gevonden, een drank uit de blaaderen gekookt, word tegens 't hoeſten, en de ſtekingen der zyde gebruikt.

AGRIMONIA, EUPATORIUM GRÆCORUM, Agrimonie / Lever-kruid / groeit omtrent de heggen, en aan de kanten van de weegen op ſchaduwachtige plaatſen; dit kruid bloeit by na de geheelen zoomer, tot 't medicinaal gebruik, is dit kruid dienſtig voor verſlaptheit en zwakheit der maage, lever en milt, het is ook heel dienſtig in borſt-ziektens, als hoeſten, longen-zucht, teeringe, bloed-wateren, in de bezmetlyke zaat-loop, witte vloet en fiſtuleuze zweergaaten, enz: de wond-dranken hieruit gemaakt, worden grotelyks geroemt: in de Apotheeken. word hier uit gemaakt, *Aq: deſtillat. Succus*, & *Syrupus.*

AGRIMONIA SYLVESTRIS, Ziet *Anſerina.*

AGRIORIGANUM, Ziet *Origanum.*

AGRIPPA een kind 't welk onder de baaringe het eerſte met de voeten komt, dit is een gevaarlyk toeval gelyk *ETMULLER* getuigt *Tom. II. Oper. pag.* 1108. *b.*

AGRYPINA, Wakinge / Slaapeloosheid / is een moeijelyk toeval, als hy lange aanhoud en indien 'er een *dilirium* by is. Deze geſteldheid komt als een toeval van andere ziektens, als koors, pyn, hooft-pyn, enz. of ze is als een byzondere ziekte op haar zelfs aan te merken. De oorzaak is een onruſtigheid der geeſten, dewelke van droefgeeſtigheid, zorg, eenzaamheit, en pyn afkomſtig is. Tot de genezinge worden *Sedativa* vereiſcht, als *Opiata* en *Crocata*, *flor. Papav: erratic. Semen. Papav. alb. rad. Nymph.* Edoch men moet altyd op de oorzaaken waar door de geeſten geturbeert worden, achtgeven, want als deeze weggenoomen zyn, zo zal de ſlaap van zelfs komen, hier van daan beſpeurd men, dat door *Alterantia* als *Nitr. depurat. Lap. prunell. martialia* &c. de ſlaap dikwils veroorzaakt, ofte te weeg gebragt word. Indien de ſlaap uit oorzaak van hart-zeer, moeijelykheid, en gramſchap ontbreekt, zo word een goed glas wyn aangeprezen.

AGRYPNOCOMA Zie *Coma Vigil.*

AGYRTA, CIRCUMFORANEUS, CIRCULATOR, een Quakzalver / Markt-Schreeuwer / Land- en Menſchen-bedrieger. Als ook iemand die wy beunhaazen, ofte die de genees-konſt zonder wetenſchap en conſcientie oeffent noemen, en de menſchen van het geld berooft, en dikwils ook om 't leeven brengt: van dit zoort worden 'er heeden ten daage veel gevonden, die in den beginne in een Apotheek en andere op een Barbiers winkel weinig tyds gediend hebben, en naderhand zoo men zegt voor ſchelm uit het vaandel geloopen zyn, als ook verloopene paapen, oude wyven, ezel-dryvers, en diergelyken meer dewelke onder deeze zoort behooren, van dit zoort van volk worden helaas! in deeze aanzienelyke plaats veel gevonden, en broeijen als 't ongedierte voort.

AISTHESIS Ziet *Senſus.*

AISTHETERIUM Ziet *Senſus Communis.*

ALA is een woord 't welk veel beteekenis heeft, in 't gemeen word 't een vleugel aan de vogelen als ook aan de windmoolens genoemt. In de ontleedkunde komt dit woord *Ala* dikwils voor, en word ook van verſcheidene deelen des lichaams gezegt; op deeze wyze worden de met haaren en klieren bekleede deelen ofte holligheden onder de ſchouder *Alæ* genoemt, hier van daan word 't zweet het welk naar de verhittinge des lichaams aldaar vergaadert *fætor Alarum* genoemt, vervolgens is *Ala* ofte *pinna auris* de vleugel des oors, en het bovenſte deel des uitwendigen oors, *Alæ muliebres*, de ſchaamdeelen der vrouwen, hiervan ziet *Nymphæ*: als ook *Alæ veſpertilionum* zyn tedere huidekens in de *Tuba Falopiana* ofte de Trompetten der baar-moeder: *Alæ* ofte *Pinnæ naſi*, de neus-vleugelen, zyn de zydelingſche deelen van de neuſe.

ALABASTRA Rooſen-Knoppen / Zyn de groene bladeren, dewelke de bloemen omvatten.

ALABASTRITES, ALABASTRUM, Alabaſter / is een tedere, weeke, en witte marmor, hieruit worden veelderhande vaatjes en huis-gereedſchappen gehouwen, en gedraait, in de Apotheeken word het bekende *Unguentum Alabaſtrinum* daaruit gemaakt.

ALANTOIS het Pis vlies / van de vrucht in de baar-moeder, zo als men 't in de koeijen en zommige andere viervoetige dieren vind, is een dun vlies, hebbende de ge-

daante van een beuling, 't is geplaatſt tuſſchen, 't *Chorion*, en *Amnion* (ader en lamvlies); het ontvangt de vrucht niet in 't geheel, neen, maar als een halve kring; dit vlies ontfangt de pis van de vrucht, door de pis-gang uit de blaas, en behoud dezelve in zich tot de tyd der baaringe; maar of dit vlies in de menſchen gevonden word, daar over zyn de geleerden noch verſchillende. (*a*)

ALBATIO Ziet *Dealbatio.*

ALBUGO, Ziet *Pannus.*

ALBUM, **Wit** / hier door word verſtaan al 't geen 't welk wit is, het zy natuurlyk ofte door Konſt gemaakt: by voorbeeld in de *Anatomia Album oculi* het wit des oogs in de *Chymia*, word voor *Album*, *ceruſſa* ofte loot-wit genoomen.

ALBUM GRÆCUM, **Witte honde-drek**: voor de beſte word gehouden, die, dewelke van een hond is, die beenderen gegeten heeft, en in de maand May vergadert word; ze word van *PAULINUS* in zyn drek Apotheek tegens de derdendaagſche en vierden-daagſche koortzen, roodeloop en kolyk aangeprezen; als dezelve uitwendig gebruikt word, heeft ze een verdwynende kracht, ze word ook gebruikt in een Keelontſteekinge, verzagt en vermurwt de zwellingen, en verdryft de wratten; men zegt, dat de zelve een onverbeterlyk middel is tegens de krop-klieren, voornamentlyk de zwarte drek van een Schaapen hond. (*b*)

ALBUM NIGRUM, MUSCERDA **Muize-drek** / heeft een purgerende kracht, het is gemeenelyk een middel, waarvan geringe menſchen in Duitſchland zich bedienen, om de kinderen aan den afgang te helpen, ze nemen hiervan *j.* tot *jjj.* gr. en geven dezelve den kinderen, in eenig bequaam vogt.

ALBUMEN, 't **wit van een ey** / is verkoelende, en word dierhalven in de ontſtekinge der oogen gebruikt.

(*a*) Zommige der Ontleed-kundige Schryvers als *HARVEUS* en andere meenen dat dit vlies niet verſcheiden, of onderſcheiden van het twede is; Edoch de aller-naauwkeurigſte ontleder waarmede onze eeuwe begunſtigt is, ſtelt 't in de koeijen te zyn. Ziet hiervan in 't ontleed-kundige begrip *pag.* 120, tot 141. als ook in 't 600. dagregiſter de 24. waarneeminge.

(*b*) Dit zyn kleine ruige honden, hebbende ſteyl overend ſtaande ooren, zyn in Duitſch-land onder de naam van Eys-landers bekend, dewelke, altyd van de Harders gebruikt worden, om de Schaapen te bewaaken.

ALBURNUM, 't wit aan het hout, ofte 't aldernaaſte aan de ſchorſe.

ALCAHEST, is zoo veel als *Alcali eſt*, is by de *Chymiſten* 't algemeene geeſt-ryke *Solvens*, een altyd-duurende en onveranderlyke *liquor*, dewelke alle ſigt-baare lichaamen in een vloeijend zap van zyn natuur brengt, en wel zonder eenige bedervinge der zaadelyke-krachten, zo dat de natuurlyke en wezentlyke Form zonder beſchadiging blyve, gelyk *PARACELSUS* en *HELMONT* zeggen; in 't kort het is een diergelyk *menſtruum*, dat in ſtaat is, om alle lichaamen te ontdoen. Maar of diergelyken *menſtruum* wel te vinden is, daar aan word zeer getwyffeld, dewyl 'er geen vat te vinden is, in 't welk dit zoude kunnen bewaart worden.

ALCALI SAL, Ziet *Sal alcali.*

ALCALINUM, beteekend een aard-achtig lichaam, 't welk van de deelen des *Salis Alcalini* zyn kracht heeft.

ALCANNA, Zie *Anchuſa.*

ALCE, **Een Eland** / is een tamelyk groot en hier zeer wel bekend dier, 't heeft wyde en uitgeſtrekte hoorens als een hart, en word van zommige *Equicervus*, van anderen *Animal magnum* genoemt; van dit dier zyn de klaauwen, en de hoorens in de Apotheeken in gebruik; de *ungula* ende *cornua alcis* worden gebruikt in de vallende ziekte, pokken, en mazelen, haare werkinge komt van 't by haar hebbende vlugge-zout; in de Apotheeken word hiervan gemaakt, *Raſura*, *Sp: Sal: vol:* en de *Eſſentia.*

ALCEA INDICA VILLOSA, Zie *Abelmoſch.*

ALCEA VULGARIS, **Fell-rig Sigmaarts-kruid** / groeit aan de oeveren der beeken in Hongaryen; de wortel hiervan is alleen in de Apotheeken in gebruik, ze word aan den hals, op de rug, en nek tegens de donkerheit der oogen gehangen, want ze verſterkt en onderhoud 't gezigt.

ALCEA SYRIACA, en ALCEA VESICARIA, Zyn vreemde kruiden, en worden van de Kruid-beminnaars in de hooven gehouden.

ALCHIMILLA, LEONTOPODIUM, BRANCA, PES, ofte PLANTA LEONIS, **onzer vrouwen mantel** / **Leeuwen-voet** / groeit meeſt op graaſige en natte weiden, bloeit in de maand van May, en Juny, de blaaderen hebben eene heelende, zuiverende, en te zamen trekkende kracht, worden dierhalven, tot uit- en inwendige wonden in pleiſ-

pleiſters, en dranken gebruikt.

ALCHITRUM, jenever oly / vloeijende-harg; zomtyds beteekend 't ook *Arſenicum præparatum.*

ALCHYMIA, wierd van de Arabiers de *Chymie* genoemt, en tegenwoordig beteekend 't *Chryſopœia*, de konſt om goud te maaken.

ALCOHOL, ALCHOOL, ALCOOL, ALKOL, ALCOL, is een Arabiſch woord, heeft een twevoudige beteekenis, (1.) beteekent 't eenen op het alderhoogſte *gerectificeerden Sp: vini.* ofte overgehaalden geeſt van brandewyn, (2.) word hierdoor betekend een alderfynſt-poeyer.

ALCOHOLISATIO, is een ſtof ſchei-kundige *Operatio*, als men een poeyer heel fyn maakt, ofte den geeſt van Brandewyn zo dikwils overhaalt, dat als dezelve uitgebrand is, het daarin geſtrooide ſchiet poeyer of buskruit, naar de verbrandinge des geeſtes in brand raakt, en deeze twee werkingen worden alsdan *Alcoholiſatio* genoemt.

ALDABARAM, twee kleine beenderkens, hebbende de groote van een kleine boon, onder den grooten teen te vinden, zyn alzo door *JOH:* van *HORNE Microcos:* §. 59. genoemt.

ALEIPHA, beteekent by *HIPPOCRATES*, vettigheit, ſmeer, enz.

ALEMBICUS een *Alembic*, een Helm / is een vat, 't welk op de kolven en diſteleertuigen gezet word, om de opſtygende dampen daarin te vergaderen. Hiervan zyn in de Chymie tweederhande zoorten bekent, namentlyk *Alembicus roſtratus* en *cæcus*, van deeze dient de eerſte tot de *deſtillatio*, (diſteleeringe) en de tweede tot de *digeſtio*, (digereringe,) of uithalinge door warmte.

ALEXIPHARMACA, ALEXITERIA, 't vergift wederſtaande middelen; deeze zyn *Radix Gentian: Angelic. Oſtrutii. Herb. Carduibened. Salviæ, Rutæ, Bacc. Juniper. Myrrh. Camphor. Succinum, Terra lemnia, Sigillat. Corn: Cerv: Magiſt. ſpinæ Viperar. Balſam. Sulph: Theriac. Mithridat. Sp: Corn. cerv. Eboriſ. ol. deſt. Citri, Rutæ, Salviæ, Corn. Cerv. ſal. vol. Corn. Cerv.* &c. Maar vermits de vergiften veelderhande zyn, zo heeft men ook teegens yder in 't byzonder, byzondere tegengiften, dewelke alle op haare plaats en onder den naam *venenum* te vinden zyn.

ALEXIPYRETOS; Zie *Febrifugum.*

ALEXITERIA, Zie *Alexipharmaca.*

ALFADIDAM, 't ſchuim van zilver, koper of yzer.

ALGA SACCHARIFERA ISLANDICA, Yslandiſch meer gras / hiervan maakt *O. LAUS BORRICHIUS* gewag in de *Acta Haffnienſia vol. I. pag:* 119. dat dit door de Iſlandiſche Zee in 't Noorden zomtyds uitgeworpen word, de Inwoonderen dezes landts gebruiken deszelfs zap in plaats van zuiker.

ALGEMA, Zie *Dolor.*

ALGEROTH, beteekend *Mercurius Vitæ*, ook *Succinum Antimonii*, als ook *Pulvis Algoreth* naar een genees-Heer van Verona, met naamen *ALGORETH* (*a*).

ALICA, HALICA, ZEA, gepaerelde Carwe of garſt.

ALIFORMIS, beteekent in 't gemeen vleugel-gedaantig / maar in de ontleed-kunde koomen *Proceſſus aliformis* voor, ziet dit by *Proceſſus.*

ALIMA, loot-Zand / is een zoort van Zand dat in de mynen gevonden word, hier uit word 't loot, gemaakt.

ALIMENTUM, Zie *Nutrimentum.*

ALKAHEST GLAUBERI, ofte *Nitrum fixatum*, ℞. *Nitri q. v.* doet dit in eenen ſmelt kroes, en tot zyn vloeibaare ſmelting gekoomen zynde, doet allengskens naar malkander een weinig fyn geſtootene houtskoolen in het zelve, zo zal 'er een groote vlam en *detonatie* geſchieden, herhaalt deeze bydoeninge der koolen zo lange tot geen vlam meer vernomen word: giet dit alsdan in een warmen vyzel, zo is 't *nitrum fixum* van een blaauwe verw: als dit fyn geſtampt, en op een vogtige plaats gezet word, zo ontbind 't zig, en verandert in een *liquor*, dewelke *liquor nitri fixi* genoemt word; behalven dat deeze *liquor* zeer veel voordeel toebrengt aan die, dewelke met de ſteen gequelt worden, zo is hy ook een uitneemend *menſtruum* om harsachtige en gom-achtige dingen te ontbinden, zodaanig dat naderhand door de geeſt van brandewyn de rechte en ware *Tinctur* daar kan uitgetrocken worden.

ALKEKENGI, SOLANUM VESICARIUM, Krickjes van over-Zee/ Joden-karſen/ zyn donker geele bekende vruchten, worden ook *Baccæ Halicacabi* genoemt, ze worden in de Apotheeken tot verſcheidene genees-middelen gebruikt, men vind dezelve in de hooven, ze bloeijen in de maand Junius,

(*a*) Ziet de beſchryving hiervan in *Lexic. Medic. STEPH: BLANKARD.* pag. 34.

Junius, hebben een groote kragt in de gebreeken der nieren, en blaas, ze dryven de pis,en de ſteen,zyn dienſtig voor de koude pis, druipert: en lenden pyn: in de Apotheeken is hiervan in gebruik, *aq. deſtillat. Spiritus*, *Tinctura & Trocbiſci de Alkekengi.*

ALKERMES, Zie *Ilex coccigera.*

ALLANTOIDES, Zie *Alantois.*

ALLELUIA, Zie *Acetoſella.*

ALLIARIA, ALLIASTRUM, THLASPIDIUM CORNUTUM, Knoplooks kruid/ is aan de beeken heiningen, en muuren te vinden, ze is dienſtig tegens de quadaardide koortzen, dryft de pis, wederſtaat 't vergift, en de verrottinge, ze geneeft ook de beeten der vergiftige dieren; het zap en het tot poeijer gemaakte kruid, ofte zaad, en zelf de verſche planten zyn uitneemende tegens alle quaadaardige verzweeringen, en wonden als 'er voor 't heete vuur en de kanker gevreeſt word.

ALLIUM Knooplook / word in de hooven aangequeekt, is uitnemende in 't kolyk, en darm jigt, hoeſten, kort- en moeijelyke ademhaalinge, longe en geel-zucht, pyn in de nieren, en ſteen; het is een voortreffelyk *præſervativ* tegens de ſteen, als dezelve klein geſneeden, en met brandewyn gebruikt word: hiervan zyn *Aq: deſtillat.* en 't *Electuar. de Allio* tegen 't vergift.

ALLIUM MONTANUM, Zie *Victorialis.*

ALNUS NIGRA, FRANGULA, ARBOR FOETIDA, Vuil-boom / Tap-hout / groeit in moerasſige plaatſen: de eerſte uit ſchietzelen hiervan in water gezooden, en warm opgelegt ſtillen de Tand-pyn.

ALNUS NIGRA BACCIFERA, Zie *Frangula.*

ALNUS VULGARIS, Elſen-boom / groeit uit zyn eigen ſtam, en kan naderhand in de maand van Maart verplant worden; de verſche blaaderen worden op heete zwellingen, en builen met warm water gelegt van gelyken ook op verouderde verzweringen, wonden, en *Podagra*; deeze blaaderen onder de zoolen der voeten in de ſchoenen gelegt, trekken de hette en pynen uit dezelve.

ALOË, Aloe/ is een bittere, harde zap, zynde ten deele hars- en, ten deele gum-achtig, van reuk de Myrrhe niet ongelyk, hy is van verſcheidenerhande verwe, doch in 't gemeen root-achtig, of geel-bruin, word tot ons in ſchaape vellen uit Ooſt-Indiën, en voor een gedeelte uit *America* gebracht; het gewas deezes zaps heeft blaaderen die aan 't huis-look niet ongelyk zyn, maar heel lang, dik en punt-achtig, het bloeit heel langſaam, het heeft in 't midden eenen zeer hoogen ſteel, verziert met ſchoone bloemen, naar de bloemen komen drievoudige langwerpige zeshoekige vruchten, dewelke vol zaad zyn. Alſchoon dit gewas in Duitſch-land in veele hooven aangehouden word, echter kunnen wy 't zoo ver niet brengen, om 't zap daar uit te verkrygen, maar moeten 't zelve uit *Aſien* en *Arabien* brengen laaten; deze zap word uit de blaaderen, ofte uit de wortel geparſt, en als-dan zo lange uit gedampt, tot dat dezelve de behoorlyke dikte heeft, met dunne huidekens omſlooten, en verſonden. Nadat nu deeze zap meer ofte min gezuivert is, word hy in drie of vier zoorten verdeelt, onder welke de heel ſlechte en onzuivere de zwarte Aloë ofte

ALOE CABALLINA, Paerde Aloe genoemt word, deze is heel droog, onzuiver, zandig, zwaar en zwart, in dewelke geen kracht is; die dewelke ietwes beter en meer gezuivert is, word Lever-Aloe / ofte *Aloë hepatica* genoemt, om dat ze van verw als lever en vol van gaaten, gelyk geopende aderen is, ze moet heel droog en niet onaangenaam van reuk zyn, zy is in 't gemeen in het midden der ſtukken (die van gedaante als ballen zyn) zwart, maar aan de einden lever-verwig ze komt meeſt uit de Americaanſche eylanden: men kan deeze in plaats van de *Caballina* den beeſten in geven: naar deze volgt de

ALOË SOCOTERINA, dewelke meeſt uit 't Eyland *Socotra* ofte *Socotera* komt, deeze verkoopen de Drogiſten, of in heele, of in kleine afgebrokene ſtukken: zy moet zyn zuiver, glinſterende, ſponsachtig, ligt, bitter, zonder onaangenaamen reuk, en licht om te breken; het poeijer dat men van deeze ſtukken ſchrapt, moet geel-achtig naar zafraan gelykende zien, uit deeze is afkomſtig de

ALOË LUCIDA, als de voorgaande zodanig gezuivert, dat dezelve helder doorſchynende gelyk het *Vitrum Antimonii* is, ontfangt ze den naam van *Aloë lucida*; Maar dewyl de beſte *Aloë* dikwils met 't *Gummi Arabicum*, *Succus Acaciæ* &c. vervalſcht word, zo moet men op dit bedrog achtgeven, en daar aan kennen, dat deze vermengde *Aloë* van haare bitterheit berooft, en van reuk niet zoo krachtig is als de zuivere, ook word deze vervalſchte heel licht door de vingeren verbrooken, en in ſtukken gewreven. De

Aloë heeft tweederley eigenſchappen de eene is harſt-achtig, en t'zamentrekkende, en de andere gomachtig en openende; de eene is een *præſervativ* voor de verrottinge, verſterkt de maage, dood de wormen, en word tot het *Elixir proprietatis* gebruikt; de andere *laxeert*, en dryft de gal-achtige en ſlymige vochten uit de maag en darmen, en is hierom een der voornaamſte middelen tot alle purgerende pillen, in 't byzonder worden de Frankfortſche pillen daarvan gemaakt: meer andere *præparata* zyn 'er van de *Aloë*, als *Aloë Lota*; *Extractum* met *Aq: Simplici*, de *doſis* is van ℈ß tot ℈j. van 't *Extractum* met het *Succus Roſarum* ofte *Aloë roſata* is de *doſis* van ℈j. tot ʒß. de *Aloëtica* worden om te laxeeren gegeven, en dan is de *doſis* ℈ß. tot ℈j. ofte om te purgeeren; alsdan moeten ℈ij. tot ʒj. gegeven worden.

ALOPECIA, het uitvallen des haairs met de wortelen: hiertegen zyn dienſtig *Decocta* uit *Roriſmarin. Abrotan.* met wyn, ofte een *lixivium* uit deeze aſſche, *Aq. Hongaric. Pingued. Viperar. Eſſentia Viperarum*, *Succus Raphani*; en *Malvæ*, *Decoctum Malvæ*, en *Lapathi*, als ook 't vet van mollen en ſlangen geſolveert in gediſtilleert hooning waater.

ALPHITIDON, een beenbreuk/ als 't been zodanig gekraakt of gebroken is als een neut.

ALPHUS, is een zoort van ſchurft, die witſchubbig is, Zie *Impetigo*.

ALQUIFOUX, Zie *Plumbum*.

ABRATICA, is eene ziekte, als de ſchaamelheid der vrouwen in 't geheel niet geſcheurd, ofte open is (*a*) of dat dezelve maar eene zeer kleine openinge heeft (*b*), dit gebrek is van de natuur, of toevalliger wyze.

ALSARNAC, Zie *Hydatis*.

ALSINE, MORSUS GALLINÆ, Hoenerdarm Vogel kruid/ groeit gaarn op vette plaatzen, in kool en moes hooven, wat 't medecinaal gebruik betreft, het wederſtaat de ontſtekingen, en verdryft de melk in de borſten der vrouwen; als 't uitwendig daar op gelegt word.

ALSINE PALUSTRIS, Zie *Veronica fœmina*.

ALSIRACOST, is *Manna*, *GALENUS* noemt 't *Mel aëreum*, lucht hoonig.

ALTERANS, ALTERANTIA, worden alle andere medicynen genoemt, dewelke niet *purgeeren* noch *vomeren*. Dierhalven behooren hiertoe (1) de *Terreæ*, ofte die dewelke van een aardachtige natuur zyn, gelyk *Terr: Sigillat. Bol. Chryſtall. Corn: Cerv: Mater Perlar. Ebur. uſt. lap. Cancror:* &c. (2) de *Sulphurea* en de *Gelatinoſa*, als *flor. Sulph: Succini. Gumm. Arabic. Tragacanth. Myrrh. Camphor.* De *Spiritus ardentes*, *Olea deſtillata. Balſam. Copay. Peruv. Tinct. Succini*, *Sulphuris* &c. (3) de *Salina*, als *Salia fixa*, *Abſinth. Tartari*, *Carduibened.* &c. en de *volatilia Corn: Cerv. Viperar. Urinæ*, *Succini*. de *Sp. Acidi minerales*: als ook *Sal. Ammoniac. Crem: Tartari*, *Vitriolat. Sacchar. Saturni*, *Terr: Foliat. tartari*, *Liquor. Corn: Cerv. Succinat.* &c. (4) *Mixta* ofte veelerhande vermengde, als *Pulveres*, *Extracta*, *Eſſentia*, *Elixiria*, *Tincturæ* &c. (5) *Anodina*, als *Opium*, *Laudan: hyſteric. Opiat. Tinct. Opii*, *Croci*, *Eſſent. Theriacal.* en ten (6) de *Aqueæ*, ofte wateren.

ALTERATIO, of verandering / als een ziekte af, of toe neemt; als onze lichaamen en dierlyke geeſten, als ook de zappen, door verſchrikkinge, vrees, en toorn enz. in eene onnatuurlyke beweginge gebragt worden; zo zegt men de perzoon is gealtereert. *BLANCARD* noemt 't in zyn *Lex. Medic.* Bloedzuiveringe ofte *expurgatio* door aderlaaten en purgeeren: *FALLOPIUS* verſtaat hierdoor verzeering, bezeering, quetzing, en maakt drie zoorten van verandering, ten eerſten die in 't geheel niet bezeert, en maar de huit zwart maakt, ten tweeden, die, dewelke heel teegen de natuur is, en ook de huit bezeert, en ten derden die haar tegens deze twee middelmatig gedraagt, naar de hoedanigheit der zaaken.

ALTHÆA ÆGYPTIACA, Zie *Abe Moſch*.

ALTHÆA, BISMALVA, MALVA VISCUS, Altheé/ Heemſt / witte maluwe/ groeit gaarne op vette en vochtige plaatzen, bloeit in de maanden Julius en Auguſtus. De wortel en blaaderen hebben eene laxeren-

(*a*) Indien de vrouwelykheit in 't geheel niet doorboord is, zal men dezelve twee ofte drie daagen naar de geboorte openen; want door de nederdrukkinge der pis worden de *fibræ* of veſelen meerder verlangt, en zaks-wyze uitgerekt; zo dat door deeze uittrekkinge der fibren, en door de zwaarheit van de pis, de lippen der vrouwelykheit meerder naar buiten uitgezet worden; de wyze om deze openinge te maaken. Ziet in de Chirurgicale Operatien van *DIONIS*, *p.* 202. en 203.

rende en verdelende kracht, verminderen de ſcherpigheid der zappen, dryven 't zweet, en verzagten de pynen; de wortel met kaneel in water gekookt, dryft de na geboorte, en zuivert de baar-moeder naar de baaringe; deeze wortel geſtooten en met zuiker gemengt en op de wratten geſtreken, geneeſt de ſpleten derzelve: in de Apotheeken is hiervan *Aq: deſtillat. Mucilago, Syrupus, Unguentum ſimplex* en *Compoſitum.*

ALUDEL, ALUTEL, een Sublimeer vat of een blinde helm.

ALVEARIUM, ALVEOLUS, de holligheid in 't oor/ by de gehoor weg, alwaar 't oor-ſmeer altyd zit.

ALVEOLI, de gaaten der kakebeenderen, in welke de tanden ſteeken, worden ook *Sinus* ofte *Foſſæ* genoemt.

ALUMEN CATINUM, is Wyd-aſch; Zie *Cinis Infectorius*, en *Sal alcali.*

ALUMEN FÆCUM, droeſem-aſch word van d'onderſte droeſem des wyns gebrand, en tot een ſcherp zout *gecalcineert.*

ALUMEN PLUMOSUM, veder witt/ anders Pluim aluin, word van *VALENTINUS* voor een natuurlyke aluin gehouden; van deszelfs gebruik is tot hiertoe weinig geſchreven, edoch hy komt met de gemeene aluin in krachten meeſt overeen ze hebben ook byna eenderlei zmaak.

ALUMEN RUPEUM, CRUDUM, DE ROCHA, Gemeene aluin / is een zuur en wrang berg zout, word van de zuure aardachtigen geeſt en van de, (door denzelven) door gevretene ſteenen gegenereerd. Komt meeſt uit Italien en Engeland; hoewel ook tegenwoordig uit Duitſch-land, van Luik, Saal-feld, Ziegenhaim in Heſſen &c. alwaar een groote menigte van aluin gemaakt word; en wel op volgende wyze; de aluin ſteene worden in een kalk-ooven langen tyd gebrand, naderhand worden dezelve op ruime plaatzen in groote hoopen op een gevoert, of geworpen, en wel een maand lang alle daage vier maalen met water beſprengt, alsdan worden dezelve in eenen ketel gedaan, en water daarop gegoten, en zoo lange onder gedurigen omroeren gekookt, tot dat de ſcherpigheit des aluins daaruit getrokken is: dit gedaan zynde word 't klare water afgegoten, en in bakken van hout gedaan, in welke de cryſtallen ſchieten, dewelke in 't gemeen acht ofte tien hoekig zyn: op deeze wyze word niet alleen de Romeinſche-aluin in Italiën; maar ook de Engelſche en Duitſche gemaakt. Hy heeft eene ſtoppende en t' zamentrekkende kracht, zo dat hy in de roodeloop, bloeden der tanden, en ook andere bloed-ſtortingen kan gebruikt worden, zommige doen eenige *Salia fixa* daarby, om de gaande en koomende koortzen te geneezen.

ALUMEN SACCHARINUM, Aluin Zuiker / word gemaakt uit de gemeene aluin, als de aluin met roozen waater, en echter wit tot een behoorlyken dikte gekookt, en tot kleine pyramiden van gedaante als brood-zuiker gevormt word, naar welkers gedaante hy den naam ontfangt; de vrouwen gebruiken denzelven om te blanketten.

ALUMEN SCAJOLÆ, is geen aluin, maar veel eerder een zoort van veder wit, de pluim aluin, word hierom maar zo genoemt, om dat hy in *Scajas* ofte *Squamas* kan gedeelt worden; anders word hy beter *Lapis Schiſtus albus* en *pellucidus* genoemt.

ALUMEN USTUM, gebrande aluin/ word op eene heete plaat, ſteen, of in een leepel zo lange gebrand, tot dat dezelve een witte kalk is: hy word tot 't verteeren van 't weelderige overvloedige, of ſponsachtige vleeſch in wonden gebruikt, onder de oxels en onder de voeten gebonden, word de ſtank daar door weggenoomen.

ALUTA, in 't gemeen leer / maar by de Chirurgyns word daar door dat leder verſtaan, op 't welk zy pleiſters ſtryken.

ALVUS, 't lichaam/ of 't onderſte deel des lichaams door het welke de *fæces* natuurlyker wyze uit geleidt worden.

ALVI ADSTRICTIO, SUPPRESSIO, geſlooten of opgeſtopt lichaam / word alzo genoemt, als de *fæces* of den afgang niet ter behoorlyker tyd uitgelejdt; maar eenige dagen achter-een met groote moeijelykheid opgehouden worden; hiervan word de hard-lyvigheit trapsgewyze in *Alvi Segnities, alvus pigra, Segnis*, onderſcheiden, als het lichaam niet in 't geheel opgeſtopt is, maar dat men om den tweden of derden dag eens ontlaſting heeft. De oorzaaken zyn voor een gedeelte in de darmen, of in de uitdygſels zelfs; in de uitdygſels, als dezelve al te droog, en van 't *Serum* (ofte wei) ontrooft zyn, of dat dezelve met een wrang en t'zamentrekkende vocht op gevult zyn: in de darmen als dezelve *gein-*

flammeert of gedrukt, of gebroken zyn: als de *motus periſtalticus* ontbreekt, of wanneer den endeldarm verzwakt is, (*a*). Tegens de droogte der uitdygſels worden *humectantia* gebruikt, als gekarrende-melk, *Théé*, *Coffée*, Zuiker, Hoonig, Manna, Vygen, krenten, of een *Decoctum* uit *Rad. Alth*: *Lilior. alb. Polypod. herb. Malv*: *Mercurial. Branc. Urſin. Paſſul. min. Crem. Tartari*, *Syrup. Roſar. Solutiv.* &c; de ſcherpte der zappen worden verbetert door *Lap*: *Cancr. Corn*: *Cerv. uſt. Limatur. Martis. Ebur. uſt. Corall*: *Mater. perlar. Terra Sigillat.* als ook door verzachtende clyſteren en baaden, deze zyn zeer heilzaam; de lammigheid der darmen herſtelt men, met *Decocta* en *Clyſmata* dewelke de nerven of Zenuwen verſterken, gemaakt uit, *Ruta*, *Salvia*, *Roriſmarin. Origan. Serpill. Chamæpit. Chamædr. flor. Pæon. Stæchad. Arabic. Anthos. Rad. Doronic. Caryophyllat.* &c. Om den *motus periſtalticus* of worm-wyze beweging te verbeteren gebruikt men ſcherpe purgerende middelen, uit *reſ. jalapp. Scammon. diagryd.* uitwendig kan men gebruiken, *Fel. tauri* met *Pulv. Scammon. Colocynth. Rad. Armorac.* deeze worden gemengt met *Axung porc.* en warm op den navel gelegt.

ALVI FLUXUS, buikloop/ overvloedige afgang. Zie *Diarrhæa*.

ALVI TORMINA, winden en geluid in 't lichaam, zie *Tormina ventris*.

ALVUS PIGRA, SEGNIS, Hartlyvigheit/ zie *Alvi adſtrictio*.

ALYPIAS, een genees-middel 't welk de zwarte gal uitdryft, hieronder word een ſoort van *Turbith* verſtaan.

ALYSSON *GALENI*, is een Spaniſch kruid, gelykenende naar de *marrubium*, het is een *ſpecificum* tegens de *Hydrophobia*: *RENEALMUS in obſervat*: heeft een *eſſentia* hiervan, met welke hy eenige *Hydrophobicos* heel gelukkig genezen heeft.

AMALGAMA een beurt wyze vermenginge van twee dingen, zodaanig, dat eerſt het eene, en naderhand het andere daarop gezet, en dezelve te zamen tot een klomp gemaakt worden, ofte het is eene, door de vermogentheit des quiks gemaakte calcinatie der metallen.

(*a*) Dat de *fibræ* des endeldarms boven haar *tonus* of ſpanning uitgerekt zyn, zo dat dezelve van haare *vis elaſtica* ontrooft, (dat haar de veerende kracht ontbreekt) hiervan ontrooft zynde, word door de minſte nederdrukkinge, den endeldarm uitgebracht.

AMALGAMATIO, *Amalgameren*, is eene ſtof ſcheikundige verrichtinge, hier onder word verſtaan, dat men goud, zilver, tin, en loot (hoewel 't ook met yzer en koper, maar langzaamer kan gedaan worden, en zo geen handelbaar *Amalgama* word) door bydoeninge van quik alzo ontbinde, en vereenige, dat daaruit eene tamelylyk vloeijende maſſa word. Men moet in acht nemen, dat zo haaſt als men tot vier ofte meer deelen in een ſmeltkroes warm gemaakte quik, een deel geſlagen ofte gevylt metaal doet, dat haar alsdan de metallen vereenigen, deeze vereenigt zynde, zo is de werkinge geeindigt, ende daar blyft niets overig, als dat het *Amalgama* in water gezuivert, en de quik deelen dewelke haar nog niet met het metaal vereenigt hebben, door een zeem uitgedrukt, en daarvan geſcheiden worden. Het *Amalgameren* geſchied nog op een andere wyze, als namentlyk de rook van het quik aan de metaalen ſlaat; maar dit gaat veel langzaamer als het eerſte in zyn werkinge. Het voordeel van deeze werkinge is een zoort van *calcinatio*; want zo haaſt als men van het *Amalgamata* by voorb. des gouds den quik door het ſterkwater afneemt, zal men op de grond van het glas ofte vat waarin deeze ſcheidinge volbracht, eenen fynen kalk vinden.

AMARADULCIS, Zie *Dulcamara*.

AMARACINON, is by *DIOSCORIDES* een zalve uit olien en verſcheiden ſpeceryen.

AMARACUS, Zie *Majorana*.

AMARANTHUS, FLOS AMORIS, fluweel-bloemen/ worden in de hooven aangequeekt, en in bloemperken onderhouden; bloeien in Auguſtus. De drank van deeze bloemen word tegens de buik loopen zeer gepreezen; de wortel op de tanden gehouden, ſtilt de pyn derzelve; het geſtampte zaad met wyn in genoomen, vermeerdert de melk in de borſten der vrouwen.

AMAROR, AMARUM, Bitter. Bitterheit.

AMATORIA FEBRIS, Zie *Chloroſis*.

AMAUROSIS, GUTTA SERENA, is een gebrek der oogen, word van zommige, maar ten onrechten de zwarte ſtaar genoemt, het onfeilbaar teeken van deeze ziekte is de volkomene blindheit, zonder eenig letzel der oogen, zodanig, dat de oog-appel zonder beſchadiginge te zyn ſchynt: hier is zelden eene volkomene geneezinge te hoopen,

pen, als de vôchten verdroogt, of de geeſten gebreklyk zyn (*a*).

AMBRA, AMBRA GRYSEA VERA, grauwe Amber Amber-grys/ is een witgrauw ofte geſpikkelt en met zwarte aderen doorloopene lichte hars, van een overheerlyken en aangenaamen reuk, word meeſt uit Ooſt-Indien over gebracht, alwaar het in ſtukken van verſcheidenerhande groote op de Zee dryvende gevonden word. Het is veel duurder als goud: de zwarte en naar pek gelykenende ſtof, waarmede de amber gemeenlyk omwonden is, kan voor de ſwarte amber door gaan. Maar wat eigentlyk amber is, daarover zyn de Schryvers zeer verſchillende; edog de meeſte zyn van meninge, dat, dewyl de amber gelyk alle andere harſten in geeſt van brandewyn kan opgelooſt worden, dezelve voor een (*b*) *bitumen* ofte erf-pek te houden zy, 't welk van zekere putten of wellen uit de aarde in de Zee geworpen, en naderhand van het water geſtremt word. Men heeft hiervan tweederhande zoorten, te weten eene zoort dewelke heel wit, en een andere dewelke grauw is; maar terwyl de heel witte in 't geheel niet te krygen, ofte noch onryp is, zo gebruikt men maar de grauwe, dewelke met de zwarte zoort maar alleen by de drogiſten gevonden word:

De Amber moet zodanig bewaart worden, dat geen lugt daarby komen kan. De beſte grauwe amber moet in kleine ſtukken zyn, van binnen vol van geele en zwarte ſtipkens, niet week, maar hard, doch daarby licht en wel riekende, de beproevinge hiervan is, als men met eenen heeten priem in denzelven ſteeke, een oly daaruit loope, hier by is nog aan te merken, dat de zuivere amber niet gemaklyk door water kan ontdaan worden, en ook niet door het drukken der vingeren, daar in tegendeel de vervalſchte ſmelt als waſch; de amber heeft eene verwarmende en verſterkende kracht, vervrolykt de levens geeſten; hy onderhoud 't leven geſond en lang, is dienſtig in veele ziektens des hoofts: de *eſſentia* hiervan word 't meeſte voorgeſchreven.

AMBRA NIGRA, zwarte amber/ of deze een natuurlyk gewas is, of dat hy door de konſt met *Moſchus, Zivet, Storax, Ladanum*, enz. gemaakt word, daar over zyn 't noch de Geleerden, noch de Drogiſten niet eens SCHURTZIUS zegt, dat 't is een *compoſitum*; deeze amber word van de Parfumeerders gebruikt.

AMBRA MOSCHATA, gemoſchaderde amber: ℞: *Ambr. gryſ. Opt.* ℨj. *Moſch: Orient. gr: xv. Sacchar. Cand: Alb. miſce in mort. vitr. cum oleo citri*, & *Butyr. Roſar. deſt.* â *gt. v. Cinamom. Gutt.* ij. *Caryophyllor. gt.* j. bewaart 't in een welgeſloten glas.

AMBLYOPIA, een zwak-gezigt / donkere-oogen: dit gebrek word aan oude perſoonen *Caligo*: genoemt: 't word veroorzaakt door eene verhinderde invloijinge of gebrek der levens geeſten; hier tegen is geene andere hulpe te verwachten als eene wel geſlepene bril.

AMBUSTA, AMBUSTIONES, Brand/ verbrand Heeden/ is eene door de kracht des vuurs veroorzaakte beſchadiginge, zomtyds alleen aan de huit, en zomtyds te gelyk aan het vleeſch, peeſen, en zenuwen. De toevallen dewelke hierby komen, zyn pyn, ontſteking, en blaaren, zomtyds opgevult met wey, en zomtyds niet. En als de verbrandheit door een ſchoot veroorzaakt, word het deel zwart; de oorzaak der verbrandheit is vuur, of kokend water: zomtyds is de geneezinge gemaklyk, en zomtyds heel moeyelyk; gemaklyk is dezelve in kleine verbrandheden; maar indien de Tendineuſe deelen door de verbrandinge beſchadigt zyn is dezelve zeer moeyelyk, en het aldermoeyelykſte als het zogenaamde heete en koude vuur gevreeſt word. In den eerſten opſlag heeft men hierop agt te geven, of men moet zorge draagen dat 'er geen blaaren op koomen, dit word verkregen, als men de gebrande plaats met ſpeekzel bevochtiget, en by het vuur opdroogen laat, ofte dat men uyen met zout en zeep, ofte met *oleum tartari p. del.* in een vyzel onder-een gemengt, peekel, ſcherp-gezoutene booter of pis met azyn gemengt daarop legt; edog deeze middelen kunnen niet gebruikt worden, als de verbrandinge diep is: als het vleeſch mede beſchadiget en de blaaren op-

(*a*) De oorzaak deezes gebreks der oogen word zeer klaar aangetoond, door *J. DE GORTER* in zyn gezuiverde heel-konſt pag. 274.

(*b*) Dit woord *bitumen* heeft in de Nederduitſche taale in zo ver ons bekend geen anderen eigenen naam, zo dat wy deszelfs naam Erd-Pech uit 't Hoogduitſch hier vertaalt door *erf-pek* gehouden hebben; maar beteekent volgens *BLANKARD* in *Lexic. Med.* pag. 141. yder lichaam 't welk by het vuur gevoegt, lichtelyk de vlamme ontfangt.

geloopen zyn; alsdan worden zy oopengeſneden, *adſtringentia* en *defenſiva* op de beledigde deelen geapplicert, als *Atramentum, Bol. Arm. Pulv. Gallarum. Sang. Dracon.* met *Ol. Roſar.* tot een *unguent* gemaakt. Als ook *Empl. Saturn. Ung. Alabaſtrin.* in 't byzonder *Ol. Lin.* ofte *Roſar. Mucilag. Sem. Cydonior.* ofte ℞. *Calcis vivæ q. v.* giet hier zo veel water op dat de kalk 4. ofte 5. vinger breet met water bedekt is, als de kalk gebluſcht is, zo laat dit water door een *filtrum* loopen. By dit water doet *Ol. Roſar.* ofte *lilior. alb. q. ſ.* mengt 't in eenen looden vyzel wel ondereen, zo lange tot 't een witte zalve word. Dit volgende *unguent.* pryſt *DOLÆUS* grotelyks als de brand van ſchiet poeyer is veroorzaakt.

℞. *Ceruſſ.*
Pulv: Rad: conſolid. maj. ā ℔ß.
Lap: calaminar.
Lithargyr.
Minii ā ℥ijß.
Camphor. ℥ß.
Ol. Rapar. q. ſ.
F. *Unguent.*

Als de verbrandheeden tot een gezwel of *gangræna* overgaan, zo worden zulke middelen vereyſcht, dewelke tegens deeze gebreeken als *Specifica* in geſtelt, en op haar plaatzen te zien zyn. Op deeze wyze is my niet lange geleeden dit geval voorgekomen; een bakkers knegt, dewelke met de vallende ziekte beſmet was, word onverwacht van dit overval aangetaſt, en valt in de gloeyende koolen, dewelke uit den ooven geveegt waaren, in dier-voegen, dat deszelfs linkere arm tot aan de beenderen gebrand was; hier was nu niets anders als eene volkomene verſtervinge, en gevolgelyk de afzettinge, zo niet van de geheele hand, dog van eenige vingers te verwachten; edog de zonderbaare vlyt van de Heer *Chriſtian Kunen* Chirurgus in de kneip heeft dit beſorgelyke onheil onder myne *directie* verhoedet, nadat hy dit *Decoctum* en *Cataplaſma* &c. dikwils ende warm gebruikte.

℞. *Spirit. lumb. Terreſtr.*
Sal. Armoniac. urinos.
Matrical.
Galban ā ℨj.
Eſſent. Galban. ℨj.
Aq. Quercetan. ℥ij.
Elix. vitæ, ℨj.
Sal. vol. Oleos.
Eſſent Caſtor. ā ℨj.
Camphor. ℨß
Decoct. mei uſual. ad Sphacel. ℥iij.
m. d. ad vitrum Suber. munit.

℞. *Pulv: Rad. Enul:*
Herb. Abſinth.
Carduibenedict.
Scord.
Ruth.
Salv.
Leviſtic. ana. M. jv.
Cherefol. M. iij.
Baccar. Laur.
Juniper.
Sem: Aniſi,
Cumin.
Fœnicul. ā ℥j.
Macis,
Nuc. Moſch. ā ℥jß.
Aloës,
Myrrhæ, ā ℥x.
Caryophyll. ℥ij.
Coq. in Mulſ. aut loco hujus.
Vin.Gallic. & *Lixiv. fortiſſ.* ā. *q. ſ.*
F. *Cataplaſma.*
Warm te appliceren.

AMENTIA, uitzinnigheit/ dolligheit.

AMETHYSTA, zyn genees-middelen, dewelke ymand voor de dronkenſchap bewaaren, als bittere amandelen.

AMETHYSTUS, Ametiſt / is een rootachtig eedel geſteent, 't welke doorſchynende, en als perſik-bloeſem van koleur is, hy komt uit Indien en Arabien, de Bohemiſche is dezen in ver na niet gelyk van koleur, hy dient naar de bygelovigheit om de dronkenſchap, en quade gedachten te verdryven.

AMIANTHUS, ASBESTUS, ſteen of aard-vlas / is een veezelige zwart-groenachtige en veer-achtig ſteen, die als vederen van malkaar geſcheurt worden kan, en die van het vuur niet verteert; maar witter en ſuiverder word: komt meeſt uit Indien en Turkyen. Dit is die ſteen waaruit de oude Romeinen hare onverbrandelyke lyn-waad gemaakt hebben, in welke de lichaamen der Koningen, en andere grooten verbrand, en de aſche bewaard wierde; indien dezelve alzo kan toegemaakt worden, dat men denzeltot een draad ſpinnen kan en gevolglyk lynwaat daarvan maaken, dat niet door het vuur verteert, maar witter en zuiverder word, is dit voor een groot *arcanum* te houden. In de Medicyn dient dezelve teegens

gens de witte vloed der vrouwen: in de Apotheeken is 't *linimentum de Amiantbo* te vinden, dat voor de ſchurftheit des hoofts gebruikt word, noch word daaruit een andere zalve gemaakt, waarmede men de handen ſmeert, om het vuur als dan zonder branden aan te taſten, welke *ETMULLERUS* in *comment. Schröd. p.* 797. uit *ALDROVANDUS* aldus beſchreven heeft

℞. *Pulv. Amianthi,*
Calc. Viv. exſicc:
alb. Ovor.
Alth.
Succin.
Sem. Hyoſciam: ā q. v.

Mengt dit alles tot een *liniment.*

AMMI VERUM, SEMEN AMMEOS, CUMINUM ÆTHIOPICUM, Ammy zaad/ word door de ſchryvers beſchreven, te zyn, een rond en geſtreept zaad, het zand gelykenende, veel kleinder als pieter-zelien zaad; maar dat geene 't welk wy tegens-woordig in de Apotheeken en by de Drogiſten vinden, komt met deze beſchryvinge in genen deele overeen, want dit is langachtig gelykenende naar comyn, ook niet zo klein, hierom is te twyffelen, of men heeden ten daage wel het opregte Ammy-zaad vind. Dit kruid groeit als de venkel en dil; de kracht van dit zaad word uit de ſcherpe en aromatike ſmaak, en reuk gekend; het moet verſch en zuiver zyn: het verdeelt de winden, is dienſtig in kolyk, en moeder pynen, voornamentlyk teegens de witte vloed en onvrugtbaarheit der vrouwen; 't word ook onder de Theriac gebruikt, en onder de vier kleine verwarmende zaaden getelt.

AMMONIACUM GUMMI, beſtaat uit geelachtige, ende ten deelen ook witte dichte koorenkens, heeft eenen ſcherpen, bitteren harſt-achtigen ſmaak, en eenen ſterken den knop-loop niet ongelyken reuk, word in groote ſtukken, waarin veele witte koorenkens zyn, uit Ooſt-Indien gebracht. Dit kruid waaruit deze gummi vloeit, word van *SCHROEDERUS Metopia*, van *WORMIUS Agaſyllis* genoemt, men zegt dat het in 't landſchap Lybien by Cyrenen en by den tempel des Godes *Jupiter, Ammons* groeit, het is gemenelyk met zand, kleine ſteenkens en hout vermengd, en word dierhalven van de Drogiſten in driederhande zoorten verdeelt, als

Gummi ammoniacum finum, dat heel fyn.
in granis, in greinen.
in panibus, in koeken.

Het beſte moet fraai, groot, wit en geel, als wierook in graanen zyn, hebbende een beverswynachtigen reuk, waaronder geen baſt, hout ofte zandgemengd is, onder de koeken moeten fraaye en zuivere korrelkens vermengd zyn; het is een goet teeken als 't onder de vingeren gehouden week word: het is een voortreffelyk middel om den taien en harden ſleim in de maage, darmen, milt en in de longen op te loſſen, en zeer gemakkelyk uit te leiden, dient hierom teegens de verſtoptheeden der milt en moeijelyke adem-haalinge: uitwendig verdeelt hy de knobbels van de hals en ſpons-achtige uitwaſſingen aan de gewrichten: hiervan zyn in de Apotheeken de *pilulæ de Ammoniaco*, en de *Spiritus Aſthmaticus D. Michaelis.*

AMMONIACUM SAL, Zie *Sal.*

AMNIOS, het Schaaphuideken/ is een dun, wit, week en doorſchynend huideken, 't welk de vrucht in de baar-moeder aan alle zyden omvat: dit huideken heeft eene heldere vochtigheit in zich, 't welk de pekel van afgewaſchen vleeſch gelyk is, in welke haar de vrucht de geheele tyd der zwangerheit vry en zonder hinder wend. Deeze bevochtigt ook den weg tot de baaringe, op dat het kind gemakkelyk ter wereld koomen kan.

AMOMUM RACEMOSUM, is het rechte *Amomum Dioſcoridis* 't welk beſtaat uit purper kleurde, en bykans vierhoekige zaadekens, dewelke zo naauw-keurig aan een gezet zyn, datze eenige ronde hoofdekens vertoonen, dewelke met eene ronde en witachtige ſchorſe omkleed zyn: deeze hoofdekens hangen als druiven troſſen aan malkander aan een ſteel, waar aan ze gelyk de peeper, vaſt en als gelymt zyn: ze worden uit Indien in Holland gebragt; zy moeten met korrelkens opgevulde ſchillen hebben, en een grof en meelachtig zaad, dat een Aromatiſchen en ſcherpen ſmaak heeft, ze worden tot de *Theriac* gebruikt.

AMOR INSANUS, FUROR UTERINUS, Razende-moer/ Ritzigheid/ is eene ziekte der maagden, als dezelve uit al te groote begeerlykheid beginnen te woeden, en te verzotten; diergelyken voorbeelden zyn door de oeffenaars der genees-kunde verſcheiden aangemerkt; het zekerſte en beſte genees-middel om deeze ziekte te geneezen is de bylegginge; maar dewyl deeze niet allen gebeuren kan, zo moet men koelende, en zaad verdovende middelen gebruiken, als

Sem: agn: caſt. 4. *Frigid. Maj. Nymph. Cannab. Lactuc. Portulac. Cicut. Campbor, Saccbar. Saturni, Eſſent. Caſtitatis*, als ook eene ruime aderlatinge.

AMPELITIS, TERRA AMPELITIS, aard-harſt/ is een ſteen-achtig harſt, gelykenende naar de Agaat ſteen, behalven dat dezelve niet zo licht als 't harſt aan 't branden raakt, en ook niet zo ſterk daar na ruikt, ook word ze ligter in ſchilfers geſcheiden: ze word op zommige plaatzen in de wyngaarden om de jonge wynſtokken geſtroeit, om dat ze de kleine wormkens die daarby koomen dood, maar in de Medicyne word dit harſt niet gebruikt.

AMPHIBIUM, word genoemt een dier, 't welk zo wel in het water als op het land leeft, gelyk de Zee-koe, en Bever, enz.

AMPHIBLESTROIDES, Zie *Retina.*

AMPHIBRACHIA, Zie *Tonſillæ.*

AMPUTATIO, Zie *Sectio.*

AMPULLA, Zie *Eſſere.*

AMULETA, PERIAPTA PERIAMMATA, aanhangzelen. Hier onder worden diergelyken genees-middelen verſtaan, dewelke om den hals, arm of andere deelen des lichaams gehangen worden, om deeze of geene ziekte weg te neemen; by dit gebruik heeft veel ydelheit, by en ligt gelovigheit plaats, gelyk de dagelykſche ondervindinge leert, hierom worden ze door *GALENUS* heel onverſtandige, onredelyke, en ongerymde middelen genoemt, want op deeze wyze doenze geen werking; en zo het al iets was, zo geſchied dit door de verbeeldinge, want die zig daar op niet vertrouwen, ondervinden ook geene hulpe daarvan. Alzo word tegens 't miskraamen een *Amuletum* de Elandsklauw en Arentſteen, teegens het ſchrikken in de ſlaap, de Agaat-ſteen, teegens de koors, de groene kikker om den halsgehangen, tegens het moeijelyke uitkoomen der tanden, de groene *jaſpis*, en tegens de moeder plaag 't *Caſtoreum Galbanum*, enz. D. *WOLFF* heeft hiervan een keurig fraai *Tractaat*, *Scrutinium amuletorum* genoemt, in-4to. geſchreeven.

AMURCA, Droeſem van Olie.

AMYDUM, Zie *Amylum.*

AMYGDALÆ, de amandelen des halſes. Zie *Tonſilla.*

AMYGDALATUM, Zie *Emulſio.*

AMYGDALUS, de amandel-boom/ is de perſik-boomen zeer gelyk en heeft ook eenen diergelyken vleeſch-koleurigen bloeſſem, waarna de vruchten volgen, dewelke van buiten met eene langachtige groene ſchil gelyk de okkernooten voorzien zyn, die eindelyk, als de vruchten ryp worden, openbarſt, en de amandelen, dewelke in eene zeer harde ſchil beſlooten uitvallen laat, daar is nog een zoort, van dewelke de houtachtige ſchil zo teeder is, dat men dezelve met de tanden kraaken kan, ze worden voor een gedeelte uit Vrankryk en Italien, en voor een gedeelte uit Duitſchland gebragt, en worden in 't byzonder in de Palts, by Turkheim, Landauw enz. overvloedig vergadert; van deeze vrucht zyn twederley zoort, als

AMYGDALÆ AMARÆ, Bittere Amandelen/ Deeze verſterken de maag, dryven de pis, en verhoeden voor dronkenſchap, de olie hiervan is dienſtig in de gebreeken der ooren, en maakt eene zachte huid.

AMYGDALÆ DULCES, Zoete Amandelen / Deeze worden in twee-zoorten verdeeld, waarvan de eene *Ambroſin*, dewelke groot en hoog van koleur zyn, de andere *commun* gemeene Amandelen genoemt worden, deeze zyn kleinder, en niet van zoo fraaije koleur; ze verſterken de vrucht der zwanger-gaaande vrouwen, vermeerderen het zaad der mannen, en zyn voor die gene dewelke aan de teeringe ziek zyn zeer dienſtig, hiervan is de zoete Amandel Olie, dewelke aan de jonge geboorne kinderen met, ofte zonder purgerende zappen in gegeven word, op dat de zwarte onzuiverheden by tyds uit het lichaam gebracht worden; by volwaſſenen verzacht ze de pynlykheeden die van de ſteen veroorzaakt zyn, ze verdryft den nieren en blaazen ſteen, beneemt de pyn des kolyks: in pyn van de zyde en hoeſten, word het op werpen der fluimen daar door gemakkelyk gemaakt, enz. *VIELHEUR* zegt dat een pond amandelen ℥vj. olie geeft.

AMYLUM, Styfzel/ Ameldonk/ word uit goede tarw op deze wyze gemaakt: neemt de beſte tarw, en als dezelve zuiver gewaſchen, zo giet daarop zoet water, laat de tarw in dat vat blyven, en giet dagelyks 't water daarvan, en wederom verſch daarop, als dit omtrent 5. of 6. daagen gedaan is, zo dat de Tarw heel week begint te worden, laat men het laaſte water in een ſchoon vat loopen, drukt en parſt het overige door een doek, en op dat niets van het meel-achtige onder het drabbige blyve, giet men van het laaſte water iets daarby, en als dan laat men het een tyd lang ſtil ſtaan,

ſtaan, op dat 't zwaare naar de grond zakke, naderhand giet men allengskens het water af, droogt 't overige in de zonne, en maakt het in ſtukken: het word in Duitſchland, en Holland overvloedig gemaakt, het beſte is, 't welk uit grove, maar te gelyk uit lichte en heel witte ſtukken beſtaat, en wel uitgedroogt, van ſmaak niet zuur is, en als men de ſtukken van malkaar breekt dat ze niet ſchimmelachtig, maar zo wel van binnen als buiten wit zyn: ze moeten ook bros en niet hard zyn, zo dat ze worden als het ſtyfzel op een oven, en niet in de zonne gedroogt, waarvan 't ook grauw word. Deszelfs gebruik is aan al de huishoudende vrouwtjes genoegzaam bekend, als ook den banket-bakkers; de daarvan gekookte bry is dienſtig in de buik loopen.

ANA, Zie A.

ANABROCHISMUS en ANABRONCHISMUS, is eene Chirurgiſche operatie, als men hangende wratten, of andere gewaſſen met een zyden draat ofte paarde-hair afbind, om haar den weg tot voedzel af te ſnyden, op dat dezelve verdroogen en afvallen.

ANACARDIUM, Anacardien/ eene zwarte glinſterende en eenigzins te zamen gedrukte vrucht, van gedaante een vogel-hart gelykende, dewelke onder de dubbele ſchil een wit, zoetachtig pitje, maar tuſſchen de beide ſchillen, eenen donker rooden, olyachtigen en ſcherpen ſlym, als honig verbergd, ze worden van *Cananor*, *Cambaja* en *Malabar* uit Ooſt-Indien gebracht. De kruid-kenners ſchryven, dat deze vrucht aan een boom groeit, dewelke dubbele gladde blaaderen, kleine geele bloemkens, en deze vrucht draagt, ze word *in Hort: Malabaric. Tom. IV.* *Oepata* genoemt. Deze vrucht en vruchten vervrolyken de levens geeſten, en dienen by de oude voor veele ziektens van 't hoofd, de ouden maakten hiervan *confectionem Anacardinam Mel Anacardinum* ende ook 't *oleum Anacardii*, maar worden tegens-woordig zelden in de ordonnantien voorgeſchreven.

ANACATHARSIS, een zuiveringe/ doorbraaken. Maar *BLANCARD* in zyn *Lexicon* noemt de genees-middelen die van boven en beneden uitleiden met deze naam enz.

ANACOLLEMA, een opdroog band/ (*a*) is een heel ſterke (adſtringerend) of te ſamentrekkende pap, dewelke van de heelmeeſteren in den beginne van eene ontledinge en been-breuk gebruikt word; men bind ook op het voor-hooft diergelyken t'zamentrekkende poeyers, gemaakt uit *Farina volatil. Sanguis Dracon. Acacia*, *Maſtix Manna*, *Thus*, met *albumen ovi* gemengd tegens 't bloeden, op dat de ſterke vloeijinge der vochten verhindert worde by voorb.

℞. *Bol. Armen.*
Terra Sigillat.
Thuris ā ℈iv.
Aloës.
Maſtich.
Sanguin. Dracon. ā ʒj.
Farin. volatil.
Pilor. lepor. incis. ā ʒß.
Album. Ovor. q. ſ.
F. *Anacollema.*

ANAGALLIS AQUATICA, BECABUNGA, water guichelheil/ groeit overvloedig aan de oeveren der rivieren bloeit in de maanden May en Juni, word met groot voordeel tegens de ſcheurbuik, met kars; en lepel bladen gemengd gebruikt; hiervan zyn *Aq. deſt. Succus expreſ.* en *Syrupus*: het zap verdryft de vlakken, zoomer ſproeten, en puiſten als dezelve daarmede beſtreeken worden (*b*).

ANAGALLIS TERRESTRIS, *maſc.* en *fœmina*, Guicgelheil manneken/ en wyfken/ groeit in de hoven en ackeren op lommerachtige plaatzen, bloeit in de maanden May en Juni en de geheele zomer: het is een wond en pyn ſtillend kruid; als 't in de handen gehouden word bedaart het bloeden der neuze; hier-

(*a*) Wy hebben hiervan in 't Nederduitſch geen eigen naam zo dat wy het Hoogduitſche woordeken Dörrband/ hier door opdroog band vertaalt hebben, dit woord kan ook heel gevoegelyk deezen naam in 't Nederduitſch voeren, om dat dezelve heel wel met zyne eigenſchappen overeenkomſtig is, doch beter zoude 't met den zin van 't Griekſche woordeken συγκολλάω of gelyk by *BLANCARD* ſtaat ἀνακολλάω *conglutino*, dat is te zaam hegten, te zaam voegen, of lymen, overeen koomen, als men zeide een te zaam voeg-band/ om dat hier door zo wel de vaſte als vloeibaare deelen te zaamgevoegt, of gelymt worden.

(*b*) De Beſchryvinge dezer plante is by anderen wel wat breder verklaart; maar ik heb al meermaalen aangemerkt dat onzen ſchryver maar de Midecinale kracht by veele aangehaalde planten aanwyſt, waardoor ons ook 't meeſte voordeel toegebragt word.

hiervan is 't *aq. deſtillat. Succus* en *oleum*. *D. MICHAEL* maakt uit *Anagallis, Hyperic.* en *ſang: afin.* eene *eſſentia* met dewelke hy de diep ingewortelde dolligheid genezen heeft.

ANACYRIS NON FOETIDA, Zie *Laburnum DODONÆI.*

ANALEPTICA, zyn zulke genees-middelen, dewelke de gebrekkelyke levens geeſten herſtellen, en de verlorene krachten verſterken, als Spaanſche wyn zek enz. alle de met geeſt van brandewyn overgehaalde wateren en geeſten, als 't *Aq. Magnanimit. Maſtichin. Carbuncul. Apoplectic. Spir. Meliſſ. Flor. Tiliæ, Lilior convall. Ceraſor. nigror. Cheiri, Rubi idæi, Cydonior. Aurantior. Citri, Meliſſ. Eſſent. Ambræ, Moſchi,* enz. zyn uitnemende in alle verzwakkingen.

ANANAS, is eene fraie en boven maten aangenaame Indiaanſche vrucht, ze heeft by na de gedaante van denne appelen, zy is bekleed met weeke en zagte ſchubben, van groote als een meloen, van boven root, en beneden bleeker, ze komt in ſmaak met de aard-bezien overeen, ze heeft ook eenen aangenamen reuk: deeze vrucht groeit als een artiſchok, draagt een kruid 't welk *Matzalti*, ofte *Pinea Indica* genoemt word: ze is met lange brede bladeren verciert, dewelke aan beide zyden veel punten hebben, van deze vrucht zyn driederhande zoorten, 1. de grote en witte *Ananas*, de 2. is die, dewelke de gedaante van een zuyker-brood heeft, en ten 3. de kleine *Ananas*: de *Americanen* hebben eenen geeſt van deze *Ananas* die de *Spiritus* of dierlyke geeſten verſterkt, en het gemoet vervrolykt; tegenswoordig word deze vrucht tot Parys en op andere plaatzen geconfyt gevonden, (*a*) ze verſterkt de maage en geeft aan oude perzoonen de natuurlyke krachten wederom.

ANAPHTHIA, Zie *Anaudia.*

ANAPLEROSIS, eene vervullinge, als men iets dat ledig is wederom aanvult; in de heel-konſt word hierdoor verſtaan, dat men 't gebrekkelyke wederom herſtelt, als eene door konſtgemaakte neuze, voet, enz. of een diepe wonde met vleeſch vervult.

ANARRHINUM, Zie *Antirrhinum.*

ANASARCA, HYPOSARCA, LEUCOPHLEGMATIA, zuchtig of gezwollen zyn, is eene glinſterende ſwellinge des geheelen lichaams, met de vinger daarop drukkende, wykt ze voor dezelve, en laat een kuil of putjen naa; de oorzaak hiervan is een taei-vocht of zap van het bloed, 't welk in de zweet-gaten, of des geheelen lichaams, of maar in zekere plaatzen komt te bederven. De oorzaak hiervan is al 't geene 't welk de *chylificatio* verhindert en bederft; als taie-en ſlymige ſpyzen, misbruik van 't venus ſpel, nacht ſtuderen, overmatige en ſterke bewegingen des gemoets, als ook verzweringen van de inwendige deelen, in 't byzonder van de longen, enz. de genezinge moet naar de oorzaaken werkſtellig gemaakt worden. Indien de eerſte wegen zondigen, zo is dienſtig een braak en purgeer-middel, naderhand *Reſolventia* en *Diaphoretica*, als *Radix Ari, Armorac. Vincetoxic. Cichor. Helen. Zedoar. Galang. Herb. Centaur. min. Carduï bened. Abſinth. Roriſmarin. Menth. Rut. Salvi. Naſturt. Cochlear. Saturei, Thym. Puleg. Meliſſ. Hyſſop. Rabpontic. Dauci, Origan.* en andere *Aromatica* en *Salina* meer te gebruiken.

ANASTOMOSIS, betekend by *CELSUS oſculatio, Anaſtomoſis*, heeft tweederhande betekenis, ten eerſten betekend 't een openinge van de uitwendige deelen, als van de bloed-vaaten, ten tweden een inmondinge ofte te zamenvoeginge der bloet aderen, met de pols of flag-aderen.

ANATOMIA, ANATOME, DISSECTIO, **De ontleeding**, is eene ontleedinge van de lichaamen der dieren, waardoor 't maakzel, t' zamenzettinge, gedaante, getal, en te gelyk 't gebruik van de deelen bekend gemaakt word: dit woord betekend ook eene ontleedinge die men in de gedachten maakt of beſpiegelende noemt, dat is dat men de deelen des lichaams in haar gedaante, te zamen-voeginge, getal, groote, en werkingen met de gedachten begrypt en kent, dit laaſte kan men *Anatomia Speculativa*, of ontleed-kunde in gedachten, maar de eerſte *Anatomia practica*, de ontleedkunde in doen noemen.

ANATOMICA INSTRUMENTA, gereedſchap tot de ontleedinge, als Tafel, meſſen, ſchaaren, hamer, blaas-pyp, ſtyletten, ſpuiten, ſponſen, enz.

ANATOMICUS, is die gene dewelke de ontleedkunde behandelt en zelfs doet, voornamentlyk word het van een genees-

(*a*) Men vint ze ook hier in Holland by de Aanqueekers van Planten.

Meeſter vereiſcht, dat hy een goet *Anatomicus* zyn moet.

ANATRESIS, eene doorboringe, word voor *Trepaneren* genomen; zie *Terebella.*

ANATROPE, STOMACHI SUBVERSIO, een omkeeringe van de maag / edoch dit is oneigentlyk gezegt, zo dat hier door eene ſterke brakinge verſtaan word, waarvan in de maage pyn gevoelt word.

ANATRUM NATRUM ÆGYPTIACUM, het ſalpeter van de ouden / dit heeft men natuurlyk in Egypten gevonden, het heeft een loog-achtigen ſmaak, ja zelfs wierd het in plaats van zeep gebruikt.

ANAUDIA, is een ziekte, in de welke wegens een gebrek in de *larynx*, de ſpraak en ſtemme verhindert word; en word ten onrechten van zommige *Anaphibia* geſchreven.

ANCHUSA, roode Oſſen tongen wortel / is eene lange, dikke, en houtachtige wortel, van buiten rood, en van binnen wit, heeft eenen ſcherpen ſmaak, en zonder reuk, groeit overvloedig by *Montpellier* in Vrankryk, alhoewel de beſte komt uit *Italien*; zy moet verſch en taai, maar wel uitgedroogt van buiten rood als bloet, en van binnen wit van koleur zyn, en als de zelve geraſpt word, eene moye roode koleur vertoonen, ze word tegens de roode loop, buik-loop en bloed-ſtortingen gebruikt, edoch heel zelden: men gebruikt ze meeſt om 't *Aqua vita* daarmede te verwen, ook werd 't *unguentum rubrum potabile* hier mede gemaakt, en tot 't blanketten gebruikt: men vind noch een zoort van wilde Oſſen tonge van *MATTHIOLUS Onoſma* genoemt, deeze heeft veel ruige edoch zachte bladeren, gelyk de kleine Oſſen tong, de wortel is lang en dun, geeft van haar éen bloed-rood zap, 't welk de maagden met rooſen water of brandewyn vermengen, om haar 's morgens daarmede te waſchen, op dat ze fraai, helder en rood zouden ſchynen.

ANCISTRON, Zie *Hamulus.*

ANCON, Zie *Brachium.*

ANCORALIS PROCESSUS, Zie *Proceſſus.*

ANCTERES, Hechten / wonden-hechten / zyn zekere pleiſters, uit ſterke te zamen trekkende harſten gemaakt, door welke men de heel ver van malkaderen zynde lippen der wonden te zaamen hecht: deze werkinge word van de heel-Meeſters *infibulatio* genoemt.

ANCUBITUS, vloeijende en donkere ogen, door in gevlogen zand of ſtof.

ANCYLE, is een zoort van kramp, als de gewrichten te zaamen getrokken worden, en hare beweginge belet word, 't welk dikwils gebeurd aan vingeren en toonen.

ANCYLOBLEPHARON, PALPEBRARUM COALITUS, ofte CONNEXIO en dewyl dit ongemak altyd by nacht den lyderen overkomt, word 't ook genoemt COHÆRENTIA NOCTURNA, is een ziekte der oogen / als namentlyk de oog-leeden of te zaamen, ofte met andere deelen van 't oog in de flaap aaneenkleven, dat men dezelve qualyk openen kan; dit gebrek heeft zyn oorzaak uit een taaije *lympha*, dewelke 's nachts uit de klieren vloeit, en de oog-leeden met de rokken van de oogen gelyk als aaneenkluiſtert. Om deze ziekte te geneezen moeten eerſt *laxantia*, uit de *Radix. jalapp.* en *Mercur. dulc.* en naderhand zweet-middelen als *Ant: diaphoret. Lap. Cancr. Myrrh. Cinabar. Antimon.* en *nativ.* gebruikt worden, uitwendig is deze *liquor* heel goet:

℞. *Aq. Euphras.*
Foenicul.
Roſar. ā ℥j.
Regin. Hung.
Tinctur. Croci, ā ℥ß.
Sp: Sal ammoniaci, *gt.* iv.
miſce.

Om met een compres op de oogen te leggen; is 'er ergens etter van eene verzweringe, zo is de *Balſ. Sulphuris* dienſtig en 't *Empl: de gratia Dei* kan gebruikt worden.

ANCYLOGLOSSUM, is een gebrek der tonge / dit gebrek is aangebooren, als de onderſte *membranæ*, dewelke de tonge binden, van natuur kort of hard zyn: of toevalliger wyze, als een onder de tonge zynde verzweringe een hard lid - teken maakt. Dit gebrek word ook *Ancylion* genoemt, het teeken hiervan is eene moeijelyke ſpraak. Het is niet altyd noodig, byzonderlyk ontrent jong geboornen kinderen, dat dit *ligament.* los gemaakt word, want de ondervindinge en de *Hiſtoria HILDAN. Cap: III. obſerv.* 28. getuigen, dat 'er een groot ongemaak naar deze licht-vaardige ſnydinge gevolgt is. (*a*)

ANCYROIDES, CARACOIDES, Zie *proceſſus.*

ANCYROMELE, Zie *Hamulus*: maar beter word genoemt *Ancylomele.*

AN-

(*a*) Deze operatie word by ons genoemt van de tong riem ſnyden.

ANDAS, word by de ouden eene vloeijinge ofte *ſolutio* van het zout genoemt.

ANDRIA, een Quezel/ man-wyf/ ofte iemand die twederhande geboorte leeden heeft, edoch zo dat het vrouwelyke geboorte lid meer als 't mannelyke te zien is.

ANDROGYNI, worden diergelyken *Hermaphroditen* genoemt, in dewelke meer de mannelyke, als de vrouwelyke geboorte leeden ten voorſchein koomen.

ANDROSÆMON, Zie *Hypericum.*

ANETHUM, Dil/ word in de hooven op zandige plaatzen voortgeteelt, de bladeren, bloemen, en wortelen verlichten de pynen, verwekken ſlaap, en verdryven de onkuiſche begeerlykheeden: wederſtaan 't vergif, en verminderen 't darm ſcheelspyn; Dil bloeit in de maanden *Junius*, *Julius* en *Auguſtus*, de *præparata* zyn, *Aq.* en *Oleum deſtillatum*, en *inſolatum.*

ANETHUM URSINUM, Zie *Meum.*

ANEURISMA, Een ſlag-ader-breuk/ is eene weeke en als een *arteria* kloppende ſwellinge, zo lange deeze zwellinge nog klein is; want hoe meer de zwellinge toeneemt, hoe minder dat de kloppinge vernoomen word; als 't bloed in een *aneuriſma* gecoaguleert is, zo verneemt men geen kloppinge, gelyk *RUISCH* in de 38. waarneeminge p. 51. heeft aangemerkt; deze zwellinge ontſtaat uit het vergaderde bloed dat tuſſchen de ſpieren en de huid is: gemenelyk zyn de voorafgaande oorzaken *abroſiones* ofte wonden der *arterien*, en de zomtyds alleen eene verwydinge (*a*) de ſlag-ader-breuk is zeer gevaarlyk voornamentlyk als dezelve groot is, want als dezelve oopen raakt, het zy van zelfs, of dat dezelve open geſneden word, zo volgt zekerlyk eene bloed-ſtortinge, de geneſinge wordop deze wyze begonnen, men opent op de tegen over ſtaande zyde een ader, laatende uit dezelve een tamelyke menigte bloed loopen ondertuſſchen worden op de beledigde plaats *adſtringentia* uit *Aloës*, *Sang. Dracon.* met *alb: Ovor:* gemengt gelegt en de plaats met ſtyve drukdoeken en loode plaaten voorzien: geduurende de genezinge moet zig den lyder onthouden van alle verhittende dingen, en integendeel *glutinantia*, en *vulneraria* gebruiken: maar de nieuwe Heelmeeſters hebben eene kortere genezings-wyze gevonden, zy drukken den *Truncus arteriæ* dewelke tegen de ſlagader breuk over ſtaat met eene ligatuur, of daartoe bequaamen inſtrument, diergelyken word door *MUYS* in zyne *pract: ration:* en door *RUISCH* in *obſerv:* 2. p. 6. aangehaalt. Als de ſwellinge open is zo leggen zy eerſt een ſtuk *Vitriol. cypri*, ofte *Mercur: præcipt. rubri*, *crepit. Lupi*, en naderhand een poeyer uit *Sarcocoll. Terra Sigillat.* en *Sang. Dracon.* daarop.

(*a*) Door *DIONIS* word de ſlag-ader-breuk in tweederhande zoorten verdeelt, zyne nauwkeurige oplettenheit maakt deeze verdeelinge, uit de bepaalinge van het Griekſe woord ἀνευρύνω *Aneuruno*, verwyden, uitzetten: ziet dit breder in zyne *Chirurgicale Operatien*, p. 538. tot 552.

ANGEIOLOGIA eene verhandelinge van de aderen in de ontleed kunde.

ANGEIOTOMIA, eene naar de konſtgemaakte openinge van de aderen aan het voorhooft ofte ſlaapen des hoofds.

ANGELICA ofte *Radix Angelicæ*, Angelyk wortel/ is eene bruine Scherpe, en een weinig bittere wortel, van eenen aangenaamen reuk, groeit overvloedig in de hooven op vochtige en vette gronden; bloeit in de maand Julius, deze wortel dryft de maand-ſtonden, vrucht en na geboorte, verſterkt de maag, verdeelt de winden, dood de wormen, wederſtaat de ſcheurbuik, drooge en koude hoeſten, moeijelyke adem-halinge en tand-pyn; ze doet wel zweten, hierom is ze dienſtig in beſmettelyke ziekten en peſt; *præparata* zyn *Aq. deſt. Succus*, *Extractum*, *Condit. ol. deſt.* & *Balſamus.*

ANGELICA SYLVESTRIS MINOR, zie *Podagraria herba.*

ANGELICUS PULVIS, zie *Mercurius vitæ.*

ANGINA, De bruine/ eene ontſteking in de keel, is of een ziekte, alleen, of een toeval van de ongariſche ziekte. Van de genees-Heeren worden vier byzondere zoorten ten aanzien van de beledigde plaats aangemerkt. De eerſte zoort word *Synanche* genoemt; deeze beteekend een in, en uitwendige zwellinge aan den hals; de tweede *Paraſynanche.* Hierin zyn maar de uitwendige ſpieren van het tonge-been en van de hals ontſtooken, en in de mond word geen zwelling beſpeurt; de derde *Cynanche*, hierin word geen zwelling van de hals en mond ofte ontſteeking vernoomen; maar de lyders worden van een onlydelyke pyn aangetaſt, byzonderlyk in en onder 't adem halen, zodanig dat dezelve niet anders als met een uitgeſteekene tonge

ge den adem kunnen inhaalen; de vierde zoort word genoemt *Paracynanche*, in deze zyn de *Muſculi laryngis* alleen ontſtooken, met een zwelling in de mond: de oorzaak van de bruine is een verſtikking des bloeds in de ſpieren van den hals tonge-been, tonge en *Laryngis* 't welk van een ſcherp *humeur*, ofte van een taaije *Pituita* die de *pori* verſtopt oorſpronklyk is. De bruine van de eerſte oorzaak voortkomende word *Angina exquiſita*, en van de tweede *Spuria.* genoemt, de genezinge van een *Angina exquiſita* vereiſcht zulke middelen, die de ontſteking wederſtaan, van dewelke op haare plaatzen te zien is. *Repellentia* moeten niet gebruikt worden, ten ware dat men van de ſtikkinge des bloeds verzekert was. *HEIDE* in zyne waarnemigen pryſt *Vitriol. alb.* in water ontdaan, andere pryzen kikvorſchen, enz. De aderlatinge is noodzakelyk, als ook de gorgel-waters dewelke tegens de pyn van mandelen en lel of huig, door verſcheidene ſchryvers aangeprezen worden; *HARTMAN* pryſt 't *Succ. Sempervis.* met *Sal. Ammoniac* ofte *Nitrum* *SCULTETUS* in zyn 23. waarneminge maakt een gorgel water uit wyn-azyn; andere gebruiken lyn-zaad olie, ofte warme pis: *DOLÆUS Encycloped. Chirurg. Lib. II. p.* 248. heeft het volgende uit geduurige ondervinding goet bevonden:

℞. *Aq. Flor. Sambuc.* ℥ij.
Plantagin. ℥j.
Sp. Vini, ʒiv.
Salis Ammoniac. ʒß.
F. Gargariſma.
ofte ℞. *Decoct. Flor. Sambuci*, ℥viij.
Sp. vini tartariſat.
Mell. Roſar. ā ʒß.
F. Gargariſma.

De *Sp. vin.* met *Alb. Græc.* is heel goet, als in de naaſte deelen eene ontſtekinge is, doch zo 'er eene uitwendige zwelling is, zo moet dezelve verdreven worden door een ſwaluwen neſt, met water ofte melk tot een pap gekookt, of *Mic. Pan. Ol. Chamomill. q. ſ. F. Cataplaſm.* *BARTHOLETUS* gebruikt *Cremor. Radic. Iridis. cum butyro & oleo olivarum.* In een *Angina notha* en pyn van de amandelen moeten, *Diſcutientia* en veel *Thée* water met *ſal. vol. oleos*: als ook *purgantia* uit *trochiſc. albandal.* gebruikt worden men draage vooral wel zorg dat 'er geen brakinge verwekt worde: zo de geheele hals noch niet gezwollen is, kan men gebruiken ſcherpe clyſteren uit *Rad. Alth. Bryon. Herb. Malv. Branc. urſin. Violar. Flor. Chamom. Sem. Lini, Electuar. benedict. laxativ. Mel Mercurial. Nitr. Antimoniat. &c.* by welke inwendig *Salia volatilia. Corn. Cerv. Succin. cran. Human. ungul. Alc. Tinct. bezoard. liq. Corn. Cerv. ſuccinat. mixt. ſimpl. &c.* in het keel gat kunnen gedaan worden.

ANGLICUS SUDOR, Zie *Sudor.*

ANGULUS beteekend gemeenlyk een **Hoek**/ in de ontleed-kunde is *Angulus oculi* een oog hoek, van dewelke aan ieder oog twee zyn, komende van de te zamenſtotinge der oog-leden; hiervan is die, dewelke naar de neuſe toe is, de binnenſte, en grootſte, *Canthus major*, ook *Internus* genoemt; de andere dewelke naar den ſlaap des hoofds, is de uitwendige en kleinder, en word *Canthus externus* ofte *minor* genoemt.

ANGURIA, Zie *Citrullus.*

ANGUILLA, een **Aal**/ is by ons een zeer wel bekende viſch, verſcheidene deelen van denzelven, zyn in de Medicyne in gebruik: het vet is dienſtig voor 't harde gehoor, en doet de hairen groeijen, de gedroogde leever en de galle met het lavendel zaat vermengt, zyn een byzonder *ſpecificum* in de zwaare geboorte.

ANGUIS, Zie *Serpens.*

ANHELATIO, ANHELITUS, Zie *Aſthma.*

ANIL, Is dat kruid van 't welk de bekende blaauwe verw indigo gemaakt word, Zie *Indigo.*

ANIMA ARTICULORUM, is de *Radix hermodactyli*
CEREVISIARUM, Zie *Lupulus.*
HEPATIS, is *Rababarbar.*
MEDICA, Zie *Calidum innatum.*
PULMONUM, is *Crocus* en *ſem. aniſi.*
RHABARBARI, is *Tinctura Rhabarbari.*

ANIMAL MAGNUM, Zie *Alce.*

ANIME GUMMI, is een hard, en van buiten wit, maar van binnen wit-geel, en iets doorſchynend murw, gumachtige harſt, de ſtukken zyn van verſcheide groote, hebbende eenen harſtachtigen ſmaak, als 't aangeſtooken word, heeft 't eenen aangenaamen reuk; het komt uit Braſilien over Spanjen en Portugaal. De boom waarvan deeze Gom komt, heeft aan ieder ſteel twee tegen malkander ſtaande bladeren, dewelken den myrten bladeren eenigzins gelykenen,

nen, hy draagt ook dikke en groote peulen. Het witte, drooge, en niet licht brekende, word gemenelyk voor 't beſte gehouden, en voornamelyk als 't van eenen aangenaamen reuk is; het word meeſt uitwendig in rookingen, tegens de zinkingen, en in heelende wond-zalven of pleiſters tot hooft- en zenuw wonden gebruikt, en word hierom ook in de lammigheid en te zamentrekkinge der leeden goed gekeurt.

ANIMELLÆ, zyn zeekere klieren agter de ooren.

ANIMI DELIQUIUM, flauwte / bezwyming / Zie *Lipothymia.*

ANIMUS 't gemoed; hiervan daan komt *Animi affectus*, *commotiones*, *pathemata*, de beweging des gemoeds: maar hier dient men te verklaaren, dat dit woord *Animus* van de Schryvers op verſcheidene wyzen gebruikt word: by *VIRGILIUS Lib. II. Georg.* word 't voor de aangeboorne hoedanigheit gebruikt: by *JUVENAL. Satyr: 6.* voor wanhoope; by zommige word de onſterflyke ziele daar door verſtaan; eindlyk word 't voor 't beginſel des levens ofte levens geeſten genoomen, of van de navolgers van *ARISTOTOLES* voor de *forma ſubſtantialis*, ofte voor de groeijende en gewaar wordende ziele.

ANISCALPTOR, den Aars-krabber / is de breedſte Spier van den rug.

ANISUM, ABSINTHIUM DULCE, Anys / is een bekend zaad, en word tot Bamberg en in Franken-land overvloedig voortgeteelt, en door Duitſchland op alle plaatzen gevoert: uit Italiën word ook een zoort van Anys gebracht, maar dezelve is veel kleinder als de Duitſche; het kruid van dit zaad groeit als Venkel en Komyn *Aniſum* heeft ronde gekorven blaaderen; het zaad dat groot, dik-korlig en van een Speceryachtigen en zoeten ſmaak is, word voor 't beſte gehouden; het verſterkt en verwarmt alle de deelen van 't hoofd borſt en buik, verdeelt de winden; belet en neemt weg de krimpingen des buiks van de kleine kinderen, dit tot poeijer geſtampte zaad is een laxerend middel voor de kinderende *præparata* zyn *Confectio Aq. deſtil. Oleum deſt. Sal.* en de *Species.*

ANISUM STELLATUM, Ster-anys / is een zaad 't welk uit Ooſt-Indien komt, 't welk van ſmaak en deugd met de Anys naa by overeen komt, en word hierom zo genoemt, om dat het in zyn uitwendige gedaante een Ster verbeeld, want het beſtaat uit zes zeven en wel meer takken, dewelke alle uit een ſtip voorkoomen, en als dezelve boven open ſpringen, zo brengen ze zoo veel koorenkens voort als ze ſtraalen hebben, het heeft van buiten eene geel-bruine verwe van binnen glinſterende; hebbende een lang-achtig zaad, 't geen naar lyn-zaad gelykt; maar is omtrent viermaal zoo groot, 't heeft eenen van venkel, en anys door mengden ſmaak, en aangenaamen reuk, 't word van zommige Sineeſche venkel, en van *D. URSINUS Aniſum Canadenſe* genoemt, 't word tot ons gevoert uit de Philippiniſche en Siberiſche Eylanden, het is een byzonder en niet heel bekend gewas, zo dat 't maar van wegens zyn ſmaak dus genoemt word, de meeſte kracht beſtaat in de uitwendige Schil: de Chineeſen gebruiken deze vrucht by 't gebruik van Coffée en Thée, en 's nachts om eenen aangenaamen en welriekenden adem te maaken.

ANNULARIS, de vierde vinger van de duim, goud-vinger, en *Studioſus* genoemt volgens 't oude versken.

Doctor, *Mercator*, *Stultus*, *Studioſus*,
Amator.

ANO, is een Griekſch woord, en betekend zo veel als van boven / by voorb. purgeeren / braaken / ſpouwen / of vomeren. Hiertegen word een ander woord gebruikt κάτω, van beneden / als men maar van beneden purgeert. Zo dat *Ano* en *Cato* purgeeren, beteekend vomeren en purgeeren te gelyk.

ANODYNA, PAREGORICA, Pyn ſtillende middelen / dewelke tegens alle in en uitwendige pynen gebruikt worden; ze worden ook *Hypnotica* en *Sedativa*, ſlaapmaakende middelen genoemt: van deze zyn de ſterke en heel onzekere de zo genoemde *Narcotica* en *Stupefactiva* ofte dronkenmaakende, als *Cicuta*, *Hyoſciamus*, *Mandragora* en *Solanum*: de gebruikelykſte zyn de *Opiata* en *Papaverina*, waarvan de grootſte gifte is, als volgt: (a)

Opium Cydoniatum gr. j.
Laudanum Opiatum gr. ij.
Hyſtericum gr. iij. iv. tot vj.
Tinctura Opii cydoniat. gt. viij. tot xv.
Tinctura croci, gt. xxx.
Laudan. hyſteric. gutt. xx. totxxx.
Eſſent. theriacal. anodyn Mich. gutt. xxx.
Urinaria anodyn. Mich. gut. a xx.

The-

(a) De doſis moet geſchikt worden na de krachten en gewoonte des lyders.

Theriac. Andromach. ʒj.
Cœleſtis, gr. *jv. v.*
Mithridatium, ʒj.
Pulv. Anodyn. Mich. gr. *v.*
Crocus in Subſtantia, ℈j.
Extract. croci, gr. *xv.*
Sem. papav. alb. } ʒj *tot ij.*
Syrup. papav. alb. }
Diacodium. Montan. ʒij.
Tinct. Papav. rhœad. ʒj. *tot ij.*
Extract. Papav. rhœad. gr. *iv. tot vj.*

ANODYNUM MINERALE is *Nitrum antimoniatum.*

ANORCHIDES, zyn zulke, welke zonder klooten gebooren worden.

ANOREXIA, is een verlorene eetluſt/ dit gebrek is twederhande; want zommige menſchen zyn al verzadigt als de ſpyze ter tafel gebracht word; andere hebben in 't geheel geen begeerte daartoe; de oorzaak is, of een gebrek van levens geeſten, of veelderhande zoorten van Raauwigheeden en niet wel verteerde ſpyze in de maag. Het gebrek der geeſten verbetert men door *Analeptica*, als *Aq. Menth. Meliſſ. Hyſſopi, Rorismarin. cum Vino, Aq. Carbuncul. Maſtichin. Vitæ Mulierum, Cinamom. Borraginat. Eſſent. Ambr. &c.* de rauwigheeden zyn veelderhande, de ſnot en ſlymige worden met *Aromatica* en ſcherpe middelen verbetert, als *Galang. Zedoar. Cinamom. Zingiber. Piper. Rad. Helen. Armorac. Ari &c.* als ook *Sal. Abſinth. Centaur. min. Tartari, Sp. Sal Ammoniac. Sal. vol. Corn. Cerv. flor. Sal. Ammoniac. Arcan. duplicat. Tart. vitriolat. Liq. terræ Foliat. Tartari.* De overvloedige gal word door 't *Elixir vitrioli Mynſ.* en 't *Elixir propriet. acid.* verbetert; tegens de zuure rauwigheden zyn dienſtig *Abſorbentia* als *Lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt. & ſine ign. ppt. Mater. perlar. Corall. pulv. Conchar. Creta off. Sep. limatur. Martis &c.* eindlyk indien met deeze niet uit te werken is, zo moet men braak en purgeerende middelen gebruiken.

ANSER een Gans / is een gemeene en overal wel bekende vogel: het vet daarvan word tegens de kloven van de lippen, en tegens de ſcheurbuikige lammigheit gebruikt. Een drachma gedroogde ganſe drek gebruikt is een voortreffelyk middel tegens de geel zucht: De in April en May vergaderde drek van jonge ganzen word gebruikt om 't *Aq. Opthalmica Maximiliani* ofte oog-water van Keizer Maximiliaan daar van te diſteleren, 't word tegens veele gebreeken der oogen, vliezen, en ſtaaren, gebruikt.

ANSERINA, ARGENTINA, Ganſerik/ Zilver-kruid / groeit op grafachtige plaatzen in de weidens aan de weegen en heggen; het geheele kruid is openende, en word onder de wond-kruiden gerekend, het verdryft de koors en 't word zeer teegens de geel- en water-zucht geprezen. Zommige houden den volgenden drank voor een groot geheim tegens den ſteen.

℞ *Argentin. Virid. Mjv.*
Secal. virid. Mij.

druk uit deeze 't zap, en doet de gelyke hoeveelheit van roode wyn daarby, giet dit ondereen gemengde door een *filtrum*, en drinkt zulks op den eerſten May 's morgens en vervolgt 't drie jaaren achter een (*a*).

ANTACIDA, Zie *Abſorbentia.*

ANTAGONISTA, een tegen-werker; word in de ontleed-kunde aan zommige Spieren voor een eigen naam gegeven, by voorb. *Abductor* en *Adductor*, het af en aantrekkende arm Spierken, zyn Antagoniſten, zie ook *Muſculus.*

ANTALGICA MEDICAMENTA, worden gemeenlyk die genees-middelen genoemt, welke tot verlichtinge van de pynen gebruikt worden. Zie *Anodyna.*

ANTARTHRITICA, zyn Genees-middelen tegens 't voet-euvel, en jigt. Zie *Arthritis.*

ANTEMETICA, zyn zulke genees-middelen, welke het overmatige braaken ſtillen, en de mage verſterken. Deze zyn alle *Stomachica Spirituoſa*, en zachtelyk aanhoudende, als *Spirit. Vini, Aq. Maſtichin. Aq. Cinnamom. Cydoniat. Rob. Cydonior. Terra Sigillat. Nux moſchat. Corall. Lap. Hæmatit. Opium* en *Opiata.*

ANTEPILEPTICA, zyn genees-middelen, dewelke teegens de vallende ziekte gebruikt worden, als *Radix* en *Sem. Pæoniæ, Succin: alb. ungul. Alcis, Viſcus coryli-nus, Stercus Pavonum, dens Hippopotami, Cinnabar. Antimonii, Sp. ſang Human. Sp.* corn.

(*a*) 't Geneesmiddel kan goet zyn, maar de omſtandigheden van 't gebruik koomen ons wat bygelovig voor, latende dierhalven dit aan het oordeel van den leezer; maar de Schryver wil 't miſſchien tot een præſervativ aanpryzen, waar voor wy 't ook aannemen, om dat wy 't kunnen gebruiken in diervoegen, als wy gewoon zyn gemeenlyk de May dranken te gebruiken, ik meen voor tyd verdryf.

corn. Cerv. corn. Alcis, Eſſent. Caſtor. cum Sp. ſal. Ammoniaci, pulv. Marchion. Epileptic. &c.

ANTHELIX de rand van het uitwendige oor tegen over den *Helix* ofte tegenrand aan de ſlaapen legende.

ANTHELMINTICA, worm doodende / en afdryvende genees-middelen: deeze zyn of bittere als *Abſintbium. cent. min. Santonic. Tanacet. Scordium, Aloës*, en alle *præparata* van *Aloës*, of ſcherpe, als *Raphanus marin. Cepa, Naſturtium, Hypericum. Stæchas citrin;* of aardachtige *terrea* genoemt, als *Corn. Cerv. uſt. raſur. Corn. Cerv. Succin. limatur. Martis;* of zuure als *Spirit.* en *oleum Vitrioli, tinct. Sulphuris, Succ. Granator;* of eindelyk de *Mercurialia*, dewelke ook de beſte zyn, als *Mercur. Dulc.* &c. deeze laatſte dooden niet alleen de wormen, maar voeren ook dezelve uit.

ANTHERÆ, zyn de bovenſte punten dewelke in 't midden van de bloemen zyn; Zie ook *Lilium Album.*

ANTHEREON, de kin / het onderſte deel des aangezigts, waar de baard groeit.

ANTHINES, kruide, en welriekend gemaakte wyn. (*a*)

ANTHANOR, Zie *Athanor.*

ANTHOPHYLLI, dikke moeder nagelen / zyn die dewelke tot haren volkomenen rypdom gekomen zyn: deeze zyn de andere kruid-nagelen wel gelyk, maar veel dikker, en zwarter, hebben onder de harde ſchil, en langachtige en bruine pit, of merg, van een zeer aangenaamen ſmaak, dewelke lieflyker als die van de kruid nagelen is. Men zegt dat de moeder nagelen, een hard en zwart harſt van een heel aangenaamen reuk en ſmaak in haar hebben; als 't van de rechte zyn, zo zyn dezelve niet veel kleinder als een duim, gelyk *POMET* zegt: maar hy zelfs heeft geen grooter als 't laatſte lid van den kleinſten vinger gezien: de Apotheekers zoeken dikwils de grootſten uit de gemeene nagelen, en verkoopen dezelve onder deze naam. Uit deeze worden ook de boomen voortgeteelt. Zy zyn dienſtig in de moeder qualen, witte vloed, en onvruchtbaarheit. Hierom word van dezelve een *Syrupus* ofte zap gemaakt.

(*a*) Te weeten wyn die door welriekende kruiden aangenaam gemaakt is, gelyk hipokras of andere aangenaam gemaakte wynen.

ANTHORA, ACONITUM SALUTIFERUM, NAPELLUS MOYSIS, CONTRAYERVA GERMANICA, gift wortel / is van buiten bruin, met eenige veleikens voorzien, van binnen wit, hebbende eenen bitteren en ſcherpen ſmaak, en on-aangenaamen reuk; dit gewas is aan de napellus of wolfs wortel niet ongelyk, tegens dewelke het ook als een *Alexipharmacum* gebruikt word. In 't byzonder dient deze wortel tegens een ander vergiftig kruid, *Thora* genoemt, (met het zap van deeze worden de pylen vergift, waarmede men de wolven, voſſen, en andere dieren dooden wil). Boven dien word de gift-wortel tegens de beeten en ſteekingen van vergifte dieren zeer geroemt, als ook in de peſt en andere beſmetlyke ziektens, moeder qualen en wormen.

ANTHOS, Zie *Roſmarinus.*

ANTHRACES, ſteen koolen / hebben een harde uit aard-harſt en Veder-ſteen beſtaande ſubſtantie dewelke naar de meeninge van zommige een zout, ofte moeder van het ſteen olie *oleum Petræ* is, dewelk door het onder-aardſche vuur daarvan geſmolten en gedreven word; ze koomen meeſt uit Engeland, daar men by dezelve kookt, en de ſtooven ſtookt, maar ze geven van haar een quaden onaangenaamen en corriſiven reuk die de borſt en longen heel ſchadelyk is.

ANTHRAX Zie *Carbunculus.*

ANTHROPE, een menſche-vel.

ANTHROPOS, Zie *Homo.*

ANTHROPOLOGIA, ANTHROPOMETRIA, een Reede van den menſch / is het byzondere deel van de *Phyſica* in dewelke de toeſtand en de hoedanigheit van den menſch verklaard word.

ANTHYLLIDA, KALI GENICULATUM, is het kruid, waaruit het rechte en eigentlyk genoemde *Sal. Alcali* gemaakt word, Zie *Kali geniculatum.*

ANTHYPNOTICA, Zyn genees-middelen die den ſlaap verhinderen, en verdryven, worden ook *Excitantia*, opwekkende middelen genoemt: deeze zyn alle *Spirituoſa, Volatilia, Aromatica*, als *Sp. Corn. Cerv. Eboris, Sanguin Human. Lumbric. terreſtris Sp. Sal. Ammoniaci, Sal. vol. Oleoſum Corn. Cerv. Succin. &c.* En voornaamentlyk word tegenswoordig de Thée ſterk gepreezen.

ANTHYSTERICA, worden by *BLANCARD* die geneesmiddelen genoemt, dewelke

welke tegens de moeder-quaal ofte *Paſſio Hyſterica* voorgeſchreven worden ; deze zyn alle ſterk ruikende en doordringende middelen, als *Caſtoreum*, *Aſſa fœtida*, *Myrrha*, *Liq. Corn. Cerv. Succinat. Eſſent. caſtor. Aq. Hyſteric. Elixir. Uterin. Eſſent. Carminativ. Sp. Zedoar. Balſam. Embrion. Meliſſ. Matricar. Succin*, &c.

ANTI, is een Griekſch woord, 't welk in 't Duitſch zo veel beteekend, als tegen. In de Genees-kunde word het dikwils voor andere woorden gezet, voornamentlyk by geneesmiddelen, om daar door de kracht en werking van dezelve te beteekenen, of aan te toonen.

ANTICARDIUM, 't Hart-putjen.

ANTICATARRHALIA, zyn zulke geneesmiddelen, dewelke tegens de verkoudheeden en zinkingen gebruikt worden. Zie *Catarrhus*.

ANTICAUSOTICA noemt *JUNKEN* diergelyken geneesmiddelen, dewelke tegens de heete koorts gebruikt worden.

ANTICHEIR, POLLEX PROMANUS, de duim aan de handen, en de groote teen aan de voeten.

ANTICNEMION, is het voorſte deel der ſcheene van de knie tot beneden.

ANTICOLICA, geneesmiddelen tegens 't kolyk zie *Colica*.

ANTIDINIGA worden by *BLANCARD* die geneesmiddelen genoemt, welke tegens de draijingen dienſtig zyn, als *Rad. Doronic. Roſmarinus* en deſſelfs *Eſſentia*; *Zingiber*, *Galanga*, *Salvia Cubeb. Stercus Pavon. Cinabar. Antimonii*, *Eſſent. Ambræ Caſtoreii* &c.

ANTIDOTARIUM, Zie *Diſpenſatorium*.

ANTIDOTUS *MATTHIOLI*, is eene te zaamenſtelling van *Theriac*, word tegens de *peſt* zo wel *præſervativ*, als *curativ*. gebruikt, de doſis hiervan is ℨj. om te *præſerveren* of te verhoeden, en word met *acet. flor. Tunic.* of *Zedoariæ* maar om te genezen met *Aq. Theriacal.* ofte *Sp. Theriacal. Camphoratus* gebruikt.

ANTIFEBRILIA, Zie *Febrifuga*.

ANTIHECTICUM *POTERII*, is een op de Chymiſche manier gemaakt poeijer, beſtaat uit een deel *regul. antimonii jovialis*, en twee deelen van 't beſte Engelſche tin; ofte 't word op deeze wyze gemaakt : ℞. van den beſten en gezuiverden *Regul. Antimon. Simpl. Part.* iv. van 't beſte Engelſche tin vyf deelen giet het zelve by den *Regulus*, vermengt deezen gepoeijerden *Regulus* met drymaal zoveel *Nitrum*; *detoneert* en *calcineert* 't een uur lang, tot dat 't wit worde. Deze wyze van bereidinge word door *ETMULLER* alzo gedaan. Maar *WEDEL* neemt *Regul. Antimon. part.* j. *Stann. Anglic. part.* ij. dit giet hy in den *Regulus* 't poejer laat hy ontploffen met drie deelen Salpeter, eindelyk *edulcoreert* hy 't met lauw regen-water. Andere maaken 't heel beknopt op deze wyze ℞. *Antimon. pulv. Subtiliſſim. part.* j. *Stanni. Anglic. part. Semis. Nitri part.* iij. *m. F. pulvis ſubtilis.* dit gemengt zynde zo *detoneert*, en *edulcoreert* het op de gewonelyke wyze.

ANTIHELIX, Zie *Anthelix*.

ANTIMONIUM, Spies-glas / Spitſglas / zo als het by de Drogiſten gevonden word, is een hard, zwaar, doch verbrekelyk metaal, zwartachtig als loot, en met lange ſtreepen, dat het beſte is, moet met root-achtige ſtipkens voorzien zyn, 't word gemeenelyk *Antimonium crudum* of raauw Spies-glas genoemt, maar ten onrechten, want het komt niet raauw uit de mynen, maar in gegotene ſtukken tot ons, dewelke uit de *Minera Antimonii* of 't raauwe Spies-glas gemaakt worden ; het komt meeſt uit Vrankryk en Duitſchland, want het Hungariſche dat 't beſte is, is niet meer te bekoomen. Deze *Minera Antimonii* word in veelderhande gedaante gevonden, en beſtaat gemenelyk uit zwarte en glinſterende metaal-ſteenen; of 't groeit aan zekere Klip-achtige of andere ſteenen; heeft ook zomtyds doorſchynende aaderen, en Metaal-agtige Kryſtallen boven zich. De beſte moet zwaar en zuiver zyn, voornaamelyk als hy uit Hongarien te bekoomen is, deze is ryk van goud, maar heeden ten daage heel zelden te bekoomen, edoch in Duitſchland word veel beſte zoort van *Antimonium* gevonden. Uit de *Minera* word 't gemeene *Antimonium* op deeze wyze geſmolten : men neemt twee potten van aarde gemaakt, en graaft den eenen in de aarde, dekt dezelve met een yzeren plaat dewelke vol van gaaten is; de tweede pot word vol gedaan van de genoemde en klein geſtootene *Minera Antimonii* vol gedaan zynde, op den in de aarde gegravenen en toegedekte pot gezet, in diervoegen dat het onderſte van de pot boven is, alsdan ſtookt men een ſterk

vuur om deze potten, dus druipt het *Antimon.* in den onderſten pot, en word tot zulke ſtukken: door de yſeren plaat word belet, dat de onzuiverheden van de *Minera* niet mede in den onderſten pot loopen; het *Antimon. Crudum* word tot de *Decocta* gebruikt; zommige gebruiken daar van ook eenige greinen tegens de vallende ziekte, dauw-worm en Spaanſche-pokken, edoch het moet met veel omzichtigheit gebruikt worden. Uit het *Antimonium* worden veelderhande *præparata* gemaakt, als

ANTIMONII BUTYRUM, 't welk uit den *Antimonium* en *Mercurius Sublimatus* door de overhaalinge gemaakt word.

ANTIMONII CERUSSA is dat met de *regulus* gemaakte *Antimonium Diaphoreticum.*

ANTIMONII CINABARIS, word ook uit 't *Antimonium* en *Mercurius ſublimatus* gemaakt.

ANTIMONII FLORES, deze verkrygt men als men 't Spies-glas zonder bydoeninge, ofte ook met *Sal. Ammoniac* uit een kolf of pot in de daaropgezette *Aludellen ſublimeert.*

ANTIMONII HEPAR word gemaakt, als men van *Antimonium* en *Nitrum* gelyke deelen neemt, men vermengt dezelve, ontſteekt en ontploft dit mengſel, en heeft als dan een leverachtige koleur.

ANTIMONII REGULUS COMMUNIS, word als men den *Antimonium* met wynſteen en Salpeter *calcineert*, vloeibaar maakt, in een vet gemaakten ſmelt kroes giet, en zo lange op den zelven met een hamer klopt, tot het zwaare metaal-achtige deel op de bodem gezonken is; hy moet uit glinſterende ſtukken gelyk de *Marcaſita* beſtaan, maar indien dezelve noch niet zuiver genoeg is, moet hy wederom met het Salpeter geſmolten en gezuivert worden; maar als men gevylt yſer by 't *Nitrum* en *Antimonium* doet, zo verkrygt men

ANTIMONII REGULUS MARTIALIS, als men in plaats van Salpeter gemeen keuken zout en wyn ſteen neemt zo heeft men

ANTIMONII REGULUS MEDICINALIS.

ANTIMONII SULPHUR AURATUM, word, als men de ſlakken des *Reguli Antimonii* in water opkookt, en met azyn *præcipiteert*, na een hevige ſtank ziet men een root poeijer op de grond, 't welk na zyn koleur *Sulphur Antimonii Auratum* genoemt word, hoe dikwilſer dit *gepræcipiteert*, hoe beter het gehouden word, het dryft 't zweet uit (*a*) en als 't op 't hoogſte gebracht (*b*) word; zo geneeſt 't de vallende ziekte als men van een tot drie grein daar van gebruikt.

ANTIMONII VITRUM, is niets anders als een gecalcineert en van zyn vergiftigde zwavel gezuivert Spies-glas; men vind dit zomtyds door de natuur onder de aarde gemaakt; maar dewyl dit heel zeldzaam is, zo word 't door een konſtige en ſterke *calcinatio* gemaakt, men moet zich wel wagten voor den vergiftigden rook: het gemeene *Vitrum Antimonii* is donker bruin, in dikke en dunne ſtukken; de Chymiſten maaken ook een purper, geel, en andere gekoleurde meer; het word om te purgeren en braaken gebruikt; men zegt dat in den oorlog de vergifte kogelen daar uit gemaakt worden: boven deze aangehaalde heeft men noch verſcheide *præparata* van den *Antimonium*, als daar is de *Tartarus Emeticus*, *Syrupus vomitorius*, *Tinctura*, *Nitrum Antimoniatum*, *Mercur. Vitæ*, *Sp. Vitrioli Philoſophicus*, en de *Bezoardica* &c.

ANTIMONIUM DIAPHORETICUM SIMPLEX, word gemaakt, als men drie deelen Salpeter met een deel gegoten Spies-glas vermengt, *detoneert*, en *edulcoreert*, als men noch zo veel *Limatura Martis* als *Antimonium* daar by doet zo verkrygt men het

ANTIMONIUM DIAPHORETICUM MARTIALE. (*c*)

ANTIPARALYTICA, Zyn Genees-middelen dewelke tegens de lammigheid gebruikt worden, deze zyn alle ſcherpe en riekende kruiden, als *Chamædr. Chamæpit.* Ser-

(*a*) De nieuwe Schryvers merken 't aan voor een braak-middel, en meenen dat de Oude door de *Sulphur Antimonii Auratum* een andere Swavel verſtaan hebben.

(*b*) Wat de Schryver hierdoor verſtaat op 't hoogſte gebracht / ſchynt wat duiſter; ons komt 't waarſchynlyk voor, dat hy daar door verſtaat, de tot verſcheidene keeren herhaalde precipitatie, om dat hy van te vooren zegt, hoe meerder keeren dit *gepræcipiteert*, hoe 't beter gehouden word.

(*c*) ANTIMONIUM DIAPHORETICUM MARTIALE is het *Pulv. Cacheſt. Ludovici*, Zie *LUDOVICI Pharmacia.*

Serpill. Primul. veris, Majoran. Origan. Lilium. Convall. Roſmarin. Puleg. Calaminth. Rad. Angelic. Valerian. baccæ Lauri Juniper. Piper, Zingiber, Aq. Magnanimitat. ol. deſt. Angelic. Aniſi, Succini, Terebinth. Galban. Sagapen. Gumm. Ammoniac. Caſtor. Petrol. Balſam. Peruvian. Spir. Lumbric. Terreſtr. Sal. Ammoniaci, de ſtovingen van dieren, Ol. Laterum, Amygdalar. Lilior. Alborum, Hypericon. &c.

ANTIPATHES, is een zwarte zoort van koralen, maar ze ſchynen noch wat anders te zyn, want deze zyn veel taaier, als de andere coralen, gelyken wel na hoorn, ze groeijen ook lang en ſterk, zodaanig dat men dezelve in plaats van een ſtok gebruiken kan.

ANTIPATHIA, teegenſtrydigheid / is eene onderlinge vyandſchap, dewelke de eene tegens den anderen heeft, zodanig, dat men den geenen tegens welke de vyandſchap is, niet zien, noch verdraagen, noch van denzelven hooren mag. Hiertegen over ſtaat de Sympathia, dewelke niets anders is, als dat twee perzoonen op 't alderbeſte malkander ontmoeten, en beminnen: zodanig datze niet van malkander blyven kunnen: uit deze zyn de Sympatetiſche ziektens, en geneezings-wyzen afkomſtig.

ANTIPHARMACUM, Zie Alexipharmaca.

ANTIPHYSICA, Zie Carminativa.

ANTIPODAGRICA, middelen tegens 't voet-euvel.

ANTIPYRETA, is 't zelfde als ANTIFEBRILIA, maar is beter gezegt als 't laatſte.

ANTIQUARTIUM, is by de geneesheeren een Specificum tegen de vierde-daagſche koorts, alzo is tegenswoordig Antiquartium Peruvianum in groot gebruik, ofte de tegens alle de koortzen in gebruik zynde peruviaanſche baſt China Chinæ: Zie China Chinæ.

ANTIRRHINUM, ORANTIUM, OS-LEONIS, Orant / Kalfs - Snuyte / Leeuwen - bekken? groeit op graaſige plaatzen, bloeit in de maanden May en Juny, het word niet veel in de Medicynen gebruikt, maar de eenvoudige wyven hangen dit aan den hals van de kinderen, tegens de betoveringen, berooken en ſtooven dezelve daarmede.

ANTISPASIS, Zie Revulſio.

ANTISPASMODICA, worden zulke middelen genoemt, dewelke tegens de kramp of zenuw - trekking gebruikt worden, het zy in of uitwendig, als Liquor. Corn. Cerv. Succinat. Antibectic. Poterii, Cinnabar. Antimonii, flores Sulphuris, Succinum præparat. unicorn. ver. Dens Hippopotami, cornu Rhinocerotis, raſur. Ungul. Alcis, Roſmarin. Chamæpyt. Majoran. Salvia, Ruta, Lavendul. bacc. Lauri, Juniper. axungia Cati Sylveſt. Caſtor. ol. deſt. Angelic. Aniſi, Succini, Terebinth. Juniper. Petroleum &c.

ANTISTERNON, Zie Dorſum.

ANTISTROPHÆ, worden de twee bovenſte ribben van de Seven waare genoemt.

ANTITHENAR, is by RIOLANUS de derde aantrekkende Spier van den duim.

ANTITRAGUS, het dikke deel van de buitenſte rand des oors, tegen over den bok Trago.

ANTOPHYLLI, Zie Anthophylli.

ANTRUM BUCCINOSUM, de Schilp van het oor / is de kromme holligheid tot aan 't inwendige oor.

ANTRUM PYLORI, Zie Pylorus.

ANUS, de Aars.

ANUS CEREBRI, de aars in de herſenen, is 't beginzel van de vierde holligheit, dewelke het ronde gat is tuſſchen de billen, van welke op eene zyde tot de vierde holligheit, en van de ander door de ſpleet na de tregter een doorgang is.

ANXIETAS, angſt / benaauwdheid.

PRÆCORDIORUM, angſt voor 't hart / is een groote benaauwdheit voor 't hart, met een pynlyke knaging van de bovenſte mond van de maag, of onder 't hart-putjen. De oorzaaken zyn de ſcherpe raauwigheden in de maag, kramp-trekkingen van de baar-moeder, en darmen, of een quade geſteldheid van de long, middel-rift, lever, en water blaas; wormen, en koorts enz. In de genezing moet men hier op acht-geven, dat de aangehaalde toevallen, als oorzaaken, door byzondere middelen, dewelke by yder caſus of geval te vinden, weg genoomen worden. Maar dewyl de ſcherpe raauwigheden veelderlei zyn, zo moeten dezelve ook door verſcheidene middelen verbetert worden; by voorb. tegen de ſcherpe gall zyn dienſtig om te gebruiken Purgantia, als Diagryd. Reſin. Scammon. Crem. Tartari, en Acida, als Spiritus Vitrioli philoſophic. Citri, Syrup. Coralliar. de omphacio, Succus acetoſæ en Acete-

setoſell. pulv. Cryſtall. mont. Corall. rubr. præp. Corn. Cerv. uſt. Lap. cancr. Crem. tartari. De zuure zappen verbetert men met *Abſorbentia*, als *Lap. Cancr. Corall. Mater. perlar. Limatur martis, Terra Sigillae. Lapid. percar. Conch. præparat.* &c. Indien men door onvoorzichtigheit eenig vergift heeft ingenoomen, als *Arſenicum*, *Auripigmentum*, *Mercur. Sublimat. aq. fort.* of heel ſcherpe purgeer-middelen, als *Colocynthis*, *Helleborus* &c. zo zyn vette en olieachtige middelen dienſtig, als vette hoenderen- rund- en kalfs-vleeſch nat, *Oleum Olivar. Amygdalar. Dulc. Lac. dulc*: *Theriac. Mithridat. ol. tart. per deliq.*

AOCHLESIA, ANODYNIA, INDOLENTIA, als men geen pyn nogte verdriet gewaar word.

AORTA, Zie *Arteria*.

AORTRA, het op beide zyden hangende deel van de long.

APALLAGE, hierdoor verſtaat *HIPPOCRATES* geneezen, gezond worden, als ook zagtelyk purgeeren.

APARINE ASPERA, VULGARIS, Kleef-kruid / bedelaars luize / word aan de kanten van de Ackers, weegen en aan de heggen gevonden, insgelyks ook onder 't vlas: 't Medicinaal gebruik is, om de krop en klier gezwellen te verdryven, verſche wonden te heelen, en de pyn der ooren te verzagten.

APARINE LEVIS, EPATICA, Walt-meeſter / Lever-kruid /, groeit op hooge, zandige en ſchaduwachtige plaatzen: het kruid en bloemen dienen voor de verhitte lever, geelzucht, en ſchurftheit; het aftrekzel hiervan verwekt eet-luſt, en verteert de voedſelen.

APARTHROSIS, Zie *Dearticulatio*.

APELLA, Zie *Lipodermus* en *Paraphimoſis*. Door dit woord word betekend een by naam dewelke aan de Joden gegeven word, *Judeus Apella*, wegens de beſneidinge van de voorhuid.

APEPSIA, nietverterende / verteerloosheid / is eene ziekte van de maag, dat is als in dezelve in 't geheel geene chylmakinge geſchied, in 't Duitſch word gemenelyk gezegt: Er hat den magen verderbet; hy heeft de maag bedorven. Deze toeval heeft de oorzaak en geneſinge met *Anorexia*, waarvan op zyn plaats te zien is.

APER, een wild Swyn / hiervan zyn de *Dentes Apri* wilde Swyns-tanden in de Apotheek bekend; deze worden voor een byzonder middel tegens de quade keel; (by de Duitſche de braune genoemt) zyde pyn en andere ontſtekingen dewelke van verſtikt of geronnen bloet ontſtaan gepreezen, en worden zomtyds alleen, en zomtyds met bydoeninge van ſnoeks-tanden voorgeſchreven;

APERIENTIA, alle openende middelen / onder welke verſtaan worden, braak, purgeer, zweet, en pisdryvende, als ook de nies, milt en lever openende middelen.

APHÆRESIS, word het deel der *Chirurgie* genoemt, 't welk al dat overvloedig is aan het menſchelyk lichaam, wegneemt, by voorb. als de zesde vinger of toon weggenoomen word.

APHEPSEMA, Zie *Decoctum*.

APHONIA, Spraakeloosheid / Stemmeloosheid / is eene ophoudinge van de duidelyke, en verſtaanbare ſtemme, deze kan zyn voor een tyd, of geduurig; word ook *Linguæ ligatio*, *Obmuteſcentia* en *Vocis Interceptio* ofte *Privatio* genoemt, de oorzaken hiervan zyn byna ontelbaar, als verſtikkingen, zinkingen, vallende ziekte, lammigheit of ontledinge van het kakebeen, moeder-plaag, diepe wonden der borſt, beledinge der zenuwen, breuken van het bekkeneel, en belediging van de herſénen enz. de genezing word in 't byzonder naar alle omſtandigheden en oorzaken werkſteliig gemaakt, en is op haare plaatzen in 't byzonder te zien.

APHRONITRUM, is eene natuurlyke Salpeter / die aan de oude muuren, en verwulfzelen gevonden word; deeze beſtaat uit kleine, fyne *Cryſtallen*, dewelke, als een bloeme aan ſchieten, en worden hierom ook *flos nitri* genoemt, deze Salpeter, komt nader aan 't eigentlyke Salpeter, als de gemeene, zommige zoeken hierin iets geheims, word ook *Spuma nitri* genoemt.

APHROS, Zie *Spuma*.

APHROSYNE, Zie *Delirium*.

APHTÆ, de Sprouw / Zyn kleine zweren in de mond, of beter eenige blazen dewelke met een *lympha* zyn opgevult, deeze zyn in 't begin als ze op breken zo klein als een gierſten koorn dewelke haar door den tyd met groote pyn en doorknaging van den binnenſten huit in de geheele mond verſpryden, het is een ziekte waarmede gemenelyk de kinderen gequelt worden. By dewelke komt belemmering in 't doorzwelgen, hette des monds, en

ein-

eindelyk een ulceratie; zo daar voor niet wel zorg gedragen word. De oorzaak hiervan is de ſcherp ingezogene melk, dewelke de tedere huit doorknaagt. De geneſinge beſtaat in 't verbeteren van de ſcherpe melk en des zouts; tegens de eerſte zyn dienſtig *Salia volatilia. Corn: Cerv. Sanguinis humani &c.* als ook *Antimon. Diaphoret. Simpl.* en *Martial. Bezoardic. mineral. Jovial. martial.* &c. die zouten dewelke verzweringen maken, worden of met *Aqua* gedilueert, als *fungus Sambuci cum aq: fontan. macer: aq. flor. liguſtri,* ofte *ol. rapar. cum Saccharo* indien een *inflammatio* by is, zo word voor een onfeilbaar middel gehouden ongezouten boter met een weinig Salpeter: maar indien 'er alrede volkomene ulceratien zyn: zo is dienſtig een *Decoct.* uit *ficus: Rob. diamoron.* ofte *dianucum. mel. roſar. nuc. moſchat.* gemengt met *cineres. rad. fœniculi;* ofte *decoct: Salviæ, Saturei. rad. Pentaphyll.* of ſterkere uit *mel. roſar.* met *Sp. Salis,* ofte *aq. Spermat. ranar. prunell.* met *ol. vitriol.. oxymel, lap. medicamentos. Crollii,* ofte *Alumen* in *aq. plantag.* ontdaan.

APICES, Toppen / zyn punten of vezelkens, die in 't gemeen een weinig dikachtig in de bloemen hangen, aan de zo genoemde draadekens.

APIS een Bye / is een bekend en in de Medicyne en huis-houding zeer nuttig dierken; ze vermenigvuldigen haar, gelyk andere diergelyken *inſecten*, door eene broeijing, uit welke eerſt een wit wormken, en naderhand eene diergelyken witte vlieg voortkomt, dewelke ten laaſten eene geel bruine bye word; hierom is 't heel ongegrond, gelyk zommige aanmerken, dat de byen uit het verrotte oſſen of leeuwen vleeſch voortgeteelt worden, want de genoemde *generatio æquivoca* is door de geleerden als over lang wederlegt; en terwyl de jonge byen in de oude ſtokken geen plaats genoeg hebben, zo zoeken dezelve door 't zwermen hare eige woninge. In de genees-konſt zyn de byen zelfs; 't honig, en was in gebruik; de byen gedroogt, en gecalcineert, met honig gemengt, en op de kaale plaatzen geſmeert, is een goet middel tegens de beroertheit.

APIUM HORTENSE, PETROSELINUM, Pietercelie / Eppe / word in de hooven aangequeekt, en wil een vogtige grond hebben, de wortel, en het kruid zyn dienſtig voor de lever, milt maage, verſtoppingen der vrouwen, ſteen, en moeijelyke baaringe, ze maakt luſt tot 't eten ende byſlaap.

APIUM MACEDONICUM, PETROSELINUM MACEDONICUM, ſteen Eppe / Macedoniſche Pietercelie / dit kruit is aan de Selderye heel gelyk; het zaad 't welk alleen in gebruik is, is lang-agtiger als de gemene, maar ſmalder, klein-ſtrepig en lokkig, van een zwart groene koleur, ſcherpen ſpeceryachtigen ſmaak en ſcherpen reuk; het heeft zynen naam ontleend van 't Koningryk *Macedonien* in 't welke het overvloedig voortgeteelt, en van daar in *Europa* gevoerd word; het word onder de *Theriac, Antidot. Matthioli,* en *Tinct. Bezoardic.* gebruikt, om dat het eene giftdryvende eigenſchap heeft, het verſterkt de maage, en brengt groot voordeel by aan de waterzuchtigen; het dryft de pis, en verſterkt de verſwakte mannelyke krachten, hiervan komt het ſpreek woord der nederlanders:

Pietercelie helpt de man te paard.
En de vrouwen onder de aard.

APIUM en PETROSELINUM MONTANUM, Berg Eppe / groeit op hooge ſandige, en ſteen-achtige plaatzen, het zaad met de wortel breekt en dryft den ſteen, pis, en 't zweet, 't dryft de ſtonden der vrouwen; en wederſtaat 't vergift.

APIUM VULGARE, PALUSTRE, gemeene Eppe / groeit op vochtige plaatzen onder de water-bunge, of water-kers: de wortel met 't zaad zuiveren, en wederſtaan de verſtoppingen van de lever, milt, lyfmoeder, en maandelykſche ſtonden, nacht en tand pyn, en de zwakheit des gezichts, enz.

APOCRUSTICUM, Zie *Adſtringens.*

APOCYNUM, CYNOCRAMBE, Zie *Houatte.*

APOGLAUCOSIS, Zie *Glaucedo.*

APONEUROSIS, een peeze / worden de einden en *Tendines* der ſpieren by de ontleed-kundigen genoemt.

APOPHLEGMATISMUS, Een ſlym-zuiverend middel/ en kan met recht ook *ſalivans* genoemt worden: dewyl al het gene dat uitgevoert word, uit de ſpeekzel klieren vloeit; men kan dit kaauwen, daarmede gorgelen, en aan 't verhemelte ſmeren, ofte daar aan likken, by voorb.

℞. *Pulv. Rad. Acori,*
Pyrethr.
Zedoar.

Cardamom. ā ℈j.
Syrup. Capillor. Vener.
Violar. ā ℥ij.
M. S.

Slein-zuiverende zap, om dikwils daarvan een lepel vol in de mond te nemen.

ofte ℞. *Pulv; Groſſ. Rad. Hellebor. alb.*
Pyretbr.
Zedoar.
Zingiber.
Cardamom.
Cubeb.
Piper. ā ℈j.
Affund. Vini Albi,
Aq. fontan. ā ℥ij.

Stent per noctem in infuſo mane ebulliant cum leni expreſſione.

D. S.

ſlym uitleidend mond water, om dikwils te gebruiken, en voor een tyd in de mond te houden.

ofte ℞. *Mercur: Saliv: hum. extinct.* ʒß.
Maſticb. ʒij.
Mellis q. ſ.
F. Bacillus.
D. S.

byzonder of uitnemend mond tap, om daar aan dikwils te zuigen.

diergelyken middelen worden ook *Apopbleg-matizantia* genoemt. By 't gebruik van dezelve ſtaat aan te merken, dat dezelve vroeg, als de maage nog ledig is, gebruikt moeten worden; want als de maage met ſpyze opgevult is, word hy berooft van 't *menſtruum* dat tot de verteringe nodig is: ten tweden moeten deze middelen niet te veel gebruikt worden, dewyl te gelyk met het ſlym het nodige ſpeekzel uitgevoert word, waar door de verteeringe verhindert, de eet luſtbedorven, en het heele lighaam uitgeput, word.

APOPHYSIS, PROCESSUS OSSIUM, uitwasſinge/ uitſteekzel des beens/ die het zelve als een eigen deel aanhangt, 't welk na de verſcheidene gedaante onderſcheide namen ontfangt, want als 't zelfde eenigſins rond is, word dit het hooft genoemt, en als een buigzaam deel van 't zelfde op het hooft legt, word de het hals of nek genoemt, is 't zelve ſcherp of puntig word het de bek, en zomtyds doorn genoemt. Daar en boven word door *HIPPOCRATES* een vleſig uitwas op een vlees-achtige plaats al dus genoemt.

APOPIESMA, het uitdrukken van de etter uit de wonden, en verzweringen.

APOPLECTICÆ VENÆ, zyn de *venæ jugulares.*

APOPLEXIA, de geraaktheit / beroerdheit / de hand Gods / is eene ſchielyke ontrovinge of verlies van alle bewegingen der ſinnen; maar de pols-ſlag adem-halinge en koleur des gezichts veranderen niet gelyk men aan die dewelke in flauwtens vallen gewaar word. Dit toeval word ook *Gutta, Morbus Attonitus, Paralyſis Univerſalis, Reſolutio nervorum Univerſalis* en *Sideratio* genoemt. Daar is nog een zwaardere zoort van beroertheit, deze is, dat de lyders zonder eenige voorafgaande toevallen, als bezwykingen, hooft-pyn, enz. door dezelve overvallen worden, en alzo ter aarde vallen; de ſchryvers onderſcheiden; deze ziekte dusdaanig als de eene zyde van het hoofd tot de voet geraakt is, word dezelve *Semiplegia*, of *Semiplexia*: en als 't ander deel des lighaams buiten, of zonder het hooft geraakt is, word dezelve *Paraplegia* genoemt. De naaſte oorzaak is de opgehoudene invloeijinge der dierlyke geeſten tot de deelen; de voorafgaande oorzaken zyn verſcheiden; als onmatige beweginge, hevige toorn, onverwagt vallen, van hooge plaatzen, kneuſingen, en verſcheidene wonden des hoofts, het geruiſch des donders, rook en damp van koolen, van *Arſenicum Mercurius*, en andere uitdampingen van Mineralen. De genezinge is twederly, de eene in den aanval; en de andere buiten dezelve. In den aanval, moet men alleen zoeken den lyder wakker te maken; dit verkrygt men op verſcheide wyzen, als dat de lyder over einde gezet en gehouden word, of door het wryven met een ſcherpen doek, ſterk en vaſt binden, trekken by de hairen, of door 't inblaazen van peeper *Eupborbium*, enz. in de neuſe, door 't aanſtryken van ſterke zalven en waters, aderlaten, clyſteeren, en bybrengen van *ſuppoſitoria* beſtaande uit *Fol. Nicotian. Herb. Serpill. Flor. Chamomill. Rad. Pyretbr. Colocynth. Mel. Anthoſat.* &c. in urin gekookt, zommige ſteken *Sal. Gemmæ* of *Vitriol. alb.* in de mond, of ſtryken 't *ol. deſt. Lentiſci* in de neuſe, en zetten *veſicatoria* achter de ooren enz. als de lyder wederom wakker geworden is zo moeten, *roborantia, excitantia*, & *Salia Volatilia* om aan de geeſten de natuurlyke beweging te geven, en de *pituita* te reſolveren, gebruikt worden: deze zyn de navolgende, dewelke niet al-

leen,

leen bequaam zyn tot de verhoedinge, maar ook tot de geneezinge, *Salvia, Origanum, Ruta, Chamædr. Chamæpit, Calaminth. Puleg. Sem. Eruc. Coriandr. Sinap. alb. Carv. Foenicul. Anis. Radix Angelic. Cariophyllat. Valerian. Vincetoxic. Flor. Lavendul. Stœchad. Arab. Anthos, Primul. ver. Lilior. convall. Cubeb. Cardamom. Spirit. Sang. Human. Secund. Human. Cranii Human. Salis Ammoniaci, Urinæ liq. Corn. Cerv. Succinat. Eſſent. Caſtor. Roriſmarin. Spicæ, Lavendul. Succini, Tinctura Corallior. Sp. Formicar. Acid. Sal. vol. Corn. Cerv. Succini, Unicorn. ver. Dens. Hippopotam. Cinnab. Antimon. Corall. præp.* Om de wederkeringe te verhoeden, moeten de vooraf-gaande oorzaaken wel onderzocht, en de geſteltheit der eerſte wegen, nauwkeurig gade geſlagen worden; want meeſten tyds zyn deeze de oorzaak. Hierom zyn de *Vomitoria, Purgantia, Sudorifera*, &c. heel voordelig. De *Sudorifera* kunnen zyn *Decoct. Lignor. Eſſent. Lignor. Sp. Corn. Cerv. Mixt. Simpl. Tinct. Bezoardic. Antimon. diaphor. Flor. Sulphur.* &c. (*a*).

(*a*) De Natuur en oorzaaken van de *Apoplexia*, worden door de Schryvers voor 't meeſte gedeelte aldus beſchreeven. Onder alle andere Schryveren heeft ons voornaamentlyk deze beſchryvinge 't meeſte behaagt die gedaan is door den Heer H. BOERHAAVE *in inſtit. Medicæ* §. 860. zyn Hoogeleerdh: verdeelt de Natuur en oorzaaken dezer ziekte in vyf trappen als (1) wanneer het bekkeneel gebrooken, ingedrukt, na binnen uitgewaſſen, door eenig gezwel aangedaan, of dat 't zelfde al te veel in een gedrongen is, welke ineendringinge 't allermeeſt in de tedere kindsheit veroorzaakt word. (2) Wanneer de herzenen of derzelver vliezen gedrukt of doorvreeten worden, in die plaatze alwaar eenig bloed, wey, etter, ſlym, of eenige bedorven vocht zig heeft ter neder gezet, of buiten de vaten geraakt is: als namentlyk tuſſchen 't bekkeneel en de herzen-vliezen, tuſſchen deze en de herzenen zelfs, in de *ventriculi cerebri* of herzen groeven, of op 't lange Herzen en Rugge-merg. (3) Wanneer eenig gezwel van wat natuur 't ook zyn mag in die zelfde plaatzen is, en dat daar door even dezelve uitwerkinge der drukkinge te wege gebracht word, als by voorb: zwellingen door ontſteekinge, water, wey, enz. (4) Als de toevloed en door-ſtralinge des bloeds tot de Herzenen door-eenig in haar houdende, verdikt en verſtoppende vocht belet word. (5) Indien 'er een gelyke verhinderinge in de terugvoeringe des bloeds te vooren komt, het zy inde *Sinus* of boezem holtens, of in de kleine en groote aderen, doch dit hinder word voornamentlyk

APOPLECTICA VENÆ, Zie *Jugulares venæ*.

APOSCEPARNISMUS, is een zoort van een breuk aan de herſen-pan, of aan een ander been, aan de zyde zodaanig geſcheurt, als of 'er met een byl een ſtuk van een hout geſlagen word.

APOSITIA, Zie *Inappetentia.*

APOSTEMA, Zie, *Abſceſſus.*

APOTHECA, een Apotheek / is een woord dat uit het Grieks en Latyn is overgenomen, het betekent een winkel, werkhuis, werk-plaats, waarin alderhande zoort van Medicynen, zo wel *Simplicia*, als *Compoſita* gereed gemaakt worden. De Heeren en bezitters van dit werk-huis worden Apothekers / *Apothecarii*, *Myropolæ*, en haare bedienden, Apotheeker-Gezellen en Apotheekers-Jongens / *Apothecariorum Miniſtri*, *Famuli* genoemt.

APOTHESIS, een konſtige herſtelling van een gebrooken lid.

APOZEMA. Zie *Decoctum.*

APPARATUS, een gereed-making, of toeberydinge van veelderhande dingen, by de heel-Meeſters betekend 't gemeenelyk een gereedmaking van haare inſtrumenten, en genees-middelen waar van afkomſtig is *Apparatus Chirurgicus*, By de ontleeders een gereedmaking van veelderhande inſtrumenten, en als dan word hy genoemt, *Apparatus Anatomicus*. By de Apotheekers is 't eene toeruſting en voorraad van alderlei *Inſtrumenta*, en *ſimplicia*; als dan zegt men *Apparatus Pharmaceuticus.*

APPENDIX, word gemeenlyk een yder aanhangzel genoemt, maar wat hier door in de ontleed-kunde verſtaan word, ziet *Epiphyſis.*

APPETENTIA CANINA, Zie *Appetitus caninus.*

APPETITUS, luſt / en trek tot eeten / en drinken / hier door worden ook andere begeertens der natuur verſtaan, als begeerlykheit tot 't by ſlaapen, enz.

APPETITUS AMISSIO, DEPERDITIO. Verloren appetyt, zie *Anorexia.*

APPETITUS CANINUS, APPETENTIA CANINA, Honds honger / is een overe te weeg-gebracht van de drukkinge der aaderen; een yder ziet uit deze aangehaalde weinige woorden lichtelyk dat de natuur, zo wel als de oorzaaken dezer ziekte verſcheiden, en zeer verſchillende zyn, deze nu ten rechten begreepen zynde, geven voet tot een gelukkige genezingswyze.

overmatige honger, en geduurige begeerlykheit tot 't eeten, zo dat de lyders dat geene het welk ze heel ſchielyk gegeten hebben, (zonder dat 't verteert) weder van haar geven, 't zy door den afgang, of door braaken; waar van deeze ziekte ook haren naam ontleend heeft. De oorzaak van deze ziekte is een heevige t' zamentrekkinge der maage, welkers oorzaaken zyn; ten eerſten een ſcherp zuur, ten tweeden wormen, en ten derden een groote koude; het zuur word door *abſorbentia* verbeterd: en in 't byzonder pryſen de *Miſcell. Natur. Curioſ. Dec. III. Ann. IV. c. 81. pag. 177. Sal Tartari.* Tegens de wormen dienen in 't byzonder *Amaricantia* en *Aloëtica*: de koude word door *Calida* verbetert, als ook door 't drinken van Spaanſchen wyn ofte ſeck.

APPETITUS DEPRAVATUS, bedorven eet luſt / deze word heel gevoeglyk in tweën verdeelt; in den eerſten kan men aanmerken eene gebreklykheit, of liever eene dwaalinge, in het eeten van niet betaamende dingen, als kryt, kalk, ſteen, aard, watten, leer, levende kreeften, enz. deeze ziekte word *Pica* genoemt: ten tweeden beſtaat deze ziekte in de zoort en wyze; aan welke maar alleen de zwangere vrouwen in de drie eerſte maanden der bevruchtinge onderhevig zyn, dat is, dat dezelve eenen diergelyken trek ergens toe hebben, datze indien ze 't begeerde niet verkrygen, miskraamen, ofte een vrucht baaren die een moeder maal: (a) heeft: deze ziekte word *Malacia* genoemt.

APPLICATIO, is de verrichtinge van eenig werk / 't welk een genees of heel-Meeſter doet, by voorb: als een genees-Meeſter aan een lyder zelfs geeft eenige in en uitwendige Medicynen: of dat een heel-Meeſter wonden verbind, pleiſters ſtrykt, en oplegt, en bedorvene leden weg neemt enz. deeze werking word alsdan *Applicatio* genoemt (b).

APPROPRIATA, zyn diergelyken geneesmiddelen, dewelke aan een zeker deel, en deszelfs ziekte alleen toegeëigent worden; als *Aq. Foeniculi* is een *appropriatum* tegens de ziekten der oogen, de *mercurialia* zyn *appropriata* tegens veelderhande onzuiverheden des bloeds; de *chamomilla* en de *præparata* daarvan is een *appropriatum* tegens 't kolyk, enz.

APRACTA, tot de byſlaapen het baaren onbequaame ſchaam-deelen.

APYROMELE, een ſpatel zonder knop.

AQUA, Het water/ wat dit eigentlyk is, is aan ieder bekend, in de Genees-kunde word 't als een niet natuurlyk ding aangemerkt, het welk aan den menſch of tot drank, tot voedſel, of tot geneesmiddelen verſtrekt. Hierom is 't onderſcheid, en de eigenſchappen wel te onderzoeken, want zommige zyn zuiver, andere niet; zommige zyn zout, en andere houden in haar aluin, enz. van de minerale waateren is onder de tytel *Acidulæ* en *Thermæ* te zien.

AQUA ALMA en COELESTIS is de volkomentlyk *gerectificeerde Spiritus vini.*

AQUA ALUMINOSA FALLOPII word aldus gemaakt *Aq. Plantagin. Roſar.* ā ℔j. *Alumin. Roch. Mercur. Sublimat. corr.* ā ℥ij. laat dit tot op de helft verkooken en giet het klaare af.

AQUA ARTICULORUM, Zie *Synovia.*

AQUA ALREGI, is kalk water.

AQUA BENEDICTA RULANDI, ℞. *Croc. Metallor.* ℥j. *Vin. Gallic.* ℥xxx. laat dit 24. uuren in *digeſtio* ſtaan, *filtreert* en bewaart het tot gebruik.

AQUA CEREBRI, is *Aqua Tartari.*

AQUA DIVINA FERNELII, ℞. *Mercur. Sublimat.* ℥j. *Solve in aq. Plantag.* ℔j. 't word uitwendig gebruikt om wonden en zweeren te zuiveren.

AQUA ELSABON, ofte HOLSOBON, SALMATINA, is een gemeen zout-water.

AQUA FORTIS, Sterk-water / om ſilver op te loſſen of te ontdoen, 't word uit gelyke deelen van Vitriool en Salpeter gemaakt.

AQUA GLAREOLI, Zie *Synovia.*

AQUA LILII, is 't *Auripigmentum.*

AQUA NAPHÆ, Zie *Malus Aurantia.*

AQUA OPTHALMICA SAPPHIRINA, Blauw oog-water / word aldus gemaakt. ℞. *Calcis Viv.* ℥vj. *Aq. Fontan.* ℔ß. *Salis Ammoniaci gr.* vj. als dit geheel ontdaan is, zo giet 't water in een geel-koperen bekken, laat het 24. uuren daarin ſtaan, zo zal 't een blauwe koleur hebben; maar als 't nog niet blauw genoeg is, zo kan de *doſis* van 't *Sal. Ammoniaci* vermeerdert worden.

AQUA PERMANENS, word dat geene genoemt, 't welk uit de twee volkoomen-
ſte

(a) Moeder teeken, dat is dikwils het teeken van dat begeerde voorwerp.

(b) Deze laatſte verrichtinge word *amputatio*, en niet *applicatio* genoemt.

ſte metaalen als goud, en zilver gemaakt word, en is de *Mercurius Philoſophorum*, zelfs.

AQUA PHAGADÆNICA, word aldus gemaakt ℞. *Aq. Calc. Viv.* ℔j. *Mercur. Sublim. Corroſiv.* ℈j. mengt dit. Het is dienſtig om quaade verzweringen te zuiveren.

AQUA PHILOSOPHORUM AUCTA, LUCENS, word by de Chymiſten de *Mercurius* genoemt.

AQUA REGIS, Goud ontdoenend waater/ word gemaakt uit *Vitriol. Nitr. en Sal. Ammoniac.* of *Sal. Marin.* en *Aq. Fortis.*

AQUA VIRGINEA, VISCOSA, is 't *Aqua Permanens.*

AQUA VIRIDIS HARTMANNI. ℞. *Mellis Roſar.* ℥ij. *Sulph. Viv. Alum. crud. virid. Æris á* ℥j. *Albi græci, Summitat. Sabinæ & Sambuc. á* p. j. *Flor. Hyperic. Plantag. Puleg. Roriſmarin. Rutæ. Salviæ á* Mß. *Vin. Gallic. Aq. Solan. á* ℔j kookt dit alles, behalven 't *virid. æris* zeven en een half uur lang, als 't van het vuur genoomen is, zo doet het *Virid. Æris* daarby, zygt het groene water door, het welk dienſtig is, om alle verzweeringen te geneezen.

AQUA INTER CUTEM, water tuſſchen vel en vleeſch.

AQUA PERICARDII, 't water in het hart-zakjen. Nu volgen eenige geeſt-ryke, wateren die op een ſtof ſchei-kundige wyze moeten gemaakt worden, als.

AQUA ANTISCORBUTICA BRANDENBURG: ℞. *Herb. Acetos. Agrimon. Beccabung. Chelidon. Min. Cichor. Cochlear. Cuſcut. Fumar. Trifol. Aquatic. Veronic. recent. á* Miij. ſnyd deeze alle heel klein, vermengt dezelve, giet de *Aq. deſtillat.* van deze kruiden *á* q. ſ. daarop, en deſtilleert dezelve *in balneo mariæ.*

AQUA APOPLECTICA SPIRITUOSA JUNKENII, Junkens ſlag-water/ ℞. *Flor. Lilior. convall. Anthos. Lavendul. Tiliæ, Baſilicon. Mari veri á* ℥ij. *Herb. Salv. Majoran. Serpyll. Roriſmarin. Thymi á* Mij. *Inciſ. Infund. in Vini generoſ.* en *Sp. Ceraſor. nigr. per Fermentat. Parat. Ana. q. ſ.* Na dat dit ſes dagen in *digeſtio* geſtaan heeft, deſtilleert het, en infundeert in het overgehaalde op nieuws *Cardamom. Cinamom. Macis, Nuc. Moſch. Cubebar. Caryophyll. Angelic. Zedoar. Tormentill. á* ℥j: als 't een tyd lang geweekt heeft, diſteleert het, en bewaart het eerſte overkoomende waater, indien het u behaagt kunt gy in een deel van het overgehaalde water een weinig *Moſch. Ambra.* en in 't ander dat over komt, een weinig *caſtoreum* hangen.

AQUA ASTHMATICA AUGUSTANOR. Water tegens den aamborſtigheit/ ℞. *Rad. Enul.* ℥ij. *Ireos Flor.* ℥ß. *Herb. Hyſop. Pulmonar. Salv. Hortenſ. ana* Mj. *Sem. Aniſi, Foenicul. Cinamom. acut. ana* ℥ß. *Cardamom.* ℥ij. *Croci* ℈ij. *Spirit. Vini* ℔j. *Aq. Scabioſ. Tuſſilag. Veronic. ana* ℔ß. laat dit drie daagen digereeren, en diſteleert het in *balneo Mariæ.*

AQUA CARBUNCULI BRANDENBURG, Peſt-water/ ℞. *Herb. Betonic. Lavendul. Majoran. Salv. Min. Spicæ. á* ℥j. *Flor. Boragin. Lilior. convall. Roriſmarin. violar. á* ℥vj. *Baccar. Juniper. Sem. Pæon. Cardamom. Caryophyll. Cinamom. Cubeb. Galang. Granor. Paradiſ. Macis. Nuc. Moſch. Zingib. alb. á* ℥j. *Raſur. Corn. Cerv.* ℥ß. *Inciſ. & Infuſ. in Aq. fragor. Lavendul. Roſar. Spicæ á* ℔iij. *Vini albi Rhenan. generoſ.* ℔v. laat dit acht daagen op een warme plaats ſtaan, deſtilleert het in *Baln. Mariæ:* en doet twintig klein geſnedene goud blaaden daarby, onder 't overhaalen kan men in de hals van den helm *Moſch.* ℈ß. hangen.

AQUA CARMINATIVA ETMULLERI, Etmullers kolyk-water. ℞. *Flor. Chamomill. Rom. Sambuc. Herb. Menth. Rutæ ana* Miij. *bacc. Juniper.* ℥ijß. *Lauri.* ℥vj. *Sem. Cumin.* ℥j. *Aniſi, Fœnicul. ana* ℥ß. *Calam. Aromat.* ℥iß. *Cortic. Aurant.* ℥iij. *Cinamom.* ℥vj. *Zedoar.* ℥iij. bevochtigt deze met *Sp: Nitri rectific.* ℥vj. *infundeert*ze in *Sp. Vin. q. ſ.* laatze 24. uuren digereren, en deſtilleert het.

AQUA COSMETICA CNOFFELII, Water om te blanketten / uit de *Miſcell. Natur. Curioſ.* ℞. *Aq. Flor. Fabar. Lilior. Alb. Nymph. ana* ℥ij. *Rad. Sigill. Salomon. Spermat. Ranar. á* ℥iß. *Flor. Roſar. Pallid.* ℥ß. *Magiſter. Marcaſit.* ℈iv. *Sacchar. Saturni* ʒj. *Camphor.* ℈ij. *ol. Tartari p. del. Gut. xxiv. f. aqua.*

AQUA EPILEPTICA ETMULLERI, water tegens de vallende ziekte / maanziekte/ ℞. *Fol. & Flor. Salviæ* ℥vj. *Flor. Lilior. Convall.* ℥iij. *Lavendul.* ℥ij. *Rad. Pæon.* ℥iij. *Fol. & Flor. Majoran.* ℥j. *Cort. Cinamom.* ℥vj. Ca-

(a) Wy hebben voor 't Hoogduitſche woord Karfunkel / geen beeter woord kunnen vinden om in 't Nederduitſch te gebruiken, zo dat wy in deszelfs plaats Peſt-water gezet hebben, edoch dien 't behaagt kan 't Peſt kool water noemen, want deze en meer andere naamen heeft dit woord in de Hoogduitſche taal.

Caryophyl. ℥iij. *Macis* ℥ij. *infuſ. Vin. Rhe-nan.* ℔xiv. laat 't veertien daagen macereren, en deſtilleert het.

Aqua Hysterica, **Moeder water.** ℞. *Aq. Meliſſ. Citrat. Artermis. Epileptic.* ā ℥j. *Hirundin. comp. Flor. Cheiri; Cort. Cinamom.* ā ℥ß. *Sp: Sedativ. compoſ.* ℨiß. *Meliſſ.* ℨij. *Manus Chriſt. Perlar.* ℥j. *Magiſter. Perlar.* ℈ij. *Corall.* ℨj *m.*

Aqua Magnanimitatis, **verſterkend water.** ℞. *Spirit. Vini Malvatic. q. v.* macereert hierin veertien daagen *Herb. Baſilic. Majoran. Salv. Meliſſ. Puleg.* ā Mj. *Flor. Borragin. Salv. Primul. ver. Anthos, Lilior. Convall.* ā Pj. digereert en deſtilleert 't *per alembicum.* Zet tegens de Zomer een glas dat met het vierde deel van dit water op gevult is, in eenen mier-hoop, zo zullen de mieren by meenigte daarin kruipen, giet naderhand den overigen *Spiritus* daarop, en bind het met een blaze dicht, laat 't veertien daagen in de Zon ſtaan en deſtilleert het;doet daarby *confect. Alkerm. Anacard.* ā ℥ß. *Croci*, ℨß. *Moſchi, gr:* xij. *Elæoſacchar. Cinamom.* ℥ß. vermengt, digereert, en bewaart het.

Aqua Masticina Brandenburg. **Maſtix-water.** ℞. *Caryophyll.* ℥j. *Cardamom. min. Cinamom. acut.* ā ℥ß. *Macis* ℥iß. *Maſtich. elect.* ℥iv. *Nuc. Moſch.* ℥ß. maakt deze alle tot een poeyer en infundeertze in ℔ij. Spaanſche wyn, laat ze vier dage digereren, en deſtilleert het water in een glaazen vat.

Aqua ophthalmica Sapphirina, **Blauw oog-water /** ℞. *Aq. Flor. Cyani, Chelidon. Maj. Euphraſ. Roſar. ana* ℔ij. giet dit water op ongebluſchte kalk, filtreert het en doet daarby *Phlegmat. Urinæ*, met *Vitriol. alb. deſt.* ℔j. *Sal. Ammoniac.* ℥iß. mengt dit en zet 't in een koperen bekken op eén koude plaats, en roert het dikwils om, tot dat het gekoleurt is, filtreert en bewaart het.

Aqua Serpilli Wedelii, **Hooft verſterkend veld-komyn-water /** ℞. *Herb. Serpill.* Mvj. *Fœnicul.* Miv. *Meliſſ. Verben. Flor. Tiliæ, Lilior. Convall. Anthos, Lavendul. ana* Mß. *Sem. Aniſi* ℥ß. *Cubeb. Galang. Zedoar.* a ℥j. *Cinamom.* ℨß. *Macis, Nuc. Moſch.* a ℨij. *Rad: Pæon. viſc. Querc. ana* ℥ß. *Vini Generoſ. Menſur.* iij. deſtilleert het S. A.

Aqua Stomachica Junckenii, **Maag-water.** ℞. *Summitat. Menth. Criſp.* Mvj. *Galang.* ℥ß. *Cinamom.* ℨiij. *Macis* ℨij. *Spirit. Vini Aniſat.* ℔iv. *Spirit. Salis* ℨij. infundeert, filtreert en bewaart het.

Aqua Velthemiana, ℞. *Caryophyll. Cinamom. Cubeb. Nuc. Moſch. Galang. Zingiber. Cardamom. Maſtich. Ladan. Aloës Hepat. Oliban. Zedoar. Cortic. Citr. Bacc. Laur. Herb. Meliſſ. Majoran. Matricar. Origan. Puleg. Salviæ, Chamæpit. Chamædr. Flor. Anthos, Lavendul. Chamomill. Roſar. alb. & rubr. Pæon. Sambuc. Cheiri, Stœchad. Arab. Serpill. Sem. Aniſi, Aneth. Piper. long. nigr. Rad. Caryophyllat. Flor. Croci a* ℨj. *incis. contus. & infund. in Spirit. vin. opt.* ℔vj. deſtilleert het *in Baln: mar.* doet *Moſch. Ambr. a gr.* iij. *Sachar. clarific. q. ſ.* daarby mengt en bewaart het.

Aqua vitæ stomachalis rubra, **rood Maag-water /** of *Aqua vitæ* ℞. *Rad. Calam. aromatic.* ℥v. *Flor. Anthos, Lavendul. Majoran. ana.* ℥ß. *Cort. Aurant.* ℨiß *Citri, Cardamom. Major. granor. Paradis. Nucis. Moſch. ana* ℨij. *Cinamomi* ℥j. *Cardamom: min. Caryophyllor. Galang. a* ℨiij. *Cubebar. Lig. Saſſafr. Macis, a* ℨiß. *Santal. rubr.* ℨiij. ſtampt en infundeert deze in *Spirit: vin. rect.* ℔vj. en laat ze in een wel toegemaakt glas, agt daagen in digeſtie ſtaan, doet een weinig zuiker daarby en bewaart het gefiltreerde.

Aqua Zedoaria composita. ℞. *Rad. Zedoar.* ℥vj. *Sem. Aniſi* ℥ij. *Fœnicul. Cort. Aurantior.* ā ℥j. *Vin. Gallic. opt.* ℔vj. laat deze eenige dagen in een wel geſloten vat macereren en deſtilleert het.

Aqualiculus, Zie *Hypogaſtricum.*

Aqueus humor oculi, **het waterachtige vocht des oogs /** word alzo genoemt naar de kleur en eigenſchap, 't is beſloten in het voorſte deel van 't oog, aan de hoornachtige huit, het heeft ook de voorſte zyde van dezelve die 't naaſte aan de huit verheeven is, ontfangen; maar de achterſte wegens 't in gedrukte kryſtalachtige vocht, is een weinig uitgeholt. De helderheit van dit vocht word onder de ontleedinge lichtelyk door de zwartigheit der draadvormige huit bevlakt, en verdonkert.

Aquila de **Arend /** is een overal bekende vogel; maar in de ſtof-ſcheikunde worden door dezen naam verſcheide dingen verſtaan, als

Aquila, is *Sal. Ammoniacum*, en word ook Aquila alba en coelestis genoemt.

Aquila nigra, is de *Spiritus Cadmiæ.*

Aquila veneris, word uit *Virid. Æris* en *Sal. Ammoniac* geſublimeert.

Aquilegia, aquilina, **Akelyen /** groei-

groeijen in de hooven, bloeijen in de maanden Juny en July, de bloemen, en het zaad worden in de Apotheeken bewaart: het zaad heeft een uitdryvende kracht, en word hierom tot *Emulſiones*, in pokken, en maaſelen, heete, en beſmetlyke ziektens gebruikt: in 't byzonder word 't zeer geprezen in de geel-zucht: de Tinctuur dewelke uit de bloemen getrokken word, heeft mede een uitdryvende kracht, en is dienſtig in de bedervinge van het tand-vleeſch, als ze met de *Tinctura Laccæ* gemengd word.

AQUOSUS HYDROPS, Zie *Aſcites.*

AQUULA, Zie *Hydatis.*

ARABICUM GUMMI, **Arabiſche gom**/ men zegt dat deze gom, uit het zelfde gewas vloeit, daar de *Succus Acaciæ Ægyptiaca* van komt; het is een wit-geel, klaar, en door-ſchynde gom, hebbende een waterachtigen en ſlymigen ſmaak, hy word zomtyds in kleine ſtukken in groote vaaten overgebracht, en is meeſt vervalſcht, deze gom is heel raar of zeldzaam, zo dat deze dewelke onder die naam verkocht word, meeſt een mengſel van allerlei gommen uit pruimen, kersſen, en perſik boomen is; ofte het is het zo genaamde *Gummi Senica*, 't welk uit *Guinea* komt, en aan de rivier *Senega* gevonden word: het beſte is wit, klaar, en doorſchynende als glas, zuiver en lymachtig in de mond, vaſt, glinſterende, en byna zonder ſmaak, de alderbeſte is, die, dewelke naar gekromde wormen gelykend, hy dient tegens ſcherpe zinkingen, hoeſten, en rauwe keel, ſcherpe pis, roode-loop, enz. doch word 't meeſt onder de inkt gebruikt, om het doorſlaan van dezelve te beletten.

ARACHNOIDES TUNICA, Zie *Tunica.*

ARACUS AROMATICUS, Zie *Vainigliæ.*

ARANEA een **Spin**/ men vind verſcheidene zoorten, ze teelen alle door haar eige eyren voort, dewelke de wyfkens in kleine knopkens te zaam gewikkelt, eene tyd lang by haar draagen, en naderhand in de hoeken brengen, tot dat dezelve in de zomer door de warmte der zonne uitgebroeit worden. De Spinnen en in 't byzonder de Kruis-Spinnen worden tegens de afgaande koortzen zeer geprezen, als dezelve in een noote dop aan den hals gehangen, ofte op de polſſen gebonden worden; 't weefzel der Spinnen word tegens 't overvloedige bloeden geroemt.

ARANEA en ARANEOSA TUNICA, Zie *Tunica Arachnoides.*

ARBOR een **Boom**/ is een gewas dat in een diergelyken dikken houten ſtam in hoogte opgroeit, en boven in verſcheide takken uitgebreid word, men heeft verſcheide zoorten, zo wel onder de vruchtdragende als andere.

ARBOR FOETIDA, Zie *Alnus Nigra.*

ARBOR CACAVIFERA, Zie *Cacao.*

ARBOR MARIS, Zie *Corallium.*

ARBOR PHILOSOPHICA, ook *Dianæ* genoemt, is een ſtof-ſcheikundige *Calcinatio* van 't zilver en quik, en word uit liefhebbery alzo gemaakt. ℞. *Lunæ capellat.* ℥ß. *Aq. fort.* ℥j. ſolveert dit, en neemt naderhand *Aq. fort.* ℥j. *Mercur: viv.* ℥ß. laat dit ook ſolveeren, dit geſolveert zynde, zo giet deze byde *Solutiones* by malkanderen, en doet daarby *Mercur. vivi* ℥iij. *Aq. fotan.* ℥vjß. doet dit alles in een langachtig glas, en zet het op een getemperde plaats, zo zal 'er een boomken uit voortkoomen, dat heel fraai is om te zien. *KUNKEL* leert dit in zyn *Laboratorium Chymicum Part. III. pag.* 323. op deze wyze maken: neemt beſt zilver ℥j. ſolveert het in *Aq. fort.* ℥ij. giet daarby zuiver water daar geen zout onder gemengt is ℥iij, en doet als dan daarby *Mercur. viv.* ℥ij. laat het zonder beweging ſtaan, zo groeit het heel çierlyk.

ARBOR REGUNDORUM FINIUM, is de **Orleaan Boom**/ deze word van *SCALIGER* alzo genoemt, om dat de *Mexicanen* de grenzen der land-ſchappen op hare geographiſche mappæ of kaarten hiermede merken en onderſcheiden: Zie *Orleana.*

ARBOR VITÆ, PARADISIACA, **De Boom des Levens**/ is een recht overeind, ſterk-riekende, en met een roode, zwartachtige ſchorſe voorzien zynde boomken, 't welk allereerſt uit Noord-*America* uit de *Provincie Canada* tot ons over gevoert is; maar word tegenswoordig in verſcheide hoven gevonden. Het water 't welk uit de bladeren gedeſtilleert word, als ook het olie worden indien ze uitwendig gebruikt, tegens de podagreuſe pynen aangeprezen.

ARBUTUS COMARUS, **Aard-bezien Boom**/ groeit overvloedig in Spanjen, en Italien op hoogtens en ſchaduwachtige plaatzen, hy word by ons ook in de hoven gevonden: als dezelve gebloeit heeft, draagt hy vruchten als hazel noten, dewelke als ze ryp zyn, aan de aard-bezien

niet ongelyk zyn, de wortel word tegens de peſt geprezen.

ARCANUM, een **geheim** / is zodanig een middel, welkers toebereidinge wegens zyn groote kracht en werkinge geheim gehouden word. De *Arcana* zyn tegenwoordig zo gemeen, dat zelfs een ieder Quakzalver byzondere *Arcana* zweetſt te hebben; edoch een yder kan zyne Medicyne voor *Arcana* uitgeven, als hy de *ingredienten*, en de wyze van bereidinge verzwygt, maar anders zyn 'er geen *Arcana*.

ARCANUM CORALLINUM, word uit *Mercur. Præcipitat.* gemaakt, als hy op 't minſte zes ryzen met *Sp. Vini* uitgebrand word.

ARCANUM COSMETICUM, is een heerlyk blanketzel, ℞. *Talc: venet.* ℥ß. *Ol. camphor.* ℥j. laat dit *in Balneo mariæ* digereren tot het heel wit word.

ARCANUM DUPLICATUM, word uitgeloogt, uit het *Caput mort. des Aq. fortis:* maar dewyl men het *Cap. mort.* niet ten allen tyden kan bekoomen, zo maakt *LUDOVICUS* dit met de *Solutio Vitrioli* dewelke met de *Solutio nitri fixi*, of *Ciner. Clavell:* tot aan de verzadiging vermengd word.

ARCHEUS word by *HELMONT* of in de Schriften van hem dikwils gezien. Is zo veel als de inwendige hooft oorzaak van alle dingen der wereld. Miſſchien beteekend het de (*Subtile*) fyne lucht der wereld. In het menſchelyke lichaam word daar door verſtaan 't (*principium vitale*) 't beginſel van het leven, of de (*Spiritus Animales*) de dierlyke geeſten dewelke alle (*functiones*) of bedieningen waarnemen.

ARCHIATER, heeft tweederhande beduiding, ten eerſten worden daar door verſtaan de Geneesheeren der Koningen, Vorſten, en anderen Staatsperſoonen, ten tweeden word ook in de faculteit, de *Decanus* ofte *Senior* in 't *Collegium Medicum* aldus genoemt.

ARCUALIA OSSA, worden van zommige de beenderen des voorhoofts, en van anderen de ſlaapbeenderen genoemt.

ARCUATUS MORBUS, Zie *Icterus.*

ARDENS FEBRIS, Zie *Febris.*

ARDOR **heet** / of **Branden** het zy in, of uitwendig, aan welke plaats het ook zy.

ARDOR STOMACHI, een **brand der maag** / dat is, dat men in de ſlok-darm en maag een brandende pyn gewaar word, dit komt na by de zoode, men word dit meeſt gewaar na het eeten van veel vettigheid, en van de daarby gebruikte zuurigheit: zie de geneezinge hiervan onder de Tytel *Soda.*

ARDOR URINÆ, **brandige pis** / **hitzige** / **heete-pis** / komt na overeen met de *Stranguria* (of koude-pis), behalven dat in hitzige pis overvloedig gewatert, maar in de *Stranguria* dezelve maar droppels-wyze quyt geraakt word: vervolgens worden in een hitzige of heete-pis, van de ſcherpheit meerder de (*urethra*) de pis-gangen, en ſluit-Spier aan-getaſt, 't welk hier uit blykt, om dat de pis voor een tyd lang gehouden kan worden, tot dat van dezelve een meenigte vergadert, na welke vergaderinge de eerſt de pyn vernoomen word, als dezelve uitgeworpen word: maar in de *Stranguria* worden de *ureteres* de pis-lyders, en de blaaze meerder aangetaſt, hiervan daan komt 't, dat als 'er uit de *ureteres* een droppel pis in de blaaze druipt, aanſtonds zo wel in deze, als in de blaaze, pyn en prikkeling tot de ontlaſtinge gemaakt word: hierom worden in deze zieke de lyders gedurig gedwongen om te wateren. Zie *Stranguria.*

AREA, is een **gebrek der haairen** / een zoort van *Alopeciæ*, als dezelve by ſtukken uitvallen, zo ontſtaat dit uit de ſcherpe zout-deelen, dewelke tot aan de huits kliertjes gevoert worden, en aldaar knaginge veroorzaaken, om deze ziekte weg te nemen, zo kan men *Abſorbentia* gebruiken, als *Corn. Cerv. uſt. Corall. terra Sigillat. Lap. Cancror.* en *Diaphoretica*; als *Antimon. Diaphoretic. Simpl.* en *martial. Flor. Sulphr. myrrh.* en *Corn. Cerv. Sin. ign. ppt.* waarby altyd een weinig *Mercur. dulc.* kan gedaan worden, na deze kan men gebruiken een(*Decoctum*) of afziedſel uit *Roriſmarin. Abrotan.* met wyn ofte *Aq. Regin. Hungar.* als ook *Aq. Cæpar.* met *Aq. Mellis.* deze volgende zalve word van veele voor een byzonder geheim gehouden.

℞. *Fol. Abrotan. Mar.*
Capill. vener. á *Mj.*
Mellis flav. ℥j.
Gummi Ladan. ℥ß.
Mirtillor. ʒj.
Sem. fœn. Græc.
Lini á ℥iij.
Ol. Amygd. dulc.
Vini alb. opt. a ℥iij.

infundeert het 24. uuren, laat het als dan zo

zo lange kooken, tot al de vochtigheit verkookt. *f. expreſſio.*

Areca is de **vrucht van een vreemde boom**/ die ook *Pynan* genoemt word, dewelke van buiten zeer wel naa eene neutemoſchaat gelykt (*a*) maar ze is zo rond niet, haar gedaante is van beneden plat, en naar boven toe ſcherp-achtig: ze is van beneden wit-grys-achtig, en van boven bruin; maar binnen is dezelve met purper. roode- en witte ſtreepen gemarmert: ze heeft eenen t'zamentrekkenden ſmaak, maar geen reuk. Ze word ook *Faufel* genoemt, komt uit Ooſt-Indiën. De boom waar aan deze vrucht groeit, gelykt zeer wel naar den palm- maar voornamentlyk naar den dadel-boom, men heeft verſcheide zoorten dezer vrucht, *BAUHINUS* gewaagt van drie zoorten, maar *POMET* van twee, als van de half-ronde, en lang pyramidaale. Deze vrucht heeft eene verdrogende en t'zamentrekkende kracht, verſterkt de maage, bedwingt het braaken, buik- en roode-loop, bloed-ſpouwen, maakt de tanden vaſt, ſtelpt het bloeden van het tand-vleeſch.

Arefactio is, vochtige of natte dingen droog te maaken.

Arena, Arenula, **Zand** of gruis; hier-door word in 't byzonder dat zand en gruis, het welk met de pis geloſt word, van die geene dewelke met de ſteen gequeit zyn, verſtaan.

Areola Zie *Papilla.*

Argemon, Argema, is een ſweertje in het oog, het welk zig in het regenboogs huideken plaatſt, het is buiten de regen-boogs huit rootachtig; maar inwendig wit.

Argentaria petræa. Zie *Tormentilla alpina.*

Argentina, Zie *Anſerina.*

Argentum, 't **Zilver**/ is het naaſte (zo in gedweegheit, als ook in ſchoonheit) aan het goud, edoch het is zo wel in zwaarheit, als koleur by het zelve in ver na niet te vergelyken, dewyl het zilver wit, het goud in tegendeel geel is; het word byna in alle landen, en voornamentlyk in Duitſch-land, Saxen, enz. in de Mynen gevonden; maar 't word byzonderlyk in groote meenigte door de Spanjaarden met de Zilver-vloot uit *Peru*, en door de Nederlanders uit andere deelen der werelt, zo wel Ooſt- als Weſt-Indien gebracht. Het zilver word of heel zuiver, en dicht in de zilver Mynen gevonden, of in groote ſtukken, of 't word uit de myn-ſtoffen door ſmeltingen van de zelve afgedreven; maar dewyl dat zilver 't welk uit de myn-ſtoffen geſmolten word, gemenelyk noch ander metaal, en voornamelyk kooper in zig heeft, daarom is dit zilver zo wel tot de Medicynen als anderen dingen onbequaam, en moet of door 't ſterk water, of op de kapell, door bydoeninge van loot, hiervan te weten van het kooper gezuivert worden, 't welk als dan

Argentum capellatum, **Gecappelleert Zilver** genoemt word, en word tot 't draat-trekken, en blat-zilver enz. gebruikt. Uit 't zilver zyn in de Apotheeken gemaakt, de *Cryſtalli lunares*, de *lapis infernalis*, en de *Tinctura lunæ*: het word ook *Luna* genoemt, maar van de Chymiſten word 't genoemt, *Album*, *Fermentum Album*, *Lumen minus*, *Mater*, *ut Sol Pater*, *Diana*. aan den hemel *Luna*, in de hel *Proſerpina* en ook *Lucina*; en word met dit karacter (☽) uitgedrukt.

Argentum foliatum, **geſlagen zilver**: dit zilver blik word dikwils in het vuur gehouden, en tuſſchen twee Seemen tot diergelyke dunne blaadekens geſlagen, die geſlagen zynde, worden in kleine boeken gedaan ende verkogt.

Aegentum fugitivum en *Mercurius vivus* heeft eenderly beduiding.

Argentum in musculis, **Shilp/ of moſſel zilver**/ word gemaakt uit het affal van de kleine ſtukskens des geſlagenen zilvers, door bydoening van gommen, dit zilver word om te ſchryven, en tot het ſchilderen gebruikt.

Argentum musicum, heeft met het voorige geen gelykheit, want 't word maar uit tin, markaſite, en quik gemaakt, en om te ſchilderen gebruikt.

Argentum vivum, **Quik-zilver**/ is een heel zwaar, vloeijende, en vluchtige me-

(*a*) Deze vrucht gelykt van koleur en inwendige marmeringe volmaakt na de Note moſchaat, doch van gedaante in 't geheel niet: uit deze vrucht word de *Terra Japonica* bereid, zie onder de Tytel *Terra Japonica* By de Indiaanen word ze *Chofool* genaamt, half ryp zynde veroorzaakt ze dronkenſchap, en bedwelmtheid als ze gegeten word. In de zon gedroogt maaken zy ze fyn, gemengt zynde met *Betel* en *Campher* worden 'er koekjes van gemaakt om te kwylen, en 't hooft te ontlaſten.

metaal-zap, gelykende een Silvere vliet, en word hierom met de Griekſche naam *Hydrargyrum*, en wegens zyne onſtantvaſtigheit in 't vuur *mercurius* genoemt: het komt hedendaags meeſt uit Ooſtenryk, Hongaryen, en Holland in leere zakken van ſchaape-vellen die in houte vaaten gekuipt, en de overige tuſſchen-ruimtens met zaagzel aangevult zyn, dit Quikzilver word of zuiver en vloeijende in de mynen gevonden, en word *Mercurius Virgineus* genoemt, en voor 't zuiverſte gehouden; hoe wel ook die *Mercurius*, dewelke of uit de (*Cinab. Artific.*) door konſt gemaakten *Cinaber*, of andere Chymiſchen bereidſelen weder opgewekt is, en *Mercurius reſuſcitatus* genoemt word, in deugd aan de voorgaande by na gelyk is: of hy word uit zyne eige myn-ſtoffen gemaakt, die gemeenlyk root-achtig, of grau met glinſterende ſtreepen gelyk het *Antimonium* zyn. Deze zoort word maar in twee land-ſtreken van Europa, namelyk in Spanjen en Hongarien, gevonden; in Spanjen word wel het beſte quik gevonden, 't welk het zilver verguld, en word hierom van de Alchymiſten zeer geacht; maar 't is heel zeldzaam te bekomen, zo dat byna al de quik uit Hongarien en Sevenbergen gehaald word. De gegravene myn-ſtoffen worden in een groote yſeren retort gedaan, en de quik word daar uit in ontfangers die met water aan gevult gedeſtilleert, of ook in twee op malkaar gezette potten *per deſcenſum*; als ze het quik-zilver hebben, zo word het door een zeem gedrukt, en op deze wyze van zyne onzuiverheit gereinigt. Dit op deze wyze gemaakte quik moet zyn fraai, wit, zuiver, heel levende, en vloeijende gelyk een helder water; maar dat geene 't welk in een kooperen bekken, als loot, en donker om aan te zien is, en zig als vet rekt, en aan de handen als ronde korrelkens hangen blyft, is te verwerpen, dewyl het of door bedrog, of onverziens met loot vermengt is. In de genees-konſt doet het groot voordeel, dewyl het zo wel toebereid, als raau in zommige hardnekkige ziektens, zo in, als uitwendig gebruikt word.

ARGILLÆ, **Kley/ pottebakkers aarde/** word in de Medicynen niet zonderling gebruikt: de bekende Tabaks-pypen worden daaruit gemaakt, en ze word tot 't luteeren by de *Laboranten* gebruikt.

ARGYROPOEIA, een verandering van de flegte of mindere metaalen, in goud en zilver.

ARIDITAS CORPORIS, de **droogte/ dunheit/** en **vermaagering** des **lighaams.**

ARIDITAS ORIS, de **droogte der mond/** word men dikwils gewaar in heete koortzen, en andere zo genoemde hoofd-ziektens, de mond word heel droog, de lippen zwart en geſcheurt.

ARIDURA, **de uit teering/ of vermaagering van het geheele lighaam/** dit geſchied als het geheele lighaam dagelyks afneemt, en krachteloos word: Zie *Tabes.*

ARILLI, Zie *Acinus.*

ARISTA, het hair, of vezelinge aan de koorn-aare.

ARISTOLOCHIA LONGA, **lange hol-wortel / oſterlucie** is een lang ronde; dikke en rimpel achtige wortel, van buiten grauw-bruin, en van binnen geel-achtig, ze heeft eenen bitteren en ſcherpen ſmaak; word uit Italien gebragt. Dit gewas is de ronde hol wortel zeer gelyk; behalven deze zyn 'er nog twee kruiden, welkers wortelen ook onder de lange hol-wortelen gerekent worden hiervan word 't eene *Ariſtolochia Clematitis*, en 't tweede *Ariſtolochia tenuis* of *Piſtolochia* genoemt. Deze beide hebben ſmalle, dunne wortelen, maar zyn niet in gebruik. Van de lange hol-wortel zyn de wortelen, en blaaderen in gebruik, ze hebben beide eene heelende kragt, en worden hierom tot in en uitwendige wonden gebruikt: van buiten geneeſt ze de oude zweer-gaaten aan de beenen, en van binnen de teering en longen-zugt; ze is ook goet tegens de ſchurftheid, verhaaſt de baaringe, en de zuivering na dezelve.

ARISTOLOCHIA ROTUNDA, **ronde hol-wortel/** hiervan zyn driederly zoorten, by de Drogiſten, onder dewelke de eerſte en beſte is,

ARISTOLOCHIA ROTUNDA VERA, (**Welſch**) *Italiaanſch.* **hol-wortel /** is een dikke, ronde, knoeſtige, en rimplige wortel, van buiten grauw, van binnen geel, van een bitteren ſmaak, en ſpeceryachtigen reuk. Deze word uit Italien en (Swytzer) gebergtens gebragt, het kruid heeft eenen taaien, en buigzamen ſteel, dewelke de hoogte van een ell heeft; de blaaderen hebben de gedaante van klim, maar nog ronder; de bloemen zyn zwart-bruin en

lang;

lang; maar dewyl deeze niet altyd te verkrygen is, zo word dikwils in haar plaats de

ARISTOLOCHIA ROTUNDA VULGARIS, NOTHA gebruikt, dewelke niets anders is, als de *Radix Fumariæ bulboſæ*, dit kruid is een zoort van duiven krop: de wortel is van binnen en buiten grauw-achtig, hol, vol zand en aarde, dewelke in 't voor-jaar en herfſt als ze gegraven word, daar uit geſpoelt word, ze heeft een bitteren ſmaak. Boven deeze is 'er nog een ander zoort d'welke.

ARISTOLOCHIA FABACEA, kleine ronde hol-wortel genoemt word; deze wortel heeft de gedaante van een boon, is van boven en beneden plat, ook afkomſtig van een zoort van *Fumaria bulboſa*, en word van de voorige hierin onderſcheiden, dat ze niet zo hol, als de voorgaande is; ze word ook zelden in de Apotheeken gebruikt. De beſte hol-wortel is die, dewelke ſwaar, hart, vaſt, knoeſtig, en van binnen geel is: hoe bitterder van ſmaak hoe beeter dezelve is: edoch alle deze zoorten van hol-wortel moeten wel uitgedroogt zyn. Ze koomen wel meeſt in krachten over een, maar de Italiaanſche is de beſte; ze hebben een verwarmende en verdeelende kracht; verdeelen het verſtikte bloed in de borſt, en de lyf-moeder, dryven de maandelyke ſtonden der vrouwen, doode vrucht, naageboorte, en zuigers; van buiten kan men dezelve in de moeder-pillen doen: (zie *Peſſarium*), als ook in de ſcherpe kliſteeren, dewelke tegens de beroerte, en vallende-ziekte verordineert worden.

ARISTOPHANEION, is de naam van een verzachtende, of vermurwende pleiſter (*a*).

(*) ARLADA, ARLADAR is roode *Arſenicum*, die gecalcineert is, zy word gepreſen van *PARACELSUS* in de kwaadaardige *Ulceratien L.* 11. *C.* 11. van de *Ulcerat*: *FORESTUS* ſpreekt 'er ook van in de zevende Obſ. van het 13. B. zyner Obſervat: tot de geneſing van een Polypus.

ARMATURA CONCEPTUS, Zie *Amnion.*

ARME een naad in de beenderen, Zie *Sutura.*

ARMENA BOLUS, Zie *Bolus Armeniæ.*

ARMENIUS LAPIS, Armeniſche-ſteen/ word aldus genoemt, om dat hy aller eerſt uit *Armenien* gekoomen is, maar hy word tegens-woordig in *Tyrol* en andere plaatzen gevonden; het is een groen-blauwe ſteen (en word hierom Duitſch berg-blauw genoemt) hebbende de grootte van een musket kogel, op verſcheide plaatzen met kleine glinſterende zand-korelkens als diamanten bezet. Hy groeit dikwils neffens de *Chryſocolla* of berg-groen; en heeft eene purgerende kracht, hy word van de Arabiers tegens de melancholie, wan-hoop, en vallende ziekte gepreezen, hiervan daan worden in veele Apotheeken de *Pilulæ de Lapide Armeno* gevonden: edoch hy word meeſt om te ſchilderen gebruikt; want het zo genoemde berg-blauw, of *cæruleum montanum* word hieruit gemaakt, hy word fyn gemaakt, gewaſchen, en van het zand, en kleine ſteenkens gezuivert, men vind hiervan by de Verw-koopers en Drogiſten vierderhande zoorten (*a*).

ARMILLA MANUS MEMBRANOSA, is de dwars zenuwe by de wortel der hand/ d'armband/ deze omvat de wortel van de hand als een ring, ende bewaart de hair veezelkens der ſpieren, dewelke tot de vingeren loopen in haar plaats.

ARMONIA, COAGMENTATIO, een te zaam lyminge, is eene te zaam voeging der beenderen, op de wyze van een enkelde linie, gelyk de te zaam voeging der beenderen van 't opper-kake been.

ARMORACIA, RAPHANUS SYLVESTRIS, peper wortel/ groeit in de ackers, en aan de beeken of andere vochtige plaatzen, deze wortel, dryft de pis, vermorzelt den ſteen, en is dienſtig voor de ſcheurbuik, water-zucht, verſtopte maandſtonden, en doet de melk in de borſten verdwynen.

ARNICA, LAGEA LUPI; moeder wortel/

(*a*) ℞. *Pic:* ℔iv.
(†) *Apochymatis*, ℔ij.
Ceræ, ℔j.
Apoponacis ℥j.
Aceti, ℥x.
F. Empl: S. A.

(†) *Apochyma* is pik dat van Scheepen geſchrapt is, die lange reizen ter Zee gedaan hebben.

(*a*) Hy verſchilt van de *Lapis Lazuli*, dat ze minder blaauw, & meer vuyl is, dat deze in de zilver, de andere in de goud-mynen gevonden word.

tel/ groeit op hoogtens en in wei-landen, het kruid met de bloemen zyn zweet en pis-dryvende, de wortel veroorzaakt 't braaken, verdeeld de blauwe vlakken en verdryft de koortzen.

(*) ARNALDIA is de naam van een kwaadaardige & ſleepende ziekte, eertyds in Engeland gemeen, waar van het voornaamſte teken was 't uitvallen der hairen, 't ſchynt een ſoort der Spaanſche Pokken geweeſt te zyn.

(*) ARNOGLOSSUM, Lams-tong is *Plantago*, om dat deszelfs bladeren zeer gelykken na Lams-tongen.

AROMA, Riekende Specerie/ deze naam is gemeen aan alderhande ſpecerien, zo wel aan die, dewelke in de Apotheeken, als in de keuken gebruiklyk zyn.

AROMA GERMANORUM, zyn de *baccæ Juniperi*, of Jenever bezien.

AROMA PHILOSOPHORUM, zyn de *Flores Lapid. Hæmatitis Aroph. Paracelſi* of bloed-ſteen bloemen.

AROMATARIUS, een Specerie-kooper, of Kruidenier.

AROMATICA MEDICAMENTA, Aromatike/ Specery-achtige Medicynen / als *Radix Ninſing*, *Cubeb. Cinamom. Cardamom. Caryophyll. Radix Galang. Zedoar. N. Moſch.* &c.

AROMATISATIO, de Kruidinge der Medicynen/ of ſpyzen/ om daar door dezelve aangenaamer, welriekender, en ſmaaklyker te maaken; hier toe gebruikt men kalmus, kaneel, zafraan, peper, gember, en die, dewelke zo even genoemt zyn.

AROPH, worden van *PARACELSUS* de (*flores*) of bloemen van bloed ſteen, en Salarmoniac: genoemt; deze *flores* met *lignum colubrinum* in *rob. Sambuci* tot een bolus gemaakt, zyn van groote kracht in de vierden-daagſche koortſen, en verſtopping der milt.

ARQUATUS MORBUS, Zie *Icterus.*

ARRHÆA, betekend in 't algemeen alle verſtopte vloed; maar *HIPPOCRATES* gebruikt dit woord voor verſtopte maand-ſtonden (*a*).

ARRHEPIS, is 't elfde wervel-been van de wervel-beenderen der borſt.

ARSENICUM, Rotten kruid / word onderſcheiden in *nativum*, of natuurlyken, en *factitium* of gemaakte, het eerſte word in de mynen gevonden; maar het tweede word door zekeren hand-greep geſublimeert: van beide zoorten zyn 'er by de Chymiſten driederlei, als

ARSENICUM ALBUM witte, FLAVUM geel, RUBRUM rood } rotte-kruid.

ARSENICUM ALBUM, wit rotten kruid/ zyn witte ſtukken, de welken van buiten dof-wit als kalk; maar van binnen als een wit glas zyn, hebbende eenen ſcherpen en bytenden ſmaak, ze worden alle of van de onder-aardſche vuuren, natuurlyk uit de kobalt geſublimeert, en zomtyds uit de koper-mynen gegraven, of worden door de konſtgemaakt; de gegravene is heel zeldzaam te verkrygen, zo dat meeſt al 't *arſenicum album*, 't welk in de Apotheeken, en by de chymiſten gevonden word, 't gemaakte is. Dit *Arſenicum* is zo een ſterk vergif, dat 't in een kleine gift gegeven den menſch van 't leven berooft. Door zommige word hiervan in peſt-tyden een *amuletum* gemaakt; maar 't is onzes bedunkens gevaarlyk.

ARSENICUM FLAVUM, geel Rotten-kruid/ is niets anders ale 't *Auripigmentum*; 't welk of uit de Saxiſche mynen vergaadert, of door konſt gemaakt word, dit word ook door de natuur in de aarde uit de kobalt en ſwaavel, of uit het voorige *Arſenicum* en zwavel door de konſt geſublimeert, waar van het eerſte ook *Realgar* (*a*) genoemt word, dit is heel onderſcheiden, zomtyds is 't heel zuiver, geel, en glinſterende als goud, 't welk, als 't in groote ſtukken, heel murw, en gemaklyk om te breeken, voor 't beſte gehouden word; het komt gemeenlyk uit Ooſten-ryk, Weenen en Venetien, zomtyds is 't hard en ſteen-achtig, met roode, en groene ſtreepen doormengd, welke zoort verwerplyk is; hier van daan is 't dat de Drogiſten gemeenlyk twee zoorten hebben, 't gemeene, en het beſte, byde of in een poeyer, of in ſtukken, zommige genees-Heeren maaken daaruit een hair-uit bytend middel, edoch dit is gevaarlyk.

ARSENICUM RUBRUM, 't roode Rotte kruid/ word van de Griekſche genees-Heeren *Sandaracha* genoemt, dit zyn donker-geel,

(*a*) Hier van komt *Diarrhæa*, dat buykloop betekend.

(*a*) 't Volgende *Arſenicum rubrum* word eigentlyk *Realgar* genoemt.

geel, en rood-achtige ſtukken, dewelke ſcherp, en bytende zyn; en worden zo in de arde gevonden, of uit de *Arſenicum*, of uit een ander *Mineraal*, (dewelke naar de kobalt gelykt) en gemeenen ſwaavel geſublimeert; hierom word deze roode *Arſenicum* ook roode ſwaavel, en vuur-ſwaavel genoemt (*a*).

ARTHANITA, Zie *Cyclamen*.

ARTEMISIA ALBA en RUBRA, **wit en rood byvoet St. Jans-gordel/ St. Jans-kruid.** Dit kruid groeit aan de kanten van de velden en ackers, het heeft eene pis, en ſteen-dryvende kracht, en is daaren-boven pyn-ſtillende, het bevordert de ontlaſtingen der maand-ſtonden, dryft de vrucht en naa-geboorte; de koolen dewelke onder deze wortel gevonden worden, pryſt men zeer tegens de vallende ziekte, zo als *ETMULLER Tom. I. Oper. Medicor. pag.* 519. *a.* van een Soldaten vrouw verhaalt.

ARTEMISIA TENUIFOLIA, Zie *Tanacetum*.

ARTERIA, **de ſlag-ader/** deze is een canaal of kloppende buis, dewelke het bloed uit de hollig-heeden van 't hart tot de overige deelen des lighaams voert.

De pols aderen des geheelen lichaams, kunnen tot twee gebracht worden, als daar is de (*b*) longs-ſlag-ader en (*c*) groote ſlag ader.

De longs-ſlag-ader neemt haar oorſprong, uit de rechter holligheit van 't hart, en brengt het bloed van daar door de longen in de linkere holligheit; de groote ſlag-ader heeft haar begin aan de linkere holligheit van 't hart, en voert het bloed van daar naar alle deelen des lighaams, de gedaante der ſlag-aderen die ze verbeeld is een boom; want ze zyn aan haar ſtam-einde dat het beginſel uit de zo genoemde holligheid heeft, dik, en aan haar uit-eindens dunner, welke uit-eindens of takken elk haaren byzonderen naam voeren, het maakzel der ſlag-aderen is veel ſterker, als dat van de aderen, een yder ſlag-ader beſtaat uit tweevoudige vliezen, by de welke men noch een derde en vierde voegen kan (*d*) ook zyn dezelve heel klaar in de ſlag-aderen te vinden maar de kleine takskens van dezelve zyn zo dun, dat men deze vier vliezen by de zelve niet gewaar worden kan.

ARTERIA ADIPOSA, **de vet of ſmeer ſlag-ader.**

ARTERIA AORTA MAGNA, CRASSA, MAXIMA, **de groote pols of ſlag-ader/** van deze hebben wy al in 't voorgaande geſchreeven.

ARTERIÆ AORTÆ TRUNCUS ASCENDENS; **de opklimmende tak van de groote ſlag ader/** deze klimt om hoog by (*a*) de *arteria aſpera* tot aan de ſleutel beenen, en verdeelt zig by dezelve in twee takken, dewelke (*b*) *arteriæ ſubclaviæ*, genoemt worden: de eene gaat naar de rechter en de ander naar de linkere zyde, een yder brengt van zyne zyde verſcheide takken voort, dewelke haare naamen naar de deelen in dewelke ze zig verſpreiden verkrygen (*c*).

ARTERIÆ AORTÆ TRUNCUS DESCENDENS, **de nedergaande tak van de groote ſlag-ader/** eer dat dezelve uit de borſt gaat zo geeft ze aan het hart-zakjen, middel-ſchot, en ribben haare takken (*d*).

ARTERIA ASPERA, *ſeu* TRACHEA **longen-pyp/ lugt-ader/ de gorgel pyp/** is een lange pyp beſtaande uit verſcheide kraak-beenderen, en vliezen, uitgeſtrekt van de ſtrot tot de long, wordende overal in verſcheide takken uitgeſpreid, dienende om aan de in en uitademing eenen vryen door-tocht te geven, van het begin tot aan 't vierde wervel been der borſt, ruſt dezelve op de ſlok-darm, en word daar van daan in twee takken verdeelt, gaande een yder van dezelve in een gedeelte of beeter in een groote quab van de longe, wordende als dan wederom in kleindere takken verdeeld; welke verdee-

linge

(*a*) Gewreven zynde word ze hoog-geel en dan by de Verf-koopers **Rus-geel** genoemt.

(*b*) *Arteria Pulmonalis.*

(*c*) *Arteria magna ſive aorta.*

(*d*) Ziet de nieuwe Schriften der ontleedkundigen hier over.

(*a*) Lucht pyp.

(*b*) Onder-ſleutel beens aderen.

(*c*) Wy hebben dit, 't welk door onzen Schryver geſchreeven, maar in dier voegen vertaalt, zo als 't door denzelven is ter needer geſtelt, zonder de aanteekeningen die wy noodig oordeelen daarby te plaatzen, wy zenden onzen leezer tot de 27. aanmerkinge en tot 't 293. verſ. van 't ontleedkundig begrip door *L. HEISTER*, en tot de XVI. Tafel, uit de ontleed-kundige Tafelen door *ADAM. CULMUS.*

(*d*) Ziet hiervan by de zo eeven aangehaalde Schryvers, en op dezelve plaatzen.

linge dezer takken zo lang geſchied, tot dat ze ten laatſten in de longe blaasjens eindigen. By de lugt-pyp komt in aanmerking, het hooft, ſtam, en de genoemde takken.

ARTERIÆ ASPERÆ ANGUSTIA, de engte of Naauwte van de lugt-pyp.

ARTERIÆ ASPERÆ ASPERITAS, de rauwigheid van de logt-pyp/ deeze rauwigheid maakt een moeielyke adem-haalinge en ſtem, hier teegens worden inwendig gebruikt, *Sp: Sal. Ammoniac. Anniſat. Aq. Aſthmatic. Species Diaireos, Diatragacanth. Syrup. Tuſſilag. ol. Amygdal. dulc. cum Sacchar. ol. Anis. deſl. Mucilag. Sem. Cydonior.* getrokken met *Aq. Spermat. Ranar*; uitwendig kan dit volgende unguent gebruikt worden. ℞. *Unguent. Filior. Zacchar. reſumtiv. a* ℥ß. *olei Amygdal. dulc. Ranar. a* ℥ij. *Camphor.* ℈j. *Miſce.*

ARTERIÆ ASPERÆ SECTIO, PERFORATIO, Zie *Laryngotomia.*

ARTERIÆ ASPERÆ ULCUS, een verzweeringe in de lugt-pyp/ hier tegens worden gebruikt *Sudorifera*, als *Decoct. lignor.* enz. by 't gebruik kan men onder yder gift gt: *xx. Tinct. Bezoard.* doen: men gebruikt ook verſcheide injectien, maar onder allen is de beſte het *Aq. Calc. Viv.* als 't met eenige geneezende afkookzels vermengd word.

ARTERIÆ ASPERÆ VULNUS, een wonde van de lugt-pyp / in deze kan men gebruiken een afkookzel uit *Rad. Chin. herb. Veronic. Hedr. terreſtr. Alchimill. Tuſſilag. Pulmonar. Pentaphyll. Piloſel. Lign. Santal. Syrup. Jujub.* als ook *Lap. Cancror. Antim. Diaphoret. terra Sigillat. Maſtich. Myrrha*, *Tinct. Hyperic. Balſam. Peruvian.* uitwendig kan men warm gebruiken een *Epithema* uit *Sp: Lumbricor.* en *Sp. Vin. Camphorat:* tot de geneezinge kan het *Empl. ſtiptic. Crollii* gebruikt worden: en om het bloeden dezer wonden te ſtempen de *Sp. Vini rectific.*

ARTERIA ATRABILIARIA, de zwarte gals ſlag-aderen.

ARTERIA AXILLARIS, zo word de ſlag-ader/ dewelke onder 't ſleutel-been legt/ en van daar uit de holligheid der borſt gaat genoemt, de oxel ſlag-ader/ en in twee takken verdeeld; maar dewyl de laatſte veel korter en kleinder is, zo word ze om dezelve te onderſcheiden de Tak, en de eerſte de Stam door *VERHEYEN* in zyn *Anatomie* genoemt.

ARTERIÆ BRACHIALES, de arm-ſlag-aderen.

ARTERIA BRONCHIALIS, de longs-ſlag-ader/ deze neemt haar oorſprong uit de groote ſlag-ader boven 't hart, is naa de rechter zyde geboogen, ze verſpryd haare takken in de lugt-pyp en longe, behalven datze eenige kleine takskens aan de ſlok-darm mede deeld.

ARTERIÆ CAROTIDES, de hals ſlag-aderen/ van dezelve zyn vier, twee in, ende twee uitwendige.

ARTERIÆ CERVICALES, de nek-of wervel-beens ſlag aderen.

ARTERIA COELIACA, de buiks ſlag-ader/ deze komt kort onder 't middel-rift ten voorſchyn, en word in een rechter en linker tak verdeeld, van de rechter tak zyn afkoomende de rechter maag, net, en alvlees ſlag-aderen, enz. van de linker tak de linker maag en nets ſlag-aderen, enz.

ARTERIÆ CORONARIÆ, de kroon ſlag-aderen des harts, deze worden zo genoemt, om dat ze door het hart als in de gedaante van een kroon loopen.

ARTERIÆ CRURALES, de ſchenkel ſlag aderen.

ARTERIÆ CYSTICÆ, de gal-blaas ſlag-aderen.

ARTERIÆ DIAPHRAGMATICÆ, de middelrifts ſlag aderen / worden ook *Phrenicæ* genoemt, deze worden gemeenlyk in *ſuperior* bovenſte en *inferior* benedenſte verdeeld, de eerſte heeft haar begin van de opgaande, en de tweede van de nedergaande ſtam van de groote ſlag-ader.

ARTERIA DUODENA, de twaalf vingerdarms ſlag ader.

ARTERIÆ EMULGENTES, de zo genoemde uit zuig ſlag-aderen.

ARTERIA EPIGASTRICA, de bovenbuiks ſlag-ader.

ARTERIÆ EPIPLOICÆ, de net ſlag-aderen.

GASTRICÆ, de maag ſlag-aderen.

GASTRO-EPIPLOICÆ, maag en net ſlag-aderen.

ARTERIÆ HÆMORRHOIDALES, de ſpeen ſlag aderen/ deze zyn in en uitwendige, de inwendige zyn afkomſtig van de darm ſcheils ſlag-aderen.

ARTERIÆ HEPATICÆ, de lever ſlag-aderen.

ARTERIÆ HYPOGASTRICÆ, de beneeden ſmeer-buiks ſlag-aderen/ deze komen van

van de inwendige kromme darm ſlag-ader, en eindigen in de blaaze, endel-darm (deze word de uitwendige ſpeen-ader genoemt) en de voort-teelende leeden, byzonder in de vrouwen.

ARTERIA ILIACA, de kromme darmsſlag-ader/ deze word verdeeld in de inwendige de kleine, en de uitwendige groote.

ARTERIÆ INTERCOSTALES, de tuſſchen ribbige ſlag-aderen/ deze worden verdeeld in *benedenſte*, en *bovenſte*, zomtyds komen 'er acht, negen, of tien, uit eene zyde voort, na dat 'er veel of weinige van de ſlag-aderen dewelke onder 't ſleutel-been leggen afgeleid worden. Op de regte-zyde worden 'er dikwils meer als op de linker zyde beſpeurd.

ARTERIÆ LUMBARES, de lenden ſlag-aderen.

ARTERIA MAGNA, Zie *Arteria aorta.*

ARTERIÆ MAMMARIÆ, de mam ſlag-aderen/ deze komen van het voorſte deel van de onder-ſleutel-beens ſlag-ader, loopen onder het borſt-been, en verdeelen hier en daar haar takken aan de uitwendige deelen, en by de vrouwen 't meeſt in de mammen.

ARTERIÆ MEDIASTINÆ, ſlag aderen van 't middel ſchot.

ARTERIA MESARAICA, de darm ſcheils ſlag-ader/ deze word verdeeld in een benedenſte en bovenſte, de benedenſte verdeeld haare takken tot aan de dikke darmen; maar de bovenſte word in verſcheide takken verdeeld, en gaat door 't darmſcheil tot alle darmen.

ARTERIÆ MUSCULÆ CERVICIS, de ſlag-aderen van de ſpieren des hoofts.

ARTERIÆ MUSCULÆ CRURALES, de ſlag-aderen der ſchenkel-ſpieren.

ARTERIÆ OCCIPITIS, de ſlag-aderen des achter hoofds.

ARTERIÆ PANCREATICÆ, de ſlag-aderen van de al-vleesklier.

ARTERIA PHRENICA, Zie *Arteria diaphragmatica.*

ARTERIÆ POPLITEÆ, de ſlag-aderen van de knie ſchyve.

ARTERIÆ PRÆPARANTES, de toe bereidende/ of zaad bereidende ſlag-aderen.

ARTERIA PUDENDA, de ſchaam ſlag-ader.

ARTERIA PULMONARIA, de longs ſlag-ader/ deze komt uit de rechter holligheid van 't hart, en verdeeld haar met ontelbaare takken in de long.

ARTERIÆ RENALES, de ſlag-aderen der nieren.

ARTERIA SACRA, de heilige ſlag-ader/ deze daald door 't midden van 't heiligbeen in 't bekken.

ARTERIÆ SCAPULARES, de ſchouder ſlag-aderen.

SPERMATICÆ, de zaad ſlag-aderen.

ARTERIA SPINALIS MEDULLÆ, de rugge mergs ſlag-ader.

ARTERIÆ SPLENICÆ, de milt ſlag-aderen.

SUBCLAVIÆ, de onder ſleutel-beens ſlag-aderen.

ARTERIA SUCCENTURIATA, de ſwarte gals-ſlag-ader.

ARTERIA SURALIS, de kuit ſlag-ader.

THORACICA, de borſt ſlag-ader.

ARTERIÆ UMBILICALES, de navel ſlag-aderen/ deze zyn twee in getal, en komen van de darm-ſlag-ader, omtrent van de plaats, alwaar ze in een in- en uitwendige verdeeld worden, klimmen daar van daan op zyde van de pis-blaaze tot aan de navel.

ARTERIÆ VERTEBRALES, de werbelbeens ſlag-aderen.

ARTERIOTOMIA, is een Chirurgicale hand-greep, als men uit een ſlag ader het bloed laat, in plaats van een ader. Hier word gevraagd naar het oordeel over deze hand-greep? deze hand-greep is heel gevaarlyk, om de geduurige toe-vloeinge van het bloed, waar door een dodelyke *hæmorhagia* of bloeding kan veroorzaakt worden. Hierom zyn 'er veel genees-Heeren die dezelve verwerpen: behalven zommige die dezelve in zekere toevallen aanpryzen; edoch met deze omzichtigheit, dat de wonde wel verbonden worde; deze handgreep word zeer geroemt tegens de uit-zinnigheit, en pyn des hoofts, maar ik kan niet beſpeuren, dat hierin iets zonderlings (boven de gemeene laatinge) opgeſloten is (*a*).

ARTHETICA, Zie *Chamæpytis.*

ARTHRITIS, ARTHRITICA, ARTICU-

(*a*) Die de naauwkeurige, beſchryving hiervan wil weeten kan dezelve leezen in de Chirurgicale operatien door *DIONIS* p. 453. en 454.

CULARIS MORBUS; de jigt; het flerezyn/de ziekte der Heeren; van deze ziekte zyn verſcheide zoorten, dewelke naar de beledigde plaats haare naamen ontfangen; als aan de voeten omtrent de toonen, *Podagra*, aan de knie *Gonagra*, aan de handen/ *Chiragra*, aan 't heupe-been/ *malum Iſchiadicum*, in de ſchouderen/ *dolor Scapularum*; de oorzaak van deze pyn is een ſcherpigheit des bloeds; de ſwelling dewelke men in deze ziekte gewaar word, is zomtyds vergezelſchapt met roodheit en hette, en zomtyds bleek en bol, welkers oorzaak 't wey-achtige vocht zyn kan; want door 't wey-achtige vocht worden de ſcherpe-deelen gedilueert. Of de oorzaak kan zyn, een *Pituita* waar door de ſcherpe deelen gelyk als gekluiſtert zyn.

ARTHRODIA, ARTHROSIS, ARTHRON, ARTICULATIO, een t' zamen-voeging of te zamen-wrigting der beenderen/ is een t' zamen voeginge der beenderen met een beweging; dat is op zodanige wyze, dat de beenderen tegens malkanderen kunnen bewogen worden. De t' zamen voeging is, of eene *wyde*, dewelke met een oog-ſchynlyke beweging is, of een *nauwe*, in de welke men geen waarſchynlyke beweging beſpeurd. De *wyde t'zaam voeging* is drieërly, als daar is ten eerſten de binnen, of diepe t' zamen-voeging, ten tweeden de mindere t' zaam-voeging, ten derden de beurt-wiſſelende t' zaam-voeging; de diepe t' zamen-voeging, *inarticulatio*, *Enarthroſis* geſchied, als de opvattende holligheid diep, en het daarin om gevat wordende been lang-achtig is, gelyk de inleeding van het dye-been in de holligheid van 't heupe-been; (*acetabulum* genoemt) de mindere t' zaam-voeging, *Arthrodia levis* geſchied, als de opvattende holligheid vlak is, gelyk de t' zamen-wrigting van het ſchouder-been, met 't arm-been; de beurt-wiſſelende *Ginglymus*, *Arthrodia mutua*, geſchied, als 't eene been het ander ontfangt, en weder ontfangen word, gelyk de ontfanging of op neeming der wervel beenderen.

ARTICULATIO STRICTA, Zie *Synarthroſis*.

ARTICULAMENTUM, ARTICULUS, een Lid of gewrigt/ 't zy aan handen of voeten.

ARTICULORUM ANIMA, Zie *Hermodactylus*.

ARTICULORUM CONVULSIO, een ſtuip of kramp-trekking der gewrigten.

ARTICULORUM DOLORES, pynen der gewrigten.

ARTICULORUM LUXATIO, een ontwrichting, uitleeding. Zie *Luxatio*.

ARTICULORUM VULNERA, wonden der gewrichten. De ontleeding en wonden der gewrichten, worden naar de gewoonlyke wyze als andere wonden behandeld, zie hiervan op haare plaatzen.

ARTISCHOCA, Zie *Carduus ſativus*.

ARTUS de leeden, hier door worden in 't byzonder de handen, en voeten verſtaan.

ARTUUM DOLORES LANCINANTES, de ſcheurende pynen der gewrichten: de vliegende pynen der gewrichten.

ARUM, Kalfs-voet/ Duitſche-Gember/ is dienſtig voor de maag, dryft de pis, en het vergift HORNIUS pryſt dit naar volgende poeyer daarvan tegen de hoeſt. B. vb.

℞. *Fecul. Ari* ℨij.
Antibect. Poter. ℨj.
Sacchar Succinat. ℨiij.
F. Pulv.

ARUNDO HUMILIS CLAVATA, RADICE ACRI, Zie *Zingiber*.

ARUNDO PALUSTRIS, CANNA VULGARIS, Riet/ dek-riet. Groeit overvloedig in de ſtaande wateren; de wortel van 't zelve word gebruikt tegens de ſteen, verreekinge of verſtuiking der leeden, en ſchurftheid van het hoofd.

ARUNDA SATIVA, ITALICA MAJOR, Spaanſch-riet/ word in welſch of Luikerland in de vochtige wyn-bergen geplant, de ſchorſe daar van maakt het haar waſſende, als dezelve uit-gebrand en denoch gebruikt word.

ARYTHÆNOIDES, de derde en vierde kraak-beenige ring in 't begin van de lucht-pyp.

(*) ARYTHMUS of CACORYTHMUS, ongeregelde Pols.

ASA, Zie *Aſſa*.

ASARUM, NARDUS RUSTICA, Haſelwortel/ Mans-ooren/ dit kruid groeit op lommer-achtige plaatzen en hoogtens, en omtrent de haſel-ſtruiken, deze wortel is klein, vezel-achtig, en in een verwart, ze heeft eenen viezen en ſcherpen ſmaak; edoch aangenaamen reuk, ze dryft de doode vrucht, en de pis of, is dienſtig in moeder plaagen, geel-zucht, en water-zucht, ver-

verwiſſelende koortzen, borſt en hoofd-ziektens, als ook in de opgeſtopte ſtonden der vrouwen (*a*).

ASBESTUS, Zie *Amianthus*.

ASCARIDES, zyn wormen, die in den endel-darm zitten.

ASPHALITES, is het vyfde wervel-been van de wervel beenen der lendenen.

ASCHIA, Zie *Thymallus*.

ASCIA, een zoort van een bindzel of winzel.

ASCITES, de water-zucht van 't bene-denſte deel des lichaams, zie *Hydrops*.

ASELLI Keller-wormen/ Piſſe-bedden/ dit zyn bekende ongediertens, worden ook *Millepedes*, *Oniſci*, *Porcelliones*, en *Fabæ* genoemt, deze zyn openende, verdunnen-de, verdeelende, en pis-dryvende, ze worden ook gebruikt in de geel-zucht, en kwaade keel die genoemt word de bruine.

ASITIA, Zie *Inappetentia*.

ASPERULA, Zie *Epatica ſtellata*.

ASPALATI LIGNUM, vel LIGNUM ASPALATHUM, Rhodiſche doorn / deze rhodiſche doorn is hout-achtig, beſtaande uit veele in een gedraaide vezelkens, de-welke byna eenen gedraaiden ſpaan van de binnenſte wortel verbeelden, welkers ver-ſcheidene verwen, haar op verſcheidene plaatzen rood-achtig vertoonen, 't gelykt anders naar palm-boom hout, om dat 't zo hard, zwaar en oly-achtig is, en met eene dikke en grauwe ſchorze omcingelt, hebbende eenen bitter-achtigen, en oly-achtigen ſmaak, men zegt dat dit hout in 't Eyland Rhodus groeit, hoewel ook an-dere van meening zyn, dat 't in Syrien en Ægypten groeit. De krachten koomen met 't *Agallochum* byna overeen, dat hiermede ook dikwils vervalſcht word, al hoewel 't hieraan te kennen is, dat 't *lignum aſpalati* geen harſt heeft, gelyk 't *lignum Aloës*, edoch op 't vuur gelegt zynde brand het zo wel als 't *lignum Aloës* of *Agallochum*.

ASPARAGUS, Aſpergien / Koral-kruid / de aſpergien worden over-vloedig in de hooven voort-geteeld, zynde aan een yder bekend. De wortelen dryven de pis en verbreeken den ſteen, openen de lever, nieren, en blaaſe, uitwendig worden de-zelve in mondwaaters teegens de tand pyn, en waggelende tanden gebruikt, de uit-ſpruitzels porren aan tot de omhelzingen, en vermeerderen het zaad.

ASPERA ARTERIA, Zie *Arteria*.

ASPERSIO, een bevochtinge / dat is, dat men poeyers ofte andere drooge dingen vochtig maakt.

ASPHALTUM, Jooden-lym / is een ſwart, hard, en drooge harſt, dewelke uit Babylon komt; deze harſt word op een Zee in Judea (alwaar in den voorigen tyd Sodoma en Gomorra geſtaan heeft) ge-vonden; en word hier *Bitumen Judaicum* genoemt; men zegt dat dezelve ook op andere plaatzen, als in Nieuw-Spanjen, in Weſt-Indien gevonden word; maar ter-wyl deze hars heel zeldzaam en duur is, zo moet men wel acht geven, of dezel-ve ook met de *Piſſaſphalto* of zwart Zwe-diſch pek vervalſcht is; want het ge-lykt zeer wel daar na, behalven dat de Jo-den-lym harder, en niet zo lelyk van reuk is, als de pek. In den Apotheek worden de ſlag-balzem (dat is de *bols Apoplectic.*) en zommige zalven daar mede zwart ge-verwt PLINIUS gewaagt, dat als men deeze harſt laat branden, de ſlangen daar door verdreven worden, 't welk wel te gelooven is; want veele dieren, en onge-diertens kunnen de reuk van ſwavel niet verdragen.

ASPHODELUS, Zie *Martagum*.

ASPHODELUS ALBUS, HASTULA REGIA, Affodille / word alleenig in de Hooven gevonden, de wortel dryft de pis, de maand-ſtonden, en maakt luſt tot het omhelzen, uitwendig word dezelve ge-bruikt tegens de ſchurfdheit, krop en vyg gezwellen,

ASPLENIUM, Zie *Scolopendrium verum*.

ASSA, ofte ASSA DULCIS, *Aſand*, Ben-zoin/ is een hard, en met veele glinſteren-de ſtukskens onder een gemengeld harſt, het welk voor een gedeelte geel, en voor een gedeelte wit is. Deze harſt heeft eenen oly-achtigen zmaak en heel aangenaamen reuk, komt uit Ooſt-Indien, en in 't by-zonder uit *Siam*: vloeiende uit een grooten en dikken boom, dewelke van de inwoon-deren aan de ſtam hierom op geſneeden word, op dat het zap zo veel te beeter daar uit vloeien kan. Men vind hiervan verſcheidene zoorten by de Drogiſten, van dewelke DALE drie zoorten aanmerkt: als ten eerſten *Amygdaloites*, deze heeft fraie witte vlakken als amandelen, de twee-de *nigrius*, en de derde *nigrum*. Men zegt dat

(*a*) Deszelfs groene bladeren doen braaken, de Smits gevende paarden de wortel van een tot twee-oncen als een zeker-middel voor 't ſchurft.

dat de eerſte in *Siam*, en de anderen in *Java* en *Sumatra* groeien, hoe wel *GRIMMIUS* beweert, dat ze al te zamen uit eenen ſtam afkomende zyn. De beſte is, die, dewelke groote korrelkens heeft, wit en geel doormengd van verw, en daar by hard; deze harſt heeft eene byzondere kracht om de ſcherpe zinkingen te verſoeten, en de bedervingen der longen, en lucht-pyp dewelke daar uit onſtaan te geneezen, en word dierhalven inwendig, (voor naamentlyk de *flores* daar van) tegens deu hoeſten, kuch, uit-teeringe, en longen-zucht gebruikt, uit-wendig word ze gebruikt tegens zinkingen, en verkoudheid, enz. ook word daar van gemaakt de bekende *Tinctur*, *Lac Virginis*, ofte juffermelk, die by de Italianen veel in gebruik is, deze word op volgende wyze gemaakt:

℞. *Benzoin.*
Storacis, *ana q. v.*
Sp: Vin: rect. Part. iv. vel vj.

laat dit op een warme plaats zo lange ſtaan, tot dat de *Tinctur* bloed-rood geworden is, filtreert deze *tinct.* en bewaart ze tot 't gebruik.

ASSA ofte ASSA FOETIDA, **Duivels drek**, is een hars-achtige gom, wiens deelen uit verſcheidene verwen als witte, geele, en root-achtige door een gemengd beſtaan, onder welke eenige glinſterende ten voorſchyn koomen; hy heeft eenen bytenden, taien, en viezen ſmaak, en heel ſterken reuk als knop look, word uit Libien, Syrien, Meden, en Perſien gebracht. Het gewas waar van deze Gom afkomſtig is, is tot heeden noch van niemand heel nauw-keurig beſchreeven; de beſte moet zyn verſch, niet al te vet, vol van korelkens, door-ſchynende en ſtinkende, deze Gom heeft een vlug, en oly-achtig zout, en is hierom zeer verdeelende, hy word meeſt teegens de moeder ſiektens in en uitwendig gebruikt.

ASODES FEBRIS of FASTIDIOSA, is een zoort een heete koors, als de lyders by de koors walg en braakingen hebben.

ASSISTENTES, ADSTITES GLANDULOSE, Zie *Paraſtatæ.*

ASTACUS, Zie *Cancer.*

ASTAKILLOS word van *PARACELSUS* een brandige ſpekkige, en bytende verſweeringe aan het ſcheen been genoemt.

ASTHMA, ANHELATIO, ANHELITUS SUSPIRIOSUS en CREBER, MORBUS CADUCUS PULMONUM-PULMONUM CONSTRICTIO, RESPIRATIONIS IMPEDIMENTUM, en SPIRANDI DIFFICULTAS, **De kuch/ Eng-borſtigheit**/ is eene menig-voudige en te gelyk daarby geluid maakende adem-haalinge, by na op dezelve wyze, als iemand die ſterk geloopen of heevige beweginge gemaakt heeft aan het kuchgen raakt. De Eng-borſtigheit word anders verdeeld in *Aſthma humidum*, en *Siccum*; in de eerſte zyn de *membraneuſe cellulæ*, en de *ramificationes aſperæ arteriæ* (dat is de vlies-achtige blaasjes of celletjes, en de takken van de longe pyp of lucht-ader) van de overvloed van ſnot opgevult: door *Siccum* word verſtaan, dat 'er diergelyken taie ſlym niet is, maar dat de lyder evenwel met groote benauwtheit ademhaalt. De oorzaak is zomtyds een gebrek der zenuwen, in de trekkingen; en zomtyds is deze in het bloed, als *Plethora*, *Cacochymia* en *Scorbutus*, of in de longen een *vomica*, &c. Zomtyds is de oorzaak aan en in 't hart, als 't zelfde al te groot, of te vet is; of in de borſt, als dezelve qualyk gebeeld, of met quade humeuren opgevult is; of in het middel-ſchot, als 't zelfde geinflammeerd is, of dat 't zelfde convulſien leiden moet; of in de maage, en overige ingewanden des onder-buiks, als de maag met verſcheidene rauwigheden opgevult is; of dat 'er zyn verharde gezwellen der Milt, en Lever, waar doorze in tegenwil getrokken worden, en een *Aſthma* te weege brengen. In de genezing moet alleen op de oorzaaken acht gegeven worden: als de overvloed des bloeds de oorzaak is, zo word de ader-latinge vereiſcht; maar indien een taie ſlym de oorzaak is, zo worden *Incidentia*, en *Expectorantia* vereiſcht, als *Hyſſop. Veronic. Tuſſilag. Pulmonar. Scord. Roſmarin. Rad. Angelic. Ireos*, *Helenii*, *Glycyrrhiz. Aq. Aſthmatic. Ruland. Sp. Sal. Ammoniaci cum Gumm. Ammoniaco*, *Elixir* en *Decoct. Pectoral. Mich.* &c. dezen volgenden drank heb ik dikwils met groot effect voorgeſchreeven:

℞. *Flor. Rapar.*
Hyſſop.
Aſthmatic. Rulandanæ ℥j.
Flor. Perſicor. ʒj.
Acet. Squillitic. ℥iij.
Gumm. Ammoniac. in Acet. Solut. ʒiß.
Syrup. de Eryſim. Lob.
Nicotian. a ℥ß.
M.

om-

Om leepels-wyze te gebruiken.

Maar indien een taai bloed met eenivermenging de dikke gal de oorzaak is, kunnen *Humectantia* gebruikt worden, als *infuſum Thée, Coffée, Saſſafras, veronic. Hiſſopi, Scordii,* &c. als 't geronnen bloed pecceert zyn deze *reſolventia* te gebruiken als *Lap. Cancr. Antim. Diaphoret. Flor. Sulphr. Roob. Juniper. Sambuc. Sp. Corn. Cerv. Sal. vol. Oleos Spirit. Bezoardic. Buffi, Tinct. Bezoardic. Sal. vol. Corn. Cerv.* &c. indien 'er een (*a*) longe zweer is, deze word door refolverende en afleidende middelen genezen, als *Herb. Heder. Terreſtr. Marrub. Alb. Rad. Polypod. Ariſtoloch. Rotund. Ruta. Capill. Vener. Succin. Cancr. fluviatilis*; indien een *Scirrhus* van de lever ofte milt de oorzaak van dit toeval is, zo kan men openende Medicynen, vermengd met *præcipitantia, Martialia*, en *evacuantia* gebruiken; deweike al te maal op haare byzondere plaatzen kunnen gezien worden: Dewyl in een droge hoeſt een *Spaſmus* in het *Diaphragma* is, zo is 't noodzaakelyk, om *Antiſpaſmodica* te gebruiben, als *raſur. Ungul. Alcis, Unicorn. Ver. Succin. Caſtor. Cinnabar. Nativ.* en *Antimonii, Specific. Cephalic. Pulv. epileptic. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Sp. Salis Ammoniac. Lavendulat.*; maar indien de moeielyke adem-halinge veroorzaakt word van de te rug-gedrevene Pokken, Mazelen, Schurft, heete-koorts, ofte verkoudinge, zo is 't noodzakelyk om ſterke *Sudorifera* te gebruiken, als *Tinct. Bezoardic. Sp. Corn. Cerv. Sp. Bezoardic. Sp. Theriacal. Camphorat. Antim. Diaphoret. Lap. Cancror. Flor. Sulphr. Cinabar. Antimonii, Reſin. Ligni Sanct.* &c.

Asthma nocturnum, Zie *Incubus*.

Asthma uterinum, Zie *Paſſio Hyſterica*.

Astragalus, Astrius, Os balistæ, Talus, Quatrio, de enkelen/ de Enklauw / de Koot; is 't eerſte been van de wortel van de voet, 't welk uit zeeven beenderen beſtaat, dit been is heel dienſtig tot de beweeging, het heeft een hoofd 't welk rond en verheeven is, in 't welk eene vlakke holte in 't midden in gegraveert is, op dat 't zo veel te beter met het ſcheen-been kan vereenigt worden.

Astragali Leporum, de Haaſen koot.

Astragali Porcorum, de Verkens of Zwyne koot. Dit zyn kleine beenderen, in de achterſte beenen dezer dieren, in de Medicyne worden de eerſte tegens de beroertheit en vallende-ziekte, en de laatſte teegens de been breuken gepreezen.

(*a*) Vomica.

Astrobolismus, Zie *Sphacelus*.

Astrum duplicatum, is een voortreffelyk hert-ſterkend genees-middel, zo als 't beſchreven word, in de *Miſcell. Natur. Curioſ.* ℞. *Tinct. Antimon. Corallior. aa part. æqual.* zet dit vier en twintig uuren in *digeſtie*, doet daar noch toe *Eſſent. Ambr. Moſch.* ʒß. *m.*

Ater Succus, Zie *Melancholia*.

Athanasia, Zie *Tanacetum*.

Athanor, betekend in 't gemeen een ieder Chymiſche oven, maar voor namentlyk word hier door verſtaan die oven, die tot de geheimen der Chymiſten gebruikt word. De metzeling is naar de uitvindinge van een ieder op verſcheidene wyzen, edoch hy moet zo gebouwd zyn, dat hy de warmte tempert, op dat dezelve zacht en geduurig is.

Atheroma, is een zoort van gezwel, met een blaaſe omflooten, in dewelke als in een eigen rok, de pap-achtige ſtoffe opgeſlooten is. Indien diergelyken gezwel aan het hooft gevonden word, zo als 't dikwils voorkomt, kan 't zelve niet zo veel naa buiten in de hoogte groeien, (om dat dezelve groeijinge door de Spanninge der huit belet word) ne maar 't word meerder onder de huit verſpreid, en word als dan *Teſtudo* of *Talpa nigra* genoemt; maar indien deze gezwellen on-middelbaar op de Suturen ofte naaden gevonden worden, zo moeten dezelve niet aangeroert worden. De oorzaak van deze gezwellen is een vette gelatineuſe ſubſtantie (of eene vette lymachtige ſtoffe) des bloeds; tot de geneezinge word vereiſcht, dat men in den beginne *Reſolventia*, ofte *Diſcutientia* gebruike, als *Calc. Viv.* of deſzelfs waater; *Sp. Vin. Camphorot.* of een *Empl.* uit de *Gumm. Ammoniac. Galban. Styrac. Calam. Reſin. Pin. ol. Cer. Guajac. Philoſoph. Pulv. Rad. Bryon.* als ook 't *Empl. de Tabaco, Divin. Londin. de Ranis cum Mercurio, Magneticum*, voornamentlyk als 'er een weinig Campher by gedaan word; maar indien dit gezwel al reede de overhand genoomen heeft, zo is dezen aangehaalden arbeid te vergeefs, en moet geenzints in 't werk geſteld worden, want men zoude door ſterk verdrogende middelen eene Schirrheuſe vaſtigheid, en door al te ſcherpe eene kanker-achtige quaad-

quaad-aardigheit veroorzaaken. Dierhalven moeten de uitſnydinge en de uitbeitende middelen in 't werk geſtelt worden, de bytende middelen zyn *Butyrum Antimonii*, *Lapis Infernalis*, &c. door het opleggen van deze zal de huit, met de onder-leggende vliezen door geknaagt worden, de *eſchara* of roof af gelicht zynde, een uitgang aan de ſtoffe gegeven worden; maar hier moet men voor al wel nauw-keurig acht geven, dat de vliezen, of het zakjen waarin deze ſtoffe beſlooten is, mede uitgeroeit worde, als ook de beenderen dewelke zomtyds daaraan vaſt zyn, moeten wel gezuivert worden; want anders gebeurd het heel dikwils, dat dit quaad in korten tyd wederom ten voorſchyn komt, of 't worden fiſtuleuſe zweer-gaaten, dierhalven moet men noch voor een tyd lang gebruiken het *æs viride*, of *Terra Vitrioli Dulc. Alum. uſt. Sp. Vitrioli* met *mel. Roſar.* vermengt, *Mercur. Sublimat.* als ook 't *ung. Ægyptiac.* ofte *Fuſcum. Felix Wurzii*; edoch indien deze al te lang in haar werkinge zyn, zo dat u begeerte niet ſpoedig genoeg verkreegen word, kan door eene behendige hand van een Chirurgyn, 't overgeblevene van 't vlies gemaklyk geſcheiden en uitgelicht worden.

ATHLETICUS HABITUS, een ſterk en wel gemaakt lighaam.

ATLAS, het eerſte wervel-been van den hals, word hierom zo genoemt, om dat het met zyne twee holligheeden het op hem leggende hooft draagt, het heeft geen doorn, op dat de twee kleine ſpieren dewelke van het tweede wervel-been komen, by het uitſtrekken van het hooft niet beledicht worden.

ATMOSPHÆRA, betekent de lucht, met dewelke de lichaamen van buiten om-flooten worden. Ook worden hier door verſtaan alle de uitvloeijingen, en deelen, dewelke uit alle lichaamen, zo wel levenden, als leven-looze, zonder gewaar-wordinge uitvloeien, en haar in de lucht verheffen. Hier over heeft zeer geleerd geſchreeven de Heer *ROBERT BOYLE* in zyne *Exercitatio* de *Atmoſphæris*.

ATOMI, worden genoemt de alderkleinſte deelen, dewelke niet meer kunnen gedeelt worden; deze koomen ons dikwils voor in de *Phyſica* of natuur-kunde.

ATONIA, is een gebrek der *Tendines* en kracht-loosheid der vezelen: het is een algemeen gebrek in zommige werktuigige deelen.

ATONIA FIBRARUM, een zwakheit der verzelen.

ATONIA VENTRICULI, een zwakheit van of in de maag.

ATRABILIS, **De zwarte Gal** / deze word van de ouden voor de *Melancholia* gehouden.

ATRACHELUS, een Menſch die eenen korten hals heeft.

ATRAMENTUM COMMUNE, SCRIPTORIUM, **gemeene Inkt** / om te ſchryven, deze word gemaakt uit een deel *Gallæ*, een half deel *Gum. Arab.* en een vierde deel *Vitriolum* dit word alles gekneuſt, in acht deelen bier gedaan, en op een warme plaats gezet, dit Inkt poeyer word door een oud genees-Meeſter in 't volgende versken beſchreven:

Uncia ſit Gallæ, Semiſque ſit uncia Gummi,
Vitrioli pars quarta: bis addes octo falerni.

Dat is:

Een once gal noot, gom de helft, acht bier genoomen.
Eén vierde Vitriool, doen goeden inkt bekoomen.

Maar indien men de Inkt mede op reize wil neemen, zo kan men zig van de Chineeſchen Inkt bedienen, dewelke anders genoemt word.

ATRAMENTUM SINITICUM, deze word van de Sineſen uit een zwarte aarde, of naa de gedachten van *TRIGANTIUS* uit 't roet, en de rook van Olyven oly gemaakt; en in de gedaante van ronde koekskens of ballen, of in ſmalle taaffelkens gevormt, met haare Characteren gemerkt, en bewaart; als de Sineeſen met deze Inkt ſchryven willen, zo maaken ze dezelve een weinig nat met een pinceel die met ſpeekzel, of waater nat gemaakt is deze pinzeeljens worden door haar, in plaats van pennen om te ſchryven gebruikt, de beſte Sineeſche Inkt moet zyn glinſterende, en zwart, en in ſtukken die de dikte van een vinger hebben, zommige gebruiken dezelve tegens de roode loop, en in wonden.

ATRETÆ, ATRÆTI, IMPERFORATI, aldus worden die geene genoemt, in beide geſlacht, in de welke de *Anus*, ofte pu-

pudenda, met een huit over-trokken, of met vleeſch overwaſſen is; dit gebrek kan uit de natuur, of door een ziekte koomen; maar het koome hoe 't wil, het moet altyd open geſneeden en de opening met 't *ung. de Tutia* beſtreeken worden, waar by noch moet gevoegt worden, dat de lyder tot op 't einde van de geneezing genoodzaakt worde, om een pyp van loot gemaakt in de opening te draagen.

ATRICES, kleine vyg-blaaderen of wratten, aan den aars, dewelke zomtyds koomen, en ſchielyk weder verdwynen.

ATRICI, verborgene wonden in de endeldarm.

ATRIPLEX DOMESTICA, SATIVA, Melde/ word in de Hooven aangekweekt, bloeit in de maanden *Juny*, *July*, en *Auguſtus*, deze verwekt den ſtoel-gang, en verzacht de pynen, ze word in de clyſteeren, pyn-verſachtende ſtovingen en ſlaapverwekkende voet-baaden met voordeel gebruikt.

ATRIPLEX FOETIDA, VULVARIA, TRAGIUM GERMANICUM, ſchaam-kruid/ ſtinckende-Melde/ word in de hooven, en aan de weegen gevonden, dit kruid word in moeder ziektens en vuile ſtinkende wonden gebruikt.

ATRIPLEX SYLVESTRIS, Zie *Chenopodium.*

ATROPHIA, CONTABESCENTIA, MACIES, TABES, de uitdrooging/ de Teering/ is een zodanige ziekte, waardoor een zeker lid, of deel des lichaams, en in 't byzonder een arm of been in 't vleeſch vermindert, en als een tak verdroogt, zie *Tabes.*

ATTENUANTIA, worden die Medicynen genoemt, dewelke de taie vochten wederom vloeibaar maaken; deze zyn, om dat de oorzaaken verſcheiden zyn, ook veelderhande.

ATTENUATIO, Zie *Comminutio.*

ATTONITUS MORBUS, Zie *Apoplexia.*

ATTRACTIO, eene aantrekking/ als men ietwes tot en na zich trekt, by voorb. als een kind de melk uit de borſt van zyn moeder zuigt.

ATTRAHENTIA, aantrekkende-middelen/ deze zyn zo wel in, als uit-wendige, dewelke de ſappen, en geeſten; en in 't byzonder vreemde dingen uit het lichaam of de wonden trekken: hier toe behooren de *Dropaces*, *Phœnigmi*, *Sinapiſmi*, &c.

AUCTIO, AUGMENTATIO, de toeneming, de wasdom, is als ietwes aan-waſt, en groter word, by voorb. als een menſch die jong is daagelyks aan-waſt, tot dat hy zyne volkomene groote heeft, op gelyke wyze word dit ook van andere dingen gezegt.

AUDITORIUS MEATUS, de gehoor-weg/ 't gehoor-gat/ door welke de klank in het inwendige van 't oor dringt, de ſchulp van dezen gang of weg is als een voor-hof, want aan het nauwſte van dezelve ontſtaat het beginzel dezes gangs; het buitenſte van dezen weg beſtaat uit een kraak-been-achtig wezen; dit kraak-been-achtige maakt den geheelen omtrek, of eenen geheelen omtrek van dezen gang niet uit? neen het is op verſcheidene plaatzen door-ſneeden, en in 't geheel als geſcheiden: maar het binnenſte deel dat aan het *Cranium* loopt, is been-achtig. Deze gang word van binnen bekleed, met een vlies, dat van de huid komt, door welkers verheevene opper-vlaktens veel klieren verſpreit zyn, uit yder van deze klier, is 'er een byzondere uitleidende gang in de genoemde holligheid, door welke uitleidende gangen de geele en bittere ſtoff, of oor-ſmeer, dewelke men *Cerumen* noemt, in deze holligheid gevoert word: deze gang is krom, en ſchuins, want ze klimt in den beginne na de hoogte, en gaat wederom geboogen naar beneeden, edoch altyd naar vooren of buiten waarts.

AUDITUS, 't gehoor/ is een van de vyf uitwendige zin-tuigen; waarby te overweegen is, ten eerſten het *Organum* of 't werktuig 't welk de twee ooren zyn, ten tweden 't *Objectum* of 't geluit dat in de ooren dringt.

AUDITUS DIFFICULTAS, GRAVITAS, moeijelyk-gehoor/ word ook *auditus difficilis* genoemt, is daar in gelegen, dat men wel eenige woorden en geluit hoort, maar heel moeijelyk verſtaan kan, dat is, dat men met een harde en luide ſtem ſpreekt, en dat de ſpreekende den mond aan het oor van den lyder legt, een diergelyken lyder word *Surdaſter*, dat is doofachtig genoemt: de oorzaaken hiervan zyn ſcherpe zinkingen, of een ſlapheit van het trommel-vlies, een gebrek of verhinderde invloeijnge van geeſten. Teegens deze zwakheid worden na een ydere en byzondere uitrekkinge of uitſpanning onderſcheiden uitwendige middelen aangepreezen, als *Sp. Terebinth. Ova Formicar. Contrit. Aq. Magnanimitat.* of *Apoplectic. Sp. Acuſtic. Mynſ. Ambr. Moſch. Zibeth. pingued. Viperin. ol. infuſ. Fraxin.* en *Rutæ*,

ol. *Amygdalar. Amar. Succin. Corn. Cerv. Chamomill. lign. Guajac. Sp. urinæ Sp. Salis Ammoniaci.* &c.

AUDITUS IMMINUTUS, 't verzwakte gehoor.

AVELLANA, Haſel-noot / of neut, men heeft driederhande zoorten van nooten, ten eerſten *communes*, de gemeene / ten tweeden *Lamperti*, Lamberts-nooten / deze zyn ietwes grooter als de gemeene, en hebben om de pit een roode ſchille, en ten derden *cellenſes*, deze worden van Zell gebracht, en hebben hiervan daan haaren naam.

AVENA SATIVA, gladde-Haver / deze word met zout doormengd, warm gemaakt, in een Sakjen gedaan, en op het lichaam gelegt tegens 't krimpen des buiks, en de moeder-pynen; de geſchilde en gekookte haver is dienſtig tegens de ontſteeking in den hals, heesheit, en hoeſt; de haver-gort is heel dienſtig voor de koorſigen; uit haver ſap met zuiker word. de *Syrupus Lutheri* gemaakt, deze dient teegens 't kolyk.

AVENA STERILIS, ÆGILOPS, Dove Haver / groeit aan de dyken en wegen. Deze haver word geſtampt, pap- en pleiſterswyze op de ontſtookene harde gezwellen, en fiſtelen of pyp-zweeren der oogen gebruikt, van gelyken word ook 't zap hieruit met meel vermengt, op de zo even genoemde gebreeken gebruikt.

AVES CYPRIÆ en AVICULÆ CYPRIÆ, ook CANDELÆ ODORATÆ PRO FUMO, en BACULI worden die lange ſtukken en ſteelkens genoemt, dewelke zomtyds in de Apotheeken uit een wel-riekende ſtof gemaakt, en in plaats van rook kaarsſen gebruikt worden.

AVES HERMETICÆ, worden genoemt de op-klimmende geeſten in de *deſtillatio*, als ook de algemeene wereld-geeſt, om dat hy in de lucht zweeft.

AVES PARADISIACÆ, Paradys vogelen / deze worden zo genoemt, om dat van 't gemeene volk gelooft word, dat dezelve uit 't aardſche Paradys der Turken koomen, edoch dat deze niet uit Turkyen; maar uit Ooſt-Indien van de Molukkiſche Eilanden koomen, is genoeg bekend: ze worden door de Latynen *Manucodiatas* genoemt; deze vogels zyn heel fraai van verw; ook gelooft 't gemeen dat deze vogels geen voeten hebben, maar 't is zeker, dat deze door de Indianen afgeſneeden worden, miſſchien om dat dezelve als dan beter kunnen gehouden of zo andere meenen, om dat dezelve als dan beter zouden kunnen voor pluymen op de hoeden genaait worden; maar na dat de Molukkiſche Eilanden onder de regeringe van Bantam zyn gekoomen, worden de voeten aan deze vogelen gelaaten.

AVICULÆ HERMETIS, betekent 't zout het welk naar de aanwyſing van *SENDIVOGIUS* uit den douw vergadert word.

AURA Zie *Calidum innatum.*

AURES of AURICULÆ CORDIS, de oortjes van 't hart, dit zyn twee aanhangzelen of zakjens dewelke op de zyden van de bloet-aderen boven aan de twee holligheden leggen, deze oortjes verſtrekken aan het bloed dat naar 't hart loopt voor een herberg, in welke het zo lange vertoeft, tot dat zich de holligheid opent: het rechter oor is altyd grooter, als 't linker.

AURICHALCUM geel-Kooper/ word uit kooper, en Kalamint-ſteen of Kalmy-ſteen by en in een ſterk vuur gemaakt.

AURICULA MURIS, PILOSELLA, Muizen-oor / groeit op ſchaduwachtige plaatzen, en oude muuren, dit kruid met de wortel is een wond- en borſt kruid, het word tegens de inwendige wonden, uitteringe en longe-zucht gebruikt.

AURICULA MURIS MINOR, Zie *Piloſella major.*

AURICULARIS, de kleine ofte goud vinger.

AURICULA URSI, SANICULA ALPINA LUTEA, Beeren-oor / groeit overvloedig op de gebergtens, dit kruid geneeſt; en word tegens de in en uitwendige breuken, wonden en draaijngen gebruikt, het zap word tegens de brevozene ledemaaten gebruikt; het uit de bloemen gedeſtilleerde waater verdryft de vlakken in 't aangeſicht, en maakt de huid glat.

AURICULA JUDÆ, Zie *Spongia Sambuci.*

AURIGO Zie *Icterus.*

AURIPIGMENTUM, Zie *Arſenicum.*

AURIS 't oor/ of AURES de ooren zyn de werktuigen des gehoors, door welke men allerley wetenſchappen aan 't geheugen brengt, ze worden gemeenlyk in uitwendige, en inwendige verdeelt; het uitwendige is 't geheele deel van het oor dat van buiten zonder ſnyding, of geweldige oeffening kan gezien worden: tot het inwendige gehoor behoort de (*a*) *Meatus Auditorius*, (*b*) *glandulæ*, (*c*) *Tympanum*, (*d*) *oſſicula*, (*e*) *Arteriæ*, (*f*) *venæ*, (*g*) *nervi.*

AU-

(*a*) Gehoor-weg, (*b*) Klieren, (*c*) 't trommelvlies, (*d*) de beenderkens, (*e*) ſlag-aaderen, (*f*) bloed aaderen, (*g*) zenuwen.

AURISCALPIUM, een oor-lepel is een bekend inſtrument, om daar mede de ooren van haare onzuiverheden te zuiveren.

AURIUM ABSCESSUS, Zie *Parotis*.

AFFECTIONES of MORBI de ziektens der ooren.

AURIUM DOLOR, Zie *Otalgia*.

DOLOR IGNEUS, Zie *Pyroſis*.

INFLAMMATIO, een ontſteking der ooren.

FLUCTUATIO het ruiſchen, of bruizen voor de ooren; dit word meeſten tyd veroorzaakt door koude en op de ooren vallende zinkingen; tot welke gelegenheit geeft de koude-lucht, en 't koud-water als dat tegens de ooren gehouden word, als ook ſlaan en ſtooten enz. tegens 't hooft: de geneeſinge is niet anders, als die dewelke by de *Catarrhi* of zinkingen geleert is; edoch uitwendig worden deze volgende gebruikt, als *Aq. carduibenedict. Eſſent. lignor.* of een warm brood dat met *bacc. laur.* en *fol. Roriſmarin.* gebakken is, of de *Eſſent. Caſtorei* met *Sp. Sal. Ammoniaci*, *cum. calc. viv. fel. Lucii*, en *urina* &c.

AURIUM PULSUS, Het kloppen der ooren.

SIBILUS, het tuiten der ooren.

SONITUS, het geluit of gedruis der ooren.

TINNITUS het klinken der ooren.

Deze alle worden als de *Fluctuatio aurium* genezen.

AURIUM SORDES, Zie *Cerumen*.

SPECILLUM, Zie *Speculum*.

VERMIS, een Oor-worm; dat 'er wormen in de ooren gevonden zyn, word in de verſcheidene aanmerkingen gezien.

AURUM, 't Goud/ Word van de Chymiſten door verſcheidene naamen uitgedrukt, als *Corpus Rubeum*, *Leo*, *Homo Senex*, *Lapis Benedictus*, *Filius Solis*, *Pater ignis*, *Rubeus filius*, *Lumen majus*, en *Fermentum rubrum*; het word voor 't edelſte onder alle de myn-ſtoffen gehouden, om dat 't in zich zelve het alderzuiverſte, hardſte, dichſte, en zwaarſte is, het is in 't gemeen geel van verw; hoewel 'er zomtyds ook een zeker wit goud by *Praag* in Bohemen gevonden word: men kan ook door de Chymie van het gemeene goud de geele verw afneemen, en weder geven. Het goud word zomtyds heel zuiver en dicht in de aarde niet alleen in *Guinea* maar ook in meenigte in de goud-ryke vlieten *Tago*, *Pactolo*, om den Ryn onder 't zand gevonden, of 't ſteekt noch in zyn *minera* of metaal-ſtof, die gemeenlyk grauw als aſch is, het beſte zuiverſte en onvervalſchte goud, word door de goud-werkers, en goud-ſlagers gezocht: by de Apotheekers en drogiſten is maar 't

AURUM FOLIATUM, geſlaagen goud/ of blat goud/ in boekskens.

AURUM FULMINANS, donder goud/ dit is dat goud, 't welk met *Aq. Regis* geſolveert, en door 't *Sal. tartari*, *Sp. urinæ*, of *Sal. Ammon.* gepræcipiteert word: het dient behalven zyn donderende kracht, om de pynen en krimpingen der kleine kinderen, als ook derzelver ſtuip-trekkingen weg te nemen, het heeft ook een laxerende en zweet-dryvende kracht.

AURUM IN MUSCULIS, Moſſel goud/ word van de afgevallene kleine ſtukken van 't geſlagen goud gemaakt; dit geſlagen goud word met witte honing heel klein gewreeven, en in kleine moſſelen verdeelt, met Gom-water vochtig gemaakt, en om te ſchilderen, en ſchryven gebruikt.

AURUM MUSICUM, dit heeft niets als, maar den naam met het goud gemeen; want het word uit Tin, Marcaſite, en zwavel gemaakt, en word tot 't glas, en andere ſchildereien gebruikt; ook komt maar alleen in de verw met het goud overeen. het

AURUM SOPHISTICUM, 't welk uit *virid. æris*, Wiſ *Tutiæ* ℥iv. *Borac. Nitrum a* ℥ij. en *Mercur. Subl.* ℥ij. met *ol. olivar.* geïmpaſteert, en in een ſmeltkroes door een ſterk vuur geſmolten word. Zo zyn 'er ook verſcheidene Tinctuuren, dewelke wel den naam van 't goud voeren; maar in het alderminſte geen deel daaraan hebben, wy zullen 'er hier maar een van aanhaalen uit welke de groote bedriegery genoegzaam blyken zal:

℞. *Sacchari uſti* ℥iß.
extraheert de Tinctur met
Sp. Roſar. ℥iij.
adde
Liquor. perlar. ℥ij.
Eſſent. ambræ ℥iß.
miſce.

AUTOLITHOTOMUS, is die geene die zig zelfs van de ſteen ſnyd.

AXILLARIS VENA, Zie *Vena.*

AXON of AXIS is het derde wervel-been van den hals, en word gemeenlyk As genoemt. Maar deze naam behoorde veel eerder aan de andere wervel-beenderen, want een As is in 't gemeen dat geene, om 't welk een rad draid of gedraid word; en diergelyken word niet aan het zo even genoemde wervel-been gevonden, dierhalven meene ik, dat deze naam, door dwaaling, van de andere wervel-beenderen op het derde is overgebracht.

AXUNGIA, Smeer vet / is dat weeke vet, 't welk in de Apotheeken van verſcheidene dieren 't ſmeer genoemt word. Deze naarvolgende zyn bekend volgens 't *Brandenb. diſp.*

AXUNGIA AGNINA, Schaape-
ANATIS, Eenden-
ANSERINA, Ganſe-
APRI, wild varkens-
ARDEA, Rygers-
CANINA, Honde-
CAPONIS, gecaſtreert Haanen-
CASTORIS, Bever-
CATI SYLVESTRIS, wild Katten-
CICONIÆ, Oijvaars-
GALLINÆ, Hennen-
LEPORINA, Hazen-
LUCII PISCIS, Snoeken-
LUPI, Wolfs-
MURIS ALPINI, Murmel-diers-
PORCI, Varkens-
SERPENTUM, Slangen-
TAXI, Daſſen-
VIPERARUM, Adder-
URSI, Beeren-
VULPIS, Voſſen-
} vet of ſmeer.

AXUNGIA LUNÆ, is *Terra Sigillata lignicenſis*, of de goud-bergſche gezegelde aarde.

AXUNGIA SOLIS, is *Terra Sigillata Strigonienſis* of de Strigiſche gezegelde aarde.

AXUNGIA VITRI, Zie *Fel vitri.*

AZOTH word door *BLANCARD* in de vermeerdering van 't *Theatrum Chymicum* p. 164. genoemt een harſt van bergſtoff, als ook de zilver-lym, deze lym word door de warmte ontdaan, en vloeijend gemaakt, maar door de koude verdikt; als deze harſt zonder byzetting gedigereert word, word dezelve zwart, en daar na wit, en als dan word hy de ſteen der wyſen genoemt. By *PARACELSUS* betekend dit woord *Azoth* veelderly, als ten eerſten *Mercurius Metallic.* die uit 't volmaakte metaal verwekt word, ten tweeden betekend het de *Mercur. Phyloſophorum duplicatum*, die uit zwavel, gout, en gemeenen *Mercurius* beſtaat, ten derden beteekend het by zommige het grootſte geneesmiddel uit *Mercur. aur.* en *argent.* ten vierden beteekend het de *Mercur. fix.* en ten vyfden het hoogſte of 't grootſte geneesmiddel van *PARACELSUS.*

AZYGES het wigge-gedaantige been / is het ongepaarde been in de opper-kaak, dat ook *vomer* genoemt word; Ziet *WELSCHII Tab. Anat. Tab. IX.*

AZYGOS, Zie *Vena.*

AZYMUS ongezuurt, of al dat geene 't welk niet gezuurt, of zuur gemaakt is (*a*).

(*a*) Veeltyds word door *Azymus* ook verſtaan het ouwel waarmede de lelyk ſmakende geneesmiddelen ingenoomen worden.

B.

BACCA, BACCÆ, Bezie/ Bezien / zyn kleine vruchten, hangende verſcheide of veel aan een ſteel, gelyk de aal-bezien, of St. Jans-bezien, als ook die dewelke enkeld of van dewelke maar een enkelde aan een ſteel hangt; als braam-bezien, enz.

BACCÆ ALKEKENGI, Zie *Alkekengi.*

HALICACABA, Zie *Alkekengi.*

JUNIPERI, Jenever-bezien / Zie *Juniperus.*

LAURI, Laurier-bezien / Zie *Laurus.*

MYRTI ITALICÆ, walſche Myrtil / zyn zwarte langachtige bezien, ruim zo groot als de gemeene Duitſche, ze hebben van boven een ſtipken, gelyk andere bezien, ze zyn vol van witte, harde, en gelyk als te zaam gedrukte korelkens, die de gedaante van een halven cirkel en een wrangen, en te zaam-trekkenden ſmaak hebben: Deze bezien hebben een verkoelende en t'zaamtrekkende kracht, waar door ze alle vloeijngen van de buik, bloet-ſtortingen, uitzakkingen des endeldarms, en der lyf-moeder, onnatuurlyken zweet, en meer ziektens van dien aart geneezen. Edoch tegens deze ziektens zyn ook dienſtig

BACCÆ MYRTILLORUM, gemeene Myrtil / deze worden ook van de blauwverwers, om blauw te verwen gebruikt in dezer voegen, men neemt 't zap van Myrtil, azyn, geſtooten aluin, en Koper-ſlag, laat dit kooken, en ſteekt het gaare of lywaat daarin; maar indien het licht blaauw zyn moet, zo doet men geen koper ſlag daarby, doch indien men het noch donkerder wil hebben, zo doet men daar fyn gepoeijerde *Gallus* by.

BACULUS SYMPATHETICUS, een Sympathetiſche ſtok / deze word van den Hazelaar geſneeden, en tegens de breuken der beenderen, en ontwrichtingen gebruikt; Ziet hierover *BORELLI Obſervat.* 77. *Centur. III.* (a).

BADIAN, is *Aniſum ſtellatum.*

BAHARAS, of *Baaras Joſephi* is een plant, die in Judea gevonden word, men kan hier over *HORSTIUS* en *BAUHINUS* nazien.

BALANUS, Zie *Glans.*

BALANUS MYREPSICA, GLANS UNGUENTARIA, is een dry-kante, of dryhoekige Noot, van groote als een kleine hazel-noot, onder de houtachtige ſchil is ook een dry-hoekig zaad, dat eenen olyachtigen, bitteren, en eenigzins ſcherpen ſmaak heeft; deze Noot komt uit Indien, en Egypten, groeit op een boom die aan de Tamariſch-boom niet ongelyk is; men zegt ook dat van deze nooten twederley zoorten zyn, namentlyk een groote, en een kleine zoort, van dewelke maar de groote tot ons koomen; want de kleine worden geoordeelt ſchadelyk te zyn. Zo dat de groote, en zwaarſte voor de beſte gehouden worden, voornaamentlyk als de pit heel, wit en verſch is; ze zyn van een verhittende kracht, en purgeeren van boven en beneden, uitwendig verdryven ze de quade ſchurftheit, en veelderley vlakken van de huid, het geparſte oly hiervan word *Oleum Balaninum* genoemt, 't welk heel bequaam is, om het jasmin oly te maaken.

BALENA een Wal-viſch is een groot zee-dier, Anno 1672 op den 30 July wierd uit Amſterdam geſchreeven, dat by Briſtol in Engeland een Wal-viſch gevangen was, die 24. Engelſche Ellen lang, en wiens bek 12. Ellen wyt was; deze Walviſch word op deze wyze gevangen, als 't volk dat op deze Scheepen die uitgevaaren zyn om de Wal-viſſchen te vangen, een diergelyken viſch gewaar worden, zo vallen zommige van 't volk in Chaloupen, en in yder chaloup zyn 6. man, als een Harponier, een ſtuurder, en een lyn-ſchie-

(a) 't Is de tak van een hazelaar die de bergwerkers gebruiken om nieuwe Mineraal-aderen te ontdekken.

ſchieter, de overigen hebben ook noch yder haare byzondere bedieningen op die chaloup, deze genoemde mannen roeijen zo met haare wapenen, (welke zyn harpoenen en lenzen) naar den viſch; als ze denzelven zo ver genadert zyn, dat den Harponier kans ziet, om hem te treffen, zo werpt hy eenen werp-pyl (die zo als ik even gezegt heb, den naam van harpoen voert) in den Wal-viſch, zo ras als de viſch van deze harpoen geraakt is, gaat hy omtrent 2 of 300 roeden met deze harpoen die aan een lyn vaſt is, onder water, na dat deze viſch eenige tyd onder water is geweeſt, komt hy wederom boven, om zyn adem te ſcheppen, alsdan is een tweede chaloup daarby, van dewelke een tweede Harponier een harpoen in denzelven werpt, hy gaat wederom onder water, en als hy boven komt, werpt zomtyds een derde, en vierde Harponier een harpoen daarin, edoch dit is ongelyk, want zomtyds worden 'er viſſchen gevangen met 2. 3. 4. ook wel 5. harpoenen, na dat de chaloupen daar kunnen by en aankommen; t'elkens als de viſch boven komt, zo tracht een yder van het volk die in de chaloupen zyn, aan denzelven eenige ſtooten toe te brengen, met een ſpit, 't geen zy een lenz noemen, met deze lenzen word de viſch zo lange geſtooken tot dat hy (na dat hy noch verſcheide keeren onder water met zyne wonden geweeſt is,) ten laatſten geene krachten meer heeft om te kunnen onder water gaan: van deze viſch komt *Axungia Ceti* of de Traan; *Priapus Ceti*, het mannelyke lid, dat een verſachtende kracht heeft, en word tegens de roode loop gepreſen; *Coſta Sartoria* viſch-been.

Balatrones, Bzepers / Kabbelaars / Zyn diergelyken menſchen die met een volle mond ſpreeken, in diervoegen als of ze geduurig brey in den mond hebben.

Balaustium, Zie *Malus Punica.*

Balbuties ſtameling / of het ſtooten in 't ſpreeken.

Balistæ os, Zie *Aſtragalus.*

Balneator, een Baader.

Balneum een Bad / is een zoort van een geneesmiddel, dat uitwendig gebruikt word, en beſtaat uit verſcheidene kruiden, bloemen, en wortelen &c. dewelke in water gekookt worden, waarmede als dan de lyders haar geheele lichaam baaden; men moet aanmerken, dat de quantiteit van de kruiden, en bloemen op 't minſte tot *M.* xij. de wortelen tot ℥vj. de zaaden tot iv. of vi. oncen voorgeſchreeven worden, edoch men moet op den ouderdom, en op de grootheit van het lichaam zien, by v. b. deze volgende *ſpecies* kunnen tot een bad tegens de lammigheid van de leeden dienen.

℞. *fol. Salviæ.*
Roriſmarin. ā *M*ij.
Flor. Hormin.
Lavendul.
Chamomill. ā *M*j.
Spicæ Mj.
Rad. Althæ.
Artemis. rubr. ā ℥ij.
Sem. Aniſi ℥iij.
Nigell. ʒj.
Bacc. Juniper. ℔j.
ex incis. & contus. f. l. a. ſpecies.

ofte 't bad van *MYNSICHT* tegens de opgeſtopte maandſtonden, ℞. *rad. artemis. rub.* ℥iv. *Angelic. hortens. Rubiæ tinct. Aſparag. Apii* ā ℥ij. *Sem. Petroſelin. baccar. Juniper. laur. excort. Myrrh. rubr.* ā ʒiß. *Herb. cent. min. Puleg. Sabin. ana* ℥j. *Fœnicul. Meliſſ. Serpill. ana* ℥vj. *Abſinth. Chamædr. Marrub. Mercurial. Nepet. Parietar. Roriſmarin. ana* ℥ß. *f. Species pro balneo*, de lyder word tot aan de navel in dit bad gezet, en hy kan omtrent een uur daar in zitten.

Balneum laconicum, een ſweet kiſt.
Maris of Mariæ } Zyn na-
Vaporis of Roris } men
van zekere Chymiſche inſtrumenten, ofte ovens, die beter konnen getoont als beſchreven worden.

Balsamatio, Zie *Conditura.*

Balsamica, Zyn genees-middelen, dewelke vol zyn van lym-achtige en zwavel-achtige deelen; onder deze behooren alle *Balſamica*, zo wel natuurlyke, als door de konſt gemaakte, als *Balſam. Copaib. de Peru*, &c. *Balſ. vulnerar. Crollii*, *Vigonis*, *Hartmanni*, *Barbetti*, &c. dewelke uit *ol. Momordic. Hyperic. Ceræ*, *Terbinth. Flor. Sulphuris*, *Coloph. Maſtich. Aloë*, *Myrrha* &c. gemaakt worden. Gelyk als deze uitwendig gebruikt worden, zo zyn 'er ook diergelyken inwendige, of die tot 't inwendige gebruik dienen, als daar zyn de aangenaame *Gummi* uit *Strobil. Pini*, *fol.* Sa-

Salicis, *flor. Tiliæ*; *radic. Chin. Bardan. Alth. Glycyrrhiz. Malv. Petroſelin* &c.

BALSAMUM, een Balzem / dit woord heeft veelderley beteekening; maar in 't gemeen word hierdoor verſtaan een diergelyken middel dat eenen aangenaamen, en doordringenden reuk, verſterkende en bewaarende kracht heeft, deze is natuurlyk, of door konſt gemaakt, die dewelke door konſt gemaakt worden, zyn in opzigt van haar dikte verſcheiden, want zommige zyn dik gelyk zalven, en zommige vloeijend' als water of geeſt. Als de veelvoudige ſlag-Roozen, en Lavendel of ſpyk Balzemen, enz: onder deze gedaante behoort ook het uitgeparſte oly van noote moſchaat, waarvan door den geeſt van brandewyn de reuk benoomen word; de ingredienten zyn de volgenden als ten eerſten de aangenaame gedeſtilleerde olyen als *Oleum deſtill. Aniſi*, *fœnicul. Angelic. Cortic. Aurant. Citri*, *Caryophyll. Cinnamom. Macis*, *ligni Rhod. Lavendul. Spicæ*, *Majoran. Meliſſ. Menth. Puleg. Salv. Thym. Serpilli*, *Succini albi*, ten tweeden *Moſchus*, *Ambra*, *Zibet.* ten derden aangenaame *Extracta*, als *lign. Aloës*, de quantiteit van deze ingredienten om een Balzem daaruit te maaken is deze volgende by voorb.

Tot *Corp. pro Balſamo* ℥j. doet men
gediſteleerde oly ℈j.
welriekende poeijers ℈ß.
Extracti gr. vj.
Ambr. moſch. of Zibeth. gr. iij.

en om aan de Balſemen een zekere verw te geeven gebruikt men eenige graanen *Eboris uſti*, of *Aſphalti* tot de zwartſte, en om dezelve rood te maaken, *Santal. rubri*, of *grana chermes* &c. wy zullen hier eenige van deze Balzemen aanhaalen als by voorb. een ſlag-balzem.

℞. *Corpor. pro balſam* ℥j.
ol. deſt. Caryophyll.
Cinamom. ā *gt.* v.
Lign. Rhod. gt. iv.
Lavendul.
Meliſſ. a gt. iij.
Balſ. peruv. nigr. ℈ß.
Moſch.
Zibeth. a gr. iij.
Ambr. gr. ij.
Miſce ſupra ignem, *adde pulv fungi Cervin. q. ſ.*
f. Balſam.
ſlag-Balzem.

℞. *Ol. Nuc. Moſch. expreſſ.* ℥j.
Balſam. Peruv. nigr. ℈ß.
Ol. deſt. majoran.
Menth.
Ruth a gtt. v.
Carvi,
Chamom.
Succin. alb. a gt. iij.
f. Balſam.
Maag Balzem.

℞. *Corpor. pro Balſam.* ℥j.
Extract. Caſtor. ℈ß.
Ol. deſt. Chamomill.
Succini a gt. vj.
Lavendul.
Meliſſ.
Salvia a gt. iv.
f. Balſam.
Moeder Balzem.

BALSAMUS COSMETICUS *D. FAUSTI*, Blanket-Balſem / ℞. *ung. Pomad.* ℥j. *ol. jasmin. rec.* ℨij. *ol. tartari p. d.* ℨj. *Spermat. Ceti* ℨß. *magiſter. marcaſit.* ℨiij. *m. f. Balſamus.*

BALSAMUS GONORRHOICUS *WALDSHMIDII* een Balſem teegens de druipert / ℞. *Ol. Succini gt.* x. *Terebinth. gt.* ix. *Balſam. copaib. Peruvian. ana gt.* iij. *f. Balſamus* om met zoeten wyn te gebruiken.

BALSAMUS HYPERICONIS, Balzem van St. Jans kruid / *Summitat. Hyperic.* ℔j. *ol. commun.* ℔ij. *gum. Elemi*, *Myrrh. ana* ℥j. *Terebinth.* ℥iv. *Aloës* ℥j. *maſtich. Thuris. ana* ℥ß, infundeert en kookt dit naar de konſt tot een Balzem.

BALSAMUS ODONTALGICUS *CNOEFFELII*, Tand-Balzem / ℞. *Olei deſt. Caryophyllor. Camphor. Buxi ana* ℈j. *Nuc. moſch. expres. q. ſ.* doet daartoe *Extract. Opii* ℨß. *fuligin. Splendent. q. ſ.* om de verwe daar aan te geven, *f. Balſamus.*

BALSAMUS VULNERARIUS BOCCONS, een wond Balzem / ℞. *Picis opt.* ℨß. *Myrrh. Succin. Tacamabac. ana* ℨij. *flor. Cent. min. pulveris. Laudan. Styrac. ana* ℨiiß. *Galban.* ℨij. *Croci* ℨß. *Caryophyllor. Num.* xx. *Maſtich* ℨiß *Opii* ℨiiß. *Bdellii*, *camphor. ana* ℥ß. *Colophon.* ℨiij. *reſin. Laricis* ℥ij. *Cera* ℥v. *reſin. Abietis* ℨiß. *Aloës* ℨj. als de Gommen in azyn ontdaan en geevaporeert zyn, doet de poeijer daar toe, en op 't laatſt de Campher.

BALSAMUS VULNERARIUS DOLÆI, ℞. *Sem. Hyperic.* ℥j. *rad. Carduibened. contrayerv. Valerian. ana* ℥ß. infundeert deze twee daagen in witten wyn, doet daarby *ol.*

ol. Olivar. vet. ℥ij. *Frument. integri.* , ℥j. laat 't kooken , tot de wyn verteert is , drukt het ſterk uit, en doet noch daar toe *Terebinth. Venet.* ℥iv. *pulv. oliban.* ℥j. *m. f. Balſamus.*

BALSAMUS CONTRA INCANTAMENTA, ofte **Poort-Heemiſche Toover-Balſem**: ℞. *Olei Hyperic. cum Gumm.* ℔j. *Vini generos.* ℔iij. *Olei Terebinth. Philoſophor. Lumbric. ana* ℥ij. *Ceræ* ℥j. *Theriac. Androm. Mithridat. ana* ℨj. *Medul. crur. human. deſtill. pingued. human deſt. ana* ℥iij. *viſci Coryl. Querc. tiliæ* ā Mj. *herb. Scabios. Pyrolæ, Menth. Perſicar. Rut. murar. Polytrich. Antirrh. omn. Spec. flor. Hyperic.* ā Mviij. *Verbaſc Verben. Betonic. Prunell. Auricul. mur. Chelidon. min. ana* Miß. *Sem. Antirrh.* ℥ß. *Hyperic.* ℥jß. *pomor. Momordic.* Miij. *rad. Symphit. maj. Ariſtoloch. rot. Dracuncul. macul.* ā Miß. *Bacc. herb. Parid.* ℥iß. verzamelt dit alles op zyn tyd, kookt het in een dicht geſloten glas, tot dat de wyn verteert is , doet daar toe, *Maſtich. Mumiæ, Myrrhæ, oliban. croc. mart.* ā ℨij. laat 't noch een weinig kooken, en bewaart het.

BALSAMUM DE COPAIVA , **Witte Americaanſche Balzem** / is een wit , ofte goud-geel geverwde en harſtachtige Balzem, van een ſcherpen, en bitteren ſmaak, en aangenaamen reuk: hy word uit *America* over Portugal gebracht: de boomen waaruit deze Balzem komt ; groeijen op verſcheidene plaatzen in Braſilien , als te *Rio de Janeiro*, *Fernambuco*, en te St. *Vincent*; deze Balſem vloeit uit de ſchorſe van deze bomen. Hy word tegens de inwendige wonden gebruikt , als ook in de longe-zucht, ſteen, druipert , en brandige pis, de gifte hier van is van vj. tot xij. droppels met tweemaal zo veel *Tinct. Tartarii.*

BALSAMUM PERUVIANUM , **Peruviaanſche Balzem** / word anders ook genoemt *Balſamum indicum* ; het is een zwaare, harſt-achtige balzem , van verw wit, of root-achtig zwart , van een ſcherpen ſmaak , en aangenaamen reuk ; deze balzem word ook uit America gebracht , men zegt dat de boom waaruit deze Gom vloeit aan den Oranje boom in grootheit gelyk is *SCHRODERUS* maakt gewag van twee zoorten van deze Balzem ; maar *POMET* van drie tot vier , als ten eerſten *Album* , de **witte** / die van zig zelfs uit de open geſpleetene of geſnedene boomen vloeit en *Balſamum inciſionis* genoemt word ; de tweede die harder als de eerſte is, dewelke uit de afgeſnedene takken druipt, deze word genoemt *Balſamum Siccum* : ten derden de zwarte die van de Inwoonders uit het hout van den boom gekookt word, deze word *Balſamum lotionis* genoemt , deze is niets anders als de bekende zwarte Peruviaanſche Balzem , die van zommige uit veel anderen harſten , en ſpeceryen nagemaakt word. Edoch de zwarte of *Balſamum Peruvianum nigrum* word gemeenlyk 't meeſte gebruikt, byzonderlyk als hy dik is , zwart en van een aangenamen reuk. Tot het inwendige gebruik heeft ze dezelve krachten , die de Orientaalſche heeft ; als hy uitwendig gebruikt word , geneeſt hy alle verſche wonden , en belet het groeijen van het weelderige vleeſch; van deze Balzem worden ook eenige *præparata* gemaakt : als hy met *Sal. Tartarii* gemengt , en *Sp. vin.* daarop gegooten word, geeft hy een ſchoone Tinctuur.

BALSAMUM DE TOLU , **Toluтaanſche Balſem** / is een witachtige , of goud-geele zeer lymige en taie Balzem , van een middelmatige dikte , aangenaam en ſoeten ſmaak , hy is van reuk aan de limoenen of aan de jasmin niet ongelyk , deze Balzem komt uit Nieuw-Spanjen in Portugal en Engeland, men zegt dat de boom waaruit deze balzem vloeit, een zoort vangrein en anders dennen is. De Inwoonderen van dit land maaken kleine vaaten van zwart was, die ze aan de ſtammen van deze boomen (na dat ze in dezelve eenige ſcheuren of ſneetjes gegeven hebben) hangen , om den balzem te vangen , na dat deze balzem uit de boom gevloeit is , word ze zo dik , dat men denzelven kan trekken, als verſchgemaakte lym. Deze balzem komt in krachten met de Orientaaliſchen balzem over een, zo dat deze overal waar de Orientaaliſche in aangepreezen word , kan gebruikt en met recht de daaraan volgende genoemt worden , als hy maar onvervalſcht te bekoomen is: hy heeft een reſolverende , en verwarmende kracht , hy geneeſt alle inwendige en uitwendige wonden.

BALSAMUM PICIS, Zie *Pix nigra.*

BALSAMUM VERUM of OPOBALSAMUM (*a*). De rechte Orientaaliſche Balzem ; is een klaar en oly-achtig zap , 't welk

(*a*) BALSAMUM JUDAICUM , BALSAM DE MÊCHA.

welk in den beginne week, en naderhand hard word, deze Balzem is heel wit, of geel-achtig, van een ſcherpen en ſpecery-achtigen ſmaak en van een aangenaamen reuk; hy word zomtyds in kleine vleſſchen van loot uit Turkeyen van Alcair over Marſeille en andere plaatzen gebracht. Men zegt dat de plant uit dewelke deze Balzem vloeit een klein ſtruikjen is, dat omtrent twee ellen hoog groeit, hebbende lange, ſmalle, root-achtige en knoblige kwaſten, die gelyk de Wynranken afgeſneeden, in boſſchen gebonden, en door de Turken verſonden worden; deze worden van de Drogiſten *Xylobalſamum* genoemt, aan deze takken groeijen eenige blaaderen, die de ruite zeer wel gelyken, edoch ze zyn ietwes witter en altyd groen; maar de bloemen zyn klein wit en teer, byna als doorn-bloemen, na welke lang, ronde rood-achtige en wel-riekende vruchten die ietwes kleinder als erweten ten voorſchyn koomen, en in de Apotheeken *Carpo Balſamum* genoemt worden. Edoch deze balzem is niet meer te bekomen; want men zegt dat by de veroveringe van het beloofde Land, door bevel des Turkſchen Keizers alle de balzem ſtruiken verplaats; en in eenen daar toe afgezonderden hof te *Matara* vier uren van *Cairo* geplant zyn, dewelke altyd geſlooten, en door de Janitzaaren bewaakt word. De balzem word in de warmſte maanden Juny, July, en Auguſtus vergaadert; men heeft dryerly zoorten van deze Balzem, de eerſte is die, dewelke uit hem zelven uit de ſtruikskens loopt, die in 't begin wit, daar na groen-achtig, en ten laatſten geel word. Of de boomkens worden geſneeden, waar uit een zwart-achtige balzem vloeit, die in de vaaten dewelke aan deze boomkens hangen, druipt. Behalven deze twee word nocheen Balzem door konſt uit de afgeſnedene takjens gemaakt, die met de voorige vermengd word. Aan dezen Orientaalſchen Balzem worden zeer veel deugden toe-geeigend, ja zelfs zoo veele dat het haaſt onmogelyk is, om dezelve alle te kunnen beſchryven; men kan dezelve met recht voor den Balzem in Gilead / waarvan in de Hl. Schrift gewaagt word houden. Hy verſterkt de natuur, en de levens-geeſten, verwakkert, of maakt de leevens geeſten vroolyk, en bewaart het lichaam en desſelfs leeden voor bedervinge, en word daarom ook tot het balzemen van de lichamen der Kooningen en tot de Mumien gebruikt, en kan tot het inwendige gebruik onder de *Theriac* dienen: om zyne balzamike kracht, is dezelve ook dienſtig voor de teeringe, longe zucht, en langduurige hoeſten; uitwendig is hy dienſtig om wonden te geneezen; de vrucht of *Carpobalſamum* moet zyn verſch, van een ſpecery-achtigen en aangenaamen reuk. Het balzem hout of *Xylobalſamum* is quaſtig, van buiten root-achtig, en van binnen wit, harſt-achtig en welriekende; edoch het zelve is zelden goed, maar altyd oud en bedorven hier te vinden.

BALSAMUM PULMONUM, is *Benzoë*, Zie *Aſſadulcis.*

BALSAMINA, Zie *Momordica.*

BALSAMINA CUCUMERINA, Zie *Momordica.*

AGRESTIS, Zie *Mentha Aquatica.*

LUTEA BAUHINI, Zie *Noli me tangere Geſneri.*

BANILLIA, Zie *Vaniglia.*

BARBA, de Baart.

BARBA CAPRINA, Zie *Ulmaria.*

CAPRINA MINOR, Zie *Thalictrum majus.*

HIRCI, Zie *Tragopogon.*

BARDANA MAJOR, LAPPA MAJOR, groote-Kliſſen / Kladden / groeit aan de dyken en wegen: deze wortel is in krachten met de *Sarſaparilla* overeenkomſtig en word hierom ook in plaats van dezelve in de *Decocta* of afkookzels gebruikt. Ze is dienſtig aan die, dewelke met borſt-ziektens gequelt zyn, ze dryft de pis en het zweet, ze wederſtaat het vergift, verſtoptheden der milt, koortzen, en Jigt.

BARDANA MINOR, LAPPA MINOR, Kleine-Kliſſen/ groeit overvloedig in vette en vochtige plaatzen, deze wortel is dienſtig in de ziektens van de huid, haar-worm enz. uitwendig word dezelve tot pappen, in verharde zwellingen gebruikt.

BAROMETRUM, een Weer-glas / waardoor men de zwaarte van de lucht beſpeuren kan.

BASALTES, de Meisniſche toetsſteen / is een marmer-ſteen van verwe als yſer, groeit in langachtige ſtukken.

BASILARE OS, Zie *Os.*

BASILICA VENA, Zie *Vena.*

BASILICUM, OCIMUM MEDIUM, Bazilien/ groeit in de hooven, bloeit in de maanden Juny, en July, dit kruid zui-

vert de longen, en bevordert de maand-ſtonden, maar 't word weinig gebruikt.

BASILICUM UNGUENTUM (*a*) is een zoort van een zalve, en word op volgende wyze gemaakt, ℞. *Ceræ flav.* ℥ij. *Croci* ℈ij. *Maſtich. Myrrhæ*, *Picis naval. Sevi vacc. Thur.* ā ℥ij. *reſin. Pini*, *Terebinth. clar.* ā ℥ß. *Ol. commun.* ℥iij. *M. l. a. f. Unguentum.*

BASILISCUS, een **Baſiliſc**/ word van *PLINIUS Hiſt. Nat. L. VIII. cap.* 21. en van *ÆLIANUS Lib. VII. Hiſt. animal. cap. I.* gehouden voor een vliegende ſlange, die zo vergiftig is, dat ze door het aanzien alle de dieren dood; maar dit word tegenswoordig onder de vrouwen vertellingjes gerekend, Zie hiervan *BARTHOLINUS exercit. miſc. II. pag.* 46. De monſters die heden ten daage door de markt-Schreeuwers onder den naam van Baſilisken vertoond worden, worden van de viſch die genoemt word *Raja* gemaakt, gelyk uit het *muſæum Calceolarianum pag.* 91. te zien is.

BASIOGLOSSI, YPSILOGLOSSI, **des tongs neerdrukkende Spieren**/ deze hebben haar oorſprong van het tonge-been, en eindigen in het midden van de tong.

BASIS, betekend in 't gemeen een **grond**/ in de Ontleed-kunde word het breede deel van het hart daar de twee oorkens zyn alzo genoemt.

BATHMIS, is de vlakte van de holligheid van een been, in welke een ander been ingeleed word, by voorb. als in de kromte van het Elle-boog-been het onderſte deel van het arm-been ingeleedt word.

BATIA, Zie *Retorta.*

BATRACHITES, LAPIS BUFONIUS, de **Padde ſteen**/ omtrent deze ſteen zyn veel bygeloovigheeden onder de gevoelens geplaatſt; men zegt dat hy in het hooft van een oude padde is, of op den Koning der padden, door de andere padden geſpuwt word, en dat hy, als deze pad op een rood laaken gezet word, van dezelve uitgeſpouwt word: maar dit alles is valſch en zonder grond, zo als *BOETIUS de gemm: & Lapid. pag.* 301. aantoont, en met de hedendaagſche natuurkundige van een en de zelve gedachten is, dat deze ſteenen zo wel, als alle andere edele geſteentens uit de aarde gehaalt worden, en als Sponſen aan de andere ſteenen groeijen; alhoewel *MERVET. Act. Societ. Angl. vol. I. pag.* 301. bewyzen wil, dat dit niets anders als de maal tanden van de Zee Wolf, of *Lupo Marinus* zyn: men heeft hiervan tweederly zoorten, de eene zoort is rond, en de andere ovaal, beide deze zoorten hebben een geel bruine verw, van boven verwulft en glad, maar van beneeden of een weinig hol, of plat; ze worden voor de ſtekingen der byen en andere *inflammationes* of ontſtekingen gebruikt, door het ophouden of drukken derzelve op de ontſtookene plaats; ook word deze ſteen zeer gepreezen tegens de water-zucht en ſteen; maar dat dezelve zweet als men vergift daarby brengt is bygeloovigheid.

(*a*) Zy word op verſcheidene wyze gemaakt, doch de rechte ſchynt uit vier *ingredienten* te moeten beſtaan om dat dezelve van aloude tyden *Tepapharmacum* genoemt is.

BATRACHUS Zie *Ranula.*

BAZGENDGE, is een root-achtig en ongelyk of oneffen gewas, van gedaante aan de gall-appels niet ongelyk, het groeit op zeekere Eyken-boomen in Turkeyen, de Turken gebruiken het veel door byoening van kouzenilie en wyn-ſteen, om een roode verw daar uit te maaken.

BDELLIUM is een vette en taie harſt, hebbende van buiten een yzer-verwige rootheit, indien men daarvan een ſtuk afbreekt is het eenigzints doorſchynende; van ſmaak is deze harſt ſcherp en bitter, en van reuk als dezelve aan of op het vuur gelegt word aangenaam; het word uit Azien in ſtukken van verſcheidene gedaante tot ons overgebracht. De boom waarvan deze harſt afkomſtig is, word gezegt te zyn een doorn-achtige boom, wiens blaaderen de gedaante van eyken blaaderen vertoonen; het beſte is, 't welk uit klaare, en doorſchynende ſtukken beſtaat, en van buiten geel-achtig, maar van binnen als Engelſche aarde is; zyne krachten zyn ontbindende, en een weinig t' zamentrekkende of opſtoppende, het word tegens de hoeſt en benauwde borſt gebruikt, de *Pilulæ de Bdellio* worden tegens de al te ſterke vloeijingen der gulde ader zeer geprezen, van buiten geneeſt 't de verſche wonden, vermurwt de harde zenuwen, en wennen.

BECCABUNGA, Zie *Anagallis Aquatica.*

BECHICA, EXPECTORANTIA, THORACICA, Zyn diergelyken middelen die tegens de borſt- en longe-ziektens gebruikt worden, als een afkookzel met water, door bydoening van *herb. Scabios veronicæ, Tuſſilag. Scord. Malv. Althæ, Hyſſop. flor. Chamomill. papav. errat. Bellid. radic. Polypod. Glycyrrhiz. Taraxac. Ariſtoloch. Sem. Aniſi, Fœnicul. Paſſul. minor. Syrup. violar. Papav. Capill. vener. rad. Helenii, Sp. Sal. Ammoniaci, Elixir. pectoralis, Sp. Aſthmatic. Eſſent. Helenii* &c. deze alle worden tegens de zyde ſteekingen, hoeſten en verſlyming in de long gebruikt.

BEHEN ALBUM, witte been-wortel / heeft de grootheid van de *Bertram* of vuurwortel, ze is van buiten grauw, en van binnen ietwes witter, van een bitteren na ſmaak, men zegt dat ze in voorige tyden uit Syrien en America overgebracht is, maar de hedendaagſche Kruid-kenners zeggen dat 't de wortel van de Marien-roozen is, die door de Latynen *Lychnis Sylveſtris* en *Papaver Spumeum* genoemt word, de groote wortelen als ze niet worm-ſteekig, maar taai en verſch zyn, zyn voor de beſte te houden.

BEHEN RUBRUM, Roode been-wortel / word in ronde ſchyven in de gedaante als *Jalappa* en uit dezelve landen tot ons gegebracht, ze is van buiten bruin, en van binnen root-achtig, van een ſpecery-achtige en ſcherpen ſmaak, de beſte is, die hoog van verw, wel gedroogt, en noch verſch is; de witte wortel heeft een hart- ſterkende en ſweet-dryvende kracht; de roode word van de ouden tegens alle buikloopen, bloed-ſtortingen, en witte-vloed gepreezen, edoch ze word tegenswoordig weinig gebruikt.

BELEMNITES LYNCURIUS, LAPIS LYNCIS, Donder-ſteen / Lynx-ſteen / (a), is een lang-achtige ronde en ſmalle-ſteen, hebbende de lengte van een kleinen vinger; deeze ſteen word van verſchillende kouleuren gevonden, hy is gemeenlyk met een ſtreep onderſcheiden op de plaats daar hy licht te klooven is, hy ſchynt met goud en zilver, overtrokken te zyn, hy word op verſcheide plaatzen in Duitſchland, Switzerland, by Paris en in Sicilien gevonden; hy dryft den ſteen, en de pis, *HOFFMAN. in Clav. Scröed: pag.* 182. pryſt dezen ſteen tegens de geelzucht, afgaande koortzen, en zyde ſtekingen.

(a) Zy word ook *Dactylus Idæus* genoemt, om dat ze de gedaaante heeft van een vinger, en op den Berg *Ida* pleeg gevonden te worden, *Lyncurius* of *Lyncis Lapis*, om dat men van ouds, doch valſchelyk geloofde, dat ze uit de pis van de Lynx groeide.

BELLIS MINOR, kleine maagde-lieven / groeijen over al in de hooy-landen, worden in borſt-leever- milt-ziekten en Jigt gebruikt.

BELULCUM, is een Chirurgicaal Inſtrument, om pylen, kogels, ſplinters enz. uit de wonden te haalen.

BENZOIN, Zie *Aſſa dulcis.*

BERBERIS, SPINA ACIDA, OXYACANTHA, Sauce-boom / Berberiſſen-boom / word hedendaags in de hooven geplant, de vrucht of roode bezien hebben een verdunnende kracht, ze beneemen de hitte der ingewanden, en den overmatigen dorſt, ze wederſtaan het bloed-ſpouwen, en roode-loop, de middelſte baſt van dit hout, word in de ſprouw, verrottinge of bedervingen van het tand-vleeſch en voor de loſſe tanden gebruikt. In de Apotheek worden hiervan bewaart, de bezien, zuiker *Trochiſci* en *Rob.*

BERGERAC, word door de Françoiſen genoemt, de witte geamberde peeper, dat is als de peper gekneuſt met de *Eſſentia Ambræ* bevochtigt word; deze peper word onder de ſpyze en maag poeijers gebruikt.

BERNACLÆ, Zie *Conchæ Anatiferæ.*

BERULA, Zie *Anagallis Aquatica.*

BETA ALBA, gemeene witte kool / word in de moes-hooven geplant; de bladeren worden uitwendig op de ontſtokene geſwellen, en op de bevroorne handen en voeten gebruikt, het zap word tot zuiveringe der herſenen door de neusgaten opgehaalt.

BETA RUBRA, Beet / word in de keuken gebruikt, het zap uit de wortel beneemt de pyn der ooren, des hoofds en de zinkingen.

BETONICA, Betoni / groeit in de hooven en in het veld op hooge plaatzen, bloeit in de maanden Juny en July, de bloemen worden tegen de gebreeken des hoofds gebruikt, als voor 't moeijelyk gehoor, en 't klinken en ruiſſchen der ooren, verſweeringen der longen, bloed- en etter ſpouwen, ze dryven de pis, en het vergift af, in de Apotheeken is hiervan *Aq. Syrupus*, *Simpl.*

Simpl. & *compoſit.* *Conſerva* en *Emplaſtrum* het *Empl. de Betonica* is uitſtekende in de kneuſingen, en wonden van 't hooft by voorb.

℞. *Tacamabac.* ℥ij.
Empl. de Betonic. ℥j.
malaxet. cum
Balſam. Peruvian. q. ſ.
f. Emplaſtr.

BETULA, Berken-boom/ is een overal bekende boom, het water dat in het voorjaar uit de geſneedene boomen vloeit, is ſweet-dryvende, geneeſt de water-zucht, en geel-zucht, het dryft den nieren en blazen-ſteen uit, en neemt de vlakken des aangeſichts weg.

BEXUGILLO, Zie *Ipecacuanha.*

BEZETTA RUBRA, roode-Bezetten/ verw-doeken/ beſtaan uit het beſte Hollandſche lynwaat, dat met de *Cochinella* wel geverwt is, de beſte komen uit Conſtantinopolen, en zyn hoog van verw, men verwt hiermede root, en ze worden van de vrouwen om te blanketten gebruikt. In plaats van deze *Bezetten* gebruiken andere de roode Portugaalſche wolle, die uit Portugaal komt, zynde dezelve niet anders als katoen met kouzenilie, geverwt, die tot ronde koekskens gemaakt en verkocht word; maar deze zyn zo gemeen en bekend niet als de *Bezetten.*

BEZOAR CERVINUM, Herte Koogelen/ groeijen als de Occidentaalſche *Bezoar*, in de maage ofte darmen van de herten, ze hebben van buiten een wit geele verw, haar wezen beſtaat uit veele over malkander gegroeide blaaderkens, die even als de Bezoar-ſteenen te zaamen gevoegt zyn, ze worden in of tegens beſmetlyke ziektens gebruikt.

BEZOAR EQUINUM, Zie *Hippolithus.*

BEZOAR GERMANICUM, Zie *Ægagropilæ.*

BEZOAR MICROCOSMICUM, Zie *Calculus Humanus.*

MULINUM, is een ſteen die uit veele overmalkander leggende bladerkens gelyk de Bezoar-ſteen beſtaat, word in de maagen van de muil-ezelen gevonden, miſſchien dat hy dezelve krachten van de Bezoar heeft.

BEZOAR OCCIDENTALIS, Weſtindiſche Bezoar/ is een ruwe en gemeenlyk graauwe ſteen, van verſcheidene groote, en gedaante, hy beſtaat uit veele overmalkander leggende ſchillen, die dikker als die van de Orientaalſchen zyn; hy word van de Spanjaarden en Portugeeſen uit Weſt-Indien, en in 't byzonder uit Peru gebracht. Deze ſteenen worden in verſcheidene dieren, maar voornaamentlyk in de maag van een zoort van geiten gevonden, en het aldermeeſt in de ouden. De verſcheidene zoorten van deze ſteenen worden gekent, uit de verw, of aan de uitwendige gedaante, en grootheit; ze zyn gemeenlyk wit-grauw, en zomtyds zwart-achtig, dat met wit vermengd is, of groenachtig geſpikkelt; ten opzigte van de uitwendige gedaante zyn dezelve zeer verſcheiden; want zommige zyn cirkel-rond andere ovaal rond, en andere vierhoekig; niet minder zyn dezelve in grootheid zeer verſcheiden, edoch deze ſteenen overtreffen meeſt alle in grootheid de Orientaalſche Bezoar-ſteenen, want ze zyn zo groot als de eyeren van duiven, en zomtyds wel als hoender eyeren. Deze Occidentaalſche Bezoar komt in krachten met de Orientaalſche meeſt overeen, edoch die ietwes groen-achtiger als de Orientaalſche is, word voor den beſten gehouden, voornamentlyk als dezelve van binnen glinſterende ſtreepen heeft; maar die, dewelke uit *Peru* komen, worden noch beter gehouden, als die, dewelke uit nieuw Spanjen overgevoert worden; edoch by gebrek van dezen Bezoar, kan men in deſſelfs plaats de *Bezoar Cervini* gebruiken, want desſelfs krachten zyn zeer over een komende, met die van den Orientaalſchen want hy is zo wel als deze, in alle Peſtilentiale en beſmettelyke ziektens een middel by uitnementheit; hy geneeſt de vallende ziekte by jongen en ouden, hy verſterkt de krachten, en dryft den ſteen, en de geboorte af; ook zegt men, als dezelve aan de vingeren gedraagen word, dat hy den ſlaap bevordert.

BEZOAR ORIENTALIS, Ooſtindiſche Bezoar-ſteen / is een murwe en gladde ſteen, hebbende verſcheidene groote en gedaante, hy is van buiten groen-achtig, of groen-zwart, van binnen beſtaat hy uit veele dunne, en tedere ſchillen, die als de ſchillen van Ajuin over malkaar gegroeit zyn, hy heeft by na geen reuk, deze ſteen word uit *Perſien* en Ooſt-Indiën tot ons gebracht, en word in de maagen van zekere vreemde dieren gevonden, dewelke haar in Perſien, en Ooſt-Indiën op houden, ze gelyken naar een geite, en naar een hart.

hart. Maar hier by is aanmerkenswaardig, dat deze ſteenen niet bloot in de maage van deze dieren gevonden worden? neen, maar hy is met een haarig zakjen of huit omwonden, dit zakjen heeft van buiten heel korte, en bruine haairen; deze ſteen heeft de groote van een Ganze ey (*a*). Om dat deze ſteen heel duur is, zo word hy op verſcheidene wyzen door de konſt na gemaakt, en hierin word groot bedrog bedreeven; edoch om dit bedrog voor te komen, zo heeft men verſcheiden proeven daar toe uitgevonden, waar door de rechte *Bezoar* van den valſchen en nagemaakten te onderkennen is. De rechte en onvervalſchte *Bezoar* is glad, en groen-achtig, hy blyft gemeenlyk als hy geraspt, of tot poeijer gemaakt word zwart-groen, als hy op een papier gewreven word, dat met wit-lood, of kryt beſtreeken is, word hy groen-geel, hy maakt het water daar hy ingelegt word als giftende, hy is zweet-dryvende; maar als deze ſteen in een warme hand, en warm water week word, als men 'er een heet puntig yzer doorſteekt en dat hy begint te rooken, in 't water zwaarder of ligter word, is hy valſch, en door de konſt na gemaakt. Deze ſteen word door veele menſchen al te hoog boven de waarde gehouden, mogelyk dat de Genees-heeren die genen ten gevalle dezen ſteen een vergift dryvend-middel genoemt hebben, alhoewel zomtyds onder 't medicament of genees-middel geen een graan komt. Beter doen die, dewelke aan denzelven een zweet- en de gift-dryvende kracht toeſchryven, die ook (dezelve oprecht zynde) daaraan eigen is, om dat hy beſtaat uit een vlug zout, en ſpeceryachtige kruiden, edoch hy moet in een behoorlyke quantiteit, en niet gelyk gemeenlyk gedaan word, gebruikt worden.

Bezoar Simiarum, De Aapen ſteen, is een koſtelyke ſteen., hy word in de Aapen gevonden. Deze ſteenen zyn in 't gemeen rond, men zegt dat hy op 't Eyland *Macaſſar* meeſt gevonden word, ook doen ſes grein van dezen ſteen meer uitwerking, (*b*) als dertig grein van de rechte *Bezoar*, hierom koſt een ſteen meer als honderd Ryks-daalders, zo als *TAVERNIER* in zyn tweede Boek van zyne Rys-beſchryving aanmerkt.

Bezoardica, worden diergelyken medicynen genoemt, die het vergift wederſtaan, en het zelfde door de zweet uit dryven, van deze krachten zyn, de aangehaalde *Bezoar-ſteenen*, *Uni Corn. foſſile* en *verum*, *Terra lemnia*, *Antim. Diaphoret. Simpl. & martial. pulvis Bezoardic. Sennerti*, *Os de Cord. Cervi* &c.

Bezoardicum Animale, word genoemt, het gepoeijerde vleeſch van de ſlangen, om dat het met den *Bezoar* gelyke krachten heeft, het word tegens de ſchurftheid, heete ziektens, koortzen die met vlakken uitſlaan, en peſt gebruikt.

Bezoardicum Minerale, is een in de Apotheeken bekend genees-middel; het word gemaakt, als men het *Butyrum Antimonii* in water laat ſmelten, de *Mercurius vitæ* daaruit *præcipiteert*. en de *Sp. Nitri* daarvan overhaalt. (*a*)

Bezoardicum Mirabile Monardis, is een heerlyk middel, tegens de beſmettelyke, en daagelykſche koortzen, en word op de volgende wyze gemaakt; ℞. *Terr. lemn.* ℥ij. *Sem: citri, herb: Scord. cum florib. Dictamn. alb.*, *Margarit. præp.* *a* ℥ij. *oſſ. de cord. cervi. raſur. ebor. ana* ℥j. *uni corn. mar. Lap. Bezoar. ana gr.* xx. maakt dit tot een fyn poeijer, en doet daarby *fol. aur.* no. x.

Bezoardicum Viperinum, dat genoomen is, uit de *Miſcell. Natur. Curios.* ℞ *Pulv. viperin.* dat maar van de beenderen derſelven *S. ign. præp. Uni Corn. mineral. terræ Sigillat. Melitenſ. Lap. Cancr. præp. ana part. æq. f. pluvis*, dat met de *Eſſentia* of *Decoctum viperir.* dikwils kan vochtig gemaakt, en als dan wederom gedroogt worden; van dit poeijer word genoomen ℥ij. *Ant. diaphoret.* ℥j. *Moſch. Ambriſat.* ʒß. en met *mucilag. Tragacanth.* tot koekskens die de gedaante van de gezegelde aarde hebben gemaakt.

Biba is de boom waar op de vrucht Anacarden groeit, en word ook *Oepata* genoemt, Ziet *Anacardium*.

Bibi-

(*a*) Zy zyn zelden zo groot, doch worden 'er kleinder in allerhande zoorten van groote, figuur en kouleur gevonden.

(*b*) 't Is zeker dat de *Bezoar Simiarum* en de andere *Bezoar* even veel doen en dat de prys geheel niet bepaalt kan worden.

(*a*) Om het *Bezoardicum Minerale* wel te maaken, zo kan de lezer dit nazien in de *Pharmacop. Amſteladam: renov. p.* 141, of de Leeuwaarder Apotheek *p.* 155.

BIBITORIUS, word genoemt een Spier van het oog, die het oog naar de neuze draait.

BICEPS, een twee-hoofdig monſter/ of misdracht hiervan heeft *BONETUS* verſcheide afgeteekend, in de ontleedkunde word de tweehoofdige Spier, van de groote elle of arm-pyp die in het voorſte deel gelegen is, alzo genoemt.

BICORNE OS, Zie *Os.*

BIDENS ZEYLANICUM, Zie *Acmellæ folia.*

BILINGUA, Zie *Uvularia.*

BILIS de Gal/ is een geel, Taai, en met zout-achtige deelen vermengd weezen: en om dit beter te verſtaan, zo moet men eerſt achtgeven, op de plaats waarin de gal *gegræpareert* word, deze is de lever; ten tweeden op de ſtof, deze is 't aderlyke bloed, dat door den *Truncus* van de Poortader in de lever gevoert word; ten derden op de natuur, waar by wel te overwegen is de verwe die geel is; maar die door de *Accida* of zuuren merkelyk veranderd en groen word; in opzigte van haar dikheit is dezelve verſcheiden; want ze is dunder in de *ductus hepaticus*, en taier in de gal blaas, en ten vierden op haar gebruik, het gebruik nu is, om de waterachtige deelen met de vette te vereenigen, en als de zwavel-achtige ontbreeken, dezelve wederom te vervullen.

BILIS ATRA, de Swarte gal / deze wierd door de Ouden, voor de melancholia gehouden.

BILIOSUS, Zie *Cholericus* en *Cruditas Amara.*

BIOLYCHNIUM, heeft de beteekenis met de *flammula vitalis*, de levensvlam / of *calor nativus*, de natuurlyke ingeſchapene warmte / dit zyn onze levens geeſten; waarvan onder den tytel *Spiritus* geſproken word. Zommige hebben ondernoomen, om deze levens-vlam door de konſt na te maaken, door middel van 't bloed van levendige menſchen; welke nagemaakte vlam zy willen, dat zo lange zoude duuren, als de menſch leeft; uit wiens bloed deze lamp of vlam door de konſt bereid is; deze zeggen ook, dat van het onderſcheid der warmte, licht, en beweging enz: kan afgemeten worden, de gezonde, en ziekelyke ſtaat des menſchen.

BISMUTHUM, Zie *Marcaſita.*

BISMALVA, Zie *Althæa.*

BISTORTA, COLUBRINA, DRACUNCULUS MAJOR, SERPENTARIA, Hertstonge/ Kreeft-wortel / groeit in ſchaduwachtige boſſchen, en op vette vochtige plaatzen; deze wortel heeft een ſweet, en vergift dryvende kracht, ze geneeſt de wonden, en word tegens de roode loop, *fluxus hæmorhoid:* braaken, en de wormen zeer gepreezen.

BITHYNOS, is by *GALENUS* de naam van een pleiſter tegens de water-zucht.

BITUMEN FOSSILE, word van *BOCCONUS* genoemt een ſteen, dewelke als Joden-lym van reuk is.

BITUMEN JUDAICUM, Joden pek/ word ook *Sevum* of *Reſina macrocoſmi* genoemt, Zie *Aſphaltum.*

BIVENTER, Zie *Muſculus.*

BLATTA BIZANTINA, of beter BYZANTIA Indiaanſche moſſel-ſchelp/ word gehouden voor een dekzel van een moſſel, ze is lang, en ſmal, donker bruin van couleur, als dezelve door het vuur aangeſtooken word, geeft ze een reuk van haar als gebrande menſchen-nagels, ze word zeer gepreezen tegens de moeder-qualen.

BLATTARIA, VERBASCUM LEPTOPHYLLUM, Motten-Kruid/ groeit in deze landen aan de kanten van de grachten, putten, en dyken, het kruid, met de bloemen word tegens de ontſtekingen der oogen om de hairen geel te verwen, en de mot uit de klederen te weeren, gebruikt.

BLÆSITAS, word van die gene gezegt, aan wiens tonge een gebrek is, waar door hy deze of gene letter niet wel kan uit ſpreeken.

BLÆSUS is een gebrek aan de uitwendige leeden; dikwils word hierdoor die geene verſtaan, wiens ſcheen-beenderen buitenwaarts gebogen zyn.

BLENA, BLENNA, de Ragchels of de ſlym die men uit de mond quylt, en uit de neuſe ſnuit.

BLEPHAROXYSTUM, een Chirurgicaal inſtrument, om de wyn-brauwen daar mede uit te trekken, op dat dezelve een cierlyke rondheit verkrygen.

BLITUM Hanen-Kam / BLITUM ALBUM en RUBRUM, groeijen in 't wild, en worden ook in de hooven voortgeteelt, het zaad van de roode hanen-kam, word tegens de roode loop, en overtollige maandſtonden gebruikt.

BOA worden door *PLINIUS* genoemt, blaaren die uit hitte voorkoomen.

Bo-

Bocium, Zie *Bronchocele.*

Bois de Palile, Zyn roode houtkens als een Tand-ſtoker, die in het draken bloed gedompelt worden.

Boletus cervinus, Herts-wannen/ Herts-ſpongien/ Zyn ronde, zwarte, en harde Spongien, hebbende van buiten de couleur als leder, ze zyn van binnen opgevult, met een zwarte ſtof, waarmede van zommige de ſlag-Balzem zwart geverwt word: maar dat deze voortkomen uit het zaad der herten, 't welk haar in de tyd van haar geil-heit ontvalt, is een verſierſel, en in 't geheel valſch, want deze gewaſſen worden ook op die plaatzen gevonden, op welke noit geen hert komt; het word van zommige geprezen, om de begeerlykheit tot de vrouwen daar door te vermeerderen; als 't uitwendig gebruikt word, word het geprezen tegens de moeder-ziekte, en moeijelyke baaring.

Bolus word op twederly wyze begreepen, dat is in 't gemeen, en in 't byzonder, in 't gemeen, beteekend het alle vette aarden, maar in 't byzonder betekend het een bleek-roode vette aarde, die als ze in 't water gedaan, door 't zelfde ſmelt, ofte ontdaan word, edoch de

Bolus armeniæ, of Armeniſche roode aarde/ word tot 't gebruik 't meeſte aangepreezen, deze is bleek-rood, vet en zwaar, ze word hierom zo genoemt, om dat ze in voorgaande tyden uit Armenien gebracht wierd; edoch het is tegenswoordig niet noodig, om dezelve uit Armenien te voeren, dewyl op verſcheide plaatzen in Europa diergelyken *Bolus* of aarde gevonden word, in de Apotheeken word gemeenlyk gevonden de *Bolus Toccavienſis*, die van Toccay uit Sevenbergen gebracht word, deze *Bolus* moet zyn glad, blinkende, en niet zandig, hy moet niet aan de tonge kleven, als hy een weinig tyds in de mond gehouden word, moet dezelve daarin ſmelten, of liever door 't ſpeekſel ontdaan zyn; deze *Bolus* gegraven zynde; word hy eerſt met water doorweekt, en van zyn onzuiverheeden gezuiverd, en tot vierkante ſtukken gevormt, welke ſtukken van zommige drogiſten *Brouillamini* genoemt worden, hoewel door zommige Geneesmeeſters de ongewaſſchene, of die *Bolus*, dewelke niet in diervoegen gezuiverd is, voor de beſte gekeurd word; Deze *Bolus* heeft met de *Terra Sigillata* eenderley krachten, ook word hy door de Heel-meeſters onder pappen enz. gebruikt.

Bolus hier door word een genees-middel dat de gedaante van een brok heeft verſtaan, het beſtaat uit conſerv, of uit conſerven en poeijers, dusdanig dat men tot een *drachma* conſerv, een of twee ſcrupels poeijer neemt; edoch indien men de poeijers in meerder meenigte neemen moet, zo kan men, om 't genees-middel zyn rechten eiſch te geven, wederom zo veel Syroop als daar toe noodig is daar by mengen. In plaats van conſerv kan men ook *Rob. Sambuci*, *Juniper*: *Theriac*, en *Mithridat.* gebruiken, edoch in minder quantiteit, en de poeijers in grooter meenigte, want anders zal de brok al te vloeijend zyn, ziet daar van deze voorbeelden

℞. *Rad: Jalapp. gr: xv.*
Gumm: gutt. gr: iv.
Trochiſc. alband. gr: ij.
Conſerv. roſar. ℈ij.
f. Bolus. S. A.

purgeer-brok op een keer te gebruiken.

℞. *Corn: Cerv: Sin. ign. ppt.* ℈j.
Bezoardic. mineral. ℈ß.
Cinnabar. Antimonii gr. iij.
Lapid. Bezoardic. gr. ij.
Rob. Juniper. q. ſ. of.
Conſerv. Menthæ ℈ij.
f. Bolus. S. A.

ſweet-dryvende brok op een keer te gebruiken.

deze volgende kan in een *Gonorrhæa* of druipert gebruikt worden.

℞. *Terebinth. venet.* ʒß.
Extract. Rhabarb. gr: xv.
Mercur. dulc. gr. viij.
Pulpæ Caſſ. fiſtul. rec. q. ſ.
F. Bolus.

Deze volgende kan gebruikt worden in de roode loop.

℞. *Conſerv. Roſar. Antiq.* ʒiß.
Theriac.
Pulv. Pannon. ana ℈j.
Laudani Opiat. gr. j.
f. Bolus.

Bombax, gossipium, Boom-wol/ Katoen/ is een fyne en witte wol, die in kleine

kleine vruchten dewelke aan de nooten niet ongelyk zyn, en op zeker kruid dat dezen naam voert groeit; dewyl naar de beſchryving van eenige Indiaanſche Schryvers ook diergelyken op boomen gevonden word, zo is dezelve door de Duitſchers boom-wol genoemt, ze komt voor een gedeelte uit Ooſt-Indiën, en voor een gedeelte uit America, alwaar dit kruid in meenigte voortgeteelt word, edoch het word ook in Malta, Candia, en de naby gelegene Eylanden gevonden. Dit kruid waarvan deze katoen afkomſtig is, word van de Wilden zeer neerſtig voortgeplant, het heeft bladeren die aan onze Braam-boizen niet ongelyk zyn, het draagt veel ſchoone en geele bloemen, die aan haar benedenſte gedeelte een weinig purper-coleurig en ſtreepig zyn, binnen welke een ovaal ronde knop gevonden word, die ten laatſten de groote van een duiven-ey verkrygt, hy is van buiten zwart-bruin: als hy zyne rypheit verkreegen heeft, berſt dezelve in drie ſtukken; open geborſten of geſcheurt zynde, komt de witte wol ten voorſchyn; deze vruchten worden by mooi weer afgeplukt. In deze wol worden omtrent zeven zwart-grauwe zadekens gevonden, dewelke van binnen wit, en met een olyachtigheit verzien zyn; door deze zadekens queeken de Inwoonders dit genoemde kruid aan, ze worden ook zomtyds tegens de moeijelyke ademhalinge en hoeſten gebruikt, het oly uit dit zaad word tegens de pyn die door de ſteen veroorzaakt word gebruikt, ook is 't zelfde dienſtig tegens de vlakken der huid, en maakt een ſchoon aangeſicht.

BOMBYX een Zyde-worm.

BONUS HENRICUS, goeden Hendrik/ Lammekens-oor/ ook LAPATHUM UNCTUOSUM, groeit in de hooven; dit kruid met zyn wortel, ſtilt de pynen, geneeſt de wonden, zuivert de longen, en geneeſt de verſweringen in dezelve, het word onder de clyſteren gebruikt, en uitwendig tegens de vlakken, en ſchurftheid van de huid.

BORBORYGMI, Rommelingen in de maag, en darmen.

BOROMEZ, het vrucht-dier, Zie *Agnus Scythicus.*

BORRAGO, Bernagie/ groeit meeſt in de hooven, de gekookte bladeren veroorzaaken loslyvigheid, ze verzachten de rauwigheid in de ſlok-darm, en 't hoeſten: de bloemen in wyn getrokken, maken 't hert vrolyk naar 't oude bekende rym:

> Borrago zegt, op elke tyd,
> Breng ik in 't herte vrolykheid.

de geconfyte wortel is vochtig makende, ze beneemt het woeden in heete koortzen: het zaad met wyn gebruikt, vermeerdert de melk, het aftrekzel van de bloemen word ook in heete koortzen en melancholyke toevallen gebruikt, de *præparata* hiervan zyn. *Aq. deſtillat. Conſerva*, *Syrupus*, en de *Eſſentia.*

BORAX, Borax/goud-Zondeerzel/ word door zommige voor een zoort van Salpeter gehouden; het is een wit zout, hebbende eenen ſcherpen loog-zouten ſmaak, deze *Borax* word meeſt uit Venetien tot ons gebracht, alwaar hy 't eerſte geraſineert word. Ook word hy door de Nederlanders uit Cylon gebracht. Zommige meenen, dat de *Borax* een gemaakt zout is, beſtaande uit *Sal. Ammoniac*, *Nitrum* of *Salpeter*, gemeen zout, en wyn-ſteen, andere meenen, dat hy beſtaat uit Salpeter, en pis, en andere zyn van gedagten dat hy een natuurlyk mineraal is, dewelke in Indiën gevonden word. *POMET* gewaagt van diergelyken rauwen *Borax*, en zegt dat daarvan tweederley zoorten uit Indiën koomen, de eene zoort is omcingelt met een rootachtige vetheit, en de andere grauwachtig, dewelke van de Venetiaanſche in water geſolveert en op katoene touwen of andere draaden tot cryſtallen gemaakt word; edoch van dit alles zullen wy niet verder gewagen; maar zeggen alleen, dat de *Borax* moet zyn, wit, en doorſchynende, ook moet men wel acht geven, of dezelve ook met aluin vermengd of vervalſcht is; hy word in de Genees-kunde gebruikt, om de baaringe voort te zetten, en voornamentlyk als by een ſterke bloetvloeijing, een miskraam moet afgedreeven worden.

BOTARGUM (*a*), is dat zo genoemde *Boutarque* dat van de eyeren of kuit van een viſch *Mugil*, of *Cephalus* genaamt, gemaakt word, 't word te *Thunis* in Barbaryen,

(*a*) By ons *Cavjaar* genoemt; 't geen wy gebruyken, word door de Muſcoviters, die aan de Wolga woonen, in groote meenigte gemaakt. Zie *Caviarium.*

baryen, en te *Mategne* gemaakt op volgende wyze; ze neemen de kuit, ſtrooijen daar over grof zout, en laten deze gezoutene kuit vier of vyf uuren ſtaan, daar na leggen zy 't tuſſchen twee planken, en zetten daar op eenig gewigt, laaten dit zo vierentwintig uuren ſtaan, als 't uitgeperſt is, waſſchen zy 't, en droogen het veertien daagen in de zonne-ſchyn, edoch 's nachts word 't bedekt of in huis geſet, of in den rook gehangen: Dit word gebruikt, om eet-luſt te verwekken, het beſte moet root-achtig zyn, het word in de vaſten daagen met oly van olyven en lymoen-ſap gebruikt.

BOTHRION, een kuil, ofte yder holligheid in 't kakebeen, waarin de tanden zitten, ten tweeden betekend 't ook een diepe en kleine verſwering aan het hoorn-vlies van 't oog.

BOTIUM, Zie *Bronchocele.*

BOTRYS, Druiven-Kruid/ piment/ *Bufonum berba*, word in de hooven, en in 't veld gevonden, dit kruid belet de bederving, het is goet voor de borſt, hoeſten, moeijelyke adem-haalinge, uitteeringe longe-zucht, opgeſtopte maand-ſtonden, pyn en krimpen des buiks.

BOVINA AFFECTIO, een worm tuſſchen de huid en 't vleeſch, die de huid door-boort.

BOXUS, een maren-tak/ die op zekere boomen groeit, diergelyken worden op de Eyken en andere boomen gevonden,

BRACHERIUM, CINGULUM, ZONA, een Breuk-Band/ waarvan by de Heelmeeſters verſcheidene zoorten gevonden worden.

BRACHIÆUS, de arm-Spier, Zie *Muſculus.*

BRACHIALE, Zie *Carpus.*

BRACHIUM, de Arm/ word genoomen voor het geheele lid van de ſchouder, met de geheele hand, of voor dat deel, 't welk aan 't ſchouder-blad begint, en aan het gewrigt eindigd, waarop men gemeenlyk leunt: of de arm word verdeelt, in de ſchouder, arm, en elleboog.

BRACTEA, een Blik, een uitgeklopte plaat, word door de Heel-meeſters in verſcheide toevallen gebruikt.

BRADYPEPSIA, een heel langduurige verteeringe der ſpyze: dat is dat men meerder tyd van nooden heeft, om de ſpyzen te kunnen verteeren, als naar gewoonte; de oorzaaken hiervan zyn, een gebrek van levensgeeſten, of zuure gal-achtige en fleimige rauwigheden; of dat 't maag-vocht niet wel, of de maag zelfs al te zwak is; de oorzaaken zyn met *Apepſia* overeenkomſtig, die op haare behoorlyke plaats zyn naar te zien.

BRANCA LEONIS, Zie *Alchimilla.*

BRANCA URSINA, SPHONDYLIUM, Beeren-Klauw/ groeit op vochtige plaatzen, het bloeit in de maand May, de bladeren van Beeren-klauw hebben een vochtig maakende en verzachtende kracht, ze worden veel onder de clyſteeren, en pappen gebruikt.

BRANCA URSINA ITALICA, Walſche Beeren-Klauw/ word in Walſch-land gevonden, en by ons in de Apotheekers hooven aangequeekt, dit kruid met de wortel dryft de pis, 't geneeſt de Teering, en de Breuken.

BRANCHUS, is een zoort van een zinkinge die zich in de lucht-pyp en den hals komt te plaatzen: en word ook *Raucedo* of Heeſch-heit genoemt.

BRASILIUM, Braſilien-Hout/ is een donker rood, en ook een geel bruin en hard hout, hebbende eenen zoet-achtigen ſmaak, het komt uit Braſilien over Liſſabon, Engeland, en Holland: ook word 'er een zoort van root hout van *Antiglia* uit Weſt-Indien gebracht, edoch 't Braſilien hout, dat van Liſſabon komt is beter. De boom waarvan dit hout is, groeit in verſcheidene Braſiliaanſche Provincien, onder andere boomen; hy heeft een dikken ſtam, en lange takken, groene en glinſterende blaaderen, hy draagt roode, en welriekende bloemen, naar welke een ſchil die twee platte zaaden in haar beſluit te voorſchyn komt. Men heeft veel zoorten van dit hout, edoch het beſte komt uit *Fernambuc*, uit de Braſiliaanſche ſtad *Fernambuco*; naar dit volgt *Braſilium de Japon*, ten derden *Braſilium de Lamon*, ten vierden 't Braſilien hout dat uit de Antilliſche Eylanden komt, edoch dit laatſte is het ſlechtſte. Het Braſilien hout word zelden in de genees-kunde gebruikt, maar 't word van DALE in *Pharmacol. pag.* 464. tegens de heete ziektens gepreezen.

BRASSICA ALBA CAPITATA, CAULIS CAPITULATUS, Witte Kool word in de Hoven geplant, en in de keuken gebruikt.

BRASSICA ALBA VULGARIS, Kool/ Kool-kruid; heeft een laxerende kracht, het uitgeperſte zap, word in de ſtuip-trek-

kingen, moeijelyke en verloorene ſpraak aan de kinderen gegeven.

BRASSICA CAMPESTRIS, Veld-Kool/ Wilde-Kool/ groeit overal in 't veld, het zap uit deze blaaderen in de neuſe opgetrokken zuivert het hooft van het ſleim.

BRASSICA CAULIFLORA, CYPRIA, Bloem-Kool/ is een aangenaam, en gezond keuken-kruid, deze kool word op volgende wyze aangequeekt; het zaad hier van verkrygt byna in geen plaats, als in het Eyland *Cyprus* zyn volkoomene rypheit, het word in 't voorjaar als de Zon in de Steen-bok gaat, op de volle maan, in een broei bak gezaait, als de plant zyn behoorlyke grootheit heeft, word dezelve verplant, in eene daartoe bequaame aarde; in het na-jaar worden de planten met haare bloemen, (edoch maar zommige) die noch niet ryp zyn in de kelder gezet, alwaar dezelve haare volkomene rypheit verkrygen.

BRASSICA SIMBRIATA, is ook een zoort van kool, wiens zaad *Semen oleris atri* genoemt word, deze kool is rond, en zwart-achtig, van een bitteren en ſcherpen ſmaak, hy word voor een byzonder middel in de ſcheurbuik en het graveel gehouden, het zaad word met *Aq. Cichor.* tot een *Emulſie* gemaakt, en in de zo even genoemde ziektens gebruikt, indien men dit zaad niet kan bekoomen, kan men in deszelfs plaats het zaad van raapen, 't welk *bunias* genoemt word, gebruiken.

BRASSICA MARINA, SOLDANELLA, Zee-Kool/ groeit aan de zee in Italiën, Venetien, en Genua. Dit kruid dryft 't water, en word hierom by de water-zucht, ſcheur-buik, en derdendaagſche-koortzen gebruikt.

BREGMA het voorſte deel van 't hooft, het opper hoofds-been, dat aan beide zyden tot aan de ſlaapbeenderen gaat, dit been beſtaat by jonge kinderen uit vier beenderen, die met den ouderdom tot een been groeijen, ze worden door zommige zyde-boogen, zenuw- en verſtands-beenderen genoemt.

BROCHTHUS, het middelſte-deel van de lucht-ader/ Zie *Bronchuc.*

BROCHUS, word genoemt die gene, wiens bovenſte lip heel voorwaarts ſtaat; alwaar tegens over is *Mento* wiens kin voorwaarts ſtaat.

BRODIUM, een vocht, in 't welk een genees-middel bewaart, of gediluëert word.

BRODIUM ZIBEBARUM LAXANS: word op volgende wyze gemaakt, ℞. *fol. Senn. Elect.* ℥iv. *Zibebar:* ℥j. *Zingiber.* ʒj. *Aq. font. q. ſ.* infundeert 't vier en twintig uuren, filtreert het, doet daarby *Sacchar.* ℔ij. laat het kooken tot de dikte van een *Syrup.* dit laxeert heel gemaklyk, de doſis is van een half tot een heele once, naar het onderſcheit of de krachten des lyders.

BRONCHI, BRONCHIA, is een zoort van vaaten aan de longen behoorende, of 't zyn eigentlyk takken van de hol-ader; want deeze word eerſt in twee-deelen in de longe, en daarna in kleindere takjens verdeeld die haar ten laatſten in blaasjens, of celletjes eindigen, en het eigentlyke wezen der longe uit-maaken.

BRONCHOCELE, HERNIA GUTTURALIS, STRUMA, SCROPHULA, HYDROPS GLANDULARUM COLLI, EXCRESCENTIA GLANDULARUM COLLI, een Gorgel-Gezwel/ Keel-Scheut/ is een groote zwelling, aan den hals, en in de, onder de tonge leggende klieren: de oorzaak van deze zwelling is een taye ſtof dewelke zich in de klieren heeft geplaatſt; welke taaije ſtof veroorzaakt word, door taaije en ſlym maakende ſpyzen, door wynen, ende wateren die met een Tartariſch zout, opgevult zyn, van deze zoort van wateren zyn voornamentlyk die, dewelke uit de bergen vloeijen: hier van daan worden 'er in de Styer-mark, en omtrent Switzerland veel menſchen, en beeſten gevonden, die diergelyken kroppen hebben. De geneezinge is heel moeijelyk, voornamentlyk als deze ſtof al heel hard geworden is; edoch indien ze noch niet hard geworden is, kan men de genoemde kroppen of krop-gezwellen heel gemaklyk doen verdwynen, door 't *Empl. Diaphoret. Mynſichti*; daaren boven is de geneezinge noch te hoopen, door *Decocta lignorum* en *evacuantia*, die vermengd worden, met *mercurialia*, uitwendig worden ſterke reſolventia gebruikt, als 't *Empl. de Gummi Ammoniac. Ol. infus. Lacertar. Bufonum* of *Talpæ*, of een *Cataplaſma* beſtaande uit *Rad. Cucumer. aſinin.* en *Rad. Bryon.* edoch indien deze ons gewenſchte oogmerk niet voldoen, kan men tot 't gebruik van de *Mercurialia* overgaan, onder deze is *Empl. de ran: cum mercurio Vigonis, Amalgam: mercurii* en *Saturni.* Maar indien door deze de geneezing ook niet ver-

verkreegen word, zo is de zelve te beproeven door *Suppurantia*. Deze zyn *Empl. diaSulphuris Rulandi*, *diachyl. cum gummi*, *de Meliloto*, *Magnetic. Arſenical.* ofte *BLEGNII cauſticum* uit *Mercur. Sublimat.* ℥iij. *Minii* ℥ij. als deze zwellinge geopent is, kan dezelve als een andere verzweeringe gehandelt worden; dit volgende willen wy aan den lezer mede deelen, waardoor vele lyders naar 't verhaal van een jong geneesheer gelukkig genezen zyn.

℞. *Spongiæ.*
Lap: Spongiæ ā ℥j.
Floccor: ex panno laneo rubro decis.
Mandibul. luci. piſc: ā ʒß.
Panis toſt.
Lapid: Specular. ā ʒiij.

doet dit alles in een pot, laat 't toe gedekt zynde verbranden, by dit poeijer doet *Sacchar.* ℥j. de doſis van dit poeijer is een drachma in de afneemende maan. Een ander Genees-meeſter heeft op naar volgende wyze de krop gezwellen heel gelukkig geneezen, inwendig gebruikt hy by 't af neemen der maane *Pulv: Spongiæ* en *Lap. Spongiæ calcinat:* de gezwellen beſtreek hy met dezen volgenden *Liquor.*

℞. *Vitriol. ad. albed. calcin.* ℔ij.
Impaſt. cum Sp: vini ℔ij.
Corn: Cerv: uſt. ℔iß.
miſce.

deſtilleert het door een Retort, en hangt in den hals van dezelve *Camphor.* ℥ß. daar na gebruikte hy dit volgende liniment:

℞. *Olei deſt: ex lardo porcin.*
Laurin. ā ℥j.
f. Unguent.

BRONCHOTOMIA, Zie *Laryngotomia.*

BRONCHUS, Zie *Arteria Aſpera.*

BROULLIAMINI, Zie *Bolus.*

BRUNUS, Zie *Eryſipelas.*

BRUSCUS, Zie *Ruſcus.*

BRYGMUS, het **klapperen** of **ratelen der tanden**/ is een zoort van convulſien, waarmede dikwils de kleine kinderen overvallen worden, die met wormen gequelt zyn, als ook die geene, dewelke de koorts hebben.

BRYONIA, VITIS ALBA, **Wilde wyngaart**/ groeit op zand-achtige, en ſchaduwachtige plaatzen; deze wortel is van binnen wit, hebbende eenen ſcherpen en bitteren ſmaak, ze zuivert door den ſtoelgang, en braaken, de water-achtige vochtigheden, en word tegens de drajingen van 't hooft vallende ziekte, ylhoofdigheid, water-zucht, koorts, verſtoppingen in de milt, darm-ſcheil, en de opgeſtopte ſtonden der vrouwen gepreezen.

BRYONIA INDICA, Zie *Mechoacanna.*

BUBO, de **Schaam-zyde**/ **de Lag**/ of die plaats dewelke tuſſchen de ſchaam-deelen en de bil of de las is, ook worden de ziektens die haar op deze plaats komen te openbaaren zo genoemt, als *Bubo inguinalis*, **lag-buil**/ of zwellinge in de ſchaamzyde, hier tegen worden gebruikt *Diſcutientia*, als *flor. Sambuci*, *Empl. de Melilot. ol. Scorpion.* edoch indien 't gewenſchte oogmerk hierdoor niet bereikt word, zo moeten de *bubones* tot *ſuppuratie* gebracht, en als een andere verſweeringe gehandeld worden.

BUBONES PESTILENTIALES, **Peſtbuilen**/ zyn diergelyken ſwellingen, die haar als een toeval in de peſt, aan de ſchaamdeelen, onder de armen, achter de ooren, en aan den hals koomen te openbaaren, ze worden gehandeld na dat de omſtandigheden zulks vereiſchen, zomtyds gebruikt men *diſcutientia*, als *flor. Chamomillæ Sambuc. Sem. aniſi* indien dezelve zeer pynlyk zyn, worden de *diſcutientia* met *Anodina* gemengd, als *fol. Hyoſciam herb. parid. Mandragor. croc.* en *Theriac.* indien 'er convulſien by zyn of koomen, kunnen *Antiſpaſmodica* daarby gedaan worden, als *Ruta*, *Betonica*, *Verbena*, *Axung: Cati Sylveſtr. ol. Succin. Scorpion.* of de blaar-trekkende kunnen gebruikt worden, als *Cantharid. Empl. Magnetic. Diachyl. cum Gummi*, of verſachtende, en etter-makende, als *rad. Lilior. albor. Althæa*, *Cynogloſs: fol. Melilot. Branc. urſin. violar. Fic. Allii*, *Cep. Sterc. Columb. Empl. de Galban. Oxycroc. Picis*, *Sapon. nigr.* en ten laatſten zuiverende, en heelende, als *Ung. Baſilicon. Digeſtiv. Apoſtolor. Balſam. Sulphur. Terebinthinat Peruvian.* &c. *DOLÆUS* in *Oper. Chirurg. Tom. II. pag.* 508. pryſt boven deze alle de volgende pleiſter.

℞. *Gummi Galbani*,
Bdellii.
Empl. Arſenical. ā ℥j.
Maſtich.
Myrrhæ ā ʒvj.
Pulv. Euphorbii ʒß.
rad. pyrethr. ℈ij.
Croc. optim. ʒß.
Theriac. Androm. ʒiij.

Olei Juniper.
Terebinth. ā ℥ij.
Succini ℥iß.
Pulv: Sem: Cumini.
Sinapi ā ʒß.
Carvi ℥iß.
M. F. L. a Ceratum.

Bubo venereus een **Venus-Buil**/ is een toeval van de Spaanſche pokken en druipert, de oorzaak hiervan is de vermenginge met een vrouw die beſmet is; indien deze door de quylinge niet willen wyken, zo worden ze volkoomen door deze volgende pleiſter weggenoomen,

℞. *Emplaſtr: emollient. Purmanni.*
Diaphoretic. Mynſicht.
de Ran: cum mercur.
ā *q. v.*
m.

maar hier moet wel aangemerkt worden, dat indien de *Bubones* noch in den beginne zyn, dat is, dat de ſtof daarin opgeſlooten, noch niet aan het rotten is, gene *Maturantia*, neen maar *Reſolventia* moeten gebruikt worden, en deze zyn

℞. *Empl. de ran. cum triplo mercurio* ℥iij.
Diaphoretic. Mynſicht. ℥j.
m.

tot 't inwendige gebruik zyn dienſtig de *Decocta lignorum* en de *Vomitoria*, edoch indien de ſtof alrede etterig geworden is, zo gebruikt men een week-maakende pleiſter, daar na word de *Bubo* met een *Cauterium potentiale* geopend, en met een pleiſter bedekt; inwendig kan men ook vochtig-maakende *Decocta* gebruiken, beſtaande uit *Rad. Alth. Bardan. Liquirit. Sarſaparill. raſur. Corn. Cerv. Paſſul. min. Fic.* en voor af een braakmiddel uit *Tartar. Emet.* of *Mercur. vitæ. DOLÆUS Encyclopæd. Chirurg. pag.* 509. pryſt dezen volgenden *diſſolverenden Liquor*, om de *Bubones* dikwils daarmeede te beſtryken.

℞. *Spirit. vini alcaliſat.* ℥vj.
Cinamom. acutiſſ. ℥vj.
Caryophyll. ℥ß.
Croci opt. ʒiß.

mengt, digereert, en deſtilleert dit en bewaart 't tot gebruik.

Bubonocele, Hernia, ofte Ramex inguinalis, een ſwellinge, aan de ſchaamheids zyden, deze komen ook wel boven 't *Os pubis*; om deze te geneezen zo kan men daarop leggen een ſakjen of pap uit *flor. Chamom. Sambuc. herb. Malv. Branc. urſin. Parietar. rad. alth. fol. Lauri, Sem. Alth. Cumin. fœn. græc. Lini*, of dit volgende pleiſter dat van sommige voor een groot geheim gehouden word:

℞. *Gummi Ammoniaci.*
Galban:
Sagapen. ā ℥iij.
Cera virgin:
Terebinth. ā *q. ſ.*
Magnet. Arſenical. ℈j.
f. Empl.

tot 't inwendige gebruik kan dagelyks dienen *Eſſentia D. Michaëlis ad hernias gt:* LX. ofte

℞. *Eſſent. Symphyt.*
Flor. Hyperic. ā ℥iij.
M. D. S.

geneſende *Eſſentia* om daarvan 50. tot 60. droppels te gebruiken.

Bucca, **de holligheid van den mond.**

Buccella, word door *PARACELSUS* genoemt een *polypus* in de neuze.

Buccinator, Zie *Muſculus.*

Bufo, een **Padde** is een overal bekend vergiftig dier, wiens vergift in 't byzonder in de ſcherpe, en bytende pis zo als men zegt beſtaat: de padde gedroogt, en tot poeijer gemaakt, word gehouden voor een uitmuntend ſweet- en pis-dryvend middel in de peſt, water-zucht, en koortzen; dit poeijer word gebruikt van ℈ß. tot *gr:* xii. een padde geſtooten, en in de gedaante van een pap op de rug omtrent de nieren gelegt, word zeer gepreezen tegens de water-zucht; 't *Oleum bufonum* word gepreezen tegens de krop geſwellen; tegens 't vergift der padden worden geprezen de rivier kreeften, menſchen ſpeekzel of quyl, *Corn. Cerv. terra Sigillat. Smaragdus*, en *flores vitis.*

Bufonites, Zie *Batrachites.*

Bufonum herba, Zie *Botrys.*

Buglossa, Zie *Anchuſa.*

Buglossum, **Oſſe-tong**/ groeit aan de dyken, en weegen, de uit de ſchorze van de wortel gemaakte roode boter word voor de langduurigen hoeſt geprezen.

Bulbus, Bulbosa, zyn die bloemen, en gewaſſen, welkers wortelen, of bollen ronde gedaanten hebben, als Uyen, Tulpen, Lelien, enz.

Bulimus, **groote/ en onverzadelyke honger/ Oſſen-honger/** is een gebrek, dat de menſch zodanigen honger heeft, dat hy (indien dezelve niet aanſtonds te eeten heeft) daar door in bezwykinge valt. De oor-

oorzaak hiervan is een ſcherp-zuur, dat door *Abſorbentia* verminderd word, onder deze kunnen de *Martialia* voor de uitmuntenſte gerekend worden.

BULLÆ, Zie *Eſſere.*

BUNIAS, Zie *Braſſica fimbriata.*

BURSA CORDIS, Zie *Pericardium.*

BURSA PASTORIS, Herders-tas / Borſekens-kruid / groeit overal op zandige, en ſteen-achtige plaatzen, bloeit in de maand van April, dit kruid heeft een te zamentrekkende, en hier van daan ſtoppende kracht, het is een goet wond-kruid, het word in roode wyn gekookt, en tegens alle *Hæmorhagien* gebruikt.

BURSA TESTIUM, Zie *Scrotum.*

BURSALIS, de beurs-Spier.

BUTYRUM, Boter / is het vette en oliachtige gedeelte van de melk; in de Apotheeken worden gevonden

BUTYRUM ANTIMONII, Zie *Antimonium.*

RUBRUM, roode Boter.

RUBRRUM POTABILE, ℞. verſche May booter drie pond, *Rad. Anchus.* ℥iv. *Rubiæ tinct. Tormentill.* ā ℥ij. *Sperm. Ceti* ℥j. *vini generoſ.* ℔j. laat dit alles kooken tot dat de wyn verkookt is.

BUTYRUM VIRIDE, groene booter.

VIRIDE POTABILE, ℞. *Rad. Ariſtoloch. rot. conſolid. maj. Symphyti* ā ℥j. *fol. Salv. Hiſſop. Heder. terreſtr. Pyrol. Millefol. Sanicul. Veronic. Auricul. mur. Fragar. Prunell. Plantag. utriuſque cum. rad. ana* Mij. *vel* iij. infundeert deze kruiden in verſche may boter ℔viij. doet daarby geſtotene rivier kreeften *Num.* xx. laat 't kooken by een klein vuurtjen, zoo lang tot de kruiden als gebraaden zyn, giet 't door een *filtrum* en doet daarby *Spermat. Ceti* ℥iv. vermengt en bewaart het tot 't gebruik.

BUXUS, Palm-boom / word in de luſthooven gevonden, deze boom is altyd groen, de blaaderen in melk gekookt verdryven de geel-zucht, 't *Oleum deſtillatum* dat van zommige edoch ten onrechten voor 't *Oleum Heraclinum Rulandi* gehouden word, word zeer gepreezen tegens de vallende-ziekte en tand-pyn.

C.

C A C.

CACAO ofte CACAVI is de pit van een vreemde vrucht, van verſcheidene grootheit, edoch in 't gemeen is dezelve zo groot als een Amandel, met deze komt dezelve ook naar de uitwendige gedaante zeer overeen, behalven dat de *Cacao* ietwes dikker, en opgeblazener, en van coleur wat root-achtiger is, ze heeft eenen olieachtigen en eenigzints bitteren ſmaak, maar geen reuk, ze word uit Weſt-Indien, en voornamentlyk uit Nieuw Spanjen gebragt; deze vrucht groeit op een boom dewelke genoemt word *Arbor Cacavifera*, hy is in grootheit en in blaaderen de Citroen boomen heel wel gelykende, deze boom draagt een vrucht, die naar Meloenen gelykende is, in deze vrucht zyn de pitten *Cacao* genaamt, opgeſlooten, van deze pitten worden 'er zomtyds wel 60. in getal in een vrucht gevonden; men vind vierderley zoorten van deze boomen, zo dat men ook vierderhande zoorten van *Cacao* vind, van deze noemt men twee zoorten, de groote en kleine *Caraquen*, de andere twee zoorten worden groote en kleine *Cacao* genoemt. De pitten moeten zyn verſch, en zwaar, en als ze voor de beſte zullen gehouden worden, moeten 't van de grootſte *Caraquen* zyn, die van buiten zwart-achtig, en van binnen donker-rood, als gebrande Amandelen zyn; deze pitten zyn de *Baſis* van de bekende *Chocolate*; 't oly dat hier uit geparſt word, word tot blanketſel gebruikt.

CACCIONDE, PILULÆ DE CACCIONDE, is 't opſchrift van een byzonder zoort van pillen, waarvan de *Baſis* of het voornaamſte de *terra Catechu* is, ze worden van den beroemden Romeinſchen genees-meeſter en ontleed-kundigen *BAGLIVIUS*

VIUS zeer gepreezen tegens den loop.

Cachexia, is een ziekte in welke een groene, geele, ſlymige ſtof de overhand in het lichaam genoomen heeft, het aangeſicht van die geene dewelke deze ziekte hebben, is bleek, opgezwollen bruin-achtig, en donker-groen. De duitſchers noemen dezelve wegens de beleedigde *Chylificatie*, en bedervinge of verrottinge der *Pituitæ*, Ein ubele geſtalt des Leibes / dat is, een onaanzienlyk lichaamsgeſtel. De naaſte oorzaak van deze ziekte is in *de pori* of ſweet-gaaten des geheelen lichaams, of een verrotte en bedorven vocht in eenig gedeelte des lichaams, de neven oorzaken zyn die, welke aan de verteeringe der ſpyze of chylmaakinge nadeelig zyn; als alle taaije en ſlym-maakende ſpyzen, als daar zyn, kalfs-koppen, en voeten, oſſen-voeten, enz: alle die een lymige gedaante hebben; in de tweede plaats zyn hier van de oorzaak, die, door welke de *Spiritus Animalis* vermindert, de *Chylificatie* of chylmaking belet word, onder welke wederom in de eerſte plaats in aanmerkinge koomen, het ſtudeeren by nacht, overmatige oeffening in het venus-ſpel, hevige, en overmatige gemoets bewegingen, en voornamentlyk langdurende, en aanhoudende droefheid. Om in de geneezinge ons gewenſchte oogmerk te bereyken, is 't noodzakelyk in 't begin te gebruiken, *digeſtiva*, als *Cremor.* en *Cryſtalli Tartari*, *Lap. Cancr. Sal. Abſinth. Tart. vitriolat. Sal. Ammoniaci depur. Corn. Cerv. uſt. Conch. Præp. Sal. tartari*, *tinct. tart. ol. tart. per. del.* en alsdan braakmiddelen, beſtaande uit *tart: Emet. merc. vitæ*, *vitriol. alb.* &c. purgeerende middelen uit *merc. dulc. reſin. jalapp.* en *Scammon. Aloë violat. Extract. trochiſc. Alband. panchymagog. croll.*, *Scammon.* &c. Na deze gebruikt men *Alterantia*, *Reſolventia*, en *Diaphoretica*, als *Limatur. martis*, *croc. Martis*, *aperitivus*, *Spum. Chalybis*, *Coral. rubr. Corn. Cerv: uſt. tinct. Antimonii*, *Tartari*, *radix Ari*, *Armorac. Vincetoxic. Cichor. Helen. Galang. Zedoar. herb. Centaur. min. Carduibened. Abſinth. Roriſmarin. Menth. Rut. Salv. Naſturt. Cochlear. Saturei. Thym. Puleg. Meliſſ. Hyſſop. Rhapontic. Dauc. Origan.* en meer andere *Aromatica* en *Salia volatilia* in 't byzonder 't *Sal. vol. viperar.* ETTNER pryſt by uitnemendheid de *Eſſent. Salis Ammoniaci martial.* In de *Acta Lipſiens.* 1694. *pag.* 363. zyn de *Pilulæ antihectic.* als volgt.

℞. *Gumm. Ammoniaci.*
Aſſæ fœtid.
Galbani á ℥j.
Tartar. vitriolat.
Vitriol. mart. ana ℈j.
Ol. Succin. gt: v.
f. pilulæ.

Cachexia icterica, Zie *Icterus.*

— virginum, Zie *Chloroſis.*

Cachunde en Cachundica confectio word genoemt een verſterkend *Electuarium* ROS. LENTILIUS in *Miſcell. Medico Practic. Part. III. p.* 113. & 289. beſchryft 't zelve wydlopig.

Cachymia, is een woord dat door PARACELSUS gebruikt word, en beteekend een onvolmaakt metaalachtig lighaam, of onrype metalliſche *minera*, dewelke geen zout, ook geen metaal is, edoch dit lichaam is voor 't grootſte gedeelte metaal-achtig, want 't beſtaat uit drie metaal-achtige beginſelen. De *Cachymiæ* kunnen in drie zoorten verdeelt worden, ten eerſten in *Sulphures* of zwavelachtige, van welke zoorten de *Marcaſita* en *Cobalta* zyn, ten tweeden in *Mercurialia* by voorb. *Auripigmentum*, en *Arſenicum*, en ten derden in *Salina* waaronder alle veder-witten kunnen gerekend worden. JOHNSON meent wel dertig zoorten *Cachymiæ* te kennen, edoch hy wyſt ons dezelve niet aan, miſſchien is 't hem ook onmogelyk geweeſt.

Cacoalexiterium, Zie *Alexipharmaca.*

Cacochylia, is een quade chylmakinge.

Cacochymia, een quade geſteldheid des bloeds / ofte onzuiver bloed met een zwellinge in 't aangezicht. Dewyl in deze ziekte gemeenlyk de rauwigheeden in de eerſte wegen zondigen, zo kunnen dezelve naar alle omſtandigheden verbetert worden; maar op wat wyze dit gedaan moet worden kan men onder de tytel *Dyſpepſia* na zien.

Cacocnemos, dus word die gene genoemt, die gene goeden kuiten heeft: hoe wel ook door zommige, magere, en ſchrale daar door verſtaan worden.

Cacophonia, betekend doorgaans een flegte ſtem: haar zoorten zyn *Aphonia*, als iemand in 't geheel niet ſpreken kan,

kan, en *dyſphonia*, als 't ſpreeken iemand laſtig, of moeijelyk valt.

CACOSITIA, is zoo veel als een walg ofte afſchuwelykheit voor 't eeten, en *Cacoſitos* is iemand die voor 't eeten grilt.

CACOSTOMACHA, zyn diergelyken ſpyzen die aan den maag niet dienſtig zyn, of die den trek tot 't eeten beneemen; *Euſtomacha* in tegendeel, zyn die geene die aan den maag dienſtig zyn.

CACOTROPHIA, een quaade voedinge.

CACUMINA, CACUMINULA, Zie *Antheræ.*

CADAVER, een dood lichaam.

CADMIA FACTITIA, en
NATIVA METALLI EXPERS;
Zie *Calaminaris Lapis.*

CADUCA VERTIGO, Zie *Vertigo.*

CADUCUS MORBUS, Zie *Epilepſia.*
PULMONUM, Zie *Aſthma.*

CÆMENTATIO, CÆMENTUM, betekend gemeenelyk een te zaam-lyming of te zaam-metſeling; in de *Chymie* of ſtofſchey-kunde betekend 't een deſtilleer-ooven, of lyminge der vaaten; als ook *Stratificeeren*, als namentlyk geſlagene metaalen met een lym-achtigen klomp omwikkelt, en eenige uuren of dagen in een reverbereer vuur gezet worden; de vaten dewelke hiertoe gebruikt worden, zyn gemeenelyk gebrokene aarden vaaten; men kan ook in derſelver plaats een pan, of andere daartoe gemaakte vaaten gebruiken, edoch dezelve moeten heel dicht geſlooten, of toegelymt zyn, op dat de zouten die door het vuur gereſolveert worden niet vervliegen, en de Konſtenaar daar door belet worde, om zyn gewenſcht oogmerk te bereiken, wiens voornaamſte doelwit is, om de metaalen op 't hoogſte te calcineeren, ten einde het ſlechte, dat met 't beſte vermengd is, in 't geheel verteerd worde.

CÆSAREUS PARTUS, OPERATIO CÆSAREA, de Keizerlyke-ſneede / is een Chirurgicale Operatie waardoor een kind 't zy levend' of dood uit s' moeders lichaam geſneeden word, men kan hierover nazien *SOLINGEN* in zyn handgreepen der Heel-konſt *pag.* 334. en 't vervolg., Ziet ook *Embryotomia* en *Partis Cæſareus.* Hierom word ook zoo een kind *Cæſar* genoemt.

CÆSIUS, Zie *Glaucoſis.*

CÆVICERVUS, Zie *Alce.*

CAFFÈE of COFFI, is de pit van een kleine noot, na een Laurier-bezien gelykende, deze pit beſtaat, even als een boon uit twee aan elkander ſluitende deelen, derzelver coleur is geel, en een weinig uit den groenen, hebbende een meelachtigen ſmaak, ze word tot ons uit Ooſt- en Weſt-Indien overgebracht, deze vruchten groeijen op een Boom die in groote met den Linden-boom overeen komt: de beſte Coffeè boonen moeten groen-achtig, verſch, en van middel-matige groote zyn; die dezelve in heele baalen koopt, moet wel toezien, dat 'er geen hoek van de baal nat geweeſt is; terwyl deze vruchten heel ſchielyk aan de bedervinge onderworpen zyn. Die gene dewelke de Caffeè boonen gebrand koopen, moeten wel zorge draagen, om niet te koopen van die geenen, welkers geweeten (zo als men zegt) al te ruim is, want de Caffèe word zodaanig van de zulke door konſt na gemaakt, en vervalſcht, dat ze qualyk van de oprechte te onderſcheiden is; De koffi verſterkt de maag, dryft de pis, en verdryft den ſlaap; indien de zelve al te veel gebruikt word, verſwakt ze de manlyke krachten.

CAGOSANNA, Zie *Ipecacuanha.*

CAJOUS, worden van de Indiaanen de Occidentaalſche *Anacardien* genoemt, ze beſtaan uit lang-achtige en aſch-graauwe boonen, hebbende de gedaante van een nier, en de groote van een Caſtanje, zynde door twee ſchillen omſlooten, tuſſchen welke een root-achtig en ſcherp oly behouden word; de *Anacarden* zyn van ſmaak als zoete Amandelen: ze komen uit Braſilien, en Ooſt-Indien; de boom waaraan deze vrucht groeit is omtrent zes voeten hoog, verſpreid zyne takken vooruit, hy verkrygt kleine bloemkens die de coleur van roozen hebben, daar op volgt een rood geele vrucht, op welke deze boonen of *Cajous* geplaatſt zyn. Deze vrucht word door de Americaanen gebruikt in dier voegen, als wy de Citroenen gebruiken, de harde boonen ofte *Cajous* worden gebraaden, die als dan van ſmaak als canſtanjen zyn; ze beneemen de walging, en ſtillen het braaken.

CALAMBAC, is een zoort van Paradyshout, en de middelſte pit, of 't koſtelyke hout van *Tambac.* Men heeft hiervan drie-derly zoorten: de eerſte zoort word somtyds onder de naam *Aſphalti* gevonden; de tweede zoort is 't *Agallochum* of *Xylaloë*, hier-

hiervan kan men op deszelfs plaats breder zien ; edoch de derde zoort is zelden te bekoomen, en word by niemand als groote perſonadien gevonden , aan welke 't zelfde van de Indiaanſche Koningen tot een preſent vereert word.

CALAMANDRINA, Zie *Chamædris nobilis.*

CALAMINARIS LAPIS Kalmy-ſteen / Kalamint-ſteen / is een metaal-achtige ſteen wit geel, of root-achtig van verw, en aard-achtig van ſmaak, hy word beter *Cadmia nativa metalli expers* genoemt ; men vind hiervan by de Drogiſten twederley zoorten, waarvan de eene wit-grauw en harder als de ander zoort die root-achtig of geel is, door deze zoort loopen eenige witte aaderen, aan welke eenige zwaare, ronde, en harde korrelkens zitten. Deze ſteen word op verſcheidene plaatzen in Duitſchland gevonden. Men vind ook een diergelyken ſtof, die aan den kalamint-ſteen heel gelyk is, in de ſmelthuizen ; dewelke *Cadmia factitia* en *Lapis Calaminaris factitus* genoemt word ; hier door word 't roode koper tot geel koper gemaakt. De Kalamint-ſteen word tot een poeijer gemaakt, ende om te cicatriſeren, en op te droogen gebruikt, ook maakt men hieruit de bekende zalf met wyn-azyn, en oly van olyven ; als ook 't *Empl. de Lapid. Calaminar.* als de kalamint-ſteen alleen gebruikt word, zal het lid-teeken van de wonde rood zyn ; edoch als dezelve met oly of andere vettigheid gemengd word, word het lid-teeken wit als de andere huid.

CALAMINTHA, NEPETA MONTANA, berg-munt/ groeit op hooge, ſteenachtige, en ſchaduw-achtige plaatzen, bloeit in de maanden Juny, en July, ze word gebruikt tegens de verſtoppingen in de borſt en lever, ze dryft de pis, opgeſtopte maand-ſtonden, en de vrucht, de *præparata* daarvan zyn *Sal. aq. deſt. Syrupus compoſit.* en *Species diacalaminth.*

CALAMINTHA MONTANA, Zie *Mentha Cattaria.*

CALAMITA BIANCA, Zie *Magnes.*

CALAMITIS, word wegens haare gedaante genoemt een zoort van *Cadmia factitia*, deze *Calamitis* is ietwes dat aan het yzer waar meede het geſtampte metaal geroerd word hangen blyft, hebbende de gedaante van een veder of penne ſchaft, die *Calamus* genoemt word.

CALAMUS AROMATICUS, wel-riekende Kalmus / de voornaamſte kruid-kenners en Drogiſten, ſtemmen hierin overeen, dat het geen wortel, maar dunne en met ſchillen omwondene ſteelkens zyn, van buiten geel en inwendig wit, hebbende in zich een licht en ſpongieus merg, dat de gedaante van een te zaam gerolde ſpinne-web heeft, de *Calam. Aromaticus* heeft eenen bitter-achtigen ſmaak, en ſpeceryachtigen reuk ; dit gewas is zeldzaam te verkrygen, edoch 't word zomtyds by eenige liefhebbers en Drogiſten hier te Lande gevonden. Dit gewas groeit in Egypten, en Syrien, de beſte *Calam.* moet zyn, dik, verſch, en van de kleine takjens of uitſpruitzeltjes wel gezuivert, van buiten wit root-achtig, en van binnen wit, deze kalmus word tot de *Theriac* gebruikt, edoch by gebrek van dezelve word de gemeene kalmus gebruikt.

CALAMUS SACCHARIFERUS, Zuiker riet / is een dik en uit veele leeden beſtaand' riet, omtrent zeven of acht voeten lang, en van dikte omtrent twee duim, buiten is 't groen-geel van koleur, en van binnen wit, hebbende in zich beſlooten een zoet merg ; dit riet word in Ooſt- en Weſt-Indiën gevonden, en voornamentlyk in Braſilien, en de Antilliſche Eilanden, het groeit aldaar van zelfs, en word ook van de Inwoonders der Landen voortgeplant. Zo haaſt 't zuiker-riet zyn rypheit verkreegen heeft, word 't door de Americaanen afgeſneden, van zyn blaaderen gezuivert, in boſſchen gebonden, en in de hutten ofte huizen daar de zuiker uit 't zelfde geperſt word gedraagen, op wat wyze de zuiker hier uit geperſt word, is onder den tytel *Saccharum* te zien.

CALAMUS SCRIPTORIUS, een ſchryf-Pen.

CALAMUS VULGARIS AROMATICUS, gemeene Kalmus / is een lang-achtige en eenigzints platte wortel, die aan haar uitwendigſte ſchillen door verſcheidene leeden aan een gevoegt is, ze is van buiten grauw en rood-achtig, en van binnen wit en ſpongieus, hebbende eenen ſcherpen, bitteren ſmaak, en ſpeceryachtigen reuk ; ze word beter genoemt *Radix Acori*, om dat ze de rechte Kalmus der Ouden niet is. Deze wortel groeit hier te lande in overvloed. Ze heeft een verwarmende en verſterkende kracht, men vind hiervan in

de

de Apotheeken *Extractum*, *Electuarium*, en *Oleum*.

CALCANEUS, CALCANEUM, CALX, OS CALCIS, PTERNA, de verſenen / de hiel / Zie *Os*.

CALCAR, Zie *Calx*.

CALCARINUS LAPIS, de Kalk-ſteen / is van een grauwe koleur, men vind in de Apotheeken ten eerſten *Calx viva*, levende Kalk; ten tweeden *Calx Lota* of gewaſſchenen Kalk, ten derden *Lixivium* of loog, en ten vierden *Spiritus*.

CALCATRIPPA, CONSOLIDA REGALIS, FLOS REGIUS, Ridder Spooren / bloeit in de maanden May, en Juny, dit kruid met zyn bloemen verdryven de maandelyke ſtonden der vrouwen, de pis en verhaaſten de baring, ook zyn de zelve dienſtig in de geel, en waterzucht, in de Apotheeken word hiervan gemaakt *Aq deſt.* en *Conſerva*.

CALCINATIO, Kalk-making / Kalkbranding / is een *Chymicale Operatie*, dat is, als een *Mixtum Corpus* of vermengd lichaam (*a*) in eenen kalk dat is in een fyn poeder veranderd word. Edoch dit is een gemeene naam waaronder veele zoorten begrepen zyn; want een ander zoort is de *Potentialis* of vermoogende; en een ander zoort is de *Actualis* of werkelyke, deze namentlyk word onmiddelyk door 't vuur, maar de voorgaande door de *Menſtrua* uitgewerkt. By de werkelyke ſtaat aan te merken, dat hier toe niet altyd ons keukenvuur vereiſcht word, neen, maar het vuur der zonne, of dat uit levenden kalk, of ook dat 't welk uit de te zaam loopinge der zouten gemaakt hiertoe genoegzaam is, 't welk blykt uit de *Calcinatie* des *Vitrioli*, of *Antimonium* door de kracht van een brand-Spiegel; en het calcineeren van 't *Corn. Cerv. Philoſophic.* op de wyze van *VIGANIUS.* Aangaande de potentiale of vermogende *Calcinatie* ſtaat aan te merken, dat onder dezelve wederom verſcheidene zoorten begreepen worden, die men alle onder dezen tytel van Vochte en droge bevatten kan. De *Humida* of vochte geſchied door *Menſtrua* en voornamentlyk door *Salina* by voorbeeld door *Aq. fortis Aq. regis* en *Sp. Salis*, zomtyds ook door *Aq. Simpl.* deze word op twederley wyze verrigt, ten eerſten als de lichamen die gecalcineerd moeten worden, in het *menſtruum* gedoopt worden, als dan word dezelve *Immerſiva* genoemd: de twede is, als de lichamen in den damp van 't reſolveerende *Menſtruum* gehangen worden; deze word genoemt *vaporoſa*. Onder deze behoort ook *Calcinatio Martis* en *veneris*, die door de lucht geſchied. Aangaande de drooge *Calcinatie*, deze geſchied ten eerſten door *Amalgamatio*. Ten tweden door *Fumigatio*, dat is als door den rook van zwavel de yzere of kopere platen bros gemaakt worden, en ten derden door *Cæmentatio*.

CALCINATUM MAJUS POTERII, is een genees-middel, dat uit de *Mercurius* gemaakt is, dat is, als de *Mercurius præcipitat.* in *Aq. fortis* geſolveert is, en met *Aq. Salſa* gepræcipiteert word (*a*).

CALCOIDEA, of CUNEI FORMIA OSSICULA, Zie *Os*.

CALCULUS, word yder ſteen genoemd, die in de maag, blaaze, ofte nieren, 't zy in menſchen of beeſten gevonden word.

CALCULUS HUMANUS, De menſchenſteen / en voornamentlyk die, dewelke in de blaaze gevonden word: om dat dezelve als de Bezoar ſteen uit veelen over elkander gegroeide ſchillen beſtaat, word hy genoemt *Bezoar microcoſmicum*, deze ſteen heeft veel vlug-zout, en word zeer gepreezen in beſmetlyke ziektens: men vind zomtyds ook ſteenen in de gal-blaazen der menſchelyke lichaamen die gemeenlyk geel van verw, bitter van ſmaak en licht in 't gewicht zyn, deze hebben eene byzondere kracht in de geel-zucht.

CALDARIUM, is een ketel waarin men iets in kookt. By *BLANCARD* in zyn *Lexicon medicum* is 't zo veel als *Balneum Laconicum* en *vaporoſum*, een droog bad.

CALEFACIENTIA verwarmende / zyn alle diergelyke geneees-middelen, door welkers krachten de natuurlyke warmte van ons lichaam zo wel in als uitwendig vermeerdert, verſterkt, en behouden word.

CALEFACTIO, warm-makinge / word voornamentlyk verſtaan van de genees-middelen, op dat de krachten van de dingen dewelke geweekt worden, zo veel te eerder in het

(*a*) Dat de *Calcinatio* ook wel in ongemengde lichaamen plaats heeft, blykt in de *Calcinatio Vitri Antimonii en Vitrioli*.

(*a*) By ons de *Præcipitatum Album*; *Calcinatum majus* word onbepaald alles genoemt, 't geen door de Chymiſche Operatie zagt en zoet gemaakt is, gelyk de *Mercur. dulc.* & *Sacch. Saturni*.

het vocht daar ze mede geweekt worden; trekken zouden; en (2) om de zappen zo veel te beter daar uit te perſen, en door te gieten.

CALENDULA, CALTHA VULGARIS, CHRYSANTHEMUM, Gouds-bloem: deze bloem verſterkt 't hert en de lever, ze opent de opgeſtopte ſtonden der vrouwen; *præparata* zyn *Aq. Syrupus*, en *Acetum.*

CALESCERE, CALEFIERI, warm worden, 't zy in de zon of by 't vuur.

CALIDUM INNATUM, de inwendige, natuurlyke, en aangeborene warmte, word ook genoemt, *Aura*, *Anima Medica*, *Archeus*, *Calor vitalis*, en *Flamma.* Volgens de leer der hedendaagſche Natuur-kundigen worden de *Spiritus vitalis* of levens-geeſten daar door verſtaan, ziet hiervan onder zyn Tytel.

CALIENDRA, een Paruik, word dikwils by *DOLÆUS* gevonden.

CALIGO, Zie *Amblyopia.*

CALIX, een drink-beeker / kelk / by de Kruid-beminnaars betekend *Calix* dat kegel gedaantige wezen waarin de bloem ſteekt, of dat geene 't welk de bloem omringt, in 't welk naderhand 't zaad opgeſlooten is, een Bloem-kelk. De knoppen der boomen worden ook wel *Calices* genoemt.

CALLIBLEPHARON, een middel om de wynk-braauwen te blanketten, dit word van *GALENUS* aangemerkt.

CALLICREAS, CALLICREON, Zie *Pancreas.*

CALLIMUS, Zie *Ætites.*

CALLOSITAS, CALLUS, een Eelt ſweere / is een harde en ſtyve zwelling in de vlakte der hand, en planten der voeten, met ongevoeligheid aan de deelen, of op de plaatzen daar de zelve is; de oorzaaken hiervan zyn, ſterke en geweldige wryvinge der deelen, zwaare en geduurige arbeid enz: hier tegen gebruikt men reſolverende, en emollierende *Cataplaſmata* uit *florib. Chamomill. ſem: fœn. græc.* gekookt met melk, en dikwils warm daar op gelegt; of men beſtryke den *Callus* met *Sp. vin. Camphorat. Crocat.* of men appliceere *gum. Ammoniaci* die in *Sp. vini* geſolveert, en wederom geinſpisſeert is, 't *Succus Semper vivi* en *Tabaci* word ook zeer gepreezen.

CALLOTI, Zie *Sal Alcali.*

CALLUS OSSEUS, Zie *Exoſtoſis.*

(*) CALOMELAS, is die tot twaalf keeren geſublimeerde *Mercurius.*

CALOR NATIVUS, Zie *Biolychnium.*

CALTHA PALUSTRIS, Dotter-bloem / groeit overvloedig op vochte en broekige weyen, deze bloemen worden in de Apotheeken niet gehouden, edoch ze kunnen als ze noch niet open zyn, met zout-water en azyn ingeleid, en in plaats van kappers gegeten worden.

CALTHA VULGARIS, Zie *Calendula.*

CALVA, CALVARIA, CRANIUM, 't bekkeneel / de pan van 't hooft / herzen-bekken; Zyn eenige te zaam-gevoegde beenderen, die met malkander eene holligheid, ofte holligheden, waarin de herzenen beſlooten zyn; uitmaaken, 't bekkeneel beſtaat uit acht beenderen, waarvan zes aan het zelve eigen zyn, de andere twee zyn aan het zelve bekkeneeel, en 't opperſte kakebeen gemeen; de beenderen eigen aan het bekkeneel zyn, *Os frontis* of 't ſtar-been (2) *Oſſa Sincipitis* of voor-hoofts beenderen, (1) *Os occipitis* of een achter-hoofts-been, (2) *Oſſa temporum* of twee ſlaap-beenderen. (*a*)

CALVITIES, CALVITIUM, Kaalhoofdigheit / word veel gevonden by oude menſchen, om dit zo veel als 't doenlyk is voor te koomen, kan men inwendig gebruiken *Spirituoſa* als *Aq. Ceph. Carol. Quint.* en *Sp. Cephalic.* uitwendig *Aq. Regin. Hungar.*

CALX, Kalk / heeft verſcheidene beteekeningen, of beduidingen, ten eerſten verſtaat men hier door, een witte ſtof die uit de kalkſteenen in de kalk ovens gecalcineert is, en dat is kalk om te metzelen; deze is twederley *Calx viva*, of levende kalk, en gebluſchte kalk: in de Apotheeken en by de Chymiſten vind men gewaſſchenen, en ongewaſſchenen kalk, ten tweeden betekend *Calx* een fyn en van alle vochtigheid gezuiverd poeder, hieronder behooren alle kalken die uit metaal en de berg-ſtoffen gemaakt zyn; ten derden word de ſtof en de knobbels dewelke in de gewrichten der Jigtigen gevonden worden *Calx* genoemt, ten vierden betekend het ook *Calcaneus* de verſe de hiel / hierom word ook het geheele achterſte deel van den voet *Calx* genoemt.

CALYPTER, een dekzel: by *HIPPO-*

(*a*) Ziet deze verdeeling by de Ontleed-kundige Schryveren, als by *J. A. KULMUS* en by meer anderen.

POCRATES beteekend 't een ſtukjen vleeſch, waarmede de gulde-ader bedekt word.

Cambil, Roode aarde.

Cambuca, cambuca membrana-ta, een etterbuile neffens de ſchamelheids deelen.

Cambugium, *Gummi Gutta.* Ziet dit in *DALE Pharmacolog. pag.* 437.

Camelus, een Kameel.

Camera, een Kaamer / in de Ontleed-kunde beteekend het de holligheid van 't oor, als ook de holligheid van 't oog.

Camisia foetus, Zie *Chorion.*

Campana, betekend gemeenlyk een klok, maar in de ſtof-ſcheid-kunde worden de vaten, die tot 't maaken van den *Spiritus Sulphuris Acidi* gebruikt worden, dus genoemt; en hierom geeft men dezen *Spiritus* ook de naam van *Spiritus Sulphuris per Campanam.*

Campanula Sylvestris digi-tales, lutea, Klokskens.

Campanula vulgatior foliis urticæ, Zie *Uvularia.*

Camphora, Kampher / is een wit en doorſchynende Gom, hebbende eenen ſcherpen, bitter-achtigen, ſpeceryachtigen en zeer doordringenden ſmaak, en eenen ſterken en onaangenaamen reuk: de Kampher word tot ons uit Ooſt-Indien gebracht. De Boom waarvan de Kampher komt, word Kampher-boom genoemt, men vind deze boomen in 't Eyland Borneo en omtrent Japan overvloedig in 't wild groeijende, en hebben een dikken ſtam; alhoewel de Kampher-boomen in 't Eyland Borneo veel kleinder zyn, als die op andere plaatzen groeijen, zo brengen dezelve evenwel den beſten Kampher voort; hier ſtaat aan te merken, dat men ook van de ſchorze van de wortel des Kaneel-booms Kampher deſtilleeren kan, Ziet dit in de *Act. Societ. Lond. Vol. I. p.* 724. Naar 't onderſcheid van deze bomen, en voornamentlyk der landen uit welk de Kampher komt, heeft men ook twederley zoorten, te weten Borneiſchen, en Japanſchen, welke laatſte ook Sineeſchen genoemt word. Maar om dat de Kampher die uit Ooſt-Indiën komt noch onzuiver is, zo word dezelve, in Europa ge-*ſublimeert*, en ge-*raffineert.* De beſte Kampher moet heel wit en doorſchynende zyn, geen geele verw, noch vlakken hebben; ten opzichte van deſſelfs krachten is men zeer verſchillende, want zommige zeggen dat hy van een koude, en andere dat hy van een warme natuur zy, edoch het laatſte is waarſchynlyker als 't eerſte; want alle *Salia volatilia oleoſa* moeten noodzakelyk een verwarmende kracht hebben. De Kampher heeft een zweet- en- vergift-uitdryvende kracht, hy kan gebruikt worden in koortzen met 't uitſlaan van vlakken, peſt en ontſtekinge der oogen; als hy met *Nitr. depurat.* getempert word, kan hy in een *Gonorrhæa* gebruikt worden.

Canalis, beteekend gemeenlyk een buis, of lang en hol inſtrument waar door yder vloeijende ſtof vloeit: in deze betekenis worden door de genees-meeſters alle vaten hier door uit gedrukt, als bloet-aderen, flag-aderen, en Zenuwen, enz. ze word ook *Ductus* genoemt: het gat dat in alle de wervel-beenderen door den rug is, word ook *Canalis* genoemd. By de Heelmeeſters betekend *Canalis* een lang uitgeholt *Inſtrument* waarin een gebroken been gelegt word.

Cancamum, is de Harſt van een vreemden boom, wiens oorſpronk noch niet bekend is, 't word hierom ook zelden ten ware tot 't uitwendige gebruik voorgeſchreeven (*a*) Zie *ETMULLERI Oper. Tom. I. pag.* 699.

Cancer, is een woord waar door veele dingen verſtaan worden, ten eerſten betekend 't een Kreeft, een overal bekend dier, dat ook *Aſtacus* genaamt word, men vind twederley zoorten van kreeften, als Rivier- en Zee-kreeften, in de Rivier-kreeften worden de ſteenen *Lapides Cancrorum* gevonden, aldermeeſt worden deze ſteenen gevonden, in de maanden May, Juny, en July, om dat in die tyd 't witte zap 't welk de kreeften by haar hebben hard en tot deze ſteenen in de magen der mannekens word. Zomtyds worden deze ſteenen door de kreeften uitgeworpen, dewelke eenigzints blauwachtig zyn, en voor de beſten gehouden worden, of men zoekt dezelve, als ze gekookt zyn; als de kreeften gekookt worden, veranderen de ſteenen van verw, en worden wit, hiervan daan

(*a*) Alzo het grootſte gedeelte der *Cancamum* zeer wel gelykt in kracht, en gedaante na de *Gummi Anime*, en dezelve niet te krygen is, gebruikt men in deſſelfs plaats de Laatſte.

L 2

daan heeft men twederley zoorten van *Oculi Cancri* als *Oculi cancri Albi*, witte en *Cærulei* blaauwe kreeft-ſteenen. Men moet omzigtig zyn, om geene nagemaakte en valſche kreeft-ſteenen te koopen. De kreeften-ſteenen hebben een zuur temperende kracht, ze worden gebruikt, om het tegen-natuurlyke zuur te breeken, en te *abſorbeeren*; hierom gebruikt men dezelve tegens de zode, kolyk, ſteekingen in de zyde, als ook tegens de heete, en afgaande koortzen, in de inwendige en uitwendige wonden worden dezelve dagelyks voorgeſchreeven. De kreeften zelfs worden ook met groote nuttigheid in de wond-dranken gebruikt, 't welk *POTERIUS Oper. pag.* 314. leert, beſchryvende aldaar een *Decoctum Vulnerarium* tot 't in- en uit-wendige gebruik op volgende wyze:

℞. *Aſtacor. fluviat. Num.* xx.
Rad. Ariſtoloch. rot. ℥ß.
Symphit. maj. ℥j.
Fol. Agrimon.
Alchimill.
Betonic.
Bugul.
Sanicul. ā mj.

laat dit in *Aq. Comm.* en *Vini* ā *q. ſ.* koken, edulcoreert 't met *Syrup. Capillor. veneris q. ſ.* laat den lyder hiervan twee maalen 's daags op yder keer zes oncen gebruiken, omtrent vier uuren voor 't eeten. Vervolgens ſtaan ons nu te overwegen de *Cancri* of *Aſtaci Marini*, *Zee-kreeften* / waarvan 'er zomtyds by uitſtek groot gevonden worden; men gebruikt hiervan tot genees-middelen, de zwarte punten, die dezelve voor aan haar ſcharen hebben, dewelke men *Apices nigri Chelarum Cancror.* noemt; waaraan byzondere krachten toegeëigent worden, tegens de heete beſmetlyke, en afgaande koortzen. Ten tweeden beteekend ook dit woord *Cancer* eene Chirurgicale Bandagie, dewelke een kreeft verbeeld. Ten derden word daar door een ziekte benoemd; deze word verdeelt *in Cancrum incipientem*, of in den aanvang-nemende, en *exulceratum* den vretenden of verouderden kreeft: de eerſte is een harde, rauwe, ongelyke, en onbeweeglyke zwellinge hebbende een aſch-grauwe, en blaauwe coleur met zwart-achtige aderen die de gedaante der pooten van een kreeft vertoonen, in den beginne is ze zonder pyn, maar door de tyd vermeerderd dezelve. Deze zwellinge of kreeft komt meeſt in de klierachtige deelen; en is in den beginne moeijelyk te kennen, om dat 'er geen of weinig pyn by is; edoch als de zwellinge met de toe-vallen, allengskens toenemen, is dezelve kenbaar genoeg. De oorzaak is een in de klieren vergaderde taie vocht, in welke een ſcherpheit opgeſloten is, hier van daan is 't licht te begrypen, dat uit een *Scirrhus* een *Carcinoma* of kreeft-gezwel geboren word, voornamentlyk als de ſcherpe-vocht die in de taie opgeſloten is, door ſcherpe en al te ſterke reſolverende middelen uit haar banden gelaaten word. De geneeſing is moeijelyk en by na onmogelyk: Echter moet men den lyder niet in 't geheel hulp-loos laaten; men gebruike dierhalven in den beginne *Reſolventia*, *Salia volatilia* en *fixa*, en *diluentia*, als *infuſum Folior. Theè*, *Herniariæ* &c. beneffens deze kan men ook gebruiken *Antacida* met *evacuantibus*, als daar zyn *Pilulæ laxativæ martiales*, *Tinctura martis helleborat. Wedelii*, en *merc. dulc.* Niet ondienſtig zyn ook de *Diaphoretica*, en voornaamentlyk de *Decocta Lignorum*, om dat deze *dilueren* en te gelyk zweet-dryvende zyn: als ook de fontanellen: tegens de pyn, hitte, en ſtekingen worden de *Saturnina* by uitnemendheid aangeprezen, hierom pryzen zommige tot 't uitwendige gebruik *Ol. Roſar. Lilior. Albor.* of *Ranar.* dat in een looden mortier tot de gedaante van een *Unguentum* gemaakt is; of 't *Empl. diapompbol. Saturnin. Mynſichti*, *diapalma*, of een *Amalgama Saturni* en *Mercurii*, of een looden plaat, die met *Mercurius* beſtreken is, dus gebruikt men ook uitwendig, *Camphora*, *Conſolida media*, *Succus Solani*, en gewaſſchene *Tutia* met 't *Oleum Cheiri* of *Roſarum*; als ook een pap uit ſlakken, levende kreeften, *Theriac.*, en *Opium*. Wy willen hier niet na laten om de voorſichtigheit een yder aan te pryzen, hierin beſtaande, dat men zich onthoude van 't gebruik der ſcherpe of ſterke reſolverende middelen, van welke zommige oeffenaars der genees-kunde gewagen, op dat men niet door een verborgenen, eenen geexulcereerden kreeft make; hierom moet men altyd gedenken aan den ſpreuk van *HIPPOCRATES* die men vind in het SESDE BOEK APH. 38. *Wanneer ymant verborgen Kanker gezwellen heeft, is 't beter die niet te genezen;*

want

want genezen zynde, *ſterven die menſchen eerder*, *maar niet genezen zynde leven zy langer* (*a*). De geexculcereerden of verouderden kreeft, is een verzweeringe met dikke en harde lippen, uit welke een dun zwart en zomtyds bloedige en ſtinkende etter loopt, vergezelſchapt met een onlydelyke pyn, deze word ook *Lupus* of wolf genoemt, om dat daar door 't daaromtrent zynde gezonde vleeſch verteert word. De oorſaak van den verouderden kreeft is een ſcherpe en bytende vocht, dewelke na dat ze vloeibaarder en ſcherper is, ook meerder de omleggende deelen aantaſt en als afknaagt en verteert. Tot de genezinge zyn dienſtig de zo even aangehaalde *Saturnina* die gemengd kunnen worden met 't *Succus ocul. cancri. fluviatil. Solani* en *opii.* indien de pyn zeer hevig is. *OVERKAMP* pryſt dit volgende als een byzonder middel

℞. *Aq. Calcis viv.* ℥vj.
Mercur. Sublimat. ℈ß.
Elixir vitæ vel
Sp. vin. Simpl.
Olei Saſſafras ā ʒij.
Guajac. ʒiß.
Plumbi liquefact. gr. v.

doet daarby een weinig *Mercurii vivi* en *vitæ* appliceert 't warm dikwils op een dag. *HELMONT* pryſt ſterk 't *Arſenicum fixum*; andere pryzen 't vleeſch van jonge verſche Hoenders, Duiven, Honden, en Katten, om dat hier door de ſcherpte weggenoomen, en de pyn vermindert word, maar indien deze ziekte door geene middelen kan geſtut of te keer gegaan worden, zo vereiſcht de noodzaaklykheit, dat men overgaat tot de *Cauteriſatie*, en *Extirpatie* van het lydende deel. De eerſte operatie word wegens haar onverdraaglyke en ſmertelyke pyn heel zeldzaam, maar dikmaals de twede werkſtellig gemaakt; als de Heelmeeſter deſe Operatie wil aanvaarden moet hy ten eerſten wel overwegen of 't deel wegens de daar omtrent leggende Zenuwen, Pezen, en groote bloed-vaten hier toe bequaam is, ten tweeden moet dezelve wel zorge dragen, dat alles 't welk bedorven is, uyt de grond weg geſneeden, en het bloeden geſtempt worde.

(*a*) Of deze ſpreuk voor *Orthodox* of rechtzinnig aan te nemen is, en doorgaat laten wy aan 't oordeel van den Lezer.

CANCINPERICON, is *Calidus equi fimus* of warme Paarde-drek.

CANDELA, een Kaars / CANDELÆ CEREÆ / Was-kaarſen / Kleermakers-kaarſen worden mede onder de Chirurgicale Inſtrumenten geſtelt; en tot de onderſoeking van holle verzweringen gebruikt.

CANDELA REGIS, Zie *Verbaſcum.*

CANDELÆ PRO FUMO, Rook-kaarzen / deze worden uyt verſcheide zoorten van wel-riekende poeyers, gommen, enlindenkoolen met *Mucilago Gummi Tragacanth.* gemaakt. by voorb.

℞. *Benzoin.* ℥xvj.
Lign. Aloës.
Rhod.
Santal.
Ladan. ā ℥iv.
Caryophyl.
Oliban ā ℥iij.
Sacchar. Alb. ℔ij.
Carbon Tiliæ. ℔ivß.
f. Pulv. Subtiliſſ.

maakt hier van met *Mucilag. Tragacanth.* in *Aq. Roſar. Cortic. Citri, Majoran. Solut.* kaarsjens, waarby men noch een weinig *Styracis liquidæ* en *Terebinth.* doen kan.

CANDELÆ AD VERRUCAS IN MEATU URINARIO, Kaarſſen tegens de wratten in de mannelyke roede: ℞. *Cera alb.* ℔j. *Terebinth. Venet.* ℥j. laat 't Was ſmelten, en doet daar by den Terpentyn, ende maakt daar uit Kaarſſen, neemt dan van deze Kaarſſen zo veel als tot 't gebruik nodig zyn, beſtryk dezelve op 't eene eynd met deze volgende zalve ℞. *Ung. de Ceruſſæ* ℥ß. *Mercur. Præcipitat.* ʒij. *Ol. Vitrioli vel butyr. Antimonii. q. ſ. f Unguent.*

CANELLA, Zie *Cinamomum.*

CANELLA ALBA, of *Cortex Winteranus Spurius*, witte Kaneel / deze is veel dikker vaſter en tajer, als de andere Kaneel, hebbende een ſcherpen ſmaak, en aangenaamen reuk, deze baſt word tot ons uyt Indiën gebracht, ze word gemeenlyk in de Apotheeken genoemt *Coſtus verus*, *coſtus corticoſus albus*; om dat ze met de *Coſtus verus* dat een Arabiſche wortel is, in krachten overeenkomt. De Boom waar op deze baſt groeit is een zoort van Caſſiën-boomen, hy draagt bladeren dewelke aan die van Laurier niet ongelyk zyn, deſſelfs bloemen zyn van een purper-koleur, de vruchten dewelke daar op groeijen hebben de gedaante van kleine Akers, indien deze van

 haar

haar buiten ſchil wel gezuivert zyn, proeft men aan dezelve een ſmaak als doormengt met alle Speceryen, overtreffende in doordringendheit of ſcherpte de Peper in Smaak, en de Note Moſchaat in Reuk. Deze word onder de *Antiſcorbutica* gerekent; anders verſterkt dezelve 't hooft, en de zenuwen, byzonderlyk als men dezelve vermengd, met *Theriac*, en *Caſtoreum*.

CANELLA MATTA. Zie *Cinamomum*.

CANIS een Hond, hier van is in de Apotheeken *Axungia* en *Album Græcum* te vinden.

CANINUS, Hondiſch.

CANINA PELLIS, Honde-vel.

CANINUM STERCUS, Honde-ſtront.

CANINI DENTES, Honds-tanden.

CANINUS of CYNICUS SPASMUS, de Honde-kramp. Deze word men gewaar aan de Spieren des Kakebeens.

CANIRAM, word de Boom genoemt waar op de *Nuces Vomicæ*, ofte Kraan-oogen groeijen.

CANITIES, graauwe hairen / grysheid / is een toeval 't welk men dikwils by oude menſchen gewaar word; men vind ook wel graauwe hairen aan jonge perſoonen, en worden als dan aangemerkt als tegen natuurlyk, voort-komende uyt ziektens, zwaare zorg, of andere ſterke inſpanningen.

CANNA, heeft verſcheide beduidingen, als Ten eerſten betekend 't een riet. Ten tweden verſtaat men hier door *Caſſia fiſtula*, dat op zyn plaats kan gezien worden. Ten derden komt ons in de Ont-leedkunde voor *Canna Major*, het Scheen-been en *Canna Minor*, het Kuit-been; dit kan men onder den Tytel Os vinden. Ten vierden betekend dit by de Heel-meeſters een *Siphunculus* of Spuit, waar van zy verſcheidene zoorten tot gebruik hebben.

CANNA SACCHARIFERA, Zie *Calamus Sacchariferus*.

CANNA VULGARIS, Zie *Arundo paluſtris*.

CANNABIS, Hennip / is een bekende plant, het zaad vermindert de manlyke krachten, en word gebruikt tegens den Zaad-vloet, Pynen, Steekingen der Zyde, Wormen, Hoeſten, en de Geel-zucht.

CANNULA, een pyp, een ſpuit, is een Chyrurgicaal Inſtrument.

CANTARELLI, Zyn vliegen, als Spaanſche vliegen, ze hebben een over heerlyk *Sal Diureticum*, en worden hierom zeer geprezen in de Water-zucht. Men noemt dezelve in 't Hoog-duitſch Meijen-Würmer / Käfer. En by ons Mey-wormen.

CANTHARIDES, Spaanſche-vliegen / zyn lang-achtige Wormkens, die van buiten heel fraai, blinkende, en groenachtig van koleur zyn, ze hebben een ſtinkenden reuk, en een ſcherpen en heeten ſmaak; deze worden niet alleen in Spanjen, maar ook in zekere tyden in Duitſch-land gevonden. De Spaanſche vliegen worden tot de meeſte *Veſicatoria* of blaar-trekkende plaaſters gebruikt: van zommige word hier uyt een Tinctuur met *Sp. vini tartariſati* gemaakt en tegens de *Gonorhæa* ofte druipert gegeven; maar deze moet niet anders als met groote voorſigtigheit gebruikt worden, want hier door word lichtelyk een bloetpiſſinge veroorſaakt.

CANTHUS, Zie *Angulus*.

CANTIANUS PULVIS, Word genoemt het zeer beroemde Engelſche Poeder van de Gravin van Kent.

CAPELLA, Een Zand-Capel / is een werktuig tot de Stook-kunde behorende.

CAPER, een Geiten-bok / CAPRA een Geite / zyn zeer bekende dieren, hier van vind men in de Apotheeken *Sevum hircinum* Bokke talk, dat tegens de loopen in de Clyſteren gebruikt word; de geite melk word zeer geprezen tegens de uyt-teerende Ziekte.

CAPRA ALPINA, CAPREOLA, RUPICAPRA, Wilde geiten / deze worden in de Alpiſche en Switſerſche gebergtens gevonden; ze zyn van een heel wilden aart, en zo groot als een geit, ze hebben kleine zwarte, en ſpitze hoornkens, haar ſpyze beſtaat in aangenaame Specery-achtige kruiden, en wortelen, en voornamentlyk in *Doronicum*, waar uit de *Ægagropilæ* beſtaan; ziet dit op zyn behoorlyke plaats.

CAPRICERVA ORIENTALIS, Is een dier 't welk voor een gedeelte de gedaante van een geit; en voor een gedeelte de gelykenis met een hart heeft, het is van een zeer wilden aart; van dit dier komt de Orientaalſche Bezoar; waar van men op zyn behoorlyke plaats kan na zien.

CAPIAT CUM CUSTODIA, Word op de ordonnantien geſchreven, hier door verſtaat men, dat 't voor geſchrevene geneesmiddel warm, en niet kout moet gedronken of genomen worden.

CAPILLARIS, door dit woord verſtaat men alle die dingen, dewelke zo dun en

teer-

teerder zyn als een hair; maar in 't byzonder komt dit in de Ontleed-kunde dikwils in aanmerkinge als men van de uiterſte einden der aderen ſpreekt, dewelke ook hierom *Capillares* genoemt worden. Zo noemt men ook *Capillares vermiculi*, de wormkens van de kinderen, die anders *Comedones*, of myt-eters moeten genoemt worden.

CAPILLI VENERIS, Zie *Adiantum.*

CAPILLORUM DEFLUVIUM, Zie *Alopecia.*

CAPILLITIUM INTRICATUM, Zie *Plica.*

CAPISTRATIO, Zie *Phimoſis.*

CAPISTRUM, Word genoemt een **toom**; maar in de Heel-konſt betekend 't een Bandage of verband, edoch dit verband kan zoo nauwkeurig niet beſchreven, als 't wel kan getoont worden.

CAPITILUVIUM, 't **Waſſchen van het Hooft**, dit word gedaan, om het zelfde te zuiveren, of te verſterken.

CAPITIS CONTUSIO, een ſtoot, ofte kneuſinge des hoofts.

CAPITIS DOLOR, Hooft-pyn, Zie *Cephalalgia.*

TUMOR AQUOSUS, Zie *Hydrocephalus.*

VENA, Zie *Vena.*

INFANTUM ARDOR, Zie *Siriaſis.*

CAPITULUM, een hoofdeken, ofte een knopken, word gezegt van zommige planten, die een hooft hebben, als by voorb. *Capita Papaveris*, Maan-koppen. Ook word hier door verſtaan een klein *Proceſſus* aan een grooter been, die door een ander been opgenomen word; of in deſſelfs holligheid ſteekt. Het Griekſe woord *Condylus* heeft byna met dit, een en dezelfde betekeninge.

CAPO, Zie *Capus.*

CAPOCK, Is een zoort van boom-wolle of katoen; hier van gewaagt *WORMIUS* in *Mus. pag.* 205. deze is heel zacht en teder; deze Capock-boom groeyt in Indiën in 't wild; en word vermeerdert door het afvallende zaad.

CAPPARIS, **Kapperen**, zyn kleine vruchten, of volgens 't gevoelen van zommige onrype bloem-knopkens van een doornachtige ſtruik of boomken, ze worden tot ons uyt Vrankryk, Italien en Spanjen gebracht. De harde en kleinſte worden voor de beſte zoort gehouden, voornamentlyk als de ſteeltjes noch aan dezelve zyn; ze worden op volgende wyze ingeleydt, de inwoonders dier landen nemen de uytgegroeyde botten eer dat de bloem haar ontſluit, laten dezelve drie of vier uuren in de ſchaduwe der Zonne droogen, als dan worden ze in een pot gedaan, die met azyn opgevult word, in dezen azyn blyven de kappers acht dagen lang ſtaan, naar verloop van die tyd word den azyn daar van gegoten, ende met nieuwen azyn aangevult, het welk in dier voegen tot drie keeren herhaald word; de kappers worden by 't gebraden vleeſch om den eet-luſt te vermeerderen gebruikt.

CAPPARIS FABAGO LEGUMINOSA, **valſche of boonen kappers**, worden meeſt in de Hoven voort geteelt.

CAPREOLARIS of HEDERARIUS ANFRACTUS, is een vereeniging van de zaad ſlag-aderen met de bloed-aderen, die niet in een rechte linie, maar als ranken door een gevlochten op beide zyden naar de zaad-ballen gaan.

CAPREOLUS, word om zyn tederheid de uytwendige kromme omtrek van 't oor genoemt.

CAPRIFICUS, FICUS SYLVESTRIS, **Wilde vygen-boom**, word in Griekenland en andere warme landen gevonden, de vruchten zyn in krachten met de geplante over een komende.

CAPRIFOLIUM, PERICLYMENUM VULGARE, **Geiten-blad Kamperfoelie**, word meeſt in de luſt-hoven aangequeekt, uyt de bloemen word een oly, en uyt de bezien een wond Balzem gemaakt.

CAPSA, CAPSELLA, CAPSULA, een **doos.**

CAPSICUM, SILIQUASTRUM, **Spaanſche-peper**, beſtaat uit langachtige peulen, die van een roode of geel-achtige koleur zyn, hebbende eenen ſcherpen, en heeten ſmaak, deze peper wierd in vorigen tyden uyt Goa, en Calicut gebracht, en word tegenswoordig in de luſthoven aangequeekt. Men heeft van deze peper verſcheide zoorten, na dat de peulen lang, of rond, recht, of krom, glad, en ruig zyn. Deze peper verſterkt de maag, ze word ook geconfyt, of met azyn en venkel ingemaakt. *ETMULLER* pryſt dezelve tegens de koortze; edoch hy word meeſt van de azyn-makers gebruikt.

CAPSULA CORDIS, word 't hard-zakjen genoemd. Zie *Pericardium.*

CA-

Capsulæ atrabiliariæ, Zie *Renes Succenturiati.*

Capus, Capo, een **Kapoen**/ of geſnedene haan hier van vind men in de Apotheeken 't vet, en gedeſtilleert water.

Caput, 't **Hooft**/ word in byzondere deelen verdeelt, en deze deelen hebben byzondere naamen; het voorſte deel noemt men het aangezicht, wiens bovenſte deel het voorhooft genoemt word; het achterſte of laagſte deel des hoofts noemt men het achter-hooft; en de deelen op beide zyden de ſlaapen. Vervolgens worden ook om deſſelfs overeenkomſt andere deelen des lichaams alzo genoemt, als *Caput cordis*, 't bovenſte dikke en verhevene deel van 't hert, *Caput oſſis*, is 't buitenſte ronde deel van het been, of al dat gene 't welk aan het einde van 't been dik, en rondachtig is, gelyk men aan het ſcheen en heupe been, enz. zien kan. In de Chymie heeft men 't *Caput mortuum*, doode kop, 't welk niets anders als een overblyfzel van de gedeſtilleerde dingen is. Als by voorbeeld men heeft 't *Caput mortuum vitrioli*, of 't overgeblevene naar de deſtillatie van de *Spirit. vitrioli*, enz.

Caput Mauri, Zie *Alembicus.*

Caput Monachi, Zie *Taraxacum.*

Caput purgia, of liever.

Caput Purgantia, **Hooft-zuiverende middelen**/ aldus wierden van de ouden zommige genees-middelen genoemt om dat ze meenden, dat door het vermogen dezer middelen de zondigende ſtof uit de binnenſte hoeken der herſenen wierde uitgeleid; edoch de nieuwe Ontleed-kundige hebben getoond dat deze wegen uyt de herſenen na de mond, en neuze valſch zyn, hierom worden deze middelen van de nieuwe genees-meeſters beter genoemd *Apophlegmatiſmi* of *Apophlegmatizantia*; deze zyn tweederlei, als de eerſte zyn die, dewelke de zondigende ſtof uyt den mond leiden, dewelke genoemd worden *Sputatoria*, en *Maſticatoria*, de twede zyn die gene dewelke de zondigende ſtof door de neuze uit leiden, de welke *Ptarmica* genoemd worden.

Carabe, Zie *Succinum.*

Caranna, is een taaje en harde gom, deze gom is in den beginne als hy noch verſch is heel taai als peck, maar oud geworden zynde, hard en bros; hy is van buiten graauw, ofte geel-zwart, en van binnen als harſt; hy heeft eenen ſleimachtigen en bitteren ſmaak: Deze gom word uit America en voornamentlyk uit Nieuw-Spanjen gebracht, hy vloeit uyt zekere boomen, die in menigte omtrent Carthagena in Nieuw-Spaanjen groeijen. De witte en weekſte zoort van deze gom is de beſte, hy heeft eenen aangenamen reuk, en is in krachten met de *Tacamahaca* in alles gelyk, 't is een heerlyk middel in maag-pyn, en de benauwdheid van 't hert, als ook in heete koortzen, als hy met *Balſam. Peruvian.* gemengd, en in een warmen vyzel tot een plaaſter gemaakt word; men maakt daar van ook plaaſters tegens 't Podagra en tand-pyn.

Caraquen, is een zoort van Cacao koornkens, Zie *Cacao.*

Carbasus, is een fyn uytgeplakt ook wel geſchaaft lywaad of linnen, de Heelmeeſters noemen het *Carpi* plukzel.

Carbo, een **kool**/ het overblyfzel van 't verbrande hout.

Carbunculus, heeft een tweder han de beduiding; als ten eerſten verſtaat men hier door een **Karbunkel** of **Karbonkel-ſteen**/, die 's nachts licht, en zo als men zegt rootachtige ſtraalen van hem geeft, men heeft tot heden van dezen ſteen heel veel gezegt, maar niemand heeft getoond zoodanig een ſteen dewelke 's nachts licht geeft gezien te hebben, gelyk als *BOETIUS a BOOT* zeer wel heeft aangemerkt: dierhalven hebben zommige den Rubein, andere den Granaat, en andere wederom alle root-achtige en flikkerende edelgeſteentens alzo genoemt. Men pryſt den zelven tegens de peſt-builen. Ten tweeden een **Karbonkel ofte Peſt-buile**; deze word men zomtyds in de ſpier-achtige deelen des lichaams gewaar, deze builen vertoonen een blaar, dewelke donker bruin, en met hette, ontſteekinge, en verſtervinge van de omleggende deelen vergeſelſchapt is; zie de oorſaak en geneezing dezer ziekte, onder den Tytel *Peſtis.*

Carcinoma, Carcinos, de **Kreeft**/ een ziekte, ziet dit *Cancer.*

Cardamine, Nasturtium pratense, **groote-veld kerſe**/ groeit in de Weylanden, bloeit in de maand April, en komt in krachten overeen met de *Naſturtium aquaticum.*

Cardamomum, **Kardamom** / men vind twederlei zoort van Kardamom, als *Cardamomum majus* de groote Kardamom, deze is hoekig, klein en grauw van koorenkens, hebbende een ſpecery-achtigen ſmaak en reuk, edoch niet zo ſterk als de kleine;

kleine; de Kardamom word heel zeldzaam in de Apotheeken gevonden, en men houd de *Grana Paradiſi* voor dezelve. De korrelkens van de Kardamom groeijen in driehoekige peulen die wel driemaal zo lang zyn als die van de kleine; ze komt uit Ooſt-Indien van Cananor, Java, en 't Eiland Ceilon. Het onderſcheid der Paradys koorenkens ende dat van de Kardamom is licht te kennen, want de ſchillen der Paradyskoorenkens zyn veel dikker, als die van de Kardamom.

CARDAMOMUM MINUS, word gemeenlyk in haar drie-hoekige en eenigzints langachtige huiskens uit Indiën tot ons gebracht, de koornkens dewelke van de ſchillen gezuivert zyn, zyn klein, hoekig, hebben een ſpecery-achtigen en ſcherpen ſmaak, en aangenaamen reuk. Men verſtaat gemeenlyk dit zoort als men van Kardamom ſpreekt, want het eerſte zoort is heel zeldzaam te bekomen. De Kardamom heeft een verwarmende kracht, ze verſterkt de mage, verdeelt de winden, en verſterkt 't geheugen.

CARDIA, word van twee deelen gezegt, als ten eerſten van 't hert, en ten tweden van de linker mond der mage.

CARDIACA, CORDIALIA, genees-middelen die 't hert verſterken, Zie *Cordialia*.

CARDIACA, CARDIACA PASSIO, CARDIACUS MORBUS, CARDIOGMUS Hart-ſpan / Hart-ſtikking / is een opblazinge des lichaams onder de korte ribben, waar door een moeijelyke adem-haalinge veroorſaakt word; deze ziekte overvald meeſt de kleine kinderen. De oorſaak hiervan is een beledigde beweginge van het middelrift; welke belediginge of verhinderinge tot haar oorſaak heeft een kramp-trekkinge der ſpieren van het middel-rift: deze kramptrekkinge word veroorſaakt door een koude lucht, winden, en opblazingen in de maage en de darmen, enz: Tot de genezinge worden vereiſcht *Abſorbentia*, *Antiſpaſmodica*, en *Carminativa*, als *Liq. Corn. Cerv. Succinat. Decoct. Menth. Succ. Pentaphyll. Caſtor. Corall. Sem. Aniſi. Cinabar. Antimonii, Sp. Sal. Ammoniaci Aniſat. Theriac. Corn. Cerv. Uſt. Sulphur. Lycopod. Pulv. Bezoardic. Mich. Specific. Cephalic. Lap. Cancror. Præp. Uni corn. ver. dens Hippopotam.*

CARDIACA, Herts-geſpan / dit kruid groeit op zand en ſteen-achtige plaatzen, 't word in alle verſtopt-heeden en kramptrekkingen gebruikt.

CARDIALGIA, Maag-pijn / Hert-pijn / is een pyn die men omtrend de maag of 't herte-putjen en de *Cartilago enſiformis*, of zwaard gedaantige kraak-been gewaar word. De oorſaaken hiervan zyn of een ſcherpe vocht dewelke in de maage geplaatſt is, waar door deszelfs mond geprikkelt, geknaagd en geſtooken word, of een kramp-trekkinge der baar-moeder, ende der darmen, enz: als ook een quade geſteltheit van het ribben-vlies, middel-rift, van de lever, blaze, koorts, wormen, ingezwlogen tegen-natuurlyke dingen, als ſtukken van glas, ſpelden, enz: in de genezinge moet men op de verſcheidene oorſaaken acht geeven, men gebruikt tegens de ſcherpte van de gal, purgeerende middelen, als *Diagrydium, reſin. Scammon. Jalap. Crem. Tartari, Gumm. Gutt.* enz. En de *Acida* als *Sp. Vitrioli Philoſoph. Succ. Citri, Acet. Acetoſell. Syrup. Corallior. Granator. de Omphac. Cryſtall. Montan. Teſt. Cochlear. Matr. Perlar.* Indien eenige zuure zappen de zondigende oorſaak zyn, kan men verſcheide zoorten van *Abſorbentia* gebruiken, als daar zyn *Terrea, Salia fixa*, en *Volatilia*; *Martialia*; als ook *Lap. Cancror. Mater perlar. Corall. Corn. Cerv. Uſt. Ebur. Uſt. Limatur. Martis, Cryſtall. Montan. Mandibul. Luc. Piſc. Lap. Percar. Conch. Præp. Terra Sigillat. Bol. Armen. Ol. Tartar. Per del. Spum. Chalyb. Eſſent. Martis*, &c. als by voorb.

℞. *Corn. Cerv. Sin. ign. PPt.*
Matris perlar.
Antimon. Diaphoret. Martial. ā ℈ß.
Laudan. Opiat. gr. j.
Ol. deſt. Macis. gt. j.
F. Pulv. op een keer te gebruiken.

Tegens de wormen kan men *Anthelmintica* gebruiken, ziet hiervan onder zyn Tytel. Tegens de tegen-natuurlyke of door onvoorſigtigheit ingezwloge ſcherpe dingen als vergiften enz: kan men alle vette en olyachtige dingen gebruiken, als *Lac. Ol. Olivar. Amygd. Dulc. Mithridat. Theriac. Ant. Diaphoret. Cryſtall. Præp. Smaragd.* maar de opblaazingen of winden verdryft men met *Carminantia* en *Aromatica*, als *Abſinth. Chamomill. Aneth. Roſmarin. Sem. Carvi. Aniſi. Cort. Aurantior. Baccar. Laur. Rad. Zedoar. Imperator. Galang. Elixir. Menth. Eſſent. Flor. Chamomillæ. Sp. Nitri dulcis, eſſent. Carminativa, Caſtor. Elix*

Citri

Citri aq. Carminativ. Sp. Carminativ. uitwendig kan men eenige verwarmende middelen gebruiken, als *Ol. Maſtichin. Aniſi, Succini, Carvi, Caryophyllor. Juniper. Nuciſt. Unguent. Dialtb. Anodyn. Ol. Stomachal. Craton. Ol. Deſt. Chamomill. Empl. de Cruſt. Panis, de Tacamabac. Carminativ. Mynſicht. Stomachal. Craton. Herb. Majoran. Menth. Origan. Roſmarin. Abſinth. Fol. Hyoſciam. Flor. Chamomill. Verbaſc. Bacc. Laur. Juniper. Sem. Aniſi, Fœniculi, Carvi, Cariophyllor, Macis, Cinamom. Rad. Acori veri, Galang,* &c.

CARDIMELECH, betekent by *DOLEUS* de Koning en regeerder van 't hert; edoch 't heeft dezelve beteekenis als *Spiritus animales* of levens-geeſten.

CARDO, Zie *Ginglymus.*

CARDOPATII RADIX, Zie *Carlina.*

CARDUUS BENEDICTUS, ACANTHUS GERMANICUS, **Cardebenedict / gezegende diſtel /** word in de hoven voort-geteelt, bloeit in de maanden Juny, en July, de bladeren zyn zweet-dryvende, ze zyn goet tegens alle zoorten van koortzen, wormen, duizelingen, verloorne eet-luſt, opgeſtopte maand-ſtonden, enz. de wol van dit kruid ſtelpt het bloeden der wonden. *Præparata* in de Apotheeken zyn *aq. deſtillat. Spiritus, Succus, Sal, Oleum deſtillat. Conſerva, Syrupus,* en *Extractum.*

CARDUUS FULLONUM, **Wever-diſtel /** deze is twederly, als daar is tamme, en wilde, de tamme word in Walſch-land, en voornamentlyk omtrent Bononien gezaait, de wilde groeit van zelfs op zandige, en onbebouwde plaatzen; de wortel word inwendig tegens de teeringe, en uitwendig tegens de klooven, en fiſtelen aan den aars, ſchurftheit en wratten gebruikt.

CARDUUS MARIÆ, SPINA ALBA HORTENSIS, **Onzer vrouwen-diſtel / Marien-diſtel /** groeit in de hoven, en in 't wild, dit kruid heeft een zweet, en pis dryvende kracht, het dryft ook de opgeſtopte maandſtonden, en wederſtaat de witte vloed; uitwendig word 't tegens den beginnemende kreeft in de borſt en de neuze gebruikt.

CARDUUS SATIVUS, ARTISCHOCA, SCOLYMUS, ook CINARA, **Artiſchokken / Articiocken /** worden overvloedig in de hoven aangequeekt, en in de keuken gebruikt; ze dryven de pis, en vermeerderen 't zaad.

CARDUUS SPHÆROCEPHALUS MOSCHATUS, Zie *Chamæleon Verus.*

CARDUUS VULGARIS, **gemeene-Diſtel /** groeit overal in 't wild: het zaad van wilde of gemeene diſtel in wyn gekookt, en de gedronken, word tegens de *Scorpioen* ſteken geprezen.

CARICÆ PINGUES, Zie *Ficus.*

CARIES, CARIES OSSIUM, **een Been-eter /** is als de ſcherpe ſtof der verouderde zweeren het been aantaſt, en als een worm het hout doorknaagt: gemeenlyk word men ook gewaar, dat het been by deze bedervinge zwart van kouleur is. Men verdeelt den Been-eter in drie verſcheidene zoorten, als ten eerſten *Teredo* en *Teredum* naar *BARBETTE* en *HORNIUS*, ten tweden *Spina Ventoſa*, en ten derden *Pedarthrocace.* Edoch alle deze namen betekenen een door-knaginge, of door-vretinge van 't been; maar de eene is altyd boven den anderen met verſcheide toevallen vergezelſchapt. Want als het wezen van 't been maar vettig, of zmeerig is, of dat wy eene vettigheid op 't zelve gewaar worden, betekend 't een beginnenden *Caries;* maar als 't been zwart, en als door-boort is, is het een volkomene *Caries.* In *Spina ventoſa*, word men gewaar dat de beenderen merklyk zwellen, zonder pyn. In *Pædarthrocace*, en voornamentlyk aan de kinderen zwellen de beenderen in de gewrigten vergezelſchapt met een *exulceratio* of verzweringe van de huit. Het doelwit ter genezinge moet aldus begonnen worden, men verbetere de ſcherpe door *Antiſcorbutica, Decocta Lignorum, purgantia* gemengd met *mercur. dulc.* als ook door de quylinge met *Mercurius*: edoch deze moet niet anders als aan ſterke lichaamen in 't werk geſtelt worden, tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig *Pulv. Ariſtoloch. Rotund. Angelic. Ireoſ. florent. Cort. Pini, Euphorbium, Aloës, Thus, Myrrha,* gemengd met Terpentyn, *Sp. Sal. Ammoniaci Caryophyllat. Sp. Tartari*: indien men door deze 't gewenſchte oogmerk dat de afſchilferinge des beens is, niet kan bereiken, zo is 't noodig ſterkere te gebruiken, als *Ung. Ægyptiac.* of *Fuſcum Felic. Wurtzii*, die gemengd kunnen worden met *Pulv. Colophon. Balſam. Sulphuris. Rulandi*, en *Ol. Caryophyll.* als ook 't *Ol. Ligni guaiac.* met *Sp. vin. tartariſat. Ol. Myrrhæ, Camphoræ, Sp. vitrioli*, ende ten laatſten *Butyr. Antimonii*, en *Ol. vitrioli*; door de kracht van deze worden de gecariëerde deelen heel licht van de gezonde geſcheiden. Edoch als men

men door deze zyn gewenſcht oogmerk niet kan bereiken, zo is 't noodzakelyk de *Raſpatura*, 't *Cauterium*, of de *extirpatio* werkſtellig te maaken; dit alles werk-ſtellig gemaakt zynde, kan 't evenwel gebeuren dat men zyn oogmerk niet bereikt, ten zy dat men door het gebruik van inwendige genees-middelen dit in het lichaam ſchuilende gebrek overwinne. Als men de *Caries* ofte been-eter naar wenſch door de *Cauſtica* heeft uitgeroeit fluit de wonde altyd door een hol lid-teeken.

CARLINA, RADIX CARDOPATII Ever-wortel/ heeft de dikte omtrent van een duim, en een tamelyke lengte, ze is van buiten bruin van verw, hebbende veel kloven, ze is van binnen wit, en van een ſterken en niet min aangenaamen reuk, edoch van een ſcherpen ſmaak. Ze word *Carlina* genoemt, om dat men verhaalt, dat deze wortel 't allereerſt aan *CAROLUS MAGNUS* door een Engel is bekend gemaakt, met dewelke hy ook zyn leger van de Peſt bevryde; men brengt deze wortel uit Zwitzerland tot ons. Deszelfs kruid is een zoort van diſtelen, dat *Chamæleon Albus* genoemt word. Beneffens deze vind men noch een zoort *Carlina Nigra*, waarvan het kruid *Chamæleon Niger* genoemt word. De beſte zoort is die, dewelke noch verſch, edoch te gelyk wel uitgedroogt is. Beide zoorten dezer wortelen zyn zeer uitneemende in alle beſmettelyke en peſtilentiale ziektens, ze verwekken 't zweeten, dryven de pis, de maand-ſtonden der vrouwen, en dooden de wormen; ook verſterken dezelve de mage, en wederſtaan de opblaazingen der darmen; maar of dezelve een Magiſche en aantrekkende kracht hebben, dat is, als dezelve geknaauwt of aan een menſch ofte beeſt gehangen worden, zy de krachten onttrekken van die menſch, of van dat dier, 't welk zich by of omtrent die menſch of dat dier bevind, en dezelve mede deelen, aan die, of dat geene waar aan deze wortel gehangen is, gelyk *PARACELSUS* en *STARICIUS* meenen, willen wy niet onderzoeken.

CARMINATIVA, worden die genees-middelen genoemt, waardoor de opblazingen en de winden des buiks vermindert, en weggenoomen worden; deze zyn *Rad. Carlin. Zedoar. Calam. Aromat. flor. Chamomill. Sem. Aneth. Fœniculi*, *Bacc. Lauri*, *Cortic. Aurantior.* en *Citri*; *Eſſentia Carminativa*, *Elixir Citri*, *Sp. nitri dulcis*, *Sp. Sallis Ammoniaci Aniſat. Liq. Corn. Cerv. Succinat. ol. Laurin*, *Carvi*, *Aneth. Empl.* de *Cruſta panis*, de *Baccis Lauri* &c. Alle deze middelen worden tegens *Anorexia*, ſpys-walging, en andere gebreeken der maag, kolyk, enz. gebruikt.

CARNEA MOLES, Zie *Placenta Uterina*.

CARNEOLUS SARDA of SARDUS, een Carneool. is een Edel-geſteente 't welk vleeſch-verwig of van een vlees-achtige koleur is, dit Edel-geſteente word zeer gepreezen tegens alle bloed-ſtortingen, edoch 't word meeſt gebruikt om zignetten daarin uit te ſnyden.

CARNIFEX SPAGYRICUS, betekend by de goud-makers *Vulcanus* of 't vuur.

CARNOSA CUTIS, Zie *Panniculus Carnoſus*.

CARO, beteekend gemeenlyk Vleeſch of yder Spierachtig wezen; als ook de inwendige zelfſtandigheit van de weeke vruchten, als van Limoenen, queen enz.

CARO LUXURIANS, weeldrig vleeſch, Zie *Hyperſarcoſis*.

CAROBA, Zie *Siliqua dulcis*.

CAROLI, worden genoemt de kleine Venus-builen aan 't mannelyke lid; als ook *Caries pudendorum*.

CAROS, CAROSIS, Zie *Somnolentia*.

CAROTICI, worden by *ETMULLER Tom. II. Oper. Medic. p.* 778. *b.* genoemt die, dewelke door den wyn zodanig overwonnen zyn, dat ze ſlapende leggen als iemand die een ſlaap-ziekte heeft.

CAROTIS, Zie *Arteria*.

CARPIO, CARPO, een Karper/ is een bekende Viſch: de gal uit dezen viſch word tegens de gebreeken der oogen gebruikt, de driehoekige ſteen aan het kakebeen word van veelen zeer geprezen te zyn een *Arcanum* tegens de vallende ziekte; van gelyken ook die, dewelke een half ronde gedaante hebben en boven de oogen dezer viſſchen geplaatſt zyn.

CARPO BALSAMUM, Zie *Balſamum verum*.

CARPUS, BRACHIALE, RASCETA; de Voor-hand/ beſtaat uit acht ongenaamde beenderen, die van verſcheidene gedaante zyn. Deze beenderen worden door zeer ſterke banden dewelke van de Elle- en Arm-pyp voortkomen gebonden, en als

 t'zaam

t'zaam getrokken, ook zyn deze beenderen in dubbele reyen, dat is in twee reijen geplaatſt, zo dat de vier eerſte aan de elle pyp, en de andere vier met de beenderen van de naa-hand vereenigd zyn.

CARTHAMUS, CNICUS, is een zoort van diſtel, het is 't zelfde kruid waar op de wilde Saffraan groeit, het groeit omtrent Straatsborg, en Frankfort (a). Het zaad *Semen Carthami* is meer in gebruik als de bloemen, het is wit, langachtig, en hoekig, hebbende een harde ſchil, waar onder een wit merg dat van een zoeten ſmaak is; dit zaad heeft een purgerende kracht, en word hierom onder de *Emulſiones* gebruikt, in de Apotheeken zyn in gebruik de *Species Diacarthami.* De bloemen worden gebruikt om te verwen.

CARTILAGO, Kake-been/ Knor-been/ is een met het been overeenkomend deel, wit van koleur, glat, en buigzaam, het word dikwils aan de buitenſte deelen der beenderen gevonden; veele van dezelve veranderen door den tyd in been, hiervan daan is 't dat men by de kinderen meer kraak-beenderen als by de oude vind, het maakt door zyn glibberigheid, dat de beenderen beter kunnen bewogen worden. De andere zoorten van kraak-beenderen zyn van, of tot verſcheiden gebruik, als ten eerſten dat ze zommige deelen oplichten, waar door de lucht gematigd word, gelyk in de lucht-pyp geſchied; ten tweeden om de holligheden te dekken; want zo bedekt de ſtrot-lap den mond van de lucht-pyp; ten derden worden daar door de deelen des lichaams vaſter en duurzamer gemaakt. De voornaamſte kraak-beenderen waarvan dikwils in de ontleedkunde gewaagt word, zyn de volgende:

CARTILAGO ANNULARIS CRICOIDES ofte INNOMINATA, het ring gedaantige kraak-been is het tweede kraak-been in de lucht-pyp.

CARTILAGA ENSIFORMIS of XIPHOIDES 't zwaard-gedaantige kraake-been/ word ook genoemt *Mucronata*; dit kraakbeen maakt het ſcherpe gedeelte van het borſt-been uit, maar andere verſtaan hier door ook het geheele borſt-been, om de gelykenis of gedaante die het heeft van een zwaard.

(a) Word hier te Lande door de Liefhebbers in de hooven aangequeekt.

CARTILAGO SCUTIFORMIS of THYRIOIDES, en niet *Thyroides* 't welk niet wel gezegt is, 't Schild gedaantige Krake-been aan de lucht-pyp word aldus genoemt om zyn vier-hoekige gedaante. Het bultige of verhevene deel van 't zelfde 't welk van buiten aan den hals gezien word, noemt men *Pomum Adami* of Adams-appel, om dat het gemeene volk haar verbeeld dat een ſtuk des Appels waarvan Adam heeft gegeten, op die plaats is blyven ſteeken, tot ſtraffe der overtredinge, enz. op de nakomelingen is voortgeplant. In 't midden van dit kraak-been is een ſtreek, hierom zyn zommige van gedachten dat 't dubbel is, edoch het is maar enkeld. *Cartilagines Sigmoideæ* of *Semicirculares* de half ring-gedaantige kraak-beenderen aan de lucht pyp, worden wegens haar gedaante alzo genoemt.

CARUM CARVI, CUMINUM PRATENSE of SYLVESTRE, Carwey/ groeit overal in de hoven, het zaad van dit gewas word maar alleen gebruikt, het is klein en lang-achtig gekromt, van een ſterken ſpeceryachtigen ſmaak en aangenamen reuk, 't bloeit in de maanden Juny, en July: *HELMONT* noemt dit zaad een trooſt der armen, om dat het van dezelve in veele ziektens gebruikt word. Dit zaad verſterkt de maag, 't hooft en het geheugen, verdeelt de winden, en is dienſtig in 't kolyk, moeder-plaag, en andere pynen des buiks, het dryft de pis en verlicht de pynen die door den ſteen veroorzaakt zyn: de *præparata* hiervan zyn, *Confectum Sem: Aqua*, en *Oleum deſtillatum.*

CARUNCULA, een Kliertje / een kleine buil/ deze zyn (1) natuurlyke, en koomen in de Ontleed-kunde voor als:

CARUNCULA INNOMINATA, het ongenoemde ſtukjen vleeſch of kliertjen in de buitenſte hoek van 't oog, word tegenswoordig genoemt *Glandula Lacrymalis.*

CARUNCULA LACRYMALIS, 't traan kliertje in de binnenſte ooghoek.

CARUNCULÆ MYRTIFORMES, Vleeſige heuveltjes in de ſchede van de lyfmoeder.

CARUNCULÆ PAPILLARES, Tepel wyze kliertjes in de nieren.

CARUNCULÆ VESICULARUM SEMINALIUM de vleeſige deeltjens of kliertjens aan de zaat-blaasjens.

Of (2) tegen-natuurlyke door toevalligheden; want zo noemt men ook de klei-

kleine ſtukjens vleeſch die in de roode loop buiten het lichaam geworpen worden; *CELSUS* noemt de *Polypus narium* of vleeſch-gewas der neuze *Caruncula*; en zo noemt men ook de vleeſchachtige uitwaſſingen *Carunculæ.*

CARUS, Zie *Somnolentia.*

CARYCA, word van zommige in plaats van *Carica* geſchreven, en heeft zonder twyffel zyn oorſprong bekoomen van de ſtad *Carya* in *Peloponnes.*

CARYOPHYLLATA, HERBA BENEDICTA, **Nagel-wortel** / word op woeſte plaatzen in 't wild groeijende gevonden, deze wortel verſterkt de teel-deelen, zo wel van de mannen, als van de vrouwen, ook word hierdoor de bevruchtinge te hulp-gekoomen, als men deze wortel in Wyn ofte bier doet, word daar door aan de zelve een aangenaamen reuk en ſmaak mede gedeelt, ook worden deze daar door voor 't zuur bewaart.

CARYOPHYLLI AROMATICI, **Nagelen** / **Kruid-Nagelen** / de nagelen zyn een lang-achtig beginzel van de vrucht des nagel-booms, dewelke in *Amboina* in Ooſt-Indiën groeit, ze worden alzo genoemt om datze de gedaante hebben van een nagel, daar boven vier punten, en in 't midden een ronden knop aan is, en welke van beneden punt-achtig is, ze zyn van coleur donker-bruin, hebbende een ſcherpen ſpeceryachtigen ſmaak, en aangenaamen reuk; ze worden vergadert van 't begin der maand September tot in de maand van February, de beſte moeten heel droog en met haare bovenſte knopkens noch voorzien zyn, en als men dezelve drukt of een warme naald' daarin ſteekt oly van haar geven. Ze verſterken 't hoofd, hart, maag, en zenuwen, hierom worden ze in flauwtens, koude-maag, drajingen, en voornamentlyk in tand-pyn, die uit koude zinkingen ontſtaat gebruikt, tegens deze zinkingen word ook 't gedeſtilleerde oly gebruikt, het welk men ook tegens de koude in de koorts op 't harte-putjen ſtryken kan: als de oly verſch is, moet ze van couleur gout-geel zyn, in de koude lucht ziet ze root uit.

CARYOPHYLLI REGII, **Koninks-nagelen** / zyn heel klein, hebben qualyk de dikte van een gerſten koorn, en maaken met haar zeſſen of achten eene kroon, dewelke beter de gedaante van een bloem, als van een vrucht heeft; ze zyn in verw, reuk, en krachten met de anderen overeenkomſtig; maar om dat dezelve heel koſtlyk en zeld-zaam zyn, zo worden ze zelden by iemand anders, als by de liefhebbers van eenige fraijigheden gevonden, door de Indiaanen worden dezelve aan draatjes geregen, en in plaats van arm en hals-banden gedragen.

CARYOPHYLLUS HORTENSIS, FLOS CARYOPHYLLORUM, **Nagel-bloemen** / **Angelieren** / worden in de hooven aangequeekt, deze verſterken 't hooft, de zenuwen, 't hert, de maag, en lever, ze wederſtaan 't vergift, en worden zeer gepreezen tegens de hert-kloppingen, moeder-pyn, en opgeſtopte maand-ſtonden.

CARYOPHYLLUS INDICUS, FLOS AFRICANUS, **Indiaanſche-Nagelen** / groeijen in Africa in 't wild, maar worden by ons in de hooven voortgeteeld, ze dryven de pis, en de maand-ſtonden.

CARYOPHYLLUS, SYLVESTRIS of MONTANEUS, **veld- of donder nagelen** / worden op drooge en zandige plaatzen op de bergen gevonden, maar zyn in de genees-kunde niet in gebruik.

CASCHU, is even 't zelfde als *Catechu.*

CASSALE VULNUS, is een wonde der borſt.

CASSIA BRASILIENSIS, Zie *Caſſia fistula.*

CASSIA CARYOPHYLLATA, **nagel-kaneel**: deze baſt of ſchil word door de Engelſche uit America van Brazilien, en Madagaſcar gebracht, hy is dun, root-bruin, van de buitenſte ſchil gezuivert, en als kaneel in een gerolt, hy heeft een ſcherpen, ſpeceryachtigen ſmaak, en naar nagelen hellenden reuk: de boom waaraan deze ſchil groeit, is een zoort van nagelen boom; deze ſchil heeft een verſterkende kracht, zo dat daar door 't hooft, de maag, zenuwen, alle zenuwachtige deelen en de moeder verſterkt worden, ook word 't zelfde in de moeijelyke baaringe en water-zucht gebruikt; zommige maaken hieruit een *Eſſentia* of *Tinctura* met de *Spiritus vini.*

CASSIA CINAMOMEA, Zie *Cinnamomum.*

CASSIA FISTULA, **Pyp-kaſſie** / beſtaat uit langwerpige pyp-houten, van verſcheidene groote, deze pyp-houten hebben van buiten een zwarte, harde, en hout-achtige ſchil, maar van binnen een zwart, ſcherp

en te gelyk zoet merg, dat door tuſſchenkominge van een vlies in verſcheidene holtens verdeelt word, in yder van deze holligheid is ook een plat en glad zaad, dat de gedaante van een hart heeft. De Kaſſie word tot ons uit Ooſt- en Weſt-Indien gebracht. Onder de Orientaalſche Kaſſia vind men twederly zoorten, de eene zoort komt uit Cambaja, Cananor, en andere plaatzen in Indiën, en de andere uit Egypten. De eerſte van deze Caſſia word maar Caſſia Orientalis, of Levantſche genoemt; heeft veel dikker, en grooter pypen als de andere: welke pypen te gelyk zwaar en gaaf zyn; houdende in haar beſlooten een zuiker zoet merg. De twede zoort van de Orientaalſche Kaſſia word uit Egypten over Alexandrien gebracht, deze heeft veel dunner, ſmaller, en tederder pypen; edoch ze komt in de overige hoedanigheden met de andere overeen; beide deze zoorten van Kaſſie groeijen op hooge boomen. Van de Occidentaalſche Kaſſie vind men ook twee verſcheide zoorten, waarvan de eene uit Brazilien, maar de andere uit de Antilliſche Eylanden gebracht word; de eerſte *Caſſia Braſilienſis* beſtaat uit zeer groote, lange, en dikke pypen, dewelke eenige voeten lang, en van dikte als een vuiſt zyn; maar dewyl deze Kaſſie zodanig een purgeerende kracht niet heeft als de andere, zo word ze van de Drogiſten weinig aan gehouden, maar meerder komt by de Drogiſten in aanmerkinge de *Caſſia Infularum*, deze is in gedaante, verw, en overige hoedanigheeden met de Orientaalſche byna overeen komſtig, hoe nader de zelve met de Orientaalſche overeenkomt, hoe beter dezelve gehouden word; het binnenſte merg uit deze Kaſſia purgeert de overvloedige gal, en ſcherpe vochtigheeden; dit merg word van de Apotheekers uyt de pypen gedaan en *Pulpa of flos Caſſiæ* genoemt, deze *Pulpa* moet altyd verſch gemaakt worden, want lang gemaakt geweeſt zynde bederft dezelve, en word zuur, de *Doſis* of gifte hiervan is voor kinderen een en een half drachma, en voor oude een, en een half once tot vier oncen. Maar hedendaags word de *Caſſia* meeſt uitwendig in clyſteeren gebruikt, en *Caſſia pro Clyſteribus Extracta* genoemt. In de Apotheeken heeft men noch eenige *Præparata* van de Caſſie als *Electuarium de Caſſia & Manna*, *Electuarium cum foliis Sennæ*, en *Syrupus de Caſſia*. Op 't laatſt dient hier noch aangemerkt te worden; dat men zegt dat de ſchillen of de baſt van de *Caſſia* 't hair doet groeijen, als dezelve geſtampt, in water geweekt, en de hairen daarmede gewaſſchen worden.

CASSIA LIGNEA, Kaſſien-baſt/ is een te zaam gerolde ſchil, ietwes dikker als kaneel, de ſmaak, en reuk, zyn zo ſcherp niet als die van de kaneel, deze baſt is rooder van verw als de kaneel: hy word tot ons uit Ooſt-Indien gebracht, en van zommige Moeder-kaneel genoemt, edoch deze naam is beter eigen aan de dikke kaneel, de beſte moet zyn verſch, hoog van couleur, van ſmaak en reuk ſpecery-achtig, zo dat hy zeer na met de kaneel overeen moet komen; deze baſt word ook dikwils onder de kaneel verkocht, maar wie merkt dit niet aan voor een bedrog, want deze baſt is veel minder in prys als de rechte kaneel (*a*).

CASSIA MELLIS, word uit 't merg van de *Caſſia fiſtula* en honig gemaakt, en in de *clyſteeren* gebruikt.

CASSONADA, Kaſſonaad-zuiker/ word uit *Moſcovade* gemaakt, en gemeenlyk in kiſten, en kleine tonnen tot ons gebracht; andere noemen dezen zuiker Farin-zuiker (*b*) om dat hy niet in brooden, maar in groote en kleine ſtukken tot ons komt.

CASSOVARIUS, Zie *Caſuarius*.

CASTANEA, een Kaſtanien-boom/ wiens vruchten *Caſtanea* Kaſtanien genoemt worden, de Kaſtanien-boom groeit op hooge landen in de Paltz, Elzas en in Pruiſſen, als ook in Vrankryk en andere landen; de groote Kaſtanien worden Maronen genoemt, ze zyn dienſtig om in alle zoorten van buik-loopen te gebruiken, ze beneemen 't walgen, en braaken, ſtillen het bloed-ſpuuwen, vermeerderen 't zaad, en prikkelen aan tot het oeffenen der omhelzingen.

CASTOR de Bever/ heeft van voore de gedaante van een vier-voetig dier, en van achteren de gelykheid van een viſch; dit dier

(*a*) 't Onderſcheidende ken-teeken der *Caſſia lignea* en des *Caneels*, dat de eerſte zeer lymig, de andere in 't geheel niet is.

(*b*) Beter word hy wegens zyne gelykheid genoemt Farin-zuiker/ 't geen ze van 't Latynſche woord *farina* meel ontleend hebben; zo dat wy denzelven noemen zuiker-meel; edoch 't is niets anders als loſſe, witte zuiker.

dier geneert zig op 't land en in 't water: het is tamelyk dik van lichaam, van pooten kort als een Das, welkers voorſte pooten met de pooten der honden, maar de achterſte met die van de Ganzen of Zwaanen overeenkomſtig zyn. Van dit dier komt voort het

CASTOREUM, Bever-geil / dat in een lang-achtige ronden zak, omtrent zo groot als een ey beſlooten is, het is van buiten bruin van verw, en van binnen heeft 't een kaneel-achtige couleur, bezet met een vettigheid, die met een ſcherpen en eenigzints bitteren ſmaak, ſterken onaangenaamen en viezen reuk vergezelt is; het *Caſtoreum* komt meeſt uit Littouwen: het zyn niet de zaadballen zo als men voor dezen geloofde, die de bever zig zelfs uit byt en van hem werpt wanneer hy door de Jagers ſterk vervolgd werd; neen maar 't zyn groote blaaskens dewelke beneden aan 't lichaam by 't ſchaam-been zitten, in dewelke deze bruine en met eenige huidekens vermengde vette ſtof gevonden word: by de dieren van beide geſlacht worden deze blaaskens gevonden. Het beſte *Caſtoreum* moet van binnen met vezelkens, en kleine vellekens door-waſſen, zwaaren hard zyn. Het *Caſtoreum* heeft een *Sal volatile Oleoſum* by zich, het word hierom in alle ziektens des hoofts en der zenuwen als in beroertheid, vallende ziekte, verloren gehoor, duizelingen, buik-pynen, en moeder-ziektens gebruikt; het verhaaſt de maandſtonden der vrouwen, en dryft de kraamzuiveringe na de geboorte, de *Eſſentia Caſtorei* word meeſt inwendig gebruikt.

CASTRATUS, Een gelubde / is iemand wien de zaad-ballen weg-geſneeden, en de kracht tot de voort-teelinge benoomen is, hier onder worden ook die geene gerekent, die van een breuk geſneeden zyn, zo dat de breuk-ſnyders van 't gemeene zoort

CASTRATORES genoemt worden.

CASTRENSIS, MILITARIS, is een bygevoegd woord, en word daar onder verſtaan *Caſtrenſis morbis*, een Veld- en Soldaten ziekte.

CASUARIUS of CASEARIUS, is een groote vogel, hy word door de Indianen EME genaamt, de eyeren van den zelven *Ova Caſearii* zyn groenachtig, en hebben met de Struyzen-eieren eenderley kracht.

CASUS, is 't zelfde als *Symptoma* een toeval.

CATACAUMA, Zie *Ambuſta*.

CATACLEIS, een zeker kraak-been 't welk maar by de menſchen alleen gevonden word, en word van *GALENUS* genoemt de eerſte korte rib in de borſt.

CATACLYSMA, Zie *Clyſter*.

CATAGMATICUS, word gezegt van de genees-middelen, die tot de genezinge der breuken vereiſcht worden, by voorb. *Catagmatica deligatio*, een verbindinge der breuken, *Catagmatica emplaſtra*, breukplaaſters.

CATALEPSIS, CATOCHE, CATALEPSIA, PREHENSIO, CONGELATIO, STUPOR VIGILANS, Zin-vang / Leden-verſtyving / is een zoort van ſlaap-ziekte: een verwonderens waardig toe-val; want de in, en uitwendige zinnen benevens de beweging verlaten den lyder, zo dat de leden des lyders verſtyven als een pylaar; en in die gedaante blyven, waar in ze waren, toen ze van de ziekte aangetaſt wierden: deze lyders ſchynen te ſlaapen, maar dog ze ſlaapen niet, en zyn van gevoel berooft. De oorzaak, en de genezing is de zelve als die der *Apoplexia*, waarom dezelve onder dien Tytel konnen nagezien worden.

CATALOTICA, zyn zodanige genees-middelen welke de lid-teekens doen verdwynen en gelyk maaken, deze zyn *Os, Sepiæ, Pompholyx, Ceruſſa, Æs uſtum, Alumen uſt. Vitriol. Alb. Uſt. Mercur. Præcip. Ung. Ægypt. Lap. Medicamentos.* gecalcineerde ſlakken, Tabaks-aſch, enz.

CATAMENIA, Zie *Menſtruum*.

CATAPASMA, CATAPASTUM, een droog tot poeder gemaakt middel om de huid te zuiveren, hoe wel 't ook voor al dat geene waar mede men de huit beſtrooit of bevochtigd genomen word.

CATAPHORA, COMA SOMNOLENTUM, Slaap-zucht / Slaap-ziekte; is een ziekte waarin de Lyders geduurig ſlaapen; edoch hier in van de natuurlyken ſlaap onderſcheiden, dat de lyders wakker gemaakt zynde raazen, of ylen, en zomtyds door een koorts overvallen worden. De naaſte oorzaak van deze ziekte is een groote traagheid der dier-lyke geeſten, en deze heeft tot haar oorzaak een dik en taai bloed, waar door de *Spiritus* tegen gehouden worden; als ook ſtooten, vallen, en ſlagen aan 't hooft, geronnen en ge-extravaſeert bloed, *Abſceſſus cerebri*, het mis-

bruik der *Narcotica*, voornamentlyk van *Opium*, rook van koolen, 't ſlaapen op een Zafraan-zak; maar de verſtrooijingen der denk-beelden maakt dat 'er een *Dilirium* by komt. Tot de genezinge gebruikt men *Excitantia* met *Analeptica*, als *Sal. vol. uri-næ*, *Corn. Cerv. Sang. human. Fuligin. Sp. Sal. Ammoniaci*, *Ærugin. Vitriol. volat. Acetum cum Caſtor. Sp. Salis Ammoniaci Succinat. Lavendulat. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Eſſent. Caſtorei*, *Spirit. vin. Camphorat. Aq. Hirundin*: *cum Coſtor. Regin. Hung. Apoplectic. Acet. Rutac. Roſar.* &c. *Pulv. Caſtor. Sem. Sinapi*, *Naſturt. hortenſ. Succin. Præp. Ambr.* Men kan ook den lyder wakker maaken, met ſterk geluit-maken, als ſchreeuwen, enz. door 't wryven met groöve doeken, prikkelen met vederen in de neuze, met brandende en blaartrekkende middelen, of door ſterke *Sternutatoria* als *Euphorbium. Caſtor. Majoran. Sal. vol. Urinæ*, *Hellebor. Alb.* en ſcherpe *Clyſmata* uit *Herb. Abſinth. Majoran. Chamom. Serpill. Cent. min. Betonic. Roriſmarin. rad. Pyrethr. Colocynth. Electuar. hier. Agaric. fell. Tauri*, *rad. Lappæ major. Cortic. Tamariſc. raſur. Lign. guajac.* Indien de ziekte uit misbruik van *Opium*, of door onvoorziens gegetene *Cicuta* &c. Ontſtaat zo is 't noodig dat men den Lyder een braakmiddel ingeve, daar na kunnen de *Acida* gebruikt worden, als *Acetum rutaceum*, *Lilior. Convall. Lavendul. Flor. tunic. Sp. Virid. Æris*, *Sulphuris*, *vitrioli*, *Cephalic.* Maar zo de flymachtige raauwigheden hiervan de oorzaak zyn, worden dezelve verbeterd door *Aromatica*, en *Reſolventia*, deze zyn tot 't inwendige gebruik *Eſſent. Serpill. Saſſafras*, *Thymi*, *Saturei. Roriſm. Ol. deſt. Rutæ*, *Salviæ Thée* &c. en tot het uitwendige zyn dienſtig *Fomentationes*, uit *Lavend. Majoran. Salvia Satureia flor. Sambuc. Bacc. Juniper. Lauri* in wyn of azyn gekookt; Als 't bloed tuſſchen 't bekkeneel geronnen en aan 't bederven is, kan men in den beginne een latinge, en als dan reſolverende middelen ordonneeren, deze kunnen 't bequaamſte met wyn gekookt in gedaante van *fomentationes* gebruikt worden, en beſtaan uit *flor. Hyperic. Sambuc. Serpill. Verbaſc. Majoran. herb. Chærefol. Agrimon. Sem. Carvi*, *Aniſi*, *Cumini*, *Fœnicul. Baccar. Juniper. Laur.* Maar zomtyds word ook de Trepaan vereiſcht, als ook het in de Heel-kunde gebruikelyke Inſtrument *Triplois*, waar over men SCULTETUS, *HILDANUS, DE LA CHARIERE*, en meer andere nazien kan.

CATAPHRACTA, hier door word by de Heel-meeſters verſtaan een band, een verband der borſt, een middelyfs-band, deze band word dus, naar 't Romeinſche Borſt-harnas genaamt.

CATAPLASMA, MALAGMA, PULS, Een pap/ bry/ is een genees-middel dat uitwendig gebruikt word, welkers voornaamſte uitwerkingen zyn om te verzachten, en te vermurwen, als 't warm gebruikt word. De hier toe bequaamſte middelen zyn, alle bladeren, kruiden, wortelen, zaaden, en vruchten, maar de gebruiklykſten zyn *Folia. Cicut. Hyoſc. Malv. Parietar. Atriplic. Alth. Flor. Sambuc. Melilot. Verbaſc. Linar. Rad. Althææ*, *Lilior. Albor. Ariſtoloch. Rot. Cichor. Sem. Fœn. Græc. Lini*, *Farin. Fabar. Rad. Angelic. Imperator. Sem Aniſi*, *Cumini*, *baccæ Lauri*, *Juniper.* als ook de *Olea expreſſa* en *Inſolata*, als *Hyperic. Lilior. Albor. Lini*, zomtyds worden ook de *Stercora*, der dieren tot *Cataplaſmata* gebruikt, als by voorb. van ſchaapen tegens de water-zucht, van verkens tegens 't bloeden van de lyf-moeder, enz. Diergelyke middelen worden als een pap gekookt; maar behendiger, en beter is 't, dat men in plaats van de kruiden, en wortelen alleen, *Pulpa Pomorum*, zuur-deeg, kruim van brood, Zwaluwen-neſten, enz: daar onder menge en dat te zamen tot een pap kooke, ziet hier een voorbeeld.

℞. *Rad. Alth.*
Lilior. Albor.
Malv. ā ℥j.
HB. Mercurial.
fol. Spinach.
Urtic. ā *mij.*
Branc. Urſin.
Parietar. ā *mj.*
Incis. Contus. Coque in Lactis. q. ſ. ad Conſiſtentiam pultis, *trajice per Setaceum.*
adde
Farin. Fœn. Græc.
Lini ā ℥ij.
Pulp. Caricar. Pingv. ℥ß.
D. S.

vermurwende pap om in de ontſtekinge de ryp-wordinge te verhaaſten: ofte

℞. *Herb. Branc. Urſin.*
Fol. Malv.

Flor.

Flor. Chamomill.
Melilot.
Sambuc. ā mj.
Conch. fluviat. Contus. ℥ij.
Acet. Flor. Sambuc. ℥iij.
Incis. Contus. in aq. font. q. ſ. coque ad conſiſtent. Pultis
adde
Cremor. avenæ. mij.
f. Cataplaſma. D. S.
verdwynende, en verdeelende pap tot de zwelling van de ballen.

CATAPOTIA, Zie *Pilula*.

CATAPTOSIS, is een toeval dewelke die geenen overkomt, die met de vallende ziekte gequelt zyn.

CATAPUTIA MAJOR, Zie *Ricinus*.

CATAPUTIA MAJOR, LATHYRIS MINOR, Spring-wortel / word in de hooven aangequeekt, het zaad purgeert zeer ſterk de water-achtige en fleimige vochtigheeden, als mede de gal, maar 't word zelden gebruikt.

CATARACTA, SUFFUSIO, de Staar / is een gebrek der oogen als 't gezicht in 't geheel, of voor een gedeelte door een grove taaje ſlym of ſtof, die zig tuſſchen 't hoorn-vlies, en 't Cryſtallyne vocht gezet heeft, benoomen word. De hooft oorzaak van dit gebrek is, gelyk we zo even gezegt hebben, een taaje ſlym, of een vlies, tuſſchen 't hoorn-vlies, en 't cryſtallyne vocht: want in den beginne is 't maar een ſlym, die door den tyd tot een vlies van verſcheidene verwen word, hangende rond om de *Uvea* of druif-bezie-vlies. Waarvan de oorzaaken zyn, een quade levens-wyze, ontſteekinge der oogen, overmatige traanen-ſtortingen, 't ſtudeeren by nacht, koortzen die het hooft aantaſten, zwaare pynen des hoofts, en kneuzingen van den oog-appel. In de genezinge moet men onderzoeken of de lyder lang ofte kort aan dit gebrek is onderhevig geweeſt: indien 't gebrek noch verſch is, dat is zodanig, dat 't ſlym noch niet in een vlies verandert is, heeft men noch eenige hoope te verwachten, van de middelen, dewelke men noemt *Incidentia*, hier door word 't ſlym weder vloeibaar gemaakt, en daar na afgeleid. Hier onder nu behooren de purgeerende middelen uit *Mercur. Dulcis*, *Gumm. Ammoniac. Maſſa Pilular. Cochiar.* ofte *Sudorifera* uit *Reſin. Lign. Guajac.* en *Maſticatoria* uit *Cubeb. Fœnic. Maſtich. Pyretbrum*, of *Gargariſmata* uit *Betonica*, *Majoran. Salvia*, *Ruta*, *Fœnicul. Sem. Erucæ*, *Cubeb. Rad. Pyretbr.* of *Setacea*, en *Veſicatoria*. Maar indien hier door niets kan uitgewerkt worden, zo is 'er niets overig, als den tyd af te wachten, tot dat de ſtaar in ſtaat is om gelicht te kunnen worden, ziet hierover *BAARTISCH* (*a*).

CATARRHUS, Een Zinking / Catern / deze ziekte was by de ouden twederly, te weten een heete, en een koude, wegens derzelver oorzaak en toevallen alzo genoemt. De nieuwe Genees-heeren houden deze onderſcheidingen ook, maar met andere benamingen; want dat gene 't welk by de ouden een heete zinkinge was, word door de nieuwe een ſcherpte genoemt, 't geen by de ouden de koude zinkinge was, word van de nieuwe *Pituita* of ſlym genoemt. De heete, anders ſcherpe zinkingen openbaaren zig met hette, en pyne, in de een en ander plaats; deze worden ook van zommige Schryvers genoemt de onvaſte of vliegende Jicht, als ook ſcherpe en heete zinkingen. De ſlymachtige of koude zinkingen word men in den beginne gewaar door een traagheid der leeden, zwaarte en pyne des hoofds, pyne omtrent de lendenen, vergeſelſchapt met koortzen en wel voornamentlyk tegens den avond, met zwellinge en pyne der voeten. De oorzaak hiervan is een ſcherpte des bloeds 't zy alleen ofte vergeſelſchapt met ſlym. De verafzynde of verafgelegene oorzaaken zyn, een koude, vochtige, en nevelige-lucht, 't overvloedige drinken van wyn en bier, of 't nuttigen van taaje en ſlymige ſpyze, enz: De genezinge van de ſcherpe zinkingen word in 't werk geſtelt door die middelen de welke in de ſcheurbuik gebruikt worden, als een *Infuſio*, of een afkookzel beſtaande uit *Herb. Hyſſop. Menth. Alth. Scolopendr. Cochlear. Fumar. Naſturt. Serpill. rad. Enul. Liquirit. Sarſaparill. Centaur. min. Lign. Sanct. Saſſafras. Juniper. Quercin.* &c. Maar de koude zinkingen worden genezen met *Evacuantia*, en voornamentlyk met *Diaphoretica*, *Laxantia*, en *Diuretica*, als de ziekte uit een verſtoppinge der zweet-gaaten ontſtaat. Indien de inwendige deelen met veel vocht aangevult zyn, word dit volgende *Extractum Cephalicum* zeer gepreezen:

℞. *Colo-*

(*a*) Als ook *DIONIS* verhand: van de *Chirurgie. Operat.* p. 419. tot 423.

℞. *Colocynthid.* ℥vj.
Agaric. Trochiſcat.
Diagryd.
Hellebor. Nigr. Præp.
Turbith. ā ℥ß.
Aloes. ℥j.
Specier. Diarrhod. ℥ß.
Sp. Vin. q. ſ.
Fiat Extractum.

ook kan men gebruiken *Tinct. Succin. Antimon. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Sp. Sal. Ammoniaci Succinat. Lavendulat. Eſſent. Catarrhal. Saſſafras, Serpilli, Sp. Cochlear. Cephalic. &c. TACHENIUS* pryſt de Campher geſolveert in 't oly van brandſteen.

CATARRHUS SUFFOCATIVUS, Een ſmorende Zinking / de oorzaak hiervan is een ſcherpe wei, waar door 't bovenſte gedeelte van de lucht-pyp bevochtigd, door welke 't hoeſten veroorzaakt, en eene verſmoringe gedreigt word, waarby men noch gewaar word eene verhaaſte beweginge, of een drift des bloeds, en van de wei in de longen, de welke de adem-haalinge belet. In dit gevaarlyk toeval moet noodzaaklyk een ader geopend worden, en de *Crocata* en *Opiata* gemengd met *Bolus, Terra Sigillat. Corn. Cerv. Uſt. Ebor. Uſt. Sperm. Ceti, Succin. Præp.* kunnen voor den lyder geordonneert worden. Om den vergaderden ſlym uit te waſſchen kan men een *Gargariſma* uit *Acet. Mel. Roſar. Sp. Vitrioli, Sp. Sulphur.* met *Aq. Violar. Tuſſilagin. Rob. Mori,* en *Nucum* maaken en den lyder laten gebruiken. Deze volgende *Mixtur*, heb ik dikwils met voordeel gebruikt.

℞. *Aq. Hyſſop.*
Scordii.
Veronic.
Aſthmatic. Lud. ā ℥j.
Sp. Sal. Ammon. c. Gumm. Ammon. ʒiij.
Liq. Corn. Cerv. Succinat. ʒij.
Oxymell. Scillitic.
Syrup. de Nicotian. ā ℥ß.
Miſce.

In de neuze kan men ſtryken eenige welriekende balzemen, of 't *Ol. Succin. deſt. Rutæ, Serpill. Lavendul.* Boven op 't hooft kan men leggen *Empl. Cephalic. de Betonic. de Tacamahac.* &c.

CATASARCA, Zie *Anaſarca*.

CATASPHAGE, 't ronde kraakbeenachtige beenken aan 't ſleutel-been.

CATASTALTICUS, en niet CASTALTICUS, betekend dat geene 't welk een terug of aanhoudende kracht heeft.

CATASTASIS, is een zekere geſteltheit van dit of dat, als van de tyden des Jaars, het menſchelyk lichaam, van 't aangezicht, of van de ziekte, enz: *HIPPOCRATES* verſtaat hierdoor ook een herſtellinge van de ontwrigte leeden.

CATAXIS, FRACTIO, een been-breuk / Zie *Fractura*.

CATECHU, word gemeenlyk van de Apothekers genoemt die met Muskus en Amber *gepræpareerde Terra Japonica*; aangaande deze aarde *Terra Japonica* in 't byzonder ziet onder den Titel *Terra*, de *gepræpareerde Catechu* word *Muſcerda de Terra Catechu* genoemt, en op volgende wyze gemaakt.

℞. *Terræ Japonic pulveris.* ℥j.
Moſchi optim. ʒß.
Zibeth. gr. ij.
Olei Caryophyllor.
Cinamom ā *gt.* v.
Cortic. Citri.
Ligni Rohd. ā *gt.* vij.
Eſſent. Jasmin. Opt. gt. viij.
Mucilag. Tragacanth. q. ſ.
f. Maſſa.

hieruit maakt men heel kleine lang-ronde korrelkens, dewelke goet zyn om den ſtinkenden adem te verbeteren.

CATHÆRETICOS, of CATHÆRETICA, worden genaamt die genees-middelen, waardoor 't weelderig opgegroeide vleeſch weg-genoomen en de wonde in haar natuurlyken ſtaat gebracht word. Deze zyn zachte, en ſterke; onder de zachte zyn *Aloë Cortex Thuris, Herb. Sabin. Alumen Uſt. Plumbum Uſt. Os Sepiæ, Ceruſſa, Gallæ, Ciner. Fic: Fol. Nicotian. Quercin.* &c. Deze worden zomtyds als poeijers, en zomtyds onder eenige zalven gemengd, en gebruikt. De ſterke zyn *Calx. Flores Æris, Æs. Uſt. Vitriolum Calcinat. Mercurius Præcipitat.* en *Sublimat. Oleum Vitrioli* en *Sulphuris, Cap. Mort. Vitrioli, Aq. Calcis Viv. Unguent. Ægypt. Lap. Medicamentos: Crollii.* De allerſterkſte zyn de *Cauſtica* brandende of bytende dingen dewelke op haar behoorlyke plaatze kunnen nagezien worden.

CATHAROS, PURUS DEPURATUS, MUNDUS, een yder gerynigt ding; dit word niet alleen van het geheele lichaam en desſelfs leeden gezegt, maar ook van de uitdygzelen, als drek, pis, enz.

CA-

CATHARSIS, CATHARTICA, Zie *Purgantia.*

CATHARTICUM CÆSAREUM, is een buik-zuiverende conſerf: en word aldus gemaakt: ℞. *Zingiber. Cond.* ℥ij. *Reſin. Scammon.* ℥j. *Confect. Alkerm.* ℥ß. *Pulv. Roſar. Rubr. Crem. Tartari.* ā ℥ij. *Ol. Deſt. Cinamom. Gutt.* xx. *Spirit. Vitrioli Gutt.* xvj. *Brodii de Zingiber. Condit. q. ſ. f. Electuar.*

CATHEMERINOS, is zo veel als *Quotidianus* of dagelyks, dit word van de koorts gezegt, als *Febris Quotidianus*, daagelykſche koorts.

CATHETER, CATHETERUS, betekend een Chirurgicaal Inſtrument, 't is een holle pyp welkers eene eynd krom gebogen is: 't word gebruikt om de pis uit de blaze te laaten, enz.

CATHETERISMUS, betekend een Chirurgicale Operatie, als 'er door de Catheter ietwes in de blaze geſpuit word; of als men door middel van de Catheter al dat geene uit de blaze trekt en weg-neemt 't welk de uitloozinge der pis belet, het zy geronnen bloed, een ſteen, of ietwes anders.

CATHIMIA, CATHMIA, betekend ten eerſten een onderaardſche mineraal-ader, waaruit 't goud en zilver gegraven word; ten tweden betekend 't dat geene 't welk zig in de ſmelt-ovens van 't goud en zilver aanzet; ten derden betekend 't goud; ten vierden zilver; en ten vyfden den rook die zig van de gebrande mineraalen hier en daar aan de muuren zet.

CATHMIA AFFIDIA, zilver kalmei; *Cathmia æris*, metaal kalmei; *Argenti* zilver, en *Auri* goud kalmei.

CATHOLICUS, algemeen/ als ook *Panacea* is een woord dat aan zommige genees-middelen toegevoegd word. In de *Diſpenſatoria* is bekend 't *Extractum Catholicum*; als ook *Panchymagogum*, 't welk zyn buik-zuiverende middelen waardoor alle zondigende vochtigheeden uitgeleidt worden.

CATIAS, SCALPER of SCALPELLUS EXCISORIUS, een Chirurgicaal mes, om de vrucht in moeders lichaam in ſtukken te ſnyden, en uit te haalen.

CATINUM ALUMEN, Zie *Alumen.*

CATINUS, betekend voornamentlyk een ketel waarin men ſpyze kookt; maar by de ſtof-ſchei-kundigen betekend ook *Catinus arenarius* een Zand-Kapel, en *Catinus cinereus*, een Kapel tot aſſche.

CATO, betekend gemeenlyk onder, beneden, maar voornamentlyk 't onder lichaam, hierom worden ook de purgeerende middelen die na beneeden uitleyden *Cato* gebynaamt: gelyk als *Cato Carthatica.*

CATOCHE, CATOCHUS, Zie *Catalepſis.*

CATOPTER, Zie *Speculum.*

CATOTERICA, zyn zuiverende middelen, dewelke de verſtopte en verſlymde nieren, water-blaas, en lever zuiveren; gemeenlyk worden ook alle purgeerende middelen alzo genoemt.

CATUS, een Kat/ en voornamentlyk *Domeſticus* een huis ofte tamme Kat; *SCHMUK* pryſt daarvan 't vet tegens de vallende ziekte.

CATUS SYLVESTRIS, een wilde Kat/ hiervan is 't vet een uitnemend middel tegens 't kolyk, als het zelve warm gemaakt en op den navel geſtreeken word; ook word 't zelve gebruikt tegens de vallende ziekte en verdorringe der leeden.

CATUS ZIBETHICUS, een Zivet-kat/ deze hebben meerder de gedaante van Voſſen en Bunſingen als Katten; de Zivetkatten zyn twederly zoort, te weten Orientaalſe, en Occidentaalſe, naar de verſcheidentheit van de land-ſtreek, zyn deze dieren ook ietwes onderſcheiden van couleur, edoch hierin is de een aan de ander gelyk, dat ze een aſch-verwige huit met zwarte plekken en ſtreepen; een ſpitzen kop en kleine pooten hebben: Van 't Zivet zie op zyn behoorlyke plaatze.

CAVA VENA, Zie *Vena.*

CAUCALIS, Kliſſen-kervel/ word in de Genees-kunde niet gebruikt. (*a*)

CAUDA, een ſtaart, 't zy aan viervoetige of vederen dragende gediertens; in de Ontleed-kunde word 't eerſte deel van 't *Os Sacrum* of heilig-been ook *Cauda* of *Cuculus* genoemt; als ook 't *Os Coccygis* of ſtaart-been, dit beſtaat uit drie of vier beenderen, en twee kraak-beenderen. Ook word de *Clitor* ofte Kittelaar der vrouwen, aldus genoemt; Eindelyk word ook een zekere ziekte der vrouwen alzo genoemt, als 'er tegens de natuur een ſtuk vleeſch in den mond van de lyf-moeder groeit,

(*a*) Ziet hierover *PETRUS NYLANDT pag.* 76. en meer andere Schryvers.

groeit, 't welk de geheele vrouw-lykheid vervult, en als een ſtaart daar- uit hangt: dit ſpongieus vleeſch word wechgenoo- men, 't zy door *Corroſive*, of met ſterke verdrogende middelen, als *Calx Viv. Pom- pholyx*, *Tutia*, *Maſtich. Succinum*, *Sp. Ma- trical. Alum. Uſt. Terra Japonic. Unguent. Ægyptiac. Elixir. Vitæ. Aq. Calc. Vi- væ. Sp: Vitrioli.* &c.

CAUDA EQUINA, Zie *Equiſetum.*

CAUDATIO, betekend by *BASILIUS* de verlenging van de Kittelaar der vrou- wen.

CAUDEX de **Stam**/ is dat geene aan de boomen 't welk buiten de aarde op groeit, waardoor 't voedzel tot de overi- gen takken opklimt; maar in de kruiden word de ſteel hier door verſtaan, en *Cau- lis*, *Cauliculus* genoemt.

CAVERNA, CAVITAS, een hollig- heid.

CAVIARIUM, **Steur-kuit**/ word in ſtukken die de gedaante van groene Ham- burger zeep hebben uit Moſcou na Italien gebracht, 't word aldaar voor een aange- naame ſpyze gehouden, en op volgende wyze gemaakt; ze doen de kuit uit den ſteur, ontblooten dezelve van 't daar aan klevende vlies, als dan beſprengen ze de- zelve met zout, zes of acht dagen met het beſprengde zout geſtaan hebbende doen ze daarby, peper, en klein geſtootene uyen, zommige gieten ook azyn, en oly van olyven daarby. *BELLONIUS* maakt ook gewag van 't roode *Caviarium*, of *Caviarium Rubrum* 't welk van de kuit van de karpers voor de Jooden gemaakt wierde. (*a*)

CAVICULA of CAVILLA, betekend 't zelfde als *Malleolus Pedis* of *Raſcetta.*

CAULEDON, CAULATIM, een **Been- breuk**/ die de gedaante van een gebroo- ken ſteel heeft, dat is dwars gebrooken, zo dat de beide gebrookene deelen van malkander geſcheiden zyn.

CAULIS, betekend ten Eerſten een ſteel van een plant of vrucht, ten Tweeden het manlyke lid, en ten Derden den hals van de baar-moeder.

CAULIS CAPITULATUS, Zie *Braſſica Alba Capitata.*

CAUMA, Zie *Æſtus.*

CAUSA, een oorzaak, word genomen voor alles dat de gezondheid behoud, of een ziekte veroorzaakt.

CAUSODES, Zie *Cauſus.*

CAUSOMA, Zie *Ardor.*

CAUSTICOS, URENS, CAUSTICA, worden genoemt die geneesmiddelen de- welke zeer heet en vol vuur zyn, en door de huit tot op 't vleeſch doordringen: de- ze worden verdeeld in *Cauſtica Actualia* werkelyke, en *Potentialia* of vermogen- de brand-middelen. *Actualia* zyn die de- welke door wezentlyk vuur geſchieden, als door gloeyend yzer; de *Potentialia* zyn die geene dewelke werken door een by en in haar hebbende ſcherpte, als daar zyn de *Alcalia*, en onder deze *Sapo In- ſpiſſat. Lixiv. Sal. Fraxin: Tartar. Uſt. Sal. ſecum Vini* en *Sabinæ*; de *Acida*, als *Lap. Infernal. Crollii*, *Oleum Vitrioli*, *Butyr. Antimon. Mercur. Præcipit.* en *Sublimat. Æs Uſtum*, *Æris Floris*, *Calx Viva*, *Vitri- olum* &c. Onder deze middelen ſtaat aan te merken, dat de *Alcalia* de deelen zwart, en onaanzienlyk nalaten, als de roof ge- ſcheiden word; in tegendeel blyft 'er een aangenaame roodheit na, als de roof door *Acida* gemaakt is. Dewyl hier van de *Lapis infernalis* gewaagt word, zo ſchynt 't ons toe nodig te zyn, om deſſelfs be- ſchryvinge hier aan te laten volgen; neemt van 't beſte zilver zo veel gy wilt, laat dit door drie maal zo veel *Sp. Nitri* in een phiool-glas ontdaan worden, zet 't phiool-glas in een zand-Kapel, laat van de vochtigheid twee derden *evaporeren*, giet 't overige heel heet in een ſmelt-kroes, zet denzelven op 't vuur, en als 't begint te zieden, doe daar meerder vuur onder, tot dat zig de ſtof op den bodem begint te zetten, ze zal als een oly worden, neemt als dan de daar toe dienſtige vor- men, giet dezelve daarin, laat 't kout worden, en bewaart 't in een wel geſlo- ten glas.

CAUSUS, een ſcherpe heete en gevaar- lyke koorts.

CAUTELA, voorſichtigheid, als men quaade dingen te vooren ziet, en dezelve gebied voor te koomen.

CAUTERIUM, CAUTER, Zie *Cauſti- cos.*

CEDRELÆUM en

CEDRIA, is een **Zwarte oly**/ ze word van het houd des grooten Ceder-booms *gedeſtil- leert*, *gerectificeert*, en in Vrankryk *Oleum de Cade* genoemt, maar 't word by ons heel zeld- zaam

(*a*) De roode *Cavijaar* word *Botargum* genaamt zie hier voor onder die Tytel.

zaam gevonden, hierom gebruikt men andere diergelyken *Reſinoſa*, voornamentlyk 't zap van den groooten Jenever boom, of pek-oly in deſſelfs plaats.

CEDRUS, een **Ceder-boom**/ is een heel groote boom, zyn ſtam is zo dik, dat vier mannen denzelven naauwlyks kunnen omvademen, hy groeit als een Pyramide in de hoogte. Van dezen boom heeft men 't *Lignum Cedri*, Cederen-hout, dat een heel dicht en hart hout is; 't word uit Ooſt-Indiën gebragt. Dit hout is van geen gebruik in de genees-kunde. *URSINUS* in zyn *Arboretum Biblic. p.* 297. zegt dat de ſpaanders van dit houd goed zyn om de ſlangen te verdryven. Uit dezen boom vloeit ook by heel warm weer een witte harſt of gom, die cederen harſt en van zommige *Manna Maſtiebina* genoemt word, deze is geel, en wit, doorſchynend' en van een aangenaamen reuk; hy is zeer koſtlyk, en zeldzaam te bekoomen, zo dat hy niet in 't gebruik is. Van de kleine ceder-boom zie *Oxycedrus*.

CELE, Zie *Hernia*.

CELER, **Snel** / hiervan zegt men *Celer Pulſus*, een raſſe Pols.

CELETOMIA, dat is *Herniæ Sectio*, breuk-ſnyden.

CELLULÆ INTESTINI COLI, de ruimtens tot behoudinge van de vuiligheeden in den gekronkelden darm.

CENCHRIAS, is afkomende van 't griekſche woord κέγχρος, 't welk betekend *Milium* of gierſt, dat zo veel is als *Herpes Miliaris*, Ziet daarvan op zyn plaats.

CENEBRIUM beteekend by *HIPPOCRATES* verſtorven vleeſch.

CENEON, is de geheele holligheid van 't onderſte des lichaams, dat is van de ribben tot aan 't darm-been. De plaats waar de navel- van de kleine kinderen is word ook aldus genoemt.

CENIGDAM, CENIGOTAM, CENIPLAM, CENIPOLAM, een Chirurgicaal Inſtrument, waarmede 't bekkeneel in de vallende ziekte geopend word.

CENICOTEMIUM, beteekend by *PARACELSUS Lib. II. de vita longa c.* 12. een purgerend middel, voornamentlyk tegens de venus ziekte; en *DOLÆUS* zegt dat 't is *Mercurius* dewelke in 't byzonder op deze ziekte werkt gelyk in zyn werken *pag.* 367. *a.* kan gezien worden.

CENTAURIUM MAJUS, is *Rhaponticum vulgare* Ziet dit op zyn plaats.

CENTAURIUM MINUS, FEBRIFUGA, **Klein duizend gulden Kruit** / groeit op getemperde plaatzen in zandige Wei-landen, 't bloeit in de maanden Julius en Auguſtus, de knopkens met de bloemen, en bladeren voeren heel zacht de gal, het ſlym en 't water uit 't lichaam, zo doet dit ook de *Eſſentia* die met de *Sp. Cochleariæ* gemaakt is, als de zelve tot zeſtig droppels gebruikt word, gelyk als *D. HOFFMAN* aanmerkt, en *LIC. AULIEB.* in zyn *Ao* 1704. gedaane Redenvoeringe van de uitgekozene en weinig bekende purgeermiddelen aanhaalt. De bloemen en bladeren zyn ook dienſtig tegens de verſtoppinge der lever, milt, lyf-moeder, en verlorene eet-luſt; uitwendig tegens de vlakken van de huid, als zomer ſproeten, en 't zwakke geſicht; de *præparata* hiervan zyn *Aq. Sp. Extractum*, en *Sal.*

CENTAURIUM MINERALE CARDILUCII, is 't *Sulphur Antimonii*.

CENTRIUM, is de by naam van een plaaſter; Een ſteek-plaaſter.

CENTRUM, betekend eigentlyk 't middel-punt van een ronden kring; maar dit woord word ook op verſcheidene wyzen gebruikt, en als een grondſtellinge, en 't voornaamſte deel van ietwes gehouden; dus zegt men de menſch 't middelpunt te zyn van alle ſchepzelen. De maag 't *Centrum Morborum* of de eerſte oorſprong der ziektens; *Centrum Mulieris* de baar-moeder; *Centrum Ovi* den doyer in 't ey. 't Hert. *Centrum Vitæ* de grondſlag des levens enz.

CENTIMORBIA, Zie *Nummularia*.

CENTUMNODIA, Zie *Polygonum*.

CENTUNCULARIS, CENTUNCULUS, Zie *Gnaphalium*.

CEPA, **Ajuin**/ worden in de hoven aangequeekt: ze dryven de pis, 't zweet, en maaken 't ſlym in de longe los; als men dezelve in honig kookt en nuttigd, dryven ze den ſteen en de wormen; als ze in Azyn geweekt, en gegeten worden, dryven ze de maandſtonden: als men ze uitwendig gebruikt hebben ze een ryp-makende en openende kracht, zo dat daar door de verzweringen en peſt-builen geopend worden; dezelve worden ook tegen de beeten van dolle honden gebruikt; men zegt dat de wonden die gemaakt worden met een mes waarmede uyen geſneden zyn, niet gemaklyk zyn te geneezen, en dat die, dewelke door

een degen, die met het zap van Ajuin beſtreeken is, veroorzaakt worden, dodelyk zyn.

Cephalæa en Cephalalgia, hooft-pyn / word door DOLÆUS aldus onderſcheiden, dat *Cephalæa* een langdurige en weder-komende pyn des gehelen hoofds; maar *Cephalalgia* een heel geringe of weinig pyn betekend, dewelke ontſtaan, uit een koorts, hitte der zonne, ſterke beweginge, dronkenſchap, of anderen uitwendige oorzaaken. Noch een ander zoort van hoofdpyn is 'er, die onder de genees-heeren met den naam van *Hemicrania* bekend is, dat is, als de pyn maar op de eene zyde van het hoofd is. Veele en verſcheidene zyn de oorzaken van deze pyn, de inwendige oorzaaken zyn ontſtekingen, of een ſcherpte in de vochten, enz. de uitwendige zyn wonden, kneuzingen, puiſten, hitte der zonne, verhittende dranken en meer andere, dewelke 't vermogen hebben om de dierlyke geeſten te bewegen, en derzelver vloeijngen naar 't hooft te verhaaſten. De genezinge zal naar wenſch verkregen worden als de oorzaak wel overwogen is; en dierhalven is het noodzakelyk om de hevige beweginge der geeſten te verminderen; waar toe dienſtig zyn (1) alle *nitrata*, als *Nitrum Purum*, *Nitr. Antimoniat. Arcan. duplicat. Mynſichti*, als ook *Succinum*, *Camphor. Sem. quatuor. frigid. maj.* uitwendig kan men gebruiken *Sp. vin. Camph. flor. Sulphuris* in wyn gekookt, of een *Emulſio* uit *Nucl. perſicor. Sem. Papaver. Alb. Amygd. Amar.* by voorbeeld

℞. *Amygd. Amar.*
Nucl. Perſicor. ā ℥ß.
Sem. Papav. Alb. ℥ij.
Aq. flor. Nymph.
Betonic. ā q. ſ.
f. Emulſio.

(2) door 't in 't werk ſtellen van een ader-lating, Egels, of koppen, als ook de zweetdryvende middelen, en onder deze voornamentlyk *Sp flor. Sambuci Urinoſus*, *Bezoard. minerale* &c. Indien de oorzaak een *Pituita* is, is 't noodig om *incidentia* te gebruiken, deze zyn alle *Aromatica* en *Salia*, als *Lign. Sanct. Saſſafras. Sarſaparill. rad. Rhodia*, *Caryophyllat. herb. Betonic. Verben. Serpill. majoran. Roſmarin. Sp. Vitrioli*, *Cephalic. Sal. vol. Succin. Liq. Corn. Cerv. Succinat.* waarby men ook noch gebruiken kan *Vomitoria*, *purgantia*, *fonticuli*, *errhina* en *Maſticatoria*. Indien een Scorbuitiſche ſcherpte de oorzaak is, kan men gebruiken *Fol. Cochleariæ*, *Naſturtium*, *Sp. Sal. Ammoniaci*, *Sal. vol. Milleped.* &c. Is 't een trekkende hoofdpyn, zo ontſtaat dezelve gemeenlyk uit medelyding der andere deelen, hierom is 't noodig, dat men 't lydende deel naſpeurt: men zal meeſt bevinden dat de zondigende oorzaak in den maag huisveſt; want daar is zomtyds een ſcherp-zuur waar door de zelve geknaagt, en de pyn door de zenuwen naar 't hoofd gevoert word, waar tegen dienſtig zyn alle *Abſorbentia*, als *Corn. Cerv. uſt. Lap. Cancror. ol. tart. Per deliq.* als de maag opgevult is met eenige flym en onverteerde ſpyzen kan men deze flym wegnemen door een braak-middel, en daar na *Stomachica Aromatica* gebruiken, als *Sp. vin. Maſtichin. Aquavit.* &c. Indien de pyn des hoofds uit een gebrek der milt ontſtaat, word dezelve vermindert door *Martialia* en *Saturnina*, als *Croc. mart. aperitiv. tinct. Martis Aperitiv. Liq. Martis*, *auri*, *Spum. Chalybis*, als ook door *Cappares*, *Cuſcuta*, *Ruta*, *rad. Filicis*, *Cort.* en *Lign. Tamariſc. Chelidon. maj.* Zo de oorzaak daarvan een *Paſſio uteri* is, kan men *Antihyſterica* gebruiken, als *Eſſent. Caſtor. liq. Corn. Cerv. Succinat.* en diergelyke. In 't algemeen kan men *Antiſpaſmodica* gebruiken, als deze reeds aangehaalde deelen, 't middelrift, de nieren enz. de oorzaak zyn; in deze toevallen zyn dierhalven van een goede uitwerking *Cinnab. Antim.* en *Nativ. Pulv. Ceph. D. Mich.* als dezelve gemengd zyn met *Op. Correct.* in een langduurige hoofdpyn is 't volgende *Cephalicum* van CNOFFELIUS een uitnemend middel,

℞. *Magiſt. Cinnabar. Antimonii.*
Bezoardic. Mineral.
Solar. ā gr. v.
Ambr. gryſ. gr. iij.
Moſchi gr. j.
f. Pulvis.

Cephale, Zie *Caput*.

Cephalicus, Cephalica, worden genoemt die middelen dewelke tot 't hoofd gebruikt worden, of dat, 't geen tot 't hoofd betrekkelyk gemaakt, en daar van benoemd word. Dus zegt men *Vena Cephalica*, de hoofd-ader; *Emplaſtra Cephalica*, hoofd-plaaſters; *Medicamenta Cephalica* hoofd verſterkende genees-middelen, als

Herb.

Herb. Verbena, Peoniæ, Roſmarin. Betonic. Majoran. Serpill. flores Lavendul. Roſar. Tiliæ, Spicæ, Lilior. Convall. Caryophyllor. hortenſ. Stœchad. Salviæ, rad. Caryophyllat. Doronic. Peucedan. Rohdia, valerian. Pulv. Epileptic. Marchion. Aq. Ceraſor. Nigr. Anbaltin. Cinamom. Rad. Pæon &c.

CEPHALOPHARYNGÆUS, Zie *Muſculus.*

CERA, Was / is een *Recrementum* afhaalzel van de honig-huisjes, 't welk naar de uitperſſing van de honig overblyft, het heeft een zoeten naar honig zwevenden reuk, en byna geen ſmaak. Men heeft verſcheiden zoorten van Was, als

CERA ALBA, witte Was / 't geen of natuurlyk uit de Jonge byen ſtokken komt, en alsdan *Cera Virginea*, of Juffer Was / genoemd word, of 't word door de konſt zo wit gebleekt.

CERA FLAVA, Geel-was / is van de Oude Bye ſtokken afkomſtig; in 't gebruik van het Was in dit onderſcheid, dat als men iets wil doen verdwynen, 't geele Was; en als men iets wil verkoelen, 't witte Was kan gebruikt worden. Het geele was word meer tot allerley zoorten van plaaſters, en het witte onder Pomaden gebruikt. Men maakt ook het zegel-was van het geele, als

CERA SIGILLATA CITRINA het geele zegel-was met *Orlean*,

CERA SIGILLATA NIGRA het zwarte, met zwartzel.

CERA SIGILLATA RUBRA, 't roode met *Cinaber* of *Orcanetta.*

CERA SIGILLATA VIRIDIS, 't groene zegel-was, word met Spaans-groen geverwt; maar als men Terpentyn daarby mengd, zo heeft men 't was dat men prop-was om glaazen digt te maaken noemt.

CERASIATUM, is een purgerend middel uit het zap van kersſen en zoete appelen met een *Eſſentia Mercurialis* gelyk als by *LIBAVIUS* te zien is.

CERASUS een Kersſen boom / men heeft verſcheidene zoorten van kersſenboomen, maar tot de geneesmiddelen worden alleen gebruikt, *Ceraſa Acida* de zuure kersſen, en *Ceraſa Dulcia* de zoete kersſen. De zuure kersſen zyn dienſtig tegens de hitte en dorſt in de koortzen. De zwarte of zoete kersſen zyn dienſtig voor 't hooft in de beroerte en lammigheid: het water en de geeſt van zwarte kersſen is een uitnemend middel in de vallende ziekte, beroertheit, lammigheid; Het van de pitten gedeſtilleerde water dryft de pis, en breekt den ſteen, de *Tinctura*, 't *Extractum Simpl.* en *Compoſit.* zyn ook goed tegens de genoemde gebreken.

CERATIO, betekend dat geene 't welk men met waſch overtrekt.

CERATOGLOSSI, Zie *Muſculus.*

CERATOIDES, CORNEA of TUNICA CORNIFORMIS, 't hoorn-vlies des oogs / is een dik vlies, dat in 't midden heel dun, en glinſterende is om 't licht te vatten, en door te laaten, het is niet qualyk gelykende aan de heel dun uitgewerkte hoorens, hiervan daan heeft 't zelfde ook zyn naam ontleend.

CERATOMALAGMA, CERATUM, CEROTUM, is de naam van een uitwendig genees-middel, het is van een middelbaare confiſtentie tuſſchen een zalf, en plaaſter, in de Apotheeken vind men verſcheidene zoorten waarvan wy 'er eenige zullen aanhaalen, als

CERATUM DE BETONICA AUGUSTANOR. ℞. *Terebinth. Reſin. Pin. Ceræ flav.* ā ℥ij. *Pulv. Betonic.* ℥ß. *Maſtich. Thuris* ā ʒij. *Mumiæ* ʒiß. als 't was met de harſt geſmolten door gezygt en by na koud geworden is, zo doet den Terpentyn, en het overige daar toe. *fiat Ceratum.*

CERATUM PRO BREGMATE BRANDENBURGENSIS ℞. *Pulv. Rad. Betonic. Maſtich. Olibani.* ā ʒij. *Mumiæ Tranſmarin.* ʒijß. *Ceræ flav. reſin. Pinii, Terebinth. ana* ℥j. als deze drie laatſte geſmolten zyn, zo doet 't overige na dat 't alvorens tot poeijer gemaakt is daarby *f. Cerat.*

CERATUM DE GALBANO MATRICALE AUGUSTAN. ℞. *Galban. præp.* ℥iß. *Aſæ fœtid.* ℥ß. *Myrrhæ*, ʒij. *Bdellii molli.* ʒj. *Gum. Anim.* ʒiij. *Tacamahac.* ʒv. *herb. Matricar. Artemiſ. Pulveriſat.* ā ʒvj. *Sem. Dauci* ℈j. *Terebinth.* ℥ß. *Ceræ* ℥iv. als 't was geſmolten is, zo doet den Terpentyn en 't *Galbanum* daarby, en ten laatſten de overige poeijers. *F. ſ. a. Ceratum.*

CREATUM PRO HERNIOSIS: ℞. *Pulv. Maſtich. Mumiæ, Thuris, Succini, Gumm. Arabic. Tragacanth. Aloës opt. flor. Balauſtior. Roſar. ana* ℥ß. *Sang. dracon. Bol. Armen. Croci Martis reverber. Lapid. Hæmatit. ana* ʒvj. *Olei Roſar.* ℥iij. *Maſtachin.*

Myr-

Myrtin. ā ℥j. *Ceræ*, *Reſin. ana q. ſ.* als deze laatſte geſmolten en doorgezygt zyn, doet dan de oly en daar na de poeijers daarby. *f. ſ. a. Ceratum.*

CERATUM STOMACHICUM: ℞. *Roſar. Rubr. Maſtich.* ā ℥ij ß. *Fol. Abſinth.* ʒxv. *Spicæ Nard.* ʒx. *Olei Roſacei* ℔ij ß. *Ceræ flav. q. ſ.* laat 't was en de oly ſmelten, en als 't van 't vuur genoomen is, zo doet 't overige als 't tot een fyn poeijer gemaakt is daarby *f. Ceratum.*

CERATONIA, Zie *Siliqua dulcis.*

CERAUNIA, Zie *Lapis fulminaris.*

CERAUNIOCHRYSOS, is 't *Aurum fulminans*, *Sclopetans*, of donderend goud.

CERBERUS, wierd van de Heidenen den driekoppige Hel-hond genoemt; by de Oeffenaars der Stof-ſcheid-kunde beteekend 't den *Mercurius* dewelke uit zout, quik, en vitriool gemaakt is. (*a*)

CERBERUS TRICEPS betekend by *D. WEDEL* een purgeer-middel uit *Diagryd. Sulphurat. Antim. Diaphoret.* en *Crem. Tartari* dit purgeerend middel is uitgevonden van den Engelſchen Graaf *WARWICH* en door *MARCUS CORNACCHINUS* beſchreeven. (*b*)

CERCIS RADIUS, heeft twee beduidingen, ten eerſten betekend 't den Elleboogen, en ten tweeden een Stamper, ſpatel, als ook een lepel.

CERCOSIS, MENTULA MULIEBRIS, LENTIGO, VIRGA, Zie *Clitoris.*

CEREBELLUM, de **kleine of achter herzenen**/ zyn opgeſlooten in de onderſte, en achterſte holte van 't bekkeneel: In de dieren vervult zy byna den geheelen omtrek van het achter-hoofd, want ze hebben maar kleine voor-herzenen; het *Cerebellum* beſtaat van buiten uit een baſt-achtig, en van binnen uit een merg-achtig wezen, deſſelfs nuttigheid ſchynt te zyn, om de *Spiritus* aan zommige zenuwen mede te delen, waarmede die werkingen die wy geduurig tegens onze wil gewaar worden, als hart-kloppingen, d'ademhalinge, verteeringe der ſpyze enz. volbracht worden.

CEREBRUM, de **voor-herzenen**/ deze zyn in den menſch heel groot, zo dat naauwlyks de herzenen van een Os in grootte dezelve gelyk zyn, ze zyn van gedaante eeniger maten rond, ze worden door tuſſchenkominge voor 't zeiſſen-gedaantig uitſteekzel in twee halve rontens verdeeld; haar ſubſtantie is twederly. De buitenſte is baſt-achtig, en de binnenſte merg-achtig; de baſt-achtige ſubſtantie vind men overal uitgerekt in de omtrekken der herzen-kamers; de merg-achtige ſubſtantie beſtaat meerendeels uit pyp-achtige huisjens, die naderhand in bundelkens vergadert, met een perkement-vlies bekleed, en zenuwen genoemt worden; deze merg-achtige ſubſtantie is de hooft vergaderplaats van de levens-geeſten waaruit dezelve door de zenuwen tot alle deelen des lichaams vloeijen.

CEREFOLIUM, Zie *Chærefolium.*

CERELÆUM, betekend by *GALENUS* een compoſitie uit oly en was; en word anders was-oly genoemt.

CEREVISIA, **bier**/ maar in de geneeskunde heeft men verſcheidene zoorten van bieren dewelke genoemt *Cerevifiæ Medicatæ*; deze bieren worden naar 't goedvinden van een yder op verſcheide wyzen gemaakt, zo kan men een goed Alzembier uit de volgende kruiden bereiden:

℞. *Herb. Abſinth.* ℔iij ß.
Carduibenedict.
Roriſmarin. ā ℔j ß.
Summit. Cent. min. ℥iij.
Rad. Caryophyllat. ℔ß.
Flor. Sambuc.
Cort. Aurant.
Citri ā ℥iij.
M. Incis & contus. D. Uſui.

deze kruiden worden voor 't *fermenteren* of giſten in 't bier gedaan, op dat 't bier met dezelve kan giſten.

Noch een ander zoort om in de verſtoppingen, of zwellingen der milt te gebruiken:

℞. *Rad. Cichor. Recent.* ℔iß.
Helenii Recent. ℥iij.
Herb. Scolopendr. ℔ß.
Carduibened. miij.
Baccar. Juniper rec. ℔iij.
M. Incis & contuſ. D. Uſui.

Ziet hier noch een voorbeeld van eenige kruiden tot een Kruid-bier, om tegens de ſcheurbuik te gebruiken.

℞. *Cochlear. marin.* ℔j. *Sarſaparill.* ℥iv. *Saſſafras*, *Naſturt. Aquatic. Beccabung.* ā miij. *Salv.*

(*a*) Namentlyk de *Mercurius Sublimatus Corroſivus.*

(*b*) By ons genaamt *Pulvis Comitis de Warwich*, *Cornacchinus & de Tribus.*

Salv. Mij. Caryophyll. ℥iij. *Nuc. moſch.* ℥vj. *Limatur. Martis* ℥vj. *f. Species.*

CERINTHE, CYNOGLOSSUM MONTANUM, Cerint-kruid / plek-kruid / word van zommige tegens de pokken gepreʒen.

CERVICALIS, is een byvoeg-woord van de bloed en ſlag-aderen, Zie *Arteria* en *Vena*.

CERVICULÆ, is een uitgetrokkene *Spiritus* uit de beenen van 't hart des harte beeſts.

CERVIX, de nek is 't achterſte deel van den hals; noch komt in Aanmerking *Cervix Uteri* de hals der baarmoeder; maar by *GALENUS* betekend *Cervix*. Zo veel als *Proceſſus Oſſium* of een uitwas des beens.

CERUMEN, AURIUM SORDES, MARMORATA, 't Oor-ſmeer / men zegt dat 't zelve een ſchielyk werkend genees-middel is in 't kolyk.

CERUSSA, lood-wit / wat dit is, is aan een yder bekend, 't word uit 't gemaakte ſchilp-wit *geprœpareert*, het ſchilp-wit word in een vyſel, of op de daar toe dienſtig zynde moolens geſtampt met water gemengd, en in zekere formen tot koeken gevormt, en gedroogt, het word hier in Nederland en te Venetien gemaakt, en veel van de ſchilders gebruikt, de Apotheekers en Chirurgyns gebruiken 't zelfde tot verſcheide opdroogende, en heelende zalven en plaaſters, als tot 't *Ung. Alb. Camphorat. Empl. Alb. coct. de Ran. cum & ſine Mercurio* &c.

CERUSSA ANTIMONII een zweet en gift-dryvend genees-middel, 't word uit een deel *Regul. Antimonii*, en uit drie deelen *Nitrum* op de wyze als 't *Antimonium Diaphoreticum* gemaakt.

CERUSSA NIGRA, Zie *Plumbago*.

CERVUS, een hart / is een overal bekend dier, waarvan zeer veel genees-middelen in de Apotheeken te vinden zyn; men ziet in de konſt kamer tot Dresden in het laatſte vertrek een gemaakt hart, van uitgebrand harts-hoorn, waarin alle *prœparata* die van 't hart afkomen opgeſlooten zyn, deze zyn zo veelvuldig in getal, dat men van dezelve een geheele Apotheek zoude kunnen uitleveren; In de Apotheeken, en Drogiſt-winkelen vind men *Cornu Cervi, Raſur. Corn. Cerv. Philoſophic Calcinat. Sal. vol. Corn. Cerv. Sp.* en *Ol. Corn. Cerv. Aq. è Typhis. Cervi, Lachrymæ Cervi, Bezoar Cervinum, oſſa de Corde Cervi, Gelatina Corn. Cerv.* als ook uit deze een over heerlyke zweet, en gift-dryvende *Eſſentia* die op volgende wyze gemaakt word, ℞. *Gelatin. Corn. Cerv q. v.* giet daarop *Spirit. Sambuc. q. ſ. extraheert* ze en doet daarby *Sal. vol. Corn. Cerv. q. v.*

CERVUS VOLANS, dat is *Scarabœus Cornutus* een gehoorende Ros-kever.

CETERACH, Zie *Scolopendrium Verum*.

CETE, word gemeenlyk genoemt yder groote viſch, maar voornamentlyk de Walviſch.

CHÆREFOLIUM, Kervel / word in de hoven aangequeekt: de bladeren, 't zaad en de wortel zyn wind-brekende, dryven de pis, den ſteen, en de maand-ſtonden der vrouwen; ook worden dezelve in pappen tot verharde geſwellen gebruikt, het *Ol. deſt.* word by uitnementheid geroemd tegens 't kolyk, pyn in de nieren, en den ſteen.

CHÆREFOLIUM ACICULATUM, SCANDIX, by *PLINIUS* PECTEN VENERIS, naald-Kervel / heeft wel een, maar niet zo ſterke ſpecerei-achtige kracht als de voorgaande, word ook in de Apotheeken niet gevonden.

CHALCITIS, word gemeenlyk genoemt de gecalcineerde vitriool, die door 't onderaardſche vuur rood gecalcineerd is; deze word tot 't maaken van den *Theriac* gezocht, maar dewyl deze vitriool zeer zeld-zaam te bekomen, en veelen onbekend is, zo word in deſſelfs plaats 't *Colcotar Vitrioli* daartoe gebruikt. Als deze *Chalcitis* door lang bewaart te zyn veranderd is, word hy ook *Miſy*, *Melanteria*, en *Sory* genoemt; maar van anderen worden deze voor byzondere zoorten aangemerkt. De beſte *Chalcitis* moet in fraaije bruin-rode ſtukken zyn, als vitriool ſmaken, en in water gemakkelyk ontdaan worden.

CHAMÆACTE, Zie *Ebulus*.

CHAMÆDRYS NOBILIS, CALAMANDRINA, Bathengel laage-yke (*a*) vergeet my niet / word op onbebouwde plaatzen als ook in de hoven gevonden, 't bloeit in de maanden Juny en July; de bladeren en bloemen zyn goed voor de lever, en

(*a*) Niet dit maar 't volgende *Chamæpitys* word vergeet my niet genoemt, Zie *Chamæpitys*.

en milt, ze dryven 't zweet, de pis, en de maandſtonden, ze doen 't vleeſch groeijen, de *præparata* zyn *Aq. deſt.* en *Conſerva.*

CHAMÆLÆA GERMANICA, MEZEREUM, Laurier-kruid/ Duitſche Mezereon/ is een heeſter gewas, dat op de hoogtens in 't wild groeit, hier te Lande word 't in de Hoven aangequeekt, de ſchortze en Beziën hebben een ſterke purgerende kracht.

CHAMÆLÆA TRICOCCOS, MEZEREUM ARABUM, is een heeſter gewas dat op ſteenachtige plaatzen in 't wild in Spanjen en Vrankryk groeit, het heeft ook een ſterke purgerende kracht.

CHAMÆLEON, is de naam van een zeker dier, dat aan de hagedis niet ongelyk is; de gal van dit dier word zeer gepreezen tegens de lange hairen der wynkbraauwen.

CHAMÆLEON ALBUS en NIGER, Zie *Carlina.*

CHAMÆLEON VERUS, CARDUUS SPHÆROCEPHALUS, MOSCHATUS, Roomſche-diſtel / (*a*) word alleen in de luſt-hooven gevonden, dit kruid word gebruikt om gorgel waters te maaken, en zeer gepreezen tegens de tand-pyn.

CHAMÆMYRTIS, Zie *Ruſcus.*

CHAMÆPYTIS, IVA ARTHETICA, (*b*) Veld-Cypres / Slaap-kruid / groeit op zandige plaatzen, bloeit in de maanden Julius, en Auguſtus; het verſterkt de zenuwen, dryft de pis en de maand-ſtonden; de *præparata* daarvan zyn *Aq. deſt.* en *Pilulæ* de *Iva Arthetic.*

CHAMOMILLA Kamill / hiervan heeft men in de Apotheeken de Roomſche, en gemeene, de gemeene word genoemt *Chamomilla vulgaris*, *Chamæmelum*, *Leucanthemum Arvenſe*, de Roomſche of edele Kamill, *Chamomilla Romana*, *Chamæmelum Romanum*, *Leucanthemis Odorata.* De gemeene groeit op veele plaatzen in het veld, maar de Roomſche word in de hoven aangekweekt. Het kruid van beide zoorten heeft een weekmaakende, pis-dryvende, en laxeerende kracht, het verzacht de pynen des hoofds: uitwendig word 't gebruikt tegens de pyn der lendenen, des buiks, moeder-plaag en kolyk, de bloemen worden ook voornamentlyk tegens deze toevallen in de Clyſteren, en baden gebruikt. *Præparata* zyn *Aq. deſt.* en de *Carminativa*, als *Ol. deſt.* en *Infus. Sal.* en *Syrupus.*

CHAQUERILLE, SCHACHARILLA, Zie *Cortex Winteranus.*

CHARACTER, een Teyken / is niets anders als een verçierde Figuur die iets kortelyk uitdrukt. In de genees-kunde heeft men veele *Characteres* zo in de maaten, als gewichten in gebruik, en worden van de geneesheeren in de ordonnantien voorgeſchreven, als by voorb. een once ℥, een drachma ʒ, een Scrupel ℈, een pond ℔, enz. ♁, *Antimonium*, ♎ *Spiritus*, ♀, *Sulphur*, &c. Maar men doet beter, dat men in het voorſchryven der ordonnantien dit naa-laat, om dat daar door zeer groote misſlagen kunnen begaan worden.

CHARTA een kaarte of Papier, is aan een yder bekend. *BARTHOLINUS* zegt

CHARTA VIRGINEA in plaats van *Amnion.* Zie *Amnios.*

CHARTA HISPANICA Portugeeſch-Blanketzel / word gemaakt van de rode Oſſen-tong-wortel; zo als *SIMON PAULI* meent *in Quadripart. Botanic. pag.* 198.

CHAVNOS, FUNGOSUS, LAXUS, week/ Spongieus / is dat geene 't welk voor 't drukken der vingeren licht te rug wykt; 't is ook een byvoeg-woord aan zommige zwellingen, dewelke week, en ſpongieus zyn, en voor het drukken der vingeren wyken.

CHEIRI, LEUCOJUM, LUTEUM, gele violen / nagel violen / worden door afzettingen, in de hoven voortgeplant: de bloemen verſterken 't hert, de moeder, en de zenuwen; ze dryven de pis, verzachten de pynen, dryven de maandſtonden en na geboorte: de Azyn daarvan word tegens de opblazingen der moeder, en in de peſt gebruikt.

CHEIRIXIS, word genoomen voor de heel-kunde zelfs, of voor yder hand-greep in de heel-kunde.

CHELE of CHELA, beteekend ten eerſten een gekloofde klaauw, of een kreeften-

(*a*) Onzen Schryver heeft hier in 't Hoogduitſch geſtelt groten Ever-wortel / dat wel overeenkomt of komen kan, met *Chamæleon Verus*, maar niet met *Carduus Sphærocephalus* zo dat wy hier in 't duitſch Roomſche-diſtel / zo als 't by ons bekend is, geſteld hebben.

(*b*) 't Word ook *Ibiga*, *Abiga*, *Iva*, *Iva Arthetica* en *Iva Moſchata* vergeet my niet genoemt.

ten-ſcheer, ten tweden betekend 't een Chirurgicaal Inſtrument, welks voorſte deele puntachtig en van een geſneden zyn; *HIPPOCRATES* pryſt dit in de genezinge van den *Polypus*. Zo betekenen *Chelæ* ook de ſcheuren aan de toonen, vingeren, en aan de ſchamelheid der vrouwen.

CHELIDONIDES, Zie *Saxifragia Alba*.

CHELIDONIUM MAJUS, HIRUNDINARIA, Swaluwe-wortel / groote-ſtinkende gouwe / groeit overal aan de heggen en wegen, bloeit in 't voorjaar en den geheelen zomer, de wortel word zeer gepreezen tegens de geel-zucht, als men 't zap uit het kruid dikwils op de wratten ſtrykt, verdwynen dezelve; het gedeſtilleerde water is een heerlyk oog-middel; *Præparata* zyn, *Aq. deſtill. Succus Inſpiſſat.* en *Sal.*

CHELIDONIUM MINUS, FICARIA kleine ſtinkende gouwe / groeit op vochtige plaatzen; dit kruid is dienſtig in de ſcheurbuik, geel-zucht, pynlyke en vloeijende ambeyen, de wortel is goed tegens de vyggezwellen.

CHELIDONIUS, is een ſteen dewelke in de maagen van de Jonge uitgebroeide zwaluwen gevonden word. Men vind 'er gemeenlyk twee de eene is zwart, en de andere root-achtig; men zegt dat dezelve byzondere krachten in de vallende ziekte hebben.

CHEMIA, Zie *Chymia.*

CHEMOSIS, een oog-vel/ is een ziekte der oogen als 't witte voor 't zwarte uitſteekt, en verhoogt word, dat 'er een ſpleet tuſſchen 't zwart, en 't wit vertoond word; het beteekend ook 't *geinflammeerde* of ontſtokene hoorn-vlies van 't oog.

CHENOPODIUM, ATRIPLEX SYLVESTRIS, Ganze-voet / heeft een laxerende kracht; het afkookzel daarvan word zeer gepreezen tegen de opgeſtopte pis.

CHERINES, Zie *Grana Chermes.*

CHERSÆ, Zie *Feculæ.*

CHEZANANCHE, zoo worden genoemt, alle genees-middelen die ſtoel-gang verwekken (*a*).

(*a*) By *Æginēta* is het de naam van een zalf van honing en aluin gekookt, tot ze rood word, waarmede den aars-darm ten dien einde geſtreken word, *Aëtius* heeft ook een pleiſter van dien naam en uitwerking om op de navel te leggen.

CHIMETHLON, Zie *Perniones.*

CHINÆ RADIX, Pok-wortel / is een dikke quaſt-achtige en houtachtige wortel, van buiten geel-bruin, van binnen root-achtig-wit, zonder reuk en ſmaak, maar als ze verſch is, heeft ze eenen t'zamentrekkenden en ſcherpen ſmaak: deze wortel komt uit Ooſt-Indiën, en voornamentlyk uit China. De Drogiſten hebben hiervan verſcheide zoorten, de beſte moet zyn zwaar en harſt-achtig, van binnen root-achtig. Deze wortel is zeer opdrogende, ze dryft 't zweet, geneeſt de water-zucht, quaadaardige zweeren, ſchurftheid, en de ſpaanſche pokken; en is dienſtig in de pynen der gewrichten; *SCHRODERUS* meent dat twee of vier loot van deze wortel tot negen pond water genoeg is.

CHINA CHINÆ of Kin Kina / CORTEX PERUVIANUS, CORTEX FEBRIFUGUS, ANTIQUARTIUM PERUVIANUM, CORTEX CARDINALIS DE LUGO, Koorts-baſt / is een bitter t'zaamtrekkende baſt van een boom, van buiten grauw-geel, en van binnen kaneel koleurig, bitter van ſmaak; ſpeceryachtig, en aangenaam van reuk doch wat ſchimmelachtig; ze word zo genoemt, niet om dat ze in China groeit, want ze word uit Weſt-Indiën gebracht, neen maar om dat de Gemalin van den Grave *del Cinchon* die in die tyd Spaanſche *Vice-Roi* in Peru was 't allereerſt daarmede van de koorts genezen is; en is alzo zedert die tyd aan de Europiaanen bekend geworden; en dewyl deze baſt in den jare 1650. door den Kardinaal De Lugo uit de Jeſuiten Order voor de eerſte maal in Europa gebracht, en het poeijer daarvan van de *PP. Soc. JESU* tegens de koorts geprezen, word 't van zommige 't Jeſuiten poeijer, *Pulvis Card. de Lugo* genoemt. De boom waarvan deze baſt geſchilt word, word van *BONTIUS* genoemt *Gannanaperide*, hy groeit in America in 't Koningryk *Peru*, in de Provintie Jitto, naaſt de ſtad Loxa op de gebergtens. De beſte Peruviaanſche baſt moet zyn hard, zwaar, en droog, en niet door 't water bedorven of met andere onzuiverheid vermengd zyn; hy word tegens alle zoort van afgaande koortzen en voornamentlyk tegens de derdendaagſche gebruikt; ze dood ook de wormen, en dryft dezelve af.

CHIRAGRA, de Jicht in de handen, Zie *Arthritis.*

Chirones, Zie *Sirones.*

Chironium, is een byvoeg-woord van een oude ſpekachtige en quaadaardige verzweringe, hierom noemt men diergelyke verzweringen *Ulcera Chironia*, ze worden alzo van *CHIRONIUS* genoemt, om dat men meent dat hy dezelve 't allereerſt geneezen heeft.

Chirurgia, de Heel-konſt / is die konſt dewelke de ziektens en voornamentlyk, die, dewelke uitwendig aan 's menſchen lichaam zyn geneeſt, het zy door een behendige konſt, nette handgreepen, of door wel daar toe bereidde genees-middelen. Hier van daan is afkomſtig, *Chirurgica Inſtrumenta*, Heel-kundige werktuigen, *Chirurgicæ Operationes*, Heel-kundige hand-grepen. By de nieuwſte Heelmeeſters zyn noch twee byzondere zoorten in de Heel-kunde, de eene word genoemt

Chirurgia infusoria, ingietende hand-greep / dat is als de vloeijende genees-middelen door een pyp in de bloedaderen konſtig in gegoten worden. De uitvinder hiervan is geweeſt een Engelſche *Theologant* en *Mathematicus WREN* genaamt, deze heeft Ao. 1657. aan *BOYLE* dit 't allereerſt bekend gemaakt; naderhand heeft *D. MAJOR* hierover geſchreeven, en 1664. daarover in druk gegeven zyn *Prodromus Chirurgiæ Infuſoriæ.* Men heeft ook kort daarna verſcheide *experimenten* daarvan genoomen aan honden, met waater, wyn, purgeer, en braak-middelen, *Opium*, *Sp. Nitri*, *Vitrioli*, *Ol. Sulphuris*, *Tartari*, *Decoct. Arſenic. Solut. Mercur. Sublimat.* &c. Ook heeft men onderzocht wat deze uitvindinge voor uitwerkinge aan de menſchen heeft, en ondervonden dat dezelve bevreid wierden van verouderde verzweringen, koorts, ſcheurbuik, Spaanſche pokken, en de vallende ziekte. De twede is

Chirurgia transfusoria (a), overgietende hand-greep / deze geſchied als 't bloed uit 't een levend dier of menſch in 't ander gegooten word, door een pyp of buis. De uitvinders hiervan zyn geweeſt *D. CLARK*, en *HENSHAW*. in 't Jaar 1657. en *D. LOWERUS* heeft de proef in 't Jaar 1665. 't allereerſt

(a) Van deze Operatie zie een uitvoerige Verhandeling in 't aanhangſel van *SCULTÆTI* Wapenhuis de uitlegging van de elfde plaat.

aan honden genoomen. Men heeft drieëderley zoorten van overgietingen de eerſte is, als men uit 't eene dier in 't andere het bloed overgiet om te *experimenteeren*, of uit een dier in een menſch, of uit den eenen menſch in den anderen, om te genezen.

Chirurgus een Heelmeeſter / is die geene, dewelke de uitwendige gebreeken aan 't menſchelyk lichaam geneeſt; als been-breeuken, zwellingen, verzweringen, en wonden, het zy door goéde hulp-middelen, konſtige handgreepen, of 't werkſtelligmaken der Inſtrumenten. Zo dat de bedieninge des Heelmeeſters is, ten Eerſten om dat geene 't welk van malkander geſcheiden is te zaam te voegen, ten Tweden het gebrokene en ontwrichte te herſtellen, en te genezen, ten Derden dat gene 't welk overtollig is konſtig weg te neemen, ten Vierden het ontbrekende te vervullen, en ten Vyfden 't qualyk geſtelde, kromme en ſtyve in een (zo veel als mogelyk is) betere gedaante te brengen. By dit alles heeft den Heelmeeſter op drie dingen naauwkeurig acht te geven, dat is dat hy de geneezinge volbrenge ten Eerſten kort, ten Tweden wel en was 't mogelyk zonder pyn, en ten derden zeker. Zyne voornaamſte Eigenſchappen moeten zyn, ten Eerſten bequaamheid en geleerdheid in de *Theorie*, ten Tweeden wel geoeffend in de *practyk*, en ten Derden in 't Appliceeren van handen en Inſtrumenten behendig of vaardig.

Chlorosis, de bleeke-zucht / de Juffer-ziekte / de wit- en geele-zucht / ſchynt te zyn een zoort van *Leucophlegmatie*: Want beneffens de bleeke couleur hebben ze ook vermoeitheid, hartkloppingen, maag-drukkingen, zwellingen aan de enklaauwen en de beenen: de hoofd-oorzaaken dezer ziekte zyn het niet vloeijen der maandſtonden, en de verſtoppingen in de vaten der lyf-moeder; waarmede zeer dikwils vergezelſchapt zyn verborgene liefde, en het miſſen des allergenoeglykſten werks, als ook bedorve zappen van de voort-telende deelen. In de genezinge dezer ziekte is 't nodig dat men nauwkeurig achtgeve op de oorzaaken; dierhalven als deze ziekte ontſtaat uit een ophoudinge der zaad-zappen, zo word de byſlaapinge aangeprezen, maar als deze niet kan toegelaaten worden, is 't nodig dat

dat men een ader opene, en diergelyken middelen gebruike die de werkinge des zaads verminderen, deze zyn alle *Acida*, als *Succus, Citri, Aurantior. Portulac. Acetoſ. Acetoſel. Galeopſ. flor. Nymph. Alb. Sp. Nitri, Vitrioli.* Als byzondere Specifica tegens deze ziekte worden geprezen *Sem. Agni Caſti, Cannabis, Portulac. Coriandr. Rutæ, Mentha, Camphora, Conſerv.* en *Aqua fruct. Bruſci, Eſſentia Caſtitatis Minſichti, Tinctura Myrrhæ Crocata, Elixir proprietatis c. Acid. Eſſent. Caſtor. Abſinth. Centaur. min. Cochlear. Succinum, Liq. Corn. Cerv. Succinat. Tinct. Antim. Tartariſat.* &c. Naar 't gebruik van deze zyn zeer dienſtig de *Anticachectica* en *digeſtiva* om dat ze de quaade geſteldheid van 't bloed en zappen des zaads verbeteren, onder deze zyn de beſte de *Martialia*, gemengd met *Salina*, als *Croc. Martis, Sal. Artemis. Sal. Tartari, Cryſtall. Tart. Tart. Vitriolatus, tinct. Tartari, Arcan. duplicat. Antihect. Poter. Nitr. Antimoniat.* als ook *Abſinth. Cent. min. Meliſſ. Puleg. Roſmarin. Carduus bened. Rad. Ariſtoloch. Bryon. Cichor. Geniſt. Pimpinell. Rhabarb. Bacc. Juniper. Lauri, Myrrh. Macis. DOLÆUS Oper. Tom. I. pag. 550. b.* heeft alleen met een ſtaal-wyn deze ziekte in 't geheel genezen,

℞. *Eſſent. Martis of*
Extract. Martis ℥j.
Caſſ. Lign. ʒij.
Cinnamom. Elect. ʒjß.
Caryophyllor. ʒj.
Vin. Rehnan. ℔ij.

laat dit op een warme plaats ſtaan om uit te trekken, wel getrokken zynde giet 't door een *filtrum*: de doſis daarvan is een once; men kan ook de *Pilulæ Cachectica* uit *Gum. Ammoniac. Galban. Sagapen. Myrrh. Aloë Succotr. Sal. Abſinth. Tartari, Artemis. Tart. Vitriolat. Vitriol. Martis* en *Ol. Succini* maaken en gebruiken. Na dat de quade vochten op deze wyze *gepræpareert* zyn, kan men *purgantia* en *Vomitoria*, als *Mechoacan. Jalapp. Scammonium, Rabbarb. Maſſa Pilular.* de *Ammoniac. Mercur. dulc. Tartar. Emitic.* en *Mercur. Vitæ* gebruiken.

CHOCOLATA, is een maſſa die uit verſcheidene ſpeceryen, zuiker en Cacao gemaakt is. De beſchryvinge daarvan heeft een Spaanſche Barbier *de Ledeſma* in een verhandeling over de Chocolat op volgende wyze beſchreven.

℞. *Nucleor. Cacao Num. C.*
Sacchar. Albiſſ. ℔ß.
Piper de Tavaſc. gr. xiv.
Caryophyll. ʒß.
Vaniliæ Num. iij.
Sem. Aniſi ʒj.
Achiotl. q. ſ. miſce.

Andere neemen in plaats van Cacao, Amandelen, en andere diergelyken dingen, maaken daaruit met zuiker een mengſel. Van andere word ze weder op een ander wyze gemaakt. De Chocolat wierd in voorgaande tyden uit America, daarna uit Spanjen tot ons gebracht; maar voor tegenswoordig word dezelve in Europa veel beter en aangenaamer gemaakt. Dewyl men nu van dezelve veelderhande zoorten vind, zo kan men van derzelver deugdzaamheid qualyk oordeelen; edoch de beſte Chocolaat moet niet al te zoet zyn, niet al te bitter, noch te veel ſmaak naar peper, of nagelen hebben, ze moet zyn van een aangenaamen reuk, en daarby heel droog en hard, als dezelve in ſtukken gebrooken word, moeten 'er eenige witte ſtreepen in zyn, en 't overige bruin van koleur. Ze is dienſtig tegens de zwakke en koude maagen, ze is zeer heilzaam voor die geene dewelke de teringe en longe ziekte hebben, indien de koorts niet al te ſterk daarby is, ze is goed tot verzachting van de borſt, voor die dewelke met flym en hoeſten gequelt zyn, ze verſterkt 't hoofd, verdryft de duizelingen, en prikkeld aan tot de byſlaap.

CHOLAGOGA, wierden van de ouden die purgeer-middelen genoemt, die de overvloedige gal afdreeven, of buiten 't lichaam leiden, deze zyn

Caſſiæ pulpa van een en een half tot twee once.
Manna voor kinderen een tot drie drachm.
zwangere van een half once.
volwaſſene van drie tot vier oncen.
Rhabarbar in Subſtantia van een tot een en een half drachm.
Extractum van vyftien tot twintig grein.
Mechoacanna in Subſtantia een drachma.
Infuſio een en een half drachma.
Aloë in Subſtant. een drachma.
Extract. vyftien grein.
Roſata een half drachm.

 Violata

Violata een half drachm.
Scammonii reſina zeſtien grein.
Scammonium cydoniatum of *Diagrydium* tien grein.
Roſatum tien grein.
Sulphuratum tien grein.

CHOLEDOCHUS, dat gene 't welk de gal tot zig neemt, dit zegt men gemeenlyk van de gal-blaas, en van den gemeenen gal-leider *Ductus Choledochus*; die tot in den twaalf vinger-darm loopt.

CHOLERA, te gelyk braaken en purgeeren/ 't bozt. Word van de Genees-heeren twederly aangemerkt, als *Cholera humida* is een hevige en gevaarlyke ziekte, dewelke de lyders door geduurig braaken, ſcherpen en gal-achtigen ſtoelgang, pyn voor 't hart, krimpingen des buiks, onlydelyken dorſt, koud-zweet, flaauwtens, kleinen en raſſen pols, en eindelyk door convulſive trekkingen van de krachten des lichaams berooft, zo dat dezelve indien ze niet ſchielyk geholpen worden, in 't kort ſterven, of heel bezwaarlyk en langzaam wegens haare verloorne krachten daarvan op-koomen, en

CHOLERA SICCA word genoemt als de lyder zonder de boven aangehaalde toevallen maar blazingen en winden van onder en boven quyt raakt, waarby noch als een toeval komt, 't geluit, en de opblazingen van den onder-buik, en maag. De oorzaak van de *Cholera humida* is een ſcherpheit in de zondigende vochten, waar door niet alleen de beide monden der maag, en de vezel-draatjens der darmen geprikkelt, en een tegen natuurlyke beweging gemaakt, maar ook de daarby komende toevallen veroorzaakt worden. De oorzaak van de *Cholera Sicca* is een *reſolutie* of ontbindinge van *Pituita*, welke ontbinding veroorzaakt word door de geeſten, of door uitwendige warmte, of van ſpeceryachtige en geeſt-ryke ſpys en drank. Tot de genezing van deze laatſte ziekte worden alleen vereiſcht *Carminativa*, als *Sem: Aniſi*, *Fœnicul. Leviſtic. Rad. Galang. Calam. Aromatic. Zedoar. Cortic. Aurantior. Citri*, *Aqua Carminativa*, *Sp. Carminativus. Elixir. Citri*, *Sp. Nitri Dulcis*, *Sp. Salis Ammoniaci Aniſat.* en clyſteeren uit *Chamomill. Leviſtic. Species Carminativ. Electuar. de baccis Laur. Ol. Deſt. Carvi*, *Chamomill.* &c. Tot de genezinge van de *Cholera humida* worden verſcheide zoorten van genees-middelen vereiſcht: als ten eerſten *Aquea*, *Thée*, en *Coffée*, ten tweden *Præcipitantia*, als *Cryſtall. Montan. Alabaſtr. Terra Sigillat. Corn. Cerv. Uſt. Lapid. Cancror. Terra Vitrioli*, *Balſamica*, *Antimon. Diaphoretic. Martial.* ten derden *Stomachica*, *Aromatica*, en *Adſtringentia*, als *Tinctur. Cinamom. Sp. Menthæ*, *Aq. Theriacal. Portulac. Succ.* en *Rob. Cydonior. Syrup. Corallior.* en eindelyk de *Opiata*, als *Eſſent. Opii*, *Tinct. Anodyn. Laud. Opiat. Opium. Cydoniat.* &c. Waarby men ook uitwendig eenige maag-verſterkende genees-middelen kan gebruiken, als *Theriac*, *Sp. Vini camphorat. Sp. Theriacalis*, *Ol. Abſinth. Menth. Chamomill. Macis. Caryophyll.* &c.

CHOLERICUS BILIOSUS, heeft twee beduidingen, ten eerſten betekend 't dat gene, 't welk met de natuur van de gal overeen komt; of als iemand al te veel gal heeft, zo zegt men dat hy een *Cholericus* of gal-ryke is; ten tweeden worden ook die geenen *Cholerici* genoemt, dewelke ziek zyn aan de *Cholera humida.*

CHONDRILLA MARINA, CICHORIUM BULBOSUM, Zee Chondzil/ groeit aan de Zee in 't zand, de wortelen daarvan doen de kroppen verdwynen; men zegt, dat als de ſpeen-ader met deze wortel aangeraakt en wederom afgedroogt word, ook van gelyken de ſpeen-ader verdroogt; maar als de wortel verrot, dat dit ook aan de ader ſchadelyk is.

CHONDRILLA VERRUCARIA, Zie *Cichorium verrucarium.*

CHONDRO SYNDESMUS, of LIGAMENTUM CARTILAGINEUM, een kraakbeenige band.

CHORDA, heeft twederly betekeningen, ten eerſten betekend 't een ſnaar op een viool, of eenig ander muſicaal inſtrument; ten tweeden betekend 't een *Tendo*, een *Nervus*, of een zenuw, een trekker; dus zegt men *Chorda Achillis*, die de grootſte en ſterkſte trekker aan het been is.

CHORDÆ, Zie *Inteſtinum.*

CHORDAPSUS, Zie *Iliaca Paſſio.*

CHOREA SANCTI VITI, Zie *Tarantiſmus*; als ook *Tarantula.*

CHORION, het Ader-vlies/ is het buitenſte vlies waarin de vrucht beſlooten is, het is dik, en wit-achtig, met zeer veel aderen doorweven, alhoewel 't maar voor een vlies gehouden word, kan 't noch-

tans in drien verdeelt worden, onder d'welke het middelſte heel teder en door-ſchynende is, maar de twee anderen zyn veel dikker, en minder door-ſchynende, doch evenwel heel teder en van een los weefzel.

CHOROIDES, word van verſcheide dingen gezegt, wegens de menigte der bloed-vaten die het met 't ader-vlies gemeen heeft; alzo zegt men van het dunne vlies der herſenen *Choroides*, als ook van 't net-gedaantige vlies der oogen: maar wat *Plexus Choroideus* is, kan by het woord *Plexus* gezien worden.

CHRONICUS, CHRONIUS, POLYCHRONIUS, dat is, *Diuturnus*, langdurig: hier onder verſtaat men eenige ziekte, want zo zegt men *Morbi chronici*, langduurige ziektens, als die den ſteen hebben, ſcheurbuik, pyne der leeden, ſchurftheit: en deze *Morb. chronici* worden tegen over de *Acuti* of ſchielyke ziektens geſtelt.

CHROS, ieder vlees-achtig deel aan 't menſchlyke lichaam, waaronder verſtaan worden de huid, vliezen, ſpieren, en ingewanden.

CHRYSANTHEMUM, Zie *Calendula.*

CHRYSANTHEMUM BIDENS, Zie *Acmellæ folia.*

CHRYSE, is de naam van een pleiſter, die tegen 't bloeden van de wonden gebruikt word; 't beſtaat uit *Alum. Sciſſil. Auripigment. Colophon. Thus*, en *Oleum.*

CHRYSITIS, Gout-geel.

CHRYSOCHALCOS, Zie *Orichalcum.*

CHRYSOCOLLA, (a) TERRA VIRIDIS, VIRIDE MONTANUM, Berg-groen / Steen-groen; of dit uit koper gemaakt word, gelyk zommige meenen is noch onzeker. De meeſte Drogiſten zyn van gedachten dat 't een natuurlyke en ſteen-achtige aarde is: het is een groen-achtig, en uit kleine zandkoornkens beſtaande poeder, dat in de goud, zilver, en koper-mynen voornamentlyk in de Hongariſche gebergtens gevonden word: het is heel koſt-baar en raar, men heeft daar van verſcheide zoorten, als 't beſte, middelſte, en ſlegte, het beſte moet zyn droog, helder-groen, en korrelachtig, hierin kan men dat 't welk uit loot-wit en Spaans-groen naar gemaakt is onderſcheiden, het word om te ſchilderen gebruikt.

(a) De *Chryſocolla* hier beſchreven is onder die naam ons onbekent, ook ſchynt de naam met de hoedanigheden niet over een te komen, want *Chryſocolla* betekend goud-lym/ waarom onze *Borax* zoo genaamt word, die van de Goud-ſmits tot ſmelting en zoudeering van 't goud gebruikt word.

CHRYSOLITHUS, een Chriſolyt/ is een goud geele doorſchynende en harde ſteen; hy word in *Æthiopia* gevonden, en van zommige tegens de *Melancholie* of ſwaarmoedigheit en tovery geprezen.

CHRYSOPOEIA, de konſt om goud te maken, deze leert hoe men uit een onryp metaal, door den *Mercurius Philoſophorum* 't rechte goud kan maaken. Edoch of deze hand-greep door natuurlyke vermoogens kan uitgevoert worden, daaraan word zeer getwyffelt.

CHRYSOSPLENIUM TABERNÆMONTANI, is *Saxifragia aurea*, zie daarvan op zyn plaats.

CHYBUR, betekend by *PARACELSUS* zwavel, ziet *Sulphur.*

CHYLIFICATIO, CONCOCTIO, DIGESTIO PRIMA, de Chyl-making / en verteeringe der ſpyze in de maag, is een werking van den maag, als dezelve uit de ſpyze die met de tanden geknauwt, en door bymenging van drank, een *Chylus* ofte melk-zap maakt, hierby overweegt men ten eerſten de ſtof, waaruit de *Chylus* gemaakt word, deze zyn de voedſelen als ſpys en drank; gelyk als deze nu zeer verſcheiden zyn, alzo word daarvan ook zomtyds een goede, en zomtyds een quade *Chylus* voortgebracht. Ten tweden de plaats, deze is de maag welkers ontleed-kundige beſchryvinge onder den Tytel *Ventriculus* kan gezien worden. Ten derden de werkende oorzaaken, deze zyn de *Spiritus* of levens-geeſten, ten vierden de hoedanigheit en de wyze in welke de *Chylus* gemaakt word, dit is een zoort van koking, gelyk als hard vleeſch, enz: week gekookt word; (a) ten vyfden de tyd waarin

(a) Alſchoon onzen Schryver hier 't woord koking gebruikt, ('t welk wy ook genoodzaakt zyn in 't Nederduitſch te gebruiken,) zo moet echter niemand denken, dat onzen Schryver daar door verſtaat een abſolute kokinge der maag, zo als men noch heden ten dage wel van zommige, doch ten onrechten dezelve hoort uit drukken, neen geenzints; want dit blykt ook aanſtonts uit het Hoogduitſche woord verrichtung/ door ons vertaalt werkinge, vergeleken met de laatſte woorden van 't gebruik der

waarin de *Chylus* gemaakt word, deze kan zo nauwkeurig niet bepaald worden: want in zommige tyden geſchied de *Digeſtio* heel ſchielyk, en in zommige langzamer, naar de geſteltheit der lichaamen, of naar de hoedanigheit der ſpyze, deze moeten overwogen worden, zo wel in haar hoedanigheit, als ook in haar hoeveelheit; en ten zesden overweegt men den *Chylus* zelfs, waarvan in 't vervolg kan gelezen worden.

Chylosteum, is een kruit 't welk Been-houtjen genoemt word, maar 't word in de Apotheeken niet bewaart.

Chylus, betekend gemeenlyk een Dik-zap/ zo wel in dieren als planten; by HIPPOCRATES betekend 't gerſtezap; zo word ook 't melk-zap 't welk in den magen uit de ſpyze gemaakt word *Chylus* genoemt; waarby te overwegen is (1) deſſelfs ſmaak, deze is verſcheiden naar 't onderſcheid van de ſpyze; (2) de coleur, deze is wit, welke witheit ontſtaat uit de vereeniging der oly-achtige of vette deelen met de water-achtige deelen; (3) de dikte, deze is ook verſcheiden; want in den maagen is dezelve dik of pap-achtig, en vloeibaar in de melkvaaten.

Chymia, Chemia, Chimia, de Stof-ſchei-kunde/ is een kunſt dewelke leert de verſchillende zelfſtandigheden der natuurlyke gewaſſen te ſcheiden en uit dezelve genees-middelen te bereiden; ze word ook genoemt *Alchymia*, (a) of Alchymiſtiſche konſt, naar de ſpreek-wyze der Arabieren, dewelke als ze ietwes groots of voortreflyks willen aantoonen, 't woordeken *Al* daarby doen, 't welk by haar zo veel beteekend als God, of groot: andere hebben deze konſt genoemt *Alchamiſtiſche* konſt, om hier door aan te toonen dat Cham naar de Zond-vloet alle konſten en wetenſchappen op 't nieuw wederom uitgevonden en te voorſchyn gebracht heeft. Men noemt dezelve ook de *Spagyriſche* konſt, waar door 't edelſte werk derzelven, te weten de ſcheidinge en de te zaamvoeging verſtaan word. Dewyl men ook de verrichtingen derzelve niet zonder uitwendig vuur kan uit-voeren, zo geeft men daar aan ook den naam van *Pyrotechniſche* konſt: als men dezelve de *Hermetiſche* konſt noemd, betoond men daar door haare oudheit: en eindelyk als men dezelve *deſtilleer* konſt noemt, verklaart men der zelver gemeenſte verrichtingen.

Chymus, alhoewel dit niets anders betekend als een ſap, dat tot de dikte van een moes of pap gekookt is, en in deze betekeninge te weten *Chymus* en *Chylus* geen onderſcheid is; zo willen evenwel eenige nieuwe hierin onderſcheid maken, en noemen *Chymus* 't vermogen om te ſmaaken, of den ſmaak die in de planten en dieren is; maar *Chylus* noemen ze 't dikke moes waarin de ſmaak is. *LINDENIUS* wil dat *Chymus* 't beſte gedeelte van de *Chylus* is.

Cicatrix, een lid-teeken/ een wond-teeken/ is eigentlyk de huid op de genezen zynde wonden en verzweeringen, die natuurlyk door de genees-middelen daarop gegroeit is. Lid-teekens word men dikwils gewaar in de huid van groote en diepe wonden, als dezelve met wieken verbonden, en de lippen niet wel te zaam getrokken worden; dezelve worden ook dikwils veroorzaakt door 't hechten en overmatig groeijen van weeldrig vleeſch, ook wel als 'er geen vleeſch wil groeijen. *Cicatrix Oculi* word ook genoemt *Albugo*; hoewel dit ook voor de verzweringe zelfs genoomen word, maar beter is 't als men 't voor de lippen der wonden of verſweeringen neemt. *PARACELSUS* gebruikt dit woord *Cicatrix* voor een gebrek der huid, als *Morphea*, *Sirones* &c.

Cicatrisans, Cicatrisantia, Zie *Epulotica*.

Ciceres, Cicers/ Spaanſche Erweten/ worden in de hoven en in 't veld voort-geteeld, ze hebben een week-maken-

der maag onder den Tytel *Ventriculus*. Edoch die gene die 't rechte gebruik der maag, of laat ik liever zeggen de beſte wyze van de chylmaking wil begrypen die leze P. IMCHOORS geleerde verdediging *de Fabric. & uſu Ventriculi in Corollar.* VII. zegt zyn Ed: met recht, dat de chylmakinge in den maagen niet alleen volmaakt word door weiking, ook niet alleenig door de warmte, noch alleen door de ſpier-achtige beweginge der maag, of door de drukkinge van de naaſtgelegene uitwendige deelen; maar door de te zamenwerking van deze alle te gelyk.

(a) *Alchymia* is eigentlik de konſt om goud of den *Lapis Philoſophorum* te maken welke kunſtenaars ook *Adepti & Filii Adeptorum* genoemt worden.

kende, verlichtende, zuiverende, en verdeelende kracht, ze dryven de pis, breken den ſteen, en prikkelen aan tot het Venus-ſpel: het meel daarvan word in de pappen tegens de beeten van ſlangen, kanker, vretende verzweeringen, ſchurft en korſten of rooven gebruikt.

Cichorium, **Cichorey/ Zuikery/** men heeft twederly zoort van *Cichorey*, dat is tamme en wilde, de tamme word genoemt *Cichorium Domeſticum*, *Cichorea Sativa*: en de wilde word genoemt *Cichorium Sylveſtre*, **wegewart/ wegwagte**; deze groeit aan de dyken en wegen, maar de tamme word in de hoven aangequeekt, ze bloeijen in de maand Junius. De bladeren en bloemen, en voornamentlyk die van de wilde hebben een openende, ſuiverende en purgeerende kracht, ze dryven ook de pis, en zyn zeer voordeelig voor den maag; voor 't bloedſpouwen word aangeprezen de wortel onder de tong te houden. De *Præparata* daarvan zyn *Conſerva*, *Radix Condit. Syrupus Simplex* en *ex Cichorio cum Rhabarb. Sal.* en *Aq.* 't *Aq. Deſtil.* word zeer gepreſen tegen de gebreken der oogen.

Cichorium bulbosum, Zie *Chondrilla Marina.*

Cichorium verrucarium, Chondrilla verrucaria, **wratten wegewart/** word meeſt in de hooven aangequeekt; als men van dit zaad drie dagen achter een een lepel vol gebruikt in het afnemen des Maans verdryft 't de wratten: van dezelve uitwerkinge zyn ook de blaaden, als men ze by wyze van ſalade eet, en de wratten daarmede ſtrykt.

Cicuta, Cicutaria Aquatica minor, **dulle-kervel/** groeit overvloedig aan de dyken, en aan de kanten van de velden, dulle-kervel word onder de vergiftige kruiden gerekent, door 't eeten van deze wortel worden veroorzaakt zenuw-trekkingen, koortzen met plekken, vergeſelſchapt met ylhoofdigheit, ze word hierom in 't geheel niet inwendig gebruikt, men zegt dat de wyn een tegengift van de *Cicuta* is: als men het kruid met de wortel ſtampt en op de borſten legt, word het groeijen van dezelve tegen gehouden, ze worden daar door hard en klein gemaakt, het word ook tegens den kanker, en om de melk op te droogen gebruikt. De *Præparata* zyn *Emplaſtrum* en *Unguentum de Cicuta.*

Cicutaria odorata, Zie *Myrrhis.*

Cilia, de hairen der oog-leeden; deze hairen zyn kort, en recht, op dat 'er geen ſtof in de oogen valle, ze dienen ook om eenigzints ſchaduwe te maaken; op dat de ſtraalen, van de heldere lichaamen niet te ſchielyk in het oog vallen zouden. Ze worden dikwils binnen-waarts tegens den oog-appel geboogen, en zyn als dan aan 't gezicht heel nadeelig (*a*).

Cimentatio, Zie *Cæmentatio.*

Cinefactio, is 't zelfde als *Cineratio*, of *Incineratio* aſch-making; zie *Incineratio.*

Cinerarium, de **aſch-bak** is het onderſte deel van een ſtook-oven, waarin de aſſche valt, op dat het vuur door dezelve niet uitgedoofd worde.

Cingulum, Zie *Bracherium.*

Cingulum Mercuriale, **een kwikgordel/** word ook genoemt *Cingulum Sapientiæ*: men maakt denzelven van wit lywaat of zeil-doek, waarop men den levenden quik gemengt met verkens reuzel ſtrykt. Deze band word tegens de luizen, verouderde zweeren, en om de *Salivatie* of quylinge te verwekken gebruikt. Maar by dit gebruik moet het lichaam altyd warm gehouden worden, (*a*). Het *Cingulum Rulandi* word boven andere zeer geprezen, ziet hier de beſchryving

℞. *Mercurii vivi.* ℥iij.
Olei Vitrioli. ℥ß.
Caryophyllor. ℥j.
Heraclin.
Sulphuris. ā ℥iij.
Gemmæ ℥iiß.
Ceræ q. ſ.
f. Maſſa.

Cinis, **aſſche/** is dat geene, 't welk van 't

(*a*) Dit ongemak word *Trichiaſis* of *Phalangoſis* genoemt.

(*a*) Het was te wenſchen dat deze weinige woorden het lichaam moet wel warm gehouden worden, enz: van een yder wel betracht wierde, by en onder 't gebruik van den *Mercurius*; ik zeg van een yder, doelende daarmede op niemand, als op die geenen, dewelke denzelven zoo reukeloos, zoo onvoorzigtig, en ten nadeele van haare even naaſten gebruiken, roemende en pochende geduurig denzelven te gebruiken zonder nadeel; gaande en ſtaande in de open locht; maar helaas! de arme lyders worden 't gewaar, 't zy in 't kort of naar verloop van eenige tyd.

't verbrande hout of ietwes anders gelyk als zand na blyft; deze is veelderly na de de geſteltheid en onderſcheid der zaaken, dewelke tot aſſche gebrand worden.

CINERES CLAVELLATI, **Pot-aſch/** beſtaat uit een wit en eenigſints blauw gecalcineerd zout, 't welk in den beginne uit de duigen van de vaten en potten, waarin de weed-aſch quam, gebrand wierd': en om dat dit zout, als 't uit de vaten gebrand is, naderhand in groote ketels gezoden word, noemen zommige 't ketel-aſch; maar dewyl men deze potten en duigen nu niet meer in die menigte kan krygen, om zo veel aſſche daaruit te branden als 'er 's Jaars verbruikt word en van nooden is, zoo heeft men goet gevonden om het eiken-hout, waaruit de duigen gemaakt zyn, te neemen, om dezelve tot aſſche te branden, het zout daaruit te loogen, 't welk naderhand in groote daar toe gemaakte ovens gecalcineert word; 't komt uit Poolen en Muſcovien. Dit zout moet in groote ſtukken, van de koolen gezuivert, wit en blaauw-achtig zyn. De pot-aſſche is in de Stof-ſchei-kunde van groote nuttigheid, men verſtaat dezelve gemeenlyk daar door als men van het *Sal Alcali* gewaagt. Men kan ook uit alle kruiden een diergelyken *Sal Lixivioſum* maaken, edoch deze worden gemeenlyk genoemt na het kruid waarvan ze afkomſtig zyn, als *Sal Abſintbii*, *Centaurii*, &c, maar dit is zeker dat onder alle *Salia Fixa* en *Urinoſa*, de *Cineres Clavellati* en *Sal. Tartari* de voornaamſte en veel beter en goet-kooper te bekomen zyn als de voorgenoemde, de pot-aſch word ook van de Wouwe-verwers (*a*), Zeep-zieders, en Glas-blaaſers, veel gebruikt.

CINIS-INFECTORIUS, **Weed-aſch/** is niets anders als gecalcineerde wyn-moer ze heeft haar naam ontleend van de Waidverwers, dewelke dezelve veel gebruiken; ze word uit Vrankryk, enz: in groote vaten gebracht, het moeten groote ſtukken zyn die een groen-achtige witte verw en zoutachtig bitteren ſmaak hebben; ze moet ook uit goede drooge wyn-moer gemaakt zyn. Ze word gelyk wy meer gezegt hebben van de Verwers en Zeep-zieders gebruikt. In de Genees-kunde word ze niet anders gebruikt, als dat men daaruit een zout, en uit dat zelve een *Ol. per Deliquium* maken kan, dewelke in krachten met het *Sal. Tartari* en *Ol. Tartari per Deliq.* overeen komen, edoch ze zyn ietwes ſterker, en *Corroſiver*; hierom kan door bydoeninge van levenden kalk, de *Lapis infernalis* (*a*) daaruit gemaakt worden.

CINERES JOVIS, **Tin-aſch/ Tin-kalk/** is een gecalcineerd tin, 't beſtaat uit een graauw-achtig-poeder, 't welk men zo lange calcineert tot het een heel wit poeder word, dat van zommige *Ceruſſa jovis* genoemt word; der Franſchen *Blanc d'Eſpagne*, of Spaanſch wit, 't welk tot 't blanketzel mis-bruikt word, is niets anders als dit poeder.

CINNABARIS, **Cinnaber/** is tweederly, als gemaakte en natuurlyke.

CINNABARIS FACTITIA, **gemaakte Cinnaber/** word door de kunſt uit quik en ſwavel gemaakt, op volgende wyze, neemt twee deelen welgezuiverden quik, en een deel ſwavel, ſmelt den ſwavel in een pot en doet daarin allengskens den quik, roert het om, houd 't zo lange ſmeltende tot dat gy geen quik meer gewaar word; deze ſtoffe kunt gy als dan ſtampen en in potten *Gradatim* trapswyze *Sublimeeren*: of men kan ook den *Mercurius viv.* in *Aq. Fortis ſolveren*, met *Sulph.* vermengen, en daar na het *Aq. Fortis per Deſtillationem* daarvan neemen, en het overige ſublimeeren: gemeenlyk ſublimeert men van het mengſel xxv. ℔. op een maal, en als dit geſchied is wederom zo veel tot het vat vol is. Deze *Cinnaber* moet zyn van een fraaje hoog-roode verw, en vol ſtreepkens.

CINNABARIS NATIVA de **natuurlyke** of **Berg-Cinnaber/** is een zoort van metaal-quik, en beſtaat uit een roode, zwaare en glinſterende ſteen, welke ſteen van de natuur zelfs uit de Mercurialiſche, en Sulphur-achtige dampen door 't onder-aardſche vuur geſublimeert, met het ſteenzaat te zaam gevoegt, en zo voortgeteelt word; men vind deze ſteenen in meenigte in Spanjen, Vrankryk, Duitſchland, en Hongaryen. Onze Droogiſten hebben verſcheidene zoorten, ze hebben denzelven ſteen-

(*a*) Verwers die met zeker kruid, dat Wouwe genoemt word, verwen.

(*a*) De Auteur meend het *Ruptorium commune*, want de *Lapis Infernalis* word uit *Argentum* & *Sp. Nitri* gemaakt.

ſteen-achtig, en zuiver, de laatſte kan maar gewreven, en zoo gebruikt worden, daarin tegendeel de eerſte veel moeite vereiſcht om gezuivert te worden. Onder alle deze zoorten die wy genoemt hebben is de Spaanſche Berg-Cinnaber de beſte; want deze is hoog van verw en fraai glinſterende, hy heeft niet zo veel ſteenachtigheit by zig als de andere, waarna de Hongariſche wel voor den beſten te houden is, deze is van een goud-achtige aart.

CINNAMOMUM, CASSIA CINNAMOMEA en CANELLA, Kaneel / is een dunne baſt, die van zyn buitenſte ſchil gezuivert, en in lange pypkens te zaam gerolt is, deze baſt is geel-rood van couleur, ſcherp van ſmaak, zoet-achtig en ſpecery-achtig van reuk: de Kaneel word uit Ooſt-Indien en byzonderlyk uit 't Eiland Ceilon over Holland in andere landen gebracht, de boom waarop deze baſt groeit, word van *HERMANNUS* voor een byzonder boom-geſlagt gehouden; de ſtam dezes booms is van dikte en groote den linden-boom gelyk; hy heeft breede groote en altyd groen zynde bladeren, als citroen-bladeren; de jonge boomen van drie en vier jaaren zyn maar alleen bequaam tot den Kaneel baſt; de vergaderinge en afſchillinge van dezen baſt geſchiet tweemaal 's Jaars, als in de maanden Februarius en Auguſtus, in deze tyden is een zekere vochtigheit tuſſchen den ſtam, en de ſchortſe, zo dat ze als dan gemaklyker te ſcheiden zyn. De Kaneel verquikt de levens-geeſten, verſterkt de maag, de moeder, en andere ingewanden, hy word hierom in flaauwtens, hert-kloppingen, pyn der maag, en benaauwtheit, doch voornamentlyk tegens de moeder-ziektens en ſwakheden der ſwanger gaanden met voordeel gebruikt; hy dryft ook de maand-ſtonden, de vrucht en de nageboorte, hy kan hierom aan de baarende voorgeſchreeven worden, voornamentlyk als men flaauwtens en ſwakheeden by dezelve beſpeurt; de Kaneel is ook zeer dienſtig voor hooftziektens, als beroertheit, enz: voornamentlyk als deze ziektens uit de maag oorſpronkelyk zyn. Ten dien einde gebruikt men denzelven niet alleen als een poeder, maar ook met zuiker overtrokken, deze word van zommige genoemt *Canella de Milano*; vervolgens word 'er van den Kaneel gemaakt *Aqua*, *Syrupus*, *Eſſentia Rubra* en *Alba* tot *Hypocras*, en *Oleum Deſtillatum*, deze oly moet oprecht en niet vervalſcht zyn met den *Sp. Vin. Rect.* welke vervalſchinge men hieruit kan gewaar worden, men ſteeke de punt van een mes in het oly, houde 't zelfde aan het vuur, begint 't aanſtonts te branden, zo is 'er de *Spiritus* onder gemengd, maar indien de *Spiritus* niet daaronder gemengd is, zal het oly zo ſchielyk niet branden, maar 't zal een rook van zig geven. Dit oly is de rechte *Quint Eſſentie* van den Kaneel, 't welk men gemaklyk met een weinig zuiker tot een *Æleo-Saccharum* kan maken, en in de boven aangehaalde ziektens gebruiken. Het word ook gebruikt tot den *Turinſe Roſſolis*, die aldus gemaakt word:

℞. *Olei Cinamomi.*
Caryophyll.
Ligni Rhodii. ā ℈ß.
Ambræ.
Moſchi. ā *gr.* iij.
Aq. Roſarum.
Sp. Vini. ā ℔j.
M. & *Filtrentur.*

CIRCINUS, Zie *Zoſter.*

CIRCUITUS, Zie *Periodus.*

CIRCULARIS MOTUS, Zie *Circulatio.*

CIRCULATIO, CIRCULUS, een omloop / een kring / dit woord heeft tweederly betekeningen: 1. word 't door de Natuur-kundigen genomen voor de omloop des bloeds in 't lichaam, en genoemt *Circulatio Sanguinis*: deze omloop of beweginge des bloeds geſchied op volgende wyze. Het hert is 't van waar deze loop zyn beginzel neemt; het hert is 't waarin dezelve wederom eindigt; het hert maakt met zyn twee daaraan zynde ooren een vier-buikig werk-tuig, 't welk van alle deelen des lichaams ondertuſſchen van de levens-geeſten door geduurige op malkander volgende verweideringen en te zaamtrekkingen zeer dikwils geſchud of bewogen word; dit werk-tuig ontfangt 't bloed uit den opklimmenden en nederdalenden tak van de hol-ader; en voert 't zelfde weg door de long-ſlag-ader, en de groote ſlag-ader, in dezer voegen; het bloed word van de groote ſlag-ader uit de linker holligheid van het hert tot alle deelen gedreven, en van de hol-ader wederom in het regter oor gebracht, uit het regter oor gaat 't in de regter holligheid, van daar door de longs-ſlag-ader in de long, uit

uit de long gaat 't door de longs-ader in 't linker oor, en hier uit in de linker holte, en daaruit wederom in de groote ſlag-ader, terwyl nu het bloed naar deze heen en weerom lopinge wederom tot het bepaalde einde komt, en gelyk als een kring maakt, zo heeft 't hiervan den naam van omloop, en kring bekoomen. 2. verſtaan 'er de Chymiſten of Stof-ſcheikundigen door, als de ſtof in een Pellicaan of *Circuleer*-vat door de warmte om hoog gelicht word, en daarna wederom beneden op zyn lichaam valt, 't zy om de ſtof door hulp van de geeſten vlug te maken, of den geeſt door 't lichaam te hechten of vaſt te maaken, enz.

CIRCULATOR, Zie *Agyrta.*

CIRCULATORIUM, een **Circuleer-vat** / een **Omdryf-glas** / dit is een Pellicaan of twee-ling, of twee kolven met haare helmen, welkers bekken in de kolven gaan. Ook kan men twee kolven, die heel naauw in malkander ſluiten, daar toe gebruiken.

CIRCULUS, betekend een **ronde Kring** / dit word ook van de pis gezegd, om dat ze een kring in 't glas maakt; zo word ook genoemd 't yzer waarmede men de glazen afkort. Eindelyk worden ook de *Circuli* of kringen onder de Chirurgicale Inſtrumenten gerekend, waarvan men de afbeeldinge by *SCULTETUS* zien kan.

CIRCUMCISIO, CIRCUMSECTIO, de **Beſnydinge** van de voorhuid, was onder 't Oude Teſtament aan 't Volk van Iſraël gebooden, en word ook heeden ten dage noch van die genen, dewelke meenen daar van afkomſtig te zyn, dat is van de Jooden onderhouden. Ze word ook onder de Chirurgicale Operatien getelt, ende in 't werk geſtelt, als de voorhuit te lang is; of dat dezelve bedorven, ende als dan moet weg geſneeden worden; ook word de kittelaar der vrouwen zomtyds afgeſneden, als hy te lang is: de wyze om deze Operatie te verrichten, heeft *ÆGINETA Lib. VI. Cap.* 70. en meer andere beſchreeven.

CIRCUMFORANEUS, Zie *Agyrta.*

CIRCUMGYRATIO, de omdraaijinge, is een zoort van bezwykinge.

CIRCUMOSSALIS MEMBRANA, of CIRCUM OSSEA, Zie *Perioſteum.*

CIRONES, Zie *Sirones.*

CIRRUS, Zie *Polypus.*

CIRSIS AVICENNÆ, Zie *Phrenitis.*

CIRSOCELE, Zie *Teſticulus Venereus*, en *Hernia.*

CISSINUM, word by *ÆGINETA* gebruikt voor een plaaſter op verouderde wonden en ſtekingen.

CISTA, CAPSA, CAPSULA, een **doosje** / waarin men genees-middelen bewaart.

CISTUS, Zie *Hypociſtis.*

CISTUS LADANIFERA, Zie *Ladanum.*

CITRULLUS, ANGURIA, **Citrullen** / **Water-meloen** / worden in Walſchland en Vrankryk voortgeteeld; het zaad hiervan word maar alleen gebruikt, het opend en dryft de pis, 't is dienſtig in de verſtoppinge der nieren, en blaazen, in de ontſteking van de gal, en des bloeds.

CITRUS, een **Citroen-boom** / is van een middelmatige lengte; hy draagt het geheele jaar vruchten. De bladeren hebben de gedaante van Lauwrier bladeren, ze zyn altyd groen, en hebben eenige kleine gaatkens, de bloem is een weinig purper-rood en dik, hebbende van binnen kleine vezelkens. Zie van de vrucht *Mala Citria.*

CLAPPUS, CLAPPA, Zie *Cocus.*

CLARETA is ALBUMEN OVI, 't wit in 't ey.

CLARETUM of VINUM, POTUS HIPPOCRATICUS, een ſterk geſpeceryde wyn, deze word gemaakt uit allerly zoort van Speceryen, als Kaneel, Gember, Nagelen, Noote-Moſchaat, en derzelver bloeſſem; als ook uit verſcheidene kruiden naar yders goed vinden, op deze Speceryen of kruiden word de wyn gegoten, die voor een tyd daar op gelaaten word, daarna word dezelve doorgezeigt en met zuiker zoet gemaakt, als by voorbeeld een borſt-wyn

℞. *Herb. Hyſſop.*
Marrub. Alb.
Menth. ā *Mj.*
Rad. Enul.
Ireos. flor.
Liquirit. ā ℨvj.
Caric. ping. Num. viij.
Paſſul. minor. ℨvj.
Infund. in vin. q. ſ.
Colatur, edulcor.
Sacchar. q. ſ.
D. S.

als ook een *Claretum Chalybeatum Mynſichti* **Staal-Claret** / ℞. *Vin. Malvaſiac.* ℔iij.
Cha-

Chalybis cum Acido. Tamarind. præp. ℥j. *rad. Scorzoner. Acidi Tartari ana* ℥ß. *Galang. Minor. Caſſ. Lign. Caryophyllor. ana* ℥j. laat dit twee daagen op een warme plaats ſtaan om te *digereeren*, *filtreert* en bewaart het.

Clarificatio, een **Klaarmakinge**/ word die ſtook-kundige oeffening genoemt, waar door een onklaar vocht helder en klaar gemaakt word. Deze oeffening word zomtyds zo uitgevoert, dat men maar het *Liquor* ſtil laat ſtaan, waardoor de zwaare en onzuivere deelen op den bodem van 't vat zakken; maar zomtyds moet men ook de *digeſtio* en *circulatio* of *fermentatio* te hulp neemen. Meeſt word deze klaarmakinge gedaan door de *Colatura*, en *filtratio*. En het allermeeſt door byvoeginge van 't wit van een ey, aan welkers taajigheid zich de onzuivere deelen van 't vocht zetten, en daarna onder de gedaante van ſchuim boven opdryven: de voornaamſte nuttigheid van deze werking is, om eenige zappen, Syropen, dranken, enz: te zuiveren. Men heeft ook noch andere wyzen om de *præparata* te *clarificeeren*, dat is men giet by den zuiker, honig, en de *Gelatina* wyn-azyn of een weinig zuurachtigen geeſt, waar door dat geene, 't welk den *Liquor* of 't vocht troubel maakte, *geprœcipiteert* word.

Clavicula, 't **Sleutel-been**/ word ook genoemt, *Jugula*, *furcula*, *Ligula*. *Claviculæ* de **Sleutel beenen** worden zo genoemt, om dat ze het ſchouder-blad met het borſt-been-blad als met een nagel vaſtmaaken, of om dat ze de gedaante van een ouder-wetſchen ſleutel vertoonen: het zyn beenderen die de dikte van een kleinen vinger hebben, haare lengte is omtrent een vierendeel van een el; ze zyn geplaatſt boven op de borſt, het voorſte end is dik en ſtomp, het achterſte recht en breed; haar gebruik is om het ſchouderblad vaſt te maken, en door middel van dit den arm zelfs, denwelken zy ook van de borſt verwydert houden; hierom hebben de redelooze dieren ook geene ſleutel-beenen, om dat ze geene armen hebben.

Clavis een **Sleutel**. Buiten deze benaaminge betekend het ook in de Ontleedkunde *Clavicula* waarvan wy alreede gehandeld hebben: In de ſtof-ſcheid-kunde word hierdoor verſtaan een *menſtruum*: want *Claves* worden genoemd alle ſolveerende *Menſtrua*, en voornamentlyk die, welke de *Mineralen*, of berg-ſtoffen ontdoen, dewyl ze de verborgene dingen des natuurs openen om de kracht en uitwerkinge van dezelve te leeren, en daartoe den weg aan toonen. Zo word ook de *Proceſſus* van een *Arcanum* genoemt *Clavis*, voornamentlyk in 't maaken van den *Lapis Philoſophorum*: hierom noemt men diergelyken *Proceſſen* of vorderingen *Claves Philoſophici*.

Claustrum een **Slot**/ een **naauwte**: in de genees-kunde betekend 't een naauwe plaats in den hals onder de Amandelen die naar de ſlok-darm gaat.

Claustrum virginale, de natuurlyke naauwheid by de Juffers, 't Juffer-Slot, is de natuurlyke naauwigheid van de baar-moeder.

Clavus, betekend eigentlyk een Spyker een nagel 't zy van yzer, metaal, of hout. In de heel-kunde koomen veele gebreeken voor die den naam van nagel voeren: als: 1 een hoender of exter-oog aan de voeten hiertegen worden veelderly middelen aangepreezen, als *Succus Chelidon. major.* en *Eſul. empl. de ran. Cum Mercur. Sterc. Ovis*, gemengt met azyn, *Ol. tart. per deliq. pulv. Calc. viv.* en *Ærugin. Sp. Salis. pix*, *Empl. de Galb. Crocat. Cera virid.* met *Pulv. Cantharid.* 't *Arcanum* van *DOLÆUS* is, 't *Oleum Lin.* of *Rutæ* warm daarop te druipen, of een doek in deze Olien geweekt, en daarop gelegt, 't *Aq. Calcis Dolæi* is ook goet.

℞. *Calcis viv.* ℔iij.
Acet. vin. ℔ijß.
Aq. Commun. ℔ij.
M. f. Calx extincta, colat. adde
Mercur. dulc ℥ij.
miſce.

dikwils worden ze ook door 't *Gummi Galban.* verdreven, andere gebruiken *Cauſtica* als *Ol. vitrioli*, *ol.* en *Butyr. Antimon. Lap. Infernal.* By welkers gebruik men groote omzichtigheid moet gebruiken, opdat de zenuwachtige deelen niet geraakt worden. 2. Word hierdoor ook verſtaan een ziekte der oogen, *Pupillæ Anguſtia* anders genoemt; Ziet daarvan *Myoſis*. 3. een hard vleeſch-gewas in de Schamelheid der vrouwen, Ziet daarvan *Condyloma*.

Cleidion, is de bynaam van een *adſtringeerend* koeksken in de roode loop enz: 't betekend zomtyds 't zelve als *Clavis*, of *Clavicula*.

Cleisagra betekend by *PARÆUS* in

in *Lib.* XVII. *Chirurgiæ. Cap. I.* een zoort van leden-Jigt, voornamentlyk de pyne des monds, of in de gewrichten der ſleutel-beenderen.

CLEITHRON, Zie *Clauſtrum.*

CLEMATIS PERUANA, Zie *Contrayerva.*

CLEMATIS URENS, Zie *Flammula jovis.*

CLINCANT, Klater-goud / is geel koper, dat tot dunne bladeren als papier geſlaagen is.

CLINICUS, heeft twederly betekeninge als ten eerſten beteekend 't een genees-meeſter die de Lyders op 't bed bezoekt en geneeſt: ten tweeden betekend 't den Lyder zelfs die bedlegerig is.

CLINOIDES, worden de uitwaſſchen, of uitſteekzels van 't wigge-beentje genoemt, om dat ze de gedaante van een bed vertoonen.

CLINOPODIUM MAJUS, is een zoort van *Origanum*, Maſtik-kruid, 't groeit op ſteenachtige gebergtens, 't dryft de pis, de maand-ſtonden en de vrucht.

CLITORIS, MENTULA, of PENIS MULIEBRIS, de Kittelaar / komt boven aan de ſchamelheid der vrouwen tuſſchen de lippen te voorſchyn, 't is lang-achtig rond, en van gedaante de manlyke roede niet ongelyk; de roede der vrouwen heeft gemeenlyk de groote van een kleine lel; veele zeggen dat dit deel in zommige vrouwen zo groot en lang geworden is, dat ze 't zelfde in plaats van een manlyk lid hebben kunnen gebruiken; de roede der vrouwen heeft van voren ook een hoofd of aker maar deze is niet door boort: deze roede is met een huideken omwonden, 't welk de voorhuid genoemd word: het ſchynt dat door deze roede de grootſte aangenaamheid in 't venus ſpel veroorzaakt word.

CLITORIDES MUSCULI, de Spieren van de vrouwelyke roede: dezer zyn twee komen voort van de heup-beenderen en eindigen in de roede, zy dienen om dezelve ſtyf te maaken.

CLYSMA, Zie *Clyſter.*

CLYSMATICA ARS, word de *Chirurgia Infuſoria* genoemt, Zie *Chirurgia.*

CLYSSUS, is een Konſt-woord in de ſtof-ſcheikunde, waardoor yder te zaam gemengde Mineraliſche geeſt verſtaan word; voornamentlyk is de *Baſis* van dezen *Clyſſus* 't *Antimonium.* Men noemt het ook *Clyſſus* als men onderſcheidene en alreede geſcheidene ſtoffen in een lichaam te zaam brengt.

CLYSTER, CLYSTERIUM, CLYSMA, ENEMA, een Kliſteer/ is een vloeijend genees-middel, 't welk uitwendig door een pyp ofte ſpuit in den endel-darm gebracht word. De wyze om dit te maaken als ook de ingredienten zyn overeenkomſtig met 't *Decoctum* of afkookzel. Alleen is hierin het verſchil gelegen, dat men het *Clyſma* verandere of voor-ſchryve na, en op de verſcheidene toe-vallen. Zo neemt men om de harde *fæces* te doorweeken *Rad. Althææ. Lilior. Albor. Herb. Malv. Alth. Violar. Branc. urſin.* of *Parietar. Mercurial. Betæ, Braſſicæ, Sem. fœnic. Græc. Lini, Ficus* en om winden en op-blazingen te verdeelen, *Herb. Calaminth. Rut. Origan. Roriſmarin. Abſinth. Chamom. flor. Chamom. Sambuc. Sem. Aniſi, Apii, Cumin. Fœnicul. Leviſtic. Rad. Angelic. Zedoar.* om pyne te ſtillen *flor. Chamom. Sambuc. melilot. Verbaſc. Sem. papaver. Hyoſciam. fol. Hyoſciam. Paridis.* Om te geneezen, gebruikt men in den roden-loop, en verzweeringe van de Speen-ader, *Pyrol. Sanicul. Chærefolium, Plantag. Burſ. Paſtoris, Rad. Symphyti majoris, Vincetoxic. Tormentill.* Als nu hier een afkookzel is, zo worden tot een Clyſteer voor een volwaſſen menſch genomen van 't afkookzel ℥viij of op 't hoogſte ℥x. en daarby gedaan eenige Olien die door afweekinge gemaakt zyn, by voorb. *Lilior. Albor. Violar. Roſar. Laurin. Rutæ, Chamomill. Hyperic. Caſtorei*; of uitgeperſte Olien, als *Amygdalar. dulc. Lini, Olivar.* of *Butyr. ſine Sale* of *Pinguedinis* van ℥ß. tot ℥j. of *Vitell. ovor.* No. j. of ij. zomtyds neemt men *Mel. Alb.* of *Mell. Mercurial. Roſat. Violat. Anthoſat.* tot ℥j. of *Caſſiæ pro Clyſteribus*, of *Electuar. de Baccis Lauri, diaphœnic. Benedict. Laxativ.* van ℥j. tot ℥ijß. en om te *Stimuleeren Sal. Commun.* of *Marin.* of *Ammoniac. nitr. Salis Tartari, fix.* ʒijß tot ʒij. voor kinderen moet de geheele *Compoſitie* ofte mengzel niet boven 4. of 5. oncen zyn. Men heeft ook een andere wys van clyſteeren die niet uit de *Decocta* van de *vegetabilia*, maar uit melk terpentyn, 't geel van een ey, uit warme raap-oly, oly van Olyven, geſmolten booter, bokken talk, hoender-vet, vleeſchnat, of water met honig gemengd, gemaakt worden; edoch 't gewicht blyft e-

ven

ven als in de vorige gemelde. Noch dient aangemerkt te worden, dat by het voorſchryven van een Clyſteer uitdrukklyk de grootheid van het Inſtrument behoort genoemt te worden, of 't voor een volwaſſen menſch, voor een jongeling, of voor een kind is, by voorb.

℞. *Herb. Chamom. Rom.*
Menth. ā *mj.*
Flor. Chamom.
Sambuc. ā *mß.*
Bacc. Lauri ℥j.
Juniper. ʒvj.
Sem. Aniſi.
Carvi.
Fœnicul. ā ℥ij.
Sal. Tartari ℥iij.
Incis. Contuſ. coque in Aq. Simpl. q. ſ.
Colaturæ ℥ix *adde.*
Electuar. de Baccar. Lauri ʒvj.
Mell. rutac. ℥ß.
Ol. deſt. Carvi. ℈ij.
Vitel. Ovi Num. j.
det. cum.
Inſtrument. Clyſm. pro adulto S.

wind-verdryvend Clyſteer.

CNEME, Zie *Tibia.*

CNEMODACTYLÆUS, een Spierken der toonen, 't welk dezelve uitſtrekt, word ook *Longus* genoemt.

CNESIS, is 't zelfde als *Pruritus.*

CNICUS, Zie *Carthamus.*

CNIDOSIS, een ſteekende jeukte, hoedanige men gewaar word als men de huid met netelen verbrand.

COADUNATIO, is een vereeniging, als men dat, 't welk van malkaar geſcheiden was, wederom vereenigt, zomtyds word 't ook in plaats van *Coagulatio* gebruikt.

COAGMENTATIO, Zie *Armonia.*

COAGULATIO, een ſtremming, geſchied als vloeijende dingen in een vaſte *conſiſtentie*, of zekere dikte verandert worden, yder *Coagulatio* geſchied op tweederly wyze. 1. als de vloeibaare ſtof tot een vaſt lichaam gebracht word, zo ziet men, dat water door de koude tot ys word, als ook dat zwavel, ſalpeter, aluin en andere metaalen naar de ſmeltinge koud worden en verſtyven; dit geſchied ook, als de *Mercurius vivus* door den damp van loot in een vaſt lichaam verandert word: deze zoorten worden van *JONSTON, RULANDUS* en andere, *Coagulatio per Compoſitionem* of ſtremminge door te zaam-menginge genoemt, 2. de andere zoort van *Coagulatio* is, als de deelen, die de dikte beletteden, weggenoomen, en de *Concretio*, of verdikking geſchied: deze *Coagulatio* word van de ſchryvers *Segregatoria* genoemt, en heeft plaats in 't maaken van de zouten.

COAGULUM, lebbe, of geſtremde melk, is voornamentlyk dat geene 't welk in de maagen van de jonge dieren; als ze gezoogen hebben, gevonden word: van deze zoort is in de Apotheeken bekend *Coagulum Hædi*, geiten-lebbe, deze word tegens de buik-loopen gepreezen, en *Coagulum Leporis* haazen-lebbe, word van *DIOSCORIDES* zeer gepreezen tegens de roode-loop, en beeten der ſlangen.

COAGULUM SULPHURIS ANIMALIS en ALCALI, is Venetiaanſche zeep.

COARTICULATIO, Zie *Dearticulatio.*

COBALTHUM, Cobalt, is een graauw en bruin poeder, 't welk zeer vergiftig en bytende is, ja het is zo ſterk, dat 't in geen papier kan bewaart worden, dewyl het de vliegen, muggen, en andere dieren dood, zo word 't van 't gemeen vliegen of muggen-poeder genoemt, 't komt uit Saxen alwaar het in Jan Georgi Stad overvloedig gebrand en tot blauwzel gebruikt word. De berg-ſtof waaruit de *Cobalt* gebrand word, word ook dus van de berg-luiden; maar van de Latyniſten *Cadmia nativa foſſilis* en *Metallica* genoemt. het is een grauwe met wit gruis-zand door-groeide ſteen, die niet oneigen is aan een wit goutachtig metaal of Mynſtof: van anderen word 't gehouden voor een *Marcaſit* en zilver houdend' metaal, om dat 'er zomtyds een weinig zilver uit gehaalt word, deze ſteen kan in ſterk water geſolveert worden, waarvan een blauwe kalk over blyft. In de Genees-kunde word hy niet gebruikt.

COCCOGNIDII SEMEN, Kemels-hals, Berg-peper, zyn bruine of zwart-grauwe ronde koorenkens, een weinig grooter als zwarte peper, zynde van een ſcherpen en heeten ſmaak.

COCCULI DI LEVANTE, COCCULÆ, COCCULI INDI, Indiaanſche neutkens, viſch-korrelen, zyn donker bruine korrelkens, zo groot als een kleine louwrier-bezie, edoch ietwes ronder, ze hebben een gerimpelde huid, op die plaats, alwaar de ſteel uit groeit, hebben ze de gedaante als kleine nieren, ze zyn bitter van

van ſmaak, en worden uit Malabaar en Egypten gebracht: veele van deze korrelkens hangen aan een ſteel, en groeijen aan een wilde en ruige rank, dewelke *Tuba baccifera* genoemt word. De beſte moeten zyn verſch, zwaar, en hoog van kleur, ze hebben ietwes vergift-achtigs by haar, en worden hierom in de Genees-kunde niet inwendig gebruikt, maar uitwendig gebruikt men ze met het *Sem. Staphid. Nigr.* onder de luiſe-zalven, als men dezelve met kaas of ietwes anders mengd, en op 't water werpt eeten de viſſchen daarvan, waarvan ze bedwelmt worden, en kunnen als dan met de handen gegreepen worden.

Coccyx, Zie *Cauda.*

Cochia, is de bynaam van zeker zoort van pillen, 't ſchynd dat ze wegens haare gedaante alzo genoemt worden, om dat ze de form van koorenkens of bezien hebben.

Cochinella, Cochinilla, **Konzenilien** / zyn kleine platte, voor een gedeelte vier en voor een gedeelte driehoekige korrelkens, van buiten zilver-verwig; maar van binnen rood; ze worden meeſt door de Spanjaarden uit Weſt-Indien gebracht. Ze worden op de Ooſt Indiſche vygen gevonden, en van de inwoonders van Peru zeer neerſtig opgezamelt. De Engelsman *TYSON* meent dat de Konzenilien een zoort van wormkens zyn, die aan de vygen-bladeren vaſt kleeven: by de Drogiſten worden wel drie of vierderly zoorten van Konzenilien gevonden, de eerſte zoort word van de Franſchen genoemt *la Cochenille Meſteque*, dewelke wy nu hebben; de ander zoort word genoemt *Coccionella Campeſchana*, 't welk maar ſtukskens van de voorigen zyn, waaronder roode dierkens, andere koorenkens, en meer onzuiverheeden vermengt zyn; de derde zoort is *Coccionella Tetrechalla*, 't welk niets anders als de enkelde aarde is, die onder de *Campeſchana* gevonden word; de vierde of de wilde *Conchinella* zyn die koorenkens dewelke aan de wortelen van de groote *Pimpinel* gevonden worden; onder deze zoorten is de eerſte de beſte. Ze worden door de Apotheekers gebruikt om 't *Aqua vitæ* en meer andere maagwaaters rood te verwen. Edoch 't aldermeeſt worden ze van de Verwers gebruikt.

Cochlea, betekend gemeenlyk een wind-aas of wentel-trap: wegens derzelver gelykformigheid heeft men in de ontleed-kunde *Cochlea auris* de binnenſte gang in 't oor. Zo betekend *Cochlea* ook een ſlak: deze worden zeer gepreezen tegens 't voet-euvel voornamentlyk de roode.

Cochlear, een **leepel** / is een overal bekent Inſtrument dat in de keukens gebruikt word; het betekend ook een Chirurgicaal Inſtrument om 't neergevallene lelletjen op te lichten; ook gebruikt men dit woord om een Medicynſche maate te noemen.

Cochlearia, **leepel-kruit** / groeit op vochtige, en ſchaduwachtige plaatzen, 't is een uitnemend middel tegens den ſcheurbuik, milt-zucht, *Cachexia*, water-zucht, opgeſtopte maand-ſtonden, en benauwde borſt: de *Præparata* zyn *Conſerva*, *Aq. Deſt. Syrupus Sal. Spiritus Succus expreſſus Ol. Infus.*

Cocos, **Indiaanſche Cocus-Noot** / is een zekere boom-vrucht, die van buiten een dikken baſt met een vezelachtige ſchil heeft, in welken baſt de Noot gevonden word, de ſchil van de Noot is hart, en hout-achtig, hebbende een witte en zoete pit: deze Nooten koomen het meeſt uit Ooſt-Indien, alhoewel 'er ook een zoort derzelver in America gevonden word. De boom waarop deze vrucht groeit, word genoemt *Clappus*, of *Clappa*, hy heeft eenige gelykheit met den palm-boom, en groeit zeer hoog, de ſtam is hard van hout, en gelyk als in leeden onderſcheiden; deze vrucht heeft een goed voedzel, ze is ook by uitneemendheit een goed voedzel voor die geenen die de teeringe hebben; ze vermeerdert 't zaat, en wegens haare olie-achtigheit verzacht zy de pynen dewelke door den ſteen veroorſaakt zyn.

Cocos maldivensis, **Maldiver Cocus-Noot** / deze is bynaa gelyk aan de zo even genoemde, behalven dat ze uitwendig een ander gedaante heeft; want deze vertoond de gedaante van het hert; ze word ook *Tavarcare* genoemt, en om dat de Chineſen dezelve als eenen afgod in hare huizen bewaaren, zo is ze heel zeldzaam te bekomen. Aan deze vrucht word boven anderen een groote kracht tegens alle zoort van vergift toegeſchreven: hierom word ze ook van *BAUHINUS* *Nux Indica ad Venena Celebrata* of de Indiaanſche tegen gift-noot genoemt. Voornamentlyk word de zo genoemde *Gemma*

Nucis

Nucis Maldivenſis in Indiën hierom in hooge waarde gehouden, en niet alleen gelyk de andere tegens allerley vergift, koortzen met plekken enz. gepreezen; maar ook zelfs voor een *Panaceum* gehouden; men vind deze zo even genoemde kern in 't midden van de pit des noots in gedaante van een oog, waar uit wederom een andere boom groeit, deze noot is omtrent een en een half vierendeel loot zwaar, in 't water geworpen zynde gaat dezelve te gronde.

Coctio, 't kooken is aan een yder bekend: maar van 't natuurlyk kooken Zie *Concoctio*.

Condoscellæ, beteekend by *FALLOPIUS* in *Tract. de morb. Gall. c.* 90. *Tom. I.* de builen van de Spaanſche pokken aan de ſchamelheid.

Coecitas, de blindheid / is als iemand in 't geheel van 't gezicht berooft is.

Coecus, een blinde / of iemand, die niet zien kan. In de Ontleed-kunde is *Cœcum Inteſtinum*, de blinde-darm, Zie *Inteſtinum*: In de Stof-ſchei-kunde *Alembicus Cœcus*, een blinde-helm, die geen gat heeft.

Coeliaca passio, fluxus coeliacus, ſpys-loop / grauwe-loop / rauwe gyl-vloed / is als de *Chylus* alleen of met de *Excrementa* door den ſtoel-gang uitgeleid word. De oorzaak van deze ziekte is of in de *Chylus* zelfs, als dezelve te dik en te taai is, of uit een verſtoppinge in den wol-achtigen rok der darmen, of in de klieren van het darm-ſcheil. In de geneezinge is 't nood-zaakelyk dat men acht geve op de naaſte oorſaak, hierom moet 't gebrek van de gal verbetert, en de verſtoppingen, het zy in de mondjes der melkvaten of elders anders geopend worden: dit verkrygt men door ſcherpe reſolveerende middelen, als, *Sal. Ammoniac. Tart. Vitriolat. Liq. Terræ Foliat. Tartar. Tinct. Antimonii, Tartari, Metallor. Eſſent. Alcalin. Ol. Tart. per Deliq.* om de *Pituita* te verdunnen en af te voeren, kan men gebruiken, *Gumm. Ammoniac.* en *Aloë.* Indien de oorzaak in de darm-ſcheils-klieren ſchuilt, zo zyn neffens de voorige aangehaalde ook dienſtig *Sp. Sal. Ammoniaci Tartariſat. Liq. Corn. Cerv. Succinat.* en andere *Salia Volatilia*; maar indien de oorzaak van dezen loop komt van de te zaam gegroeide darmen, zoo is dezelve doodelyk.

Coeliaca urinalis, is een toeval, dat de *Chylus* met de *Urina*, of dat de *Chylus* in plaats van de pis uitgeleid word. *TIMÆUS* van *GULDENKLEE* heeft een diergelyke geval aangemerkt in *Lib.* III. *Caſ.* 43.

Coeloma, een ronde en niet diepe verzweeringe in 't hoorn-vlies van 't oog.

Coelum, heeft veelderley betekeningen. In de Ontleed-kunde betekend *Cœlum* de vlakte van de bovenſte oog-leeden. Ook word 't verheemelte hier door verſtaan. *PLINIUS* noemt de herſen-pan *Cœlum*; en by de Stof-ſchei-kundigen betekend 't de *Quinta Eſſentia.*

Coeman, is een Ooſt-Indiſch dierken, dat de gedaante van een kreeft heeft, van achteren heeft 't de gedaante van een Scorpioen, het heeft altyd zyn verblyf in de Zee-moſſelen, het is omtrent drie of vier duimen lang, aan de voorſte helft van 't lichaam is 't met een hoorn-achtige ſchil voorzien, het heeft ook twee ſchaaren, waar van de eene grooter en breeder als de andere is, met deeze ſluit het de moſſelen waar in het zyn verblyf heeft heel digt; het achterſte gedeelte van 't lichaam is heel week en vliesachtig, hierin is gelyk als in de krabben een ſtof opgeſlooten; deze ſtof is heel root, en ſmelt by het vuur of in de Zonne als olie; en word van de Indiaanen in groote waarde gehouden. De Franſche Schryvers hebben dit dierken Soldaat genoemt, om dat het zig als 't gevangen word te weer ſtelt, het ſchreeuwt ook *gré, gré, gré*, als 't gevangen word. Zo haaſt de Indiaanen dit dierken gevangen hebben, rygen ze 't aan een draat, en hangen 't in de Zon, op dat 't zig in een olie zoude ontbinden, en is dezelve dik, geel-root en van een onaangenaame reuk; men zegt dat deze olie zeer uitneemend' en een onfeilbaar middel is, om alle zinkingen dewelke haar in de gewrigten zetten te verdryven, als ook om verſche wonden te geneezen.

Coementum, Zie *Cœmentum.*

Coeruleum montanum, Zie *Armenius Lapis.*

Coffi, Zie *Caffee.*

Cohærentia nocturna, Zie *Ancyloblepharon.*

Cohobatio, vernieuwinge / wederoverhaalinge / is een herhaalde deſtillatie: dat is, als men het zelfde vogt dat gedeſtilleert is, nog eens op die ſtof giet, en deſtil-

deſtilleert, waarvan het alrede gedeſtilleert was, zo doet men in de *Rectificatio* van den *Sp. Sal. Ammoniaci*, met het *Sal. Tart.* of *Carminativ. de Tribus* over 't *Caput Mortuum*, of door bydoeninge van een nieuwe ſtof, gelyk men gewoon is te doen in de deſtillatie van 't *Aqua Roſarum*, of andere welriekende wateren; of eindelyk als men op 't overgeblevene *Caput Mort.* een nieuwe *Liquor* giet, by voorb. in de *Præparatio* des *Liq. Terræ Foliat. Tartari*, word een nieuwe azyn van het overgeblevene *Caput Mort.* gedeſtilleert.

COINCIDENTIA, is als in een onzer vaten een vreemd en in een ander vat behoorend vogt vloeit.

COITUS, de by-ſlaap/ een bezigheit, die aan een yder wel bekend is, zoo dat wy 't niet noodig achten om dezelve wytloopig te verklaaren.

COLAMENTUM, COLATORIUM, een zyg-doek/ een door zyg-tuig; is of een zeef, of een witte wollen doek, hier door giet men eenige vochtigheeden, om de zelve van hare onzuiverheeden te zuiveren.

COLATIO, of COLATURA, de doorzyginge der vogten, het zy door een lywaat, perkement, vloei-papier, of katoen: onder deze word *Manica Hippocratica* genoemt, als men een wollen of lywaaten doek gebruikt, die als een piramide of als een kous gemaakt is. *Filtratio* word genoemt als de door-zyging geſchied door vloei-papier of katoen.

COLATORIUS, is wel een woord dat niet te regt gebruikt word, maar 't word van zommige deelen gezegt, welkers gebruik is, om dat geene, 't welk overvloedig is, af te ſcheiden, en weg te brengen, gelyk als de nieren 't overvloedige water van 't bloed ſcheiden.

COLCHICUM ALBUM, Zie *Hermodactylus*.

COLCHICUM COMMUNE, HERMODACTYLUS SPURIUS, Tyde-loozen/ naakte-vrouwen/ groeijen in vochtige weiden, de wortel inwendig gebruikt zynde word voor vergiftig gehouden, maar uitwendig word ze tegens de peſt om den hals gehangen.

COLCOTHAR VITRIOLI, is 't *Caput Mortuum* des *Spiritus Vitrioli*, 't welk is een bruine aarde; deze word in de Genees-kunde zeer geprezen en in plaats van 't zo genaamde *Chalcitis* van veele tot den *Theriac* gebruikt. Uit dezen *Colcothar* word geloogt 't *Sal. Vitrioli Vomitivum*, en als 't gecalcineert word, verkrygt men de *Terra Vitrioli Dulcis*, dewelke in plaats van den *Lapis Medicamentoſus*, en *Mirabilis* in uitwendige gebreken dienſtig is.

COLES, Zie *Penis*.

COLICA, COLICUS DOLOR, 't kolyk/ is een pyn in den *Inteſtinum colon*, ofte kronkel-darm. De oorzaak is gemeenlyk een ſcherpigheit der vogten, opgeſlootene winden, en koude; zomtyds word men ook eenig braaken daarby gewaar. *ETMULLER* heeft verſcheide zoorten van kolyk aangemerkt, als:

COLICA CONVULSIVA, dat is een kolyk met zenuw-trekkingen.

COLICA FLATULENTA, kolyk met opblazingen.

HUMOROSA, dat uit quade vochten ontſtaat.

HYPOCHONDRIACA, 't welk uit een verſtopping en bezwaartheit der milt ontſtaat.

PESTILENS, peſt-kolyk.

SCORBUTICA, ſcheurbutiſch kolyk; men moet in de genezings-wyze op yder van deze zoort in 't byzonder wel acht geven: maar om dat deze ziekte meeſt met kramp- of zenuw-trekkingen vermengt is, zo is 't noodzaakelyk dat men *Antiſpaſmodica* en *Antepileptica* gebruike, als *Tinct. Succin. Sp. Convulſiv. Geilf. Sp. Corn. Cerv. Sang. Human. Eſſent. Caſtor. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Cinnab. Antimon. Specific. Cephalic. D. M. Pulv. Epileptic. Marchion. Unicorn. Marin. Magiſter. Ungular. Alcis, Flor. Sulphuris, Succin. Præp. Sal. Vol. Corn. Cerv. Succin. Viperar.* en voornamentlyk *Anodyna*, *Opiata*, *Theriac. Cœleſt.* Indien een *Acidum* de oorzaak is, waardoor een *Colica Hypochondriaca* veroorzaakt word, zo heeft men van de *Abſorbentia* 't meeſte voordeel te verwachten, deze zyn *Maxill. Lucii Piſc. Tali Lepor. Corn. Cerv. Uſt. Lap. Cancr. Percar. Mater Perlar. Corall. Rubr. Ebur. Uſt. Crem. Tartari*, ziet hier een voorſchrift

℞. *Flav. Cort. Aurantior.* ℥ij.
Unicorn. Marin.
Lapid. Carpion.
Succin. Præp.
Zedoar. Ana. ℥j.
Ol. Deſt. Chamomill. ℈j.
Theriac. Cœleſt. gr. xij.
F. Pulvis S.
pyn-ſtillend kolyk poeder.

Zoo

Zoo zyn ook dienſtig getemperde *Acida*, als *Sp. Nitri*, en *Salis dulcis*, als de gal niet wel geſtelt is *Spirituoſa*; maar als een verkoudheit, opſpanning of winden de oorzaak zyn, zo kan men gebruiken *Aromatica Salia Volatil.* en *Carminativa*, als *Aq.* en *Eſſent. Menth. Sp. Salis Ammoniaci Aniſat. Sp. Carminativ. Zedoar. Elixir Citri, Sp. Nitri Dulc. Sp. Aniſi, Fœnicul.* &c. als by voorb.

℞. *Aq. Flor. Chamomill.* ℥iß.
Fœnicul. ℥j.
Elixir Citri.
Eſſent. Zedoar. Ana. ʒij.
Sp. Nitri Dulcis ℈iv.
Ol. Deſt. Chamomill. Gutt. ix.
Theriac. Cœleſt. gr. vj.
Syrup. Cortic. Aurant. ʒvj.
F. Potio.

men moet voor al wel zorg dragen, dat het lichaam niet geſlooten is, hier toe is dienſtig *Elix. Pptis. c. Rhabarb. Tinct. Cathartic. Infus. Folior. Sennæ*, of een clyſteer uit *Herb. Mercurial. Alchimill. Chamomill. Malv. Ruta Flor. Chamomill. Alth. Aneth. Melilot. Bacc. Juniper. Laur. Sem. Carvi. Cumin. Fœn. Græc. Lini. Rad. Alth. Lilior. Alb. Fol. Hyoſciami*, &c.

COLLA PISCIUM, Zie *Ichtiocolla.*

COLLICIÆ, de te zaamvoeging van de *Puncta Lachrymalia* of Traanen-ſtippen op die plaats, daar ze de vochten van de oog-leeden in de holligheid van de neus voeren.

COLLICULUM, is 't zelfde als *Nymphæ*; de twee vliesachtige heuvels of kliertjens in de ſchamelheid der vrouwen.

COLLIQUAMENTUM, **vochtigheid** / voornamentlyk word hier door verſtaan dat vocht, 't welk in de vliezen, die de vrucht in 't lichaam omvangen, gevonden word. Het is waarſchynlyk dat dit vocht in die tyd als 't kind aangroeit uit eenige klieren van den koek, navel-ſtreng, of lam-vlies hier na toevloeit: edoch deze wegen zyn tot heden noch niet nauwkeurig genoeg aangemerkt: maar BIDLO toont ons door 't vermogen van 't vergroot-glas in de navel-ſtreng veele kleine huisjens. Het gebruik van dit vocht kan zyn: ten eerſten; om het daarin zwemmende kind voor ongemakken te bevryden, ten tweden: is 't zelfde dienſtig tot de vrye beweginge van het kind, en ten derden: om de deelen onder de baaringe glibberig, en de geboorte gemaklyker te maken.

COLLIQUATIO, LIQUATIO, Zie *Fuſio.*

COLLISIO, Zie *Contuſio.*

COLLUM, den hals is dat deel 't welk tuſſchen de borſt en 't hooft is.

COLLUM UTERI de hals van de baarmoeder, word beter genoemt *Os Uteri*; de mond van de baar-moeder, om dat hy inwendig is; daar de lyf-moeder eindigt.

COLLUTIO, Zie *Gargariſmus.*

COLLYRIUM, een **oog-middel** / is een geneesmiddel 't welk uitwendig gebruikt word, tegens veelderly gebreeken der oogen, de wyze op welke dit genees-middel gebruikt word is verſcheiden; want zomtyds word 't gebruikt als een poeder, als uit *Tutia, Nihil, Margarit. præp. Amianthus* &c. Zomtyds word 't gebruikt in een vloeijende gedaante, deze zyn *Succi, Aq. deſt.* als *Aq. Roſar. Alb. Cyani, Calcatrippæ Fœnicul.* enz. Ziet hiervan eenige voorbeelden

℞. *Nihil Alb. Præp.*
Tutiæ præp. ā gr. vj.
Margarit. præp. gr. iij.
Camphor. gr. j. *cum*
Amyli &
Gumm. Tragacanth. q. ſ. in
Aq. roſar. ſolut.
f. Trochiſc. ſ.
Oog-poeder.

℞. *Aq. flor. Calcatripp.*
Cyani ā ʒij.
Nihil Alb. præp gr. v.
Margarit. præp. gr. ij.
Camphor. gr. j
Vitrioli Albi gr. iv.
m. d. ſ.
Oog-water.

℞. *Cremor. Avenæ p.* iij.
Fol. malv.
Flor. melilot.
Verbaſc. ā p. ij.
Rad. Alth.
Lilior. Alb. ā ʒij.
Sem. Lini. ℥ß.
Aniſi ʒij.
f. l. a. Decoct. in Aq. font. q. ſ. ad Conſiſtent. pultiſ. d. ſ.
verzachtende pap om uitwendig te gebruiken.

Coloboma, een **verminktheid / of aaneen-groeijing**; men gebruikt dit woord, om daarmede te kennen te geven de gebreklykheid, of aaneengroeijinge der oog-leden, der lippen, en ooren.

Colocynthis, **Koloquinten /** zyn dikke en ronde vruchten, ze hebben een witte leder-achtige huid, en een zeer licht ſpongieus merg, waarin kleine platachtige zaaden opgeſlooten zyn; de koloquinten hebben een zeer bitteren, en onaangenaamen ſmaak, ze worden tot ons gebracht uit het Ooſten en voornamentlyk van Alexandria uit Egypten; ze worden van zommige genoemt Paris appelen; het kruid of de Koloquint zelfs is een zoort van wilde agurken, dewelke met haar ronde en ruige ranken over de aarde uitgebreid zyn. Koloquint word voor het hevigſte middel om te purgeeren onder de kruiden gehouden, en, om dat ze met haar taaje harſt, 't welk ze bezitten, aan de darmen hangen blyven, zo veroorzaaken ze ſterke pynen, hierom worden ze van de meeſte genees-meeſters heel zeldzaam, of zeer omzigtig voorgeſchreeven: de doſis is van zes tot vyftien grein, en naar de wyze van Dioſcorides twee ſcrupel, edoch ze worden zelden zo als wy zo even gezegt hebben in haar eigen ſubſtantie, maar meeſt in *Infuſo* of *decocto* gebruikt. *Præparata* hier van zyn *Trochiſci Albandal.* waarvan de doſis is gr. vj. tot viij. *Extract. Trochiſcor. Albandal. gr.* j. tot ij. *Extract. Colocynthid. cum Sp. vin*, *Sp. vitæ aureus Rulandi*, *Oleum Infus. Unguentum* de *Arthanita* en *Agrippæ*.

Colon, Zie *Inteſtinum*.

Colophonium, **Spiegel-harſt /** wierd in vorigen tyden genoemt Grieks-pek, om dat het in den beginne uit Grieken-land quam, maar 't word tegenswoordig meeſt uit Terpentyn gemaakt, zo dat 't niets anders is, als dat geene 't welk na de *deſtillatio* van den Terpentyn-oli overig blyft, maar als 't van den Terpentyn zelfs gekookt word, word 't genoemt *Therebinthina Cocta.*

Coloratio, een **verwing /** om aan de genees-middelen een verw te geven, dit word niet gedaan om dezelve aangenamer voor de ſmaak maar wel voor 't gezicht te maaken, hier kan men ook aanmerken, dat door de veranderingen der verwen de kracht van het genees-middel geenzints verandert, of bedorven word.

Colostrum, de eerſte of nieuwe melk, is maar een waterachtig wezen, en geen rechte melk; de oorzaak van deze dunheid is, dat de melk-pypjes der jonge kraam vrouwen noch niet genoegzaam verwyderd zyn.

Colpos, Zie *Sinus*.

Colum, **Strampyn /** Kleins-doek. deze word gemaakt van Linnen, Laken, of hair; men maakt dezelve ook van vloei-papier, katoen, vlas, en hennip.

Columba, een **Duif.** De miſt der duiven is heel Salpeter-achtig, ze heeft een pisdryvende kracht, en word in de water-zucht zeer gepreezen, zommige pryzen denzelven als een byzonder middel om de maandſtonden te dryven, en gebruiken denzelven op deze wyze

℞. *Fimi Columbin. Calc.* ʒj.
Pulv. Croci ℈ß.
m. F. pulvis.

Coluber, Zie *Serpens*.

Colubrina, Zie *Biſtorta*.

Colubrinum lignum **Slangen-hout /** is de hout-achtige wortel van zeker gewas, 't welk in Ooſt-Indiën groeit, dat de kraans-oogen draagt, en *Solanum Arboreſcens moluccanum* genoemt word, het heeft een gladde, geel-achtige en met aſch-couleurde vlekken getekende ſchil, en een ſcherpen en bitteren ſmaak. Men zegt dat het van de Indiaanen tegen de ſteeken der ſlangen gebruikt word, waar van het ook zyn naam ontleent heeft: ook wil men dat het de anderen-daagſche, en derden-daagſche koortzen heel gelukkig geneeſt, als men een loot daarvan eenige uuren in wyn legt, en denzelven drinkt, deze wyn is ook dienſtig voor de wormen.

Colutea, Colutea vesicaria, **Lombartſe-Linſen / Baſtert-Zene-Bladeren /** groeijen omtrent Montpellier, de bladeren en het zaad hebben een purgerende en vomèrende kracht.

Columella, Zie *Uvula*.

Coma somnolentum, Zie *Cataphora*.

Coma vigil, een zoort van ſlaap-ziekte, is als den Leider groote ſlaapzugt heeft; maar echter daar niet toe kan geraken, zie de oorzaak en de genezinge onder den tytel *Cataphora*.

Co-

Comæ, de hairen op 't hoofd; als ook de bovenſte toppen der boomen en kruiden.

Comarus, Zie *Arbutus.*

Combustio, Zie *Ambuſtio*; als ook hoe men de lichaamen door verbrandinge in kalk veranderd.

Comminutio, en *Attenuatio*, is een ſtof-ſchei-kundige werkinge waardoor de lichaamen, dewelke van te voren vermengt waaren, geſcheiden worden; zo dat dit een wydlopige bepalinge is, waar onder noch meer *Operationes* als *deſtillatio*, *Calcinatio*, en *Sublimatio* verſtaan worden, maar eigentlyk betekend *Comminutio* die *Diſcontinuatio* of van malkander ſcheidinge van zulke te zaam-gevoegde dingen, dewelke door vyzels, hamers, bytels, of vylen enz. van malkander moeten geſcheiden worden; dus word hieronder verſtaan *Pulveriſatio*, *Præparatio*, *Trituratio*, *Conquaſſatio*, *Granulatio*, en *Laminatio*, welke alle op haar behoorlyke plaatze kunnen nagezien worden.

Commistio, Commixtio, een vermenging, als men verſcheide dingen te zaamen mengd.

Comitialis morbus, Zie *Epilepſia.*

Compages, Compaginatio, de vereeniging, gelyk als de beenderen in 't menſchelyk lichaam te zaam vereenigt hangen.

Complexi morbi, of Complicati, aaneenverknochte ziektens, dat is, als een lyder twee of meer ziektens heeft, dus worden voor deze ziektens gehouden, ten eerſten als gants onderſcheide ziektens in 't zelve lichaam te gelyk voorvallen, by voorb. de geel- en water-zucht, ten tweden als de zitplaats van de ziekte onderſcheiden is, by voorb. het voet-euvel, en de ſteen, en ten derden als de ziekten van geheel onderſcheidene oorzaken voortſpruiten, by voorb. een arm-breuk van een val, een druipert van een onzuiveren byſlaap.

Complexus trigeminus musculus, Zie *Muſculus.*

Compositio, een t'zamen-ſtelling / Compoſitie / men zegt dit van de genees-middelen, zo dat daar uit voorkomt *Compoſita Medicamenta.*

Compressæ, hierdoor worden van de Heel-meeſters verſtaan te zaam gevouwene doeken.

Conceptio, de Ontfanging / deze geſchied, als 't zaad des mans in 't byſlaapen door den mond van den lyf-moeder in de holligheid van dezelve gaat; zo gaat 't geeſtryke deel in een ogenblik tot 't eyerneſt, en bevrucht alsdan een ofte meer eyeren, op deze wyze neemt in een oogenblik dat werk zyn begin 't welk den Schepper gezegend en gebooden heeft. Namentlyk, het ey word door de *Tuba fallopiana* in de lyf-moeder gebracht, en in eenige daagen zo geſchikt, dat uit 't kleine ſtipje, 't welk daarin opgeſlooten, en van een verwonderenswaardige kleinheid is, de beginzelen van den geheelen menſch in zig vervat, waaruit allengskens alle deelen ontſtaan, zo dat eindelyk een volkomen vrucht ter wereld gebracht word.

Conceptus, 't ontfangene of de ſtof, 't ey, waaruit de toekomende menſch beſtaat.

Concha betekend eigentlyk een ſchulp, waarin de paarlen gevonden worden: maar in de ontleed-konſt betekend *Concha externa*, de uitwendige holligheid van de ooren, en *Concha interna* de inwendige holte derzelven.

Conchæ anatiferæ, van zommige ook *Bernacles*, of beter *Barnaclenſchels*, of *Bernacel*-ſchulpen genoemt, zyn niet anders als een zoort van *Balani marini*, haar gedaante beſtaat uit drie-hoekige te zaam geſlotene ſleutel-beenderen, ze zyn van buiten glad, en blaauw-achtig, hebben van beneden eenen rimpelachtigen ſteel, waar door 't binnenſte dier of de worm zyn voedzel zoekt: hier ſtaat aan te merken, dat men aan dezen worm eenige vezelkens gewaar word, die zeer wel naar vederen gelyken, voornamentlyk als 't dierken uit de ſchulp gekroopen, en dezelve uitgebreidt heeft. Deze vezelkens, of anders gewaande vederen, deden zommige vermoeden, dat namentlyk de zogenoemde boom-ganzen of *Bernacles* uit deze ſchilpen voortgeteeld worden; ja dit gevoelen wierd zelfs ook van geleerde aangenomen; tot eindelyk *DEUSINGIUS* deze fabel volkomen wederlegt heeft.

Conchites, de Schilp-ſteen / is een aan de ſchilpen gelyk-vormige ſteen en word gevonden in de Natuur- en konſt-kameren.

Conclavatio, Zie *Gomphoſis.*

Concoctio, Zie *Chylificatio.*

Concretio, Zie *Symphyſis.*

Concubitus, Zie *Coitus.*

Concussio, is *Convulſio Clonica*, dat is als men 't zidderd en beeft.

Condimentum, Conditura, geconfyte dingen, als namentlyk wortelen, vruchten, ſchillen, bloemen, nooten enz. voor de bedervinge ingemaakt of geconfyt worden, het zy door zuiker, honig, azyn, of peekel. Zo heeft men Gember, Kalmus, kersſen, aalbeſſen, perſiken, quëen, Citroen- en oranjen, okker en moſchaatnoten enz. zeer dikwils ſchryft men ook in de ordonnantien eenige *Condita* voor, hiertoe gebruikt men die dingen dewelke in de *Apotheeken* bewaart worden, als *Conſervæ. Electuaria*, *Syrupi*, *Succi*, en welriekende *Spiritus*. by voorb.

℞. *Conſervæ pulp. Citr.*
Ceraſor. nigr. Condit.
Berb. condit. ā ℥j.
Nuc. Iugl. condit. incis. Num. ij.
Flor. Citri condit. ℥ß.
Confect. Alkerm. ſ. moſch.
de Hyacinth. ā ʒij.
Syrup. flor. tunic. ʒvj.
Spirit. roſar. ʒj.
m. d. ſ.

verſterkende Conſerf, om dikwils de groote van een halve noote-moſchaat te gebruiken.

Conditura corporum, het Balzemen van de doode lichaamen, dit was by de Ouden en voornamentlyk by de Egyptenaaren zeer gebruikelyk, zy Balzemden haare doode lichaamen met *Aloë*, *Myrrha*, *Bitumen*, *Camphora*, enz. om dezelve voor de bedervinge te bewaaren, hiervan daan zyn de *Mumiæ* gekoomen. Edoch voortegenswoordig neemt men maar 't ingewand uit de lichaamen, waſcht dezelve met wyn ofte brandewyn, en vult de holligheden op met welriekende kruiden.

Conductio, Zie *Concuſſio*.

Condyloma, een hard- een knobbelachtig gezwel, word gemeenlyk aan den aars gevonden, en *Condyloma Ani* genoemt, om dit gezwel te doen verdwynen kan men verſcheidene ſtoovingen maaken, uit *Florib. Chamomill. verbaſc. fol. Linar*, met dezelve te kooken, ook kan men *Unguenta* gebruiken als *Ung. dialth. de Linar. Tut.* &c. by voorb.

℞. *Ung. Dialth.*
De Linar.
Sacchar. Saturn. ā ℈ij.
Croci Opt. gr. v.
f. Liniment.

maar als 'er een Ontſteking en groote pyn by is, zo is dit volgende dienſtig:

℞. *Ceruſſæ* ʒij.
Tutiæ præp. ʒj.
Sacchar. Saturnis ʒß.
Unguent. de Linar. ℥ß.
f. Unguent.

tot 't inwendige gebruik zyn dienſtig *Sudorifera Antimonial.* Zomtyds worden 'er ook diergelyken *Condylomata* in de lyfmoeder gevonden, tegens deze kan men van gelyken *fomentatien* gebruiken, uit *Herb. Linar. flor. Chamomill. Sambuc. verbaſc.. Sem. lini, fœn. græc. Sal. Ammoniaci. Tartaro* als ook een *Unguent.* uit *Ol. Sambuc. Sal. Saturni*, *Camphora* en *Empl. de Labdan.* met *Ol. lin.* in de gedaante van een *Unguent.* gemaakt; ook kan men een doek in *Aq. regin. Hung.* waarin *Camph.* geſolveert is nat maaken, en daar op leggen, of *Aq. Calc. viv. Sp. vin. Camphorat. Aq. flor. Sambuc. Sp. Sal. Ammoniac. cum Calc. viv. præp.* gebruiken.

Condylus, Tuberculum, een knokkel / is eigentlyk een uitſteekzel aan zekere beenderen, en byzonderlyk aan 't *Os Humeri* en *femoris*, deze dienen tot de beweging en ſterkmaking der gewrigten: zomtyds betekend het ook een zoort van een uitwaſch tegens de natuur en komt als dan met *Condyloma* overeen.

Confecta, Confectum, eenige met zuiker overtrokkene dingen, als Amandelen, kaneel, Anys, en venkel zaad enz. deze worden *Confecta* genoemt, zommige nu zyn glad, en andere puntige of gekrulde, men doet deze dingen in een conficieer-ketel, die boven een wind-oven hangd, en doet daarby tot Syroop gemaakte zuiker, men ſchud den ketel heen en weder tot dat de zuiker daar aan blyft hangen, dit herhaalt men zoo dikwils, tot dat de zuiker daar dik genoeg overheen is (*a*).

Confectio Alkermes is een zeker *Electuarium* en word aldus gemaakt ℞. *Sacchar. Clarif. coque ad Conſiſtent. Syrupi cum Succo malor. Borſtorffiens.* (*b*) *Succi granor. Kermes Monſpelenſis nimio Sacchar. non Condit.* & *Spiſſiuſculi ana* ℔j. *Cinamom. Ligni Aloës Opt.* ā ℥ß. *Lapid. Lazuli Opt. præp. Mar-*

(*a*) Het Kunſt-woord in den Apotheek hier toe gebruikt wordende, is *Tragema*.

(*b*) Zekere Appelen die den naam van Borſtsdorffer-Appelen / in de Hoog-duitſche taal dragen.

Margarit. Orient. præp. Ambr. gryſ. in ſ. q. Succi Kermes Diſtemperat. ana ℨiß. *Croci Opt.* ℨj. *Moſchi, Spirit. roſar. Dilut.* ℈ij. *Fol. Auri* ℨß. *fiat. Electuarium* als men de *Moſch.* en *Ambr. Griſea* daaruit laat zo word dit *Electuarium* genoemt

CONFECTIO ALKERMES SINE MOSCHO ET AMBRA.

CONFECTIO PACIFICA MYNSICHTI, *Succolad. Ind.* ℥iv. *rad. Satyr Cond* ℥ij. *Teſticul. Gallor. in Lacte Coct. Caſtan. in vin. Malvat. Coct. rad. Eryng. Cond. ana* ℥j. *Amygd. dulc. Pinear. Piſtac. virid. Nuc. Moſch. ind. Cond. ana* ℥ß. *Caſſ. Lign. Bolet. Cervin. ana* ℨiij. *Sem. fraxin. Borac. venet. ana* ℨij. *Specier. diambr. Diamoſch. dulc. ana* ℨß. *Lign. Aloës Elect. folior. majoran. Croci Orient. Nuc. moſch. ana* ℨj. *Caryophillor. Galang. min. Cardamom. Zingib. Alb. Piper. Long. ana* ℈j. *cum brod. nuc. Ind. Condit. q. ſ. f. Electuarium.*

CONFORTANS, CONFORTANTIA, CONFORTATIVA, worden gemeenlyk genoemt de hertſterkende middelen, men kan van deze zien onder den Tytel *Analeptica*, voornamentlyk worden hierdoor verſtaan die genees-middelen, dewelke de verzwakte mannelyke krachten verſterken, en tot den Oorlog van Venus aanmoedigen; van deze zoort zyn *Aq. Magnanimit. Cinnamom. Eſſent. Ambr. Satyrion. nuc. Indic. Zingiber. Species Diambr. Diamoſch. diaſatyr. Priap. Cervi, Pineæ, Piſtac. Amygdal. Dulc. Sem. Eruc. Naſturt. Scinci Marini* &c. men kan uit deze een *Electuarium* bereiden als

℞. *Conſerv. rad. Eryng.*
Satyrion. ā ℥iij.
Cortic. Citri Condit.
Zingib. Ind. Condit. ā ℥ß.
Amygd. dulc.
Nuc. Pinear.
Piſtac. ā ℨvj.
Dactyl. Carn.
Nucis Myriſt pulp. ā ℥j.
Priap. Tauri ℨvj.
Sem. Erucæ.
Paſtinac.
Sinap.
Carn. Scinc. marin. ā ℨij.
Cubebar.
Galang.
Piperis Alb. ā ℈iv.
Eſſent. Satyrion.
Moſchi ana ℨj.
Brod. Zingib. q. ſ.
f. Electuarium Confortans.

CONFRICATIO, een wryvinge, als men wit-loot of ietwes anders met de vingeren of wryf-ſteen, enz: in ſtukken wryft.

CONGELATIO, een **ſtremming** (a) / is als men een ſtof die van te vooren vloeijende was, door een ſtremming hard en vaſt maakt. Dit werk word gedaan aan de metaalen als men dezelve door de hevigheit van het vuur zuivert, en in de koude lucht ſtelt op dat ze wederom koud en hard worden; men ziet dit ook aan 't water, ſmeer, vet, olien, gelatinen, en balzemen, als de zelve door de warmte vloeijende geworden, door de koude wederom ſtremmen. Zie ook *Catalepſis.*

CONGRUMATUS, **geronnen** / voornamentlyk word hier door 't bloed in de Genees-kunde verſtaan, hierom zegt men *Sanguis Congrumatus*, geronnen bloed; men word 't gewaar in ontſteekingen, pleuris, enz: hier tegens zyn dienſtig *Reſolventia* en *Diaphoretica.*

CONJECTURA, **giſſing** / **vermoeden** / **raading**; zo word van zommige de Genees-kunde gehouden voor een *Ars Conjecturalis*, of raadzel-kunſt, dat is voor een kunſt, die geen vaſte gronden heeft. Edoch deze moeten weten, dat de *Conjecturæ* of vermoedingen tweevoudig zyn, *Temerariæ*, of lichtveerdige, dat is als men zonder eenige gronden dit of dat raad, giſt, of vermoed; edoch deze zoort van giſſing, heeft plaats in die geenen; dewelke aan vrouwe-vertelzels geloof ſlaan: en *Circumſpectæ* of voorzigtige, dewelke altyd een zekeren grond hebben, waarop men bouwen; en uit vaſte beproevingen, geſonde beſluiten maaken kan. De middelen dan waar door een Genees-meeſter zyn giſſingen maakt zyn het oordeel, en 't geheugen.

CONNEXIO CARNOSA, Zie *Syſſarcoſis.*

CONNEXIO CARTILAGINOSA, Zie *Synchondroſis.*

CONNEXIO LIGAMENTOSA, Zie *Syneuroſis.*

CONQUASSATIO, **ſtooting** / **ſchudding** / dit

(a) *BLANCARD* in *Lexic. Med.* zegt kryſtal-maaking, *PITISCUS* in *Lexic. Lat. Belgic. Nov.* verſtaat hier door niet alleen ſtremming, maar ook ſtolling, running, bevriezing, verſtyving, verdikking, en kryſtal-maaking.

dit geſchied als men eenige dingen in een vyzel alleen, of door bydoeninge van eenig vocht in ſtukken ſtoot en tot een pap maakt.

Contrayerva, tegen-gift-wortel / is een lang-achtige, knoeſt-achtige en met veele takjens voorziene wortel, ze is van buiten root-achtig bruin, en van binnen wit-achtig; ze heeft een zamentrekkende en ſpecery-achtigen ſmaak: ze word ook *Drakena*, naar *DRAKE* eenen Engelſchen Capitein die dezelve eerſt in Europa gebracht heeft, en van anderen *Cyperus longus inodorus* genoemt: ze komt uit *Peru*. Het kruid van deze wortel word van *HERMANNUS Clematis Peruana* genoemt. De beſte wortel is, dewelke noch verſch, zwaar, en dik is, en veel vezelkens om haar heeft, in plaats van deze gebruikt men de *Radix Zedoariæ* of *Vincetoxici*. Ze word voornamentlyk gebruikt als men 't zweeten noodig oordeelt als tegens 't vergif, koortzen met vlakken, peſt, afwiſſelende koortzen, roode-loop, zyde ſteekingen, en pyne der leeden; deze wortel gebruikt men onder 't Engelſche gift-poeyer, ook maakt men eenige vergulde balletjens daaruit, die *Lapides Contrayervæ* genaamt en in de *Pharmacop. Bateana* beſchreeven worden op volgende wyze

℞. *Magiſt. Corn. Cervi*
Corall. Alb.
Rubr.
Margarit.
Succin. Alb.
Lap. Cancr. Ana. ℥ij.
Rad. Contrayerv. ℥ß.
Apic. Nigr. Chel. Cancr. ℥ij.
Pulv. & Commiſt. adde.
Gelatin. Viperar. q. ſ.
F. Globuli,

Auro Obducendi & Siccandi; zommige doen *Ambræ* ℨiß. daarby: men gebruikt hier van ℈ß. tot ℨß. in *Aq. Carduibened.* tegens heete en beſmettelyke ziektens.

Consensus, medeleiding / dat is als 't eene deel van ons lichaam beſchadigd word, dat het andere daarvan pyn gewaar word.

Conservatio, Repositio, bewaaring / wegzetting / als men genees-middelen zodanig bewaart, dat ze niet bederven.

Conserva met zuiker ingemaakte bloemen / vruchten / wortelen / of kruiden; dit geſchied op volgende wyze: men ſnyd deze dingen klein, mengd dezelve met twee of driemaal zo veel klein gewreven zuiker. Dit is de beſte wyze om de bloemen te conſerveeren. De wortelen die men conſerveeren wil moeten zap-ryk zyn; deze worden dan geſneeden in een verglaasden en toegedekten pot gedaan, en in een *Balneum mariæ* twee of drie uuren gekookt, tot dat dezelve week worden; als dezelve koud geworden zyn, worden ze klein geſtampt tot een pap, en met tweemaal zo veel zuiker tot een Conſerf gemaakt. De *Pulpa* of 't merg van de vruchten word geſtooten, door een hairen teems gedaan, en met zo veel zuiker als nodig is, tot een Conſerv gemaakt, die *Conſiſtentie* heeft. (*a*).

Consolida major, Zie *Symphytum majus.*

Consolida media, Symphytum medium, Smeer-wortel / groeit overal op vochtige gronden, bloeit in de maand May, ze is by uitnemendheid goed tegens de verſtoppingen van de lever, milt, en pis-wegen; opgeſtopte pis, wonden, breuken, en geronnen bloed, uitwendig tegens vuile en quaade verzweringen aan de ſchaamdeelen.

Consolida regalis, Zie *Calcatrippa.*

Consolida Saracenica, Heidenſch wond-kruid / is zeer uitnemende tegens wonden en verzweeringen, het uitgeperſte zap word tot wond-plaaſters en balzemen gebruikt.

Consolidantia, geneezende middelen worden die middelen genoemt dewelke de wonden en verzweeringen met verſch vleeſch vervullen en een goed lid-teeken maaken: het is aanmerkenswaardig, dat gemeenlyk de ontlaſting des voedenden zaps, door de verwonde ſpier dradekens, met een daarop volgende genezinge in de van malkaar geſcheidene deelen van zelfs geſchied. Edoch als dit niet voorſpoedig genoeg gaat, raaden de Heel-meeſters dat men

(*a*) Consistentia, conſiſtentie / dikte / tot een zekere dikte kooken, dit woord *Conſiſtentia* word dikwils in de Ordonnantien of Voorſchriften gevonden, en betekend dat, dat geene, 't welk men kookt, 't zy zalf, plaaſter, of ietwes anders tot die dikte moet gekookt worden, die daarby geſchreeven is, als by voorb. *Coque*, of *Coquantur in Conſiſtentiam Emplaſtri* kookt het tot de dikte van een plaaſter, of *Coquantur in Conſiſtentiam Syrupi*, enz.

men aan dit zap door *Digeſtiva* den weg baane; de middelen dewelke hier toe noodig zyn, kan men onder den Tytel *Cicatriſantia*, *Digeſtiva*, en *Sarcotica* vinden.

CONSPERGE, word aldus verkort; *Conſperg.* en in de voorſchryvinge van pillen gebruikt, het betekend beſtrooijen, of anders beſtrooit dezelve by voorb. met *Sulph. Lycopod.* of *Pulv. Cinamom.*

CONSTRICTOR NASI, het te zaamtrekkende neus-Spierken, word door zommige ook *Orbicularis* genoemt, het word in de lippen gevonden, en trekt de neusgaaten te zaamen (*a*) Zie *BROWNE Myograph. p.* 14. *Tab. VII. fig.* 1.

CONSUETUDO, gewoonte, gebruik.

CONTABESCENTIA, Zie *Atrophia.*

CONTAGIUM, een beſmetting, hier van daan zegt men *Morbi Contagioſi*, beſmetlyke ziektens, als koortſen met vlakken, peſt, ſchurftheid, ſpaanſche-pokken, enz.

CONTINENS, CONTINUA, Zie *Febris.*

CONTRACTURA, INCURVATIO JUNCTURARUM, trekking / is als de *Juncturæ* van een geweldige oorzaak of uit een belediging der banden, of zenuwen omgeboogen zyn: anders zegt men volgens de gemeene ſpreekwyſe krom, en lam, of verlamt. Hier tegen gebruikt men inwendig *Diaphoretica*, *Decocta. Lignorum*, *Tinct. Bezoardic. Volat. Sp. Matrical. Mixtura Simpl. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Sp. Bezoardic. Buſſii*, *Balſ. Nervin. Sp. Corn. Cerv. Antimonialia*, en *Cinabarina.* Uitwendig gebruikt men zulke die bequaam zyn, om de kromme leeden te bevochtigen, en tot 't uitrekken bequaam te maaken; deze zyn *Nervina*, als *Sp. Matrical. Aq. Regin. Hungar. Sp. Cephalic. Balſam. Nervin. Sp. Sal. Ammoniac. Aromatic. Sp. Corn. Cerv. Eboris*, met *Aq. Anhaltin. Sp. Lumbricor. formicar. Camphor.* als ook *Linimenta* uit *Pingued. Human. Axung. Caſtor. Viperar. Cati Sylveſtr. muris Alpin. Ol. Aneth. Chamomill. Rut. Succin. Tart. fœtid. Caryophyll. Cumin. Scorpion.*

Unguent. Nervin. Laurin. Martiat. Dialth. &c. by voorbeeld.

℞. *Ung. Laurin.*
Martiat. ā ℥j.
Ol. deſt. Angelic.
Caſtor.
Majoran.
Spicæ.
Succini ā ℈j.
f. Liniment.

ook kan men gebruiken 't *Empl. Diapalm. de Thea*, *de Labdano.* of een ſtoving uit mieren. Indien dit ongemak uit de ſcheurbuik ontſtaat, zo is by uitnemendheid goed *Eſſentia Abietis* met 't *Decoct. radic. Bardanæ*, is 't uit een kolyk ontſtaan, zo kan men gebruiken *Galbanum*, of *Sp. Terebinth. Galbanet*: ſpruit het uit een quade aderlatinge of *Scarificatio* zo gebruikt dit volgende

℞. *Pingued. Taxi.*
Vulpis ā ℥iij.
Ol. deſt. Spicæ ℥ß.
Maſtichin. ℥ij.
Vini Opt. ℥iij.

mengt dit by een zagt vuurtjen, en ſmeert daarmede dikwils 't lydende deel.

CONTRAFISSURA, een tegen-ſpleet, valt voor aan 't bekkeneel, als 't zelve geſlaagen of geſtooten word, en dat de plaats op welken de ſlag aangekomen onbeſchadigt, maar de tegen over zynde zyde geſcheurt, of geſpleeten is. Om dit wel te onderzoeken word 'er groote omzigtigheid vereiſcht; men geve dan aan den lyder een noot om te kraaken; of een ſnaar tuſſchen de tanden, indien hy de noot kan kraaken, of het geluit van den geſpannen draat verdragen, is 't bekkeneel heel; maar zo niet heeft men niet te twyffelen of daar is een ſcheur; maar terwyl men nu noch niet weet op welke plaats de belediging is, zo laat men het hoofd kaal-ſcheeren, en men legt daarop een deeg of *Unguent.* uit *Albumen Ovor.* en *Maſtix*, 't welk op warme doeken geſtreeken word, op deze wyze zal men aan den natten ſtreep die 'er op den deeg gevonden word, kunnen ontdekken, waar, en hoe de breuk is. In 't vervolg moet de Heelmeeſter onderzoeken, of de breuk maar in eene tafel van 't bekkeneel, of dat hy dieper is.

CONTRAHENTIA, Zie *Adſtringentia.*

CONTRAINDICANS, is dat geene 't welk het gebruik van 't genees-middel, dat

(*a*) De *Muſculus Conſtrictor Naſi* heeft zyn begin aan de wortels der ſny-tanden, zyn einde onder de neus gaten, zo dat door dezen, en door de ronde Spier der lippen de neus-gaaten te zaam getrokken worden.

dat anders aan de ziekte heel eigen is, verbied; als by voorb. een zwangere vrouw klaagt over maag-pyn, of drukking in de maag, hier tegen word een *evacuans* vereiſcht, maar om dat dit niet kan noch mag gebruikt worden, wegens 't gevaar dat 'er in ſteekt; zo blykt dan dat 't zwanger zyn van der vrouwe 't *Contra indicans* is, en 't *evacuans* word ten aanzien van de zwangerheid, 't

CONTRAINDICATUM.

CONTRAYERVA GERMANICA, Zie *Anthora.*

CONTRAYERVA VIRGINIANA, Zie *Serpentaria Virginiana.*

CONTUMACES MORBI, worden van de genees-heeren genoemt die ziektens die of lange aanhouden, en ook *Morbi Chronici* genaamt worden, of die heel dikwils weder komen, deze worden ook genoemt *recidivi*, of die ziektens dewelke in andere veranderen, of andere en nieuwe toe-vallen krygen.

CONTUSIO een kneuzinge / deze word veroorzaakt door uitwendig gewelt, hier door word een ſcheuring der bloedvaten en een *extravaſatio* of ſtikking van bloed onder de huid. Waar tegen men inwendig kan gebruiken *Reſolventia*, als *Lap. Cancror. Pulv. Contra Caſum Sperm. Ceti*, *Liq. Corn. Cerv. Succin. Eſſent. Viperar. Bezoardic. Mineral. Antimonialia* en *Cinnabarina.* Uitwendig als een ader geopent, en de hairen afgeſchooren zyn, kan men daar op leggen, een zakjen uit *Betonic. Roſmarin. Salvia. flor. Tiliæ*, *Lilior. Convall. Roſar. Lilior. Albor. Chamomill. Sambuc. verben. Origan. Rad. Ariſtoloch. rot. Ireos flor.* deze kunnen met wyn gekookt worden, of men maake een *fotus* of *Cataplaſma* daar uit en gebruike 't zelve. Zommige pryzen ook den *Sp. vini Camphorat.* of *Tartariſat.* of *Crocat. Aq. Regin. Hungar.* of *Geranium*, *Betonic. Serpill.* in wyn gekookt, als ook den *Sp. Sal. Ammoniaci* met *Sp. vin. Tartaris.* gemaakt. De eigene *Specifica* zyn *Radices Sigilli Salom.* en *Symphiti*; als ook *Balſamus Peruvianus* geſolveert in een dooijer van een ey of geeſt van brandewyn, voornamentlyk als 'er eenige zenuwachtige deelen gekneuſt zyn, als ook 't *Empl. de Betonic.* of *ſtiѐticum*, of dit volgende

℞. *HB. Betonic.*
Calaminth.
Origan. ana Mj.
Flor. Chamomill.
Fol. Aſari.
Majoran.
Stoechad. Arab.
Abſinth. ana mi ß.
Croci ʒiij.
Ol. Chamomill.
Roſar.
Ceræ ana. q. ſ.
f. Emplaſtr.

CONVOLVULUS INDICUS, ALATUS MAXIMUS, FOLIO IBISCI, Zie *Turpethum Vegetabile.*

CONVOLVULUS MARINUS ROTUNDIFOLIUS, Zie *Soldanella.*

CONVOLVULUS AMERICANUS, Zie *Mechoacanna.*

CONVOLVULUS MAJOR, groote winde / groeit omtrent de heggen, en onder het riet; het zap daarvan voert de overvloedige waterachtige vochtigheden heel gemaklyk af.

CONVOLVULUS MINOR, kleine winde / groeit in 't koorn, deze is dienſtig in 't kolyk.

CONUS, word genoemt een hout-achtige, en uit veele ſchubben beſtaande vrucht, gelyk als van grein, en pyn-boomen.

CONUS FUSORIUS, beteekend gemeenlyk een zeker werktuig, dat by de Apothekers, en ſtof-ſchei-kundige in gebruik is.

CONVULSIO, ſtuip-trekking / is niet anders, als dat geene 't welk wy gemeenlyk kramp-trekking noemen; Ziet hiervan onder den Tytel *Spaſmus.*

CONVULSIO CLONICA, het zidderen en beven der leden.

CONVULSIVUS, die ſtuipen heeft / Zie *Convulſio.*

CONYZA, PULICARIA, CUMILEGO, Donder-kruid / men vind hiervan drie-derly zoorten als *Conyza major*, gemeene of groot donder-kruid, ten tweeden *Conyza minor*, klein donder-kruid, en ten derden *Conyza media*, middel zoort van donder-kruid, de eerſte twee zoorten groeijen op nieuw gebouwde plaatzen aan de muuren, en aan de dyken, de laatſte zoort groeit op vochtige plaatzen, aan de kanten van 't water, in uitgedroogde putten, de bladeren en bloemen van de gemeene, en kleine dryven de pis, de maandſtonden, de doode vrucht, en de na geboorte; de gemeene verdryft ook de muggen

gen, en vlooijen, als men de vertrekken daarmede berookt, of beſtrooit; de middelſte heeft een groote kracht in den roden loop, en in de peſt.

COOSTRUM, het middelſte deel van middel-ſchot.

COPAIBA BALSAMUM, Zie *Balſamum de Copaiba.*

COPAL, is een hard-achtige harſt dewelke heel wit is, of anders wit geel-achtig, daarby helder doorſchynende en van een aangenaamen reuk, hy word uit Weſt-Indiën of Nieuw-Spanjen gebracht, alwaar hy uit zekere boomen vloeit, hy heeft een verwarmende vochtig-makende, en verdelende kracht.

* COPHOSIS, doofheid/ Zie *Surditas.*

COQ. AD MED. CONSUMPT. dit en deze volgende zoorten van verkortingen worden dikwils door de genees-meeſters in de ordonnantien voorgeſchreven en betekenen; *Coque ad medietatis Conſumptionem* kookt 't op de helft, of dat de helft over blyve.

COQ. IN POCUL. TRIB. AD CONSUMPT. TERT. PART. dat is *Coque in Poculis* (*a*) *tribus ad Comſumptionem tertiæ partis*; dat is kookt 't in drie maaten (*b*) tot dat het derde deel daarvan verkookt is.

COQ. IN S. Q. AQ. VEL VIN. *Coque in ſufficiente quantitate aquæ vel vini*; dat is kookt 't in een genoegzaame quantiteit water of wyn.

COQ. S. A. *Coque Secundum Artem*, kookt 't naar de konſt.

COR, 't Hert/ is een vlees-achtig deel, 't welk tuſſchen de longen in de borſt geplaatſt is, door zyne verwiſſelende verweidering en tezaamtrekking neemt het 't bloed uit alle deelen des lichaams door de aderen in zyne holligheid op, en verzend 't zelfde wederom door de ſlag-aderen tot alle deelen: zyn gedaante is een omgekeerde Pyramide, het bovenſte deel is breed en word *Baſis* of de grond genoemt, het onderſte is naauw, en word *Cuſpis* of het puntachtige genoemt. Het is geplaatſt byna in 't midden van de borſt, met zyn puntachtig einde een weinig naar de linkere zyde geboogen, het heeft twee groote holligheeden dewelke *Ventriculi Cordis* of hertekameren genoemt worden: deze kameren worden geſcheiden door een vlees-achtig deel 't welk *Cordis Septum* of 't middelſchot van het hert genoemt word, dit middelſchot is een weinig verheven naar de rechte kamer, maar naar de linker wat uitgeholt. De bloed-vaten van de rechter kamer van 't hart zyn, *Vena Cava*, en *Arteria pulmonalis*, en die van de 's linkere holligheid zyn *Vena Pulmonaria* en *Arteria Aorta*. Op de zyden van de bloed-aderen legt boven aan yder kamer een zakjen, deze worden de *Auriculæ Cordis* of oor-lapkens van het hert genoemt. Zo heeft ook 't hert zyn eige bloed- en ſlag-aderen, dewelke genoemt worden *Vaſa Coronaria* of kroon-vaten, om dat ze den grond van 't hert gelyk als een kroon verçieren. Het eigentlyke wezen van 't hert is overal Spierachtig, en beſtaat meeſt uit een wezentlyk vleeſch, welkers vezelkens of Spier dradekens op veelderly wyze door malkander geweven zyn. De nuttigheid van het hert is, dat het al 't bloed 't welk in de hol-ader te zaam-loopt, door zyn rechte kaamer tot zich neemt, en uit deze 't zelfde wederom uitdryft, en door de longs-ſlag-ader door de longen voert, van daar word 't door de longs-ader naar de linkere kamer overgevoert, en van daar gaat 't door de groote ſlag-ader tot alle deelen des lichaams, op deze wyze nu geſchied de geduurige omloop des bloeds.

CORDIS INFLAMMATIO, de ontſteking des herten, heeft een gemeene oorzaak met de ontſtekingen van de lever, milt, en nieren, hierom is ook de genezings-wyze 't zelfde, en kan zo als ze in andere deelen gebruiklyk is, ook hier werkſtellig gemaakt worden: ziet hiervan ook in de volgenden Tytel.

CORDIS PALPITATIO, 't Hert-kloppen/ is een tegen-natuurlyke beweging van 't hert, gepaart met pyn, benaauwtheid, moeijelyke adem-haalinge, koud zweet, flauwtens, bevingen der leden, trekkingen, en koorts. Men heeft veelderley trappen in deze ziekte, onder welke de hevigſte zyn, als de ribben uit haare plaats, gebracht, of gebrooken worden, gelyk zulke gevallen aangemerkt zyn, van ANGEL. VICTORIUS *Conſil.* 97. *p.* 415. en van SCHENKIUS in *Obſerv. Lib. II.* de naaſte oorzaak van deze ziekte is, een hevige aanſtootinge van het bloed; het zy aan een ofte aan alle de kameren van het

(*a*) *Poculus* zeker maat, beeker, kelk, kop, kroes.

(*b*) Te weeten vocht, naar yders verkiezinge.

het hert; de bygaande oorzaaken zyn verſcheiden; als een overvloed van bloed, verſtopping der vaten, een quade geſteldheid van het hert, geronnen, en taaibloed, klierkens, uitwaſſingen, ſteenen, beenderen, wormen, vleeſch-proppen en verharde gezwellen in 't hert, ontſteekingen, en verzweeringen, *Hydrops Pericardii*, kramp-trekkingen in de zenuwen en vezelkens, ſlag-ader-breuk, en verſtoppingen der longen, enz: De genezinge van deze hevige ziekte word't aldergevoeglykſt werkſtellig gemaakt, volgens het onderſcheid der oorzaaken: zo doet meneen aderlaatinge, of men gebied eenige koppen te zetten als 'er een *Plethora* of *Orgaſmus Sanguinis* is, als ook *Acida*, deze zyn *Sp. Nitr. Dulc. Sp. Sal. Dulc. Tinct. Flor. Pæon. Bellidis, Roſar. Papav. Erratic.* &c. maar indien deze ziekte door *Grumeſcentia Sanguinis* veroorzaakt is, is 't noodig dat men gebruike *Reſolventia* als *Sanguis Hirci Præp. Ant. Diaphoret. Simpl.* en *Martial. Dens Apri, Mandibul. Luc. Piſc. Lap. Cancr. Corn. Cerv. Uſt. Myrrh. Flor. Sulph. Bezoardic. Mineral. Sal. Vol. Corn. Cerv. Rad. Rub. Tinctor. Crocus.* &c. ziet hier een voorbeeld

℞. *Antimon. Diaphoret.* ℥j.
Mandibul. Lucii. Piſc. ℥ß.
Lap. Cancr. ℈j.
Flor. Sulph. ℈ß.
Extract. Croci. gr. vj.
f. Pulv. ſ.
verdeelende poeyer om in eenige reizen te gebruiken.

de taajigheit van het bloed, en het hertkloppen, 't welk daarvan voortſpruit, word weggenoomen door *Diluentia*, als *Infus. Folior. Thée, Coffée, Veronic. Meliſſ. Roriſmarin. Salviæ, Scordii, Saſſafras, Bacc. Juniper. HB. Cochlear. Beccabung. Piperit. Naſturt.* word het hert-kloppen veroorzaakt door een *Inflammatio*, zo is een latinge, daarna *Reſolventia*, en *Balſamica* zeer dienſtig, onder deze *Corn. Cerv. Sine Igne Præp. Unicorn. Marin. Ebur. Lap. Cancror. Flor. Sulph. Corall. Rub. Lap. Bezoar. Occident.* en *Orient. Pulv. Bezoardic. Sennert. Magiſter. Spin. Viper. Antihect. Poter. Nitrum. Antimonium.* indien een kramptrekking de oorzaak is; kan men *Antiſpaſmodica* gebruiken, als *Dens Hippopotam. Unicorn. Marin. Ungul. Alcis Corn. Rhinocerot. Succin. Lap. Manati, Cinabar. Antimonii* en *Nativ. Magiſter. Succin. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Eſſent. Caſtor.* deze kunnen gemengd worden met *Anodyn*, en *Opiata*, als *Extract. Opii, Croci, Tinct. Anodyn. Laud. Opiat. Theriac. Cæleſt.* &c. Tegens 't hert-kloppen, waarvan de oorzaak wormen zyn, worden veelderly bittere, zuure, ſcherpe, en *balſamike* middelen gepreezen; edoch voor *Specifica* worden ook gehouden *Succus Scabios. Allii, Raphani* en *Naſturtii*, boven deze alle komt de *Merc. Dulc.* het meeſte in aanmerking; uitwendig gebruikt men een pap uit *Fol. Cinaræ, Abſinthii* en *Tanaceti*, die gekookt word in wyn-azyn, en gemengd met een weinig *Mitridat.* ook word 't *Ung. de Pomis*, gemengd met *Merc. Viv.* zeer geprezen.

CORDIS POLYPUS, een vleeſch-prop in 't hert, Zie *Polypus.*

CORDIS MOTUS, de beweging van het hert.

TREMOR, het beven, Zie *Cordis Palpitatio.*

VERMIS, een hert-worm, Zie *Palpitatio Cordis.*

CORACOIDES, Zie *Proceſſus.*

CORACOHYOIDES, is een ſpierken van het tonge-been.

CORALLIA, **Koralen**, zyn ſteenige harde takjens van verſcheidene coleuren, dewelke op den grond van de Zee, gelyk een kleine boom dikwils eenige voeten hoog groeijen, ze koomen meeſt uit de Middellandſche Zee, edoch de witte en zwarte Koralen worden ook in Ooſt-Indien omtrent Bantam gevonden. De Koralen zyn onder in 't water ook hard, volgens *BOCCONS* eige ondervinding, en niet week gelyk zommige meenen, maar boven aan de ronde einden zyn ze week-achtig, en opgevult met een witte vochtigheit gelyk als wolfs melk. Deze melk word 't Koralen-zaad genoemt, om dat ze een beginzel daar van maakt op die plaats waar ze valt; de zo even genoemde ronde einden worden in zekere *Cellulæ* en holtens onderſcheiden, en *Flores Coralliorum*, of Koralen bloemen genoemt: edoch zy kunnen evenwel niet onder de *Vegetabilia* gerekent worden, om dat ze geen wortelen noch ook geen blaaderen hebben. De Koraal-viſſchery begint met 't begin van April, en eindigt in de maand July: ze worden gevonden onder hooge klippen en rotzen diep in de Zee. Ze worden ten aanzien van haar couleur onderſcheiden in *Corallia*

Alba en *Rubra*, witte en roode *Koraal.* onder deze behooren ook die dewelke een blekere verw hebben; edoch hoe rooder dezelve zyn, hoe beter ze gehouden worden. By de Drogiſten vind men verſcheidene zoorten van Koraal, deze zyn alle zo verſcheiden, na dat ze uit beſte of middelmatige Koraal-zinken, of ook *Fragmenta* beſtaan, de *Fragmenta* zyn veel beter koop als de zinken, edoch ze hebben eenderly kracht. De Koraalen hebben een verzoetende en opſtoppende kracht, zo dat dezelve in den rooden-loop bloed-ſtortingen en veel andere ziektens gebruikt worden. Zommige pryzen dezelve aan tegens de tovery (*a*) *GANSIUS* heeft hierover geſchreven, en betuigd een Genees-meeſter gekend te hebben die veel diergelyken ziektens met het volgende geneezen heeft

℞. *Corall. Alb.*
Rubr.
Dent. Homin. Demort. ana. ʒj.
Herb. & Sem. Antirrhin. ʒij.
F. Pulvis.

hiermeede liet hy de betoverde leeden zo lange rooken tot de ziekte den lyder verlaten had. Een derde zoort van Koraal word 'er noch naar de mening van zommige gevonden, te weten zwart Koraal, edoch het ſchynt dat dit ietwes anders is, want ze zyn veel taajer, ze gelyken wel een hoorn te zyn, ze zyn lang en ſterk, zo dat men dezelve in plaats van een ſtok gebruiken kan: deze zoort word genoemt *Antipathes.*

CORALLINA, MUSCUS MARINUS, Koraal-moſch/ Zee-moſch/ beſtaat uit dunne hairachtige, en gelyk als van veele aan malkander hangenden ſchubbetjens, deze zyn zomtyds wit, zomtyds rood, of groenachtig; het word gevonden in de Zee aan de klippen, moſſelen, en Koraalen, men brengt 't tot ons uit Italien, Vrankryk, en uit de Middellandiſche Zee. Het beſte moet zyn groen, en met geen ſtof en kleine ſtukjens gemengd, het heeft een byzondere kracht om de wormen der kleine kinderen te dooden, het word van *D. ETMULLER* hierom ook genoemt 't worm-zaad de *Doſis* daarvan is ℈j. ʒß. tot ʒj.

(*a*) Onzen Schryver ſpreekt al heel dikwils van tovery; en wy hebben 't Origineel altyd getrouwelyk willen mede deelen aan den Lezer, zo dat dit de reeden geweeſt is, waarom wy 't ook zo ter neder geſtelt hebben; edoch den Lezer gelieve te weten dat deze ſpreekwyze wat meerder plaats heeft en in gebruik is op zommige plaatzen in Duitſchland, als by ons.

CORALLINUM, is de toe-naam van een *Arcanum* by *PARACELSUS*, word ook anders genoemt *Mercurius Sublimatus Rubeus non Corroſivus.*

CORDIALIA, hertſterkende middelen, Zie *Analeptica.*

CORDOLIUM, betekend zo veel als *Cardialgia.*

CORIANDRUM, SEMEN CORIANDRI, Koriander/ Koliander/ is een rond, donker geel en geſtreept zaad, wiens binnenſte merg onder een dunne ſchil in twee deelen verdeelt is; het heeft een zoet-achtigen, ſcherpen, en ſpecery-achtigen ſmaak als 't niet te verſch is, heeft 't een aangenaamen reuk; Koriander word in de hoven aangequeekt en in de huis-houding veel gebruikt, het verſterkt het hooft en de maag.

CORIANDRUM NIGRUM, Zie *Melanthicum.*

CORIUM, leer- of vel dat 't vleeſch bedekt.

CORNU, betekend gemeenlyk een hoorn, aan yder hoorn-dragend dier, als aan een Hart, Os, of Geiten-bok, enz: in de Genees-kunde zyn deze hoorens 't meeſte in gebruik.

CORNU ALCIS, Elands-hoorn, Zie *Alce.*

CERVI, herte-hoorn, men houd die voor de beſte tot 't gebruik in de Genees-kunde dewelke door de harten zelfs zyn afgeworpen, ze hebben meer *Sal. Volat.* by haar: waar door ze een by uitnemendheit zweet en vergift dryvende kracht heeft.

CORNU RHINOCEROTIS, Neus-hoorn/ is een dik, vaſt, en hardhoorn, omtrent een el lang, het is van buiten zwart of grauw, van binnen wit-achtig, heel zwaar en ſterk, het is gekromt als een halve maan, beneden dik, en boven punt-achtig; dit hoorn groeit op de neus van een dier dat *Rhinoceros* genoemt word in Weſt-Indien, dit dier is by na zo groot als een Oliphant, het word ook genoemt Oliphant-meeſter, om dat het met zyn hoorn den buik van den Oliphant open ſcheurt, en op deze wyze meeſter van den zelven is, deze hoorn komt in krachten

met den Eenhoorn by na overeen, het word ook zomtyds in deszelfs plaats gebruikt. Men maakt daaruit ook beekers en kommetjes, en men zegt dat zommige zig voor 't vergif als ze hier uit drinken zoeken te bevryden, edoch de zodanige moeten al een zeer ſterk geloof hebben.

Cornua, hierdoor worden ten eerſten in 't algemeen verſtaan hoorens, zo dat het met 't voorgaande overeen komt; ten tweden betekend 't ook een zoort van de overgroote dikke en lange uitſteekende nagels aan handen en voeten, om dat ze by na een hoorn gelyken; zo worden hier door ook verſtaan de hoorn-gedaantige *Tubercula* of kooten, zwellingen, wratten, enz: om deze weg te brengen kan men gebruiken inwendig *Purgantia*, *Mercurialia*, en *Sudorifera*, *Antimonialia*, als ook de *Eſſent. Lignor. Tinct. Antimonii*, &c. de uitwendige middelen zyn die welke dezelve weekmaaken en weg-brengen, hierom kan men verſcheide pappen, plaaſters, en ſtoovingen, enz. gebruiken, beſtaande uit *Chamomill. Melilot. Sem. Fœn. Græc. Lini. Rad. Alth.* &c. als ook 't *Empl. de Labdano de Thée*, *de Ranis cum Quadrupl. Mercur.* of

℞. *Gumm. Galban. cum Sp. Vin. Solut.* &
Iterum Inſpiſſat. ℥j.
Ammoniac. ℥ß.
Sal. Gemmæ. ʒj.
Ceræ.
Reſinæ ana. q. ſ.
f. Emplaſtr.

zommige maken een pap uit geiten-drek, met melk en vygen, leggen denzelven warm daarop, andere pryzen dit volgende

℞. *Mercur. Dulc.* ℥ij.
Virid. Æris. ʒiß.
Mel. Roſar. ℥ß.
f. Liniment.

hiermede beſmeeren zy de *Cornua* drie of viermaalen 's daags tegens 't vuur, als dan waſſchen ze dezelve met *Sp. Vini Camphorat.* ℥j. *Sp. Sal. Ammoniac. cum Calc. Viv. Parat.* ʒj. wederom af, of wryven dezelve dikwils met *Sp. Matrical. Elixir Vitæ*, *Sp. Lumbric. Balſam. Nervin.* andere zoeken dezelve weg te brengen door 't *Ol. Antimonii.*

Cornua Ammonis, **Ammons horenken**/ is een zodanige gefiguurde ſteen.

Cornua uteri, zyn de hoorens van de lyfmoeder.

Cornus, **Kornoelje-boom**/ groeit op vochtige en drooge plaatzen: de vruchten daarvan zyn zeer *adſtringerende*, zo dat ze dienſtig zyn in de bloed-ſtortingen rodeloop, overvloedige maand-ſtonden, de blaaden kunnen ook in 't *decoctum* of tot een poeijer gemaakt in deze ziektens gebruikt worden.

Corona, een **Kroon**/ in de Ontleedkunde beteekend 't 't voorſte uitſteekzel van 't onderſte kake-been, het achterſte word *Condylodes* genoemt, Zie *Proceſſus.*

Corona monachi, Zie *Taraxacum.*

Terræ, Zie *Hedera Terreſtris.*

Coronæ Serpentum, of viperarum, **Slangen-kroonen** / aldus worden van de Land-loopers genoemt de ſchaaren van de groote Indiaanſche Garnaalen; dit zyn witte en tak-achtige beenderen gelyk als een palm-tak, zeer glad als 't fraaiſte yvoor, maar ze hebben in 't geheel geen gelyk met de kroonen: diergelyken valſche Slangen kroonen worden ook gemaakt van de uitgetrokkene melk-tanden der Speenverkens.

Coronopus hortensis, herba stellæ, **tam-kraijen-voet** / **herts-hoorn**/ **bloo-kruid** / word in de hooven voortgeteelt, de bladeren verſterken de nieren, en zyn goed tegens 't bloed piſſen, als 't bloed uit de beledigde nieren komt.

Coronopus Sylvestris, Serpentina, **wild kraijen voet**/ de bladeren worden tegen de beeten der ſlangen, en het zaad tegens de bloed-ſtortingen gebruikt.

Corpulentia, **dik**/ **vet-buikig**/ gelyk men met een gemeen ſpreek-woord zegd een burgermeeſters buik.

Corpus, **'t lichaam**/ by de ſtof-ſcheikundigen betekend *Corpus* dat geene waarin een verborgen deugd en kracht is.

Corpora globosa, de rondachtige lichaamen van de tong, worden gevonden op de oppervlakte van de tong, deze maaken de gevoeligheid des ſmaaks.

Corpora nervosa, de zenuwachtige lichaamen des manlyken lids.

Corpora Striata, de ſtreep-achtige lichaamen der herzenen.

Corpora unguiformia, de vogelklauwachtige gedaantige deelen van de tong, leggen tuſſchen de klieren, koomen op

op de opper-vlakte des tongs te voorſchyn, en buigen haar een weinig naar 't achterſte deel.

Corpus album, Zie *Argentum*, en *Paraſtatæ.*

Corpus Callosum cerebri, het weerachtige lichaam der herzenen.

Corpus pampiniforme, het wynrankachtige wezen of

Corpus pyramidale, het peer- gedaantige wezen / dit zyn bloed- en ſlagaderen dewelke zo wonderlyk door een geweven zyn, en in de klooten loopen.

Corpus pro Balsamo, het lichaam tot alle balzemen, is de uitgeperſte notemoſchaat oly.

Corpus quadratum, een goed gezond, ſterk en welgeſtelt lichaam.

Corpus reticulare, het net-gedaantige wezen van de huit, dat uit veel kleine gaatkens beſtaat.

Corpus rubeum, Zie *Aurum.*

Corpus varicosum, Zie *Paraſtatæ.*

Corporisatio, Corporificatio, betekend by de ſtof-ſchei-kundigen wanneer een gedeſtilleerde geeſt wederom een lichaam aanneemt: edoch dit lichaam is verheven, en overtreft dat lichaam waar van 't getrokken is, om dat 't zelfde 't geheim van zyne vermenging in zig bevat.

Corrigens, Corringentia, verbeterende-middelen / worden genoemt die dingen dewelke de krachten van zommige genees-middelen verſterken, of dezelve aanzetten, dat ze zoo veel te ſchielyker werken: alzo is 't *Cremor tartari* en *Sal. Tartari* een *Corrigens* van de zenne-bladeren, *Caſtoreum* en *Piper* van den *Opium.* En om dat ook zommige genees-middelen wegens haar ſmaak en reuk onaangenaam zyn, zo doet men tot dezelve *Succ. Citri*, *Aq. Cinamom. Syrup. Saccharum* &c. en als dan worden deze bygevoegde middelen ook *Corrigentia* genoemt.

Corroboratio, Corroborans, Zie *Confortans.*

Corrodentia, Zie *Cathæretica.*

Corrosio, bytinge / is dat men geſtremde of harde dingen door de kracht van een bytende geeſt tot kalk maakt; Maar de genees-middelen die bytende zyn worden *Cauſtica* genoemt, zie van deze op hare behoorlyke plaats.

Corrugator, is een oog-lids Spierken.

Corruptio, een bederving.

Cortex, liber. de Schorze / baſt / ſchil / is 't uitwendige deel der boomen.

Cortex bugiæ, Zie *Juniperus.*

Cortex febrifugus / Peruvianus, Zie *China, Chinæ.*

Cortex capparum, Kapper-baſt / is een dikke gerimpelde en gaat-achtige ſchil, ze word van de wortel dezes ſtruiks geſchilt, en als kaneel te zaam gerolt, deze baſt heeft een ſcherpen en bitteren ſmaak, hy komt uit Alexandria, Egypten en Apulien, en word zeer gepreezen tegens de verſtoptheeden van de milt.

Cortices granatorum, Granaat-Schillen / zyn donker-bruine en harde ſchillen, ze zyn van buiten ruig, en gelyken naar oud leer, hierom worden ze ook *Malicorium* genoemt, van binnen zyn dezelve bleek-geel, hebbende een te zaamtrekkende ſmaak en kracht; het *Decoctum* daarvan word uitwendig tot de bewaaringe der oogen in de pokken gepreezen; ook is 't zelve dienſtig om de loſſe tanden vaſt te maaken, en het bloeden en rotten van het tandvleeſch te weeren.

Cortices ligni Sancti, Zie *Guajacum.*

Mandragoræ, Mandragers-wortel-ſchillen; deze moeten altyd verſch gezogt worden, en wel de beſten, dewelke van buiten roodachtig grauwen met een dunne ſchil, dewelke als zegryn bekleed zyn. Men kookte in vorige tyden deze wortel in wyn, en gaf denzelven om zyn verdoovende kracht te drinken aan die geenen, denwelken een arm of been moeſt afgenoomen worden, op dat ze de pyn niet gevoelen zouden; men noemde dit dan een ſlaap-drank; maar om dat dit zeer gevaarlyk is, is het heeden ten daage niet meer gebruiklyk.

Cortices Thymelææ, Zie *Thymelææ radix.*

Cortex Winteranus, Koorts-baſt / is een dik te zaam gerolde baſt, van buiten met een aſch-grauwe en moſchachtige ſchil overtrokken, en van binnen is dezelve bruinachtig; deze baſt heeft een ſcherpen, en ſpeceryachtigen ſmaak, en aangenaamen reuk; hy komt uit Weſt-Indiën, alwaar hy voor de eerſte keer van een Engelſchen Ridder *WILHELMUS WIN-*

WINTERUS gevonden, en in Engeland gebracht is, van dezen heeft deze baſt zyn naam ontleend, hy word ook *Chaquerillo* of *Schacharilla* genoemt: de koorts-baſt heeft een verwarmende, en verdeelende kracht, verſterkt de maag, maakt het ſcheurbuikige bloed vloeibaar, is dienſtig voor de verlamtheid, geneeſt de verwiſſelende en plek koortzen; word in de gedaante van een poeijer van tien tot vyftien grein gebruikt en als men een *Infuſio* of *Decoctum* gebruiken wil, kan men van een tot twee drachma gebruiken. Een ſtukjen van dezen baſt onder den tabak in de pyp geſtooken, geeft aan denzelven een aangenaamen reuk.

CORTEX WINTERANUS SPURIUS, is witte kaneel, Zie *Canella Alba.*

CORTICALIS SUBSTANTIA CEREBRI, het ſchorsachtige wezen der herzenen.

CORVUS een rave: de aſch van jonge raven word gehouden voor een *Specificum* tegens de vallende ziekte. Het hert van de rave verdryft de ſlaap-ziekte.

CORYLUS, een hazelar / de nooten daarvan worden genoemt *Nuces Avellanæ:* de hazelaar groeit overal, zo wel op hoogtens als vlaktens, in de boſſchen. Hazel maren-takken ter rechter tyd afgenoomen, dat is tuſſchen twee vrouwen daagen, van den vyftienden Auguſtus, tot den achtſten September word zeer geprezen tegens de vallende ziekte, het word gegeeven in de gedaante van een poeijer of geraſpt van een tot een half en heele drachma, in dezer voegen gebruikt men ook het meel of *Sulphur Coryli.* De Berglieden of Myn-ſtof-werkers maaken van den hazelar haare Gluks-roeden; ze ſnyden dezelve op den middag van St. Jan in een ſnede af. Als men van het hout van den hazelaar een geeſt overhaalt, zo verkrygd men onder 't overhaalen ook een oly, 't welk als 't met *Corn. Cerv. uſt. gerectificeert* word een goud-geele koleur heeft, en het rechte *Oleum Heraclinum Rulandi* word. Dit oly heeft driederly voornaame krachten, ten eerſten is 't dienſtig in de vallende ziekte, ten tweden ſtilt het by uitnemendheid de pynen, en ten derden dood het de wormen, de gifte hier van is van zes tot tien droppels.

CORYMBI, betekenen de bovenſte punten van eenige planten, gelyk als wanneer de uyen en 't look in haar bloeijen ſtaan en zich als knopkens vertoonen: by de nieuwe Schryvers worden hier door ook verſtaan eenige te zaam gezette bloemen, als *Bellis*, *Chryſanthemum.*

CORYZA, Zie *Gravedo.*

COSMETICA, Blanketzel / middelen om te blanketten, zyn diergelyken dewelke de blaaren, plekken, zomer-ſproeten, en andere onzuiverheeden van de huid, handen, en voornamentlyk van 't gezicht wegneemen, en zuiver houden, deze zyn *Aq. Album. ovor. flor. Fabar. Sigill. Salomon. Camphor. Tinct. Benzoes ol. Tart. per deliq. Tinct. fellis. tauri. Magiſter. Marcaſit.* &c.

COSTA, COSTÆ, PLEURÆ, SPATHÆ, de ribben / zyn de beenderen van de borſt, ze beginnen van den hals en eindigen met de valſche ribben. Ze omcingelen de borſt en beſchutten dezelve ze zyn aan de rug, en in de zyden beenachtig, maar van vooren tegens 't borſtbeen kraak-been-achtig. Ze zyn in getal twaalf, waarvan zeven waare *Coſtæ veræ*, en vyf korte, valſche, of *Coſtæ Spuriæ* genoemt worden, ze maaken door haar gedaante een boog; haar gebruik is, om de borſt vaſt te maaken, de Spieren met eenige andere naaſt gelegene deelen te onderſteunen, en de deelen in de borſt te beſchermen.

COSTA SARTORIA, Balein / dit is eigentlyk geen been of rib van den viſch, maar 't zyn de kevels, ze zyn aan den Walviſch in plaats van tanden, men vind van deze Baleinen omtrent acht honderd zo klein als groot, van drie tot zeſtien voeten lang, ze hebben op haar einde borſtels als paarde hair, waarop de tong ruſt; deze hairen noemt men den baart van den Walviſch.

COSTA SPINOSA, Zie *Lactua Sylveſtris.*

COSTUS ARABICUS, Arabiſche Coſtus wortel / is een lange en dikke wortel, hebbende een geel-achtige verw, ſcherpen, bitteren, en ſpecereiachtigen ſmaak. Deze wortel word uit Syrien, Arabien, en andere Ooſterſche landen in Europa gebracht, en tot den *Theriac* gebruikt. Men heeft driederly zoorten van deze wortel waarvan de eerſte *Coſtus Arabicus verus*, de Arabiſche Coſt-wortel, de twede *Coſtus Dulcis*, de zoete Coſt-wortel, en de derde *Coſtus Amarus* bittere Coſt-

wor-

wortel genoemt word; edoch deze wortelen zyn alle van een gewas afkomſtig, zo dat tuſſchen de Aribiſche, en zoete Coſt-wortel in 't geheel geen onderſcheid is; ja daar is ook geen onderſcheid tuſſchen de bittere, en de zo even genoemde zoorten, want de Arabiſche zoete wortelen worden eerſt door den tyd bitter; maar dewyl de twee zoorten zeer zeldzaam te bekoomen zyn, zo gebruikt men 't derde zoort tot den *Theriac.* Deze wortel heeft een verwarmende, verdrogende, openende, en verdeelende kracht, ze word tegens de ziektens van de maag, lever, lyf-moeder, en de nieren gebruikt.

COSTUS CORTICOSUS, of VENTRICOSUS, word van zommige Drogiſten maar ten onrechten de witte kaneel genoemt, Zie *Canella Alba.*

COSTUS HORTENSIS MINOR, Zie *Ageratum.*

COSTUS HORTORUM, Zie *Mentha Saracenica.*

COSTUS NIGER, de zwarte Coſt-wortel/ word zomtyds van zommige genoemt *Chriſtophorianæ.*

COTINUS PLINII, Zie *Lignum fuſtel.*

COTULA FOETIDA, Koe-dille/ ſtinkende-Camil/ groeit overal aan dyken en wegen, en word zeer gepreezen tegens de water-zucht.

COTURNIX, een quartel/ quakkel/ wachtel/ het vet van dezen vogel met 't *Pulv. Hellebor. nigr.* of *Rad. Pyrethr.* gemengd, en het voorſte gedeelte van het mannelyke lid daarmede beſtreeken, word zeer gepreezen tegens de magteloosheid: men zegt ook dat de herzenen dezes vogels een uitnemend middel tegens de vallende ziekte zyn, als men dezelve mengd met het *Unguent. Myrtin.* en het aangezicht des lyders daarmede beſtrykt.

COTILE, een Pan/ Zie *Acetabulum.*

COTYLEDONES, worden van *HIPPOCRATES* genoemt die dingen dewelke een holligheid hebben, of de holligheden zelfs: by de vrouwen word de moeder koek *Cotyledon* genoemt, van wegens derzelver gelykheid vind men ook *Cotyledones* in de dieren, voornamentlyk in die geene dewelke maar eene vrucht draagen, ziet hier van *BLASIUS in Zootomia.*

COTYLIS de holligheid van het heupe been.

COXA, COXENDIX, ISCHION, de heup.

COXÆ OS, of OS COXENDICIS, 't heupe been, Zie *Os.*

CRAMBA is SPASMUS FLATULENTUS, de blazende kramp.

CRAMBE, Zie *Braſſica Alba Vulgaris.*

CRAMPHUS, Zie *Convulſio*, of *Spaſmus.*

CRANIUM, het bekkeneel, Zie *Calva.*

CRANIUM HUMANUM, het bekkeneel van den menſch, als dit tot eenige geneesmiddelen gebruikt word, word het van die gene genoomen die door een geweldigen dood geſtorven zyn; het bekkeneel of voornamentlyk 't *Os triquetrum*, of driehoekige been word voor een byzonder middel tegens de vallende ziekte geprezen; dit drie-hoekige been word zomtyds maar heel zeldzaam tuſſchen de *Sutura Sagittalis* en *Lambdoidea* of pyl en winkel-zaad gevonden; ook word 't gepreezen tegens de krop-gezwellen en verharde klieren, aan den hals, en is een zeker middel tegens de geelzucht (*a*).

CRASIS, getemperdheid/ gematigdheid/ is de vermenging der overeen komenden vochtigheden.

CRATICULA, een rooſter/ men vind 'er verſcheidene in de ovens der ſtook-kundigen.

CRASSULA MAJOR, Zie *Fabaria.*

CRAYE DE BRIANCON, Zie *Smectis.*

CRAYON, Zie *Plumbago.*

CREMASTERES, de op-ſchortende Spieren van de ballen, Zie *Muſculus.*

CREMOR, Zie *Chylus.*

HORDEI, gerſten gort.

TARTARI, is niets anders als gezuiverde wyn-ſteen; want men vind by den wyn-ſteen een aard-achtig en giſtachtig wezen, dat door onze maag niet kan overwonnen worden, maar 't blyft daarin als een kalk-achtige ſtof, hierom is 't noodig dat de wyn-ſteen ietwes gezuiverd, en het grove deel daarvan afgezonderd word. Men weeke dan den wyn-ſteen zo lange in warm water tot dat dezelve ontdaan is, als dezelve ontdaan is, zo ziet men

(*a*) Of alle deze krachten, waarvan zo hoog geroemt word, in deze doods hoofden zyn? 't komt my wat Apocryph voor.

men boven op 't water een ſchuim of huid, deze moet daarvan genomen; gedroogd, en tot poeijer gemaakt worden. De Wyn-ſteen vernietigd de taaie raauwigheden, dryft de pis, en heeft een zachte laxeerende kracht.

CREPITUS LUPI, FUNGUS CHIRURGORUM, Boviſt / Vult / Bult / Wolfs-veeſt / is een ronde of ey gedaantige Spons, die bykans geen ſteel heeft, in den beginne is dezelve overtrokken met een witte huid, en opgevuld met een merg, daar na word de huid bruinachtig, en het merg bederft, en word een fyn, droog, ſtinkend, en bruin poeder. Men vind dit gewas op drooge Wei-landen; Boviſt is twederly, de eerſte zoort *Fungus Ovatus*, is zo groot als een noot of een ey; de tweede zoort is zo groot als een menſchen hoofd. Boviſt heeft een *adſtringerende* kracht, ſtempt het bloeden, verdroogd de vloeijende verzweeringen; het ſtof hieruit is zeer ſchadelyk aan de oogen.

CRETA Kryt / is een door de natuur gemaakt lood-wit, het wierd in den beginne uit 't Eyland *Creta*, dat tegenswoordig *Candia* genoemt word, gebracht, men vind het tegenswoordig overal in Europa: het kryt komt in krachten met het lood-wit byna overeen, het heeft een zuur temperende en opdroogende kracht, en word tegens de zood of het zuur gebruikt; uitwendig is 't dienſtig tegens 't rood-vond en andere ontſteekingen der leden.

CRETA UMBRIA, bruin-kryt / umber / ontleend zyn naam naar een Landſtreek *Umbria* in Italien, deze Landſtreek word tegenswoordig *Ducatus Spoletanus* genoemt; uit deze Landſtreek wierd dit zoort van kryt in voorgaanden tyden gebracht, maar 't komt tegenswoordig veel uit Egypten en Orient, en word om te ſchilderen gebruikt.

CRETHAMUS, FOENICULUM MARINUM, Zee-venkel / word in de hooven aangequeekt, deze dryft de maandſtonden der vrouwen, de pis, en den ſteen, ze is dienſtig tegens de geel-zucht.

CRIBRATIO, een door-zyging / deze geſchied als men dingen dewelke in een vyzel klein geſtooten, door een perkement of hairen zeef buidelt; door 't laatſte worden heel fyne dingen gebuidelt, maar door het eerſte de grofachtig geſtampte, en zo 't fyne van 't groove geſcheiden.

CRIBRUM, een zeef, het zy van hair, of perkement.

CRIBROSUM OS, Zie *Os*.

CRICOARYTÆNOIDEI, Zie *Muſculus*.

CRICOIDES, 't ring gedaantige krakebeen by 't beginzel van de lucht-pyp.

CRICOTHYROIDÆI, Zie *Muſculus*.

CRINALE, word van *SCULTETUS* genoemt een Oog-Inſtrument.

CRINONES, COMEDONES, DRACUNCULI, draak-worm / draak-gezweer / myt-eeter / zyn kleine wormkens dewelke in de huit van de kleine jonge kinderen als kleine haairkens ſteeken: deze wormen zyn gemeenlyk de oorzaak van de vermagering der kleine kinderen: men geneeſt de kinderen op volgende wyze, het kind word gezet in honig water, of zoete melk, en met deeg van honig gemaakt gewreeven, alsdan koomen de wormen als kleine zwarte hairkens uit de zweetgaaten, en worden, zo van de huit met ietwes dat ſcherp is gevaagt of gewreeven, dit moet op deze wyze eenige keeren herhaalt worden. Edoch indien dezelve weder koomen moet men ze uit de grond zoeken te geneezen, en wel op de wyze van *TIMÆUS van GULDENKLEE*, gelyk hy zulks mede deelt in zyn vyfde Boek in het drie en twintigſte Hoofddeel, inwendig gebruikt men de *Tinct. Antimon.* of *Eſſent. Myrrhæ* en *Pulvis Viperinus*. Uitwendig zet men de Lyders in 't zo even genoemde bad, en wryft dezelve af, afgewreven zynde, ſpoelt men de plaatzen af met *Aq. Aloëtica* 't welk gemaakt word uit *Aq. Abſinthii* ℔ij. waarin men ſolveert *Aloës hepatic.* ℨij. Ik geloof ook zeker dat een zacht *Mercuriaal* water dezelve kracht heeft.

CRISIS, een oordeelraming / verwiſſeling van de ziekte het zy dat dezelve beter of erger word.

CRISTA GALLI, de hanen-kam / een hane-kams-been / is een puntachtig aangroeizel van het zeef gedaantige been, dit aangroeizel of uitſteekzel verhinderd dat de tepelachtige gedaantens der reuk zenuwen malkander niet drukken.

CRITHMUM, Zie *Chrethamus*.

CROCI, Zie *Apices*.

CROCODILUS, Krokodil / is een heel lelyk dier, het is een van de grootſte zoort van Agediſſen, dewelke zomtyds achtien of

of twintig voeten lang zyn, ze groeijen zo lang als ze leven, en worden hierom by *JOB* in Cap. 40. vs. 20. door den Leviathan verſtaan. Deze dieren houden haar meeſt op in den Nyl-ſtroom in *Æthiopien*, ze gaan ook op het Land om haar voedzel te zoeken, alwaar ze ook de menſchen als ze dezelve kunnen verraſſen, verſlinden. Men zegt ook dat de krokodillen veertig dagen zonder voedzel leven kunnen; maar dat 'er gezegd word, dat ze in het kaauwen het bovenſte kakebeen zo wel als 't onderſte kunnen beweegen is een verdigtzel, want het zelfde is gelyk in alle andere dieren vaſt aan het hoofd, en onbeweeglyk.

CROCODILASTER CRISTATUS, is miſſchien die groote water hagedis, die met haar ſcherpen ſtaart een been van den menſch kan wegneemen, ze word hierom van de Italiaanen genoemt *Candiverbera*, men kan hierover naleezen de *Hiſtoria Æthiopica* van den Heer *LUDOLF* en wel het eerſte Boek, 't elfde Hoofdſtuk, en deszelfs dag-regiſter bladz. 189.

CROCUS, **Saffraan**/ beſtaat uit de binnenſte vezelkens van een bloem die alzo genoemt word, ze heeft een rood geele verw, een ſcherpen eenigzints bitteren, en olyachtigen ſmaak, en een zeer doordringenden reuk, ſaffraan komt voor een gedeelte uit 't Ooſten, maar de meeſte komt uit Spanjen, Vrankryk, Engeland en Ooſtenreik, hy word zo wel heel als geſtooten gebruikt. De wortel waarop deeze bloem groeit, heeft de gedaante van een grauwe uyen, in het midden der bloem word de Saffraan, in de gedaante van een ſmal tongetjen, met drie vezelkens, dat tuſſchen anderen zes vezelkens of geele topkens hervoor-ſchiet, gevonden. Men heeft verſcheide zoorten van Saffraan, dit onderſcheid komt alleen van de plaats waar dezelve van daan gebracht word, want ze komt zo als wy reeds gezegt hebben uit het Eiland Madagaſcar, Turkeyen, Perſien, Spanjen, Vrankryk, Engeland, en Ooſtenryk; onder allen komt de beſte uit Ooſtenryk omtrent de Riviere de Ens, deze word genoemt *Crocus Auſtriacus*, deze is de beroemſte en overtreft alle andere zoorten ja zelfs den Ooſt-Indiſchen. De proeven van den beſten Saffraan zyn deze, dat hy heeft lange breede en ſterke bloemen, licht roode koleur, een ſterken aangenaamen reuk, niet te veel witte of geele puntjens, dat hy niet is ſmeerig, en kleverig, zwart, en niet vochtig. Saffraan heeft by uitnemendheid een losmaakende, pyn-ſtillende en Balzamike kracht, ze is zeer dienſtig voor de longen, en word hierom genoemt *Anima Pulmonum* of de ziele der longen, ze verſterkt het hert en de levens-geeſten, dryft de maandſtonden, bevorderd de baringe, en verwekt den ſlaap: *præparata* daarvan zyn, *Extractum*, *Tinctura Electuarium de Ovo*, en 't *Empl. Oxycroceum*: de doſis des Saffraans in *Subſtantia* is ℈j. van het *Extractum gr.* xv.

CROCUS CHYMICUS, **Chymiſche Saffraan**/ is een uit de myn-ſtoffen gemaakt kalk-poeijer, 't welk in verw met de Saffraan byna overeenkomt; zo heeft men in de Apotheeken

CROCUS MARTIS, deze is twederley, als *Crocus Martis adſtringens* te zaamtrekkende en *Aperitivus* openende, de *Crocus Martis adſtringens* word door enkelde *Calcinatio* van 't yzer gemaakt: maar *Crocus Martis Aperitivus* word gemaakt, als men neemt vylzel van ſtaal of yzer en zwavel van elks even veel, mengd het zelfde, en laat het in 't vuur uitbranden, of als men een ſtuk ſtaal heel gloeijend maakt in een ſmits vuur, en een ſtuk zwavel daaraan houd, zo zal het ſtaal als boter ſmelten, en in het vuur vallen, dat afgevallene moet in een reverbereer vuur zo lange uitgegloeit worden tot 'er een rood poeijer uit word.

CROCUS METALLORUM, een braakmiddel, is een Saffraan geel poeijer, word gemaakt als men 't *hepar Antimonii* dikwils met warm water afwaſcht en van zyn Salpeter berooft. Hiervan worden de *Vina Emetica* door een *Infuſio* gemaakt, als men *vin.* ℥j. op *Croc. Metallor.* ℈ß. *infundeert* zo heeft men 't *Æqua benedicta Rulandi.*

CROCUS VENERIS, Zie *Æs Uſtum.*

CROCUS INDICUS, Zie *Curcuma.*

LILIORUM ALBORUM, Zie *Lilium Album.*

CROTAPHITES worden de ſlaap-Spierkens genoemt, om dat ze de holligheeden van den ſlaap vullen en de ſlaapbeenderen bedekken.

CRUCES TROPHÆORUM, Zie *Inteſtinum.*

CRUCIATA, **Kruis-Kruid**/ groeit aan de grachten beeken, en vooren der Lan-

deryen onder de doorn-ſtruiken, het is een heerlyk wond-kruid, en word hierom in en uitwendig tot de breuken gebruikt.

Crucibulum, een ſmelt-kroes.

Cruditas, rauw / ongekookt / in de Genees-kunde word hier door verſtaan rauwe en onverteerde ſpyzen of melk-zap, als ook allerley onzuiverheden des maags.

Cruditas acida, zuure rauwigheden, of rouwigheden des maags, worden beſpeurd, door walging, en overgevinge van zuur, men geneeſt dezelve door *præcipitantia*, en *Abſorbentia*; deze zyn alle vette en gezegelde aarden, als *Bolus Alb.* en *Armen*, *Marga*, *Lac. Lunæ*, *Alabaſtr. Cryſtall. Montan. Corallia*, *Lapid. Cancror. Mater. Perlar. Corn. Cerv.* en *Ebur. uſt.* &c.

Cruditas amara, Biliosa., en nidorosa, bittere / galachtige en ſtinkende rauwigheden / worden gekend door het opwalgen in den mond, zynde in het opwalgen een ſmaak als ſtinkende eyeren, vergezelſchapt met pyn in de maag, hier tegen worden gebruikt de zo even aangehaalde *præcipitantia*; en voornamentlyk *Cryſtall. mont. Acida*, en *Salſa*; de *Acida* zyn *Sp. Vitrioli*, *Sulphuris*, *Nitrum*, *Succus Citri*, *Ribium*, *Granator. Acetos. Semperviv. maj. Tinct. roſar. Sp. Salis Coralliſat.* de *Salſa* zyn *Crem.* en *Cryſtall. Tartari*, *Arcan. Duplicat. flor. Salis Ammoniaci*, *Ter. foliat. Tartari.*

Cruditas pituitosa, ſnotterige en ſlymige rauwigheden / deze kend men aan of door de pyn, koude, en drukkingen in den magen, men geneeſt deze ziekte door *Diluentia*, en *Laxantia* als *Decoct. Paſſular. Lignor. infus. Thée* en *Veronic.* met *Fol. Sennæ* &c.

Cruor, beteekend gemeenlyk 't bloed / dat noch in de aderen, of dat 't welk uit de bloed-vaten gekoomen is.

Crurales venæ en arteriæ, de bloed- en ſlag-aderen des ſchenkel-beens.

Crureus, Zie *Muſculus.*

Crus, Crura, de Schenkel / 't Schenkel-been / begint boven aan de knie, het is het ſterkſte en grootſte van den voet; het is van vooren rond, en van achteren ietwes ingeboogen, het ſtrekt zich recht nederwaarts, en is van boven en beneeden: met groote uitwaſſen voorzien, die met haare aanwaſſen vereenigt zyn.

Crusta, de korſt, het zy van brood of iets anders.

Crusta lactea, Zie *Achores.*

Crusta mucosa, een ſlymachtige korſt, voornamentlyk van de gal-blaas.

Crusta villosa, het bontachtige vlies des maags, der darmen, en des ſlokdarms.

Crux Cervi, het beenken 't welk dikwils in het hert van een hart gevonden word; het word ook genoemt *Os* of *Oſſiculum de Corde Cervi.*

Crystallinus humor, De kryſtalachtige vochtigheid in het oog / word wegens zyn doorſchynendheid en dikte alzo genoemt, in den omtrek ter zyden heeft dit vocht een kringswyze gedaante, van voor is 't een weinig, maar achterwaarts meer verheeven.

Crystallisatio, kryſtalliſatie / deze volgt op de *Evaporatio*, en *Coagulatio*, als van de te vooren geſolveerde *Salia*, of *Acida Salſa* door warmte de overvloedige vochtigheid weg gedampt word. Men verkrygt niet uit alle zouten zonder onderſcheid kryſtallen, geenzints; want die genen dewelke *fixa* en *Alcalina* genoemt worden, geven nooit kryſtallen, dierhalven maakt men dezelve van de *Salia Acida* en *Neutra*, als ook van de niet al te ſterk gecalcineerde *Salia fixa Mineralium.* als *Salpeter*, *Aluin*, *Vitriool.* Edoch twee dingen zyn 'er by de Cryſtalliſatie waar te neemen: ten eerſten dat de gefilfiltreerde *Liquor*, in de zon of by het vuur van zyn vochtigheid ontroofd worde: indien men hierop niet wel acht geeft, zo is 't werk vruchteloos. Als 'er genoegzaame vocht weg gedampt is, word men dat gewaar aan de huit die haar boven op den *Liquor* vertoond: als men deze huit gewaar word, dan moet men zonder roeren, den *Liquor* in een koude plaats zetten, in welke de kryſtallen in korten tyd van de zwaare lucht gemaakt worden.

Crystalli æris of veneris, kryſtallen van Spaans-groen / zyn niets anders als eenige Kooper-deelen die met de zuure des Wyn-ſteens zyn opgevult, en tot een zout of vitriool gemaakt, ze worden op de gemeene wyze tot kryſtallen gemaakt, dat is, men ſolveert het Spaans-groen in gedeſtilleerden azyn, *filtreert* en *evaporeert* dit, en laat het in een kelder Cryſtalliſeren. *Cryſtalli Æris* worden gebruikt om het ſpongieuſe vleeſch

te

te verteeren, en de wonden te zuiveren.

Crystalli lunares, Zilver Kryſtallen/ worden gemaakt uit het zilver dat in *Sp. Nitri* of *Aq. Fortis* opgeloſt is. Ze zyn by uitnemendheid goet om de waterzuchtige te purgeeren, want ze dryven het overnatuurlyke water overvloedig af, men gebruiktze maar tot gr. ij. gemengd in verſch brood of ietwes anders, ze worden ook *Vitriolum Lunæ* genoemt.

Crystalli tartari, Wyn-ſteen/ Kryſtallen / worden gemaakt als men den rooden Wyn-ſteen in water kookt, de bovenſte huid daarvan afſchuimt en het overige tot Kryſtallen chieten laat. De *Cryſtalli Tartari* hebben een losmakende laxerende en verkoelende kracht, ze maken by uitnemendheid los 't ſlym in de darmen, en worden hierom gegeven voor en met de purgerende middelen. Ze zyn ook zeer goet voor de waterzuchtigen, als ook aan die geenen die met een benauwde borſt, en een derdendaagſche koorts gekwelt zyn, men gebruikt dezelve van een half tot drie drachma in eenige vochtigheid.

Crystallus, is een wit, klaar, en doorſcheinende ſteen, hy word op verſcheide plaatzen in Europa op de Alpiſche gebergtens, in Bohemen, Hongarien enz. gevonden, en zonder twyffel uit een helder ſteen water voortgeteelt; want men ziet zomtyds in deszelfs midden noch een droppel. Men vind vier zoorten van kryſtal, als ten eerſten de heel doorſchynende kryſtal als ys, anders genoemt *Cryſtallus montana*, ten tweden den zes-hoekigen dewelke genoemt word *Iris*, ten derden den geel-achtigen, en ten vierden den halfronden deze is van beneden plat, en van boven verwulft, hierom kan dezelve als een brand-glas gebruikt worden, en om dat hy veel harder als 't ander kryſtal is, zo word hy voor den beſten gehouden, en de valſche diamant *Pſeudo Adamas* genoemt. *Cryſtallus* heeft een verkoelende en aanhoudende kracht, hy word hierom in heete koortzen onder de tong tegens den dorſt, en in de hand tegens de hette gehouden, als ook in den rooden-loop en andere buik-loopen en vloeijingen, in de gedaante van een poeyer gebruikt; hy vermeerdert aan de zuigenden de melk in de borſten, en word als een *Alixipharmacum* tegens den *Mercur. Sublimat.* geprezen, edoch om in dit geval daar alleen op te vertrouwen is wat gevaarlyk.

Cubebæ, Steert-peper/ zyn ronde en drooge korrelkens als peper edoch zomtyds iets grooter en niet zo zwart, maar grauwachtig, van buiten voorzien met een gerimpelde ſchil en een kleinen ſteel, van binnen een weinig hol, en een klein rond korrelken in haar houdende; ze worden uit Ooſt-Indien gebracht, alwaar ze in het Eiland *Java* overvloedig groeijen aan een zoort van winde, volgens het getuigenis van *HERMANNUS* en *POMET*, *Cubebæ*, hebben een verwarmende kracht, ze verwarmen de maag en de ingewanden, verſterken de zenuwen en het geheugen, ze worden tegens de bezwykingen zeer geprezen.

Cubiforme Os, Cuboides, Polymorphon Tessera, het wervelbeen, Zie *Os*.

Cubitus, Focile majus, Olecranon, Propigion, ulna, de Elleboog/ Voor-arm / begint aan de buiging des arm-beens, en ſtrekt tot aan de voorhand, hy beſtaat uit twee beenderen, dewelke aan de einden aan malkanderen, en in haar midden tot de plaatzing der ſpieren van malkander geboogen zyn; deze twee beenderen worden verdeelt door den naam van groot en klein voor-arm-been, het onderſte is 't groote, dit word ook eigentlyk de elle genoemt, het groote voor-arm-been is veel langer als 't kleine en ook veel dikker, het kleine is byna maar half zo dik.

Cucularis Musculus, Zie *Muſculus*.

Cuculus (*a*) een Koekoek is een bekende vogel wiens gebrande aſſche tegens den ſteen, maag-pyn, koorts-achtige toevallen, en vallende ziekte gepreezen word: de drek van dezen vogel word gepreezen tegens de beten van dolle honden als ze gedronken word. Het eind of de punt aan het *Os Sacrum* word ook *Cuculus* genoemt.

Cucumis Asininus, Ezels-komkommers / groeijen overvloedig in Walſchland en Vrankryk om de ſtads-muuren en andere plaatzen, de wortel van dit gewas word tegens de water-zucht, en uitwendig voor tand-pyn, voet-euvel, en ſteekingen in de zyde geprezen.

Cu-

(*a*) Ook *Cucullus.*

S 3

Cucumis Sativus, Komkommers/ worden in de hooven aangequeekt; het zaad van deze heeft een openende kracht, het dryft de pis, en word tot *Emulſiones* in heete en raazende koortzen, zyde-ſteeken, longe-zucht en in de teering voorgeſchreeven.

Cucupha Pileolus, een Kruid-muts/ een Kruid-zakjen / is een uitwendig genees-middel, dat tuſſchen doeken die de gedaante van een muts vertoonen geplaatſt word. Hiertoe worden gebruikt allerly zoorten van wel-riekende, en ſpecery-achtige kruiden, wortelen, bloemen, harſten, enz: als: *Roriſmarin. Sp. Nard. Lavendul. Saturei, Serpill. Thym. Menth. Flor. Chamomill. Rom. Flor. Roſar. Violar. Tunic. Aurant. Citri. Stœchad. Arab. Lilior: Convall. Primul. Ver. Radic. Cyper. Calam. Aromat. Baccar. Laur. Sem. Baſilic. Cubeb. Cardamom. Caryophill. Nuc. Moſch. Macis, Lign. Agalloch. Cinamom Caſtor. Moſch. Ambr. Succin. Benzoin, Storax* Ook kan men wel-riekende *Eſſentien, Tincturen, Spiritus*, en *Olea Deſtillata* daar by doen: Ziet hier een voorbeeld

℞. *HB. Abrotan.*
Saturei.
Flor. Anthos.
Sp. Nard.
Rad. Cypr.
Irid. ā ℥iß.
Nuc. Moſch.
Macis. ā ℈j.
Bacc. Juniper. ℈ij.
Raſur. Lign. Agalloch.
Coſt. Arab. ā ℥ij.
Cinamom. Elect. ℥j.
Succini.
Gummi Juniper. ā ℈ij.
Benzoës.
Styrac. Calam. ā *gr.* XXV.
Eſſent. Ambr.
Anthos. ā *gt.* XV.
Incis. Contus. modo Mediocr.
M. D. S.

Hooft-verſterkende kruiden tot een muts.

Cucurbita, een Kolf / een Zyp-glas/ is een Stof-ſchei-kundig glas, van beneden rond, hebbende een buik en langen hals, men heeft hiervan verſcheide zoorten groot en klein, en worden met den naam van Worp onderſcheiden, zo zegt men een kolf van een half, heel, of meer worp.

Cucurbita, Kawoerden/ worden in de hooven aangequeekt, het zaad word in de Genees-kunde gebruikt, en komt in krachten met het komkommer-zaad overeen, als men de blaaderen van dit gewas op de borſten legd zo word de melk daar door verdreeven.

Cucurbitula, Koppen/ laat-Koppen.

Cuminum, Semen Cymini, Komyn/ Roomſche-kraam/ of tuin-komyn/ is van verwe geel, bruinachtig, langachtig en ſtreepig, van een ſcherpen en ſpeceryachtigen ſmaak, en van een ſterken en onaangenaamen reuk, hy groeit overvloedig in Apulien op een kruid dat de gelykenis van venkel heeft, hy word uit Italien tot ons gevoert. Men queekt ook een zoort van deze komyn in Negropent aan, edoch deze is niet zo groot en zuiver als de voorige; ook worden 'er in 't Eiland Malta noch twederly zoorten gevonden, waar van de eene als Kaneel, en de ander als *Anis* ſmaakt. Het zaad en de oly verdeelen de winden en 't kolyk, ze verſterken den magen, en de ingewanden, verhaaſten de maandelykſe ſtonden, en de baaring, als het zaad in bier gekookt en gedronken word, vermindert 't de melk.

Cuminum Æthiopicum, Zie *Ammi Verum.*

Cuminum pratense, Sylvestre, Zie *Carvum.*

Cuminum Siliquosum of Hypecoum alterum, wilde-komyn/ word veel in Spanjen gevonden, bloeit in de maand May, het kruid heeft een ſlaap-makende kracht.

Cum Saccharo, met zuiker, Cum Melle, met honig, enz: word dikwils in de Ordonnantien gebruikt, en voornamentlyk in het voorſchryven van een *Bolus.*

Cuneiforme, Cuneiformia Ossa, Zie *Oſſa.*

Cunilego, Zie *Conyza.*

Cuniculus, een Konyn/ de gebrande aſſche van een konyn word tegens de bruine gebruikt; het vet geneeſt de verharde gewrigten en zenuwen, men zegt dat de herzenen 't vergif wederſtaan.

Cunnus, Zie *Vulva.*

Cuperosa, betekend zo veel als *Æs Uſtum.*

Cupressus arbor, Cypreſſen-boom/ groeit in 't Eiland Kreta: word meeſt tot çieraad in de hooven aangequeekt; de bladeren en nooten hebben een te zaam trek-

trekkende kracht, ze zyn dienſtig voor 't bloed-ſpouwen, en roode-loop, de vruchten of nooten worden van zommige *Gabulæ* genoemt.

CUPRESSUS HERBA, **Tuin-Cypreſſen/** word in de hooven aangequeekt, en heeft gelyke krachten met de *Averuit*, ook word dezelve in 't byzonder geprezen tegens de witte vloed der vrouwen; als ook tegens de wormen.

CUPRUM, **Koper/** is onder de metaalen het aller buigzaamſte, het gloeit lang eer het aan het ſmelten raakt; het koper word in Sweeden en Denemarken gegraven, gemeenlyk word het uit zyn eigen myn-ſtof gezocht, maar ook zomtyds in de zilver-mynen gevonden. Het koper word van zommige in drie zoorten als zwart, rood en geel verdeelt, de twee eerſte zoorten zyn niet anders te onderſcheiden, als dat het eerſte zo zuiver niet is als 't twede, onder het geele zyn noch andere metaalen gemengd, en word *Æs Caldarium* klok-ſpys, of *Orichalcum* genoemt ziet hiervan op zyn plaats.

CURCUMA, **geelzugt wortel / Kurkuma/** is een langachtige, ronde, knoeltige en na gember gelykende wortel, van buiten en binnen geelachtig, van een ſcherpen ſmaak en tamelyken reuk, ze word uit Arabien, Perſien, en Ooſt-Indien tot ons gebracht, hierom word ze ook CYPERUS INDICUS, **Indiaanſche Cyper-wortel /** en CROCUS INDICUS, **Indiaanſche Zafſraan** genoemt. Ze word ook door de Apothekers *Terra Merita* genoemt. De beſte Kurkuma moet zyn zwaar, verſch, harſt-achtig, en niet worm-ſteekig, Kurkuma word in de Genees-kunde tegens den ſteen, geel-zucht, en lenden-pyn, die uit ſteen in de blaaze ontſtaat, gebruikt, ze dryft ook de ſteentjes uit de blaaze. Ze word ook gebruikt tegens de water-zucht en verſtopping in de milt, voornamentlyk als de *Species Diacurcumæ* met *Pulv. Chalybis Ant. Diaphoretic.* en *Martialia* gemengd worden.

CUSCUTA, **vilt-kruid/ ſchorſte/ wrange/** beſtaat uit lange en dunne vezelkens, dewelke haar om andere kruiden ſlingeren, of ranken; vilt-kruid word veel onder de wynen voorgeſchreeven om afgang te verwekken, want het voert den Tartariſchen ſlym uit de darmen, en ingewanden, als uit de lever, milt, en darmſcheil, het dryft ook 't graveel en zand, uit de nieren en pis-weegen, het word ook zeer gepreezen tegens de zwarte en geele-zucht.

CUTICULA, het **velletjen/ opper-huideken/** is een dun, doorſchynend en ongevoelig vlies, 't welk de buitenſte huid bedekt: men vind dit vlies overal, maar 't kan zonder vergroot-glas niet wel gezien en onderſcheiden worden, ten zy dat men het zelve van te vooren van de huid ſcheide: edoch het word heel gemaklyk door 't branden of broeijen met heet water van de huid geſcheiden.

CUTIONES, Zie *Aſelli.*

CUTIS, de **huid /** is een dikke huid, geleegen onder het opper-huideken, deze huid bedekt het geheele lichaam, en is dienſtig tot het gevoel, ze beſtaat uit witte vezelkens of hair-aderkens (*a*), en word volgens 't gevoelen van *STENO* door de zenuwen geduurig onderhouden. Men zegt dat de menſchen-huid de moeijelyke baaringe bevordert (*b*).

CYANUS, LYCHNIS AGRIA, **koornbloem/** groeit overal in 't koorn: de bloemen zyn dienſtig tegens de water en geelzucht, geronnen-bloed, en peſt-achtige koortzen.

CYCLAMEN, PANIS PORCINUS, **verkens-brood/ aard appel/** is een dikke ronde, en zeer vlees-achtige wortel, van buiten zwart-achtig, en van binnen wit, ze is van een ſcherpen, en als ze noch verſch is bytenden en brandenden ſmaak; het kruid van deze wortel word *Arthanita* genoemt: de wortel word onder de ſterkſte purgeer-middelen gerekend, hierom word dezelve maar uitwendig gebruikt, om de maand-ſtonden, en de doode vrucht af te dryven; men heeft hiervan daan 't *Unguentum de Arthanita*, 't welk als 't uitwendig gebruikt word purgeert, en als 't met *Aloë*, oſſen-gal, enz: gemengd word, dryft het de wormen: het zap van deze wortel word tegens de verzweeringen en het loopen der ooren, en de verſtopping van de neus gebruikt.

CY-

(*a*) Of men kan zeggen dat de huid beſtaat uit pees-achtige vezelen, bloed, en water-vaten, die alle zeer wonderlyk door een geweeven zyn.

(*b*) Zonder twyffel is dit waar, maar onzen Schryver zal het miſſchien in een anderen zin verſtaan als wy 't begrypen.

Cycliſci, half ronde Chirurgiſche meſſen.

Cydonia mala, Queen.

Cydoniatum, dat uit de Queen gemaakt word.

Cymbalaria, **Cymbel-kruid**/ als dit kruid als ſalade toegemaakt en gegeten word, zegt men het zeer goet te zyn tegens de witte-vloed.

Cynanche, Zie *Angina.*

Cynathropia, Zie *Lycanthropia.*

Cynicus, Zie *Convulſio.*

Cynodontes, Oog-tanden, Zie *Dens.*

Cynoglossum, lingua canina, **Honds-tongen**/ groeijen aan de muuren in zandige plaatzen, bloeijen in de maand July, de bloemen, bladeren, en wortelen hebben een opſtoppende kracht, ze worden tegens den rooden-loop en de pyn gebruikt, *Præparata* daarvan zyn *Pilulæ* de *Cynogloſſi*, en *Unguentum.*

Cynoglossum montanum, Zie *Cerinthe.*

Cynosbatos, Rubus caninus, Rosa canina, Cynorrhodon, **Honds-roze** / **wilde-roze** / groeit overal op hooge, drooge, en zandige plaatzen, de bloemen hebben een te zaam-trekkende kracht, en worden hierom in de overvloedige maandſtonden, witte-vloed, en wonden gebruikt; de vruchten met de ſteenkens, zyn by uitnemendheid goet tegens den ſteen en nieren-pyn, de wortel geneeſt de beeten van de dolle honden.

Cyperus indicus, Zie *Curcuma.*

Cyperus longus, **lange Cyper-wortel** / beſtaat uit lange dunne knoeſtachtige en in leeden verdeelde wortelen, die van een aangenaamen ſcherpen en ſpecery-achtigen ſmaak en reuk zyn; deze wortel komt uit Italien, en voornamentlyk uit *Verona*, edoch ze word beter in Aſiën, en Ooſt-Indiën gevonden. Ze is afkomſtig uit een riet-achtig water gewas, 't welk een zoort van *Glandiolis* is.

Cyperus rotundus, **ronde Cyper-wortel** / is een wortel deweike uit veele dikachtige knobbels is te zaam geſtelt, hebbende de gedaante van een Roſen-krans als ze uit de aarde gegraven word, haar koleur is van buiten bruin, en van binnen grauw, van ſmaak ietwes te zaam-trekkende, en van reuk aangenaam; ze word tot ons gebracht uit Syriën, en Egypten; zal deze wortel tot 't gebruik dienen, zo moet dezelve niet worm-ſtekig noch ſchimmelachtig zyn. Beide verſterken ze den magen, verdeelen de winden: in wyn gekookt en gedronken, geneezen ze 't kolyk, dryven de pis en de maandſtonden, ze beletten het beginzel van de waterzucht, en worden zeer gepreezen tegens de duizelingen: als men ze kauwt maken ze de tanden vaſt, en maken een aangenaamen adem.

Cyprus longus inodorus, Zie *Contrayerva.*

Cysteolythus, de Spons-ſteen, Zie *Spongia.*

Cysticæ arteriæ, venæ, Zie *Arteria* en *Vena.*

Cystica medicamenta, geneesmiddelen die de ziektens van de blaaze genezen.

Cystis, een blaaze, het zy de pis of gal-blaas.

Cystis Choledochia, de gal-blaaze: ziet de ontleed-kundige beſchryving daarvan onder den tytel *Veſica.*

Cytisus Maranthæ, **geite-klaver** / groeit omtrent Napels, en word ook in de hooven aangequeekt: de bladeren hebben een verkoelende, verteerende, en verdeelende kracht, ze dryven de pis, en zyn zeer dienſtig tegens de heup- en leede-pyn, als ook tegens de beginnende zwelling, en ontſteekingen: het daarvan gedeſtilleerde water heeft dezelve uitwerking.

D.

DAC.DÆM.DAP.DAR.DAS.DAT.DAU. DAU. DEA. DEC.

DACTILI, (*a*) dadelen / zyn langachtige ronde vruchten, in groote en uitwendige gedaante naar akers gelykende, edoch ietwes grooter, ze hebben uitwendig een dun, rootachtig en geel huideken, waaronder een zoet en lymachtig merg is, in wiens midden een zeer harde langachtige ſteen is, die een pit in zich heeft, ze koomen uit Syrien, Tunis, Salé, enz. over Spanjen en Italien. Deze vruchten groeijen op den zo genoemden grooten palm-boom, dewelke genoemt word *Palmula*, verſch zynde hebben ze een zuiker zoeten ſmaak. Men gebruikt ze tegens de ſcherpe zinkingen, droogte in den hals, hoeſt, teering, nieren- en blazen-pyn, die uit de ſcherpte van de pis ontſtaat; zy zyn ook dienſtig om de buik-pyn te ſtillen, en den overvloedigen afgang op te ſtoppen, de dadelen verſterken ook de vrucht in 's moeders lichaam. Hiervan word gemaakt *Electuar. Diaphœnicon. Looch. de Pino* en 't *Empl. Diapalma.*

DACTYLISCUM, Zie *Palma Dactylifera.*

DÆMONIACI, Zie *Mania.*

DAPHNE, Zie *Laurus.*

DAPHNOIDES, Zie *Mezereum.*

DARTHOS, (*b*) het huid-vlies, of het twede vlies van het zakje, beſtaat uit een vlees-achtig wezen, het zakje word hier door gefronzelt, voornamentlyk als het koud is.

DASYMMA, Zie *Trachoma.*

DATURA TURCARUM, Zie *Stramoneum.*

DAUCUS CRETICUS, vogel-neſt / kroontjes-kruid / dit kruid draagt een langachtig, en ſcherp zaad, voorzien met een taai vlies, van een aangenaamen ſmaak, en ſterken reuk, het word uit 't Eiland Kandia gebracht; 't vogel-neſt-zaad word ook op de Alpiſche gebergtens in Switzerland gevonden, maar 't is in krachten aan den *Daucus creticus* niet gelyk: vogel-neſt groeit op ſteenachtige plaatzen, omtrent een en een half voet hoog; zyn krachten zyn overeen koomende met 't komyn-zaad en Angelyk-wortel, het verdeelt de winden, ſtilt de moeder-plaag, dryft den ſteen en de pis: het moet tot het gebruik verſch, en van zyn ſchillen wel gezuivert zyn.

DAUCUS GERMANICUS, Zie *Paſtinaca Sylveſtris.*

DAUCUS PALUSTRIS, Zie *Meum Paluſtre.*

DEALBATIO, een wit-making / als men onzuivere dingen, als by voorb. de tanden wit maakt: 't word ook in 't byzonder van 't koper gezegd als 't wit gemaakt word.

DEARTICULATIO, DEARTHROSIS, een zeekere natuurlyke te zaam-voeging der beenderen, zo dat ze een openbaare beweging hebben, gelyk als de vingeren.

DECANTATIO, een afgieting / is als een zeker *Liquor* van een *gepræcipiteert* vogt door een *Filtrum* gegoten word.

DECLINATIO, Zie *Tempora.*

DECOCTIO, een koking / als men dranken, pappen, enz. kookt.

DECOCTUM, een drank / afziedzel / kookzel / by de ouden waaren de *Decocta* in groot gebruik, maar ze worden tegenswoordig weinig voorgeſchreeven, edoch men gebruikt dezelve ook noch in eenige ziektens, de *ingredienten* daar toe zyn uit 't ryk van de *Vegetabilia Radices, Folia, Semina, Flores, Fructus, Ligna, Salia*, en alles wat door koking zyn kracht aan 't *Menſtruum* kan geeven: uit 't *Regnum Anima-*

(*a*) 't Word meeſt geſpelt met een y. Ziet *BLANCARD* in *Lex. Med.* en *PITISCUS* in *Lexic. Lat. Belgic.*

(*b*) By *BLANCARD in Lexic. Medic. Dartus*, zo gebruikt 't ook *HEISTER* in *Comp. Anat. p.* 87. maar *PITISCUS* zegt volgens *CELSUS Darton.*

nimalium worden deze gebruikt, *Corn. Cerv. Ebur, Priapi Cervi, Tauri, Ceti, Splen. Bovis*, en *Equi*; uit 't *Regnum Mineralium, Aurum, Plumbum, Ferrum, Mercurius* en *Antim. Crudum*, men neemt de *ingredienten* in deze quantiteit, tot een *Decoctum* van een pond gebruikt men *Rad. Lignor. Cortic. ā* ℥j. tot ℥iii. *Folior.* en *Herbar.* van *m.* ij. tot *m.* iv. *Seminum* van ʒij. tot ʒß. *Flor. p.* ij tot iij. *Aromat.* en *Salium ā* ʒj. Het *Menſtruum* of *Liquor* waarin 't gekookt word, is water, wyn, mee, bier, alles naar een yders goetdunken: Ziet hier een voorbeeld van een *Decoctum* tegen de witte-vloed der vrouwen

℞. *Rad. Caryophyll.* ℥iß.
Chin.
Cyper. ā ℥j.
Lign. Lentiſc.
Santal. Alb. ā ℥iß.
HB. Alchymill.
Betonic.
Millefol. ā m. ij.
Flor. Amaranth. Purpur.
Melilot.
Lilior. Alb. ā p. iij.
Sem. Aneth.
Aniſi. ā ʒiij.
Incis. Contus. coque in Aq. Simpl. q. ſ.
Colaturæ ℔ij. *adde.*
Syrup. de Roriſmarin. ℥iij.
M. D. S.

DECOCTUM FEBRIFUGUM, koortſdrank / ℞. *Antimon. Crud. Opt. Nitri ā* ℔ß. *Sal. Commun.* ℥iv. *Cryſtall. Tartari* ℥iij. mengd dit alles te zaam, en van het gemengde neemt een onc. witten wyn een pint kookt het.

DECOCTUM HORDEI SIMPLEX, gemeen gerſten drank, ℞. *Hord. Mund.* ℥vj. *Aq. Comm.* ℔x. kookt dit zo lange tot 'er een derden van verkookt is, en bewaart het doorgezeigde tot het gebruik.

DECOCTUM HORDEI, *cum Raſura Cornu Cervi*, gerſten-drank met geraſpt harts-hoorn, ℞. *Hord. m.* ℥iß. *Raſ. Corn. Cerv.* ℥j. *Aq. Font.* ℔iij. kookt dit als 't vorige.

DECOCTUM HORDEI, *cum Radicibus Scorzoneræ* gerſten-drank met *Scorzoneer*-wortel, als men in plaats van 't *Raſur. Corn. Cerv.* neemt *Rad. Scorzoner.* ℥j. en kookt het als 't vorige.

DECOCTUM PRÆSERVATIVUM, een *præſerveerende* drank tegens de peſt. ℞. *Vin. Malv.* ℔iij. *HB. Rutæ m*j. *Zingiber. Macropip. Incis ana* ℥ij. *Nuc. Moſch.* ʒj. kookt dit tot een derde part daarvan verkookt is, giet 't door een doek by 't doorzygzel, doet *Theriacæ Andromach.* ʒij. *Mithridat.* ʒj. *Aq. Angelic. Opt.* ℥iv. mengd dit, om te *præſerveeren* is de *Doſis* een, maar om te geneezen drie leepels vol.

DECOCTUM GALLI, is een geneesmiddel dat van een ouden haan met veelderly ſpeceryen en aangenaame kruiden gekookt word: ook kan men in plaats van een haan een vette hen, of kapoen gebruiken, de hier toe gebruiklyke dingen zyn *Radix Chinæ, Sarſaparill. Cichor. Scorzoner. Amygdal. Dulc. Sineæ, Sem. Quat. Frigid. Maj. Cinamom. Nux. Moſch. Caryophyll. Macis, Cardamom. Cubeb. Poma Citri, Rad. Petroſel.* Ziet hier de wyze om een diergelyken *Decoctum* te maaken

℞. *Capon. Pingv. Num.* j.

maakt denzelven ſchoon gelyk 't behoort, vult hem op met *Rad. Aſparag. Cichor. Fœnicul. ā* ℥ij. *Petroſelin.* ℥iß. *Nuc. Moſch. Cinamom. Macis, ā* ℈j. giet daarop *Aq. Comm. q. ſ.* doet denzelven zo in een pot, of ketel die heel digt met een dekzel geſlooten is, laat hem kooken tot 't vleeſch van de beenderen valt, ſtampt 't vleeſch met de beenderen in een vyzel heel klein, en laat het noch eens op kooken, giet of zygt het door, zo dat 'er niets van de beenderen in het doorzygzel komt, en laat daarvan den lyder zo veel gebruiken als 't hem behaagt.

DECREPITA ÆTAS, Zie *Ætas.*

DECREPITATIO, behoort tot 't gemeene zout, en betekent dat men het zelve by een open vuur zo lange *calcineert* tot het kraakt.

DECUSSORIUM, een neerdrukt-tuig / is een Chirurgicaal inſtrument, 't welk gebruikt word, als de *dura mater*, of 't harsde herzen-vlies, enz. nedergedrukt is, om dezelve weder te recht te brengen, op dat de etter die tuſſchen 't bekkeneel en de vliezen vergadert is, uitgelaten kan worden.

DEFENSIVA, DEFENSIVUM, een defenſyf of verhoed-middel / wierd in vorige tyden van de Heel-meeſteren gebruikt op de lippen der wonden, als de zelve door de koude van de lucht opgezwollen waaren, te behoeden, en van andere toevallen te bevryden: deze zyn de *Adſtringentia*, als *Bolus Vulgar. Creta, Sang. Dracon. Terra Sigillat. Ol. Myrtin. Acet.*

Ro-

Roſar. Flor. Balauſtior. Cortic. Granat. &c. Edoch wat is 't noodig de alreeds omgekrulde vaten meerder te zaam te trekken? hierom worden dezelve met recht van de latere Heel-meeſters verworpen, want ze brengen meer ſchaden als voordeel by.

(*) DEFINITIO, een bepaalinge, of opentlyke verklaaringe van eenig ding.

DEFLAGRATIO, in de vlam zetten/ dat is als men op een Stof-ſchei-kundige wyze eenige genees-middelen op 't ſchielykſte door 't vuur zuiverd, gelyk als men ſalpeter met zwavel en *Antimonium* met ſalpeter zuivert.

DEFLORARE, verzwakken, ergens de blom van plukken, de maagdom van neemen; hierom word zulk eene van d'welke de Maagdom benoomen is, *Deflorata* genoemt.

DEGLUTITIO, doorzwelging/ is als de ſpyze die door de tanden vermaalt is, door den ſlok-darm in den magen gebracht word.

DELETERIUS, word genoemt alles, dat ongezond of heel nadeelig is.

DELIGATIO, verbinding/ als men zweeren, wonden, been-breuken, en ontleedingen verbind.

DELIQUIUM ANIMI, een flauwte/ zie *Lypothymia.* Maar in de *Chymie* of Stof-ſchei-kunde betekend *Deliquium* een vloeijinge, een zoort van ſmelting, en ontbinding, dat is, dat de *Lixivioſa* en *Salſa* als *Terra Foliat. Tartari*, en eenige kalken, als *Corall. Perlar*, &c. van haare aardachtige deeltjens eerſt gezuivert, en van een vochtige lucht in een klaaren en door-ſchynenden *Liquor* verandert worden.

DELIRIUM, ylhoofdigheid/ ligthoofdigheid/ men word deze gewaar in heete koortzen, en hooft-ziektens. Deze is niets anders als een bedwelming van 't gezonde verſtand, of dat de geeſten alles wat aan haar voorkomt, onbetaamlyk en verwart te zaam ſtellen. De Genees-meeſters ſtellen verſcheide zoorten van ylhoofdigheid, als *Hydrophobia*, *Mania*, *Melancholia*, ook heeft men ylhoofdigheid by of in de moeder-ziekte, koorts en gewondheit, enz. men kan daarvan op haare behoorlyke plaatzen zien, terwyl wy hier maar in 't gemeen de zoorten der *Deliria* in overweginge nemen. De naaſte oorzaak van de *Deliria* is een verwarde, onordentelyke, ſchielyke, en onruſtige beweging der geeſten, maar deze worden uit by-oorzaaken als pyn, koorts, en hette, veroorzaakt. Tot de genezinge zyn die middelen dienſtig dewelke de geeſten in ruſte brengen, en onder deze *Nitrata*, als *Nitr. Antimoniatum*, *Antibect. Poter. Sacchar. Saturn. Bezoardic. Joviale*, de *Acida*, als *Sp. Salis*, *Nitri*, *Vitriol. Philoſophic.* &c.

DELTOIDES, Zie *Muſculus.*

DEMENTIA, is ook een zoort van *Delirium.*

DEMERSIO, een induikeling/ als een metaal in een verteerend vocht gedaan, en tot de *ſolutie* gebracht word.

DENS, een tand/ of DENTES, tanden/ zyn die beenderen dewelke in het kakebeen gezet zyn, deze beenderen zyn harder, en gladder, als de andere beenderen des lichaams, zy zyn dienſtig tot verbreking van de ſpys, en tot het ſpreeken. Ze koomen eerſt eenige maanden na de baaringe te voorſchyn, niet dat dezelve als dan eerſt geteelt worden, neen, want ze zyn al voor de baaringe in het kakebeen verborgen, en worden dus door den toevloed van nieuw voedzel naar buiten gezet. 't Getal is by een yder niet even veel, want zommige menſchen verkrygen 'er acht-en-twintig, en andere dertig, edoch de meeſte volwaſſene twee-en-dertig, zomtyds is 't getal ook oneffen, want men vind dikwils in een kakebeen vyftien, en in 't ander een meer ofte minder. Als de twee achterſte tanden omtrent het dertigſte jaar of laater te voorſchyn koomen, noemt men ze *Dentes Sapientiæ*, wysheits tanden, edoch juiſt alle menſchen krygen deze tanden niet. In opzigte van derzelver gedaante, plaats, en getal, worden ze verdeelt in drie zoorten, als ten eerſten *Inciſores* de ſnydende of voorſte, deze zyn de middelſte tuſſchen de anderen, gemeenlyk vier in yder kakebeen; twee *Canini*, oog- of honds-tanden, het getal van deze is zeer verſchillende, want zommige menſchen hebben aan yder zyde, en in yder kakebeen maar een, en zommige twee of drie; 't derde zoort zyn de *Molares*, maal-tanden, deze zyn vier of vyf aan yder zyde, en in yder kakebeen, het gebruik, ziet men nu uit de benaaminge, boven dien verſtrekken ze noch tot çieraat, zie dit ook in het woord *Epiſtropheus.*

DENS LEONIS, Zie *Taraxacum.*

DENTAGRA, Zie *Odontalgia.*

Dentalia, en Entalia, purper- en tand-ſchilpen / deze zyn lang-achtige geſtreepte, en aan beide einden ſtompe pypkens; maar gene wat langer, en aan 't eene einde puntachtige pypkens, die van zommige voor tanden van zekere viſſchen gehouden worden, en hierom aan dezelve dezen naam gegeven hebben: Edoch het zyn geen tanden, maar pypkens en ſchilpen van diergelyken gedaante, waarin gemeenlyk een worm van gelyke groote gevonden word. Men noemt tegenswoordig een ander pypken *Buccinus* geheeten met dezen naam; noch verkoopt men wel onder deze naam eenige kleine *Concha Venerea*; dewelke anders ook adder- en flangen-koppen genoemt worden; hiervan kunnen de heel kleine in plaats van parel-moeder, en van parelen zelfs gebruikt worden. De *Entalia* worden onder 't geele trek-pleiſter gebruikt (*a*).

Dentaria, Malus henricus, Squamaria, Tand-wortel / word op ſchaduwachtige en hooge plaatzen gevonden. Deze wortel heeft een zuiverende kracht, en word tegens de vallende ziekte, veelderhande zinkingen, breuken, en borſt-wonden gebruikt.

Dentifricium, een tand-poeper/ is een middel om de tanden wit en vaſt te maaken: het word uit *Corn. Cerv. Uſt. Alum. Uſt. Pulv. Rad. Ireos Crem. Tart. Fol. Salic. Cort. Granator. Flor. Balauſtior*, en als 't zal welriekende zyn, met *Rad. Cyper. Eſſent. Ambr. Moſch. Ol. Deſt. Cinamom. Lign. Rhodii*, &c. gemaakt, by voorb.

℞. *Corn. Cerv. Uſt.*
Corall. ppt. ā ℥ij.
Rad. Cyper.
Irid. ā ℥j.
Tart. Vitriolat. ℈ij.
Eſſent. Moſch. gutt. xv.
Ambr. gutt. xij.
f. Pulvis ſ.

men kan ook uit deze aangehaalde een mond-waater op volgende wyze maaken:

℞. *Fol. Liguſtr.*
Salicis. ā *mj.*
Flor. Balauſtior. p ij.
Raſur. Lign. Sancti. ℥vj.
Cortic. Granator. ℥ß.
f. L. a. Decoct.
In Aq. Font. q. ſ.

(*a*) Een plaaſter die in de Apotheeken in Duitſchland heel bekend is.

℞. *Decoct. Colat.* ℔j. *adde*
Sp. Cochlear. ℥j.
Vitrioli. gt. xl.
Syrup. Granator. ℥vj.
M. D. S.

Uitneemend mond-water tegens de waggelende of loſſe tanden, om dezelve dikwils daar meede te ſpoelen.

Dentitio, Tanding/ de tyd wanneer de tanden komen.

Dentitio difficilis, moeijelyk tanden/ is dat de tanden al te lang in het kakebeen blyven, en eindelyk naar verloop van negen of tien maanden of langer na de geboorte met groote pyn, waaken, braaken, buik-loop, koorts, hitte en ontſtekinge, onruſt ſtuip-trekkinge te voorſchyn komen. Dewyl de voornaamſte oorzaak van dit gebrek de hardigheid van het tandvleeſch is, zo heeft men in de geneezinge daarop te zien, dat het tandvleeſch verzacht en week gemaakt worde: dit verkrygt men, als 't zelfde beſtreeken word met *Mucilag. Sem. Cydonior.* of *Pſyllii*, of *Rad. Alth.* met *Aq. Semperviv. Maj. Spermat. ranar.* of *Plantagin.* of men kan op 't tand-vleeſch leggen *Annodina*, als *Ol. Amygd. Dulc.* ongezoutene boter, 't merg uit kalfs-voeten, de herzenen uit een haas, 't bloed van een afgeſneden hanen kam; van DOLÆUS in *Tom. I. pag.* 547. word dit volgende gepreezen.

℞. *Mell. Roſar.* ℥ß.
Axung. Lepor. ℥ij.
Syrup. Dialth. ℥iß.
miſce.

Zommige pryzen aan om 't tand-vleeſch te wryven met een wolfs-tand, Smaragd-rode koraal zink, bloed-ſteen, gepolyſt-ſtaal enz. Andere in tegendeel verwerpen dezelve om dat ze het tand-vleeſch verharden, en pryzen 't zwoord van ſpek, *Rad. Alth. Liquirit. Lapath. Acut.* of *Iridis florent.* de toevallen worden door haare byzondere middelen weggenoomen; hierom gebruikt men tegens de pyn *Anodyna*, voornamentlyk als 'er voor ſtuiptrekking gevreeſt word, als *Tinct. Papaver. Errat.* of *Eſſent. Opii Gutt.* ij. *Aq. Plantagin.* of *flor. Nymph.* ℥j. om lepelswyze te gebruiken. De *Imflammatie*, neemt men weg door *Refrigerantia*, als *Mucilag. Rad. Althææ. Sem. Cydonior. Pſillii*, *Sacchar. Saturni*, *Succus ex Cancr. Vivis.* cum

Aq.

Aq. flor. Cyani, tegens de *Convulſien* gebruikt men *Pulv. Antepileptic. Marchion. Sennerti*, *Ungul. Alc. Unicorn. Marin. Antim. Diaphoret. Cinabr. Antimon. Nativ. Aq. flor. Tiliæ*, *Ceraſor. Nigr. Lilior. Convall.* &c.

℞. *Sem. Quat. Frigid. maj.*
Pæoniæ ā ℥ij.
Papav. Alb. ℥j.
cum
Aq. Flor. Nymph. q. ſ.
f. Emulſio adde
Unicorn. ver. ʒß.
Bezoardic. Mineral. ℈j.
Sacchar. Perl.
m. Detur.

DOLÆUS l. c. beſchryft dit
℞. *Aq. Flor. Tiliæ* ℥iij.
Liq. Corn. Cerv. Succinat. ʒiß.
Eſſent. Anodyn. gutt. v.
Julep. Roſar. ℥iij.
miſce.

de buik-loop word niet in aanmerking genoomen, ten waare dat ze van al te langen duur was, en daardoor de krachten verminderd wierden.

DENTIUM CARIES, 't bederf der tanden / als dezelve van ſcherpe bytende vochten of van de wormen verteert en bedorven worden: dit geneeſt men door *Abſorbentia*, als *Corall. oſs. Sep. Camphor.* om in de tanden te ſteeken, andere pryzen *Corall. Alb.* met *Electuar. Diaſcord.* tot een *Liniment.* gemaakt. Edoch 't is beter en zekerder dat men de tand laat uittrekken.

DENTIUM DOLOR, tand-pyn / hier tegens worden gepreezen *Caryophyllor. Ol. Caryophyllor. Ol. Camphor. nux. Moſch. rad. Pyrethr. Opium. Ol. Sabin. Eſſent. Anodyn.* &c. Ziet hiervan breeder by *Odontalgia.*

DENTIUM MOBILITAS, het waggelen der tanden / hier tegens gebruikt men *Tinct. Laccæ*, en het mond water dat onder den tytel *Dentifricium* aangehaald is, als ook *Vitriol. rom.* ʒj. *in Aq. font.* ℔j. geſolveert.

DENTIUM NIGRITIES, Swarte tanden / het beſte middel hier tegen is, de de *Tart. Crud.* met *Maſtich.* Het *Ol.* en *Sp. Vitrioli* maaken de tanden wel wit, maar zyn te verwerpen, om dat de tanden door haar *Sal. vol.* heel bros worden, en daar na uitvallen. Veele Jonkvrouwen gebruiken *Pulvis Coffée toſt.* of *Panis toſt.* om de tanden wit te maaken, andere pryzen aan, de tanden eenige maalen 's daags met booter te ſtryken.

DENTIUM SORDITIES, en TOPHI, vuile en met kalk bezette tanden / deze zyn dikwils los, en beginnen uit te vallen, men komt dit ongemak voor door 't afvaagen, zuiveren, en beletten dat deze vuiligheid niet verder aangroeije, hier toe word gebruikt *Os Sepiæ Corn. Cerv. uſt. Teſt. Ovor. pan. uſt. Cin. Roriſmarin. Tabact*, of dit volgende poeijer.

℞. *Alum. roch.*
Maſtich.
Tartar. Alb.
Thuris ā *q. v.*
F. Pulvis.

DENTIUM VERMIS, de worm der tanden / de worm is dikwils de hooft-oorzaak van de holle tanden, en langdurige tand-pyn. Hiertegen gebruikt men een rokinge uit *Sem. Hyoſciam.* of *Fol. Nicotian.* welke rook door een tregter in den hollen tand of kies gebracht word. Het afkookzel van *Abſinth. Sabin. Tanacet.* door wyn word ook zeer gepreezen om in den mond te houden; als ook *Sp. Sulph. Vitrioli*, gtt. v. of vj. met genoegzaam water verlengt om in de mond te houden; andere pryzen zeer de *Tinct. Myrrhæ*, *Liq. Corn. Cerv. Succinat.* enz. om met een katoen, in de holle kies te ſteeken.

DENTIDUCUM, een tang om de tanden uit te trekken.

DENTILLARIA, bloi-kruid / groeit omtrent Montpellier, en word hier te Lande in de hooven aangequeekt; het bloeit in den maand April; de wortel heeft een opdrogende en te zaamtrekkende kracht.

DENTISCALPIUM, een Tande-ſtoker / is een werktuig waarmede men de tanden zuivert; het word gebruikt om het tandvleeſch los te maaken, om de tand des te beter te konnen trekken.

DEPHLEGMATIO, Zie *Rectificatio.*

DEPILATORIA, worden genoemt die middelen, dewelke zonder bedervinge van de huid de onzienlyke en overvloedige hairen wegneemen. Deze genees-middelen worden verdeeld in twee zoorten, als daar zyn die welke dezelve voor een tyd, weg nemen. Ten tweden die, dewelke ze voor al tyd of geduurig weg neemen. Van de eerſte zoort zyn *Sang. Hirund. Ranar. Virid. Lac. Canin. Milleped. Arſenic: Auripigment. Sandraca*, *Calc. viv.* de tweede

 zoort

zoort zyn, *Spuma Maris*; het bloed van vledermuizen, en bokken-gal. Maar dewyl deze middelen lichtelyk dieper indringen en de huid bederven kunnen; zo moet de plaats naar 't opleggen of gebruik dezer dingen ſchielyk afgewaſſchen worden, met warm water of melk, of 't *Ung. Alb. Camphorat.* de *Glycyrrhiz.* de *Pomis roſat. farin. fabar.* &c. daar op gelegt worden.

DEPRESSIO, een neer-drukking, word gezegt van 't *Cranium*, als 't zelve door vallen of ſlaagen neer gedrukt is.

DEPURATIO, een zuivering, als dat geene 't welk onzuiver is, gezuiverd word.

DERIVATIO, een afleiding, verleiding, dat is als 't bloed, of eenig ander vocht 't welk in een deel gevloeit, en noch niet vermengd, en vaſt gepakt is, door de naaſt gelegenen plaats uit of afgeleid word.

DERMA, de huid / Zie *Cutis.*

DESICCATIO, een uitdrooging, als de vochtigheid uit eenig ding, van de warmte der Zonne of van 't vuur uitgedroogt en weggedampt word.

DESPUMATIO, een afſchuiminge / is als men onder 't kooken de vuiligheden, dewelke onder de gedaante van ſchuim opkoomen afſchuimt, gelyk men doet onder 't kooken en giſten van eenige vochtigheden, of als dezelve door bydoening van 't *Albumin. Ovor.* helder gemaakt worden.

DESTILLATIO, een afdruiping neerdruiping / deze geſchied als de ſtof dewelke in 't deſtilleer vat is, door de kracht van 't vuur in de gedaante van damp opklimt, en in 't daaronder geſtelde glas druipt. Van deze deſtillatie zyn 'er drie zoorten, in de eerſte worden de dampen opgenoomen, in de tweede gaan dezelve zydwaarts; en in de derde vallen ze in een rechte lyn neerwaarts, deze word gemeenlyk genoemt *Deſtillatio per Deſcenſum* (a). Men kan zich in deze naa de ſtoffen gedraagen, en bequaame vaaten daar toe gebruiken.

DESTILLATUM, word genoemt dat geene 't welk door de *Deſtillatio* overgehaald word.

(a) Ziet dit ook *deliquium*, aan wien deze *deſtillatie* onbekend is, kan dezelve nazien in 't Chymiſten Stook-huis door NICOLAUS LEMERY p. 359.

DETERSIO, een afdroging / afwaſſching.

DETERGENTIA, Zie *Abſtergentia.*

DETONATIO, een ontploffinge / word alzo genoemt naar 't geruiſch, des donders gemeenlyk word dit volbracht op volgende wyze neemt by voorb. poeijer van koolen, geraſpt hoorn, en gemeenen ſwavel, vermeng dit met gepoeijerde Salpeter doet dit allengskens naar malkander in een gloeijend' gemaakten ſmelt-kroes.

DEUTEROPATHIA, is een ziekte, dewelke van een andere ziekte haar oorſprong heeft, gelyk by voorbeeld als 't hooft door gebrek van een ander deel ziek is.

DIA, betekend dikwils in de te zaamgevoegde Medecynen 't voornaamſte deel des genees-middels, als by voorb. *Species Diamoſch. Diambr. Empl. diachyl.* &c.

DIABETES, DIARRHOEA IN URINA, DIPSACUS, HYDROPS AD MATULAM, de water-zucht in de pis-pot / is een wonderlyke pis-ziekte, want in deze ziekte word zomtyds de drank zodanig als hy gebruikt is weder uitgelaaten; deze ziekte word genoemt *Diabetes Notha*, of valſche pis-vloed: Maar in die geene dewelke de waare pis-vloed of *Diabetes Vera* genoemd word, piſt den lyder meer als hy gedronken heeft; daarby is ook een onlydelyke dorſt, hitte, groote zwakheid, en een groote zwakheid des lichaams, eindelyk als de pis een weinig achterblyft en niet vloeid, verkrygen de lyders een zwelling der lenden, der teeldeelen, en de zyden des buiks. De oorzaak van deze ziekte zyn de overvloedige zout-achtige deelen; zomtyds zyn ook de pypjes der nieren al te zeer verwydert. De genezinge word geſchikt na vereiſch van de ziekte als de overvloed van wei in een *Diabetes Vera* is word ze verbetert door *Incraſſantia Viſcida* en *Gelatinoſa*, van deze zoort zyn *Maſtich. Gum. Arabic. Tragacanth. Thuſ. Lac. vaccin.* en *Caprin. Mucilag. Sem. Cydonior. Pſyllii*, *Sang. Dracon. Decoct. rad. Alth. Malv. Glycyrrhiz. Chin. Sarſaparill.* &c. *Gelatin. Corn. Cervi, Eboris. decoct. Cort. Aurantior.* en *Quercus.* In de levens-wet moeten alle pisdryvende dingen, als *Petroſelin. Apium*, *Cochlear. Becabung. Baccar. Funiper.* &c. nagelaaten, en voedzels die wel om te verteeren zyn gebruikt worden, op dat de *Chylus* olieachtig en vet worde. In een *Diabetes Notha* worden meerder *adſtrin-*

ſtringentia vereiſcht, als *Terra Sigillata*, *Bol. Armen. Corall. rubr. præp. Hæmatites*, *rad. Symphit. major. Succ. Equiſeti*, *Syrup.* de *Omphac. Pſeudoacor. Paluſtr. Symphyt. maj. Tinct. Sulph. Vitrioli*, *Corallior. Martis*, *Crocus Martis adſtr. Succus Acetos. Aciæ*, *Extract. biſtort. Tormentill. Pilulæ* de *Cynogloſſ. tinct. Hæmatit. Terr. Catech. Elix. PPtis cum Acid. Elix. Vitrioli Mynſicht.* &c. in de *Acta Lipſienſia* 1682. *pag.* 39. word deze volgende *Mixtur* zeer gepreezen.

℞. *Liquor. Salis Hæmatit.* ʒß.
Tinct. Roſar.
Sant. rubr. ā ʒj.
Syrup. Corallior. ℥ß.
Aq. Nymph.
Roſar. ā ℥ij.
f. Mixtur.

Om lepelswyze te gebruiken.

ZACUTUS heeft een heel gevaarlyke pis-vloed met ſtaal-melk en *Philon. Perſic.* gelukkig geneezen.

DIABROSIS, hier door hebben de Ouden willen aantoonen als de vaaten, en de longen van ſcherpe vochtigheeden, ſpyze, drank, geneesmiddelen en zoute vloeijnge wierden aangevreeten.

DIACARYON, is de *Roob* 't zap dat uit de groene ſchillen van de okker-nooten geperſt, en met honing *geinſpiſſeert* word, het word zeer gepreezen tegens de ontſtekinge van den hals, Amandelen, lelletjen, en de bruine.

DIACHORESIS, uitwerpzels / hier door worden gemeenlyk betekend alle uitdygzels des geheelen lichaams; maar in 't byzonder word hierdoor verſtaan de ontlaſtinge des darm-buiks.

DIACHRYSU, is de naam van een plaaſter dewelke ook *Aureum* genoemt word.

DIACHYLON, is de bynaam van een plaaſter, 't welk genoemt word *Emplaſtrum Diachylon.*

DIACLYSMA, een uitſpoeling des monds word gereekend onder de *Gargariſma* of gorgel-wateren.

DIACODYON, is een borſt Syroop deswelke uit *Sem. Papav. Liquiritia Althæa* en *Saccharum* gemaakt word: In de Apotheeken word aangehouden *Diacodyon. Montani* en word op volgende wyze gemaakt: ℞. *Cap. Papav. Alb. cum Sem. No.* XX. *Siliquarum dulcium Sine granis* ℥iij. *raſur. Liquirit.* ℥ij. *Aq. font.* ℔xij. laat dit zoo lange kooken tot 'er drie pond overblyven, zygt de overgeblevene drie pond door en doet daarby *Sacchar.* ℔iß. laat 't kooken tot de dikte van honig.

DIACOPRÆGIA, is een genees-middel 't welk beſtaat uit geiten-drek, en word tegens de *Parotides* of zwellingen achter de ooren gebruikt.

DIACRISIS, DIACRITICA is een onderſcheiding, en oordeeling der ziektens en toevallen.

DIACROCU, word genoemt een zeker droog genees-middel dat tot de oog-ziektens gebruikt word, 't word alzo genoemt om dat 'er *Crocus* of zafraan onder gebruikt word.

DIADAPHNIDON, een plaaſter uit Louwerier Bezien gemaakt, deze is dienſtig om de rypmaakinge des etters te bevorderen.

DIADEMA, beteekend voornamentlyk in de Heel-kunde een verband des hoofds wanneer men 'er al te hevige pyn heeft; namelyk als de pyn zo hevig is dat men meent 't hoofd te zullen ſcheuren, (*a*) of de naaden van malkander wyken.

DIÆRESIS heeft twederley betekeninge, voor eerſt betekend het by de Ouden de geſcheidene en afgezonderde eenigheid der vaaten: ten tweden betekend 't in de heel-kunde die handgreep als men iets wegneemt of afſcheid, het zy door ſnyden, branden, zaagen, booren, of raſpen.

DIÆTA, lebens manier of lebens-wet / is een zekere wet waardoor geleert word hoe men in gezonden ſtaat zynde leeven moet, de Ouden hadden hier in veel verdeelingen, edoch deze worden door de nieuwe niet meer onderzocht, of aangemerkt.

DIÆTA SUDORIFERA, de levens-wet on-

(*a*) Niemand meene dat onze Schryver hier door 't woord ſcheuren, dat wy gebruiken, wil uitdrukken, dat de pyn des hoofds zo geweldig zoude zyn, en worden kan, dat men voor 't ſcheuren en berſten van 't zelve vreeſt, en daarom genoodzaakt is een band te gebruiken, geenzinzins; want in 't Hoogduitſch ſtaat ei. gentlyk: als ob einem der Kopf von ein ander ſprin gen wolte / oder die *Suturen* wolten ſich von einan der geben: zo dat dit maar een vergelykende ſpreekwyze is, die wy zo wel in 't nederduitſch kunnen gebruiken, als ze in 't Hoogduitſch gebruikt is, of door den Schryver gebruikt wierde.

onder 't zweeten, is een wet die gehandhaaft word onder 't gebruik van 't *Decoctum Lignorum*, om veelderhande ziektens te geneezen.

DIÆTETICA, de Levens-wyze/ is een deel der genees-kunde, leerende 't gebruik van ſpys en drank als ook de kennis van de zes niet natuurlyke dingen.

DIAGNOSIS, of DIAGNOSTICA SIGNA, zyn de tegenwoordige kenteekens, uit welke men beſpeurt dat deeze of geene ziekte tegenwoordig is.

DIAGRIDIUM, word genoemt 't *Scammonium* dat door queen, of citroen-zap verbeterd is, 't word in de Apotheeken genoemt *Scammonium Cydoniatum*; het is een gebruiklyk genees-middel om afgang te maaken, de gifte daarvan is tien grein.

DIAMNES, de pis bloed / is als de pis zonder pyn en byna zonder gevoelen, en voornamentlyk in den flaap afloopt: de oorzaak van dit moeijelyke gebrek is in den *Sphincterus Veſicæ* of Sluit-ſpier der blaaze, dat is als dezelve al te flap geworden is, by voorb. by die geenen die verlamt of beroert zyn; of by oude uitgeleefde; by ſtervende; als ook door de baaringe, veroorzaakt van de onvoorzichtigheid der vrouwen, enz. in de genezinge moet men noodzakelyk op de oorzaaken acht geven, hiertegens nu worden *Nervina* of *Antiparalytica* met *adſtringentia* inwendig gebruikt als *Glandes Quercuum*, *Maſtich. terra Sigillat.*, en *Catechu*, *marga*, *grana Myrtilli*, *Tunica Interior. Ventriculi Gallinarum* &c. *Calamintha*, *Mentha*, *Alchimilla*, *Ruta*, *Salvia*, *Caſtoreum*, *Lign. Aloës* &c. dit volgende poeijer word door *JOEL* zeer gepreezen:

℞. *Calaminth.*
Caſtorei.
Myrrhæ. ā ℥iij.
Gland. ℥v.
F. Pulvis.

De doſis hiervan is ℨj. in alants-wyn te gebruiken. De Aſch van een gebrande Egel word in deze ziekte voor een byzonder genees-middel gehouden, hiervan daan heeft *MONTAGNANA* een beproeft poeijer, ziet hier deſſelfs Beſchryvinge.

℞. *Tunic. Stomach. Galin. Pulv.* ℥ß.
Erinac. Combuſt. ℥iij.
Herb. Agrimon. ℥j.
F. Pulvis.

de doſis daar van is ℈j. in wyn of eenig nat. Indien dit gebrek veroorzaakt is door een zwaare baaringe of ſcheuringe der vrouwelykheid, zo word tot 't uitwendige gebruik zeer gepreezen 't *Decoctum Rapar. Paſſar.* met *Axung. Urſæ.* Indien 't gebrek ontſtaat uit een prikkeling des fluit-ſpiers, zo word deze ſcherpte verbeetert door een afziedzel van *Fic. Paſſul. Min. Rad. Alth. Glycyrrhiz. Lilior. Albor*; maar indien een ſteen de oorzaak hiervan is, zo moet dezelve weggenoomen worden, en uitwendig kan men gebruiken ſtovingen uit *Abſinth. Menth. Flor. Roſar. Balauſtior. Rad. Tormentill. Biſtort. Fol. Querc. Rad. Symphit. Maj.* of men kan de ſchaam-deelen ſmeeren met *Ol. Abſinth. Maſtich. Menth. Rutæ*, *Caſtor. Ol. Deſt. Macis*, *Juniper. Terebinth. Succin. Balſam. Peruvian.* of daar op leggen *Empl. Oxycroc.* vermengd met *Balſamus Peruvian.* en *Ol. Deſt. Succin.*

DIAMORON, is 't bekende moerbeziën zap, dat in de Apotheeken bewaart word, word ook genoemt *Robex moris.*

DIANA, Zie *Argentum.*

DIAPASMA, een welriekende poeyer, of ſtrooi-poeyer, dewelke in 't drinken of op de kleederen, om een aangenaamen reuk te maaken, of op de zweeren en wonden naa yders goetvinden geſtrooit word.

DIAPEDESIS, een uitberſting, of uitzweetinge des bloeds door de open gemaakte mondetjes der bloed-vaaten.

DIAPHANUM, word genoemt al dat geene 't welk doorſchynende is, gelyk als de vochten der oogen, de *Tunica Cornea* of 't hoorn-vlies, 't *Septum Lucidum*, het doorſchynende ſpiegel-vlies, enz.

DIAPHOENICON, Conſerf van dadelen/ is een genees-middel 't welk in de Apotheeken uit dadelen gemaakt en bewaart word, 't word ook *Confectio de Dactylis* genoemt, 't betekend ook een uitwendig genees-middel of maag-plaaſter.

DIAPHORESIS, een uitwaaſeming.

DIAPHORETICA, uitwaaſemende middelen / Zie *Sudorifera.*

DIAPHORETICUM COMPOSITUM CNOFFELII, is een uitmuntend zweetpoeyer, uit de *Miſcell. Natur. Curioſ.* ℞. *Antimon. Diaphor.* ℥ij. *Bezoardic. Mineral.* ℈iv. *Corall. Rubr. Præp.* ℥j. *Pulv. Viperin. Ex Cord. & Hepat.*: *Croci Solaris ana* ℈j. *Miſce. Fiat Pulvis* doet daarby *Eſ-ſen-*

ſent. Citri Ver. gt. xv. en bewaart 't tot 't gebruik.

DIAPHORETICUM JOVIALE, is 't *Antibecticum Poterii regulinum*, het is een uitnemend poeyer tegens de krauwagie, en andere onzuiverheeden des bloeds, en word aldus gemaakt: ℞. *Regul. Antimon. Simpl. Optim. Depurat. Part.* j. *Stanni Puriſſ. Part.* ij. laat deeze te zaam in een ſmelt-kroes vloeijen, op dat 'er een *regulus* uit worde, dezen *regulus* maakt tot poeyer, en mengd denzelven met drie deelen zuiver Salpeter, vaart daarmede voort op de wyze van den *Antimonium Diaphoreticum.*

DIAPHRAGMA, 't middel-ſchot / middel-rift / is een breede en uitgeſpannen ſpier tot de ademhalinge dienſtig, het onderſcheid de borſt en den buik, 't is geplaatſt dwars, en ſchuins, van vooren word 't met het borſt-been en valſche ribben vereenigt, en van achteren met de wervel-beenderen der lendenen, de gedaante is byna rond, en deszelfs wezen is vlies-achtig, en zenuwachtig, edoch meeſt vlies-achtig. Deszelfs gebruik is om de ademhaalinge te verlengen; want het drukt by het inhaalen der lucht de ingewanden des buiks neer, waar door de lucht die de onderbuik drukt voortgedreven word.

DIAPHRATTONTES, Middel-ſchot / Middel-rift / worden genoemt de vliezen dewelke van binnen de borſt bekleeden, en 't *Mediaſtinum* of middel-ſchot maaken.

DIAPHTHORA, is een bederving van eenig deel des lichaams.

DIAPLASIS, beteekend een herſtelling van een verrekt lid.

DIAPLASMA, is een ſmeeringe of ſtovinge des geheelen lichaams.

DIAPYEMA, Zie *Empyema.*

DIAPYETICA, zyn genees-middelen die den etter verhaaſten, of de rypwordinge bevorderen.

DIARIA, Zie *Febris Ephemera.*

DIARRHODON, en in 't byzonder *Diarrhodon Abbatis*, is een in de Apotheeken bekend genees-middel.

DIARRHOEA, de loop / is een zoort van loop, waardoor dikwils veel ſlym, ſlymerig-water, galachtige, en zwarte ſtinkende ſtoffe ontlaſt word: deze loop wierd van de Ouden *Fluxus Hepaticus* genoemt. Hy word ook met onderſcheidene benamingen genoemt, naar de verſcheidendheid der *excrementa* die ontlaſt worden, als *Diarrhœa Seroſa*, een waaterachtigen loop, *Diarrhœa Pituoſa* een ſlymige loop, enz. De hooft-oorzaak hiervan is, de tegens de natuur vermeerderde *Motus Periſtalticus Inteſtinorum* of tegennatuurlyke worm-wyze beweginge der darmen; de dingen dewelke daartoe gelegentheid geven, zyn een ſcherpte der vochten, veroorzaakt door 't eeten van al te veel vruchten, door 't drinken van verſch bier, moſt, of eenige genees-middelen enz. de pyn der darmen door verkoudinge, gemoets beweging, gramſchap, vrees, en ſchrik. In de geneezinge is 't noodig dat men op de oorzaaken acht geve, hierom gebruikt men tegens 't zuur en de ſcherpte *Abſorbentia*, en *adſtringentia*, als *Terra Sigillat. Bol. Armen. Hæmatit. Croc. Mart. Adſtring. Terr. Vitrioli Balſamica*, *tinct. Terr. Catechu*, *Extr. rad. Biſtort. Tormentill. Ireos Paluſtr. Corall. Opiata* &c. Deze worden ook gebruikt tegens de *Acrimonia Bilioſa*; tegens de zoutachtige ſcherpte gebruikt men *Oleoſa*, en *Mucilaginoſa*, als *Maſtich. Lac. Chalybeat. Ol. Olivar. Vitell. Ovor. Priap. Tauri*, *Cervi*, *Ol. Amygdal. dulc. Gum. Arabic. Tragacanth. flor. Sulph.* &c.

℞. *Conſ. Roſar. Veter.* ʒiſs.
Pulv. Pannonic. rubr. ℈j.
Terr. Japonic. gr. v.
Laud. Opiat. gr. j.
F. Bolus.
of
℞. *Pulv. Terr. Catech.*
Sigillat. ā ℈ſs.
Opii depurat. gr. j,
Miſce.

In de *Miſcell. Nat. Curioſ. Dec. III. ann. IV. Obſerv.* 101. *p.* 216. word zeer geprezen de Oly van Olyven om alleen of met warme melk lepels-wyze te gebruiken, en daarby te neemen een poeijer beſtaande uit *Rad. Tormentill.* met *Opium* vermengd, als ook de *Tinct. Catechu* met *Eſſent. Opii.* Indien de *Diarrhœa* uit een verkoudheid ontſtaat, kan men warm gemaakte ſteenen, ſtovingen uit *Sp. vini* of *Frumenti Aromatica* en maag-zakjens gerooſt en met olie van noot of foelie beſprengd brood gebruiken: dikwils zyn ook van groote nuttigheid de *Evacuantia*, en onder deze die geene dewelke heel zagt laxeeren, en te gelyk *adſtringeeren*, als *Rabbarb. toſt.* maar geen *Merc. Dulc.* of *Reſinoſa.* Tot 't uitwendige gebruik zyn dien-

dienſtig *Balſama*, *Emplaſtra*, en *Linimenta* uit *Ol. aeſt. Caryophyllor. Macis*, *Zedoar. Menth. Bacc. Laur. Cinnamom. Theriac.* &c.

DIARRHOEA ASSUMPTORUM, is de *Lienteria*, Ziet dit op zyn plaats.

DIARRHOEA IN URINA, Zie *Diabetes.*

DIARTHROSIS, Zie *Articulatio.*

DIASCINSCI, DIASCINCU, word genoemt een geneesmiddel 't welk *MITHRIDATES EUPATOR* gevonden heeft, waarvan hy verzekert dat 't teegens alle vergifte ziektens dienſtig is. Het heeft zyn naam van den *Scincus* behouden, dewelke het voornaamſte daarin geweeſt is.

DIASCORDIUM FRACASTORII, is een zweet-dryvend *Electuarium*, 't word gebruikt tegens hooft-ziektens, buik-loop, en roode-loop; Het word gemaakt op volgende wyze, ℞. *Scordii*, ℥j. *Cinnamom. Caſſ. Lign. Dictamn. Cretic. Biſtort. Tormentill. Galban. Gentian. Gumm. Arabic. Styrac. Calaminth ana* ℥ß. *Sem. Acetos. Opii. a* ℥ iß. *Bol. Arm.* ℥iß. *Terr. Lemn.* ℥ß. *Piper. Long. Zingiber. ana* ℥ij. *Mel. opt.* ℔ . ß. *Conſerv. roſar. rubr.* ℔j. *vini Generoſ.* ℔ ß. *M. F. Electuarium.*

DIASMYRNON, worden genoemt die genees-middelen waarby veel *Myrrha* gedaan word.

DIASTASIS, Zie *Luxatio.*

DIASTOLE, is een beweging van 't hert, of liever een verwydering deſſelfs, dat is als 't bloed uit *de Vena Cava* of hol-ader in de rechtere, en uit de *Vena Pulmonalis* of longs-ader in de linkere holligheid van 't zelve vloeid.

DIASULPHURIS, worden genoemt zommige genees-middelen, dewelke zo wel in als uitwendig gebruikt worden, ze zyn voornamentlyk van *MARTINUS RULANDUS* uitgevonden als by voorb. *Balſamus Sulphuris*, *Emplaſtrum Diaſulphuris.*

DIATESSERON, is een *Theriac*, dewelke uit vier ingredienten als *Gentiana*, *Bacc Lauri*, *Myrrha*, en *Ariſtoloch. Rotund.* beſtaat.

DIATHESIS, is een natuurlyke of tegen-natuurlyke geſteltheid des lichaams, zo wanneer wy wel of qualyk geſtelt zyn, om natuurlyke werkingen te doen.

DIATRION PIPEREON, worden eenige *Species* in de Apotheeken genoemt, of een *Confectio* die voor den magen dienſtig is, beſtaande uit de drie zoorten van peper, dat is lange, witte, en zwarte.

DICHOPHYIA, is een ziekte der hairen, als dezelye gekklooft worden.

DICROTUS, een tweemaal kloppende pols.

DICTAMNUS ALBUS, of GERMANICUS, **witte Dictam**: deze wortel is dienſtig voor 't hooft, de zenuwen, 't hart en de moeder: ze dryft de pis, 't zweet, en is goed tegens 't vergift.

DICTAMNUS ALBUS POTATUS, Zie *Fraxinella*

DICTAMNUS CRETICUS, **oprechte Dictam**/ Heeft dikke witte en wolachtige bladeren, eenen ſcherpen en ſpeceryachtigen ſmaak en reuk. Deze *Dictamnus* word van *HOFFMANNUS* zeer gepreezen, voornamentlyk hierin, dat hy ten eerſten uit 't lichaam dryft alle doorn-of-ſteekachtige lichaamen, ten tweeden dat hy de baaringe bevordert, en ten derden dat hy 't vergift wederſtaat, hy word hierom ook onder een *Theriac* gebruikt.

DIDYMI, worden genoemt tweelingen, dewelke door eene baaringe gebooren worden. Dus worden ook genoemt de ballen.

DIGASTRICUS, BIVENTER. GRAPHOIDES, Zie *Muſculus.*

DIGERENTIA, zyn verdeelende middelen, dewelke de hoedanigheid der vochten die de uitleginge tegenſtaan tot de uitleging bequaam maaken; Zie ook *Digeſtiva.*

DIGESTIO, DIGERENS, heeft tweederley betekening, als in de natuur-kunde betekend 't verteeringe van de ſpyze in de maag op dat uit de zelve een goede *Chylus* worde, Zie dit by *Chylificatio.* Ten tweeden word *digeſtio* gebruikt in de *Chymie*, waardoor verſtaan word de inwendige beweging der vloeibaare dingen, dewelke gemeenlyk door eene zachte warmte verwekt worden, de uitwerkinge daarvan is, dat 'er zomtyds eenige deelen van malkander geſcheiden, en zomtyds weer te zaam gevoegd worden. Dierhalven moet 'er een bequaam ſchei-vocht op de ſtof gegooten worden, want 't geheele werk van de uitwerkinge beſtaat daarin.

DIGESTIVA, **log-maakende middelen**/ deze zyn in- en uitwendige: de inwendige zyn deze dewelke voor 't gebruik der purgerende middelen gebruikt worden op dat ze de vochten *præpareeren* van deze zoort zyn

zyn *Cremor*, en *Cryſtalli Tartari*, *Ocul. Cancr. Corn. Cerv. uſt. Tart. vitriolat. Sal. Abſinth. Tinct. Martis Aperitiva*, *Tinct. Tart. Elix. PPtis. S. Acid. Ol. Tart. p. d.* de uitwendige *digeſtiva* zyn dewelke eensdeels door 't vermoogen van haare ſcherpte den toevloet der goede vochten verhaaſten, en ten tweeden door derzelver ſlymachtigheid de rauwe, en al te waterachtige voedende vochten verbeteren en in goeden etter veranderen. Deze zyn *Mel. Roſar.* en *Syrupus de Roſis Siccis*, *farin. fabar.* gemengd met *Pulv. Fœn. græc.* en *Colophon. Balſam. Peruvian.* een *Unguent.* uit *Terebinth. Ol. Roſar. Farin. Tritici, Croc.* en *Vitell. Ovor.* in de wonden van 't hooft is de *Tinct. Succini ung. Digeſtiv. Hildani, Apoſtolor. Aureum, Baſilicum* 't beſte *Digeſtiv.* Edoch by deze middelen is aan te merken, dat dezelve niet zonder onderſcheid in alle wonden kunnen gebruikt worden; want zommige deelen zyn zo teeder dat ze de ſcherpe middelen niet kunnen verdragen, als by voorb. 't *Perioſtium*, 't *Cerebrum*, de *Meninges*, en de beenderen, zo dat ze eerſt moeten gebruikt worden, als men beſpeurt dat de doorzyging van 't voedent zap, door de vleesachtige deelen, door uitwendige geweld, kneuzinge en opgekrulde vezelkens enz. geſtut word.

Digitalis, vinger- hoeds-kruid / word in de Apotheeken niet gehouden.

Digitus een vinger, wat dezelve is, als ook 't getal derzelve is aan yder een bekend.

Digitorum coalitus, het te zaam groeijen der vingeren word genezen door dezelve van malkander te ſnyden.

Dilatatio, een verwydering / is als de gangen (*a*) en de ontfangers (*b*) meer als na behooren verwyderen.

Dilatatorium, een verwyderaar / is in de Heel-kunde een gebruiklyk Inſtrument, waardoor de mond der baar-moeder geopend, en open gehouden word.

Diluentia, zyn middelen waardoor 't taaie bloed verdunt en vloeibaar gemaakt word, deze zyn 't water en dunne dranken, als *Thée*, *Coffée*, *Decoctum Veronica &c.* door deze dunne dranken worden de zouten krachteloos gemaakt en verbetert.

Dilutum, betekend zomtyds 't zelfde als *Infuſio.*

Dioptra een moeder-ſpiegel / is een Chirurgicaal Inſtrument, waardoor de baarmoeder geopend word, om de doode vrucht gemakkelyker daar uit te haalen.

Diorthosis, word genoemt een Chirurgicale Operatie, waardoor de ontwrigte en kromme leden wederom in haar vorigen ſtaat gebragt worden.

Diphyes, Zie *Hyſterolithus.*

Diplasiasmus, betekend een verdubbelinge der ziekten, als ook twee arm Spieren.

Diploë, 't mergachtige deel tuſſchen beide de tafels van 't bekkeneel / 't heeft veel kleine klierkens in zich, en is met ſlagaderen doorweven; 't beteekend ook een dubbel vat, dat is een Inſtrument 't welk in de ſtof-ſcheid-kunde gebruikt word.

Diploma, een opgerolde band, een opgevouwen band of compres, als ook een toegedekt vat, om een *Decoctum* of afziedzel daarin te kooken.

Dipsacus, labrum veneris carduus fullonum kaarden / volders-kaarden / is in de genees-kunde van geen gebruik, Zie ook *Diabetes.*

Dirigentia, worden genoemt die middelen dewelke voor eene ziekte boven andere alleen goet zyn. Zie ook *Appropriata.*

Discutientia, Zie *Reſolventia.*

Dislocatio, een ontwrigtinge, Zie *Subluxatio.*

Dispensatorium, een Apotheek / als ook een Apotheekers Boek, waarin alle *Simplicia*, *Compoſita*, en *Præparata*, dewelke in de genees-kunde gebruiklyk zyn aangetekend ſtaan.

Dissectio, Zie *Anatomia.*

Dissimilares partes, ongelyke deelen, dewelke in verſcheidene ongelyke deelen verdeeld worden, als een ader, hand, been, enz.

Dissolutio, een ontbindinge, ontdoening is, als een hard lichaam, door oploſſende dingen of ſchei-vochten in een vloeibaare gedaante gebracht word; gelyk als men 't goud door 't *Aq. Regis*, en 't zilver door 't *Aq. Fortis* ontdoet.

Distensio, een uitrekkinge / dat is als eenige deelen opgeblaazen verwydert en verſlapt worden, gelyk zomtyds de dar-

(*a*) Of wegen, te weten Πόρος, *Meatus* of eenig vat, gelyk bloed of water-wegen waar door eenig vocht lopen kan.

(*b*) als *Receptaculum Chyli*, Ontfanger des Chyls, of Chyl-zak, enz.

darmen door een giſtinge opgeblaazen; en uitgerekt worden.

DISTORTURA, Zie *Luxatio.*

DISTRIBUTIO, een uitdelinge / verdelinge / in de *Phyſiologia* betekend *diſtributio Chyli*, de uitdelinge des Chyls van den magen aan de melk vaaten, van deze, na den *Ductus Chyliferus* en zo in de *Vena Subclavia*, op dat dezelve zo met 't bloed kan omgevoert worden.

DITRICHIASIS, DISTICHIASIS, is eene dubbele reige van hairen in de oogleden.

DIURESIS, pisſcheidinge / is als de pis door de kracht van de natuur door de nieren geſcheiden word.

DIURETICA, pisdryvende middelen / zyn die genees-middelen dewelke den overvloed van wey door de pis wegen uit leiden, en zo 't bloed van zyn onzuiverheid bevryden: deze zyn, *Apium*, *Petroſelin. Saxifrag. flor. Geniſt. Bacc. Alkekeng. Baccæ Juniper. Sem. Violar. Sal. Tart. Tinct. Tart. Terr. Foliat. Sal. Ammoniac. Succin. Balſam. Copaib. Lap. Cancr. teſt. Ovor. Pulv. Milleped. Sp. Aperitiv. Penoti, Sp. Tart. volat. Tinct. Metallor. Sp. Terebinth. Oleum Juniper. Succin.* &c.

DODECADACTYLUM, is de eerſte der dunne darmen, die ook genoemt word *Duodenum* of twaalf vingerige darm, hy neemt zyn begin aan den *Pylorus* en eindigt by 't *Jejunium*, Zie ook *Inteſtinum.*

DOLOR, pyn / wee / is een droevige en ſmertelyke gewaarwordinge, 't deel dat de pyn ondervind, is, en zyn voornamentlyk de *Spiritus* of Geeſten, en naar deeze de fibren; de pyn is veelvoudig naar 't onderſcheid der oorzaaken en der deelen dewelke pynlyk zyn enz. alzo is 'er

DOLOR ALGENS, een koude pyn / dat is als 'er by na geen andere gevoeligheid is; hier tegen worden gebruikt *Aromatica*, als *Sal. Volat. Oleoſ. Sp. Matrical.* en *Olea deſtillat.* &c.

DOLOR ARDENS, een heete pyn / deze komt in de genees-oeffening voor, ze heeft tot haar oorzaak een inwendige *inflammatio*: men gebruikt daar tegen *Diaphoretica*, *Reſolventia*, *Nitrata*, met *Refrigerantia*, als *Sem. 4. Frigid. maj.* en *Min. Sacchar. Saturni*, en *Camphora*, uitwendig *Sp. Vin. Camphorat. Tinct. Croci*, en *flor. Sulph.* met wyn gekookt.

DOLOR ARTICULORUM, pyn in de leeden / Ziet dit *Arthritis.*

DOLOR AURIUM, Zie *Otalgia.*

CAPITIS, Zie *Cephalalgia.*

CONTINUUS, een geduurig byblyvende pyn.

CONTUNDENS, een ſtotende pyn, Zie *Frangitivus.*

DENTIUM, Zie *Dentium Dolor.*

FRANGITIVUS, en OSTOCOPOS, een brekende pyn / deze worden de lyders gewaar in de beenderen, in diervoegen als of de beenderen met haamers geſlaagen wierden. Deze pyn ontſtaat uit een ſcherp zuur, 't welk zomtyds door een taie ſtof omſlingerd, en aan 't been-vlies gekleefd is: deze pyn word geneezen naar een voorafgaand' buikzuiverend middel, door *Sudorifera*, *Decocta Lignorum* en een goede levenswet, uitwendig gebruikt men *Emplaſtra* uit *Gummi*, *Sal. Ammoniac. de Ran. cum Mercurio* met *ol. Tart. Fœtid. Corn Cerv. Succini*, *Petroleum*, *Lign. Guajac.* &c. gemengd.

DOLOR GRAVATORIUS, een drukkende pyn / heeft tot haar oorzaak een waterachtige en ſlymige vocht, of een menigte van verſtikt bloed in een deel. In de geneezinge moet men zyn werk maken, dat de zondigende ſtof weggebracht worde; dit geſchied door de openinge van een ader, door buik-zuiverende, ontdoende, en zweet-dryvende middelen, en naar omſtandigheid der zaaken, door *Fontanellen* of *Fiſtels*: uitwendig zyn daarby heel dienſtig 't *Empl.* van 't *Gumm. Ammoniaci*, *Gum. Tacamahac. de Cicuta*, *de Nicotian.* de *ranis cum Mercurio.* &c.

DOLOR ILIACUS, Zie *Ileus.*

LANCINANS, LACERANS, een ſcheurende pyn / deze heeft haar oorſprong uit een ſcherpte in 't bloed, of uitwormen, tot de geneezinge zyn dienſtig *Abſorbentia*, *Salia Fixa*, als *Sal. Tartari*, *Carduibenedict. Abſinth. Cent. Min.* en *Salia Volat.* als *Sal. Vol. Corn. Cerv. Cranii Human. Ungul. Alcis*, &c. indien de wormen de oorzaak zyn, gebruikt men *Anthelmintica*, als *Corallin. Semen. Santonic. Corn. Cerv. Uſt. Myrrh. Cinnabar. Antimon. Mercur. Dulc.* &c.

DOLOR LATERALIS, Zie *Pleuritis.*

MIXTUS, een vermengde pyn / is als de pyn uit twee of meer pynen te

zaam

zaamgevoegt is, by voorb. uit de ſcheurende, brandende, en rekkende pyn, gelyk als men in een *Catarrhus* of zinkinge gewaar word. Hier tegen worden ook vermengde genees-middelen vereiſcht, naar de oorzaak van de pyne.

Dolor nephriticus, Zie *Nephritis*.

Nocturnus, een nacht-pyn in de leeden / word meeſt beſpeurt in die geene, dewelke ſcherp, en onzuiver bloed hebben, als in de krauwagie, en *Morbus Neapolitanus*, ze word geneezen op dezelve wyze als de ziekte des hoofts.

Dolor post partum, na-ween / pyn na de baaringe / een pyn dewelke altyd van de kraam-vrouwen naar de baaringe in 't onder-lyf en ruggen gevoelt word. De oorzaak van deze pyn is een hevige aanprikkelinge in de baar-moeder, welke van de buiten-ſluitinge des kinds voortkomt; waarby meeſt komt de koude, veroorzaakt door de uitwendige lucht, welke lucht tot de ſtremminge des bloeds, en opſtopping van de kraam-zuivering gelegentheit geeft. Daarenboven is dit toeval zeer eigen aan vrouwen, dewelke een *Scorbutiek* lichaam hebben. Het is dan noodzaakelyk dat men 't lichaam voor de koude bewaare, hierom word het lichaam aanſtonds naar de baaringe gebonden met een dubbel gevouwen doek, of 't zelve word verwarmt door warme ſteenen, of warm gemaakt zand: de genees-middelen dewelke hier moeten gebruikt worden, zyn *Sudorifera*, *Antepileptica* en *Reſolventia*, gemengd met *Annodyna*, als *Antimon. Diaphoret. Simpl.* en *Martial. Myrrh. Flor. Sulph. Corn. Cerv. Sine Ign. Ppt. Cinnab. Antimon.* en *Nativ. Lap. Cancr. Mandibul. Luc. Piſc. Antihect. Poter. Ebur Unicorn. Marin. Specific. Cephalic. D. Michael Pulv. Epileptic. March. Caſtor. Tinct. Tart. Eſſent. Myrrhæ*, *Anodyn. Pulv. Sem. Cumin Dauci*, *Rutæ*, *Chærefol. Lavendul. Chamomill. Artemis. Zedoar. Laud. Opiat. Extract. Croci*, *Theriac. Cœleſt. Trochiſc. de Myrrh.* by voorb.

℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
Pæon. a ℥ij.
Sp. Theriacal. Camphor. ʒij.
Eſſent. Caſtor.
Myrrhæ. a ʒj.
Tinct. Anodyn. ℈j.
Syrup. Artemis. ʒvj.
M.

beneffens deze kan men ook gebruiken *Fomentationes* uit *Artemis. Abſinth. Flor. Chamomill. Matriçar. Puleg. Roriſmarin. Fol.* en *Baccar. Lauri*, *Juniper. Summitat. Aneth. Rad. Angelic. Leviſtic.* &c. deze kunnen in water of wyn gekookt worden. Als ook *Linimenta*, en *Emplaſtra* uit *Ol. Cheirin. Lilior. Albor. Chamomill. Aneth. Axung. Caſtor. Muris Alpin. Cati. Sylveſtr. Ol. Deſt. Spicæ*, *Angelic. Succin. Cumin. Baccar. Laur. Gummi Ammoniaci*, *Galban. Empl. Matrical. de Galban.* &c.

Dolor punctorius, een ſtekende pyn.

Dolor pulsatorius, een kloppende pyn / deze ontſtaat uit een heviger beweging des bloeds in 't een of ander deel, men word deze pyn voornamentlyk gewaar in de verſtikkinge der vochten, en de daaruit voortkomende zwellingen, hier tegen word een aader geopend, zweetdryvende en zuur-temperende middelen, gemengd met *Opiata* gebruikt; uitwendig gebruikt men ſtovingen uit *Diſcutientia*, en *Reſolventia*.

Dolor rodens, mordax, een bytende of knagende pyn/ deze word geneezen als de *Lancinans*.

Dolor tensivus, een rekkende pyn / ontſtaat uit de t'zamen-trekking en kramp der zenuwen, en zenuwachtige deelen, deze pyn word meeſt gevoelt van die geene dewelke een verſtoppinge in de milt hebben, ze heeft tot haar oorzaak een zuur, 't welk de vlies-achtige deelen, enz. komt te prikkelen, tot de genezinge worden gebruikt *Antiſpaſmodica*, als *Lig. Corn. Cerv. Succinat. Raſur. Ungul. Alcis*, *Magiſter. Succin. Cinnabar. Antimon. Sp. Ungular. Alcis* gemengd met *Anodyna*, uitwendig gebruikt men pyn-ſtillende ſtovingen.

Dolor terebrans, een borende pyn/ word genezen als de *Lancinans*.

Dolor vagus, een loopende of vliegende pyn / deze word beſpeurt in de Jigt, en Jigt-achtige ziektens, ziet hiervan by *Arthritis*.

Doronicum romanum, zwindel- of duizel-kruit/ groeit op de Alpiſche gebergtens: (*a*) van dit kruid is de wortel in 't gebruik. Het is een lang- en rond-achtige wor-

(*a*) Dit kruid word in Nederland in de hoven door de nieuwe ſpruiten en wortelen aangewonnen.

wortel, van buiten geel, en van binnen wit, ze heeft een zoet-achtigen, en te zaam-trekkenden ſmaak, dewelke op 't laatſt een ſpecery-achtige bitterheid en lymachtigheid nalaat: Deze wortel word van hare vezelachtigheid gezuivert zynde, uit Italien, Piemont, en Switzerland tot ons gebracht; Ze moet niet met plaaſteren, enz: wit gemaakt, noch oud bedorven of worm-ſtekig zyn, de groote ſtukken derzelve zyn de beſte: Ze heeft een gift-dryvende kracht, en word voor een byzonder middel tegens de drajingen en bezwykingen gehouden; hierom zegt men, dat de Koorde-danzers daarvan een byzonder poeyer in gebruik hebben, 't welk *D. ETMULLER Tom. I. Oper. Medicor. p. m.* 563. op de volgende wyze beſchreven heeft.

℞. *Rad. Doronic.* voor Zonnen opgang in de maand September gegraven ℥ß.
Cardamom.
Cubeb. *ā* ʒiiß.
Rad. Ireos. Flor. ʒij.
Sem. Coriandr.
Pœon. *a* ʒj.
Fœn. Græc. ʒß.
Ol. Deſt. Majoran.
Roriſmarin. *a gt.* vj.
F. Pulvis.

hiervan word de helft tot 't uitwendige gebruik bewaart, de andere helft word met *Acetum Deſtillatum Rutac.* bevochtigd, tot een pop gemaakt om daaraan te ruiken.

Dorsum, de rug.

Dosis, 't gewicht, de zwaarte van 't geneees-middel, 't welk men op een keer inneemt, hierom word altyd in de recepten geſchreeven *M. Pro.* 1. 2. 3. of 4. *doſis*, dat is mengd 't, en geeft 't op 1. 2. 3. of 4. keeren.

Draco figens dolæi, is een uitnemend poeyer tegens de vallende ziekte, het word alzo gemaakt: ℞. *Nuc. Moſcb* ʒiß. *Ciner Talp* ʒij. *Tal. Lepor Num.* iij. *Pulv. Card. Ben.* ℈iv. *Ungul. Alcis, Succin. Alb. Viſc. Querc.* *a* ℈iiß. *Magarit. Præpar.* ʒj. *Corn. Cerv. Uſt.* ʒß. *Uni Corn Ver.* ℈j. *Cran. Human.* ʒiij *Sem. Pæon.* ʒiß. *Sacchar. Canariens* ℥ij. *Fol. Aur. No.* ij. *F. Pulvis Subtiliſſimus.*

Draco fortificatus, word van *SCHRODERUS* genoemt de Salpeter dewelke met zyn eigen *Spiritus geconcentreert* is. (*a*)

Draco mitigatus, is de *Mercurius Dulcis.*

Dracunculus, een draak of bloedzweer, zie ook *Biſtorta* en *Crinones.*

Dracunculus aquaticus, water-ſlangen-kruid / word ook genoemt *Anguina Aquatica*, en *Hydropiper Rubeum*: groeit op vochtige en moeraſſige plaatzen, deze verdeelt den tajen ſlym in de hooft-zinkingen, drooge, en anderen hoeſt.

Dracunculus esculentus, hortensis, Draco herba, Dragon / Keizers-ſlaa / word in de hooven aangequeekt: deze blaaderen onder ſalade gebruikt, helpen de ſpyze verteeren, verwekken de eet-luſt, en dryven de maandſtonden; als dezelve in wyn gekookt worden, zyn ze goet om den mond met dat vocht te ſpoelen, in tand-pyn, en zwellinge van het tand-vleeſch.

Drakena, Zie *Contrayerva.*

Drastica, worden genoemt de allerhevigſte purgeer-middelen.

Driff Helmontii, is een genees-middel, 't welk uit de *Vitriolum Volatiliſat.* door de kracht van de *Sp. Salis Ammoniaci* gemaakt word.

Dropacismus, dropax, picatum, een pik-plaaſter / een zalf om het hair uit te trekken, wierd in voorigen tyden gemaakt uit pek, 't welk 't voornaamſte *Ingredient* was, hierby wierd gedaan *Pulv. Piper. Pyreth. Zingiber.* de nieuwe Geneesmeeſters gebruiken daartoe *Sem. Sinapi* &c. Deze plaaſters wierden gebruikt tegens de *Atrophia*, en warm op de armen en beenen gelegd.

Ductus, is gemeenlyk een gang of pyp,

(*a*) Wy hebben dit woord uit 't Hoogduitſche Exemplaar *Concentrirte*, niet in 't Nederduitſch kunnen overbrengen; edoch om den niet Taal-kundigen hierin licht by te brengen, zo hebben wy hier willen aantekenen, dat dit woord afkomſtig is van *Concentratio*, zo zeggen de Latyniſten *Medicamenta Concentrantia*, 't welk zyn die genees-middelen, in welke 't zuur zodanig door 't bydoen van een loog-zout gematigd is, dat noch 't zuur, noch 't loog-zout de overhand heeft, gelyk wy zien in den *Tartarus Vitriolatus*, hierin is 't overvloedige zuur van 't *Alcalum* of loog-zout overwonnen, welke overwinninge by ons *Concentratio* t'zaam-punting van 't zuur en zout genoemd word.

pyp, deze zyn 'er veel in de Ontleed-kunde, als

Ductus biliares, of *Ductus Biliarii*, de gal-leiders.

Ductus choledochus, Zie *Ductus cyſticus*.

Chyliferi, de **gyl-leiders/ of gangen/** deze heeft *BIDLO* in de navelſtreng ontdekt, dewelke het voedzel van de moeder naar de vrucht of ten minſten in de ruimte van het lam-vlies voeren.

Ductus communis, de gemeene gang.

Cysticus, gal-blaas-gang, of gal-leider, zie ook *Choledochus*.

Hepaticus, de lever-gang.

Hepatico-cysticus, de lever en gal-blaas-gang.

Pancreaticus, de **aal-vleeſ-buis/** de **groote kliers-buis/** is een buis dewelke in 't *Pancreas* gevonden word, deze buis is zo lang als de aalvlees-klier: zy is door *WIRSING* 1624. (*a*) 't allereerſt ontdekt. Deze buis gaat met zyn dikke eind in 't *Inteſtinum Duodenum*; 't gebruik van dezen gang of buis is, dat hy door behulp van zyne takken de vochtigheid uit 't klierbedde opneemt, en 't zelfde in de darmen brenge.

Ductus Salivalis, ſpeekzel-buis, daar zyn 'er verſcheiden dewelke yder met een byzonderen naam na haaren uitvinder genoemt worden.

Ductus Salivalis Rivinianus, de ſpeekzel-buis van *Rivinius*, heeft zyn beginzel uit de kleine klier onder de tong, en gaat te gelyk met die van *Warthonius* in den mond. Deze *Ductus* word van zommige ook *Ductus Bartholinianus* genoemt; maar de uitvinder van denzelven is *RIVINUS*, want hy heeft denzelven veel eerder getoond, en gemeen gemaakt als *BARTHOLINUS*, volgens 't getuigenis van zyne *Diſputatio de Dyſpepſia* (*b*), gehouden 1689.

Ductus Salivalis Stenonianus, de ſpeekzel-buis van *Steno*, neemt haar beginzel uit de klier achter 't oor, en eindigt in den mond by den tweeden maaltand.

Ductus Salivalis Warthonianus, de ſpeekzel-buis van *WARTHON*, neemt zyn begin van de inwendige kaak-klier, en eindigt onder de tong, in de mond.

Ductus Thoracicus, de **gyl-leider/ borſt of chyl-buis/** is gemeenlyk geplaatſt op de zyde van de nederklimmende groote ſlag-ader, welkers takken, die tuſſchen de ribben gelegen zyn, dwars loopen. 't Gebruik van deze buis is, om 't water uit de water-vaten, en de chyl uit de chyl-bak te ontfangen, en tot 't bloed over te voeren. De uitvinder van deze buis is geweeſt *JOHANNES PECQUETUS*, hy heeft denzelven gevonden 1651.

Ductus venosi, bloed-gangen, aderen.

Dudaim, Zie *Muſa*.

Duelech, word van *HELMONT* genoemt, een ſteen van een menſch.

Dulcamara, Amara dulcis, Solanum Scandens, **bitter-zoet/ hoe langer hoe liever/ klimmende nacht-ſchaduw/ alfs-ranken/** groeit op vochtige plaatzen: 't afkookzel hiervan is goet tegens de verſtoppinge in de leever, geeluw, water-zucht, en koorts: het zap uit de bezien maakt een ſchoon aangezicht en verdryft deszelfs vlakken.

Duodenum, Zie *Inteſtinum*.

Dura-mater, of meninx, **'t harde/ of dikke herzen-vlies/** is een dik, hard, en het naaſte aan de herzen-pan leggende vlies, waarin de geheele herzenen, 't rugge-merg, en de groote zenuwen beſlooten zyn. Dit vlies is overal dubbel, het buitenſte gedeelte van 't zelfde dat tegens 't bekkeneel komt, is veel ruiger, en harder, als 't binnenſte, maar 't binnenſte is gladder, weeker, en glibberiger. In deze verdubbelinge worden groote holtens gevonden, alwaar de gangen der bloed-aderen ſchynen te zyn, dewelke met de vliezen die de verdubbeling maaken vaſt vereenigt zyn. Ziet van deze holligheeden *Sinus*.

Duratio, Induratio, een **verharding/** de genees-middelen worden op driederly wyze hard gemaakt, als ten eerſten door 't bydoen van drooge poeyers, gelyk

(*a*) Dit zal een miſſlag des Drukkers zyn, dat hy de 4 achter de twee gezet heeft, want volgens 't zeggen van *BARTHOLINUS* in *Anat. Reformat. Lib. I. Cap.* 13. is 't geweeſt 1642. *KULMUS* zegt Ao. 1641.

(*b*) Redenvoeringe over de moeijelyke verdouwinge.

lyk men by 't maaken van pillen, en een *Bolus* doet, ten tweeden door kokinge, gelyk als in 't maaken van koekjens, ſyropen en plaaſters, en ten derden door koude, gelyk als olie-zalven, honig, en zuiker hard worden.

DYSÆSTHESIA, is een gebrek der zinnen.

DYSCRASIA, onmatigheid / een quaad *Temperament*, is een ongelyke of quade verменginge der elementen in 't bloed en andere zappen.

DYSELCES, en DUSELSES, word die gene genoemt, die quade zweeren heeft.

DYSENTERIA, de roode-loop / bloedgang / is die buik-loop, in welke de *Excrementa* eerſt met bloed, en vezelkens der darmen gemengd zyn, daarna raaken de lyders niet anders als bloed quyt, en eindelyk ten laatſten een etter-achtige ſtof. Deze ziekte word van de Genees-meeſters in twee verdeelt, ze noemen, de eerſte *Dyſenteria Maligna*, en de twede *Dyſenteria Benigna*, *Maligna* word genoemt die loop, dewelke vergezelt gaat, met benaauwdheid des herten, groote zwakheid, winden in de darmen, pyn en uitvallinge des endeldarms; *Benigna* word dezelve genoemd, als 'er maar zommige van deze toevallen, en in minder trap tegens-woordig zyn. De oorzaak van deze ziekte is maar weinig verſchillende met de oorzaak van de *Diarrhœa*, ziet hiervan op zyn plaats. Het onderſcheid dezer ziektens beſtaat hierin, dat 'er in de *Dyſenteria* een grooter ſcherpte beſpeurt word, dewelke zelfs zodanig is, dat ook de vliezen der darmen daar door verteert, en geſcheurt worden, waarop de bloedinge volgen moet. In de genezinge van de *Dyſenteria* moet men op deze vier hooft-regels acht geven,

ten (1) dat de *Acrimonia* of ſcherpte verbetert en verzwakt,
(2) dat de pyn verlicht,
(3) dat 't bloeden geſtut, en ten
(4) dat de van de ſcherpte beledigde darmen geneezen worden;

om de ſcherpte te verbeteren, en te verzwakken, kan men gebruiken *Abſorbentia*, als *Corn. Cerv. uſt. Ebur. uſt. Oſſa Human. Priap. Ceti*, *Cervi*, *Tauri*, *Unicorn. Marin.* en *Foſſil. Antibect. Poter. Antimon: Diaphoret. Simpl.* en *Martial. Lap. Cancr. Percar. Mat. Perlar.* &c. Om de pyn te verzachten, zyn de *Anodyna* dienſtig, als geſtaalde melk, ongezouten boter, en witte maan-koppen, maar voornamentlyk zyn hier dienſtig alle de *Opiata*: Het bloeden word geſtut door *adſtringentia*, als *Rad. Tormentill. Biſtort. Ireos Paluſtr. Caryophyllat. Plantag. Flor. Balauſtior. Granator. Roſar. rubr. Sangv. Dracon. Lapis Hæmatit. Terra Vitrioli Dulc. Vitriol. Martis*, *Croc. Martis*, *Croc. Mart. adſtr. Sacch. Saturn. Tinct. Sulph. Vitrioli*, *Tinct. Terr. Catech. Eſſentia Martis Adſtr. Tinct. Corallior. Terr. Sigillat. Bol. armen. tinct. Anodyn.* of *Eſſent. Opii.* uit deze aangehaalde kunnen de voorſchriften zodanig gemaakt worden, dat de genezings-wyze op drie van de vier voorgeſtelde regels te gelyk ondernoomen worden, by voorb.

℞. *Corn. Cerv. S. ign.~PPt* ʒj.
Unicorn. Marin.
Rad. Tormentill. ā ℈ij.
Corall. rubr. Præp. ʒß.
Laud Opiat. gr. ij.
F. Pulvis.

of met *Conſerv. roſar. Antiq.* of *Vitriolata*, *Syr. Cydonior.* &c. of tot een *Bolus* of brok gemaakt. *D. MICHAEL* pryſt in de hevigſte roode loopen de gedroogde lever van ſlangen zo zeer, dat hy zelfs een zeker poeijer, 't welk genoemt word *Pulvis Antidyſentericus* daarvan gemaakt heeft, dit poeijer word gemaakt op volgende wyze

℞. *Hæmatit. præp.* ℔j.
Corn. Cerv. cum Antim. Uſt.
Croc. Mart. adſtr. a ℔ß.
Magiſter. Corall. c. Succ. Citr. ℥ij.
Medull. Saxor. ℥iij.
Pulv. hepat. Serpent. ℥ij.
F. Pulvis.

de *Doſis* van dit poeyer is ℈j. tot ʒß. 't vierde inzicht, tot de genezinge word verkregen door *Balſamica*, en heelende Genees-middelen, als *Heder. Terreſtr. Plantag. Burs. Paſt. Hyperic. Pyrol. Sanicul. Flor. Lyſimach. Purpur. Rad. Symphyt. Major. Sulph. Lycopod. Balſam. Sulph. Aniſat. Gummi Elemi*, *Maſtich. Tacamahac. Bals. Peruvian. Flor. Sulph. Terebinth.* &c. de *Balſam. Peruvian* tot ℈ß. is heel goet, als dezelve met koraalen of zuiker gemengd, tot een poeyer gemaakt, of in 't geel van een ey *gediſſolveert*, en ingenoomen word, uit deze volgende *Vegetabilia* kunnen ook klyſteeren, zakjens, en rookingen gemaakt worden, als daar zyn *Flor. Verbaſc. Hyperic. Sanicul. Chamomill. Sambuc. Linar. Sem. Fœn. Græc. Lini*, *Baccar. Juniper. Laur.* &c.

Ma-

Maſtich. Colophon. raſur. Corn. Cerv. 't *Corn. Cerv.* azyn of dat geene waarmede men rooken wil, word op een gloeijende plaat of ſteen geworpen, en een trechter daarop gezet, waar door de rook in den aars gevoert word. Die geene dewelke over 't *Caput mortuum Vitrioli* haar gevoeg doen, worden door de *Sympathia* genezen. (*a*)

DYSEPULOTICA, worden genoemt booze of quaade zweeren, dewelke heel moeijelyk te geneezen zyn.

DYSODES, alles wat ſtinkende is, als de *excrementa* &c.

DYSOREXIA, **een verlorene eetluſt / een traage eetluſt /** dat is, dat de eet-luſt verminderd is door een quaade geſteltheid des maags, en deſſelfs vochten.

DYSPEPSIA, een **moeijelyke verduwinge des maags /** dat is, dat de genomene ſpyzen in geen goeden *Chylus* of voedzel maar in veelderly rauwigheden verandert worden. Deze ziekte mag met recht de bron-ader van veele ziektens genoemt worden. De oorzaak van dezelve is een gebrek van geeſten, of een terugtrekkinge derzelven uit de maag, 't zy door 't overvloedige venus-ſpel, groote bloed-ſtortingen, ſterke bewegingen, hevige pyn, ſterke gemoeds-bewegingen, veel ſtudeeren enz. als ook de quade, en ſchadelyke ſpyzen, die niet alleen te veel kunnen zyn, maar ook in hoedanigheid kunnen zondigen. In de genezinge van deze ziekte moet men op de oorzaaken acht geven; 't gebrek der geeſten word herſteld door *Analeptica*, als *Sp. Lilior. Convall. Hyſſopi, Primul. ver. meliſ. Menth. Roriſmar. Ceraſor. Nigror.* en alle *Aq. Apoplecticæ*, en *Antepilepticæ*, als ook *Aq. Vitæ, Balſm. Embryon. Aq. Magnanimitatis, Maſtichin. Cinnamom. Simpl. Borrag. Bugloſſ. Eſſent. Ambr.* als ook door alle krachtige en zoete wynen, hypokras-wyn, *Syr. de Canella, Flor. Tunic. Cortic. Aurant. Carduibenedict. Menth. Rub. idæi, Confect. Alkerm.* &c. Aangaande de geneezinge van de rauwigheid, zo ſtaat aan te merken, dat de oorzaaken hiervan verſchillende zyn, want zomtyds ontſtaat dezelve uit een zuure, galachtige ſtinkende, ſlymachtige; en zomtyds uit een ondereengemengde rauwigheid, na dat nu dit of geene rauwe vocht zondigt, moet men 't zelfde door byzondere middelen trachten te verbeteren: tegens de zuure raauwigheeden worden gebruikt de zo genoemde *Abſorbentia* of *præcipitantia*, onder deze zyn ten eerſten de *Martialia*, als *Lim. Martis, Croc. mart. Aperitiv. Tinct. Martis, Tinct. Vitrioli, Martis, Liq. Martis Solaris, magiſt. Martial. Aperitiv. Minſicht. Spuma Chalybis, Terra Vitrioli Balſamic.* &c. Ten tweden de *Lapidoſa*, als *Lap. Cancr. Percar. Carpion. Corall. Cryſtall. Montan. Alabaſtr. mater Perlar.* &c. Ten derden de *Terrea*, als *Terra Goldbergenſ. Strigonienſ. Bol. Armen. Terr. Sigillat. alb. rubr. Terr. Melitenſ. Creta* &c. En ten vierden de harde deelen der dieren, als *Corn. Cerv. uſt. Ebur. uſt. Unicorn. Marin.* en *Foſſil. os Sepiæ, Mandibul. Luc. Piſc. os Manati.* &c. De gal-achtige rauwigheid word door *Acida* geneezen, als door *Succis Citri, Granator. Acet. Roſac. Rubi Idæi, Violar. Flor. Tunic. Calendul. Sp. Vitrioli, Æris, Sulph. per Campan. Sp. Nitri, Salis, Elixir. Vitrioli, Mynſicht. Prop. acid.* als ook door *Amara*, als *Abſinth. Centaur. min. Agrimon. Hyſſop. Scord.* &c. By uitnemendheid zyn ook dienſtig de *Salſa* als *Crem.* en *Cryſtalli Tartari, Nitr. Depurat. Antimoniat. Arcan. duplicat. Mynſicht. Tart. Vitriolat. Terra Foliat. Tart.* en eindelyk ook de braak en purgeer-middelen. Ziet hier een voorbeeld

℞. *Corn. Cerv. Sin. ign. ppt.* ʒj.
Arcan. duplicat. ℈j.
Crem. Tart. gr. xvj.
Scammon. Sulphurat. ℈ß.
Ol. deſt. Angelic. gt. iij.
F. Pulvis Subtilis. ſ.

Gal afleydende poeijer om op eenige keeren te gebruiken.

(*a*) Zo 't *Caput Mortuum Vitrioli*, in dit geval van eenige goede uitwerkinge is, zal de oorzaak zo als 't my toeſchynt elders anders, als in de *Sympathia* moeten gezocht worden. Ik meene dat deze genezings-wyze, op dezelve wyze geſchied, (vooronderſtellende dat ze geſchied is) als die, dewelke door den azyn verkreegen word, als hy op een gloeyende plaat, of ſteen gegooten word; ja zelf vooronderſtellen wy, dat tot deze geneezinge niet eens een trechter behoeft gebruikt te worden, als by 't gebruik van den azyn, en 't harts-hoorn gedaan wierd; hier word de dooden-kop van den *Vitriol* door de uit-vloeiſels van de *Dyſenteria* levendig gemaakt, en door *medelyden* bewoogen zynde, zend hy eenige uitvloeizels, tot 't binnenſte der darmen, waar door de geneezinge volbracht word: wy zouden de wyze van deze werkinge in 't breede kunnen aantoonen, maar 't luſt ons niet in die plaatzen lange te vertoeven.

De ſtinkende raauwigheden worden naa 't voorafgebruikte buikzuiverend middel of een braak-middel door de aangehaalde *Acida* en *Amara* verbetert. De *Pituita* of ſlym-achtige rauwigheid word verbeterd door ſcherpe Aromatike en zout-achtige middelen, als *Rad. Galang. Calam. Aromatic. Ari*, *Zedoar. Caryophyll. Piper. Zingiber. Cardamom. Cinnamom. Cubeb. Macis*, *Nuc. Moſch. Croc.* &c. *Sal. Abſinth. Tartar. Ammoniac. depurat. flor. Salis Ammoniaci*, *Arcan. duplicat. Tartar. Tartariſat. Vitriolat. Terra foliat. Tartari, Spirit. Salis Ammoniaci, Sal. vol. Corn. Cerv. Succini,* &c. *DOLÆUS* pryſt zyn maag poeijer dat genoemt word *Sal. Stomachicum Eſurinum* heel zeer, ziet hier deſſelfs Beſchryving:

℞. *Sal. Communis igne fort. fus.*
Nitri Præpar.
Sal. Gemmæ ā ℥ij.
Abſinth.
Carduibened.
Tamariſc. ā ʒj.
Cubebar.
Galang.
Macis ā ℥ij.
F. Pulvis.

Dysphonia, een zwaare ſtem.

Dyspnoea, een moeijelyke ademhalinge / als de lucht raſſer en meer-maalen in gehaalt, en uitgelaaten word als naar behooren: de naaſte oorzaaken hiervan zyn, of op haar zelfs, of door 't medelyden der beledigde Spieren van de borſt, by voorbeeld: zwellingen, wonden, verlamming, enz. of dat de lucht-pyp der longen van verſcheidene dingen, als van wey, bloed, etter, zwellingen enz. belemmert zyn, als ook een te zaam-groeijnge der longen met 't ribbe-vlies aan de ribben: de nevensgaande oorzaken zyn dikke en zwaare lucht in de baaden, en dampachtige plaatzen, regenachtig, en nevelachtig weêr enz. tot de genezinge worden vereiſcht *Incidentia*, om dat de ziekte meeſt door een ſnot-achtige en ſlym-achtige ſtof word voortgebracht. Deze zyn *Gentian. Helen. Ariſtoloch. Iris*, *Arum*, *Scilla Leviſtic. Bryon. Lign. Guajac. Saſſafras*, *Salv. Hyſſop. Marrub. Meliſſ. Roſmarin. Gummi Ammoniac. Galban. Maſtich. Terebinth. Spiritus Aſthmaticus*, *Aqua Aſthmatic. Rudolph. Aq. Hyſſopi*, *Menth. Oxymel. Squillitic. Syrup. Nicotian.* &c. Uit deze kan naar behaagen een pap tot een afziedzel enz. gemaakt worden; na 't gebruik van deze, zyn de *Evacuantia* dienſtig, als *vomitoria*, *purgantia*, *Sudorifera*, *diuretica.* Indien 'er een *vitium* of gebrek des maags is, of een *Cachexia*, *Plethora*, *Scorbutus* &c. zo is 't nodig, dat die middelen gebruikt worden, dewelke tot yder ziekte in 't byzonder dienſtig zyn, 't welk op zyn behoorlyke plaats kan gezien worden: maar zo deze ziekte haaren oorſpronk heeft, van een *vomica pulmonum*, vergaderden etter, of van een ſteenachtige harde ſtof, die de takjens van de lucht-pyp bezet heeft, van water dat in 't harte-zakjen vergadert is, van een water-zucht in de borſt, gebultheid, of andere ongeſchiktheeden der lucht-vaaten enz. kan dezelve in 't geheel niet, of heel zeldzaam geneezen worden; want deze oorzaaken worden heel zeldzaam recht gekend aan levendige lichaamen (*a*).

Dystherapeuta; zyn ziektens dewelke heel moeijelyk om te geneezen zyn.

Dystichiasis, een geduurige vloeijinge van traanen, veroorzaakt door het ſteeken der hairen in de oog-leeden, die onder de natuurlyke groeijen, 't word beter geſchreeven *Diſtichiaſis*, of *Ditrichiaſis*, 't welk aldaar te zien is.

Dystochia, Zie *Partus difficilis.*

Dysuria, een moeijelykheid in 't water maken, dat is, als men heel weinig, en moeijelyk watert, waar by dikwils is pyn en zwellinge der lendenen en ſchaamdeelen. De oorzaak hiervan is, of in 't bloed, of in de water-weegen, 't zy in de nieren, blaaze, of roede: in 't bloed, als het zelfde taai, geſtremt, en tot de afſcheidinge van de pis onbequaam is; in de water wegen, als dezelve door zwaar vallen, of ontwrigtingen verſtopt zyn, of als dezelve met ſteenen en zand bezet, of ontſtooken zyn, of dat 'er een kramp-trekkinge of lamheid is, ook kan dit ongemak veroorzaakt worden door den verharden afgang. De genezinge word hier te weege gebracht door *Diuretica*, als door *Succus Betulæ*, *aqua Thermarum*, *Infus. Ligni Nephri-*

(*a*) Of om duidelyker te zeggen, men kan zeer bezwaarlyk achter de waare oorzaaken van deze ziekte in levende menſchen komen, zo ze door deeze aangehaalde veroorzaakt word.

phritic. Decoct. Apii , Chærefol. Aſparag. Dauci , Saxifrag. Abrotan. Adianth. Baccæ Juniper. Fructus Halicacab. Roſar. Sylveſtr. Tinctur. Nephritic. Opii , Amelung. Lapid. Cancr. Cryſtall. præp. Succinum, teſt. Ovor. calcinat. Tinct. Tartari , Sp. Sal. Ammoniaci, Sal. Ononidis, Stipit. Fabar. Sal. Ammoniac. &c. Deeze zyn ook altemaal dienſtig tegens de *Pituita* en *obſtructiones*; om het geſtremde bloed te verdeelen, worden 'er *reſolventia* vereiſcht, als *Sp. Corn. Cerv. Sang. Human. Liq. Corn. Cerv. Succinat. Tinct. Bezoardic. cum Sp. Corn. Cerv. Lap. Cancr. dens Apri , Antim. Diaphoret. rad. Rub. Tinctor. Sp. Salis Ammoniaci* ; indien 'er groote hitte is , worden 'er *refrigerantia*, vereiſcht , als *Nitrum* , *Succus Portulac. Emulſ. Sem. Cucurbit. Cucumer. Citrull. Sulph. Lycopod.* en *Anodyna* , als *Laud. Opiat. tinct. Anodyn. Croci* &c. Indien een verharde afgang de oorzaak daar van is, zo is een vermurwende Clyſteer goet beſtaande uit *Parietar. Malva*, *Atripl. violar. Filipendul. Chærefol. Petroſelin.* &c. In de *Miſcellan. Natur. Curioſ.* word dit gevonden als een heilzaam middel.

℞. *Terebinth. Venet.* ℥ß.
Vitell. Ovi No. j.
Sacchar. ℥ß.
Vini Rehnani ℥v.
F. Potio.
of
℞. *Succi Limon.* ℥ij.
Sp. Terebinth. ℥ij.
Vini Alb. ℥iv.
miſce.

anders word ook zeer gepreezen *Sp. Vitrioli* met 't *Aq. Petroſelin.* tot 't uitwendige gebruik worden veelderley Stoovingen , Clyſteeren , pappen, zalven , en inſpuitingen aangeprezen ; deze kunnen gemaakt worden uit *Herb. Parietar. flor. Chamomill. Hyperic. Chærefol. Plantag. Ol Scorpion. Petrol. Succin. Rutæ* , *Lilior. Alb. Papaver. Hyoſciam. Ung. Martiat. Agrippæ*, de *Althæa*, &c.

E.

EBE. EBU. ECB. ECC. ECH.

EBENUM LIGNUM, **Ebben-hout** / dit hout is niet in gebruik ; edoch ZACUTUS LUSITANUS *Lib. III. prax. Admir. Obſerv.* 112. ſchryft aan het zelfde een ſterke zweet-dryvende kracht toe.

EBULLITIO, EBULLIRE , een **opzieding** / wat dit is , is aan een yder bekend.

EBULUS, SAMBUCUS HUMILIS, **Hadig** / deze heeft een ſterke purgeerende kracht , edoch in deſſelfs deelen zyn eenige trappen : het *Infuſum Cort. radix Ebuli* purgeert heel ſterk , maar het *Decoct.* minder : het zaad word van een tot twee drachma gebruikt , de jonge uitſpruitzels of bladerkens zyn 't zachtſte van werkinge, ze worden door wyn verbetert.

EBUR **yvoor**/ EBUR FOSSILE, Zie *Elephas.*

ECBOLICA , worden genoemt die genees-middelen dewelke de vrucht in de zware baringe uitdryven en bevorderen, als ook die dewelke een mis-kraam veroorzaaken.

ECCHYMOSIS, de beweging , en opwellinge des bloeds.

ECCHYLOMA , is 't zelfde als *Extractum.*

ECCHYMOMA, Zie *Effuſio.*

ECHENEIS, Zie *Remora.*

ECHINOPUS , SPHÆROCEPHALUS LATIFOLIUS VULGARIS, **groot Ever-wortel/ Speer-diſtel** / word in de hooven aangequeekt, bloeit in de Zoomer: als de wortel gekookt , en 't afziedzel gedronken word, dryft ze het bloed uit de neuze , en 't zaad heeft een pis-dryvende kracht.

ECHINUS, word genoemt yder doornachtige vrucht.

ECHINUS MARINUS, een **Zee-Egel**/ word

word in de zee gevangen : deze is heel dienſtig voor den magen, hy dryft de pis, de aſſche van denzelven zuivert de ſtinkende zweeren, en neemt 't weeldrige vleeſch uit dezelve weg.

ECHINUS TERRESTRIS, Zie *Erinaceus.*

ECHIUM, **Slangen-hoofd / Slangen-kruid /** groeit aan de heggen, en aan de dyken, het bloeit in de maand Juny, de wortel daarvan word tegens de vallende ziekte, en hette in 't bloed gepreezen.

ECLEGMA, LINCTUS, LOOCH, een **likking / een flikking**, is een gedaante van een genees-middel, dat dikker als een Syroop, en dunner als een *Opiat.* is : dit genees-middel kan uit honig, en geinſpiſſeerden zuiker gemaakt worden, waarby men Syropen *Rob*, *Pulveres*, *Extracta*, *Oxy-Sacchar. Simpl.* en *Scillitic.* &c. doet, als ook *Ol. deſtillat. ſpecies diatragacanth.* 't is voor kinderen een gemakkelyk, maar voor oude een laſtig genees-middel ; de doſis daarvan kan zyn van een half onc. tot twee of drie oncen. De gelykmatigheid van de doſis is, dat men tot *loocb* of *mellis* ℥j. neeme *Syrup.* ℥ij. *Pulver.* ʒß. tot ʒj. op *Syrup.* of *loocb.* ℥j. *Eſſenſ.* of *Spirit.* ʒß. by voorb.

℞. *Mucilag. Sem. Cydon.*
Pſyll. c. Aq. Roſar.
fact.
Syr. é Succ. Rub. Idæi á ℥j.
Eſſent. Vulnerar. ʒj.
M. D. S.

verzachtende en genezende *Linctus* tegens geexulcereerde Amandelen.

ECPLEXIS, een **verſchrikking /** als de lyders met opene oogen leggen, van de ſpraak en overige zinnen berooft zyn.

ECRHYTHMUS een **ongeregelde pols /** is een pols die geen vorigen ſlag, of pols afwacht.

ECSTASIS, de hoogſte trap van bezwykinge, als de lyders eenige dagen als opgetoogen leggen.

ECTHYMATA GRÆCORUM, zyn de pokken, ziet daarvan by *Variolæ.*

ECTYLOTICA, worden genoemt die genees-middelen, die de harde huid, en de exteroogen wegneemen, en de hairen doen uitvallen.

ECTROPION, is een ziekte van 't onderſte lid des oogs, als 't zelfde verdraait is, dat men niets als het roode vleeſch ziet : dit is niets anders als ſpongieus vleeſch in 't oog-lid, 't welk door zyn zwaarte 't ooglid naar buiten draait: ontſtaat gemeenlyk van een lid-teeken.

ECZEMA, een **vuurige puiſt / die zonder** etter en pyn komt.

EDULCORATIO, **afzoetinge /** deze geſchied, ten eerſten, als men dranken, ofte genees-middelen met zuiker, enz. zoet maakt; ten tweden betekend 't in de ſtof-ſchei-kunde een wegneminge van de ſcherpte gelyk in de kalk-makinge en *magiſteria* geſchied: het word aldus gedaan, men giet op de ſtof heel dikwils water, of men giet 'er dikwils *Sp. vini* op, en laat denzelven afbranden, het welk zo lange herhaalt word, tot dat de kalk in 't geheel van zyn ſcherpte berooft is, zo dat hy geen ſmaak meer heeft.

EDULCORET. word dikwils in de recepten, voornamentlyk in een *Emulſio* of *Julapium* gevonden; het betekend zo veel als *edulcoretur*, dat is 't worde zoet gemaakt, met Zuiker of Syroop.

EFFERVESCENTIA, **opgeſtinge / opbruiſchinge / opwellinge / opziedinge /** de ſtof-ſchei-kundige brengen deze tot de *Fermentatio*, deze ontſtaat uit de verſcheidentheid der zouten; in de genees-kunde word gezegd *Effervescentia Sanguinis*, een opwellinge des bloeds dat is als ymand zeer verhit is.

EFFLORESCENTIA SCORBUTICA, een **neetel ziekte /** zyn kleine roode, harde blaarkens, vergezelſchapt met groote jeukte over 't geheele lichaam, welke jeukte zodaanig gevoelt word, als of 't lichaam door de Byen geſtooken, of met neetelen gebrand was : deze blaarkens verdwynen haaſt, en laaten ook geen etter of vochtigheid naa: ze worden dikwils geneezen door *Tinct. Corallior. Antiſcorbutic. mich.* ℥ij. of met *Eſſent. Myrrh.* tot een ʒj. als ook *Liq. Corn. Cerv. Succinat.* of *Sp. Bezoardic. Buſſii*; men kan daarby ook gebruiken tegens de jeukte *Eſſent. Croci*, of *Eſſent. Theriacal. Anodyn. decoct. Lignor.* en dergelyken meer.

EFFLUVIA, worden genoemt de allerfynſte en dikwils ongevoelige lichaamkens, dewelke uit verſcheide lichaamen vloeijen, en aan de lucht mede gedeeld worden.

EFFRACTURA, **een wonde des hoofds /** met beleediging van 't bekkeneel.

EF-

EFFUSIO, **een uitgietinge /** deze is, dat men 't water door een veranderinge, of door neiginge van een ſtof afgiete; anders betekend 't ook neipinge, Ziet daarvan *Sugillatio.*

ELABORATIO, **een uitarbydinge /** als men eenig ding in 't geheel volvoert, en tot zyn einde brengt, kan van de ſtof ſchei-kundige werkingen verſtaan worden.

ELÆOSACCHARUM, **geolyde zuiker /** zyn gedeſtilleerde oliën met zo veel zuiker als 't genoeg is, zodanig gemengd, dat ze in een vaſte gedaante kunnen uitgedeeld worden; men gebruikt tot ℈j. zuiker gt. ij. of iij. oly of op ℥j. zuiker ℈j. gedeſtilleert oly als by voorb. *Ol. deſt. Citri, Cinnamom. Lavendul.* &c. zo is een zeer goet *Elæoſaccharum Carminativum* te maaken, uit *Ol. deſt. Chamomill. gt.* xxiv. en *Sacchar. Alb.* ʒxij. en 't

ELÆOSACCHARUM SASSAFRAS, 't welk beſtaat uit *Ol. deſt. Saſſafras* ʒij. en *Sacchar. albi*, ʒvj. is een heerlyk middel tegens de katarren of zinkingen.

ELASTICITAS, is een gebruiklyk woord by de natuur-kundige, waardoor verſtaan word die kracht, door welkers vermoogen een onderdrukt, en tot een kleine meetinge gebracht lichaam zich poogt uit te bryden; of dat zich wezentlyk uitbryd, als de drukkende kracht maar een weinig vermindert: dit woord word veeltyds gebruikt, als 'er van de lucht geſprooken word.

ELATERIUM, is t vergaderde zap uit wilde komkommers, hebbende een zwartachtige verw, bitteren en walgachtigen ſmaak en taaie *conſiſtentie* dit zap heeft een buikzuiverende kracht, de doſis daar van is van vyf tot tien grein.

ELECTRUM, Zie *Succinum.*

ELECTUARIUM, een **Electuarie / t'zaamgeſtelde Conſerv / een Opiaat /** komt byna overeen met een *Bolus*, behalven dat dit genees-middel 't welk den naam van *Electuarium* voert, dunner is, als dat 't welk den naam van *Bolus* draagt: hiertoe worden veelderley *Conſervæ*, *Conditurae*, *Pulveres* en *Syrupi* in deze quantiteit genomen: ℞. op *Conſervæ* ℥ß. *Conditur.* ʒij. *Pulver.* ʒj. *Syr. q. ſ.* by voorb.

℞. *Conſerv. roſar.* ℥ij.
Scabioſ.
Tuſſilag. ā ℥ß.
Cond. rad. Helen.
Cichor. ā ʒvj.
Pulv. rad. Ireos flor. ʒiv.
Lactis Sulph. ʒj.
Antibect. poter. ʒß.
Balſ. Peruv. nigr. gr. xv.
Syr. de farfar. q. ſ.

Borſt *Electuarie*, om t'elkens zo veel te gebruiken, als op de punt van een mes kan leggen.

In de *Diſpenſatoria* worden verſcheide *Electuaria* gevonden, wy zullen daarvan maar eenige die noch in gebruik zyn aanhaalen, als:

ELECTUARIUM CAMPHORATUM: ℞. *Rad. Diptamn. Alb. Tormentill.* ā ʒij. *Zingibr.* ʒß. *Sacchar. cand.* ℥ij. *Mater. Perlar. Præp.* ʒß. *Nuc. Vomicar. Exteriori Cortic. Liberat. Corn. Cerv. Præp.* ā ʒij. *Camphor.* ℥j. *Theriac. Andromach.* ℥iv. *Sacchar. Alb. in Aq. Cetoſ. Solut. q. ſ. f. Electuarium.*

ELECTUARIUM HIERÆ PICRÆ SIMPL. ℞. *Aloës Succotr.* ℥xij *Aſari*, *Cinnamomi*, *Croci*, *Maſtich. Spic. Ind. Xylobalſam.* of in deſſelfs plaats *Lign. Aloës* ā ʒvj. *mellis deſpumat.* ℔ivß. als de honig by na koud geworden is, zo doet de poeijers daarby *f. Electuarium.*

ELECTUARIUM HIERÆ COMPOSITÆ CUM AGARICO, of PRO CLYSTERIBUS: ℞. *Specier. hier. Simpl.* zonder *Aloë*, *Agaric. Trochiſcat.* ā ℥ß. *Aloës Illot.* ℥j. *Mellis Deſpumat.* ℥vj. *f. Electuar.*

ELECTUARIUM HYDRAGOGUM, **water afleidende Electuarium** van *SYLVIUS* ℞. *Baccar. Juniper. q. ſ.* kookt dezelve in genoegzaame quantiteit waters, perſt ze door een doek, en kookt het doorgeperſte tot de dikte van een Syroop: neemt *Pulp. Tamarind.* ā ℥iv. *rad. Jalapp.* ℥iß. *Scammon. Elect.* ℥j. *Cinnamom. Acut. Sem. Fænicul.* ā ʒij. *Sacchar. Clarific.* ℥x. *f. Electuar.* de doſis daarvan is ʒij. iiij. of vj.

ELECTUARIUM MARTIALE, **ſtaal-Electuarium /** genoomen uit de *Miſcell. Natur. Curioſ.* ℞. *Conſerv. meliſſ. Puleg. flor. Anthoſ.* ā ℥j. *Cheiri*, *Cyani*, *Calendul. Calcatrippæ*, ā ℥ß. *rad. Pimpinell. Cond. Cortic. Aurant. Cond.* ā ℥ß. *Magiſter. flor. martis* ℈iijß. *Cryſtall. Tart. martiat.* ʒß. *Syrup. Artemiſ. Cinnamom.* ā *q. ſ. f. Electuarium* tegens de opgeſtopte maandſtonden.

ELECTUARIUM IN MENSIBUS NIMIIS,

MIIS, TIMÆI, een *Electuarium* tegens de overvloedige maandſtonden: ℞. *Conſerv. roſar. rubr. Antiq.* ℥iv. *Cydon. Cond.* ℥iß. *Spec. Aromat. roſat. Diarrb. Alb.* ā ʒj. *Croc. mart. adſtr.* ʒiij. *Corall. rubr. ppt. Smaragd. præp.* ā ℈j. *Bol. Armen. Terræ Sigillat. Strig.* ā ℈ij. *Syrup. Corall. q. ſ. f. Electuar.*

ELECTUARIUM OPHTHLAMICUM, *de Spina*; ℞. *Sem. Fœnicul.* ℥ß. *Siler. montan.* ʒij. *Euphraſ. Chamædr.* ā ʒvj. *radic. Chelid.* ℥ß. *Sem. Apii, Aniſi, Petroſelin. Puleg. Hyſſop. flor. Borragin. Bacc. Juniper. ſaxifrag.* ā ʒß. *mel. deſpumat. q. ſ. f. Electuarium* tegens de duiſterheid der oogen; en om 't geſicht te verſterken.

ELECTUARIUM CONTRA PESTEM, *Brandenb.* een *Elect.* tegens de peſt / ℞. *Theriac. Andr. Mithridat. Damocr. Diaſcord. Fracaſt.* ā ℥ß. *Antim. Diaphoret. rec.* ʒij. *extr. Angelic. Carduibenedict.* a ʒj. *ſpecier. Liber. ſine Aloë, de Gemm. frig. Lactis ſulph. Camphor.* a ʒß. *ſpirit. ſulph.* ℈j. *ſyrup. e ſucc. ſcord. q. ſ. f. Electuar.*

ELECTUARIUM SATYRIACUM, FISCHERI, een *Elect.* tegens de verzwakte mannelyke krachten: ℞. *Electuar. diaſatyr.* ℥ij. *Diagalang.* ʒij. *ſpecier. Diambr. Diamoſch. d.* ā ℈ij. *raſur. Priapi Cerv.* ʒß. *Nucleor. Pinear. rec. Piſtac. Amygdal. dulc.* ā ℥ß. *Carn. ſtinci marin.* ʒij. *Sem. Eruc. Urtic. Naſturt.* ā ℈j. *Pectuſc. Capon. Coct.* ℥iij. *Contr. & cum Mellis q. ſ. f. Electuar.*

ELECTUARIUM SCORBUTICUM, HOFFMANNI, een *Elect.* tegens de ſcheurbuik: ℞. *Conſerv. Cochlear.* ℥iiß. *Chamædr. roſar. Incarn. Inter. Citri* ā ʒvj. *Cort. Citr. Cond. Incis. rad. Zingib. ind. Cond. Incis.* a ℥ß. *Sp. Cochlear.* ʒij. *Sp. Vitriol. mart. rectific. miſt. ſimpl.* a ʒß. *ſyrup. Acetos. Citri, q. ſ. f. Electuarium.*

ELEMENTA, Elementen / zyn geheel eenvoudige lichaamen, dewelke noch op haar zelfs onder elkander, noch uit anderen beſtaan: maar uit dewelke alles is: en in dewelke wederom alles ontbonden word. De Stofſchei-kundige hebben vyf Elementen, als *Spiritus*, *Sal*, *Sulphur*, *Aqua*, en *Terra*, van welke de twee laatſte *paſſiva*, lydende en de andere *activa* of werkende genoemt worden; andere zyn 'er die drie van dezelve optellen, als *Mercurius*, *Sal*, *Sulphur*. *CARTESIUS* ſtelt *materia prima*, *ſecunda*, & *tertia*, dat is de eerſte, twede, en derde Stof; de navolgers van *ARISTOTELES* ſtellen 'er vier, als Vuur, Water, Lucht, en Aarde; deze kan men op een konſtige wyze in een glas aldus vertoonen: ℞. *Ol. Petræ*, deſtilleert het drie maanden in de Zon, verwt 't met *Raſur. Lign. Braſiliens. Flav.* giet daarop *Sp. vini rect.* die met *Pulv. Lign. Santal.* rood geverwt; voor het derde gebruikt men *Ol. Tart.* dewelke gedilueert en met *Flor. Virid. Æris* gemengd is; om de Aarde te vertoonen, kan men *Lap. Granator.* die in kleine ſtukken geſtampt is daarby doen.

ELEMI GUMNI, Aethiopiſche Olyboom harſt, is een geel witte, en ietwes groenachtige, vette en doorſchynende Gom; als dezelve in brand geſtooken word, geeft hy een zeer aangenaamen reuk: deze Gom komt in groote ſtukken tot ons uit Æthiopien, welke ſtukken de zwaarte van 3. tot 4. ponden hebben, en in blaaderen van de *Canna Indica* gerolt zyn: deze Gom vloeit uit een Boom, dewelke geſpleeten word (*a*) deze Boom is van een middelmatige groote, hy draagt roode Bloemkens, op de welke vruchten gelykenende naar Olyven te voorſchyn koomen; de beſte Gom moet zyn droog, en een weinig week-achtig. Het is een uitneemende wond-balzem, voornamentlyk in de wonden des hoofts; *HOFFMAN* maakt ook een plaaſter van denzelven tegens de hevige pyn in de ſchouderen.

ELEOSELINUM, Zie *Apium.*

ELEPHANTIASIS, Zie *Lepra Arabum.*

ELEPHAS, een Olyphant / is een zeer groot Dier, het word gevonden in Ooſt-Indien, en Æthiopien; men vind hiervan by de Drogiſten de tanden of *Dentes Elephantis*, welke *Ebur* of yvoor genoemt worden: deze tanden zyn heel groot, zo in lengte als dikte, van buiten geel, en van binnen wit, hare ſwaarte is ongelyk, na groote van het Dier daar ze van gekomen zyn, zynde 'er zommige die 50, 60, 100, en meer ponden kunnen haalen. Het yvoor komt tot ons in heele tanden en word genoemt *Ebur integrum*, of in *fragmenta*. In de Geneeskunde is in gebruik *Raſura Eboris*, geraſpt yvoor, dit word tegens alle zoorten van koortzen, geel-zugt, verſtoppingen in lever, en milt gebruikt; noch heeft men 't

E-

(*a*) Dat is de baſt des Booms, word op verſcheide plaatzen zodaanig open geſpleeten, gelyk men hier te lande eenige ſneetjes naar de langte in de Boomen doet.

Ebur ſine igne of *Philoſophice Calcinatum.* maar als 't yvoor wel gecalcineert is, word 't genoemt *Ebur uſtum.* hiervan is wederom twederlei zoort, het eene word in een open vuur zo lang gebrand tot 't wit is, dit word genoemt *Spodium ex ebore*; dit *Spodium* moet van buiten en binnen zyn, wit, zwaar, murw, en uit fraaie Schilfers beſtaan: dit *Spod.* heeft een opſtoppende kracht, en word benevens de *Trochisci de Spodio* zeer gepreezen tegens alle buikloopen, als ook tegens de witte vloed. Als 't yvoor in een toegedekt vat gecalcineert word blyft 't zelfde heel zwart. Zomtyds worden 'er ook diergelyke groote tanden in de aarde gevonden; deze zyn van buiten geel, en van binnen wit, als ze aan de tonge gehouden worden, blyft de tonge daar aan kleeven; of nu deze ſtukken dewelke naar tanden gelyken voortkomen van tanden, die in de aarde bedolven, en door dezelve gecalcineert zyn? of dat dezelve uit een vette aarde, of *marga* door de kunſt der Natuur aldus gevormt worden? zulks ſtaat aan de Natuur-kundige te beſliſſen 't *Ebur foſſile* komt in krachten met 't *unicornu foſſile* overeen.

ELEVATORIUM, een **opheffer/** een **hef-tuig/** een **hef-boom/** is een chirurgicaal Inſtrument waarmede de nedergedrukte herſen-pan opgeligt word.

ELIXATIO, een **opziedinge/ opkokinge** deze geſchied als men zekere dingen met eenig vogt door kokinge doorweekt of murw maakt.

ELIXIR (*a*), **een uittrekzel/** is een genees-middel 't welk uit veele eenvoudige dingen, door een daar toe bequaam *menſtruum* of Schei-vogt getrokken is; van verwe donker: men vind in de Apotheeken veele zoorten, van welke wy noodig geoordeelt hebben eenige aan te haalen: als

ELIXIR ALEXIPHARMACUM DOLÆI Gift-tegenſtaande *Elixir.* ℞. *Sp. Baccar. Junip. per fermentat. Parat.* ℔ß. *radic. viperin. Virgin. Valer. ana* ℥ij. *Croci*, *Myrrha* ℥ß extraheert de *Eſſentia* en ſolveert in dezelve *Camphor.* of *Succin. ana gt.* vj. *f. Elixir.*

(*a*) Het woord *Elixir* is afkomſtig van 't Arabiſche woord *Elecſchir*, of *Eliecſhir*, of *Alecſhir*, volgens G. MOEBIUS *in Epit. inſtit. med. p.* 705. andere meenen dat 't genoomen is van 't Griekſche woord ἕλκω *trabo* trekken.

ELIXIR APERITIVUM CLAUDERI: ℞. *Sal. Cin. Clavellat. depurat. aq. flor. Sambuc. Cochlear. Naſturt. ana* ʒvj. mengt en *filtreert* het, doet daar by grof geſtampte *Aloës*, *Myrrhæ*, *ā* ℥j. *Croc.* ʒß. laat het digereeren *f. Elixir.* 't opent alle verſtoppingen.

ELIXIR ASTHMATICUM REGIOMONTANOR. ℞. *Tart. Rub. opt. depurat. nitri depurat. ana* ℔ß. doet deze gemengd zynde in een ſmelt-kroes, zet den zelven op 't vuur tot ze vloeibaar worden, doet allengskens daarby *Antimon. Crud. opt. Pulveris.* ℔ß. en laat het zo lange in 't vuur ſtaan vloeien tot de maſſa heel rood is, rood geworden zynde, giet dezelve in een koperen vyzel, ſtampt ze tot een poeyer, doet dit poeyer in een Kolf, en giet daar op: *Sp. Vin. Alcoholiſat.* ℔iijß. laat dit eenige daagen in een warme plaats digereeren, tot de Tinctur rood is, giet dezelve door een Filtrum, en doet daarby *ol. Aniſi rectif.* ʒiij.

ELIXIR BALSAMICUM HOFFMANNI, *HB. Scord.* miij. *Flor. Cent. min.* mj. *Myrrh. Elect.* ʒß. *Croci* ʒj. *Succini*, *Zedoar. nuc. Moſch. ā* ʒiij. *Ligni. aloës*, ʒjß. *Cortic. Aurant.* ℥ß. *Olei Cardamom. Caryophyll. ana gt.* x. *Spirit. Vin. Tartaris. Menſ.* j. *Spir. Sal. Ammoniaci* ℥j. *f. Extractio.* Ziet *POTERI opera pag.* 186.

ELIXIR BENZOËS LE MORTII: ℞. *Flor. Benzoës* ʒij. *ol. Benzoës cum Sp. Salis rectif.* ℈j. *olei Lign. Rhod. gt.* v. *Moſch. gr.* iv. *Zibeth. gr.* ij. *Spirit. vin. recctif.* ℥iij. *Sal. Tart.* ℈ij. laat dit eenige daagen digereeren en *filtreert* het.

ELIXIR CACHECTICUM ETTMULLERI. ℞. *Aloës* ℥j. *Gummi Ammoniac.* ʒvj. *Myrhæ* ℥ß *Croci* ʒij. *Tinct. Tartari q. ſ. Digereert* en *extraheert* deze, de *Doſis* daarvan is *gt.* XXX tot XL.

ELIXIR CAMPHORÆ: ℞. *Camphor.* ℥ß. *Sal. Tart.* ʒjj. *Olei Caryophyllor. gt.* vj. *aniſi gt.* x. *Spirit. frument. rectific.* ℥v. mengd en deſtilleert 't, *cohibeert* 't eenige malen en verwt den overgehaalden geeſt met *Crocus* ʒj. dit is een uitneemend middel om te ſweeten en de Koors te verdryven.

ELIXIR CEPHALICUM WEDELII, ℞. *Rad. Pæon. Mar.* ℥j. *Galang. Valerian. Doronic. Fol. Rorismarin. Mari Veri*, *Salviæ ana* ℥ß. *Flor. Anthos*, *Lavendul. Lilior. Convall. Pæon. Stœchad. Arab. Betonic. ana* ʒij. *Cubebar. Succin. ana* ʒvj. *Viſci Corylini*, *Ladan. Lign. Aloës ana* ʒiij. *Coſti*

Ver. Anacard. ana ℨj. Snyd deze alle heel fyn, en *extraheert* dezelve met *Sp. Vitrioli Cephalic. f. Elixir.*

Elixir cinnamomi Pharmac: Norimb. ℞. *Aquæ Cinnamom.* ℥vj. *Spirit. Vin. Rectificatiſſ.* ℥iv. *Elæoſacchar. Cinnamom.* ℥iß *Cinnamomi acuti* ℥j. mengd deze te zaam laat ze eenige daagen *digereeren*, en *filtreert* 't *Elixir.*

Elixir epilepticum Timæi: ℞. *Rad. Pæon.* ℥j. *Doronic. Dictamn. Dentar. ana* ℥ß *Flor. Pæon.* ʒvj. *Lavendul. Lilior. Convall. Stœchad. Arab. Primul. Veris, Cheiri, Tunic. Anthos, Tiliæ ana* ℥ß. *Sem. Pæon. Viſc. Querc ana* ʒv. na dat deze te zaam gemengd zyn, zo giet daar zo veel *Sp. Ceraſor. nigr.* op dat hy vier duim daarboven ſtaat, laat 't in *Baln. Mar.* drie daagen *digereeren*, perſt de vogtigheid van deze kruiden, en deſtilleert deezen *Sp.* tot op de helft, doet dan by dit gedeſtilleerde *Theriac. Andr.* ℥iß *Mithridat.* ℥ß *Caſtor.* ʒiij. *Sal. Succin.* ℈iv. *digereert* dit drie daagen *filtreert* 't, en doet daar noch by *Tinct. Lunæ.* ℥ß *f. Elixir.* deze is dienſtig tegens de vallende ziekte en andere toevallen die met ſtuip-trekkingen vergeſelſchapt zyn.

Elixir febrile D. Krucks. ℞. *Rad.* ℥ij. *Gentian.* ℥ß *Zedoar.* ʒij. *Caryophyll.* ℥ß. *Bacc. Juniper.* ʒjj. *Sal. Vol. Corn. Cerv. Camphor. ana* ℥ß. ſtampt deze, en infundeert ze in *Sp. Frument. Rectif.* ℔iij. laat ze drie daagen ſtaan, neemt dan *Cortic. de Chin. Opt. Pulv.* ℥iv. *Sal. Tartari probe Contus.* ℥ß. infundeert deze in *Sp. Salis Ammoniac. Vinos.* ℔jß. als nu de voorige zo wel als deze laatſte, drie daagen yder in 't byzonder getrokken zyn, zo mengd dezelve te zaam, en laatze te zaam gemengd zynde noch twee dagen trekken, filtreert en bewaart 't *Elixir.*

Elixir juniperinum, *Bacc. Juniper Opt. q. v.* deſtelleert dezelve met *Sp. Juniper. q. ſ.* het gediſtelleerde giet op *Rob. juniperi* en *Cynosbati. ana q. ſ.* maakt 't zoet met zuiker en filtreert 't, dit is dienſtig tegens den ſteen.

Elixir mellis Waldschmidii, ℞. *Mel. Opt.* ℥iv. *Sp. Vin.* ℥xx. *digereert* deze zeven daagen doet daartoe *Sp. Sal. Ammoniaci* ℥ij. *f. Elixir.*

Elixir ad menses Suppressos Regiomontanor. ℞. *Sal. vol Succin. Cornu Cerv. ana* ʒß. *Flor. Sal. Ammoniac. Sal. Tart. ana* ʒiß *Ol. Deſt. Succin.* ℈ij. als deze alle wel onder een gemengd zyn, zo giet daarop *Eſſent. Caſt. Croci, Myrrh. ana* ℥vj. *Sp. Juniperi* ʒß *Extract. Artemis. Inſpiſſat.* ʒß. laat deze acht daagen te zaam in een wel geſlooten glas in *digeſtio* ſtaan. *f. Elixir.* om de opgeſtopte *menſes* te doen vloeien.

Elixir Nephriticum Fischeri: ℞. *Sp. Salis Rectif. Mediante Raphan. Sp. Tart.* ā ℥j. *Extr. Bacc. Juniper. Veronic. ana* ℥ij. *Syrup. Raphan. Fern.* ℥ij. *Aquæ Fœnicul. Cichor. ana* ℥iij. laat deeze dertig daagen in *digeſtio* ſtaan, en *filtreert* 't *Elixir* de *doſis* is *gt.* xv. in *Aq. Hedr. Tereſtr.*

Elixir Pectorale D. MICHÆLIS ℞. *HB Pulmonar. Gnaphal. Montan. Praſſii, Korellæ, Scabios. Hyſſop. ana* mj. *Flor. Helenii, Scabios. ana* miv. *Rad. Enul. Tuſſilag. ana* ℥j. *Ariſtoloch. Rot. Ireoſ. Flor.* ā ℥ß. *Maſtich. Myrrh. Elect. Croci Orient. Succi Liquirit.* ā ℥j. *Cardamom. Elect. Cinnamom. ana* ʒß. *Benzoës Elect.* ℥j. *Styrac.* ℥ß. *Alipt. Moſch.* ʒiij. *Sem. Urtic.* ℥ß. *Naſturt.* ʒij. *Sacchar. Cand.* ℥iv. maakt dit alles vogtig met *Sp. Sulph. q. ſ. Infundeert* 't in *Sp. Hiſſop. q. ſ. f. Elixir.*

Elixir Proprietatis Paracelsi: ℞. *Aloës, Myrrhæ* ā ℥ij. *Croci* ℥j. maakt de *Myrrha* vogtig met *Sp. Sulph*, mengd 't alles onder een, en giet daarop *Sp. Vin. rect.* zo veel dat dezelve drie vingeren breed daarmede bedekt zyn, zet het agt daagen in warm zand om te *digereeren*, giet alsdan den *getinctureerden Spiritus* zagjes af, en doet wederom nieuwen daarop, laat 't wederom als voorheen *digereeren*, giet alsdan deze twee *getinctureerde* te zamen, en bewaart ze tot 't gebruik. Le MORT doet *Salis Tartari.* ℥ß. en MARGGRAV doet noch daarby *Sp. Sulph. per Campan.* ℥ß. en CROLLIUS neemt *Sp. Sulph. per Campan.* alleen.

Elixir proprietatis correctum, ℞. *Sp. Juniper. Roriſmajal.* van den Terpentyn getrokken, en van 't oly geſcheiden *ana q. pl. Spirit. Vitriol. q. ſ.* mengd dit, en giet 't op *Aloës, Myrrhæ, ana* ℥iß. *Croci* ℥ß. laat 't acht dagen *digereeren*, en *filtreert* 't. *f. Elixir.*

Elixir proprietatis dulce, anders genoemt *Polychreſtum* of *Romanorum:* ℞. *Aloës, Myrrh.* ā ℥ij. *Croci*, ℥ß. deze tot een poeijer gemaakt zynde zo giet daar op *Liquor. Nitri fixi*, *q. ſ.* laat 't eenige daagen *digereren* tot het droog word, einde-

delyk giet daarop *Sp. vin. rectif. q. ſ.* bewaart den getinctureerden *Spiritus* tot 't gebruik, andere *extraheeren* dit met de *Tinct. Tartari.*

ELIXIR PROPRIETATIS PESTILENTIALE ANGLOR. ℞. *Aloës*, *Myrrhæ*, *ana* ℥ß. *Sp. Corn. Cerv.* ℥ij. *Alcohol. vini* ℥iv. laat dit te zaam *digereren*, en *filtreert* 't.

ELIXIR PROPRIETATIS SCORBUTICUM BRANDENBURG. ℞. *Aloës Socot. Myrrhæ* ā ℥j. *Croci* ℥ß. *Sp. Vin. Tartaris.* ℥xvj. *Salis Dulcis* ℥viij. *Cochlear.* ℥iv. laat dit *digereeren*, en *filtreert* 't.

ELIXIR PURGANS RIVINI. ℞. *Scammon.* ℥iij. *Aloës Hepatic. Myrrh. Croc. Opt. ana* ℥j. *Gutta Camboid.* ℥iß. *ſolveert*, en *extrabeert* deze yder in 't byzonder met *Sp. Vin. Tartaris.* en vermengd ze daar na.

ELIXIR SALUTIS PHARMAC. BATEAN. ℞. *Fol. Senn.* ℥iv. *Lign. Sanct. Rad. Enul. ſic. Sem. Aniſi*, *Carvi*, *Coriandr. Rad. Glycyrrhiz. raſ. ana* ℥ij. *Uvar. Paſſar. exacinat.* ℥viij. *Aq. vitæ* ℔vj. laat dit vier daagen op een warme plaats *macereren*, en *filtreert* het. Zommige doen ook daarby *Sal. Tartar. Rabbarb. Scammon.* &c.

ELIXIR STOMACHALE D. MICHÆLIS. ℞. *Herb. Menth. Criſp.* m jv. *Meliſſ. Puleg. Salv.* ā mij. *Rad. Pimpinell.* ℥ij. *Calam. Arom. Galang. Zedoar. ana* ℥j. *Granor. Maſtich.* ℥jß. *Cubeb. nuc. Moſch. Cinnam. elect. Macis*, *Caryophyllor.* ā ℥ß. *Coriandr. ppt.* ℥j. maakt deze alle vogtig met *Sp. Vitriol. Philoſoph.* en *extrabeert* ze met *Sp. Menth. filtreert* 't *Elixir* en doet daar toe *Extract. Acori veri q. ſ.*

ELIXIR UTERINUM WEDELII: ℞. *Rad. Pæon. Mar. ſuccini flav. Myrrh. elect. Caſtor. ana* ℥j. *Rad. Zedoar. Galang. Diptamn. Cret. ana* ℥ß. *baccar. Laur. Antophyll.* ā ʒij. *Camphor. Croci ana* ʒj. *Contus. Concis. groſſ.* en *extrabeert* ze met *Sp. Vin.* of *Roriſmarin. q. ſ. f. Elixir* de *Doſis* is gt. xxx.

ELIXIR VITÆ MATTHIOLI: ℞. *Cinnamom.* ʒx. *Zingiber.* ʒv. *Santal. Citrin.* ℥iß. *Zedoar.* ʒv. *Caryophyllor. Galang. Nuc. Moſch. ana* ʒiij. *Macis* ʒij. *Ligni Aloës*, *Cubebar. ana* ʒj. *Cardamom. utriuſque ana* ʒiijß. *Sem. Melanth.* ʒiij. *Anis*, *Fœnicul. Paſtinac. Sylveſtr. Ocim. Rad. Angelic. Caryophyllat. Calam. Aromat. Phumin. Fol. ſclareæ*, *Thymi*, *Calaminth. Puleg. Menth. Serpill. Amaraci*, *ana* ʒij. *Flor. Roſar. rubr.* ʒiijß. *Salv. Betonic. Roriſmarin. Stœchad. Borag. Bugloſſ.* ā ʒjß. *Cortic. Citr. exter.* ʒiij. *Incis. contrit.* en laat deze alle vyftien daagen in *Sp. Vini rectif.* ℔xij. *macereren* deſtilleert ze en doet in 't gedeſtilleerde *Santal. citrin.* ʒijß. *Ambr. grys. Moſch.* ā ʒß. als 't *gefiltreert* is, zo doet daarby *Julepi Roſati* ℔j.

ELIXIR VITRIOLI MYNSICHTI: ℞. *Galang. min.* ℥iß. *Calam. Arom.* ℥j. *Menth. Criſp. Salv. Acut. ana* ℥ß. *Cinnamom. elect. Caryophyll. Zingib. alb. ana* ℥iij. *Nuc. Moſch. Cubebar. ana* ʒij. *Lign. Aloës ponderoſ. Cortic. Citri. ana* ʒj. *Sacchar. Cand. alb.* ℥iv. *m. f. Pulvis.* maakt deze vochtig met *Sp. Vin.* en giet als dan daarop *Sp. Vitriol. volat.* of *Sp. Vitriol. Martis*, *q. ſ.* laat 't eenige weeken *digereren filtreert* 't *Elixir* en bewaart 't: op 't overgeblevene kan men wederom *Sp. Vin. q. ſ.* gieten en *extraberen* de *Eſſentia*, wel *geextrabeert* zynde kan men de *Extractiones* te zaam mengen, laaten ze veertien daagen in *Baln. Mar. circuleren*, en tot 't gebruik bewaaren.

ELIXIVIATIO, een **uitloginge**/ deze geſchied als men uit de aſſche der *Vegatibilia* door 't opgieten van warm water een looge maakt, om uit deze een *Sal fixum* te maaken.

ELYTHROIDES, of VAGINALIS, 't **Scheedevlies**/ is 't eigen vlies dat de ballen omvat.

EMBAMMA een **Sausse**/ is een vloeiend *Condimentum*, 't welk by de ſpyze gebruikt word, om de ſmaak te verbeteren; of om grooter eet-luſt te verwekken; of om de rauwigheeden des maags t'onder te brengen.

EMBROCATIO, IRRIGATIO, een **inwryvinge**/ is een vloeiend genees-middel, 't welk allengskens op zeker deel gegoten, en daarna in gewreven word. Deze zyn allerley *Spiritus* als *Sp. Salis Ammoniac. Lumbric. terreſtr. Formicar. Corn. Cerv. Aq. Carbunc. Regin. Hung. Apoplect. Epileptic.* als ook de *Eſſentiæ*, als *Flor. Anthos*, *Meliſſ. Caſtor.* &c. de *Balſama* en *Olea deſtillata* hebben kracht om de pynen te verlichten, en om te verſterken; en de te zaam trekkingen te verſlappen. Ziet hier een voorbeeld van een water 't welk uitwendig kan gebruikt worden, om allengskens naa malkaar in te wryven.

℞. *Aq. Regin. Hung.*
Sp. Lumb. terreſt.
Balſam. Angelic. ā ℥j.
M. D. S.

of

℞. *Ol. Petr. Alb.* ʒij.
Deſt. Roriſmarin.

 Jo

Juniper. *à* ℈ij.
M. D.

EMBRYO, 't Kind of de vrucht in 's Moeders lichaam, zo, dat alrede alle de ledematen geformeert zyn.

EMBRYOTHLASTES, EMBRYULCUS, een haak, is een Chirurgicaal Inſtrument om de doode vrucht uit 's Moeders lichaam te haalen.

EMBRYOTOMIA, EMBRYULCIA, de ontledinge van een onvolwaſſen Vrugt / of de uitſnydinge van een dode vrugt uit 's Moeders lichaam, als men tot deze *Operatie* overgaan zal, moet men verzekert zyn, dat de vrugt doot is, hiervan verzekert zynde, begint men met de *Operatie* op volgende wyze: laat de zwangere Vrouwe op den rug leggen, doet een ſnee naar de lengte onder den navel ter zyden van de *Linea alba*, deze ſnee moet zo diep zyn, dat men den *Uterus* zien kan, als dan moet dezelve geopend, en de vliezen waar in 't kind gewonden van malkander geſcheiden, en het kind daaruit gehaalt worden.

EMESIS, EMETICUM, Zie *Vomitorium.*

EMETOLOGIA, word genoemt de verhandeling van de braakmiddelen.

EMMENAGOGA, worden genoemt die middelen dewelke men gebruikt, om de na geboorte af te dryven; de baringe te verhaaſten; en voornamentlyk om de opgeſtopte maand-ſtonden te bevorderen: deze zyn *Rad. Ariſtoloch. Rub. Tinct. Fol. Artemis. Meliſſ. Roriſmarin. Sabin. Flor. Calend. Crocus. Bacc. Laur. Coſt. Arabic. Sp. Corn. Cerv. Tinct. Croci, Elixir Uterin. Croll. Borax, Myrrh. Flor. Sulph. Succin. Ol. Sabin.* &c. deze middelen moeten omſigtig voorgeſchreven worden, voornamentlyk aan de jonge Vryſters.

EMOLLIENTIA, verzagtende dingen / zyn die middelen door welkers zachte warmte en vogtigheid de harde en opgeſwollene deelen week gemaakt worden: men gebruikt deze in de gedaante van een *Fotus, Cataplaſma*, of *Decoctum* enz. de ſimpele *Emollientia* zyn deze *Rad. Althææ, Lilior. Albor. Bryon. Malv. Herb. Alth. Branc. Urſin. Malv. Melilot. Mercurial. Betonic. Sem. Cydon. Fœn. Græc. Lini, Pſyllii, Maſtich. Ol. Olivar. Lini, Lilior. Albor. Hyper. Dyachyl.* de *Melil.* &c.

EMPASMA, is 't zelfde als *Catapaſma.*

EMPETRUM, SANAMUNDA SECUNDA CLUSII, Keller-hals / met wolachtige bladeren groeit aan de Zee, bloeit in de maand February, als men een *drachma* van de wortel met 't afkookzel van *Cicers* gebruikt, purgeert dezelve heel ſterk.

EMPHRAXIS, een verſtoppinge, 't zy ook in wat deel dezelve is.

EMPHYSEMA, een opblazinge / een ſwellinge der oog-leeden, als dezelve door wind of door een beſloten lugt opgeblazen worden, hier tegen gebruikt men vlugge *Diaphoretica* en *Carminativa* als *Sp. Nitr. Dulc. Eſſent. Carminativ. Cortic. Aurantior. Ol. Carvi, Tinct. Cinnamom. Macis, Sp. Anis. Angelic. Sp. Salis Ammoniac. Aniſat.* &c. uitwendig gebruikt men ſakjens uit *Flor. Chamomill. Sambuc. Sem. Aniſi, Cumini, Herb. Rut. Scord. Malv. Baccar. Laur.* deze kan men in wyn kooken, of:

℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
Calc. Viv. *à* ℥ij.
Sp. Vin. Camphorat.
Angelic.
Matrical. *à* ℥j.
Miſce.

Dit kan met dubbele drukdoeken warm om geſlagen worden; ook kan men gebruiken 't *Cerat. de Cumin. Empl. de Baccar. Lauri, de Thea, de Labdan.* &c. de opblazende ſwelling der oog-leeden word ook genoemt *Phyſodes*: als ook een ontſtekinge derzelven, dat is als 'er onder de *Cuticula* zig overvloedige winden zetten, welke veroorzaakt kunnen worden van ſcherpe dingen, door 't ſteeken van Byen enz. om deze te genezen zo kan men inwendig gebruiken *Diaphoretica*, als *Liq. Corn. Cerv. ſuccinat. Tinct. Tart. comp. Tinct. Antimonii bezoardic* uitwendig kan men de plaats beſtryken met *Sp. Theriacal. Camphorat. Sp. Urinæ, Balſam. Peruvian. Balſam. nervin. ſpasmodic. Mynſichti, Empl. de Ammoniaci.*

EMPIRICA MEDICINA is een zoort van menſchen die haar onder de Geneesmeeſters tellen; de genezings-wyze van deze, is alleen op de ondervindinge gegrondveſt. De eerſte voorſtander dezer Bende is geweeſt *ACRON AGRIGENTINUS*, die na dat hy 't gezonde oordeel ter zyden geſtelt hadde, zich alleen vergenoegde met de ondervindinge. Maar heden ten dage word dat ſlag van volk als quak-zalvers, markt-ſchreeuwers enz. *Empirici* genoemt.

Emplastrum, een Plaaſter / is een uitwendig genees-middel, 't welk op lywaat, of zeem geſtreeken word, om op de huid of de wonde te leggen. Een plaaſter beſtaat gemeenlyk uit oly, vet, merg, Booter, ſlym, poeyer, was, pek, harſt, en gommen, dewelke warm tot een behoorlyke klomp, en dan tot ronde dikke rollen *Magdaleones* genoemt, gemaakt worden. In de *Diſpenſatoria* of opgeſtelde Apotheeken zyn vele zoorten te vinden, wy zullen hier maar eenige der noodzakelykſte aanhaalen.

Emplastrum Album Coctum: ℞. *Olei Olivar.* ℔ij. *Ceruſſ.* ℔iß. *Ceræ* ℥iv. laat 't loot witkooken, en doet eindelyk 't was daarby, deze Plaaſter word ook *Empl. de Ceruſſa* genoemt.

Emplastrum de Ammoniaco: ℞. *Mucilagin. Sem. Fœn. Græc. Lini. ana* ℥j. of *Ol. Irini.* ʒvj. *Pingued. Anat. Anſerin. Gallin. ana* ʒiß. *Unguent. de Altb.* ʒij. kookt dit zo lange tot alle vochtigheid verteert is, doet daarby *Ceræ flav.* ℥ij. *Reſin. Pini.* ʒvj. als deze geſmolten zyn, en van 't vuur genoomen worden, zo doet noch daartoe *Terebinth.* ℥j. waarin *Pulv. Ammoniaci* ℥ß. en *Galban. Puri* ʒj. *geſolveert* en geſmolten zyn: eindelyk doet noch daarby gebuilde, of door gezifte Roggen Semelen ℥ß. *Rad. Bryon. Irid. Illyr. ana* ʒij. *Bdellii* met *Acet. Rut.* tot een pap gemaakt *Empl. de Melilot.* ʒvj. *f. ſ. a. Emplaſtrum.*

Emplastrum Apoplecticum Hoffmanni: ℞. *Macis, Nucisſtæ, Oliban. Maſtich. Styrac. Calam. Gummi. Juniper. ana gr.* LXV. *Roſar. rubr.* ʒj. *Ladan.* ℥iv. maakt deze in een warmen Vyzel tot een plaaſter.

Emplastrum Apostolicum Brandenburgens: ℞. *Rad. Ariſtoloch. Dictamn. Cretic. Æris uſt. Æris ſquamar. ſubtiliſſimar. rufar. Æruginis ana* ℥j. *Lapid. Calaminar.* ʒvj. *Lithargyr.* ℥vj. *Ceræ citrin. Colophon. ana* ℥ij. *Bdellii, Galban. depurat. Myrrhæ, Propoleos, Sarcocoll. Terebinth. Glutin. Viſci Quercin. ana* ℥j. *Gummi Ammoniaci depurat. Thuris, ana* ʒvj. *Maſtich. Mumiæ ana* ʒjß. *Olei veter. q. ſ.* als 't Was, en Spiegelharſt geſmolten zyn, worden daarby gedaan de geſolveerde *Gummi. Ammoniac.* en *Galban.* de Terpentyn, als ook de overige *ingredienten* die van te voren tot Poeijers moeten gemaakt zyn.

Emplastrum Basilicon. Majus: ℞. *Ceræ Alb. Reſin. Pin. Sevi Vaccin. Picis Græc. nigr. Terebinth. Thuris, Myrrh. Olei commun. ana* ℥j. laat het talk, was, harſt, en pek te zaam ſmelten; mengd de tot poeyer gemaakte *ingredientia* met het Oly en Terpentyn. *f. l. a Empl.*

Emplastrum de Betonica of Cephalicum Regium Zwolfferi: ℞. *reſin. Styracis, per expreſſ. factæ* ℥ij. *Ladani per extract. parat.* ℥j. *ol. expreſſ. Nuc. Moſch.* ℥iij. als deze op een klein vuur geſmolten zyn, zo ſolveert daarin deze volgende *Pulv. Gumm. Tacamabac. Animæ ana* ʒx. *Olibani in granis* ℥j. by deze doe *Ol. deſt. Lign. rhodi* ʒij. *Lavendul. majoran. â* ʒj. *Coriandr.* ʒß. als deze alle met malkander gemengd zyn, zo kan men deze volgende heel fyn geſneeden en tot bry geſtampte kruiden, bloemen, en poeijers daarby doen: als *herb. recent. Betonic. cum florib. Majoran. Roriſmarin. cum florib. Gemmar. Populi arbor. recent. ana* ℥j. *flor. recent. Cheiri, Aurantior. Tunic. ana* ℥ß. *pulv. Succini Alb. præp.* ʒvj. *Lign. Aloës gummoſ.* ℥ß. *Croci opt. Orient.* ʒij. *nucleor. Perſicor. Ceraſor. excorticat.* ℥ß. als deze met *aq. Roſar. frag. q. ſ.* tot een pap geſtampt, en door een hairen zeef geſlaagen zyn, zo mengd dezelve alle by een zagt vuur. *f. l. a. Emplaſtrum.*

Emplastrum Carminativum Sylvii: ℞. *Gumm. Ammoniac: Bdellii, Galban. ana* ℥ß. *Myrrh. rubr. Olibani, ana* ʒij. *Opii thebaic.* ʒj. ſolveert deze alle in *Acet. Squillitic. q. ſ.* inſpiſſeert ze wederom en doet daar by *Balſam. Peruv.* ʒj. *Ceræ citrin. Colophon. â* ʒiij. *ol. deſt. Carvi*, ℈ß. *Philoſophor.* ʒj. *Terræ* ʒß. *Terebinth. venet. q. ſ. f. Emplaſtrum.*

Emplastrum Catholicum Bur. Rhi. ℞. *Opoponac.* ℥ij. *Gumm. Anim. Bdellii, Carann. Hedr. Tacamahac. Thuris ana* ℥iv. *Balſam. Peruvian.* ℥iij. *Terebinth.* ℥v. *Ceræ ad Pondus. Omnium f. l. a. Empl.* deze plaaſter kan voor maag-pyn, Podagra, en tand-pyn gebruikt worden.

Emplastrum de Cicuta: ℞. *Cicutæ cum toto ſiccat. & Contus* ℥ix. *Succi Cicut. expreſ.* ℥iv. *Gummi Ammoniaci* in 't *Succus Cicuti* ℥iß. geſolveert *Ol. Capparum* ℥xviij. *Irini* ℥vj. en laat deze alle in *Baln. mar.* vier daagen digereeren, kookt daarna 't *Pulvis Cicutæ* en 't zap met de olien, als ook met 't *Ammoniacum*, als 't zap in gekookt is, perſt alles heel ſterk door een grof lynwaat en laat daarin ſmelten

ten *Ceræ flavæ rec.* ℥v. *f. Empl.* Dit plaaſter is by uitnementheid goed , om alle harde *ſcirrheuſe* zwellingen , en voornamentlyk de verſtoppingen der lever te openen, en te verzachten.

EMPLASTRUM CITRINUM. ℞. *Ceræ flav.* ℔ij. *reſin.* ℔j. *Sev. hircin.* ℥ix. *Terebinth.* ℥viij. *Olei Lilior. albor.* of *Hypericon.* ℥ß. *f. Emplaſtrum.* dit plaaſter is goet om op alle verſche wonden gebruikt te worden: maar zal 't zelve op verouderde verzweringen gebruikt worden, kan men daar noch by doen *Ærugin. mund.* ʒij.

EMPLASTRUM DE CRUSTA PANIS, ℞. Brood 't welk met zuur-deezem gebakken is ℥ij. rooſtert het zelve middelmatig hard, legt 't daarna een half uur in ſcherpen azyn om te door weeken. *Ceræ citrin.* ℥j. *Maſtich. elect.* ℥ß. *Menth. pulveris* ʒij. *Olei Cydonior. Maſtichin. Terebinth. ana* ℥j. als 't Was en den Terpentyn geſmolten zyn, zo doet de overigen daarby *f. l. a. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DEFENSIVUM. ℞. *Pulv. Ceruſſ. Litbargyr. á* ℥xvj. *Olei Sambuc. è flor. de Spermat. Ranar. á* ℔j. *Unguent. Populeon.* ℥vj. *Aceti roſacei, Sambucin. á* ℥viij. *ſucci Plantagin. per reſidentiam depurat.* ℥x. kookt deeze in een open verglaasden pot op een zacht vuur , het zelfde geduurig roerende , tot alle de vochtigheid verteert is , en dat 't de dikte van een plaaſter heeft: neemt 't van het vuur en doet allengskens daarby *Ceræ flav. nov.* ℥iv. *Croci Opt.* ℥ß. *Lapid. Calaminar. cum Succo Plantagin. præparat. Maſtich. elect. pulv. Roſar. rubr. rad. Ireos florent. ana* ℥iß. *Liquirit. Myrrh. elect. ana* ℥j. mengd 't alles warm onder een *f. l. a. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DIACHYLON CUM GUMMIS: ℞. *Empl. Diabyl. ſimpl.* ℔jß. *Gummi Ammoniaci depurat. Opoponac. Galban. Sagapen. ana* ʒij. *Ceræ , Terebinth. ana* ℥j. *Croci* ℈j. *Olei Chamomill. Lilior. Albor.* á ℥ß. *f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DIASULPHURIS RULANDI: ℞. *Balſam. Sulph. Rul.* ℥iij. *Ceræ* ℥ß. *Colophon.* ʒiij. *Myrrh. ad pondus omn.* alles behalven de *Myrrha* geſmolten zynde , zo doet ook de *Myrrha* heel tot fyn poeder gemaakt daarby, en laat deze op een zagt of klein vuur onder geduurig roeren omtrent een quartier uur kooken , neemt het gekookte van 't vuur , en roert 't zo lange tot het koud geworden is.

EMPLASTRUM AD FONTICULOS HOFFMANNI: ℞. *Reſin. Abiet. Picis nigr. Terebinth. ana* ℥ß. *Mumiæ* ʒß. *Tutiæ Præp. Vitriol. Alb. ana* ʒij. *Pulv. magnet.* ʒj. *camphor.* ℈j. *Ol. deſt. Succin.* ℈ij. *f. l. a. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DE GALBANO: ℞. *Galban. in Acet. Diſſolut.* ℥j. *Picis Naval.* ℥ß. *Empl. Diachyl. ſimpl. Salis Ammoniac. ana* ℈j. *m. f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DE GALBANO CROCATUM MYNSICHTI: ℞. *Gum. galban. in Acet. diſſolut.* ℥vj. *Empl. de melilot. Diachyl. Simpl. ana* ℥iij. *Ceræ citrin.* ℥ij. *Terebinth.* ℥j. *Croci Orient.* ʒvj. *m. f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DE GRATIA *DEI* NICOLAI: ℞. *Terebinth. venet.* ℔ß. *Reſin.* ℔j. *Ceræ Alb.* ℥iv. *Maſtich.* ℥j. *Betonic. Pimpinell. Verben. ana* mj. *f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM GRYSEUM, of DE LAPIDE CALAMINARI: ℞. *Lapid. Calaminar. Præp.* ℥j. *Litbargyr.* ℥ij. *Ceruſſ.* ℥ß. *Tutiæ* ʒj. *Terebinth.* ℥jß. *Ceræ alb.* ℥iij. *Sevi Cervini* ℥iv. *Thuris elect.* ʒv. *Maſtich.* ʒiij. *Myrrh.* ʒij. *Camphoræ* ʒjß. Als 't was, talk, en Terpentyn geſmolten, en wederom een weinig koud geworden zyn, zo doet de overige poeijers daarby , *f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM AD HERNIAS BRANDENBURGENS. ℞. een gedroogde huid van een aal , waſcht dezelve met *Aqua Calc. viv.* kookt dezelve in een ſcherpe loog tot een lymachtigen ſlym , giet denzelven op een marmor-ſteen dat hy koud worde: neemt dan van dezen ſlym ℥iv. *Lapid. Hæmatit. præp. Sang. drac. præp. Sacchar. Saturn. Cryſtalliſat. Calc. Ciner. Jovis ſubtiliſſ. trit. ana* ʒiij. *Gum. Sal. Ammoniaci cum Acet. depurat. ac Ol. Myrtin. q. ſ. coctione uniti* ℥iij. mengt deze alle by een klein vuurtjen zo dat 't tot een plaaſter worde,'t is by uitnementheid goet tegens alle breuken, maar niet voor de waterbreuken.

EMPLASTRUM HYSTERICUM, Moeder-plaaſter / ℞. *Galban. in Acet. q. ſ. ad formam pultis ſolut.* ℥iß. *Terebinth. clar.* ℥ij. *Pulv. Tacamabac.* ʒv. *Aſæ fœtid.* ℥ß. *gummi Anim.* ʒiij. diſſolveert deze in den Terpentyn ; en doet daar allengskens by deze volgende poeijers : *Pulv. Myrrhæ* ℥ß. *Matricar. Artemis. ana* ʒij. *Sem. Dauci* ʒiß.

Bdellii in Acet. Diſſolut. ʒj. *f. l. a. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM MAGNETICUM *Angeli Salæ*: ℞. *Gumm. Ammoniac. Galban. Sagapen. Magnet. Arſenical. ana* ℥iij. *Terebinth. laric. Ceræ ana* ℥ivß. *Terr. Vitriol.* ℥j. *Olei Succini* ℥ß. *f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DE MELILOTO, Zie *Melilotus.*

EMPLASTRUM DE MINIO BRANDENBURGENS. ℞. *Ceruſſæ ſubtiliſſ. tritæ, Lithargyr. utriuſque, Minii ana* ℥iv. *Olei Myrtin. Roſar. ana* ℔iß. *Pingued. Gallin.* ℥ij. *Porcin.* ℥vij. *Sevi Cervin. Hirci Caſtrat. ana* ℔ß. *Terebinth. Unguent. Populeon. ana* ℥iv. *Ceræ Citrin. q. ſ. f. l. a. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM MIRACULOSUM SCHULZII: ℞. *Ceruſſ. Angl.* ℔ij. *Lithargyr. Minii ā* ℔ß. *Sapon. Venet.* ℥iv. *pulv. Baccar. Laur.* ℥ß. *Campb.* ℥j. *Olei Olivar. rec.* ℔iij. Als de zeep en oly geſmolten zyn, zo doet *Ceruſſ. Lithargyr.* en *Minium* daarby, laat 't zo lange kooken tot 't de dikte van een harde plaaſter heeft: als de *Maſſa* van 't vuur genoomen is, zo doet daarby *Camphor.* en *Pulv. Baccar. Laur. f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM MUNDIFICATIVUM SCHRODERI: ℞. *Ceræ* ℔j. *Reſin. Alb.* ℥iv. *Terebinth. laric.* ℥j. *Olei Bufon. Scorpion. ana* ℥ij. *Styrac. Liquid.* ʒvj. *Succi Chelidon. expreſſ.* ℥iv. *Ariſtoloch. rot.* ℥ß. *Gumm. Ammoniac. in Acet. ſolut. & inſpiſſat.* ℥ij. *Myrrhæ, Sarcocoll. ana* ʒj. *f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM NORIMBERGENSE, 't Neurenberger-plaaſter / ℞. *Minii,* ℔j. *Olei Roſacei coct.* ℔ij. *Sapon. Venet.* ℥iij. Snyd de zeep heel fyn, en doet dezelve by de oly, maar de oly moet eerſt aan 't kooken zyn, de oly met de zeep wel doormengd zynde, zoo doet onder geduurig roeren daarby 't *Pulv. Min.* dat heel fyn zyn moet, roert 't met een houten ſpatel geduurig om, op dat het niet verbrande, laat 't zo lange kooken tot de koleur bruinachtig is, en dat 't de *conſiſtentie* van een plaaſter heeft, als 't een weinig koud geworden is, zo doet *Camphor.* ℥iß. daarby *m. f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM OXYCROCEUM: ℞. *Croci, Gummi Ammoniac. in Acet. Depurat. Galban. Maſtich. Myrrh. Oliban. ā* ℥ij. *Ceræ, Colophon. Terebinth. Picis ana* ℔ß. laat 't was, harſt en pek ſmelten, geſmolten zynde zygt 't door, de grootſte hitte daar van zynde, zo doet daarby de Terpentyn 't geſolveerde *Gumm. Ammon.* en *Galban.* alsdan 't overige tot poeder gemaakte en mengt het dus tot een plaaſter.

EMPLASTRUM AD PAROTIDES WEDELII: ℞. *Empl. Magnetic. Ang. Sal. Diachyl. ana* ℥ß. *Olei Nuc. Moſch. q. ſ. Camphor. gr.* iij. *Miſce, f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM POLYCHRESTUM DOLÆI: ℞. *Minii* ℥ß. *Sal. Ammoniac.* ʒij. *Camphor. Vitri Antimonii ā* ʒiß. *Ceræ* ℥iij. *f. l. a Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM PURGANS ADMIRABILE, uit de *Miſcell. Naturæ Curios.* ℞. *Semin. Cataput. Colocynthid. ana* ℥ij. *Radic.* en *Fol. Hellebor. Nigr. Eſul. Succ. Tithymal. Cucumer. Aſinin. Agreſt. Rad. Sambuc. rec. Ebuli ā* ʒvj. *Aloës bepatic. Scammon. ana* ʒiß. *Terebinth.* ℥iij. *Mellis. deſpumat. q. ſ. f. Emplaſtrum.* als men dit plaaſter op den navel legt, verwekt 't ſterken afgang; op den maag gelegt zynde, dood, en dryft 't de wormen; op de borſten gelegt, verhaaſt 't water-maaken, en dryft de maandſtonden; legt men 't op 't benedenſte deel des lichaams, zo verzacht 't de baaringe, en als 't lange gedraagen word, dryft 't ook de doode vrucht af.

EMPLASTRUM DE RANIS CUM MERCURIO VIGONIS. ℞. *Ranar. Virid.* Nox. *Lumbric. Terreſt.* ℥iv. *Herb. Matricar. Schoenanth. Stœchadis ana* mj. *Succi Rad. Ebul. Helenii, Olei Anethin. Chamomelin. ana* ℥ij. *Lililior. Albor. Laurin. ana* ℥iß. *Spicæ* ℥ß. *Pingued. Vitulin.* ℔ß. *Viperin.* of *Serpentin.* ℥ij. kookt deze te zaam tot de vochtigheid verteerd, ſlaat dezelve door, en doet by 't doorgeſlaagene *Lithargyrii* ℔j. laat 't onder geduurig roeren tot een bekwame *Conſiſtentie* kooken, doet als dan daarby *Ceræ flavæ* ℥vj. *Pulv. Euphorb.* ʒv. *Thuris elect.* ℥j. *Croci opt.* ℥ij. eindelyk als 't van 't vuur genoomen is, zo doet daarby *Terebinth.* ℥ij. in welken gy eerſt moet gemengd hebben *Mercur. Viv.* ℥iv. *Styrac. Calamit.* ℥iß. *f. l. a. Emplaſtrum.* Als men den *Mercurius* niet by dit plaaſter doet zo word 't genoemt

EMPLASTRUM, *de Ranis ſine Mercurio.*

EMPLASTRUM SATURNINUM RIVINI: ℞. *Lithargyrii* ℥ij. *Ceruſſ. Oliban. Bol. Armen. Lapid. Calaminar. Olei Hypericon. ana* ℥iß. *Ceræ, Bitumin. ana* ℥iv. *f. l. a. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DE SPERMATE CETI: *Ceræ alb.* ℥iv. *Galban. depurat.* ℥j. *Sperm. Ceti*, ℥ij. laat eerſt 't was op een zagt vuurtjen ſmelten, en doet als dan daar by *Sperm. Ceti*, en *Galbanum. f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM DE SPERMATE RANARUM BRANDENBURGENSIS: ℞. *Ceræ alb. citrin. ana* ℥viij. *Ceruſſæ Venet.* ℔x. *Litbargyr.* ℔j. *Mucilag. de Spermat. Ranar. per linteum colat. Olei Olivar. ana* ℔viij. *Sacchar. Saturni* ℥iiß. *Terebinth. Commun.* ℥viij. 't *Mucilag. Sperm. Ranar.* en de Oly moeten eerſt zo lange te zaam kooken tot de vogtigheid verteerd is, doet daarby, 't Was, Terpentyn, en de overige poeyers *f. Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM STICTICUM CROLLII: ℞. *Lap. Calaminar. Minii*, ā ℔ß. *Litbargyr. utriuſque ana* ℥iij. *Olei Lini, Olivar. Laurin. ana* ℔ß. *Ceræ*, *Colophon*, *ana* ℔j. *Vernicis*, *Terebinth. ana* ℔ß. *Gummi Ammoniaci in Acet. deſt. depurat. Bdellii ana* ℥iij. *Galbani*, *Opoponac. Serapini*, *Elemi*, *in Oleo ſoluti & colati*, *Succin. citr. elect. Oliban. Myrrh. Alexandr. Aloës epatic. Radic. Ariſtoloch. rot. long. ana* ℥j. *Mumiæ Tranſmarin. Lapid. Hæmatit. præp. Mater. Perlar. præp. Sang. Dracon. Terræ Sigillat. Strigoniens. Vitrioli alb. ana* ℥j. *Flor. Antimon. Croci Martis ana* ʒij. *Camphor.* ℥j. *f. l. a Emplaſtrum.*

EMPLASTRUM STOMACHALE, ℞. *Gumm. Tacamahac.* ℥j. *Maſtic. Ladani puri ana* ℥ß. *Nuc. Moſch. Cubebar. Macis*, *Caryophyllor. ana* ʒj. *Balſam. Peruvian.* ʒij. *Olei Menth. Abſinth. deſt. ana* ℈j. *Ceræ*, *Terebinth. q. ſ.* 't *Gummi Tacamahac.* moet eerſt *geſolveert*, en doorgezygt, en als dan met de overige tot een plaaſter gemaakt worden.

EMPLASTRUM DE FOLIIS THEÉ DOLÆI: ℞. *Gumm. Galban.* ℥iij. *Ammoniac. Sagapen.* ā ℥ij. *ſolveert* deze in *Ol. Terebinth.* doet daarby *Gummi Elemi* ℥iß. *Olei Corn. Cerv.* ℥vj. *Tacamahac.* ℥ij. *Tartar. fœtid.* ℥j. *Camphoræ* ʒiß. *Myrrhæ* ℥iij. *Pulv. folior. Thée* ℥iv. *Sperm. Cet. Picis ana* ℥ij. *Terebinth.* ℥v. *Colophon.* ℥iij. *Sal. vol. Succin.* ℥j. *Salis. Tart.* ℥ß. *Ceræ q. ſ. f. Emplaſtrum.* Dit plaaſter *reſolveert* alle verharde, en *Scirrheuſe* gezwellen.

EMPLASTRUM VENEREUM ZWELFFERI: ℞. *Argenti vivi* ℥iv. *ſolveert* dit in *Aq. fort. q. ſ.* by de *Solutio* doe *Axung. Porcin. rec.* ℥viij. kookt deze by een zagt vuurtjen in een aarden verglaasden pot onder geduurig roeren tot de *Conſiſtentie* of dikte van een plaaſter; doet daarby *Ceræ flav.* ℥ij. of ℥iv. *pulv. Maſtich. Oliban. ana* ℥j. *f. Emplaſtrum.* Dit plaaſter geneeſt alle venus-gezwellen zonder pyn en moejelykheid.

EMPLASTRUM VULNERARIUM DE SPINA, een Wond-Plaaſter / ℞. *Sev. Hircin. Reſin. laricis.* ā ℔j. ſmelt deze te zaam op één klein vuurtjen, doet daarby *Unguent. Populeum*, *Terebinth.* ā ℥iv. *Ceræ flav.* ℥ij. *Styrac. liquid. Olei Abſinth. Aneth. Chamomill. Lauri* ā ℥ß. *unguent. de Althæa a* ℥iv. *Bol. Armen.* ℔ß. kookt deze te zaam, neemt 't van 't vuur en roert het zo lange tot 't koud geworden is. *f. Emplaſtrum.*

EMPNEUMATOSIS, het inademen / is eene verwyderinge van de borſt, als de lucht geduurig ingehaalt, door de lugt-pyp en deſſelfs blaasachtige deelen aan 't bloed mede gedeeld word.

EMPROSTHOTONUS, een zoort van kramptrekking; als al de leeden voorwaarts getrokken worden; Zie *Spaſmus.*

EMPYEMA, een etter-borſt / dat is als in de holligheid van de borſt, uit een verzweeringe eenige etter geſtort is. Gemeenlyk is de oorzaak van deze ziekte een *Pleuritis ſuppurata*, of een geopende *Vomica pulmonum*, of een *Materia Purulenta*, in de longen zucht, of een wonde-kneuzinge, en *Eroſio* (doorbytinge) der longen. Tot de genezinge van deze gevaarlyke, en zeer moeijelyke ziekte moeten gebruikt worden *Expectorantia*, *Diuretica*, en zachte purgeermiddelen, de noodige *Expectorantia* zyn *Scabioſa*, *Hyſſopus*, *Marrub. alb. Veronic. Scord. Pulmonar. Tuſſilag. Braſſica rubra*, *Capill. Veneris*, *Bugula*, *Heder. terreſt. rad. Althæa*, *Bardana*, *Enul. Succ. Cancror. fluviatil.* Deze alle kunnen in de gedaante van een *Decoctum* gebruikt worden. Onder de *diuretica* zyn zulke te verkiezen dewelke te gelyk een balzamike kracht hebben, waar door te gelyk de bedervinge der longen, en de borſt geneezen word: deze zyn *Chærefol. Petroſelin. Hedr. terreſtr. Urtic. flor. Hyperic. Violar. rad. Rub. tinctor. Liquirit. bacc. Juniper. Terebinth. Lap. Cancror. ſucc. Cancror. fluviatil.* waar by heel zachte purgeer-middelen kunnen gedaan worden, als *Rhabarb. fol. Senn. ſ. ſt. Polypod.* enz. *DOLÆUS* heeft met de-zen.

zen volgenden *Bolus* eenige etterborſtige heel gelukkig geneezen.

℞. *Conſerv. roſar.*
Maſtich.
Nucis Moſch.
Styrac. Calaminth.
Thuris a ℈j.
Specier. diatragac. frig. ℈ij.
Pulv. rad. Conſolid. maj. ℥j.
Req. Nicolai ℥j.
Diaſcord. mont. q. ſ.
f. Electuar. ſ.

Om van 't zelfde dikwils de groote van een kaſtanie te gebruiken.

Empyreuma, **'t verbrande**, is dat taie, en dikke overblyfzel, 't welk na de *deſtillatio* op de grond blyft: als ook alle garſtige aangebrande vettigheeden (*a*).

Emulgentia vasa, de **uitzuigende vaaten**, of **nier-vaaten**, zyn de bloed, en ſlag-aderen in de nieren, deze planten haar in, in 't midden der nieren, en verſpreiden zich in de holligheden derzelve.

Emulsio Amygdalatum, een **Amandel melk**, is een genees-middel 't welk de gedaante van melk heeft; dit genees-middel word zo wel van Amandelen, als ook van verſcheide andere zaaden met water of eenige andere vochtigheeden gemaakt: de zaaden waaruit de *Emulſiones* gemeenlyk gemaakt worden zyn *Sem. Cucurbit. Cucumer. Melon. Card. benedict. Card. Mar. Napi, Pæon. Viticis, Violar. Papav.* en *Amygdal.* De zaaden worden geſtampt, het water daarop gegooten, en 't witte vocht uitgedrukt. Ook kan men daar noch eenige witte poeijers by doen, als *Antim. diaphoret. Antihect. Poter. Corn. Cerv. ſine ign. ppt. Lapid. Cancr.* Ook kan men uit de *reſina* of harſten *emulſiones*, als ze van te vooren met *vitell. Ovor.* geſolveert zyn maaken, Ziet hier deze voorbeelden:

℞. *Sem. Carduibened.*
Citri ana ℥ij.
Papav. alb.
Pæon ana ℨß.

Aq. flor. Sambuc.
Fænicul. ℥ijß.
f. l. a. Emulſio.
Colatur, adde:
Corn. Cerv. S. ign. ℨj.
D. S.
Sweet-dryvende melk.

℞. *Reſ. Jalapp.* of
Scammon. gr. xv.
Solv. cum Vitell. ovi q. ſ.
& f. cum Aq. Mercurial. Emulſio, adde
Sacchar. penid. q. ſ.
D. S.
Purgeer melk.

℞. *Terebinth. Venet.* of
Balſam. Copaiv. ℥ij.
Subige cum Vitell. Ovi q. ſ.
adde
Aq. Burſ. Paſtor.
Cydonior. ā ℨß.
Sacchar. alb. q. ſ. ſ.
Afdryvende melk.

Emunctoria, worden genoemt zekere holligheden, in welke ietwes gezuivert, gezift, of gebuidelt word: als 't ſnot in de neuze, 't oor-zmeer in de ooren, de vuiligheeden in de darmen, de pis in de water-blaas.

Enarthrosis, Zie *Arthrodia.*

Enæmon, een **bloed-ſtoppend middel**, 't welk of door tegen houden, verkoelen, of uitdroogen de wegen van de opene vaaten ſluit, de vloeibaarheit en hevige beweeginge des bloeds verminderd, en ſtempt.

Enæorema, word genoemt 't dikke, 't welk in 't midden van de pis als hangende gezien word.

Encanthis, is een *intumeſcentia* of **zwellinge in de traan-klier**: deze zwellinge is zomtyds niet quaadaardig, en zonder pyn; maar zomtyds is dezelve zeer quaad van aart, en met ſtekende pyn vergezelſchapt. Hier tegen kunnen tot 't inwendige gebruik dienen *Eſſent.* en *Sal. vol. Viperar. Liq. Corn. Cerv. ſuccinat. Eſſent. Chelidon. maj. Sp. ſal. Ammoniaci*, uitwendig kan men *Diſcutientia* gebruiken, in de gedaante van een ſtoovinge, beſtaande uit *Rad. Valerian. rad.* en *herb. Chelidon. herb. Rut. Puleg. Verben. flor. Sambuc. Lavendul. Betonic. Sem. Fænicul. Caryophyll.* en *Aloë*, deze kun-

(*a*) Empyreuma betekend ook by *BLANCARD* in *Lexic. med.* de onaangenaamheid zo in ſmaak als reuk, in de verſch gedeſtilleerde wateren; doch deze worden meeſt altyd door 't aanbranden veroorzaakt.

kunnen in wyn gekookt, en een weinig Campher daarby gedaan worden: maar zo 't gewenſchte oogmerk door deze niet berykt word, kan men *Cauteria* gebruiken, als 't *Aq. Calc. viv.* met een weinig *Merc. ſubl. corroſiv.* die in 't *Aq. Calc. viv.* ontdaan zynde, kan men kleine doekjes in dat vocht nat maaken, en daarop leggen (*a*): Maar als de genezinge hier door noch niet kan te weeg gebracht worden, is 'er niets als de afſnydinge overig (*b*), deze gedaan zynde, kan men *Adſtringentia* gebruiken, en deze in de gedaante van een poeijer beſtaande uit *Ceruſſa*, *Thur. Cinnabar. ſarcocoll. Mater Perlar. Corn. Cerv. uſt.* of een *Collyrium* uit *Aq. flor. Cyan. Chelidon. maj. Plantag.* met *Sacchar. cand. Aloë*, *Myrrh.* en *Vitriolium Album.*

ENCARDIA, de **Ster-ſteen**, word by zommige die liefhebbers van de mineralen zyn gevonden.

ENCAUSTUM, de **glas-verw**, van zommige word ook de ſchryf-inkt hierdoor verſtaan.

ENCEPHALICA, worden genoemt die *Errhina* dewelke werken zonder niezinge te maaken.

ENCHEIRESIS een **konſtige hand-greep**, is op een beknopte, en vaardige wyze dat geene te doen, 't welk met de handen gedaan word.

ENCHYTA, een **Trechter**, waar door de vloeibaare dingen in de oogen, ooren, of neuze gegooten worden.

ENCLYSMA, is 't zelve als *Clyſter.*

ENCOPE, betekend een inſnydinge in eenig deel, gelyk in 't koude vuur, of beter in een verſtervinge geſchied.

ENCRANIUM, is 't zelve als *Cranium.*

ENCRASICHOLUS, LYCOSTOMOS, een **Angjovis**, diergelyken worden hier gezouten overvloedig te koop geveilt.

ENDEMIUS MORBUS, Zie *Morbus.*

ENDIVIA, SERIS DOMESTICA, SCARIOLA, **Endivie**, is twederly zoort, als groote met breede bladeren, en kleine met ſmalle bladeren, ze word in de hooven aangequeekt, en bloeit in de maanden Julius en Auguſtus; Endivie heeft een pisdryvende kracht, ze word in den winter tot Salaad' gebruikt; de *præparata* hiervan zyn *Aq. deſt. Succus*, *Syrupus ſimplex*, en *compoſitus*, *Syrupus Bizant. Diaſereos Andernaci* (*a*) en *Sal.*

ENEMA, Zie *Clyſter.*

ENERGEIA, de werking of de kracht van iets.

ENS VENERIS, **Sal Ammoniacs bloemen**, deze worden aldus gemaakt; neemt *Vitriol. Cipri* twee of drie pond *calcineert* denzelven in een onverglaasden pot op een ſterk vuur, zo lange tot dat dezelve een donker roode koleur heeft, giet den *gecalcineerden Vitriol* in warm water, en laat dit eenige uuren ſtaan, giet 't vocht zagjes af; en waſcht deze op de grond geblevene ſtof eenige keeren af met warm water, op dat de overgeblevene ſtof zo veel als 't mogelyk is, afgezoet, en van 't zout berooft worde: droogt eindelyk dezelve; maakt ze tot een fyn poeijer; en doet by 't zelve *Pulv. ſal. Ammoniac.* zo veel in gewicht als 't poeijer van de *gecalcineerden Vitriol* is, gemengd zynde, doet 't te zaam in een groote kolf, zo dat maar een derde van de kolf aangevult is, zet daar op een blinden helm, *verluteert* denzelven wel, *ſublimeert* zo de bloemen door een ſterk vuur; deze *ſublimatio* moet omtrent zeven of acht uuren duuren, als dan zullen haar de geele bloemen aan den helm gezet hebben, dewelke in een wel geſtooten glas moeten bewaart worden; deze hebben een verdunnende, en zweet-dryvende kracht, ze worden in 't byzonder geacht dienſtig te zyn, tegens de vallende ziekte, ſcheurbuik, en quaadaardige koortzen, de doſis daarvan is, van gr. vj. tot ℈j.

ENSIFORMUS, het zweert-achtige krakebeen van het borſt-been.

ENTALIA, Zie *Dentalia.*

EN-

(*a*) Onder de *Corroſiva* zyn veele andere, die byna zo goet zyn, als dit middel 't welk door onzen Schryver onder is aangehaalt; als daar zyn *Virid. Æris Merc. Præcipit. rubr. Alum. uſt. Sp. Vitriol.* &c: maar 't ſchynt dat 't onzen Schryver onder allen in 't byzonder behaagt heeft, dit Middel in deze oog-quaal te gebruiken: wy hebben ook meer als eens ondervonden, dat zo wel 't *Aq. Calc. viv.* met *Mercur. Sublimat.* gemengd; als ook de *flores Calcis vivæ* in deze oog-quaal boven andere *Corrodentia* uitmunten.

(*b*) De wyze op welke deze zoort van *Encanthis* of oogvleeſch weg-genoomen word kan den lezer zien in de Chirurgicale Operatiën van *DIONIS p.* 425.

(*a*) De *Syrupus Byzantini* zo wel, als de *Syrup. Diaſer. Andernac.* of haare Beſchryvinge zyn beide te vinden in 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum.*

Enteradenes, worden genoemt de klierkens, in de ingewanden.

Enterenchita, een Clyſteer-ſpuit.

Enterocele, Herniæ intestinalis, een darm-breuk/ is een uitzettinge van het *Scrotum*, welke uitzettinge gemaakt is door de uit-gezakte darmen: om dit ongemak te herſtellen, moeten de darmen wederom op haare plaatze gebracht, en den lyder een goede breukband om-gedaan worden, tot 't inwendige gebruik zyn dienſtig *Lap. Cancror. Ebor. Corall. rubr. terr. Japonic. Semin. Cumin. Perfoliat.* &c.

Enteroepiplocele, Zie *Hernia.*

Enteromphalos, Hernia umbilicalis, Zie *Hernia.*

Enula campana, Zie *Helenium.*

Enystron, zo word aan de viervoetige gediertens genoemt de holligheid van 't benedenſte lichaam, en in 't byzonder betekend 't een ſtuk van den magen.

Epaphæresis, een herhaalde laating.

Epar, Zie *Hepar.*

Eparmata, worden genoemt de tegennatuurlyke zwellingen der klieren achter de ooren.

Epatica medicamenta, Zie *Hepatica.*

Epatica nobilis, Trifolium Hepaticum, Edel Lever kruid/ word in de hooven aangequeekt, 't bloeit in 't begin des voorjaars, de blaaderen en bloemen hebben een zuiverende kracht, ze openen de verſtoppingen van de milt, lever en nieren. Het gedeſtilleerde water van *Epatic.* verdryft de zoomer ſproeten en andere plekken des aangezichts.

Epatica Saxatilis, Zie *Lichen.*

Epatica Stellata, Matrisylva, Asperula odorata, Ster lever-kruid/ Wald-meeſter/ groeit op ſchaduwachtige plaatzen, bloeit in de maanden April en Majus; *Epatica* word om te openen tegens verſtoppingen gebruikt, men zegt dat 't aan de baaringe verlichtinge bybrengt, als 't aan de voeten gebonden word.

Ephantismata, Zie *Eſſere.*

Ephelis, Zie *Lentigo.*

Ephemera, de daagelykſe koorts.

Ephemerum Tyd-loozen/ groeit in boſſchen en ſchaduwachtige plaatzen, deze plant word in de Genees-kunde niet gebruikt.

Ephialtes, Zie *Incubus.*

Ephippium, Sella turcica, het zadel-been/ is een gedeelte van 't wiggebeen, onder dit been is een boezem holte, in welke de flym-klier geplaaſt is, voor welke holte 't als een zadel is, waaarvan 't ook zyn naam ontleend heeft.

Epiala, een Heet- koude-koorts; is een diergelyken zoort van een koorts, waarin koude en hitte te gelyk beſpeurd word; maar of 'er wel ooit diergelyken zoort van koorts is, daaraan word van veele genees-meeſters getwyffeld.

Epicarpium, een pols-plaaſter/ is een uitwendig middel, 't welk als een plaaſter of pap in de koortzen op de polzen gebonden word.

Epicerastica, worden genoemt die genees-middelen, dewelke de ſcherpigheeden in de vochten temperen.

Epicheirisis, is 't zelfde als *Encheireſis.*

Epicrasis, by verpoozinge/ is een ontlaſtinge, die allengskens geſchied.

Epicrisis, de beoordeelinge der ziektens.

Epicyema, een overbevrugting / en dubbele bezwangeringe / Zie *Superfœtatio.*

Epidemius morbus, Zie *Morbus.*

Epidermis, Zie *Cuticula.*

Epidesis, de omlegging der banden, om de vloeijnge des bloeds te ſtempen.

Epidesmus, het omzwagtelen der zwagtels/ boven zwagtel.

Epididymides, Zie *Paraſtatæ.*

Epigastrium, de middel-boven-buik/ is die plaats des buiks, dewelke omtrent twee vinger breed boven den navel eindigt.

Epigennema, betekend dat geene 't welk by de ziektens als een toeval komt; als ook de ſchikkinge der deelen dewelke in de voort-teelinge voorſpoedig geſchied.

Epiglottis, de Strot-lap/ het tongsken/ is dat lichaam waar door de ſtemme veranderd word.

Epilepsia, Morbus Caducus, Peditio, Morbus Herculeus, lunaticus, mensalis, Convivalis, Santicus, de vallende ziekte / Sint Jans-euvel / maan-ziekte; is een tegennatuurlyke beweginge des geheelen li-

lichaams, of een ſterke *Concuſſio*, zo wel van de in als uit-wendige zin-tuigen en leeden. De naaſte oorzaak van deze ziekte is de onregelmatige invloeijnge der geeſten: de neven-oorzaaken (*a*), zyn veele als Pyn, Schrik, Toorn, en meer andere gemoets-bewegingen dronkenſchap, verhettinge, bloedrykheid, kolyk, wormen, moeder quaal, ſcherpheid des bloeds, kneuſingen, vallen, beledingen der zenuwen en andere deelen, ingenoomen vergift, opgeſtopte maand-ſtonden, en kraamzuiveringe, pokken, en mazelen eer dat dezelve op 't lichaam te voorſchyn koomen. In de genezinge is hierop voornamentlyk acht te geven, dat den lyder van den aanval bevryt worde: deze bevrydinge verkrygt men door ſchreeuwen, roepen, trekken by de hairen, ſcherp wryven, de duimen en andere vingeren open te breeken, wyn-ruit in de neuze te ſteeken, en door 't gebruik van ſcherpe nies-poeijers beſtaande uit *Euphorbium*, *Vitriolum album*, *Hellebor. alb. Caſtor. fol. Majoran.* De mond kan men openen met *rad. Pæon. Viſcus Quercin.* of *Ungul. Alcis*, men kan ook om te rooken gebruiken, *Corium*, *Aſa fœtid. ſulphur*, voor de neuze kan men ook houden *Sp. ſal. Ammoniac.* en *Urinæ.* Als de *Paroxiſmus* of aanval over is, is 't noodig dat men op de geſteldheid der eerſte wegen acht geve, en naar dat 't de gelegentheid vereiſcht gebruike een braak-middel uit *Mercur. vitæ*, *Tart. Emet.* of *Syr. Emet. Ang. Sal.* of een goet buikzuiverend middel uit *Mercur. dulc. reſ. Jalapp. Scammon. Diagryd. Gummi gutt.* &c. Dit gedaan zynde is 't noodig dat men de oorzaaken wel overweege; en na derzelven ſtaat de geneezings-wyze beſtiere. Als wy deze overweegen en beſpeuren dat ſchrik, vreeze, enz. de oorzaak is, kan men gebruiken, *reſolventia*, *Salia volatilia*, *Corn. Cerv. Sangu. human. Secund. human. Liq. C. C. ſuccinat. Sp. ſal. Ammoniaci*, *Eſſent. Caſtor. Mixtur. ſimpl. Elixir. Cephalic. Spirit. Epilept.* maar zo deze toeval door wormen veroorzaakt is, gelyk zeer dikwils gebeurt, zo zyn *Anthelmintica* dienſtig, als *Hyperic. Sem. Saponar. Santonic. Carduibenedict. Aloë Succotr. Corallia*, *Corn. Cerv. uſt. Sp. Vitriol. Nitri*, *Sulphuris*, *Cinnabar. Antim. Merc. dulc.* &c. indien een *Acrimonia humorum*, of ſcherpheid der vochten de oorzaak is, gebruikt men *radix Pæon. Viſcus quercin. Unicorn. ver. dens. Hippopotam. Ebur. Ungul. Alc. tali Lepor. Corall. mater. Perlar. Cran. human. Cryſtall. mont. Cinnabar. Antimon.* en *nativ.* en de *Pulveres epilept.* die hier uit gemaakt worden. Wanneer de gegetene vergiften als *Cicuta*, *Arſenic. mercur. ſublimat.* &c. de oorzaak zyn, is 't goet zo veel melk te drinken, tot dat 'er een braakinge volgt. Maar beſpeurt men dat de pokken en mazelen in 't lichaam zyn, en dat de dezelve wederom te rug geſlaagen worden, waardoor dit toeval veroorzaakt is, zo kan men zweet-dryvende middelen gebruiken, en onder dezelve maar heel zachte, als *Cinnabar. Antimon. Uni corn. ver. terr. Sigillat. Strigonienſ. Antim. Diaphoret. ſimpl.* en *martial. Bezoardic. mineral. ſolar. C. C. uſt. Antibect. poter. flor. Sulph. Lap. Cancr. Mandibul. Luc. piſcis.* tot een drank kan 't *Decoct. Corn. Cerv.* of *Eboris* met *rad. Scorzoner.* dienen. In de *Epilepſia* die door den ſcheurbuik veroorzaakt word, werkt alles uit de *Sp. ſal. Ammoniac.*, gemengd met 't *Elixir Antiſcorbut.* De *ſpecifica* dewelke tegens deze ziekte aangepreezen worden, zyn de *Pæonien* wortel, 't gemaakte water uit Swaluwen en Heiſter; (*a*) en pauwen drek word gebruikt van den nieuwen tot den vollen maan; zommige maaken een byzonder poeijer uit *rad. Pæon. Valerian. ungul. Alcis raſura Cornu Rhinocerotis* en *Cinabar. Antimonii*, in de *Acta Lipſienſ.* van 1682. *pag.* 39. word de volgende *Mixtur.* tegens de ingewortelde *Epilepſia* zeer gepreezen, edoch men moet daar beneffens ook ter bekwaamer tyd goede buikzuiverende middelen gebruiken.

℞. *Sp. Sanguin. human.* ℥j.
Tinct. Caſtor.
Eſſent. Succini ana ʒß.
Sal. vol. Succini ℈j.
Aq. Secundin. human. ℥ij.
Syrup. Pæon. ℥ß.
miſce.

DOLÆUS pryſt ten trooſt van alle lyders zyn poeijer genoemt *Draco figens*, waar-

(*a*) De Schryver zegt neven oorzaaken maar 't ſchynt ons toe, beter te zyn, dat wy zeggen de verafgeleegene zo wel als de neven oorzaaken zyn veele, om dat dit gelyk de lezer lichtelyk ziet, zeer wel met den Text overeenkomende is.

(*a*) Deze naam is my onbekend.

waarmede hy veel honderden geneezen heeft: de beſchryvinge van 't zelfde is deze:

℞. *Nuc. Moſch.* ʒiß.
cin. Talpæ, ʒij.
Tal. Lepor. Num. iij.
Pulv. Carduibenedict. ℈iv.
Succini alb.
Ungul. Alcis.
Viſci quercin. ana ℈iiß.
Margarit. præp. ʒj.
Corn. Cerv. uſt. ʒß.
Unicorn. ver. ℈j.
Cran. human. ʒiij.
Sem. Pæon. ʒjß.
Sacchar. Canarienſ. ℥ij.
Fol. aur. No. iij.

de *Doſis* van dit poeijer is van ʒß. tot ℈iv. ook worden tegens deze ziekte verſcheidene *Amuleta* gebruikt, als *ſmaragd*, wolfsleer, vlier die op de wilgen gegroeit is, de wortel en 't zaad van *Pæonien*, Elands klaauwen, Eiken marren-tak; men neemt ook Swaluwen, ſcheurt dezelve van malkander, en legt ze boven op 't hoofd.

EPILEPSIA HYPOCHONDRIACA, de vallende ziekte van milt verſtopping / deze vereiſcht tot de genezinge ten eerſten, Purgeerende middelen uit *Mercur. dulc. reſ. Jalapp. Scammon.* &c. en naar deze de zo genaamde *Antacida* of *Abſorbentia*, die het zuur inzuigen of indrinken, van zyn krachten berooven, en de verſtoppingen wegneemen, deze zyn *Ebur. uſt. Corn. Alcis. Corn. Cerv. uſt. Lap. Cancr. Oſſ. Sepiæ, Limatur. Martis*, *croc. Mart. Aperitiv. Pulv. Cachecticus*, *extract. radic. Pæon. diaphoretic. Martial. Cinnabar. Antimonii* &c.

EPILEPSIA INFANTILIS, de vallende ziekte / of ſtuipen der kinderen / ontſtaat meeſt van de tanden: de genezinge van deze, kan uit de voorgaande genomen worden.

EPILEPTICA, ANTEPILEPTICA, zyn genees-middelen die tegens de vallende ziekte gebruikt worden, en dezelve wegneemen: deze zyn of Chirurgicaal, als laaten, koppen, en blaar-trekken, of Pharmaceutiſch, als *Aq. flor. Pæon Tiliæ*, *Ceraſ. nigr. Sp. Sang. human. Fuligin. Secund. human. Corn. Cerv. Corn. Alcis*, *Eſſent. Caſtor. Sem. Lavendul. Pæon. Corall. Ungul. Alcis*, *Viſcus Corylin. Stercus Pavon. Cinnab. Antimonii*, *Pulv. Epileptic. March.* &c.

EPINYCTIDES, PUSTULÆ NOCTURNÆ, de nacht-blaaren / zyn blaaren die in de nacht uit breeken, en dikwils groote pyn veroorzaaken; hier tegen gebruikt men buikzuiverende en zweetdryvende middelen, of men ordonneert een laatinge: tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig 't *Ol. Tart.* met 't *Ol. Cochlear.* zommige pryzen 't *Ol. Juniper.* als een byzonder middel, andere leggen daarop fyn geſtampten kool, of ze pryzen den *Sp. Matrical. Sp. Vini Camphorat. Aq. flor. Sambuc. calcis viv.* &c.

EPIPHORA, Zie *Opthalmia.*

EPIPLOCELÆ, Zie *Hernia.*

EPIPHYSIS, ook APPENDIX, ADNASCENTIA, ADDITAMENTUM, een aan-wag des beens / is een klein been, 't welk aan 't groote been aangewaſſen is.

EPIPLOMPHALOS, Zie *Hernia.*

EPIPLOOCOMISTÆ, dikbuikige.

EPIPLOOMPHALUM EN EPIPLOMPHALUM, een navel-breuk / Zie *Hernia.*

EPIPLOON, Zie *Omentum.*

EPISEMASIA, beteekend den aanval der ziekten, of de tyd in welke de ziekte eerſt beſpeurd word.

EPISPASTICA, EXTRAHENTIA, HELCTICA, worden genoemd die dingen, dewelke den etter, ſtukken-pampier, wolle, ſplinters, en diergelyke vreemde dingen uit de wonden trekken: deze zyn *radix Allii*, *Cyclamin. Dracuncul. Ranuncul. folia Dictamni*, *Porri*, *Rutæ*, *Urtic. Sem. Naſturt. Thlaſp. gumm. Ammoniac. Galban. Sagapen. Mel*, *Pix*, *Axung. Leporis*, *Cati Sylveſtr. Cancri fluviatil. Empl. Diachyl. c. gumm. Oxycroc.* en *Magnetic.* tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig alle *Diaphoretica*, hierom word de *Dictamnus* zeer gepreezen.

EPISPHÆRIA zyn de kronkeltjes, dewelke op 't buiten wezen van de Herzenen beſpeurt worden, op dat de bloedvaaten zo veel te beeter door 't weezen van de herzenen verſpreid moogen worden.

EPISTOMIA, het tocht of windgat.

EPISTROPHEUS, den draaijer / word genoemt het twede hals-wervelbeen; uit wiens midden een lang-achtig en rond uitſteekzel komt, dat om zyn gelykheid *Dens* of tand genoemt word, hierom draait het eerſte wervelbeen met het hoofd als om een Aſch.

EPITHEMA, is een vloeibaar genees-

middel, 't welk op de uitwendige leeden gelegt word: dit genees-middel verkrygt byzondere benaamingen naar de plaats waar op 't gelegd word. Zo noemt men het een pols-water als ook een zakjen om op den pols te leggen, zo 't voor 't voorhoofd gelegd word een hooft verſterkende omſlag enz. De hier toe dienſtige middelen zyn de *Spiritus*, en geeſt-ryke wateren, zappen, en uittrekzels, by voorb. *Eſſent. Caſtor. Meliſſ. Lavendul. Sp. Lilior. Convall. Ceraſor. nigr. Aq. Apoplect. Epilept. Carbunculi, Balſam. Embryon. Acet. Roſat. Rutac. Lavendulat, Sp. Sal. Ammoniaci, Eſſent. aromatic. volat.*

℞. *Aq. Meliſſ. cum vino* ℥j.
Sp. Roſar.
Lilior. Convall.
Sal. Ammoniaci Lavendulat. ā ʒj.
M. D. S.

Verſterkend-hart, en hoofd-water om op de polzen, en 't voorhoofd te leggen.

Epithymum Tym 3yde / beſtaat uit heel dunne en bruinachtige harde vezelkens, heeft een zeer aangenaamen, en ſpeceryachtigen reuk, word uit Candiën en Italiën overgebracht: men vind hiervan twederly zoorten, als *Cretiſche* en *Veneti ſche*, byde moeten ze zyn verſch, wel-riekende: Tymzyde heeft een purgerende kracht, met zene-bladeren vermengd en in gegeven voert ze de ſlym uit de ingewanden, en word tegens de zwaarmoedigheid, ſcheurbuik, en duizelingen voorgeſchreeven, als 't gebruikt word, moet 't maar *geinfundeert* en niet gekookt worden; maar om dat dit middel dorſt en hette veroorzaakt, zo is 't goet dat men 't met korenten, en ſyroop van violen vermenge, en zo gebruike.

Epomis is 't breede deel of einde aan 't ſleutel-been.

Epomphalium, is een plaaſter/ of ietwes dat op den navel gelegd word.

Epulis, is een vleeſchachtige uitgroeijinge tuſſchen de tanden, deze uitgroeijnge is zomtyds zo groot als een ey, en verhindert alsdan de ſpraak; hier ſtaat aan te merken dat deze uitgroeijnge zomtyds vleeſchachtig, en zomtyds kraakbeenachtig, en *geexulcereert* is. De oorzaak is met den *Polypus narium* (waarvan op zyn plaats kan gezien worden) overeen-koomende, zo dat 'er by de genezings-wyze ook niets byzonders is aan te merken, als dat de *extirpatio* dezer zwellinge heel gemakkelyk door een *ligatur* of band, of door een ſnydinge kan verricht worden. Na de *extirpatio* is 't altyd noodzakelyk om de plaats met *Oleum Vitrioli, Ligni Ebeni* of met een ander *Cauſticum* te raaken, anders komt het ongemak ligtelyk weder.

Epulotica, Cicatrisantia, zyn die genees-middelen dewelke aan het laatſte voorneemen des Heelmeeſters by 't ſluiten eener wonde vergenoegen bybrengen, om dat daar door de wonde geſlooten, en een goed lid-teeken gemaakt word: de uitwerkinge dezer middelen is alleen om de vochtigheid te *abſorberen*, en te *conſtringeeren*; en deze zyn *Bol. Armen. Sang. Dracon. Creta, Cortic. Granatorum. Balauſtior. Flor. Roſar. rubr. Gallæ, Calx lota, Plumbum. uſt. Ceruſſa, Lithargyr. Tutia, Æs uſt. Vitriol. Roman. Squama Ferri, Emplaſtr. de Lapid. Calaminar. Diapalma, Unguent.* en *Empl. Diapompholygos.*

Equisetum, Paarde-ſtart / Cauda Equina, Kanne-kruid/ groeit op zandige, en ſteenachtige plaatzen; het is een goet wond en waterdryvend Kruid: ook is het goet voor den droogen en verouderden hoeſt, 't bloeden van de neuze, en andere bloed-vloeijngen, wonden en zweeren, hiervan word gemaakt *Aq. deſt.* en *Sal.*

Equus, een Paard / is een bekend Dier: hiervan zyn verſcheide dingen in de genees-oeffening in gebruik; als de melk word in 't byzonder geprezen tegens de teeringe en longe-zucht 't uitgeperſte zap van den drek van een jongen ſterken Hengſt, is een uitnemend middel tegens 't kolyk, moeder-ziekte, geel-zucht, mazelen, en pokken, hiervan word gemaakt de *Syrupus Lutheri.* De *Lichenes Equorum* of wratten aan de voeten der Paarden, worden tot 't in en uitwendige gebruik tegens de moeder-ziekte gepreezen, als ook de *Teſticuli* als ze met *Eſſentia Myrrhæ* bevochtigt worden, en ten laatſten worden ook de Klaauwen tegens dit gebrek gepreezen.

Erethismos, word gemeenlyk genoemt yder prikkeling, dewelke aan een zenuwachtig deel geſchied, waar door de geeſten in een onordentlyke beweginge gebracht worden.

Errhinum, Errhina, Snuif / of Nies-Poeijer / word gemaakt uit Tabak, en andere wel-riekende Kruiden en bloemen;

men; waarby eenige wel-riekende dingen gemengd worden: als *Ambr. Moſch. Ol. Cinnamom. Lign. Rhod. Lavendul. Citri, Aurantior. Caryophyllor.* Ziet hier een voorbeeld

℞. *Flor. Balauſtior.* ʒß.
Tunic. Vratisſlav. ʒiij.
Pulv. Rad. Ireos cum tinct. Santal. tinct. & exſiccat. ʒiß.
Pulv. Flor. Lilior. convall. ℈ij.
Ol. deſt. Lign. Rhodii ℈ß.
Cinnamom. gutt. ij.
Zibeth.
Moſch. ā *gr.* j.
F. Pulv.

ERICA, MYRICA HUMILIS, Heide/ Hyde/ groeit op drooge en zandige plaatzen; 't afkookzel hiervan is goet voor de verſtoppingen in de milt, lever en lenden pyn, het vermeerdert de melk, het zap daarvan verdryft de zwakheit der oogen.

ERICA BACCIFERA, dronken-bezien/ als deze Bezien gebruikt worden, maaken ze dien die ze gebruikt heeft gek, en uitzinnig.

ERINACEUS, een Egel/ of Stekel-Zwyn/ de aſſche van een gebranden Egel word als een *Specificum* tegens de pisvloet gepreezen, hierom pryſt *D. MICHAEL* dit volgende poeijer tegens dit gebrek heel zeer.

℞. *Erinac. combuſt.*
tunic. inter. carnos. ſtomach. Gallin.
Sem. Agrimon. ā ʒij.
F. Pulv.

de *doſis* hiervan is een *drachm.* met eenig vleeſch nat.

Het vet hiervan is goet tegens de breuken; zo word ook een ſmeerzel tegens de vallende ziekte der jongen Kinderen daaruit gemaakt, alzo dat men van dit vet neeme, vier deelen, *Ol. Sem. Ricini major.* een deel, en het zelfde onder malkander vermenge.

ERODENTIA, worden genoemt die middelen dewelke met haare puntachtige deelen het vleeſch doorknaagen.

ERUCA, ERUCA HORTENSIS, Raket wit Moſtartzaad/ word in de hooven voortgeteeld, dit zaad vermeerdert de melk in de Vrouwen, en het Zaad in de Mannen, het dryft de wormen, en den ſteen, het is een *Præſervativ* voor den ſcheurbuik, en berpertheid; de *Confectio Seminis*, of het met zuiker overtrokkene Zaad prikkelt aan tot het Venus Spel.

ERUCTATIO, Riſpinge/ opriſpinge des maags.

ERVUM, Zie *Vicia.*

ERYGERUM, Zie *Senecio Minor.*

ERYNGIUM, Kruis-diſtel/ Kruis-wortel/ groeit op zandige, en ſteen-achtige plaatzen, deze met zuiker overtrokkene wortel vermeerdert de melk, en het Zaad, prikkelt aan tot Venus-Spel, en maakt vruchtbaar, ze is ook zeer dienſtig om te gebruiken tegens den Nierenſteen, en voor de zwakheit des maags.

ERYNGIUM MARINUM, Zee Kruis-wortel/ deze wortel wierd in voorigen tyden door *RONDOLETIUS* voor geſchreeven, voor de Vrouwen tegens de verkoude lyfmoeder, en om de ontfanginge of de vruchtbaarheit derzelven te hulp te koomen.

ERYSIMUM, Edele Rakette/ groeit aan de oude muuren, 't verſche Kruid met de bloemen kan geſtampt zynde, voor een *Cauterium* gebruikt worden, als ook in kankerachtige verhardingen, en tegens de opgeſwollene borſten.

ERYSIPELAS, IGNIS SACER, SYLVESTRIS, de Roos/ St. Anthonis vuur/ Zie *Inflammatio.*

ERYSIPELATODES, is een tegen natuurlyke zwellinge, naar de Rooze zeer wel gelykende.

ERYTHROIDES, het roode Bal-vlies is niets anders als een uit-breidinge der vezelen van den *Muſculus Cremaſter.*

ESCHAROTICA, zyn diergelyke middelen, dewelke een roof maaken, dat is, zy byten de huid door, en *coaguleren* of verdikken de zappen onder dezelve, deze nu zyn *Alcalia* of *Acida*: onder de *Alcalia* zyn ſcherpe loogen van Zeep, *Sapo nigr. Sal Tart. uſt. Sal fecum Vini, Sabin. Fraxin. Sterc. Columbin*: en onder de *Acida* zyn *Aq. Fort. Oleum Vitrioli, Sp. Nitri,* en *Vitrioli.*

ESSENTIA, Wezentheit/ het pit van iets: in de Stofſchei-kunde word hier door verſtaan die *Liquor*, dewelke door 't vermoogen van een bequaam Schei-vocht, de krachten van het een of 't ander in zig bewaart, of 't is het Balzamike deel van eenig ding, dat van de groove deelen afgezondert is. Diergelyken *Eſſentiæ* worden in de Apotheeken verſcheiden gevonden, en zyn *Simplices* of eenvoudige die uit het een of ander enkeld *Ingredient* beſtaan, of *Compoſitæ* die uit veele te zaam geſtelt

 zyn,

zyn, Ziet hier eenige volgende van beide zoorten:

Essentia Absinthii Simplex, Alſem Eſſentie. ℞. *Summit.* & *Fol. Abſint. rec. q. v.* ſtampt dezelve en bevochtigd ze met *Liq. ſal. fixi*, giet daarop *Sp. Abſinth. per ferment. parat. q. ſ.* laat deze te zaam *digereren*, *filtreert* de *Eſſentia* door een vloei-pampier, en bewaart ze: NB. op deze wyze kunnen alle *Eſſentiæ Vegitabilium ſimplices* gemaakt worden: als *Eſſentia Anagallidis*, *Croci*, *Hypericon.* &c.

Essentia Absinthii Composit. *JUNGKEN.* ℞. *Summitat. Abſinth. Florid.* mvj. *Carduibened.* mij. *Flor. Cent. min.* mj. *Calam. Aromat. Zedoar.* ā ℥j. *Cortic. Aurantior. Citri ana* ʒij. *Cinnamom.* ℥ß. *Caryophyllor.* ʒj. *Spirit. Vini*, ℔iij. *infundeert* deeze eenige tyd, *filtreert* en bewaart de *Eſſentia* tot 't gebruik.

Essentia Ambræ *MINDERERI:* ℞. *Elix. vitæ Matthioli compl.* ℥ij. *Spirit. Ceraſor. nigror. rectif.* of *Aq. Epileptic. lang.* ℥j. *Ambræ* ℈j. *Moſchi Orient. gr.* iv. *infundeert* en *filtreert* de *Eſſentia.*

Essentia Anodyna *LUDOVICI:* ℞. *Opii opt. minutiſſime concis:* & *per evaporationem a graveolentia aliquatenus liberati* ℥j. *Aquæ Apoplectic. ſimpl. Spirit. Vitriol. rorid.* ā ℥iv. *extraheert* en *filtreert* de *Eſſ.* bewaart ze tot 't gebruik.

Essentia Aphrodisiaca *WEDELII:* ℞. *Chocolad. Ind.* ℥iij. *Confect. Alkerm.* ℥j. *Pulv. Cantharid.* ℈j. *Spirit. Magnanimit. q. ſ. f. l. a Eſſentia.*

Essentia aromatica Regiomontanor. ℞. *Cinnamom acut. Macis ana* ʒvj. *Cardamom. excortic. Caryophyllor. ana* ℥ß. *Piper. long. Zingiber. ana* ʒij. *flaved. Cortic. Citri rec.* ℥j. *contus. groſſ. mod. Sp. Vini rectif.* ℔j. *digereert* en *filtreert* dezelve.

Essentia Bezoardica Timæi: ℞. *Theriac. Andromach.* ℔ß. *Confect. Orvietan. Diaſc. Fracaſt. ana* ℥iv. *Electuar. de ovo* ℥ij. *Specier. liber. cal.* & *Myrrh.* ℥jß. *trochiſc. de Viper.* ℥j. *Confect. Alkerm. de Hyacinth. ana* ℥ß. *Sp. Vin. citrat. q. ſ. extraheer* en *filtreer* de *Tinctura*, deſtilleert de helfte van den *Spiritus*, doet by 't gediſteleerde *Eſſent. Citri*, *Ambr. Zedoar.* ā ℥ß. *Croci* ʒij. *Sal. Scord. pimpinell. Carduibened. Abſinth.* ā ʒj. laat deze te zaam *digereeren*, en *filtreert de Eſſentia.*

Essentia Carminativa *WEDELII:* ℞. *Rad. Zedoar.* ℥j. *Carlin. Galang.* ā ℥ß. *Cortic. Aurantior. Sem. Aniſi*, *Carvi*, *flor. Chamomill. Rom.* ā ʒij. *Caryophyllor. Baccar. Laur. Acori veri*, *ana* ʒjß. *Macis* ʒj. *concis. contus. groſſ. aciduleert* dezelve met *Sp. Cortic. Citri*, *Sp. Nitr.* en *extraheert* ze *fiat Eſſentia* de *doſis* is *drachm.* j.

Essentia Castorei: ℞. *Caſtorei* ℥j. *liquor Nitri fixi* ʒij. dit te zaam gemengd zynde, zal 't *Caſtoreum* als een pap worden, laat denzelven droogen by een kleen vuurtjen in ietwes dat heel digt geſlooten is, gedroogd zynde, zo giet daarop *Sp. Vin. rectificatiſſ.* ℥iv. of v. laat 't *digereeren*

Essentia Catechu: ℞. *Catechu.* ʒij. *ſolveert* dezelve by een zacht vuurtjen in *Sp. Cydon.* ℥j. en *filtreert* de *Eſſentia.*

Essentia Jalappæ: ℞. *Pulv. Rad. jalapp.* ℥jß. *flaved. Cortic. Citr. rec.* ℥ß. *Cinnamomi acut.* ʒjß. *Sp. Vin. rectificat.* ℥vj. laat deze te zaam in *digeſtio* ſtaan, tot dat de *Eſſentia geextraheert* is.

Essentia Lignorum *D. MICHÆLIS:* ℞. *Raſur. ligni Saſſafr.* ℥ij. *Ligni Sancti* ℥iij. *ligni Rhodii* ℥ß. *Rad Chin. Sarſaparill. Santal. citrin. rubr. ana* ℥j. als alles klein geſneeden is, zo giet daar op zo veel *Sp. Fumar.* tot dat dezelve vier vingeren breed de *Spec.* bedekt, laat ze te zaam acht daagen *digereeren*, *extraheert* en *filtreert* de *Eſſentia.*

Een andere: ℞. *Lign. Sanct.* ℔ß. *Cortic. ejuſd.* ℥iij. *Saſſafr.* ʒv. *Sarſaparill. Ligni Buxi*, *Pini a* ℥jß. *Santal. rubr. citrin. ana* ℥j. *ligni Rhodii*, *Nephritic. a* ℥ß. *Baccar. Juniper.* ʒvj. giet daarop *Liq. Nitri fixi q. ſ. extraheert* de *Tinctura* in een zachte *digeſtio*, doet 'er alsdan by *Sp. Vin. q. ſ.* en *extraheert* de *Eſſentia.*

Essentia Macis Dolæi: ℞. *Macis opt.* ℥j. *Cinnamom. Rad. Enul. Galang. ana* ʒij. *Sp. Vin. rectif.* ℔j. *f Eſſentia.*

Essentia Martis aperitiva *LUDOVICI:* ℞. *Vitriol. Martis*, *Cryſtall. Tartari a* ℔ß. *Aq. Fontan.* ℔vij. laat deze onder geduurig omroeren kooken, *inſpiſſeert* 't zagjes tot 't de dikte van honing heeft, giet alsdan daar op *Sp. Vini ſimpl.* ℔vj. *extraheert* de *Eſſentia* en *filtreert* ze.

Essentia Pectoralis: ℞. *Liquir. raſ.* ℥ß. *flor. Benzoës* ʒij. *Croci*, ʒj. *Balſ. Antimon. Jungkenii* ℈ij. *Salis Tartari*, ʒjß. *Sp. Vin. rectific.* ℥v. *digereert* en *filtreert* de *Eſſentia.*

Es-

Essentia Seminis Santonici: ℞. *Pulv. Sem. Santonic.* ℥j. *flor. Hyperic. Perſicor. Tanacet.* a Pij. *Rad. Dictam. alb* ʒij. *Vitrioli Martis ad albed. calcinat.* ʒj. *Flor. Vitrioli Veneris* ʒß. *Sp. Vini opt. Vin. Hiſpanic. dulc.* ℥iv. laat deze acht daagen *digereeren*, *exprimeert* en *filtreert* de *Eſſentia.*

Essentia Stomachica Dolæi: ℞. *Spirit. Salis Ammoniaci nativ. Sp. Vin. rectif. ana* ℔ß. *Caryophyllor.* ʒiij. *Cinnamom.* ʒß. *Piper niger* ℥iv. *digereert* deze te zaam de *doſis* is ʒj.

Essentia Trifolii fibrini: ℞. *Herb. Trifol. fibrin.* ℥iv. droogd dezelve en ſnyd ze klein *Sp. Trifol. fibrin. per fermentat. parat.* ℥xvj. laat dit in *digeſtio* ſtaan *exprimeer* en *filtreer* de *Eſſentia.*

Essentia Uterini Knöffelii: ℞. *Caſtorei*, *Galban. Opii correct. ana* ℥ij. *Spirit. Sambuc. rectific. Vini rectific.* ā ℥xij. laat deze acht daagen in *digeſtio* ſtaan, en *filtreert* de *Eſſentia.*

Essentia Vulneraria *WEDELII:* ℞. *Mumiæ Sangv. Dracon. ana* ℥j. *Terræ Japonic. Myrrh. Rad. Tormentill.* ā ℥ß. *flor. Hyperic. Roſar rubr.* ā ʒij. *Santali rubri* ʒiij. *nuc. Moſch.* ʒj. *extraheert* deze met *Sp. vin. Tartariſat. f. Eſſentia.*

Essentificare, betekend by de Stofſchei-kundigen, dat men aan de gediſteleerde en alcaliſche *Spiritus* haar eigen *Sal. volatile* weder geeft by voorb. *Sp. Corn. Cerv. Eſſentificatus.*

Esseræ, Saire, Pemphinx, Bullæ, Ampullæ, Emphantismata, de Netel-zucht/ zyn kleine blaaren, gelykende naar de krauwagie, tot de genezinge worden vereiſcht, *Diaphoretica*, als *Sp.* en *Sal. Viperar.* of C. C. *Tinct. Antimon. Tartariſat. Eſſent. Myrrh. lap. Cancror. Arcan. Duplicat. Antimon. Diaphoret.* uitwendig kan men gebruiken een lavement uit *Herb. Salv. Saponar. fumar. Oxylap. Scabios.* met *Far. Lupinor. Sulph.* en *Nitr.* gemengd of men beſtryke de blaaren met *Decoct. Tabaci* of *Aq. Plantagin. Sacchar. Saturn. Mercur. Dulc. Sp. Matrical. Aq. Calc. viv.* of *Ol. Tartari* gemengd met *Ol. Amygd. dulc.*

Esula, Herba Lactaria, Wolfsmelk/ groeit aan de heggen en weegen, ’t zap van Wolfs-melk doet ’t hair uitvallen, en verdryft de wratten en exter-oogen, ’t *Extractum* en de *Pilulæ* van ’t zelve, zyn een ſterke Boeren purgatie, en kunnen niet wel zonder nadeel gebruikt worden.

Ethmoides, Oscribriforme, Zie *Os.*

Evacuatio, een uit-leeging/ een uitleiding/ deze geſchied door de natuur, of door konſt, natuurlyk is, ’t bloeden van de neus, de maand-ſtonden der Vrouwen, Stoel-gang, en water loozen; door de Konſt, laaten, koppen, purgeeren, en braaken enz.

Evacuantia Universalia, algemeene uitleidende middelen, noemen de Genees-meeſters die middelen, die al het nadeelige uit ’t bloed door byzondere wegen voeren, van deze zoort zyn de *Diaphoretica*, *Diuretica*, *Salivantia* &c. welke alle onder haaren tytel kunnen gezien worden.

Evaporatio, de uit-damping/ komt byna overeen met *Exhalatio*, en *Exſiccatio*, betekend de afzonderinge der vochtigheeden van de lichaamen als dezelve in de gedaante van damp in de lucht gedreeven worden. Dit geſchied door behulp van warmte, hierom word deze Stof zomtyds aan ’t vuur, aan de Zon, of op een warme kachel gelegd. Het is onverſchillig waarin de *Evaporatio* gedaan word, als maar ’t vat waar in ’t gedaan word, ruim genoeg is.

Euchylos, goed zappig/ die een welgeſteld bloed heeft.

Euchymia, de welgeſteldheid der zappen in ’t lichaam.

Eucrasia, een goede getempertheit.

Eunuchus, Zie *Caſtratus.*

Evomitio, Zie *Vomitus.*

Euonymus, Papenhout; groeit onder de doornſtruiken, de bezien van dit hout hebben een week-makende en *reſolveerende* kracht; als dezelve met loog gekookt, en op ’t hooft gedaan worden, dooden ze de luizen en verwen ’t hair.

Eupepsia, een gemakkelyke of goede kookinge, hiervan zyn afkomſtig *Eupepta* heel lichte en gemaklyk verteerende ſpyzen.

Eupnoea, een lichte en natuurlyke *Reſpiratio.*

Euporia, een handigheid om te *opereeren*, hierom worden by de Genees-meeſters genoemt

Euporista, die middelen dewelke gemakkelyk te *præpareeren* zyn, en die yder in overvloed heeft.

Eu-

Eupatorium, Cannabinum, Boelkens-kruid / Koninginnen-kruid / groeit op vochtige plaatzen, 't bloeit in de maanden Julius en Auguſtus. De blaaderen en bloemen zyn dienſtig tot de wonden, onzuiverheit van de huid, en opgeſtopte maand-ſtonden.

Eupatorium Græcorum, Zie *Agrimonia.*

Mesuræ, Zie *Ageratum.*

Veterum, Zie *Agrimonia.*

Euphorbium, is een geel-achtig, en harſtachtige Gom, beſtaande uit lang-achtige, en rietachtige ſtukjens van verſcheide groote en gedaante, die een heeten en onaangenaamen ſmaak, en geen of weinig reuk hebben. Deze *Gummi* word uit Ooſt-Indien, en Afrika tot ons gebragt. Het gewas van den *Euphorbium* word voor een byzonder en wonderbaar kruid gehouden, eenige als *HERMANN*, en *PLUKENET.* noemen 't *Tithymalum Mauritanicum*; dit kruid heeft lange, heel dikke en ſteekelachtige blaaderen, uit dewelke deze *Gummi* vloeit; men heeft twee zoorten van dezen *Gummi*, als 't geen in graanen, en dat 't welk in witte brokken, of ſtukken tot ons gevoert word. Het beſte moet zyn, wit-geel, heel droog, zuiver, in graanen, zonder ſtof, en niet met veel rietjes vermengd. Het heeft een ſterke purgeerende kracht, zo dat 't heel weinig of in 't geheel niet tot 't inwendige gebruik geordineert word; maar tot 't uitwendige gebruik is 't zeer heilzaam tegens het uit-teeren en vermaageren der leeden, als dezelve dikwils, 't zy met 't *Euphorbium* zelfs of met deſſelfs Oly gewreven worden: ook is 't zeer goet in een bedervinge des beens: zomtyds word deze Gom ook onder de hooft en nies-poeyers gebruikt, edoch als men denzelven daar onder doet, moet die Snuif zeer voorzigtig gebruikt worden: want het werkt zo ſterk, dat zeer dikwils een *hæmorrhagia* daar op volgt.

Euphrasia, oogen-trooſt / groeit op warme, zand-achtige, en gras-achtige plaatzen, bloeit in de maanden Junius, Julius, en Auguſtus, het is een uitnemend oog-middel om 't zwakke gezicht te verſterken, en de donkerheid van 't zelve te verbeteren; de *præparata* daarvan zyn *Conſerva*, *Aq. deſt.* en *Vinum.*

Eustomachus, een welgeſtelde maag, als ook zulke ſpyzen die voor de maag zeer dienſtig zyn.

Euthanasia, een zachte en gemakkelyke dood / zonder pynlyke trekkingen.

Eutrophia, een goede en betaamlyke voedinge des lichaams.

Exacerbatio, is 't zelfde als *Paroxyſmus.*

Exaltatio, Zie *Sublimatio.*

Exanthema, uitbottende vlakken / puiſten / die uit het bloed koomen, en haar op de huid plaatzen, als Venus bloemkens, Pokken, mazelen, krauwagie, en andere blaaren.

Exarthroma, Zie *Luxatio.*

Exceptio, is de vermenginge van eenige drooge poeijers, onder deze of geene vochtigheeden.

Excisio, een uitſnydinge / als men verſtorven vleeſch ergens uit-ſnyd, en van 't gezonde ſcheid.

Excoriatio, ontvelling / ſmertzel / dat is, als men de huid afſcheurt en zich dus verwond, door 't afſcheuren van de huid.

Excorticatio, Excorticare, een ontbaſting / of zuivering der wortelen, baſten, kruiden, bloemen, en zaaden, zo dat 'er geen vuiligheid 't zy aarde of ietwes anders onder gemengd zy.

Excretio, een uit-leeging / dat is als men ietwes leeg-maakt, daarvan is afkomſtig

Excrementum, uitdygzel / drek / en in 't byzonder die geene dewelke natuurlyker wyze door den afgang ontlaſt word.

Excrescentia, yder uitgroeijinge / hoe dit in de Heel-kunde te verſtaan is, kan gezien worden by *Hyperſarcoſis.*

Excrescentia Glandularum Colli, Zie *Bronchocele.*

Exedentia, Zie *Cathæretica.*

Exhalatio, Zie *Evaporatio.*

Exischios, de heup ontwrigtinge.

Exomphalos, de uitgroeijing des navels.

Exophthalmia, Zie *Oculi Procidentia.*

Exostosis, Nodus, been-knobbels / een uitwaſſinge des beens / word in 't gemeen genoemt de uitgroeijng van 't bekkeneel, die uit een taaie grof-deelige ſtof voort-

voort-ſpruit; als deze uitgroeijnge in de breuken van 't bekkeneel, onder de genezinge te voorſchyn komt, kan ze ook *Callus Oſſeus* genoemt worden. Diergelyken ſwellingen worden meeſt gevonden aan die geene dewelke aan 't *lues Venera*, of de pokken ziek zyn; Zie de genezinge van dit gebrek onder den Tytel *Lues Venerea*.

EXPECTORANTIA, Zie *Bechica*.

EXPELLENTIA, **uitdryvende middelen**, deze zyn inwendige, en uitwendige, van de inwendige. Zie *Alexipharmaca*, en *Sudorifera*; en van de uitwendige *Epiſpaſtica*.

EXPERIENTIA, de **ondervindinge**, is een door veel oeffening en gebruik verkreegene kennis van ietwes, als van 't gebruik van een genees-middel, welke kennis hierin beſtaat, dat men vaſt verzekert is, dat door dit middel niet een, maar tot verſcheide keeren aan de lyders veel voordeel is toegebragt: en dus te geruſter kan gebruikt worden.

EXPERIMENTUM, een onderzoekinge van 't een of 't ander, in de ontleed- en Stof-ſchei-kunde vallen veel *Experimenten* voor.

EXPRESSIO, een uitdrukkinge der Genees-middelen, waardoor 't vochtige, van 't drooge, het dikke van het dunne geſcheiden word, deze werkinge word verricht door perſſen, en ſpaatels.

EXSICCATIO, Zie *Evaporatio*.

EXTERGENTIA, Zie *Abſtergentia*.

EXTENDE SUPRA ALUTAM *in* FORMA SCUTI, word dikwils in de voorſchriften, by de voorſchryvinge van een plaaſter gebruikt, en betekend, ſtryk 't (te weten 't voorgeſchrevene plaaſter) op een zeem in de gedaante van een Schild, of dat 't als een Schild worde.

EXTINCTIO, een **uitbluſſching**, **afkoeling**, is, als die dingen dewelke in 't vuur warm en gloeiende gemaakt zyn, in eenige vochtigheeden gedompelt worden. Dusdaanig worden de Korallen, Kryſtallen, en Kiezelſteen dikwils in Azyn uitgebluſcht, waar door ze een breek-baar wezen verkrygen. Deze werkinge word ook gedaan, op dat men de Medicinaale kracht in de *liquores* of vochtigheeden verkryge; dit worden wy gewaar in de uitbluſſching van ſtaal in de melk, van 't goud in *Aq. flor. Borragin.* en *Roſar.* van 't loot in *Aq. Commun.* noch is 'er eene hoewel oneigene *Extinctio* als men den *Merc. viv.* met ſpeekzel, vet, en terpentyn enz. dood.

EXTRACTIO, een **uittrekkinge**, hieronder word veelderly verſtaan, als *Deſtillatio*, *Sublimatio*, *Putrefactio*, *Fermentatio*, *Circulatio*, *Coagulatio*. Maar in 't byzonder betekend 't een afzonderinge eeniger kleine deeltjes, van andere die groffer zyn; de afzonderinge geſchied door een bequaam *Menſtruum*, welk uitgetrokkene genoemt word

EXTRACTUM, in de Stof-ſchei-kunde worden veelderhande *Extracta* gevonden, alle naar 't onderſcheid der lichaamen, en Schei-vochten. Ze worden in vloeiende, en dikke verdeelt, de eerſte of vloeibaare zyn, die, dewelke *Eſſentiæ*, *Tincturæ* en *Elixiria* genoemt worden; ze neemen dezen naam eerſt aan, of beter, ze verkrygen dezen naam eerſt, als ze na de *Deſtillatio* of *Evaporatio* van 't *Menſtruum* op de grond in de gedaante van een taaie dikte overblyven; zo worden ook uit de zappen der *vegetabilia* by voorb. *Abſinth. Centaur. min. Fumar.* &c. *Extracta* gemaakt, van deze dient aangemerkt te worden, dat ze altyd vol van aardachtige deelen zyn, indien niet 't zap van te vooren wel *geclarificeert*, en eenige keeren gezuiverd word. Zo vind men in de Apotheeken onder anderen deze volgende *Extracta*, als

EXTRACTUM ABSINTHII, **Extract van Alsem**: ℞. *Summitat. Abſinth Siccat.* ℔j. ſnyd deze en ſtampt ze heel fyn, *infundeert* ze in een glaazen vat, in *Aq. deſt. Abſinth.* ℔iv. *Salis Tart.* ℥j. laat deze te zaam acht daagen *digereeren*, 't uitgeperſte zap word op een zacht vuurtjen tot de dikte aan een *Extractum* gekookt, op deze wyze kuunen by na alle *Extracta* van de kruiden gemaakt worden.

EXTRACTUM ALOËS, is eene van haar onzuiverheid gezuiverde Aloë: ℞. *Aloës Socoter.* ℥viij. laat deze op 't vuur ſmelten, het zy in genoegzaame quantiteit van Roozen zap, of van violen bloemen, laat de *Diſſolutio* 5. of 6. uuren ſtaan, giet alsdan dezelve zagjes af, *filtreert* ze, en laat ze heel zagjes uit dampen, tot dat 'er een Stof over blyft, die zo dik als een *Extractum* is, deze kan bewaart worden: het is een uitneemend middel om de maage te zuiveren en te verſterken, het is ook dienſtig tegens de opgeſtopte maand-ſtonden. De *doſis* is van van gr. xv. tot een *drachma*.

Extractum Chinæ de China: ℞. *Cortic. Chin. de Chin.* ℥viij. laat deze 24. uuren in genoegzame quantiteit gedeſtilleert en warm gemaakt Noote-waater weeken, laat deze *infuſio* zagjes opzieden, giet ze af, en drukt ze ſterk uit, giet daar noch eens ander Noote-waater op, laat 't opzieden als te vooren giet de vochtigheid af, en doet ze na dat ze wel gezuivert zyn by malkander laat deze vochtigheid in een glaazen vat op een zacht zand-vuur zo lang *Evaporeeren* tot 'er een dikke Stof als honing overblyft. Het is een uitneemend middel tegens de Koorts de *doſis* daarvan is gr. xij. tot ʒß. in de gedaante van pillen, of in wyn; op deze wyze word ook 't *Extractum Eſulæ* gemaakt.

Extractum Febrifugum: ℞. *pulv. cort. Peruvian.* ℥iv. *Cent. min. rad. gentian. ana* ℥ij. *ſerpentar. Virgin.* ℥j. *Sp. vin.* ℔iv. of *q. ſ. extraheer* de *Tinctuur.* en laat ze *Evaporeren f. Extract.*

Extractum Hystericum: ℞. *Extracti; Croci, Calam. Aromatic. ana* ʒj. *pulv. Caſtor.* ʒß. *Zedoar.* ʒj *Laudan. Opiat. ſine Caſtor.* ʒß. *Specier. diacalaminth.* ℈ij. *Margarit. Orient. præp.* ℈j. *ol. deſt. Calam. aromatic. gut.* xv. *miſce.*

Extractum Ligni Guajaci: ℞. *ras. ligni Guajac.* zo veel als gy wilt, kookt 't zelve in put-water tot de helft van 't opgegotene water verkookt is, perſt 't dunne af, *clarificeert* 't, en maakt 't door *inſpiſſeren* tot een *Extract.*

Extractum Martis Adstrictivum: ℞. heel fyn gepoeyerden yzer-roeſt ℥viij. doet denzelven in een yzeren pot, en giet daarop dikken rooden wyn *vin de Teinte* genoemt, zet den pot op 't vuur, dekt denzelven toe, en laat 't kooken roert deze Stof met een yzeren Spatel om, laat 't zo lange kooken tot twee derde deelen van de vochtigheid verkookt zyn, *filtreert* 't klaare door een doek, en laat zo veel van de vochtigheid wegdampen, tot 'er een dikke *Extract* overblyve; deze is dienſtig voor den buik-loop, roode-loop, opgeſtopte maand-ſtonden. Ambyen enz. de *doſis* is van gr. x. tot ℈ij.

Extractum Martis Aperitivum: ℞. yzer-roeſt die door den dauw gemaakt is, ℥viij. doet denzelven in een yzeren pot, giet daarop honig water ℔iij. moſt of zap van witte rype druyven ℔iv. limoen zap ℥iv. dekt den pot met een yzeren dekzel, zet denzelven in een klein vuurtjen, en laat deze te zaam drie daagen *digereeren*, dit gedaan zynde; zo laat 't drie of vier uuren kooken, roert 't geduurig met een yzeren Spatel, maar houd den pot zo veel geſlooten als 't mogelyk is, op dat de vochtigheid niet te ſchielyk verkooke. Als de *liquor* begint ſwart te worden, zo doet 't vuur weg, en laat den pot ſtil ſtaan; *filtreert* 't klaare noch warm zynde door een witten doek, laat de vochtigheid op een zand-vuurtjen in een glaazen vat wegdampen, tot 'er een dikke *Extract* over blyft. Deze is een uitneemend middel om te openen, 't is dienſtig tegens de verſtoppingen in de milt, lever, en darm-ſcheil de *doſis* is van gr. x. tot ℈ij.

Extractum Panchymagogum Lemery: ℞. *pulp. Colocinth.* ℥iß. *pulv. diarrhod. abbat. Agaric. ā* ℥j. *Hellebor. nigr.* ℥ij. maakt deze tot een grof poeijer, en giet daarop dauw of regen-water zo veel dat 't vier vingeren breed bedekt is, *verluteert* de Matras wel, en laat 't drie of vier daagen in *digeſtio* ſtaan, geduurende die tyd moet 't dikwils om geſchud worden, doet de *Infuſio* door een doek, en giet op 't overblyfzel wederom zo veel *liquor*, doet daar mede als met den voorgaanden: giet deze *Infuſiones* by malkander laat ze zo lange ſtaan, tot ze klaar zyn, giet ze zagjes af, en laat de vochtigheid in een glaazen vat, op een klein zand-vuur zagjes weg-dampen, tot 'er een dik *Extractum* over blyve. Deze is een zeer uitneemende, en by na een algemeen buik-zuiverend genees-middel, de *doſis* is van een tot twe ſcrupels.

Extractum Rhabarbari: *Rhabarb. opt.* ℥vj. ſtampt dezelve klein, en laat ze in *Aq. Plantagin.* twaalf uuren doorweeken, giet 'er zo veel water op, dat de *Rabbarb.* vier vinger breed bedekt is; laat ze opzieden, en doet ze door een hairen zeef; laat 't overblyfzel noch eens in zo veel *Aq. Plantagin.* weeken, giet deze aftrekzels by malkander, *filtreert* ze, en laat de vochtigheid in een glaazen vat op een zand-vuurtjen zo lange wegdampen, tot 'er een Stof overblyft, die de dikte van honig heeft, deze is 't *Extractum*, dat in een verglaaſden pot kan bewaart worden. De *doſis* is van tien tot veertig grein.

Extrahentia, Zie *Epiſpaſtica.*

Extravasatus, dat buiten de vaaten is; word gezegd van 't bloed, als 't zelf-

zelfde uit de bloed-vaaten gevloeit, en in deze of geene holligheid geſtort is, alwaar 't zig ophoud en bederft.

Exulceratio, een verzweringe.

Exustio, een verbrandinge / als ymand door 't vuur beſchadigd is, Zie *Ambuſta*.

Exuviæ Anguillæ, Aals-balg / word verſch en gezouten tegens een toeval van den *Uterus* gebruikt. Om de zelve daarmede te rooken.

Exuviæ Serpentum, Slangen-Balg / word door haar zelfs in 't voor- of naa-jaar afgelegd, deze is een uitneemend middel tegens de moeijelyke baaringe, de Slangen-balg, doet 't hair groeijen; dryft de pis, word hierom tegens de water-zucht, en op ſtoppingen in 't waterloozen aangeprezen.

F.

F. Word aldus met *f.* in alle Ordonnantien gevonden en betekend *fiat* 't worde gemaakt, by voorbeeld

℞. *Sp. Sal. Ammoniac.*
Eſſent. Arom. vol. ā ℥j.
f. m. dat is, *fiat mixtura.*

F. L. A. word alzo *f. l. a.* in de Ordonnantien gevonden, of men vind ook.

F. S. A. alzo *f. ſ. a.* dat is, *fiat lege artis*, of *fiat ſecundem artem*, 't worde naar de konſt gemaakt, by voorb.

℞. *Mercur. dulc.* ℈ß.
Reſ. jalapp.
Gum. gut. ā gr. vj.
cum
Tinct. Tart. q. ſ.
f. l. a. of *f. ſ. a. Pilulæ.*

Faba, Purgatrix: Zie *Ricinus Americanus.*

Faba vulgaris Sativa, Boonen / worden in de hooven voortgequeekt, ze bloeijen in de maand Junius, de pap van de Schillen van jonge boonen word tegens de ſcherpte van de pis aangepreezen, *Farina Fabarum* word onder de pappen gebruikt, *Aq. deſtillat.* dryft de pis, en zuivert de huid in 't aangezicht, 't zout is ook een uitneemend pis-dryvend middel, en word met groot voordeel tegens de water-zucht, en den Steen gebruikt.

Fabæ, Zie *Aſelli.*

Fabæ S. Ignatii, St. Ignatius Boonen / zyn korrelen en geen boonen, by na zo groot als een kleine noote-moſchaat; heel zeldzaam worden de zelve gevonden, van een ronde gedaante; maar meeſt zyn ze met een zilver-verwig en glad-vlies omwonden, van binnen zyn ze geel-bruin en doorſchynende. Men vind dezelve in een zekere Indiaanſche vrucht, die ietwes grooter als een meloen is, in welkers midden omtrent 20. of 24. korrelen beſlooten zyn; deze vrucht groeit op een Kruid dat van de Indiaanen *Catalougan* en *Cantava* genoemt word, dit Kruid wind zig om, en klimt aan de hoogſte boomen op: ze worden gevonden in de Philippiniſche Eilanden, van waar ze door de Portugeeſen in Europa gebracht worden. Deze korrelen hebben een verwarmende gift, en wind-dryvende en te zaam-trekkende kracht, waar mede zy de maag, darmen, en zenuwen verſterken, ze worden gebruikt tegens de afwiſſelende en heete koortzen, peſt, toverachtige vergiftingen (*a*) liefde dran-

(*a*) Al wederom gebruikt onzen Schryver 't woord toverachtig, doch den Lezer ziet licht, dat hy daar door verſtaat een vergift dat op een behendige wyze aan iemand is bygebracht; 't ſchynt ook dat dit vergift zo ſterk niet moet zyn, dat aan de eerſte weegen daar door veel nadeel toegebracht word, want deze beledigt zynde door eenig vergif, leert de ondervindinge dat door geen *antevenenum* of tegengift ietwes kan uitgewerkt worden; zo dat wy meenen, dat onzen Schryver door dit toverachtig ver-

dranken, vallende ziekte, pyn in de maag, pyn voor 't hert, en benauwtheit, kolyk, moeder-plaag, verlamtheid, tand-pyn, beroertheid, en drooge hoeſt, ze dryven ook de pis, maand-ſtonden, en na-geboorte, dooden de wormen, ſtempen de uitwendige bloed-ſtortingen; men geeft ze in de gedaante van een poeijer van twe; drie tot zes grein, want door tien grein word den Lyder aan 't purgeeren gebracht: men laat dezelve ook een of twee uuren in gediſteleert water weeken tot 't bitter worde.

FABÆ MARINÆ, of UMBILICI MARINI, Zee Boonen/ zyn ronde platte moſſelen, of Moſſel ſchilpen van booven recht en bruin, met ronde ſtreepen, en van onder wit met een goud-geele verw vermengd, ze zyn een wynig hol, hebbende de gedaante van een Menſchen navel: ze worden meeſt door de Italianen tot ons gebracht, en als ze fraai, zuiver, en met haare verwen verçiert zyn, worden ze meer geacht, ze zyn niets anders als zekere dekzelen die het gat van de Zee-moſſelen fluiten, deze Zee moſſel word genoemt *Cochlea Cælata*, gemeenlyk word ze gevonden in de Middelandſche Zee. Deze moſſel of moſſchelen worden klein geſtampt in de oog-waateren tegens zeere oogen gebruikt. In plaats van dezelve gebruiken andere een ander zoort van Moſſelen dewelke *Nerita* genoemt worden.

FABARIA, CRASSULA MAJOR, Smeer-wortel / Hemel-Sleutel / Donder-kruid / groeit op ſteen-achtige plaatzen, aan de muuren, de wortel word voor een aanhangzel gebruikt, en tegens de inwendige Aambyen aangehangen; 't water dat uit de blaaderen, en bloemen gedeſtilleert word, maakt een zuivere huid.

FÆCES, de giſt/ of de grond bezinkzelen die men na de giſtinge op de grond vind, zo noemt men ook *Fæces alvi* den drek die van onderen gelooſt word.

FACIES HIPPOCRATICA, betekend by de Genees-meeſters dat aangezigt, 't welk is maager, met een ſcherpe neuze, en ingevallene oogen, als de oorlapkens koud en verrimpelt zyn, de huid aan 't voorhoofd hard, en rimpelig, en eindelyk als de verw van 't geheele aangezicht bleek, geel of zwart is.

FAGUS, de Beuken-Boom / groeit in de Boſſchen de blaaderen zyn goet tegens de heete zwellingen der lippen, en van 't tand-vleeſch, ontſteekinge der wonden, en blaaderen.

FALX, FALCIFORMIS SINUS, de Sikkel / de Sikkel gedaantige holligheid / in 't bekkeneel / Zie *Sinus.*

FAMES, de honger / Zie *Inedia*.

FAMES AUCTA, de vermeerderde honger / als buiten den honger geen andere toevallen daar by zyn, Zie *Bulimus.*

FAMES CANINA, de Honds-Honger / is de vermeerderde honger, by welken dat geene, 't welk zo overvloedig gegeten is, aanſtonds 't zy door braaken of den afgang wederom weg-gaat. De naaſte oorzaak hiervan is een te zaamtrekkinge van de maag, ontſtaande uit al te veel zuur in de zelve, als ook in de darmen, waardoor de maag en darmen geprikkelt worden, door welke prikkelinge niet alleen de toevloeijnge der Geeſten vermeerdert, maar ook t'effens een *Convulſio* gemaakt, en 't braaken en den afgang veroorzaakt word. In de genezing moet men waarneemen, dat 't ſcherpe zuur van zyn krachten berooft worde, hier toe zyn dienſtig de *Abſorbentia*, als *Corn. Cerv. uſt.* of *Sepiæ Lap. Cancror. Mater Perlar. Lapid. Percar. Margarit. Corall. terra Sigillat. Alabaſtr.* en voornamentlyk de *Martialia*, als *Limatur. Martis, croc. Martis aperitiv. Eſſent. Martis cum ſucco Pomorum, Spuma Chalybis &c.* En dewyl men zegt, dat deze ziekte zomtyds ook veroorzaakt word door wormen, zo kan men tot de reeds aangehaalde ook *Anthelmintica* gebruiken, als *Corallin. Semen Santonic. Hyperic.* en voornamentlyk *Mercur. dulc.*

FAMES DEFICIENS, Zie *Anorexia.*

FAR CANDIDUM, Zie *Amylum.*

FARFARA, Zie *Tuſſilago.*

FARRAGO, Zie *Secale.*

FASCIA, een windzel / het veelvoudige onderſcheid, en 't gebruik van dezelve kan by de Heelmeeſters gezien worden.

vergift verſtaat, dat 'er aan den lyder ietwes in geringe quantiteit, en op een behendige wyze is toe gebracht, dat hy daar door als bedwelmt geworden is, welke bedwelmtheid, qualikheid misligheid, of wat 't ook zyn mag, dikwils van 't gemeen genoemt en uitgedrukt word: 't is of ik vergeven ben, 't is of ik betovert ben, deze qualikte, of bedwelmtheit kan zo wel door andere middelen, als door de *Fab. S. Ignatii* lichtelyk genezen worden.

FASCIA LATA, FASCIALIS, is de *Muſculus Membranoſus*, Zie *Muſculus*.

FASCIATIO, een **windinge.**

FASCINATIO PUERORUM, 't **beroepen** (*a*) de **betovering / of de bekooringe der Kinderen /** zo noemt men de ziekte der Kinderen als dezelve zyn onruſtig, tegens alle verwachtinge mager worden, van zwakte, en magteloosheid by naa ſterven. of deze ziekte wezentlyk van eenige tovery, of uit andere oorzaaken ontſtaat, daarover zyn 't de Genees-Heeren noch niet eens. Men pryſt hier tegens verſcheide zo wel in als uitwendige Geneesmiddelen aan; de inwendige zyn *Corallia*, *tinctur. Coralliar. dens Hominis mortui*, *pulv. Secundin. Primipar. Sem. Antirrhin. Viſcus Corylinus*, *eſſent. Hypericon. Spirit. Secundin. Primipar.* &c.

℞. *Tinct. Corallior.*
Eſſent. Hypericon.
Spirit. Secundin. primipar. ā ℥ß.
m.

Onder de uitwendige vind men een rookinge uit *Conyza florib. cærul. Hyper. Antirrhin. dent. Homin. demort. Viſc. Corylin.* en *quercin.* uit *Gummi Ammoniac.* en *Aſſa fœtid.* als ook een ſtovinge uit *folia*, en *cortices Salicis*, *floribus Adianth. Aquileg. Antirrh. Hyper. Tanacet.* of ſmeerzels uit *Unguent. corylin. Aſa fœtid. Emplaſtrum ad Venevitia Mynſichti*, CASTRO maakt heel veel werk van dit *Unguent.*

℞. *Succi Abſinth.*
Cydonior.
Menth.
Pomor. dulc.

(*a*) Deze Spreekwyze van 't **beroepen der kinderen /** dat niets anders zeggen wil, als betoveren, bekooren, door Duivels Konſt, is zeer algemeen, onder den gemeenen man, in die Landen dewelke noordelyker zyn, als deze; alhoewel ook deze Landen noch niet ten eenenmaale vry zyn, van diergelyken bygelovigheeden, wat de reeden daarvan is, dat 't gemeen 't zy hier of elders aan diergelyken klein of zwak-gelovigheit ziek is, wil ik niet wydlopig onderzoeken, alleenlyk zegge ik, dat 't my toeſchynt voort te komen uit een gebrek van genoegzaame redenkavelinge, in, en over de natuurlyke dingen; ik heb dit met ſtilzwygen overgeſtapt, om dat ik meene 't beter te zyn, dat deze, en meer diergelyke ongerymtheeden, die onder de Chriſtenen zyn, wederlegt worden van die geene, die opentlyk zyn aangeſtelt, om Chriſtus Koningryk te verheerlyken, en 't Ryk des Duivels te vernietigen.

Olei maſtichin.
Nardin.
Roſat. ā ℈ij.
Corall. rubr.
Pulv. raſ. Eboris.
Xylaloës ā ʒß.
Ceræ q. ſ. f. unguent.

FASTIDIUM, een **ſpys-walging / hongerloos-heid.**

FAUCES, Zie *Pharynx*.

FAUFEL, Zie *Areca*.

FAVI, Zie *Achores*.

FEBRIFUGA, Zie *Centaurium minus*.

FEBRIFUGUM, een **koorts verdryvend-middel /** als *Cortex*, *Chin. de Chin. Cent. min. rad. Cichor. lign. Colubrin. flor. ſal. Ammoniaci*, *pulv. Carduibenedict. ſal. Abſinth. Cent. minor. Arcan. duplicat. Eſſent. Abſinth. comp. cortic. Chin. Cent. min. Elixir. febrifug. extract. Carduibened.* &c.

FEBRIS, de **koorts /** is een onordentelyke of tegen-natuurlyke beweginge der levens-geeſten, en des bloeds zomtyds met koude, zomtyds met hitte en andere toevallen vergezelſchapt. De onderwyzinge van de koortzen word by de meeſte Geneesmeeſters heel duiſter gevonden: maar op dat men zich niet verder in diergelyken verwarringen wikkele, zo is 't noodig dat men op 't volgende onderſcheid der koortzen acht geve; dat is, de koortzen worden *ten aanzien van de tyd des aanvals*, en als dan *in overweginge der toevallen* in twee Claſſen door de nieuwſte, en nauwkeurigſte Genees-meeſters verdeelt. Ten aanzien nu van de tyd des aanvals is 't een ander zoort van koorts van eenen dag die *Diaria* of *Ephemera* of **een-daagſche koorts /** genoemt, en een ander zoort van koorts van veele daagen en byna zonder tuſſchen pozing, of een nieuwen aanval, zomtyds met een kleine vermindering; doch indien haar de koortzen met een geheele tuſſchen pozing van den aanval op een zekere tyd van eenige uuren, van een of meer daagen koomen te plaatzen, worden ze maar *intermittentes ſimplices*; maar in zoort naar de daagen zo als ze koomen *quotidiana* dagelykſche, *tertiana*, de anderendaagſche, *quartana* derdendaagſche genoemt. Boven deze worden 'er ook dubbele afwiſſelende koortzen gevonden, als dubbele drie- en vierdendaagſche, dat is, als de aanvallen meer als eens op den dag koomen, of als de koorts op den vryen dag komt. Alle deze zoorten van koortzen worden *Regula-*

res genoemt, zo lange zy op haare gezette tyd koomen en wederom wyken: Maar als ze op geen zekere tyd koomen, en wyken, zo dat de lyders nooit den rechten tyd van de koorts weeten, worden ze *Irregulares*, en *Erraticæ*, dat is ongelyke en ſpring-koortzen genoemt. Anngaande 't onderſcheid der koortzen, ten aanzien van de toevallen zo zyn 'er (1) die de lyders alleen met koude overvallen, (2) andere met hette, (3) als in de tyd van den aanval de buitenſte leeden koud, en de inwendige deelen warm zyn, (4) als de hette en koude te gelyk zyn, (5) als 'er geen koude noch hette merkelyk beſpeurt word, maar dat de Lyders zo allengkens vermageren, (6) als de lyders voornamentlyk naar den eeten een buiten-gewoone hette van binnen gewaar-worden, en 's nachts overmatig zweeten, waar door de krachten in 't geheel verteert worden, en ten (7) als 'er koortzen zyn waar by is een groote macht-loosheid, *cardialgia* of hertwee, onruſtigheid, hette, vergezelſchapt met hooft-pyn, krank-zinnigheid, vlakken, puiſten, builen, die *exanthema* en *carbunculi* genoemt worden, aan deze zyn byzondere naamen gegeven, als *Febris Algida*, *Ardens*, *Leipyria*, *Epiala*, *Lenta*, *Hectica*, *Maligna*. De overige die van gelyken haare naamen van de toevallen hebben, als *Lyngodes*, *Catarrhalis*, *Arthritica*, *Cacatoria* &c. zullen wy niet aanhaalen. Uit dit twederly onderſcheid vind men by de Genees-kundige ſchryveren de volgende en meer zoorten van koortzen aangemerkt, waarvan by zommige de geneezings-wyze kan geleert worden; doch andere alwaar dezelve niet by te zien is, kunnen van gelyken heel zeker geneezen worden, na dat haare toevallen, naar welke zy haar naamen voeren weg-genoomen zyn. Als

FEBRIS ACUTA, een ſcherpe-heete koorts.

ALBA VIRGINEA, Zie *Chloroſis*.

ALGIDA, de **koude koorts**/ als de lyders alleen koude hebben.

FEBRIS ARDENS, als 'er maar alleen hette is: waar door die koorts verſtaan word, als de lyders alleen door de warmte overvallen worden; waarby is hooft-pyn, droogte in de mond, dorſt, ſlaap-loosheid, onruſt, ydel-hoofdigheid, braaken, hardlyvigheid, enz. de naaſte oorzaak is, een hevige beweeginge der dierlyke geeſten, deze worden geſchud, of bewoogen, door 't overmatige zweeten in de zoomer-tyd, ongeſtadige verkoudingen, koud-drinken, ontſtekinge der ingewanden, en van 't overvloedige gebruik der ſpeceryen, en geſpeceryde-ſpyzen, veel drinken van wyn, en brandewyn, hevige gemoeds-bewegingen, als Toorn, Schrik enz. In de geneezinge moet men acht geven zo wel op de koorts zelfs, als op haare oorzaaken: dierhalven worden 'er vereiſcht, *Refrigerantia*, zachte *Reſolventia*, en *Diluentia*: de *Refrigerantia* zyn alle *Nitrata*, als *Nitrum purum*, *Arcan. duplicat. Nitrum*, *Antimoniatum*, *Lapis prunell. ſacchar. Saturni*, als ook de *ſemina quatuor. frigid. major.* van de *Reſolventia* kan men neemen *Corn. Cerv. ſine igne ppt. Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *martial. Ebur. uſt. Unicorn. ver. raſur. dent. Apri*, *mandibul. Luc. piſc. flor. Sulphuris*, *Mirrhæ*, *Bezoardic. Jovial. mineral. Antihect. Poter. Arcan. duplicat. pulv. Bezoardic. Mich.* en om te *dilueren*, *decoct. Hordei*, of een *julapium* uit *Aq. Roſar. Roriſmar. Cichor. Portulac. Taraxac. Plantag. Prunell. Nymph. Acetos. ſucc. Berber. Ribium*, *Citri*, *tinctur. flor. Aquileg. Bellidis*, *Violar. Papaver.* &c. De *Symptomata* of toevallen op welke men ook acht geven moet verdwynen gemeenelyk met de koortzen.

FEBRIS ARTHRITICA, een **Jigt-koorts**.

ASODES, of ANXIOSA, een **benauwde koorts**/ als de lyders benauwdheid voor 't hart hebben, en zeer onruſtig in 't bed zyn.

FEBRIS ASTHMATICA, een **Borſt-koorts**/ met een kuch.

CACATORIA, de **kak-koorts**. (a)

FEBRIS CARDIACA, de **Herts-koorts**/ dat is, als 'er by de koorts groote pyn voor 't hert gevoelt word.

FEBRIS CASTRENSIS, de **veld- of Zoldaaten ziekte**/ Zie *Ungaricus morbus*.

FEBRIS CATARRHALIS, een **koorts met zinkingen**/ By deeze koorts hebben de

(a) *Febris Cacatoria* is een *Febris Intermittens* vergezelſchapt met geduurige afgang, pyne des buiks, en meer andere toevallen, waar door de Lyders zeer verzwakt worden; deze koorts is alzo genoemt van den geleerden *SYLVIUS DE LE BOE*.

de lyders afwiſſelende hette en koude, en meeſten tyds tegens den avond: doch deze hette en koude zyn niet heel ſterk; ook hebben de Lyders by deze koorts, pyn der leeden, hoeſt, hooft-pyn enz. De oorzaak daarvan zyn de *Catarrhen*, 't welk op de behoorlyke plaats kan gezien worden. De genezinge word met *purgantia* begonnen, en na deze worden *Anticatarrhalia* gebruikt, als *Liquor. Corn. Cerv. ſuccinat. ſp. C. C. eſſentificat. eſſentia Serpill. Saſſafrata, Succin. præparat. tinct. Succini, Eſſentia Ligni Saſſafras.* by voorb.

℞. *Aq. Serpill.* ℥iß.
Liq. Corn. Succinat. ʒij.
Eſſent. ſerpill. ſaſſafrat. ℈iv.
m. d.

FEBRES CONTINENTES, of SYNOCHÆ, worden genoemt die koortzen die eenige daagen duuren zonder tuſſchen-pozing, of een nieuwen aanval.

FEBRES CONTINUÆ, worden die koortzen genoemt, die met weinig tuſſchen pozing en zonder een nieuwen aanval te maaken de lyders by-blyven.

FEBRIS COLLIQUATIVA, is een koorts, waar door 't geheele lichaam uit geteert word, zo dat 't een geraamte ſchynt te zyn.

FEBRIS DIARIA of EPHEMERA en koorts van eenen dag. of *Paroxiſmus*.

FEBRIS ELODES, **zweet-koorts** / als de lyder geduurig zweet.

FEBRIS EPIALA, een koorts waarin hette en koude te gelyk in de hoogſte graad zyn.

FEBRIS EPIDEMIA, een **land-koorts** / land ziekte.

— ERRATICA, **ſpring-koorts** / welkers aanval geen bepaalde tyd houd.

FEBRIS FAMELICA, een **eet- of vreet-koorts** / als de lyders in den aanval van dezelve zeer hongerig zyn.

FEBRIS HECTICA, **uit-teerende / uitdroogende koorts / long-koorts /** is een toevallige, lang-duurige, en geduurige ſluipende koorts, die uit de tegen-natuurlyke beweginge des bloeds, en der geeſten, en van een *ſcirrheuſe* verſtoppinge, of verſweeringe van 't een of 't ander ingewand voortkoomende is; waarby dikwils beſpeurt word een vliegende hette, en wel meeſten tyds, naar den eeten, de lyders worden zeer licht heet en moeijelyk. De voornaamſte oorzaak daarvan is gelyk wy zo even gezegt hebben een tegennatuurlyke beweginge der geeſten enz. waartoe gelegentheid gegeven hebben de verſweringen der inwendige deelen, waarop alsdan volgen de *Phtiſis*, lang-duurige verzweeringen der nieren, en blaaze, nacht-zweeten enz. In de genezinge moet men zien op de tegen-natuurlyke beweginge der geeſten, en op de toevallen, want zo lange de koorts, met de ſcherpte des bloeds, en van de wei in de eerſte wegen te zaam koomen, zo lange is alle onderneeminge te vergeefs; maar als deze zo veel doenlyk verbetert, of weggenomen zyn, moet men geduurig *Temperantia*, *Abſorbentia*, en *Balſamica* gebruiken, als *limatura Martis Corn. Cerv. uſt. lapid. cancror. Mandibul. Luc. piſc. antim. diaphoret. ſimpl.* en *Martial. antihect. Poter. flor. Benzoës*, *Myrrha*, *extract. Helenii*, *Glycyrrhyz*: *Croci*, &c. En om dat men ook op de toevallen van deze koortzen acht geven moet, zo zyn tegens de nacht-zweet dienſtig *Temperantia* uit *Antihect. Poter. Sacchar. Saturni*, *lap. Hæmatit. Corall. terra Goldbergenſ. Decoct. C. C. rad. Chin. pilul. de Cynogloſſ.* In de *diarrhœa* die gemeenlyk daarby is: moet de ſcherpte der vochten verbetert worden, door *Cryſtall. Montan. Alabaſtr. corall. C. C. uſt. corn. Alcis*, *Unicorn. foſſil. Bol. Armen. Aq. Cydon. conſerv.* en *ſyrup. de Roſis ſiccis*, *lac. Chalybeatum*, *rad. Alth. Pæon. Lilior. albor. ſpecies* en *Confect. de Hyacinth.* tot de verzweringen der longen, en der andere ingewanden worden vereiſcht, *Mundificantia* en *Balſamica*, als *Sanicul. Pyrol. Alchimill. Virg. aur. Scabioſ. Veronic. Chærefol. Heder. terreſtr. Scord. Sanguiſorb. Polygon. Piloſell. flor. Verbaſc. flor. Hyperic. fol. Myrt. Salicis; ſem. Lycopod. flor. Sulphuris*, *Balſam. Sulphuris*, *Tinctur. antiphthiſic. D. Mich. Myrrh. Balſam. Peruv. Terebinth.* en *Antim. Diaphoret.* &c.

FEBRIS HORRIFICA, Zie *Phricodes*.

— HUNGARICA, **Ongariſche ziekte** / Zie *Ungaricus morbus*.

FEBRIS INSANA, een razende koorts.

— INTERMITTENS, **gaande en koomende koorts** / die koorts die om den anderen, derdendag enz. komt, van deze zoorten van koortzen vind men veelderlei, als *quotidiana*, *quartana*, *quintana* *ſextana* &c. Alle deze zoorten van koortzen neemen haar begin gemeenlyk met een koude, en grilling, waarop een tegen-natuurlyke

lyke warmte volgt, en ten laatſten eindigen zy met zweet. Aangande de oorzaak van deze koortzen zo moet men deze drie dingen gaade ſlaan, (1) de koude, (2) de hette, en ten (3) op de tyd van den aanval. De koude word veroorzaakt door de te rug-wykinge der levens-geeſten (*a*) de hette in tegendeel van derzelve ſchielyke beweginge en meerderen invloed; de tyd des aanvals is gelegen in de ziekelyke koorts-achtige gedaante of ſtof; de daartoe gelegenheit gevende oorzaaken zyn veelderlei, doch de meeſte ontſtaan uit de fauten der ſes niet natuurlyke dingen, en van de rauwigheden in de eerſte weegen.

Hierom worden alle zoorten van gaande en koomende koortzen heel zeker genezen, als men van de hoedanigheid der koorts verzekerd is. Gemeenlyk zyn de purgeer- en braak-middelen van groote nuttigheid als de eerſte wegen niet wel geſtelt zyn, en wel voornamentlyk als ze vermengt worden met *flores ſal. Ammoniac. extract. Abſinth. Carduibenedict. Centaur. min. lign. Colubrin. radic. Chin. Chin.* Onder de *Specifica* en dikwils beproefde middelen tegens de koortzen worden de volgende aangepreezen: als *pulv. rad. Serpentar. virginian. ol. Piperis*, *eſſent. Abſinth. comp. Carduibenedict. Centaur. minor. Gentian. Myrrh. tinct. Tartari*, *Antimon. tartariſat. Elixir. febril. Mynſ. Elixir. propriet. ſ. a. flor. Chamomill. ſubtilis. pulveris*, worden geacht dezelfde uitwerkinge te doen als de *Cortex Peruvianus*, men vind in de *Acta Lipſienſ.* van 1693. p. 153. dit volgende poeijer.

℞. *Pulv. flor. chamomill.* ℈j.
Antimon. diaphoret.
Sal. Abſinth. ā ℈ß.
f. pulv.

dit volgende poeijer heb ik dikwils bevonden zeer heilzaam te zyn.

℞. *Pulvis Cort. Peruvian.*
Corn. Cerv. ſine igne ppt. ʒß.
Sal. vol. Succin. gr. xij.
F. pulvis.

In de *Miſcellan. Natur. Curioſ. Dec. Ann. IX. obſerv.* 41. *p.* 78. word dit volgende genees-middel gevonden.

℞. *Sal. Abſinth.*
Crem. tart. ā ʒij.
Chin. Chin. ʒß.
Santal. rubr. ʒj.
Spirit. vitriol. rectif. ʒß.

giet de *ſpiritus* droppels-wyze op 't poeijer en mengt 't met een houten ſpatel onder een, droogt 't by een zacht vuurtjen, *pulveriſeert* en bewaart 't tot gebruik de doſis is van een half, tot een heel drachma in *aq. card. bened.* Tot 't uitwendige gebruik is boven al 't *Emplaſtrum febrifugum* DOLÆI 't beſte ziet hier deſſelfs afſchrift.

℞. *Fol. Burſ. paſtor.*
Fuligin. ſplend.
Galban.
Rad. Torment.
Sal. gemmæ ā ʒij.
Camphor. ʒiß.
Ol. ſcorpion. Matth.
Terebinth.
Theriac. Andr. ā ʒiß.
f. Emplaſtr.

FEBRIS LACTEA, melk-koorts / Zie *Lacteus.*

LENTA, ſluip-koorts / die zomtyds tegens den avond met weinig koude vernoomen word.

FEBRIS LYMPHATICA, een koorts met zinkingen.

FEBRIS LYNGODES, of SINGULTUOSA, de zwelg-koorts / waarby een geduurige zwelling is.

FEBRIS MALIGNA, een quaad-aardige koorts / waarby zwaare en moeijelyke toevallen zyn. Deze koorts word eens-deels zo genoemt om de hevige toevallen, en ten anderen om de (zo als men zegt) vergifte oorzaak; deze hevige toevallen zyn, ſchielyke vermoeidheid met benauwtheid voor 't hert, ongeruſtheid, hertklop-

(*a*) Dat is dat 'er geen genoegzaame *Spiritus Animales* of dierlyke - geeſten afgeſcheiden; en door de zenuwen na de bloed-vaaten gebracht worden, waar door de *Circulatio* of omloop des bloeds bevordert word, door welke *Circulatio* 't lichaam meerder warmte verkrygt; zo dat men op deze wyze zeggen kan dat de koude veroorzaakt word door de te rug wykinge der geeſten; maar zo wy dit nu verder overweegen zal 'er een tweede vraag moeten of konnen gedaan worden, namelyk, hoe 't komt dat 'er geen genoegzaame geeſten afgeſcheiden worden? doch om deze vraage wel en na behooren op te loſſen, voor die geene dewelke weinig bedreeven zyn in de weetenſchap der genees-kunde word 'er een groote omſchryvinge vereiſcht, die wy hier niet wel onder onze Aanmerkinge kunnen plaatzen, en zulks kort te doen kan aan den weet-gierigen weinig nut toebrengen.

kleppinge, droogte der tonge, zwelginge, moeijelyke ademhaalinge, herte-wee, flauwten, ydelhoofdigheid, onruſtige-ſlaap, belemmeringe der zinnen, zenuw-trekkingen enz: ten aanzien dezer toevallen dient in aanmerkinge genoomen te worden, dat dezelve niet te gelyk by alle quaadaardige koortzen zyn; de voornaamſte oorzaak van deze koorts is, in de geeſten gelegen, in dewelke zodanige figuur of gedaante is ingeprent, tot welke inprentinge de groote gemoeds-bewegingen gelegentheid geven. De genezinge dierhalven moet zodanig zyn; dat de droevige en wanhopige gedachten, en de daartoe gelegentheid gevende oorzaaken in 't geheel gemeid worden; dit nu word voor een gedeelte door de reden, en voor een gedeelte door goede genees-middelen gedaan, en voornamentlyk door die geene die onder den tytel *Petechiæ* &c. gevonden worden.

FEBRIS MILIARIS, Zie *Purpura*.

PESTILENTIALIS, Zie *Peſtis*.

PETECHIALIS, de **vlak-koorts**/ Zie *Petechiæ*.

PHRICODES, of HORRIFICA, een koorts by welke geduurig grillingen koomen.

FEBRIS PRÆFOCANS, **ſtik-koorts**/ in welke de lyders geduurig ſchynen te ſtikken.

FEBRIS PURPURATA, Zie *Purpura*.

PUTRIDA, een **rott-koorts**/ als 't bloed geheel onzuiver by de koorts is.

FEBRIS QUARTANA, **derdendaagſche-koorts.**

QUOTIDIANA, de **dagelykſche-koorts.**

SCORBUTICA, **ſcheurbuik-achtige koorts**/ is in deze Landen zeer gemeen; want zo dikwils als 't *ſcorbutike* bloed zyne taaiheid verlieſt, en door alle deelen een ſcherpheid aanneemt, zo dikwils beſpeurt men ook deze zoort van koorts. En dewyl de oorzaak uit de ſcheurbuik ontſtaan is, zo moeten 'er ook tot de genezinge *Antiſcorbutica* gebruikt worden; als *Martialia*, en *ſalia fixa*, als ook *ſpirit. ſalis Ammoniac. Cochleariat. Saſſafraſſat. Elixir Proprietat. Antiſcorbutic. eſſent. Abſinthii tartariſat. eſſent. Cent. minor. ſpirit. Trifol. fibrin. Cochlear. flor. ſalis Ammoniac. Mixtur. ſimpl. ſp. Corn. Cerv. eſſentificat. tinctur. Antimon. tartariſat. lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt*, en meer andere *Abſorbentia.*

FEBRIS SPUTATORIA, **Spog-koorts.**

SYNCOPALIS, een **koorts met flauwten.**

TERTIANA, **d'anderen-daagſche koorts.**

TORMINALIS, een **koorts met kolyk-pyn.**

TYPHODES, Zie *Febris Elodes*.

TUSSICULOSA, **Hoeſt koorts.**

VOMITORIA, **braak-koorts.**

URETICA, een koorts met een *diabetes* of geduurig piſſen.

FEBRIS VULNERARIA, een **wond-koorts**/ die de lyders by de wonden beſpeuren: 't zy dat deze koortzen ontſtaan uit een hevige beweginge der zappen, en der geeſten, of uit toorn, ſchrik, of van de etter, die gemeenlyk op den 4. 7. of 9. dag gemaakt word, of van een *inflammatio*, zo gaan 'er doch gemeenlyk in de wonden voor af hette en een ongewoonelyke pyn, roodheid der oogen en *Phlogoſis*. En gelyk deze koortzen heel ſchielyk koomen, zo worden zy ook ſchielyk weggenoomen, en gemakkelyk geneezen, als men maar zulke middelen gebruikt die 't *Acidum* indrinken, en te gelyk zacht 't zweet dryven; van deze zoort zyn *lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt. Antimon. diaphoret. Myrrh. Arcan. duplicat. flor. ſal. Ammoniaci*, *rad. Gentian.* en voornamentlyk 't *Nitr. Antimoniat.* &c.

FECES, Zie *Fæces*.

FECULA, **meel**/ is een poeijer van zommige wortelen, als *rad. Ari*, *Bryon. Biſtort. Ireos noſtrat. Tormentill.* het word aldus gemaakt: de wortel word heel fyn geſneeden; met water geſtampt, en het zap door een doek geperſt, het geene dat nu te rug blyft, word opgedroogt, en *Fecula* genoemt.

FEL, Zie *Bilis*.

FEL LUCII PISCIS, **Snoek-gal**/ word inwendig gebruikt tegens de afgaande koortzen, en uitwendig tegens een zwak gezicht.

FEL PERDICIS, **veld-hoender**/ of **Patryzen gal**/ word ook tegens de zwakheid van 't gezicht geprezen.

FEL TAURI, **Oſſen gal**/ als deze met vrouwen melk gemengd word, word ze zeer gepreezen tegens 't tuiten der ooren.

fel. taur. inſpiſſ. word ook tot twee oncen onder de Clyſteeren gebruikt.

FEL TERRÆ, Zie *Ludus Helmontii.*

FEL VITRI, glas-gal / is een witgraauw ſcherp zout, van ſmaak niet ongelyk aan de Salpeter: 't word heel licht ontdaan door de vochtigheid der lucht, het is een ſtof die als 't glas geblaazen word, gelyk vet boven op 't zelve dryft, en dus van 't zelve geſchuimt word; 't word hierom ook van zommige *axungia*, en *Sal Vitri* genoemt, en dewyl dit zout eigentlyk van de *Soude*, of van de andere *Salia alcalina* voortkomt; en hiermede veel overeenkomt, word 't ook van andere *Sal. Alcali* of *Sal Anatron* genoemt; 't is gemeenlyk in ſchyven gegoten. Hiervan zyn driederly zoorten, als 't Italiaanſche, 't welk fraai, wit, en 't beſte is, 't Neurenberger, en 't Hollandſche is 't ſlechtſte, het kan in de keuken tot 't zouten der ſpyzen gebruikt worden, in de Geneeskunde word 't tegens de water-zucht en de ſteen gebruikt; uitwendig is 't goet om de tanden te zuiveren, en om allerlei ſchurftheid en uitwendige zeeren te genezen.

FELLIFLUA PASSIO, Zie *Cholera.*

FEMUR, Zie *Os.*

FENESTRA, een Venſter. By de Ontleed-kundige worden ook *feneſtra* genoemt de inwendige gangen des gehoors, als ook de twee gaaten in de ſchulp achter 't trommel-vlies, waarvan 't eene rond, en 't ander ovaal-rond is.

FERMENTATIO, de Geſtinge/ Ryzinge/ is een inwendige beweginge, en wel voornamentlyk in de *vegetabilia*, deze geſtinge word voor een gedeelte veroorzaakt door de inwendige daar in verborgen zynde *Salia*, en voor een gedeelte door de warmte van de uitwendige lucht: door welkers vermoogen niet alleen 't vaſte weefzel derzelve geopent; maar ook te gelyk bequaam gemaakt word om van dezelve een *ſpiritus ardens*, of geeſt-achtige vochtigheid, en een zuuren *liquor* te konnen maken. Doch men zal 't gewenſchte oogmerk in dezen niet kunnen verkrygen, ten zy men zulke *vegetabilia* daar toe neeme die veel zout- en olyachtige deelen bezitten, en dezelve zo lange als 't behoorlyk is weeke in een waterachtige vochtigheid, na dat dezelve zo toebereid zyn, moeten ze in een open vat op een warme plaats gezet worden, op dat de uitwazemingen ongehindert naar buiten, en in tegendeel de uitwendige lucht in dezelve dringen kan.

FERMENTUM, is 't uitgegeſte, en 't geen de geſtinge maakt, als zuur-dezem, wyn-ſteen, en geſt van bier.

FERMENTUM ALBUM, Zie *Argentum.*

RUBRUM, Zie *Aurum.*

FERNAMBUC, Zie *Lignum Braſilium.*

FERRUM, Yzer / is een hard metaal, 't welk niet gemaklyk vloeibaar kan gemaakt worden; men vind het in verſcheide Landen, en voornamentlyk in Sweden in menigte, 't word niet alleen uit de yzer-ſteenen geſmolten; maar 't vloeit ook zomtyds van zelfs in de aarde: en wel voornaamentlyk word 'er in Noorweegen dikwils dicht yzer gevonden, doch 't meeſte word uit de *minera* of uit de yzer-ſteen geſmolten: deze zyn gemeenlyk bruin van verw, omtrent als verroeſt yzer, doch de beſte en yzer-ryke ſteen is blaauw van verw, byna als 't dichte yzer. De genees-middelen dewelke uit 't yzer gemaakt worden zyn *Limatura Martis*, *Crocus Martis adſtringens* en *Aperitivus*, als ook de *Tinctura Martis.*

FERRUMINATRIX, Zie *Sideratio.*

FERULA, een ſpalk tot een been-breuk / word gemaakt van de baſt van de een of ander boom, bord-pampier, leer enz., en word getelt onder de Chirurgicale *Inſtrumenten.*

FERULA GALBANIFERA, is 't kruid waaruit de *Galbanum* vloeit, Zie *Galbanum.*

FERVOR, Zie *Ardor.*

FERVOR FEBRILIS INFANTUM, Zie *Siriaſis.*

FERVOR STOMACHI, Zie *Soda.*

FESTUCA, een ſplinter / 't zy van been of hout.

FEX, FECES, Zie *Fæces.*

FIBRA, een vezel / haartje / draadje / is een deeltjen des lichaams, lang-achtig als een draad, ſmal en dun, waar door de andere deelen aan malkander gebonden, en de bewegingen veroorzaakt worden. Uit diergelyke vezeltjes worden byna alle deelen des lichaams te zaam geſtelt. Na dat nu deze draadjes op verſcheidene wyzen te zaam koomen, ontſtaat 'er ook een verſcheiden wezen; want 't eene deel is vleeſchachtig, 't andere hair-achtig, en een ander wederom pees-achtig: zommige vezeltjes

jes leggen recht, en andere krom of geboogen.

FIBRÆ SPIRALES, de bezeltjes van 't Hert.

FIBULA, PERONE, CANNA MINOR FOCILE MINUS, Zie *Os.*

FICARIA, Zie *Chelidonium minus*, als ook *Scrophularia.*

FICATIO, FICOSIS, TUMOR FICOSUS, EMINENTIA FICOSA, FICUS, Vyg-wratten / knoop-gezwellen / (*a*) zyn kleine harde gezwelletjes, die aan de hals van de baar-moeder, aars, en endel-darm gevonden worden, deze hebben meeſt altyd tot haare oorzaak een onzuivere vermenging: zy worden geneezen op volgende wyze; men gebruike in den beginne de zuur temperende middelen als *C. C. uſt. Antimon. diaphoret. Martial. Sal. vol. Aloës*, *Elixir. vitæ*, *liq. Corn. Cerv. ſuccinat. Balſam. nervin.* en *Decoct. lignor.* deze gebruikt zynde, moeten de gezwellen met *diſcutientia* verbonden worden, deze kunnen zyn ſtovingen, of berookingen uit *herb. Rutæ*, *Cicutar. Nicotian. Salv. flor. Chamomill. Verbaſc. Melilot. ſem. Lini*, *fœn. græc. bacc. Laur. Juniper. ſal. Tartari*, *Ammoniac.* of *Sp. Matrical. ſp. ſal. Ammoniac. c. Calce viva*; kan men met deze 't gewenſchte oogmerk niet bereiken, zo gebruikt men de wateren om te betten, onder welke men een weinig *Mercur. præcipit.* of *ſublimat.* mengen kan.

FICTILE, beteekend een aarden pot/ waarin ietwes kan bewaart worden. In de Apotheeken worden daar door verſtaan die potten in welke de toebereide Genees-middelen gedaan worden: als 'er in de *Formulæ* of Ordonnantiën ſtaat *d. c. fict.* beteekend 't *detur cum fictile*, dat is, 't Genees-middel moet in een aarden pot gedaan worden.

FICUS, de vygen-boom / groeit in Spanjen, Luiker-land en Vrankryk, de Vygen-boom word ook hier en in meer andere plaatzen in de hooven aan gequeekt; de vygen *Caricæ* genoemt, worden uit Spanjen, Vrankryk enz. tot ons gebracht; ze worden in veel zoorten onderſcheiden. De Spaanſche in vaaten als ook in matten gepakte vygen worden *Caricæ* de *Cypro* genoemt. Ze worden tot borſt-dranken gebruikt, dryven de pis, en de vrucht, ze dryven ook de kinderpokken uit: als de zelve gebraaden, en op de gezwellen van 't tand-vleeſch gelegt worden, trekken zy de kwaden ſlym ſterk uit. (*a*).

(*a*) Deze gezwellen worden ook *Condylomata* genoemt.

FICUS INDICA, Zie *Muſa.*

FICUS INFERNALIS, Zie *Ricinus Americanus.*

FIGENTIA, worden die genees-middelen genoemt dewelke de overvloedige vlugge deelen in 't lichaam onderdrukken en veranderen, diergelyken zyn de *Acida* en de *Opiata*, zomtyds worden daar door ook verſtaan de *præcipitantia.*

FILIPENDULA, SAXIFRAGIA RUBRA, roode ſteen-breek / groeit op grasachtige plaatzen, bloeit in de maanden Junus en Julius, de wortelen dryven de pis, en den ſteen, en zyn ook dienſtig tegens den Tartariſchen ſlym in de long nieren, en blaas; de *Syrupus* daarvan is goet voor de witte vloet der vrouwen; als deze wortel met *rad. Scrophular.* en *Ruſci* gemengt, en tot een *decoctum* of tot een poeijer gebruikt word, word ze gepreezen tegens de krop gezwellen.

FELIX, Varen kruid / groeit op ſchaduwachtige

(*a*) Dat de vygen den kwaaden ſlym zouden na buiten of uit 't tand-vleeſch trekken, ſchynt ons toe niet te kunnen zyn; maar wy meenen dat deze ſlym die men in de mond krygt, na dat men daar een vyg in gelegt heeft, wel 't meeſt hiervan daan komt, dat door de grootheit van dezelve, de *Vaſa Salivalia* of ſpeekzel-vaaten open gezet worden, en dat hier van daan de overvloed van vocht komt, die men in de mond gewaar word, gelyk men dit altyd ziet gebeuren, zo door 't gebruik van vygen, als ook door alle andere lichaamen, die in ſtaat zyn om de buisjes op te ſpannen: anders zyn de vygen van een groot gebruik in de Genees-kunde; ze hebben als ze inwendig gebruikt worden, een *diluerende* of verdunnende kracht, 't welk aan de uitwerkingen blykt, ze zyn een *Glutinoſum* en *Obvolvens*, 't welk ook aan haare werkinge blykt: als ze uitwendig gebruikt worden hebben ze een *Maturerende* kracht door haar *glutinoſum*, zo dat zy byna een der allerbeſte Genees-middelen zyn om op gezwellen in de gedaante van een pap te gebruiken, die tot *maturatio* moeten gebruikt worden; dat de vygen een Genees-middel by uitnemendheid zyn, blykt zelfs uit de heilige blaaderen, gelyk men ziet dat dezelve aangeraaden worden van den Propheet *JESAIA* voor den Koning *HISKIA* Reg. II. Cap. 20. vs. 7. tot 't geneezen van zyn gezwel, waaraan hy anders ſterven moeſt.

achtige plaatzen, de wortel is goet tegens de verſtoptheeden in de ingewanden, als milt, moeder enz. ze dood ook de wormen.

FILTRATIO, Zie *Colatio.*

FILTRUM, word genoemt ten eerſten dat Inſtrument 't welk tot de *filtratio* of doorgietinge gebruikt word, 't zy een tregter, doek, vilt, of vloei-pampier, ten tweden beteekend *filtrum* ook een Steen-ſpons, deze word in Weſt-Indiën op zommige plaatzen aan de boezem van de Mexicaanſche Zee gevonden, hy word alzo genoemt, om dat men 't water daar door als door een *filtrum* zuiveren kan: hy word ook *Lapis Mexicanus* genoemt: zyn gebruik is om 't water van alle onzuiverheeden te zuiveren.

FILIUS ANTE PATREM, Zie *Tuſſilago.*

FILIUS RUBEUS / SOLIS } Zie *Aurum.*

FISSURA, een ſcheur/ of ſpleet/ 't zy in 't hout of aan 't been.

FISSURA MAGNA, CUNNUS, NATURA, PORCUS, de ſpleet in de ſchamelheid der vrouwen.

FISTULA, een fiſtel/ hier door worden veelderlei dingen verſtaan, (1) betekend 't een muſicaal Inſtrument, een Fluit, (2) de pyp aan een Clyſteer-blaas, (3) de pyp of de holte van 't manlyke lid, (4) de Lucht-pyp, (5) 't merg in de Rug-ſtreng, *Fiſtula ſacra*, en eindelyk (6) word eigentlyk hier door verſtaan een diepe holachtige, en van binnen hard-vellige verzweringe. In deze verzweringen word een groot onderſcheid aangemerkt, want zommige zyn kort, en loopen maar tot aan de ſpieren, andere zyn lang en diep en gaan tot aan de beenderen, ja ze gaan wel door tot in de holte van de borſt en de onder-buik ze hebben zomtyds eene, en zomtyds twee openingen, zomtyds zyn ze regt, en zomtyds ſchuins, in de eene tyd komt 'er bloed en in de andere een waterachtige of eenige andere ſtof uit, of ze zyn droog. Zomtyds worden de bloed-vaaten zenuwen, klieren, water-vaaten, vliezen, en andere deelen des lichaams daar door aangetaſt, waar in ze haar eindigen. De rechte oorzaak van dezelve is een bedorven wei in 't lichaam waar door de deelen afgeknaagt worden, hierom volgen ze heel lichtelyk op diepe en verborgene verſweringen, of op wonden die al te vroeg toe geheelt zyn, voor en al eer den etter ten vollen uitgelaaten is; de *Callus* die in de de fiſtelen gevonden word, ontſtaat van de te zaam gerimpelde en uitgedroogde vaatjens. Een Heel-meeſter moet voornamentlyk de diepte en de loop van de fiſtel weeten, deze aan hem bekend zynde gaat hy over tot de genezinge, dewelke inwendig geſchied door *Purgantia*, *Mercurialia*, *diaphoretica fixa*, en *Decoct. lignor.* uit *Valerian. Parietar. Bet. rubr. rad. Caryophyllat. Galang. Tormentill. Zedoar. flor. Hyperic. herb. Hedr. terreſtr. lign. Sanct. Saſſafr. rad. Bardan.* voor al moeten de zuure, als ook de zoute ſpyzen achter gelaaten worden: ondertuſſchen kan de Heel-meeſter de fiſtel verweideren 't zy door een wiek, ſpons, bytend-middel, of door 't mes, op dat dus de materie daar uit vloeijen kan; daarna kunnen in de holtens zuiverende middelen in de gedaante van een *Linimentum Liquor*, of *Injectio* &c.; gebracht worden, als *aq. Hordei*, met *mell. Roſar. Aqua Calc. vivæ*, *Decoct.* en *Eſſent. Angelic. Nicotian. ſucc. Abſinth. Scord. Veronic. tinctur. Myrrhæ*, of *ſuccus Millepedum*, *unguent. Baſilic.* of *fuſcum Felic. Wurtzii*, of *Ægyptiacum* met *Lixiv.* gedilueert; by D. DOLÆUS. *Encyclopæd. Chirurg. Lib. VI. cap. II. pag. 656. ſeq.* worden deze volgende genees-middelen aangepreezen:

℞. *Lign. Sanct.*
Saſſafras.
Rad. Chin. ā ℥ß.
Ariſtoloch. rot.
Gentian.
Ireos Flor. ā ℥iij.
Herb. Nicotian. Mj.
Flor. Hyperic. Mß.
Alum. Crud.
Aloës.
Alb. græc. ā ℥iij.
Aq. fontan. ℔ij.
Vini Rhenan ℔j.
Coque ad Conſumpt. med.

℞. *Colatur.* ℥iv. *adde*
Succi Cancror. ℥ß.
Merc. dulc. ʒj.
M. ſ. Een waater om tot 't inſpuiten van een fiſtel te gebruiken.

Een ander

℞. *Decoct. calc. viv.* ℔j.
Mercur. ſublimat. corr. ʒj.

Succi

Succi Abſinth.
Scordii,
Veronic. ā ℥iß.
miſce.

tegens de harde huid of dat geene 't welk men *Callus* noemt, kan uitwendig gebruikt worden *rad. Hellebor. Cucum. Aſinin. Seſeli, Sphondylii, Diachyl. cum Gummis, unguent. Apoſtolor. Sapo nigr. Trochiſci de Minio Vigonis*, en eindelyk *lap. Cauſtic. officin. Mercur. dulc.* of *Sublimat.* in waater geſolveert, *Aq. Fortis, ol. Vitrioli, oleum* en *Butyr. Antimon.* met deze nu kan men heel zeker den *Callus* weg brengen, of

℞. *Aq. Regin. Hung.* ℥j.
Merc. ſublimat. ℈j.
tinct. Galban. ℥ß.
Camphor. ʒj.
Vitriol. alb. ʒß.
Sp. ſal. Ammoniaci urinoſ. ℈ij.
Miſce.

By 't gebruik van deze middelen moet men zeer omzichtig zyn, op dat men ook niet de gezonde deelen te gelyk beleedige, dit is te verhoeden, als men in 't gat van de fiſtel eenig plukzel ſteekt, en de omleggende plaatzen met doeken of plaaſters bedekt. Maar word 'er op een andere zeer gevoelige plaatze een fiſtel gevonden, als by voorb. in de oog-hoek die *Fiſtula lachrimalis* genoemt word, moet de geneezinge met veel omzigtigheid ondernoomen worden, dikwils word 'er door een wel geregelde Levens-wet in 't geneezen van zulke accidenten veel uit gewerkt (*a*).

(*a*) De Levens-wet is eene der noodzaakelykſte dingen die in de geneezingen der fiſtelen moet waargenoomen worden; wy ſpreeken van groote fiſtelen, deze moet niet alleen wel waargenoomen worden in de fiſtelen of holle zweergaaten; maar ook in alle andere diepe, vlakke, of ondiepe en grote verouderde verſweringen; wy vinden ons verplicht om die geene aan te moedigen, welken de vryheid vergund is, om aan de uitwendige gebreeken haare Wetenſchap te oeffenen, dat ze wat meerder vlyt aanwenden, om in deze moeijelyke gebreeken de lyderen zo veel 't mogelyk is te helpen, op dat de zelve niet tot verachtinge van dit zo edele gedeelte der Genees-kunde haare toevlucht tot dezen of geenen quak-zalver behoeven te nemen, om daar door geholpen te worden. Wel is waar, dat men my zo wel als anderen, die den Leeraars trap in de Genees kunde verkreegen hebben, zoude kunnen zeggen, dat wy onze plicht niet genoegzaam in dezen gade ſlaan; dat is om Genees middelen uit te kiezen en te zaam te ſtellen, die volgens de wel gegronde *Theoria* in ſtaat zyn, om deze en diergelyke gebreeken te geneezen, 'k beken 't, daar is iets aan; maar wat is 't nodig daagelyks nieuwe uitvindingen te hebben; daar zyn beproefde middelen in overvloet, als ze maar wel geappliceert worden, doch de ſchuld is niet geleegen in de hulp-middelen, ô neen! maar ze is des geenen die de middelen voor-ſchryft, of aan de lyderen ordonneert: brengt men verder in, dat men zo in deeze als in meer andere moeijelyke gebreeken trouwelyk is te werk gegaan, volgens dezen of geenen Schryver, gelyk die geenen gemeenlyk zeggen, die hierin haar oog merk niet kunnen bereiken, ik antwoorde daarop, dat die geene van dewelke dit meeſten tyds gezegt, en tot haare verſchooninge by gebracht word, dat ze zeg ik, zulks zelden of nooit gedaan hebben; wel is waar, dat zy haar plicht naa haar uiterſte kennis kunnen volbracht hebben; maar dit is noch geenzints voldaan aan 't oog-merk des Schryvers, want veele der Schryveren die tot heeden over deze gebreeken, 't zy fiſtulen of verouderde verſweringen in de Duitſche taale geſchreeven hebben, hebben zodaanig geſchreeven, als zy deze gebreeken behandelt hebben, zonder veel te gewaagen van de geſteltheit des geheelen lichaams, of van dat gedeelte waar in dat gebrek voor-gevallen is, zo dat zy om zo te ſpreeken wel hebben aangeweezen, hoe men op een orgel kan en moet ſpeelen; maar niet, hoe 't orgel als deze of geene pypjens, klaviren, enz. ontſtelt zyn, wederom moeten herſteld worden: By voorbeeld, een Schryver heeft deze gebreeken in de Duitſche taale beſchreeven, dat is, zo als de gemeene trant is een *definitio* gegeeven, de kenteekenen aangehaalt enz. tot de genezinge overgegaan zynde, kan ymand die in de Genees-kunde onderwezen is, uit de aangehaalde Genees-middelen wel zien wat 't oogmerk des Schryvers in dezen geweeſt is, maar zelden kan dit gezien en begreepen worden van die geene die deze gebreeken 't meeſt behandelen; neemt eens: de Schryver ordonneert tot 't geneezen van een *Ulceratio* die ontſtaan is *ex laxitate Solidorum*, *roborantia* 't zy in de gedaante van een *Apozema*, *Pilulæ*, *Bolus* &c. dit nu geleezen wordende van die geene die in de Genees-kunde niet onderwezen zyn, zullen dit zoort van Genees-middelen in alle zulke voorvallen gebruiken, te meer, als 't haar eens by avontuur wel geſlaagt is, zo dat ze by geluk haar oogmerk bereikt hebben; wy zeggen by geluk, om dat een *Ulceratio* zo wel *ex rigiditate* als deze

FISTULARIA, **Roode-Ratelen**/ groeien op vochtige plaatzen, men zegt dat de Bee-

Beeſten luizen krygen als ze van dit Kruid eeten. (*a*)

Fixa, worden door de Stof-ſchei-kundige genoemt die dingen dewelke 't gewelt des vuurs zonder verminderinge kunnen verdraagen, en niet door de lucht verſtrooit worden. Deze worden tegen over de *Volatilia* geſtelt, die zo wel van de lucht als van 't vuur verſtrooit worden.

Fixatio, vaſt-makinge / is dat men een lichaam, 't welk uit de natuur vlug is, en 't welk het vuur niet kan tegenſtaan, zo verandert, dat 't, het gewelt des vuurs kan tegen-ſtaan.

Flamma, de vlam van 't vuur.

Flammula cordis, 't Hert/ of de levens vlam; deze word van zommige voor onderſtelt, en voor de werkende oorzaak van de makinge des bloeds verſtaan; doch eigentlyk worden hier door verſtaan de levens-geeſten.

Flammula Jovis, Brand-wortel / groeit in Ooſten-ryk, en Zevenbergen in 't wild, en word op andere plaatzen in de hooven aangequeekt; als men 't Kruid ſtampt, en ergens op legt trekt 't blaaderen.

Flatus, Flatulentia, Winden / blaazingen in de onder-buik / zyn dikwils de oorzaak van 't Kolyk en andere pynen; ze worden meeſt veroorzaakt door opblazende dingen, als vruchten, en groentens, onder deze is een der voornaamſte de anders gezonde ram-las maar in deze is hy een onaangenaame prater. (*b*) Hierby word waar van wy zo even geſprooken hebben, kan veroorzaakt worden: en op deze wyze zeggen wy, dat de meeſte die deze gebreeken behandelen, den rechten zin der Schryveren niet verſtaan, om dat zy in die beginzelen die daar toe te weten vereiſcht worden niet onderwezen zyn, zo wel als nu deze gebreken *ex rigiditate*, en *ex laxitate vaſorum* kunnen zyn, zo wel konnen ze ook uit een *obſtructio*, of uit een *acrimonia* en wat diergelyken meer is veroorzaakt worden, welke alle yder in 't byzonder na haare oorzaaken, op een byzondere wyze zo wel in, als uitwendig moeten geneezen worden, en als dan is 't gemene zeggen waar, *qui morbos bene cognoſcit, eas etiam poteſt facile ſanare*: dat is, die de ziektens wel kent, zal ze ook lichtelyk kunnen genezen.

(*a*) Dit Kruid heeft een opdrogende en te zaam trekkende kracht.

(*b*) De Schryver gebruikt deze railliante Spreekwyze, weshalven wy dezelve mede hier in navolging willen gebruiken.

gevraagt, waarom de winden ſtinken, als ze *per poſteriora* van agteren gelooft worden? men kan het antwoord uit de Stof-ſcheikundige bewyzen geven: Het is bekend dat de Swavel-achtige en vette dingen, als ze door de *Alcalia geſolveert*, en van de *Acida geprœcipiteert* worden, een onaangenaamen ſtank van haar geven, dit betoond de *prœparatio* van de *Crocus Metallorum*, of *Regulus Antimonii*, met 't *Antimonium*, *Tartarus*, en *Nitrum*, hierin zyn de *Scoriœ* ofte Slakken niets anders als een *Sulphur Antimonii*, die van 't *Alcali geſolveert* zyn, welk *Sulphur Antimonii* als 't van en met gemeen waater *geſolveert* word geen reuk van hem geeft; maar als deze *Solutio* door *Acida*, als *Sp. Nitri*, *Vitrioli*, *Acet. deſt.* &c. *geprœcipiteert* word, ontſtaat 'er een onverdraagelyke ſtank: en op deze wyze ſtinken ook de *flatus*, om dat ze door de toe-vloet der galle uitgeſtooten worden, welkers vlug zout, en *gereſolveerde* eigen Oly, als 't van 't *Acidum geprœcipiteert* is, deze ſtinkende winden veroorzaakt. Om de winden nu te verdeelen, en uit te dryven kan men *Carminantia* gebruiken, als *rad. Galang. Zedoar. Sem. Aneth. Fœnicul. Flores Chamomill.* en *Sambucc. baccar. Laur. cortic. Aurant. Citri*, *Sp. Carminativ. de tribus*, *Theriacal. Nitri dulcis*, *Menth. eſſentific*, *tinct. Caſtor.* en uitwendig 't *Emplaſtrum* de *baccis Lauri*, of de *cruſta panis* &c.

Flavedo, geel / geel-verwig / gelyk men in de geel-zucht beſpeurt.

Flos, een Blom / Bloezem / is dat geene 't welk den menſch vergenoegt, en hoope geeft tot de gewenſchte vrucht: want als de Blom verdweenen is, zo volgt de vrucht, of 't zaad. De Bloemen hebben haare byzondere deelen: voor eerſt zyn 'er de huiskens, of knoppen, die *Calix* genoemt worden, 't welk dat geene is, waar in de Bloemen, of de vrucht opgeſlooten legt; ten tweden de draadjes, deze zyn kleine vezeltjes, en koomen in de Bloem beneden aan de Krop te voorſchyn, en worden genoemt *Stamina* of *fibrœ*; ten derden de eindjes die *Unguis* genoemt worden, dit is 't wit waar meede de Bloembladeren aan de knop vaſt zitten, gelyk men aan de Roozen, Violen enz. zien kan.

Flos Africanus, Thunis Bloemen/ Shrybergs-Roosen / worden alzo genoemt om dat ze 't alleerſt van *CAROLUS* V. uit

uit Africa in Europa gebragt zyn; ze zyn in de Genees-kunde van geen gebruik, Ziet ook *Caryophyllus Indicus*.

Flos Amoris, Zie *Amaranthus*.

Flos Auriculæ, is een wel-riekende Blom, ze beſtaat uit ſes blaaderen die van binnen purper-kleurig, en van buiten groen zyn, hebbende de gedaante van kleine ooren, deze Bloem groeit op een byzonderen Boom, ze word van de Indiaanen in groote waarde gehouden, en om haar aangenaamen reuk zeer hoog geacht, miſſchien is dit ook de reden dat dezelve in Europa heel zeldzaam, en byna in 't geheel niet gevonden word. Deze Bloem verdeelt de winden, maakt de ſlym op de borſt los, verſterkt en vervrolykt 't Hert, en de Levensgeeſten; ze word dierhalven ook onder de Americaanſche Chocolade gebruikt.

Flos Caryophyllorum, Zie *Caryophyllus Hortenſis*.

Flos Cranii, Zie *Muſcus ex Cranio humano*.

Cassiæ, Zie *Caſſia fiſtula* en *Pulpa*.

Granatorum, of *Balauſtiorum*, Zie *Malus Punica*.

Flos Nitri, Zie *Aphronitrum*.

Regius, Zie *Calcatrippa*.

Flos Tinctorius, Zie *Serratula*.

Trinitatis: Zie *Jacca*.

Vitellinus, Zie *Taraxacum*.

Flores d'Inde, **Wouwe-Bloemen** / is een blauwe verw, gelykende na Indigo, ze word ook dikwils aan die geene die onkundig daar in zyn, voor dezelve verkogt, 't is een ſchuim of giſt dewelke hem in de Wouwe-kuip die de verwers tot 't verwen gebruiken aangezet heeft, deze ſchuim word van de verwers afgeſchuimt en gedroogt.

Flores Chymici, bloemen dewelke door de Stof-ſchei-kunde gemaakt zyn; dit zyn de fynſte deeltjes der mineraalen en metaalen, dewelke door de *Sublimatio* van de groove lichaamen in een drooge gedaante, als poeyer afgeſcheiden zyn; in de Apotheeken worden de volgende gevonden, als:

Flores Antimonii, zyn de ſwavelachtige deelen van de *Antimonium*, de welke door 't vuur verdunt en na boven gedreven zyn, ze worden op volgende wyze gemaakt; ℞. *Vitri commun. pulveris.* ℥vj. *Antimon.* ℥j. mengt deze wel onder een, doet 't gemengde in een glaazen retort, zo dat de retort half daar meede aan gevult is, zet dezelve in een reverbreer-oven met een helm daar aan, *verluteert* alles wel, en maakt in den beginne een klein vuurtjen, dat de Kolf warm worde, vermeerdert het traps-wyze zo zal men de Bloemen in den ontfanger zien vallen. Houd met 't vuur zo lange aan, tot 'er niets meer over komt, dit ziende neemt den ontfanger daarvan, vergadert de Bloemen, en bewaart ze. Deze Bloemen doen ſterk braaken, men geeft dezelve in, van ij. tot iiij. grein.

Flores Æris, worden gemaakt als men zuiver water over de geſmolten Klok-ſpys of meng-kooper giet, en yzere blikken in de pypen legt, door welke 't vloeit, zo ſtremmen van de rook kleine rood-achtig glinſterende Koorenkens, dewelke *Æris Flores* genoemt worden.

Flores Benzoës (*a*) **Benzoin-Bloemen** / deze zyn de om hoog gedreevene volatilſte, of vlugſte zout-achtige deeltjes des Benzoins, ze worden op volgende wyze gemaakt; neemt een aarden hoogen en nauwen pot die een kleinen rand heeft, doet daar in drie of vier oncen heel zuiveren en groflyk *gepulveriſeerden* Benzoin, dekt dezen pot toe met een bord-pampier, bind 't zelfde vaſt of dicht toe om den rand, zet hem in heete aſſche; als de Benzoin warm word, zullen de Bloemen *geſublimeert* worden, die men ſchielyk in een glas vergaderen moet, dat dicht kan toe gemaakt worden; dit bord-pampier kan alle twee uuren afgenoomen, en een nieuw daar op gelegt worden, 't welk men zo lange kan herhaalen, tot de Bloemen beginnen oly-achtig te worden, als dan kan men de pot van 't vuur neemen, en 't overblyfzel tot de Oly bewaaren. Deze Bloemen zyn goet om te gebruiken in de engborſtigheid, hoeſten, kuchen, en longen-zucht, de *doſis* is van ij. tot iv. grein.

Flores Coralliorum, Zie *Corallia*.

Flores Jovis, **Tin-Bloemen** / is vlug-gemaakt en meel-gedaantig Tin, 't welk door middel van een vlug-zout daar toe

(*a*) Worden ook genoemt *Flores Benzoini Aſæ*, en *Aſſæ dulcis*.

toe gebracht is. Ze worden op volgende wyze gemaakt: neemt een aarden en onverglaasden ſmelt-kroes, die in 't midden van zyn hoogte een zwik of tap heeft, zet hem in een daar toe bequaam zynde ooven, zo dat hy tot aan 't gat daarin ſtaat, maak dat door den lym, en de tegelen alles zo dicht is, dat 'er nergens eenig vuur na buiten kan dringen, voegt daarop drie andere aardene ſmelt-kroezen dewelke geen Boodem hebben, zet daarop een helm, en legt daar aan een Ontfanger, *verluteert* alle voegen wel, en maakt een ſterk vuur in de ooven, zo dat 't binnenſte deel van de Kroes root worde; hierop zo mengd een deel Tin, en twee deelen wel gezuiverden Salpeter onder een, doet daar van een lepel vol door 't gat in de kroes, en ſteekt 't tapken wederom in 't gat; men zal hierop ſchielyk een donderent geluit in de kroes gewaar worden, als dit over is, zo doet een anderen lepel vol daarin, dit kan zo lange gedaan worden, tot al 't gemengde in de ſmelt kroes is. Laat hierop de vaaten koud worden, neemt ze van malkanderen, zo zal men in den *Recipient* een weinig *Spiritus Nitri*, en om de potten of kroeſen heel witte tin-bloemen vinden, ſtryk deze met een veder daar van, waſcht dezelve dikwils met zoet water, te weten *Aq. comm.* laat dezelve in de ſchaduwe der Zonne op een pampier droogen, en bewaart ze tot 't gebruik, ze zyn een blanketzel, dat de ſchoonſte witte verw maakt, als men ze onder pomade of eenig' *liquor* mengt.

FLORES MARCASITÆ, Markaſit / of Bismuth-Bloemen / is niets anders als een deel des Bismuths, 't welk door de vlugge zouten in de gedaante van Stof-mee is opgeligt. Om deze te maaken, zo *calcineert* den Bismuth, neemt van de *gecalcineerde* Bismuth, en *Sal. Ammoniac.* gelyke deelen, deze gemengd zynde, *ſublimeert* dezelve, zo verkrygt gy de Bloemen, die men ontdoen kan, en met de *Spiritus Salis Ammoniaci* of met 't *Oleum Tartari præcipiteren* laten. Deze zyn een uitmuntend *Coſmeticum* 't welk men *blanc d'Eſpagne* of Spaanſch-blanketzel noemt. Waar meede 't aangeſicht kan wit gemaakt worden; men gebruikt deze Bloemen onder pomade, of onder Lelien water.

FLORES MARTIS, of FERRI, Yzer Bloemen / is een Sneeuw witte en ſomtyds Silver verwige Mineraliſche-Steen, dewelke in de Mynen op zommige Myn-Stoffen, en voornamentlyk op de Yzer-Steenen uitſchiet, ze zyn van gedaante als gedweege takjens, of hard als Corallen-zinken (*a*) of als geſtreepte Cryſtallen, of van een ander gedaante, ze groeien in de Opper Styermark, by een Dorp 't welk Eiſen-Ertz genoemt word. Ze worden tot 't inwendige gebruik tegens de *Dyſenteria* zeer gepreezen de *doſis* is van ℨß. tot ℈ij. en uitwendig worden ze gebruikt tegens allerlei zoort van uit-ſlag, krauwagie, en boze ſweeren, ze kunnen ook tot blanketzel gebruikt worden.

FLORES SALIS ſpruiten uit, als 'er in de aarde aan 't ſteen-zout eenige takjes in de eene of andere gedaante uit-ſchieten.

FLORES SALIS AMMONIACI, Sal Ammoniak-Bloemen / deze zyn een gedeelte van het *Sal Ammoniac* 't welk door 't vuur om hoog geligt is, ze worden op volgende wyze gemaakt. ℞. *Sp. Salis Ammoniaci*, *Sal. marin. de Crepitat. ana q. v.* mengt deze en doet ze in een kolf, doch de kolf moet maar op het derde deel hier meede aangevult zyn, zo dat twe derde deelen van dezelve leeg blyven, zet de kolf in 't zand, *verluteert* ze met een blinden helm: ſtookt in den beginne een klein vuurtjen, vermeerdert 't zelfde allengskens zo lang tot dat 't *Sal Ammoniacum* als ſtofmeel na boven klimt, en hem aan 't bovenſte gedeelte van de kolf en helm zet, houd 't vuur in die zelve kracht, zo lange tot 'er niets meer om hoog komt, laat de vaaten koud worden, koud geworden zynde, neemt den helm zagjes af van de kolf, en vergadert de Bloemen met een pen of met 't ruige van een veder, en bewaart dezelve in een welgeſlooten glas. deze dryven 't zweet en de pis, ze zyn een uitneemend koors-middel, de *doſis* daarvan is van 4. tot 15. gr.

FLORES SULPHURIS, Swavel-Bloemen / deze zyn niets anders als een opgeheven

(*a*) Zinken is een woord 't welk in de Nederduitſche taal niet veel bekend is; 't ſchynt ons toe dat dit woord afgeleid is, van 't Muſicaal-Inſtrument dat men Zink in het Hoogduitſch, en by ons Kornet / en Krom-hoorn noemt, om dat de Stukken waar van de Corallen zyn, in de gedaante van een Zink en Kornet groeijen.

hevene Swavel: Ze worden op volgende wyze gemaakt: ℞. *Sulph. groſſ. mod. pulv.* ℔ß. doet dezen in een aarden-kolf, zet dezelve op 't vuur, zet op de aarden kolf een tweede aarden kolf of pot die van binnen niet verglaasd is, voegt ze zoodaanig te zaam dat de holle eyndens in malkanderen ſluiten, neemt yder halve uur de bovenſte kolf van de onderſte, en zet een nieuwe daarop, doet t'elkens zo veel zwavel in de onderſte kolf als gy goet vind, vergaadert uit de afgenoomen kolf de bloemen, en vaart met dit Werk zo lange voort als 't u behaagt: wanneer gy zo veel bloemen als 't u goet-dunkt vergaderd hebt, zo laat de vaaten koud worden, en gy zult in de onderſte kolf een weinig lichte onbruikbaare aarde vinden. Als men een deel *Sal polychreſtrum* onder twee deelen zwavel mengt, en *ſublimeert* dit op d'voorige wyze zo zal men witte zwavel-bloemen verkrygen. De zwavel bloemen worden inwendig tegens de borſt en longe ziektens gebruikt, de *doſis* is van x. tot xxx. gr. Uitwendig worden ze in zalven tegens de krauwagie, als ook tot wond balzemen gebruikt.

FLORES SULPHURIS MYRRHATI *Brandenburg.* ℞. *Flor. Sulph. commun.* ℥ij. *Aloës epatic. Myrrhæ elect. ana* ℥j. *croci* ℈j. maakt deze alle heel fyn, en mengt ze onder malkanderen. Ze worden geprezen, en gebruikt tegens de peſt, ſtekingen in de zyde, en quaadaardige koortzen.

FLUOR ALBUS, FLUOR MULIEBRIS, FLUOR UTERINUS, LEUCORRHOEA, de **Vloet der Vrouwen**, die zy gemeenlyk 't **witte goet** noemen, is een geduurige tegen-natuurlyke ontlaſtinge van water-achtige, ſtinkende, ſcherpe, geel en lelyk geverwde vocht uit de ſchamelheit der Vrouwen; het is een vocht 't welk in de *Proſtatæ* is koomen te bederven. (*a*)

(*a*) *BLANCARD in Lex. med.* zegt, dat deze bedorvene vochtigheid voortkomt van de te grote zwakheid en ſlapheid uit de vaaten der lyfmoeder, welk gevoelen ook tegenswoordig 't meeſte aangenomen word; want ſchoon deze ziekte met de *Gonorrhœa* der Mannen in veele tekenen overeenkomſtig is, echter zyn ze doch ten aanzien van haar plaats verſchillende, zo verſchillende als deze ziekte is ten aanzien van de plaats zo verſchillende is ook haare genezinge, want in een *Gonorrhœa* der Mannen kan dikwils door uitwendige middelen veel voordeel aan den lyder toegebracht worden, daar integendeel by deze ziekte aan de Vrouwen niet, Want de weegen zyn voor dezelve geſlooten.

Deze vloed word ook genoemt *Gonorrhœa Mulierum*, **der Vrouwen druipert**, om dat by dezelve alle toevallen van een *Gonorrhœa* als by der Mannen aangemerkt worden. De oorzaak en de genezinge komen met de *Gonorrhœa* der Mannen overeen, en zyn op haar plaats na te zien. Deze volgende worden van de Geneesmeeſters als *Specifica* aangemerkt: als *Radix Filipendul. HB. Roriſmarin. Daucus, Horminum. Lamium*, en *Flores Bellid. albi* tot een *Decoctum* of *infuſio.*

FLUOR SICCUS, Zie *Mercurius.*

FLUORES METALLICI, **Berg of Myn-bloeſsingen**, zyn valſche Edele-geſteentens, die of uit de natuur alzo groeijen, en in de Mynen gevonden worden, of ze worden door konſt uit Kryſtal en glas gemaakt, ze zyn hierom van de echte edele-geſteentens gemakkelyk te onderſcheiden, om dat ze door 't vuur vloeibaar gemaakt worden.

FLUXUS CHYLOSIS } Zie *Cœliaca*
COELIACUS } *Paſſio.*

FLUXUS HEPATICUS, de **Leever vloed**, deeze wierd van de oude alzo genoemt, om dat hy is een zoort van loop, waarin de uitdygzelen zeer overvloedig zonder pyn, dun en in een bruinachtige koleur ontlaſt worden, de oorzaak en de genezings-wyze van deze loop zyn met de *Diarrhœa* overeenkomende.

FOCILE MAJUS en MINUS, Zie *Os.*

FOECUNDATIO, **Bevrugting**, **vrucht-baar maaking.**

FOENICULUM, **Venkel**, groeit in de hooven, dit zaad is overal bekend, het heeft by uitnemendheid een verwarmende Balſamike, en wind brekende kracht, het word hierom tegens de winden, kramp, borſt, en long-ziektens gepreezen; het is goet voor de hoeſt, en voornamentlyk voor de zwangere Vrouwen, die dit zaad hierom neerſtig moeten gebruiken, om dat men gelooft, dat de Kinderen in 's Moeders Lichaam zynde, heel klaare oogen daarvan krygen.

FOENICULUM MARINUM, Zie *Crethamus.*

FOENICULNM PETRÆUM TORTUOSUM, Zie *Seſeli Maſſilienſe.*

Foeniculum Porcinum, Zie *Peucedanum.*

Foeniculum Tortuosum, Zie *Seſeli Maſſilienſe.*

Foeni Græci Semen, Griekſch Hooizaad / Boks-hoorn zaad / groeid in Vrankryk en Duitſchland, omtrent Bamberg, en Neurenberg; dit kruid heeft tweevoudige blaaderen als de klaver, en als de kleine witte Bloemkens afgevallen zyn, draagt 't lange, kromme, en puntachtige huiskens, in welke 't Zaad opgeſlooten is, deze huiskens gelykenen zeer wel na een hoorn, en worden hierom van de Grieken *Bucera*, of *Ageoceras*, en van de Duitſchers Bocks-horn genoemt. Dit zaad en deſſelfs meel word in de vermurwende, en verdeelende pappen en tot clyſteren gebruikt, want het breekt ook de winden: Het ſlym of *Mucilago* hiervan is goet tegens de quade en lopende oogen.

Foetor, ſtank of quade reuk.

Foetor Alarum, ſtinkende zweet onder de armen.

Foetor oris, ſtinkende adem / deze beſpeurt men gemeenlyk by die geene, die een long-ziekte of de ſcheurbuik hebben.

Foetus, de vrucht in 's Moeders Lichaam / 't zy by de Menſchen of Beeſten.

Folium, een Blad / is dat geene, waarmeede eenig kruid of gewas verçiert, en bekleed word: want als de blaaderen en bloemen zyn afgevallen, ſtaan de boomen als of ze naakt zyn.

Folia Acmellæ, Zie *Acmellæ Folia.*

Folium Jndum, of Malabathrum, 't Indiaanſche Blad / dit is een groot, dik, langachtig, glat, en breed blad, na boven puntachtig, door 't zelve loopen naa de lengte drie ſterke *Fibræ* of vezeldraadjes; deze blaaderen hebben een aangenaamen reuk, en ſpeceryachtigen ſmaak; de nieuwſte Kruid-kundige houden 't zeker te zyn, dat dit Blad van *Canella Malabarica* of van die Boom afkomſtig is, waarvan de *Caſſia lignea* komt: Dit Blad word gebruikt, om een aangenaamen adem te maaken, 't dryft de pis, en den ſteen, en verſterkt de maag: tot 't uitwendige gebruik word 't zeer gepreezen tegens de ontſtekinge, en tranende oogen. Het *Oleum deſtillat.* van dit Blad komt in krachten met 't Kaneel Oly overeen, 't verſterkt de maag, en andere leeden.

Folia Lauri, Zie *Laurus.*

Folia Orientalia, of Senæ, Zene bladeren / zyn langachtige, en puntachtige bladeren, ze hebben een bitteren, eenigzints ſcherpen, en onaangenaamen ſmaak, en een bleek groene koleur, ze koomen uit Ooſt-Indien: Het Kruid, of de plant waar aan deze bladeren groeijen, is een Zoomer gewas, en kan hierom in de warme plaatzen van Europa niet eerder als in de maand Majus geplant worden, en als men blaaderen daar van vergaderen wil, moet deze inzameling in 't begin des najaars geſchieden. Men vind verſcheide zoorten dezer blaaderen, als *Sena Orientalis*, of de Egyptiſche en Alexandrynſche, dewelke voor de beſte gehouden worden: De twede zoort worden genoemt *Sena Italica*, deze zyn zo krachtig niet als de eerſte: van de Alexandrynſche heeft men wederom twee zoorten, waarvan de eerſte *Mechina* genoemt worden, om dat ze van *Mécha* koomen, dit is de beſte zoort, de andere zoort word genoemt *Saetto*, naa de plaats daar ze groeijen, deze zyn ſlegter als die van *Mécha*, en beter als de walſche, of *Sena Italica*, de Zene Bladeren moeten van haare ſteelen, en andere onzuiverheeden wel gezuivert zyn, ze hebben een zachte purgerende kracht, waar door alle ſcherpe, zoutachtige, zuure en ſlymige vochtigheeden uit 't Lichaam geleid worden. De *doſis is in Subſtantia* van ʒj. tot ʒjß. *in infuſione* van ʒij. tot ℥ß. de *præparata* daarvan zyn 't *Extractum* 't welk kan gegeven worden van ℈j. tot ℈ij. *Pulvis ſennæ Montagnanæ*, *Electuar. Sennatum Renodæi* genoemt *Diabelzemer*, *Syrup. fol. Sennæ*, of *paſſular. laxativ.* van ʒij. tot ℥ß. (*a*)

Folia Thée, de Thée bladeren, worden uit Ooſt-Indien tot ons gebracht; deze bladeren groeijen in China en Japan op een klein Boomken of Struikjen: en dewyl de verſche Blaaderen eene narcotiſche, of verdoovende en uitdroogende kracht hebben, zo worden ze van de Inwoonders op

(*a*) Wy herhaalen hier nochmaals ons gezegde, zo als wy onder den Tytel van de *Anodyna* gedaan hebben, dat de *doſis* zo wel hiervan als van alle andere Genees middelen, altyd moet gegeven worden, na dat de krachten der Lyderen zulks vergunnen, dat is men moet wel overwegen, 't maakzel, geſteltheit, en ouderdom der Lichaamen, tyd, en plaatze, en wat diergelyken waarneemingen meer zyn.

op volgende wyze toebereid, om ze daar van te berooven; de Inwoonderen der Geweſten alwaar deze Blaaderen groeijen, doen dezelve in een grooten yzeren of koperen pot, en wentelen dezelve met de handen boven 't vuur herwaarts en derwaarts zo lange tot 't zap uit dezelve by na gedroogt is: daar na rollen zy ze wederom op een plank, doen dezelve wederom in de Ketel, rooſten of droogen dezelve, en op deze wyze vaaren ze voort met derzelver bereidinge (*a*) na dat deze blaaderen nu meerder of minder bewerkt worden, zyn ze ook duurder of goet kooper. (*b*)

De beſte Thée is bleek, groen van koleur, hebbende een aangenaamen ſmaak, en reuk, zo is gemeenlyk de Japoneeſche (*c*) deze is niet alleen zeldzaamer, en beter, maar hy is ook veel duurder in prys, en miſſchien die geene, dewelke alhier *Keizers-Thée* genoemt word: doch met dezen naam word in Ooſt-Indien maar de bloeſſem van Thée genoemt; men kan ook 't onderſcheid ven de Thée aan 't Thée water zien, want de verſche en goede Thée geeft van zich een groenachtige, maar de ſlechte een geel-achtige verw. *POMET* maakt ook gewag van Thée bloemen die veel meer de gelykheit van een bloem als van bladeren hebben, deze hebben een zwart bruine koleur, en worden van de

(*a*) Zommige verhaalen, dat deze uit-drooginge der Thée blaaderen alleen gedaan word op koopere plaaten die daar toe gemaakt zyn. Andere meenen, dat 't geſchied op plaaten van loot daar toe gemaakt, doch wie dat 'er onder deze allen gelyk heeft, kunnen wy niet wel met zekerheid zeggen; miſſchien geſchied de bewerkinge niet op eenderlei wyze.

(*b*) Onzen Schryver verſtaat zo als wy hoopen deze eenderlei zoort van Thée, die wel iets in prys kan verſchillen, na dat hy minder of meerder bewerkt is; maar anders weten wy, dat de meerdere waardye van denzelven geenzints alleen van de bewerking, maar van deſſelfs verſcheidenheit in zoorten afkomſtig is.

(*c*) Wy zouden ons ook wel wat breeder zo over de ſmaak, reuk, en koleur van de Thée verklaaren, maar wetende dat 'er verſcheidene niet alleen onder de Mannen, maar zelfs onder de Vrouwtjes zyn, die deſſelfs Volmaakthееden in allen deelen beter kennen als wy, vreezen wy in dezen dat onze kennis die wy daarvan behoorden te hebben veel door de haare, als op meerdere ondervindinge ſteunende zoude verduiſtert worden, dus laten wy dit aan 't oordeel der gene die daarin kundig zyn over.

Nederlanders zo hoog als goud in waardy gehouden. (*a*) de krachten van de Thée zyn driederlei (1) verlicht hy 't hooft (*b*) (2) verſterkt hy de maag. (*c*) en ten (3) bevrydt hy de nieren van zand en ſteen. Doch wy hebben ook in deze Landen kruiden, die even van zo goede uitwerkinge zyn, als eeren-prys of *Veronica Betonien*, *Rosmarin*, en *Zaly*, deze laatſte word voornamentlyk van de Indiaanen tegens de Thée geruilt, en zy geven zelfs aan de Ooſt-Indiſche Maatſchappy, voor een pond Saly twee of meer ponden Thée, dit zal miſſchien de oorzaak zyn, dat zomtyds de Thée by ons beter koop, als in Indien zelfs is.

FOLLICULUS FELLIS, Zie *Veſicula Fellis*.

FOMENTUM, verwarminge / ſtovinge / is afkomſtig van *Fovere* warm houden;

(*a*) Meermalen komt hier en daar in dit Werk de Spreek-wyze voor zo hoog of zo veel in waarde als goud, gelyk by de Amber en op meer plaatzen, doch de Lezer gelieve dit aan te merken als een uitdrukkinge waar door te kennen gegeven word, dat dit gene waar van geſprooken word, veel van waarde is, in groote achtinge gehouden word enz. want anders eigentlyk geſprooken, wat is 'er buiten de edele geſteentens dat zo veel in waarde is, als dit edele metaal, immers niets is 'er, ja geen Sterveling is 'er by na, of hy word door den wil (dat ik zo ſpreek) dezes ſtommen metaals geregeert, wat zoud 'er dan eedeler: wat zoud 'er dan by te vergelyken zyn.

(*b*) Dat is, hy verlicht 't hooft van pyn, doch of deze verlichtinge aan de kracht van de Thée of eigentlyk aan de quantiteit des waters, 't welk hierby gebruikt word, moet toe geſchreeven worden, zoude te onderzoeken ſtaan: of onzen Schryver moeſt door 't woord verlichten, iets anders willen te kennen geeven, dat wy evenwel niet denken.

(*c*) 't Kan zyn dat hy de maag verſterkt, gelyk ook *BONTEKOE* zeer voor dit gevoelen is, doch ik wil dit gevoelen niet wederleggen, onze Vrouwtjes zullen 't wel doen, die de ondervindinge geleert heeft, dat ze als zy, denzelven wat te veel gebruiken ſlap en ſletz worden, en waarom zoude het doch aan de *Moode* behaagt hebben te gelyk op de hedendaagſche Thée taafelen eenige verſterkende dingen te plaatzen, zo de Thée verſterkende was; 'k geloof dat dit niet zoude geſchied zyn, zo hy de proef van zyne aan hem toegeëigende kracht had kunnen uitſtaan.

den; *Fomentum* is een Genees-middel waar mede de Leeden verwarmt en de verſtopte Zweet-gaaten geopend worden. Deze *Fomenta* zyn *decocta* dewelke uit verſcheide zoorten van Kruiden na de omſtandigheid der Ziekte gemaakt worden, men maakt in dezelve doeken nat, en legt ze op de ziekelyke leeden: Zomtyds worden de kruide ſakjens genaait, in water of wyn opgekookt, en op de ziekelyke leeden gelegt, koud geworden zynde, herhaalt men deze nat-maakinge en opleggingе.

FONTANELLA, FONTICULUS, een Fontenel/ is een zweer-gat dat op 't een of ander deel des lichaams door de buitenſte bekleedzelen tot op de oppervlakte der Spieren gemaakt is, waar uit altyd eenige vochtigheid vloeit; hierby ſtaat aan te merken (1) dat de plaatſen waar op dezelve gezet worden, niet naauwkeurig te bepaalen zyn, wegens de onderſcheide inſigten waar om ze geſtelt worden; want zommige zetten dezelve by de vereeniginge van de *Sutura Coronalis* en *Lambdoidea*, over de *Oſſa Bregmatis*, aan die geene dewelke met de *Epilepſia* of vallende ziekte gequelt zyn, zo wel by oude als jonge Perzoonen: andere maaken dezelve op den arm om daar door de zinkingen van 't hoofd af te leiden; andere by 't Scheen-been; andere op de heup, tegens de pyn in dezelve, als ook tot een *præſervativ* tegens de peſt; andere zetten dezelve aan de enklauw; en andere aan de kuit: enz. doch de gewoonlykſte trant is, om dezelve te maaken op den arm, en wel in de linie van den Schouder tuſſchen de *Muſculus Biceps*, en *Deltoides* (2) de wyze hoe dezelve gezet word, is onderſcheiden; zommige maaken de *Fontanel* met een lancet, ſnyden met dezelve de opening in de lengte, dwars, of Kruis-wyze, en leggen in de gemaakte opening een erwet, of een daar toe gemaakt rond knopje uit *Lign. Heder. arboreſc.* of *Rad. Gentianæ*, en laaten de wonde zo, tot 'er een *Fontanell* van voortkomt: andere gebruiken de wezentlyke *Cauſtica* als gloeiende yzers enz. waar door in een oogenblik een *Eſcbara* of roof gemaakt word, die naderhand afgenoomen, en in welkers plaats een erwete gelegt word: andere gebruiken *Cauſtica potentialia*, als *Butyr. Antimonii*, *Mercurius Sublimatus corr. ol. Vitrioli*, *lap. infernalis*, (wiens bereidinge onder de tytel *Cauſtica* kan gezien worden.) Maar om dat de *Cauſtica* zeer gemaklyk van malkanderen vloeien, en grotere openinge maaken, als 'er zyn moet, zo moeten dezelve met een plaaſter beſtaande uit pik of was, in welkers midden een gat is, beſchermt worden; als de plaats van dit plaaſter bedekt is, zo neemt men *Butyrum Antimonii*, 't welk van te vooren in een pen gedaan is, en *appliceert* 't zelfde, hier over word wederom een plaaſter gelegt, dit laat men zo lange zitten tot 'er een *Eſcbar* gemaakt is, na verloop van eenige daagen neemt men dit alles af, en verbind de plaats met *ung. digeſtivum* &c. op dat 't gemaakte zweer-gaatjen open gehouden worde. (3) ſtaat daar by in acht te nemen, dat 't zweer-gaatjen of de *Fontanel* open gehouden worde, op dat 't niet ontydig ſluite, 't welk men belet met 't zelve dagelyks te verbinden, van zyne onzuiverheeden te zuiveren, en dat men daarin doet een verſche erwete, of een ander knopjen gemaakt uit *Rad. Gentianæ* of *Thymelæa* &c. want deze hebben eene zachte ſcherpte waar door de toevloet van 't *Serum* bevordert, en de wonde open gehouden word: doch van 't allerbeſte gebruik zyn de erweten, of de gemaakte kogeltjens uit *lignum Hederæ arbor.* want behalven dat ze de *Fontanellen* open houden, trekken ze ook een meenigte wei, ſtinkende, en leelyke Stoffe aan zich, en leiden dezelve buiten de wonde, men kan ook door de konſt erweten maaken, by voorb. geele uit:

Ochræ flavæ ℥ß.
Rad. Ireos flor. ℥ij.
Ceræ ℥j.
Terebinth. q. ſ.

Deze in de wonde gelegt zynde, word 'er een was pampier over heen gelegt, of men maakt een plaaſter uit *Sev. Hirc.* en *Terebinth.* ten (4.) moet men acht geven dat de toevallen geweert worden, want gemeenlyk is de *inflammatio* eene gezellin der fontanellen, en hierom gebruikt men dikwils 't *empl. de cera virid.* want dit *reſolveert* niet alleen de *inflammatio*, maar 't *præſerveert* ook de wonde voor bedervinge: men ziet ook dikwils dat 'er uit de wonde geen of weinig vochtigheid vloeijen wil, de oorzaak hiervan is te zoeken in de vloeibaare of in de vaſte deelen, de vloeibaare deelen worden door 't gebruik van meerdere vochtigheit *gedilueert*, en de verſtopte *pori* worden door ſcherpe middelen geopend, als door *Radix Gentianæ*, *Thymelææ*, of wanneer men erweten eeni-

eenige tyd laat weeken in de *ſolutio* van de *mercurius ſublimatus* en dezelve weder-om opdroogt, en gebruikt, of door 't *unguentum Ægyptiacum*, *Apoſtolorum*, *Baſilicum*, *fuſc. Würtzii* &c. als ook dat men groene erweten daar in legt die gemaakt zyn uit

Virid. Æris.
Pulv. Hellebor. alb. ā ℈ij.
Cantharid. ʒß.
Rad. Ireos Flor. ʒiß.
Ceræ ʒvj.

Als 'er ſpongieus vleeſch by komt, zo zyn de ſcherpe, als ook de te zaam trekkende middelen goet. Is 'er overvloed van vochten by, kan dezelve vermindert worden, door *Purgantia*, *Sudorifera*, en *Diuretica*. (5) De nuttigheit der fontanellen is, om voor de peſt te *præſerveeren*, en 't taaie *ſerum* van de herzenen te *deriveren*, en te leiden, en alzo worden ze tegens de gebreeken der oogen en ooren in *Nucha* of de nek-put gezet; tegens *catarrhen* en zinkingen der oogen worden ze aan de arme en beenen gezet. (6) de *contra indicantia* of die derzelver gebruik verbieden zyn (1) 't overvloedige *ſerum* in de waterzucht, (2) ſcherp *ſerum*, want dit maakt heel licht een *inflammatio*, en ten (3) een al te taai *ſerum*, want 't zal vergeefſche moeite zyn, als 't *ſerum* te taai en niet vloeibaar genoeg is.

FONTANELLA INFANTUM, die met een huid of vel overtrokkene plaats, op 't hooft van de nieuw geboorne, en jonge kinderen.

FONTANALIS, Fontein-kruid / groeit in de grachten, en ſtilſtaande wateren, het geheele kruid is dienſtig tegens de ſtekingen der zyde en roode-loop. (*a*).

FONTES SOTERII, gezondheits-bronnen / zyn Zuur-bronnen, Zie *Acidulæ*.

FORAMEN, een gat.

FORAMEN OVALE, 't ey-wyze of Ovaal ronde gat / is een byzondere weg in de ongeboorne vrucht: dit gat word gevonden tuſſchen de benedenſte ſtam van de hol-ader, en 't loopt onmiddelbaar in dezelve omtrent 't heuveltje 't welk by de verdeelinge van de hol-ader is. Doch in de longs-ader is 't dicht aan de linkere kaamer van 't hert oopen, 't heeft aldaar een vliesjen als een val-deurtjen waar door de te rugvloeijnge des bloeds belet, en na de baaringe 't gat toegeſlooten word; dit vliesje word na de baaringe door 't bloed 't welk door de longs-ader vloeit tegens de randen van 't gat gedrukt, waarmede het zich door de tyd vereenigt en daaraan vaſt groeit: 't gebruik van dit gat is, om 't bloed dat van de benedenſte deelen komt, uit de hol-ader tot de linkere kaamer van 't hert door te laaten.

FORCEPS, een tang / is een bekend tot veele heel-kundige verrichtingen gebruiklyk Inſtrument. (*a*)

(*) FORCEPS DECEPTORIA, een bedrieg-tang / is een Inſtrument welkers ſcherpe deel verborgen is, op dat de Lyders dewelke de ſnydinge niet vergunnen willen, door de behendige hand des Heelmeeſters hier door bedroogen worden.

FORFEX, een tand-trekker.

FORMATIO, de beeldinge / dit woord heeft twederley betekeninge (1) betekend 't de afbeeldinge der vrucht in 's moeders lichaam het zy in menſchen of beeſten. (2) betekend 't de geſtalte of de gedaante der Genees-middelen, als het eene vloeibaar, en 't ander hard is.

FORMICA, een kruipende mier / is een bekend *inſect*, de mieren worden overvloedig in de boſſchen gevonden, men gebruikt ze met 't neſt en de eiren tot een ſtovinge (*b*).

(*) FOR-

(*a*) Dit kruid word ook genoemd *Herba fontalis*, *Fontinalis*, *Potamogeton*, en *Potamogeiton*, Fontein-kruid / Swem-kruid / Swam-kruid / het ontfangt zyn naam na de plaats gelyk ook onzen Schryver aanmerkt; deſſelfs aart en krachten zyn te zaamtrekkende en verkoelende na de aanmerkinge van GALENUS.

(*a*) Men heeft onder de Chirurgicale Inſtrumenten verſcheide zoorten van tangen, als Trek-tangen / Pelikaanen / Kraanebekken / Ravensbekken / Mooren-tangen / Papegais-bekken enz. die meeſt haaren naam na derzelve gedaante hebben.

(*b*) Dit zoort van Mieren word van de Duitſchers Ameiſen genoemt, ze zyn van gedaante byna als Piſſe-bedden, maar veel grooter, als men ze in ſtukken wryft geven ze van haar een *volatilen*, en aangenaamen reuk; ze worden veel gevonden in de Boſſchen waar veel denne-boomen groeijen, ze worden in Duitſchland des zoomers vergadert, in brandewyn bewaart, en veel tot ſtoovingen voor verlamde leeden gebruikt; ze koomen ons voor een uitmuntend

 mid-

(*) Formica, word ook genoemt een zoort van een wrat die door de Grieken genoemt wierd Μυρμηκία, of *Veruca formicaria*, en door ons **kruipende-mier.** Dit is eene verhevene en calleuſe zwellinge, hebbende een zwartachtige koleur.

Formula een **Ordonnantie** een **recept**/ is een voorſchrift waar in de middelen die door den Genees-meeſters op een briefje geſchreeven zyn, door den Apotheeker klaar gemaakt worden.

Fornix, het **welfzel**/ is een merg-achtig deel des bekkeneels beginnende met twee wortelen by 't weerachtige lichaam, alwaar ze met 't lange merg dicht by de achter-herzenen vereenigt worden, deze twee te zaam-loopende wortelen maaken 't welfzel.

Fossa magna, de **holligheid** / of **d'opening der vrouwelykheid** / is die opening dewelke men ziet als de lippen van malkander gedaan worden.

Fotus, Fomentum, **een ſtooving**/ is een genees-middel 't welk uitwendig gebruikt word, 't word een ſtooving genoemt om dat men deſſelfs uitwaazeming op de ziekelyke leeden laat gaan. Gemeenlyk worden hier toe genoomen de *ſpecies emollientes*, als *Fol. Alth. Malv. HB. Atriplic. Branc. urſin. Parietar.* en de wortelen van deze; als ook *Flor. Lilior. alb. Chamomill. Melilot. Sambuc. Verbaſc. Linar.* &c. by welke men noch eenige *Aromatica* doen kan, als *Rad. Angelic. Galang. Zedoar. bacc. Laur. Junip. Sem. Aniſi, Fœniculi, Cumin. Nux moſch. Mac. Caryophyll.* noch kan men tot deze afziedzels, die tot de ſtovingen gebruikt worden mengen *ſulph. ſcor. regul. antimon.* en meer andere, Ziet hier een voorbeeld van kruiden tot een ſtooving.

℞. *Herb. Majoran.*
Serpill.
Thymi.
Flor. Roriſmarin. ana Mj.
Rad. Angelic.
Galang.
Imperator.
Zedoar. ana ℥ß.
Bacc. Juniper. ℥j.
Nuc. moſch. ℥ij.
Incis. Contus. M. D. S.

Leed verſterkende kruiden tot een ſtoovinge.

Men kan deze kruiden in water of wyn, of in de helft water en de helft wyn, na dat 't de noodzakelykheit vereiſcht koken; en de leeden daarover ſtooven.

Fractura ossium een **Been-breuk**/ is een op haar zelfs bekende uitwendige ziekte: (*a*) de been-breuken zyn zeer onderſcheiden, zo ten aanzien van haar gedaante, als ook van de beledigde plaats, en derzelver toevallen: aangaande de gedaante word een breuk genoemt, een rechte of na de lengte (*b*) gekloofde of geſpleetene, anders ook *aſſeralis*; zomtyds een ſchuinze, of in kleine ſtukken, of dat 't been tot gruis verplettert en vermorzelt is, (*c*) ten aanzien der plaats, dezelve kunnen zyn in 't bekkeneel, in de ribben, in den arm, of in 't been, enz. of in verſcheide deelen te gelyk: ten aanzien der toevallen, zo is 'er zomtyds by een wonde, ontwrigtinge, ontſtekinge, zwellinge enz. alle deze omſtandigheeden zyn noodzakelyk om door den Heelmeeſters overwogen te worden.

De

(*a*) 't Woord Fractura betekend **eene ſcheidinge des geheels** / 't zy in 't been, of kraak-been, het betekend zodaanige ſcheidinge die door gewelt veroorzaakt is: doch andere Schryvers zyn 'er die ook door dit woord in 't algemeen willen verſtaan allerley ſcheidinge des geheels in 't been.

(*b*) Van zommige Schryveren word deze breuk in twyffel getrokken, dat is zy twyffelen of 'er die breuk wel geweeſt is? of kan zyn? en of 't niet maar een ingebeelde breuk is? zo zegt de berugte Paryſche *J. L. PETIT* in zyne Verhandeling van de ziektens der beenderen, dat hy gelooft dit maar een ingebeelde breuk te zyn, en meent dat die daar van gehandeld hebben, zulks maar hebben gedaan volgens de boeken van *AQUAPENDENS* en *GALENUS* die zy qualyk verſtaan hebben: Ziet dit in 't Tweede Deel Op p. 6. zyner Verhandelingen die vertaalt zyn door *J. HOOGVLIET*, aan wien de Nederduitſche Lezer altyd verplicht is, dankzegginge te betoonen voor deszelfs onvermoeiden yver, zo in dezen, als ook voor de gunſt die hy aan haar heeft willen betoonen, om haar te vereeren, met zyne *Konſt om wonden te ſchouwen, en over derzelve dodelykheid* te oordeelen.

(*c*) De gedaante der breuken zyn zo verſcheiden, dat men weinige vind, die met malkanderen zodaanig overeen komen, dat men zoude kunnen zeggen, deze breuk is even eens als die was,

middel te zyn, gelyk wy ook dikwils in die Landen zeer goede uitwerkinge daarvan gezien hebben.

De waare of volkomen breuken worden gekent, als 't deel ongelyk is; of dat 't holtens, en vooruitſteekingen heeft, en dat men een geluit-maakinge in dezelve gewaar word, als men dezelve met de huid beweegt, als ook dat 't been van zyn natuurlyke figuur geweeken is, en dat men niet daar op ſtaan, of de natuurlyke beweginge maaken kan; doch als de breuk, en voornamentlyk een dwerſche met een wonde vergezelſchapt is, word men denzelven lichtelyk gewaar door 't geſicht, en 't gevoel, doch een *fiſſuur* of ſcheur kan men niet anders als uit de ongelykheit des beens naa de lengte, en uit de daar by zynde zwellinge en pyn gewaar worden. De Ouden meenden dat de been-breuken maar alleen van eenig uitwendig gewelt veroorzaakt wierden, als van vallen, ſlaan, ſtooten enz. doch de *Miſcell. Nat. Curioſ. Dec. V. Ann. II. Obſerv.* 225. en *MURALT. Chirug. Obſerv.* 158. *p.* 461. *ſeq.* toonen dat ook de handen en voeten van een ſterke *convulſio* gebrooken zyn. De genezinge word heel gemakkelyk verkreegen, voornamentlyk in jonge perzoonen, als de breuk naa de lengte des beens is, of dat 't maar een *fiſſuur* is, of dat 'er maar kleine beenderen gebrooken zyn. Doch zeer moeijelyk word dezelve verkreegen, als de breuk voorvalt in groote beenderen, of dat dezelve is na aan de gewrigten, vergezelt met een groote kneuzinge der omleggende deelen, of dat 'er te gelyk by is eene ontleedinge, in zwanger zynde vrouwen, in zieke perzoonen, aan oude perzoonen, of in de winter en eindelyk dat de Heelmeeſter niet by tyds daar by geroepen word; Doch in alle deze voorvallende gelegentheden moet men niet na laaten, de gebrookene eindens wederom te zaam te voegen, maar zo ſchielyk als 't doenlyk is de *reſtauratie* zien te bevorderen, op dat niet door derzelver vertoevinge eenige zwellinge en ontſtekinge veroorzaakt worde: men zal de herſtellinge na wenſch volbrengen door een konſtige hand-greep, en door een zagte te zaam drukkinge, of met 't Chirurgicale Inſtrument *Gloſſocomium* genoemt. Maar moeielyker is dezelve als 'er t'effens eene ontledinge by is, of dat het eene deel van 't been over 't andere geſchooven is, want zo 'er in zulke gevallen geene behoorlyke uittrekkinge des beleedigden deels gedaan word, kan de vereeniging des beens nooit verkreegen worden. Doch als 'er eenige ſtukken van 't been zyn afgeſchilfert, die men met de andere niet kan te zaam voegen, moeten dezelve aanſtonds by 't eerſte verband weggenoomen worden, en als 'er geen wonde by deze breuken is, of zo 'er eene is, en derzelve lippen niet ver genoeg van malkanderen zyn, moet dezelve door een *inciſio* grooter gemaakt worden; dit geſchied zynde heeft men zorg te draagen, dat de te zaamgebrachte en vereenigde deelen in een goede *ſituatie*, of anders in een goede legginge tot de te zaam-groeinge gehouden worden; hierom word 'er een goede verbindinge vereiſcht, (na dat men van te vooren een goede breuk-plaaſter als 't *Emplaſtr. de Pelle a-riet.* (a) of *Oxycroceum.* daar op gelegt heeft, doch

(a) 't *Emplaſtrum ae Pelle Arietina montagnanæ ſive ad Hernias* is noch by veelen in gebruik hierom hebben wy deſſelfs Beſchryvinge aan den Leezer willen mede deelen dewelke is.

℞. *Decocti glutinoſi pellis arieitinæ, demtis pilis, aquæ ſufficienti quantitate horis viginti quatuor continuè coctæ & tandem colatæ,* ℔vj.
Glutinis viſci quercini ℔ß.
Pulpæ lumbricorum terreſtrium ſtupâ depuratorum, pulveris radicum Symphiti majoris,
minoris, ā ℥iij.
Sanguinis hominis ruffi, aut ejus defectu porcini ſiccati, ℔j.
Olei Cydoniorum,
Maſtichini, ana ℔ß.

Quibus ad Conſumptionem ſuperfluæ humiditatis ſpatulâ continuè agitando igne moderata coctis & commixtis addantur ſeorſim colliquata

Terebinthinæ puriſſimæ.
Gummi aceto depurati & rurſus inſpiſſati Ammoniaci,
Galbani, ā ℥ij.
Colophoniæ,
Picis navalis ā ℥iij.
Myrrhæ rubræ ſelectæ,
Thuris electi, ā ℥vj.
Tandem immiſceantur & optimè ſubigantur pulveris ſubtiliſſimi,
Florum Baluſtiorum,
Roſarum rubrarum,

Gal-

doch 't plaaſter moet zodaanig gelegt worden, dat 't lid waarin de breuk is, niet ten eene maale bedekt worde; maar dat 'er een tuſſchen-ruimte van een duim breed, tuſſchen de twee einden van 't plaaſter blyve, om dat 't anders de onzigtbaare uitwazeminge belet, waar door een *inflammatio* en *Gangræna* kan veroorzaakt worden) die gedaan moet worden met ſpalken gemaakt van bord-pampier of van berken-baſt, die voor dat ze gebruikt, in warm waater moeten geweekt worden, op dat men de zelve na de gedaante van de breuk kan buigen, en zo de in warme Wyn-Azyn geweekte zwagtels daarom kan leggen. Men draage ook wel zorge, dat men niet door het al te ſterk zwagtelen een *inflammatio* of eenig ander ongemak veroorzaake; dikwils gebeurt 't ook, dat door de zwellinge en ontſteekinge (die by een breuk voor de verbindinge gekoomen is,) 't oogmerk des Heelmeeſters, niet kan bereikt worden: hierom kan de beledigde plaats van te vooren geſtooft en geſmeert worden, met *Sp. vini, tinct. flor. Hyperic. c. Sp. vin. Sp. Lumbr. terreſt. ol. deſt. Terebinth. Aniſi, Rorismarin*; of men kan gebruiken 't *Empl. Wurtzii*, uit waſch, en terpentyn. Eindelyk is 'er niets meer aan te merken, als dat men 't verbondene in zyn leg-plaats zonder aan te roeren tien of meer daagen laat ruſten, op dat door de natuur de *Callus* voortgebracht, door welkers vermoogen de gebrookene einden wederom aan een gehegt worden. Doch hier door moet men niet ſtiptelyk verſtaan, als of men in al die tuſſchentyd het verband niet mag los maaken; neen maar 't is veel eerder naar 't gevoelen van *HIPPOCRATES* noodzakelyk dat op 't allerminſte alle drie dagen de beledigde plaats bezien worde, op dat men zo wel de tegenswoordige, als ook de toekomende toevallen by tyds verhoede: doch als de *Callus* al te ſterk groeit kan men zulks beletten als men daar op

Gallarum,
Radicum Ariſtolochiæ,
Longæ,
Rotundæ.
Boli Armenæ, præparatæ.
Gypſi præparati, ā ℥iij.
Lapidis Hæmatitis præparati,
Sanguinis draconis præparati, ā ℥j.
F. L. A. Empl.

legt 't *Empl. de ran. cum quadrupl. mercurio* gemengt met gelyke quantiteit *Empl. de Melilot.* en als 't de geſteltheid van de breuk leiden kan, zo kan 'er een looden plaat op gelegt worden: tot het inwendige gebruik zyn dienſtig *Oſteocoll. ppt.* met *maſtix. Thus, ſuccin. antimon. diaphoret. Croc. lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt.* &c. Ziet hier een voorbeeld:

℞. *Oſtecoll. præp.* ʒij.
Antim. diaphoret.
Succin præp. ana ℈ij.
Croci, ℈ß.
miſce.

om daar van alle avond een half drachma in *Aqua Ceraſorum* te neemen, zo zyn ook dienſtig de *Decocta vulneraria* uit *Agrimon. ſanicul. Scord. Veronic. Carduibened. Centaur. min. Betonic. Plantag. Virg. aur.* en *flor. Hyperic. verbaſc.* In de *diæt* moet de lyder zich van wyn, en vet-vleeſch onthouden: want hier door worden niet alleen veel raauwe humeuren, maar ook ontſtekingen veroorzaakt, (doch na verloop van tien daagen, is de *inflammatio* zo zeer niet meer te vreezen,) in tegendeel kan de lyder voor die tyd *Gelatinoſa* gebruiken, als gort, Rys, Kalfs-pooten en koppen: uitwendig kan men gebruiken een *Cataplaſma* uit *rad. Conſolid. maj.* of *Empl. vulnerar.* de *Vernice*, of

℞. *Empl. diapalmæ.*
Ceræ citrin. ana ℥viij.
Unguent. martial. ℥iv.
Pulv. rad. Alth.
Farin. Fabar. ana ℥iß.
Sem. Cumin. ℥ij.
Barb. Capr.
Conſolid. maj.
Fœn. græc.
Lap. Oſteocoll. ā ℥ß.
Camphor. ʒiij.
Terræ japonic. pulv. ℥j.
Spirit. vin. q. ſ.
f. Empl. ad ruptur.

Tegens de kramp zyn dienſtig *aq. Regin. Hung. ſp. Lumbricor. terreſtr. Axung. cati ſylveſtr. Muris alpini, Caſtor.* &c. *ol. deſt. Lavendul. Rutæ, Cumini, ſuccini* &c. In 't overige zo de been-breuk vergezelſchapt is met een ſterke kneuzinge, zo word 't beleedigde geſcarificeert, en te gelyk *ol. Terebinthina, Aniſi, Roriſmarin. Emplaſtr. de Terebinthina, Reſina* en *Cera* gebruikt, meerdere middelen hier toe zie onder de Tytel *Contuſio.* Doch indien 'er

'er een wonde by is, of dat 'er een *gangræna* gevreeſt word, zo zie de geneezinge onder haare behoorlyke tytelen, als ook de geneezinge van de *Synovia* of leede-wateren, en *Cariei oſſis*, of been-eeters.

FRAGARIA TRIFOLIUM FRAGIFERUM, Aardbezien-kruid / groeit op ſchaduw-achtige plaatzen, 't bloeit in de maanden Maart en April, dit kruid met zyn wortel dryven de pis, en de maand-ſtonden: de Aard-bezien dryven de pis en 't zweet, het daar van gedeſtilleerde water is dienſtig voor de roodigheid der oogen, en derzelver vlekken, als ook voor de puiſten en blaaderen des aangezichts. *Præparata* van 't kruid zyn *aq. deſt.* en uit de bezien de *Syrupus*, *Spiritus* en *Tinctura*.

FRANGULA, ALNUS NIGRA BACCIFERA, Vuil-boom / groeit op verſcheide plaatzen in de boſſchen; de binnenſte baſt en wel voornamentlyk van de wortel, heeft het vermogen om de waterachtige vochtigheeden te purgeeren, en word hierom in de water-zucht aan ſterke perzoonen gegeven; verſch zynde verwekt ze brakinge en afgang te gelyk: doch droog zynde purgeert ze maar alleen: ze word in *Nodulo* van ℥iij tot ℥vi. gebruikt, en met *Cinamomum*, *Zingiber.* &c. verbetert; zommige geven aan de Lyders den gedroogden baſt in *ſubſtantia* van ℨß tot ℨij.

FRAXINELLA, DICTAMNUS ALBUS, Eſchen-kruid / groeit op ſteenachtige plaatzen, 't bloeit in de maand Junius, de wortel verſterkt 't hert, 't hooft en de moeder, ze opent de verſtoppinge der moeder, en dryft de maand-ſtonden; *Præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Condita*, *Radix*, en *Oleum*.

FRAXINUS, Eſchen-boom / groeit op veele plaatzen in de Boſſchen; in de Genees-kunde word van denzelven gebruikt, de bladeren, de baſt, het hout, en 't zaad; het nat 't welk uit de verſche bladeren geperſt word, word als een *ſpecificum* tegens de beeten der ſlangen gepreezen; de baſt heeft een pis- en zweet-dryvende kracht, hy is ook een uitnemend middel tegens de koorts, zo dat hy in plaats van de *Cortex Chinæ* kan gebruikt worden; (*a*) het zaad dat *Ornithogloſſum*, *Lingua avis* of *paſſerina* of vogel-tong en muſſen-tong genoemt word, prikkelt aan tot 't venus-ſpel, en is dienſtig tegens de waater-zucht, ſteen, en ſtekingen der zyde: het hout is een uitnemend wond-houd, 't geneeſt de wonden op een *ſympathetiſche* wyze, als men dezelve maar daarmede beſtrykt; (*b*) maar 't moet op St. Jans dag, of tuſſchen den 12. Auguſtus en 16. Septembr. op den vollen maan in eenen houw afgekapt worden: 't word ook *Guajacum Germanorum* genoemt, om dat 't in de *Decocta* gelyk als 't *lignum ſanctum* tegens de Spaanſche pokken met groot effect gebruikt word.

FRÆNULUM LABIORUM, het bandje of de riem die de lippen der vrouwelykheid te zaam hegt.

FRÆNULUM, FRENUM, de tong-riem de ſpan-ader / deze is zomtyds by de eerſt geboorne kinderen zo groot dat ze moet geſneeden worden. *Frænulum penis*, het

(*a*) 't Is waar hy kan wel in derzelver plaats gebruikt worden, maar wy hebben 'er nooit die uitwerkinge van gezien die wy van de *Cortex* gehad hebben, niet tegenſtaande wy denzelven verſcheide keeren aan de lyders geordonneert hebben: doch of onzen Schryver een ander zoort van koorts verſtaat, als die geene waarin wy hem gebruikt hebben, weten we niet, doch 't is waarſchynlyk dat zyn Ed. daar door verſtaat die koortzen die wy *Febres intermittentes legitime* noemen, om dat de *Cortex* hier in wel 't meeſte gebruikt word.

(*b*) Veele der Schryveren zo wel als ook 't gemeen dat al over lange 't zegel aan de *Sympathetiſche* genezings-wyze gehangen heeft, ſchryven aan dit hout en aan meer andere dingen toe, een werkinge gelyk wy ze hier noemen *Sympathetiſche* doch wy hebben tot heeden noch niet kunnen ondervinden, dat deze genezings-wyze zodaanig beweezen is, dat ze verdient gepreezen te worden; wy hebben zelfs moeiten gedaan in die tyd als wy noch de Heel-konſt oeffenden om ietwes van deze waarheid door 't neemen van deze en geene proef te onderzoeken: maar 't is alles mis, en 't zyn maar enkelde ſprookjes, die de een onwetende, aan den anderen wys maakt; doch 't is geen wonder dat die wonden dikwils eerder geneezen, die zo door de *Sympathia* genezen worden; waarom? om dat nu niet door de onkunde van de een of den anderen, door deze of geene verkeerde middelen de genezinge verhindert word, want men laat meeſt de wonde toegebonden en ſtil zitten, zo dat ze als dan door de lymachtigheid der bloed-deeltjes die uit de lippen der wonden vloejen aan een groeit, en op deze wyze hebben wy veele verſch gemaakte wonden zien genezen.

het ſubtile huideken dat de aker aan 't manlyke lid met de voorhuit vereenigt.

Fricatio een **wryvinge** / deze is droog: of vochtig: de drooge is als 't geheele lichaam of eenige deelen van 't zelfde met drooge doeken gewreeven worden; de vochtige is, als men olien, water, of eenige geeſten enz. daar toe gebruikt.

Frigidus, een **koude**: maar in 't byzonder word hierdoor een onvermoogende verſtaan (*a*).

Fritillaria præcox, Zie *Meleagris*.

Frons, 't **Voorhooft** / **de ſtern** / is het boovenſte deel van 't aangezicht, van de hairen tot aan de oogen, en uitgeſtrekt, aan beide zyden der ſlaapen, het is zomtyds bedekt met een gladde en zomtyds met een rimpelachtige huid, om dat de daar onder gelegene vezel-dradekens van allerlei gemoeds-bewegingen, nu op de een en dan op de ander plaats getrokken worden, deze huid word ook door ziektens en ouderdom op veelderlei wyzen gerimpelt.

Frontale, een **voorhooft middel** / is een uitwendig genees-middel, dat zomtyds droog, nat, of in een middelmatige dikte om 't voorhooft geappliceert word (*b*) de middelen dewelke hiertoe gebruikt worden, zyn *Herbæ*, *Foliæ*, *flores*, *Eſſentiæ*, *aquæ deſtillatæ*, en *Spiritus*, doch de *Emulſiones* worden 't meeſte gebruikt, deze volgende worden meeſt om te verkoelen in de koortzen, in de ylende koortzen, hooft-pyn enz. voorgeſchreeven by voorb.

℞. *HB. Abſinth.*
Verben. ana m℥.
Bacc juniper.
Sem. Anethi. ā ℥ij.
Camphor. ℈ß.
Incis. contus.
M. D. S.

Species om op 't voorhooft te binden.

℞. *Aq. Betonic. c. vin.* ℥ij.
Carbuncul.
Sp. lilior. convall. ā ℥ij.
M. D. S.

Hooft verſterkend water om de *ſpecies* gedurig te bevochtigen.

℞. *Nucl. Perſicor. excort. vel*
Amygdal. amar. ℥ij.
Sem. Papav. alb. ℥ß. *cum*
Aqua Anagallid.
Verben. ana q. ſ.
Fiat Emulſio adde
Spirit. vini camphorat. ℥ij.
Sacchar. Saturni ℈ij.
M. D. S.

Verkoelende en Hooft verſterkende melk om op een vier dubbel gevouwen doekjen te gieten en op 't voorhooft te binden.

NB. Het water om de *ſpecies* te bevochtigen kan ook alleen gebruikt worden, en op deze wyze zyn ook de volgende daar toe dienſtig, als *Aq. Meliſſ. c. vin. Apoplectic. Epileptic. Prophylactic. Hirund. c. Caſtor. Sp. Roſar. Meliſſæ*, *ſalis Ammoniaci*, *Eſſent. Caſtor. Acet. Roſat. Rutac. Lavendulat. flor. Lilior. Convall.* &c.

Frontalis musculus, het **voorhoofds Spierken** / deze licht de ſter om hoog, zyn beginzel is booven by de kaale plaats, van daar loopt hy in de huid die de oogen dekt, en plant zich in de oogleeden. (*a*)

Fructus, word genoemt een **vrucht** / wat voor zoort van een gewas het ook is.

Fructus horæi, of horarii, **rype tuin-vruchten** / doch voornamentlyk de groote vruchten, als Appelen, Peeren, Pruimen, Kerſſen, Nooten, Aal-bezien, en Kruis-bezien, enz.

Fructus joviales, zyn **Amandelen**/ Zie *Amygdalæ*.

Fru-

(*a*) Zo zegt men dat is een kouden bloed! een koude vryer! &c. &c.

(*b*) Dit middel word gemeenlyk tegens de pyn en hette des hoofds gebruikt.

(*a*) Op deze wyze zal de Lezer die in de Ontleed-kunde niet ervaaren is gemakkelyker kunnen begrypen, de Beſchryvinge van de *muſculus frontalis*, of *muſculi frontalis*: het zyn twe Spieren, dewelke haar begin neemen van de wynkbraauwen, of bovenſte oog-leeden, en van het *os frontis*, ze loopen opwaarts na boven toe, ſpannen haar uit, en maaken een *aponeuroſis*, die met de *aponeuroſis* van de *muſculi occipitalis* vereenigt word, de werkinge nu der *muſculi frontalis* is om de huid des voorhoofds te beweegen, en de wynk-braauwen opwaarts te trekken.

FRUMENTUM AMYLEUM, Zie *Amylum.*

FATUUM, Zie *Lolium.*

SARACENICUM, Hyde-koorn / Boek-weiten / groeit overal waar hy gezaait word, doch 't allerbeſt in een zand-achtige en vochtige grond: het zaad van dit gewas, of de daarvan gemaakte gort word in de keuken gebruikt.

FRUMENTUM TURCICUM, Turkſch-koorn / of Tarw / wierd eerſt uit Indiën en Turkyen gebracht, maar tegenswoordig word 't in verſcheide hooven aangequeekt.

FRUTEX, een ſtruik of heeſter / is een hout-achtig gewas, maar niet zo hoog als een boom; een heeſter is niet een ſtammig, maar beſtaat uit verſcheide takken, gelyk wy zien aan den haazelaar, doorn, aal-bezien, enz.

FRUTEX ALEXANDRINA, is de plant der Senne-blaaderen, Zie *Folia Orientalia.*

FUGA DÆMONUM word de *Helleborus niger* genoemt, Zie onder deſſelfs tytel, als ook *Hypericum.*

FULIGO, Spiegel-roet / is niets anders als een om hoog-gelichte en verdikte rook; hiervan is de *Spiritus* bekend.

FULMEN, de weer-licht / by de Chymiſten beteekend 't het ſchynzel of de flikkeringe by 't afdryven (*a*): hiervan is afkomſtig

FULMINATIO, 't welk gemeenlyk beteekend 't flikkeren van 't goud, en zilver na de afdryvinge van 't loot op de afdryf-ſcherven: de beminnaars dezer konſt noemen 't flikkeren. Anders word 't ook genoemt 't donderend geluid 't welk op de *deflagratio* of afbrandinge van 't goud, of van het donderende poeijer volgt.

FUMIGATIO, een Rookinge / is eene door-knaginge van ſcherpe en bytende dampen: deze werkinge word van de Schryveren gebracht tot de *Calcinatio*; en betekend die *Corroſio* der lichaamen, als 't ontbindende middel onder de gedaante van een drooge *exhalatio* om hoog geligt word, en dat 't zo die lichaamen dewelke *gecorrodeert* moeten worden, aantaſt.

FUMARIA, Aard-rook / Duive-kervel / Gryze Com / groeit overal, bloeit in de maanden Mai, en Juny, het kruid en de bloemen purgeeren de gal, en 't water, zuiveren 't bloed, en hebben eene openende kracht, de *præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Ol. deſt. Succus inſpiſſat. Conſerva, Syrupus, Pilulæ, Sal, Extractum*; als ook de *Eſſentia* die met *ſpiritus Cochleariæ* gemaakt word.

FUMUS, de Rook / van 't hout, of van andere dingen als ze niet wel branden.

FUNDA GALENI, een vier-hoofdig windzel / word tot 't beleedigde onderſte kake-been gebruikt.

FUNDAMENTUM de grond van yder ding; maar 't *Fundamentum Medicinæ* beſtaat in de uitvindinge der genees-middelen, en in derzelver rechte gebruik tegens de ziektens: waar toe vereiſcht word de reden, en de ondervindinge, en wel zo dat de reden met de ondervindinge geſtaaft is.

FUNGUS, een ſpong / Campernoelie / duivels-brood / padde-ſtoelen / hier door word verſtaan ten (1) een zacht aard gewas, waar van 'er verſcheide zoorten in de Apotheeken gevonden worden, gelyk hier na blyken zal, ten (2) begrypt men daar door een zeker gezwel 't welk genoemt word lid-zwam, deze zwelling is in 't begin van een weeke en zachte *ſubſtantie*, doch ze verandert door de tyd en word heel hard, door welke hardigheid de naby gelegene deelen vermaageren en uitdroogen. De zitplaats dezes gezwels is meeſt in de gewrichten, en aan 't beſchadigde hooft, doch na 't getuigenis van *BORELLUS Obſervat. Cent. I. obſ.* 34. heeft hy dezelve ook aan 't geheele lichaam gezien. Dit gebrek word voortgebracht van 't *ſerum* dat buiten de vaaten en vliezen geſtort is, dit *ſerum* voed de vliesachtige deelen zodanig, dat de omleggende plaatzen wegens 't gebrek van voedend vocht ſlap worden, en in korte tyd verdroogen, zo dat men door de tyd ziet, dat deze zwellinge eene *cartilagineuſe* hardigheid aanneemt, waar op als dan een trekkinge, in de beledigde plaats, en een magteloosheid in de beweginge volgt, welke magteloosheid alleen aan de verharde waterachtige vochtigheid toe te ſchryven is. Aangaande de genezinge, zo word van de meeſte Heel-meeſteren toegeſtemt, dat dit gebrek heel zeldzaam volkoomen kan weggenoomen worden: maar dat 't als 't wat te ſterk aangetaſt word, lichtelyk in de

(*a*) Of by de ontploſſinge.

de kanker verandert, zo dat 'er qualyk eenig genees-middel voor dit gebrek is, ten zy dat men in 't begin zo als *FABRITIUS* wil eenige ſtoovingen beſtaande uit *Folia* en *flores Betonic. Chamomill. Salvia*, *Melilot. Roſar. Roriſmarin. Sem. Aniſi*, en *Fœn. græc. Calam. aromat. lign. Guajac. rad. Ariſtoloch. rot.* &c. in wyn gekookt daar op gebruike: of 't *Empl. de Betonic.* met 't *gummi Elemi*, *Maſtich.* of *de gummi Ammoniaco*, *Sagapen.* &c. of de gekneusde *radix*, *Sigill. Salomon.* of 't *Ceratum de ſinapi Aquapend.* Indien dit gebrek al te laat aan den Genees-meeſter geopenbaart word, moet hy 't zelfde aantaſten met in- en uitwendige *mercurialia*: doch indien 't gebruik dezer vruchteloos is, moet 'er niets meer aangedaan worden, want ſcherpe *ligaturen*, en *Cauſtica* zyn te verwerpen, om dat ze dikwils de oorzaaken van de hevige toevallen zyn, ja zelfs de dood verhaaſten.

FUNGUS CERVINUS, Zie *Boletus Cervinus.*

CHIRURGORUM, en ORBICULARIS, Zie *Crepitus Lupi.*

CYNOSBATI, wilde-rooſen-ſpons / Honds-rooſen-ſpons / als deze onder 't hooft gelegt word, verwekt hy de ſlaap, een vierdeel loots inwendig daar van gebruikt word zeer gepreezen tegens de Steen, *Dyſenteria* en *Diarrhœa*, groen in de zak gedraagen is een *Amuletum* tegens de *Hæmorrhoides.*

FUNGUS JUGLANDIS, Note-boom ſpons/ als deze verbrand, en in *oleum nucum geſolveert* is, word ze aangepreezen om de hairen daarmede zwart te maaken.

FUNGUS LARICIS, Zie *Agaricus.*

PETRÆUS, Zie *Lac Lunæ.*

QUERCINUS, Eiken-ſpons/ is zeer *adſtringerende*, en kan tegens zodanige ziektens, daar eene opſtoppinge vereiſcht word, gebruikt worden.

FUNGUS SAMBUCI, Vlier-ſpons / hiervan word 't poeijer tegen de waterzucht gepreezen, dezen Spons in water geweekt, word dat water tegens de ontſtekinge van de Amandelen, bruine (*a*), en ſprouw der kinderen gepreezen.

FUNICULUS UMBILICALIS, INTESTINULUM, LAQUEUS, en DUCTUS UMBILICALIS, de navel-ſtreng / is een te zaam gedraaide vlies-achtige buis, deze buis is even op die wyze als een touw uit verſcheide kleine koordjes te zaam gedraaid, ze is omtrent drie ſpannen lang, ze beſtaat uit ſlag- en bloed-aaderen (*a*). De aader van de navel-ſtreng is altyd enkeld, en zo wyd dat ze heel gemakkelyk zo veel bloed in haar houden kan als de ſlag-aderen, edoch men vind ook zomtyds de ader in twee deelen verdeelt.

FURCULA, betekend by de Ontleedkundige 't zelfde als *Clavicula.*

FURFURUS, FURFURATIO, PORRIGO, Zemelachtigheid / is een zoort van drooge ſchurft op de huid, en voornamentlyk op 't hooft, zodanig, dat als de lyders die hiermede geplaagt zyn, 't hooft krauwen dezelve in de gedaante van ſchubben afvalt; 't is een moeijelyk en gevaarlyk toeval, veeltyds eigen aan kinderen. (*b*) Dit ongemak word even op die wyze als de krauwagie geneezen, (*c*) van binnen door zuiverende middelen, als *Cinnab. Antimonii*, *Antim. diaphoret. flor. Sulphuris*, *Bezoardic. mineral. Tinctura Antimonii Tartariſat. eſſent. Fumar. Lignor.* als ook *purgantia*, uit *Mercur. dulc. reſin. jalappæ*; uitwendig is dienſtig boven alle andere *Liq. ſal. Tartari*, en *Myrrhæ*, die in de Keller geſmolten is, hiermede kunnen de *furfures* beſtreeken, en daarna afgewaſſchen worden met 't *decoct. Lupinor.*

C.

(*a*) Een quaade keel die na haar gedaante alzo genoemt word.

(*a*) Ze beſtaat uit twee ſlag-aderen die genoemt worden *arteriæ umbilicalis*, welke voortkoomen uit de *vaſa iliaca* of darm-vaaten: ze heeft een ader, die uit de *placenta* of moederkoek uit veele takjes tot een ſtam te zaam gegroeit, voortkomt.

(*b*) Men vind dit gebrek ook in de oude perzoonen, en wy hebben inzonderheid gemerkt, dat 't meerder plaats heeft onder de inwoonderen op 't land of dorpen, als onder die geene die in de ſteeden woonen; 't is waarſchynlyk, dat dit gebrek voor een gedeelte van de ouders overgeërft, en voor een gedeelte door 't gebruik der voedzelen verergert word.

(*c*) 't Is zeer moeijelyk om te geneezen om dat zo als wy zo even gezegd hebben, de voedzelen hier toe veel by-brengen, hierom is zelfs het onder-neemen der geneezinge vruchteloos, gelyk wy heel dikwils gezien hebben, of zo die lyders genezen zyn, is 't meeſt voor een tyd lang, om dat ze zelden van levenswet veranderen.

e: urina decoct. Cent. minor. of *Cent. minor.* 't welk in *Lixiv. comm.* gekookt is; of men kan daartoe gebruiken 't *Aq. vitæ, Regin. Hung.* en de *Sp. Matricalis &c.*

Furnus, een Oven / voornamentlyk word daar door verſtaan een Chymiſche-ooven, van welke men in 't *Laboratorium* verſcheide zoorten vind.

Furnus incuriæ, Zie *Henricus Piger.*

Furor uterinus, Razende-moer / Hitzigheid / is een toeval der vrouwen, doch de maagden zyn 'er ook niet van bevryd: dit toeval komt gemeenlyk voort uit geil-heit, dartelheid, en verboodene bylegging, die geene die hiertoe verval-len worden eerſt treurig, onruſtig, melancholyk, en eindelyk vervallen zy in razerny: deze quaal word ook genoemt *Nymphomania, priapiſmus Fœminarum, Melancholia Mulierum*, en *uteri deliramentum*: De oorzaak daarvan is een prikkeling, en geduurige liefdens kitteling, waar toe aanleidinge gegeven word door de onthoudinge der bylegging, hierom worden ook 't allermeeſt de maagden, de weduwen, en die geene die een onvermogenden man getrouwd hebben hiervan geplaagd; als ook door de ſcherpheid des bloeds en des zaadachtigen zaps, voedzaame ſpyze, wormen, gift, liefde dranken enz. het zekerſte genees-middel dezer ziekte, is de byleggingе; maar dewyl dezelve aan alle niet vergund is, zo moet men andere gebruiken: en deze zyn verkoelende en zaad verdoovende als *Sem. 4. frigid. maj. Cicut. Nymph. Cannab. Lactuc. Portulac. Viticis ſeu Agni Caſti, Camphora, Sacchar. Saturni, Aqua en Eſſentia caſtitatis, Lap. prunellæ Syrup. Nymph.* &c.

℞. *Sem. Agn. Caſt.* ℥j.
4. *frigid. maj. ana* ʒij.
cum
Aq. flor. Nymph. q. ſ.
fiat. Emulſio, adde.
Lapid. prunell. ℈j.
Camphor. gr. ix.
M. D. S.
Verkoelende melk.

Na dat deze gebruikt zyn, kan een aderlaatinge gedaan, en koude baaden, of ſtoovingen gebruikt worden, de *uterus* (*a*) kan dikwils uitgeſpoelt (*b*) worden, met verkoelende *Injectiones* uit *fol. Malv. Bismalv. Nymph. Sab. Lactuc. Portulac. Semperviv. Maj. Vitis.* &c. De Vrouwelykheit moet dikwils gewaſſchen worden met koud water, waarin *Lap. prunellæ* en *Sacchar. Saturni geſolveert* zyn: En de lendenen ook geſmeert met *Oleum Roſac. Rutac. Nymph. Unguent. Infrigid. Galeni* &c. Eindelyk zyn ook dienſtig goede woorden, vermaaningen, afradingen, en bedreigingen enz.

(*a*) De mond des *Uteri.*
(*b*) Uitgeſpuit.

Furunculus, een bloed-zweer / bloedvin / is een heel pynlyke verſweeringe, naar booven toe punt-achtig, van groote als een duiven ey, en rood van koleur, het komt zomtyds van zelfs zonder eenige oorzaak, maar meeſt is de ſcherpte des bloeds die met eenige taaiheit vermengd is, hier van de oorzaak: de geneezinge is heel gemakkelyk, want zy openen haar gemeenlyk van zelfs zo dat men noch bytende, noch vermurwende middelen, als ook geen lancet van nooden heeft. Doch zomtyds is 't noodzakelyk dat men aan de *maturatio* eenigzints te hulpe komt, hier toe gebruike men *Unguent. digeſtiv.* of een *Cataplaſma* uit *Scord. Menth. flor. Chamomillæ*, of *Theriac.* of *Diaſcordium* als een pap, of dit volgende 't welk de bloed-zweeren ſterk doet rypen:

℞. *Gumm. Ammon.*
Galban.
Ladan.
Styrac. Calam.
Pulv. rad. Bryon.
Herb. Salv.
Sem. Cumin. ā ʒß.
Reſin. Pini ℥iij.
Ol. Guajac. ʒj.
Ceræ q. ſ.
f. Cerat Mollius.

Is 't zweer ryp, en geopent, kan men 't zelfde zuiveren met een *digeſtiv* uit *Myrrhæ, Thus, Aloë, Calx viv. Vitell. Ovi, Terebinth.* en *Unguent. Ægyptiac.* of *Balſam. de Peru*, of met deze volgende *Mixtur.*

℞. *Aq. Calc. viv.* ℥j.
Sp. Matrical. ℥ß.
Succi Hyperic.
Nummular.
Plantag. ā ℥v.
Sacchar. Saturni ʒj.
Miſce.

Vervolgens kan 't genezen worden door 't *Empl. divinum*, of *Stictic.* of *Calam.* of *de Tu-*

Tutia; voor 't overige moet de Lyder zich onthouden van alle vette, zoute, en ſcherpe ſpyzen, en van Wyn, en Brandewyn.

FUSIO, de ſmeltinge/ word genoemt als men vettigheeden, ſwavel-achtige zoute, en metaal-achtige lichaamen op 't vuur ſmelten laat. Deze *Operatio* is tot alle dingen goet, en voornamentlyk tot de zuiveringe der metaalen.

G.

GAGATES, Berg-was/ als ook *Succinum nigrum* of *foſſile* is een ſwart, glinſterend, en zeer harde aard-harſt, 't welk zo uit de aarde gegraven word, het wierd in voorige tyden by een Rivier dezes naams in *Thracien* gevonden, hierom word 't ook *Lapis Thracius* genoemt; thans word 't gevonden in Duitſchland, Sweeden, Ierland, en Vrankryk: van zommige word dit Berg-was gehouden voor een zoort van Steen-koolen, om dat 'er veel harſt-achtigheit in gevonden word, het brand als pik, en geeft een dikken rook van zich: als dit Berg-was goet is, moet 't de booven-genoemde hoedanigheeden hebben; het word in de Genees-kunde niet veel gebruikt: *BOETIUS* wil de Jufferſchap of Maagd-dom hiermeede bewyzen, hy zegd als een Maagd het poeijer hiervan met wyn ingenoomen heeft, en dat ze het water kan houden, zo is dezelve zuiver, maar als ze verkracht is zal ze zich nat maaken.

GALACTITES, melk-ſteen/ word in Baumans-holten gevonden, hy word aan geprezen om de melk te vermeerderen.

* GALACTOPHERA, melk-maakende middelen, zyn zodanige Genees-middelen dewelke de melk tot de borſten overvloediger maaken, en dezelve daar toe afzonderen.

GALACTOPHORI, melk-buizen die den *Chylus* van de darmen in een rechten weg tot de borſtklieren leiden. (a)

GALANGA MAJOR, Galiga/ is een bultige wortel, hebbende omtrent de dikte van een duim, ze is van buiten bruin, en inwendig bleek, ze heeft een ſcherpen ſpeceryachtigen, en bitteren ſmaak, en aangenaamen reuk, ze word tot ons gebracht van Java, en Malabar, alwaar ze in 't wild groeit, ze draagt blaaderen als de *Iris*.

GALANGA MINOR, kleine Galiga/ deze wortel is kleinder als de voorige, ze is van buiten rood-achtig, ze groeit in *China*, beide zoorten van Galiga moeten zyn ſwaar in gewicht, wel-riekende en ſcherp van ſmaak, en niet worm-ſtekig, noch eenig ſtof van zig geeven als ze in ſtukken gebrooken worden: Ze hebben een verwarmende kracht, zyn dienſtig in alle beſwaartheeden der maag, ze maaken goede eetluſt, en verteeren de rauwigheeden.

GALAXIA, word van zommige Genees-Heeren genoemt de weg die van den *Chylus* uit de darmen tot 't hert door de melkaderen en *ductus thoracicus* genoomen word.

GALBANETUM, is een Paracelſiſch woord, het betekend een Balzem, of *Unguentum* dat tegens de ziekten der zenuwen, en banden gebruikt word, het wierd gemeenlyk gemaakt uit *Galbanum* door bydoeninge van andere *Ingredienten*, zo vind men in de *Remedia Anglicana* het

GALBANETUM *Hartmanni*, ℞. *Galbani*, *part.* j. *Spirit. Terebinth. part.* ij. laat deze *digereeren*, en deſtilleert ze *per Retortam*.

GALBANETUM *Sennerti*, word gemaakt als 't voorige, behalven dat men hier noch by doet *ol. deſt. Lavendul.* ℥j.

(a) *BLANCARD* zegt GALACTOPHORI DUCTUS, zyn de melk-vaaten die de *Chylus* na 't hert uit de darmen door 't *meſenterium* en *ductus Thoracicus* leiden.

Galbanum en ook Metopium, is een harſtachtige Gom, die altyd week blyft, en zich als was kneeden laat, hy is van buiten gemeenlyk geel of rood-achtig, hebbende een bitteren, maar ſcherpen ſmaak, en een ſterken onaangenaamen reuk: deze Gom word uit Syrien over *Marſeille* tot ons gebracht: het kruid waar uit deze Gom vloeit word genoemt *Ferula Galbanifera.* Men heeft twederlei zoorten van *Galbanum*, als (1) het *gegranuleerde*, of *ingranis*, 't welk zyn moet zuiver, en doorſchynende; en (2) in koeken of in *panibus* 't welk te beter is, als 't veel van het *gegranuleerde* in zich heeft, en wanneer 't is fraai, geel-achtig wit, en niet aan klevende. Deze Gom vermurwt, en verdeelt den taaien ſlym, dryft de maand-ſtonden, verhaaſt de baaringe, vervrolykt die geene, dewelke met de vallende ziekte en moeder-plaag gequelt zyn, hy verſterkt ook uitwendig de leeden, word van de Heelmeeſters tot de trek, en moeder-plaaſteren gebruikt, hier onder behoort ook 't *Emplaſtrum* de *Galbano.*

Galea, is een Chymiſch vat, waarin een retort gezet word, het word anders genoemt een *Capell* (2) word Galea ook genoemt de Helm/ dat is, als 't hooft van het Kind in de geboorte met een deel van 't vlies *Amnios* bekleed is (*a*), ten (3) word ook na de gelykheid van die plaats de hooft-pyn aldus genoemt, om dat ze 't geheele hooft als een muts bezit, en aantaſt.

Galega, Ruta Capraria, Geiten-kruid / Geiten-ruit / groeit op natte plaatzen, bloeit in de zomer, dit kruid heeft een zweet, en gift dryvende kracht, het is dienſtig tegens de peſt, vlek- en peſtilentiale koortzen, mazelen, pokken, en voor de beeten van vergiftige Dieren, *præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Conſerva*, en *Syrupus.*

Galena, Zie *Plumbum.*

Galeopsis, Urtica iners, Mortua, dove netelen/ dode netelen/ met *Sclarea* in wyn gekookt, zyn een heerlyk *Specificum* tegens de witte vloed.

Gallæ, Gal-appels / of Gallus, zyn niets anders als neven gewaſſen, dewelke haar gelyk als wratten op de blaaderen des Eiken-booms koomen te zetten, ze worden voortgeteelt van de onzuivere vochtigheid dewelke uit dezelve dringt. Men vind veelderlei zoorten dezer Gal-appels, als kleine, en grote, zwarte, en witte, gladde, en bultige, ſwaare, en lichte, Sorianiſche, en Aleppiſche, Smirnaſche, Tripoliſche, en Puiſche: Doch men ſorteert ze meeſt altyd onder twee zoorten, namentlyk de Turkſche, onder welke byna alle andere naamen begrepen zyn, en Puiſch *Gallus*; ze worden meeſt gebruikt tot 't zwart verwen, en tot inkt, in de Genees-kunde dienen ze om haar *adſtringeerende* kracht in alle loopen en bloed-ſtortingen, zo wel in als uitwendig.

Gallicus morbus, Zie *Lues Venerea.*

Gallitrichum, Zie *Horminum.*

Gallium, Wal-Stroo / Weg-Stroo/ groeit op dorre plaatzen, het bloeit in de maand May, en den geheelen Zoomer, het dient uitwendig tegens de *Hæmorrhagia*, en word ook onder de Kinderen gelegd, tegens 't beroepen.

Gallus, een Haan / is een bekende Vogel, hiervan worden de zo genaamde krachtige Soppen gemaakt: De Herzenen van een zwarten Haan worden geprezen om 't geheugen te verſterken.

Galreda, Zie *Gelatina.*

Gamaicus, Zie *Lapis Variolatus.*

Gammarus, een Zee-Kreeft / Zie *Cancer.*

Gamboidia gutta, Zie *Gummi Guttæ.*

Ganglium, (*a*) een over-been/ peeg-knoop / is een vaſte en zomtyds byna been-achtige zwellinge, zelden grooter als een okker-noot, of Caſtanie, dikwils geplaatſt aan de voor-hand, en voor-voet: Hieraan komt zeer na overeen *Nodus* of een knoop, dewelke kleinder, en qualyk zo groot als een linze, of erwete is, deze heeft gemeenlyk zyn zit-plaats in de *interſtitia Tendinum*, aan de handen en op de voeten, hiervan daan is 't dat hy gemeenlyk met pyn

(*a*) Het gemeen dat doch altyd wel 't meeſte ingenoomen is met bygelovigheeden, meend dat de kinderen die met een zogenoemden Helm gebooren worden, veel van 's werelds zo genoemde geluk te beurte zal vallen; ja de bygeloovigheit gaat zo ver, dat men den Kinderen die hier mede gebooren zyn, dezen Helm in de Klederen naait, om dat zeggen ze dezelve anders wanneer hy verloren raakte, zouden verſteeken zyn van haar geluk.

(*a*) En Ganglion.

pyn vergezelt is; daar integendeel is het over-been gemeenlyk zonder pyn, ten ware dat het zelve ſterk gedrukt word. Dewyl beide deeze gebreeken eenderlei oorzaak en genezinge hebben, worden ze ook by malkanderen verhandelt, de oorzaak van dezelve is het verſtikte *Serum* in de uitgezette vaaten en derzelver dekzelen, hier van daan komt 't ook, dat deze ſwellingen zig kwalyk laaten beweegen, voornamentlyk als 't *Serum* in een byzonder vlies beſlooten is, deze toe-vallen worden door *Reſolventia* geneezen, als door 't *Petroleum*, of *Empl.* de *Gumm. Ammoniaco*, *Galban. Sagapen.* en *Sulphuris viv.* als ook door 't *Empl. Norimbergens. Camphorat. de Sapone* de *Ranis cum Mercurio Vigonis*, dit *Liniment.* is dikwils van goede uitwerkinge.

℞. *Olei Limac.*
Lumbric. terreſtr. ā ℥ij.
Chamomill.
Lilior. alb. ana ℥jß.
Sambuc.
Tabac.
Verbaſc. ā ℥j.
Caſtor. ℈ß.
M.

Hiermeede kan men de *Ganglia* 's morgens, en 's avonds tegens 't vuur ſmeeren ſchielyker gaat de zwellinge weg, door 't opbinden van een looden plaat; dikwils worden dezelve ook verdreeven door 't geduurige bewegen, andere ſlaan daar op met de vuiſt, of een houten haamer, en als ze de ſwellinge zo gebrooken hebben, zo leggen ze 't *Empl.* de *Galbano* daarop om de nieuwe verzamelinge van 't *Serum* te beletten; andere zoeken dezelve weg te neemen door uitſnydinge, maar dewyl door deze ſnydinge de pezen, en de zenuwen lichtelyk beſchadigt, waar door de beweginge der deelen kan verzwakt worden, zo word dit zelden werk-ſtellig gemaakt.

GANGRÆNA, de Hete-brand/'t Hete-vuur/is een aanvank-nemende of beginnende verſtervinge (*a*) der deelen, of de hoogſte trap van de *Inflammatio*; het is een rode ſwellinge, dewelke ſwart word, en als dan volgt de geheele verſtervinge van het lid *Necroſis*, of *Sphacelus* het koude vuur genoemt, dat is, dat alle gevoeligheit en pyn des deels heel ſchielyk verdwynt, het deel word bleek, of donker blaauw, de hette verandert in koude; ja alle gewaarwordinge van pyn, en beweginge van de pols is weg in het *geſphaceleerde* deel, en na verloop van eenigen tyd beſpeurd men aan het zelfde een *cadavereuſen* ſtank. De eerſte ziekte dat is *Gangrena* word gekend uit de grootſte trap van ontſtekinge, pyn, en zwellinge; de tweede te, dat is, *Sphacelus* giſt men als de pyn, van zelfs overgaat, en dat de roode verw verandert in een bleeke, loot verwige, ſwart-achtige, en donker-blauwe verw, als de warmte in koude verandert. Op de een en ander plaats vertoonen haar zwartachtige blaaſen, die een geel-achtige wei in haar omſluiten, het beledigde deel verlieſt de huid, en als 't *geſcarificeerd* word, verneemt men nauwlyks een droppel bloed, en in 't kort verlieſt het zelfde alle beweging, van de pols-ſlag, en gevoeligheit zo wel in 't vleeſch als ook in de pezen. De naaſte oorzaak hiervan is de al te weinige voedinge der deelen, het zy een gebrek van 't deel zelfs, of door een onbequaamheit van voedzel, als 't zelfde te tai, en te ſcherp is: hierom gaan altyd eenige van deze volgende voor af (*a*) te weten, een lange byblyvende *Inflammatio*, ſterke windzels of bindinge der deelen, ontwrichtigen, breuken, kneuſingen, ſtrenge uitwendige koude, brandinge, beten van dolle honden, en Slangen, Water-Swellingen enz. aangaande de Genezings-wyze ziet een yder lichtelyk, dat die *Sphacelus* gemakkelyker genezen word, die van een uitwendige, en niet al te hevige oorzaak; als die geene, dewelke van een inwendige, of doorſnydinge der Zenuwen, of uit al te ſtrenge koude voortſpruit. In de Genezinge moet men altyd acht geven op

(*a*) Mislyk en zeer oneigen is de ſpreek-wyze zo wel in de Hoog- als Nederduitſche taal, dat men zegt, en altyd gezegt heeft het heete en 't koude vuur, 't ſchynt ons toe beter te zyn, dat men 't woord gebruike, 't welk tot de bepalinge gebruikt word, dat is, een aanvangnemende verſterbinge/ en een volkoomen verſterbinge: want wat over-een-komſte heeft dog dit gebrek met 't vuur, wel is waar, dat 'er by een *Gangræna* hette is, en zo zoude men kunnen zeggen, hette geeft te kennen, 's vuurs tegenwoordigheit, doch dit ontkennen wy, want tot 's vuurs tegenwoordigheit worden 'er meerder eigenſchappen als hette vereiſcht.

(*a*) Dat is, men ziet zelden een *Sphacelus* of eenige van deze bovengenoemde zyn vooraf gegaan, welke de verafgelegene oorzaaken geweeſt zyn.

op de voorafgaande oorzaaken, en zich na dezelve voegen. Men gebruike dan inwendig alle *Abſorbentia* en *Diaphoretica*, zo wel *fixa*, als *Volatilia*, als daar is 't *Elixir Propriet. Tinct. Myrrhæ, Spirit. Corn. Cerv. Eboris, Tinct. Bezoardic. cum Sp. Corn. Cerv. Lap. Cancror. flor. Sulph. Antimon. Diaphoretic. Corn. Cerv. uſt. Sp. Matrical.* gemengd met 't *Elixir Vitæ*, onder de uitwendige middelen die altyd warm moeten *geappliceert* worden, zyn boven alle andere goet de *Fotus* en *Cataplaſmata* uit *rad. Angelic. Helen. Leviſtic. Summitat. Abſinth. Millefol. Nicotian. Ruta, Scord. flor. Centaur. min. Sambuc. baccar. Lauri, cort. Granator. Cupreſſ. Vitriol.* &c. deze worden met Mee, Wyn, Loog, of pis gekookt, of met *Sp. vini geextraheert.* Andere pryzen de Paarde-miſt met pis en loog tot een pap gekookt: andere gebruiken *Farin. Fabar. panis biscoct.* gemengd met *Oximell.* of 't *decoct. Calc. viv.* het zy alleen of gemengt met *Sp. Vin. Simpl.* of *Camphorat.* andere pryzen zeer *Limon.* of zuur-kools-peekel, *tart. Vitriolat. Sal. Ammoniac.* doch in plaats van deze alle kan men gebruiken de *Solutio ciner. clavellator.* gemengd met een weinig *alumen*: Doch zo de Lyder hierdoor geene verligtinge gevoelt, zo moet de beledigde plaats met al het geene 't welk noch gezond is, rondom *geſcarificeert* en alsdan de wonden gewaſſchen worden met *Sp. vin. Camphorat.* of *Theriacal.* of *Tinct. Myrrhæ, Aloës, Aſæ fœtid.* of met *Sp. Salis Ammoniaci* waarin een weinig *unguent. Ægyptiac. gediſſolveert* is; of men ſtroie daarin *pulv. Myrrhæ, Aloës, caput mort. Vitrioli, Lap. Medicamentos. crollii*, of die beter zyn, als *Ol. deſtillat. Caryophyllor. Cinnamom. Guajaci, Juniper.* DOLÆUS *Encyclopæd. Chirurg. Lib.* VI. *cap.* 3. *pag.* 667. heeft dit volgende *Cataplaſma* in gebruik:

℞. *Rad. Ariſtoloch. long.*
rotund.
Angelic.
Hirundin.
Scorzoner. ā ℨß.
Herb. Abſinth.
Rutæ,
Scord. ana Mjß.
Betonic.
Majoran.
Origan.
Prunell. ā mj.
Summitat. Rut. vulg.
flor. Chamomill.
Sambuc. ā *Mß.*
Sem. Aniſi,
Cumin.
Lupinor. ā ℥j.
Baccar. juniper.
Lauri ā ℥iij.
Aloës
Myrrhæ ā ℥v.
Salis Ammoniac.
Tartar. ā ℥ij.
Caryophyllor.
Nucis moſch. ana ℥jß.

Alle deze Kruiden worden tot een *Cataplaſma* gebracht, en opgelegt, of dat beter is, ze worden met *Sp. vini geextraheert*, of gedeſtilleert, in welken gedeſtilleerden *Spiritus, Aloës* en *Myrrha* tot de *Conſiſtentie* van een *Cataplaſma geſolveert* word; doet daar noch by *Sp. matrical. q. ſ.* doch de Aromatike Kruiden moeten maar op 't laatſte daar by gedaan worden, op dat niet de beſte deelen derzelve door 't kooken weg-dampen; voor de eerſte keer kan men daarby doen *Elixir vitæ* ℨj. waar in *geſolveert* is *Camphora* ℨj. voor de twede keer *Tinct. Caſtor.* ℨß. en voor de derde keer *Tinct. Aſæ fœtid.* en voor de vierde *Sp. Salis Ammoniaci* ℨß. BLANCARD legt 'er terſtont dezen zynen *Sp. Matricalis* met vier-dubbel gevouwene doeken warm daarop:

℞. *Maſtich.*
Myrrh.
Oliban.
Succin. ana ℨij.
Sp. Vin. rectif. ℔ij.
f. deſtillatio.

In plaats van deezen, zo pryſt D. HOFFMANN in de *diſputatio inauguralis* van BARNSTORFF §. 8. deze twee middelen, dewelke dikwils van goede uitwerkinge geweeſt zyn, en groot voordeel by gebracht hebben:

℞. *Rad. Angelic.*
Leviſtic. ana ℨj.
Herb. Scordii
Rutæ
Carduibenedict.
Salviæ ā mj.
Maſtich.
Myrrhæ ana ℥vj.
Salis Ammoniaci ℨß.
Virid. Æris ℥ß.
Alumin. uſti ℥iij.
Concis. & Contus.

Kookt alles in *Aq. calc. vivæ*, *Vini Francic.* en *Sp. vini Campborat.* ā *q. v.*

Het tweede middel is de *Solutio flor. Sal. Ammoniaci Vitriolat. in Sp. vini non rectific.* met de behoorlyke quantiteit *Campbora.* Doch als men noch van deze middelen geen effect beſpeurt, en dat 'er de *Sphacelus* op volgt, zo moet de *Extirpatio* van 't lid ondernoomen worden, deze kan men doen door een *Cauſticum potentialis*, of door gloeiende yzeren, of met meſſen, zaagen enz.

GARGAREON, betekend by de ontleed-kundige zo veel als *Columella*, het lelletjen in den hals.

GARGARISMA, een Gorgel-water / is een vloeibaar uitwendig Genees-middel om de mond, de keel, en de omleggende deelen uit te ſpoelen, en daarmeede te gorgelen: daar toe zyn dienſtig *Aq. fontan.* en *deſtillat.* veelderlei zoorten van Bieren, en vochtigheeden, in dewelke verſcheide dingen, na dat haar uitwerkinge zyn moet gedaan worden: gemeenlyk gebruikt men de *Nitrata*, als *Nitrum. depuratum*, *Nitr. Antimoniat. Trochisc. de nitro*, als ook *mell. Roſor. Rutac.* en *Syrup. Dianuc. Diamoron*, *Violar. Roſar.* als ook *Unguenta*, als *Ægyptiac. Apoſtolor.* &c. (*a*)

GAS is een *Helmontiaanſche* Spreekwyze, en betekend gemeenlyk den onbedwinglyken, en noch niet te zaam vergaderden *Spiritus* of ſubtilen damp, dewelke by den verſchen en in de *Fermentatio* ſtaanden moſt, en Bieren beſpeurt word.

GASTROCNEMIUM, de Kuit / is het vleeſchachtige achterſte deel van 't ſcheenbeen.

GASTROCNEMII, Zie *Muſculi.*

(*a*) Dewyl de *Indicatio Curativa* verſcheiden is; zo kunnen de *Gargariſmæ* niet wel bepaalt worden; want een ander' *Indicatio* is 'er in een *Angina inflammatoria*, als in een *Angina Scirrboſa* enz. anders moet 't *Gargariſma* zyn in 't begin van een *Angina inflammatoria* als in 't uit-einde der ziekte; dit zeggen wy hier maar in 't verſchiet, op dat men niet zo als wy van veele zo genaamde Heelmeeſters gezien hebben, altyd een en 't zelfde *Gargariſma* in alle ziektens der keel gebruikt; doch 't gebruik, of beter gezegd 't misbruik van dit en meer andere middelen geeft zeker te kennen dat zy die zulks doen, het wezentlyke onderſcheid tuſſchen de een en ander' ziekte niet kundig zyn: welke onkunde wy wenſchen dat by haar door naarſtige oeffeninge verbetert worde.

GASTROEPIPLOICA, zo worden genoemt de bloed- en ſlag-aderen die haar verſpreiden in de maag, en in 't net.

GASTRORAPHIA, de Buik-naad / als de buik verwond geweeſt is, en wederom toegenaid word.

GASTROTOMIA, de Opening des Buiks / als de onder-buik en de Baar-moeder, in een zwaar' en moeilyke Baaringe geopend word.

GEIDWAR AVICENNÆ, Zie *Zedoaria.*

GELASINI DENTES, dus worden genoemt de vier voorſte en middelſte tanden, om dat dezelve wanneer men lacht gezien worden, ook worden dezelve genoemt *Inciſores.*

GELATINA, G'Jeulei / is een Genees-middel 't welk een week-achtige gedaante heeft, beſtaande uit de harde deelen der Dieren, als *Corn. Cerv. Alcis*, *dent. Elepbant. Equi marini*, *ungul. Alcis*, *dent. Apri* &c. die gemengd met eenige Kruiden om 't zweet te dryven, of te verkoelen, en door kookinge gemaakt word. De genoemde *Ungulæ* of *dentes* worden in zo veel water als daar toe nodig is, gekookt, gefiltreert, en als dan ſtremt 't ſap tot s'Jeulei; men kan ook om de ſtremming te bevorderen, onder 't kooken daarby doen *Sp. Nitri*, of *Sp. Vitrioli* &c. de *Vegetabilia* dewelke tot dit *Decoct.* gebruikt worden zyn *flor. Bellid. Tunic. Roſar. Borrag. Viol.* en meer andere, die te gelyk kunnen gekookt worden.

GEMELLI, GEMINI, Tweelingen / als twee Kinderen op eene Keer gebooren worden, Zie ook *Teſtes.*

GEMMÆ, Edel-geſteentens / zyn zeer harde en zommige ook niet doorſchynende, maar ſchoon geverwde ſteenen, waar van eenige uit een helder water, en andere te gelyk uit een aard-achtig, of metaalachtig Lichaam van de Steen-geeſt gemaakt worden. Ze koomen meeſt uit Ooſt, en Weſt-Indien, en uit Boheemen, doch de eerſte zyn veel beeter, en duurder. Wat derzelver gebruik in de Genees-kunde betreft, dit zyn meeſt bygeloovigheeden (*a*) deze

(*a*) Dat is 't zyn alles bygeloovigheden wat men ons van derzelver deugden zoekt te verhaalen, waarom? om dat ze beſtaan uit de hardſte lichaamen, die ons tot heeden toe bekend zyn, zo dat zy uit oorzaak van haare vaſte aan een,

deze vyf zyn gemeenlyk in gebruik, als Granaaten, *Hyacinthen*, *Sapphir*, *Carneol*. en *Smaragd*. Zie ook *Populus*.

Gemma nucis Maldivensis, Zie *Cocos Maldivenſis*.

Gemmæ Sal, Zie *Sal Gemmæ*.

Gena, de Wang/ of Koon/ Appel van de wange/ is dat deel van 't aangezicht, 't welk zich van de neuze tot aan de ooren, en beneden tot aan de kin verſpreid.

Generatio, de teelinge/ of voortplantinge van yder Geſlacht.

Generatio Homini, de voort-teelinge of voort tellinge der Menſchen: Hier toe worden vereiſcht twee *Cauſæ Sociæ* of helpende oorzaaken, te weten, de Man en de Vrouw: Het werk van den Man is om de Vrouw te bevruchten; en het werk van de Vrouw is, om te ontvangen; te draagen, te voeden en te baaren.

Genioglossi, }
Geniophyoidei, } Zie *Muſculus*.

Genista, Brem/ Priem-kruid/ groeit op zand-achtige plaatzen, het bloeit den geheelen Zoomer door, de Bloemen dryven den ſteen, het Zaad verdryft de Kropgezwellen; de Bloem knoppen worden al eer ze zig ontſlooten hebben geplukt, en als Kappers met zout en Azyn in gemaakt en hierom worden ze ook Duitſche Kappers genoemt, en tegens de verſtoppingen in de Milt, Lever en Nieren gebruikt.

Genitalia, de Geboorte leeden.

Genitalis, het geen tot 't een of ander Geſlacht behoorende is: men verſtaat dit van de Geboorte-Leeden van beide Geſlachten: hiervan is afkomſtig *Membrum genitale* 't geboorte lid.

Genitura, heeft tweederlei Betekening, als (1) word hierdoor verſtaan het vruchtbaare Geboorte-zaad (2) de ſchaamleeden, het zy by de Man of Vrouw.

Gentiana, Gentiaan-wortel/ Malbergeer/ is een lange, dikke, en gladde wortel, ziende van buiten bruin-achtig, en van binnen geel, ze heeft een bitteren ſmaak; haar medicinaale kracht is om de bedervinge, en het vergif te wederſtaan, en de pis te dryven, ze is ook zeer goet tegens de gaande en komende koortzen: men gebruikt ze van ʒß. tot ʒj.

en te zaamhanginge onbequaam zyn aan ons eenig genees-middel te geven.

Genu, de Knie/ is de inledinge van 't dye met 't ſcheen-been.

Geodes, Zie *Ætites*.

Geranium, Ooyevaars-bek/ Robbregts-kruid/ hiervan zyn veelderlei zoorten, en onder deze alle is maar alleen in gebruik 't *Geranium Robertianum*, de bladeren genezen de wonden, ſtempen uitwendig 't bloeden, ook zyn ze goet tegens de wonden, en ſweeren op verborgene plaatzen, ontſtokene en verharde borſten, en voor de kanker aan dezelve.

Gerocomia, Gerocomice, word genoemt 't deel van de *Hygienæ*, of Genees-kunde, dewelke leert, op wat wyze de gezondheid van de oude te onderhouden.

Gersa betekend zo veel als *Ceruſſa* ook *Fecula*: Zie dit op hare plaatzen.

Gestatio, de dracht/ 't zwanger zyn/ is die tyd in welke het Kind van zyn eerſte Formering tot de tyd der Baaringe in 's Moeders Lichaam blyft.

Ghitta Jemou, Zie *Gummi Guttæ*.

Gialappa, Zie *Jalappa*.

Gibbositas, Gibberositas, Gibber, Gibbus, een Bult/ Bultig-zyn/ is een kwalyk gevormde Rug, als de wervelbeenderen van een *luxatio* na buiten gebogen zyn.

Gilla, zo word van *THEOPHRASTUS* genoemt de witte Vitriool, dewelke na de *deſtillatio* van de *Spiritus Vitrioli* overgebleven, en door opgietinge van warm water *geëdulcoreert* geworden is: Deze is een *vomitiv*, of braak-middel, en kan tot ʒß. gegeven worden.

Gingiber, Zie *Zingiber*.

Gingibrachium, de ſcheurbuik aan de armen.

Gingipedium, de ſcheurbuik aan de voeten, deze worden gemeenlyk genezen als *Scorbutus*, om dat ze uit een oorzaak voortſpruiten.

Gingivæ, 't Tand-vleeſch/ is een hard vleeſch, 't welk de tanden omringt als een wal.

Gingivarum Errosio, het aangevretene of verwond zynde tand-vleeſch, word ook genoemt *Excreſcentia Gingivarum*, dat is, als zich week en Spongieus vleeſch aan 't zelve komt te zetten tegens dit gebrek is dienſtig 't *decoctum Salviæ* van roode wyn met *Vitriolum Cyprin*. als ook 't *decoctum Herb. Vermicular*. met *Alumen*

en *mel.* van gelyken het *Aq. calc. viv.* met *Tinct. Laccæ* of dit volgende

℞. *Cort. rad. Prun. Sylveſtr.*
Rad. Gentian.
Irid. florent. ana ℥ij.
Summitat. Cupreſſ.
Saturei ana P. j.
Inciſ. coque in vin. rubr. en *Aq. Chalyb.* ā *q. ſ.*

℞. *Colaturæ* ℥vj. *adde*
Mellis Roſar. ℥iij.
Miſce.

GINGIVARUM FISTULA, en ULCUS, een Pyp-zweer/ en verzweeringe van 't tand-vleeſch / worden als oude fiſtelen en zweeren genezen, Zie dit op hare plaatzen.

GINGLYMUS, Zie *Arthrodia.*

GINSEM RADIX, Zie *Ninſing.*

GLACIALIS HUMOR, Zie *Cryſtallinus humor.*

GLACIES, Ys/ gevrooren water.

GLACIES MARIÆ, Vrouwen ys/ Marien-glas/ Speer-glas/ is een vlakke, edoch witte en als glas door-ſchynende Steen, dewelke in veele dunne Schyfjes, en bladerkens kan verdeelt, en geſpleeten worden, welke Schyfjes in plaats van glas tot de venſteren kunnen gebruikt worden, en om dat zich de maan zo als andere dingen doen in dezen Steen ſpiegelt, zo noemde men denzelven in vorige tyden *Selenites*, hy groeit gemeenlyk in eene lang-achtige en vierkante gedaante, is heel teeder, en by na als Talk in 't aan-taſten: Hy word inwendig met *Myrrha* en *Borax* gebruikt om de moeielyke Baaringe te bevorderen, en om de dode vrucht en opgeſtopte maand-ſtonden te dryven: Uitwendig word hy tot 't Blanketzel gebruikt. (*a*)

GLADIOLUS COERULEUS, Zie *Iris Noſtras.*

LUTEUS, Zie *Acorus Adulterinus.*

GLADIUS, Zie *Xiphia.*

GLANDULA, een Klier/ is een week, luchtig, en *Spongieus* deel, waar door eene ſcheidinge van de gemeene wei, en van 't gene, 't welk tot yder plaats beſtemd is, geſchied (*a*) ze worden verdeelt in *Conglobatæ* Kogel-gedaantige/ en in *Conglomeratæ*, op een getaſte/ of vaat-achtige Klieren: De eerſte zoort beſtaat uit eenderlei weezen, hebbende eene gelyke oppervlakte, als daar zyn de Klieren onder de huid: De twede zoort zyn, als of ze uit veele andere Klieren te zaam geſtelt zyn, en hebben een ongelyke oppervlakte: Diergelyke vind men aan het kakebeen, onder aan den hals, en darm-ſcheil. 't Getal der Klieren is zeer groot; onder die der Kogel-gedaantige zyn 'er zommige zo klein, dat men dezelve kwaalyk zien kan, en zommige zyn zo groot als een Amandel, doch de vaat-achtige worden veel grooter. Yder Klier die maar eeniger maten groot is, heeft op 't minſte vier onderſcheide vaaten, als een ader, Slag-ader, Zenuw, en een weg die 't overige afſcheid; hier by telt men noch de watervaten, dewelke ſchynen in zommige den bovengenoemden gang zelfs te maaken. Zy zyn geſchikt om de vochten van de gemeene *Maſſa* te ſcheiden.

GLANDULÆ INTESTINORUM, de darm-klieren.

JUGULALES, de ſchaam-klieren in de Lieſſen.

JUGULARES, de halsklieren / of Krop-Klieren/ zyn gelegen op beide zyden van den hals, en klimmen nederwaarts tuſſchen de Spieren van 't hooft en de nek naar de borſt.

GLANDULÆ LACHRYMALES, de Traan-klieren/ zyn twee klieren van 't oog, waar door de water-achtige vochtigheit tot derzelver bevochtiging van 't bloed geſcheiden word.

GLANDULA MAXILLARIS, INTERNA, de binnenſte Klier van 't Kakebeen.

GLANDULÆ MILIARES, de kleine gierſt-gedaantige Klieren der huit / die de vochtigheid afſcheiden, en 't zweeten bevorderen.

GLANDULÆ PALATI, de Klieren van 't verhemelte.

(*a*) Als deze ſteen tot een fyn poeijer gemaakt is, worden de ſilvere Galonnen, als ze zwart, en ſmerig geworden zyn, daar mede ſchoon gemaakt.

(*a*) De *definitio* of bepalinge van een klier is zeer verſchillende; ze worden van veele geleerde Ontleed-kundigen op verſcheide wyzen bepaalt, Ziet hierover 't Ontleed-kundig begrip van den Hooggeleerden Heer *L. HEISTER* vs. 355. tot 378. en vs. 33.

GLANDULA PAROTIDES, de **oor-klieren** / zyn de voornaamſte onder de Speekzel-klieren.

GLANDULA PINEALIS, de **pyn appel-klier.**

— PITUITARIA, de **ſlym-klier.**

— RENALES, RENES SUCCENTURIATI, GLANDULÆ AD PLEXUM, CAPSULÆ ATRABILIARIÆ, RECEPTACULA RENALIA, RENUNCULI, **Zwarte gal-doosjes** / **de Nier-doosjes** / **Nier-klieren** / zyn klierachtige deelen, dewelke tuſſchen de nieren en de ſtam van de Slag-ader, en hol-ader gelegen zyn, ze zyn van binnen hol, en beſluiten gemeenlyk een zwarte Stof in haar (*a*) in de vrucht, en jonge Kinderen zyn ze byna zo groot als de Nieren, doch ze worden allengskens kleinder en verdwynen.

GLANDULÆ SUBLINGUALES, de **klieren onder de tong.**

GLANDULÆ THYROIDÆÆ, zyn vier Klieren aan de Lucht-pyp, twee van dezelve zyn de zogenoemde Amandelen, en en de andere twee zyn geplaatſt op de zyde van den onderſten kraakbeen-achtigen ring der Lucht-pyp.

GLANDULOSUM CORPUS, Zie *Proſtatæ.*

GLANS, is een woord dat veel Betekeningen heeft, (1) betekend 't de vrucht van een Eiken boom, (2) Kroppen, Zie *Scrophula*, (3) een ſteek-pil, Zie *Suppoſitorium* en ten (4) het voorſte deel van 't Manlyke Lid.

GLANS UNGUENTARIA, Zie *Balanus myrepſica.*

GLASTUM, Zie *Iſatis.*

GLAUCEDO, GLAUCOMA, GLAUCOSIS, betekend gemeenlyk yder veranderinge der natuurlyke verw in 't oog, dat is van eene natuurlyke in eene tegennatuurlyke.

GLENE, betekend eigentlyk de holte des oogs; 't betekend ook eene niet diepe holligheid aan 't een of ander been, in d'welke een ander been ingeleed word: en in deze betekenis word 't ook *Acetabulum* genoemt, waarvan op zyn plaats kan gezien worden.

GLOBULUS, of ORBICULUS NASI, de bal of de kogel, is 't einde van de neus.

(*a*) Het vocht dat hier in gevonden word, is gemeenlyk bruin en zoet achtig.

GLOSSOCOMIUM, zo word genoemt een Chirurgicaal Inſtrument, het welk tot de gebrokene beenderen heel genoeglyk gebruikt word.

GLOSSOPETRÆ, **Serpents-tongen** / zyn driehoekige, en punt-achtige, aſchgraauwe ſteenen, ze zyn van boven glad, en van onderen oneffen, ze worden 't meeſte op 't Eiland Maltha gevonden, en worden hierom *Linguæ Melitenſes*, of Maltaaſche **Serpent-tongen** / doch van de Duitſchers **Steen-tongen** genaamt: Ze worden ook in Duitſchland omtrent Lunenburg, en Hildesheim, in Hongarien, en omtrent Switzerland gevonden. Ze zyn dienſtig tegens 't vergift en beſchermen voor vergifte beeten, ze genezen ook de vergifte beeten.

GLOTTIS, de **Spleet van de ſtrot** die door 't lelletjen bedekt word; zomtyds word deze ſpleet zeer naauw gemaakt, als haare kraak-beenachtige, Spier- en vliesachtige deelen in- en uitwendig gedrukt worden, en dit ongemak word

GLOTTIDIS CONSTRICTIO, de te zaam-trekkinge der ſpleet genoemt.

GLUTÆI MUSCULI, Zie *Muſculus.*

GLUTEN **Lym** / is ietwes dat genoegzaam bekend is aan de Wit-werkers, en andere hand-werkeren, hy word gemeenlyk gemaakt van de ooren der oſſen, en koe-vellen: in de *Botanica* bedient men zich ook van een zoort van Lym, om de kruiden in den *Herbarius* of Kruid-boek vaſt te lymen: een hier toe dienſtig zynde lym word ons beſchreeven door *MAURIT. HOFFMAN in Botanotheca Laurembergiana* op volgende wyze:

℞. *Extract. abſinth.* ℈j.
Gummi Arabic. pulveris. ℥ß.
Cereviſ. opt. q. ſ.
ofte
℞. *Gummi Arabic.* ℥j.
Aloës Epatic.
Alum. Crud. ana ℈j.

Pulveriſeer en vermeng alles met *Cereviſ. q. ſ.* en doe daar by een weinig *Sp. vini.*

GLUTEN ROMANORUM, Zie *Lentiſcus.*

GLUTOS, de **Aarſch.**

GLYCYRRHIZA, LIQUIRITIÆ RADIX, of RADIX DULCIS, is een lange, en rank-gedaantige wortel hebbende de dikte van een vinger, ze is van buiten bruin, en van binnen geel, ze heeft een

zoeten ſmaak; deze wortel word in Candia en in Duitſch-land omtrent Bamberg in groote meenigte aangekweekt en na andere Landen verzonden. Zy is afkomſtig van een ſtruik die beſtaat uit ronde, en hout-achtige ſteelen, deze ſtruik groeit omtrent twee of drie ellen hoog, hy is verçiert met zwart-groene, en kleef-achtige blaaderen: als men dit verſche hout koopt, moet men acht geven dat 't vaſt, en glat is; dat 't heeft de dikte van omtrent en vinger; dat 't van buiten rood-achtig bruin, en van binnen geel van coleur is: en dat 't daar beneffens heeft eenen aangenaamen zoeten ſmaak. Het is goet in alle borſt-ziektens, hoeſten, kuch, en naauw-borſtigheid, als ook tegens de lenden en nieren-ſteen. *Succus liquiritiæ* of **drop** dewelke voor een gedeelte uit Spanjen, en Candia over Venetien, en voor een gedeelte uit Bambergen tot ons gebracht word, als ook *liquiritia Cocta* en 't gedroogde zoet-hout, zyn van gelyken dienſtig tegens de voornoemde ziektens.

GNAPHALIUM, CENTUNCULARIS, CENTUNCULIS, **Katoen-kruid / Wit-kruid /** (*a*) groeit op zand-achtige plaatzen, het is goet tegens de beſchadiging der darmen in de *Dyſſenteria*, het ſtelpt het bloed-ſpouwen, en de ſterke maandelykſche ontlaſtingen der vrouwen, het zap dat uit de blaaderen geperſt en met wyn en melk getempert word, is goet voor verzweringen in de keel, als men daar mede gorgelt.

GNIDIUM COCCUM, dus worden genoemt de Beziën van *Laureola* of **Keller-hals.** (*b*)

GOMPHIASIS, 't waggelen der tanden, en voornamentlyk der maal-tanden.

GOMPHOSIS, CONCLAVATIO, de **te zaam-ſpykering** is een te zaam-voeginge der beenderen, als het eene been gelyk een nagel in 't ander geſtooken word, op deze wyze worden de tanden in het kakebeen geſtooken.

GONAGRA, is **de ſicht aan de knien /** Zie *Arthritis.*

GONGRONA, zo word gemeenlyk genoemt yder harde en ronde zwelling der zenuw-achtige deelen, doch voornamentlyk betekend dit een krop.

GONORRHOEA, de **druiper**; om dat dit toeval met *Pollutio nocturna* eenige gelykheid heeft, zo zullen wy thans hier ook van dezelve handelen. Alſchoon deze toevallen wegen de tegen den wille geſchiedende, en vroeg-tydige uitſchietinge van 't zaad onder malkanderen overeen-komende zyn; zo zyn dezelve evenwel in de tyd van de uitſchieting, en in de geſteltheid van den weg, of in 't uitgaande vocht, en eindelyk in de toevallen zeer verſchillende. Want *Pollutio nocturna* of de nacht beſmettinge geſchied maar 's nachts, en wel gemeenlyk in de ſlaap, zo dat eens ſtreeks het goede, en niet 't kwade zaad uitgeſchoten word; hierom zyn die geene als ze wakker worden heel traag, en zo geſtelt, als of ze natuurlyk byleggiuge gehouden hadden. Daarin tegendeel in een *Gonorrhœa ſimplex* druipt geduurig dag en nacht, de *Liquor genitalis*, of 't zaad droppels gewyze zonder eenige pyn of andere toevallen, behalven dat de lyders zeer vermoeid zyn. (*a*) Eindelyk is een *Gonorrhœa virulenta* of *gallica* dat geene 't welk onder de naam van zaad naar buiten vloeit, dit is geel-achtig, met bloed vermengd, zomtyds taai, en zomtyds vloeibaar. Waarby de lydende altyd een groote pyn gewaar worden, en deze pyn is 't allerhevigſt, als 'er ietwes van de ſtof, of dat de pis door de mannelyke roede gaat. De lyders worden dikwils overvallen met *Satyriaſin*, pyn en zwellinge der ballen, of met een ontſteekinge aan het manlyke lid, met *Bubones veneris*, of zand-klooten, en eindelyk met de Spaanſche-pokken zelfs.

De oorzaak is of aan de Zaad-vaaten, of

(*a*) Dit kruid heeft in 't Griekſch, en Latyn noch verſcheide andere naamen, doch in 't Duitſch vinden wy geen naam voor 't zelfde, maar om dat veele der kruiden haare naamen ontleend hebben van haare gedaante, of gebruik, zo kan men dit kruid ook gemakkelyk **Katoen-kruid / en Wit-kruid /** na zyn gedaante en gebruik noemen. Zie *DODONÆUS* eerſte Deel derde Boek, p. 86.

(*b*) Dit gewas waarop deze Bezien groeijen, word by ons ook LAURUS PUSILLA, **Peper-boom / Kemels-hals /** en **Mezereon /** genoemt.

(*a*) *BLANCARD* bepaald een *Gonorrhœa* aldus, *Gonorrhœa* zegt hy is een tegenwillige uitvloejnge van een dunne groene en lelyke vochtigheid uit het mannelyke lid; vergezelſchapt met pyn, brandinge in de pis, en op-ſpanninge der roede, hebbende tot zyn oorzaak een onzuivere by-legginge.

of aan den over-vloet, *Turgeſcentie* (*a*), en *Dyſcraſia* des zaads toe te ſchryven. In de *Pollutio nocturna* ſchynt 't, dat de overvloet en *Orgaſmus* of de opwelling van 't zaad zondigen: Hierom geven daar toe gelegenheid niet alleen ſterk-voedende ſpyzen als *Pineæ*, *piſtaciæ*, *Amygdalæ*, *Ovi recent. Lac*, *Nuces Avellan*: *Caſtaneæ*, oeſters, en moſſelen enz. maar ook ſterke ſpeceryen, onkuiſche gedachten, droomen, en het leggen op de rug enz. welke 't zaad vermeerderen en ſchuimig maaken. De *Dyſcraſia* beſpeurt men veelmeer in de *Gonorrhœa ſimplex*, als 't zaad water-achtig, of in een *Gonorrhœa virulenta* als 't zelfde ſcherp, en byna bytende is. (*b*) De oorzaak hier van is een misgreep, en dwalinge in 't *Diæt* of in de Levens-wet, en een onzuivere bylegginge: doch heel zeldzaam word deze etzende ſcherpte in 't lichaam geteelt, gemeenlyk komt dezelve van buiten door een beſmettinge; om dat 't bedorven *ſerum* der *Vagina uterina* met de *Penis gecommuniceert* word, en namaals tot de gevoelige plaatzen over-gaat, hierom volgt *Criſpatura* (*c*) der zenuwen, en door de tyd derzelve geheele *Corruptio* of bedervinge. Aangaande de zaad-vaaten van deze zyn gemeenlyk de ballen met de zaad-blaasjes beledigt, en niet de *proſtatæ* en de haar in den ſchacht eindigende *Pori ſeminales*, want, als deze te veel geopent zyn, openen zy de deur aan het *Semen*, en *Semen liquoris in Gonorrhœa ſimplex*. doch als dezelve *geërodeert* en aangevreeten zyn, maken ze *gonorrhœa virulenta* (*a*). De genezinge moet na de oorzaaken werk-ſtellig gemaakt worden; hierom kan de overvloed van 't zaad 't allergenoeglykſte verminderd worden, door een ſtrenge *Diæt*, als ook door *Nymph. Portul. Lactuc. Succ. Semperviv. Acet. Succ. Citri*, *Sacchar. Saturni*, *Nitrum*, *Opium*, *Succ. Solani*; als ook door *Diaphoretica* en *Salivantia*, van gelyken ook door een *venæ Sectio*: De *Orgaſmus* of de drift van 't zaad kan door deze aangehaalde middelen, en voornamentlyk door *Acetum* en *Succus citri* geſtut worden; de waterachtige *dyſcraſia* van 't zaad vermindert men door purgerende middelen uit *reſ. Jalappæ*, *Mercur. dulc. Cryſtall. Lunar. gummi guttæ*, *Syrup. de Spin. Cervin.* en door zweet-dryvende, als *Antimon. diaphoret. flor. Sulphuris*, en *Myrrha*, en zomtyds word ze verdikt door *Mucilaginoſa*, als *Gum. Arabic. Tragacanth. Succin. Maſtich. Colophon. Styrac. Calamit. flor. Sulph. rad. Chin. Sarſaparill.* De ſcherpte en *virulentia* vereiſcht *Abſorbentia*, en *Balſamica*, of *Vulneraria*, als *Corn. Cerv. uſt. teſt. Ovor. Os ſepiæ*, *Bol. Armen. Magiſter. Marcaſit. Balſam. Sulphuris*, *Terebinthianat.* en *Succinat. Balſam. Copaib. Peruvian.* en eindelyk *purgantia* uit *Mercur. dulc.* en *Decocta lignorum*: de *Balſ. Copaiv.* en *Terebinth.* zyn by uitnementheid goet tegens de ontſtekinge van 't mannelyke lid. Van niet minder vermoogen is ook hier toe een *Emulſio* uit *Sem.* 4. *frigid. maj. Cannab. violar. Papaver.* met *ſacchar. Saturni*, zo hebben wy dikwils met goede uitwerkinge deze *Emulſio* voorgeſchreeven

℞. *Semin. Cannab. rec.*
Milii ſol.
Violar. purp. ā ℥ß.
Cucumer.

Me-

(*a*) *Turgeſcentie*, of *Turgeſcentia* heeft eenderley betekening met *Orgaſmus*, Zie de betekenis van dit woord onder de Tytel *Orgaſmus*.

(*b*) Onzen Schryver gebruikt 't Hoogduitſche woord etzende / daar voor wy geen ander als bytende / of in etende / hebben; doch dit woord etzen is in de Nederduitſche taal ook by zommige Schryveren en in zommige plaatzen gebruikelyk, door uitlatinge van de r., het is afkomſtig van 't Hoogduitſche woord ertzen / om dat ons bekende *Aqua fortis* of ſterk-water beſtaat uit *ingredienten* die zy ertzen en wy Myn-ſtoffen noemen, en hierom zeggen zy 't heeft een etzende kracht, verſtaan daar door zodanige ſcherpte by na als ſterk-water.

(*c*) 't Woord *Criſpatura* der zenuwen wil hier zo veel zeggen; als of wy van een Spier-achtig deel zeggen, daar is een *inflammatio* in dat deel, dewelke met 'er tyd overgaat tot verrottinge.

(*a*) 't Was wel nodig geweeſt om de Verhandelinge dezer ziekte wat meerder op te helderen, doch terwyl wy zulks by meer andere Beſchryvingen niet gedaan, en om de al te groote uitgeſtrektheid die daar toe dikwils vereiſcht word, na gelaaten hebben, zo zullen wy zulks op deze plaats ook ſpaaren: doch wien 't luſt kan daar over nazien die Schryveren dewelke in 't brede over deze ziekte gehandeld hebben, en onder deze 't geleerde werk van den Heer *J. D. SCHLIGTING*, door wiens onvermoeiden yver zeker geen klein voordeel, maar wel een groote nuttigheid aan onze Nederlandſche weetgierige geſchonken is.

Melon.
Papav. alb. ā ℥j.
cum
Aq. Petroſelin.
Saxifrag. alb. ana q. ſ.
F. Emulſio cui adde
Succin. Alb. præp.
Lapid. Cancror.
Sacchar. Saturn. ā ʒj.
Penid. par.
Afdryvende en genezende melk.

Of men kan gebruiken een *Electuarium* uit *Balſam. Copaib. Lapid. Cancror. Conch. ppt. Os Sepiæ*, *Succin. alb.* gemengd met *Loog* de *Althæa* tot de inſpuitinge kan men dit volgende gebruiken.

℞. *Virid. Æris* ʒß.
Aq. Fontan. ℔ij.

digereer en *filtreer* 't door een vloei-pampier, doe daarby *Mercur. ſublimat. gr.* ij. *M.* Van dit water kan drie keeren 's daags ietwes in de *Penis* geſpuit worden. Als men laaſtelyk verzekert is, dat de ſlapheit der *Pori ſeminalium* de genezinge verhindert, zo kan men gebruiken *adſtringentia*, als *Terra Tenellor. Quercus*, *pulv.* en *Conſerv. Roſar. Capſul. Glandium*, *terra Sigillat. Croc. Mart. adſtring. Hæmatit. Sulphur. Vitriol. Tinctur. Myrrhæ*, *Os Sepiæ* &c.

℞. *Pulv. oſſ. Sepiæ* ℈ij.
Corallior. rubr.
Lapid. Hæmatid.
Succin. ana ℈j.
Ol. deſt. Calam. arom.
Succini ana gt. v.
F. Pulv. ſ.
Stoppend poeijer in vier keeren te gebruiken.

Of ℞. *Roſar. rubr. P.* iij.
Flor. Hyperic. P. ij.
Aq. Plantag. ℥vj.
Sp. vitrioli Philoſ. q. S.
Extrah. Tinctur. S.
Stoppende *Tinctur.*

Gonorrhoea Chordata, de opſpanning van 't mannelyke lid / dat is als 't lid heel ſtyf en krom als een koord geſpannen, en zeer pynlyk is.

Gonyalgia, zo word genoemt de pyn in de knie / 't is byna zo veel als *Gonogra.*

Gorgonicus, word van zommige Genees-Heeren genoemt die *Spiritus* dewelke zekere vochten zo wel in de geheele natuur, als in de lichaamen der dieren *coaguleert* en in ſteen verandert; anders word hy ook *Lapidificus* genoemt.

Gorgonici, of Gorgonei fontes, worden zulke bronnen genoemt in welke al 't geene 't welk daarin geworpen is, tot ſteen word.

Gossipium, Zie *Bombax.*

Gracilis Musculus, Zie *Muſculus.*

Gradatio, een gradeering / betekend in de Stof-ſchei-kunde de verhoging en verbetering der metaalen, in gewicht, verw, en duurzaamheid: als by voorbeeld aan bleek goud een betere en hogere verw te geven (*a*)

Gramen caninum, of arvense Honde-gras / de wortel van dit gras dryft de pis, en is dienſtig tegens de verſtopte lever, milt, bloed-ſpouwen, koorts, lopen, ontſtekingen der oogen, zweeringen in de ooren, Tand-pyn, podagreuze zwellingen, en verſche wonden; het ſtilt ook de tand-pyn. (*b*)

Gramen Parnassi, Zie *Hepatica alba* en *Unifolium.*

Grana avenionensia, of d' Avignon zyn groen geel-achtige korenkens, van groote als een Roggen koorn, zomtyds drie, en zomtyds vier-hoekig van gedaante, en zomtyds hebben ze ook de gedaante van een baſt, ze hebben een bitteren en te zaam trekkenden ſmaak; deze korenkens groeien veel omtrent *Avignon*, een Stad in Vrankryk, en dewyl ze ook in *Lycia* gevonden worden, zo word 't gewas waarop ze groeien ook *Lycium*, en van andere *Pixacantha* genoemt: deze korenkens worden van de verwers gebruikt.

Grana Chermes, Karmozyn / of Scharlaken-Bezien (*c*) / zyn roode, lichte, en

(*a*) Gradatio betekend ook een Trap / een Wentel-trap / of een zit-plaats die in de ronte is, naar de gedaante van een trap.

(*b*) Men zegt, dat dit gras honds-gras genoemt is, om dat de honden zulks eeten als zy ziek zyn, en daar door genezen worden.

(*c*) Zy worden ook Cocci infectorium, Cusculium quisquilium, en Scoletion genoemt; doch by ons worden deze Bezien nu meeſt genoemt Coccus Baphica, of Baphice na 't Griekſche Woordeken Κόκκος Βαφική: Coccus tinctorum; Granum, en Grana tinctorum Cochinella en Conchenilia, Scharlaken greine / en Coccenilie: de Arabiers noemden deze Bezien Chesmes, Chermes, Alchermes, en

Ker-

en als Spongieuſe koorenkens, of beeter worm behouders, hebbende de groote van een erwete, ze zyn van een ſcherpen en bitteren ſmaak, en een tamelyke aangenaamen reuk: Ze worden ook genoemt *Grana Tinctorum* om dat ze van de verwers gebruikt worden. Het Boomken waaraan dezelve groeijen word *Ilex coccigera* genoemt, (*a*) Het groeit veel in Spanjen, Portugal, en in zommige landſtreken onder Vrankryk behoorende, (*b*) als in de Provincie van Languedoc. By 't koopen dezer Bezien moet men kiezen die geene dewelke zyn verſch, groot, donker-rood en mergachtig. Die van Languedoc koomen, zyn de beſte, om dat ze doorgaans rood, en groot zyn, ze hebben een te zaamtrekkende, en verſterkende kracht; ze worden gebruikt tegens flauwten, en hert-kloppingen, men geeft ze aan de zwangere vrouwen als ze gevallen hebben, ook geeft men ze haar om arbeid (zo als men zegt) te maaken, tot een poeijer geſtampt en in een ey gemengd: doch zy worden 't allermeeſt van de ſcharlaken verwers gebruikt. De hiervan gemaakte *Confectio Alkermes* verſterkt de mannelyke krachten, en word naa 't *diſpenſatorium Brandenburgicum* op volgende wyze gemaakt:

℞. *Sacchari albiſſimi*,
Succi pomorum Borsdorffiorum clarificati, (*c*) *& cum prædicto ſaccharo ad conſiſtentiam mellis cocti.*
Granor. Chermes Monſpellienſis, nimio ſaccharo non Conditi, & ſpiſſiuſculi, ana ℔j.
Cinnamom. optimi,
Ligni Aloës ſelecti & ſubtiliſſimè pulveriſati, ana ℥ß.
Lapidis Lazuli, optimè præparati,
Margaritarum orientalium ritè præparatorum,
Ambræ gryſeæ in ſufficienti portione ſucci Kermes diſtemperatae, ana ʒiß.
Croci optime tenuiſſimè triti, ʒj.
Moſchi ſpiritu Roſarum diluti. ℈ij.
Foliorum Auri, ad ſpeciem, vulgi gratiâ, ʒß.
Miſce Fiat ex arte Electuarium.

Deze nu word genoemt *Confectio Alkermes Completa*, en word aan de mannen voorgeſchreeven, doch als men *Ambra*, en *Moſch.* daar uit laat, word 't *Electuarium* genoemt *Confectio incompleta*, deze word voor de vrouwen verordineert.

GRANA PARADISI, Zie *Cardamomum majus.*

GRANA TIGLIA, zyn kleine koorenkens omtrent zo groot als een erwete, maar lang-achtig rond, ze zyn in 't begin geel-wit, maar ryp geworden zynde zwartachtig graauw, ze hebben een viezen en ſcherpen ſmaak, ze koomen uit Weſt-Indiën, ze worden van de Land-loopers genoemt Italiaanſche pillen. Ze groeijen in een drie-hoekige ſchil, en om dat ze in de uitwendige gedaante zeer wel gelykenen naar de pyn-appel korenkens, word dit gewas van zommige genoemt *Pinus Indica*: ze moeten zyn verſch, zwaar, en zuiver zy purgeeren van beneden en boven doch zeer ſterk, hierom moeten dezelve heel omzichtig gebruikt worden, men geeft daarvan niet meer als een of twee korenkens, ook zegt men dat ze by uitnemenheid goet zyn om de wormen af te dryven.

GRANATUS, betekend (1) den Granaat-appel-boom / waarvan bekend zyn de *flores balauſtiorum*, *mala punica* of Granaat appelen/ *Succus*, *Syrupus*, en *Cortices*, van welke alle op haare plaatzen kan gezien worden: ten (2) betekend 't de Granaat-ſteen/ dit is een door-ſchynende rootachtige ſteen, van couleur als 't granaat-appel-zap, waarvan de grootſte uit Orient, en Mooren-land, doch de kleinſte, hardſte, en beſte, uit Boheemen gebracht worden: ze worden gehouden, voor een hert-

KERMES, hiervan is ons bekende woord *Alkermes* gecomponeert.

(*a*) Dit Heeſter gewas word ook *Ilex Coccifera*, en *Ilex minor Coccigera* genoemt.

(*b*) CLUSIUS verhaalt, dat deze Boom in de zo evengenoemde landen groeit, doch hy verhaalt ook, dat de beſte *Coccenilie* in America gevonden word: deze Boom word 't meeſt gevonden omtrent *Galatia*, 't welk hedensdaags *Chiangare* genoemt word, *Cilicie*, en op meer andere plaatzen in 't Zuider gedeelte van Klein-Aſie: Deze Boom groeit ook in Griekenland of Macedonien.

(*c*) Men kan om dat wy deze eigenſte zoort van appelen hier niet hebben, daar toe gebruiken onze bekende Appelen Pipping; want ze komen na onze gedachten zeer na met de Borſtdoffer-Appelen overeen.

hert-ſterkend, en Melancholie verdryvend middel. (a)

GRANDINOSUM OS, Zie *Cubiforme Os.*

GRANDO beteekend gemeenlyk Hagel/ in de Heelkunde word daar door verſtaan een klein doorſchynend gezwelletje aan 't bovenſte oog-lid, dit gezwelletje kan men met de vingeren herwaarts en derwaarts beweegen, het moet aanſtonds in zyn begin *gereſolveert* en *gediſcutieert* worden, daar toe gebruike men *Eſſent. Viperin. Spirit. Vin. Tartariſat. Lumbric. Urinæ, Sal. Ammoniaci*, of *Empl. Galbanet.* gemengt met een weinig *Nitrum*, of *Empl. Apoſtolor.* of een plaaſter uit *Gumm. Ammoniac. Axung. Viperin. Terebinth.* en *Cera*: andere beſtreiken alle morgen met nuchteren ſpeekzel een gerſten-koorn en leggen 't zelfde daarop. Door deze zelfde middelen word ook 't *Hordeolum* genezen.

GRANULATIO, de Koorning / de Koorn-making / deze geſchied aanſtonds na de ſmeltinge zonder deze kan ze nooit geſchieden; ze geſchied aldus, men laat de metaalen in een ſmelt-kroes ſmelten, geſmolten zynde giet men dezelve in een vat 't welk met water is aangevult, en als dan koornen zy haar, of de metaalen worden door blaazen en garden gegooten, die van te voore nat gemaakt zyn.

GRANUM een Koorn / het zy van rog, gerſt enz. in de Genees-kunde betekend 't 't kleinſte gewicht, 't welk de zwaarte heeft van een peper of gerſten-koorn; waarvan 60. maaken een drachma of een vierendeel-loots, men ſchryft 't in de ordonnantien voor met *gr.*

GRANUM GNIDIUM, Zie *Thymeleæ radix.*

GRAPHIOIDES, (b) is de priems-gewyze uitſteekzel aan 't ſteen-been.

GRAPP, zo word genoemt de gemaalene verw-wortel Mee-Krap / anders ook RADIX RUBIÆ TINCTORUM, ze word in Zeeland, Vlaanderen en in 't Land van Voorne overvloedig aangequeekt: men vind by de Drogiſten en Verw-koopers twederley zoort waar van de eene Verwerg-rood / en de andere Grapp / Krappe / Mee / en Mee-Krappe / genoemt word. 't Verwer-rood word gemaakt uit de geheele wortel zo als ze gegraven is, doch de krap word niet uit de geheele wortel gemaakt; maar van deze word eerſt de buitenſte baſt en de binnenſte hout-achtige pit weg-gedaan, en 't overige word tot een grof-achtig poeijer gemaakt, en dus verzonden, de beſte zoort is de laatſte, en voornaamentlyk de Vlaamſche. In de Genees-kunde heeft zy die krachten, dewelke men onder de tytel *Rubia Tinctorum* zien kan, doch ze word 't meeſt van de Verwers gebruikt.

GRATIA DEI, Godts-gunſte / is de naam van een plaaſter uit *Cera*, *Reſina*, *Sevum*, *Terebinthina*, *Maſtix*, *Olibanum* en *viride Æris.*

GRATIOLA, GRATIA DEI, Godts-genade/ groeit in de weiden in 't wild de blaaderen purgeeren van onder en boven den ſlym, 't water en de gal; ze zyn dienſtig tegens de geel- en water-zucht *Cachexia*, anderen-daagſche derden-daagſche en lang-duurige koortſen; wormen, en heupejigt; ze word tot een *infuſie* van ʒj. tot ij. iij. en ℥ß. gebruikt. Zommige maaken daarvan ook een zout en 't *Extractum.*

GRAVATIVUS, zo word genoemt een zoort van pyn, waarby men een drukkende zwaarte gevoelt, gelyk men ondervind aan een *ſchirrbus* in de lever, en milt.

GRAVEDO, de Verkoudheid / is niets anders als een vloejinge of *Catarrbus* waar door de reuk en ſmaak belemmert worden: ze word verdeelt *in bumida* of vloejende, en *ſicca* of drooge. In de vloejende vloeit de vochtigheid altyd uit de neuze, mond, en oogen en word alsdan genoemt *Coryza*, en *Coryſa*, waarby de lyders verkrygen hoeſt, hooft-pyn, en bloeden uit de neuze. Doch in een drooge verkoudheid kan men met de grootſte moeite niets kwyt raaken: want daar by word men gewaar droogte der mond, hooft-pyn, en alle toevallen der zinkingen, waaruit traagheid der leeden, koorts, hooft-pyn, en duizelingen, gebooren, en de reuk, en ſmaak bedorven worden. De oorzaak dezer toevallen is een vloejend of taai *ſerum*, 't welk naar den aart der *Catarrben* een zout-achtige ſcherpte bezit; want als 't al te

dun

(a) 't Is naar onze gedachten onmogelyk dat noch deze, noch eenig ander Edel-geſteente die men in de Genees-kunde in gebruik gehad heeft, van eenige goede uitwerkinge is, en zyn kan; want zy kunnen nooit van haar eigen wezen door die werktuigen waarin, en waar op zy *geprepareert* zyn, berooft worden, en dus in 't zelfde blyvende brengen zy veel eer na, als voordeel te weeg.

(b) By *BLANCARD* GRAPHOIDES.

dun en te vloejende is, word 't lichtelyk door de *Glandulæ lachrymales*, als ook door den *Proceſſus mammillaris*, en door de pypjes van 't *Os Cribriformis* afgezondert; doch zo 't buiten gewoonte taai, en dik is, zo is 't in 't geheel onbequaam om door deze wegen te kunnen gaan, maar ze worden meerder verſtopt en het verhemelte word uitgedroogt. Gelyk nu de verkoudheid twederley is, zo moet ook de genezingswyze op twederley wyze ondernoomen worden, op dat de vloejende ſtof vermindert, en na buiten gevoert worde, zo gebruike men tegens *Coryza* de *Sudorifera*, en *Evacuantia*, na deze kan men gebruiken *Temperantia* als *terra ſigillat. Bol. Armen. terra ſtrigonienſ. Corn. Cerv. Uſt. Lap. Cancror. Antim. Diaphoret. Reſ. lign. Sanct. flor. Sulph.* van geen minder gebruik zyn ook de *Incraſſantia*, als *Suffitus* uit *Gum. Anim. Elemi, Juniper. Thus, Succin. Tacamabac. Maſtich. Benzoin*, &c. of 't *Sem. Nigellæ*, of dat men Azyn giet op een gloejenden ſteen: tegens de drooge verkoudheid kan men gebruiken *Diluentia*, en *Evacuantia*, of laxerende *Decocta* uit *radix Enul. Gentian. Rhabarb. Glycyrrhiz. Polypod. fol. Senn. herb. Abſinth. Malv. Melilot. Branc. Urſin.* &c. van buiten kan men verſcheide middelen gebruiken om in de neuze op te haalen, waar door de taaie ſtof *gereſolveert* worde, als *ſp. ſal. Ammoniaci gedilueert* met *aq. majoran. ſucc. Bet. rubr.* eindelyk zyn hier toe dienſtig alle *Salia volatilia* als ook *Aloë*, *Vitriolum*, *alb.* in *Aq. Lilior. Convall. geſolveert*, *ol. deſt. Anniſi, ſuccini, Roriſmarin. Majoran. Rutæ, Salviæ, Balſam. Apoplectic.* &c. als ook de *pulveres Sternutatoria.*

GRAVIDA, een **Swangere vrouw**/ die ontfangen heeft en draagt.

GRAVIS AUDITUS, OBAUDITIO, **Moejelyk-gehoor.**

GROSSULARIA, Zie *Uva ſpina.*

GROSSIUS, **grofſyk**/ zulks zegt men in de Ordonnantien van de poeijers, als dezelve grof-achtig geſtampt moeten worden; men ſchryft gemeenlyk aldus *inciſ. contus. groſſ. mod.* dat is, grofachtig geſneden, en geſtampt.

GRUMESCENTIA SANGUINIS, **het ſtollen van het bloed** / of **geronnen-bloed**/ dit word gade geſlaagen in ſtekingen der zyde, en in andere ontſtekingen, waar tegen dienſtig zyn *diaphoretica.*

GRUS, een **Kraane bek**/ is een Chirurgicaal Inſtrument, een tang, als ook GRYPHUS, een **grpps-bek**/ **geirs-boet**/ ze worden gebruikt tot 't uittrekken der tanden.

GUAJACUM LIGNUM, (a) **Pok-hout**/ is een hard, vaſt, en zwaar-hout, van buiten wit-geel, en van binnen zwart-bruin en harſt-achtig; 't heeft een ſcherpen en bitteren ſmaak, en ſpeceryachtigen reuk, het komt uit Weſt-Indien, de boom waar van dit hout komt, groeit 't allermeeſt in Nieuw-Spanjen, op 't Eiland *St. Domingo* hy heeft de groote van een Okker-nootenboom, hoe hy meer zwarte pit heeft, hoe hy ook beter is, om dat daarin 't meeſte harſt gevonden word: men heeft dit hout ook geraſpt 't welk *Raſura ligni ſancti* genoemt word, doch 't is beter dat men dit zelfs van 't hout laat raſpen als dat men 't geraſpt koopt: dit hout dryft zeer ſterk 't zweet, en de pis, 't word voornamentlyk gebruikt tegens de Spaanſche pokken, pyn der leeden, zinkingen, water-zucht, krauwagie, en andere onzuiverheeden in 't bloed: de baſt *Cortex ligni guajaci*, word ook by de Drogiſten gevonden, deze is zeer hard, hout, en harſt-achtig, en als uit veele plaatjes te zaam geſtelt, van buiten is hy grys, hebbende daar beneffens groenachtige vlakken, doch van binnen ietwes bleek en root-achtig, hy heeft een ſcherpe en bitteren ſmaak en aangenaamen reuk, deze baſt is veel krachtiger als 't hout, en word hierom tegens de genoemde ziektens ook gebruikt, zommige *confundeeren* dit hout met 't *lignum Sanctum*, doch dit is zeer verſchillende gelyk op zyn plaats kan gezien worden.

GUAJACUM GERMANORUM, Zie *Fraxinus.*

GULA, het **Keel-gat**/ het beginzel van de ſlok-darm, Zie *Oeſophagus.*

GUMA, GUMMA, GUMMOSITAS, GUMMI, is een hard, en gemeenlyk niet pynlyk korsje, of gezwel, het openbaart zich dikwils aan de beenen als een toeval der Spaanſche-pokken; deze gezwellen worden ook genoemt *Tophi venerei*; tegens deze kan men 't volgende plaaſter gebruiken:

℞.

(a) 't Word ook genoemt LIGNUM GUAJACANUM LIGNUM INDICUM, en om zyn kracht LIGNUM SANCTUM, doch onzen Schryver maakt noch onderſcheid in het *lignum Sanctum*, en *lignum Guajacanum*, Zie dit onder de tytel *lignum Sanctum.*

℞. *Merc. viv. in aq. fort ſolut.* ℥ij.
Axung. porcini ℥iv.
kook deze in een aarden pot onder geduurige omroeringe met een houten Spatel, en doe daarby.
Ceræ flav. ℥j.
Pulv. Maſtich.
Oliban. ana ℥ß.
f. Emplaſtrum.

GUMMI, is een van verſcheidene kouleur, ſmaak, en dikte enz. te zaam gekleiſterde *liquor*, die uit de boomen van zelfs welt en zich aan dezelfde komt te zetten. De volgende *gummata* worden in de Apotheeken gevonden:

GUMMI AMMONIACUM, Zie *Ammoniacum.*

ANIME, Zie *Anime gummi.*

ARABICUM, Zie *Arabicum gummi.*

CARANNA, Zie *Caranna.*

CERASORUM, Kers-boom/ gom/ heeft byna dezelve deugd als 't *Gummi Arabicum.*

GUMMI ELEMI, Zie *Elèmi Gummi.*

GUMMI GUTTÆ, GUMMI GOTTÆ, GUMMI JEMOU, GUTTA CAMBOIDIA, GAMANDRÆ, GUMMI DE PERU; is een hard edoch glad- en goud-geel en harſt-achtige gom, hebbende een ſcherpen en onaangenaamen ſmaak, 't word tot ons gebracht, uit Ooſt-Indiën in holle pypen gelyk als worſten, of in groote omgewondene ſtukken als een Tulband: deze gom dringt uit een boom die vruchten draagt als Oranjen-appelen; hy is afgebeeld onder de naam *Cuddampulli in Tom. I. Hort. Malabar. fig.* 24. *pag.* 41. de beſte van dezen gom moet zyn fraai- geel, helder, en niet ſpikkelig, want de roode, klaare, en door-ſchynende is niet goet: deze gom purgeert van boven en beneden hy voert al 't water uit het lichaam, en is hierom dienſtig tegens de water-zucht krauwagie enz. de doſis is van gr. v. tot ℈ß. doch *SCHRODERUS* zegt van ℈ß. tot gr. xv. en ℈j.

GUMMI HEDERÆ, Yepl-harſt/ is een groen, zwart, droog, hard, en van binnen als bruin-glas gelykende gom, hebbende een ſcherpen doch eenigzints te zaamtrekkende ſmaak, en aangenaamen reuk; deze gom komt in kleine ſtukken van gedaante als dikke boonen voor een gedeelte uit Indiën, en voor een gedeelte uit de Provincie Languedoc in Vrankryk: deze gom is afkomſtig van de veyl, of van de Veyl-boom; hy moet zyn heel droog en door-ſchynende, en moet een Balzamiken reuk hebben, hy word gebruikt om wonden te geneezen.

GUMMI JUNIPERI, ook SANDARACHA ARABUM, als ook VERNIX SICCA, Jeneber-harſt; vloeit of van zelfs uit de groote Jenever-boom; of hy dringt uit denzelfden als in de boom geſneeden word; hy heeft by na de gedaante van Maſtix, de beſte moet beſtaan uit fraaje witte ſtukken en met geen ſtof vermengd zyn, hy word gebruikt tot rookingen tegens alle zinkingen, pyn der zenuwen, en in de gewrigten, hy word met 't wit van een ey gemengd en op de ſlaapen van het hoofd gelegd om 't bloeden der neuze te ſtelpen.

GUMMI LACCÆ, is een hard, edoch murw, en root-achtig harſt, een weinig doorſchynende, en van een harſt-achtigen ſmaak, als dezelve aangeſtooken word, geeft ze een reuk van zich die niet onaangenaam is, deze gom komt voor een gedeelte uit Japan in Ooſt-Indiën, en voor een gedeelte uit America. De Lac-boom is van een middel-matige groote, waaraan het van zelfs uitdringende gom hangen blyft; men heeft daarvan 4 zoorten: als (1) *Lacca in granis* gegreinde, 't welk in kleine geel-rood-achtige korrelkens is, (2) *Lacca in ramulis*, of de hout-lac, dewelke aan kleine takjens van een vinger lang hangt, (3) *Lacca in Maſſis*, of *tabulata*, Plat-lac, 't welk in breede-tafelen komt, en van de hout-lac zo gegooten word, en ten (4) de Oor-lac, dewelke in voorige tyden uit Engeland naar Vrankryk gevoert, en aldaar verkocht wierd, deze had de gelykenis naar ooren: van alle deze zoorten word de hout-lac voor de beſte gehouden, ze moet wel vloejende en niet met veel hout, ſtof of andere onzuiverheeden vermengt zyn, 't *gummi lac* word meeſt tegens de ſcheurbuik aan de tanden gebruikt, waar toe de Tinctuur van *MYNSICHT* zeer uitneemende is, dezelve word aldus gemaakt

℞. *Gummi Lacc. ſubtil. pulv.* ℥ß.
Alumin. uſti ℥ij.
miſce.
giet daarop *aq. Lapid. medicamentos.* 't welk gemaakt is met *aq. ſalviæ* en *Roſar.* ℔iij. en laat dit *digereeren.*

GUMMI RESINÆ, worden genoemt diergelyken boom-harſten die 't allerbeſt

in:

in Olie, en ook in water, hoewel met moeite haar laten oploſſen.

GUMMI SENICA, of de SENEGA, Zie *Arabicum Gummi.*

GUMMI SERAPINUM, Zie *Sagapenum.*

GUNALGES, betekend by *HIPPOCRATES* iemand die met pyn der kniën gequelt is; iemand die aan 't *Gonagra laboreert.*

GUSTAS, de ſmaak/ is een van de vyf zinnen, en om ons de ſmaak te doen gewaar worden, zo is de tong met zenuw-tepeltjes verçiert, op dat ze zo veel te naauwkeuriger de ſmaakelyke deeltjens der dingen dewelke men gebruikt gewaar worde: want deze zenuw-tepeltjes, en de daarin zittende Geeſten worden gewaar alle de prikkelingen, welke gegeven worden van de deeltjes der aangenaame, en onaangenaame dingen: en dewyl ze anders van zoete, als van zuure, anders van zuure, als van ſcherpe, te zaam trekkende, en gezoutene enz. aangetaſt worden, zo kan 't niet anders zyn, als dat van deze veelvuldige aandoenings-wyze ook een groot onderſcheid der *Objecten* beproeft worde.

GUSTUS DEPRAVATUS, verdorven ſmaak/ deze word men 't meeſt by de verkoudheit gewaar.

GUTTALIS (*a*) 't ſpleet-maakende Krake-been in 't beginzel der Lucht-pyp.

GUTTA, Zie *Apoplexia.*

GUTTA CAMBOIDIA, GUTTA JEMU, Zie *Gummi Guttæ.*

GUTTA ROSACEA, Roze-drup / Wynpuiſten / is als 't gezicht en wel voornamentlyk de Neuze met roode blaaren bezet is: aan deze koomen na by de *Vari*, of bloed-puiſten/ vinnen/ 't welk zyn roode, en harde blaaren, dewelke heel ſchielyk etteren, en als de etter uitgedrukt is, verdroogen; doch zomtyds verdroogen ze ook zonder voorafgegaane *Suppuratio* of etterwordinge. De naaſte oorzaak dezer toevallen is, dat 'er veele naauwe, en ſcherpe deelen onder 't bloed en den Chyl vermengd zyn, 't welk aangetoond word door de daar toe gelegentheid gevende oorzaaken, want geen andere ſpyzen vermeerderen zo ſchielyk die toevallen, als die geene dewelke een raauwen en onzuiveren Chylus maaken: Van deze zoort zyn de Haringe, gerookte Hammen, verrotte Kaas, zuure kool enz. in de genezinge dezer toevallen indien ze door den lyder uit de grond begeert word, moet boven alle andere de *Chylus* en 't bloed verbetert worden, en dit geſchied door een goet *diæt*; daar na kunnen de rauwe ſappen verbetert worden door 't zetten van koppen, fontanellen, bloed-egels; en latingen, of door een *Mercuriaal* water beſtaande uit *Mercur. Sublimat.* ʒj. *geſolveert in Aq. fontan.* ℔j. Zomtyds worden deze puiſten weggebracht door alle middelen dewelke tegen de *inflammatio* dienſtig zyn, en voornamentlyk door *Aq. Roſar. Fabar. Spermat. Ranar. Sigill. Salamon. Plantag. Album. ovor.* &c. waarin een weinig *Sacchar. Saturni* of *Lithargyr.* of *Ceruſſ.* ontdaan is, of *album. Ovi* gemengd met *Alum.* &c. of *Camphora* met *Ol. Amygdalar. dulc.* of *Lilior. alb.* of men gebruik een *emulſio* uit *Nucl. Perſicor. cum alumine* &c. of dit volgende

℞. *Aq. flor. Fabar.*
Sigill. Salomon.
Sperm. Ranar. ana ℥ij.
Ol. Tartari p. del. ʒij.
Sachar. Saturni ℈ij.
Mercur. dulc. ʒß.
Miſce.

Of dit van *D. MICHÆLIS* 't welk zeer goet bevonden is.

℞. *Unguent. Roſar.* ʒij,
Flor. Sulph. ℈ij.
Lact. Sulph. ℈j.
Sacchar. Saturni ℈ß.
Olei Roſar. q. ſ.
F. Linimentum.

GUTTA SERENA, Zie *Amauroſis.*

GUTTUR, Zie *Arteria aſpera*, en *Larynx.*

GUTTURNIFORMIS CARTILAGO, Zie *Arytenoides.*

GUTTURIS OS, Zie *Os Hyoides.*

GYNÆCEIA, word gemeenlyk genoemt yder ziekte der Vrouwen, doch voornamentlyk word hier door verſtaan de maandelykſche ontlaſtinge, en de zuiveringe na de baringe.

(*a*) GUTTALIS word dit been genoemt om dat 't een ſpleet maakt, tot het maaken der Stem, zo als men met de tonge doet; want een zeker geluit kan 'er gemaakt worden met de tong, als de zelve trechters-gewyze naar boven gebogen word: Het is 't derde en vierde Krake-been van de *Larynx* waar door deze *Guttalis*, of tongsken gemaakt word, welke Kraak-Beenderen genoemt worden *Arytænoïdes*, *Guttales*, of *Gutturniiformes.*

GYNÆCEUM, een Stoof voor de Vrouwen.

GYNÆCOMASTON, een al te grote en tegen-natuurlyke groeijnge in der Vrouwen borſten.

GYNÆCOMASTON, een zwellinge der borſten by de Mannen, zo dat ze na de borſten der Vrouwen gelykenen.

GYNÆCOMYSTAX, de hairen der Vrouwelyke ſchamelheid, voornamentlyk als ze eerſt by de jonge Maagden te voorſchyn koomen.

GYNANTHROPOS, word genoemt een Kwezel die meerder na eene Vrouw als na een Man gelykt, terwyl de Vrouwelykheit ten eenenmaalen by denzelven gevonden word.

GYPSUM, Pleiſter / is de tot kalk gebrande en *gecalcineerde* Albaſter, doch de heel ſlegte Albaſter-Steen word ook *Spatum* of *Gypſum* genoemt, hy word veel gebruikt tot de metzeling; de gemeene Man gebruikt denzelven inwendig tegens de rode loop, en andere buik-loopen, als ook tegens 't bloed-ſpouwen, bovenmatig ſweeten, enz.

GYRATIO, de draaijngen des hoofts.

H.

HAB. HAL. HÆM. — HÆM.

HABENA, betekend gemeenlyk den toom, ofte breidel; in de Heel-kunde word daar door verſtaan een Inſtrument om de lippen der wonde te zaam te trekken.

HALICA, Zie *Alica*.

HÆMALOPS, een met bloed onder geloopen oog veroorzaakt door een val, ſlag, of ſtoot.

HÆMATITES, de bloed-ſteen / is een donker roode, harde, en ſwaare ſteen. uit lang-achtige Staafjes te zaam geſtelt, hy word omtrent Hildesheim, in 't Joachims-dal en op andere plaatzen in Duitſchland gevonden. De beſte bloed-ſteen komt van Poſtoll uit Spanjen, hy moet beſtaan uit fraaie ſtreep-achtige ſtukken, en een moje roode koleur hebben. Behalven dezen Steen vind men noch eenige Baſtert zoorten, waarmeede hy dikwils vervalſcht word, onder deze is de voornaamſte de *Schiſtus*, want deze heeft veel gelykheit met den bloed-ſteen, doch hier in zyn ze voornamentlyk onderſcheiden, dat de bloed-ſteen gemeenlyk beſtaat uit ſtompe ſtukken; doch de *Schiſtus* is puntachtiger: De eerſte heeft ongelyke ſtreepen of ſtaafjes, en verdeelt zich in oneffene taafelen, en 't ſchynt dat hy in gelyke ſtreepen geſcheiden is, en hierom word hy *Lapis Sciſſilis* genoemt, niet daarom als of hy lichtelyk kan gekslooft worden; maar om dat hy naar zyne ſtreepen alzo ſchynt geſpleten te zyn. Men vind noch een ander zoort by de Drogiſten, denwelken zy bruin-ſteen noemen, deze is zo hard niet als de voorgaande zyn; zy hebben alle een te zaam trekkende en opſtoppende kracht, en worden hierom tegen alle bloed-vloeijngen, en bloed-ſtortingen zo wel in als uitwendig gebruikt, men ſtampt ze tot poeijer met *Ol. nucis Moſch.* gemengd en in de wonden geſtrooit, of men laat de Lyderen den blooten ſteen in de hand houden; dit word ook veel gedaan tegens 't bloeden der Neuze. Uit de *Lap. Hæmatit.* die gemengd is met *Sal. Armoniac.* worden roode *Flores geſublimeert* deze worden van zommige *Aroma Philoſophorum*, de Philoſoophſche Specery genoemt: en uit deze word wederom met *Sp. vini geëxtraheert* een *Tinctura*, dewelke gebruikt word tegens 't bloedſpouwen, longen-zucht, bloed-piſſen, en 't bloeden der neuze enz,

HÆMATOMPHALOS, Zie *Hernia umbilicalis.*

HÆMATOSIS, Zie *Sanguificatio.*

HÆMODIA, word van DOLÆUS *Encyclop. Chirurg. Lib. I. cap.* 22. *pag.* 206. die tand-pyn genoemt, als de tanden geen

zoe-

zoete noch zuure dingen verdraagen kunnen, en dat ze daarvan pynlyk zyn.

HÆMOPHOBUS; word die geene genoemt, die tegens of voor 't ader-laaten vreeſt.

HÆMOPTOË, HÆMOPTYSIS, SPUTUM CRUENTUM, of SANGUINS, de bloed-ſpouwinge/ bloed-ſtortinge/ deze geſchied als 'er van beſchadiginge der Aderen in de longe met 't hoeſten bloed uitgeſpouwt word. Hierby ſtaat aan te merken, dat 'er zomtyds rood, en zomtyds donker, en klonterig bloed uitgeworpen word: en zomtyds is ook 't bloed met eenig ſlymachtig Speekzel, of taaie-racchels, of etter-achtige Stof vermengd. Dikwils komt 'er ook helder rood bloed uit de borſt, ja zodanig, dat 't zonder moeite of hoeſten daaruit vloeit: De oorzaaken dezer Ziekte zyn veelderly: als 't overvloedige bloed, opgeſtopte maand-ſtonden, en Aambyen, de opgiſtinge des bloeds, uit een hevige beweginge des lichaams, een ſcherpte in de wei, en in 't bloed *Concuſſio* der borſt, ſtikkinge des bloeds in de borſt, *Pleuropneumonia* geronnen, en *geextravaſeert* bloed in 't Lichaam na ſwaare en moeilyke vallen, ſtoten, ontwrichtingen, breuken der ribben, wonden der borſt enz. Tot de genezinge is de latinge noodzakelyk voornamentlyk als 't ongemak ontſtaat uit de overvloet des bloeds, opgeſtopte maand-ſtonden, of opgeſtopte vloeijnge der Speen-aderen, en na deze zyn de *Specifica* voor deze Ziekte dienſtig. Ook word de *venæ Sectio* werkſtellig gemaakt als 't ongemak ontſtaat uit de *Orgaſmus* des bloeds, hierby kan men gebruiken *Refrigerantia* en *Opiata*, als *Laudan. Opiat. Opium Cydoniat. tinct. Opii, Succ. Portulac. Plantag. Semperviv. Major. Burſſ. Paſtoris, Urtic. Arcan. duplicat. Mynſ. Sacchar. Saturni, Sem. 4. Frigid. Maj. aq. Plantag. flor. Nymph. Solari, ſpermat. Ranar.* als by voorbeeld

℞. *Aq. Plantag.*
flor. Nymph. ana ℥jß.
Corn. Cerv. uſt.
Sacchar. Saturni,
Tinct. Anodyn. ana ℈ij.
Syrup. è Succ. Citri q. ſ.
M.

Indien deze Ziekte door de ſcherpte der wey, en des bloeds veroorzaakt is, word dezelve verbetert door *Abſorbentia*, en *Incraſſantia*, als *limatura Martis præp. terra Sigillat. Bol. armen. Corall. Mater perlar. Alabaſtr. teſt. Ovor. C. C. uſt. Ebur. uſt. Gumm. Arabic. Tragacanth. Maſtich. Thus. Amyl. gelatina C. C. Eboris, infuſio* Thée en alle Melk-Spyzen: Komt de bloedſpouwinge voort uit een *Exulceratio* der longen in de longe-zucht, zo kan men gebruiken *Adſtringentia*, en *Conſolidantia*, als *Tinct. Hæmatitis Tinct. Sulphuris, Vitrioli, tinct. Antiphthiſica, Sacchar. Saturni, Tinct. Vitriol. Martis, fol. Myrti, Quercus, Salicis, flor. Roſar. Rubr. radic. Tormentill. Biſtort. Ireos Paluſtr. Corall. rub. præp. ſangu. Dracon. Sanicul. Pyrol. Alchimill. Virg. Aur. Scord. Sanguiſorb. flor. Hyperic. Lilior. albor. Verbaſc. Piloſell. Polygon. Quinquefol. Pulmonar. Hyſſop. Plantag. flor. Sulph. Lycopod. fructus Momordic.* &c.

℞. *Aq. Burſ. Paſtor.*
Plantag.
Veronic. ā ℥j.
Succ. Portulac. ℥jß.
pulv. Styptic. Croll. ʒß.
Laudan. opiat. gr. iij.
Syr. myrtin. q. ſ.
F. Mixtura.

Om lepels-wyze te gebruiken.

D. *WEDELIUS* pryſt dit volgende:

℞. *Pulv. Styptic.*
Lap. Cancror. ana ʒß.
Laudan. opiat gr. ij.
F. Pulvis.

't Bloed-ſpouwen veroorzaakt door zyde ſteeken, *Peripneumonia, Paraphrenitis* &c. moet door die middelen bedwongen worden, dewelke men gemeenlyk tegens deze Ziekte gebruikt, waarvan op haare plaatzen kan gezien worden. Word dit ongemak veroorzaakt door 't buiten de vaaten geraakte, en geſtremde bloed, zo moet men *Reſolventia*, en *Diſcutientia* gebruiken, als *Rad. Rub. tinctor. Sperm. Ceti, Sangu. Hirci, Lapid. Cancror. Antim. diaphoretic. ſimpl.* en *Martial. C. C. uſt. Myrrh. flor. Sulph. Bezoardic. Mineral. Camphor. Antihectic. Poter. Cinnabar. Antimon.* &c.

HÆMORRHAGIA, yder Bloed-vloeijinge/ 't zy ook uit wat voor plaats; doch in 't byzonder betekend *Hæmorrhagia narium*, 't bloeden der Neuze/ en *Hæmorrhagia uteri*, 't bloeden der Baar-moeder: De oorzaaken dezer bloed-vloeijngen zyn dikwils inwendig, als de overvloet van bloed, of de *Orgaſmus Sanguinis* waar door de

pori

pori der *Tunicua Pituitaria* in de Neuze (*a*) of der Lyfmoeder (*b*), of de *tubuli renales* al te zeer verwydert worden (*c*), zo dat ze 't bloed kunnen doorlaten, waar toe dikwils gelegenheit gegeven word, door ſterke Lichaams bewegingen, veel wyn drinken enz. de vaten worden ook in ſtukken geknaagt, en gevreeten door de ſcherpte des bloeds, hier van daan ziet men dikwils dat 't bloed uit verſcheide plaatzen komt: Men beſpeurt deze toevallen dikwils *in* de krauwagie, verkoudheit, ſcheurbuik, pokken, mazelen enz. tot de genezinge dezer *Hæmorrhagia* word altyd de latinge vereiſcht: en vervolgens moet men op de oorzaaken acht geven; want tegens de verhettinge des bloeds worden *Refrigerantia* gebruikt: by voorbeeld, men legt een doek dewelke in koud water geſtoken is op 't voorhooft en op de teel-deelen, men laat de lyderen een groot ſtuk kryd of bloedſteen in de hand houden, of men ſlaat *Acetum Roſaceum* met doeken om 't *Scrotum*. Tot 't inwendige gebruik zyn dienſtig de *Refrigerantia* vermengd met *Acida*, en *Adſtringentia*, als *Nitrum*, *Alumen Saccharin. Sanguis dracon. terra Catechu*, *terra Sigillat. Bol. Armen. Hæmatit. Sp. Nitri*, *Salis*, *Sulphuris*, *Vitrioli*, *Tinctura terræ Catechu*, *vitriol. Martis*, *Tinct. Bellidis*, *Roſar. Hæmatit.* als ook *Succus recens Urtica*, *Plantag. Portulac. Menthæ* &c. Indien de water-achtigheid des bloeds de oorzaak der *Hæmorrbagia* is, word dezelve verbetert door *Incraſſantia*, als *Gum. Arabic. Caraſor. Tragacanth. Maſtich. Ichtiocoll. Colophon. Bdellium*, *Spermat. Ranar. deſiccat. Sperniol. Croll.* Zo als nu de *Opiata* inwendig gebruikt zynde, den *Orgaſmus* ſtillen, zoo doen zulks *Vitriol.* en *Fungus* als ze uitwendig voor de neuze gehouden worden, of men gebruike dit volgende:

℞. *Aq. Spermat. Ranar.*
Plantag. ana ℥vj.
Aceti Roſacei ℥j.
Sperniol. Crolli, ʒß.
M. S.

Uitwendig lavement.

(*a*) Dit vlies word ook *Muceſa* genoemt.

(*b*) Of uit de uit einden, of der *Arterities* van de Lyfmoeder; dat is, als deze hare *vis elaſtica* verlooren hebben; vloeit het bloed op ongewoone tyden uit dezelve.

(*c*) Als 't bloed uit de Nier-vaaten, pis-leiders, pis-blaas, of pis-weg ontlaſt word, word deze bloed-vloeijnge *Mictus Cruentus* genoemt.

Of te.

℞. *Dent. Hippopotam. præp.* ℥j.
Corall. rub. ppt. ℈ij.
terra Sigillat. ʒß.
Extract. Torment. gr. xij.
Laudan. opiat. gr. iv.
F. Pulvis. ſ.

Te zaam trekkende poeijer om op eenige keeren te gebruiken.

Of men kan dezelve met *Conſerv. Roſar. rub. Bellid.* &c. en *Syrup. Roſar. antiq.* tot een brok maaken. Boven deze worden van de Genees-heeren tegens de *Hæmorrhagia* aangepreezen, *Oleum Menthæ*, *Lapis Manati*, *Dens Hippopotami*, *cornu Rhinocerotis*, *Polygonum*, *Polygonat. Burſa Paſtoris*, *Succus Urtic. recent.* Men zie hier over *Acta Lipſ.* van 1691. *p.* 60.

HÆMORRHOIS, HÆMORRHOIDES, de Speen-ader / Gulde-ader / is de binnenſte kromme ader in den endel-darm, welkers takken zo wel door de konſt, als door de Natuur dikwils geopend worden; men vind dit gebrek te zyn tweederly als HÆMORRHOIDES TUMENTES, de zwellende / of opgezwollene Speen-aderen / en deze worden wederom ten aanzien van 't beledigde deel in uitwendige, en inwendige verdeelt; de *tumentes* of zwellende worden ook anders genoemt CORCÆ of FURENTES blinde Speenen / Aambeyen / dit zyn zwellingen der Speen-ader, vergezelt met hevige pyn, de FLUENTES, of APERTÆ, opene Gulde-ader / dat is, als niet alleen met de afgang te gelyk ook bloed gelooft word, maar dat daarenboven de *Hæmorhagiæ* noch langer duurt. De oorzaak van deze toevallen is zomtyds *Plethora*, dewelke in de zwellinge verſtikkinge, en *Inflammationes* te wege brengt; maar de vloeiende hebben tot haar oorzaak *Cacochymia*, of een ſcherpte des bloeds, dewelke op dezelve wyze ſwellingen en bloed-vloeingen veroorzaken kan. De uitwendige oorzaken zyn veelderly, als ſterke bewegingen des Lichaams, ſcherpe, en dikwils herhaalde purgatien, hevige gemoeds-bewegingen, als toorn: 't overmatige gebruik van geſpeceryde, zuure, en bittere ſpyzen enz. Om dat deze Ziekte twederley is, zo worden 'er ook twederly genezings-wyzen vereiſcht: hierom worden de *Hæmorrhoides Cæces* of *gediſcutiert* of geopend, en dit geſchied door de *Venæſectio*, *Scarificatio*, of door genees-middelen dewelke de *Cacochymia* genezen, als *limatura Martis*, *ſpuma Chalybis*

bis, *tinctura Martis* &c. tot de inſpuitinge in den endel-darm gebruikt men *infuſio becabungi*, *Chelidon. min. Naſturt. Cochlear.* of een *decoctum* uit *Herb. Senecion. Millefol.* of men maakt een *Foment.* uit *Linar. Verbaſc. flor. Chamomill. rad. Scrophular. boni Henrici*, *Craſſul. fol. Momordic. Hyoſciam. Solani*, *flor. Sambuc. papav. Sem. Hyosciam. Mucilag. Sem. Cydonior. Lini*, *Pſyllii*, alleen of vermengd met een weinig *Sacchar. Saturni*, *Camphora*, en *opium*. *VOLTERUS* in zyn Schoole der Vroed-vrouwen p. 132. pryſt dit volgende daar toe:

℞. *Herb. Linar. C. florib.* mij.
Hyosciam. mß.
Olei Roſar.
Verbaſc. ana ℥iij.
Butyr. recent. ℥v.

Kookt deze en perſt ze door een doek, laat ze wederom op 't vuur vloeibaar worden, en doet daarby *fol. Linar.* mj, drukt ze wederom door een doek, en doet daar by *Vitell. ovor:* No. ij. *miſce*; of men gebruike dit volgende *Linimentum*, waarmede de *Hæmorrhoides* met een *inflammatio*, en een beginnende *Gangræna*, en groote ſwellinge veilig genezen worden:

℞. *Olei Ovor.* ℥j.
Philoſophor.
Balſam. Sulphuris ā ℥ß.
f. Linimentum.

't Geſtampte *Chelidonium minus*, en met *ol. Communi* gekookt, levert ons uit een uitnemend *Unguentum* tegens alle gebreken der *Hæmorrhoides*, en wel voornamentlyk tegens de geſwollen zynde. Indien de *Hæmorrhoides* niet kunnen *gediſcutieert* worden, en dat men genoodzaakt is, tot 't openen derzelve over te gaan, zo word zulks gedaan op veelderlei wyze: men wryft dezelve met *Folior. fic. recent.* of met *Succus Cyclamin. Aloë*, *Colocynthid.* &c. Doch boven alle gebruikt men de bloed-egels, of de bequaame handgreep des Heel-meeſters.

In de genezinge van de vloeiende Gulde-ader gaat men in dezer voegen te werk; men ſtelpt de vloeijnge, waartoe eene herhaalde latinge nodig is, voornamentlyk als 't ongemak ontſtaat uit *Plethora*, of men gebruike *diaphoretica*, als *terra Sigillat. Bol. Armen. Antimon. diaphoret. flor. Sulph. reſin. Ligni Sanct. Gumm. Arabic. Colophon. Maſtich.* van gelyke alle zoorten van melk, en melk-ſpyzen.

Doch op 't allergevoeglykſte worden de *adſtringentia* gebruikt, voornamentlyk als 'er een *Apertura vaſorum* is, deze worden gebruikt voor een gedeelte in, en voor een gedeelte uitwendig: die tot 't inwendige gebruik dienen, zyn deze, *tinct. Vitrioli Martis*, *Hæmatitis*, *Sulphur. Vitriol. terræ Catech. Martis adſtringens*, *Corall. rubr. præp. terra Catechu*, *Sigillat. Sang. Dracon. Laud. opiat. Lap. Hæmatit. dens Hippopotami*, *Crocus Martis adſtringens*, *tinct. Antiphthiſica*, *Liq. martis Solaris*, *Conſerv. Roſar. Antiq. Acet. deſt. Syrup. Myrtin. de Roſis Sicc.* &c. en by uitnemendheid zyn de *Pilulæ de Bdellio.* Uitwendig kan men gebruiken *Fungus*, *Fuligo*, en deze met 't wit van een ey *conquaſſeeren*, met Spinne-web vermengen, en tot een *Liniment* maaken: of men legge daarop *Spiritus Vini rectificatiſſ.* met boom-wol; of warm gemaakte Terpentyn-oly, of een zakje van Aakers, en eiken-blaaden die met Azyn vochtig gemaakt zyn.

HÆMORRHOIDES UTERI, de **Gulde-ader-bloed der Baar-moeder**/ dit zyn rood-achtige en zomtyds bloedige en pynlyke kliertjens der aderen vergezelſchapt met traagheit des Lichaams en pyn der lendenen, ze zetten haar in de moeder-hals, ſchamelheit, als ook aan den aars.

Zy ontſtaan uit een vertraagde bewegin-ge des bloeds, uit de ontſtekinge, moeielyke-baaringe enz. tot de genezinge dezer is de. *Venæſectio* zeer noodzakelyk, en alsdan *Fomenta* uit *flor. Hypericon. Lini*, *Chamomill. Malv. Papav. Parietar. Thapſ. Barbat. Linar.* of een *Cataplaſma* uit *Mic. panis* en *Lac. Vaccin. Croc. unguent. Popul. Hyosciam. Cicut. Opii*, &c. en eindelyk *Siccantia*, doch niet al te ſcherpe uit *Ariſtoloch. rot. flor. Chelidon. min. Plumb. uſt. Bol. Armen. Scrophular. Verben. Tut. præp. Sacchar. Saturni*, &c. of dit volgende *Liniment.*

℞. *Unguent. Populeon.* ℥ix.
Lithargyr.
Plumb. uſt. & *Lot.*
Ceruſſ. ana ℥j.
F. Linimentum.

HÆMOSTATICA, Zie *Sanguinem Siſtentia.*

HÆSITANTIA, het **Stamelen** / als ymand een Syllaab met een moeielyke uitſpraak wederom herhaalt, en ſtootender wyze uitſpreekt.

HALEC, een **Haring**/ word dikwils op de planten der voeten gelegt om de hette der koorts te verminderen, en om 't ylen voor te komen.

HALICACABUM, Zie *Alkekengi.*

HALINITRON, betekend zo veel als *Sal Nitrum.*

HALO, betekend gemeenlyk den kring om de maan; in de Genees-kunde betekend 't den rooden kring om de tepels der borſten.

HAMUS, HAMULUS, een haak/ is (1) een Chirurgicaal inſtrument om de doode vrucht, of een zuiger uit de Baar-moeder te haalen. (2) betekend 't ook een ander haakje, 't welk is een Ontleed-kundig inſtrument, waarmede de ſubtile deeltjens vaſt gehouden worden.

HANDAL, Zie *Colocynthis.*

HARMONIA, Zie *Armonia.*

HASTULA REGIA, Zie *Aſphodelus albus.*

HAUSTUS, een drankjen/ 't welk op een keer uitgedronken word, komt dikwils voor in de voorſchriften der dranken, en julapen.

HEBETUDO VISUS, een zwak, en bloode gezicht, is gemeenlyk een toeval voortkomende by oude perzoonen uit gebrek der Levens geeſten, Zie *Viſus* of *Oculorum Hebetudo.*

HECTICA, de Teering/ is een langduurige uitteerende Koorts, Zie *Febris Hectica.*

HEDERA ARBOREA, Klim/ kruipt op de Boomen en muuren, groeit in de Boſſchen op 't veld en in de hooven, bloeit in 't Na-jaar en draagt bezien in de winter; de blaaderen zuiveren, en dienen uitwendig tegens de Neus-ſweer, en verouderde zweringen: de Bezien purgeeren van boven en beneeden, en worden zeer gepreezen tegens de dronkenſchap.

HEDERA TERRESTRIS, CORONA TERRÆ, Honds-draf/ Aard-veil/ Onderhave/ groeit overal omtrent de heggen, bloeit in de maand van April: 't Kruid met de Bloemen zyn goet voor de borſt, 't is ook een goed wond-kruid, 't dryft de maand-ſtonden, de wormen, en 't is ook goet tegens de geel-zucht, het ſtilt den buik-loop, en rooden-loop: *Præparata* daar van zyn *Aq. deſt. Conſerva*, *Syrupus Simplex*, en *Compoſita*, *Succus.*

HEDERACEA VASA, ook PLEXUS CAPREOLARES en PAMPINIFORMES, zyn die bloed, en Slag-aderen, dewelke op een wonderbaare wyze in een gevlochten, naar de ballen loopen, en aldaar 't Zaad bereiden, ze worden hierom ook genoemt *Vaſa præparantia.*

HEDYCHROON, zo worden genoemt zekere koekjens dewelke uit allerlei Speceryen *gepræpareert* zyn. Deze zyn 't allereerſt van *ANDROMACHUS* uitgevonden, en beſchreeven.

HELCTICA, Zie *Epiſpaſtica.*

HELENIUM, ENULA, Alant-wortel/ Galant-wortel/ word in de Hooven aangekweekt: deze wortel opent, verdeelt, dryft 't zweet en de maand-ſtonden, ze dient tegens de kuch, hoeſt, eng-borſtigheid, ſtekingen in de zyde, geronnen bloed, koude, en ſwakke maag, verſtoppingen in de moeder, krauwagie, ſteen, kolyk, milt-zucht, enz. De *Conſerv.* uit de Bloemen gemaakt, verhoed 't mis-kraamen, de Zalve van Alant-wortel verdryft, de krauwagie en *Gummata Gallica*, van 't *decoct. rad. Heleni* kunnen zig de Heelmeeſters grootelyks bedienen, want 't dryft den *Mercurius* die na de *Salivatie* in 't Lichaam gebleven is, heel ſterk naar buiten, by voorb:

℞. *Rad. Enul.* ℥ij.
Fœnicul. ℥ß.
Coque in Vin. ℔ij. *ad Conſumpt. tertiæ partis.*

't doorzygzel kan op vier keeren gebruikt worden, *præparata* zyn *Radix*, *Aqua deſt. Conſerva*, *Extract.* en *Vinum enulatum.*

HELICHRYSUM, COMA AUREA, Stoechas Bloemen/ geele Ryn-bloemen (*a*) worden in de Hooven aangequeekt, ze bloeien in de maand July, en worden tegens de beeten der Slangen, heupe-pyn, en droppel-pis aangepreezen, ze verhaaſten ook de maand-ſtonden, en *reſolveeren* 't geronnen bloed.

HELIOTROPIUM MAJUS, SCORPIOIDES ALBUM, groote Kreeft-bloemen/ wratten-kruid/ groeit op onbebouwde plaatzen; het Kruid purgeert van beneeden, en is

(*a*) Zo als 't ons toeſchynt verſtaat onzen Schryver door dit kruid dat geene 't welk by ons onder den naam van STOECHAS, en STICHAS UTERINA Motten-kruid en Ryn-bloemen bekend is, te meer om dat zyn Hoogeleerdth. 't woord COMA AUREA, dat is gulden-krans gebruikt; want HELICHRYSUM, of ELICHRYSON is een heelander kruid, doch die dit nauwkeuriger wil onderzoeken leeze daar over *DODONÆUS* en meer andere ſchryveren der Kruid-kunde.

is uitwendig goet om te gebruiken tegens veelderley zoort van wratten, kreeft, en om zich vreetende ongemakken. Het Zaad is dienſtig tegens de anderen-daagſche, en derdendaagſche-koortzen, als 't van iij. tot iv. *gr.* gebruikt word.

HELIOTROPIUM TRICOCCUM, Zie *Lacca Muſica* en *Torna Solis.*

HELIX, de uitwendige rand des oors.

HELLEBORUS ALBUS, VERATRUM ALBUM, witte Nieſ wortel/ is een dikke en ſterke wortel, omçingelt van veele witte veſelkens, van buiten geel, en van binnen wit, ze is ſcherp en bitter van ſmaak, en vies van reuk; ze doet ſterk *purgeeren* en braaken; hierom word ze in *Mania* of dolheit gebruikt, doch men moet zeer omzigtig daarmeede te werk gaan, om dat men daar door lichtelyk een *Hypercatharſin* veroorzaken kan.

HELLEBORUS NIGER, VERATRUM NIGRUM, STIRIACUM, ſwarte Nieſ-wortel/ beſtaat uit veel dunne vezelachtige, en aan een knots hangende wortelen, ze is van buiten zwart, en van binnen wit, ze heeft een bitteren, ſcherpen, en bytenden ſmaak, ze word ook Kerſ-wortel genoemt, om dat 't Kruid omtrent dit Feeſt plagt te bloeien, ze *purgeert* ſterk, en word tegens de verſtoppingen der milt, *Melancholia*, Raſerny, Beroertheid, duizelingen des hoofds, en water-zucht gebruikt, 't zy in de gedaante van een *Infuſio*, of 't *Extractum* tot pillen, wegens deze krachten word ze van *FREYTAGIUS in Aurora Medic.* genoemt *Fuga Dæmonum.*

HELMINTHAGOGUM, Zie *Anthelmintica.*

HELOS, Lyk-doorn/Exteroogen/ Zie *Clavus.*

HEMERALOPIA, Katten-oogen/ is een gebrek der oogen, zodanig, dat deze Menſchen beter by nacht, als op de dag zien kunnen.

HEMEROCALLIS, Zie *Martagum.*

HEMICRANIA, ſcheele hoofd-zweer/ is een pyn, aan eene zyde des hoofts, of aan 't halve hooft, 't zy achter, voor, of op de zyden; Zie *Cephalalgia.*

HEMIPLEXIA, HEMIPLEGIA, lammigheid aan eene zyde/ of de halve-ſlag/ dat is als maar eene zyde door de beroertheit aangetaſt word, Zie *Apoplexia.*

HENRICUS PIGER, FURNUS INCURIÆ, de luie-Henderik/ is een zoort van een Chymiſche ooven, waarby niet veel omzigtigheit van nooden is.

HENRICUS RUBEUS, word by de Chymiſten genoemt *Vitriool*, die zo lange gebrand, of *gecalcineert* word, tot dat hy doorgaans heel rood geworden is.

HEPAR, JECUR, de Lever/ is een groot klier-achtig deel, gelegen onder 't middel-rift, ſcheidende de water-galle van 't bloed, ze is geleegen in de rechter zyde die ze byna geheel vervult, ze is van voren, en van booven bult-achtig, en van achteren hol, benedenwaarts eindigt ze in een dunnen rand, de natuurlyke verw der lever is gemeenlyk rood-achtig, haar weezen is week, en lichtelyk te vermolmen, het zy dat men ze met de vingeren drukt, of met eenig inſtrument afſchaaft, zy laat haar heel lichtelyk van de overige aderen ſcheiden, ze heeft allerlei vaaten, als bloed en ſlag-aaderen, zenuwen, en water-vaten, ze heeft ook uit-loozende buizen, waar by van zommige ook geteld word de Gal-blaas.

HEPAR ANTIMONII, Spieſ-glaſ-lever / is een *Antimonium* 't welk van Salpeter, en 't vuur geopend is, het word door deze, half tot glas gemaakt, en aan 't zelfde een lever-verw gegeven: men maakt het op volgende wyze: ℞. *Antimonii, Nitri, ana* ℥xvj. *pulveriſeer* en meng dezelve onder een, doe dit gemengde in eenen vyzel, en dek denzelven toe met teegels; doch laat daarin een gat waar door men de Stof met een gloeiende koole kan in brand ſteeken, als de *materia* in den brand geſtooken is, werpt de koolen weg, ondertuſſchen zal een groote *detonatio* geſchieden, als deze over is, en dat de vyzel wederom is koud geworden, zo ſchud aan denzelven, en ſlaat aan deſſelfs hals, op dat de Stof op den grond valle, ſcheid als dan de ſlakken van het glinſterend' deel, 't welk om zyn verw' genoemt word *Hepar Antimonii.* Hiervan neemt men *twee onc.* maakt dezelve tot poeijer, en doet daar op goeden witten wyn *twee pond*, laat 't 24. uuren *infundeeren* zo heeft men een uitneemenden braak-wyn, waarvan de *doſis* is van ℥ß. tot ℥iij.

HEPAR LAPIDIS ALBUM en RUBRUM, zyn vette aarden, waarvan de eerſte graauw-wit, en de andere donker-rood zyn, ze ſchynen alle beide niets anders als een zoort van merg te zyn.

HEPAR UTERINUM, Zie *Placenta Uterina.*

HEPATICA ALBA, GRAMEN PARNASSI, UNIFOLIUM PALUSTRE, **wit lever kruid/** groeit op de wei-landen, het is een goet lever en wond-kruid, het dient tegens de buik-loopen, rooden-loop, verhitte, en verſtopte-lever. Het uitgeperſte zap, ſtelpt 't bloeden der neuze, als 't in dezelve opgeſnoven word: word 't met Rynſchen wyn vermengd, en in de oogen gedroopen, zo verſterkt 't het verſwakte gezicht.

HEPATICA NOBILIS, TRINITATIS HERBA, **Edel of gulde lever-kruid/** deze blaaderen zuiveren 't bloed, openen de verſtoptheeden der lever, milt, en water-blaze, ze zuiveren de Nieren, en de Blaas, heelen de wonden en breuken: als ze uitwendig gebruikt worden, zyn ze goet tegens de bedervinge aan 't tand-vleeſch, zwellingen der Amandelen en lel, ontſteekinge in de ſlok-darm.

HEPATICUS, word gemeenlyk gezegd van dat geene, 't welk tot de lever behoorende is, alzo zegd men

HEPATICA ARTERIA, en VENA, **de ſlag/ en bloed-ader der lever.**

HEPATICI DUCTUS, **de lever-gangen.**

HEPATICUS FLUXUS, **de lever-bloed/** Zie *Fluxus Hepaticus.*

HEPATICA MEDICAMENTA, middelen dewelke tegens de lever-ziekte verordineert worden, deze zyn *Herb. Abſinth. Abrotan. Carduibenedict. Centaur. min. Chamædr. Chamæpyt. Epatic. nobil. Fumar. Quinquefol. Scord. flor. Aquileg. Borrag. Geniſt. rad. Petroſelin. Paſtinac. Raphan. aq. Hepatic. Myns. Sp. aperitiv. Arcan. duplicat. rad. Cichor. condit.* &c. deze alle worden tegens de geel-zucht *Scirrhi*, en verſtoppingen der lever gebruikt.

HEPATICI, worden die geene genoemt die aan een lever-ziekte zyn, doch de oude noemden maar die geene *Hepatici*, wel kers lever *geinflammeerd* geweeſt was.

HEPATIS INDURATIO, een **verharding der lever/** deze heeft met de verſtopinge der lever eenderlei oorzaak en geneezinge, Ziet hiervan in 't volgende.

HEPATIS INFLAMMATIO, een **Ontſtekinge** der lever, dit is wel een buitengewoone toeval, doch hy heeft met de *inflammatio* van andere deelen een en dezelfde oorzaak; in 't byzonder geven tot deze ontſtekinge gelegentheit, een kneuzinge, of een ſteek der lever, zwaare vallen op de rechter-zyde, enz. de genezinge word gemeenlyk ondernoomen, als die van *inflammatien*, hierom zo zyn dienſtig alle *Antipleuritica*, als *Corn. Cerv. S. ign. ppt. Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *Martial. Bezoardic. mineral. jovial. Sal. vol. Corn. Cerv. Viper. Nitr. depurat. Sacchar. Saturni*, *Camphora* &c. *Miſt. Simpl. liq. Corn. Cerv. ſuccinat. Sp. Nitri dulcis*, doch van te vooren moet eene *Venæ ſectio* gedaan worden. Uitwendig zyn daarby dienſtig veelderlei ſtovingen beſtaande uit *Aq. flor. Chamomill. Sambuc. Hyosciam. Plantag. Nymph. Lilior. albor. Roſar. Spirit. vini Camphorat.* met *Nitr. depurat.* ofte zalven uit *Unguent. Dialth. ol. Abſinth. Aneth. Camphor.* &c.

HEPATIS OBSTRUCTIO, een **verſtoppinge der lever /** heeft gemeenlyk tot haar oorzaak een zuur, of een taien ſlym, hierom worden daartegen gebruikt *Martialia* vermengd met andere *Abſorbentia* en *Laxantia*, deze worden aangepreezen om voor een tyd-lang te gebruiken, als ook de *tinct. Tartari ſimpl.* en *comp. tinct. Antimonii*, *tartariſat. Eſſent. Myrrhæ*, *Elix. pptis. comp.* &c.

HEPATITIS, is *inflammatio Hepatis.*

HERBA, **Kruid /** beſtaat uit tedere en lange vezelkens, het draagt bloemen en Zaad.

HERBA APOSTEMICA, Zie *Scabioſa.*

BENEDICTA, Zie *Caryophyllata.*

JUDAICA, Zie *Sideritis.*

MURALIS, Zie *Parietaria.*

GAPPA, Zie *Senecio minor.*

PARALYSIS, Zie *Primula veris.*

PEDICULARIS, Zie *Staphiſagria.*

SANCTI GERHARDI, Zie *Podagraria Herba.*

STELLÆ, Zie *Coronopus hortenſis.*

TRINITATIS, Zie *Hepatica nobilis.*

HERBARIUM, een **Kruid-boek/** is zodanig Boek waarin beſchreeven zyn de Kruiden, derzelver wasdom, en krachten, ook vind men wel in dezelve haare af-

afbeeldingen in koopere en houte plaaten.

HERBARIUM VIVUM, een levendig Kruid-boek / is gemeenlyk een van grauw-pampier gemaakt Boek, waar in de verſch vergaderde Kruiden gelegt, en in 't zelfde gedroogt worden.

HERCULUS BOVII, is een *Præcipitatio* beſtaande uit *Mercurius* en *Aurum.*

HERCULEUS MORBUS, Zie *Epilepſia.*

HEREDITARII MORBI, Zie *Morbi.*

HERMAPHROTIDUS, een Kwezel; *BLANCARD* in zyn *Lexic. med.* noemt zulke menſchen man wyf; het is zulk een menſch die de geboorte leeden van beiderlei kunne heeft, zo dat hy te gelyk een Man en Vrouwe is. (*a*)

(*a*) Al wat 'er ook door de Schryveren van deze Wan-ſchepzelen gewaagt word, heeft my nooit kunnen voldoen of overtuigen, dat 'er ooit zulke menſchen geweeſt zyn, aan welken men twederley geboorte leeden, of teel-deelen te gelyk heeft gevonden; 't komt my te meer voor maar fabelachtig te zyn, om dat men zegt dat altyd de vrouwelykheid, of de teel-deelen van de vrouwelyke ſexe 't meeſt gezien worden, of dat ze meer vrouw als man zyn: wy willen wel niet ontkennen dat 'er in de natuur zeker veele verborgentheeden, die voor ons als tot nochtoe verborgen, en onbekend zyn; doch dat dit maar verçierſelen zyn, dewelke van alle tyden onder 't gemeen verſpreid geworden, of door de geeſtigheid der Schilders bedacht, of door onkunde van dezen of geenen uitgeſtroid, die geen kennis in de Ontleed-kunde gehad heeft: of eer dat dezelve noch bekent was, is by ons een vaſte veronderſtellinge, en byna onwederſpreekelyke waarheid: wy zullen kortheids halve maar als ter loops zeggen, hoe dat deze Fabel naar onze gedachten verſpreid geworden is. Wy weten dat de *Clitor* in de ſcheede der vrouwen natuurlyk is en zyn moet: deze groeit by zommige zo lang dat hy zelfs buiten de ſcheede hangt, en aan de manlyke roede gelyk is, gelyk hiervan verſcheide voorbeelden aangehaalt zyn door *TULPIUS*, *RHODIUS*, *PANAROLLUS*, *GRAAFIUS* en meerandere, deze nu daar buiten hangende word zomtyds opgeſpannen en vertoont die gedaante zo even door ons genoemt; nu is 't zeker dat zodanige vrouwen onbequaam zyn tot 't ontfangen, hierom meenen wy dat 't of door laſt der Overheeden kan geſchied zyn, als zodanige vrouwen getrouwd waaren, en van den man onbequaam gevonden wierden, dat ze als dan bezigtigd, en voor *Hermaphroditen* verklaart geworden zyn; of dat die geene die zulke uitgroeijnge beſpeurden, dit hebben bekend gemaakt, zo 't geringe menſchen waaren om eenig geld te trekken, voor de bezichtiginge die zy vergunden, of aan de Schilders, of aan andere nieuws-gierige. 't Geene ons 't meeſt in dit ons gevoelen doet volharden, is zo als wy van te voren gezegd hebben, dat men altyd zegt, dat de vrouwelyke leeden overhellende zyn; doch wy willen ons gevoelen aan niemand opdringen; maar een yder heeft vryheid om te denken wat hy kan en wil, zo als wy ook doen.

HERMETICA MEDECINA, de Hermetiſche Medicyn / word genoemt die Genees-kunde, die de oorzaaken der ziekten ſtelt te zyn, een zout, ſwavel, en *Mercurius*, en die de allerkrachtigſte Geneesmiddelen niet alleen uit de *Vegetabilia* en *Animalia*; maar ook uit de *Mineralia* maakt.

HERMODACTYLUS, Hermodactyl-wortel / is een lang-achtig, ronde, breede, en als te zaam geperſte wortel, hebbende de gedaante van een hart, ze is van buiten roodachtig wit, en van een zoeten en ſcherpen reuk, ze word uit Syrien over Smirna en Aleppo gebracht. *AMMAN.* in *Charact. Plant. nov. pag.* 420. meent, dat deze wortel is van een vreemde zoort van liſch of lelien-bloemen / dewelke *Iris tuberoſa, flore obſcure viridi* genoemt afkomſtig is, de beſte van deze wortel moet zyn groot, vaſt, en ſwaar; van buiten rood-achtig, en van binnen wit, noch verſch, edoch zo veel als 't mogelyk is uitgedroogt. Ze purgeert 't ſlym, en voert het water af van de leeden, en word hierom genoemt *Anima Articulorum* of de Ziele der leeden, ze word ook tegens de Jicht gebruikt; de *doſis* is in *Subſtantia* ʒj. tot ʒij. in *infuſio* ℥ß. uitwendig word ze gebruikt tot de Foncanel-kogelkens.

HERMODACTYLUS SPURIUS, Zie *Colchicum commune.*

HERNIA RAMEX, betekend gemeenlyk een breuk, deeze zyn veelderlei, om dezelve naauwkeurig te verhandelen, zo ſtaat aan te merken, dat 'er zyn drie zoorten, de eerſte word genoemt OMPHALOCELE, of HERNIA UMBILICALIS, de Navel-breuk (2) BUBONOCELE, of HERNIA INGUINALIS, de lies-breuk / en (3) OSCHEOCELE of HERNIA SCROTALIS of ſak-breuk / waar toe men noch met recht een breuk van de wonde bren-gen

gen kan, wiens plaats zo naauwkeurig niet kan benoemt worden, het voornaamſte *ſubjectum* of lid, 't welk van de breuken aangetaſt word, is 't qualyk *geconformeerde*, of *gedilateerde*, of geſcheurde *peritonæum.* De oorzaaken der breuken zyn zeer verſchillende, want de door 't *gerelaxeerde* of geſcheurde *Peritonæum* gevallene darmen maken eene ſwellinge, en deze word ook gemaakt door 't net, water, ofte winden, of van een vleeſch-achtige uitgroeijnge die om de ballen gegroeit is. Noch meer andere oorzaken zyn 'er die denzelven kunnen maaken, als een verhinderde *reſpiratio*, ſchreeuwen, ſterk blaazen, ryden, ſterke perzinge, 't optillen van zwaar gewicht, dikwils en geweldig braaken, moeilyke baaringe enz. van deze verſcheide oorzaaken verkrygen de breuken ook verſcheide benaamingen, zo dat die geen die uit de eerſte oorzaak ontſtaan is, genoemt word ENTEROCELE, of HERNIA INTESTINALIS, darm-breuk / uit de andere EPIPLOCELE, of HERNIA OMENTALIS of ZIRBALIS, Net-breuk / uit de derde HYDROCELE, of HERNIA AQUOSA, water-breuk / uit de vierde PNEUMATOCELE, of HERNIA VENTOSA, wind-breuk / uit de vyfde SARCOCELE, of HERNIA CARNOSA, vleeſch-breuk / en uit de zeſde CIRSOCELE, of HERNIA VARICOSA, ader-breuk. Indien het gebeurd dat de oorzaaken verdubbelt zyn, zo bekoomen de breuken ook dubbele naamen, als ENTERO EPIPLOCELE, Darm en Net-breuk, HYDROPNEUMATOCELE, water en wind-breuk / enz. De tekenen dezer oorzaaken kan men uit 't taſten der ſwellingen gewaar worden, want men zal immers wel de darmen kunnen onderſcheiden van 't net of van de winden, of van 't water, of van de vleeſch en ader-ſwellingen, welke twee laatſte maar alleen in de bal-zak gevonden worden. By de genezinge des darm-breuks die noch meeſt aan de breuk-ſnyders tot heeden over gelaaten word (*a*) heeft men twee zaaken waar te neêmen (1) dat men de darmen op haare natuurlyke plaats brenge, (2) dat men belette dat ze niet weder uitvallen. Het eerſte word uitgevoert door een konſtigen Hand-greep, of door 't *Emplaſtrum magnetic. Arſenical.* op de lendenen te leggen; doch dewyl de blazingen en de *Feces* in de darmen zeer dikwils zo veel nadeel toebrengen en beletten dat de inbrenginge niet wel kan gedaan worden; zo doet men de opblaazingen verdwynen door 't *decoctum Sem. quat. Calid. min. cum Vino*, en de verharde *Feces* worden met verzachtende Clyſteeren zacht gemaakt: Het twede, dat is 't uitvallen verhindert men door te zaamtrekkende pleiſters uit *Sangu. Draconis, Sarcocoll. pulv. Gallar. Nuc. Cupreſſ. Maſtich. Thus. Gummi Ceraſor. Succ. Conſolid. major.* Zeker *Empyricus* heeft *Litbargyrium Arget.* met Azyn gekookt, en met een doek daar op gelegt, voor een *Arcanum* gehouden; een ander die een Italiaan was gebruikte *Ol. infuſ. Been* met *Roriſmarin.* en *Aſellis*, in de *acta Lipſienſ. Supplement. Tom. I. pag.* 603. word deze plaaſter als wat zonderlings aangepreezen

℞. *Maſtich.* ℥ß.
Laudan. ℥j.
Nuc. Cupreſſ. exſiccat. Num. iij.
Hypociſtid.
Terræ Sigillat ana ʒj.
Picis nigri ℥iij.
Terebinth. Venet.
Ceræ flav. rec. *ā* ℥j.
Rad. Conſolid. maj. ℥ß.
f. Emplaſtrum.

Deze plaaſter word alle tien daagen vernieuwt en drie of meer maanden gedraagen. Inwendig kan men gebruiken *Conſolidantia*, uit *Perfoliat. Plantag. Herniar. Sanicul. Jacea alb.* en *Quinquefol.* onder-

(*a*) 't Is waar gelyk onzen Heer Schryver in zyn tyd gelieft te ſpreeken, dat men dezen Chirurgicaalen Hand-greep, als ook meer van deze zo nuttige Operatien overliet aan de breukſnyders, markt-ſchreeuwers of diergelyke zoort van menſchen; doch wy durven thans in Nederland roemen Mannen te hebben, die zo wel in dezen, als in alle andere heel-kundige handgreepen zeer ervaaren zyn, zo dat wy geenzints genoodzaakt zyn, onze toevlucht tot dat zoort van menſchen te neemen, want onlangs hebben wy noch gezien zekere afbeeldinge van een darm-breuk, die geſneeden was van eenen Mr. *J. STYGER*, deze breuk gelyk ik hem in de plaat beſchouwd heb, was wezentlyk al een der grootſte van die breuken die ik ooit gezien heb: meer zouden wy kunnen aanhaalen van deze en diergelyken voorbeelden tot lof onzer Land-genooten: doch 't zal beter zyn, dat wy zulks over laaten aan andere, die ook wel genegen zyn, aan yder zyn behoorlyken lof te geven, en niet te wygeren volgens de les van den grooten *ERASMUS.*

dertuſſchen moet de lyder eenige weeken ſtil leggen, of met een goeden breuk-band voorzien zyn: Deze Genezings-wyze is ook goet in een *Hernia omentalis*. Doch *Hydrocele* word als de water-zucht, en *Pneumatocele* als de wind-zucht geneezen: *Sarco* en *Cirſocele* worden als *Teſticuli Venerei* geneezen (*a*) Ziet zulks op haare plaatzen.

HERNIA GUTTURALIS, Zie *Bronchocele*.

HERNIA UTERI, een moeder-breuk/ word met de boven genoemde *adſtringentia* geneezen, Zie hierover meer onder den tytel *Uteri procidentia*.

HERNIARIA, MILLEGRANIUM, Breuk-kruid/ duizend-koorn/ duizend-grein/ groeit op de Bouw-landen op zand-achtige plaatzen, en zomtyds ook aan de Oevers, 't bloeit in de maanden Juny en July: 't word by uitnemendheit gepreezen tegens de breuken, 't zy dat 't zelfde in of uitwendig gebruikt word, 't heeft hierom ook dezen naam ontfangen; het dryft ook den ſteen en 't graveel uit de nieren en blazen; het is ook een uitnemend wond-kruid: Men heeft hiervan *Aq. deſtillat.* *PLATERUS* maakt ook gewag van de *Conſerva*.

HERPES, HERPETON, als ook SERPIGO, dau-worm/ de wolf/ is een *geexulcereerde inflammatio* der huid vergezelſchapt met blaaren en droogheit derzelve: men vind twederlei zoort, als *Herpes miliaris* en *eſthiomenos*, of *exedens*: *Herpes miliaris* is als een dauworm uit kleine *puſtulæ* als gierſt in een loopt: en *Herpes exedens* is, dat als de *puſtulæ* door breeken, de huid diep is, en de blaasjens rondom *exulcereeren*, het is een langduurig toeval zonder koorts. Boven deze zyn 'er ook noch andere zoorten, als *ſiccus* de drooge, deze word alzo genoemt als 'er geen *ſerum* by is; *Humidus* of de natte word die genoemt alwaar veel *ſerum* by is, en de derde zoort word genoemt *Sordidus* of de vuile, dat is die geene waaruit een ſtinkende wei loopt: alle deze zoorten van dau-worm, worden geneezen als de drooge en natte ſchurft of krauwagie ziet zulks op zyn plaats.

(*a*) Ze worden wel zo behandelt; maar zelden of nooit mag men zeggen zo geneezen, want 't is niet doenlyk deze daar na toe gevloeide ſtof geheel en al te doen verdwynen, en de zo ſterk uitgerekte vaten wederom in haare voorige gedaante te brengen; doch dit geſchied ook nooit by 't geneezen der *teſticuli venerei*, zo dat meeſt altyd de vleeſch-breuken als ze zo groot en hard geworden zyn, dat men voor grootere ongemakken vreeſt, moeten geſneeden worden; doch als zy zo groot geworden zyn, volgt na de Operatie dikwils de dood.

HERPES SQUAMMOSUS, Zie *Impetigo*.

HETEROCRANIA, Hooft-pyn die eene van beide zyden des hoofts bezet/ ze komt in oorzaak en genezinge overeen met *Cephalalgia*.

HETEROGENUM, meer-daantig/ veel-daantig/ dat is als 'er tot 't bloed, of tot de geeſten iets dat oneigen of wanſtaltig is, komt by voorbeeld dat men in de koortzen beſpeurt draijngen, beroertheid enz.

HEXIS, de geſteltheid des lichaams/ dat is dat 't lichaam een goede geſteltheid heeft.

HIDROA, Sweet-puisjes/ om de ſchaam-deelen, Zie *Sudamina*.

HIDROCRITICA, oordeel uit Sweeten/ oordeelen die uit 't zweet genoomen worden.

HIDRONOSUS, de Engelſche zweet/ zweet-koorts/ Zie *Sudor Anglicus*.

HIDROTICA, Sweet-middelen/ Zie *Sudorifera*.

HIERA PICRA, heilig-bitter/ is een *Electuarium* 't welk beſtaat uit *Aloë Succotr.* *Aſarium*, *Cinnamomum*, *Crocus*, *Maſtiches*, *Spic. indic.* *Xylobalſamum* en *Mel*.

HIERACIUM MINUS, PULMONARIA GALLICA, Havik-kruid/ is een uitnemend longen kruid, 't zelfde is voornamentlyk goed tegens 't bloeden-ſpouwen. (*a*)

HIEROGLYPHICE NOTÆ, zo worden genoemt de liniën en ſtreepen in de handen, waaruit de leugenachtige *Chiromantia* des menſchen geluk en ongeluk voorzegt.

HIPPOCAMPUS, of PEDES HIPPOCAMPI, zyn de twee uitwaſſen der herzen kaamer in 't bekkeneel/ ze zyn dus genoemt wegens haare gedaante.

HIP-

(*a*) Schoon dat onzen Schryver hier 't hoogduitſche woord Coſte-kruid/ dat is by ons *Balſamina*, gebruikt twyffelen wy geenzints of hy verſtaat daar door 't bekende HIERACIUM MINIMUM of QUINTUM, dat is 't allerkleinſte of de vyfde zoort van Haviks-kruid.

Hippoglossum, Uvularia, (*a*) Tongen-blad / Keel-kruid / dit kruid groeit op ſchaduwachtige plaatzen op de Bergen; het kruid is dienſtig tegens den ſteen, het dryft de pis en de winden, de wortel is goet voor de breuken der kinderen, als ook voor de moeder-ziekte, en moejelyke baaringe (*b*).

Hippolitus, een Paarde-ſteen / word ook genoemt Bezoar Equinum, om dat hy zo wel in gedaante als in krachten met de *Bezoar*-ſteen veel gelykheid heeft; deze worden in de maag en darmen geteelt, en wel zo, dat geduurig de eene ſchilfer over de ander groeit, ze worden zomtyds in de paarde-miſt gevonden.

Hippomanes, is de nageboorte / en de vliezen die met 't baaren der paarden buiten geſlooten worden, ze worden voor een *Philtrum* gehouden.

Hippopotamus, een Water-paard / een Nyl-paard / 't word aldus genoemt om dat de kop eenigermaten na de kop van een paart gelykt, het is 't grootſte onder de *Amphibia*, en word van *BARTHOLINUS* met recht onder de *Phoca* of Zee-kalveren getelt. Hier ſtaat aan te merken dat door den *Bebemoth* waar van *JOB* in 't 40. Cap. vs. 10. gewaagt, dit dier verſtaan word. De tanden dezes diers *Dentes Hippopotami* zyn groot en dik omtrent twee voeten lang, en van booven een halven voet dik, van buiten zyn dezelve grauwachtig, en van binnen wit, ze zyn zo hart, dat als men ze te zaam ſlaat 't vuur daar uit vliegt; ze worden uit Æthiopien gebracht alwaar dit Dier by de Rivier den Nyl 't meeſt gevonden word; deze tanden worden voor een zonderling *Antepilepticum* en *Antispasmodicum* gehouden, ze dryven den ſteen, bevorderen de naa-geboorte, en de baaringe, ze zyn ook dienſtig tegens de bloed-ſtortingen, en voor de ontſteltheid.

Hippus een gebrek der oogen, beven de oogen / dat is als de oogen geduurig t'zidderen en beeven.

Hircismus, Hircus, ſtinken als een Bok, is een gebrek in 't zweet.

Hirculus, Geite-Bokjen / is een kruid, 't welk een onaangenaamen; en by na ſtinkenden reuk heeft, hier meede word dikwils de Luiker ſpyk vervalſcht.

Hirudo, Hirudines, Bloed-zuigers / zyn lang-achtige ſwarte dierkens, die een byzonder vergenoegen hebben om menſchen bloed te zuigen, ze houden haar op in Rivieren en putten, hierby is 't noodig dat men agt geve, ten eerſten op haare geſteltheid, men moet die niet gebruiken d'welke een grooten kop hebben groen, en glinſterende zyn, en welkers rug wol-achtig, en met donkere ſtreepen geteekend is, en die haar ophouden in putten, en ſtinkende wateren; want deze hebben dikwils ietwes by haar dat *virulent* is, en worden voor vergiftig gehouden: in tegendeel zyn die geene de beſte dewelke zyn lang, en ſmal, die een kleinen kop en rooden buik hebben, en die haar ophouden in klaare vloejende wateren, hierom is 't ook dat de Heelmeeſters ze altyd in zuiver water waar in een weinig zuiker bewaaren, voor dat ze gebruikt worden, om dus van dezelve weg te neemen alle onzuiverheid. Zommige Heel-meeſters bewaaren dezelve een half jaar in zuiver water, op dat de ſchadelyke ſcherpte van haar geſpoelt worde, en dat ze hongerig zynde, zo veel te beter als ze gebruikt worden zuigen.

Ten tweden moet men acht geven op de plaats waar op ze gezet worden: men zet dezelve gemeenlyk op de deelen alwaar de bloed-vaaten te zien zyn, als aan de ſlaapen, op de gulde-ader, als ze gezwollen is: doch hierby moet men wel acht geven dat ze niet in den aars-kruipen, en moejelyke toevallen veroorzaken; hierom moet men zo lange daarop acht geven tot ze vaſt gezoogen hebben, en alsdan vallen ze niet lichtelyk af; doch als 't gebeurt dat ze in den aars gekroopen zyn, zo moet men clyſteeren gebruiken uit *Cin. Clavellat. Sal. Commun.* of *Corn. Cerv.* waarvan ze gedood worden. Ze worden ook gezet op de ader-breuken, als 't bloed tuſſchen de aderen verſtikt is, als ook in de jicht, heupe-pyn enz. doch weeſt voorzichtig, dat gy dezelve niet laat zuigen op de gevoelige plaatzen, want

(*a*) Dit kruid word ook genoemt Hippoglosson, Hypoglosson, Epiglosson, Laurus Alexandrina, Laurus Idæa, en Bonifacia.

(*b*) Deze wortel heeft een verwarmende en te-zaamtrekkende kracht: waar door ze de baringe bevordert, de nageboorte, als ook alle onzuiverheeden uit de baar-moeder dryft, en de maandelykſche ontlaſtinge der vrouwen verwekt.

want 't gaat 'er zo mede als met de beenſteek.

Ten derden op de manier en wyze om dezelve te *appliceeren*; alſchoon dit Dierken een groote begeerlykheit heeft om menſchen bloed te zuigen, zo gebeurt 't dikwils dat zy 't niet willen doen, en geenzints daartoe te brengen zyn: Hierom is 't noodig dat men 't zelve beſtryke met pennen, waaraan bloed zit die eerſt verſch uit de vlerken der jonge hoenderen of duiven getrokken zyn, of dat men de plaats open maake met een ſteekje: andere waſſchen denzelven eerſt af met ſchoon water, en beſtryken ze daar na met zuiker enz. zy hangen alsdan zeer ſchielyk vaſt, en zyn heel greetig om bloed te zuigen. Zy hangen zo lange vaſt, tot ze vol gezoogen zyn. Wil men een grotere quantiteit bloed hebben, zo verkrygt men zulks als men ze op haar einde een weinig kwetſt, of dat men haaren ſtaert een weinig met de ſchaar afknipt, voornamentlyk vloeit 'er een groote menigte van bloet als ze met de waaſſem van warm water gebaad worden.

Ten vierden op 't afneemen van dezelve; als de Egels vaſt hangen, bloeds genoeg gezoogen hebben, en dat ze niet van zelfs willen afvallen, zo moet men dezelve niet met gewelt afſcheuren, want zy laaten haare Zuig-buis in de huid zitten waar door quaadaardige verſweringen veroorzaakt worden, ja zelfs word hier door wel de dood veroorzaakt: hierom moet men daarmeede omzigtig te werk gaan, en ſtroien een weinig zout, aſch, of *Sal. vol. Corn. Cerv.* daarop, zo zullen zy haare ſpyze ſchielyk verlaaten, zich te zaam trekken, en afvallen. Indien 'er noch bloed na dat ze afgevallen zyn, uit de plaats druipt; zo gebruike men *Adſtringentia*, als *terra Sigillat.* fyn gewreeven tegel enz. Nu is eindelyk de vraag wat voor bloed, dat 'er door de Egels afgezoogen word? Het antwoord is, dat ze beminnen 't ſwarte, galachtige of 't melancholyke bloed, 't welk na het zeggen der nieuwe Genees-heeren is 't dikke en zuure bloed, 't welk betoond word door 't *Experiment* van *BORRICHUS* in de *Acta Haffnienſia*, want als hy in 't water waar in de Egels waaren, *Sp. Vitrioli* droppelde, gongen ze zeer vlytig of geduurig doch als hy 't *Sal. vol. Corn. Cerv.* daarby dede, ſtierven ze heel ſchielyk, want ze hebben een afkeer voor de ſcherpe zouten, en dit is ook de oorzaak, waarom ze voor 't bloed der *Scorbutici* vlieden, om dat 't zelfde met veele zouten aangevult is. (a)

HIRUNDINARIA, Zie *Vincetoxicum* en *Chelidonium minus*.

HIRUNDO, een **Swaluw**/ de jonge gedroogde Swaluwen worden tot poeder gemaakt, of als een *Amuletum* tegens de vallende ziekte gepreezen; ook maakt men daarvan 't *Aqua Hirundinum cum Caſtoreo*: men zegt dat 'er in de maage van de jonge Swaluwen ſteenen gevonden worden, dewelke genoemt worden *Lapides Chelidonii*, deze worden zeer gepreezen tegens de ziekte der oogen, en tegens de vallende ziekte, het geheele Swaluwen-neſt tot een pap gebruikt, is een bekend middel tegens de bruine.

HISPIDULA, Zie *Auricula muris* en *Piloſella minor*.

HOMO, de **Menſch**/ is 't allereedelſte en volmaakſte Schepzel, beſtaande uit twee wezentlyke deelen, uit Ziele en Lichaam; hierby ſtaat aan te merken dat de eigenſchap der Ziele is, onſterfelyk te zyn, en dat dezelve uit geen ſtoffelykheid beſtaande is, doch de deelen des Lich-

(a) Onzen Schryver heeft deze verhandelinge over de egels zodanig gedaan, dat wy geenzints twyffelen of den lezer zal daar uit veel voordeel trekken, doch wy kunnen niet voorby gaan, maar zullen noch met een woord aanroeren de fraaje zinſpeelinge en uitdrukkinge onzes Schryvers op de vraag en antwoord: *wat voor bloed door de egels gezoogen word? ze beminnen het dikke bloed enz.* dit gezegde zal miſſchien van veelen tegen geſprooken worden, als of 't onmogelyk was dat deze dieren een onderſcheid in deze bloed-deeltjes kunnen maaken; immers 't ſchynt ook wat oneigen te zyn, aan zulke diertjes diergelyken vermoogens toe te ſchryven, 't kan zelfs qualyk door de reeden getoond worden; my aangaande 'k wil wel bekennen eenige jalouſie in my te gevoelen over de edelheid en kundigheid van die kleine diertjes in dezen, doch wat zullen wy zeggen, 't heeft onzen Schepper zo behaagt, om ietwes byzonders in 't een en ander dier te leggen, dat wy niet in ſtaat zyn, te kunnen naſpeuren: doch wy zyn genoodzaakt om den draad dezer aanmerkinge te breeken, wenſchende den Lezer onder het lezen toe onze gedachten, die wy wenſchen te hebben in dezen.

Lichaams, zyn drie, als *Spiritus*, harde deelen, en ſappen. De goede menſch, want voor hem is doch alles ten goeden geſchaapen, moet met veele zyner deelen de Apotheek vercieren, als daar is 't *Cranium*, *Uſnea*, *Spiritus* en *Sal volatil.* de *Menſes*, en *Urina*, *Cerumen Aurium*, *Placenta uterinum*, ja zelfs de *Excrementa*, die anders genoemt worden 't *Emplaſtrum Aureum* &c. doch of 'er geen beter Genees-middelen, of ten minſten die in krachten aan deze gelyk zyn by andere dieren gevonden worden, zulks laaten wy over aan 't oordeel van andere, zo dat men met recht 't onbehoorlyke menſchen vreeten kan achterwege laaten.

HOMOGENEÆ PARTICULÆ, eendaan-tige deeltjens/ worden die geene genoemt, dewelke zuiver, onvermengd, en in allen deelen gelyk zyn.

HOMO SENEX, Zie *Aurum.*

HOMOPLATA, Zie *Os.*

HOMUNCIO, HOMUNCULUS, een klein menſch.

HOMUNCULUS PARACELSI; de Paracelſiſche menſch/ deze wilde op een *Chymiſche* wyze zonder Vader of Moeder uit Menſchen zaad een menſch maaken, 't welk *ETMULLER Tom. I. p.* 495. met recht onder de *non-entia Chymica* rekent.

HOPLOMOCHLION, zo word genoemt een Chirurgicaal inſtrument, 't welk aan 't geheele Menſchelyke lichaam kan *geappliceert* worden.

HORÆA, Zoomer-vruchten/ HORARII FRUCTUS, Zie *Fructus.*

HORDEATUM, PTISANA, Gerſten-water/ is een vloeibaar Genees-middel, 't welk gemeenlyk uit geparelde gerſt met andere *Ingredienten* als Corinten, Foelie, Citroen-ſap enz. om te verſterken gemaakt word.

HORDEUM, HORDEOLUM, is een harde en wit-achtige ſwellinge van buiten aan 't oog-lid: hebbende tot zyn oorzaak een taai, grof bloed, 't welk in de *Pori* der oog-leeden is komen te ſtikken; hier toe word gelegentheid gegeeven door de quade Levens-wet, als ook dat men de oogen wryft met ſmeerige, en onzuivere handen. Men gebruikt daar tegen een *unguent.* uit *Calc. vivæ*, en *Vitriolum Calcinati* met hoonig gemengd, doch men moet wel zorge dragen, dat niet de oog-appel hiermede geraakt worde; Zie hier-van meer by den tytel *Grando.*

HORDEUM GALATICUM, Zie *Oryza.*

HORMINUM, GALLITRICHUM, SCLAREA MAJOR, Scharleye (*a*) word in de hooven aangequeekt, ze bloeit in de maanden Juny en July, de blaaderen veroorzaaken dronkenſchap, en prikkelen aan tot de Venus-luſt, verdryven de bedervinge van 't tand-vleeſch; de *Eſſentia* die daar van gemaakt word met *Sp. vini* is goet voor 't kolyk en de moeder-plaag.

HORROR, een koude/ yzinge/ zo zegt men de huid yſt of grilt. (*b*)

HOUATTE, of HOUETTE, zo word van *POMET* genoemt een zoort van Boom-wol, dewelke groeit op een Kruid 't welk genoemt word APOCYNUM, CYNOCRAMBE, dit Kruid groeit overvloedig omtrent Alexandrien in Egypten op vochtige en moeraſſige plaatzen.

HUMECTATIO, een bevochtiging/ is dat de verdikte dingen met eenig vocht heel zagjes beſproeit worden, zo dat ze eenigzints nat zyn. Deze *operatio* word gedaan met verſcheidene *liquores*, dat is zomtyds met oliachtige, zomtyds met geeſtryke, zuure, waterachtige enz. al na dat de *Chymicus* zyn oogmerk zoekt te bereiken, het zy om te doorweeken, te verbeeteren, of om 't langer te doen duuren, of om eenig ander inzigt.

HUMECTANTIA (*c*) vogtigende middelen/ zyn die geene, dewelke overvloedig *Serum* maaken, dit geſchied niet alleen door

(*a*) Dit kruid is weinig met den naam van HORMINUM bekend, maar meeſt met de andere naamen, daar zyn vierderly zoorten van Schazleije de eerſte zoort word genoemt GALLITRICUM of GALLITRICHUM, ORVALA, TOTA BONA, MATRISALVIA &c. De twede zoort word genoemt, ORVALA ALTERA, de derde zoort ORVALA TERTIA, en HORMINUM LUTEUM, de vierde zoort word genoemt HORMINUM SILVESTRE; doch dat kruid 't welk eigentlyk den naam van HORMINUM draagt is een kruid, dat ook genoemt word GEMINALIS, 't heeft by ons geen naam.

(*b*) *BLANCARD* in *Lex. medic.* zegt, dat 't is een ligte zoort van *convulſie* rakende de buitenſte deelen des lichaams, het is een minder zoort zegt hy als *Tremor.*

(*c*) Ze worden ook genoemt HUMIDANTIA MADEFACIENTIA, en MADEFACTIBILIA.

door *Aquoſa*, maar ook door *Mucilaginoſa*, om dat ze de jeu van de wei eenigzints vermeerderen; deze nu zyn *Mucilag. Sem. Cydonior. Pſyllii*, *Gelatina Corn. Cervi, Eboris*, *Rad. Athææ Malv. Atriplic. Betæ, Parietar. Mercurial. Violar. decoct. Borrag. Bugloſſ. Lilior. Albor. Malv. Verbaſc. Violar.* Deze alle zyn voornamentlyk goet tegens grooten dorſt, heeſchheit, droogehoeſt, verkoudheit, en hardlyvigheid.

HUMERARIUS, word gezegt van dat geene 't welk tot de ſchouder behoort, alzo zegt men *vena* en *Arteria humeraria*, der ſchouder-bloed- en ſlag-ader.

HUMERUS, Zie *Os*.

HUMOR, HUMORES, vloeiende-vochtigheeden / deze zyn of *laudabiles* of deugdzaame als 't bloed, de wei, melk, 't zaad, en 't melk-zap; of *non laudabiles*, ondienſtige, gelyk de pis, 't zweet enz.

HUMORES OCULORUM, de vochtigheeden der oogen / waarvan 'er drie zyn, als (1) *Humor aqueus*, 't water-achtige, (2) *Humor Cryſtallinus*, 't Kryſtal-achtige, en 't (3) *Humor vitreus* 't glas-achtige, zoek derzelver Beſchryvingen onder de behoorlyke Tytels.

HUMORES SECUNDINÆ, 't water na de baaringe.

HUNGARICUS MORBUS, Zie *Ungaricus morbus*.

HUSO, Huis / is een groote viſch, waarvan de huis-blaazen afkomſtig zyn, Zie *Ichtiocolla*.

HYACINTHUS, Hiacint / is een doorſchynende goud-geele, en rood-achtige Steen, vlammende als vuur, doch zommige zyn ook zo rood als een Schar-laken, en worden voor de beſte gehouden; ze worden in Indiën, en Moorenland gevonden, ook groeijen 'er zommige in Bohemen, dewelke in verw niet ongelyk zyn aan 't *Vitrum Antimonii*. Ze worden zeer gepreezen tot 't in en uitwendige gebruik tegens de peſt, en andere beſmettende ziektens, hier toe ſtrekt ook de daarvan gemaakte *Confectio de Hyacintho*.

HYDARTHROS, Zie *Meliceris*.

HYDATIS, een water-blaasjen / is een vetachtige *Subſtantie* als een ſtukjen ſmeer 't welk onder de huid van 't bovenſte ooglid zit; of 't is een zachte ſwellinge, die 't geheele oog-lid bezet, en door zyn water-achtige ſwaarte, het geheele oog lid nederdrukt. Zo dit gebrek niet verouderd is, verdwynt 't zelfde zomtyds, door 't dikwils beſtryken met ſpeekzel, doch meeſtentyds moet 't geſneeden worden, voornamentlyk als 't geſwelletje in een eigen vlies beſlooten is, na de ſnydinge word 't *Album Ovi* in *Aq. Roſar. Solut.* en 't *Empl. defenſivum* daaropgelegt.

HYDATIDES, de water-blaasjens in de eyeren der Baar-moeder by de Vrouwen.

HYDATOIDES, waterachtige vochtigheit in 't oog.

HYDRAGOGA, worden die purgeermiddelen genoemt, dewelke voornamentlyk de water-achtige vochtigheit buiten 't lichaam voeren: Deze zyn

Succus Ireos noſtrat. ℥j-iij.
Tamarindor. pulp. ℥j.
Sambuc. Cortex. med. in infuſ. ℥ß.
Pulv. rad. jalapp. ʒß-℈ij.
Reſin. jalapp. gr. xvj.
Gumm. gutt. ℈ß.
Aurum fulminans gr. vj-vii. (*a*)

HYDRARGYRUM, Zie *Argentum vivum*.

HYDRELÆUM, een *Mixtuur* uit water en oly.

HYDRENTEROCELE, een neervallinge der darmen te gelyk met water in 't klootzakje.

HYDROA, Zie *Sudamina*.

HYDROCARDIA, betekend by *HILDANUS Cent. I. obſerv.* 43. een waterachtige ſtinkende, en etterige ſwellinge des harte-vels by 't hart.

HYDROCELE, Zie *Hernia*.

HYDROCEPHALUS, de waterzucht des hoofts / een waterhooft / is een tegen-natuurlyke ſwellinge des hoofts, ontſtaande uit een ophopinge van ſchadelyke, doch voornamentlyk van waterachtige vochten. Deze ziekte is veel gemeener by Kinderen als aan oude Perzoonen, hebbende tot haar oorzaak een ſcheuringe der water-vaten. Men geneeſt deze Ziekte met afleidende Genees-middelen, als *Rad. jalappæ* met *Cinnabar. nativ.* of *Syrupus de Spina Cervinæ*, waar-

(*a*) Men moet by 't gebruik van deze als ook meer andere inwendige middelen altyd acht geven, op de krachten der Lyderen, zo dat de *doſis* niet wel te bepaalen is; doch hier ſtaat aan te merken dat de *doſis* zelden in onze Landen, zo groot kan gegeven worden, als onzen Heer Schryver dezelve geſtelt heeft, de reeden waarom zulks niet zyn kan, zal de leezer hopentlyk wel begrypen.

waarby men een weinig *Mercur. dulc.* doen kan: na deeze zyn ook dienſtig die geene dewelke men gemeenlyk onder de *Cephalica* reekent, als *Liq. Corn. Cerv, Succin. Elix. Cephalic. D. MICH. Eſſent. Caſtor. Balſam. nervin. Cinnabar. Antimon. ol. Tart. per deliq.* dewelke men onder 't gewoonlyk drinken kan laten druppelen; dit volgende word voor een *Specificum* gehouden:

℞. *Lapid. Ceraun.* ℥iv.
Spolior. Serpent. ℥ß.
f. pulvis.

By deze zyn tot 't uitwendige gebruik dienſtig *Sabin. Roſmarin. Sambuc. Salv. Ruta, Lavendul. Sem. Cumin. Betonic.* &c. deze kunnen of tot een *Cucupha* gemaakt, of in wyn gekookt, waarby noch *Sp. vini* gedaan, en als een zakjen warm omgeſlaagen worden; andere gebruiken *Maſtich. Gumm. juniper. N. M. Caryophyll. ol. Maſtichin. Ladan. S.* Tot een kruid-mutz of *Cucupha.* *TIMÆUS van GULDENKLEE* heeft met een volgende *Cataplaſma* een Mysje van twee jaaren volkomen herſtelt:

℞. *Pulv. rad. Cucumer. Aſinin.*
Irid. Florent. ā ℥ß.
Sem. Cumini ℥j.
Farin. Fabar. ℥ij.
Mell. Anthoſat. q. ſ.
f. Cataplaſma.

De geſtampte Slakken zyn ook heel goet, voornamentlyk als men daarby doet *pulv. Fimi Caprilli, Sem. carvi* en zulks als een *Cataplaſma* gebruikt. Het laatſte middel is, door de *Paracentheſis* 't water aftelaaten.

HYDROMELI, Honig-water/ is een *Formula* van een Genees-drank, beſtaande uit Honig en water, vermengd met verſcheide aangenaame Genees-middelen, word ook genoemt *Mulſa, Melicratum* of Mee.

HYDROMPHALOS, Zie *Hernia umbilicalis.*

HYDROPHOBIA, zo word genoemt een wonderlyke zoort van Raſerny, gemeenlyk de water vrees; want de daar door aangetaſte Menſchen ſchuwen 't water zeer, ja zelfs zo, dat zy als de Ziekte op 't hevigſte is, vreezen haar handen te waſſchen, of om water te drinken, en hierom word deze Ziekte genoemt water-vrees. De oorzaak dezer zo wonderbaare Ziekte is de beet van een dollen hond, kat, of wolf, of eenig ander Dier, waarby op te merken ſtaat, dat 't niet alleen is de beet, maar ook 't ſpeekzel 't welk met een vreemd denkbeeld aangedaan, en in de wonde gebracht, en van daar in 't bloed gevoert is, want 't is bekend dat 'er in 't Speekzel veel geeſt-ryke deelen zyn, dewelke aldus beſmet zynde, haar woedend denkbeeld, door de met de tanden gemaakte wonde aan de Geeſten mede deelen, en dus diergelyken verwoedheit, vreeze des waters, en de overige eigenſchappen des honds veroorzaaken. Het beginzel dezer ziekte word noch wel genezen, maar als dezelfde ingewortelt is, heel zeldzaam volkoomen. In 't genezen is 't noodzaakelyk op twee zaaken acht te geven, voor eerſt, dat men de verdere indringinge van 't door den beet, en met 't furieuſe denkbeeld geteekende Speekzel verhindere; tentweden, dat men dit woedende denkbeeld wederom uit de Geeſten leide. Het eerſte word uitgewerkt door *ſcarificeeren*, of door 't zetten van fontanellen, of *veſicatoria* uit moſterd, ajuin, knoflook, als door 't opleggen van wyn-ruit, Salie, en de hairen van den dollen hond enz. na deze kan men gebruiken een *Emplaſtrum* uit *Theriac.* met 't *Ol. Scorpion. comp.* of 't *Empl. diaſulph. Rulandi*, of een *Cataplaſma* uit *Herb. Rutæ Scord. rad. Allii, pulv. rad. Ariſtoloch. rot. Gentian. rubr. Sem. Sinapi*, &c. in wyn gekookt. 't Woedende denkbeeld word uit de geeſten geleid door gift-dryvende, en Bezoardiſche ſweet-middelen, men kan dezelve geven in allerlei gedaante uit de volgende, als *Pimpinella, Sem. Rutæ, Hyperic. rad. Vincetoxic. Gentian. Abſinth. Artemiſ. lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt. terra Sigillat. Melitens. Strigoniens. Myrrha, Theriac. Mithridat. Bezoardic. Jovial. Mineral. Antimon. diaphoretic. Antihectic. Poter. Cinnabar. Antimon. tinctur. Bezoardic. Sp. Corn. Cerv. Succinat. Sp. Bezoardic. Buſſii.* *PALMARIUS* heeft een zeker poeier tegens deze ziekte 't welk in grote achtinge is, en als dus beſchreeven word:

℞. *Fol. Abſinth. vulg.*
Artemis.
Betonic.
Cent. min.
Hyperic.
Meliſſophyll.
Menth.
Plantag.
Polypod.

Ru-

Rutæ
Salv.
Verben. ā *q. pl.*
f. Pulvis.

De doſis daarvan is van ʒj. tot ʒij. om te gebruiken met eenig warm ſop, of met *rob. Sambuci, Juniper. Theriaca*, of wyn. *HEURNIUS* maakt ook veel werks van zyn poeier, 't zelfde word aldus gemaakt:

℞. *Terræ Sigillat.* ℥ß.
Cancror. fluviat. calc. ʒiij.
Rad. Gentian. ʒij.
f. Pulvis.

De *doſis* daarvan is ʒj. in 't *decoctum Cancrorum fluviatil.* In de *Acta Lipſ.* van Ao. 1699. pag. 3. word dit beſchreeven

℞. *Lichen terreſtr. exſiccat.* & *pulveris.*
Piper. Subtiliſſ. pulv. ā *q. v.*
f. Pulvis.

't Welk aanſtonds na de latinge, na dat van te vooren 't beſchadigde deel afgewaſſchen is, kan gegeven worden; 't is ook noodzaaklyk dat de klederen die de lyder aan hadde gewaſſchen worden: kan men op deze wyze zyn oogmerk niet bereiken, zo is 'er noch dit overig te doen, dat men den lyder onvoorziens in een vyver of ſloot werpt, of ſtoot, op dat hy uitvreeze en ſchrik voor 't verdrinken, zo 't raſende denkbeeld verlieſe.

HYDROPIPER, Zie *Perſicaria.*

HYDROPNEUMATOCELE, Zie *Hernia.*

HYDROPS, **de waterzucht/** is eene tegennatuurlyke ſwellinge des geheelen lichaams, of maar in eenig gedeelte van 't zelfde, hebbende tot haar oorzaak een waterachtige vocht, ze word verdeelt in een algemeene, en byzondere, de algemeene is, dat 't geheele lichaam, en de byzondere dat maar eenig gedeelte geſwollen is. (*a*) Alzo word de waterzucht van 't hooft genoemt *Hydrocephalus*, aan 't onderlichaam *Aſcites* enz.

HYDROPS PERICARDII, **de water-zucht des herte-zakien.**

(*a*) *BLANCARD* in *Lex. med.* (en meer andere Schryveren,) ſtelt deze drie zoorten van water-zucht onder de algemeene, als *Anaſarca*, *Leucophlegmatia*, en *Aſcites*, waarby noch van zommige doch qualyk gevoegt word *Tympanites*; ziet 't onderſcheid van deze nader onder de behoorlyke Tytels.

HYDROPS SCROTI, **de water-zucht in de bal-zak.**

UTERI, **de water-zucht in de Baar-moeder.**

De naaſte oorzaak der water-zucht is een buiten de vaaten geraakte wei, of een ſtikkinge in dezelve 't zy in 't geheele lichaam, of maar in eenig gedeelte van 't zelfde; waar toe gelegentheid gegeven word, door tegen-natuurlyke geſteltheit in de wei zelfs, of in 't een of ander ingewand, de neven oorzaaken zyn veelderlei, als een tegennatuurlyke taaiheit in de *Lympha*, ontſtaande uit langduurige ziektens, als uit de ſcheurbuik, geel-zucht, opſtoppinge der maandelykſche-ontlaſtinge &c. als ook een ſterke teug, of drank als men verhit geweeſt is, 't drinken van brandewyn; of een overvloet in de wei, die de vaaten zelfs doet berſten of uitzet, rauwigheit of te zaam groeijnge der vaaten, en te rugvoerende aderen, qualyk geſtelde ingewanden des onder-lichaams, als dat dezelve *geexulcereert*, ofte door den *Scirrhus* aangetaſt zyn enz. de gehele genezings-wyze word dus gedaan, dat men 't vergaderde *Serum* weg brenge, en de neven oorzaaken in 't geheel vernietige. De middelen dewelke 't vergaderde *Serum* uitleiden zyn, *Purgantia*, *Vomitoria*, *Sudorifera* en *Diuretica*. De *vomitoria* zyn in 't begin der Ziekte en als de lyder noch krachtig genoeg is, van een goede uitwerkinge; die in dit geval dienſtig zyn, zyn de volgende *Crocus metallor. Mercur. vitæ*, *Infuſ. vitri Antimonii* en *Tartarius emeticus* &c. by voorb.

℞. *Hepat. Antimon. gr.* xij.
infund in
Vini Rhenan. ℥ij.
Stent per noctem in loco calido mane filtretur. D. S.
Braak-wyn.

Van de purgeerende middelen worden de zogenoemde *Hydragoga* gebruikt, als *Rhabarbara*, *Mechoacanna*, *jalappa*, *Gumm. Guttæ*, *Elaterium*, *Gratiola*, *Succus radicis Iridis*, *decoct. Laureol. radix. Brion Cryſtalli Lunares.* en *Mercurius dulcis.* Hier ſtaat aan te merken, dat 'er te gelyk met de purgeer-middelen ook *Stomachica*, en in 't byzonder 't *Abſinthium* moeten gebruikt worden. De *diuretica* dewelke in dit geval door de ondervindinge goet gevonden zyn, zyn *Radix Althææ*, *Pimpinell. Glycyrrhiz. Petroſelin. Vincetoxic. Ruſci*, *Bardan. lign. Saſſafr. Nephritic. flor. Geniſt. Lapid. Cancror. teſt. O-* vors.

vor. Sal. Abſinth. Geniſt. Cichor. Artemis. Ononid. Agrimon. Succin. volat. Spirit. tartari urinos. tinct. Silicum Glauberi, tinct. Tartari, Lixivium benedict. Mynſicht. Malvatic. Juniperin. &c. DOLÆUS heeft met 't volgende drie waterzuchtige volkoomen geneezen, gelyk te zien is uit zyne *opera Encyclopæd. Med. Dogm. Lib. III. cap. IX. p. m.* 282.

℞. *Rad. Apii*
Rub. tinct.
Vincetoxic. ana ℥ß.
Herb. Abſinth.
Calaminth.
Centaur. min.
Eupator. ana mj.
Martis crudi ℥ß.
Flor. Anthos.
Bellid.
Geniſt. ana P. j.
Sal. Abſinth. ʒj.
Ammoniac. depur. ℥ß.
Affund. vini ℔iij.
Stent per noct. in loco calid.
mane filtret.
& adde
Rob. Ebuli
Juniper. ā ℥ß.
Syrup. de Eupatorio ʒj.
Spirit. Lumbricor. terreſt. ʒiij.
Miſce.

Om hiervan ſes keeren 's daags te gebruiken, en op yder keer vier lepels vol. De alhier dienſtig zynde *diaphoretica* zyn *Antimon. diaphoretic.* en het van HELMONT hooggeprezene *Bezoar. mineral. Martial. Corn. Cerv. S. ign. ppt. Conch. præp. Lap. Cancror. præp. Cinnabar. Antimon.* en *nativ. Sal. vol. Succin. tinct. Bezoard. mixt. Simpl. Eſſent. Lignor. rob. Ebul. Sambuci, Theriac. Androm. Merc. Diaphoretic.* en de *Salia fixa; Abſinthii, Carduibened. Fumar. Juniper. Tartar.* Tot 't uitwendige gebruik word 't *Ol. Scorpion.* op 't onder-lichaam geſtreeken, zeer gepreezen, als ook de *Sp. juniper.* met *Ol. deſt. Carvi* gemengd &c. In de *Acta Lipſienſia* van Ao. 1694. pag. 378. word een *Cataplaſma* beſchreeven om op de navel te leggen, beſtaande uit *Ruta rec. cum Ol. Jugland.* Een magnetiſche genezings-wyze is, dat men een verkens-blaaze met de pis van den lyder opvulle en in den rook hange.

HYDROPS AD MATULAM, Zie *Diabetes.*

HYDROPS GLANDULARUM COLLI, Zie *Broncholocele.*

HYDROCIRSOCELE, een ader en water breuk.

HYDROPICUS, een waterzuchtige, is die geene die aan de waterzucht ziek is, Zie *Hydrops.*

HYDROSACCHARUM, is een *compoſitio* uit water en zuiker, by naovereen koomende met de wyn, deze *Compoſitie* word ingemaakte wyn genoemt. Zie een dergelyken *Compoſitie* onder den Tytel *Vinum.*

HYDROTICA, worden die Genees-middelen genoemt, d'welke de overvloedige vochtigheid uitleiden, Zie *Hydragoga.*

HYDROTITES, Zie *Ætites.*

HYGIEA, HYGIEIA, de gezondheit, welgeſteltheit des lichaams.

HYGIENE, word dat gedeelte der Genees-kunde genoemt, 't welk leert door wel gegronde redenen en bequame Genees-middelen de gezondheit te bewaaren.

HYGROCIRSOCELE, een water ofte ader-breuk.

HYMEN, 't maagde-vlies, dat den maagdom maakt: over de geſteldheit van dit vlies zyn de ontleed-kundige niet eens, want zommige meenen, dat 't is een dekzel waardoor 't *Orificium uteri*, of de mond der Baar-moeder geſlooten word; andere zeggen dat 't is dun: andere meenen dat 't dik is; en zommige zeggen dat 't vleeſchachtig is, wederom andere dat 't perkement-achtig, zenuwachtig, of uit verſcheide dingen te zaam geſtelt is, zommige meenen dat 't zyn de Myrhtgedaantige rimpels waar door de moeder-ſcheede zeer nauw te zaam getrokken word. (*a*)

(*a*) Van zommige Schryveren word 't maagden-vlies in 't geheel geloochent, doch deze ſchriften zyn al lang zo wy meenen genoegzaam wederlegt, en klaarlyk getoont dat 't wel is by die geene die 't niet by geval, of door eigene nieuws-gierigheid zyn quyt geraakt, doch deze quyt-raakinge kan maar gezegt worden van 't verlies des maagdoms in zo ver, als men die weinige droppels bloed onder deſſelfs ſcheuringe ziet uitvloejen, als zynde een teeken dat dit vlies niet eerder maar nu in deze tyd geſcheurt is, 't welk ook 't teeken van deſſelfs tegenswoordigheid onder de Jooden was; maar anders kan men niet zeggen dat zy de maagdom verloren hebben, of kwyt geraakt zyn, want dit vlies

Hyoïdes Os, Zie Os.

Hyosciamus, Bilſem-Kruid/ is tweederlei zoort: als ſwart, en wit, 't groeit op onbebouwde zandige plaatzen, en aan de weegen, 't bloeit in de maanden Juny en July; de wortel en het zaad zyn dienſtig tegens 't *podagra*, en tand-pyn: het zap verdryft de weeg-luizen; de rook van dit Kruid dood de rotten; het zaad veroorzaakt ook dolligheid, en ongevoeligheid.

Hyosciamus Peruvianus, Zie *Tabacum*.

Hyothyroides, Zie *Muſculus*.

Hypaleiptron, een Stryk-Spatel/ is een Chirurgicaal inſtrument, om plaaſters daarmeede te ſtryken.

Hypercatharsis, overmatig/ en al te ſterk purgeeren; *BLANCARD* noemt 't een overmatige buik-zuivering: *Hypercatharſis* word veroorzaakt door al te ſterke purgeer-middelen, genuttigt vergift, als *Arſenicum Mercurius Sublimatus* &c.

Hyperemesis, een al te ſterk en overmatig braaken. Om deze beide toevallen weg te neemen moeten eenderley geneesmiddelen gebruikt worden, dat is de maag moet verſterkt worden door verſterkende en opſtoppende Genees-middelen, deze zyn (1) *Aquea*, als *Thée* en *Coffée* zo als *BORELLUS* *Cent.* *II*, *Obſervat.* 27.

't welk een weefzel is van zenuw-achtige vezeldraatjens door welke eenige kleine bloed-vaatjes loopen, word geſcheurt door uitwendig gewelt, naar welke ſcheuringe (indienze op een natuurlyke wyze geſchied) uit de geſcheurde, en als in malkaar krimpende eindens van 't vlies die over al aan de ſcheede vaſt zyn, de *Carunculæ Myrtiformes* of vliezige-heuveltjes eerſt gemaakt worden; zo dat wy zien dat de maagdom niet verlooren of kwyt geraakt word; maar hy word gebrooken, en hy maakt twee of drie vliezige heuveltjes: wy zouden hier van de maagdom afgeſtapt hebben, hadden wy ons niet erinnerd dat 'er zommige mochten gevonden worden, die uit ons zo even gezegde zouden kunnen opmaaken, dat 't noodzakelyk volgen moet dat na den eerſten oorlog noodzakelyk bloed volgen moet, doch wy zeggen hier, dat 't vlies wel kan geſcheurt worden, zonder dat 'er zo veel bloed geſtort word, dat men 't buiten de ſcheede gewaar word, dit zullen ook die geene meeſt alle gewaar worden die maagden trouwen, dewelke tot meer als mondige jaaren gekoomen zyn: wy zouden dit voor den nieuwsgierigen wel wat breeder opgeheldert hebben, doch wy hebben zulks hier ter plaatze niet goet gevonden om te doen.

aanmerkt (2.) *Præcipitantia*, als *Cryſtall. Montan. Alabaſtr. terra Sigillat. Bol. Armen. Corn. Cerv. uſt. terra Vitrioli Balſamic.* (3.) *Stomachica*, en *Adſtringentia*, als *Eſſent. Cinnamom. Sp. Menth. aq. Theriacalis, Portulac. ſucc. Menth. Cydonior. aq. Maſtichin. Cinnamom. tinct. Hæmatit. ſulph. Vitriol. Corall. rubr. præp. terra Catechu*, *rob. Cydonior. Laudan. Opiat. Opium Cydoniat. eſſent. Annodyn. tinct. Opii* &c. Zo men vreeſt dat deze toevallen van eenig vergift veroorzaakt zyn, zo worden daartegen aangepreezen Melk, en de *Lacticina*, zoete Amandel-oly, zap van vette hoenderen, of vleeſch-ſoppen enz. op dat daar door 't vergift *gedilueert*, en *geënerveert* worde.

Hypericum, Androsæmon, Fuga Dæmonum, 'S Jans-kruid / groeit op onbebouwde plaatzen in de heggen, en ſtruiken, 't bloeit in de maand July, het is een der beſte wond-kruiden, 't zy dat 't in of uitwendig gebruikt word, het dryft ook de pis, den ſteen, en de maand-ſtonden, het is ook goet tegens de koorts, van gelyken als door betoovering 't manlyke vermoogen ontnoomen is. Zommige maaken met *Terebinth.* of *ol. Momordic.* door *digereeren* een uitnemenden wond-balzem daarvan, of ze maaken denzelven ook aldus

℞. *Flor. Hyperic. cum. gemm.* ℥ij.
verbaſc. ℥j.
Spirit. vini rectific. ℥vj.

Laat dit in *infuſie* ſtaan, tot dat de *Spiritus* geverwt is, *exprimeert* 't en doet daarby *ol. Momordic.* of *Terebinth.* en laat 't *digereeren*, *præparata* zyn *aq. deſt. ol. infuſ. ſal.* en *Tinctura*.

Hyperoon, zyn twee kleine gaatjes in 't bovenſte deel van 't verheemelte, waar door de ſlymerige vochten van de *Proceſſus mammillares* opgevangen, en door de mond uitgeworpen worden.

Hypersarcosis, Spongieus-vleeſch dat uitwaſt / in, en uit de wonden, men word dit dikwils gewaar, en het komt, als de *Tubuli* van eene al te groote meenigte wei uitgerekt worden; 't geene hier by te doen is, achten wy nodig, te onderzoeken. Voornamentlyk vereiſcht de noodzakelykheid dat men op de oorzaaken acht geve, deze zyn veelderlei: (1) als de voedende deeltjes in 't lichaam te overvloedig zyn, zo moeten dezelve vermindert worden door *Purgantia*, *Sudorifera*, en door een goet *diat*; (2) als de *diſpoſitie* of de geſtelt-

ſteltheid der deelen hierin zondigt, dat is, dat dezelve al te ſlap zyn, en dat ze zo veel goede deeltjes aanneemen, als dan moet men gebruiken *Adſtringentia* en *Exſiccantia*, en in den beginne zachte, als *herb. ſabin. Thus*, *Cortic. Granat. Gall. Aloës*, *Spong. uſt. Alumen*, *aq. Calcis viv. merc. Præcipitat. edulcor.* of ſterke als *Euphorb. Caput. mort. Vitriol. Unguent. Ægyptiac. Lapis. medicamentos. Crolli* (3) als 'er door de warmte ſpongieus-vleeſch gegenereert word, zo moeten de daarop leggende plaaſters weggenoomen worden; Zie ook *Sarcoma.*

HYPNOS, de Slaap/ Zie *Somnus.*

HYPNOTICA, Zie *Anodina.*

HYPOCATHARSIS, een zachte purgatie.

HYPOCHONDRIACUM MALUM, PASSIO HYPOCHONDRIACA, Milt-zucht / boven zyde buiks gezwel; de hieraan ziek zynde worden *Hypochondriaci* genoemt, ze klaagen voornamentlyk over drukkende pyn omtrent 't middel-rift, over opblazingen in de dunningen, koortzen en geluitmaakinge in 't lichaam, over winde enz. deze ziekte is vergezelt met veele toevallen, dewelke niet alle by een yder gelyk zyn: want by zommige lyderen worden gevonden veelderley raauwigheeden, opwalgingen en opriſpingen uit de maag, vergezelſchapt met *Cardialgia*, *fames Canini*, *Anorexia*; dikwils worden deze ook aangetaſt van kolyk, het lichaam is hard en opgeſtopt, waarby eene moeijelyke ademhalinge is, ze worden ook gewaar hert-kloppingen, en hooft-pyn, ze worden naar den eeten overvallen door hette, gepaart met duizelingen, voor dat ze aan de tafel gaan om te eeten, zyn ze byna altyd treurig, en worden eindelyk melancholyk. De hooft-oorzaak dezer ziekte is een ſlymachtige, en zuure raauwigheid in de maag, welke veroorzaakt word door een kwade levens-wet; door onverteerbaare zuure ſpyzen, ongegiſte, met giſt opgevulde, en bedorvene bieren; door veel zitten, drukkinge der darmen in 't zitten, en veel andere meer. De genezinge die zeer moejelyk is, ziet hierop, dat de veelheit van 't zondigende vocht uit 't lichaam geleid, en dat de quaade geſteltheid van 't zelfde verbetert worde. Dierhalven zyn tegens de hooft-oorzaak, namentlyk tegens 't *Acidum* dienſtig *Abſorbentia* als *Lapid. Cancror. Percar. Corn. Cerv. uſt. Corall. Mater. Perlar.* en voor alle andere *limatur. Martis*, met alle *martialia.* by voorb.

℞. *Lapid. Cancror. præp.* ʒij.
Cryſtall. tart. ʒj.
Limat. martis ʒß.
F. Pulvis.

Ofte ℞. *Eſſent. mart. cum ſucc. Pomor.* ʒiij.
Fumar.
Cent. min.
Spirit. Cochlear. ana ℈ij.
F. Mixtur.

Eindelyk kunnen ook als 't door de krachten des Lyders vergund word *vomitoria* en na deze *purgantia* gebruikt worden: Tot 't daagelykſche gebruik is dit volgende poejer tot *een drachma* gebruikt heel goet, want 't *abſorbeert* niet alleen 't *Acidum* 't welk *in primis viis* zit, maar 't *reſolveert* ook 't *viſcidum*, *diſcutiert* de *flatus* en opend de hardlyvigheid:

℞. *Pulv. Sem. Aniſi.*
Fœnicul.
rad. Galang.
Zedoar.
flav. Cort. citri ana ℥ß.
fol. Senn. S. St.
Crem. tartari à ℥j.
F. Pulvis.

Tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig alle maag-plaaſters, olien, Linimenten, Balzemen enz. Als 't *Empl.* de *Tacamabac.* de *Cruſta Panis*, *Carminans Sylvii* of een *Liniment.* uit *ol. cort. Aurant. Palm. Cappar. Chamom. Aneth.* &c. Zo kunnen ook zakjens uit *HB. Alth. Atriplic. Malv. flor. Sambuc. Chamomill. Verbaſc. Scord. Roſmar. Salv. Marrub. Summitat. Aneth. Aniſi, Fœnicul. ſem. Fœn. Græc. Carvi, Cum. Bacc. Juniper. Laur.* &c. in *aq. Ferrar.* gekookt en warm geappliceert worden.

HYPOCHYMA, Zie *Cataracta.*

HYPOCHONDRIUM, de dunningen/ de weeke of zachte plaats der zyden/ dit zyn de booven ſmeer-buiks zydlingſche deelen, ze worden verdeelt in rechte en linkere.

HYPOCISTIS, is een dikke zwarte en eenigzints harſt-achtige zap, hebbende een ſcherpen, zuuren en te zaamtrekkenden ſmaak, hy word meeſt uit 't Landſchap Languedoc uit Vrankryk gebracht, 't gewas waarvan deze zap afkomſtig is, beſtaat uit kleine uitſpruitzeltjes, dewelke van

van beneden uit de wortel van een klein ſtruikjen 't welk *Ciſtus* genoemt word ſpruiten. Het beſte zap moet zyn dik, hard, glinſterende, zwaar, en te zaamtrekkende, het word gebruikt tegens alle buikloopen, vloejingen der baar-moeder, overmaatig braaken, bloed-ſpouwen enz.

(*) HYPOCOPHOSIS, Zie *Surditas*.

HYPODERMIS, HYPODERIS, betekend zo veel als *Epidermis*, ziet zulks op zyn plaats.

HYPOGASTRUM, de onder-buik/ is 't geheele deel onder de navel.

HYPOGLOSSIS, HYPOGLOSSIUM, 't onderſte deel der tong, 't welk in 't kakebeen hangt.

HYPOGLOSSUM, Zie *Uvularia*.

HYPOPHORÆ, diepe en fiſtuleuſe verzweringen.

HYPOPYON, PYOSIS, LUNELLA, is een oog-ziekte, als zich onder de *Tunica Cornea*; of tuſſchen deze en de *uvea* zomtyds na een kwalyk gecureerde *Opthalmia*, of na de *ſugillatio* eenige etter vergadert; en verſtikt. Om dit ongemak te genezen, zo gebruike men *Sp. vini Camphorat.* waarby gemengd kunnen worden *Succ. Chelidon. maj.* en *Cent. min.* of een ſtooving uit *Decoct. rad. Valerian. Raphan. HB. Euphraſ. Chelidon. maj. flor. Melilot. Sambuc. Chamomill. pulv. Avenæ*, of een *Cataplaſma* uit *Pulv. Pomor. putrid.* en *Paſſular.* met *mucilag. ſem. Fœn. græc. Lini*, *Alth.* en een weinig *Sterc. Columb.*

HYPOSARCA, Zie *Anaſarca*.

HYPOSPHAGMA, een blaauw-oog / Zie *Sugillatio*.

HYPOSTASIS, het groove gedeelte der pis, 't welk op de grond zinkt, en zich vaſt zet. †

HYPOTHENAR. } Zie *Muſculus*.
HYPOTHYROIDES }

HYSSOPUS, Hyſop / men vind tweederley zoorten van Hyſop; als tamme, en wilden; de tamme groeit in de hooven, en bloeit in de maanden Julius, en Auguſtus; de wilde groeit in 't veld. De tamme Hyſop heeft een opénende, en zuiverende kracht, ze dryft de pis, en de maandelykſche ontlaſtinge, maakt den flym op de borſt los, ze is dienſtig tegens de nauw-borſtigheid, hoeſt, en kuch; uitwendig kan dezelve gebruikt worden als de oogen bruin en blaauw betrokken zyn. *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. ol. deſt.*

† hypothesis, onderstelling, vooronderstelling.

Conſerv. Species, *Syrup. ſimpl.* en *Compoſit.*

HYSSOPUS AGRESTIS, Zie *Satureja*.

HUMIDA, Zie *Oeſypus*.

HYSTERALGES, word gezegt van al dat geene 't welk eenigzints pyn aan of in de baar-moeder veroorzaakt.

HYSTERALGIA (*a*) HYSTERA, HYSTERICA PASSIO, de moeder-plaag / moeder-pyn / moeder-ziekte opſtyging (*b*) deze

(*a*) HYSTERALGIA, moeder pyn/ word door *BLANCARD* onderſcheiden van HYSTERICA PASSIO, *Hyſteralgia* zegt hy, is een pyn der lyf-moeder dewelke veroorzaakt is, door een ontſtekinge, of ietwes anders; en HYSTERICA PASSIO, opſtyging der moeder/ ſtikkinge der lyf-moeder / zegt hy, is een *convulſive* bewe-ginge, in welke de ademhaalinge grotelyks beledigt, ende vermindert is, enz.

(*b*) Mogelyk is dit woord opſtyging naar de zinlykheid van 't gemeen aan deze ziekte gegeven; want zo zyn 'er noch heeden ten daage veele onder 't gemeen die zeggen tegens malkanderen, of ook wel tegens den Genees-meeſter om dat zy meenen dat 't goed gezegt is, als zy van deze ziekte aangetaſt worden, *de moeder is my om hoog geſteegen*; of *ik heb de opſtyging van de moer zodaanig gehad*; *ja ze was al tot in de keel*, verbeeldende haar dat 't een levendig dier is, 't welk zy by haar draagen; in welke verbeeldinge zy noch al meer geſterkt worden, door deeze en geene onkundige Luiaarden die nooit gezien hebben, waar de baar-moeder geplaatſt is, en door welke banden zy op haare plaats gehouden word; 't zoude belachelyk zyn, als wy hier alle ſtaaltjes die wy omtrent deze ziekte ontmoet hebben zouden aanhaalen, doch alles met ſtilzwygen voorby te ſtappen achten wy ook niet raadzaam; terwyl door onze ſtilzwygentheid dat geene 't welk wy bedoelen niet verbeetert word: en om dat wy wenſchen dat 't verbeetert worde, zullen wy hier een kort ſtaaltje van deze behandelinge aanhaalen; wanneer dan iemand van deze onkundige die eenige weinige Jaaren op een Apotheekers, of Chirurgyns winkel gewoont heeft, en zelfs 't gezag van Meeſter in zyne kunſt verkreegen heeft, geroepen word by diergelyken lydereſſe, zal zyn eerſte woord zo dra hy ter deure in ſtapt, zyn: *heeft die patient wel een Sluit-band om?* dit merkt men aan nu even als of 't orakel ſprak, want 't gemeen meent nu wel gedaan te hebben, met de moeder op haare plaats door touwen, en koorden te bedwingen, tot de komſt van den gewaanden meeſter; doch deze onkundige eens naa den band voelende roept uit, o! *dat lykent*

deze toeval is een heel verwarde ziekte, ja 't is een inhoud van veele toevallen, die zich evenwel niet te gelyk by alle openbaaren, dierhalven is 't noodig dat men op de voornaamſte toevallen acht geve; deze zyn een rekkende pyn in 't onderlichaam, opriſpen, verminderde ademhaalinge, verworginge, duizelinge, ſtuiptrekkingen in 't aangezicht, en in de oogen, zwakke en zomtyds geheel achterblyvende pols, ja zelfs zodanig dat de lydereſſen zomtyds voor dood gehouden worden, en alsdan word deze ziekte in 't byzonder SUFFOCATIO UTERI, **moeder-verſtikking** genoemt.

De hooft-oorzaak dezer ziekte is een *convulſive* trekkinge der baar-moeder, doch deze word veroorzaakt van verſcheide neven-oorzaaken, als door toorn, verhittinge, zuure voedzelen, verkoudinge des onder-lichaams, liefdens-begeerlykheid, welriekende of ſtinkende dingen, ſcherp-bloed, ongegifte, en met gift opgevulde dranken, pyn, ſtuip-trekkingen, ſteen enz. De geneezinge is twederley, de eene in den aanval, en de andere buiten denzelven: in den aanval moet men alleen bedacht zyn om de lydereſſen wakker te maaken; daar toe gebruikt men veelderley middelen; men wryft de planten der voeten met ſcherpe doeken, trekt de lydereſſe by de hairen der ſchamelheid, men rookt dezelve met ſtinkende rookingen van hoornen, hairen, klauwen, tabak, zwavel, vederen van veld-hoenderen, *aſſa fœtida*, *Caſtoreum*, *Galbanum*, *Sagapenum*, *Lign. Agallocb.* &c. of men kan gebruiken ſterke ſnuif-poejers, en clyſteeren, en voor de neuze houden *ſalia volatilia*, of men ſnyd knop-look van malkanderen en houd

kent 'er niet na, hy haalt met zyne groove knokkels door den band den buik van de arme lydereſſe byna tot aan den ruggraat, en dus gaat hy heen, en verordonneert een drankjen: de kundige ziet licht, dat dit een ſlegte behandelinge is, en wat voor moejelyke gevolgen op zo eene behandelinge te verwachten zyn. Den onkundigen kunnen wy hier onmogelyk in deze kleine ruimte onderwyzen; doch dit zy hen gezegd, dat ze niet zo roekeloos te werk gaan met het vaſte omleggen des fluitbands, en dat zy zo in deze als in meer andere moejelyke gevallen denken, dat 'er aan haaren evennaaſten alzo moet gedaan worden, als zy wenſchen dat by haar, en haar allernaaſte gedaan wierde.

denzelven voor 't *orificium vulvæ*, of men maakt een rookinge van paarden-hoef. FONSECA zegt dat 'er geen *Suffocatio uteri* is, of ze word door dezen rook overwonnen, ziet hier een voorbeeld van een nies-poejer:

℞. *Pulv. lilior. convall.*
Majoran.
Caſtor. ā ℈j,
rad. Pyrethr. gr. iv.
Euphorbii gr. vj.
F. Pulvis ſubtilis.

ſcherpe clyſteeren kunnen gemaakt worden uit *herb. Chamomill. Matricar. Salv. Leviſtic. Ruta*, *rad. Angelic. Leviſtic. Imperator. ſem.* 4. *calid. maj. Baccar. Laur. Juniper. Caſtor. electuar. de Baccar. Laur. hier. cum Agaric. ſp. ſal. Ammoniac. Corn. Cerv. ſal. vol. ſuccin. ſal. Tart.* &c. en dewyl 'er ook zommige lichaamen zyn, die geene ſtinkende dingen verdraagen kunnen, zo moet men dezelve wakker maaken met welriekende, als door *Balſamus Peruvianus*, *ol. Nuc. Moſch. Zibeth. Ambr. Balſam. Apoplectic. Caryophyllor. Cinnamom.* &c. HORATIUS AUGERIUS *Lib. XII. epiſtolar.* 7. gebruikt 't volgende altyd met een goede uitwerkinge:

℞. *Moſch. opt. gr.* v.
Caryophyllor.
Cinnamom.
Nuc. moſch. ana ℈j.
miſce.

Ofte ℞. *Balſam. Apoplectic. gr.* xij.
ol. Lign. Rhod. gt. v.
Ambr. gryſ. gr. iij.
m.

dit word op boom-wol geſtreeken, en in de ſchamelheid geſtooken. Als nu de lydereſſen van het toeval ontwaakt zyn, zo moeten de oorzaaken overwogen, en na dat de omſtandigheeden zyn, de geneesmiddelen gegeven worden. Indien 't toeval veroorzaakt is door zuure ſpyze, zo zyn *abſorbentia* dienſtig, en voornamentlyk *C. C. uſt.* met *Crem. tart.* en *ol. deſt. Chamomill.* door koude, zo kan men gebruiken *Sudorifera* en *Reſolventia*: die ook tegens de ontſteltheid dienſtig zyn; is de ſcherpheid des bloeds de oorzaak, zo gebruike men *Antiſcorbutica*, en op deze wyze moet men van de overige oorzaaken, en derzelver middelen oordeelen. Boven deze reeds aangehaalde worden noch de *Anthyſterica Specifica* met groot voordeel gebruikt onder deze zyn de voornaamſte

Abro-

Abrotan. Zedoar. Abſinth. Leviſtic. Angelic. Gentian. Galang. Puleg. flor. Chamomill. cortic. Aurantior. Sem. Dauci, *bacc. Juniper. Crocus*, *Caſtor. Aſa fœtid. Sem. Aquileg. ſpirit. ſal. Ammoniaci ſimpl.* en *Caſtoreoſuccinat. Eſſent. Caſtor. Aſæ ſœtid. Succin. Liq. Corn. Cerv. ſuccinat. aq. Hirund. cum Caſtor. ſal. vol. Fuligin. eſſent. Zedoar. ſpirit. Carminativ. de tribus*, *decoct. ſclareæ*, *elixir. Proprietatis*, *Mulier. uterin. Crollii*, *pulvis Secundin. primipar.* Uitwendig kunnen op den navel veelderley *linimenta*, *Emplaſtra* &c. uit *ol. Chamomill. Succin. Carvi*, *Fœnicul. Spic. Caſtor. extract. Caſtor. Gummi Ammoniac. Galban. Aſa fœtid.* &c. gemaakt, en opgelegt worden.

Hysterica, Zie *Anthyſterica.*

Hystericus, word zo wel van de ziekten gezegt die de baar-moeder aantaſten, als van de lyderen zelfs, die aan de moeder-ziekte zyn, als ook van de genees-middelen dewelke tegens 't opſtygen der moeder geordonneert zyn.

Hysteritis, de **waater-zucht der baar-moeder**/ Zie *Hydrops.* (*a*)

(*a*) Hysteritis, of de waterzucht der Baar-moeder, is in geene Landen zo gemeen als hier in Nederland en voornamentlyk in die plaatzen, alwaar de Vrouwtjes veel warme vocht, weinig vaſte-Spyzen, veel zoete koek, en meer andere zoetigheeden gebruiken; want dit zyn al te maal dingen, die de *partes Solidæ relaxeren*, en het natuurlyke *Gluten* der *partes fluidæ* onttrekken; doch in die plaatzen alwaar men 't meeſt hierop moeſte bedacht zyn, word 'er het minſte acht op gegeven; maar zo verkeerd als veeltyds 't gemeen in zommige Stukken oordeelt, zo verkeert gaan ze ook hier omtrent te werk; want die geene die met deze ziekte aangetaſt worden, gaan dikwils met haare Genees-meeſters dat meeſt zodanige zyn, die den naam van Chirurgyns voeren te raade, van deze nu niet geholpen wordende, hebben ze voor een gewoonte om met haar waater by een berucht water-kyker te gaan, die haar veele *Symptomata* weet op te haalen, *Symptomata* die overeenkoomen met die welke men meeſt altyd gewaar word by zodanige, dewelke haare maandelykſche ontlaſtinge miſſen, en dus gaan ze vergenoegt van den water-bekyker die zo wel als de eerſte 't ſpoor miſt met een party middelen na huis, quynende zo liever voor altyd, als dat zy by een wel geoeffend Genees-meeſter gaan om van denzelven geholpen te worden, gelyk wy over eenige maanden geleeden noch een Vrouwtje gezien hebben; die op haare plaats alwaar ze woonde wel geoeffende Genees-meeſters was voorby gegaan, zonder haar Ed. daar over te raad-pleegen; maar na lange zukkelinge wederkeerende, door den raad van haare Vrienden by een van haare Genees-meeſters gaande, van denwelken zy ten eenenmale herſteld wierde.

Hysterolithus, de **moeder-ſteen**/ is een zwarte en zomtyds ook witte, en gelyk als verroeſte-ſteen, van groote als een Okker-noot, op de eene zyde is hy rond-verwulft, en op de andere zyde heeft hy de gedaante als 't buitenſte geboorte-lid van een vrouw, deze ſteen word hierom van CARDANUS *Hyſteropetra* of *Lapis hyſtericus* genoemt: en dewyl zomtyds ook onder de voorige gedaante 't mannelyke lid daar aan gezien word, zo kan men den zelven ook met recht voor den *Diphyen* houden, waarvan PLINIUS *Lib. XXXVII. cap. x.* gewaagt. Hy word omtrent 't Vorſtelyke Heſſen-darmſtadſche Slot te Braubach, als ook omtrent de Frontier plaats Ehrenbreitſtein by Coblentz gevonden. Van deſſelfs krachten weet men tot heeden, niets zeekers.

Hysterotomotocia, is een Chirurgicale Operatie, als 'er onder de navel boven 't *Os Pubis*, door de huid, ſpieren, en de baarmoeder een ſnee gedaan word, om de vrucht uit dezelve, met de nageboorte te haalen, 't welk geſchied om dezelve in 't leven te behouden (*a*).

Hysteropetra, Zie *Hyſterolithus.*

Hystrix, een **ſteekel-varken**/ deze worden gevonden in 't Koningryk Malacca; in deze varkens word een heel aardige ſteen gevonden, dewelke voor eenige jaaren tot 't Medicinaale gebruik getrokken is. Zie dit onder den tytel *Pedra del Porco.*

(*a*) Deze *operatio* word ook genoemt Sectio Cæsarea, **Moeder-ſnee/ Keizerlijke-ſnee**/ Zie dit onder den tytel *Partus Cæſareus.*

I.

JACEA, FLOS TRINITATIS, Penzeen/ groeit op 't veld, en word ook in de hooven voortgeplant, de bloemen zyn dienſtig tegens de hette, tajen-ſlym, nauwborſtigheid, jeukte der huid, en krauwagie. (a)

JACEA NIGRA, Zie *Morſus diaboli.*

JACOBÆA, 'S Jacobs-kruid/ word in de hooven en ook op 't veld gevonden, 't bloeit omtrent St. Jacob, doch 't is in de Genees-kunde van geen gebruik, Zie ook *Senecio major.*

JALAPPA, GIALAPA, of JALAPIUM, Jalap/ Nacht-ſchoon/ is een langachtige, dikke en harſt-achtige wortel, die in ronde ſchyven geſneeden uit Weſt-Indien voornaamentlyk uit 't Eiland Madera tot ons gebracht word. Van 't kruid dezer wortel is tot heeden noch niets zekers geſchreeven. De beſte wortel moet zyn van buiten zwart-graauw, maar van binnen glinſterende, harſt-achtig, en niet worm-ſtekig. Zy purgeert, en voert allen ſlym, gal, water, en andere kwaade vochten uit 't lichaam, hierom is 'er by na geen purgeer-middel of de Jalap over treft dezelve. Ze word in *ſubſtantie* tot poeder gemaakt van ʒß. tot ℈ij. gegeven. *Præparata* daar van zyn *Magiſterium* of *Reſina Jalappæ* de *doſis* daar van is gr. xv. (b) de *ſpecies diajalappæ Mynſichti*, deze worden gemaakt uit *rad. Jalapp.* ℥iiß. *Acidi Tartari* ℈xj. *ol. Cinnamomi* ℈j. *miſce.* de *doſis* daar van is ʒß. ℈ij. tot ʒj.

JAMBLICHI SALES, is een zeker zout 't welk uit veele dingen te zaam geſtelt is, wiens uitvinder *JAMBLICHUS* geweeſt is.

JANITOR, Zie *Pilorus.*

JASMINUM, Jasmin / Jeſemin / (a) is een gewas beſtaande uit veele zwakke takjens, aan welkers leeden t'elkens twee rysjes uit ſchieten, op de toppen derzelve vind men de wel-riekende bloemen, Jasmyn word in de hooven aangequeekt. Het oly is goet tegens de pyn der maag, darmen, en moeder-pyn: 't word ook veel van de Paruiken-maakers gebruikt.

JASPIS, de Jaspis / is een donkere ſteen, hy heeft hier en daar rood-achtige en groene vlakken; hy word zeer gepreezen tegens 't overmatige bloeden, als ook wanneer men voor een mis-kraam vreeſt.

(*) IBERIS, ook HIBERIS en NASTURTIUM SILVESTRE, heeft by ons geen naam, maar 't word altyd *Iberis*, καρδαμαντικὴ *Cardamantice* genoemt, 't is een zoort van kerſſe, groeijende aan de oude weegen en muuren, en op onbebouwde plaatzen in Italien, en andere landſtreeken daaromtrent, doch by ons word 't nergens als in de hooven, alwaar 't door de Kruid-beminnaars gezaaid word, gevonden, dit gewas groeit omtrent een en een half voet hoog, 't is bewaſſen met veele dunne en teere zyd-takjens en ryskens, waaraan kleine lang-werpige ſmalle blaaderen groejen, die niet ongelyk zyn aan de bladeren van kerſſe, langs de zyd-ſteel-

(a) Deze zoort van JACEA word ook genoemt HERBA CLAVELLATA, en VIOLA TRICOLOR, Penſeen / of violetten met dryderlei verwe; men vind vierderlei zoorten van Penſeen, Ziet hierover *DODONÆUS* en meer andere Kruid-beſchryvers.

(b) De doſis der *Reſ. Jalappæ* is wat groot, men geeft de *Reſina* zelden hier te lande meer als ℈ß, ten waare dat ze vervalſcht was, doch in de landſtreeken die noordelyker zyn, als 't onze, word ze in grooter doſis gegeven, om dat de Lichaamen aldaar veel *rigider* zyn als hier, en in de warmere landen.

(b) Dit gewas word van zommige genoemt JASME, JOSME en SAMBAC, Jeſemyn/ of Jaſemyn/ men vind veelderlei zoorten van Jaſemyn, gelyk geele, blaauwe, Jasmin met groote Bloemen, en witte, de laatſte zoort is by ons 't meeſte bekend.

ſteelkens of takjens groejen witte bloemen waar na kleine huiskens met zaad, 't welk by na de gedaante van kerſſe-zaad heeft te voorſchyn koomen; de wortel is langachtig, van buiten, en van binnen wit, heet en ſcherp van ſmaak. *Iberis* word onder de verwarmende kruiden getelt; 't word gebruikt om de Jigt-achtige pynen aan handen en voeten te verzachten en te verdryven: De wortel van *Iberis* zegt *DIOSCORIDES* is verwarmende ja brandende van aart, en word nuttelyk met gezouten verkens-ſmeer paps- of plaaſters gewyze vermengd zynde op de heupe gelegt tegens 't flerezyn of Jigt der heupe: deze plaaſter moet vier uuren achter een op de heupe leggen; na dat dezelve afgenoomen is, moet de lyder terſtond in een bad-ſtove gaan, en de plaatze met wolle die in olie nat gemaakt is beſtryken.

IBISCUS, Zie *Althea.*

ICHOR, ICHORES, Water/ waterig-bloed/ 't welk uit de wonden of verzweringen loopt; als ook 't lede-water, Zie *Synovia.*

ICHTIOCOLLA, Huiſen-blaas/ viſch-lym/ beſtaat uit witte en te zaam gewondene huiden, ze heeft een ſlym, en lymachtigen ſmaak, daar is geen reuk aan, ze word in Moſcou van een viſch die Hauſen/ of Huizen genoemt word, gemaakt, en van daar over Archangel tot ons gebracht. De meeſte Schryvers zyn van gedachten dat de Huiſen-blaaze niet alleen van de blaaze maar ook van andere vlies-achtige, zenuw-achtige en kraak-beenachtige deelen gemaakt worden, op deze wyze dat alle deze deelen in ſtukken geſneeden, in water geweekt, en daar na by een zacht vuur tot een bry of lym gekookt, en eer dat 't koud word tot dunne huidekens en daarna tot ronde ringen en krantzen gemaakt worden. De beſte Huiſen-blaaze moet zyn wit doorſchynende en niet geel, lichtelyk om te breeken, en terwyl ze lichtelyk van de lucht bedorven word, zo moet ze wel bewaart worden. Ze word onder de genees-middelen niet veel gebruikt, behalven dat 'er zommige zyn, die dezelve inwendig tegens 't bloedſpouwen, en uitwendig tot genezende plaaſteren gebruiken: veel word ze ook van de wyn- en bier verkoopers gebruikt om deze dranken klaar te maaken.

ICTERUS, MORBUS ARCUATUS, AURIGO, ICTERITIA, De geel-zucht/ de geluw/ de geele/ is als 't gezicht en 't geheele lichaam als 't of 't geel geverwt was, gezien word; na dat nu deze verw meer naar den geelen of ſwarten hellende is, word ze genoemt

ICTERUS FLAVUS, de eigentlyke geel-zucht/ en

NIGER, de ſwarte-zucht. De oorzaak dezer Ziekte is een verſtoppinge des Gal-leiders, dewelke gemaakt is door een taie of ſteen-achtige gal, waarvan de weg der galle tot de darmen geſlooten is, deze geſlooten zynde, worden de *Excrementa* donker en byna aſch-verwig, want de gal gaat door de *ramificationes venæ Cavæ* uit de lever tot 't bloed, en deelt zo haare verwe meede aan 't geheele lichaam, en als 'er een *acidum* by komt, word de verwe ſwart donker enz. tot de genezinge worden eensdeels openende, en ten anderen purgeerende middelen vereiſcht: *Purgantia* en *Vomitoria* zyn zeer dienſtig, als de galle overvloedig is, men gebruike dan *Arcan. duplicat.* met *Gummi Gutta*, *Rhabarb. Crocus* &c. hierna moeten de *martialia* met *Abſorbentia* gebruikt worden, als *Antimon. Diaphoret. Martial. limatur. Martis, Croc. Mart. aperitiv. Lap. Fulminar. Calcul. Human. Lapid. Cancror. Bezoardic.* de *Salia Volatilia*, als ook *rad. Vincetoxic. Sem. Aquileg.* &c. *TIMÆUS* heeft een uitneemend poeier, Ziet hier deſſelfs Beſchryvinge:

℞. *Sem. Aquileg.* ℨvj.
Croc. Orient. ℨj.
Tart. Vitriolat. ℨß.
F. pulvis pro doſibus Septem.

Om daarvan alle morgen een in Rynſchen wyn te gebruiken. *D. ETTMULLER* betuigd, dat hy na dat hy alles vruchteloos gebruikt hadde, met dit zelfde poeier een geel-zuchtigen Kleer-maaker gelukkig geneezen heeft, na dat hy aan denzelven van te vooren een braak-middel gegeven had. Het *decoct. Chelidon. maj.* is een uitneemend middel, als 't in wyn gekookt en twee maalen 's daags gedronken word, door deſſelfs gebruik zal men meeſt altyd 't doelwit bereiken, als 't in tyds gebruikt word, hierom pryſt *JOEL* 't *decoct. Chelidon. maj.* met *Bacc. Juniper.* zeer, by voorb.

℞. *Rad. Chelidon. maj.* mij.
Bacc. Juniper. mj.

Stampt deze in een vyzel, perſt 't zap uit en gebruikt 't zelfde. De *Aperientia* die hier dien-

dienſtig zyn, en tegens de verſtoppinge gebruikt worden, zyn *radix Cichor. Filic. Curcum. Rub. tinctor. Chelidon. maj. Graminis, Herb. Anſerin. Marrub. Fragar. Cuſcut. Flor. Aquileg. Geniſt. Hyperic. Calendul. Taraxac. Fumar. Abſinth. Agrimon.* als ook *Salſa* en *Salia volatilia Urinoſa*, als *Spirit. Lumbricor. terreſt. Milleped. Corn. Cerv. Eſſentific. Sal. Ammoniaci*, *Urinæ, Sang. Human. Tartar. Tinctur. Croci, cum Spirit. urinæ vol. ppta*, *Liq. Corn. Cerv. Succinat.* de gemeene Menſchen gebruiken ook wel haar eigen water, of *Succus Abſinth.* of *Chelidon. maj.* of *Marrubii.* Als *Specifica* worden aangepreezen *muſcus Quercini*, *Sapo Venetiæ* &c. in de *Miſcellan. Natur. Curioſ. Dec. I. Ann. IV. pag.* 41. word deze *Emulſio* aangepreezen:

℞. *Aq. Cent. min.*
Cichor.
Fragor.
Sambuc. ana ℥vj.
Sem.: Cucurbit.
Melon. ā ℥ij.
Papav. alb. ℨjß.
Nucl. Perſicor. ℨj.
F. L. a. Emulſio.
adde
Syrup. Fragor. ℥j.
Aq. Cinnamon. ℥iij.
Miſce.

De *Emulſio* moet geduurig gebruikt worden, of in derzelver plaats:

℞. *Muſci Quercini* mj.
Cerevis. Secund. ℔j.

Kookt dit in een dicht geſlootenen, en verglaasden pot tot op de helfte, en laat den lyder daarvan alle morgen en avonden eenige lepels vol gebruiken; maar hy moet van te vooren gepurgeert hebben.

(*) Icterica, zyn Genees-middelen tegen de geluw.

Icteritia alba, Zie *Chloroſis.*

Idiopathia, **Eigen-lydig**/ word gezegd van die ziekten waar door een zeker deel aangetaſt word, en lydt, zonder gewaar-wordinge van een ander naby gelegen deel. Hier word tegen over geſteld Sympathia, **mede-lydende**/ 't welk een ziekte van een zeker deel is, die men om dat het andere ziekelyke deel pyn lyd, aan dit ook gewaar word, alzo heeft men hooft-pyn, moeielyke adem-haalinge enz. van de opgeſtopte maandelykſche ontlaſtinge; deze word ook *per Conſenſum* genoemt.

Idiosyncrasia, **eigen gematigheit**/ is een zekere eigenſchap der menſchelyke lichaamen, of een zekere aangeboorene genegentheit of haat tot het een of 't ander ding, zo dat men 't zelfde verdraagen of niet leiden kan. Deze eigenſchappen kunnen gevoeglyk in drie zoorten verdeelt worden: De eerſte is, dat een perzoon maar van zekere dingen een afkeer heeft, of dat hy dezelve al te ſterk bemint. Ten tweeden, als hy van zommige dingen in 't geheel niet of heel weinig werks maakt: en ten derden, als hy in eene zekere verrichtinge in of aan 't lichaam vermeerdert, verſwakt, of beledigt word. Want alzo kon Koning *J A-COBUS* in Engéland geen blank zwaard zien van denwelken noch dit versken is na gebleeven:

Rex erat ELISABETH, nunc eſt Regina JACOBUS.

Jectigatio, het omwerpen, onruſtig zyn.

Jecur, Zie *Hepar.*

Jejunium, **'t vaſten** / is eigentlyk als men zich in 't geheel der Spyze en des dranks onthoud.

Ignis, **'t vuur**/ heeft een zeer groote nuttigheid in de *Chymie*, 't is een van de voornaamſte werktuigen in dezelve. Maar onder de naam van vuur word niet alleen verſtaan ons onderaardſch vuur, 't welk door hout, koolen, oly, en door *Spirit. vini* &c. gemaakt word, maar hier door word ook verſtaan 't vuur der Zonne, als ook 't zo genoemde **blinde-vuur**/ 't welk men in den levendigen Kalk of in eenige tegenſtrydige zouten gewaar word. 't Vuur is niets anders als een te zaam hoopinge van de in een ſchielyke beweginge gebrachte deelen. Alzo heeft 't vuur verſcheide uitwerkingen, naa 't onderſcheid en de geſteltheid der onderwerpen die deze beweginge aanneemen. Men ſtelt gemeenlyk vier *Gradus* of trappen des vuurs. De eerſte komt voor in de *deſtillatio* in *MB.* of *VB.* De tweede dat men door een *deſtilleer* ketel of in een kapell *deſtilleert*, de derde dat men in de kapell in plaats van zand *limatura martis* doet, de vierde is 't openbaare vuur. Andere verklaaren deze *Gradus* wederom op eene andere wyze. Doch dewyl 'er onder deze *Gradus* een groot onderſcheid beſpeurt word.

word, zo ſtaat dit aan te merken, dat 'er zeer veele *gradus* des vuurs zyn, welker onderſcheid voor een gedeelte van de brand-ſtof waar door 't vuur onderhouden word, en voor een gedeelte van de lucht, en van de *diſtantie* des vuurs, en der vaaten veroorzaakt word.

IGNIS ACTUALIS, 't wezentlyke vuur, is dat geene 't welk in de eerſte aanraakinge brand, gelyk als 't gemeene vuur, en de van gloejende yzer gemaakte *Cauteria.*

IGNIS CIRCULATORIUS, een circuleer vuur.

PERSICUS, Zie *Carbunculus.*

POTENTIALIS, 't vermogende vuur, is een genees-middel, 't welk als 't een tyd lang op eenig deel des lichaams gezet is, 't vermoogen heeft om als vuur in te vreeten, en te branden, gelyk als de *Lapis Infernalis*, en 't *Butyrum Antimonii* &c. doen.

IGNIS REVERBERII, 't Reverbereervuur, wederom-ſtuit-vuur, is dat vuur 't welk in de grootſte vlam met blaas-balgen gemaakt word, het word gemaakt in een ooven die met een dekzel geſlooten is, op dat de hette, of de vlam die geduurig na buiten dringen wil, op 't bloote vat, 't welk op den rooſter gezet is te rug-ſlaa. Dit vuur heeft wel zyn trappen, maar 't kan evenwel met veel grooter gewelt als de andere bedwongen worden.

IGNIS ROTÆ, het radt- of ſmelt-vuur, word gemaakt als men een ſmelt-kroes, waarin de ſtof om te ſmelten is, in brandende koolen zet.

IGNIS SACER, SYLVESTRIS, Zie *Eryſipelas* en *Phlyctena.*

IGNITIO, kalk-makinge, betekend een kalk-maakinge door 't vuur, en in 't byzonder de brandinge tot aſch, en *reverberatio*; maar dewyl de *Ignitio* des yzers en der andere vaſte metaalen geen eigentlyk genoemde *Cinefactio*, noch *Reverberatio* is, zo betekend 't dikwils zo veel als *Candefactio*, als dat by voorb. gloejend yzer of tegel-ſteene in melk of oly uitgebluſcht worden.

ILEUM, Zie *Inteſtinum.*

ILEUS, PASSIO ILIACA, de kronkel-darm kronkeling, drek-braaken, (*a*) is een ziekte der darmen (*a*) namentlyk eene groote hardlyvigheid of geheele verſtoppinge, met groote benauwtheid en hevige pyn in de darmen, waarop volgt walging, vieze opriſpinge, hikkinge, en eindelyk de uitwerpinge der *excrementa* door den mond. Het is een heel afgryslyk en dikwils dodelyk toeval en hierom genoemt MISERERE MEI VOLVULUS, in 't duitſch ontfermt uw myner, als ook darm-Jigt. De hooft-oorzaak dezer ziekte is de verdroogde drek in de darmen, deze maakt een darm-breuk, *Prolapſus Peritonæi*, en een *Inflammatio* der darmen, en alsdan is de ziekte heel gevaarlyk, om dat 'er lichtelyk 't (zo genaamde) heete en koude-vuur uit voortkoomen kan. Dewyl men in de genezing op de oorzaaken acht-geven moet, zo moet men hierop acht-geeven dat de verharde *excrementa* zacht gemaakt, en op 't ſpoedigſte na buiten geleid worden, waar toe men gebruiken kan een *decoctum* uit *Malva*, *flor. Chamomill. Melilot. Branc. Urſin. Atriplic. decoct. Hordei*, met *Mel* en *Nitrum*, ook kan men gebruiken vette hoenderen, vleeſch-zoppen, *ol. Olivar. Amygdalar. dulc.* tot ℥ij. 't zy alleen of met warm-bier, of hoender-zop, als ook clyſteeren uit water, honig, en zout, en eindelyk laat men de lyderen loode kogelen of *mercur. viv. depurat.* nederſlikken. Indien een breuk hiervan de oorzaak is, zo moet 't *inteſtinum prolapſum*, of neergezakte darm wederom op zyn plaats gebracht, en gehouden worden. 't Welk onder den tytel *Hernia* kan gezien worden. Als de *Inflammatio* der darmen de oorzaak is, zo moet aanſtonds in den beginne een ruime ader-latinge gedaan, en inwendig gebruikt worden *Diaphoretica*, als *Antimon. diaphoret. Arcan. duplicat. Lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt. Myrrha*, *Camphora*, *Nitr. Antimoniat. depuratum*, *flor. Sulphuris* &c. tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig clyſteeren uit *Hord. perlat. ol. Roſac. ſucc. Plantag. Endiv. Portulac. vitel. Ovor. rec. Scord. hedr. terreſtr. Sabin. Nicotian. Poma putrefact. ferment. Cereviſiæ.* &c.

ILEX ACULEATA BACCIFERA, Zie *Agrifolium.*

COCCIGERA, Zie *Grana Chermes.*

ILIA,

(*a*) Deze Ziekte word ook genoemt DOLOR ILIACUS MEI, TORMENTUM en CHORDAPSUS.

(*a*) En wel voornamentlyk in den *inteſtinum Ileum* waar van ze ook haaren naam ontleend heeft.

ILIA, ILIUM, LAGONON, de Lenden of de heup.

ILIACA PASSIO, Zie *Ileus.*

VASA, Zie *Vaſa.*

ILIUM OS, Zie *Os.*

ILLACHRYMATIO, 't geduurige vloeien der traanen, ontſtaat uit een al te ſterke openinge der *pori* in de traan-klieren, wordende veroorzaakt door geduurig weenen, door overvloedige wei, of door een ſcherpte in dezelve. Om dit ongemak te verbeeteren, zyn dienſtig opdroogende, en zachte te zaam trekkende middelen, als *Corall. alb. flor. Zinci, Tut. præp. Nibil. Lap. Calaminar. Sacchar. Saturni, Vitriol. alb.* de *aquæ Opthalmic.* als ook *purgantia*, en *Sudorifera* om de wei te verminderen, van gelyken ook *Scarificationes* en *Fonticuli*, eindelyk zyn ook dienſtig de *Temperantia* om de ſcherpte van de wei te verbeteren, als *Lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt. Alabaſtr. terra Strigonienſ. pilulæ de Cynogloſſa* &c.

IMAGINATIO, de inbeeldinge / wat deze in de formeeringe der vrucht by de menſchen en 't vee voor krachten heeft, zulks hebben *FIENUS* en andere in haare Boeken beſchreeven, en met Voorbeelden opgeheldert.

IMBECILLITAS, ſwakheid / IMBECILLITAS VIRIUM, krachteloosheit / IMBECILLITAS VISUS, zwak-gezicht.

IMBIBITIO, Zie *Humectatio.*

IMMERSIO, Zie *Infuſio* en *Maceratio.*

IMMERSIVA CALCINATIO, is een *Corroſio*, of vreetinge tot kalk, dit geſchied door 't vermoogen van bytende wateren.

IMMUTATIO, een veranderinge / is een *Chymiſche operatie* waar door maar eenige toevallen van eenig lichaam verandert worden. Aldus worden de zouten in *Ol. per deliquium* geſolveert gelyk 't *Oleum Tartari per deliquium* (2) als uit vaſte en harde lichaamen vloeibaare dingen gemaakt worden, (3) als 't vloeibaare hard gemaakt word, (4) als een *volatile* een *fixum* word, en 't tegendeel als men zout en glas maakt.

IMPASTATIO, een zoort van menginge, als men zo veel vochtigheid op een keer als tot des gemengden lichaams eigene dikte noodig is toe doet, op dat 't een bequaame *maſſa* of deeg worde.

IMPERATORIA, MAGISTRANTIA, LASERPITIUM GERMANICUM, Meeſter wortel / is een tamelyke dikke, en ſtyve wortel, van buiten is dezelve donker-bruin, en van binnen wit, ze heeft een ſcherpen aromatyken ſmaak, en aangenaamen reuk, ze komt uit Switſerland, en 't Walliſche diſtrict: Ze dryft 't zweet, de pis, maand-ſtonden, en de vrucht, ze weder-ſtaat 't vergift, verſterkt 't hooft, de maag, en de borſt, ze is by uitneementheid goed tegens de afwiſſelende koortzen, tot 't uitwendige gebruik is ze goed voor tand-pyn, en om ſplinters en koogelen uit de wonde te trekken.

IMPERFORATUS, Zie *Atreti.*

IMPETIGO, IMPETIGINES, Ring-worm / is een zoort van drooge krauwagie met ſchubben; en dewyl de oorzaaken met de krauwagie gelyk zyn, zo is ook de genezinge even eens, Ziet dit onder den tytel *Scabies.*

IMPETIGO PLINII, is 't zelfde als *Lichen Græcorum*, Ziet dit op zyn behoorlyke plaats.

IMPOTENTIA, 't onvermoogen om ietwes te doen: maar hier betekend 't het onvermoogen tot de byſlaap, en voort-teelinge, gemeenlyk word dit van den man gezegd, en *impotentia virilis* de mannelyke onvermoogentheid genoemt. Hier door word niets anders verſtaan als dat gebrek der mannelyke roede waar door de man tot 't byſlaapen wegens 't gebrek of onvermogen tot de opheffinge van dezelve onbekwaam gemaakt word. De Hooft oorzaak dezes gebreks is een niet genoegzaame invloejinge der geeſten in de opheffende Spieren, en deze ontſtaat dikwils uit een *Paralyſi penis*, van gedrukte en geſcheurde zenuwen, van ſchielyk achter over vallen, van 't ryden, en van 't in 't koude water dompelen der *Partes-Genitalia* &c. zo kunnen ook hier toe gelegentheit geven de overmatige beſchaamtheid, en kleinhartigheit, dat men zich niet krachtig genoeg te zyn toe betrouwt, als ook de betovering enz. In de genezinge is 't noodig dat men op de oorzaaken acht geve, dierhalven zyn tot 't in en uitwendige gebruik dienſtig *Analeptica* en *Nervina.* De inwendige zyn *Confect. Alkerm. Eſſent. Ambr. Satyrion. Spirit. Formicar. acid. aq. Magnanimit. Moſch. Zibeth. Species diatr. Piper. Zingiber. Condit. Nux Indic. Condit. Spirit. Roſar. Balſam. Embryon. Eſſent. Cinnamom. tinctur. Corallior. cum Spirit. Corn. Cerv.* of *Roſar. Spirit. Roſar. Lilior. Convall. Ceraſor. nigr. Syr. Flor. Tiliæ, Tunic. Chocolata Indi-*

ea (a) *Electuar. diaſatyrion*, *Syrup. Aurantior.* *ſpecies Diamoſch. Diaſatyrion. Priap. Cervi*, *Stinc. marin. Cardamom. Cubeb. Cinnamom Caryophyll.* &c. by voorb.

℞. *Chocolad. ind.* ℥ij.
rad. Ering. cond.
Satyrion. cond.
raſur. priap. Cerv. ana ℥j.
Amygd. dulc.
Pinear. ana ʒvj.
Sem. Eruc.
Naſturt. ana ʒij.
Specier. diamoſch.
diambr. ana ʒj.
Confect. Alkermes. q. ſ.
F. Electuar.
D. S.

Byzonder verſterkend' *conditum.*

Om daarvan 's daags 3. of 4. keeren zo veel als de groote van een kleine okkernoot te gebruiken. Of ook:

℞. *Spirit. Lilior. convall.*
Roſar. ā ℥j.
Aq. magnanimitat. ʒvj.
Eſſent. Diaſatyrion. ʒß.
Ambr. ʒij.
Syr. flor. Anthoſ. q. ſ.
F. Mixtura. ſ.

Byzonder verſterkende *mixtuur.*

Tot 't uitwendige gebruik zyn zeer beproeft gevonden, *Succ. Paſtinac. ol. ſinap. Moſch. Ambr. Eſſent. Ambr. Zibeth. ol. Macis*, *Cinnamom. Nuc. Moſch. Balſam. Apoplectic. Peruvian.* &c. Indien de verlamtheid de oorzaak is, zo zyn dienſtig *Antiparalytica*, als *herb. Chamædr. Chamæpyt. flor. Anthos*, *Salv. Roriſmarin. Tiliæ*, *Primul. veris*, *bacc. Junip. rad. Angelic. Imperator. Pyreth. ſem. Sinapi*, *Caſtor. ſpirit. vini Camphorat. Lumbricor. Terreſtr. Formicar. acid. apoplectic. Articular. eſſent. Caſtor. ol. Petræ*, *Succin. Tart. fœtid. Lavendul. majoran. Spicæ*, *Axung. Cati Sylveſtr. Muris Alpini* &c. Denkt men dat dit ongemak uit een betoovering ontſtaat, zo gebied *HELMONT* dat de lyder over een beezem piſſen moet: Andere gebieden dat de pis des lyders of alleen of met *folia Ricini* in een wel geſlooten pot moet gekookt worden, waar door de toovereſſe benauwtheid zal gewaar worden, en alsdan koomen, en ſmeeken om den pot van 't vuur te neemen, en zy zal de toovery wegneemen. Zommige pryzen ook aan, dat de man door den trouw-ring van de vrouw piſſen moet. *WIERUS* heeft een betoverden Edelman gezien die door 't ſmeeren van raven-gal, en *ſeſamelæum* gezond geworden is. *GRANSIUS* in *Tractat. de Coralliis* pryſt dit poejer zeer.

℞. *Dent. mort. Hom. mar.*
Corall. rubr. ā ʒj.
Sem. & Herb. Antirrhin. ā ʒß.
F. pulvis.

D. MICHAEL heeft na deezen van dit volgende dikwils de proef genoomen, 't welk tegens de betovering van de getrouwde heel goet zal zyn.

℞. *Mercur. viv. calam. incluſ.* ʒij.
Capill. vener.
flor. aquileg.
Hyperic.
Sem. Hyperic.
Gran. Paradis.

mengd dit alles ondereen, en laat 't den lyder by zich draagen (a)

IMPRÆGNATIO, de **beſwangering**/ is als een vrouw door een vruchtbaaren byſlaap van den manne beſwangert is, en dat zy ontfangen heeft. 't Geen hier door in de Chymie verſtaan word, Zie *Humectatio.*

IMPRESSIO, de **indrukkinge**/ als men by voorb. was of deeg in een form drukt, als ook dat men zich zelfs ietwes verbeeld en aan 't geheugen gelyk als indrukt.

IM-

(a) Men hoeft thans de Indiaanſche *Chocolad* niet meer boven die geene, dewelke hier te lande van zommige gemaakt word aan te pryzen; want ze word hier te Amſterdam van verſcheide Chocolaad werkers, en voornamentlyk van een Italiaan Chriſtoffel Ghiretti zodanig gemaakt, dat ze zelfs hier van daan na Indiën, Spanjen, en meer andere landen ontbooden, en gezonden word.

(a) 't Is zeer belacchelyk, dat men dikwils 't eenvoudige gemeen hoort beuzelen van diergelyken ongegronde, ja kwalyk noemens-waardige dingen; maar veel belacchelyker is 't, dat men zulks ziet gelooft, en beveſtigt te zyn door mannen van geboorte, opvoedinge, en geleerdheid gelyk *HELMONT* en meer andere zyn, doch wy zullen hier niet meer over aanhaalen: als alleen dit zeggen, dat wy veele andere en ons zeer gelukkig (om zo te ſpreeken) achten, dat onze denkinge niet met tovery opgevult is, en dat wy niets aannemen, 't welk niet op reeden, en ondervindinge ſteunt, doch wy blyven met dit ons gezegde binnen de paalen der Genees-kunde.

IMPUBER, word die geene genoemt die geen haire op den baart en op de ſchaam-deelen heeft, of die geene die noch niet tot zyn mannelyke ouderdom gekoomen is.

IMUS, de onderſte/ laatſte/ IMUS VENTER, 't onderſte gedeelte des buiks.

INAPPETENTIA, Slappe-etens-luſt/ Zie ook *Anorexia.*

INARTICULATIO, Zie *Arthrodia.*

INCANTATIO, de betovering / als men van tovery ziek is, of tot de byſlaap onbequaam gemaakt geworden.

INCARNANTIA, Zie *Sarcotia.*

INCARNATIVA LIGATURA, een twee hoofdig windzel/ word tot verbindinge der wonden enz. gebruikt.

INCERATIO, een vermenginge van drooge dingen met eenig vocht, zo dat ze tot de dikte van warm-was gebracht worden.

INCIDENTIA, worden die genees middelen genoemt, waar door de dikke zappen wederom vloeibaar gemaakt worden; deze zyn veelderley, na het onderſcheid der oorzaaken, als *diluentia*, *Antiſcorbutica*, *Aromatica*, *Salia volatilia.* &c.

INCINERATIO, de aſch-makinge/ is niet anders als de vaſte lichaamen tot aſch te maaken, dit geſchied door de hoogſte trap des vuurs.

INCIS. CONTUS. deze afgebrookene woorden worden dikwils in de *Recepten* ofte ordonnantien gevonden, en beteekenen *inciſa. contuſa.*, ſnyd 't, en ſtampt 't.

INCISIO, heeft twederley betekening (1) dat de houten, wortelen vruchten enz. door den Apotheeker klein geſneeden worden. (2) betekend *Inciſio*, een inſnydinge, als dat de Heelmeeſter een wonde of fiſtel ſnyd of grooter maakt.

INCISORES DENTES, Zie *Dens.*

INCLINATIO, een Nepging/ buiginge/ veranderinge/ by voorb. dat men door de buiging van 't glas, eenige vochtigheid uit 't zelfde giet.

INCONTINENTIA URINÆ, 't water niet te kunnen houden, tegen wil wateren, Zie *Diamnes.*

INCORPORATIO, inlyvinge / is een zoort van vermenging, als drooge en natte dingen in een gelyke *Maſſa* of klomp gebracht worden.

INCRASSANTIA, INVISCANTIA, verdikkende middelen/ zyn die genees-middelen die 't al te dunne en water-achtige bloed verdikken, van deze zoort zyn alle *Gummi*, en *Mucilaginoſa Animalia*, als kalfs- en verkens-pooten, en koppen, *Gelatina Corn. Cerv.* en *Eboris*, vette ſpyzen, dik gekookte rys, pappen, lym-achtige wortelen, als *Alth. Lilior. Alb. Malv. Symphyt. maj.* &c. en eindelyk behooren ook onder deze de zo genoemde *Adſtringentia.*

INCREMENTUM, 't toeneemen der ziekte.

INCUBUS, EPHIALTES, INVASIO, SUFFOCATIO en SUPPRESSIO NOCTURNA, Nacht-merry / Mare / Nachtdrukking / is een verzwakte beweging van de tot de ademhaalinge dienſtig zynde werktuigen, vergezelſchapt met een valſche verbeeldinge, als of 'er ietwes op 't lichaam lag en drukte. Om dat voornamentlyk de *Nervi phrenici* aangetaſt worden, zo is de naaſte oorzaak een kramp-achtige aanſtoot der *organorum reſpirationis negotio dicatorum & nervorum*, dat is de naaſte oorzaak is een belediging in de eigene werktuigen van de ademhaalinge, en der zenuwen, zo dat daar door den invloed der geeſten geſtut word; want uit de kramp-trekkinge des middel-rifts, en der borſt ontſtaat een moejelyke ademhaalinge, 't ſnorken, en 't gebrek der reede; hier door word ook de verbeeldinge bevedigt, waar van daan de geeſten treurige droomen maaken, om dat de lyders wegens de kramp-trekkinge niet wel gewaar worden. Hier toe nu word gelegentheid gegeven door de quaade geſteltheid der zappen in de maag en darmen, door *Convulſiones*, *Plethora*, *Cacochymia*, en door alles 't welk de zenuwen des onder-lichaams aantaſt, en een krampachtig-toeval veroorzaaken kan. De genezinge is twederley, anders is dezelve in den aanval, als buiten den aanval. In den aanval helpt 't ſchreeuwen, ſtooten aan 't bed, en geluit-makinge, of den lyder te ſchudden, en hem te roepen met zyn naam, of dat men denzelven ſterke doordringende dingen voor de neuze houd, of in de mond ſteekt, als *ſp. ſal. Ammoniaci*, *Corn. Cerv. Tart. ſal. vol. Corn. Cerv. oleos. Sp. vini rect. Q. E. Roriſmarin. aq. Apoplectic. eſſent. Caſtor. liq. Corn. Cerv. Succinat.* &c. Maar op dat de lyder niet wederom in een nieuwen *Paroxiſmus* vervalle, zo moeten de hiertoe gelegenheit ge-

geveride oorzaaken weggenoomen worden; ten aanzien dezer zo moeten de *vitia Stomachi & inteſtinorum* of de zondigende ſtof in de maag en darmen verbetert en uitgeleid worden, waar toe men gebruiken kan veelderlei *Salia fixa*, en *Aromatica*, als *Sal. fix. Abſinth. Carduibened. Cichor. Tartar. vitriolat. terra foliat. Tartari*, *ſal. Tart. eſſentificat.* als ook *Vomitoria*, en *Purgantia*, en voornamentlyk *Decocta* en *Infuſa Sennata*, en *Paſſulata*, by voorb.

℞. *Paſſul. min.* ℥ß.
Caſſ. Fiſtul.
Raſur. Ebor. ana ʒij.
Fol. Senn. ſ. ſt. ℈iv.
Rad. Cichor.
Pimpinell.
Pæon. ʒj.
Sal. Tart. eſſentific. ℈ij.
f. l. a. decoct. in Aq. font. q. ſ.
℞. *Decoct. Colat.* ℥vj.
Aq. fl. Tiliæ c. vin.
Syr. Pæon. ā ℥ß.
M. D. S.
Zacht afvoerend drankjen.

Gemeenlyk worden 'er ook van de Genees-meeſters *ſpecifica antepbialtica* aangepreezen, onder deze zyn de voornaamſte *ſemen Pæoniæ maris*, *Lignum Aloës*, *extractum Pæoniæ*, *ſpecies pler. Archontic.* als ook *confect. Alkermes. ſpec. diambr. Theriac. aq. epileptic. Langii*, *tinct. Corallior. cum ſpirit. cord. Cerv.* &c.

℞. *Conſerv. flor. Pæon.* ℥ß.
Uni Corn. marin. præp.
dent. Caſtor. ā ℈j.
ol. deſt. Succin. gt. iv.
ſyr. flor. Pæon. q. ſ.
f. Bolus S.
Præſerverende zuiker.

Tot 't uitwendige gebruik heeft men ook veelderley *Amuleta* of aanhangzelen, als *rad. Pæon. Corallia. Lapis Chryſolithus*, *Jaſpis*, *Smaragdus*, *gagates*, zo gebruiken ook veele een wolfs of ezels vel in plaats van een dek-kleed.

INCURABILIS, ongeneesbaar.

INCURVATIO JUNCTURARUM, Zie *Contractura*.

INCUS, een aambeeld / is een by de ſmeeden bekend werk-tuig, in de Ontleedkunde beteekend 't een van de gehoorbeenderen, om dat 't eenigermaaten de gedaante van een aambeeld heeft.

INDEX, de wyſ-vinger / is de eerſte die na de duim volgt, als ook de toon die op den grooten volgt.

INDICANS, en INDICATUM, koomen in de geneeskunde voor, door 't eerſte woord word verſtaan de ziekte, om dat 't aantoont dat 'er geneesmiddelen nodig zyn, en door 't twede worden de genees-middelen tegens de ziekte verſtaan.

INDICANTES DIES, aantoonende daagen aanwyſ-daagen / zyn die den *Criſis* die in zekere daagen koomen moet aantoonen; zy worden hierom ook genoemt CONTEMPLABILES, betrachtings-waardige/ deze zyn tuſſchen yder zeven de vierde dag, als 4. 11. 17. 24. enz. (*a*)

INDIGNATORIUS MUSCULUS, Zie *Muſculus*.

INDIGO, Indiſch-blauw / is een hard-blauwe verw, beſtaande uit grote en kleine Stukken, dewelke voor een gedeelte uit Weſt- en voor een gedeelte uit Ooſt-Indien tot ons gebracht worden, ze word aldaar van een Kruid dat *Anil* genoemt word, uitgetrokken en gekookt. Maar dewyl de *Indigo* of van de blaaderen des Kruids alleen of ook te gelyk uit de ſteelen gemaakt word, en van verſcheide plaatzen komt, zo word ze ook in verſcheide zoorten onderſcheiden. 't Gebruik der *Indigo* is aan de Schilders en verwers bekend; de bedriegelyke onder de Apotheekers verwen hiermeede den valſchen *Syrupus Violarum*, die zy uit enkelde zuiker en violen wortel maaken.

INDURATIO, Zie *Duratio*.

INEDIA, de honger / is een bezigheit der Levens-geeſten die aan de behoudenis des Levens toegeëigent is, want als de maag leeg geworden is, zo word hy flap en krimpt te zaam, wegens de te zaam trekkinge van de te vooren uitgezette vezelkens: als dit nu die in de maag zynde Geeſten gewaar worden, is haare begeerte zo lange tot ze wederom door voedzel verzadigt zyn. Hoe aangenaamer ſpyzen voor de oogen, en aan de neuze vertoond worden, hoe de Geeſten ook meerder bewoogen worden, en hierom gebeurt 't dikwils, dat als de geeſten bewoogen worden, dat ook 't Speekzel in den

(*a*) Deze ſtellinge, of aanwys-daagen worden van veele onder de hedendaagſche Genees-Heeren weinig gaade geſlaagen: want hoe lichtelyk kan de ziekte door eenige tuſſchen-koominge van haare gemeenen loop verandert worden, en wat overeenkomſt heeft onze landſtreek met die der Grieken, en wat diergelyken meer is, 't welk ons noodzaakt daarvan te wyken.

den mond te gelyk bewoogen word, waar van miſſchien het oude ſpreekwoord afkomſtig is, wanneer men gewoon was te zeggen, *de mond watert my 'er reeds van, of ik water-tand 'er al na*;

INESCATIO, word genoemt een zoort der *Tranſplantatio*, als de *Mumia* aan de Dieren tot ſpyze gegeven word.

INFANS, een Kind / INFANTES kleine Kinderen die noch niet ſpreeken kunnen.

INFECTIO, een beſmettinge / als men van een beſmettelyke ziekte, by voorb. door de peſt beſmet en beſchadigt word.

INFIBULATIO, Zie *Ancteres*.

INFLAMMATIO, een Ontſtekinge / is dikwils een toeval van veele ziekten; hoewel ze ook dikwils op haar zelfs een ziekte is; ze word zo wel in de inwendige deelen als lever, milt, nieren, middelrift, ribbevlies enz. als ook aan de uitwendige, gelyk aan handen, voeten, hooft, borſt enz. beſpeurt, ze word aldaar om haar verw de rooze genoemt. De tekenen der ontſtekinge aan de uitwendige deelen, zyn de heete, en heete pyn, by een inwendige ontſtekinge zyn ook hette, vergezelſchapt met pyn, koorts en dorſt. De naaſte oorzaak is een geſtremde beweging des bloeds in deze deelen: De neven oorzaaken, of de voorafgaande zyn dik en geronnen bloed, ſchrik, verkouding ſterke bindinge, kneuzinge, verrekkinge, vallen, ſtekingen van byen, of een ſcherpte der vochten enz. de genezinge der *Inflammatio*, en rooze geſchied door een *Venæ-ſectio*, edoch de *Stagnatio* des bloeds moet ook te gelyk weggenoomen worden; als nu 't dikke en taie bloed de oorzaak is, zo zyn dienſtig inwendige *Humectantia*; maar tegens 't geronnen bloed zyn alle *Sudorifera* goet en boven alle de *Salia volatilia Urinoſa*, als *Sal. Ammoniac. Corn. Cerv.* de *volatilia Salſa*, als *Mixtura Simplex*, *tinctura Bezoardica*, als ook de *fixa*, gelyk *Lap. Cancror. Percar. raſ. dent. Apri, mandibul. luci Piſc. Sang. Hirci*, *Fuligo cum Aceto*, en eindelyk *Antimon. diaphoret. Simpl.* en *Martial. Antihect. Poter. Bezoardic. mineral. Cinnabar. Antimon.* doch indien de Roos veroorzaakt word door een krampachtig-toeval, zo moet men by deze noch *Antiſpaſmodica* laaten gebruiken, en wel voornamentlyk *Anodyna*, als *Liq. Corn. Cerv. Succinat. Antihect. Poter. Cinnabar. Antimon. flor. Sulph. Succin. præp.* en zo'er de koorts by beſpeurd word, *Nitrum* depurat. *Sacchar. Saturni*, *Opium*. boven deze inwendige middelen zyn 'er noch verſcheiden tot 't uitwendige gebruik, by voorb. *Minium*, *Bol. Armeni*, *Farina Secalis*, *flor. Chamomill.* en *Sambuc. Spirit. Vin. Simpl.* en *Camphorat.* of wyn die met *flor. Sulphuris* gekookt is, *Spirit. Nitri dulc.* of een *lixiv.* uit *Ciner. vineti*, *Nitrum*, en *Acetum*, als ook *Crocus*, *herb. Paridis*, *fol.* en *radix Hyoſciami*, of men kan gebruiken 't *Pulvis eryſipelatodes* van DOLÆUS, 't zelfde word aldus gemaakt:

℞. *Farin. Hordei* ℥j.
Fabar. ℥ß.
Pulv. liquirit. ʒv.
Cretæ,
Myrrhæ. ana ʒjß.
Ceruſſ. gr. viij.
Camphor. gr. vj.
F. Pulv.

Dit alles hebben wy gezegd van de *Inflammatio* in 't algemeen, 't welk alles op byzondere toevallen kan toepaſlyk gemaakt worden. Doch de noodzakelykheit noopt ons aan, noch de genezings-wyze van d'een en ander' ontſtekingen in 't byzonder die in eenige deelen koomen aan te merken: dus heeft men:

INFLAMMATIO FAUCIUM, de ontſtekinge in den hals / waar tegen dienſtig zyn, *Spirit. Nitri dulc. Bezoardic. Buſſii*, *Eſſent. Croci*, gemengd met een weinig *Camphora* of *Nitr. depurat.* gr. xx. met gr. j. *Camphor.* uitwendig gebruikt men een *Cataplaſma* uit *Nid. Hirund. Herb. Carduibened. Scord. flor. Melilot. Sambuc. rad. Lilior. albor. Theriac. Croc. Camphora* gekookt in *Aq. flor. Sambuc.* indien 'er ook ſweertjes by beſpeurt worden zo gebruike men

℞. *Rad. alth.* ℥j.
Herb. prunell.
Salv.
Tormentill. ana mj.
Flor. Sambuc. p. iij.
Fic. pingv. Num. x.
Paſſul. maj. ℥ij.
Rad. Glycyrrhiz. ʒvj.
coque in
Aq. Commun. q. ſ.
Colaturæ adde
Nitr. depurat. q. ſ.
detur.

Ziet hierover meerder onder den tytel *Angina*.

INFLAMMATIO MEMBRANARUM OCULI, Zie *Opthalmia*.

IN-

INFLAMMATIO PULMONUM, Zie *Peripneumonia.*
RENUM & VESICÆ, Zie *Nephritis.*
VENTRICULI, & INTESTINORUM, een ontſtekinge der Maag en Darmen / is een niet zeldzaame en gevaarlyk toeval, ontſtaande gemeenlyk uit koud drinken na ſterke verhettinge, of uit grooten toorn; maar 't meeſt uit *corroſive* en bytende vergiften, ſterke purgeer, en braak-middelen voornamentlyk indien men koud daarop drinkt. Deze ziekte word gekent uit de hette en hevige pyn omtrent 't herte-putjen, walging, dorſt; koude der uiterlyke leeden, inwendige hette, benauwdheid enz. de genezinge moet zo ondernoomen worden, dat de *Inflammatio* door een zachten ſweet allengskens *diſcutieert*, en dat alsdan de hette en pyn getempert worde, hier toe zyn de volgende dienſtig:

℞. *Pulv. Marchion.* ʒj.
Nitri depurat. gr. vj.
Camphor. gr. ij.
Theriac. Coeleſt. gr. j.
F. pulvis.

℞. *Sp. nitr. dulc.* ʒß.
Camphor. gr. vj.
Miſce.

℞. *Spirit. vin. Camphorat.* ℥ij.
Olei deſt. Nuciſt. ʒß.
Balſam. Peruvian. ʒj.
Croci.
Opii ana ℈j.
Solve & filtra.

Met dit laatſte *linimentum* kan 't lydende deel uitwendig warm beſmeert worden: Voornamentlyk moet men hierop acht geven, dat 't lichaam in een behoorlyke ruſt, zachte uitwaazeming, en in een matigen ſweet gehouden, en dat alle gemoeds bewegingen geſchuwt worden.

INFLATIO, de opblazinge / dat is als 't lichaam door winden opgeſwollen is.

INFUNDIBULUM, een trechter / word mede onder de Chymiſche *Inſtrumenta* getelt; in de ontleed-kunde betekend 't de middelſte holligheid in de nieren, alwaar de *Ureteres* beginnen, als ook de langachtige en nederklimmende holligheid in 't bekkeneel.

INFUSIO, een Ingietinge / als eenig vocht uit 't eene vat in 't ander gegooten word.

INFUSORIA ARS, Zie *Chirurgia.*

INFUSUM, is een vloeiend Genees-middel, in 't welk uit kruiden, wortelen, bloemen enz. door 't vermoogen van een *Liquor*, of *Menſtruum*, de krachten derzelver uitgetrokken worden: De Genees-middelen dewelke hier toe voorgeſchreeven worden, worden *Species* genoemt, by voorb. 't *Infuſum Polychreſtum Laxativum Ettmullerii* word aldus gemaakt:

℞. *Fol. Senn. ſ. ſtip.* ʒvj.
Rhabarb. Elect. ʒj.
Salis Tartar. ℈j.
Zingiber ℈ß.
infuſ. in Aq. fumar. q. ſ.
Stent in loco calido per noctem
Colatur. ℥iij. *adde*
Aq. Cinnamom. ʒiij.
Syrup. de Pomis ʒß.
M.

INFRASCAPULARIS MUSCULUS, het onderſchouder-beens Spierken.

INFRASPINATUS, Zie *Muſculus.*

INGLUVIES, de Krop / is de voorſte maag by de voogelen, hoenderen, en 't pluimgedierte.

INGRAVIDATIO, Zie *Impregnatio.*

INGREDIENTIA, zo worden genoemt alle enkelde Genees-middelen, dewelke in de Ordonnantien voorgeſchreeven worden.

INGUEN, INGUINA, de lieſſen / heupen / is de plaats tuſſchen de ſchaamelheid en 't heupe-been.

INJECTIO, een inſpuiting / is een uitwendig vloeibaar Genees-middel, 't welk in verſcheide deelen des Lichaams geſpuit word, 't zelfde bekomt na de plaats alwaar 't ingeſpuit word ook verſcheide benaamingen: by voorb. een *Injectio* om in de Baar-moeder te ſpuiten, word genoemt Moeder Clyſteer in de Mannelyke roede genezende Balzem, of Inſpuit-water; in de verſweringen, en pyp-ſweeren, heelend- en zuiverend-water; in de blaaze genezend en verſachtend water enz.

INJECTIO INTESTINALIS, Zie *Clyſter.*

INNOMINATUS, ongenoemd / dat geen naam heeft; zo zyn 'er in de Ontleedkunde *Oſſa Innominata*, de ongenoemde Beenderen / die aan de zyden van 't heilig-been geplaatſt zyn, ze zyn drie in 't getal, van deze heeft yder alleen zyn naam,

naam, maar alle drie te zaam hebben ze geen naam, hierom worden ze ook genoemt *Oſſa Innominata.*

INOSCULATIO betekend by de Ontleed-kundige zo veel als *Anaſtomoſis*, beide deze woorden worden ook 't een voor 't ander de van Genees-heeren gebruikt, ze betekenen een te zaamvoeging, of inmonding der bloed en andere vaaten.

INSANIA, onzinnigheid / gekheid / dolheid / deze zyn van *PARACELSUS* aldus onderſcheiden, dat die geene dewelke van den invloed der maan gek zyn, *Lunatici*; die geene welken dezelve aangeërft is, *Inſani*; die van een vergiftig Dier gebeeten zyn *Veſani*, de melancholyke droefgeeſtige en zwaarmoedige *Melancholici*; en eindelyk dat de bezetene *Diabolici* genoemt worden, Zie *Deliria.*

INSECTUM, Beeſtken / hierdoor worden gemeenlyk verſtaan alle kruipende en vliegende wormkens.

INSENSIBILIS TRANSPIRATIO, de onzichtbaare uitwaaſeming der wei / men kan deze 't allerbeſt op een geſleepen Spiegelglas beſchouwen.

INSERTIO, Inplanting / in de Ontleedkunde betekend 't de invoeging van 't eene been in 't ander, gelyk als de tanden in 't kake-been. (*a*)

INSESSUS, SEMICUPIUM, een bad daar men in zit; hier toe worden gebruikt alle Kruiden, bloemen, wortelen, Speceryen, enz. dewelke alle als ze voorgeſchreven, *Species* tot een bad genoemt worden, by voorb. voor een ſwangere Vrouw om de baaringe te bevorderen en gemakkelyker te maaken:

℞. *HB. Altb.*
Malv.
Meliſſ.
Flor. Chamomill. ā miij.
Malv.
Melilot. ā mj.
Sem. Fœn. Græc.
Lini ana ℥iij.
Rad. Altb. ℥iv.
Incis. d. ad Chart. S.
Species tot een bad.

INSIPIDUS, Onſmaakelyk. *GALENUS* zegt dat de dingen zonder ſmaak beter voedzel geven, als bittere, en andere.

(*a*) *Inſertio* word meeſt gebruikt als men van de Spieren of derzelver *Tendines* ſpreekt, zo zegt men die ſpier heeft zyn begin, en by word *geinſereert* of ingeplant.

INSIPIENTIA, Zotheid/ gekheid.

INSOLATIO, Uit-trekking in de zon/ INSOLARE, ietwes door de warmte der zonne uittrekken, *deſtilleeren*, *macereeren*: op deze wyze word St. Jans-wit, leliën, en oly van pier-wormen enz. gemaakt, dewelke alle *Olea infuſa* of *inſolata* genoemt worden.

INSOMNIUM, een Droom / is niets anders als een herhaaling van de by dag gebeurde, 't zy gehoorde, geziene, of gedaane dingen: deſſelfs oorzaaken zyn, gelyk als reeds gezegt is uitwendig, als alle op den dag voorgevallen zynde denkbeelden; maar de inwendige zyn overvloed des bloeds, des zaads, en de pis: de beduidinge of de uitſlag der droomen is in 't gemeen Niets.

INSPECTIO VULNERUM, de ſchouwinge der wonden / Zie *Vulnus.*

INSPIRATIO, Inademing / Zie *Reſpiratio.*

INSPISSATIO, een verdikkinge / is een Chymiſche arbeid waar door de vloeibaare ſtoffe tot een dikte gemaakt word. Hier toe is alleen noodig, dat men de overvloedige vochtigheid weg-brenge, 't zy door kooken, *deſtilleeren*, *evaporeeren* enz.

INSTILLARE, indruipen / als men ietwes droppels-wyze geeft.

INSTRUMENTUM, een werk-tuig / 't welk tot de uitvoering van eenig ding vereiſcht word; aldus heeft men in de Genees-kunde veel *Inſtrumenta Anatomica*, *Chirurgica*, *Chymica* &c.

INSULTUS, de aanval der ziekte / dat is niet alleen de eerſte tyd als de menſch van eenige ziekte aangetaſt word, maar ook de volgende aanvallen, gelyk als in de afwiſſelende koortzen de *Paroxiſmi.*

INTELLECTUS, INTELLIGENTIA, Begryp / verſtand / word door *CARTESIUS* in vier zoorten verdeelt (1.) *Perceptio*, dat is als 't verſtand ietwes in 't gemeen aanmerkt. (2) *Judicium*, als men ſlegts iets toeſtemt, of niet toeſtemt. (3) *Ratiocinatio*, als men uit het opgegevene door toeſtemmen of verwerpen een beſluit maakt en ten (4) *Methodus*, als men de gedachten in order brengt.

INTEMPERANTIA, Onmatigheid/ ſwelgery / is de moeder veeler ziektens.

INTERCOSTALIS, Zie onder *Muſculus.*

IN-

INTERFOEMINEUM, 't *Interſtitium* of de ruimte tuſſchen den aars en de ſchamelheit by de vrouwelyke ſexe.

INTEROSSEI, Zie onder den tytel *Muſculus.*

INTERPASSERE, door-naajen / word by de Genees-Heeren genoemt als men een Kruid-zakjen doornaait, zo dat de daar in behoudene dingen overal gelyk leggen.

INTERSCAPULIA, de holligheeden tuſſchen 't ſchouder blad en de wervelbeenderen.

INTERTRIGO, Ontvelling / ſmertinge / is een ontvellinge der ſchaam-deelen, van den aars, onder de armen, aan den hals enz. veroorzaaakt voor een gedeelte van de pis, als de kleine kinderen in de luiren piſſen, en voor een gedeelte van 't ſweet. Hiertegen is dienſtig 't waſſchen en zuiveren, daarna drooge, en heelende inſtrooj- en klop-poejers uit *Nibil alb.*, *Corn. Cerv. uſt. Creta, Ceruſſa, Tutia lap. Calaminar. terra Vitrioli dulcis* &c. Indien 'er hette en rodigheid by is, kan men 'er ook een weinig *Saccharum Saturni* bydoen, of men kan 't *Unguent. album*, *Diapompholigos* &c. gebruiken.

INTESTINUM, INTESTINA, CRUCES TROPHÆORUM, CHORDÆ, de Darmen / zyn lange heen en herwaarts gekromde, vlies-achtige buizen, die haar van 't onderſte einde der maag tot aan den aars uit-ſtrekken, zy voeren 't voedende zap verder, en wat daar toe onnut is, leiden ze *per ſedes* buiten 't lichaam. Ze zyn aan 't darm-ſchil vaſt, op dat ze niet in malkander verwarren zouden. Ze beſtaan uit zo veel vliezen als de maag, en hebben een *motus periſtalticus*, ze zyn zesmaal langer als de menſch aan wien ze toegeëigent zyn, ze worden verdeelt *in tenuia* of dunne, en *in Craſſa* of dikke / van yder zoort zyn 'er drie, waarvan de eerſte naauwer, en met 't beſte zap der ſpyze opgevult zyn, doch de andere zyn wyder, waar door de drek ontfangen, en na buiten geleid word. De dunne darmen zyn (1) *Duodenum*, (2) *Jejunium*, en de (3) *Ileum*, *Duodenum* of de twaalfvingerige - darm neemt zyn begin van de onderſte mond der maag, en word geboogen achterwaarts na de rug, hy eindigt in de linkere zyde alwaar de darmen beginnen te krommen. *Jejunium* de leege darm is gelegen in 't navel-ryk, veele zeggen dat hy eindigt alwaar de darm-gang dunner, en deſſelfs vaten minder worden. *Ileum* de kromme darm / is gelegen onder den navel hy gaat tot aan de onder ſmeer-buik; alleen op de rechte zyde is hy ietwes rugwaarts om hoog gerigt, hy word in den dikkeren darm niet ver van deſſelfs bovenſte einde zydwaarts ingeplant. Deze darm is de langſte van alle hy is 21. handen breet in zyn langte, de dikke darmen zyn (1) *Cæcum*, (2) *Colon* en de (3) *Rectum*, *Cæcum* of de blinde darm is dat geene 't welk aan den omgeboogenen, en aan den kronkel-darm vaſt is, 't heeft de gedaante van een zakjen, of 't is kloot-rond (*a*): ze is geleegen op de rechter zyde van 't *Inteſtinum colon*, en aldaar aan de nieren vaſt gehegt. (*b*) *Colon* de Kronkel-darm / is de tweede dikke darm, hy begint van den blinden-darm met denwelken hy ook aan de nier gegroeit is, daarna gaat hy geboogen om hoog na de lever, en van daar loopt hy tot 't einde des darm-beens, en van daar wederom tot aan 't uiterſte van 't heilig-been, en eindelyk eindigt hy in den endel-darm. Deze darm heeft veel holtens of huiskens, in welke de drek opgehouden word, op dat de menſch niet genoodzaakt zoude zyn, zo heel dikwils te ontlaſten, hy heeft ook een klap-vlies 't welk genoemt word *Valvula coli*. door dit vlies word verhindert dat 'er niets uit de benedenſte darmen opwaarts kan koomen: alwaar nu deze darm eindigt daar begint 't *Inteſtinum rectum* of den endel-darm / deze is niet gebogen, hy maakt ook geen zakachtige holligheeden, op dat ons de afgang niet möeielyk zoude zyn, hy is omtrent anderhalf palm lang, het einde dezes darms word *podex* den Aars, als ook de zetel genoemt.

INTRITUM, een koude ſchaale.

INTUMESCENTIA, een ſwelling / Zie *Tumor.*

INTYBUS SATIVA (*c*) Endivie / Zie *Endivia.*

INVERTENTIA, worden van zommige ge-

(*a*) *BARTHOLINUS* zegt, 't is een klein aanhangzel dat zeer gelyk is aan een lang-achtigen worm, dit aanhangzel is dik van weezen.

(*b*) 't Is aan 't velleken van 't Buik-vlies gehegt, en met zyn einde door 't middel van 't Buik-vlies gevoegt aan de rechter nier.

(*c*) Ook INTUBUS, INTUBUM, en SERIOLA.

genoemt de *Abſorbentia*, dewelke op haare plaats kunnen gezien worden.

INVETERATUS MORBUS, zo word genoemt yder langduurige ziekte, dewelke diep ingewortelt, en hierom moejelyk te genezen is.

INVISCANTIA, Zie *Incraſſantia.*

INVOLUCRUM, een dekzel / dit word gezegd van vliezen, die ietwes bedekken, als *Peritonæum* de Penzak, of 't darm-vel, *Pericardium* 't herte zakjen, *Perioſtium*, 't beenvlies enz.

JONTHI, betekend zo veel als *Vari.*

(*) JOVIS BARBA, Donder-baart/ huisloók/ men vind veelderlei zoorten van Donder-baart; want zo word ook dikwils de muur-peper/ met dezen naam genoemt, doch de muur peper word meeſt als hy voorgeſchreeven word *Semper vivum*, of *Sedum* genoemt, dit Kruid word onder de verkoelende getelt en hierom word't ook tegens de ontſtekinge zo wel in als uitwendig gebruikt.

IPECACUANHA, heeft by ons geen anderen naam, word van de Duitſchers genoemt gold-ertz/ en by de Franſchen *Mine d'or*, om dat men zegt dat dezelve voornamentlyk om de Goud-mynen gevonden word, het is een kleine wortel omtrent een vinger lang, ze is gedraaid, en beſtaat als uit verſcheide leeden ze word uit Weſt-indien in Europa gebracht, en in Vrankryk veel tegens de roode-loop gebruikt; men vind tweederlei zoorten van deze wortel als de ſwart-bruine, en witte; de eerſte is gemeen, maar de laatſte zeldzaamer en beter. *POMET* voegt 'er noch een derde zoort de gele by, dewelke men zegt dat op de hoogtens der Goud-bergen gevonden word, en hierom is ze de allerbeſte, doch ook de zeldzaamſte en duurſte. Ze word tegen den rooden, en witten loop zeer gepreezen. De *doſis* daarvan is ℈j. of ʒß. in *Aqua Tormentillæ*, of warm bier te gebruiken.

IRA, de Gramſchap / is eene tegennatuurlyke beweging der Geeſten, en des gemoeds met bygevoegde wraak.

IRIS, de Regenboog/ Zie ook *Cryſtallus*, in de Ontleed-kunde word de oogen-boog alzo genoemt, deze is dat deel van 't druifbezien vlies, 't welk door 't hoorn-vlies ſchynt; hy is by zommige van verſcheide verw, zomtyds word hy beſpeurt blaauw te zyn, zomtyds ook als katten oogen, van welke verw 't oog ook ſwart-bruin, hemelsblaauw, en graauw genoemt word.

IRIS FLORENTINA, welriekende Violwortel/ is een lang-achtige, bultachtige, en eenigzints te zaam gedrukte wortel, omtrent een vinger dik, wit van verw, ſcherp van ſmaak, ze heeft een aangenamen en viool-achtigen reuk, ze word uit Italien uit 't Eiland *Rhodus*, *Cyprus* uit *Dalmatië* enz. gebracht. Het kruid van deze wortel is een zoort van de wilde Swaardlelien die in Italien in 't wild groeijen, deze wortel verkrygt verſcheide benaamingen, na dat ze in de een of ander Landſtreek gevonden word, hierom word de Italiaanſche die omtrent Florence gevonden word *Florentina* de Slavoniſche *Illyrica* genoemt, alhoewel 't eenderlei kruid en wortel is, de Florentynſche en Italiaanſche voornamentlyk die geene, dewelke uit Dalmatien komt, word veel meer geacht als de Slavoniſche of *Illyrica*, hoe ze witter, en zuiverder is, hoe ze ook meerder geacht word: Ze is voornamentlyk dienſtig tegens alle borſt-ziektens, want ze ontbind den ſlym, en maakt denzelven bequaam om uitgeworpen te worden; ze is dienſtig voor 't hoeſten der kleine Kinderen, en krimpingen des Buiks, men kan ze ook met *flor. Sulphuris*, en gedroogt zoet-hout mengen, 't welk een uitneemend poejer is, om in veele borſt ziektens te gebruiken; uitwendig word ze gebruikt onder hair-poeijers, en welriekende Savonetten. *Præparata* daarvan zyn *Extractum* en *Species Dia Ireos.*

IRIS LUTEA PALUSTRIS, Zie *Acorus adulterinus.*

IRIS NOSTRAS, GERMANICA, AQUATICA, GLADIOLUS COERULEUS, Blaauw-liſch / Blaauwe Lelien / groejen overal in de hooven, de wortel die alleen gebruikt word, moet in 't voor-jaar, voor dat de blaaden met den ſteel uitgroejen, gegraven worden; 't zap 't welk uit de verſche wortel geperſt word, dryft heel ſterk 't water in de water-zucht af. De *doſis* is ℥j. tot ℥iij. 't gezuiverde zap ʒij. de *Syrupus* ℥ij. 't poeier ℈iv.

IRIS TUBEROSA, en blom met donker groene blaaden, Zie *Hermodactylus.*

IRRIGATIO, Zie *Embrocatio.*

IRRORATIO, Zie *Humectatio.*

ISATIS SATIVA, GLASTRUM, Glas/ weed / word op vette landen gezaaid, 't groeit in Vrankryk en *Toulouſe* in Gelder en Gulicker land, doch voornamentlyk omtrent Turingen. Hiervan is afkomſtig de weed, die een blaauwe verw als de *Indigo* heeft,

heeft, doch ze is veel onzuiverder, en aardachtiger, deze ſtukken Weed zyn omtrent zo groot als een Okker-noot. Ze word tegens de loop gepreezen; doch ze word 't meeſt van de ſwart, en Weed-verwers gebruikt: de wortel word zeer geroemt tegens de geel-zucht.

Isatodes, de blauwe gal.

Ischæma, Bloed-ſtempingen/ Bloed-ſtempende middelen/ Zie *Sanguinem Siſtentia.*

Ischias, Zie *Arthritis.*

Ischion, Zie *Coxa.*

Ischuretica, worden zulke Genees-middelen genoemt, die 't bloed in de *dyſuria* verdikken, op dat de pis te rug gehouden, of deſſelfs loozinge gemakkelyk gemaakt worde.

Ischuria, pis-opſtopping/ opſchorting/ der pis/ is een moejelyk toeval, voornamentlyk indien 'er by zyn, pyn, veroorzaakt door den ſteen, ſwellinge der lendenen en lieſchen. De oorzaak dezer ziekte zyn voor een gedeelte eenige taie, en tot de afſcheidinge der pis onbequaame-deelen, of eenig geronnen-bloed 't welk de nier-pypjes of *Ureteres*, of de water-blaas verſtopt, veroorzaakt door een val, of verrekkinge der wervelbeenen enz. of 't kan gebeuren dat de pis-weegen door een ſteen verſtopt worden, dit ongemak kan ook veroorzaakt worden door *inflammationes*, door een *Gangræna*, of *Sphacelus*, *Paralyſis*; door een *Spaſmus*, of door *Excrementa indurata* &c. terwyl de oorzaaken veelderlei zyn, zo worden 'er ook tot de geneezinge veelderlei Genees-middelen vereiſcht; boven alle andere worden de *diuretica* aangepreezen, als *Succus Betulæ*, *aqua Thermar. Infuſ. lign. Nephritic. decoct. Apii*, *Aſparag. Chærefol. Saxifrag. Baccar. Juniper. fruct. Alkekeng. Roſar. Sylveſtr. tinct. Nephritic. Amel. lapid. Cancror. Cryſtall. præp. Succin. teſt. Ovor. Calcinat. pulv. Milleped.* met de *Salia volatilia*, en *fixa*, als *Sal. Tartari*, *Ononid. Stipid. Fabar. Sal. Ammoniac. Spirit. Sal. Ammoniaci* &c. Deze zyn ook zeer dienſtig tegens de *Pituita*, en voor de verſtoppingen:

℞. *Ov. Struth. Calc.*
Lap. Perc. præp.
Cancr. fluv. Calc. ana ℈ij.
Nuc. Moſch. ℈j.
Extract. Croci gr. xij.
F. pulvis.

Of ℞. *Aq. Hedr. terreſtr.*
Ononid.
Petroſelin. ā ℥j.
Malvatic. Juniperin. ℥iß.
Sp. Lumbric. terreſtr. ℈iij.
Sal. Ammoniac. ℈iß.
Syr. Hedr. terreſtr. ℥vj.
M. D. S.
Openende Mixtuur.

Om 't geronnen bloed te verdeelen, zyn ook de *Reſolventia* dienſtig, en onder deze voornamentlyk *Rad. Rub. tinctor. Lapid. Cancror. Sanguin. Hirci*, *Antimon. diaphoret*, *Simpl.* en *Martial. Corn. Cerv. uſt. flor. Sulph. Sp. Sal. Ammoniaci*, *Corn. Cerv. Succinat. mixt. Simpl.* indien 'er grote hette by is, zo zyn ook de verkoelende middelen dienſtig als *Succ. Portulac. Nitrum depurat. Emulſ.* 4. *Sem. frigid. maj. Sulphur. Lycopod.* en de *Annodyna* enz. dus worden 'er ook verſachtende middelen vereiſcht, als 't toeval ontſtaat uit verharde *Excrementa*, men gebruike dan een Clyſteer uit *Alth. Malv. Parietar. Filipendul. Violar. Chærefol. Petroſelin. Branc. Urſin.* &c. in de *Miſcell. Natur. Curioſ.* word deze drank beſchreeven:

℞. *Terebinth.* ℥ß.
Vitell. ovi No. j.
Sacchar. ℥ß.
Vini Rhenan. ℥v.
F. Potio.

De *Spiritus Vitriol. Philoſophic.* met 't *Aq. Petroſelin.* gemengd is ook zeer goet als 'er geen *Acid.* in de eerſte weegen is. Tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig veelderlei ſtovingen, clyſteeren, ſmeerzels, en inſpuitingen enz. uit *Herb. Parietar. flor. Chamomill. Hyperic. Chærefol. Plantag. Allium*, *Cepa*, *Ol. Scorpion. Petrol. Succin. Rutæ*, *Lilior. Albor. Hyoſciam. Papaver. Aneth. Corn. Cerv. Laurin. Unguent.* de *Alth. Agripp. Martiat.* &c.

Isthmos, heeft driederlei betekening, (1.) betekend 't, de ruimte tuſſchen de mond en de keel, (2.) de plaats der ſchamelheid of den maagdom. en (3.) 't middel-ſchot der neus-gaaten.

Itinerarium, een tintel-yzer/ prover/ hol-kele/ of een ſuy-ſtaf/ die tot het Steen-ſnyden gebruikt word.

Judaicus Lapis, de Joden-ſteen/ is een lang-achtig en ronde ſteen, van gedaante als een Olyv, hebbende na de lengte veele ſtreepen, van verwe is dezelve grys, en zomtyds rood-achtig, inwendig is hy wit-grys en glinſterende, maar hy is niet heel hard. Deze ſteen pleeg in voorgaande ty-

den uit Judea te koomen, doch hy word thans omtrent Hildesheim gevonden. Men vind ook een zoort die lang en ſmal is, die zommige 't manneken, en de voorgaande 't wyfken noemen. Hy word zeer gepreezen tegens de opgeſtopte pis, ook is dezelve dienſtig voor den nieren en blaazen ſteen.

JUDAICUM BITUMEN, Zie *Aſphaltum.*

JUGALE OS, Zie *Os.*

JUGALIS SUTURA, zo word ook genoemt de *Sutura Sagittalis* aan 't bekkeneel; als ook de *Sutura* in 't *Os Jugalis*, die 't eerſte uitſteekzel van 't jok-been met het eerſte uitſteekzel des opper kake-beens te zaam vereenigt.

JUGLANS, NUX REGIA, Wal-noot / Okker-noot; deze zyn zo wel als de Boom waarop ze groejen genoegzaam bekend. De groene bladeren verdryven als ze uitwendig gebruikt worden de melk, en de wormen in de wonden. Het zap uit de wortel heeft een ſterke purgeerende kracht; de geconfyte Okker-nooten verwekken eetluſt, en verteeren de ſpyze, ze verſterken den maagen en de vrucht in 's Moeders lichaam, en behoeden voor 't mis-kraamen, 't *Rob Nucum* word voor de blaaren om de mond, ontſteekingen, bruine, geſwollene Amandelen, en tegen engborſtigheid gebruikt.

JUGULARIS VENA, Zie *Vena.*

JUJUBÆ, Jujuben / Borſt-pruimen / zyn roode Bezien, van groote als een Olyve, byna van ſmaak als groote Rozynen, ze hebben inwendig een lang-achtigen, en op beide einden toegepunten ſteen, en pit, ze worden uit Vrankryk en Italiën tot ons gebracht, alwaar ze overvloedig groeien. De boom waarop deze vrucht groeit, is tamelyk hoog, en overal voorzien met puntachtige ſteekels. De *Jujubæ* moeten zyn verſch, dik, vleeſig en wel uitgedroogt: Ze hebben een aangenaame verkoelende, en bevochtigende kracht, ze verzachten de rauwigheid in den hals, en bedwingen de ſcherpe-zinkingen, ze zyn dienſtig voor den hoeſt, longen-zucht, en bloed-ſpouwen, en worden onder de borſt-dranken gebruikt.

JULEPUS, JULAPIUM, een koel-drank / deze word gemeenlyk uit gedeſtilleerde wateren en een Syroop gemaakt, en om te verkoelen in heete koortzen voorgeſchreeven: ook worden daar toe gebruikt de ſappen, *tinctuuren* en ſuure *Spiritus.* De hier toe dienſtig zynde wateren zyn *Aq. Fontan.* of *deſtillat. Roriſ. majal. Endiv. Lactuc. Acetoſ. Borag. Bugloſſ. Violar.* &c. De *Syrupi* zyn *Berber. Ribium, Rubi idæi, flor. Tunic. Roſar. Violar.* &c. De *tinctuuren* zyn *Flor. Bellid. Tunic. Roſar. Aquileg. Pæon.* &c. De *Spiritus, Salis, Vitrioli, Sulphur. Nitri dulcis* &c. De *Proportie* van deze *Ingredienten* is, dat op *een once* water genoomen worden *Syrupi* ʒj. *Succi* ʒj. *Tinctur.* ℈j. en *Spiritus. q. ſ.* doch de geheele *compoſitie* moet niet beneeden ℥iv. en niet boven ℔ij. zyn, by voorb.

℞. *Aq. Fontan.* ℥iv. of
Borragin.
Bugloſſ. ā ℥ij.
Syrup. Ribium.
Succ. Semperviv. ʒij.
Tinctur. Roſar. ℈jv.
Spirit. nitr. dulc. q. ſ.
f. Julep. D. S.

Koel-drank om nu en dan te gebruiken.

JULI, bloeizels voor de vrucht / de eerſte uitbreekende blaaderen / zyn een aan de boomen hangend langachtig weezen in plaats van de bloemen, als by voorb. aan de noote-boomen, en meer andere.

JUNCTURÆ, de gewrichten.

JUNCUS ODORATUS, Zie *Schœnanthum.*

JUNIPERUS, Jenever-Boom / deze is twederlei in zoort, als de groote, 't welk een lange Boom is, die in de Noorder landen overvloedig groeit; en de kleine die meerder een heeſter als een boom is; beide hebben ze een geſcheurden en gekurvenen baſt, die *Cortex Bugiæ* genoemt word. Het hout heeft een verwarmende, en verdroogende kracht, het dryft de pis, en 't ſweet, en word onder de hout-dranken in plaats van 't *Guajacum* en *Saſſafras* gebruikt. Van de groote Jenever-boom is afkomſtig 't bekende *Gummi Juniperi*, waar van op zyn plaats kan gezien worden. Dat de bezien, ofte *Baccæ Juniperi* inwendig gebruikt tegens den Steen zo wel om te *præſerveeren* als om te geneezen zeer uitneemende zyn, is bekend genoeg. *Præparata* daar van zyn, *Spiritus*, *Oleum deſtillatum Extractum*, *Rob. Juniperi*, anders ook genaamt *Theriaca Germanorum*, en 't *Malvaticum Juniperinum.*

JUPITER, betekend in de Stof-ſcheikunde zo veel als *Stannum* of tin, en word door dit teeken ♃ uitgedrukt.

JUSCULUM, een ſupe / ſap / is een aan een yder bekende ſpyze: en word zodaanig

nig onder de Genees-middelen geſtelt dat de gemeene ſoppen tot een *Vehiculum* hulp-middel verſtrekken, om de Genees-middelen zo veel te gemakkelyker in te neemen. Behalven deze zo worden 'er ook wel in de Apotheeken, edoch heel zeldzaam, krachtige-ſoppen gereed gemaakt, dewelke

JUSCULUM CONSUMATUM of RESTAURANS genoemt worden; deze worden gemaakt uit een ouden haan ofte kapoen met veelderlei Kruiden, Bloemen, wortelen, Speceryen enz. naar yders goetvinden: by voorb. een krachtige zop voor een verſwakten koortzigen.

℞. *Carnem caponis minutim inciſam*
Et cum oſſibus probe contritam,
Coque in aqua Fontan. q. ſ. vaſe
Clauſo ad mollitiem.
adde in fine decoctione.
Rad. rec. Cichor. ℥j.
Santal. Citrin. ʒiij.
Flor. Borragin.
Bugloſſ.
Tunic. ana p. ij.
Colent. & exprimant fortiter.
D. S.

Kracht verſterkende ſap.

JUVANTIA, helpende-middelen / worden genoemt zodaanige Genees-middelen, die andere ſwakkere Genees-middelen tot een meede-hulp by gevoegt worden, op dat ze zo veel te ſpoediger, en beter werken moogen: gemeenlyk word dit gedaan by de purgeer-middelen, als men by voorb. den *Merc. dulc. Trobiſc. Albandul.* daarby doet.

K.

(*) KAJAPUTA, Zie *Oleum Kajaputa.*

KALI, is een Kruid 't welk door de Egyptenaaren dus genoemt wierd, het word omtrent Zeeburg gevonden, het is een zoort van *Sedum* (*a*), zo als *ETTMULLER Tom. I. oper. pag.* 427. zegt, de daaruit gebrande aſch en 't uitgeloogde zout word ook *Kali* genoemt.

KALI GENICULATUM, Krabbe-quaad SALICORNIA, zo word genoemt een vreemd Zee-kruid, waaruit 't wezentlyke *Sal Alcali* gemaakt word, 't word ook *Anthyllida*, en op de glas-blazeryen *Soda* (*a*), *Alumen Catinum*, Smout-zout / Aſch-zout genoemt. (*b*) 't is een wit grysachtig-zout beſtaande uit ſteenen van verſcheide groote, dit zout word van de Glasblaazeren tot 't Cryſtal-glas gebruikt Het word in Spanjen alwaar het langs de Zee groeit door de *Calcinatie* gemaakt. (*a*) Men vind vier zoorten van dit Kruid in Europa, als (1) de Alicantiſche, of *Soude d'Alican*, en deze is wederom verſcheiden, en word boven de andere zoorten geacht, de (2) zoort is de Carthageniſche of *Soude de la Carthagene*, (3) *Soude de Bourde*, en (4) *Soude de Cherbourg.*

(*a*) De Aſch word van M. *SYLVATICUS Soda* genoemt, doch ze word meeſt *Sal alkali* genoemt; andere zeggen dat 't is *Alumen catinum*; zommige ſtellen dit verſchil tuſſchen *Sal alkali*, en *Alumen catinum*, dat *Alumen catinum* de aſſche zelfs is, en dat 't zout 't welk van de aſſche gemaakt is, 't *Sal alkali* zoude zyn.

(*b*) Wy noemen dit zout gemeenlyk in Nederland AXUNGIA VITRI of glazen ſmout.

(*a*) Dit kruid en alle deſſelfs zoorten groejen ook in Nederland, en voornamentlyk aan de zeekanten in Zeeland.

Als dit kruid in een kleine quantiteit gebruikt word, dryft 't de pis, 't verwekt de maand-ſtonden, 't dryft de doode en levende vrucht af, het dryft alle water-achtige vochtigheeden door den afgang buiten 't lichaam; maar als 'er veel van gebruikt word is 't ſchadelyk, ja zelfs dodelyk.

Kapoc, Zie *Capock.*

Kaskarilla, Zie *Cortex Winteranus.*

Kermes, Zie *Grana Chermes.*

Kitta, Zie *Pica.*

(*) Kirath, betekend by de oude een gewicht wegende *vier grein.*

L.

L A B.

Labium, Labrum, de lip/ Labia, de lippen/ zyn twee, als de bovenſte, en de onderſte, ze zyn aan yder bekend, de uitwendige deelen der lippen worden *Prolabia*, voor-lippen genoemt: om haare gelykvormigheit met dezelve worden ook de voorſte deelen van de Vrouwelykheit *Labiæ Vulvæ* of de lippen der Vrouwelykheit alzo genoemt, de lippen van een wonde worden ook *labiæ vulneris* genoemt. Van de ziektens der lippen worden voornamentlyk de volgende gevonden:

Labium Leporinum, een haze-mond/ hazen-lip/ deze word zelden zonder ſnydinge geneezen, men laat deze Heelkundigen hand-greep gemeenlyk over aan de Quakzalvers; (*a*) doch zommige zyn 'er die deze ziekte door een hegt-plaaſter, of door een ſmeerzel willen weg brengen. (*b*)

(*a*) Onzen Schryver doelt miſſchien op veele plaatzen in Duitſchland, en in de noorderlyke Landen, alwaar men in veele kleine plaatzen dikwils ontbloot is van zulke mannen, die de vereiſchte bequaamheid in de Heel-konſt bezitten, zo dat de Inwoonders dezer Landſtreeken, genoodzaakt zyn, deze *Operatie* te laaten doen van die geene die haaren dienſt daar toe aanbieden.

(*b*) Daar zyn *Labia Leporina* die in 't geheel noch door de *Operatie*, noch door eenig ander middel kunnen herſtelt worden, men vind deze heel zelden; want zy ſterven meeſt of door gebrek van voedzel, of door de drukkinge der zenuwen, en wat diergelyken meer is; gemeenlyk is 't geheele hooft van deze kinderen die daar mede bezet zyn of deſſelfs voorſte deelen van de kake-beenderen zo mismaakt, dat zy de lippen niet kunnen op malkanderen ſluiten, en zo de melk uit de borſten zuigen, of ietwes 't welk haar gegeven word neder ſwelgen, gelyk wy een diergelyken kind in 't land *van Vooren* gezien hebben, doch 't ſtierf ook na verloop van eenige daagen na de geboorte. Men vind hier en daar verſcheiden die van een hazen-mond geſneeden zyn; ja men vind 'er, die 'er zo mismaakt uit zien, na dat ze geſneeden zyn, dat ymand die dezelve onverwacht gewaar word, daar van yſt of ontſtelt raakt; maar of deze, als ook meer andere wanſchepzelen onder de menſchelyke te zaam-levinge mogen geduld worden, zulks behoorde onderzocht te worden, doch wy laaten dit liever aan 't oordeel van andere.

L A B.

℞. *Ol. Olivar.*
Pic. Commun.
Pingued. Canis,
Taxi ana ℥j.

Laat deze by 't vuur ſmelten en *diſſolveert* daarin

Galban.
Maſtich.
Oliban. ana ℥jß.
F. unguent.

Dit *Liniment* word driemaal 's daags op den tweeden dag naa de geboorte opgelegt.

Labiorum Fissuræ, geſcheurde-lippen/ gelyk deze gemeenlyk door de dorre lucht, veroorzaakt worden, alzo worden ze ook lichtelyk door pomade of 't *Unguentum de Lithargyrio de Ceruſſa cum Camphora* of door 't volgende *Unguent* geneezen:

℞. *Ol. Olivar.* of
Papaver. ℥vj.
Ceræ alb. ℥x.
Ceruſſ. Antimon. ℥xv.
F. unguent.

La-

Labiorum Tremor, het t' ziddezen of beven der lippen/ is een zoort van ſtuip-trekkinge, hierom zyn daartegen dienſtig *Aq. Aplopleɛtic. Epileptic. Aq. Regin. Hungaric. Eſſent. Caſtorei, Spirit. Lilior. Conval.* &c.

Labiorum Ulcera, verſweeringen der lippen/ en

Labiorum Vulnera, wonden der lippen worden op de gewoonlyke wyze geneezen.

Laboratorium, een ſtook-plaats/ is een werk-plaats in welke de *Chymicalia* toebereid worden, men moet daar toe hebben een goede ruimte, die voorzien is met goede muuren, bequaam licht, en wat dies meer is.

Labrum, Zie *Labium.*

Veneris, Zie *Dipſacus.*

Laburnum Dodonæi, of Anagyris non Foetida, Ebben hout/ groote Boom-klaveren/ worden van zommige eenige greinen tot Poejers gemaakt en om te braaken in gegeven: doch zy werken al te hevig.

Labyrinthus, een doolhof: in de Ont-leed-kunde word hier door beteekend een gang des gehoors, wegens zyn gekromde dra-jinge; deze word gevonden op de zyde der Trommel-holte na de bovenſte dee-len loopende.

Lac, de melk/ is een in de borſten door de klieren van 't bloed afgeſcheide-witte en van ſmaak aangenaame-zap, die aan de jonge geboorne Kinderen, en dieren voor eenige tyd tot voedzel verſtrekt. De eigentlyke hoedaanigheeden van een welgeſtelde melk moeten zyn, een ordentlyke verw, ſmaak, en reuk. Aangaande de dikte der melk is niets zeekers te zeggen, om dat dezelve veel verandert word door de ſpys en drank, ja zelfs door den ouderdom, haar natuurlyke verw is wit-achtig, de ſmaak is voor den Kinderen aangenaam; hiervan daan komt 't gemeene ſpreekwoord, *'t ſmaakt zo goet als Moeder-melk*; aangaande den reuk, ze word voor de beſte gehouden die in 't geheel geen reuk heeft.

Lactis Abundantia, de overvloed van melk/ deze ontſtaat by vocht-ryke perzoonen van veele goede en gemakkelyk verteerende voedzelen, als ook van de al te ſterk geopende weegen der melk-klieren, dewelke of door een gebrek van derzelver geſteltheit, of door 't al te ſterk zuigen der zuigelingen aldus verwydert worden. Tot de genezinge der overvloedige melk (ook by die geene die niet meer willen zuigen laaten,) word vereiſcht, het houden eener ſoberen Levens-wet, en voornamentlyk in 't drinken, ook dat men daar beneffens de volgende Genees-middelen uitwendig gebruike: *Fol. Jugland. Rutæ. Menth. Alſin. Chærefol. fol. Solani* in *acet. Roſarum* geweekt, of *Semen Cumin. aq. Puleg.* en *tenellor. Quercus*; of men gebruike een pap uit *mic. panis Secal.* en *Sal. commun.* of 't *decoɛtum Aluminis* en *Succi Plantagin.* of een *Fotus* uit *decoɛt. Apii, Fœnicul. Eleoſelini, Malv. Alth. fol. Laurin. Chamomill.* of een *Emplaſtrum* uit *Terebinth. lota*: tot 't inwendige gebruik worden van LANGIUS, GRULINGIUS, en SENNERTUS aangepreezen *Rad. Armorac.* en *Sacchar. Saturni*, gemengt met *Adſtringentia*: voor al zegt men dat de melk opdroogt als men de melk boven gloeiende koolen laat uit melken, of dat de Padden-ſteen op den rug gehangen word.

Lactis Alteratio, bedorvene melk/ hieronder word gemeenlyk verſtaan

Lactis Casescentia, of

Coagulatum, geronnen/ gekaasde-melk/ deze ontſtaat uit zuure ſpyzen, verkoudheit des lichaams, moeielykheit, ontſteldheit, enz. zy word op de alderzekerſte wyze ontdaan door *Salia volatilia*, en *Antimonialia* als door *Lap. Cancror. Cerv. uſt. Myrrh. pulv. Milleped. Coagul. Leporin.* of *Hædi*, uitwendig kan men daarby gebruiken *Apium hortens. Menth. Criſp. Lixiv. Commun. Emplaſtr. de Spermat. Ceti* &c.

Lactis Defectus, gebrek van melk/ ontſtaat uit een taaiheit des bloeds, gebrek van voedzel, al te weinig drinken, gemoeds en lichaams ziektens, tegennatuurlyke naauwte der melk-pypjes, na gelaaten of al te zachten zuigen enz. 't gebrek der melk word verbetert door wel verteerende, en goed voezel gevende ſappen, als vleeſch en hoender-ſoppen, waar in peterzelie en venkel gekookt is, als ook door *Lac Lunæ, pulv. Lumbricor. terreſtr. Cryſtall. Montan. Species diacryſtall. Mynſ. Spirit. Salis Ammoniac. Aniſat. Olea deſtillat. Aniſi, Fœnicul. Carvi, Dauci,* &c.

℞. *Sem. Aniſi,*
Fœnicul. ā ʒj.
Laɛt. Luna ℈ij.

Cryſtall. præp.
Pulv. Lumbric. terreſtr. ana ʒß.
Ol. deſt. Aniſi gt. xij.
F. Pulv. S.

Melk-poeier om in eenige maalen te gebruiken.

Of men kan dit volgende ordonneeren voornaamentlyk als een vrouw ontſtelt is, en dat daar door de melk verdweenen is:

℞. *Sperm. Ceti*, ʒß.
Antimon. diaphoret. ℈j.
Lact. Lunæ.
Lapid. Cancror. a ℈ß.
Ol. deſt. Fœnicul. gt. vj.
F. pulvis.

Of men laat 't *decoctum Fœniculi*, en *flor. Sambuc.* in melk gekookt gebruiken. Tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig *Herb. Pimpinell. Ol. Lumbric. terreſt.* of een ſtovinge uit *decoct. rad. Fœnicul. Herb. Malv. Menth. Flor. Melilot. Sambuc. Sem. Nigell. Aniſi, Fœniculi*, dewelke alle in melk gekookt, en op de borſten kunnen gelegt worden, of men kan *Merc. viv.* in een ſchil van een Okker-noot doen en om den hals hangen, of de borſten wryven met ſcherpe doeken.

Lactis Serositas, of Aquositas, Waterachtige melk/ ontſtaat zomtyds uit een al te groote waterachtigheid des bloeds, en zomtyds uit een niet genoegzame werkinge der melk-vaaten; deze word verbetert door *Gumm. Arabic. Tragacanth. Gelatin. Corn. Cerv. Mucilag. rad. Alth. Terra Goldberg.* en door lymachtige ſpyzen, enz. Hierby ſtaat aan te merken, dat de melk by de Kraam-vrouwen in de eerſte daagen na de baaringe volgens de natuurlyke geſteltheit vloei-baarder, en waterachtiger is, en *Coloſtrum* genoemt word; deze ſchoon ze niet dienſtig ſchynt te zyn, om het Kind te voeden, zo is ze evenwel voor 't zelve zeer dienſtig om 't *Meconium* uit te leiden. Want ze heeft zoute deelen in zich, hierom word ook in dezelve een zoutachtige en eenigzints bittere ſmaak beſpeurt, de Darmen worden door deze eerſte bieſt van haare onzuiverheid gezuivert; waarom ze den kinderen niet moet onthouden worden.

Lactis Spissitudo, of Viscíditas, taie-melk; de oorzaak daarvan is toe te ſchryven aan den overvloed der olyachtige en aan 't gebrek der water-deelen des bloeds, men verhelpt dit ongemak door *diluentia*, als *infuſio Thée, Coffée*, dunne bieren enz.

Lac Lunæ, Maan-melk/ deze word ook genoemt *Agaricus mineralis, petræus foſſilis, Saxatilis*, van gelyken ook *Fungus petræus*, 't is een witte, lichte, broſſe aarde die lichtelyk in 't water ſmelt, ze word tuſſchen de klippen in Switſerland, in Stokhoorn, van de mineraliſche dampen geteelt, ze heeft een opdroogende en eenigzints te zaam trekkende-kracht; ze geneeſt en droogt hierom verouderde en verſche wonden zonder pyn; ze word met *geprepareert* Cryſtal aan de zuigende gegeven om de melk te vermeerderen, ze dryft de pis, en den ſteen, ook word ze tegens de koorts gepreezen, en ze ſtempt 't bloeden.

Lac Sulphuris, is een ſwaavel die door een *alcaliſch* zout opgeloſt, en van een *acidum* weder *geprœcipiteert* geworden is: ze word gemaakt op volgende wyze

℞. *Flor. Sulph.* ℥iv.
Sal. tart. ℥xij. (of)
Nitri met koolen vaſt gemaakt.

doet deze te zaam in een verglaasden pot, en giet daarop ſes of ſeven pond water, dekt den pot toe, en laat dit zo 5. of 6. uuren kooken, tot 't vocht rood word, zo zal de ſwaavel opgeloſt zyn, *filtreert* de *ſolutio*, en giet allengskens naa malkander daar toe gedeſtilleerden Wyn-azyn of een ander zuur, zo zal 't een melk worden, deze moet men ſtil laaten ſtaan, tot 'er een wit poeier *geprœcipitert* is, giet de vochtigheit zagjes af, waſcht 't poeier 5. of 6. keeren met water af en droogt 't. Dit word genoemt *Lac* of *magiſterium Sulphuris*, het word gebruikt tegens de borſt en longe-ziektens van gr. vj. tot ℈j.

Lac Virginum, Juffer-melk/ word onder de blankerzels geteit, deze is niets anders als de in *Aqua Roſarum* gedroppelde *tinctura Benzoes.*

Lacca Columbina, Plat-lac/ word dus gemaakt: men neeme dat geene 't welk door de Droog-ſcheerders van 't Schar-laken geſchooren word, laat 't in een ſterke loog kooken, giet deze *tinctuur* op wit kryd, en Engelſchen Aluin, maakt daaruit een deeg, en uit denzelven koekjens die, vierkantig van gedaante en een vinger dik zyn, of in groote en gedaante zoo als 't u behaagt. Deze worden gedroogt en om te ſchilderen gebruikt: Dat van Venetien komt is beter als de Hollandſche en Franſche, 't moet zyn hoog van verw

en geen Zand-korrelkens in zich hebben.

LACCA FLORENTINA, Florentyner Lac/ hiervan zyn 'er verſcheide zoorten, als 't fynſte 't welk heel licht, teer, gemakkelyk om te breeken, en hoog-rood, van verwe is, de andere zoorten zyn met *Gummi* en andere dingen vermengd en purper-ſwart van verw, ze beſtaat alle uit een *maſſa* die gemaakt is uit Balein, en een rood afverwzel uit konzenilien, *Fernambuc*, Brazilien-hout, aluin en *arſenicum*, deze tinctuur word door een ſterke loog, en zo tot een klomp gemaakt, waar uit als dan kleine ronde kogeltjes gemaakt worden. Deze zyn een uitneemend middel tegens de *Hæmorrhagien*, als dezelve met gebranden aluin en verwers-lac tot een poejer gemaakt worden; dit lac word meeſt om te ſchilderen gebruikt.

LACCA MUSICA, Lac-moes/ blaauwe-Cornis/ of *Torni-ſol*, is een blaauwe-verw, het zyn gemeenlyk vierhoekige en viool-blaauwe ſtukken, 't word by de ſchilders gemeenlyk *Turnis* genoemt. 't Kruid waar van deze verw gemaakt word, word genoemt *Heliotropium tricoccium*, of ſonnewende (*a*) 't groeit in Vrankryk en in Italien; ook word 't lac-moes gemaakt uit de Heide-bezien op volgende wyze. Neemt Heide-bezien zo veel gy wilt, ſtampt dezelve en kookt ze tot de dikte van een pap met levenden kalk, ſpaanſch-groen, en *Sal armoniak* van elks *twee oncen* dat van te voor in een genoegzaame quantiteit water ontdaan is, en maakt daar van koekjes. De metzelaars gebruiken dit Lac-moes 't meeſt om de muuren te witten, 't word ook onder de *Dentifricia* gebruikt; om dat 't een zachte, te zaam trekkende kracht heeft.

LACCA IN ROTULIS of GLOBULIS, Kogel-lac/ Lac-kogelen/ dit zyn ronde kogeltjens van een bleek-purperachtige verw, ze worden gemaakt uit dezelfde ſtof waarvan 't Florentyner-lac gemaakt word, dat is als dezelve niet wel uitvalt, zo doen ze daar by kryt en gummi, ze word tot 't ſchilderen gebruikt.

(*a*) Men vind verſcheide zoorten van *Heliotropion*, doch deze zoort word HELIOTROPION PARVUM genoemt; Het word ook van zommige HERBA CLITICÆ genoemt, na de verçieringe der Poëten; deze zeggen dat *Clytie* de zuſter van *Leucothoe* in dergelyken kruid verandert is geworden, doch *OVIDIUS* zegt in zyn derde Boek dat ze verandert is in een wilde *Cichorey* bloem.

LACCÆ GUMMI, Zie *Gummi Laccæ.*

LACERTA, betekend een viervoetig bekend gedierte, een Agedis.

LACERTA RUBRA, betekend by de Chymiſten zo veel als *Vitriolum hungaricum*, en 't daarvan gemaakte *Colcothar*. en

LACERTA VIRIDIS beteekend dat by de *ſolutio* koper gedaan word.

LACERTULI CORDIS, vleeſche pilaaren/ zyn vezelkens die op de zyden van de herte kaameren gevonden worden.

LACERTUS, beteekend in de Ontleedkunde zo veel als een muis, of ſtuk-vleeſch zonder been.

LACHRYMA, een Traan; dit zyn vochtigheeden, dewelke door de traan-klieren afgeſcheiden worden om de oogen te bevochtigen.

LACHRYMA CERVI, Harte-traan/ groeit in de oog-hoeken der harten, in de gedaante van een kleinen Bezoar-ſteen, dit gewas word hard, men ſchryft aan 't zelfde een Bezoardiſche kracht toe, zommige zeggen dat 't de rechte Bezoar is. Maar dewyl *LUDOVICUS, ETTMULLERUS* en andere dit niet veel achten, en 't maar voor een *excrement* houden, zo is 't beter gedaan dat men in beſmettelyke ziekten de herte-kogelen gebruikt.

LACHRYMA CHRISTI, JOBI, of MILIUM SOLIS ARUNDINACEUM, is een vreemt gewas, 't welk by ons niet groejen wil (*a*).

LACHRYMA VITIS, Zie *Vitis.*

LACHRYMALE PUNCTUM, Zie *Punctum.*

LACONICUM, een droog-bad/ is een ſterk geſtookte of heet gemaakte kamer, waar in men door de hitte 't zweet uitdryft: in derzelve plaats heeft men thans de ſweet-kiſten.

LACTARIA, en LACTICINIA, betekenen zodanige ſpyzen die uit melk gemaakt zyn, melk-ſpyzen.

LACTES, word van zommige voor 't darm-ſcheil, en van andere voor de melkvaaten gebruikt, doch beter is 't dat men hier door de darmen verſtaat.

LACTEUS, melkachtig/ of alles wat tot de

(*a*) LACHRYMA JOBI, Jobs-traanen/ is een gewas dat in de hooven van Italien en Vrankryk groeit, 't word ook in Nederland door de liefhebberen der Kruid-kunde aangequeekt.

de melk behoort, of van dezelve komt: in de Ontleed-kunde word dit woord aan veele vochtigheeden en vaaten toegeeigent, aldus word de *Chylus*, SUCCUS LACTEUS melk-zap genoemt, de melk-vaaten/ worden genoemt VASA LACTEA; ook is 'er een FEBRIS LACTEA, of melk-koorts / LACTEA CURA de geneezing-wyze door melk / deze word van *WALDSCHMID* tegens de Jigt en ſcheur-buik aangepreezen. Aangaande de melk-koorts; 't is die koorts die in den beginne van 't kraamen de kraam-vrouwen overvalt: zy worden gemeenlyk drie of vier daagen na 't baaren als de kraam-zuivering vermindert, daarvan aangetaſt: by deze koorts is een kleine yzing, waarop zo voort volgt warmte, dorſt, onruſtigheid, pyn omtrent den rug, en de ſchouder-blaaden, met opſwelling en hette der borſten, doch de kraam-zuivering vloeit daarby wel. Het is een zachte koorts die zeldzaam boven 3. of 4. daagen duurt, ze word 't meeſt door den zweet, zeldzaam door een zachte *Diarrhæa* geneezen, om de lydereſſen in een zachten zweet te houden, zo kan men gebruiken *ſudorifera fixa*, uit *Antimon. Diaphoretic. ſimpl.* en *Martial. lap. Cancror. Corn. Cerv. uſt. Ebor. uſt. terr. Sigillat. Myrrh. ſal. Abſinth. Carduibenedict. ſem. Aquileg. Napi* &c. by voorb.

℞. *Corn. Cerv. ſ. ign.* ʒj.
Antimon. diaphoretic.
flor. ſulphuris ā ℈j.
Myrrhæ el. gr. xv.
ſal. abſinth. gr. vj.
F. pulvis. S.
Sweet-poejer.

LACTUCA, (*a*) Salade/ Latouw/ is driederley zoort als gemeen, gekrulde en krop-ſalade, het zaad verwekt den ſlaap, verſterkt den maagen, verdooft de venus-luſten en de droomen, 't is goed voor den zaad-loop; en brandige pis.

(*a*) Daar zyn noch veele naamen, en zoorten die aan en onder dit kruid behooren, deze onze tamme *Lactuca*, of *Lactuca Sativa* word ook door de navolgers van *PYTHAGORAS* genoemt Εὐνέχιον *Eunouchion*; miſſchien hebben zy aan dit kruid, om zyn werking of kracht dezen naam gegeven, dewyl 't zaad als 't van de mannen te veel gebruikt word, dezelve maakt als of ze *Eunuchi* of *gelubde waaren*, zo is 'er ook ietwes in de *Latouw* dat de vrouwen onvruchtbaar maakt, en dierhalven niet goet, als ze in overvloed gebruikt word.

LACTUCA LEPORINA, Zie *Sonchus Aſpera*.

LACTUMINA, Zie *Achores*.

LACUNÆ, zyn kleine gangen in de moeder-ſcheede/ de grootſte zyn in 't onderſte deel van den pis-gang: uit deze gangen vloeit een ſwartachtige ſtof *Materia pituitoſa*, (die voor 't zaad gehouden word,) 't is dienſtig om de moeder-ſcheede glibberig te maaken, het ſpringt in de liefdensſtryd in groote meenigte daaruit.

LADANUM, is een zwart-gryze, ruwe en wel-riekende zap, van verſcheide gedaante en verw; het beſte moet zyn zuiver, en met geen zand en andere onzuiverheeden vermengd, het moet ook zyn week, welriekende, licht, dicht, en zwart-groen-achtig; 't is 't zelfde of 't *Ladanum de Barba*, of *Ladanum de Cypro* is, want 't onderſcheid beſtaat maar in deszelfs zuiverheid. Het gewas van dit zap is een zoort van *Ciſtum*, die van de Kruid-beminnaars *Ciſtum Ledon foliis Laurinis* met Laurier-bladeren genoemt word: dit gewas groeit in 't Eiland Cyprus, Lybien, en Arabien, ook vind men 't zelfde wel in meenigte op de Bergen van 't Eyland Creta: dit zap dat den naam van Gummi voert tempert de ſcherpte in de vochten, en word hierom onder pillen die daar tegen gebruikt worden gemengd, uitwendig word 't onder de rookingen tegens de zinkingen, en onder de ſlag-balzemen gebruikt; deze gom is ook goet onder de wond-balzemen; die geene dewelke *Ladanum* vergaderen, ontdoen 't zelfde, zuiveren 't door een zeef, en maaken daarvan een balzem, die men den zwarten Balzem of

LADANUM LIQUIDIUM noemt, deze word of in dunne blaazen, of huidekens tot ons gezonden, en word van de Parfumeerders in Vrankryk, en Italien gebruikt, hoewel hy om dat hy zeer duur is, niet veel gebruikt word, behalven dat hy van zommige voor zwarten amber verkogt word.

LÆMUS, Zie *Oeſophagus*.

LÆTIFICANTIA, worden zulke geneesmiddelen genoemt die aan 't bloed en aan de levens-geeſten eene byzondere kracht, en ſterkte meede deelen, men vind deze beſchreeven in 't Neurenbergſche en Ausburgſche *Diſpenſatorium*, waarvan

van 't eene door *RHASIS* en 't ander door *NICOLAUS* voorgeſtelt word.

LÆVIGATIO, gladdinge / glat-maaking / een poeder-maakinge / fyn-makinge; deze arbeid is dienſtig tot de *Alcoholiſatio*, als men eenige te zaam geſtremde lichaamen, met een daar toe dienſtig water genoegzaam bevochtigt, en op een ſteen zeer fyn wryft.

LAGEA LUPI, Zie *Arnica.*

LAGOCHEILOS, ymand die een hazen mond heeft.

LAGON, Zie *Ilia.*

LAGOPHTHALMUS, Zie *Oculus Leporinus.*

LAGOPUS, LAGOPODIUM, PES LEPORINUS, TRIFOLIUM LEPORINUM, haaze-poot / haaze-oogen / groeit op 't veld, 't heeft een te zaam-trekkende kracht, en word hierom tegen allerley loop gebruikt.

LAMBDOIDES, Zie *Sutura.*

LAMIA, is een zoort van *Urtica mortua.*

LAMINATIO, plaat of blik-ſlaan / is, als de metaalen op een aanbeeld uitgeſlaagen worden, zo dat ze breed zyn en een plaat loot vertoonen.

LANARIA, Zie *Saponaria.*

LANCETTA, een Lancet / Laat-yzer / ſteek-megje / is een bekend Chirurgicaal Inſtrument om de ader te openen, fontanellen te ſteeken, als ook om verſweeringen daar mede open te ſnyden.

LANGUOR, traag- of ſlap zyn.

LANUGO, wolligheid / zo word genoemt 't wol-achtig weezen aan de blaaderen van zommige planten, als aan Beeren-klaauw enz. 't wollige van byvoet is de *moxa* der Chineezen, die op de huid van de Podagriſten verbrand word.

LAPATHUM ACUTUM, RUMEX ACUTUS OXYLAPATHUM, patich / Zurkel / Patientie (*a*) groeit op de Hooi-landen; de wortel is dienſtig tegens de ſcheurbuik, geel-zucht, en derdendaagſche koorts; uitwendig word ze gebruikt tegens de tand-pyn, ze word ook gekookt, en met dat water waſſchen zich die geene dewelke puiſten, krauwagie, ſchurft en dergelyken ongemakken hebben.

LAPATHUM ACETOSUM, Zie *Acetoſa.*

AQUATICUM, Zie *Rumex aquaticus.*

CHINENSE LONGIFOLIUM, Zie *Rhabarbarum.*

HORTENSE, Zie *Spinachia.*

PER EXCELLENTIAM, Zie *Rhabarbarum.*

SANGUINEUM, Zie *Rumex rubens.*

UNCTUOSUM, Zie *Bonus Henricus.*

LAPIDILLUS, word genoemt een Chirurgicaal Inſtrument dat de gedaante van een leepel heeft waar mede de ſteen na de ſnydinge uit de blaaze gehaalt word.

LAPIS, een ſteen / is een bekend mineraal: men heeft 'er verſcheide tot 't genees-kundige gebruik, zo wel gemeene, als edel-geſteenten.

LAPIS ADMIRABILIS, is een zoort van *Lapis medicinalis*, deze word wegen zyn groote kracht alzo genoemt, hy word ook *Lapis mirabilis* genoemt, waarvan vervolgens onder zyn tytel kan gezien worden.

LAPIS AMIANTHUS, Zie *Amianthus.*

AQUILÆ, Zie *Ætites.*

ARMENIUS, Zie *Armenius.*

ARSENICALIS, is een harde klomp die uit *Arſenicum* gemaakt is, ℞. *Antimon. crud. Sulph. viv. Arſenic. alb. ana q. v.* maakt alles tot een fyn poejer, en

(*a*) Daar zyn veelderlei zoort van LAPATHUM. *DODONÆUS* beſchryft 8. zoorten, (de Schryvers onderſcheiden ze al te zaam door byzondere naamen. Te weten zo gelyk aan yder een die de *Botanica* of Kruid-kunde eenigzins kundig, bekend is, dat 't eerſte woord *Lapathum* altyd blyft by yder zoort, en dat de andere naamen daar maar by gevoegt worden,) gelyk ook onzen Schryver toond, dit Kruid heeft zyn naam ontleend van 't Griekſche woord Λάπαθον ἡμέρον, LAPATHON HEMERON in 't Latyn heeft 't die naamen die door onzen Schryver zyn aangetekend, het is de eerſte zoort van Zurkel; 't is waarſchynlyk dat dit Kruid zyn naam van zyn kracht ontleend heeft; want *Lapathein* betekend zo veel als den buik zacht of week-maaken, en ydelen; alle deze Kruiden hebben de Kracht in zig om den buik week te maaken, 't zy ook hoe dezelve gebruikt worden, doch op de gemakkelykſte wyze worden ze zoo gebruikt, dat men 't Kruid kookt, en 't water aan de lyderen te drinken geeft: maar de ondervindinge leert, dat de jonge uitſpruitzels van dit Kruid 't allerbeſt zyn tot dit gebruik.

en laat 't by een zacht vuur ſmelten, als 't koud geworden is, zo bewaart den harden klomp.

Lapis Asbestus, Zie *Amianthus.*

Astroites, de **Star-ſteen**/ word van de Liefhebberen der uitheemſche dingen bewaart.

Lapis Benedictus, Zie *Aurum.*

Bezoardicus, Zie *Bezoar.*

Bononiensis, de **Bononiſche ſteen**/ is een zwaare grys-achtige, en glinſterende ſteen, van gedaante na den nierenſteen gelykende, deze heeft zekere eigenſchap boven andere ſteenen, dat is, als hy op een zekere wyze gecalcineert, en in de zon of by 't vuur gelegt word, hy daar na by nacht eenig licht van zich geeft; hy word hierom van *KIRCHERUS* genoemt *Phoſphorus*, en van andere *ſpongia Solis* en *Lunæ*. Men heeft vyfderley zoorten dezer ſteenen als eene die zich als vrouwen-ys in tafelkens ſcheiden laat; andere hebben witachtige en glinſterende ſtreepen, gelyk als *Antimonium*; andere hebben een ruwe-korſt; en eindelyk zyn 'er die murw, en zwart zyn, ze worden op de gebergtens omtrent Bononien in Italiën gevonden. Men zegt dat hy de hairen doet uitvallen, als de plaats waarop dezelve zyn, daarmeede gewreeven word, 't welk ook de looge doet, doch men gebruikt dit middel zelden.

Lapis Bufonius, Zie *Batrachites.*

Buttleri, word aldus gemaakt: ℞. *Sal. Elixiviat. e. capit. mortuo Sp. Sal. Comm.* ℥j. laat 't in een ſmelt-kroes boven een ſtark vuur vloei-baar worden, als 't geſmolten is, giet 't op een Marmerſteen, tot dat 't koud worde, neem alsdan van dit zout ℥v. *prim. ent. Vener. non edulcorat.* ℈v. *Uſneæ* ℈ß. mengt ze en brengt ze met *Mucilag. Ichtiocoll.* tot een *maſſa*, waaruit men kleine Steentjes maakt. *HELMONT* houd dezelve voor een *univerſeel* Geneesmiddel, waarmeede men alle inwendige ziektens door bloote aanraakinge, en wryvinge geneezen kan.

Lapis Calaminaris, Zie *Calaminaris.*

Calcarius, Zie *Calcarius.*

Cancrorum, Zie *Cancer.*

Carpionum, **Karper-ſteen**/ is een hard, taai, en buigzaam wezen, 't welk van buiten aſch-grauw; en van binnen donkerder is, het is drie-hoekig geplaatſt aan 't kakebeen, Zie *Carpio.*

Lapis Causticus, **Etz-ſteen**/**brand-ſteen**/ dit is een zout van *gecalcineerden* Wyn-ſteen, 't welk veel puntiger, en ſcherper als 't van te vooren was, door de kalk-achtige vuurdeelen aldus gemaakt word: ℞. *Calv. viv. part.* j. *Tart. Calcinat. vel Cin. Clav. part.* ij. doet deze te zaam in een onverglaasden pot, en laat ze eenige uuren *calcineeren*, giet daarop heet water, laat 't 5. of 6. uuren daerop ſtaan, en alsdan effen opkooken, *filtreert* 't klaare door een *filtrum* van vloei-pampier, en laat de vochtigheid in een yzeren of aarden-bekken *evaporeeren*, zo zal 'er op den boodem een zout blyven; doet 't zelfde in een ſmelt-kroes, laat 't ſmelten en zieden, tot de overige vochtigheid noch vervloogen is; als men beſpeurt dat 't onder tot de gedaante van een Oly word, zo giet 't in een bekken en verdeelt 't laags-wyze terwyl 't noch warm is; doet deze *Cauſtica* heel ſchielyk in ſterke glaazen-vleſſchen, ſtopt dezelve wel met was, en voorziet ze wel met blaazen, want anders worden ze heel lichtelyk door de lucht in een *Liquor* verandert. Men moet dezelve ook in een drooge plaats bewaaren. Deze *Cauſtica* zyn de hevigſte onder alle, want ze blyven geen half uur op de plaats alwaar ze gelegt zyn, of ze werken.

Lapis Caymanum, **de Krocodillen-ſteen**/ deze word gevonden in den maagen der Krocodillen hy gelykt wel na den gemeenen ſtraat, of Kei-ſteen, en word zeer gepreezen tegens de derdendaagſche-koorts.

Lapis Ceraunius, Zie *Lapis fulminaris.*

Chelidonius, Zie *Hirundo.*

Contrayervæ, Zie *Contrayerva.*

de felle Bovis, **Oſſen Gal-ſteen**/ deze word maar in de zieke Oſſen gevonden, en tegens de geel-zucht zeer gepreezen.

Lapis Filtrum, Zie *Filtrum.*

Florentinus, de **Florentynſche marmer-ſteen**/ is een ſteen waarin door de natuur veel fraaje-figuren als boomen, huizen, en Steeden verbeeld worden, hy word in verſcheide Bergen in Duitſchland gevonden, men zegt dat hy ook op den berg Sinai gevonden word.

Lapis Fulminaris, de **Donder-ſteen**/ is een ſwarte, harde en zwaare Steen, hebbende een gaatjen, hy is of puntachtig of be-

beneeden als een byl van gedaante, hierom word hy ook dikwils een Donder-byl genoemt om dat niet alleen 't gemeen maar zelfs ook Geleerde meenen, dat deze ſteen in de Wolken voortgeteelt, en als 'er een harden Donderſlag geſchied, hy alsdan op de Aarde gedreven word: doch men vind hiervan noch by de oude, noch by de hedendaagſche Natuur-kundigen geen genoegzaame gronden, dierhalven is 't waarſchynlyk, dat deze ſteenen zo wel als andere ſteenen door een ſpel der Natuur in diergelyken gedaante voortgebracht worden; deze Steen word voornamentlyk zeer gepreezen tegens de geel-zucht, en daarteegen tot een half drachma als een poeier gemaakt ingegeven.

LAPIS HÆMATITES, Zie *Hæmatites.*

HISTRICINUS, Zie *Pedra del porco.*

HYSTERICUS, Zie *Hyſterolithus.*

INFERNALIS, Zie *Cauſticos.*

JUDAICUS, Zie *Judaicus.*

LAZULI, Zie *Lazuli.*

LYDIUS, Zie *Marmor.*

LYNCIS, Zie *Belemnites.*

MALACENSIS, Zie *Pedra del Porco.*

MANATI, Zee Koe-ſteen/ is een langachtig ronde, en witte ſteen, van gedaante als yvoor, hy is zo groot als een kleine bal, zonder reuk en ſmaak, hy komt uit Weſt-indien, alwaar hy in 't hooft van de Zee-koe gevonden word. De Zee-Koe zelfs word *Manati* genoemt, om dat ze van vooren twee voeten als handen heeft, het is een mismaakt-Dier, van verwe bruin, hebbende een kop als een geite, edoch hy is grooter; de mond is zo als die van een Kalf, ze heeft groote Neus-gaaten, kleine oogen, en geen ooren, een lichaam 't welk zo dik is als dat van een Os, ende eenen ronden ſtompen ſtaart, dit Dier behoort onder de *Amphibiæ*, het is omtrent 16. voet lang, en 7. of 8. voet breet; zyn voedzel is Zee-gras. Deze Steen word voornaamentlyk gebruikt tegens de pyn, die door den ſteen veroorzaakt word, als ook tegens de Nieren en lenden-pyn, kramp, vallende ziekte, kolyk enz. hy word zo wel in als uitwendig gebruikt.

LAPIS MEDICAMENTOSUS LEMERY, is een harde klomp als een ſteen, hy word uit *Vitriol. Alum. Sal. Tartari, Ceruſſa, Bol. armen.* &c. gemaakt: ℞. *Colcothar. Vitrioli* ℥ij. *Litharg. Alumen. Bol. Arm.* ā ℥iv. doet dit gemengde in een verglaasden pot, en giet zo veel beſten wyn-azyn daarop, dat 't poejer twee duimen breed bedekt is, dekt den pot wel toe, en laat dit zo twee daagen in *digeſtie* ſtaan, doet als dan daar by *Nitri* ℥viij. *Salis Ammoniaci* ℥ij. zet den pot op 't vuur en laat de vochtigheid wegdampen, de te rug gebleevene ſtof laat een uur *calcineeren* op een groot vuur en bewaart ze tot 't gebruik: Dit is een uitneemend middel om den druipert te ſtoppen, men ontdoet daarvan een drachma in Smidswater of in *aq. Plantag.* ℥viij. en ſpuit 't in de mannelyke roede: hy maakt ook de oogen klaar, en is goet om te gebruiken in de kinder-pokken, als men *gr.* vij. of viij. in *Aq. Euphraſ.* of *Plantag.* ℥iv. ontdoet en daarop legt: hy ſtempt ook 't bloeden als hy op de wonden gelegd word: men kan denzelven ook in *Aq. Polygon.* oploſſen, en gebruiken, zo heeft hy dezelve krachten als 't *aqua Styptica*, hy is ook een uitneemend wonden-middel.

LAPIS MEXICANUS, Zie *Filtrum.*

LAPIS MIRABILIS, is ook een harde *Maſſa*, en een zoort van *Lapis Medicinalis* hy word om zyn groote hoedanigheeden alzo genoemt, en op volgende wyze gemaakt, ℞. *Vitriol. alb. Vitriol. Virid. Sacchar. alb. Nitr.* ā ℔jß. *Alumin.* ℥jv. *Sal. Ammoniaci* ℥jß. *Campbor.* ℥j. *miſce fiat pulvis ſubtilis*, doet 't zelfde in een verglaasden pot, en bevochtigt 't met olyven zop zodanig dat 't de dikte van hoonig verkryge, zet den pot op een klein-vuur en laat de ſtof zagjens droogen, tot ze ſteen hard worde, bewaart ze wel voor de lucht. Deze ſteen neemt den etter weg, geneeſt de wonden, en ſtopt op, hy wederſtaat 't koude vuur, en ſtempt het bloeden, het zy dat hy droog of ergens in opgeloſt gebruikt word: men gebruikt denzelven tegens de loopende oogen onder de *Collyria*, en tegens den ingewortelen zaad-loop onder de ſtovingen, hy word maar alleen uitwendig gebruikt.

LAPIS MOLYBDITES, Zie *Plumbago.*

NEPHRITICUS, de Lenden-ſteen/ is een blaauw-groene-ſteen, in 't aanraaken, als talk, hy komt uit Indiën, en word voor een zeeker middel tegens den ſteen gehouden, men zegt dat hy de pyn, die door de ſteen veroorzaakt word

weg neemt, al word hy maar uitwendig aan gehangen, doch men moet zorge draagen dat hy niet vervalſcht is met den groen en marmor *Malaquitte* genaamt.

LAPIS OPHITES, Zie *Ophites.*

PARIUS, is een harde en witte Marmer-ſteen die van een ouden konſtenaar welke 't beeld van *Venus* voor de eerſte keer daarin uit gehouwen heeft, dus genoemt is geworden.

LAPIS PAVONIUS, is een donkergroene marmer-ſteen, hy word na de aderen die daarin zyn onderſcheiden; hy word zeer gepreezen tegens den donder ſlag, maag-ſweer, moejelyke-baaringe, kramp, en vallende-ziekte.

LAPIS PERCARUM, de **grond-baars ſteen**; deze ſteenen zyn een goet middel tegens den ſteen, opſtoppinge der pis, ſteekingen in de zyde, geronnen-bloed enz.

LAPIS PHILOSOPHICUS, *CHARIS* is een zoort van *Lapis medicinalis*, hy word aldus gemaakt. ℞. *Alumin. de Roch. vitriol. Roman. ana* ℔j. *Ceruſſ. Bol. alb. á* ℥jß. *ſal. Tart.* ℥j. *Camphor. Thur. maſcul. ana* ℥ij. *Pulveriſeer* en mengt deze onder een, doet 't gemengde in een aarden-ſchotel, giet daarop *Aceti vin.* ℥vj. roert 't wel onder een met een ſpatel, zet de ſchotel op een klein vuurtjen, en laat de ſtof zo ſteen hard worden. Deze ſteen vreet den etter weg, droogt op, geneeſt de verſweeringen: men gebruikt daarvan *een once* tot poejer gemaakt in *twaalf oncen* witten wyn of *aq. Plantag. filtreert* de *infuſio*, maakt doeken daarin nat, en legt ze op de bloote huid.

LAPIS PORCINUS, **verken-ſteen**/ zyn de op beide zyden der verkens koppen leggende witte murwe beenderen, ze zyn 't bovenſte deel van de *meatus auditorius*, zy worden voornamentlyk tegens de vallende ziekte gepreezen, Zie ook *pedra del Porco.*

LAPIS PRUNELLÆ, **Salpeter-koeken**/ zyn een Salpeter waaruit een deel vlug-zout door den zwavel en 't vuur is getrokken; de *lap. prunellæ* word op volgende wyze gemaakt ℞. *Nitri purificat.* ℥xxxij. wryft, en ſchud denzelven in een ſmelt-kroes, en zet den ſmelt-kroes in een ooven onder brandende koolen. Als de Salpeter aan 't vloejen is, zo doet daarby in verſcheide keeren *flor. Sulph.* ℥ij. als dan zal de ſtof in brand vliegen, en de vlugſte Salpetergeeſt weg-vliegen; als de vlam over is zo zal de ſtof in een klaare vloejinge zyn; vat de ſmelt-kroes met tangen aan, en ſchud dezelve in een zuiver, en vlak kooperen bekken, 't welk van te voor moet heet gemaakt zyn, op dat 'er geen vochtigheit blyve aan zitten, ſchud 't bekken heen en weder, op dat 't zout onder 't verkoelen uit malkander gedreeven worde; wil men 't zuiverder hebben moet men 't wederom in water *q. ſ.* ſmelten, de *diſſolutio filtreeren*, en *Cryſtalliſeren* laaten. Men geeft 't in om te verkoelen, en om te wateren in heete koortzen, voor de bruine voor de zaad-loop enz. de *doſis* is van ℈ß. tot ℥j. uitwendig is 't ook goet voor de bruine.

LAPIS SCHISTUS, Zie *Hæmatites.*

ALBUS, en PELLUCIDUS, Zie *Alumen Scajolæ.*

LAPIS SCISSILIS, Zie *Hæmatites.*

SERPENTINUS, Zie *Ophites.*

LAPIS MAGNETICUS, Zie *Piedra della Cobra.*

SMIRITES, Zie *Smiris.*

SPECULARIS, 't **Muskoviſche-glas**/ is een witte, van buiten dikke, en ongelyke en van binnen geſtreepte en glinſterende ſteen, die als hy tegens 't licht gehouden word iets doorſchynende is: komt in meenigte uit Moſcou, hy word *gecalcineert* en onder 't blanketzel gebruikt.

LAPIS SPONGIÆ, de **Spons-ſteen**/ is een doorgaate, broſſe, en kleine ſteen, zomtyds wit, en zomtyds graauw, hy word in de *Spongia marina* gevonden, en tegens den ſteen en de krop-gezwellen inwendig gebruikt, zo word hy ook tegens de wormen aan de kinderen gegeven: hy word ook *Cyſteolithus* genoemt.

LAPIS THRACIUS, Zie *Gagates.*

VARIOLATUS, de **Pok-ſteen**/ is een donker-groene en zeer harde-ſteen, op de eene zyde heeft hy eenigzints verheevene, en licht groene-vlekken, gelykenende naar kinder-pokken, die ook op de andere zyde zyn, doch niet verheeven, hier van daan heeft hy deze naam in Europa bekoomen: en is allereerſt door de Jeſuiten uit Ooſt-Indiën gebracht alwaar hy *Gamaicu* genoemt word; hy word zeer gepreezen tegens de pokken en mazelen.

LAPIS VIOLACEUS, Zie *Ætites.*

LAPPA MAJOR, MINOR, } Zie *Bardana.*

LA-

LARIX, Lorken-boom / groeit op de hooge bergen in Switſerland, Italiën Ooſtenryk enz. aan dezen boom groeit de bekende *Agaricus*, of Lorken zwam, ziet daarvan op zyn plaats.

LARYNGOTOMIA, BRONCHOTOMIA, een opening in de longe-pyp / ſtrot-ſnee / deze geſchied als de *muſculi Laryngis* in een heevige bruine gezwollen zyn, om aan de lucht een vryen gang te geven, en den lyder voor verſtikkinge en den dood te bevryden, de plaats alwaar deze opening geſchied, is, of tuſſchen den 3den. of 4den. kraak-beenigen ring, of twee vinger breet onder de hals-ſwelling. (*a*)

LARYNX, het bovenſte deel / het hooft of 't beginzel van de lucht-pyp / beſtaat uit vyf kraak-beenachtige ringen, Spieren, en zenuwen.

LASCIVIA, de geilheit / of beeſtachtige begeerlykheit.

LASERPITIUM GERMANICUM, Zie *Imperatoria*.

LASSITUDO, traagheid / ſlapheid der leeden / 't zy door arbeid of andere oorzaaken.

LATERALIS MORBUS, Zie *Pleuritis*.

LATHYRIS MINOR, Zie *Cataputia minor*.

LAUDANUM, word genoemt zodaanig genees-middel 't welk alleen uit *Opium* beſtaat, en als dan ontfangt 't ook den bynaam van *Laudanum opiatum*, deze is niets anders als 't *Extractum Opii*, 't welk volgens Lemery aldus gemaakt word: ℞. *Opii opt.* ℥iv. ſnyd denzelven klein, en doet hem in een kolf, giet daarop *aq. pluviæ filtrat.* ℔ß. *verluteert* de kolf wel, en zet ze in 't zand, maakt een klein vuurtjen onder de kapel, vermeerdert 't trapsgewyze, en laat den *liquor* twee uuren kooken, zygt hem warm door. Neemt alsdan den *Opium* die door 't reegen-water niet is ontdaan, laat hem in een aarden bekken boven een klein vuur droogen, ſchud 't gedroogde in een kolf, en giet daarop zo veel *ſp. vini* dat dezelve 4. vinger breet daar door bedekt is, *verluteert* de kolf, en laat 't zo twee uuren meuken in warm zand, giet den *liquor* daarvan, zo zal 'er maar een ſlymerige aarde te rug blyven, die men onnut zynde, weg werpt: laat deze twee *diſſolutiones Opii* in een glaazen vat op een zandvuur, yder in 't byzonder, tot de *conſiſtentie* van honig weg-dampen, mengt ze daarna onder een, en laat ze door een zachte warmte ten vollen droogen tot de dikte van pillen, of van een dikken *extract*: het is een heel zeker ſlaap-middel; het ſtilt alle pynen, ook de tand-pyn, als men 't in de tand ſteekt, of in een plaaſter mengt en op de ſlaapen legt; het ſtempt 't bloed-ſpouwen, en den rooden loop, de maandelykſche ontlaſtinge en de gulde-ader, men gebruikt 't ook tegens de ſcherpe zoute zinkingen der oogen, en tegens de verkoudheid, de *doſis* daar van is gr. j. tot ij. in eenige vogtigheid.

(*a*) Ziet de wyze van deze *Operatie* in de *Chirurgicale Operatien* van den Heer DIONIS p. 365. tot 367.

LAUDANUM HYSTERICUM, is een bekend en ſlaap-maakend ook pyn-ſtillend genees-middel uit den *Opium*, 't word voornamentlyk by de vrouwen gebruikt; het beſtaat uit *Laudanum Opiatum Incomplet.* ℥ß. en *extract. Caſtor.* ʒjß.

LAUDANUM OPIATUM COMPLETUM, word ook genoemt een pyn ſtillend en ſlaap-makend genees-middel 't word na 't *Diſpenſator. Brandenburgic. pag.* 103. aldus gemaakt.

℞. *Extract. opii* ℥ij.
Croci ℥ß.
Corall. rubr. præp.
Lapid. Bezoard. orient.
Margarit. orient. præp.
Succin. alb. præp.
Terræ ſigillat. ſtrigonienſ. ā ʒj.
Ambr. gryſ. ℈j.
F. L. a. opiatum.

Indien men *Ambra*, en *Moſchus* daaruit laat zo word de *compoſitie* genoemt.

LAUDANUM OPIATUM INCOMPLETUM.

LAUREOLA, Keller-hals / berg-peper / de Bezien van dit gewas hebben een ſterke purgeerende kracht, ze moeten door azyn verbeetert worden, en alsdan is de *doſis* daarvan van gr. vj. tot gr. xv. de zo genoemde *Pilulæ de Mezereo* worden hier van ook gemaakt waarvan de *doſis* van ʒj. tot ℈iv. is.

LAURUS DAPHNE, de Lauwrier-boom / men vind verſcheide zoorten van Lauwrierboomen, als tammen en wilden, ſmal, en breed-blaaderigen, van welken maar de zogenoemde Wyfjens vruchten draagen: alle hebben ze lang-achtige, harde, groene en wel-riekende blaaderen, die van ſmaak bit-

ter zyn, alle zoorten van Lauwrier groejen hier te lande: De Lauwrier-bezien *Baccæ Lauri* die aan de Wyfjes groeien, zyn lang-achtig rond, hebbende onder een dunne ſchil, en een bruine-pit die in twee deelen kan verdeelt worden; deze pit heeft een ſcherpen, bitteren, olyachtigen, en ſpeceryachtigen ſmaak en aangenaamen reuk; de *Baccæ Lauri* verſterken de leeden, verdeelen de winden, dryven de pis, maand-ſtonden, en de doode vrucht.

LAURUS AROMATICA, INDORUM, zo word de Boom genoemt waarvan 't blaauw-hout afkomſtig is, hy word aldus genoemt om dat zyn bladeren zeer kruid-achtig zyn, en als Nagelen ſmaaken; en de-wyl deſſelfs vruchten een ſcherpen ſpeceryachtigen-ſmaak hebben, zo worden ze ook *Grana Caryophyllorum*, of Nagel-greinen genoemt. Deze vrucht die van de Indiaanen *Malaquette* genoemd word, word van zommige onder de Chocolade gemengd; van de Nederlanderen worden dezelve voor 't rechte *Amomum*, en van de Engelſen voor Peper gehouden.

LAURUS ROSEA, Zie *Oleander*.

LAVAMENTUM, een afwaſſching/ als men met eenig water of geeft zeker deel afwaſcht.

LAVATIO, Zie *Lotio*.

LAVENDULA, Lavendel / is een bekend Tuin-gewas: De Bloemen van Lavendel hebben een verſterkende en vervroolykende kracht, het Zaad bevordert de baaringe.

LAVENDULA ANGUSTIFOLIA, } Zie
LATIFOLIA, } *Spica.*

LAVER ODORATUM, Zie *Naſturtium Aquaticum*.

LAXANTIA, LAXATIVA, heel zacht purgeerende en openende middelen; hier toe dienen *Cremor* en *Cryſtalli tartari*, *Inf. folior. Senn. Fic. Uvæ Corinth. Sacchar. Mel*, *Cereviſ. rec.* en alle giſtende-zappen.

LAZULA LAPIS, de Lazuur-ſteen / is een blaauwe harde, en met veel goude ſtreepjes en ſtipjes geçierde Steen, hy word in de goud en kooper-mynen gevonden, hy komt voor een gedeelte uit de mynen van Duitſchland, en word hierom in twee zoorten in de Orientaalſchen, en Occidentaalſchen onderſcheiden: De eerſte houd zyn verw in 't vuur, en word hierom genoemt *Fixus*, doch de laatſte niet, maar verandert in een groene verw, en word *non fixus* genoemt, de ſwaarſte, en die welke de koleur van Indiſch-blaauw heeft, word voor den beſten gehouden, doch hy word thans in de Genees-kunde niet veel gebruikt.

LEFFAS, is een Barbariſch ofonduitſch woord, 't welk van HELMONT gebruikt word, 't betekend by hem 't binnenſte zap der aarden waardoor de planten haar groei bekoomen.

LEIPOPSYCHIA, en LEIPOTHYMIA, Zie *Lipopſychia* en *Lipothymia*. De eerſte woorden zyn beter als de laatſte om dat ze haaren oorſprong van 't Griekſch hebben.

LEIPYRIA, is een zoort van koorts die by de *Inflammatio* der inwendige deelen komt.

LEMA, oog-ſmeer/ is de onzuiverheid die haar in de oog-hoeken gezet heeft.

LENITIVA, Zie *Laxatio*.

LENS ARVENSIS, Linzen; de Linzen hebben kracht om de Venus - luſt te beneemen, 't meel word tot verzachtende pappen gebruikt.

LENS PALUSTRIS, MUSCUS AQUATICUS, Eenden-vlot/ Water linzen/ groeit overvloedig in ſtaande wateren, dyken, putten, en grachten; 't is dienſtig tegens de roode-oogen, geſwollene *teſticuli* en borſten.

LENTICULA; een kleine linze. Dus word ook een zoort van een plek-koorts genoemt; als ook *lenticularis*, als de plekken in de gedaante en groote der Linzen uitſlaan.

LENTICULARES GLANDULÆ, worden genoemt de kleine Kliertjens in de dikke darmen, als in 't *Cæcum*, *Colon*, en *Rectum*, om dat ze zo groot zyn als linzen. Ze worden yder byzonder en niet op eene plaats of opgehoopt gevonden, ze hebben yder een heel zigtbare opening uit d'welke ze een lymachtig-zap geven, waar door den afgang vloei-baarder en glibberig, en de darmen zachr gemaakt en open gehouden worden. (a)

LEN-

(a) Als de *Glandulæ Lenticulares* verſtopt, dan zyn die geene die door dit ongemak gequelt worden, altyd hard-lyvig; 't is een ziekte die meeſt eigen is aan de Vrouwtjes die veel zitten, en weinig beweging maaken, meeſt is die verſtoppinge ook de oorzaak van dat geluit 't welk men in haare ingewanden hoort; deze verſtoppinge is meeſt de oorzaak van een ziekte die van de gemeene-Vrouwen doch ten on-rech-

Lentigines, Zoomer-ſproeten/ Zoomer-vlakken / zyn kleine geelachtige vlakken, die haar in 't gezicht, op de handen, aan den hals, op de borſt enz. plaatzen, ze koomen in den Zoomer, en verdwynen in den winter van zelfs, de oorzaak is een verdikte taaiheit in 't bloed, die door de hette der Zonne daaruit getrokken word. Hiertegen worden geprezen *Rad. Ari*, en *Sigill. Salomon. Bryon.* of *Oxylapath.* met honing tot een *unguentum* gemaakt. Of ze pryzen aan om daarop te leggen *Sem. Erucæ*, *Sinapi*, die een nacht over in *acetum gemacereert* worden, of *Radix Cucurbit. Sylveſtr.* in Olie gekookt: of *Ol. tart. per. del. Aq. Leucoi. bulboſ. Sigill. Salamon. Sapo nigr. Calx. viv.* of *Phlegm. Vitrioli*, *Lithargyr. in acet. Solut. Camphora* in *Ol. Terebinth. Soluta* of een *unguentum* uit

℞. *Mellis* ℥ij.
Alum. Sciſſil. ʒj.
Miſce.

Maar om dat de huid van deze ſcherpe middelen droog gemaakt, en zelfs gekwetſt word, zo is 't noodig dat na 't gebruik van dezelve wederom verzachtende middelen aangewend worden, als by voorb. *Farina Fabar. Cicer. Lupinor. Amygdalar. dulc. rad. Ireos flor.* met de kruim van Terwenbrood en melk tot een ſmeerzel gemaakt, of ook *Aq. Album Ovorium*. *Roſar. Stipit. Fabar. omn. florum*, *Sigill. Salomon.* anders word dit Liniment zeer gepreezen:

℞. *Camphor.* ʒj.
Oliban. alb.
Ceruſſ.
Myrrh.
Sulphur. viv. ana ʒjß.
Axung. Gallin. q. ſ.
F. Linimentum.

Veel werks word 'er ook gemaakt van 't blanket-water van de *PRINCES* van

rechten de Moeder genoemt word, en zy doen ook qualyk dat zy daarteegen allerlei verhittende dranken als Anys, Lavas enz. gebruiken; hoewel zy noch alzo wel doen, als die geene, dewelke daar teegen de zogenoemde *Carminantia* die ook t'effens *Calefacientia* zyn voorſchryven; beter is 't, dat men dit ongemak aantaſt, eerſt om den *paroxiſmus* te overwinnen met *Laxantia*, en dat men daar na *Reſolventia gummoſa*, en eindelyk zachte *Roborantia* gebruike. Doch zo de *paroxiſmus* al te hevig is, en dat hy veroorzaakt was door den drek, die al te lang in de darmen geweeſt is, zo moet men voor af een verzachtend *Clyſma* laaten gebruiken.

ENGENBERG, wiens beſchryvinge uit de *Miſcellan. Natur. Curioſ. Dec I. Ann. VII.* aldus is

℞. *Aq. Flor. Fabar.*
Lilior. albor.
Nymph. ana ℥ij.
Rad. Sigill. Salomon.
Spermat. Ranar. á ℥jß.
Roſar. alb. ℥ß.
Magiſter. marcaſit. ℈iv.
Sacchar. Saturni ʒj.
Camphor. ℈ij.
Olei tart. p. del. ʒß.
f. Coſmetic.

Lentiscus, Maſtiks of Maſtix boom/ groeit in Egypten, Indiën, en voornaamentlyk in 't Eiland *Chio*, de bladeren des Maſtiks-booms zyn als Myrten bladeren, hy bloeit in de maanden Maart, en April, hy draagt ſwarte Beziën. Het hout hiervan *Lignum Lentiſcinum*, Maſtiks-hout beſtaat uit bultige kwaſten van een vinger dik, die van binnen wit, en van buiten met een aſch-verwige ſchil bedekt zyn, ze hebben een harſt-achtigen reuk, en te zaam trekkenden ſmaak: dit hout word zomtyds in dranken tegens de buik-loopen, als roode-loop, en lever-vloed gebruikt. Uit dezen Boom druipt van zelfs by groote hette uit de dikſte kwaſten, en ook wel uit den Stam zelfs 't *Gummi Maſtix*, 't welk ook genoemt word *Reſina Lentiſcina* en *Gluta Romanorum*, het is een helder doorſchynend geel-wit en gelyk als in ronde droppels te zaam geſtremde gom, hebbende een harſt-achtigen, te zaamtrekkenden ſmaak en aangenamen reuk. De beſte *Gummi Maſtix* moet veel glinſterende, klinkende, en zuivere koorenkens hebben. Zommige Materialiſten maken ook gewag van een rooden *Maſtix*, die aan den anderen omtrent in korrelkens gelyk is, doch dat hy van koleur rood is. Deze *Gummi* droogt en trekt middel-matig te zaam, hy dient dierhalven om den ſwakken maagen te verſterken, hy is goet tegens 't braaken, en de buikloopen; hiervan is in gebruik de *Spiritus* en 't *aqua Maſtichina*; uitwendig word 't gekauwt tegens de tand-pyn 't maakt de waggelende tanden vaſt, 't word ook tot plaaſteren om in de ſlaapen van het hooft te leggen, gebruikt.

Leo, Zie *Aurum*.

Leontopodium, Zie *Alchimilla*.

LEPRA, zo word gemeenlyk de Melaatsheid genoemt.

LEPRA ARABUM of ELEPHANTIASIS, is dat de huid van ſchurft en ſchubben heel ruw en droog is, en na een Oliphantenhuid gelykend: maar

LEPRA GRÆCORUM, is een langduurige en beſmettelyke ſchurft: hebbende met de krauwagie eenderlei oorzaak en geneezing, Ziet zulks op zyn behoorlyke plaats.

LEPUS, een Haag / is een overal bekend Dier, daarvan is in de Genees-kunde 't *Coagulum leporis*, of Hazen leb / 't welk tegens 't geronnen bloed, roodenloop, Slangen-beet, en om ſplinters uit te trekken gebruikt word: *Talis Leporis* de Hazen-ſprong / word geroemt tegens de vallende ziekte en 't kolyk, de aſch dryft de pis, 't vet gebruikt men ook om ſplinters uit te trekken.

LETHARGUS, de hoogſte trap van de ſlaap-ziekte is, dat iemand zo vaſt ſlaapt, dat kwalyk de ſlaap door eenig middel kan verhindert worden: hierby is ook vergezelſchapt een ſluipende koorts met Raſerny, en vergetelheit van alles. De oorzaak is een groote traagheit der Geeſten, ontſtaande uit een taai, geſtremt en buiten zyn vaaten geraakt bloed, of door 't misbruik der *Narcotica*, en voornamentlyk van *opium*, rook en damp van koolen, ſlaapen op een Zaffraan-zak, of op verſch hooi: Doch de verwarringe der denkbeelden word veroorzaakt door de *deliria* die daarby zyn; tot de genezinge worden tegens de traagheit der Geeſten *Excitantia* met *Analeptica* vereiſcht, als *Sal. vol. Urin. Corn. Cerv. Sang. Human. Ærugin. Vitriol. volat. Sal. Ammoniac. cum Calc. viv. Liq. Corn. Cervi Succinat. Eſſent. Caſtor. aq. Hirund. cum Caſtor. Spirit. vini Camphorat. tinct. Succin. aq. Apoplectic. Epileptic. Magnanimitat. Regin. Hungar. Spirit. Lumbric. terreſtr. acet. Rutac. Roſar.* &c.

℞. *Aq. Lavendul.*
Lilior. Convall. ā ℥j.
Sp. Sal. Ammon. Caſtor. Succinat. Lumb. terreſtr. ā ʒij.
Aq. Regin. Hung. ʒj.
Syrup. Cinnamom. ℥ß.
M. D. S.

Wakkermaakend drankjen.

Hieronder behooren ook de *Cauteria*, *Suffitus* met ſwaavel, 't trekken by de hairen, of ſcherpe *Sternutatoria* uit *pulv. Tabac. Majoran. Lilior. Convall. Caſtor. Sal. vol. Urin. Hellebor. alb. Euphorb. Pyreth.* &c. Ontſtaat de ziekte van 't misbruik der *Opiata* of onvoorziens gegetene *Cicuta*, of diergelyken *Narcotica*, zo moet de lyder met een walgachtigmaakenden drank aan 't *vomeeren* geholpen worden: daar na kunnen de *Acida* gebruikt worden, als *Acet. Rutac. Lilior. Convall. Lavendul. flor. Tunic. Spirit. Virid. Æris, Sulphur. Vitrioli Cephalic.* zo de ſlym en ſnotachtige raauwigheeden de oorzaak zyn, worden die door *Aromatica* en *Reſolventia* verbetert, tot 't inwendige gebruik zyn dienſtig *Ol. deſt. Rutæ, Salv. Cochlear.* &c. *Eſſent. Serpill. Saſſafr. Thym. Saturei, flor. Sambucc. Bacc. Juniper. Laur.* deze gekookt met wyn, of azyn; door 't gebruik van de *Infuſio Thée* worden de dikke zappen ook *gediluëert*, en de ſlaap verdreeven.

LEVATOR, MUSCULUS PATIENTIÆ, Zie onder *Muſculus* verplaaſt.

LEUCA, ALPHUS, VITILIGO ALBA, Zie *Impetigo*.

LEUCANTHERNIS ODORATA en LEUCANTHENUM ARVENSE, Zie *Chamomilla*.

LEUCOJUM, Zie *Cheiri*.

LEUCOMA; Zie *Pannus*.

LEUCOPHAGIUM, word gemaakt uit Rooſen-water, geweekte-Amandelen, gekookte en geſtampte Kapoenen of Patryzenvleeſch dat door geſift is; dit word zeer gepreezen voor die geene die aan de teeringe zyn, en een long-ziekte hebben.

LEUCOPHLEGMATIA, Zie *Anaſarca*.

LEUCORRHOEA, Zie *Fluor albus*.

LEVISTICUM, lavas / word in de hoven aangequeekt hy bloeit in de maand July, de wortel en 't zaad verdryven en verdeelen de blaazingen, als men de blaaderen in een bad gebruikt, openen en dryven ze de maand-ſtonden. De *præparata* zyn: *Aqua*, *Oleum*, *Extractum*.

LIBANOTIS, CERVICARIA, Herſtwortel / is van geen gebruik in de Genees-kunde. (*a*)

LI-

(*a*) Ons is geen Kruid bekend dat beide deze naamen LIBANOTIS en CERVICARIA te gelyk draagt, want CERVICARIA is een Kruid 't welk by ons genoemt word Hals-kruid / waar van by de Schryveren ſes zoorten getelt worden. Doch 't is waarſchynlyker dat onzen Schry-

ver

Libido, luſt of trek tot de bijſlaap.

Lichen, vuurige ſchurftheit/ Zie *Impetigo.*

Lichen, Muscus Saxatilis, ſteen lever-kruid/ groeit aan de klippen in diepe Wellen, 't word inwendig tegens lang-duurige ziektens, geel-zucht, krauwagie, enz. maar uitwendig om 't bloed in wonden te ſtelpen gebruikt.

Licinia, wieken/ geſchaaft lywaat om in de wonden of ſweeren te ſteeken.

Lien, Splen, de Milt is een rood of bruin-achtig en week deel, het welk zich gemakkelyk laat van een ſcheiden, 't heeft zyn plaats aan de linker zyde van de maag, tuſſchen de maag en de valſche ribben; ze is te zaam gevoegt met de maag door de korte vaaten, met 't Net, linker-nier, en zomtyds met 't middel-rift door vliezen. Haar gedaante is eenigzints gelyk aan een Oſſen-tong: ze is omtrent zes duim lang, en drie duim breed en eenen duim dik: ze heeft (1) een ſlag-ader die van de *Arteria Cœliaca* of buik-ſlags ader voortſpruit (*a*) (2) heeft ze aderen die na de *vena Portæ* te rug keeren. (3) Klieren die 't bloed van de water-achtige vochtigheid zuiveren, en (4) zenuwen en watervaaten loopende na de Chyl-zak: 't gebruik van de milt is om de gal in de lever gemakkelyk af te ſcheiden. (*b*)

Lienis Inflammatio, de ontſtekinge der milt.

Puncturæ en Dolor, ſteekinge en pyn der milt.

Scirrhus, een hard geſwel der milt.

Tumor, een ſwelling der milt; deze vierderlei zoort van milt-ziekte kunnen 't menſchelyke lichaam zodaanig quellen, en de lyderen ontruſten, dat ze dikwils niet weeten wat ze doen, en waarop ze de ſchuld van haare benauwdheid leggen zullen: deze lyderen weenen, klaagen, en zenden zuchtingen uit, en zo de ziekte veroudert, volgt 'er wel een *melancholie* op. De oorzaak dezer ziekte moet maar alleen in de ſcherpte van 't bloed gezocht worden, want zy maakt in de gevoelige en zenuw-achtige deelen niet alleen groote pyn, maar ook ontſteekinge, ſwellinge, en eindelyk een *Scirrhus* voornaamentlyk als 'er in 't bloed veel taie en *tartariſche* deelen zyn. De genezinge moet zoo begonnen worden, dat het tegenswoordige toeval verligt, en een nieuwen aanval verhindert worde. Dit word gedaan door in en uitwendige *Anodyna* en om de *Inflammatio* te ſtutten kan een *venæ Sectio* in 't werk geſtelt, en om de ſcherpte weg te neemen *Corrigentia* of *temperantia* gebruikt worden; als *Corn. Cerv. uſt. Lap. Cancror. mandibul. Luc. piſc. Bol. alb.* en *Armen. matr. Perlar.* en voornaamentlyk de *martialia*; als *Limat. Martis, Croc. Martis aperitiv. Eſſent. Martis cum Succo Pomor. liq. Martis Solaris, Spum. Chalybis* &c. Na deze zyn 'er ook noodig, *Incidentia*, en *Reſolventia*, als *Majoran. Rad. Caryophyllat. Cortic. Tamariſc. Serpill. Lign. Saſſafras, Juniperi*, als ook *Splenetica*, deze zyn *Scolopendr. Cuſcut. Epithym. Fumar. Galeopſ. Chelidon. maj. Ruta, Chamædr. Chamæpit. Rad. Filic. Cappar.* &c. In 't byzonder is tegens de ontſteekinge dienſtig *Sacchar. Saturni*, en *Saturn. diaphoretic. Cryſtall. miner. Saturni.* Zommige pryzen dit *Decoctum* als ietwes by uitneemendheit tegens de verhardinge en *Scirrhus* der milt, zulks is beſchreeven in *ETTMULLER. Oper. Tom. I. p. m.* 569.

℞. *Herb. Filic. c. radic.*
Abſinth.

Sum-

(*a*) Deze ſlag-ader word hier in de milt genoemt *Arteria Splenica* milt- ſlag-ader.

(*b*) Over 't gebruik der milt zyn de oude Genees-heeren altyd zeer verſchillende geweeſt doch de hedendaagſche groote Ontleed-kundige Schryveren als *L. HEISTER* en *J. A. KULMUS* ſtemmen eenpaarig toe dat ze 't bloed verdunt, op dat de afſcheidinge der gal in de lever zo veel te gemakkelyker geſchieden kan. Zie *L. HEISTERI Comp. Anat. Nota II. p. m.* 242. en *J. A. KULMI Tabulæ Anatomicæ p. m.* 149.

ver door Libanotis dat gewas verſtaat wiens vrucht Canchrys en Cachrys genoemt word, te meer om dat 'er in 't Hoogduitſch ſtaat Hirſch-wurtz 't welk by ons betekend Herte wortel: miſſchien om zyn reuk alzo genoemt; doch dit woord Hirſch is in 't byvoegzel van *ROMB. DODONÆUS* vertaalt door Herſt: zo dat de wortel van dit kruid Herſt-wortel na zyn wierook-achtigen en herſt-achtigen reuk genoemt word: men vind 3. zoorten van *Libanotis*; de bladeren zyn maatig verwarmende, maar de vruchten zeer verhettende, de blaaderen worden uitwendig gebruikt tegens 't bloeden der aambeyen, ze worden ook gebruikt tegens de ontſtekinge in den endel-darm: de wortel word gebruikt om de maand-ſtonden te verwekken; en de vrucht tegens de zenuw-ziekten.

Summitat. Sabin. ana q. ſ.
Kookt deze met *aq. Ferrar.* tot 'er een derde van verkookt is, en doet 'er alsdan by *Uvar. Corintbiac. q. ſ.* hiervan kan de lyder 's avonds na bed gaande een goeden teug drinken. Dus kunnen ook boven dien *laxeerende* Kruide-wynen met *folior. Sennæ Hellebor. nigr. Rhabarb. rad. Polypod. Bryon.* &c. gemaakt worden: by voorb.

℞. *Herb. Abſintb.*
Chelidon. maj.
Chamædr.
Filic. c. rad. ana M j.
Fol. Senn. ſ. ſt. ℥j.
Rad. Hellebor. nigr. crud. ℥ß.
Armorac.
Galang.
Zedoar. ā ℥iij.
Paſſul. min. ℥j.
Sal. Tart. ʒiij.
F. Nodulus. S.
Pap tot een Kruide-wyn.

Tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig *Diſcutientia* en *Emollientia* om omtrent de milt in de gedaante van een *Cataplaſma* te gebruiken, uit *Flor. Chamomill. Melilot. Cappar. Sambuc. Nicotian. Bryon. Gummi Ammoniac. Bdellii, Galban. Sagapen. Emplaſtr.* de *Cicut.* de *Galban. Crocat.* de *Gummi Ammonico, de Ranis C. Mercurio* &c. deze plaaſters kunnen met *Ol. Cappar. Succin.* of *Tartar.* gemalaxeert worden, by voorb.

℞. *Emplaſtr. de Cicut.*
Melilot. ā ℥j.
Gumm. Galban.
Ammoniac. in acet. Solut.
Sagapen. in acet. ſolut. ā ℥iij.
Extract. Nicotian. per coct. parat. ℥ß.
Ol. deſt. Chamomill.
Succin. ā ℈ß.
f. Emplaſtrum.

Lienteria, word beter geſchreven volgens 't Griekſche woord Leienteria, **de loop/ de ſpys-loop** /'t is zodanig een buik-loop waar door de genoomene ſpyzen zo als ze genuttigt zyn, zonder verteeringe dikwils met pyn wederom ontlaſt worden: Deze loop word ook genoemt *Diarrhœa aſſumptorum*; de oorzaak van dezen loop is een gebrek in de maag en darmen, want derzelve *fibræ* trekken zig niet wel te zaam, zo dat de genoomene ſpyze niet verteert, maar door den *motus periſtalticus* wederom uitgeworpen word: Tot welk gebrek, gelegentheit gegeven word door de verkoudinge, overdaad, en door een verſweeringe in de maag en darmen, door hevige gemoeds-bewegingen, door andere gebrekkelykheeden der ingewanden des onderbuiks enz. De genezinge moet na dat de oorzaaken zyn ondernoomen worden, dierhalven als de ziekte door koude of door een verſlappinge der maag veroorzaakt is, zo zyn de *Analeptica* dienſtig als *Malvezei ſect.*, Spaanſche wyn, *Vin. Hippocrat. Vinum Juniperat. aq.* en *Eſſent. Cinnamom. Elixir. Mentb. aq. Maſtichin. Balſam. Embryon. aq. Vitæ, miva* en *Succus Cydonior.* &c.

℞. *Aq. Maſtich.*
Cinnamom.
Vitæ Mulier. ā ℥vj.
Eſſent. Galang.
Zedoar. ā ʒiij.
Succ. Cydonior.
Syrup. Corallior. ā ℥ß.
Miſce.

Indien de loop door een *Exulceratio* of ſcherpte der zappen veroorzaakt is, zo zyn de *Abſorbentia* gemengd met *Adſtringentia* dienſtig, als *Croc. mart. terra Vitrioli dulc. Lemn. Bol. Armen. Marg. lac. Lunæ, Lap. Cancr. Corn. Cerv. uſt. terra Catech. Opium, Nuc. Moſch.* &c.

℞. *Corn. Cerv. uſt.*
Pulv. Pannonic. rubr.
Terræ Sigillat. ana ℈j.
Croc. Mart. adſtr. gr. xv.
Theriac. Cœleſt. gr. ij.
F. pulvis.

Eindelyk zo zyn ook de *Balſamica* dienſtig, als *Balſam. Peruv. de Tolu, Copaib. Sulph. Flor. Sulphuris*, als 'er voor eene *Eroſio*, of *Exulceratio* gevreeſt word: doch als men vreeſt dat 'er ſtremminge des Chyls is, zo moeten de *Apperientia* gebruikt worden, als *Sp. Salis Ammon. cum Gummi Ammoniaco, Tinct. Tart. Antimon. Tartariſat. Eſſent. Abſintb. Cent. min. Elix. pptis.* Uitwendig kunnen ook eenige maag-zakjens gebruikt worden, gemaakt uit *Spiritus, Olea* en *Herbæ* als *Abſintbium, Mentba, Chamomill. Roriſm. Majoran. Maſtich. Caryophyllor. Nuc. Moſch.*; als ook *Sp. Vin. Camphorat. Empl.* de *Tacamabac.* gemengd met *Balſam. Peruvian. Theriac. Cœleſt.* als ook *Ol. expreſſa, Nuc. Moſch. ol. deſt. Mentb. Maſtich. Cydonior. Abſintb. Chamomill. Myrtin.* &c.

Ligamentum, **een Band**/ is dat geene 't welk in 't midden van een *Nervus* en een

een *Cartilago* is, het is een ſterk en vaſt wezen, waar door de andere deelen vaſt gebonden worden, (*a*) men vind in de Ont-leed-kunde verſcheidene als

LIGAMENTUM CILIARE, de hair-achtige-band.

(*) LIGAMENTUM ROTUNDUM, of LIGAMENTUM TERES, is die ſterke ronde of lang-ronde band, die uit de grond van de heupe-beens-holligheid voortkomt, zich inplantende in de groef des hoofds van 't dy-been en 't zelfde in die holligheid van 't *Os Iſchium* dat is Heupe-beens-holligheid, die anders *Acetabulum* genoemt word, vaſt houd.

LIGAMENTA UMBILICALIA, de Navel-Banden/ Navel-baaten/ hier onder worden verſtaan de flag- en bloed-aderen (*b*) en de blaas-band.

LIGAMENTA UTERI, moeder-banden/ deze zyn vier, als twee breede (*c*), en twe ronde. (*d*)

Hier beneffens moeten wy in 't voorby-gaan aanmerken, dat 'er ook dikwils een *Ligamentum* kan door-ſneeden, geſcheurt, of op eene andere wyze gewond worden, waardoor moeielyke toevallen veroorzaakt kunnen worden, doch dit word wederom genezen door *Balſam. Peruvian. ol. deſt. Terebinth. Succin. Rutæ, Salv. Petrol. Balſ. Hyperic. Sp. Vini, ol. Philoſophor.* Onder alle andere zyn deze de beſte middelen die uit reegen-wormen gemaakt zyn, op deze wyze kan uit gezuiverde en gedroogde re-gen-wormen met Terpentyn een zalv' ge-maakt worden: by voorb.

℞. *Flor. Hyperic. Mj.*
Olei Comm. ℥iij.
digerant. probe, adde
Terebinth. ℥ß.
Pulv. Lumbric. terreſtr. ʒij.
Croci parum.
F. Linimentum.

LIGATIO, heeft tweederlei betekening (1) betekend 't een Heel-kundige verbin-ding of verband (2) betekend 't de *impo-tentia generandi*, die door tovery enz. ver-oorzaakt is.

LIGATURA, een band/ toebinding/ als men of de aderen, of de darmen onder de ontleedinge met een band toebind.

LIGNUM, Hout/ is een van een Boom of Stam afgehouwen Tak, Takken, of groote Spaanderen: tot 't Genees-kundige gebruid worden de volgende bewaart:

LIGNUM AGALLOCHUM, of ALOës, Zie *Agallochum.*

AMBRATUM, Amber-hout/ dit ſchynt een zoort van Zandel-hout te zyn, 't is van buiten graauw, en van bin-nen wit-geel, 't heeft een aangenaamen reuk, en kan onder de *Species pro Cucuphis* gebruikt worden.

LIGNUM ASPALATI (*a*), Rhodiſche-doorn/ is een hout-achtige en als uit veele aderen ineengewikkelde Spaan van de bin-nenſte wortel, welkers verſcheide verwen, 't zelfde op zommige plaatzen root-achtig maaken; maar anders gelykt het zeer wel naar palm-hout, 't is ook even 't zelfde zo hard, zwaar, en oly achtig, zynde met een dikke en graauwe ſchorze overtrokken, doch de-ze blyft 'er zelden aan; dit hout heeft een bitteren en olyachtigen ſmaak, de Boom waarvan het zelve komt groeit in 't Eiland *Rhodus* gelyk ook in Syrien en Egypten. Deſſelfs krachten zyn byna met 't *Agal-lochum* overeenkoomende, 't geen daarme-de ook dikwils vervalſcht word.

LIGNUM BRASILIANUM, of BRASI-LIUM, Braſilien hout/ is een donker-rood' en voor een gedeelte bruin-hout, taamelyk hard, en van een zoeten ſmaak; 't komt uit Bra-ſilien; en word tot ons in groote ſtukken ge-bracht: men heeft verſcheidene zoorten van dit hout, na dat de Boom op onder-ſcheide plaatzen groeit. Het beſte is, dat

(*a*) LIGAMENTUM en band/ en in 't meerder getal LIGAMENTA banden/ zyn die lichaamen waardoor de beenderen, als ook wel eenige andere vlees-achtige deelen te zaam verbonden worden; doch de banden der beenderen zyn hier in onderſcheiden van die der vlees-achtige, dat de eerſte veel ſterker, dikker, uit meerder vezel-draatjes te zaamgeſteld, en in tegendeel de laat-ſte maar vlies-achtig zyn: ze zyn naar maate des ouderdoms, geſteltheid der vochten, of na dat de beweegingen der lichaamen geweeſt zyn ook ſtyver, of flapper, zo als wy dit kunnen zien in de Ontleedinge van haare enkelde draat-jes, en ook hiervan door de bejaarde lichtelyk onderrecht worden.

(*b*) Deze deelen worden by Jonge kinderen genoemt VASA UMBILICALIA, of navel-baaten/ om dat zy daar voor dienen; maar door den ouderdom verandert zynde, zo worden ze alsdan ook LIGAMENTA of banden genoemt.

(*c*) Deze brede banden worden ALÆ VESPER-TILIONUM, of vleer-muis-vlerken na haare ge-daante genoemt.

(*d*) ROTUNDÆ genoemt.

(*a*) 't word ook geſchreeven ASPALATHI.

dat geene het welk *Fernambuc*-hout genoemt word, dus benoemt van de Braſiliaanſche Stad *Fernambuco*, waar van daan het gebracht word, 't geen hieraan volgt, is dat 't welk *Braſilium de Lamon* en *Braſilium St. Marthæ* genoemt word, waar by noch voor 't laatſte komt dat hout 't welk uit de Antilliſche Eilanden gebracht word, dat 't ſlegtſte is, alle deze zoorten van hout worden om te verwen en zelden in de Genees-kunde gebruikt.

LIGNUM BUXI, Palm-hout / is een bleek, geel, hard en ſwaar hout, hebbende een bitteren ſmaak en geen reuk. 't Word in 't geheel, niet of zeldzaam in de Genees-kunde gebruikt.

LIGNUM CAMPECHE, Campeſchen-hout/is een dun Braſiliaanſch hout, 't welk ook van buiten zeer wel na het zelve gelykent, het word gemeenlyk Blaauw hout genoemt, om dat 't blaauw verwt, 't komt uit America, alwaar van het zelve geheele Boſſchadien gevonden worden, men verwt daar meede ſwart en blaauw, 't word veel van de Verwers en Hoedemaakers gebruikt.

LIGNUM CAMPHORATUM, Kampher-hout / word aldus genoemt om dat 't na Kampher riekt en ſmaakt; 't is een roodachtig-bruin, licht, en geſtreept hout, doch of 't van die Boom is, waaruit de Kampher vloeit diende nader onderzocht te worden: 't komt uit Ooſt-Indiën.

LIGNUM CEDRI, Ceder-hout / Zie *Cedrus*.

COLUBRINUM, of SERPENTINUM, Slangen-hout/ is een houtachtige wortel, Zie *Colubrinum Lignum*.

LIGNUM CUPRESSI, Cypreſſen-hout/ heeft een opdroogende, en zachte te zaam trekkende kracht, maar 't word zelden gebruikt, Zie *Cupreſſus arbor*.

LIGNUM EBENUM, Zie *Ebenum*.

FERNAMBUC, Zie *Braſilium*.

FRAXINI, Zie *Fraxinus*.

FUSTEL, 't geele-hout / is de Stam en wortel van een ſtruik die *Coccygria Theophraſti*, en *Cotinus Plinii* genoemt word, dit hout heeft een geele koleur, 't moet niet al te droog zyn, 't groeit voor een gedeelte in Vrankryk, de Verwers gebruiken 't zelfde om geel, en Coffée kleur te verwen.

LIGNUM GUAJACUM, Zie *Guajacum*.

JUNIPERI, Jenever-hout / is een vaſt en buiten witachtig, maar van binnen rootachtig hout, het heeft een aangenaamen reuk maar geen ſmaak, Zie *Juniperus*.

LIGNUM LENTISCINUM, Zie *Lentiscus*.

NEPHRITICUM, Grabeel-hout / is een bleek-geel, vaſt, en ſwaar hout, 't welk van zyn buitenſten ſwarten baſt gezuivert in ſtukken die zomtyds de dikte van een arm hebben tot ons gebracht word: 't heeft een bitteren ſmaak, 't komt uit America, en voornamentlyk uit Spanjen, 't word van zommige SANTALUM COERULEUM, of Blaauw-Sandel genoemt om dat het 't water blaauw verwt. De Boom van dit hout heeft een gladden en dikken ſtam, word onder de *Coatli* beſchreeven, hy groeit in 't Mexicaanſche land: Dit hout word zeer gepreezen tegens den ſteen, het opent en dryft de opgeſtopte pis; men legt eenige ſtukjes in verſch water, of dat beter is in *Succus Betulæ* tot 't blaauw word, en zo geeft men het aan de lyderen te drinken, dit moet zo op deze wyze een tydlang gedaan worden.

LIGNUM PAVANA, PANAVA en MOLUCCENSE, word aldus genoemt om dat 't in het Indiaanſche Eiland *Molucca* groeit; het purgeert ſterk van booven en beneeden, 't dryft 't water of in de water-zucht, doch 't is by ons noch niet in gebruik.

LIGNUM RHODINUM, Roozen-hout/ is een houtachtige wortel van een Boom of Heeſter, die de gelykenis van hout heeft, want ze is hard en vaſt in een geweeven, hebbende veel oly in zich, ze is van buiten witachtig, en van binnen donker-geel van koleur, ze heeft een bitteren ſmaak, en een aangenaamen na Rooſen riekenden reuk, ze komt uit Ooſt-Indien uit 't Koningryk Sina, en ook uit de Eilanden Rhodus en Cyprus. De groote ſtukken van dit hout zyn de beſte, doch zy moeten noch zyn verſch, ſwaar, donker-geel, en van een aangenaamen Rooſachtigen reuk daarbeneffens glad, en niet als gedraait; men gebruikt dit hout gemeenlyk tot de poeieren of andere Reukwerken. Hiervan is afkomſtig 't bekende *Oleum ligni Rhodii*, deze olie is wit, in 't begin dun als Boom-olie, maar ze word door den tyd donker-rood. *D. LUDOVICUS* toond hoe men 't hout met zuiker tot een *Fermentatie* brengen en een *Spiritus* daaruit deſtilleeren kan.

LIGNUM SANCTUM, **Pokhout**/ is veel geeler, en witter als 't *Guajacum*, 't heeft ook geen zo groot pap-achtig weezen in zyn midden, de ſmaak is veel ſcherper als die van *Guajacum*; De Boom van dit hout komt eeniger maaten met die van *Guajacum* overeen, doch hy is kleinder, en met een doorn-achtigen Stam en Takken voorzien; dit hout geneeſt alle ziekten die van 't *Guajacum* geneezen worden, doch 't is veel ſcherper en doordringender, zo dat daarvan niet veel moet gebruikt worden.

LIGNUM SANTALUM ALBUM en CITRINUM, of ook FLAVUM, **Wit en geel Sandel-hout**/ beide deze zoort komen van een Stam van een Ooſt-Indiſchen boom, die *Sarcanda* genoemt word, waar van op 't Eiland *Timor* geheele Boſſchen gevonden worden. Deze boom heeft aan 't buitenſte deel van zyn Stam onder zyn ſchorze een wit, maar in 't midden een geel-hout, van deze nu word 't eerſte 't **witte**/ en het tweede 't **geele** genoemt.

't Witte Sandel-hout is een hard, ſwaar, en bleek-hout, 't welk van 't Eiland Timor in ſtukken overgebracht word; 't heeft een bitteren en ſpeceryachtigen ſmaak, en aangenaamen reuk; 't word in een eerſte en twede zoort verdeelt, na dat 't oud of welriekende is. Het geele Sandel-hout heeft een bitteren en ſpeceryachtigen ſmaak, en aangenaamen reuk; 't word ook in groote ſtukken tot ons gebracht, waarvan de ſwaarſte de beſte zyn. Het word in opzigte van zyn waardy in eerſte en middelſte zoort geſorteert.

LIGNUM SANTALUM COERULEUM, Zie *Lignum Nephriticum*.

RUBRUM, 't **roode Sandel-hout**/ is de hout-achtige pit van een Stam, die zeer hard, dicht en ſwaar, van een donker-roode verw, en van een te zaam trekkenden ſmaak, en zonder reuk is, dit hout word ook *Caliatur* hout genoemt, 't word in fyne en gemeene ſoort verdeelt: Men pryſt deze houten zeer tot 't verkoelen der lever, zommige gebruiken dezelve tegens de longen-zucht het roode *adſtringeert* een weinig, en word hierom in de buik, en andere loopen gebruikt; 't roode maag-water en de *Tinctura Bezoardica Michaëlis* worden daarmede rood geverwt.

LIGNUM SAPAN, **Kiſſen of Sapan hout**/ word van de Sapan-boom genoomen en uit Ooſt-Indien tot ons gebracht, deze boom groeit 't allermeeſt in *Siam* alwaar hy de beſte koleur heeft, als ook in Mauritii Eiland, hy groeit zo hoog als een Linden-boom, de Verwers gebruiken deſſelfs roode hout even als dat van Braſilien.

LIGNUM SASSAFRAS, **Venkel-hout**/ is de wortel van een Indiaanſchen-boom die *Saſſafras* genoemt word, deze wortel heeft een ſchorze die van buiten aſchgraauw, maar van binnen bruin Eyzer-verwig is, ze heeft een ſcherpen ſpeceryachtigen, doch tegelyk zoeten ſmaak, en een aangenaamen reuk: ze word uit Weſt-Indiën gebracht, en zomtyds ook van zommige maar ten onrechten *Lignum Pavanum* genoemt. Dit hout komt van een boom die een langen fraajen gladden ſtam heeft, men verhaalt dat van deze boomen in *Florida* geheele Boſchadien gevonden worden. Men moet hierby wel toe zien, dat onder 't zelfde geen met Venkel-water gekookte dennen hout gemengt zy. Deze wortel word tot de *decocta Lignorum* of hout-dranken tegen de pokken gebruikt: 't is ook dienſtig tegen 't kolyk, bedorven maag, Nieren en Lenden-ſteen, doch voornaamentlyk tegen zinkingen en *Catarrhen*, hierom word 't ook *panacea Catarrhorum* genoemt. Men heeft daarvan een *Tinctura*, *Eſſentia*, en *Oleum deſtillatum*.

LIGNUM TAMARISCI, **Tamariſch-hout**/ is zo wel van binnen als buiten een wit hout, 't heeft geen zonderlingen ſmaak en reuk, 't moet met zyn geele ſchil noch omkleed, edoch gezuivert zyn, 't komt meeſt uit de Provinçie van *Languedoc*, doch 't word ook omtrent Straatsburg en Lindau gevonden: De Boom waarvan dit hout komt, word *Tamariſcus* genoemt, hy groeit zelden hooger als een mans lengte, en heeft kleine ſmalle blaaderen; dit hout word als een byzonder middel tegen alle milt-ziekten geprezen, het is ook dienſtig tegens de krauwagie, en ſwart geele-zucht.

LIGUSTICUM VERUM, Zie *Siler*.

LIGUSTRUM, PHYLLIREA, **Mond-hout**/ **Keel-kruid**/ **Kyn-wilge**/ groeit aan de heggen, en prieelen, 't bloeit in de maand May en Juny; de blaaden en de

 bloe-

bloemen zyn dienſtig tegen de ſcheurbuik, en loopen, als ze in geiten melk getrokken worden: (a) uitwendig worden ze gebruikt onder de gorgel-wateren tegen de bedervinge van 't tand vleeſch, verzweringen der Amandelen, ontſteekinge van 't lelletjen, en 't waggelen der tanden. In *Pauli Quadripartit. Botanic. p. m.* 113. word dit volgende genees-middel tegen de neuze-zweer zeer gepreezen.

℞. *Aq. Liguſtri*
Solani ā ℥i.
Sacchar. Saturni ℈j.
Candi ℈ß.
Camphor. gr. vij.
miſce

de bladen van 't *liguſtrum* in azyn gekookt zyn goet voor de tand-pyn, men heeft in de Apotheeken 't *Aq. deſtillat.* daar van.

Lilium album, Rosa Junius, **Witte lelien** / worden in de hoven aangequeekt, de wortel heeft een ryp-maakende zuiverende en verdeelende kracht, ze doet ook 't vleeſch groejen, ze is ook dienſtig tegen de verharde zwellingen, en ze word onder de verzachtende *Decocta* gebruikt. De bloemen hebben een verdunnende, rypmakende, en pynſtillende kracht, ze dienen uitwendig tegen de roos, ontſteekinge in de wonden, en oude verſweeringen. Het geele in de Lelien 't welk *Stamina* of *Antheræ* en *Crocus Liliorum alborum* genoemt word, bevordert de baaringe, en dryft de maand-ſtonden: de *Præparata* daarvan zyn *aq. deſtillat.* 't welk tegens de zogenaamde *Bourdeaux-vaarderen* of puiſten en roodheid van 't aangezicht gepreezen word; en 't *Oleum infuſum.*

Lilium convallium, **Map-bloemen**/ (a) **Lelien van den Daale** / groejen op vochtige en ſchaduwachtige plaatzen, ze bloejen in 't begin van den maand May: deze bloemen verſterken 't hooft en de nieren, ze veroorzaaken het niezen, ook zyn ze dienſtig tegen de drajingen en duizelingen des hoofds, beroertheid, ſwakgeheugen, verloorne ſpraak, flauwte, en hert-kloppingen: de *Præparata* daarvan zyn *aq. deſtillat. Spiritus Conſerva, Oleum*, en 't nies-poejer.

Lilium inter spinas, Zie *Caprifolium.*

Lilium intortum Lilium rufum of cruentum	Zie *Mortagum.*

Limatio, de **bylling** / is dat men de harde lichaamen die haar door ſtooten niet willen laaten bedwingen, met een vyl of rasp klein maakt: onder deze *Operatio* koomen in de genees-kunde voor de harde lichaamen, als metaalen, houten, harde deelen der dieren, als 't hoorn, of bekkeneel enz.

Limatura, **bylzel**/ is 't gevylde poejer van 't een of andere harde-lichaam, in de Apotheken is bekend

Limatura martis, 't welk 't allerbeſte is dat van de Naalde-makeren bewaart word, waar van de proef is, dat men het aan 't licht houde, en dat geene 't welk maar tot aan de helft weg brant, en als dan 't licht uitbluſcht moet voor vervalſcht en met yzer vermengd gehouden worden.

Limonia mala, Zie *Mala Citria.*

Limonium maritinum majus, Zie *Beben rubrum.*

Linimentum, **pluksel** / is geſchaaft of uitgerafelt lywaat, 't welk aan de wondheelderen bekend is.

Linaria, **lyn-zaad-kruid**/ **wild-vlas**/ groeit aan de weegen, en aan de heggen, 't bloeit in de maanden Junius, Julius en Auguſtus, het is dienſtig tegens de verſtoppinge der lever en milt, 't dryft de pis, en de maandſtonden enz. 't is uitwendig goet tegens de vlakken der huid, en zoomer-ſproeten.

Linctus, Zie *Eclegma.*

Linea, een **trek**/ **ſtreek** / **ſtreep** / in de Ontleed-kunde is

Linea alba, de **witte-ſtreep** / of de **linie van 't onder lichaam** / deze openbaart zich zo haaſt de buitenſte bekleedzelen afgeſcheiden zyn, het is een plaats van die ſtreek daar geen vleeſch groeit, ze is wegens de te zaam-loopende en vereenigde hair-vezeltjes der Spieren die ſchuins over mal-

(a) 't Uitgeperſte en na de Apotheeker-kunde gezuiverde zap laaten wy dikwils gebruiken onder de *Succi expreſſi*; want 't heeft 't vermogen om een meerdere beweginge in 't bloed te maaken, waar door 't lichaam van veele onzuiverheeden bevryt word; by de vrouwen verhaaſt 't de maandelykſche ontlaſtinge; doch *Liguſtrum* word anders weinig inwendig gebruikt.

(a) Men zegt dat zy Mey-bloemkens genoemt zyn, om dat zy op den eerſten Mey-dag bloejen, doch de veranderinge van 't Jaargety als koude en warmte kunnen ze vroeger of later doen bloejen.

malkanderen gaan wit, ze gaat van 't zwaard-gedaantige kraak-been midden door 't lichaam tot aan 't ſchaambeen.

Linea mediana, Zie *Lingua.*

Semilunaris, de halve-maand gedaantige linie, is ook van beiden zyden op 't onder lichaam gelyk de *Linea alba* te zien.

Lingua, de tong, is een hooft Inſtrument tot de ſpraak, en ſmaak, ze beſtaat meeſt uit te zaam geſtelde Spierkens, waarby noch koomen de klieren, vaaten en de dikke huit waarmede de tonge van buiten omkleed is, door haar midden loopt naar de langte een neergedrukte linie of ſtreep die door *HIPPOCRATES* de middel-linie, of *Linea mediana* genoemt is.

Lingua avis, Zie *Fraxinus.*

canina, Zie *Cynogloſſum.*

cervina, Zie *Scolopendrium.*

Serpentina, Zie *Ophiogloſſum.*

Linguæ excoriatio, een affchilferinge der huid op de tonge, en ook

Linguæ fissuræ, de klovinge of ſcheuringe der tong'. Deze toevallen worden dikwils veroorzaakt van al te heete ſpyze, ruwe lucht, en droogheit der mond in eenige heete ziektens; men geneeſt deeze door Balzamike, en te zaam trekkende-middelen, als door Rooſen-honig; door *Plantag. Petroſelin. flor. Lilior. albor. Hyperic. Aquileg. rad. Symph. maj.* en *Tormentill.* in wyn gekookt, *alb. Ovi, mucilag. ſem. Cydonior. Fœn. græc. Pſyll. rad. Alth. Tragacanth. Sacchar. Lac. pomi Borsdorfiens.* &c. of

℞. *Mucilag. rad. Alth.*
ſem. pſyll.
cum
aq. Roſar. extract. ana ℥vj.
Alb. ovi No. j.
Sacchar. opt. q. ſ.
F. liniment. S.
Heelende mond zalf.

Linguæ ligatio, Zie *Aphonia.*

melitenses, Zie *Gloſſopetræ.*

Linimentum, een ſmeering of zalf, beſtaat uit olie, vet, ſmeer, zalven, poejeren, gedeſtilleerde wateren enz. diergelyken is die van *D. WEDEL.* tegen de benauwtheit en hert kloppinge

℞. *Aq. apoplectic.* ℥ij.
Confect. Alkerm. ʒj.
Ol. caryophyllor.
Cinnamom.
Citri ā gt. iij.
F. Linimentum.

Lineamen, Linteum, een doekjen, of doek, heeft in de Ontleed- en Heelkunde een veelvoudig gebruik.

Linteum Crocatum Mynsichti, Zaffraan-doek, ℞. een rauw hennippen-doek, waſcht denzelven 5. of 6. keeren in *Sperm. Ranar.*, die van 't zwarte *Semen* gezuivert is; laat dezen doek wederom zo dikwils in de ſchaduw' maar niet in de zonne droogen; neemt als dan *Acet. Sambuci, Croc. q. ſ.* zo dat 't een *Tinctuur* geve, kook in deze den doek, zo lang tot hy van den Zaffraan geverwt is, laat hem koud worden, en wederom in de ſchaduwe droogen. Men zegt dat deze doek een uitneemend middel tegens de roos en jigtachtige pynen is.

Linum, Vlas, word op 't veld gezaait, het zaad heeft een vermurwende, ryp-maakende, en zuiverende kracht, het verzacht de pynen, en is dienſtig tegens den hoeſt, kuch, ſtekingen der zyden, en teeringe, het bevordert de baaringe, en 't dryft de doode-vrucht af, uitwendig is 't ook dienſtig tegens de harde-zwellingen, voor 't bloeden der neuze, en tegens de pyne; deze uitwerkingen heeft ook 't meel; het werk en 't ruwe lyn-waat verzachten ook de pynen. *Præparata* zyn *Mucilago, Farina*, en *Oleum expreſſum*; hiervan word tegen de zyde-ſtekingen een zalf die van groote krachten is, aldus gemaakt

℞. *Olei lini* ℥iv.
Dent. Apri ſ. ign. ppt. ʒj.
Sacchar. alb. par.
miſce.
Laat hier van de Lyderen nu en dan ietwes gebruiken.

Lipodermus, is een gebrek der mannelyke roede, als namentlyk de voorhuid niet over het hooft derzelve kan geſtroopt worden; als ook dat dezelve voorhuid in 't geheel ontbreekt.

Lipopsychia, en ook

Lipothymia, een magteloosheid, qualykte, duizeligheid, zwymeligheid, is als de menſch bleek word en ter aarden zygt; en onbeweeglyk als een dood lichaam legt, en daar by een moejelyke ademhaalinge heeft, doch dat men den pols-ſlag daarby noch gewaar word.

In een grooteren trap is Syncope of de beſwykinge, als de menſch 't zy onverwacht,

wacht, of op voorgaande pyn, of na een moeilyke gewaar wordinge van alle uit en inwendige zinnen berooft, en met een bleek-aangezicht, t'zidderende en koude-leeden, en van koud ſweet overvallen word, zo dat 'er niets meer als de gewaar wordinge der ademhaalinge en van de pols over blyft.

De naaſte oorzaak dezes toevals is eene te rugwykinge der geeſten uit de werktuigen, die aan de zinnen en aan de beweeginge toegeëigent zyn, doch zo; dat de toevallen zwaarder zyn in de *Syncope* als in de *Lipothymia*; hier toe nu worden door byna ontelbaar veel andere oorzaaken gelegentheit gegeven, als door ſterke bloedingen, al te ſterk ſtudeeren, harden arbeid, gramſchap en zorg, door hevigen toorn, ontſteltheid, vrees', misbruik van Venus-oeffening, al te ſterk purgeeren, tegen de gewoonte 's morgens vaſten enz. De geneezinge is twederley: de eene in den *Paroxiſmus*, en de ander buiten denzelven: In den *Paroxiſmus* gebruikt men de *Excitantia*, deze giet men de lyderen in den mond, of men blaaſt en ſtrykt dezelve in de neuze: of men gebruikt van deze volgende als *aqua Carbuncuncul. Cinnamom. Apoplectic. Epileptic. Regin. Hung. Balſam. Embryon. Spirit. Ceraſor. nigr. Lilior. Conval. flor. Tiliæ*, *Acet. Bezoardic. Balſam. Apoplectic. Eſſent. Citri*, *Meliſſ. tinct. Corallior. cum ſpirit. Cord. Cerv. eſſent. Ambr. aqua Magnanim. ol. deſt. Rutæ*, *Succin. Cinnamom. Lavendul. Quint. Eſſent. Matthiol. Confect. Alkerm. Anacardin.* &c. Deze worden gebruikt als de levens-geeſten door ſterk-bloeden, overmaatig-zweeten, lang-duurigen honger enz. ontbreeken: by de *excitantia* die men t'effens daar by gebruikt zyn, ook dienſtig gemengd te worden ſcherpe *Aromatica* als de *Salia Volatilia* en *oleoſa*, gelyk 't *Sal. vol. C. C. Fuligin. Eboris*, *Urinæ*, *ſp. ſal. Ammoniaci ſimpl.* en *Caſtorat. tinct. Tartari*, *Eſſent. Caſtor. ol. Tart. fœtid. Camphor.* &c. Of men berooke de lyderen met aangeſtookenen zwavel, vederen van patryzen, hoorens, klauwen enz. Zomtyds worden ook de *Opiata* met voordeel gebruikt als de zwymeligheid ontſtaat uit hevige pyn, by voorb. in 't kolyk, jigt moejelyke baaringe naa-ween enz. als *Laudan. Opiat. Hyſteric. tinct. Anodyn. Theriac. Cæleſt.* &c. Een uitneemend *Electuarium* tegen de zwymeligheid, en krachteloosheid der oude perzoonen geeft ons *TIMÆUS* aan de hand, 't welk haar wel aan te pryzen is, en aldus beſchreeven word:

℞. *Rotul. man. Chriſt. perlat.* ℥iij.
Terant. in mortor. marmor. affund.
ol. deſt. Cinnamom. gt. xj.
Macis gt. ix.
Nuc. moſch. gt. x.
Caryophyll. gt. vj.
Eſſent. ambr. crocat. gt. xxvij.
Quint. Eſſent. citri ℈j.
Spirit. roſar. gt. xx.
meliſſ. gt. xxx.
Conf. Alkerm. q. ſ.
F. Electuarium. S.
Verſterkend *Electuarium*.

Als de lyder weder by zich zelfs gekoomen is, zo moeten de oorzaaken wel nauw-keurig onderzocht worden, en na dat de omſtandigheeden daarvan zyn, ook de genezinge ondernoomen worden, en na dit in overweginge genoomen te hebben, zal men zomtyds *Sudorifera*, zomtyds *Aperientia*, en zomwylen *Uterina*, en dan wederom *Anthelmintica* &c. noodig hebben, deze alle kunnen op haare plaatzen na gezien worden.

LIPPITUDO, Zie *Ophthalmum*.

LIPYRIA, naar 't griekſche woord, word 't beeter geſchreeven LEIPYRIA, betekend by *BLANCARD* een **heete-koude-koorts** / dat is als 'er van binnen hette, en dat de buitenſte leeden koud zyn.

LIQUATIO } Zie *Fuſio*.
LIQUEFACTIO }

LIQUIDAMBRA, **een weeke en vloeibaare ſtorax** / dit is een geel-rood, en vloeibaar-oly, gelyk als Venetiaanſche-terpentyn, aan reuk en ſmaak zeer overeenkoomende met den weeken-Styrax: hy word uit Nieuw-Spanjen gebracht, doch hy is hedendaags zeld-zaam te bekomen; hy word van veele Schryveren voor den rechten weeken-Storax gehouden, om dat de boom waaruit hy vloeit, *Styrax Aceris folio* genoemt word, zyn krachten koomen met de Storax overeen, ziet zulks op zyn plaats. (*a*)

LI-

(*a*) Men ſchryft ook LIQUIDA AMBRA, de boom waaruit deze *Ambra Liquida* vloeit, is volgens *REMB. DODON.* een groote ſchoone, en zeer getakte boom, hebbende bladeren als veyl, de-

Liquiritia, Zie *Glycyrrhiza.*

Liquor, een dun vloeibaar-zap / dit word in 't algemeen gezegt van yder vloeibaar zap, doch voor alle andere zegt men dit van 't zap uit den Berken-boom, 't welk in 't voor-jaar uit de gekwetſte Berken vloeit. (*a*) Als ook van andere zappen der *vegetabilia*: doch als men dit woord ten allernaukeurigſten aanmerkt, zo word daar door meeſt verſtaan een vloeibaar genees-middel, 't welk door 't vermoogen van een vloejing of *deliquatio* gemaakt word: op deze wyze zyn de *liquor ſalis Tartari*, 't *Oleum Tart. per deliquium*, zo word ook de *liquor Martialis*, en *flores ſalis Ammoniaci* door een enkelde *Deliquatio* gemaakt; zomtyds word ook in plaats van de *deliquatio*, een *ſolutio* geſtelt, als by de *liq. Corn. Cerv. ſuccinat.* alwaar de *ſalia volatilia* in de *Spiritus geſolveert* worden, 't welk hier ſtraks volgen zal. In de Ontleed-kunde worden hier door verſtaan 't Bloed, 't Water, de Pis, Sweet, Melk, en Zaad enz. en alles 't welk vloeibaar is.

Liquor Ammii, het waterachtige wezen 't ſchaap-huideken / waarin 't kind in 's moeders lichaam zwemt.

deze boom word in 't Indiaanſch *Ococol* genoemt; Ziet dit breeder by DODONÆUS *p. m.* 1373.

(*a*) Dit zap word op veele plaatzen in Duitſchland alwaar deze berken-boomen veel groejen in kruiken vergadert, en in 't voorjaar om de gezondheid te *conſerveeren* gebruikt: 't ſchynt dat 't Medicinaale gebruik dezes booms by de Oude onbekent geweeſt is, want zy gewaagen daar weinig af, doch 't komt ons voor dat 'er mogelyk meerder krachten in verborgen zyn, als wy weeten; want deze boom of deſſelfs blaaden worden veel gezocht, en de gegeten, van de Herten; 't is waar 't ſchynt wat buiten de mode te zyn, dat wy als de edelſte en redelyke dieren, noch van de redenlooze zouden leeren, doch wie zal ons ſcheiden, of 'er niet ietwes is in die dieren, die wy onredelyke noemen, dat, alſchoon 't van ons niet word aangemerkt, echter van de Voorzienigheit in haar geplaatſt is om ons te leeren? want zo zien wy by voorb. dat een hond ziek zynde, zyne herſtellinge zal zoeken te verkrygen door zyn gras; als men nu eens overweegt zyne ziekte, en de genezings-wyze, is dezelve zo, dat wy wezentlyk moeten betuigen dezelve zo te zyn, als of ze naar den draad der gezonde reeden was gedaan. Doch hier zal een ander zeggen wat overeenkomſt hebben de lichaamen der dieren of dat van een hond met 't onze? maar wy zeggen, wie weet niet dat wy in 't dierlyke ook met de Dieren veel gemeenſchap hebben.

Liquor Cornu Cervi Succinatus, word op volgende wyze gemaakt: ℞. *ſalis. Corn. Cervi*, of *Sp. Corn. Cerv. q. v.* doet daarin allengskens *ſal. vol. Succini*, zo veel tot 'er geen *efferveſcentia* meer beſpeurt word: *ETTMULLER* maakt 't zelfde aldus ℞. *ſal. vol. Succin. vol. C. C. ana q. v. ſolveert* deze in *ſp. Corn. Cerv. rectificat.* laat 't *digereeren* en haalt daar na den *liquor* door een *deſtillatio* en *cobobatio* daarvan.

Liquor Nitri Fixi, is dat met ſtof van koolen vaſt gemaakte en *p. d.* vloeibaar gemaakte Salpeter, deze *liquor* word voornamentlyk gebruikt als men uit de *Vegetabilia* en *Mineralia* de *Tinctuur* haalen wil.

Liquor Stomachalis Regiomontanorum: ℞. *Galang. minor.* ℥iv. *Calam. Aromatic.* ℔j. *Cinnamom. acut. Caryophyllor. ana* ʒiij. *Zingiber.* ℥iij. *Nuc. Moſch. Cubeb. ana* ʒjj. *herb. Menth. Salviæ ana* ℥ß. *ſpirit. Frument.* ℔vj. *deſtilleert* dezen *liquor*, en *tingeert* denzelven met *eſſent. Galang.* ℥iß. doet noch daar by *Sacchar. Clarificat.* ℥iv.

Liquor Stypticus, ℞. *Alumin. Nitri, Vitrioli â* ʒij. mengt deze met *Album. Ovor. Num.* ij. zo dat ze vloeibaar worden.

Liquor Vestimentalis Mynsichti: ℞. *aq. Fontan.* ℔j. *Cin. clav.* zo veel als een groote okker-noot, een Citroen die heel klein geſneeden is, laat deze te zaam 24. uuren in *digeſtio* ſtaan, *filtreert* daar na den *liquor* en bewaart den zelven deze is goet voor alle vlakken in de kleederen.

Lithanthrax, ſteen-koolen / is niets anders als een door 't onderaardſche vuur uit en hard gekookte-harts: waar van zommige zwaar en andere licht zyn, tot de Genees-kunde worden ze niet gebruikt, maar alleen van de Smids.

Lithargyrium, glit / goud- en zilver-glit / is niet anders als een tot flakken *gecalcineert* loot, 't beſtaat uit zulke ſtukken en ſchilferen als 't veder-wit, die ietwes rood-achtig zyn en licht gebrooken konnen worden, het word of door de natuur in de aarde alzo gemaakt gevonden, (doch zeer zeldzaam,) of 't word door 't vuur dus bereid, wanneer men 't goud, of 't zilver door 't lood zuivert: het komt meeſt uit Sweeden en Denemarken: men heeft

LITHARGYRIUM ARGENTUM en AUREUM, en word aldus genoemt om dat 't eerſte witachtig, doch 't laatſte geel is: de kleine ſtukken zyn de beſte, want zy zyn 't meeſt *gecalcineert*, ze hebben ook een levende verw: 't word onder de verkoelende zalven en plaaſters gebruikt.

LITHIASIS, ſteen-ziekte/ of een wordinge des ſteens in de nieren of blaas.

LITHOCOLLA, betekend na de meening van *DIOSCORIDES* een lym, waarmede men de ſteenen te zaam lymt, hy beſtaat uit *lapis parius* en oſſen-lym.

LITHOIDES, 't ſteen-been/ is een been van de ſlaap.

LITHOLABON, een van yzer gemaakt Chirurgicaal-Inſtrument waarmeede men de ſteenen uit de blaas neemen kan.

LITHOMARGA, Zie *Marga Saxatilis.*

LITHONTRYPTICA, worden die genees-middelen genoemt die den ſteen breeken, en 't gegruizelde uit de blaaze met de pis uitdryven: deze zyn *rad. Allii, Saxifrag. Lign. Nephritic. Tart. Vitriolat. Arcan. duplicat. ſpirit. Nitri, Salis, Vitrioli, tinct. Nephritic. ol. Junip. Clyſſus Antimon. ſuccus Citri, Granator. Cremor.* en *Cryſtalli Tartari, ſal. Succin. ſp. Salis coagulat. fol. Thée* &c. Alle deze en meer andere worden daarom gepreezen, om dat ze den alreede te zaam vaſt gezetten gebakkenen ſteen uit dryven, doch zy zyn niets anders als pis-dryvende-middelen, hierom dragen zy ook dezen naam ten onrechten: want zy verliezen haare kracht in de eerſte weegen, en alſchoon zomtyds den uitgang des ſteens bevordert word, geſchied 't doch maar toevalliger wyze, om dat zy de *fibræ* die tot de ontlaſtinge dienſtig zyn *geſtimuleert* hebben. Doch als 'er eenige *Lithontryptica* zyn, zo zyn 't de *Acida.* By deze ſtaat aan te merken, dat haar gebruik zeer omzigtig geſchieden moet: want een ſteen die al vaſt te zaam gebakken is, kan niet door deze Genees-middelen in ſtukken gebracht worden, hy word wel bewoogen, maar met groote pyn, en andere gevaarlyke toevallen.

LITHOSPERMON, Zie *Milium Solis.*

LITHOTOMIA, de ſteen-ſny-kunſt/ is als men iemand door een kundigen handgreep van de ſteen, en van de daaruit voortkomende pynen bevryd; deze *Operatie* geſchied op verſcheide wyzen, na dat de lyderen jong, of oud, mans, of vrouwsperzonen zyn.

LITHOTOMUS, de ſteen-ſnyder/ is die Heel-meeſter of *Operateur* door wien de ſteen geſneeden word.

LIVIDUS MUSCULUS, de lood-verwige Spier.

LIXIVIUM, een loog / is een zoutachtige *liquor* die door 't water uit de aſch gemaakt is.

LIXIVIUM BENEDICTUM MYNSICHTI, ℞. *Ciner. lign. & extrem. frond. Juniper. Abſinth. Geniſt. Artemiſ. rubr. Fabar. cum paleis ana* ℥j. giet daarop *vini q. ſ.* laat 't dus ſtaan. De *doſis* daarvan is ℥ij. tot ℥iij. het dryft heel ſterk door de pis 't water af van de water-zuchtige.

LOBI, worden in de Ontleed-kunde de verdeelde en uiterſte deele, of quabben van zommige dingen genoemt, als

LOBI HEPATIS de verdeelinge/of quabben der lever.

PULMONIS de quabben der longe.

LOBUS AURIS, 't onderſte deel des oors/ 't oor-lelletjen.

LOCALIA MEDICAMENTA, worden die Genees-middelen genoemt welke uitwendig *geappliceert* worden, als plaaſters, zalven, ſtoovingen enz.

LOCHIA, de kraam/ de kraam-zuivering/ is niets anders als de overvloed des bloeds der kraam-vrouwen, die zich in de tyd van haar zwanger zyn in de baarmoeder vergaadert heeft, men zegt ook wel de zuivering na de baaringe. Deze ontlaſtinge word van de Genees-heeren op driederly wyze bedorven of niet wel te zyn aangemerkt, (1) als ze in 't geheel geſtut is, of dat ze te weinig vloeit, (2) als dezelve te ſterk, en met pyn vloeit, en ten (3) als ze niet in de gedaante van bloed maar als etter, groenachtig, of waterachtig vloeit. Als nu de kraam-zuivering na de baaringe opgeſtopt of te veel vermindert is, zo is 't noodig dat men eene *venæ Sectio* doen laat, of dat men een *ſcarificatio*, op de heup, of op de kuit laat doen, of men kan bloed-Egelen op de *labia vulvæ* zetten (*a*) tot 't inwendige gebruik

(*a*) De Egelen zullen u meeſt altyd weigeren om hier te zuigen dierhalven moeten de *Labia vulvæ* eerſt met eenig *lixivium*, en daarna met ſchoon water wel gewaſſchen worden.

bruik zyn dienſtig 't *decoct. cicerum cum rad. petroſelin.* of *vin. cum Croco coct.* of dit volgende *decoctum:*

℞. *Flor. chamomill.* Miß.
Cort. aurantior. ſiccor. ℥j.
Coque in cerevis. q. ſ.

hierby kunnen gedaan worden een weinig *Myrrha* of 't *Elixir proprietatis ſ. a.* Vervolgens zyn hier boven andere dienſtig *menſes pellentia*, als *Eſſent. Myrrhæ*, *Borax*, *Succin. alb. præp. Caſtor. Croc. Cinnamom. Sabin. ol. Lini*, *ſal. vol. Succin. tinct. Antimonii*, *ſimpl.* en *Tartaris.* uitwendig gebruikt men ook veelderlei *Fomenta*, *ſacculi* &c. uit *flor. Chamomill. herb. Abſinth. Matricar. Artemis. bacc. Juniper.* of *Linimenta* uit *ol. Cheirin. ol. deſt. Succin. Juniper: Spicæ* &c. Maar de al te ſterke vloejinge moet met omzichtigheid geſtuit worden, hier toe is dienſtig een *Veneſectio*, en de *Adſtringentia*, als *Lap. Hæmatit. Terra Sigillat. Bol. Armen. Croc. mart. adſtring. dens Hippopotam. liquor. Martis Solaris*, *tinct. ſulph. Vitrioli*, als ook de *ſp. Nitri* denwelken ik dikwils by uitnemendheid goet bevonden heb te zyn als 'er andere *adſtringentia* met *vulneraria ad nauſeam usque* verordineert waaren.

LOIMIATER, een peſt-Harts.

LOIMOGRAPHIA, de Beſchryving der beſmetlyke ziekten en voornamentlyk der peſt.

LOLIUM, FRUMENTUM FATUUM, doof-koorn/ groeit in 't veld by de Tarw, Rog en gerſt, als 't zaad van deze wegens de veele vochtigheid, voornamentlyk van die geene die 's winters daarop valt bedorven word. Het zaad en 't meel daarvan worden tegens de harde zwellingen, en krop-gezwellen in de pappen gebruikt.

LOOCH, LOHOCH, Zie *Eclegma.*

LONGUS, Lang / gemeenlyk worden zommige Spieren in de Ontleed-kunde aldus genoemt, als *Longus capitis*, een hooft Spier, *Longus Cubiti*, de lange ſpier van de Ellepyp, *Longus dorſi* de lange Rugs-ſpier.

LOPHIA, het eerſte wervel / het borſtwervel been.

LOQUELA, de reede/ de ſpraak/ ſtem/ is niets anders als een teeken waar door wy onze gedachten, door de hulp van de ſtem uiten, en den gewoonlyken naam aan yder ding geven. Hierby beſchouwd men ten eerſten de werktuigen die zeer verſcheiden zyn, als de borſt met 't middelrift, de long met de lucht-pyp, waar door de lucht in getrokken, en uitgeblaazen word; doch de ſtem word door de lippen gemaatigt, of door de tanden, door de tong, 't lelletjen, verhemelt en de neuze, deze maaken te gelyk den klank-bodem. Ten tweden de hoedanigheid en de wyze; deze beſtaat in de matiging der lucht die uit de longe geſtooten word, want als by voorbeeld ymand in een trompet blaaſt zo klinkt dezelfde ook. Ten derden de ſtof; deze is twederley de eene word door de ziel gegeven, en de andere door de geeſten, deze zyn zodanig van malkanderen geſcheiden dat dikwils de geeſten zonder medewerkinge en beſtieringe der ziele ietwes voortbrengen, gelyk dit heel duidelyk openbaar word, als iemand in diepe gedachten is, en evenwel met iemand anders mede ſpreekt, en mede bid, zonder dat hy daarna weet wat hy gedaan heeft: Ten vierden de nuttigheid van de rede: of ſtem, deze is ook twederlei want (1) moet de ſpraak noodzakelyk tot God onzen Heere gebruikt worden, om denzelven als onzen Schepper, en genaadigen Vader te aanbidden, met looven, en danken, hem eeren; (2) moeten wy dezelve gebruiken ten dienſte van onzen naaſten, om denzelven daar door te onderrechten, te trooſten te onderwyzen, te vermaanen enz.

LOTIO, een waſſching / zuivering / betekend twederley, (1) beteekend 't een waſſching, als men 't een of ander deel des lichaams als 't hooft waſcht; (2) betekend 't in de *Pharmacia* een zuivering, als de te zaam geſtelde dingen met een zekeren *liquor* of *aqua ſimplex* afgewaſſchen en gezuivert worden, zo doet men met de verſche uit de grond gehaalde wortelen, met zommige metaalen en *mineraalen.*

LOTIUM, Zie *Urina.*

LOTUS, TRIFOLIUM ODORATUM, zeven-gety/ word by ons in de hooven aangekweekt, 't bloeit in de maanden Junius, Julius, en Auguſtus, het kruid met zyn bloemen, dryven de pis, ſtillen de pyn, wederſtaan 't vergift, en zyn dienſtig tegens de opſtoppinge der pis, eerſt beginnende water-zucht, langdurige koortzen, ſtekinge der zyde enz. uitwendig worden ze gebruikt tegens de pyn der gulde-ader, en derzelver ontſtekinge: als men ze tuſſchen de kleederen legt houden ze de mot daaruit.

LUCIUS, LUPUS, een Snoek / is een overal bekende viſch, van denzelven word de

de gal met *aq. ſpermat. Ranar.* of met *Sp. vin.* gemengt, en tot veelderley oog-gebreeken gebruikt, van de ſnoek-tanden, Zie *Mandibula.*

LUCINA, Zie *Argentum.*

LUDOVICIANUS FLUXUS, Zie *Gonorrhœa virulenta.*

LUDUS HELMONTII en PARACELSI, hier door verſtaan zommige den blaazen-ſteen van een menſch; doch LUDUS HELMONTII is een heel andere ſteen, hy word aan de *Schelde* na by *Antwerpen* gegraaven, deze ſteen heeft een grauwen zak, gelyk als de Kalk-ſteen, maar boven een doorſchynende korſt gelyk als de barn-ſteen; *SCHRODERUS* en *ETTMULLER* houden denzelven voor een Kalk-Steen: om dat men een bitter en eenigzints zuur zout daaruit maaken kan, hy word van PARACELSUS ook genoemt FEL TERRÆ, aard-gal/ *HELMONT* wil daarvan maaken een onfeilbaar middel tegens den Steen en meer andere ziekten.

LUES, betekend gemeenlyk yder ziekte maar voornamentlyk worden de beſmettelyke ziektens hier door verſtaan, alzo is 'er

LUES PESTIFERA, de Peſt/ Ziet daarvan op haar behoorlyke plaats; en

LUES VENEREA, de Venus-ziekte/ de Spaanſche-pokken; anders ook genoemt MORBUS GALLICUS, en NEAPOLITANUS: om dat ze voorheen in 't Franſche Leger en in de Napelſche belegering rondom voortgeplant is. De oude ſtelden deze ziekte onder den naam *Syphilis.* Deze ziekte is een afſchuwelyk ongemak als ze diep ingewortelt is, want ze maakt den levenden menſch niet alleen tot een verrot lichaam, maar ze fluit denzelven ook wegens haare beſmetlykheit uit van alle menſchelyke te zaamenlevinge. In 't begin, als deze ziekte eerſt in geſloopen is, blyft ze dikwils veele maanden verhoolen, en uit zich alleen in traagheid der leeden, en weinig hooft-pyn; doch door de tyd veranderen deze geringe toevallen in veel ergere, als in pynlykheid der geboorte-leeden, met een jeukte der leeden, ſterke en vaſte hooft-pyn, die 's nachts erger word, zy verandert in zweeren, die zich vertoonen ſpons-achtig, geel ſchubachtig, en met blaaderen die overal op 't lichaam ten voorſchyn koomen, voornaamentlyk aan 't voorhooft, ſchamelheit, en verhemelte. Ja de klieren als de *proſtatæ* en de *uretra* verſweeren; eindelyk worden ook de beenderen zelfs aangetaſt en doorvreeten; behalven deze koomen 'er noch meerdere toevallen by, als 't vergaan van de eetluſt, met drukkinge en pyn voor de maag, bleekheit in 't aangezicht, donkerheid in de oogen, ſchorheit, hoeſt, zinkinge, (*a*) zuizen der ooren, zwellinge der klieren, in de keel achter de ooren, en aan de ſchaam-deelen, deze worden *Bubones*, en *Tophi* genoemt: eindelyk vallen de hooft hairen uit. Men zal zich zeer vergiſſen, zo men meent dat alle deze aangehaalde toevallen t'elkens by de pokken zyn, neen zy kunnen 'er wel zyn, als 'er maar 't een of ander der aangehaalde toevallen by is: by voorbeeld by zommige is geen pyn in de leeden, en nochtans word 't lichaam met blaaderen en verſweringen gequelt: en in tegendeel anderen hebben kleine blaaderen, en worden door groote pyn enz. gekwelt. Hier moet men wel zorge draagen dat men niet aanſtonds den lyder ten onrechten beſchuldige, en denzelven een kwade naam geve, als men eenige blaaderen op 't ligchaam, of een verſweringen in de mond, en wat dies meer zyn mag, vind: gelyk zomtyds door onvoorzigtige, en reukelooze pok-meeſteren gedaan word, die dikwils de menſchen zonder om haar conſcientie te denken van haar eer en geld berooven: wy zeggen men moet niet lichtelyk oordeelen; ten zy dat men veele van deze aangehaalde *Symptomata* te gelyk beſpeurd, de verſweringen, en ſponsachtige-ſchubbige blaaderen aan de ſchaam-deelen, of een *Gonorrhœa virulenta* zyn daar van byna de allerzekerſte teekenen.

Deze ziekte heeft tot haar oorzaak eene *cauſtike*-ſcherpte des bloeds, die zomtyds met een flymachtige rauwigheid verzezelt, en zomtyds zonder dezelve is.

Heel zelden word de ſcherpte in 't ligchaam voortgeteelt, maar ze word gemeen-

(*a*) Deze toevallen vertoonen een zinkinge; maar men kan ze wel van een andere gemeene zinkinge onderſcheiden, want een gemeene zinkinge wykt heel licht als 't lichaam gekoeſtert word, doch deze niet: om dat de zondigende Stof zo ſcherp is, dat ze, als ze eens op deze of geene plaats ſtand gegreepen heeft niet wykt, ten zy ze door haare *Antevenena* verdreeven worde.

meenlyk van buiten in 't zelfde aangebracht; dat is of met 't zaad der ouderen, of door de Melk der Minne-moeders, of door 't Speekzel, Zweet, of dat wel 't meeſte geſchied door een onzuiveren byſlaap.

De geneezinge dezer ziekte is tweederly de eene *curativa* en de andere *præſervativa*; tot de *cura præſervativa* is 't goet dat men de voortteelende deelen waſſche met warmen wyn, pis, of ſpeekzel, of met 't *decoct. Furfur.* andere pryzen daar toe *aq. Reg. Hung. ſpirit. Vin. ſimpl. aq. Theriacalis. ſucc. Citri* &c. By de vrouwen moeten ook de ſchaam-deelen met ſchoone boom-wol gezuivert worden, in de *vulva* moet een ſtuk ſpons geſtooken worden; andere pryzen den *ſp. theriacal. Camphorat.*

De genezinge zelfs word op veelderly wyze begonnen. Zommige doen dezelve door *ſudorifera*, en gebruiken de *Decocta lignor.* daarby, beſtaande uit *cort. Guajac. lign. Rhod. Juniper. rad. Bardan. Sarſaparill. Chin. Glycyrrhiz. Antimon. crud.* en *Mercur. viv.* Aldus pryſt *HEINSIUS* in zyn quynende Venus zeer ſterk dit volgende *decoctum.*

℞. *Lign. Sanct. reſinos. q. ſ.*

Maakt 't zelfde tot poeier als een meel, doet 't zelfde in een ſtarke en groote glazen-vleſch, bevochtigd ze met een *Menſtruum Spirituoſum*, ſtopt dezelve wel toe laat 't 5. of 6. daagen in een warme plaats *digereeren*, en bewaart 't zo tot 't gebruik: als men het noodig heeft, zo neemt twee lepels vol van dit bevochtigde houtmeel.

Myrrh. pur. ℥ß.
Rad. Chin.
Sarſaparill. ā ℥jß.
Liquirit ℥j.
Cinnamom. ℥ß.
Cortic. Winteran. ℥vj.

Giet daarop 8. pint kookend water, doet daarby *Mercur. Viv.* ℥vij. of viij. die in een vaſt lederen zakjen toe gebonden is, even zo veel *Antimon. Crud.* in een dichten zak van lywaat gebonden, maak deeze met een dun touw boven aan den ketel zo vaſt dat ze den grond niet raaken, maar omtrent in 't midden van 't water hangen blyft, maakt den keetel dicht toe, *verluteert* alle deſſelfs voegen wel met deeg, en laat 't zo 16. uuren in heet zand *digereeren*, als 't koud geworden is, zygt 't door een doek, en bewaart 't in Vleſſchen die wel kunnen geſlooten worden, laat hiervan de lyderen een wyn roemertjen 's morgens en 's avonds warm drinken, zommige gebruiken daarby deze *Eſſentia Antevenerea*, gemaakt op de volgende wyze:

℞. *Balſam. Copaib.* ℥j.
Reſin. Lign. Sanct. ℥ij.
Saſſafr. ℥ß.
Spirit. Vin. rectific. ℥v.
Sal. Tart. ℥ß.

Digereer deze, en bewaar de *Eſſentia.* Doch alle lichaamen zyn niet in ſtaat om aan 't ſweeten gebracht te worden, ook laaten 't de krachten van zommige niet toe op deze wyze geneezen te worden, hierom doet men beter, dat men *Purgantia Mercurialia*, en *Decocta Lignorum* met *Fol. Sennæ* gebruike, doch hedendaags word deze genezings-wyze weinig geoeffent maar men gebruikt 't meeſt de *Salivatio* of kwylinge, om dat ze van veele als een univerſeel middel tegen deze ziekte aangemerkt word. Deze nu word of door inwendige, of door uitwendige middelen verwekt, door uitwendige middelen brengt men de lyderen op vyfderlei wyze aan 't kwylen. Als

I. Door ſmeeren
II. Door 't vermoogen van een Riem of gordel.
III. Door plaaſters.
IV. Door waſſchingen/ en
V. Door Rookingen.

De eerſte zoort doorſmeeren/ word van de meeſte voor de beſte gehouden, en hierom ook boven alle andere gebruikt: Mengebruikt daar toe 't volgende *Unguentum.*

℞. *Argent. viv.* ℥vj.
Olei Juniper.
Lini ana ℥iv.
Pingued. Anatis.
Canis
Suis ana ℥jß.
Miſce.

BLEGNY in Obſervat. in luem vener. Cap. II. §. 4. maakt 't op de volgende wyze gering, echter heel goet

℞. *Mercur. viv.* ℥iv.
Terebinth. ℥ij.
Olei Laurin. ℥j.
Croci ʒij.
Unguent. Roſac. ℔ß.
Miſce.

Of by *HIER. MERCUR. Med. practic. Tract. de morb. Gallic. Cap. 6.* word noch een ſimpelder ſmeeringe gevonden:

℞. *Merc. viv.* ℔ß.
Butyr. of
Axung. porcin. q. ſ.
Miſce.

Men kan ook den *Mercurius* met 't *Unguentum pomat.* of *roſat.* tot een zalf brengen; de rechte quantiteit of proportie waar te neemen, leert *PLATERUS* alzo; dat op *Merc.* ℔j. *Axungiæ* ℥xvj. moeten genoomen worden, en deze quantiteit kan na de geſteltheit en uitwerkinge vermeerdert of vermindert worden.

SENNERTUS wil dat men niet boven de ſeven *oncen* tot de geheele ſmeeringe gebruike, om dat ze voor den ſterkſten genoeg zyn; voor de ſwakke zyn 3. 4. of 5. *oncen* genoeg.

Het is beter en zekerder, dat men met een kleine quantiteit begint, voornaamentlyk by tedere perzoonen en Kinderen: de ſwakke kunnen om den tweden dag, doch de ſterke alle daagen tot men de *Salivatio* beſpeurt, geſmeert worden.

De plaatzen die geſmeert worden zyn de de gewrichten der armen en beenen, zomtyds laat men ook wel de rug-graad ſmeeren; als men nu beſpeurt dat de *Salivatio* aanſtaande is, zo word met 't ſmeeren opgehouden.

Aangaande de tweede wyze met een Gordel/ men neemt een zeem of laaken, 't welk twee dwarſche vingeren breed is, beſmeert 't zelfde met *Merc. viv.* die op de gemeene wyze met *Axung. Porci* gedood is, en laat den band om de lenden doen, en omtrent 3. weeken dag en nacht draagen; of men dood den *Merc.* met Speekzel, of men mengt denzelven met 't wit van een ey, doet denzelven in Boom-wol, naait die in 't zeem, en maakt een gordel of arm-band daarvan, laat denzelven zo lange draagen tot de kwylinge volgt: op deze wyze word 't bekende *Cingulum Rulandi* gemaakt:

℞. *Mercur. viv.* ℥iij.
Olei Caryophyllor. ʒj.
Vitrioli ℥ß.
Heraclin.
Sulphur. ā ʒiij.
Gemmæ ʒijß.
Ceræ q. ſ.
f. Maſſa.

Tot de derde wyze word gebruikt het in de Apotheek bekende *Emplaſtrum Vigonis de Ranis cum Mercurio.* In deſſelfs plaats kan ook 't volgende gebruikt worden

℞. *Emplaſtr. de Melilot.* ℔ij.
Terebinth. ℥ij.
Mercur. viv. ʒjß.
Miſce.

Of 't volgende uit de beſchryvinge van *EPIPH. FERDIN. Hiſtor. Med.* 17.

℞. *Empl. de Melilot.*
Oxycroc. ana ℔j.
Mercur. viv. ℥vj.

Met Terpentyn gedood, *Olei Lign. Sanct. q. ſ. f. Emplaſtrum.* 't welk op een zeem geſtreeken, en op handen, en voeten, de rug graad enz. gelegd, en nacht en dag gedraagen word, deze plaaſter word drie of vier keeren vernieuwt, middelerwyl laat men den lyder zomtyds zweeten, waarmeede zo voort gevaaren word, tot men de tekenen der kwylinge gewaar word: zo behaegen ook zommige de *Lavementa* of waſſchingen als zynde de byfde wyze/ dat namentlyk de *Mercurius* of in eenige vocht *gedilueert*, en uitwendig *geappliceert*, of dat men doeken in een *Mercuriaal* water nat maakt en in de gedaante van een *Epithema* oplegt: of de armen en de beenen worden met een doek die in diergelyken *Liquor* nat gemaakt is, 's morgens en 's avonds beſtreeken, en dus houd men omtrent 10. daagen daar meede aan, of zo lange tot men de tekenen der *Salivatio* gewaar word; men neemt gemeenlyk op een *onc. Merc. Subl.* 1½. 2. en wel meer ponden water, laat dit tot de *Solutio* van den *Mercurius* kooken, alsdan dompelt men daarin een ſpons, en beſtrykt 's morgens ende 's avonds de leden daarmeede. Ten laatſten, word de *Salivatio* ook noch door *Suffimigia*, of Rookingen te weeg gebracht. Om deze wel uit te voeren zo bereid men van te vooren 't Lichaam des lyders wel, voed 't zelve met zachte Eyeren en andere ſoppen; andere willen ook dat de maag leeg zyn moet: na dat dit gedaan is, zo maakt men een klein vertrek heel warm; en men maakt boven een vuur een rook, die de lyderen niet alleen met 't lichaam maar ook met de neuze, en den mond opvangen moeten: het rooken kan met den *Cinnab. factit.* alleen gedaan worden, als men van denzelven yder keer ʒj. op de koolen ſtrooit; maar op dat de lelyke ſtank die de *Cinnab.* van zich geeft verbetert worde, doet men daarby welriekende poeieren uit *Maſtich. Oliban. Storac. Calam. rad. Ireos*, *Caryophyllor. Cinnamom. Nuc. Moſch.*

Moſch. &c. even deze *Ingredienten* kunnen met *Terebinth. Styrac. liquid.* of *Tragacanth.* of ook de *Merc. crud.* met Terpentyn, enz. tot *trochiſci* gemaakt worden.

Deze nu zyn de uitwendige wyzen op welke de *Salivatio* te weege gebracht word; om nu dezelve ook door inwendige middelen te bevorderen, daar toe word ons van *DOLÆUS* deze volgende wyze aan de hand gegeven.

℞. *Turpeth. mineral.* gr. iij. tot v.
Merc. gr. vj.
F. pulv.

't Welk eenige daagen gegeven word tot dat de *Salivatio* volgt of ook

℞. *Mercur. dulc.* gr. vj.
Vitæ gr. ij.
F. pulvis.

Men kan 't zelfde ook met *Conſerv. Fumar.* tot een *Bolus* maaken: of men kan *Merc. dulc.* ℈j. of *Turpeth. mineral.* gr. ij. iij. of iv. dagelyks met kruim van brood tot pillen maaken, en gebruiken laaten. Zommige wenden ook moeite aan om by teedere perſoonen de *Salivatio* door deze *Eſſentia* te weeg te brengen:

℞. *Eſſent. Hyperic.*
Vulmerar. ā ℥ij.
Extract. Aloës
Myrrhæ ana ʒj. *in*
Spirit. Vini ℥ij. *ſolut.*
Merc. præcipit. ʒß.
m. f. Eſſentia.

Om daarvan dagelyks 20. of 30. droppelen te gebruiken. Doch dewyl deze middelen maar op 't beginzel van deze ziekte toegeregt zyn, zo is 't ook noodzakelyk dat men op de toevallen die dezelve vergezellen acht geve, deze zyn (1) *Gonorrhœa virulenta*, (2) *Bubones*, (3) *Condylomata*, (4) *Caries Oſſium*, (5) *Gummata* en *Tophi*; de geneezinge van deze is te zien onder haare tytelen: noch moet men acht geven ten (6) op de pyn van 't hooft en en der leeden, daarteegen is dit *decoctum* 't welk door *ZWELFERUS* beſchreeven word, heel goet

℞. *Sarſaparill.* ℥xvj.
Raſur. Corn. Cerv.
Eboris,
Rad. Chin. ā ℥j.
Liquirit. ℥ß.
Lign. Santal. alb. ʒvj.
Maſtich. elect. ʒj.

Kookt deze in *Aq. Simpl.* ℔xij. 3. uuren lang, en laat daarvan den lyder zo veel drinken als hy dorſt heeft, men kan ook een weinig van de *Eſſentia Opii* en *Caſtorii* daarby doen ten (7) de *Puſtulæ* en *Tubercula* worden met 't *ol. Vitrioli Sulphur. Butyr. Antimon.* weggebracht, of door dit volgende

℞. *Aq. Plantagin.*
Roſar. ā ℥iij.
Mercur. Sublimat. gr. iv.
Alum. ℥ß.
Miſce.

FORESTUS Lib. XXXII. obſervat. 6. beſchryft dit volgende

℞. *Album. Ovi* No. j.

Roert 't zo lange tot 't ſchuimt: en doet daarby

Mercur. Sublim.
Camphor. ana gr. iv.
F. Unguent.

Inwendig zyn daarby dienſtig *Purgantia* en *decocta Lignorum.* ten (8) tot de wratten aan de ſchamelheid en den aars, gebruikt men 't *Butyr. Antimon. ol. Vitrioli*, of *Aqua fortis*, of de *Solutio Mercurii in Aq. fort.* en *Plantagin. q. ſ. gedilueert*, of 't *Pulvis Sabinæ*, of 't *Succus Chelidon. maj.* (9) de ſpekachtige *Ulceratien* geneeſt men met *Lap. Medicamentos. Crollii gedilueert* in 't *decoct. Petroſelin.* of met 't *Ung. Ægyptiac.* of *Aq. Calcis viv.* met *Sacchar. Saturn.* of men gebruikt deze volgende poeier om in te ſtrooien

℞. *Lithargyr. aur.*
Tutiæ ana ʒj.
Olibani ℈ijß.
Sacchar. Saturni.
Camphor. ā ℈j.
Mercur. præcip. alb. gr. xv.
F. pulvis.

En alsdan kan deze volgende plaaſter *geappliceert* worden.

℞. *Emplaſtr. diaphoretic. Mynſ.*
de Lapid. Calamin. ā ℥vj.
Magiſter. Saturni ʒjß.
Mercur. præcip. ʒij.
ol. Roſar. q. ſ.
F. Emplaſtrum.

Tegens de verſweeringen in de keel is by uitnemendheid goet 't *Aqua aluminoſa Fallopii.* *SENNERTUS Med. Pr. L. VI. Part. IV. Cap.* 21. beſchryft dit volgende water

℞. *Mercur. Sublimat.*
Alum. roch. ā ℥j.

Wryft dezelve te zaam in een glazen mor-

mortier, of op een *Præpareer*-Steen, doet 'n in een kolf, en giet daarop

Succin. Limon. ℥iij.
Aq. Plantagin. ℔j.ß.
Roſar. ℥ix.

Laat 't zo lange kooken tot 't vyfde deel daarvan verkookt is.

Indien 't mannelyke lid *geëxulcereert* is, zo gebruike men dit volgende

℞. *Aq. Calcis* ℥iij.
Sp. Camphor. ℨß.
Sacchar Saturni.
Alum. uſti ā ℨß.
Mercur. præcip. ℨij.
M. S.

Tot de inſpuitinge.

Men kan ook wel een weinig *Unguent. Ægyptiac.* en *Elix. proprieiatis ſ. acid.* daar by doen (10) de ſwellinge der Klieren worden *gereſolveert* door 't *Empl. diaphoretic. Mynſichti*; voor de ſwellinge van 't *Præputium* kan men gebruiken 't *Aq. Aluminoſa* en ſlaan 't zelfde 3. keeren 's daags warm daarop met doeken, de ſcheuren der handen en voeten beſtrykt men met een zalf uit:

Unguent. Enulat. ℥jß.
Merc. dulc. ℨj.
Ol. tart. p. d. ℨij.
Miſce.

De uitvallinge der hairen word op deze wyze geneezen:

℞. *Sarſaparill.* ℥jß.
Lign. Santal. rubr. ℨvj.
Sancti ℥ij.
Juniper. ℥j.
Raſur. Eboris ℨvj.
Galang.
Macis ana ℨj.
Inciſ. contus. f. decoct. cum Aq. font. q. ſ. admens. vj.

Hiervan mag de lyder ℥v. drinken en daar op een weinig ſweeten: en daar beneffens 't hooft met dit volgende dikwils waſſchen:

℞. *Aq. Cephalic.*
Cardam. min.
Betonic.
Lilior. Convallior. ā ℥ij.
Mercur. dulc. ℈ß.
Miſce.

Eindelyk laat men 't hooft zalven met *Ol. Jaſmin.* en *Ovorum ana q. pl.* op dat de hairen zo veel te eerder wederom groeien. Hoe dat eindelyk de *Teſticuli venerei* moeten behandelt worden, kan onder den Tytel *Teſticulorum morbi* na gezien worden.

LUJULA, Zie *Acetoſella.*

LUMBAGO, de **Lenden-pyn**/ is een zoort van Jigt, Ziet derzelver oorzaak en geneezing onder de tytel *Arthritis.*

LUMBALIS, en *Lumbaris vena*, Zie onder *Vena.*

LUMBRICI INTESTINORUM, **Wormen in de darmen der Kinderen**; deze zyn dikwils by dezelve niet alleen in meenigte, maar ook in verſcheide zoort, en grootheit, want zommige derzelve zyn breet, andere lang als bondelkens, die *Tæniæ* genoemt worden, andere zyn rond, zommige hebben hoornen, en zommige zyn 'er met voeten en andere zonder voeten. Alle deze taſten de darmen, aan 't welk wy gewaar worden door de onlydelyke pyn die de Kinderen lyden, door 't ſchrikken in de ſlaap, ſchreijen, ſtuipen en wat dies meer is. De eenigſte en wezentlyke oorzaak der wormen is 't worm-zaad (en niet de vuiligheid) dat met de ſpys en drank in 't lichaam gekoomen, en in de darmen uitgebroeit is. De geneezinge beſtaat daarin, dat ze (1) gedood en (2) uit of na buiten gedreeven worden, dit word uitgevoert door de zo genoemde *Anthelmintica*, als *Corn. Cerv. uſt. Corallin. Semen Hyperic. Santonic. Zedoar. Tanacet. Tartari.* In de *Acta Lipſienſia* 1691. *pag.* 62. vind men dit volgende

℞. *Merc. crud.* ℥j.
Aq. Fontan. ℔j.

Kookt deeze en zygt 't gekookte door, de *doſis* daarvan is *Unc.* iv. of men gebruike 't *Aqua Portulacæ.* Tot 't na buiten dryven, is de *Mercurius dulcis* heel goet, of ook dit volgende

℞. *Sem. Santonic.* ℨß.
Rhabarb. ℨiij.
Turbith. reſin. ℨij.
Reſin. Jalapp. ℈j.
Merc. dulc. ℨß.
Corallin. ℨj.
Ol. Citri gt. ix.
F. pulvis S.

Worm poejer.

Om met Mee, witten Honing, of Syroop van *Violen* te gebruiken.

Men kan ook van dit poejer worm koeken met *Sacchar. in Aq. flor. Perſicor.* of *Tanacet. geſolveert* maaken. (*a*) maar dewyl veel kin-

(*a*) Wy hadden voorgenoomen om op de Genees-middelen noch op de Genezings wyze van onzen

kinderen niets kunnen inneemen noch willen, zo word dit genees-middel om den navel daarmede te ſmeeren aangepreezen:

℞. *Fel. Tauri.*
Olei Abſinth.
Menth. ana ℥ß.
Amygdal. amar.
Diacolocynth. â ℥ß.
Pulv. flor. perſicor. ℥ij.
Aloës bepatic. ℥vj.
Ceræ q. ſ.
F. unguentum.

LUMBRICI TERRESTRES, Regen-weld/ of pier wormen/ worden overal onder 't gras in de aarde gevonden, in de Apotheek is daarvan bekend 't *oleum* en de *ſpiritus* die zeer gepreezen word tegens de uit-teeringe der leeden.

LUMBUS, en LUMBI, de Lende/ en Lende-

onzen Schryver geen Aanmerkingen te maaken, doch hier kunnen wy met ſtilzwygen niet voorby ſtappen, een yder te vermaanen, om zeer omzigtig te zyn met 't gebruik der *Anthelmintica*, en wel voornamentlyk met den *Mercurius*; want zy maaken de lyderen, en inzonderheid deKinderen voor haar geheele leeftyd daarmede ongelukkig: gelyk men dit dagelyks onder 't oeffenen der Genees-kunde gewaar word; het is helaas te beklaagen! ja men moet tot medelyden bewoogen worden, als men ziet wat fauten 'er dagelyks by de opvoedinge der Kinderen begaan worden, 't is wezentlyk zo (laat ons toe dus te ſpreeken) de meeſte Menſchen van den hoogſten tot den laagſten ſtant begaan hierin zo veel fauten, dat men zoude zeggen hoe 't mogelyk is, zulks te kunnen geſchieden van iemand, die niet beroofd is van dat geene 't welk den Menſch tot een Menſch maakt, of hem van de onredelyke Dieren onderſcheid, en evenwel 't geſchied: doch 't getal der fauten is te menigvuldig om hier aan te haalen; het gebrek is te groot om hier in onze Aanmerking te plaatzen: Echter dewyl wy hier over de wormen handelen, willen wy ook een yder aanmaanen, en voornamentlyk veele onder die geene die de Apotheek- en Heel-kunde oeffenen, dat ze wat omzigtiger te werk gaan met 't geeven van de *Anthelmintica* aan de Kinderen, terwyl verſcheidene der zodanige wezentlyk, als zy in hun binnenſte vertrek gaan, gewaar zullen worden, fauten begaan te hebben, die te groot zyn om ze hier aan te tekenen, doch laat ik geen oorzaak zyn, dat hunne aangezichten ſchaamroot worden, ik wil hunne ſchande niet ontdekken! maar wenſche dat ze hier op agt geven *Exerce Studium, quamvis perceperis artem, nam diligentia adjuvat ingenium.* Of valt u dit te laſtig, leert dan *Ne ſutor ultra crepidam.*

nen/ zyn 't achterſte en bovenſte deel van de onder-buik.

LUMEN MAJUS, Zie *Aurum.*

MINUS, Zie *Argentum.*

LUNA, betekend by de Chymiſten zo veel als ARGENTUM, of zilver/ en word door dit teeken ☽ uitgedrukt.

LUNA CORNEA, zo word genoemt 't zilver 't welk in *ſp. Nitri rectificat. geſolveert*, en met *ſp. ſalis* in een witte kalk *geprecipiteert* word.

LUNARIA, Maan-kruid/ groeit op de heuvelachtige Wei-landen, het is dienſtig tegens de overvloedige maand-ſtonden, rooden-loop, witte-vloed en vallende ziekte, 't word ook onder de wond dranken gebruikt.

LUNARIA, betekend ook by de Chymiſten, dat geene 't welk zy anders *aqua Mercurialis, acetum Philoſophorum, Mercurius mineralis*, en *ſputum Lunæ* noemen.

LUNATUS, een maan-zieke / is een zoort van een Nacht-wandelaar, Zie *Noctambuli.*

LUNATICUS MORBUS, Zie *Epilepſia.*

LUNELLA, Zie *Hypopyon.*

LUPIA, Zie *Talpa.*

LUPINA, Zie *Paris Herba.*

LUPINUS, wolfs-boon / vyg-boonen/ worden in de hooven aangekweekt, 't zaad verteert, verdeelt, en zuivert. De drank daarvan dryft de maand-ſtonden, de pis, de dode vrucht, en de wormen, hy opent de opgeſtopte lever en milt.

LUPULUS, VITIS SEPTENTRIONALIUM, Hop/ word ook genoemt ANIMA CEREVISIARUM, groeit in de hooven en op 't veld, bloeit in de maand Auguſtus; de jonge uitſpruitzeltjes van den hop dryven de pis, ze hebben een *laxeerende* kracht, en zyn goet tegens de ſcheurbuik. De hop ſtelpt de pyn, en is dienſtig tegens veelderlei verſtoppinge, koorts, krauwagie, en wormen.

LUPUS, heeft twederley betekening, (1) betekend 't een wolf / 't welk een bekend ongedierte is, derzelver tanden laat men in zilver of goud zetten, en geeft ze aan den kinderen, als ze moejelyk tanden krygen, ten (2) betekend dit een zekere ziekte, Ziet daarover by *Cancer.*

LUSCIOSITAS, Zie *Nyctalopia.*

LUTATIO, een verklyſteringe en beſmeeringe der Chymiſche vaaten met potaarde.

LUTEOLA, ſtryk-kruid / word in de

hooven aangekweekt, en van de Verwers gebruikt.

Lutum, beteekend gemeenlyk den leem of de aarde tot de potten, 't betekend ook dat mengzel 't welk de Laboranten gebruiken om haare ovens te zetten. Het zelfde beſtaat uit twee derden aarde van die aarde die de bakkers gebruiken tot haare Ovens, en een derden deel paardemiſt, die beide wel onder een gemengt, met water vochtig gemaakt, en daarna in een vat in de kelder gezet worden, tot dat ze gerot en heel droog geworden zyn, zo dat men ze kan gebruiken, om de tegelen te zaam te metzelen.

Luxatio, ontwrichting / uitlediging/ deze kennen wy door de tegennatuurlyke plaatzinge des beens, uit en van zyn natuurlyke plaats, waarop ſchielyk volgt een onvermoogen in de beweeging, het zy zonder, of met pyn, ontſteekinge, of met een wonde, of breuk; de eerſte zoort der ontwrichtinge word genoemt Luxatio Simplex, een eenvoudige ontwrichtinge/ en de twede zoort noemt men Luxatio composita een uitleedinge waar by t'effens is een wonde/ breuk enz.

De oorzaaken der ontwrichtingen zyn voor een gedeelte uitwendig en voor een gedeelte inwendig: de uitwendige zyn *concuſſiones* of ſchuddingen, verdrajingen of alle ſterke beroeringen enz. de inwendige zyn waterachtige, ſnotachtige, ſcherpe, en zomtyds Tartariſche zappen die tot de *junčturen* vloejen, en de beenen uit haare te zaam-wrigting dryven, en zomtyds de banden ſlap-maaken.

Uit dit onderſcheid der oorzaaken ontſtaat wederom een onderſcheid in de ontwrichtingen, zo dat 't hooft van 't been *ex toto* of geheel uit zyn natuurlyke zitplaats gebracht, of dat 't maar een weinig verdraait, of daar af geweeken, is zo dat 't te gelyk met de *Tendines* uitgezet, en daaruit gerukt is, hiervan daan wierd eertyds de eerſte zoort genoemt *Exarthrome* of *Diſlocatio*; en de andere *Pararthrome* of *Diſtortura*, en de derde wierd genoemt *Diaſtaſis* of *Subluxatio*. Maar zo men dit onderſcheid der ontwrichtinge wel wil begrypen is 't vooraf noodzakelyk dat men de natuurlyke inleedinge der beenderen wel kenne, en alsdan zal men lichtelyk kunnen zien of de *Luxatio* binnen of buitenwaarts onder of boven-waarts geſchied is; en zo men noch aan 't een of ander twyffelt zal deze twyffeling lichtelyk in een volkoomen zekerheid verandert worden door de daarby zynde tekenen; als door 't onvermoogen der beweging, door 't gewaar worden der holligheid op een ongewoone plaats, en door de daar tegen over zynde zwellinge, door de verkortinge van 't lid en veranderinge van plaats tegen 't gezonde deel.

De uitwendige oorzaaken zullen door den Lyder zelfs wel ontdekt worden, doch de inwendige en voornamentlyk zo ze is door ſchuld van 't *ſerum* of van de *pituita* zal men hieraan kennen dat het lid allengskens zwak geworden is, en dat 't eindelyk zyn natuurlyke zitplaats verlaaten heeft, en ſchoon 't al wederom herſtelt word, 't blyft evenwel niet in zyn natuurlyke plaats. Vervolgens zal men de ſcherpte der zappen uit de daarby zynde groote pyn, en den *Tartarus* uit de *Nodi* en *Tophi* leeren kennen.

De genezinge ſchynt wel gemakkelyk te zyn, om dat de herſtellinge lichtelyk geſchied, doch daar toe word eene nauwkeurige wetenſchap van 't te zaamſtel der natuurlyke plaatzinge der leeden vereiſcht; want de wyze der herſtellinge moet geheel anders by de ontleedinge van 't eene been en geheel anders by 't andere geſchieden; by voorbeeld anders is de wyze der *reſtauratie* van het ſleutel-been, anders van de onder kaak, en anders die der wervel-beenderen enz. Een ander handgreep word 'er vereiſcht als de uitleedinge voor, en een ander als ze binnenwaarts is, en een andere in de *Extenſio* der *Tendines* of *Subluxatio*: Doch men moet altyd hierop bedacht zyn dat de herſtellinge zo ſchielyk als 't mogelyk is geſchiede: deze word of alleen door den kundigen hand-greep, of door de daartoe bekwaam zynde werktuigen gedaan. Na dat nu de *reſtauratio* volgens de kunſt gedaan is, is 't noodig dat 't uit geleed geweeſt zynde lid op zyn plaats gehouden worde, op dat 'er geen nieuwe uitleedinge geſchiede: dit word gedaan door zwagtelingen alleen, of zo 't noodig is, door 't behulp van ſpalken, gemaakt van leeder, ſchorze van Boomen, of Bord-papier enz. Hierby moet de Heel-meeſter de omzichtigheid gebruiken, dat hy dezelve niet al te vaſt binde, op dat de vaaten niet te ſterk gedrukt, en de *circulatio ſanguinis* en der zappen daar door geſtremt,

ſtremt, of een *inflammatio*, en andere moejelyke toevallen veroorzaakt worden. Ondertuſſchen moet de lyder ſtil blyven leggen, en de zwagtels worden niet eerder los gemaakt, voor en al eer men beſpeurt dat 't deel zyne krachten wederom verkreegen heeft, 't welk by een vinger omtrent 14. aan een been 20. aan de opperarm ſleutel-been en heup 40. daagen duurt (*a*).

En alſchoon 't zomtyds ſchynt, als of de krachten eerder gekoomen waaren, zo is 't evenwel noodig dat men om een nieuwe *Luxatio* te verhoeden 't deel zagjes handele en 't zelfde niet al te veel beweege, want den lyder is noch niet buiten gevaar. De volkoomene geneezinge word veel verhaaſt als men te gelyk by 't zwagtelen ook *adſtringentia* gebruikt, als wrangen rooden-wyn, 't *Emplaſtr. Defenſivum*, en *Linimenta* uit *Tragacanth. Maſtich. Sang. Dracan. Bol. Armen. ſuccin. flor. Balauſtior. Nuc. Cupreſſ. rad. Biſtort. Tormentill. Cortic. Granator. Baccar. Myrtillor.* De *Nervina* zyn ook zeer goed, als *ol. deſt. Junip. Tartari fœtid. Petrol. Emplaſt. Diapalm.* de *gummi Elemi*, *Oxycroceum*, en ook *Fomenta* uit *Herb. Salviæ*, *Roriſmarin. Majoran. Puleg. Ruta* &c. met wyn gekookt. Een uitneemende plaaſter tot alle *Luxationes* kan de volgende zyn.

℞. *Benzoës.*
Maſtich.
Styrac. calam.
ſuccin. ana ℥vj.
Bacc. Laur. ℥v.
Caryophyll. ℥iij.
Nuc. moſch. ℥ij.
Ceræ Rec. ℥v.
Reſin. ℥j.
Olei Myrtillor. ℥iß.
Ovorum ℥ß.
Succi Chelidon.
Cicutar. ana ℥ß.
F. Emplaſtrum.

Om de ſtyvigheid der *Tendineuſe* vaaten te verbeteren zo kan men dit volgende *Linimentum* gebruiken.

℞. *Olei Hypericon.*
Lumbricor.
Terebinth. ā ℥j.
Balſam. Peruvian. ℥iß.
Olei Maſtichin.
Vulpin. ana ℥iß.
Balſam. Nervin. ℥iij.
F. Linimentum.

Dus handelt men met een eenvoudige *Luxatio*; maar als 'er een *Luxatio compoſita* 't zy met een zwellinge of *inflammatio* is, zo is 't dienſtig uitwendig vlugge genees-middelen te gebruiken als *ol. deſt. Tart. ſp. Corn. Cervi*, *Cran. hum.* &c. daarna een ſtoovinge uit warmen wyn, waarin *flor. Hyperic. Chamomill. Serpill.* en *Roriſmarin.* gekookt zyn inwendig gebruike men *Diaphoretica* uit *C. C. uſt. Lap. Cancror. Antimon. Diaphoret. ſimpl.* en *Martial. Bezoar. miner. Myrrh. ſp. Corn. Cerv. Tinct. Bezoardic.* &c. en *Laxantia.*

Maar indien 'er een *Inflammatio* by is, zo kan dezelve door de thans aangehaalde *Sudorifera* en uitwendig door *Reſolventia* uit *Hyſſop. Majoran. Roriſmarin. Scord. flor. Chamomill. Sambuc. Verbaſc. ſem. Carui*, *Cumin. baccar. Junip.* &c. en door een *venæſectio* weg genoomen worden: doch vooral moet de zwagtel niet te vaſt gelegt zyn, want deze is dikwils alleen de voornaamſte oorzaak van deze toevallen. Vergezelſchapt zich daarby een heete en kramp-achtige pyn, moet men gebruiken *Cataplaſmata*, en *Fomentationes* uit verdeelende en pyn-ſtillende middelen, als *Malva*, *Parietar. flor. Chamomill. Sambuc. Verbaſc. Melilot.* &c. deze kunnen in wyn gekookt, en daarby noch de reeds aangehaalde *Nervina* met de *ſp. Sal. Ammoniaci* gedaan worden.

Als de Spieren, en de Peezen te veel verlengt of uit gerekt zyn, zo dat 't been in zyne inleedinge niet kan gehouden worden, zo zyn al wederom de in en uitwendige *Nervina* en verſterkende middelen dienſtig, inwendig laat men gebruiken, *Aurum diaphoretic.* en *antihect. Poterii*, *Antimon. diaphoret. Bezoardic. miner. eſſent. Saſſafras* en *Sp. ſalis Ammoniaci Oleoſus*; de uitwendige zyn *Flor. Hypericon. Majoran. Salv. Roriſmarin. Chamomill. flor. Stoechad.* &c. deze laat men in wyn kooken; of men laat 't deel ſmeeren met *Balſam. Peruvian. nigr. ſp.* en *ol. Juniper. Lumbricor. terreſtr.* of men laat 't *Emplaſtrum ſtictic. Crollii* of een

(*a*) De ontwrichtinge der heup veroorzaakt door uitwendig gewelt, word zeldzaam herſteld; 't welk ook al die geene die 't maakzel der deelen kundig zyn zullen moeten getuigen, doch de Dye kan op verſcheide wyze ontleeden, gelyk door den zeer ervaarenen *J. L. PETIT* getoond is, waarvan zommige ontleedingen herſteld worden. Ziet dit breder by den genoemden Schryver.

Emplaſtrum uit *Tacamabaca* en *Caranna* met *Petroleum*, en *oleum Philoſophorum* of *ol. deſt. Succin.* gemalaxeert; of een *Empl.* uit *Cera*, *Reſina*, *pulv. Succini*, en *Elemi* daarop leggen.

Vreeſt men dat de *Luxatio* uit een Tartariſche Stof ontſtaat, zo moet men de deelen laaten ſmeeren met *Petroleum* of *Balſam. Peruvian.* *geſolveert* in *Vitell. Ovi*, of met de *Spiritus Juniperi* gemengt; of men moet warme drooge windzels en *emplaſtra nervina*; of de zo even genoemde plaaſter uit *Ceræ* &c. gebruiken. Men kan ook zulke plaaſters met de *Balſam. Peruvianus* malaxeeren.

De olyachtige ſlymerige en ſmerige middelen zyn in 't geheel niet dienſtig, want ze verſtoppen de *Pori*, en verhinderen de onzigtbare uitwaazeming; doch als dit al gedaan was, kan men zulks wederom verbeteren door *decocta nervina* en *aromatica*.

Indien door een inwendige oorzaak by voorb. door een *acidum* eenige ongemakkelykheid veroorzaakt was, zo moet men in den beginne *Abſorbentia* gebruiken, als *Corn. Cerv. uſt. lap. Cancror. Mater. Perlar. Terra Sigillat. Ebur. uſt. ſal. vol. Corn. Cerv. Cran. hum. ſp. ſal. Ammoniac. Corn. Cerv. Fuligin.* &c. en uitwendig den *Balſam. Peruvian.* of 't *Emplaſtrum ſticticum Crollii* met *ol. Philoſophorum* gemalaxeert. of men gebruike *ſp. Lumbr. terreſt.* alleen of met *ſp. ſal. Ammoniaci* gemengd of 't *ol. deſt. Tartari fœtid.* Miſſchien dat de *mercurialia* en wel in 't byzonder de *ſalivatio* hier van een groote uitwerkinge zyn als niets helpen wil.

Is 'er by de ontwrichtinge een wonde of kneuzinge zo loopt de lyder groot gevaar, want 't (zo genaamde) heete en 't koude vuur volgen 'er zeer ſchielyk op, zo niet de *reſtauratio* zeer ſpoedig gedaan word; zo de herſtellinge met groot geweld gedaan word, heeft men voor zenuw-trekkingen te vreezen: zo dat 't in zulk een geval na den raad van *HIPPOCRATES* en *CELSUS* beter was om den lyder te laaten leggen, als de edele kunſt te verkrachten; doch de Chriſtelyke Liefde gebied ons allen mogelyken vlyt aan te wenden, en hierom moet de herſtellinge ondernoomen, en daar beneffens in en uitwendig gebruikt worden, *Antepileptica*, als *Cinnabar. Antimon. ſpecific. Cephalic. raſur. ungul. Alcis*, *dentis Hippopotami*, *ſuccin. Lavendul.* &c. en *Refrigerantia*, als *Nitr. Antimoniat. tabulat. lap. Prunell. Sacchar. Saturni* &c. b. v.

℞. *Raſur. dent. Hippopotam.*
ungul. Alcis ā ʒß.
Specific. Cephalic. gr. xxjv.
Nitri antimoniat. ℈ß.
Laudan. opiat. gr. ij.
F. pulvis. S.
Pyn ſtillend wond-poejer.

Zeer gevaarlyk is ook de ontwrichting waar by te gelyk een been-breuk is; om de daarby koomende toevallen; in zulk geval moet van gelyken de inleedinge verhaaſt worden, op dat de breuk zo veel te beter tezaam gevoegt kan worden. Als 'er aan 't hooft van 't ontwrichte been al een *Callus* gegroeit is, zo is de genezinge onmogelyk, en voornamentlyk als dezelve al volkoomen hard is: doch indien hy noch maar week is, zo is 'er noch eenige hulp van de *Reſolventia*, en *diſcutientia* te hoopen.

Tot hier toe hebben wy verhandeld de ontwrichtingen die aan de armen en beenen voor-vallen; nu zyn 'er boven deze noch meer, die een merkelyke verandering in de genezinge hebben, en onder deze is geene van de minſte de

LUXATIO COSTARUM, de ontwrichtinge der ribben / deze word wel op de gemeene wyze herſtelt, maar zy maakt om haar moejelyke toevallen als de korte ademhaalinge, dat zich de lyder niet buigen, en nauwlyks beweegen kan: hierom moet de herſtellinge op 't ſpoedigſte geſchieden, en de ſwellinge indien ze 'er by is, door 't volgende verdreven worden:

℞. *Spirit. Matrical.* ℥vj.
Salis Ammoniaci ℥j.
Camphor. ʒvj.
miſce.

legt dit met dubbele zachte doeken daar op, en herhaalt dat dikwils. Maar op dat de herſtelde rib niet wederom van haar plaats wyke, zo kan 'er een *Emplaſtrum nervinum*, de *ſpermate Ceti* &c. of dit van *DOLÆUS* 't welk men *Emplaſtrum polychreſtum* noemt opgelegt worden:

℞. *Minii* ℥ß.
Sal. Ammoniaci ʒij.
Vitri Antimon. ʒjß.
Camphor. ʒß.
Ceræ ℥iij.
F. Emplaſtrum.

LUXATIO MAXILLÆ, de uitleedinge van 't onderſte kaakebeen / geſchied ook door;

door uitwendig gewelt (*a*), ze word door de hand des Heelmeeſters aldus herſteld: De Heelmeeſter ſteekt beide zyne duimen in den mond des lyders, die hy van te voo-ren met doeken wel omwonden heeft, op dat ze niet door de tanden des lyders ge-kwetſt kunnen worden, daar na moet hy met de vingeren 't onderſte Kaakebeen om hoog heffen. (*b*) Als dit geſchied is, moet de Lyder verbonden worden, op dat 't ver-ſlapte deel wederom verſterkt worde, en blyve: Daartoe gebruike men een goet *Emplaſtrum Nervinum* of *Sticticum* of *ad rup-turas*, of

℞. *Ceræ Citrin.*
Empl. diapalmæ ā ℥viij.
Unguent. martiat. ℥iv.
Pulv. rad. Alth.
Farin. Fabar. ā ℥iß.
Sem. Cumin. ℥ij.
Barb. Caprin.
Conſolid. major.
Fœn. Græc.
Lap. Oſteocoll. ā ℥ß.
Camphor. ℥iij.
Terræ Catech. ℥j.
Sp. Vin. q. ſ.
F. Emplaſtr.

De Lyder moet den mond niet open doen, noch ietwes eeten, doch zo hy iets ge-bruiken wil, moeten 't maar dunne ſpyzen zyn.

Luxatio Ossis Coccygis, de ont-wrichtinge van 't Staart-been (*a*) geſchied binnen-waarts (*b*), als men een zwaaren val op 't zelfde doet, of als men zittende daarteegen ſtoot, op dat 't zelfde door een geweldigen ſlag geraakt word, om deze te herſtellen zo moet men den vinger zo ver in den endeldarm ſteeken; tot dat men het verplaatſte been bereiken kan, en met de andere hand moet 't uitwendige been recht gehouden en in zyn plaats gebracht wor-den.

Luxatio ossis Foemoris, de uit-leedinge des Heupe-beens, deze word zeer moejelyk geneezen, zo, dat 't vaſt blyft (*c*), om

(*a*) De uitleedinge van 't kaakebeen kan zo wel door in als door uitwendige oorzaaken te weeg gebracht worden; dit zeggen wy niet al-leen van het kaakebeen, maar van alle andere beenderen die ontwricht of uitgeleed kunnen worden; en ſchoon 't dikwils ſchynt als of deze en geene uitleedinge maar alleen door uitwen-dig gewelt veroorzaakt was, zo zullen wy doch veeltyds gewaar worden, als wy de verafgelege-ne zo wel als de naby zynde oorzaaken na ſpeu-ren, dat ze altyd eenige inwendige oorzaak hebben, voornaamentlyk moet de Heelmeeſter hierop bedacht zyn, als aan hem door den lyder gezegd of getoond word dat de uitleedinge op een zo lichte wyze geſchied is: doch die de on-dervindinge tot haare Geſellinne hebben, kunnen dit uit de tekenen wel zien, en behoeven alsdan des lyders verhaal of tekenen niet.

(*b*) De uitleedinge der onder-kaak kan niet wel door den Heelmeeſter alleen zonder behulp van ymand anders die 't hooft tegenhoud gedaan worden, want de lyders kunnen 't hooft onmo-gelyk zo ſtyf houden, en die vereiſchte tegen-rekkinge maaken; Ziet de wyze dezer herſtel-linge zeer duidelyk in de verhandelinge van de ziekten der beenderen, geſchreeven door den Heer *J. L. PETIT*, en in 't Nederduitſch gebracht door den zeer kundigen Heelmeeſter *J. HOOGVLIET* in 't eerſte deel p. 53. leeſt ook met opmerkinge de kwade wyzen dezer herſtellinge p. 54. op dat gy die deze kwaade gewoontens oeffent u daarvan ontdoen moogt.

(*a*) Ontwrichtinge, of uitleeding kan deze ver-plaatzinge der wervelen van 't Staart-been niet wel genoemt worden, om dat haare geledinge niet is door hoofden die in holligheeden ſlui-ten, want zy zyn *per Synchondroſin* door een *Kraak-beenige bindinge* vereenigt: hierom word deſſelfs buitenwaardſe verplaatzinge van den Geleerden *PETIT* omkeeringe, en indruk-kinge genoemt.

(*b*) De verplaatzinge van 't *Os Coccygis* die wy verſchuivinge, omkeeringe, en indrukkinge noe-men geſchied zo wel buiten als binnen-waarts. Ziet *PETIT* eerſte deel van de Beenziekten p. 80. en de herſtelling p. 84. tot 86.

(*c*) Onzen Schryver geeft hiermeede te ken-nen, dat de Dye als ze uit de holligheid van 't *Os Iſchion* geraakt is, zelden of heel moeie-lyk, of byna nooit anders als ſtyf geneezen word; om dat zegt zyn Ed. dit been met zyn holligheit door 't vermoogen van een ſterken band vereenigt word; doch deze overblyvinge der ſtyvigheid komt niet alleen door den ſter-ken band; maar zy komt wel 't meeſt hiervan daan: dewyl 't hooft van 't *Os fœmoris* diep is ingeleed in zyn holligheid, waar in 't zelve door 't *Ligamentum rotundum* of *Teres* zeer vaſt gehouden word, en om dat 't nu zo vaſt gehouden word, kan 't niet anders, als door groot geweld daar uit raaken, door welk gewelt de randen dezer holligheid gebrooken wor-den, deze gebrooken zynde, geven de afge-brokene pypjes een vocht uit, zo als wy zien in alle gebrookene beenderen, die dan 't gekneuſ-de hoofd van 't dye-been met zyn holligheid vaſt vereenigd.

om dat dit been met zyn holligheid door 't vermoogen van een ſterken band vereenigt word: doch zo 't gebrooken is, zo is de byeenvoeginge der vezelen onmogelyk, en de lyderen worden lam.

Luxatio ossis Genu, de ontwrichtinge van de Knie word zeer beſwaarlyk herſteld, als hy uit malkander geweeken is; en zo 'er een breuk by is, gaan de lyderen mank.

Luxatio vertebrarum dorsi, de ontwrichtinge der rugge-wervelen/ worden dus herſtelt, dat de Heel-meeſter als 't lichaam des lyders genoegzaam uit malkander gerekt is, met zyne handen 't uitgewrichte daarin drukke: doch zo 't op deze wyze niet geſchieden kan, zo moeten 'er twee ſtokken van een vinger dik genoomen, en dezelve met lynwaad, ook zo dik, of meer of minder omwonden worden. Deze houten legt men op beide zyden van 't uitgewekene wervel-been, en drukt daarop, om 't zelfde in zyn ontwrichte uitſteekzel te brengen; want op de *Apophyſis* of 't uitſteekzel zelfs, die in 't midden is, moet men niet drukken, om dat 't dus mogt breeken. Doch al eer men deze herſtellinge onderneemt, moeten de toevallen die daarby zyn van te vooren weggenomen worden, hierom gebruikt men *Fomenta* en *Linimenta* uit *Reſolventia* en *Nervina* diergelyken zyn *Sacculi* uit *Flor. Anthos, Chamomill. Sambuc. Roſar. Herb. Alth. Majoran. Rut. Verbaſc. Sem. Lini* &c. deze kunnen in melk gekookt, en warm op de beledigde plaats gelegt worden, ook gebruikt men de daar tegen dienſtig zynde *Linimenta b. v.*

℞. *Olei Chamomill.*
Lumbricor. ana ℥j.
Salviæ ℥ß.
Axung. Cati Sylveſtr. ℥iß.
Hominis ℥vj.
F. Liniment.

Tot 't inwendige gebruik worden daarby aangepreezen *Salia volatilia* en *fixa*, als *Sp. Sal. Ammon.* met 't *Aq. Fragar. liq. C. C. Succinat. Antimonium diaphoretic. lap. Cancror. Sperm. Ceti* &c.

Luxurians Caro, Spongieus of weelderig vleeſch in de wonden/ Zie *Hyperſarcoſis*.

Lycanthropia, Wolfs-beet/ is een zoort van Raſerny, hebbende met *Hydrophobia* eenderley oorzaak en genezinge, is hierom onder die tytel na te zien.

Lychnis, fluweel- of morgen-roosjes/ worden tot cieraat in de hooven aangekweekt.

Lychnis Coronaria, Christus oogen/ worden in de hooven aangekweekt, ze bloejen in de maand Junius: het Zaad voert de gal door den afgang af, 't is ook goet tegen de Scorpioen ſteeken.

Lychnis Sylvestris, Zie *Beben album.*

Lycium, is noch niet recht bekent, hierom word de *gein/piſſeerde* zap uit de *radix Rhamni*, *Periclymeni* en *Cyclaminis* voorgeſchreeven en om te *adſtringeeren* gebruikt.

Lycoides, Wolfs-gebaar/ betekend een uitzinnigheid gelyk de Wolven zyn, ontſtaande uit een ophoudinge van zaad.

Lycoperdon maximum, Alpinum Maximum Fungus maximus rotundus Boviſt/ groeit op vette Akkeren, en in de miſt; hy is zomtyds zo groot als een menſchen hooft, hy word als de andere Boviſt om 't bloed te ſtelpen, gepreezen.

Lycopodium, Muscus Terrestris clavatus, Wolf-klauw/ tweede kleine Aarden-moſch (*a*) / Slangen-moſch (*b*) dit moſch kruipt met veele rankjes over de Aarde, die wegens haare ſchubachtige blaaden zeer wel na Denne-boom of pyn appel gelyken, 't draagt ook diergelyke kolfjens met ſchubben (*c*), tuſſchen dewelke niet alleen de nier-gedaantige peultjes met fyne Zaadjes ten voorſchyn koomen; maar dit moſch heeft ook eerſt zyn eigen bloem.

Dit Zaad word ook *Semen* en *Sulphur Lycopodii* genoemt, het beſtaat uit een fyn licht en geel ſtof, dat zeer wel na Swavel-bloem gelykent, 't heeft ook diergelyken Swavel-achtige eigenſchap, want als 't

(*a*) Daar zyn verſcheide zoorten van Aarde-moſch/ doch deze zoort word hier maar alleen van onzen Schryver aangehaalt; Ziet de andere zoorten by de Kruid-kundige Schryveren.

(*b*) Slangen-moſch word 't by ons zelden genoemt maar wy hebben dezen naam hierby gevoegt om dat hy zeer wel met de gedaante van een Slange overeen komt, men kan 't zelfde zo noemen om 't van de andere zoort van Moſch te onderſcheiden.

(*c*) Deze Kolfjens zyn die huisjens dewelke de gedaante van deſtilleer-Kolfjens of de gedaante van een Keegel hebben.

't door een brandende kaars geblaazen word, geeft 't een vlam als Swavel, doch als 't op de koolen gelegt word, brand 't zo niet gelyk de ſwaavel. Dit Stof-achtige Zaad wierd eertyds uit Poolen, en Moskovien gebracht, doch 't word tegenswoordig op veele plaatzen in Duitſchland gevonden. Men pryſt dit Zaad zeer tegens de vallende ziekte en Nacht-merry, 't is ook by uitnementheit goet in de ſcheurbuik, en in alle Zenuw-ziekten, vliegende-Jigt, nieren en lenden-pyn; en voornamentlyk is 't zelfde dienſtig tegens de longen-zucht, bloed-ſpouwen, en teeringe; uitwendig word 't zelfde gebruikt tegens 't bloeden der wonden, 't geneeſt ook de ſchurftheid, rooden-loop, en de jeukte aan verborgene plaatzen, en wel voornaamentlyk als de kleine Kinderen op dezelve gewond zyn.

LYCOPSIS, ECHIUM ORIENTALE &c. Orientaalſche Oſſen-tong/ word omtrent *Aleppo* gevonden, 't is een uitneemend Wond-kruid.

LYGMOS, is 't zelfde als *Singultus*, Zie dit op zyn plaats.

LYMPHA, 't water in 't Menſchen Lichaam is een helder s'Jelei-achtig (*a*) en geeſt-ryk water, 't word byna in alle deelen des lichaams gevonden, en door zekere weegen geleid, die ook hierom *Lymphæ ductus*, of *vaſa Lymphatica* watervaaten genoemt worden, dit zyn kleine pypjens beſtaande uit heel dunne en doorſchynende huidekens. Zomtyds word hier door ook verſtaan dat water 't welk uit een geſtooken Zenuw, en uit de wonden vloeit; 't komt uit de gekwetſte water-vaaten en word ook SYNOVIA lee-water/ ſeede-water/ en Zenuw-water genoemt. Zie daar over op zyn plaats.

LYNCURIUS, Zie *Belemnites*.

LYNX, een Lynx/ ook LUPUS CERVARIUS, een Tyger-Wolf/ van denzelven heeft men in de Apotheeken *Axungia*, en de *Ungulæ*; 't *Axungia* word tegens de ontwrichte en verlamde leeden gebruikt; de *Ungulæ* worden in zilver gezet en tegens de vallende ziekte en kramptrekkingen om den hals gedraagen. (*a*)

LYSIMACHIA, wedreich/ vederik/ Joden kruid/ groeit aan de grachten, en aan de Rivieren, 't is dienſtig tegens alle bloedvloejingen, roode-loop, maag-pyn, en wormen; en uitwendig voor hooft-pyn: deſſelfs rook dood de Slangen en de vliegen.

LYSIMACHIA GALERICULATA, Zie *Tertianaria*. (*b*)

LYSIS, de allengkens of allangzaame verminderinge der ziekte.

(*a*) Dit water is een dun bykans waterachtig vocht, zo word 't ook van den Hooggeleerden *L. HEISTER* in *Comp. Anat.* genoemt; maar als 't by 't vuur geplaatſt word ſtremt 't als 't wit van een ei, of als s'Jely.

(*a*) Men maakte in de voorledene tyd meerder werks zo van dit aanhangzel als ook van veele andere *Amuleta* of aanhangzelen als men tegenswoordig doet, zelfs veele Schryveren hebben haare verſtanden geſcherpt om was 't mogelyk aan de Waereld te doen gelooven dat hier door veel uitgewerkt wierde; doch altyd zyn zy verworpen geweeſt van die geene die de reeden tot haare Geſellinne hadden; ja zelfs de oudheit lacht om deze Beuzelingen, want van *GALENUS* worden zy al onverſtandige, en onredelyke middelen genoemt.

(*b*) Wy vinden 't woord *Tertianaria* niet zo als door onzen Schryver is aangeweezen; maar *Lyſimachia Galericulata* word van zommige genoemt een zoort van Glid-kruid/ HERBA JUDAICA, de gehelmde Wederik/ Ziet dit breder by de Kruidbeſchryveren.

M.

M. Alleen geſchreeven onder een Ordonnantie is een in de Genees-kunde gebruiklyk teeken hebbende tweederlei beduidinge (1) word daar door verſtaan *Manipulus* een hand-vol; dit zegt men van blaaden, en bloemen; (2) betekend 't *Miſce*, dat is, mengt alles 't welk voorgeſchreeven is, wel onder-een.

MACERATIO, **de Weiking**; Zie *Digeſtio* en *Infuſio*.

MACHINA, een **werk-tuig**/ dus word genoemt yder groot Heel-kundig werktuig voornamentlyk dat geene 't welk men tot de herſtellinge der ontwrichte leeden gebruikt. Thans word van de nieuwe Genees-heeren 't Menſchelyke lichaam niet alleen vergeleeken by een *Machina*, maar ook tot een *Machina* gemaakt en dus genoemt, hierom vind men dikwils in hunne Schriften *Machina humana* waar door zy 't Menſchelyke lichaam betekenen.

MACIS, **Foely**/ **bloem van Note-moſcaat**/ is eigentlyk geen bloem, maar 't is de middelſte baſt waar door de noot gelyk als een net ingewikkelt is; men zegt dat ze in den beginne geheel rood, en daar naa goud geel worden, ze zyn van ſmaak veel ſcherper en ſpeceryachtiger als de nooten: De beſte zoort van *Macis* moet zyn hoog-geel van koleur, en uit groote en geheele bloemen beſtaan: de kleine zyn niet zo goet vooral zo ze bleek zyn, want dit is een teeken dat ze al oud en krachteloos zyn. Men heeft hiervan 't *Oleum Expreſſum*; maar dewyl dit heel zeldzaam en koſtelyk is, moet men vergenoegt zyn met 't *Ol. nucis Moſchatæ*.

MACIES, Zie *Tabes*.

MACROCEPHALUS, of CAPITO, **grootshooft**/ ymand die een boven-natuurlyk groot hooft heeft. Men zegt dat zekere zoort van Volkeren in Aſiën meeſt alle zulke groote hoofden hebben, en hierom ook *Macrocephali* genoemt geworden zo als van *HIPPOCRATES* word aangemerkt.

MACROCOSMUS, **de groote Waareld**/ of 't geheele gebouw van deze Wereld, hier door word alles verſtaan wat 'er in de Wereld is, en dat dezelve uitmaakt, behalven den menſch: want deze word met de Wereld vergeleeken, en MICROCOSMUS, of **de kleine Waareld** genoemt, hierom ſtellen zommige dat tuſſchen dezelve en den Menſch eene byzondere overeenſtemming is.

MACULA, een **Vlek** of *efflore ſcentia* op de huid waar door de verw der huid verandert word, onder deze koomen boven alle andere in de oeffeninge der Genees-kunde voor.

MACULÆ HEPATICÆ, **lever-vlekken**/ dit zyn breede donker-bruine vlekken, gemeenlyk zyn dezelve geplaatſt op de rug, en de borſt, heel zeldzaam, en maar by zommige ſwangere Vrouwen op 't voorhooft. De oorzaak daarvan is eene verdikte taaiheit des bloeds, die door 't ſweet op de huid gedreeven word. De genezinge word verkreegen als de zondigende ſtof t'onder gebracht word; dit verkrygt men door ſcherpe uitwendige middelen, als *rad. Ari*, en *Sigill. Salomon.* of *Bryon.* of *Oxylapath.* met *Mel. alb.* tot een *Unguentum* gemaakt, of door 't gebruik van *Sem. Sinapi* denwelken men eenige uuren in *Acetum* kan laten *macereeren*, of door 't *Ol. tart. p. deliq. acet. Lithargyr. Camphora in Ol. Terebinth. geſolveert* of een *Unguent.* uit honig ℥ij. met *Alumen, Sciſſill.* ʒij. of

℞. *Lact. Sulph.* ʒj.
Camphor. ʒß.
Aq. Hyperic. ℥jß.
Fol. quercus ℥ß.
Miſce.

Maar dewyl de huid door de ſcherpe middelen droog en zomtyds verwond word, en ook wel eene ſwellinge veroorzaakt,

zo is 't noodig, dat men na deze wederom *Detergentia* en *Lenientia* als *Farin. Fabar. Cicer. Lupinor. Amygdal. dulc. rad. Ireos Florent.* gebruike, deze kunnen met kruim van Terwen-brood, of *aq. Album. Ovor. Roſar. ſtipit. Fabar. omn. flor. lac. Capræ* &c. gemengt worden.

MACULÆ MATERNÆ, **moeder-maale/ moeder-blekken/** Zie *Nævi materni.*

MACULÆ SOLARES, **Zomer-ſproeten/ Zomer-blekken/** Zie *Lentigines.*

MACULÆ VOLATICÆ, zyn de voor de oogen ſwervende vlekken, zittende in de Bol van 't oog zelfs, of tuſſchen 't Hoorn-achtige vlies en 't kryſtallyne vocht, namentlyk in 't waterachtige vocht. De oorzaak ontſtaat uit eenige taaje, en aldaar zittende vezeltjens, die door de tyd verdroogen, en de eigenſchap van een vlies aanneemen. Deze geneezinge is zeer moejelyk, om dat de genees-middelen niet wel kunnen werkſtellig gemaakt worden; hierom moet men zien of men ietwes kan uitwerken door *Evacuantia*, *Maſticatoria*, en *Ptarmica.* Onder de *Evacuantia* kan de *Mercurius dulc.* en *Antimon. purgans* gebruikt worden: de *Maſticatoria* zyn *radix Angelic. Imperator. Pyretbr. Maſtich. Caryophyll. Cardamom.* &c. *Errbina* zyn *herb. Betonic. Majoran. Nicotian. flor. Lilior. convall. rad. Hellebor. alb. rad. Pyretbr. flor. Benzoës* &c. *BARTHOLINUS in Act. Haffnienſ. Vol. I. An.* 1671. *obſerv.* 21. *pag.* 50. *ſeq.* pryſt zeer dit poejer.

℞. *Tabac. opt.* ℥j.
Majoran. ʒij.
Euphraſ.
Sem. Fænicul. á ʒj.
Agaric. trochiſcat. ℈j.
Aq. Fænicul. q. ſ.
F. Pulvis ſubtiliſſ.

Anders word ook de *radix Alcea rec.* zeer gepreezen om in de nek te hangen. Daar beneffens moet een goede Levens-wet gehouden, en ondertuſſchen veel *Fæniculum*, *Euphraſia*, *Ruta*, *Verbena*, *Betonica* en *Chelidonum* gebruikt worden.

MADAROSIS, **het uyt-ryzen des Hairs/ het uit-vallen des Hairs uit de oog-leeden/** na de kwaadaardige koortzen: zulks word als *Alopecia* geneezen, ziet zulks op zyn plaats.

MADRACIUM, Zie *Recipiens*, beter word 't geſchreeven *Matracium*, ziet zulks op zyn plaats.

MAGALEP, of SEMEN MAGALEPÆ, is de pit van kleine vruchten, hebbende de gedaante van een kerſſen-ſteen: deze pit is beſlooten in een groene en dunne ſchil, ze worden meeſt uit Engeland, Vrankryk en ook uit Duitſchland gebracht, en by de Drogiſten verkocht. Deze koorenkens moeten noch zyn verſch, dik, grof-korlig, en van haar buitenſte ſchil wel gezuivert, en daarby een aangenaamen reuk hebben; ze worden van de *Parfumeerders* tot de *Savonetten* gebruikt.

MAGDALION, MAGDALIONES (*a*) **een rolle plaaſter/** is, dat een klomp plaaſter tot rollen gemaakt word: dit is een werk dat aan de Apotheekeren en Heelmeeſteren bekend is, men verſtaat hier door ook **Swaavel-rollen.**

MAGISTERIUM, is een Chymiſch konſt-woord, men verſtaat daar door, de door een *Solutio* en *præcipitatio* gemaakte poejers: als ook de *Reſinæ* en *Extracta reſinoſa*: in de Apotheeken zyn de volgende *Magiſteria* bekend, als

MAGISTERIUM CORALLIORUM, 't welk aldus gemaakt word, ℞. *Corall. rubr. gros. pulveris. q. pl.* giet daarop *Acet. Vin. deſt.* zo veel dat dezelve 4. dwerſche vingeren breed daar over ſtaat (*b*) zo zal men een ſterke *efferveſcentia* gewaar worden: als dezelve geëindigt is, giet den azyn daar van, en wederom anderen daarop, 't welk zo lange moet herhaalt worden, tot 't wezen der koralen in 't geheel *geſolveert* is. *Filtreert* de *ſolutio* door een vloei-pampier en laat daarin druipen *oleum Tartari per deliquium* zo zal zich op de grond een wit poejer, dat het *Magiſterium* is, *præcipiteren*, waſch 't zelfde 5. of 6. keeren af in zuiver water, laat 't droogen, en bewaar zulks tot 't gebruik. Men ſchryft aan 't zelfde toe een hert-ſterkende en vervrolykende kracht,

(*a*) *BLANKARD* zegt MAGDALEONES: zo zegt ook *J. GORRÆUS in definitione Medicarum p. m.* 235.

(*b*) 't Is meermaalen gebruikelyk dat door de Schryveren by de beſchryvinge van de een of andere *Extractio*, *Elixivatio* &c. geen quantiteit van vocht geſtelt word, 't welk dikwils den nieuweling zo wel in den Apotheek als Stof-ſchei-kunde zeer verleegen maakt; doch die maar een weinig meer als deze verlegene geoeffend, en geen vreemdelingen in die Konſten zyn, kunnen zeer gemakkelyk de meeninge der Schryveren in dezen naſpeuren.

kracht, men pryſt het ook tegens 't vergift, roode-loop, en alle bloed-ſtortingen, 't word van ℈ß. tot ʒß. voorgeſchreeven.

MAGISTERIUM CORNU CERVI, ℞. *Raſur. apic. C. C.* ℔ß. maak dezelve vochtig met *ſp. Nitri*, giet daarop *acet. Vin. q. ſ.* laat het eenige daagen in *digeſtio* ſtaan, *filtreert* de *ſolutio* door een vloei-pampier, en druipt daarin *ſp. Vitrioli rectific.* of *ol. Tart. p. del. q. ſ.* zo zal 'er een wit poejer *gepræcipiteert* worden, 't welk verſcheide keeren met zuiver water moet afgewaſſchen en gedroogt worden. Op deze zelfde wyze word ook 't

MAGISTERIUM CRANII HUMANI en UNGULÆ ALCIS gemaakt.

JOVIS, is een door een *Acidum* ontbonden, en door een *Alkaliſch* zout *gepræcipiteert* tin. Het word aldus gemaakt: bluſcht de tin-aſch in zo veel born-water als daar toe genoeg is, *filtreert* de *diſſolutio* en giet ietwes van de *Spiritus ſalis Ammoniaci* of *ol. tart. per deliq.* droppels-gewyze daar onder, zo zal zich een wit poejer op de grond zetten: dit word in laauw-water afgezoet, gedroogt, en tot 't blanketzel gebruikt: want als 't onder de pomadé gedaan word, maakt het zeer wit.

MAGISTERIUM LAPIDUM CANCRORUM en PERCARUM worden eeven eens als 't *Magiſterium Coralliorum* gemaakt.

MAGISTERIUM MARCASITÆ, is een *geſolveert*, en tot een zeer wit poejer *geprecipiteert* STANNUM GLACIALE, of pg-tin: ℞. *Marcaſitæ* ʒj. *pulveriſeer* dezelve groflyk, ontbind 't met *ſp. Nitri* ʒiij. doet de *diſſolutio* in een aarden-bekken, en giet daarop 5. of 6. ℔ Born-water, waarin van te vooren ʒß. Zee-zout geſmolten is, zo zal zich een poejer op de grond *præcipiteeren*. Dit word verſcheide keeren afgewaſſchen en in de ſchaduw gedroogt. Dit is 't *Cosmeticum* 't welk men *Blanc d'Eſpagne*, of 't Spaanſche Blanketzel noemt; 't welk dienſtig is om 't aangezicht wit te maaken, het word in Lelien-water of ook onder de pomadé gemengt.

MAGISTERIUM MATRIS PERLARUM, word even eens gemaakt als 't *Magiſterium Corallium*.

MAGISTERIUM SATURNI, is een *geſolveert*, en *geprecipiteert* loot; 't word op volgende wyze gemaakt: ℞. *Salis Saturni purific.* ʒij. of iij. ontdoe 't zelfde in *Acet. Vin. q. ſ. filtreer* de *ſolutio*, en druipt daarin *ol. Tart. per deliq.* zo zal 't een melk vertoonen, daarna een zoort van *Coagulum* of ſtremzel, 't welk zich in de gedaante van een wit-poejer op de bodem van 't vat zetten en *precipiteeren* zal; roert alles onder een, en giet 't in een trechter die met vloei-pampier verzien is, zo zal de *liquor* zo klaar als water daar door loopen, en het poejer zal onder aan blyven zitten: waſcht 't zelfde dikwils af, met opgietinge van water, op dat de daarin getrokkene wyn-azyn daar uitraake: laat 't droogen, zo hebt gy een ſchoon *Magiſterium*, 't welk men als de *Biſmut* tot 't blanketzel gebruikt; men doet 't ook onder de Pomadé tegens de ſchurftheid.

MAGISTERIUM SULPHURIS, Zie *Lac Sulphuris*.

TARTARI, is de *Tartarus Vitriolatus*.

MAGISTRANTIA, Zie *Imperatoria*.

MAGMA, betekend poer dikke zalf/ die wel een weinig vloejende, doch zo, dat ze niet al te vloeibaar is. Maar voornamentlyk betekend 't het overblyfzel, als men een zalf gemaakt en uitgedrukt heeft.

MAGNES, de Magneet-ſteen/ is een zwart-graauwe, maar niet zeer harde- of ſwaare ſteen, die het yzer aan zich trekt en na de Polus wend. Deze ſteen word in meenigte in Joachims-dal, en te Sneeberg in Meiſſen omtrent de yzer Mynen gevonden, hy word hierom ook *Sideritis* genoemt. Het onderſcheid dezes ſteens beſtaat meeſt in de land-ſtreek waaruit hy komt, doch hy is ook aan de verw te kennen, want de beſte die uit *Aethiopien* komt is ſwart, en heel zeldzaam; de Ooſt-Indiſche die uit China en Bengalen komt, is lever-verwig, de Arabiſche rootachtig, en de gemeene die uit Sweeden, Denemarken en Duitſch-land gebracht word, is yzer-verwig. Men zegt ook dat 'er witte Magneet-ſteen is, die van de Italianen *Calamita Bianca* genoemt word. Wat aanbelangt deszelfs uitwerkinge, daar in is groot onderſcheid, want de gemeene trekt het yzer aan zich, en keert zich ook te gelyk na de Polus; de andere zoort draait maar alleen na de Polus, maar trekt geen yzer na zich, deze zoort word op

op St. Georgi-Berg gegraven; de derde zoort trekt wederom een anderen Magneet-ſteen na zich, waar by andere de vierde zoort voegen die het yzer niet naa zich trekt, maar van zich ſtoot, deze zoort van Magneet word THEAMEDES de Blazer genoemt. De waardy des Magneets beſtaat niet in de grootheid, maar in zyn kracht: tot de bewaaringe van de Magneet is 't noodig, dat de ruuwe altyd in vylzel van yzer bewaart worde, (a) maar de ingevatte of gezette moet altyd in zyn gewigt gelaaten worden. De Magneet-ſteen heeft een te zaamtrekkende en uitdroogende kracht, doch hy word maar uitwendig tot de Magnetiſche plaaſters gebruikt.

MAGNES ARSENICALIS, is een harde en etzende klomp, die uit *Antimonium Sulph.* en *Arſenic. ana* op een zand-vuur, in een ſmelt-kroes te zaam geſmolten word, hy word als een *Amuletum* tegen kwaadaardige, vergifte en peſtilentiale ziektens gebruikt.

MAGNES EPILEPSIÆ, word van *CRATO* genoemt de *Cinnabaris nativa.*

MAGNES VENENORUM, Zie *Piedra della Cobra.*

MAGNESIA, een zwartachtige Mynſtof/ zeer wel gelykende na de *Antimonium*, doch ze is zo hard niet, maar veel murwer, en met kleine ſtreepen voorzien, ze komt uit Piemont in ſtukken van groote ongelyk, en wel in twederley zoort, ze word tot de zuivering van 't glas gebruikt.

MAGNESIA ALBA, zo word genoemt een zeker poejer 't welk op een byzondere wyze uit de moeder-loog des Salpeters gemaakt word, 't is een uitneemend middel om in veele toevallen te gebruiken: gelyk de Heer Johan Meyer / befaamde Apotheeker te Salomon, in zyn in Leipzig daarover uit gegevenen cedul duidelyk aantoont. (b)

MAGNETISMUS, is een *Terminus*, die door *HELMONT* verdicht is, waar door hy zoekt eenige natuur- en Genees-kundige uitwerkingen te bewyzen.

MAJORANA, Majolein / word in de Hooven aangekweekt, bloeit in de maanden Julius, en Auguſtus; De blaaderen en 't zaad zuiveren 't hooft van de taaje-vochtigheeden, verſterken 't hooft, de zenuwen, de maag, de moeder, en helpen tot de verteeringe, ze zyn ook goed tegens de duizelingen, kolyk, opgeſtopte maandſtonden, en 't ruiſſchen der ooren enz. 't daarvan gedeſtilleerde oly word voor een *arcanum* gehouden tegens de moejelyke baringe, als ze met hazen-vet, en een weinig muskus gemengt word. *Præparata* zyn *Aq. deſt. Conſerva*, *Confectio oleum deſtillatum* en *Balſamus.*

MALA AURANTIA } Zie *Malus.*
CITRIA }

INSANA, POMA AMORIS, SOLANUM POMIFERUM, gulden-appel / dol-appel / zyn lang-achtige ronde, geele, aſch-

(a) Onzen Schryver zegt, Feil-Staub / doch of zyn Ed. hier door verſtaat vylzel van yzer of ſtaal weet ik niet, zo 'k het na den letter wil opneemen, is 't dat vylzel, dat gemaakt word, als de vylen afgebezigt zyn, en dat dezelve wederom op nieuws moeten afgevylt, en opgeſcherpt worden, welk Stof alsdan een mengzel is, van yzer en ſtaal.

(b) De MAGNESIA ALBA is een ſneeuw-wit poejer 't welk gemaakt word van de moederloog des Salpeters zo als ook onzen Heer Schryver aanmerkt; maar dewyl zyn Ed. niet heeft aangehaalt hoe 't zelfde gemaakt word, hebben wy onzen lezer zulks willen mede deelen: *Magneſia alba* word gemaakt als men neemt de laatſte loog daar de Salpeter uit gekookt is, en die niet meer *Cryſtalliſeeren* wil, welke loog moeder-loog genoemt word: Kookt deze tot ze droog word, dan word die *maſſa* of klomp in een ſmelt-kroes gedaan, en met een ſterk vuur zo lange *gecalcineert* tot ze witachtig geworden is, en alsdan word ze in water gedaan en uitgeloogt, in diervoegen, zo als met het *Antimonium diaphoreticum* geſchied, dus verkrygt men het poejer, 't welk gedroogt moet worden.

De krachten dezes poejers zyn by uitnemendheid, zo dat 't zelfde in veele ziekten van ons verordineert word; want om dat 't zelfde beſtaat uit de allerfynſte *Alcaliſche* en aard-achtige deeltjes zo *incideert*, *attenueert*, *abſorbeert*, en *laxeert* het, want met het zuur zich vermengende maakt het een *Sal neutrum* of middel-zout, en word op die wyze een zeer goed *aperiens* om alle verſtoppingen te openen, en de ziekelyke ſtof buiten het lichaam te voeren, hierom word 't zeer veel verordineert voor die geene, die de *Mineraale* wateren gebruiken, om tuſſchen 't gebruik van dezelve te *laxeeren*: de *doſis* daarvan is van ℥ß. tot ℥ij. of iij. om te purgeeren; maar in minder quantiteit moet het zelfde om te *incideeren*, en te *attenueeren* &c. gebruikt worden.

aſch-verwige, groenachtige en roodachtige appelen, die met een gladde ſchil overtrokken zyn, van binnen hebben ze een witachtig en zappig merg; ze worden in de Hooven aangehouden. Deze vrucht prikkelt aan tot Venus-luſt, maar ze maakt een grof bloed, blaazingen in 't lichaam, koorts, hooft-pyn, enz.

MALA PUNICA, Zie *Malus.*

MALABATHRUM, Zie *Folium Indum.*

MALACHITES, Zie *Lapis pavonius.*

MALACIA, Een verdorven Honger/ Maagde-Honger / is een dusdanige honger waarmeede meeſt de ſwangere vrouwen in de eerſte drie maanden gekwelt worden, zodaanig dat ze ietwes zo gretig begeeren, dat zy zelfs wanneer zy 't niet verkrygen, of miskraamen, of dat 't kind een teeken daarvan draagt. Deze ziekte word aan de verbeeldende indrukkinge der geeſten toegeſchreeven, dat dezelve ietwes zo hardnekkig begeeren, dat ze van de huishoudinge der vrucht of in 't geheel wyken, waar uit een miskraam ontſtaat; of zulk een dwaaze verbeeldinge in de tedere vrucht als in een zacht was indrukken, waarvan de moeder-teekenen ontſtaan.

Dit word dikwils veroorzaakt door de rauwigheeden in de maag, en opgeſtopte maand-ſtonden, doch gemeenlyk is 't door de natuurlyke neiging, of begeerte. Men geneeſt dit ongemak door een zacht braakmiddel (*a*) in welkers plaats zommige de Frankforter pillen, of *Pilulas Aloëphanginas* voor de maaltyd te gebruiken aanpryzen (*b*); vervolgens zyn de *Aromatica* zeer heilzaam, als *Galang. Calam. Aromatic. Caryophyll. Cardamom. Cinnamom.* als ook de *Acida*, voornamentlyk als 'er een

(*a*) Dewyl deze verdorven honger 't meeſte eigen is aan de ſwangere Vrouwen, zo raaden wy niemand om een *Vomitiv* of braak-middel in dergelyken geval te gebruiken, 't zy ook hoe zacht dat men deſſelfs uitwerkinge meend te zyn; want 't zyn duiſtere weegen, daar 't na toe gezonden word, in dewelke wy deſſelfs werkingen als ze beginnen geen tegenſtand konnen bieden; maar overvalt dit ongemak de jonge maagden, die niet al te teer van lichaams geſtel zyn, kan men haar dikwils door een zacht braak-middel van deze ziekte geneezen.

(*b*) De *Pilulæ Alœphanginæ Mynſichti* zyn een uitneemend middel in deze ziekte zo als door onzen Schryver is aangemerkt, doch ze moeten omſichtig gebruikt worden.

gallachtige raauwigheid in de maag is, deze zyn *Succus Citri*, *Granator. Limon. ſp. Vitrioli Philoſophic. rob. Cydonior.* en ook *ſpirit. Maſtichin.*

℞. *Aq. Cinnamom.*
Menth.
Maſtichin.
Succi Limon. ℥ij.
Sp. vitriol. philoſoph. ʒj.
Syrup. cort. Aurant. q. ſ.
M. D. S.

Maag-verſterkende *mixtuur.*

Indien 'er een zuure raauwigheid in de maag is, zo zyn ook de kapperen, en de *Abſorbentia* heel goet, als *Amylum*, *Mater perlarum. ol. Tartari*, *per deliq.* Behalven deze zyn ook heel goet bekwaame overredingen, ſcheld-woorden (*a*) en behendige ſtreeken waar door men ze tot betere gedachten brengt.

MALACODERMOS, is een bynaam der dieren die een zachte huid hebben.

MALACTICOS, MALACTICA; verzachtende genees-middelen / Zie *Emollientia.*

MALAGMA, Zie *Cataplaſma.*

MALAXARE, word gezegd van de harde plaaſteren als dezelve met oly tot een behoorlyke dikte gebracht worden, zo dat ze op zeem of lywaad kunnen geſmeert worden.

MALICORIUM, Zie *Cortices Granatorum.*

MALLEOLUS, Zie *Os.*

MALLEUS, Zie *Os.*

MALTHA, Zie *Piſſaſphaltum.*

MALUM HYPOCHONDRIACUM, milt-zucht / Zie *Hypochondriacum malum.*

MALUM ISCHIADICUM, heup-pyn / Zie *Arthritis.*

MALUM MORTUUM, is een zoort van uitſlag, waar door 't geheele lichaam met een leelyke koorts of ſchurft, maar zonder etter overtrokken, ſwart-blaauw en lelyk gemaakt word, vergezelſchapt met een

(*a*) Bequaame overreedingen en ſcheldwoorden, gelieft onzen Schryver mede onder de Genees-middelen te plaatzen; doch wy weeten zekerlyk dat veel Kruiden een byzonder vermoogen hebben in die landen daar ze groejen; en dat zy, als ze op andere plaatzen gebracht worden van een heel andere uitwerkinge zyn; want zo zegt de ſpreekwyze, *dat yder Land zyn ziekten, en ook t'effens zyne Genees-middelen opgeeft.*

een grooten ſtank, deze ziekte komt met de oorzaak, en genezinge der krauwagie overeen. (*a*)

MALUS ADAMI, POMUM ADAMI of ASSYRIUM, Adams-Appel/ deze vrucht komt in gedaante en met de ſchil van de Oranje-Appelen overeen, doch ze is wel twee of driemaal zo groot, ze heeft een zap als de Limoenen, en uitwendig heeft ze eenige klooven als of dezelve met de tanden daarin gebeeten waaren, hierom worden dezelve alzo genoemt, om dat men zegt dat de eerſte Menſch *ADAM* daar in gebeeten heeft. (*b*)

MALUS ARMENIACA, Abricoſen of vroege Perſen-boom/ komt in gedaante met de gemeene Perſike-boom overeen, hy heeft een ſterkeren ſtam, ſwarter ſchorze, en meerder uitgebreide takken. Deſſelfs vruchten worden genoemt MALA ARMENIA Abricoſen-Perſen (*c*) deze vruchten zyn kleinder als de Perſiken, ze hebben een platten en gladden ſteen; ze worden gebruikt tegens den dorſt en heete koorts; de pitten bevorderen de baaringe, ſtillen de naa-weën, en zyn goet tegens den ſteen en wormen.

(*a*) Wy hebben hier toe in 't Nederduitſch geen eigen naam, de Hoogduitſchers noemen dezen uit-ſlag Toten-Bruche; *BLANCARD* zegt dat deze zoort van ſchurft aldus genoemt is, om dat 't lichaam ſwart is, en gelyk als verſtorven te zyn ſchynt.

(*b*) 't Gemeen gelooft, of zegt zulks van dezen appel, doch hoe veel appelen *ADAM* dan wel gegeten heeft weet ik niet, maar zo als ons *MOSES* verhaalt ſchynt 't my toe, dat 't maar een Appel of vrucht geweeſt is, waarvan *EVA* met *ADAM* at, want zo ſtaat 'er, וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ en zy te weten *EVA* nam van zijne vrucht/ enz. En als wy nu aan alle verçierzelen willen plaats geven, kan ik al op maaken dat *ADAM* van drie appelen gegeten, of geproeft, of daarin gebeeten heeft; want zo noemt men POMUM ADAMI 't voorſte uitſteekzel van den hals/of ſtrot; hier zegt men dat den appel is blyven ſteeken, en *MOSES* zegt, *EVA* gaf haren Man ook daarvan en hy at/ *ergo* hy heeft gegeten, in den eenen gebeeten, en een derde is hem in de keel blyven ſteeken, 't welk alles maar ongerymde dingen, die niet te vergelyken zyn met *MOSES* Schriften. De Jooden meenen dat 't deze zoort van een appel niet geweeſt is, waarvan *ADAM* gegeeten heeft, maar zy gewaagen van een anderen die MUSA of MOSA in 't Arabiſch genoemt word: 't ſchynt ons toe zeer duiſter te zyn, wat voor een zoort van vrucht zulks geweeſt is.

(*c*) Of met een Baſtaard woord Apprikoozen.

MALUS AURANTIA, Oranje-boom/ is een boom die omtrent twee of drie ellen lang is, hebbende veel korte takken die altyd groen zyn, en 't geheele jaar door vruchten draagen, na dat 'er vanſte vooren in de maand van April of May witte en welriekende bloemen aan geweeſt zyn.

De vruchten MALA AURANTIA, Oranjen-Appelen/ zyn kloot-rond; hebbende een hooge en goud-geele koleur, haar ſchil is bitter, maar van binnen zyn ze zappig opgevult met een zoet of zuurachtig merg. Ze koomen uit Italiën, Portugal, en uit de Provintie Languedoc van Vrankryk; ze worden onderſcheiden na de plaats alwaar ze gegroeit zyn, of na haar ſmaak. De ſchillen zyn zeer goet tegens alle buik, en moeder-pyn, wind-zucht, maag-pyn enz. het zap wederſtaat de bedervinge die door den ſcheurbuik veroorzaakt word. Men heeft daar van veelderlei *Præparata* als Oranjen Bloezem-water 't welk *aqua Napbæ* genoemt word, dit verſterkt niet alleen 't hert, maar 't word ook tegen de peſt gepreezen; 't *Oleum deſtillatum*, 't welk van de *Parfumeerders Neroli* genoemt word; 't *Oleum infuſum*, de geconfyte ſchil, *Eſſentia*, *Elixir* en *Syrupus*. De zoete Oranjen worden genoemt POMA AURANTIA SINENSIA, Appel-Sinaas/ doch ze zyn nooit in *China* gegroeit, maar worden meeſt uit *Goa* en van de nabuurige Eilanden door de Portugeezen gebracht (*a*), men vind onder dezelve groote en kleine in zoort, de allergrootſte groejen in Ooſt-Indien omtrent Batavia, deze noemt men Tyger Limoenen; de Schillen koomen in krachten met die van de Oranje-Appelen overeen, het vleeſch *laxeert* een weinig, 't verſterkt de natuur, en de Levens-geeſten, het is ook dienſtig tegens de bedervinge, en ſcheurbuik.

MALUS CITRIA, Citroenen-boom/ heeft een middelmatige lengte, is altyd groen, en draagt 't geheele Jaar door vruchten. De Citroenen worden genoemt MALA CITRIA dewelke overal genoegzaam bekend zyn, ze wierden in den beginne uit *Media* gebracht, hierom worden ze ook genoemt *Mala Medica*. Thans worden ze in Italiën en Spanjen in meenigte aange-

kweekt,

(*a*) Die Sinaas-Appelen dewelke hier 't meeſte gebruikt worden, groejen meeſt in Portugal en Spanjen, doch men kan ze lichtelyk onderſcheiden van die dewelke uit *Goa* koomen.

kweekt, de meeſte koomen van *St. Remmes*, *Niſſa*, *Manton* een kleine Stad in Savoyen (*a*) ze worden daar van daan te water; en te land, over Maſſilien en Lycien in andere Landen verzonden. Het onderſcheid der Citroenen beſtaat voor een gedeelte in derzelver groote, en voor een gedeelte in haar ſmaak. De grootſte en vroegtydige (*b*) worden meeſt in groote ſtukken geſneeden, met Zuiker in gemaakt en **Citroenaad**' genoemt; de onrype Citroenen worden als ze noch goet zyn ingezouten, en alsdan **Limoenen** / MALA LIMONIA genoemt, men zegt dat haar deze naam van de Waalen gegeven is, de grootſte Citroenen worden ook *Pomi Adami*, **Adams-Appelen** genoemt. De grootſte worden van de Jooden gezocht, om dat yder Geſlacht of Familie na haare bygelovigheit, 's jaars eene moet in haar huis hebben, hierom worden ze ook **Jooden-Appelen** genoemt. Alle deelen der Citroenen wederſtaan 't vergift, ſcheurbuik, en verrottinge enz. de ſchil daarvan is voornamentlyk zeer verwarmende en ſpeceryachtig, het zap is zuur en verkoelende; de pit bitter en hierom goet tegens de wormen. Alle deelen der Citroen verſterken ook de maag en 't hert; *præparata* daarvan zyn de heel ingezoutene Limoenen, de gezuikerde en geconfyte Citroen-ſchillen, het Oly uit de ſchillen, 't welk gemeenlyk van de Italianen de *Eſſentia* genoemt word, 't zap *Acidum Citri* 't welk ook *Vinum Citri* genoemt word, 't *Elixir* en de *Confectio* van de ſchillen.

MALUS CYDONIA, **Quee-boom** / is een in onze hooven bekende Boom, de vrucht verſterkt by uitneementheit den ſwakken maagen, ze heeft een te zaam trekkende kracht, ze word hierom tegens alle buik-loopen, braakingen enz. met veel voordeel gebruikt; de ſlym van 't Zaad vermurwt, en verzacht, dezelve is zeer goet voor de ontſtookene en roode oogen, geſcheurde wratten en lippen als hy met rooſen, venkel, of weeg-bree water gemengd word.

MALUS DOMESTICA, **de gemeene Appel-boom** / hier door worden alle Appelboomen verſtaan die in onze hooven aangekweekt, en nagehouden worden; men heeft zo wel onder de boomen als ook onder de vruchten zeer veel zoorten, die aan een yder genoegzaam bekend zyn; van alle word niets in de Apotheeken gehouden als maar alleen de *Eſſentia Martis cum Succo Pomorum*, en 't *Unguentum de Pomis*.

MALUS HENRICUS, Zie *Dentaria*.

PERSICA, de **Perſen**/ of **Perſik-boom** / groeit in de hooven, en in de Wyn-bergen: de Bloezem vermurwt 't lichaam, en voert 't water af, de vrucht *laxeert*, maar ze verrot lichtelyk in 't lichaam, en veroorzaakt koortzen, en loopen; het uit de pit geperſte en met de Bloezem *geinfundeerde* oly geeft een Balzem, die zeer tegen 't kolyk geprezen word: uitwendig word dezelve zeer geprezen tegens 't zwakke gehoor, tegens 't ruiſchen derzelve, en tegens de ſwellinge der gulde-ader.

MALUS PUNICA, **de Granaat-boom** / is een diergelyken gewas als de Citroenboom die de koude niet verdraagen kan, de vrucht daarvan word genoemt MALA PUNICA, **Granaat-Appel** / de Granaat-Appelen zyn groot en rond, van buiten root-achtig bruin, maar van binnen geel, bezet met veel roode hoekige, zappige, en harde koorenkens, ze koomen uit Spanjen, Italien, en uit de Provinçie Languedoc. Deze Appelen worden om haar ſmaak in drie zoorten verdeelt, als daar zyn de zoete die 't hert verſterken, en die aan de maag wel bekoomen, de zuure zyn verkoelende, en te zaamtrekkende, ze verſterken den maagen, en verwekken eetluſt; de wyn-zuurachtige verkoelen boven de andere in heete koortzen, en verſterken 't hert, de *Præparata* zyn *Vinum*, *Succus* en *Syrupus Granatorum*.

MALVA, **Maluwe**/ **ſtaasjes-blaaden** / groejen aan de Heiningen en weegen, dit Kruid bloeit in de maand May. De Blaaden en de bloemen hebben een vermurwende, en rypmaakende kracht, ze *laxeeren* ook, en verzachten de pynen, ze zyn dienſtig tegen 't kolyk en den ſteen; uitwendig worden ze gebruikt tegens de verharde zwellingen, wonden die door brand veroorzaakt zyn en voor byen, en Horm ſteeken.

MALVA ARBOREA, HORTENSIS, Ro-

(*a*) *Ste. Remmes*; of *St. Remo*, en *Nizza* zyn ook byzondere Steeden, gelegen in Italiën, waarvan daan de Citroenen in meenigte koomen.

(*b*) Die men Zoomer vruchten noemt, om dat deze Boomen twee keeren 's jaars rype vruchten uitleveren.

ROMANA, Tamme Maluwe/ Roomſche-Rooſen/ Winter-Rooſen/ worden in de Hooven aangekweekt, haare Bloemen zyn van verſcheide verw; ze zyn dienſtig tegens de overvloedige maand-ſtonden, uitwendig tegen de geſwollen zynde Amandelen, en hals-verſweeringen, om in de Gorgel-wateren, te doen; als ook tegen de roode-loop.

MALVA VISCUS, Zie *Althæa.*

MALVATICUM JUNIPERINUM, is een uitneemend Genees-middel uit de *Roob Juniperi* gemaakt, het word aldus gemaakt: ℞. *Rob. Juniperi q. v.* ontdoet denzelven in *Sp. Vini:* dit middel is dienſtig tegens maag-drukkingen, zinkingen, en 't dryft den ſteen; het is ook goet tegens de ſcheurbuik en Peſt; als men des morgens een of twee leepels vol voor of na de nieuwe Maan gebruikt.

MAMMA, de Borſt/ en MAMMÆ, de Borſten / zyn verhevene deelen gelyk als kleine Bergen op de Borſten der Vrouwen, afſcheidende 't Melk-zap, zynde door den Schepper tot de voedinge der vrucht aldus geſchikt, en daar geplaatſt. By de Jufferen die huuw-baar beginnen te worden, groejen de borſten oogenſchynſchynlyk; en wel voornamentlyk als de maand-ſtondeu aanſtaande zyn: en dit noemt men dat zy haar bezuſteren. (*a*) Het binnenſte wezen der borſten beſtaat uit veele klieren, vaaten en vette kogeltjes; de klieren zyn in grootheit zeer verſcheiden, by noch bloejende jaaren zyn ze wit en in de ouderdom geel.

MAMMARIA VASA, de bloed-vaaten der Borſten/ zo worden genoemt de ſlag- en bloed-aderen die na de Borſten loopen.

MAMMARUM ABSCESSUS, een etter-gezwel der Borſten/ zulks ontſtaat uit 't verſtikte bloed in de borſten; men moet by dit gezwel de materie laaten ryp worden, en alsdan de daarin beſlooten zynde ſtof op 't ſpoedigſte na buiten laaten. Dikwils worden deze alle beide door de Natuur uitgewerkt, doch daar verloopen eenige daagen voor en al eer het geſchied, en ondertuſſchen moet de lyders groote pyn lyden; de opening geſchied dikwils op een bekwaame plaats (*a*) doch men kan deze ontlaſtinge des etters verhaaſten door een verzachtende pap uit *Rad. Althæa Lilior. albor. Malv. Branc. urſin. Violar. Sem. Fœn. Græc. Lini* &c. of men maake een pap uit boonen en vygboonen enz. of men ſmeere in plaats van deze daarop *Butyr. Sine Sale. Axung. Luc. piſc. Leporis, Porci.* of *Ol. Lilior. albor. Chamomill. Roſar. Scorpion.* &c. daar na legge men daarop *Attrahentia*, en alsdan openende, als 't *Emplaſtr. diachyl. cum Gumm. de Ammoniaco Unguent. Baſilic. de Bdellio*, onder deze kan men als de pyn al te heevig is, mengen *Ol. Hypericon. Lumbric. terreſtr. Hyoſciam. Crocus*, en *Theriaca.* Kan men met deze zyn oogmerk niet bereiken, zo gebruike men *Cauſtica potentialia* uit *Pix, Euphorb. Sagapen. Sal Tartari* met *Calx viv. Cryſtall. Lunæ, Butyr. Antimon.* doch op 't allerſpoedigſte word 't zelfde met een Lancet geopend: hier na moet de zweer gelyk men in 't vervolg zal aanwyzen, gezuivert, en genezen worden.

MAMMARUM CANCER, of CARCINOMA, de Kreeft of Kanker aan de Borſten/ heeft een en dezelfde oorzaak met de Kanker in 't algemeen, Ziet zulks op zyn plaats.

MAMMARUM DOLOR, de pyn der borſten/ deze word dikwils eenige maanden voor de baaringe beſpeurt: maar gelyk als deze ontſtaat uit een ſterke en overvloedige toevloed der Melk-ſtof, zo vergaat ze ook van zelfs als de Vrouw gezoogen word. Maar zo de pyn noch langer by de Vrouwen blyft, zo moet men inwendig gebruiken *diaphoretica fixa*, en uitwendig den *Sp. Vin. Camphorat.* of een warm zak-

(*a*) 't Is een zogenoemde *Phraſis* of ſchertzende Spreek wyze die onzen Schryver gebruikt; de Duitſchers zeggen Beſchweſteren en Schweſter betekend by ons Zuſter; zo dat zy op een ſchertzende wyze hier door zeggen ? dat Juffertje krygt Zusjes.

(*a*) Dat is de opening geſchied meeſt op een plaats als ze door de Natuur gemaakt word, zo goet, als of ze door den Konſtenaar daar toe verkoozen was; dit kan niet anders zyn, want alle ſwaare lichaamen die niet in haar eigen omkring behouden worden, zakken na het *Centrum*, of zy daalen zo lange tot zy ontmoeten lichaamen die harder zyn als zy, waarop ze genoodzaakt zyn te ſtuiten; even eens doet hier de etter hy zakt allengskens na beneeden, doorweekt, of doorknaagt na dat hy min of meer ſcherp is de vaaten, en zo raakt hy op de laagſte plaats na buiten.

zakjen uit *Herb. Abſinth. Chamomill. roman. flor. Sambuc.* &c.

Mammarum Erysipelas, de Rooze der Borſten. } deze
Fistula, de Fiſtel der Borſt/ }
worden als andere fiſtelen en Rooz' op de gewoonlyke wyze geneezen, Ziet zulks onder haare behoorlyke tytelen.

Mammarum Flacciditas, ſlappe verwelkte Borſten / om dezelve wederom ſtyf en hard te maaken, zo legge men dagelyks daarop geſtampte klim-blaaden, of *Folia Hederæ.* of *Cicutæ.*

Mammarum Fovea, een kuil of holte der Borſt/ is als veel ſcheuren in de Borſt, een groef of kuil maaken, deze word door 't *Emplaſtr. de Spermate Ceti*, als ook door 't *Unguentum de Tutia* geneezen.

Mammarum Inflammatio, een ontſteekinge der Borſten / om deze weg te brengen, zo gebruike men inwendig *Diaphoretica*, als *Antimon. Diaphoret. Simpl.* en *Martial. Lap. Cancror. flor. Sulphur. Myrrh. Sal. Abſinth. Centaur. min.* uitwendig beſmeer men de borſt met *Spirit. Vin. Simpl.* of *Camphorat.* of *Theriacal.* of men gebruike *Cataplaſmata*, en *fotus* uit *Radix Ireos. flor. Ariſtoloch. rot. Bryon. herb. Hyſſop. Roriſmarin. Sem. Carvi*, *Aniſi*, *Fœn. Græc. Bacc. Juniper. Croc. farin. Semin. Lin.* en *Lupinor* &c. by deze kan men noch doen *Repellentia* uit *Phlegma Vitriol. Acet. Sacchar. Saturni*, en *Minium.* Na de aanpryzinge van *DOLÆUS* word dit *Cataplaſma* zelden gebruikt of men ziet daar van een gewenſchte uitwerkinge

℞. *Herb. Roriſmarin.*
Salviæ,
Scord. ana M℥.
Bacc. Juniper.
Lauri ā ℥j℥.
Myrrh. ℥iij.
Sem. Bardan.
Cumin.
Fœnicul. ā ℥ij.
Croci opt.
Styrac. Calam. ana ℥ß.
Salis Ammoniac.
Tartari ā ℥j.

Hierby doe men *mic. pan. Tritic. Farin Fabar.* en maak dit alles met melk of zoeten wyn tot een *Cataplaſma*: waar by men na dat 't de omſtandigheeden vereiſchen, doen kan

Aq. Regin. Hung.
Elixir. Vitæ ana ℥j.
Camphor. ℥iij.
Spermat. Ceti ℥ij.
Miſce.

Mammarum Magnitudo Indecora, Borſten van onbehoorlyke grootheit/ of dat de Borſten al te groot groejen: gelyk als dit veroorzaakt word door goede ſpyzen en voedzelen, zo vermindert men zulks door 't houden van een ſtrenge Levens-wet, en wel voornamentlyk als men die Vrouwen ſterk laat zweeten: en als de maand-ſtonden ſterk vloejen; ook kan men daarby uitwendig gebruiken *Adſtringentia* uit *Gallæ*, *Flor. Balauſtior. Malicorium*, *Fol. Quercus*, *Prun. Sylveſtr. Alum.*&c.en wel voornamentlyk de *folia Hederæ arboreæ.*

Mammarum Oedema, een waterachtige-zucht of ſwellinge in de borſten.

Mammarum Scirrhus, een harde ſwellinge en
Scrophulæ, een kropachtige ſwellinge der Borſten/ deze volgen gemeenlyk, als zich een taie etterachtige ſtof in dezelve vaſt gezet heeft, en dat dezelve door het ontydig opleggen van *Adſtringentia*, en *Refrigerantia* in de *Pori* of *Tubuli* der Klieren allengskens *geinſpiſſeert*, en vaſt geworden is. Tegen deze toevallen, en wel voornaamentlyk tegen de *Oedema* zyn dienſtig *Major. Origan. Baſilic. flor. Lavendul. Virg. aur. Tanacet. Lupul.* &c. die men in Wyn of loog laat kooken; of men legt daarop *Emplaſtra*, *Empl. Oxicrocium*, *diaphoretic. Mynſicht. Hydropic. Auguſtanor. diaſulph. Rulandi*, *de Bacc. Lauri*, *de Gummi Ammoniaco* met 't *Ol. deſt. Succin.* of *Tartar. fœtid.* of *Guajac.* &c. *gemalaxeert* en warm *geappliceert.* Andere en voornaamentlyk de beroemde *MUYS*, gebruiken met een gelukkigen uitſlag 't *Emplaſtrum Stypticum Paracelſi*, waar door de ſwellinge in korte tyd *geſuppureert*, en van zelfs geopend word, in de opening word als dan deze *Balſamus Arcæi* gelegt, die aldus gemaakt word:

℞. *Axung. Ovis*
Gumm. Elemi,
Terebinth. Venet. ā ℥ij.
Olei Hyperic. ℥jß.
Ceræ ℥ij.
Santal. rubr. ℥j.
F. Balſamus.

De kropachtige en Scirrheuſe ſwellingen veroorzaaken meerder moejelykheit by de ge-

genezinge; want zy kunnen zeldzaam tot *Suppuratio* gebracht worden, en het is ook niet voorzichtig, dat men op dezelve ſcherpe middelen gebruike, hierom moet men bezoeken, of 'er met verzachtende en vermurwende iets kan uitgewerkt worden, beſtaande uit *Medulla Cervin. Vitulin. Adeps Gallinac. Anſerin. Butyr. Sine Sale.* Na deze zyn de *Reſolventia* dienſtig, als *radix Madragor. Cucumer. aſinin. Cepa, Gummi, Ammoniac. Bdellium, Galban. Opopanax, Unguent. Martiat. de Melilot. Unguent. de Cicut. Hildani*; of men maakt een plaaſter uit 't *Succus Cicutæ* met 't *Gumm. Ammoniac.* of men gebruikt de volgende plaaſter die gevonden word in de waarneemingen van *THONNERUS*:

℞. *Empl. diachyl. magn.*
de Melilot.
Ceron. ana ℥j.
Gumm. Ammoniac. in acet. ſolut. ℥vj.
F. Emplaſtrum.

Onder alle behouden de *Mercurialia* de eerſte plaats, als 't *Emplaſtrum de Ranis cum duplo of triplo Mercurio*, of een *Amalgama* uit *Mercurius* en *Saturnus*, of een dun *Linimentum* uit *Succus Solani* met *Lithargyr.* in een looden vyzel *geſubigeert*, ook is zeer goet een looden plaat, die van binnen met *Mercurius vivus* beſtreeken is.

MAMMARUM SOPHISTICATIO, als men weeke / hangende en ſlappe Borſten hard maakt / zo dat ze noch even eens zyn als die van de Maagden; men vind, deeze weeke Borſten by die Vryſters die haar kroontjen *geproſtitueert* hebben, en op dat ze nu op deze plaats zullen vertoonen, Maagden te zyn, zo geeft men haar den raad om te gebruiken een *Fotus* uit *Aqua Pini vivid.* of een *decoct.* uit *Alchimill.* en *Matricar.* &c.

MAMMARUM ULCUS, een verzweeringe der Borſt / daarby valt niet voor om aan te merken, want deze zweeren worden zo als alle andere *ulcera* in 't gemeen geneezen, Zie zulks onder den tytel *Ulcus.*

MAMMIFORMIS, MAMMILLARIS PROCESSUS, 't borſt of mam-wyze uitſteekzel / Zie *Proceſſus Mammillaris.*

MAMMILLA, betekend 't zelfde als *Mamma.*

MANATI, Zie *Lapis Manati.*

MANDIBULA, MAXILLA, 't kaakebeen / kinnebakken / deze zyn twee als 't bovenſte en onderſte, in dewelke gelyk als in ſteun-pilaaren, de overige deelen des aangezigts ingeplant worden; de *Maxilla inferior* of onderſte Kinnebak is beweegelyk, en beſtaat by kleine Kinderen uit twee beenderen, die by toeneeminge des Ouderdoms zo te zaam groejen, dat 'er qualyk eenig merkteeken van een te voren geweeſt zynde ſcheidinge beſpeurt word; 't is van gedaante als een boog, hard en ſterk, op dat 't by de kauwinge zo veel te meer krachten oeffenen kan. Het heeft op beide zyden twee om hoog klimmende uitſteekzelen, die men *Cornua* of hoornen noemt, van deze word de voorſte *Corona*, een kroon / en de andere *Condylodes*, of knokkel-achtig die met een kraakbeen overtrokken is genoemt. De *Maxilla Superior* of bovenſte Kinnebak is onbeweeglyk beſtaande uit elf beenderen die onder malkanderen door een *Sutura Harmonia* vereenigt zyn. (a)

MANDIBULÆ LUCII PISCIS, Snoektanden / of de tanden met 't onderſte kakebeen van de Snoek / deze worden tegens de pleuris, ontſtekinge, en moejelyke waatermaakinge zeer gepreezen; zy *reſolveeren* ook 't geronnen en verſtikte bloed.

MANDRAGORA, Mandragers-wortel / deze is tweederlei als *Mas*, 't manneken / die ook *Marion* genoemt, en *Fœmina*, 't wyfken / of *Thridacias* genoemt word. Het zyn groote dikke wortelen, zomtyds zoo dik als een arm, hebbende zomtyds de gedaante van het onderſte deel van een menſch: Ze groejen veel in Vrankryk omtrent *Montpellier*, en in Italiën op de *Pyrenæiſche* Gebergten; de markt-ſchreeuwers, bedriegers, en dat zoort van volk bedryven groote bygelovigheid en tovery met deze wortel; want zy vertellen, dat deze wortel maar op eene plaats, te weten op 't Galgen-veld te vinden, en dat ze aldaar zeer gevaarlyk uit te graven is: Ze zeggen ook dat zy by die gene die haar draagt, genegentheid en gunſt met onveranderlyk geluk veroorzaakt: Ze geven ook voor dat dezelve een geheimen Geeſt in haar heeft, (om dat ze zo als ze meenen uit het Menſchelyke Zaad haar oorſpronk heeft) en dat deze, als de wortel van ymand wel behandelt, en op een zekere tyd met wyn afgewaſſchen, en zuiver op een verborgene plaats gehouden word, zich in plaats van een *Homunculus* gebruiken laat, en dat de-

(a) De nieuwere Ontleed-kundige Schryveren toonen aan dat 't beſtaat uit 13. beenderen, Ziet *L. HEISTERI comp. Anatom.*

dezelve ook na begeeren geld, en andere koſtelykheeden geeft. Dit alles ſchynt van de Heidenen af te ſtammen, by dewelke ook *Circe* dit gewas gebruikte, het word hierom ook *Circæa* genoemt. Hier by dient nu dit aangemerkt te worden, dat dit ten (1) onzeker is, want niemand onder alle Kruid-beſchryveren hebben dit oit aangemerkt, dat ze maar onder den Galgen gevonden word, veel minder ten (2) dat dezelve zoude haar oorſpronk hebben uit 't Menſchelyke Zaad, of uit de pis; want de vraag is, of wel de opgehangene en gewurgde Zaad kan uitlaaten? boven dien is 't uit de *Phyſiologia* bekend, dat ook zulk Zaad 't welk buiten de wel *geproportioneerde* Zaad-vaaten is, zyne geeſtryke kracht uitwaaſſemd en zyne voort-teelende Kracht verlieſt. (3) zo zoude deze *Mandragora* veel eerder en beter op andere plaatzen, alwaar zo veel Zaad van Menſchen en Beeſten geſtort word, groejen moeten, 't welk oogenſchynlyk valſch is, veel minder kan dezelve door de pis groejen, want deze is meer een uitwerpzel, als dat daar door iets zoude kunnen uitgewerkt worden, 't is ook een zottelyk zeggen, dat deze wortel leeft, en een Stemme van haar geeft, daar 't nochtans aan den Allerhoogſten behaagt heeft alles zo ordentlyk te ſcheppen, dat 't niet te verbeteren is; maar aan de Kruiden heeft hy geen Dierlyk leven gegeven, en deze zyn 't alleen die een Stemme kunnen van haar geven, laat ſtaan dat 't aan den wyzen Opperheer zoude behaagt hebben, zulke *Miraculen* onder den Galgen te plaatzen, en wel tot diergelyken verbodene bygelovigheeden. (*a*) Deze wortel heeft een dof-makende en ſlaap-verwekkende kracht, ze word met veel voordeel gebruikt tegens de roodigheit en pyn der oogen, Roos, harde ſwellingen, krop-gezwellen enz.

MANDUCATIO, Zie *Maſticatio.*

MANGONIUM, zo word genoemt dat Konſt-ſtuk om de Genees-middelen te valſchen, zo dat de ſlegtſte voor de beſte gehouden worden.

MANIA, dolligheit / razernije / is niets anders als de hoogſte trap der razerny, doch nooit met koorts, maar meeſt met andere moejelyke toevallen vergezelſchapt. Deze Menſchen zyn zeer ſterk, en onbeſchroomt, zo dat ze zelfs yzere ketenen, waarmede zy gebonden zyn om te temmen in ſtukken breeken; zy ondernemen zonder vreez' een geheel leger aan te taſten. Daarenboven zo zyn ze ook zeer waakzaam, verdulden de grootſte koude, en den ſterkſten honger, en op andere tyden eten ze met groote begeerlykheit; ze zyn ook al te ſpraakzaam, en ſchreeuwen, of al te ſtil, zo dat men om zo te ſpreeken, geen een woord uit haar kan krygen. De naaſte oorzaak is een zeer onordentlyke beweginge der Geeſten, vergezelſchapt met woeden, en toorn, hiervan daan ontſtaat de ongeloofelyke ſterkte, 't geduurige waaken, 't verdraagen der koude, reegen, ſlaagen, enz. deze nu word veroorzaakt door toorn, liefde, geleden ongelyk, en ſchaaden, zorge, ontſtekingen, of eenige ziekte, als hooft en hert-pyn, drukkingen, of verſtoppingen der milt enz. zomtyds kan 't ook wel door 's Hoogſtens toelatinge van een bezetenheid des Duivels afkomſtig zyn, hierom worden ook deze *Obſeſſi*, en *Dæmoniaci* bezeſtene genoemt. (*a*) Tot de genezinge dienen in den beginne ſterke braak, en afgang-maakende middelen uit *Merc. Vitæ*, *Tartar.* eme-

(*a*) Zeer wel is dit van onzen Schryver aangemerkt, men zoude zeggen hoe is 't mogelyk! dat noch de gemoederen der menſchen; ja hoe kan 't mogelyk zyn! dat noch de gedachten der Chriſtenen die al zo veel Eeuwen herwaarts in Chriſtus School onderweezen, dat deze zeggen wy, met bygeloovigheid beſwangert zyn, doch wat is de reeden hiervan? niets anders, als dat 't blinde bygeloof vergezelſchapt met lujigheid, zyn woonſtede genoomen heeft in de woningen van veele onder 't gemeen: maar als deze by groote koomen te huisveſten, weten die 't *quaſi* te bewimpelen met de naam van nieuwsgierig; doch wat zullen wy zeggen; zelfs veele van die geene die opentlyk zyn aangeſtelt om Chriſtus Koningryk te verheerlyken, en 't ryk des Duivels te vernietigen, zyn noch, helaas! bezwangert met bygelovigheeden, ſchoon 't niet is in en over de *Mandragora*, neen maar 't zyn andere bygeloovigheden; die zy, ſchoon ze met de gezonde reden tegen gegaan worden, niet willen laaten vaaren, hoe zoude dan het Bygeloovig' gemeen, die minder doorzigt in zaken hebben, zich daar van konnen ontdoen.

(*a*) Men plag voor dezen veel te ſpreeken van deze bezetene, 't is ons meer als eens, zo wel hier, als in andere Landen ter beurte gevallen, dat men verhaalde diergelyken Menſchen gezien te hebben; ja men verhaalde wondere dingen van deze zo genoemde bezeetene, dat zy by voorb. deeze en gene vreemde tale ſpraaken die

zy

emetic. vitr. Antimon. Merc. dulc. Antimon. Purgant. Hellebor. alb. & nigr. Colocynthid. Croc. metallor. Turpeth. mineral. &c. by voorb.

℞. *Vitri Antimon. gr.* xij.
infund. in
Vini Rhenan. ℥ij.
Stent per noct. mane filtr. D.
D. S.
Braak-wyn op een keer.

℞. *Conſerv. Flor. Perſicor.* ℥j.
Merc. vitæ gr. iij.
Syrup. emetic. Angel. Sal. parum
D. S.
Braak-zuikerom op een keer te gebruiken.

Als door deze en diergelyke middelen de eerſte weegen gezuivert, worden daarna onder allen *Opiata*, *Saturnina*, en *Camphorata* voor de beſte gehouden, als *Nitr. depurat. Antimoniat. Vitriolat. Lap. prunell. Sacchar. Saturn. Camphor. Opium depurat. Cydoniat.* &c. by voorb.

℞. *Nitri Antimoniat.*
Cinnabar. Antimon. ā ℈ij.
Camphor. gr. xij.
Laudan. opiat. gr. iij.
M. S.
Verſterkend hooft poejer.

Tot 't uitwendige gebruik is ook dienſtig een latinge, ja zelfs zo lange tot de Lyders in flauwte vallen, en wel voornamentlyk de openinge van de ader aan 't voorhooft, om dat ze niet behoeft verbonden te worden, de *Fontanellen*, *Veſicatoria*, en *Setacea*, zyn niet minder van goede uitwerkinge, als ook de *Frontalia* uit *aq. Roſar.* gemengd met *Opium* en *Crocus*, als ook die van levendige Kreeften met azyn met *Nymph. alb. Papaver. Chamomill. Flor. Roſar. Verbaſc.* met *Aq. Spermat. Ranar. Solani* of *Plantagin.* &c. gemengt, of men maakt dezelve uit *Nucleor. Perſicor. Amygdal. amar. Sem. papaver. alb. Camphor. Sacchar. Saturn.* gemengt met zap uit Rivier-Kreeften, of men gebruikt 't *Unguent. Somnifer. ol. deſt. Camphor.* &c. Als *Specifica* worden aangepreezen, de Herzenen van een hond, toegerecht met Noote-moſchaat, Kaneel, boter, en zout, even op die wyze als men dezelve klaar maakt by een Kalfs-kop, Zie de *Miſcell. Natur. Curioſ. Dec. III. Ann. IV. obſerv.* 125. *pag.* 257. Ezels-bloed dat uit de ader tuſſchen de ooren gelaaten, gedroogt, tot poejer gemaakt, en tot een *drachma* in *aqua Anagallid.* gebruikt, of *Pulvis Secundin. primipar.* tot ℈j. in wyn; in de *Acta Lipſienſ.* 1686. *pag.* 556. word dit poejer beſchreeven

℞. *Lapid. Prunell. gr.* xv.
Camphor. gr. iij. tot v.
Laudan. opiat. gr. j.
F. Pulvis.
(a) M A-

zy nooit geleert hadden, en wat dies meer is, doch wy hebben ondervonden, dat die geene die hiervan zo veel verhaalden nooit aan haare beloften voldaan hebben, om ons genoegen te geeven, want ſteeds hebben wy gewenſcht den geenen te zien die zulke wonderen doen kon, 't zy nooit geleerde taalen te ſpreeken, of aan ons en ymand anders te zeggen, wat wy gedaan hebben in voorige tyden enz. zo als men van haar waande; doch terwyl wy dit nooit ondervonden hebben, en beſpeurende dat 't ſtryd met de gezonde reeden, en onzen Chriſtelyken Gods-dienſt, zyn wy, en een yder verplicht aan deze *bezetene* geen *zit-plaats* by ons te vergunnen: want anders zal de eene bezit hebbende lichtelyk noch ſeven andere by zich neemen die erger zyn als hy zelfs, (ik meen verkeerde denkbeelden).

(a) De MANIA of Dolligheid is een ziekte die men meerder ziet woeden zo onder menſchen, als dieren, in Landen die onder een warmeren lucht-ſtreek als deze gelegen zyn; 't is een ziekte die als ze recht aan 't woeden is, den Menſch met 't aller verwoedſte dier doet evenaaren. Zy brengt zomtyds zo wel de omſtanderen, als den Genees-meeſter in verlegentheit, en om dat men deze ziekte dikwils verkeerdelyk behandelt, zo worden 'er veele Lyderen ongelukkig gemaakt; want meeſt zoekt men deze ziekte te overwinnen met aderlaaten; doch door alle deze herhaalde laatingen word zelden 't gewenſchte oogmerk bereikt; dierhalven als men maar wel overweegt de oorzaaken, men zal ondervinden dat de dikwils herhaalde laatingen zelden of nooit goet zyn, ten waare men oordeelde dat de ziekte *ex abundantia humorum* ontſtaan was; doch de Schryveren zyn niet verſchillende in de *Cauſſa immediata* dezer ziekte, want zo zegt onzen Schryver dat de naaſte oorzaak is een onordentlyke beweginge der geeſten, de zelfde woorden byna gebruikt ook *MOEBIUS in Epitome Inſtitut. Medicar. p. m.* 252. *BLANCARD in Lex. Med. H. BOERHAAVE in Aphoriſm. de Cognoſc. & Curand. Morb. p. m.* 258. §. 1093. & §. 1119. en meer andere, maar veele onder de Genees-meeſteren zyn verſchillende in haare genezings-wyze. Een yder nu die deze ziekte wel kent, en wel onderſcheid met de daarby zynde toevallen, zal dezelve ook wel kunnen geneezen; en dewyl de oorzaak is een onordentlyke beweginge in de geeſten, zo volgt dat dezelve moet bedwongen worden door *motum ſiſtentia*, *Cardiaca Roborantia*, en *Reficientia* Zie *H. BOERHAAVE. Aphoriſm. de cognoſc. & Cur. Morb.* §. 1119. en 1126. Wy ge-

MANICA HIPPOCRATIS, een Hipo-kras-zak / is een piramids-wyze zak van linnen of laaken, Zie *Colatio.*

gebruiken hier *motum ſiſtentia*, ſchoon dezelve niet van den Hoogleeraar den Heer *BOERHAAVE* daar by zyn aangehaalt, want zyn Ed. ordonneert dezelve maar in ſterke friſſche vol-zappige en bloed-ryke perzoonen, doch wy hebben altyd ondervonden, dat, ſchoon deze ziekte voorvalt in ſwakke, uitgeputte, en verſlapte lichaamen, men evenwel die genees-middelen die men *motum ſiſtentia* noemt, gemengt met *Cardiaca &c.* mag gebruiken. Die geene die deze ziekte verkrygt *ex abundantia humorum*, mag op een keer zo veel bloed afgelaaten worden, als men oordeelt nodig te zyn, daar na moeten de *Motum ſiſtentia* en onder deze voornamentlyk de *Opiata* gebruikt worden, en wel in zo groote *doſis* dat de Lyder in ſlaap raakt; maar men moet omzichtig by deze behandelinge te werk gaan, niet dat wy daarmede zeggen willen, dat men zo naauwkeurig op de quantiteit van den *Opium* moet acht geven, neen, want dat kan onmogelyk by zulke gevallen wel waar genoomen worden, maar men moet zo lange met 't gebruik van den *Opium* aanhouden tot de Lyder in ſlaap raakt, en wel zoodanig dat hy ronkt, want zo lange dezelve noch geduurig, als hy een half quartier uurs geſlaapen heeft wakker word, of begint te zingen, te ſpreeken, of eenig misbaar te maaken, zo lange zyn de geeſten noch niet in ruſt, doch als de Lyder nu door den *Opium* in de ruſt geraakt is, dan is 't tyd om omzichtigheid te oeffenen, en zo de Genees-meeſter, en de omſtanderen nu verbaaſt, en verleegen zyn met 't geval, niet wetende wat te doen, gaat de lyder wezentlyk na de eeuwigheid, daarom is 't tyd dat men hier wel omzichtig te werk gaa, wil men des Lyders leven behouden, en lof daar van draagen; (het zal miſſchien van zommige maar als beuzelachtig aangemerkt worden, dat wy hier deze ziekte op zo een ongewoone wyze zo 't ſchynt willen behandeld hebben, doch niemand zyn wy verzekert zal zulks denken by wien eenigzints de reeden met de ondervinding gepaart is, want het geene wy hier over zeggen hopen wy te kunnen bewyzen met levendige getuigen) doch wy gaan wederom over tot ons beſtek; wy hebben zo even gezegt dat den Lyder door den *Opium* moet in ruſt gebracht worden, als hy nu in ruſt is, moet men hem niet wakker maaken gelyk zommige doen, doch 't is zeer kwalyk gedaan, neen, hy moet ſlaapen tot hy ten eene-maal van zyne ziekte genezen is: want de ſlaap is alleen de eenigſte behoudinge van zyn wel leven, 't geen hy noch te hoopen heeft; maar onder dezen ſlaap moet men geduurig na dat hy omtrent een, en een half of twee uuren geſlaapen heeft, in des Lyders of der Lydereſſen.

MANIODES, een Razerny/ die gelyk is aan de dolligheid.

MANIPULUS, een Hand-vol/ is een gebruikelyk woord in de Ordonnantien, dit word toegeëigend aan de Kruiden en bloemen en aldus M. getekend, het is zodanige quantiteit of maat als men met de hand beſlaan, of bevatten kan.

MANNA of SEMEN GRAMINIS MANNÆ, Manna/ is een klein wit zaad, 't welk van een zeker zoort van gras vergadert, en uit Polen, en Littauwe in menigte gebracht word, het is een aangenaame ſpyze als 't met melk en een weinig Kaneel-water gekookt word.

MANNA, beſtaat uit kleine witte ſtukken, als zuiker, maar weeker, en eenigzints kleefachtig, 't heeft een zoeten en vetten ſmaak; 't word meeſt uit Sicilien en Calabrien in dooſen gebracht, en hierom ook genoemt.

MANNA CALABRINA, Manna/ Hee-mel-brood/ Hemel-dauw en Honig-dauw/ deze

mond laaten in blaazen eenige vocht die ten dien einde lauw-warm hier toe gereed gemaakt is, waarvan de quantiteit niet wel kan bepaalt worden; want men laat dit doen naar maate men giſt, dat door de uitwaſſeminge en door de pis de vochten vermindert worden; wy laaten hier toe altyd gebruiken de *infuſio foliorum Thée*: de wyze op welke wy deze vocht aan de Lyders laaten inblaazen, is dusdanig, men neeme eene blikken-pomp zo als de wyn-koopers gebruiken tot 't proeven der wynen, deze word vol getrokken van die vocht die men wil laaten in blaazen, de pomp moet van vooren heel ſtyf, en met ietwes dat zagt is omkleed zyn, voor 't byten, en op dat de tanden van den Lyder niet in ſtukken gebrooken worden, als deze pomp van den eenen tuſſchen de tanden geſtooken is, zo houd een tweede de neuze en den mond van den Lyder geſlooten, en die geene die de met vocht opgevulde pomp tuſſchen de tanden gebracht heeft, blaaſt met gewelt 't water uit dezelve in de mond en keel des Lyders; 't welk zo t'elkens alle 2. of 3. uuren na dat men oordeelt dat de quantiteit der vochten in 't lichaam vermindert is, herhaalt moet worden, tot men eindelyk uit den geruſten ſlaap die zonder ronken zyn moet, en uit de pols beſpeurt, dat de geeſten bevreedigt zyn; en niet meer op een onordentlyke wyze bewoogen worden. Wy zeggen hier nochmaalen den geenen die 't ter beurte vallen mochte om diergelyken Lyderen te moeten behandelen, dat ze zonder vreeze op deze wyze voortvaaren, willen ze 't welzyn van haren evennaaſten behartigen.

deze Manna vloeit uit de takken van de *Ornus* en *Fraxinus*, gelyk de Gom uit de Kerſſen en Pruim-boomen, na dat van te vooren deze Boomen in de Honds-daagen met een mes open geſcheurt worden; en dit word genoemt

MANNA CORPORIS, behalven dit vloeit 'er noch een ander zoort uit de blaaden, 't welk

MANNA FOLIATA genoemt word, dit is klein en ingreinen; de te vooren genoemde beſtaat uit ſtukken als *Maſtix*, en hierom word ze ook genoemt

MANNA MASTICHINA; en om dat de andere koſtbaarder is, zo ſlaan de bedriegers deze door een zeef, om ze aan de eerſte gelyk te doen zyn; 't onderſcheid der Manna beſtaat alleen in de Landen waarvan daan dezelve gebracht word, want men heeft wel drie of vier zoorten, als (1) die van *Orient*, *Syrien*, *Perſien*, en Ooſt Indiën, en voornamentlyk van *Ceylon*, deze is heel zeldzaam en byna niet bekent: waartoe behoort de

MANNA MONTIS, die men zegt te groejen op den berg *Garganus* in *Apulia*. De (2) zoort is de *Calabriniſche* die op den Berg *S. Angie* gevonden word. De (3) zoort word uit *Cicilien* gebracht, deze is droog, fraai wit, en korrelig, de (4) is de Franſche Manna, genoemt *Manna de Briacon*, 't welk de ſlegtſte en onzuiverſte is. Doch de Drogiſten hebben gemeenlyk maar twee zoorten, als de beſte, en middelſte zoort, die ze of naa haar uitwendige aanzien, of ouderdom ſorteeren. De beſte is die geene die noch verſch, droog, licht, mooi wit en zoet van ſmaak is, en niet met groote klonteren, of kleine vuiligheden vervalſcht, en zo veel mogelyk in greinen is. De Manna heeft een zachte laxeerende kracht, en voert de gal af; de *doſis* is by de kinderen van ʒj. tot ℥ß. by oude perzoonen van ℥ß. tot ℥iij. en ook wel iv. de *Præparata* daarvan zyn *Electuarium diacaſſia cum Manna*, *Electuarium lenitivum de Manna*, *Syrupus Mannæ laxativus Schrœderi*, *Syrupus Mannæ*, en 't *Julapium diatartari Petri Caſtelli*, deze word in de Apotheeken der ſtad *Meſſina* en *Palermo* aangehouden, en op volgende wyze gemaakt.

℞. *Mannæ elect.* ℔j.
Galang.
Zingiber. *ā* ʒiij.
Infuſion. Roſar. ſolut. of
malor. Perſicor. ex No. IX præp. ℔iij.

laat deze te zaam in een dicht toe gemaakt glas 24. uuren *in balneo Mariæ digereeren*, daar op kooken, en *filtreer* de vocht, doe daarby:

Sacchar. alb. ℥viij.
Crem. tartar. ℥ß.

en laat 't kooken tot de *conſiſtentie* van een *ſyrupus*, doe alsdan daartoe *aq. Cinnamom. deſt.* ʒj. *olei Aniſi* ℈ß. *f. Julapium.* De *doſis* daarvan is ℥iij. om een uur voor het middag, of 't avond eeten te gebruiken. Men laat om 't beter te doen werken eenig zop daarop gebruiken. Deze Julep is zo zacht dat hy ook in plaats van een Clyſteer of *abſtergerend* genees-middel kan gebruikt worden; men kan denzelven in alle complexien, ouderdom, tyden en plaatzen, aanpryzen, hy werkt na verloop van drie, vyf of zes uuren zonder winden of pyn te veroorzaaken, hy is zeer nut en dienſtig in alle verſtoppingen, en geneeſt gelukkig alle ziekten der moeder, en milt verſtoppinge. Meer kan den Lezer in *BOCCONS Obſerv. I. en II.* zo over deze als over andere natuurlyke dingen zien.

MANNA LIQUIDA, **vloeibaare Manna**/ is een witte en eenigzints taje zap, als Maagden-Honig, hy vloeit in Perſien om *Alkair* en *Aleppo* uit een ſtekel-achtig Kruid, en in Aſiën uit zekere Eiken boomen, maar deze Manna is niet veel bekend, om dat ze niet tot ons gebracht word, hierom word in zommige Apotheeken een diergelyk mengzel uit de gemeene Manna, wynſteen, en water gemaakt.

MANNA MASTICHINA, Zie *Cedrus.*

MERCURII, is de *Mercurius dulcis Solaris.*

MANSORIUS, MANDUCATORIUS, Zie *Muſculus.*

MANUBRIUM, heeft twederlei beteekening (1) betekend 't een **hecht/ of de greep/ hand-vatzel/** van yder Anatomiſch, Chirurgiſch, en Chymiſch Inſtrument; (2) betekend 't ook een deel van een *Trepaan* met een vierhoekig gat, waarin de *Modioli* in de *Operatio* geſtooken worden.

MANUCODIATA REGIA, **Konings-vogel/** is een zoort van een Paradys-vogel hy word aldus genoemt, om dat de Indianen meenen dat deze vogel is de Koning der Vogelen.

MANUS, **de Hand/** is 't laatſte en onder-

derſte deel van den arm, waaraan de vingeren zyn, ze word gemeenlyk verdeelt in de voor- en na-hand.

Manus Christi, zyn een zoort van koekjens, beſtaande uit gekookte zuiker die in Rozen-water *geſolveert* is, hierby worden ook wel perlen gedaan, en worden alsdan genoemt

Manus Christi cum Margaritis of Saccharum Perlati, Paarel-ſuiker / word tot 't zoet-maaken van Juleppen gebruikt.

Marasmus, Marasmodes, een uit teerende Koorts / is een zodanige Koorts die allengskens de uitteeringe veroorzaakt, of 't is de hoogſte trap van 't *Febris Hectica*; Zie *Febris Hectica* en *Tabes*.

Marcasita, Marcaſite / is een onryp *Mercuriaaliſch* en heel vloeibaar metaal van verſcheide koleur; doch meeſt geelachtig, 't word anders gemeenlyk ook genoemt Bismuthum, Bismuth / doch deze naam behoort maar alleen aan die Marcaſite die uit de Tin-mynen komt. En om dat nu een yder metaal zyn eige Marcaſite heeft, zo heeft men veelderlei zoorten, als graauwe, ſwarte, geele, en deze in ronde, vierkante; en platte ſtukken: gemeenlyk zyn 'er twee of drie zoorten: als (1) Marcasita aurea, Goud Kies / beſtaande uit kleine ronde heel zware, en niet licht breekelyke Kogelen; (2) Marcasita argentea, Zilver-Marcaſit / deze is byna even eens van Figuur, maar minder geverwt de (3) is die geene, die uit de Koper-mynen gebracht word, beſtaande uit groote Kogelen, en zomtyds uit lang-achtige ſtukken. Boven deze is 'er noch een zoort van Koper-Marcaſite / die genoemt word Pyrites, dit is een ſware en gryze ſteen, verçiert met geele glinſterende vlakken en aderen, waaruit *Vitriool* gemaakt word. De bekendſte onder alle deze is de Tin-Marcaſite anders genoemt Bismuthum, ook Stannum Cinereum. Deze overtreft alle de andere zoorten in deugd, en ſchoonheit; ze word gemaakt uit Tin, wyn-ſteen, en Salpeter, men zegt dat de Engelſchen een weinig Koper daarby doen, waarvan ze een weinig rooder, of geelder is. Hiervan word 't *Magiſterium* en de *Flores Marcaſitæ* tot 't Blanketzel gebruikt

Marga Saxatilis, ſteen-merg / is een vette aarde die aan de tonge kleeft, ze word tuſſchen de klippen in de Bohemiſche-Gebergtens en in andere plaatzen in Duitſchland gevonden, en hierom ook Lithomarga, Stenomarga en Medull Saxorum genoemt: dit Steenmerg is of geheel rood, of geheel wit van koleur: 't ſtelpt het bloeden, geneeſt de wonden, het is ook dienſtig als ymand gevallen is, en zich gekneuſt heeft, het is goet tegens Been-breuken, opgeſtopte maand-ſtonden, en pyn die door den Steen veroorzaakt word: dit ſteen-merg word ook als een *Specificum* tegens de roode loop gepreezen. Uitwendig droogt 't als op de verouderde verſweringen gebruikt word. (*a*)

Margaritæ, Perlæ, Uniones, Paarlen / zyn kleine en gekorrelde ſteentjens, die of geheel rond, of hoekig, witachtig, en iets doorſchynende zyn, ze hebben een aardachtigen ſmaak eeven als de Paarle-moer waarin ze voortgebracht worden, ze koomen meeſt uit Perzien, Ooſt en Weſt-Indiën, hoewel 'er ook eenige in Lyfland en Boheemen geviſcht worden; De Paarlen zyn niets anders als de Eijeren der moſſelen waarvan ze afkomende zyn, en uit dewelke wederom andere moſſelen worden; men vind deze eijeren by haar van 't midden des maands July tot de helft van Auguſtus; want voor deze tyd hebben ze noch geene, en na die tyd hebben zy dezelve ook niet als haare eijeren uitgelegt, waaruit jonge moſſelen zyn voortgekomen, De Paarel, zo haaſt als dezelve van de moſſel uitgelegt is, groeit ſchielyk, breekt open, en word levend, en een jonge moſſel, hierom vind men ze ook buiten de moſſel heel zeldzaam die noch bruikbaar zyn; men plag dezelve in voorige tyden voor een uitmuntend hert-ſterkend genees-middel te houden; doch dewyl ze maar 't *acidum ventriculi* verzoeten, zo kan men aan denzelve geen grooter kracht als aan 't *Corn. Cerv. uſt.* of *Lapid. Cancrorum* &c. toeſchryven.

Marisca, Zie *Ficus*.

Marmaryge, het vuur dat uit de oogen ſpringt.

Marmelada, Marmelede / quee-vleeſch /

(*a*) Marga Saxatilis is een *Obvolvens*, en *Glutinans*, wy ordonneeren 't hierom in alle ziekten waarin deze *indicatio curativa* te pas komt, en wel voornamentlyk voor die vrouwen die de witte vloed hebben.

bleeſch/ is het queen-zap met zuiker tot een dikke *Maſſa* gebracht; deze is of *ſimplex* of *Aromatiſata*: zo heeft men

MARMELADA MAGNANIMA MYNSICHTI, die aldus gemaakt word: ℞. *Dyacydon. ſimpl.* ℥iv. *radix. Satyr. condit. Succolad. Ind.* ana ℥ij. *Pinear. mund. Piſtic. virid.* ā ℥j. *Caſtan. vino Malvat. coct. Nuc. Moſch. Ind. cond. Confect. Alkerm.* ā ℥ß. *olei expreſſi Macis* ʒij. *Gallæ, Moſchat. magiſter. Perlar. orient.* ā ʒj. *olei Cinnamom* ℈j. Mengd deze alle te zaam *F. Marmelada.* Deze voed, herſtelt de verloorene krachten, prikkelt aan tot de Venus-ſtryd, ze word 's morgens en 's avonds gebruikt, t'elkens zo veel als de groote van een Nooteмoſchaat.

MARMOR, een Marmer-ſteen / is een harde en gladde ſteen van veelderley koleur, ontfangende na dezelve verſcheide naamen; hierom word de witte en weeke Marmer-ſteen genoemt Albaſter / de ſwarte *lapis lydius*, de roode *Porphyrites*, de groene *Malakit*, de groen-geſpikkelde Serpent-ſteen. Hy word op verſcheide plaatzen in Europa gegraven, men vind denzelven in meenigte in 't Graafſchap *Idſtein* en *Wisbaden*; hy heeft een ſteen-brekende, en uitdryvende kracht.

MARMORATA AURIUM, Oor-ſmeer/ dat uit de kraak-beendertjens in den gehoorgang ſweet, en zich aldaar vergadert.

MARCOCOSTINUM, is de tytel van een *extractum*, of *Maſſa pilularum*, die MINDERUS uitgevonden heeft, ze worden dus genoemt om dat 'er by komt *Marum* en *Coſtus*.

MARRUBIUM, Andorn/ Malrow/ daar van word

ALBUM witte Andorn/ in de Apotheeken aangehouden.

MARRUBIUM NIGRUM, ſwarte Andorn / deze word niet in de Apotheeken aangehouden, hy groeit overal aan de wegen, bloeit in de maand July. De blaaden openen alle verſtoppingen, zuiveren en verſterken de maag, bevorderen de maand-ſtonden; als ze uitwendig gebruikt worden, zyn ze goet tegens de beeten der dolle honden, en voor de vyg-wratten. De *præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Syrupus de Praſſio*, en *ſpecies diapraſſii.*

MARS, zo word anders genoemt de Krygs-god; in de Genees-kunde word hier door 't yzer verſtaan, en hierom worden alle genees-middelen die uit yzer gemaakt worden *Martialia* genoemt; ziet dit breder onder de tytel *Ferrum.*

MARS DIAPHORETICA, ſweet-dryvend-yzer / is niet anders als dat de yzer-deeltjes vervult zyn met een vlug-zout, ℞. *Yzer-roeſt* en *Sal. Armoniac.* ana *q. v.* doet dit mengzel in een ſteene kolf, zet dezelve in een kleinen vuur-ooven, beplakt denzelven van onder met leem en teegelen zoodanig dat het vuur maar door eenige rooſteren of gaaten na boven toe ſchyne, zet op de kolf een blinden helm, en maakt in den beginne een zacht vuurtjen daaronder, verſterk 't allengskens zodaanig dat de boodem van de kolf gloejende worde, houd met deze trap der hette zo lange aan, tot gy geen rook meer gewaar word, laat de vaaten koud worden, en neemt den helm van de kolf, vergaadert de daarin vergadert zynde bloemen, ſmelt ze in zo veel water als daar toe nodig is, *filtreert* de *ſolutio* door een vloei-pampier en druipt daarin *oleum Tartari per deliquium*, of *ſp. ſalis Ammoniaci*, zo zal 'er onder in 't vat de *præcipitatio* gevonden worden, giet den daarop zynde *liquor* zagjens af, en laat 't *gepræcepiteerde* droogen. Het dryft 't ſweet, en 't is goet voor alle ziekten die uit een bedervinge der vochten ontſtaan zyn, het dryft ook zomtyds de pis, na de verſcheide geſteltheden der lichaamen, Het is zeer uitnemende in de *Melancholia hypochondriaca*, en derdendaagſche koorts de *doſis* daarvan is van ℈ß. tot ℈j.

MARSUPIALIS MUSCULUS, de beurs-Spier. (a)

MARTAGNUM, ASPHODELUS, goud-wortel / affodillen / wilde lelien / groejen in de Boſſchen en op de bergen, ze worden daarvan daan in de hooven verplant. Als men de wortel in wyn kookt en gebruikt, dryft ze de pis en de maandſtonden; uitwendig gebruikt wordende heeft ze een vermurwende kracht, ze word hierom tegens alle zoort van ſwellingen in de pappen gebruikt: de aſſche daarvan met honig gemengd is dienſtig tegen 't uitvallen der hairen.

MAR-

(a) deze Spier word ook genoemt MUSCULUS BURSALIS, en OBTURATOR INTERNUS; de innerlyke Stop-Spier / of draaijer.

Martianum pomum, betekend by *SUETONIUS* zo veel als *Pomum aurantium.*

Martius Panis, Marcepyn/ is een zeker *Confectio* uit Amandelen en zuiker.

Marum verum, Mastichina, Amber-kruid/ hiervan zyn de blaaden, die in 't gebruik zyn heel klein en groen, ze hebben een bitteren en viezen ſmaak. Dit is een zoort van Thym groejende in Vrankryk omtrent Toulon; de beſte blaaderen zyn 't, die niet oud, fraai groen, en noch met haare bloemen vermengt zyn, en een ſterken reuk van haar geeven. Ze worden zeer gepreezen tegens de beroertheid en andere zinkingen, hiervan zyn bekend de *Pilulæ marocoſtin.* en *Trochiſci Hedychroi.*

Maschalister, dus word genoemt het tweede wervelbeen van de borſt wervelen.

Maslach, zo word genoemt een te zaam gemengd, en by de Turken gebruikelyk genees-middel, waar mede zy haar tegen vechten, ſlaan, enz. wapenen, om dezelve zonder gevaar, en vreeze aan te vaarden. Men meent dat deſſelfs voornaamſte ingredient de *Opium* is.

Massa, beteekende eertyds 't Gerſten-meel met water en oly vermengd, 't welk een gewoonlyke ſpyze van 't gemeen was. Doch hedendaags beteekend 't alles dat uit veelderly dingen te zaam gemengd, dik, en tamelyk droog is, diergelyken zyn de veelderley zoorten van *Maſſæ pilularum.*

Massa Sanguinea, betekend by de Ontleed-kundige 't bloed in de ſlag- en bloed-aderen.

Massicots, Massichots, zyn zommige verwen uit 't lood-wit gemaakt, dat niet ſterk door 't vuur gebrand, maar gedroogt word.

Masticatio, de kauwinge/ is een natuurlyke verrichtinge, waar door men de harde ſpyzen met de tanden klein maakt, en 't ſpeekzel onder dezelve vermengd, op dat ze zo veel te bequaamer kunnen neer geſwelgt worden. Deze bezigheid word ook prima assumptorum præparatio, of de eerſte toe-bereidinge der ſpyze genoemt. Hierby valt voor een tweederlye verrichtinge: voor eerſt moeten de harde-ſpyzen van de ſny- honds- en maal-tanden klein gemaakt, en vervolgens met 't ſpeekzel bevochtigt worden, op dat de weegen glibberig gemaakt, en ze dus te gemakkelyker in de maag kunnen gebracht worden. En dus behoort 'er tot deze verrichtinge (1) 't *Objectum* de ſpyzen, en wel de harde want de zachte hebben 't kaauwen niet noodig, (2) de *Organa* de tanden, met de kake beenderen, Spieren, lippen en tonge, waarby ten (3) komt de nuttigheid ſtrekkende tot een bequaame nederſlikkinge, en gevolglyk gemakkelyker verteeringe.

Masticatoria, kauw-middelen/ zyn zulke genees-middelen die gekauwt worden, en met 't ſpeekzel de zondigende ſtof uitleiden, deze zyn *Fol. Tabaci, radix Pyrethr. Angelic. Olſenichii, ſemen Sinapi, Naſturt. Maſtich. Caryophyll. Cardamom. Cubeb. decoct. Salv. Pyrethr. ſuccus radicis Pyrethri, ol. Succin. Theriac. Mithridat. Confect. anacardin.* &c. Deze als ze gekauwt, of maar in de mond omgewentelt worden, maaken dat de *glandulæ ſalivales* van de geduurige bewegingen der kaaken gedrukt, en dat 't ſpeekzel ſterk daaruit geperſt word; ze zyn by uitneementheid goet tegen de beledigde kauwinge ontſtaande uit een lamheid van 't onderſte kake-been, tegens tand- en hooft-pyn.

Mastiche, Mastix, Zie *Lentiſcus.*

Mastichina, Zie *Marum verum.*

Mastoides, Zie *Mammiformis proceſſus.*

Mater, een moeder/ die een kind gebooren heeft.

Mater dura, 't Harde/ en
pia, 't dunne Herſſen-vlies/ ze worden ook genoemt *Meninges*, 't zyn de byzondere bekleedzelen die onmiddelbaar onder 't bekkeneel leggen, en de herzenen bekleeden.

Mater dura en Meninx crassa 't harde en dikke Herſſen-vlies / is een dik, hard, en 't allernaaſt aan de Herſſen-pan leggend vlies, 't welk de geheele Herzenen, 't rug-merg en de zenuwen omwikkelt, van boven word 't met de Herſſen-pan, door behulp van verſcheide vezeltjens vaſt gebonden, en na beneeden hangt 't zeer digt aan de beenen. De nuttigheid van dit vlies beſtaat hierin (1) dat 't de Herzenen, 't Rug-merg, en de grootere zenuwen bedekke, (2) dat 't verhindere, dat niet de Herzenen by een ſterke uitzettinge aan de naaſt geleegene beenderen geſtooten worden; (3) dat 't door zyne verdubbelinge verhoede, op dat niet de eene zyde van de herzenen van de andere,

re, of de voorſte van de achter-herzenen moge gedrukt worden, en ten (4) dat 't, het bloed in zyne holligheid opneeme, en mogelyk door zyn eige te zaamtrekking deſſelfs beweeginge bevordere.

MATER PIA, en MENINX TENUIS, 't dunne herſſen-vlies/ is veel teerder, en beſtaat uit zeer ſubtile vezeltjens, het omvat niet alleen de herſſenen, maar 't voert ook de ſlag- en bloed-aaderen heel zeker na de inwendige deelen, het is zeer nauw met 't wezen der herzenen verëenigt, zo dat 't kwalyk daarvan kan afgetrokken, of met een mes daarvan geſcheiden worden.

MATER HERBARUM, word de *Artemiſia* genoemt.

— METALLORUM, is de *Mercurius vivus.*

— PERLARUM, Paarel-moeder/ beſtaat uit groote, breede, van buiten graauwe en ongelyke, maar van binnen uit witte glinſterende ſchillen; hierby word op haare grootheit, dikheit, en gladdigheid gezien. Ze koomen in krachten byna met de paarlen overeen, men maakt daarvan 't bekende *ſpecificum antifebrile*, uitwendig word ze gebruikt onder 't *unguentum nihil.*

MATER UT SOL PATER, Zie *Argentum.*

— VIOLARUM, Zie *Viola Martia.*

MATRACIUM, is niets anders als een zak, waarin *gecalcineerde Tartarus* of ietwes anders is, de welke kruis-wyze doornaait is, op dat de *liquores* daarin in de kelder moogen *gereſolveert* worden. By *BLANCARD* beteekend 't een Chymiſch vat met een helm om te *ſublimeeren.*

MATRICARIA, PARTHENIUM, moeder-kruid / groeit niet alleen in de hooven; maar 't word ook aan de heggen gevonden, het bloeit in de maanden Juny, en July. Het kruid met de bloemen verdeelen, zuiveren, openen, en voeren af, ze dryven de maand-ſtonden, de na-geboorte, en de doode-vrucht, ze zyn goet tegens de duizelingen, en verdryven de koorts. Men heeft hiervan 't *Aq. deſt. ſal.* en *Syrupus.*

MATRISYLVA, word van verſcheide planten gezegt, als (1) van *Epatica ſtellata*, (2) van de *Caprifolium*, en (3) van de *Horminum.*

MATRIX, Zie *Uterus.*

MATULA, betekend gemeenlyk een Nacht-pot / pis-pot / en zomtyds word 't ook voor 't urinaal of water-glas gebruikt.

MATURATIO, de reppinge van een gezwel / hiervan koomen.

MATURANTIA, ryp-maakende middelen / dit zyn die middelen dewelke de ſtof die in de harde geſwellen zit ryp en tot etter maaken; als zaffraan, vygen, melk, honig, gekookte-uyen, was, pik, 't *Empl. de Cicuta, de Gummi Ammoniaco, de Galban. de Melilot.* &c.

MAXILLA INFERIOR, } Zie *Mandibula.*
SUPERIOR, }

MAXILLÆ FISTULA, een fiſtel of pyp-zweer in 't kake-been / word op de gewoonlyke wyze als een ander fiſtel geneezen.

MAXILLA IMMOBILITAS, de onbeweeglykheid van 't kakebeen / word na 't onderſcheid der oorzaaken op veelderley wyze geneezen, ontſtaat dierhalven dit ongemak, door een *luxatio*, moet dezelve herſtelt worden, is 't veroorzaakt door ſcherpe, en overvloedige zappen, zo zyn de *diſcutientia* dienſtig, men laat dan warm daarop leggen een zakjen uit *flor. Chamomill. Sambuc. ſem. Anethi,* &c. als ook 't *Aqua Regin. Hung. Apoplectic. Epileptic. Angelic.* en inwendig laat men gebruiken *Decoctum lignor. ſal. vol. Viperar. C. C. liq. C. C. ſuccinat.* deze volgende plaaſter zal ook van een goede uitwerkinge zyn.

℞. *Ceræ* ℔ij.
Reſin. ℔j.
Terebinth. ℥v.
Olei lini ℥ij.
Pulv. rad. conſolid. maj. ℥viij.
F. Emplaſtrum.

merkt men dat ze uit de ſcheurbuik ontſtaat, zo moet men altyd *Antiſcorbutica* daarby ordonneeren; doch ontſtaat ze uit een *convulſio* zo zyn inwendig dienſtig *Cinnabarina, pulv. ſpasmodic. eſſent. caſtor.* en uitwendig *Balſam. Peruvian. ol. deſt. Succin. Rutæ, Spicæ, Petrol.* &c.

MAXILLÆ LUXATIO, de uitleedinge van 't kake-been/ Zie *Luxatio.*

MAZATLI, Zie *Ananas.*

MEATUS, betekend gemeenlyk een gang / een weg: in de genees-kunde is 't een woord dat veele betekeningen heeft; het beteekend den weg, waar door de geeſ-

geeſten, zappen, vuiligheid, dampen, winden, enz. 't zy in of uit gaan. Dierhalven heeft *GALENUS* deze weegen verdeelt in zichtbaare, en onzichtbaare, in opene, en verborgene: onder de zichtbaare en opene worden de bloed-vaaten, pypen en kanaalen, buizen, en zweet gaaten getelt; alzo heeft ook *HEROPHILUS* den *Nervus opticus* of de oog-zenuw, een *meatus* of gang genoemt.

MEATUS AUDITORIUS, het gehoorgat/ is de kromme weg aan 't ſteen-been: van *BARTHOLINUS* genoemt.

MEATUS COCHLEARIS, de ſlak beenachtige gang/ COECUS de blinde/ CAPREOLARIS en TORTUOSUS, de gedraaide gang/ zyn gebruik is, om de lucht tot 't gehoor op te vangen, en 't oor-ſmeer in zich te behouden.

MEATUS GENITALIS, de zaad en geboorte-weg.

LACHRYMALIS, de Traanweg.

URINARIUS, de pis-weg/ Zie *Urethra*. De onzichtbaare en verborgene zyn zeer klein, en bezetten de buitenſte oppervlakte der deelen.

MECHOACANNA, witte Rhabarber/ is een groote en lichte wortel die in ronde en met veele kringen verçierde ſchyven uit Weſt-Indiën gebracht word, deze zyn in den beginne zo wel in als uitwendig zeer wit; en worden door den tyd grauw-achtig, deze wortel word ook anders genoemt Indiaanſche wilde wyngaart. Alſchoon deze wortel veel overeenkomſt heeft met de wilde wyngaart; zo is doch 't kruid een zoort van winde / deze blaaden hebben de gedaante van een Hert, het draagt kleine bezien. De beſte wortel moet uit en inwendig wit zyn, en uit fraaije, groote, en wel uitgedroogde ſchyven beſtaan, waaronder de ſwaarſte, en gom-achtige voor de beſte te houden zyn; deze wortel moet ook byna zonder ſmaak wezen. Ze word anders ook *Rhabarbarum album* genoemt. Zy purgeert zagjes alle waterachtige en ſlymerige vochtigheeden uit de darmen, en uit 't geheele lichaam, en wierd hierom in voorige tyden de purgeer-wortel genoemt, ze word 't meeſt gebruikt voor kleine kinderen om te *laxeeren*, want 't poejer is zonder ſmaak als meel; aan de zeer jonge kinderen geeft men van x. tot xx. grein aan grootere zij. en aan volwaſſene zij.

MECHOACANNA NIGRA, zo word de *Jalappa* genoemt, ziet zulks op zyn plaats.

MECONIUM, heeft tweederley betekening (1) betekend het de onzuiverheid of den drek, die in 't *Inteſtinum rectum* der ongeboorne kinderen gevonden word; hy word om zyn ſwarte coleur, om dat hy na maan-zap gelykend aldus genoemt, (2) betekend 't een zoort van Maan-zap, die uit 't geheele gewas geperſt of gekookt word, Zie, *Opium*.

MECONOLOGIA, de Beſchryvinge van den *Opium*.

MEDIANA VENA, Zie *Vena*.

MEDIANUM, MEDIASTINUM, het middelſchot/ is een dubbel-vlies 't welk de holligheid der borſten en de longen in twee deelen na de lengte verdeelt. Deſſelfs gebruik is, dat 't (1) de borſt in twee gelyke deelen verdeelt, op dat, als de eene zyde door ſtooken, op de andere de inademinge zoude kunnen geſchieden. (2) Houd 't, het hert met zyn zakjen om hoog (3) onderſteund 't die tot de maag en middelrift loopende vaaten.

MEDICA, Klaver rupſen / word aldus genoemt om dat de bladen na de Klaverblaaden, en de binnenſte hulzen na een rups gelyken, dit gewas word in de Provinçie *Languedoc* en in *Normandie* in meenigte aangequeekt om de beeſten daarmede te meſten.

MEDICAMENTUM, een geneeg-middel/ hier door word in 't algemeen verſtaan, dat geene, 't welk aangewend word om de gezondheid te herſtellen, en dezelve te behouden.

MEDICINA, de Geneeg-konſt / is een dienareſſe der Natuur, dewelke tracht om de verloorne gezondheid der menſchen door bequaame middelen weder te herſtellen, en de tegenwoordige te behouden.

De Genees-konſt word van *SENNERTUS* en van andere in vyf deelen verdeelt, waar van 't I. de *Phyſiologia* is, deze verklaart den gezonden ſtaat des menſchen, of alle natuurlyke verrichtingen zo wel der ziele als des lichaams: tot dit deel word met recht de *Anatomia* gebracht. II. De *Pathologia* deze leert de tegennatuurlyke geſteltheid des lichaams, of ze verhaalt de ziektens van 't zelve, als ook te gelyk derzelver oorzaaken en toevallen. III. *Semiotica*, deze verklaart de tekenen der gezondheid en ziekte. IV. *Hygiena*, leert:

Wet:

Wetten en Regelen om de gezondheid te onderhouden. V. *Therapeutica*, deze leert ons de *Diæt*, *Chirurgia*, en *Pharmacia*: Het *ſubjectum* of onderwerp der Genees-konſt is 't menſchelyke lichaam, of beter de geheele menſch, alſchoon zommige loochenen dat de ziele ziekten onderworpen is: het oogmerk of 't eynde is de gezondheit, deze is *Internus* de inwendige / doch deze is niet altyd onder de macht en kunſt des Genees-meeſters, want 't gezegde zal wel blyven:

Non eſt in Medico, ſemper relevetur ut æger,
Interdum docta plus valet arte malum:

Dat is:

Den Arts kan niet altyd der zieken ſmert verligten,
't Gebeurt wel, dat de kwaal niet voor de konſt wil ſwigten.

Word met 't woord *Curare* uitgedrukt; of *externus* de uitwendige word genoemt *Sanare*, gezond maaken, als men de verloorne gezondheid wederom herſtelt.

Eenige onder de Arabieren noemden de Genees-konſt, een kleine konſt doch aan deze roept de oude *HIPPOCRATES* met recht toe: *Ars longa*, *Vita brevis*, dat is: de konſt is lang, 't leeven kort: hierom mag men wel zeggen: *Quantum eſt*, *quod neſcimus*, o! hoe veel is 'er nog, dat wy niet weten.

MEDICUS, een Geneeß-Heer / een geleerde in de Geneeß-konſt / is die geene die zich in alle deelen en ſtukken der genees-kunde grondig geoeffent heeft, en aan de natuur, als een dienaar de hand rykt. De voornaamſte deugden en eigenſchappen van een goed Genees-Heer moeten zyn; dat hy is voor eerſt God-vreezende, ten tweeden moet hy bezitten een waare en grondige geleerdheid, ten derden vaardig in zyne bedieninge by de lyderen, ten vierden vlytig, ten vyfden vriendelyk, en zachtmoedig, ten zesden geduldig, ten ſevenden onbeſchroomt, en voornamentlyk by beſmetlyke ziektens, en eindelyk, ten achtſten moet hy zyn verſtandig. Doch als men met de Lantaaren van *DIOGENES* op den helderen dag de voornaamſte plaatzen door wandelt zal men maar weinige vinden die met alle de aangehaalde deugden begunſtigt zyn (*a*).

MEDITULLIUM, het middelſte deel van yder ding, ook de middelſte pit in de boomen.

MEDIUS, de middelſte / die in de midden is: in de Ontleed-kunde is

MEDIUS DIGITUS; de middelſte vinger aan de hand of de voet; en

MEDIUS VENTER, de middelſte-buik/ is de borſt zie daarvan *Thorax*.

MEDULLA, 't Merg / of de binnenſte vette en olyachtige deelen in de beenderen, als ook het inwendigſte deel aan yder ding, als 't merg in de boomen.

MEDULLA CEREBRALIS, 't binnenſte deel der Herzenen / is 't weeke en witte wezen der Herzenen, 't word van buiten met de *ſubſtantia Corticalis* of 't baſtachtige wezen overtrokken.

MEDULLA OBLONGATA, of SPINALIS, 't rugge-merg / 't herzen-merg / is een merg-achtig deel, van gedaante als een ſpons, en 't word om dat 't voor van de herzenen, en achter van 't witte wezen zyn oorſprong neemt, in de bodem van 't bekkeneel geplaats. Daarna gaat 't door 't groote gat van 't achter-hooft uit 't bekkeneel, en ſtrekt zich uit door de geheele lengte der rugge-graat, en word hierom 't rugge-merg genoemt.

MEDULLA SAXORUM, Zie *Marga Saxatilis*.

* MEGANSPHLANCHNUS, dus word genoemt die geene die groote en opgeſwollene ingewanden heeft.

MEL COMMUNE, gemeene honig / deze is twederly, de witte die in de zon uit de bye-koeken, van zelfs uitloopt, en Juffer-honig genoemt word, deze is de beſte; en 't geele 't welk boven 't vuur gehou-

(*a*) De toepaſſinge op dezen tytel van onzen Heer Schryver is na onze gedachten wat al te beweeglyk gedaan; doch yder heeft vryheid om op zyn tyd en plaats dusdaanig te ſpreeken, als de omſtandigheden 't vereiſchen, en als 't beſt met zyn gemoet overeenkomt; en wy ziende, dat 't geene 't welk zyn Ed. hier aanmerkt meeſt doelt op zyne Landgenooten in zyn tyd, en wel voornaamentlyk op de Genees-Heeren te Koningsbergen, alwaar zyn Ed. reſidentie was; zo hebben wy zulks overgeſlaagen, ons gelukkig achtende dat ons tot nu geen gelegentheit terbeurte valt, die ons noodzaakt, zulks in dier voegen te doen.

houden, en door een toe-gepunten zak of in een zeef uitgeperſt word. De Honig heeft een verwarmende, drogende, en zuiverende kracht, hy word hierom inwendig tegens alle borſt-ziekten en uitwendig in clyſteeren en ſtovingen gebruikt, de *Præparata* daarvan zyn verſcheide, als *Aqua Mellis*, *Spiritus*, *Tinctura*, en *oleum Mellis*. Zo worden ook de zeer beroemde Neurenberger Peper- of zoete koeken daar uit gemaakt op volgende wyze: Neemt Honig ℔j. Syroop ℥iij. laat deze kooken, tot ze bruin worpen, neemt klein geſneedene Citroen-ſchillen, Kardamom, Foelie van elks ʒj. peper ʒß. roggen en tarwen-meel van elks even-veel, maak daarvan een goeden deeg en bak heel zagjes de koeken.

MEL ROSARUM, **Roosen-honig** / word aldus gemaakt; ℞. *Roſar. Rubrar.* ℔vj. ſtampt dezelve tot een deeg, en giet daarop warm-water ℔vj. laat 't zo 24. uuren in *maceratio* ſtaan, giet 't door een zeef en doet daarby gezuiverde honing ℔vj. en kookt 't tot de behoorlyke dikte.

MELA, of MELE, **een tent-yzer** / is een Chirurgicaal Inſtrument, 't welk ook *ſpecillum* genoemt word, 't word uit zilver of yvoor gemaakt om de verouderde verſweeringen te beproeven.

MELANAGOGA, dus worden die purgeer-middelen genoemt, die de **ſwarte gal uytleiden** / deze zyn

Epithymum in infuſio van ℥ß. tot ℥j.
Polypod. rad. rec. van ℥ß. tot ℥ij.
Fol. ſenn. S. St. in gedaante van een poejer ʒß. tot iß.
in infuſio ℥ij. tot ℥ß.
extract. ℈j. tot ij.
Radix Hellebor. nigr. præparat.
in infuſio ʒij. tot ℥ß.
extract. gr. x. tot ℈j.

MELANCHOLIA, **de zwaar-moedigheit/ droefgeeſtigheid** / is een bedroefde toeſtand, als de Lyderen de eenzaamheid beminnen, vrees-achtig, en treurig zyn, zuchten en huilen, maakende haar zelfs beangſtigt en benaauwt, ja 't gaat zo ver, dat ze zonder overdenkinge de hand aan zich zelfs ſlaan, op dat ze maar uit haar elende verloſt worden. De naaſte oorzaak dezer ziekte is een heel droevig en vrees-achtig denkbeeld, 't welk in de levens-geeſten ingedrukt, en van haar geduurig wederom vernieuwt word. Hiertoe geven aanleidinge 't verlies van tydelyke goederen, gewetens-angſt, overkoomend ongeluk, van gelyken eenige ziekten, als milt-verſtoppinge, raauwigheeden in de eerſte weegen, wormen, *Scirrhus* der lever of milt, en darm-ſcheil. In de genezinge dezer ziekte (zonder aan te haalen wat een prediker hier by doen moet) moet men op de geſteltheid der eerſte weegen acht geven; de verſtoppingen en *Scirrhi* weg-neemen, de wormen dooden en uit-dryven. Na deze moet men gebruiken *Analeptica* als *Vin. Rhenan.* of *Hungaric. Borag. Bugloſſ. Meliſſ. Tunic. Ambr. Confect. Alkerm.* &c. als ook *Eſſent. Fumar.* met de *Eſſentia Martis* en *tinct. Croci*. De *Salina* zyn hier ook van een byzondere nuttigheid, deze zyn *Crem.* en *Cryſtalli Tartari, Tartar. Vitriolat. ſal. Abſinth. Tartar. Fraxin.* &c. *ECKARD* in de onwaardige Doctor pryſt heel ſterk *eſſent. ſalis Ammoniaci martial.* of ook eenige grein *vitriolum martis* als vj. of vij. Onder allen hebben de *Abſorbentia*, en *Aperientia* de eerſte plaats, als daar zyn de *martialia*, gelyk de *Crocus Martis Aperitiv. Cinnabar. antimon.* en *nativ. Corn. Cerv. uſt. lap. Cancror. rad. Ari* met *ol. deſt. Cinnamom*: of *Lign. ſaſſafras* &c. By voorb.

℞. *Corn. Cerv. uſt.*
Rad. Ari ana ℈ij.
Croc. mart. aperitiv.
Matr. perlar. ā ʒß.
Croci ℈ß.
F. pulv. S.
Openende poejer.

Men kan ook in de *Paroxiſmus* gebruiken 't *Opiatum antimelancholicum* van *GULDENKLEE*, 't welk hy zeer ſterk aanpryſt, de Beſchryvinge daar van is als volgt:

℞. *Confect. de Hyacinth.* ʒj.
Alkerm. ʒß.
Lapid. Bezoard. ℈j.
Smaragd. præp. ℈ij.
Corn. Alcis ſ. ign. ʒj.
Magiſter. ſuccin. alb.
Corallor. rubr.
Perlar. ā ℈j.
Spirit. Roſar.
Rubi idæi.
Lilior. convall. ana gt. xiij.
Syrup. flor. Pæon. q. ſ.
Fiat. Electuar.

De *doſis* daarvan is van een half tot een *drachma*.

MELANCHOLIA HYPOCHONDRIACA, Zie *Malum Hypochondriacum.*

MELANCHOLIA MULIERUM, Zie *Nymphomania.*

MELANTERIA, Zie *Chalcitis.*

MELANTHIUM, zo word genoemt 't kruid waarop 't **Nardus-zaad** *Nigellæ ſemen* groeit: dit kruid groeit omtrent twee voeten hoog, hebbende dunne gekorvene groene blaaden, dragende groote wit-blaauwe-bloemen, na dewelke 't zaad dat in een zaad-huisjen beſlooten is, te voorſchyn komt, het zaad is zeer ſwart, hoekig en rond, hebbende een ſcherpen ſmaak, en ſterken reuk, 't word anders ook genoemt de **Roomſche Coriander**/ zo om zyn ſterken reuk, als ook om dat 't eertyds uit Italien kwam; gelyk als 't ook noch daarvan daan gebracht word, het is veel beter als dat zaad dat van Bambergen, en Neurenberg gebracht word: het moet zyn verſch, dik-korlig, en wel uitgegroeit, en van een ſpeceryachtigen reuk. Het bevordert de maand-ſtonden, en de zuiveringe na de baaringe, het vermeerdert de melk, het dood de wormen, en 't word uitwendig tegens de zinkingen in de ſnuif-poejers gebruikt.

MELAQUETTE, dus word genoemt de vrucht van de Campeſche-boom, die onder de Chocolade gebruikt word.

MELAS, is een zoort van ſchurft, als de afvallende ſchilfers zwartachtig zyn: deze word als de *ſcabies* geneezen.

MELEAGRIS, FRITILLARIA PRÆCOX, **Kiwits-eijeren / Kiwits-bloemen**/ word in de hooven aangekweekt, de ſterke reuk van deze bloem ſtelpt 't bloeden der neuze, 't gedeſtilleerde water verdryft de zoomer plekken aan 't gezicht en van de handen.

MELICERIA, de waterachtige ſtof in de verſweeringen.

MELICERIS, **een Honing-geſwel**/ is eene in haar eigen vlies of blaasjen beſlootene ſwellinge, waarin de Stof na de honig gelykend, en daarvan draagt 't zelfde ook zyn naam; de oorzaak en de geneezinge zyn met *Atheroma* overeenkoomende, Ziet zulks op zyn plaats.

MELICRATUM, **Honig-water**/ of **meede.**

MELILOTUS, TRIFOLIUM ODORATUM, SAXIFRAGA LUTEA, **welriekende Klaebren/ melooten/ geele Steen-breek**/ groeit op ſteen-achtige plaatzen, bloejen den geheelen Zoomer. Zy verzachten de pyn en buik-wee; dienen uitwendig tot de ſwellingen, Builen, roode-oogen, enz. de *præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Emplaſtr. de Meliloto* en *Oleum.* Het zeer beroemde *Emplaſtrum de Meliloto* word na de beſchryvinge in 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum* op volgende wyze gemaakt:

℞. *Flor. cum fol. Melilot.* ℥vj.
Chamomill.
Fol. Abſinth.
Majoran.
Bacc. Laur.
Rad. Alth.
Sem. Fœn. Græc. *ā* ℥iij.
Ammeoſ.
Apii
Cardamom.
Caſſ. lign.
Rad. Cyper.
Ireoſ. Flor.
Spic. Nard. Ind. *ā* ℥jß.
Fic. pingu. No. xij.
Gumm. Ammoniac. c. acet. depur. ℥x.
Bdellii
Styrac. Calam. depur. *ā* ℥v.
Ceræ Citrin. ℥vj.
Reſin. Pini
Sev. Hirci *ā* ℥ijß.
Ol. Majoran.
Nardin. *ā* ℥iij.
Terebinth. ℥jß.

Laat 't *Gummi Ammoniac. Bdellium* en *Terebinthinum* ſmelten, doet dan daarby 't *Cera Reſin.* en *Sev.*, als deze door opkokinge in de Oly wel vermengd, en wederom een weinig koud geworden zyn, zo doet 't overige *gepulveriſeert* daarby, en eindelyk de tot een pap geſtampte vygen *f. Emplaſtrum.*

MELIGUETTE, word van de Franſchen genoemt die vrucht, waarin de *Grana Paradiſi* groejen.

MELISSA, **Meliſſe / Citzoen-Kruid / Limoen-Kruid / Byen-Kruid**/ word in de Hooven aangequeekt; het is dienſtig tegen de duizelingen, beroertheid, lammigheid, en voornamentlyk tegens de blaazingen en moeder-plaag, 't dryft de maand-ſtonden, en na-geboorte: uitwendig word 't gebruikt tot moeder-baaden, en tegen vergifte ſteekingen van Horzelen, en Byen, *præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillat. Aq. cum*

Vin. Spiritus, Oleum, Extractum, Conſerva, Syrupus en *Sal fixum.*

MELO, een Meloen/ dit gewas word in de Hooven aangequeekt, ze bluſſchen de hette en dooden ook de breede wormen; maar veroorzaaken ook t'effens de koorts, en den loop. ten zy dat ze met peper, en een goed glas wyn verbetert worden, de Meloenen worden anders ook na dat ze van verſcheide Figuur en groote zyn,

MELOPEPONES genoemt, waarvan 't Zaad onder de vier groote verkoelende Zaaden geteld word; de flym die met gerſten-water hiervan gemaakt word, is zeer goet in de koortzen voor den dorſt, als ook voor dén hoeſt, en uitteeringe.

MELOCHITES, betekend 't zelfde als *Lapis Armenius*, Ziet deſſelfs beſchryvinge onder den Tytel *Armenius.*

MELOSIS, dus word genoemt die Heelkundige arbeid, als 'er met een tenteeryzer na de geſteldheit der wonde gezocht word.

MELOTIS, een klein Oor-tent / een klein Proberr / 't welk van de Heel-meeſters tot de gebreeken der ooren gebruikt word.

MEMBRANA, een vlies / is een witachtig, dun, zacht en breed, of uit malkander verſpryd of verbryd deel: de meeſte, ja wel alle vliezen, worden gelyk als een weefzel uit draaden of vezeltjens, die zeer wonderbaarlyk door malkanderen loopen gemaakt. De *Membrana* of vliezen zyn (1) dienſtig om andere deelen te bedekken, (2) op dat daaruit zekere vaaten en pypen mogen gemaakt worden, (3) dat ze de deelen doen aan malkander hangen, ten (4) dat zy de plaats onderſcheiden, en ten (5) op dat daar door 't gevoel voortgezet worde.

MEMBRANA ADIPOSA,
CARNOSA, en ook
MUSCULOSA, het roode vleeſch-vel / of de vleeſch-achtige huid / word ook PANNICULUS CARNOSUS genoemt dit is een pergament-achtig deel, 't welk onder de huid 't allernaaſt aan 't vet gelegen is, en dat op veele plaatzen met veele vleeſch-achtige vezelen zich vereenigt, maar in 't overige gelyk 't na een vlies of pergament.

Wegens 't daaronder gegroeide vleeſch word 't ook genoemt de vleeſch-huid / van zommige word 't genoemt 't vet-vlies / want 't is een gemeene ſtut, waar aan 't vet hangd.

Andere noemen 't een gemeene huid der Spieren / om dat 't onmiddelbaar op de Spieren geleegen is, en aan dezelve over al tot een dekzel verſtrekt, zommige willen dat dit vlies onderſcheiden is (*a*), deſſelfs gebruik is (1) om de onder leggende deelen te bekleeden (2) om de vet-blaasjens te houden (3) dat 't in plaats van de vlees-achtige deelen helpe te zaam trekken, en dat 't den aart der Spieren aanneemt.

MEMBRANA ARACHNOIDES, is een zeer teder en doorſchynend vlies, hebbende zyn zitplaats tuſſchen beide de Herzen vliezen, 't is te zaam gehegt met 't dunne Herzen-vlies, en de herzenen in 't opperſte deel der herzenen, 't klimt door 't groote gat des achter-hoofts na de lengte van 't rugge-merg beneeden-waarts.

MEMBRANA LACTEA, Zie *Meſaræon.*
TYMPANI, Zie *Tympanum.*
URINARIA, het pis-vlies der vrucht/ Zie *Alantois.*

MEMBRUM, betekend gemeenlyk een lid / 't welk uit veele deelen beſtaat, als een hand, voet, oog enz.

MEMBRUM VIRILE, 't Mannelyke lid / Zie *Penis.*

MEMORIA, 't geheugen / is die werkinge der Geeſten, waar door de denkbeelden die door de Zintuigen aangenoomen zyn, behouden, en ter bequamer tyd weder weggelegt worden.

MEMORIA LÆSA, 't beledigde geheugen / dit word gemeenlyk op driederlei wyze beledigt: als (1) dat men ietwes heel ſwaar overdenkt, en dat men 't zelfde daarna wel, en zonder te vergeeten, onthoud, (2) dat men alles zeer ſchielyk be-

(*a*) Onzen Heer Schryver maakt zo als 't ſchynt geen onderſcheid in de vliezen, want zyn Ed. zegt MEMBRANA ADIPOSA, CARNOSA, MUSCULOSA en PANNICULUS CARNOSUS, en gebruikt maar alleen 't eene duitſche woord vlees-achtig vlies/ doch MEMBRANA ADIPOSA noemen wy 't vet-vlies/ en dit is een ander vlies als de *Membrana Carnoſa* of *Panniculus Carnoſus.* De groote Ontleed-kundige van onze Eeuwe heeft zeer wel aangemerkt dat dit vlies maar alleen gevonden word by de Beeſten om daar door de vliegen te verdryven, en dat 't aan den menſch niet is; Ziet de nauwkeurige Beſchryvinge over de vliezen in deſſelfs *Compend. Anatomic.* §. 201. tot 203.

begrypt, en daartegen ook ſchielyk wederom vergeet. (3) dat men niets begrypen, of onthouden kan. De Hooft oorzaak dezer ziekte is in de Geeſten, doch zodaanig dat ze in 't eerſte geval traag en verdrietig, in 't twede al te vlug, en te levendig, en in 't derde ontbreeken, of al te traag zyn. De neven oorzaaken zyn een natuurlyke bolle-geſteltheid, dronkenſchap, misbruik van uijen, en knoflook, al te lang ſlaapen, lui en leeg loopen, ſterke *Exercitia* in een *Venus-School*, overmatig ſtudeeren, en by oude de natuurlyke verminderinge der krachten: als ook verſtoppingen, en loopende zinkingen des hoofds, ſwaare vallen, verwondingen, kneuzingen, *Paralyſis*, *Apoplexia* &c. In de genezinge moet men alleen trachten de neven oorzaaken weg te neemen, en dus moet men de Geeſten te hulpe koomen door *Analeptica*, als goede wyn, *Spirit. Lilior. Convall. Lavendul. Anthoſ. Roſar. Pomor. Confect. Alkerm. Anacardin. Conſerv. Meliſſ. Majoran. Lavendul. Cinnamom. Nuc. Moſch. Cardamom. Cubeb. rad. Acori condit. Spec. diamoſch. diambr. Elixir Cephalic. Sp. Vitriol. Cephalic. Eſſent. Serpilli Saſſafrat.* HILDESHEIM pryſt deze *Eſſentia* by uitnemendheit om 't geheugen te verſterken.

℞. *Fol. Betonic.*
Lavendul.
Roriſmarin.
Salviæ.
Flor. Roſar. rubr. ana Mj.
Nucis Moſch.
Piper. Long.
Galang.
Cyper. rot. ā ℈iv.
Caſtor. ʒij.
Nuc. Indic.
Myrrhæ.
Thuris ā ʒiij.
Croci ℈ij.

Infundeer deze in *Spirit. Ceraſor. ā q. ſ.* laat ze *digereeren*, en *filtreert* de *Eſſentia*; hier mede worden de ſlaapen van 't hooft, Neuze en de nek geſmeert. Is 'er ook by een traagheid der Geeſten, zo gebruike men *Excitantia* of de reeds aangehaalde middelen, die ook in de gedaante van een Balzem, Kruid-muts, en Hooft-bad voorgeſchreeven kunnen worden: by voorb. *Ol. deſt. Lavendul. Rutæ, Lign. Rhod. Roſar. Spic. Cinnamom. Caryophyllor. Angelic. Succin. Nuciſt. Balſam. peruvian.* &c. *Ambr. Moſch. berb. Majoran. Betonic. Meliſſ. Origan. Polium montan. Fol. Lauri, Flor. Lavendul. Lilior. Convallior. Stœchad. Arabic. Primul. veris*, deze kunnen in water of wyn gekookt worden; als ook *Herb. Mari, Baſilic. Flor. Roſar. rubr. Tiliæ, rad. Ireoſ. Flor. Lign. Rhod. Agalloch. Succin. alb. Opobalſam.* &c. De al te vlugge Geeſten verhelpt men met *Crocata*. En eindelyk moet men ook de geſteltheid der eerſte weegen gade ſlaan, hierom gebruikt men zomtyds *Alterantia*, en zomtyds *Aperientia*, *Vomitoria*, en *Purgantia*. Als *Specifica* worden aangepreezen *Cubebæ*, *Cardamomum*, *Succinum*, *Thus alb.* en *Ambra*; *MONTAGNANUS* pryſt de volgende pillen, die van hem genoemt worden *Bonum Secretum ad Memoriam*, met deze heeft hy een geleerd Man van wien 't geheugen geweeken was, op een wonderbaare wyze herſtelt:

℞. *Calaminth.*
Caryophyll.
Cubeb.
Maſtich.
Nuc. Moſch. ana ʒß.
Ambr. ℈j.
Moſch. gr. v.
cum
Succo Majoran. q. ſ.
F. Pilulæ.

Van deze laat men de lyderen alle avonden als ze te bedde gaan, en 's morgens een dubbele *doſis* gebruiken, waarop ze 3. of 4. uuren moeten vaſten. Hierby behooren ook de *Placentulæ Senectutis* van *BOCCON*, die hy in zyne fraaje aanmerkingen over deze en gene natuurlyke dingen p. 402. aldus beſchreeven heeft

℞. *Catechu* die root-achtig is.
Sacchar. Cand. ana ʒiß.
Baniglia gr. xv.
Badiani gr. vj. of viij.
Zedoar. gr. vij.
Balſam. Copaiv. gut. viij.
Ambr.
Moſch. ā gr. vj.

Zomtyds word in plaats van de *Zedoria* daar by gedaan *rad. Caryophyllat. montan. gr. xx.* maakt uit deze alle met *Tragacanth. in aq. Roſar. Solut.* koekjens waar van yder de ſwaarte van een *Scrupel* heeft, hiervan kan men drie, in drie keeren 's daags laaten neemen, en dezelve zo lange in den mond houden, tot ze geſmolten, en in de maag gevloeit zyn.

MENDOSA, of SQUAMEA SATURA, de ſchub-achtige naad / deze ziet men aan de ſlaap-beenderen alwaar ze vereenigd zyn met 't voorhoofts-been.

MENINGOPHYLAX, een herzen-beſcher-mer / is een Chirurgicaal inſtrument, dat in de hoofd-wonden gebruikt word, men vind deſſelfs gebruik en af beeldingen by *SCULTETUS.*

MENINX, MENINGES, Zie *Mater.*

MENS, 't gemoed / de onſterffelyke Ziele / ook ANIMA IMMORTALIS, heeft tot haar eigenſchap de onſterffelykheit, en dat ze uit geen ſtoffelykheit beſtaat de onſterffelykheit derzelve word op verſcheide plaatzen in de H. Schrift beweezen, als *ECCLESIAST. XII.* v. 7. *SAPIENT.* III. v. 1. en 4. *APOCALYPS.* VII. v. 15, 16. *MATTH.* X. v. 28. *LUC.* XVI. door de Hiſtorie van den ryken man, en den armen Lazarus. De onſtoffelykheit kan men bewyzen uit *GENES. Cap.* II. v. 7.

MENSA, een tafel / de throon / of 't breede en bovenſte deel der maal-tanden.

MENSTRUUM, heeft twederlei betekening: I. betekend 't by de Chymiſten een oplos-vocht / ſcheide- of ontdoenende vocht; hieronder word yder vloeibaar of hard lichaam verſtaan, 't welk ten aanzien van zyne *Configuratio*, 't weeſzel der te zaam geſtolde, aldus doordringen kan, dat 't of geheel, of voor een gedeelte het binnenſte weezen van 't zelfde ontdoen kan, en wel aldus dat de deeltjens van 't ſcheivocht haar met die van 't te zaam geſtremde lichaam zomtyds heel naauw vereenigen; en zomtyds op de bodem van 't glas in zeer kleine deeltjes verdeelt, of *præcipiteere.*

De Schei-vochten worden in UNIVERSALIA, of algemeene / dewelke zonder onderſcheid alle lichaamen in haar eerſte Stof ontdoen; en in PARTICULARIA, of byzondere / die maar byzondere lichaamen ontdoen verdeelt. Het eerſte zoort van ſcheivocht word van veele gehouden voor een *Non-ens*, dat is voor niets: Maar het *Menſtruum particulare* word in drie zoorten verdeelt, onder de eerſte zoort behooren (1.) de *Aquea* of waterachtige, als 't *Aqua Simplex* en *deſt. Ros majalis, aq. pluviæ, Nivis, Lac, Cereviſia* &c. (2.) de *Oleoſa*, en *Sulphurea*, als *Sp. Vini* en alle *Spiritus inflammabiles* uit de *Vegetabilia*, als *Ol. Amygdal. dulc. Hyoſciam. Nucum. Baccar. Lauri, Aniſi, Terebinth.* &c. (3.) de *Salina*, hieronder behooren zo wel de de *Acida*, als *Alcalia*: *Acida* zyn *Succus Citri, Berber.* als ook de Azynen, *Spirit. Formicar. Acidus, Vitrioli, Salis, Nitri, Aqua Fortis* en *Regia*; de *Alcalia* worden in *fixa* en *Volatilia* verdeelt; de *fixa* zyn *Sal. Tartari, Nitri, Ciner. Clavell.* en de *Volatilia* zyn *Sal. Corn. Cervi, Urinæ, Spirit. Sal. Ammoniac.* &c. Eindelyk behooren 'er noch toe de *Salia Salſa*, deze ontſtaan uit de vermenging van 't *Acidum*, en *Alcali.* II. betekend 't de maandelykſche ontlaſtinge by de Vrouwen / die anders ook genoemt word SANGUIS MENSTRUUS, MENSES, PURGATIO MENSTRUA, en TRIBUTUM LUNARE. Deze is 't overvloedige bloed, 't welk by die geene die tot 't Kinder-baaren bequaam zyn, uit de ſchaam-deelen gedreeven, en uit dezelve *geexcerneert* word. Deze maandelykſche bloed-vloejinge neemt haar begin gemeenlyk in 't 13. of 14. Jaar, en herhaalt daarna alle maanden haare ontlaſtinge, tot dat ze eindelyk volgens de natuurlyke loop omtrent 't 50ſte Jaar te rug blyft (*a*), en daar door aantoont, dat zy alsdan niet meer in ſtaat zyn om Kinderen te baaren. (*b*) De Stof van deze vloejinge is

(*a*) Zo verſchillende als de tyd is, in opzigte van de eerſte doorbreekinge dezer vloejinge, zo zeer verſchillende is ook de tyd van derzelve te rugblyvinge; want zeer veel vermag in dezen de luchtſtreek, de wel of qualyke geſteltheit der lichamen, de Levens-wet, en wat dies meer is; zo dat men den netten tyd in alle beide niet wel bepaalen kan, doch omtrent is zy zo, als onzen Heer Schryver gelieft aan te teekenen, wy meenen in onze Land-ſtreeken, want de Vrouwen die warmere Landen bewoonen zyn ruim 10. ja zommige wel 15. en meer Jaaren eerder, als de onze daarvan bevryd.

(*b*) Dit is zeer wel van onzen Heer Schryver aangemerkt; doch daar zyn zommige niet alleen onder 't gemeen, maar zelfs onder de Geleerden die waanen, dat een Vrouwe zoude kunnen vruchtbaar zyn, zonder deze ontlaſtinge te hebben, doch wy hebben tot heeden onze toeſtemminge aan dit gevoelen noch niet kunnen geven, want de gezonde reeden, en geloofwaardige verhaalen (zo als wy denken) geven ons hier van andere bewyzen, die ons noodzaaken onze toeſtemming te weigeren. Dat de bevruchtinge ten eenenmaale by die Vrouwen, zelfs al van ouds voor onmogelyk gehouden wierd, zien wy klaar-

is 't bloed, en wel een zuiver, en goet bloed; ten zy dat 't onderwerp bezit een *Cacochymiſch*, en *Scorbutik* lichaam; want dit bloed dient als de Vrouwen ſwanger worden tot voedzel voor 't Kind. De plaats waaruit dit bloed vloeit zyn de vaaten der moederſcheede (*a*): de nuttigheit daarvan is, dat 't de toekomende vrucht in en buiten 't lichaam voede, dat is, als ze ſwanger zyn, en zuigen.

MENSTRUORUM ABUNDANTIA, **de overvloedige maandelykſche ontlaſtinge** / word ook genoemt FLUXUS MENSTRUUS NIMIUS, dit is zodanig een bloed-vloejinge der Baar-moeder, waarin de maand-ſtonden zo ſterk vloejen, dat niet alleen de krachten daar door verminderen, maar zelfs word daar door 't leven in gevaar geſtelt. De oorzaak hiervan is of een overvloed of waterachtigheit in 't bloed, of deſſelfs al te ſterke beweging enz. deze nu worden veroorzaakt door koude zinkingen, of overvloed van wei, 't veelvoudig gebruik van wyn, of andere heete dranken, ſterke gemoeds-beweegingen enz. De genezinge moet na dat de oorzaaken zyn, geſchieden, dierhalven is de *Venæſectio* noodig als 'er een overvloed van bloed is; maar de veelheid der wei word door *Evacuantia* uitgeleid, en door *Incraſſantia* verbetert, als *Rhabarb. Crem. Tartari*, *Merc. dulc. reſin. Jalapp. Maſtich. Tragacanth. Gumm. Arabic. Juniper. Emulſ. Amygdal. dulc. Sem. 4. frigid. maj. Vitell. Ovor. ptiſan. Amyl. Oryz.* als ook *Sp. Nitri*, *Terra Sigillat. Bol. armen. Ebur. uſt. Succ. Urtic. Plantag. fol. Nymph. Nitrum*, *Sacchar. Saturni.* Onlangs heb ik met 't volgende poejer een onmatige vloejinge geneezen

℞. *Raſur. dent. Hippopotam.* ʒj.
Terræ Sigillat. Strig.
Corall. rubr. præp. ā ʒß.
Extract. Tormentill. gr. ix.
F. Pulv.

Zo gebruikt men ook hier gelyk als in alle andere bloed-ſtortingen, als der Neuze enz. *Adſtringentia* zo wel in- als uitwendig. De uitwendige zyn een in wrange wyn gedoopte Spons, *Herb. Centumnod. Polygon. maj. Burſ. paſtor. Urtic.* of een *Peſſarium* uit *Stercor. Suill.* met *radix Conſolid. maj.* en *Bol Armen.* of een *Balneum* uit *Solut. Alumin.* met *Plantag. Burſ. paſt. rad. Tormentill.* of *injectiones* uit *Aq. Spermat. Ranar. acet. Roſar.* &c. of een *Suffitus* uit *Maſtix. Thuſ. Ladanum*, of een damp van azyn, die men over de *Scoriæ martis* giet, als ook de rook van *Sem. Sinapi*, en *Herb. Salviæ* &c. tot 't inwendige gebruik zyn dienſtig *folia Roſar. rubr. Urtic. nuc. Jugland. Pulv. rad. Mori*, *Filipendul. flor. Balauſtior. Corall. rubr. Bol. Armen. Sangu. Dracon. Corn. Cerv. uſt. Hæmatit. dens Hippopotam. Sem. Plantagin. Croc. mart. Adſtring. aq. Plantagin. tinct. Hæmatit. Corallior. Antiphthiſic. Sulphuris*, *Vitrioli*, *Extract. Tormentill. Conſerv. flor. Balauſtior. Roſar. Simpl.* en *Vitriolat.* &c. LINDANUS *Prax. cap.* 59. §. 8. heeft met dit volgende poejer zeer veele gelukkig geneezen, voornaamentlyk als de ziekte ontſtaan was uit al te groote waterachtigheit des bloeds:

℞. *Corall. rub. præp.*
Succin. flav.
Bol. armen.
Sangu. dracon. ā ʒij.
Borac. Calcin.
Sem. Plantag. ā ʒj.
Laudan. opiat. gr. vj.
Extract. Croci.
Tormentill. ā ℈j.
F. Pulvis.

MENSTRORUM, of MENSIUM OBSTRUCTIO, **de opgeſtopte maand ſtonden/** anders ook genoemt MENSIUM ABOLITIO,

klaarlyk uit de Heilige blaaden, want zo zeide de wyze SARA, *zoude ik Kinderen baaren? daar 't my niet meer gaat na de wyze der Vrouwen*: uit dit gezegde blykt, dat SARA zeer wel in dit gevoelen door de reden als opgeſcherpt was, om met woorden zich te durven kanten tegens die Mannen die haar voorzeiden dat zy baaren zoude; een yder zal lichtelyk zo als wy hoopen onze meeninge in dezen bevatten: en in deze verwachtingen zynde, hebben wy de verdere uitbreidinge hier na gelaaten. Doch wy willen ook hier met ſtilſwygen niet voorby gaan, om te pryzen den yver die van zommige is aangewend om dusdaanige Vrouwen zo lange als 't maar doenlyk is in die ſtaat van Vruchtbaarheit behulpzaam te zyn, want dezen yver als men 't wel overweegt, is veel voordeeliger voor 't menſchelyke Geſlagt als de voorgaande waan en ongegronde giſſinge, voortſpruitende uit een gebrek van genoegzaame kennis, en min werkzaamheit der denkinge.

(*a*) Dit bloed vloeit niet alleen uit de vaaten der moeder ſcheede; maar ook zelfs uit de vaaten der lyf moeder, want hoe zoude 'r anders in de tyd der bevruchtinge kunnen verſtrekken tot voedzel van 't Kind.

TIO, EMANSIO, IMMINUTIO en PAUCITAS, heeft gemeenlyk tot haar oorzaak de rauwigheeden der maag; en een taai bloed, of een inademing van al te koude lucht, onvoorzichtige gebruiken van koud water op die tyd dat de maand-ſtonden aanſtaande, of alrede aan 't vloejen waren, want hier door raakt 't vloeibaare bloed aan 't ſtremmen; of taje en ſnot-achtige en zuure ſpyzen, waar door de *digeſtio* der maag beledigt word, ſterke bewegingen des lichaams enz. In de genezinge dezer ziekte moet men wel voornamentlyk de geſteltheit der eerſte weegen gade ſlaan, en hierom voornamentlyk gebruiken de *Vomitoria* uit *Merc. Vitæ*, *Tart. emetic.* en *Gilla Theophraſti*, en *Purgantia* uit *Merc. dulc. Gumm. Guttæ*, *reſin. Jalapp.* en *Scammon. Diagryd. Rhabarba* &c.

Na 't gebruik dezer middelen moet men trachten de raauwigheeden der maag, en de taaiheid des bloeds te verbeteren, hiertoe gebruike men *Martialia* en *Salina*, als *Crocus Martis Aperitivus*, *Eſſent. Martis Spuma Chalybis*, *Crem.* en *Cryſtall. Tartari*, *tinctura Tartari* &c. by welke men noch *Aromatica* en *Menſes moventia* doen moet, als *Meliſſ. Puleg. Calaminth. Artemiſ. Serpill. Matricar. Origan. Abrotan. fol. Lauri*, *Marrub. Sabin. Mercurial. Calendul. Crocus*, *radix. Ariſtoloch. Bacc. Lauri*, *Juniper. Coſtus*, *Cinnamom. Zingiber*, *Myrrha*, *Succin. Sagapen. Camphora*, *Borax*, *Caſtoreum* &c. van deze en meer diergelyken heeft men veelderlei *Præparata* in de Apotheeken, als *Trochiſci de Myrrha*, *Eſſent. Sabin. Myrrh. tinctur. Tartari*, *comp. tinct. Aloëtic. Elixir, uterin. Eſſent. Caſtor. Quint. Eſſent. Roriſmarin. Eſſent. ſplen. Bovis*, *Liq. C. C. Succin. Sp. Secundin. primipar. Sp. Salis Ammoniaci ſimplex*, en *Caſtor. Succinat. aq. Artemis. Puleg. Balſam. Sulphuris Succinat. Terebinth. Ol. Succin. Juniper.* by voorb.

℞. *Quint. Eſſent. Roriſmarin.*
Tinct. mart. aperit. ā ℥ij.
Eſſent. Sabin. ℥j.
Croci ℨß.
M. D. S.
Openende *Eſſentia.*

℞. *Corn. Cerv. uſt.* ℥j.
Croc. mart. aperit. ℨß.
Borac. Venet. ℈j.
Myrrh.
Croci Orient. ā *gr.* xv.
Ol. deſt. Succin. gut. ix.
F. Pulv. S.
Openend poejer.

In de *Miſcellan. Nat. Curioſ. Ann.* VII. en VII. *Append.* pag. 140. worden de *Trochiſci de Borace*, en deze openende pillen aangepreezen:

℞. *Gumm. Sagapen. c. acet. ſol. & inſpiſſat.*
Succin. alb. præp.
Borac. Venet. ā ℈j.
Caſtorei
Myrrh. rubr. ā *gr.* xv.
Croci ℈ß.
Ol. deſt. Sabin. gt. vj.
F. Pilulæ S.
Openende pillen.

CORBÆUS in Gynæceo pryſt dit poeier by uitneemendheit:

℞. *Caſtorei.*
Sem. Aniſi.
Apii ā ℥j.
F. Pulvis.

Om in wyn te gebruiken; is de Vrouw bevrucht, zo zal door 't zelfde de vrucht verſterkt worden, maar dit niet zynde zal 't de maandelykſche ontlaſtinge te weeg brengen; of ook ℞. *Caſtorei* q. v. giet daarop *Liq. Corn. Cerv. Succinat.* q. ſ. laat dit in *digeſtio* ſtaan, 't is een uitneemende *Eſſentia* tot 't verwekken der maand-ſtonden, waarvan *gt.* XXX. tot XL. in *Aq. Artemiſ. Meliſſ.* of *Puleg.* kunnen gegeven worden. Uitwendig kan men ook veelderlei Stoovingen, Rookingen enz. gebruiken, hiertoe zyn by uitneementheid dienſtig *Flor. Calendul. Chamomill. Lilior. albor. Herb. Artemiſ. Serpill. Matricar. Meliſſ. Puleg. Sabin. rad. Angelic. Leviſtic. Althæ. Ariſtoloch. rot. Rubiæ tinctor. Zedoar. Bacc. Juniper. Lauri*, *Myrrh. Lign. Aloës. Trochiſc. Alhandul. Succin. Aſphalt. Decoct. Scoriar. regul. Antimon.* &c. om op gloejende ſteenen te gieten.

MENSTRUORUM VIÆ EXTRAORDINARIÆ, de buitengewoone weegen der maand ſtonden, dat is, als dezelve niet uit de lyf-moeder, maar uit andere deelen des lichaams vloejen, by voorb. uit de mond, door een verſweeringe des ſcheen-beens, door de linker tepel der borſt, door den navel, neuze, door een Fontanel uit den aars enz. gelyk als zulke waarneemingen by *SCHENK* in de *Miſcellan. Curioſ.* &c. aangetekend zyn. Zulks geſchied gemeenlyk als de maandelykſche ontlaſtinge al te lang opgeſtopt geweeſt is, hiervan daan is 't,

't, dat 't verſtikte bloed tot de andere deelen te rug getrokken, en door derzelver ſwakſte weegen na buiten gevoert word; zo word 't zelfde ook meerder geholpen door de verſcheide geſteltheit der lucht, en gepleegde misſlaagen in de Levens-wet, en wel in dier voegen, dat, als deze ontlaſtingen niet bevordert worden, zo gevoelen haar de Lydereſſen zeer qualyk geſtelt. De geheele Genezings-wyze beſtaat hier in dat men de opgeſtopte ſtonden doe te voorſchyn koomen, en 't bloed tot de lyfmoeder te rug voere: dit zal men met die Genees-middelen dewelke in den voorgaanden tytel zyn aangehaalt, na genoegen kunnen verrichten; dus is ook geen der geringſte middelen dat men alle maanden 3. of 4. daagen voor den gewoonlyken tyd der ontlaſtinge aan de binnen zyde van 't been op de voet een ader openen laat. Als ook dat men zomtyds drooge, en zomtyds *geſcarificeerde* koppen op de enklaauwen en kuiten zetten laat, en dat men de voet-ſtoovingen, uit de in de voorgaande tytel aangehaalde Kruiden gebruike.

MENSTRUORUM VITIOSA CONSTITUTIO, de zeer qualyk geſtelde maandelykſche ontlaſtinge: word genoemt als dezelve in alle deelen in opzigte van haare hoedanigheid zondigen, dat is als dezelve al te waterachtig, ſwartachtig, bleek, groen, etterachtig, ſtinkende, ſcherp, en knagende zyn enz. De oorzaaken dezer qualiteit zyn de op veelderlei wyze bedorvene zappen, ontſtaande uit een quade Levens-wyze, beledigde verteeringe der maag, opſtoppinge der maand-ſtonden, of een zondigende gal of ſlym; hierom gaan hier gemeenlyk veelderlei toevallen mede gepaart, als hooft en lenden-pyn, duizeling, verloorne eet-luſt, koorts, hert-pyn, enz. In de Genezinge moeten de quade vochten uitgeleid, en verbetert worden; ze worden uitgeleid door *Purgantia* en *Sudorifera*, die te gelyk de taaje, en ſcherpe zappen verbeteren; boven dien zo zyn ook noch dienſtig de *Aromatica*, en *Abſorbentia*, onder dewelke boven alle andere de *Martialia* uitmunten, en byna ten allen tyden zeer hylzaam zyn, voornamentlyk als ze met *Crocata* en *Papaverina* vermengd worden. Maar in 't byzonder zyn om 't bloed te verbeteren dienſtig veelderlei *Decocta* en Kruide-wynen uit *Marrubium rubr. Roriſmarin. Calaminth. Salv. Lign. Sanctum, Juniper. herb. Scord. Veronic. Hedr. terreſtr. Fumar.* &c. zo 'er een ontlaſtinge van etterachtige Stof is, zo worden 'er Balſamike inſpuitingen uit *Myrrha Terebinth. Balſam. Sulphur. Copaiv.* &c. in de *Uterus* geſpuit; zo zyn ook de *Vulneraria* dienſtig als de *Uterus geëxulcereert* is.

MENTAGRA, de geblekte of ſchubachtige Lazerie in 't aangezicht, heeft met de krauwagie eenderlei oorzaak en Genezinge, Ziet zulks op zyn behoorlyke plaats.

MENTHA, Munt / hiervan zyn veelderlei zoorten als MENTHA ACUTA gepunte of ſcherpe munt / en MENTHA CRISPA, gekrulde munt / ze zyn byna in alle hooven bekend, en voor de maag en moeder goed, ze zyn dienſtig tegens 't ſwelgen, braaken, opblaazingen, en pyn der darmen, duizelingen, hoofd-pyn, witte-vloed, ze dooden ook de wormen.

MENTHA AQUATICA, BALSAMINA AGRESTIS, water-munt / groeit op natte en vochtige plaatzen, ze dryft de pis en den ſteen, ze verſterkt de maag, ze is dienſtig tegens 't ſwelgen en braaken, uitwendig tegen hooft-pyn, en voor de Horzelen en byen ſteeken.

MENTHA CATTARIA, CALAMINTHA MONTANA, Katten-munt / groeit in de hooven, in de Graften en aan de weegen, het is een goed Moeder-Kruid, 't bevordert de baaringe en de maand-ſtonden, 't helpt tot de vruchtbaarheid, en maakt den ſlym op de borſt los.

MENTHA SARACENICA, COSTUS HORTORUM, SALVIA ROMANA, Vrouwen-munt / Roomſche Zalp / word in de hooven aangekweekt; de blaaden zyn dienſtig voor de Lever en Moeder, ze openen de verſtopte lever en de maandſtonden, ze zyn ook goet tegens de waterzucht, ſteen, wormen, buik-pyn, buikloopen, vergift, en voornamentlyk tegens 't gebruikte *Opium*; men zegt dat door den rook de Slangen verdreeven worden.

MENTHASTRUM, MENTHA SYLVESTRIS, CABALLINA of EQUINA, Paarde-munt / Katten-balzem / Harte-troost: groeit overal op braak-leggende velden; dit Kruid bevordert de maand-ſtonden, verdeelt de geſtremde melk in de borſten.

MENTUM, de Kin / is dat onder de lippen gelegene deel, waarvan daan het onder de Kin gelegene vleeſch-achtige deel de onder-kin genoemt word.

MERCURIALIS, Bingel-Kruid / Winter-groen / is of *Mas Teſticulata*, of *Fœmina Spicata*, ze worden zonder onderſcheid 't een voor 't ander gebruikt, ze groejen in

de hooven, en ook aan de heggen en op 't veld, bloejen den geheelen Zoomer: de blaaden leiden de waterachtige vochtigheid door den afgang buiten 't lichaam, bevorderen de maand-ſtonden, ze worden by de Kinderen gebruikt om te *laxeeren*, en tegens de krimpingen des buiks, ook worden ze onder de verzachtende Clyſteeren gemengd. De *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Syrupus*, en *Mel*.

MERCURIALE, MERCURIALIA, is een bynaam die aan alle Genees-middelen toegeëigend word, die uit *Mercurius* gemaakt zyn, of daaraan deel hebben, gelyk de *Cinnabaris Antimonii* en *nativa*, en alle andere *Mercuriale* Genees-middelen; waar van zommige onder de volgende Tytelen te vinden zyn.

MERCURIALE CINGULUM, een Mercurialiſche band / een quik-band / of gordel; Zie deſſelfs bereidinge onder de Tytel *Lues Venerea*.

MERCURIUS DEPURATUS, de gezuiverde kwik / zo word de *Mercurius vivus* van *BECHERUS* een natuurlyk *Amalgama* genoemt, om dat hy altyd met de andere metaalen, en ook *arſenicale* uitdampingen vermengd gevonden word, hierom moet hy gezuiverd worden; dit doen de Chymiſten op veelderlei wyze, zomtyds alleen met Azyn, of die met gemeen zout vermengd is, hierin waſſchen zy denzelven zo lang, tot dat de daarop gegotene vochtigheit geen donkere verwe meer verkrygt. Andere gebruiken in plaats van A-zyn de loog van Pot-aſch of *Aq. Calc. viv.* Andere zuiveren denzelven door zeem; Boven alle deze pryſt men dat hy in een kolf met of zonder toe-zet, met yzerflakken, of met Talk, of ander ſmeer enz. gedeſtilleert word.

MERCURIUS DULCIS SUBLIMATUS, de zoet gemaakte *Mercurius*, is een *Mercurius* die door eenige gebrookene zuur-punten tot een *Maſſa* gemaakt geworden is; hy word uit *Mercur. Sublimat. Corroſiv.* en twee deelen *Merc. viv.* door een driemaal herhaalde *Sublimatio* gemaakt; hy moet beſtaan uit fraaje, witte, glinſterende, kleine edoch harde Cryſtallen; 't is een uitnemend Genees-middel tegens de pokken, ſchurftheid, en wormen der Kinderen, 't zy dat hy in of uitwendig gebruikt word; hy word ook onder de *Purgantia Phlegmagoga* getelt; de *doſis* daarvan is *gr.* vj. tot ℈ß. hier ſtaat aan te merken dat als hy uit de *Mercurius reſuſcitatus* gemaakt, en acht keeren *geſublimeert* word, dat als dan 't *Panaceum Mercurialis* daaruit worde.

MERCURIUS FIXUS, de vaſte *Mercurius*. die door 't vuur niet vlug gemaakt is, hiervan heeft men geen *Proceſſus*, want 't vlugge weezen van de *Mercurius* kan zodaanig niet verandert worden, dat hy 't vuur zonder te vervliegen gedoogen kan.

MERCURIUS FLAVUS, is de *Turpethum minerale*.

PHILOSOPHORUM, word dit *Menſtruum* genoemt, door welkers vermoogen de *Sulphur Solaris* of de eenigſte *Sulphur* in de grond *geſolveert*; en daarna door de rottinge en *digeſtio* zo lang gekookt word, tot eindelyk de gezegende of *Philoſophiſche* ſteen daaruit word.

MERCURIUS PRÆCIPITATUS ALBUS, de witte *Præcipitaat*, is een *Mercurius* die door de *Sp. Nitri* opgeloſt, en van 't zout tot een wit poejer *gepræcipiteert* word. Ontdoet hiertoe in een glazen kolf *Mecur. revificat.* ℥xvj. met *Spirit. Nitri.* ℥xx. tot xxjv. is de oploſſinge geſchied, zo giet daartoe *gefiltreert* zout-water. Tot dit alles doe noch *Sp. Salis Ammoniaci vol.* ℥ß. zo zal 'er een witte *Præcipitatio* ten voorſchyn koomen, die men geheel moet laaten op de grond zakken: als 't water zagjes daarvan gegooten is, zo waſcht denzelven verſcheide keeren met Born-water en laat hem in de ſchaduw droogen. Men gebruikt dezen *Præcipitaat* om de *Salivatio* te verwekken, hy doet een weinig braaken, men geeft denzelven van 4. tot 15. grein in pillen, ook doet men denzelven onder de pomade tegens vlechten en de krauwagie, van ʒß. tot ʒj. onder *een once* pomade.

MERCURIUS PRÆCIPITATUS LUTEUS, de geele *Præcipitaat*, is 't *Turpethum minerale*.

MERCURIUS PRÆCIPITATUS RUBER, de roode *Præcipitaat*, is niets anders als een *Mercurius* die met de *Spiritus Nitri* neergezakt, en van 't vuur *gecalcineert* geworden is. Hy word aldus gemaakt: ℞. *Mercurii revivicat.* ℥viij. laat denzelven in *q. ſ. Spiritus Nitri* of ℥viij. tot ix. oploſſen, giet de *Solutio* in een kolf, zet dezelve in 't zand, en laat by een zacht vuurtjen alle vochtigheid, tot 'er niets meer overig blyft als een witte *Maſſa* verrooken: vermeerder alsdan 't vuur tot den derden trap, behoud 't in die ſtaat tot de *Mercurius* rood geworden is:

is: daarna laat 't vuur vergaan, en verbreekt de koud geworden zynde kolf, zo zal de *Præcipitaat* omtrent aan gewicht ℥ix. daarin gevonden worden, het is een uitneemend middel om korſten op de wonden te maaken, het byt 't weelderige vleeſch weg, hy opent de Klieren als hy met gebrande Aluin gemengd, en by 't *Unguentum Ægyptiacum* gedaan word. Zommige geven tot 4. grein daarvan in, als ze de *Salivatio* te weeg brengen willen; doch hy is zeer gevaarlyk te meer als hy niet 3. of 4. keeren met *Sp. Vini* afgebrand is.

MERCURIUS PRÆCIPITATUS VIRIDIS, **Groene** *Præcipitaat*, is een mengzel van kwik, koper, en eenige zuure Geeſten: ℞. *Merc. viv.* ℥iv. doet denzelven in een matras, een klein geſneeden kooper ℥ß. in een ander matras, giet op 't kwik *Sp. Nitri* of *Aq. fortis.* ℥iv. en op 't koper ℥iß. zet beide deze vaaten in warm zand, en laat ze zo lang daarin ſtaan, tot de metaalen opgeloſt zyn. Mengd deze *Solutiones* onder een in een aarden bekken, en laat haare vochtigheit in een zand vuur wegdampen, tot 'er een *Maſſa* te rug blyve. Vermeerder 't vuur onder 't bekken, en laat de *Maſſa* een en een half uur lang *calcineeren*, neemt ze alsdan van 't vuur en laat ze koud worden, doe ze uit 't aarden-bekken, en wryf ze in een ſteenen of marmer vyzel tot poejer, doe 't zelfde in een matras en giet daarop gedeſtilleerden wyn azyn zo veel, dat hy omtrent 6. duim breed daarover ſtaa; roer alles wel onder een, en zet de matras in warm zand in *digeſtio*, laat ze 24. uuren daarin ſtaan, roert haar zomtyds eens om. Eindelyk verſterkt 't vuur, en laat de *materia* een uur lang, of tot de *Liquor* een blaauwe verw aangenoomen heeft kooken: laat denzelven verkoelen en giet hem af; giet op 't overgeblevene wederom anderen gedeſtilleerden Wyn-azyn, en doe daarmede als vooren, om 't reſteerende der *Tinctuur* te verkrygen. Giet deze *Solutiones* te zaam, en laat de vochtigheit op een Zand-bad in een glazen vat op een klein vuur verrooken, tot de *materia* de dikte van honig heeft, en vonken begint te verſpryden, neemt ze alsdan van 't vuur, zo zal ze koud en hard worden, ſtoot ze tot poejer en bewaart ze; deze is de groene *Præcipitaat*. Het is een uitneemend middel tegens de *Gonorrhœa Virulenta*, men geeft denzelven zo lange in als dezelve duurt, en noch langer, op dat hy niet wederkoome: Men gebruikt dit middel ook tegens de vyg-wratten, Spaanſche pokken, en Klieren zo wel in als uitwendig, men geeft daarvan 2. tot 6. gr. of in pillen of *Conſerv.*, hy doet purgeeren en braaken.

MERCURIUS RESUSCITATUS, Zie *Argentum vivum.*

SUBLIMATUS CORROSIVUS, **Corroſive** / *ſublimaat*, is een *Mercurius* die door de *Acida* opgeloſt, en van 't vuur boven aan 't vat vaſt gehegt is; ℞. *Mercur. revivic.* ℥xvj. doet denzelven in een Matras, giet daar op *ſp. nitri* ℥xviij. tot xx. zet 't vat in een weinig warm zand, en laat 't zo lange daarin ſtaan, tot de oploſſinge geſchied is, giet de *ſolutio* die zo klaar als water zyn moet in een glazen vat, en laat de vochtigheid allengskens verrooken op een zand vuur tot dat 'er een witte *maſſa* te rug blyve, die men in een glaaze vyzel tot poejer maakt, en daar onder doet 16. *oncen* heel wit *gecalcineerden Vitriool*, en even zo veel *gedecrepiteert* zout; doet deze vermengd in een Matras, waarvan twee derden leeg moeten blyven, en welkers hals in 't midden na boven toe moet afgebrooken zyn, zet de Matras in 't zand, maakt in den beginne een klein vuurtjen, onderhoud 't zo drie uuren, vermeerdert 't zelfde zo veel gy kunt, zo zal de *Mercurius ſublimatus* zich boven aan de Matras hegten; deze *Operatie* moet in 6. of 7. uuren volbracht zyn; laat de Matras koud worden, breekt ze in ſtukken maar wacht u wel voor 't ſtof-meel dat zich in de lucht verſpryd by 't los maaken van de *ſublimaat*. Deze *ſublimaat* moet beſtaan uit fraaije kryſtallen, die niet alleen helder, maar ook zeer wit glinſterende en niet zwaar en vaſt zyn. Men maakt denzelven hier te land, en hy word ook veel van Venetien en Smirna gebracht, doch de Smirnaſche is zeer ſlegt, 't beſte is, dat men denzelven zelfs *præparere*, want de vreemde is dikwils met de *Arſenicum* vervalſcht. Hy is een van de allerſterkſte vergiften, en word maar uitwendig gebruikt, hy zuivert de wonden, en geneeſt ze, hy byt 't weelderige vleeſch uit dezelve, en zuivert by uitneementheid de verouderde verſweringen; als men ℨß. in ℔j. in kalk-water oploſt, maakt hy 't zelfde geel, en dus word 'er een *Aqua phag edenica* uit.

Mercurius virgineus, Zie *Argentum vivum.*

Vitæ, is een *præcipitaat* van 't *Butyrum Antimonium*, ℞. *Butyr. Antimon.* q. v. laat dezelve in warme aſche ſmelten, doet ze in een aarden bekken, in 't welk laauw-water q. ſ. is, zo zal ze haar tot een wit poejer *præcipiteeren*, 't welk men door veele waſſchingen afzoeten, en daar na bewaaren moet; deze *Mercurius* is een braak en purgeer-middel, hy kan gebruikt worden in de afwiſſelende koortzen, en alle andere ziekten, waar een ſterke purgatie nodig is. De *doſis* daarvan is gr. ij. tot iv.

Mercurius vivus, Zie *Argentum vivum.*

Vulgi, is de *Mercurius virgineus.*

Mercus, lank-bekkige duiker / deze houd zich in de zee op; de lever daarvan met oly gebraaden, en met een weinig zout beſtrooit, word zeer gepreezen tegens den dollen honde-beete.

Merula avis, een Meerle: een Meerle gebraaden en met Heide bezien beſtrooit, is zeer goed voor die geene die aan de roo-de-loop zyn, den drek van dezelve met azyn gemengd, verdryft de zoomer-ſproeten.

Mesaræum, 't darm-ſcheils-vlies der dunne darmen / het andere dat de dikke darmen te zaamen houd, word genoemt

Mesenterium, 't darm-ſcheil / is een vliesachtig, en breed-deel houdende de darmen te zaam, 't beſtaat uit een tweevoudig-vlies, waarin veel zenuwen, ſlag en bloed-aaderen en melk-vaaten in gewerkt zyn, het is ook met veel vet, en klieren voorzien. En gelyk als de darmen twederley in zoort zyn, alzo willen ook zommige Ontleed-kundige 't darm-ſcheil in tweë verdeelen: als 't eene waaraan de dunne darmen gehegt zyn, dit is dik, en word genoemt

Mesocolon, het darm-ſcheils-vlies der dikke darmen / 't gebruik des darm-ſcheils is, dat 't zelfde verſtrekke tot een band der darmen, waar door ze in een nauwe ruimte des onder lichaams te zaam gehouden en aan de lenden wervelen gehegt worden, ten tweden dat daar door de bloed-en ſlag-aderen, en zenuwen tot de darmen zeker gebracht, en van daar wederom in de melk-aderen te rug gevoert worden.

Mesoglossi, Zie *Muſculi genioglosſi.*

Mesophryon, word dat deel des aangezichts genoemt, 't welk tuſſchen de beide wenk-braauwen over de Neuze tot aan 't einde der ſtar loopt, 't word van zommige genoemt *Glabella* om dat 't zonder hairen is.

Mesapleuri, zyn die tuſſchen de ribben leggende twee en twintig ſpieren op beide zyden, als elf in, en elf uitwendige.

Mespilus, een Miſpel-boom; word in de hooven gevonden; het hout word tegens 't miskraamen aangehangen; de blaaden worden tot de mond-wateren en moeder-baaden gebruikt; de vrucht geneeſt de wonden, breekt den ſteen, en is dienſtig tegens de loopen, roode-loop, al te ſterke maand-ſtonden enz. de ſteentjes daar van dryven de pis, breeken den ſteen, en zyn goet tegens den nieren en blaazen-ſteen, en tegens de witte vloed der vrouwen.

Metacarpus, Post brachiale, Tenar, de na hand / is dat deel 't welk tuſſchen de vingeren en de voorhand is, het heeft vier (maar vyf als men 't voorſte des duims daarby rekent) langachtige ſwakke rietachtige beenderen.

Metacondyli, de voorſte leeden of toppen der vingeren voor de nagelen.

Metalista, zo word genoemt een zekere wortel die in krachten en weefzel met de Jalap byna overeenkomt.

Metallium, Metaal / dus word gemeenlyk genoemt, yder uit de Mynen gegraven hard lichaam. De metaalen worden verdeelt in volmaakte, en onvolmaakte; de volmaakte zyn na de zeven Planeten genoemt Sol 't goud / wordende verbeeld door dit teeken ☉, Luna 't zilver ☽, Venus koper ♀, Mars 't yzer ♂, Jupiter 't tin ♃, Saturnus 't lood ♄, en Mercurius 't quik-zilver ☿. Deze nu zyn wederom weeke en harde / de harde laaten zich beter gloejen als ſmelten, gelyk als de *Mars*, en *Venus*, maar de zachte ſmelten eerder voor dat ze gloejende worden, als *Jupiter* en *Saturnus*: de onvolkoomene zyn, *Antimonium*, *Bismuthum*, *Plumbago*, *Cadmia*, *Talcum*, *Tutia*, *Pompholyx* &c.

Metapedium, Metatarsium, Metatarsus, Pedium Planta, Pecten, Solea, de middelſte-voet / de breede-voet / de voor-voet / is dat deel 't welk van de hiel tot aan de toonen loopt

(*a*): 't heeft ſeven beenderen, het eerſte word genoemt *de Koot*, *het vierkante* en de *bikkel*, het tweede *de biel*, het derde het *ſchip-wyze*, en het vierde 't *teerling-wyze*, de andere worden de wigge of bytel-wyze genoemt.

METAPHRENUM, is dat deel van de rug dat na het middelrift loopt.

METAPTOSIS, is dat de eene ziekte in de ander overgaat, als een derdendaagſche koorts in een anderendaagſche, de beroertheit in een verlamming enz.

METASTASIS, is dat een ziekte van 't eene deel tot 't ander overgaat, dit plag te geſchieden in de *Apoplectica*.

METASYNCRISIS, de werkinge van een uitwendig *geappliceert* genees-middel, als de vochten uit de binnenſte hoeken te rug getrokken worden.

METHODUS, word dat deel der Genees-kunde genoemt, als men door de inzichten hulp-middelen uitvind, waar door de verloorne gezondheid wederom verkregen word.

METOPIA, Zie *Ammoniacum gummi.*

METOPIUM, is de naam van een *Unguent*, Zie ook *Galbanum.*

METOPON, de ſtar / Zie *Frons.*

METRENCHITES, een moeder-ſtrechter/ is een Chirurgicaal Inſtrument, waar meede men de daar toe dienlyke vochten in de beſchadigde baar-moeder ſpuit.

MEUM, DAUCUS CRETICUS, SESELI CRETICUM, Beer-wortel / groeit op de Pyrenæiſche bergen. Deze wortel word in de Apotheeken aangehouden, 't is een lang-achtige wortel hebbende van boven veel dunne vezeltjens, vertoonende eenen baart ze is van buiten bruin en als yzervlakkig, maar van binnen witachtig, in ſmaak overeenkomende met de angelykwortel, doch niet zo ſcherp, hebbende daarby een doordringenden reuk, die aangenaamer is als de Angelik-wortel: en dewyl men ze tegens de baar-moeder plag te gebruiken, wierd ze ook moeder-wortel genoemt, ze verwarmt de maag en de andere ingewanden, en voornamentlyk de moeder: ze is goet tegens de oprifpingen der maag; ſtilt de pyn, en krimpingen des buiks, voornamentlyk de hevige moeder-pynen, al word ze maar in den mond gekauwt, ze dryft ook 't ſweet, 't vergift, de pis en den ſteen, ook bevryt ze de long van alle flym.

MEUM PALUSTRE, OLSENICHIUM, DAUCUS, PALUSTRIS, Wilde-Eppe / groeit op vochtige plaatzen, de wortel heeft een ſcherpen ſmaak, ze wederſtaat 't vergift, dryft de pis en den ſteen, ze is dienſtig in de peſt, verſtoppinge der longe, en voor de hoeſt.

MEZEREUM, Miſetie-boom / berg-peper / Kellerhals / is een fraai boompken, 't word in de hooven aangequeekt, 't draagt purper verwige bloemen, en daarna roode vruchten, de baſt van de wortel en de blaaden zyn tot 't gebruik dienſtig ze hebben een ſterke purgeerende kracht de *doſis* daarvan is *gr.* vj. tot viij. en op 't hoogſte Эß. hierby ſtaat aan te merken, dat als de *folia Mezerei* in wyn gekookt en gebruikt worden, ze zonder *laxeeren* de maandſtonden bevorderen.

MIASMA, een beſmettinge / welke onder de geeſten en 't bloed, gelyk in de peſt en ſcheurbuik geſchied vermengd word.

MICROCOSMUS, betekend eigentlyk de kleine wereld; in de Genees-kunde word hier door de menſch verſtaan.

MICROPTHALMUS, dus word genoemt die geene die uit de natuur kleine oogen heeft.

MICRORCHIDES, zo worden die geene genoemt die zeer kleine ballen hebben.

MICTUS CRUENTUS, 't bloed-piſſen / bloedige-pis / is dat de Lyder niet alleen bloedige pis looft; maar dat 'er ook te gelyk wezentlyk en van de pis niet *gediſtueert* bloed door even denzelven weg na buiten gevoert word. De oorzaak is veelderley, of een belediging of ſcheuringe der bloed-vaaten in de nieren, blaaze of pis-weg, het zy door den ſteen of ietwes anders ontſtaan; of van den overvloed des bloeds, 't welk een uitgang zoekt, doch alsdan word de Lyder in 't uitvloejen geen pyn, maar veel eerder een verzachtinge gewaar; of de oorzaak kan zyn een *ſcorbutike* ſcherpte, als ook ſcherp invreetende dingen, als *Cantharides*, of dat 't bloed elders anders hier na toegebracht word, als door een val, of van de pleuris enz. In de genezinge moet men op de oorzaken

(*a*) Men verdeelt de beenderen van den uiterſten voet in drie deelen, als TARSUS PEDIUM, de voor-voet/ METATARSUS, of METAPEDUM, de navoet/ en DIGITI PEDIS, de toonen der voeten.

ken acht geven : is dierhalven de beledi-ging geſchied door een ſteen, of door een val, zo zyn de *Temperantia* en *Balſamica* dienſtig, als *Terebinthinum geſubigeert met albumin. Ovi* en tot een *Emulſio* gemaakt, of men maake een *Emulſio* uit *ſem. Violar. Papaver. 4. frigid. major.* of men gebruike *Balſam. Sulphuris ſimpl.* en *Terebinth. Copaib. decoct. Petroſelin. Flor. Hyperic. Lilior. alb. Nummular. Malv. rad. Alth. Plantag. Hedr. terreſtr. Millefol. Verben. Chamæpit. Agrimon. Burſ. paſtor. rad. aſparag. Conſolid. major.* &c. by voorb.

℞. *Terebinth. Cypr.* ℥ß.
Solv. c. vitell. Ovi.
adde
Vini malvatic. ℥vj.
Syrup. de alth. Fern. ℥j.
M. D. S.
Verzachtende melk.

Dezen drank heeft *DOLÆUS* dikwils zeer goet gevonden.

℞. *Herb. Agrimon.*
Alchymill.
Millefol.
Sanguiſorb. ā mj.
Flor. roſar. rubr. mj.
Hyperic.
Muſc. Prun. ſylveſtr. mß.
rad. Plantag.
Symphyt.
Tormentill. ā ℥ß.
Sem. Hyperic.
Plantagin. ā ℥ij.
coque in Aqua fontanâ q. ſ.

℞. *Colaturæ* ℥xviij. *adde*
Aquæ cinnamomi ℥jß.
Corall. rubr. præp. ʒij.
Syrup. de ſymphyt. ℥iij.
F. decoct. S.
Heelende drank.

De *doſis* daarvan zyn ℥iv. om 's daags twee keeren te gebruiken.

Beneffens deze inwendige middelen kunnen 'er ook uitwendige *Injectiones* gebruikt worden, uit *Decoct. Agrimon. Equiſet. plantag. rad. Liquirit. Alth. Mell. roſat. Elix. propriet. Paracelſ. ſ. a.* &c. Indien deze ziekte door een *plethora* veroorzaakt is, zo is een *Venæ ſectio*, en 't houden van een ſtrenge *diæt* nodig; maar de *ſcorbutike* ſcherpte word door de *Antiſcorbutica* getempert, ziet zulks onder de tytel *ſcorbutus*. Is ze veroorzaakt door een val, of van de *pleuris*, zo zyn eenige *Reſolventia* dienſtig als *Antim. diaphoret. ſimpl.* en *Martial. antihect. Poter. Corn. Cerv. uſt. mandibul. Luc. piſc. Myrrh. flor. Sulphuris*, *dens Apri*, *Lapid. Cancror. Sem. Aniſi*, *Cumin. herb. Abrotan. Artemis. Hyſſop. Chærefol. flor. Bellid. rad. rub. tinct.* &c. indien men verzekert is, dat de ziekte uit een groote verhittinge ontſtaat, zo zyn ook van geen minder nuttigheid de *Acida*, als *ſp. Nitri Vitriol. philoſoph. clyſſ. Antimon. tinct. flor. Aquileg. Bellid. Roſar.* &c. maar is men verzekert dat ze veroorzaakt is, door Spaanſche vliegen, of derzelver *Tinctuur*, zo zyn veel eerder dienſtig *Pinguia* en *Oleoſa*. als *Lac*, *Lac. Butyri*, *oleum Olivarum*, *ſapo Venetiæ*, *Juſculum pingued. decoct. Fœnicul. Aniſi*, *gummi Arabic. Tragacanth.* &c.

MICTUS INVOLUNTARIUS, 't tegenwillige-piſſen / 't water niet te kunnen houden: is een ongemak waarmede 't meeſt de kinderen, ook wel tot haar wasdom gekoomene en zeer oude menſchen gekwelt worden, doch zodaanig dat ze of in 't geheel haar water niet kunnen houden, of zo ze denzelven by dag als ze waaken ophouden, evenwel 's nachts in de ſlaap in 't bed piſſen. En dewyl dit ongemak gemeenlyk ontſtaat uit een quade gewoonte en overvloedige drank welke deze 's avonds nuttigen, zo word 't zeer ligtelyk door deſſelfs onthoudinge verbetert. Van de Genees-meeſters worden ook eenige middelen daartegen aangepreezen: aldus pryſt *JOEL* aan een poejer uit *Caſtor.* en *Myrrh.* met *Oxymelit.* of een poejer van een gebranden Egel, by voorb.

℞. *Pulv. Erinac. uſt.* ʒj.
Sem. agrimon.
Medull. ſaxor. ā ℈j.
Myrrh. gr. xv.
F. pulv.

Uitwendig word daarby gebruikt een bad uit *fol. Quercus*, *Sem. Fænicul. Saturei*, *ſalvia* &c. of een *ſalv.* uit *Unguent. Comitiſſ. ol. irinum*, *Coſtin. Maſtichin.* Zie hier van meer onder de tytel *Diamnes*.

MIGRANA, betekend zo veel als *Hemicrania*, Hooft-pyn op eene zyde, somtyds op de rechte of op de linker-zyde, altyd tot aan de een of ander naad. Dit woord word afgeleid van *Grana*, 't welk van ouds in plaats van *Caput* of *Cranium* gebruikt wierde.

MILIUM, Hirs, geers, word in 't veld gezaait, en tot ſpyze gebruikt, ze maakt opblaazingen, en ſtelpt den loop. Het *Decoctum* daarvan, 't welk *Syrupus D. AMBROSII* genoemt word, dryft de pis, en 't zweet, 't word tegens de waterzucht, nier-ſteen, afwiſſelende-koortzen, pokken en mazelen zeer gepreezen.

MILIUM SOLIS, LITHOSPERMUM, paarel-zaad, ſteen-zaad, groeit op 't veld op onbebouwde plaatzen, ook wel in de hooven, en onder 't Koorn, 't bloeit in de maand Mai, 't zaad breekt en dryft den ſteen, de maand-ſtonden, de vrucht, en nageboorte, 't is dienſtig tegens de zaadloop en de dagelykſche koorts.

MILLEFOLIUM, duizend-blad, Geruwe, groeit overal in 't veld, 't bloeit in de maand Juny, de blaaden en bloemen zyn dienſtig voor 't bloeden der neuze, moeder, wonden, gulde-ader, roode-loop, witte-vloed, druiper, bloed-piſſen; uitwendig tegens ſwellingen, ontſtekingen, en voor tand-pyn.

MILLEGRANIUM, Zie *Herniaria.*

MILLEPEDES, Keller-wormen, Zie *Aſelli.*

MILPHÆ, MILPHOSIS, 't uitvallen der hairen uit de wenk-brauwen.

MINERA, mineraal, zo word gemeenlyk genoemt die aarde, waaruit de metaalen haar wasdom hebben. 't Beteekend ook de verafgelegene oorzaak, waaruit eenige ziekte ontſtaan is.

MINERA ANTIMONII, Zie *Antimonium.*

MINERA ARSENICALIS, men vind hiervan verſcheide zoorten, want 't gebeurt zomtyds, dat een diergelyke *Arſenicaliſche* ſwavel met de *Minera* van 't zilver, of met de roode goud-*minera*, of met die van 't koper, van 't loot, of tin vermengt is.

MINERA MARTIS, yzer Mineraal, is een yzer-ſteen die gemeenlyk bruin, of als verroeſt yzer van verw is, hoewel de beſte en geheel ruuwe yzer-ſteen, ook een blaauwe verw heeft, en zeer naby aan 't gezuiverde yzer komt.

MINERA MARTIS SOLARIS, TERRA MARTIALIS, de Kaſſelſche goud-aard word op verſcheide plaatzen in Heſſen gevonden, ze zit gemeenlyk in een leem of pot-aarde in ronde ſtukken, die de gedaante van een ey hebben, hierom word ze ook genoemt *Ovum Philoſophicum*, ze is ſwartgraauw met glinſterende mineraal-ſtukken, als de *Antimonium* vermengd, ze heeft een vitriool-achtigen ſmaak. Deze aarde is 't allermeeſt dienſtig tegen 't overmaatige braaken, verloorne eetluſt, milt-verſtoppinge, wormen enz. ze word van x. tot xx. gr. ingegeven.

MINERA MERCURII, Zie *Argentum Vivum.*

MINERALIA, zo word in 't algemeen dat geene genoemt 't welk uit de aarde gegraven word, en noch tot de dieren, noch tot de planten kan gebracht worden. Maar eigentlyk worden zulke dingen daaronder verſtaan, die wezentlyk ietwes metaalachtig by haar hebben, anders genoemt *Semimetalla*; want volkoomene metaalen zyn 't niet gelyk 't goud, yzer enz. is.

MINIUM, Menie, word uit loot door een ſterke *Calcinatio* gemaakt: de beſte word in Neurenberg gemaakt, ze moet hoog-rood van verwe zyn, en meeſt uit poejer beſtaan. Men maakt hier van 't *Emplaſtrum de Minio* en *Norimbergenſe*, Zie deze onder den tytel *Emplaſtrum.*

MINORATIO, word van zommige Genees-Heeren genoemt een zachte en matige *Evacuatio*, voornamentlyk door inwendige middelen, en hierom betekend

MINORATIVA, 't zelfde als *Laxantia.*

MIRABILIS PERUVIANUS, dus word genoemt de plant van de Jalap-wortel.

MISANTHROPIA, beteekend by *D. WEDEL* de twede trap der *Melancholia* en *Miſanthropi* zulke menſchen die de tegenswoordigheid van haare goede vrienden niet meer aangenaam is, maar haar gezelſchap myden, zich ingetoogen houden, en de eenzaamheid zoeken, ze ſtorten geen traanen, en laaten zich ook door dezelve ſchoon ze van andere geſtort worden niet beweegen.

MISERERE MEI, Zie *Ileus.*

MISY, Zie *Chalcitis.*

MISTIO, MIXTIO, een vermenging van verſcheidene dingen onder een, zulks word byna onder alle ordonnantien met deze letter M. gevonden.

MITELLA, een arm-band, is een van lywaat of ietwes anders gemaakte band, waarin een ontwrichte arm gedraagen word.

MITHRIDATUM, Mithridaat, is een gift-wederſtaande en uit veele *ingredienten* te zaam geſtelde ſlikking, ze word aldus genoemt na den Koning *MITHRIDATES*

 die

die de vinder daarvan geweeſt is, en zich daarmede tegens 't vergift gepræſerveert heeft. De Beſchryving daarvan is volgens 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum p.* 87. aldus ℞. *Myrrhæ* ℥xj. *Cinnamom. acut. ſpic. nard. ana* ℥xß. *Croci opt. Agarici melioris notæ, Zingiber. Oliban. Thlaſph. Terebinth. ā* ℥x. *Schœnanthi* ℥ix. *Seſeleos, olei nuc. Moſch. expreſſi, loco Opobalſami Stœchad. Arabicæ, Zedoar. Galban. piper. long. Caſtor. Opopanac. Folii, Styrac. calam. ſucci hypociſtid. ana* ℥j. *Caſſ. lign. Bdelli ā* ℥vjjß. *Cubebar. piper. alb. Polii, ſem. Dauci Cretic. Scordii ā* ℥vij. *gum. Arabic. Calam. Aromatic. Cardamom. Gentian. Folior. roſar. Rubrarum, dictamn. Cretic. Nardi celticæ, ſem. Petroſelin. Opii thebaici optimi ā* ℥v. *Aniſi, Ariſtoloch. rotund. Angelic. Meu utriusque, Olsnichii, Valerianæ, ſucc. Acaciæ, Gumm. Sagapeni. ſummitat. Hyperic. ſcinci Marini ana* ℥iiß. *baccar. Juniper. Cubebar. ana* ℥ij. *Cyper. Aſpalath. ana* ℥ß. *Mellis* ℔x. *Vini albi generoſi, q. ſ.* Elk in 't byzonder word op een behoorlyke wyze klein gemaakt, gemengd, en tot een *Electuarium* gebracht.

MITHRIDATUM VERUM, Zie *Scordium.*

MIVA, een met zuiker dik gekookte zap of merg van eenige vruchten, voornaamentlyk word hier door verſtaan 't Quee-zap / aldus heeft men in de Apotheeken.

MIVA of ROB, ook GELATINA CYDONIORUM SIMPLEX, 't welk aldus gemaakt word, ℞. *ſucci Cydoniorum per reſidentiam depurati* ℔x. *Sacchari* ℔iij. kookt deze tot de dikte van een zap.

MIVA CYDONIORUM CUM SPECIEBUS: ℞. *Cardamom. de cort. Cinnamom. elect.* ā ℥jij. *Caryophyllor.* ℥ij. *Macis, Maſtich. Zingiber. ā* ℥iß. *Lign. Aloës* ℥iiß. *Croci* ℥ij. *Ambr. Moſch.* ā ℈j. *contuſis affunde Vini albi generoſi,* ℔j. laat deze te zaam 24. uuren *macereeren*, en *filtreert* ze door een vloei-pampier. Wederom ℞. *Succi Cydoniorum bene matutorum recens expreſſi & depurati* ℔xx. *Sacchari albiſſimi* ℔iij. kookt deze tot de dikte van tabellen, giet als dan de vorige *infuſie* daarop, reſolveert de zuiker, *fiat Miva.*

MIXTURA, MISTURA, een mengzel / is een zoort der Genees-middelen beſtaande uit vloeibaare *ingredienten*, hier toe worden genoomen *aquæ deſtillat. Spiritus, Succi Eſſentiæ Tincturæ, Salia Volat. fixa pulveres &c.* men vind deze verſcheiden in de *Diſpenſatoria*, als:

MIXTURA EPILEPTICA, uit de *Miſcell. Natur. curioſ.* ℞. *Spirit. ſedativ.* ℥iv. *aq. Flor. Tiliæ cum propr. liquor. deſt. Pæon. ex tot. Ceraſor. Nigr. papav. erratic. ana* ℥ij. *rad. Pæon. pulveris.* ℥vj. *Viſci quercin. ſubtilis. pulv. ſem. papav. alb. & nigr. ana* ℥ß. *Cortic. Mandragor. raſur. Cran. human. ana* ℥iij. *Cinnabar. Antimon.* ℈jv. *Camphor.* ℥j. maakt alles tot een poejer en vermengt 't met de vochtigheeden laat 't 40. daagen in een zachte *digeſtio* ſtaan en *filtreert* 't. De *doſis* is van ℈j. tot ℥j.

MIXTURA SIMPLEX, ℞. *Spirit. theriacal. camphorat.* ℥v. *ſpirit. Tartar. rectific.* ℥ij. *ſpirit. Vitriol. rectific.* ℥j. mengt deze en *digereert* ze drie daagen.

MIXTURA STOMACHALIS, Maag-mixtuur: ℞. *Elixir. prop. Spirit. acidul. de tribus ana* ℥vj. *Elixir Matthioli, miſtur. de tribus ana* ℥iß. *extract. calaminth. Aromatic.* ℥j. *eſſent. Menth. odorat. Macis ana* ℈j. *Cinnamon.* ℈ß. mengt deze en laat ze 24. uuren wel toegemaakt *digereeren.*

MIXTURA UTERINA, Moeder-mixtuur: ℞. *aq. Chamomill. Fœnicul. Matricar. ana* ℥j. *eſſent. Caſtor.* ℥j. *ſal. vol. Corn. Cerv. Succin. ana gr.* xij. *ol. deſt. Cumin. gut.* iv. *miſce.*

MIXTURA VULNERARIA, Wond-mixtuur: ℞. *aq. Urtic. Virg. aur. ana* ℥jß. *lap. Cancror. Antimon. diaphoret. martial. ana* ℈j. *Myrrh.* ℈ß. *Eſſent. vulnerar.* ℥ß. *extract. ſantal.* ℈ß. *cum ſyrup. Conſol. med. q. ſ. f. mixtura.*

MNEMECÆPHALICUS, is de tytel van een Balzem die gebruikt word om 't hooft en 't geheugen te verſterken, het is een Balzem die een *liquide* gedaante heeft, aan denwelken byna bovennatuurlyke krachten toegeſchreeven worden, hy is van *CAROLUS* Hertog in Burgundien voor tien duizend gulden van een Engelſchen Genees-meeſter gekocht, en word beſchreeven van *SENNERTUS L. I. Med. Pr. p. II. cap.* v.

MOCHLIA, betekend de weder-herſtellinge van de ontwrichte leeden, als by voorb. een arm of been uit zyn plaats geweeſt is.

MODIOLUS, Treepaan / een been-boor/ zo word genoemt 't deel van de Trepaan, 't welk tot 't booren omgedraait word; dit is twederlei; het eene heeft in de mid-

midden een punt, en word *Mas*, 't Manneken, en 't ander heeft geen punt, en word *Fœmina* 't wyfken genoemt; de afbeeldingen zyn *in SCULTETI Armament. Chirurgic. Tab. II. fig.* 3. 4. 5. te zien.

Mola, heeft twederlei betekening (1) betekend 't **de Knie-ſchyf** / ziet zulks by *Patella*, (2) betekend 't **een zuiger** / hier door verſtaan de Medicyn-meeſters een wangeſtaltigen, en leef-loozen klomp die van binnen uit veel bloed vaaten, zonder beenderen en ingewanden beſtaat, maar van buiten met een huid bekleed is, en als een wezentlyke vrucht in de holligheid der baar-moeder voortgeteelt word, en aangroeit. De oorzaak hiervan is een dwaalinge der geeſten ontſtaande uit de indrukkinge van een vreemd denkbeeld; waar door de voortteelinge beledigt word, zo dat de geeſten niet in de afbeeldinge der vrucht in 't ey, maar veel meer in deſſelfs vliezen, in dewelke ze haar valſche ontfanginge afbeelden bezig zyn. Het is zeer moejelyk deze van een wezentlyke ſwangerheid te onderſcheiden, hierom worden ook in dezen dikwils de allerervarenſte geneesheeren bedroogen; doch men kan hier van verzekert zyn, als (1) de verloorne eetluſt en bleeke verw des aangezichts met de zwellinge der lippen en oogen blyft, (2) als de beweginge in de lyf-moeder niet zacht, noch in 't geheel niet, of dat dezelve heel moejelyk van de eene tot op de andere zyde is, na dat haar de vrouw beweegt of buigt, (3) word 'er dikwils by de *Mola* een ſtekende pyn in de *Uterus* beſpeurt, (4) zo zyn in de laatſte maand de borſten wel opgeſwollen, maar daar is geen melk in, (5) als 'er na verloop van den tienden maand geen baaringe volgt. De genezinge moet zo veel als 't doenlyk is vertraagt worden, dat is, men kan voor de tienden maand qualyk iets verordonneeren, en is 'er een *Mola* by de volkomene vrucht, moet men eerſt de vrucht laaten buiten geſlooten zyn om zo veel als 't mogelyk is 't miskraamen te verhoeden; het eenige en voornaamſte is, dat de *Mola*, op 't ſchielykſte weggebracht worde. Hierom zo *præpareert* men (1) 't lichaam door een *venæ ſectio*, (2) maakt men *inſeſſus*, *Fomentationes*, en *Injectiones*, uit verzachtende *Decocta* van *Malva*, *Althæa*, *Atriplic. Branc. urſin. rad. Alth. Lilior. albor. Artemis. Sabin.* met *ol. Lilor. albor. Lini*, *Cheirin. Laurin. eſſent. Aſſ. fœtid. Caſtor. Myrrh. Succin.* &c. (3) gebruikt men ſterke braakmiddelen, als *Mercur. vitæ*, *gilla Theophraſt. Infuſ. antimonial.* en ſterke *purgantia*, als *Succus Ireos noſtr. flor. Cœrul. Hellebor. alb. Colocynth. Elaterium*, *Eſula*, *grana Cataput. Hellebor. nigr. Agaric. gumm. Guttæ*, *Antimon. purg.* (4) men herhaale de *Venæ ſectio* op de enklauwen, ten (5) gebruike men de *Emollientia*, en (6.) *appropriata*, by voorb. *Sabin. Matricar. Dictamn. cretic. rad. Ariſtoloch. rot. Bacc. Lauri*, *Galban. Myrrh. Crocus*, *Borax Venet. Aſ. Fœtid. Eſſent.* en *ol. Sabin. tinct. Myrrhæ*, *ol. Succin. Juniper. Elix. proprietat. Galbanet. Caſtor. trochiſc. de Myrrha*, *tinct. Succin.* &c. GRULING gebruikt als een *ſecretum pulv. Secundin. in aq. Artemis.* of *Puleg.* EUSTACHIUS RHUDIUS *art. Medic. Lib. II. cap.* 48. zegt dat 'er niets ſterker is om de *Mola* af te dryven als dit volgende:

℞. *Ol. amygdal. dulc.* ℥ß.
Seſam. vel anethi ℥j.
Sacchar. Cochl. j.
rad. Filic. fœm. ℈j.
fel. bovin. ʒj.

Men geeve dit aan de vrouw als ze in 't bad zit. *ROLFINCIUS* pryſt ook 't *pulv. Secundin. human.* als ook die van ſchapen en geiten, om in wyn te gebruiken. *JACOB RUFF* acht deze pillen zeer hoog:

℞. *Ariſtoloch. rot.*
Dictamn. cretic.
Nigell.
Naſturt. ſylv.
Rutæ.
Sabin.
Rub. tinct.
Sagapen.
Ammoniac.
Thymiam.
Myrrhæ.
Caſtor. ā ʒj.
cum
Succi Raphan. Sylveſtr. & Mellis q. ſ.
F. Pilulæ.

de *doſis* daarvan is ʒß. tot ʒj. en 't *Decoctum* en *Oleum Sabinæ* met eenige droppelen *oleum deſt. Caryophyllor.* en *Saccharum* tot een *Elæoſaccharum* gemaakt, als ook de *pilulæ de Sabina Mynſichti* &c. De uitwendige hier dienſtige middelen zyn *Injectiones* uit afdryvende kruiden, als *Artemiſ. Sabin. rad. Ariſtoloch. Coſt. baccar. Lauri*, *Croc. Roſ-*

Roſmarin. Serpill. &c. *Innunctiones* uit ol. *Colocynth. Cheirin. Succin. Galban. Sabin. Fumigationes* uit *Aneth. Cumin. bacc. Juniper.* &c. zo na deze de *Mola* niet wil volgen, of haar afdryven laaten, zo moet men trachten dezelve uit te haalen, 't zy in 't geheel of ſtuks-gewyze door Chirurgicaale Inſtrumenten, word men onder de uithaalinge der *Mola* een ſterke *hæmorrhagia* gewaar, moet men trachten dezelve op 't ſpoedigſte te ſtelpen. *FORESTUS Lib.* 28. *obſerv.* 62. heeft hier toe een zeer beproeft *Electuarium* 't welk aldus gemaakt word.

℞. *Conſerv. Roſar. antiq.* ℥j.
Diacydon. ſin. ſpec. ℥ß.
Trochiſc. de Carab.
terr. ſigill.
ſpodio ā ʒß.
Sem. Acetos.
C. C. uſt. præp. ā ℈j.
cum
Syrup. Cydon.
Menth. ana q. ſ.
F. Electuarium D. S.

Aanhoudende en verſterkende conſerv.

MOLARIS, een Maal-tand / Zie *Dens.*

MOLYBDÆNA, MOLYBDITES, Zie *Plumbago.*

MOLLITIO, vermurwinge / verzachtinge / als men ietwes week maakt.

MOLOCHITES, Zie *Lapis Pavonius.*

MOLOPES, Blaauwe-vlekken / ſtreepen / of Builen die met bloed onder-loopen zyn / Zie *Ecchymoma.*

MOLYNSIS, de beledigde *Coctio* of verteeringe.

MOMORDICA, BALSAMINA, POMUM MIRABILE of HIEROSOLYMITANUM. Balſem-appel / deze zyn lang-achtig of eyrond, edoch niet zo groot, ze zyn van buiten ruig en ſtekelachtig, die, als ze ryp worden van zelfs open berſten, en een rood en plat zaad in haar houden, 't welk als 't droog is zwart-bruin van koleur is. Het kruid met deſſelfs vrucht is zeer Balſamik een heelende: noch 't kruid, noch de vrucht worden inwendig gebruikt, maar uitwendig worden ze gebruikt tegens alle wonden, men heeft dierhalven daarvan 't *Oleum Momordicæ*, 't welk alle verſche wonden zonder ontſteking in weinig daagen geneeſt; het is by uitnementheid goet tegens alle klooven aan de mond, aan de borſten, en de ſchaam-deelen.

MONOCEROS, Zie *Unicornu.*

MONOCOLON, MONOCOLUM; zo word genoemt 't *Inteſtinum cæcum*, Zie *Inteſtinum.*

MONOCULUS, zo word genoemt iemand die met 't eene oog niet wel ziet, of dat hem 't zelfde in 't geheel ontbreekt.

MONOHEMERA, ziekten die in eenen dag geneezen worden.

MONOPAGIA, een heevige hoofd-pyn op eene zyde, Zie *Hemicrania.*

MONORCHIS, MONORCHITA, ymand die maar een *teſticul* heeft.

MONS VENERIS, de Venus-berg / is de heuvel aan de vlakke hand, als ook 't hairryke deel aan 't onder lichaam by de vrouwen.

MONSTRUM, een Monſter / is dat een menſch met twee hoofden, twee lichaamen, vier voeten en handen, of met onnodige geplaatſte leeden gebooren word: dit geſchied meeſt door de valſche verbeeldinge der moeder, die aan 't tedere lichaam een geheel tegennatuurlyke gedaante indrukt, op de wyze als een ſignet in was gedrukt word.

MORBILLI, de mazelen / zyn roode plekken op de huid, dewelke haar niet als de pokken met blaazen opwerpen, en ook geen lyk-teekens naa laaten, hierby word men gewaar een ſterke vloejinge der traanen. De oorzaak daarvan is een ſcherpe en byna etzend bloed, waar toe gelegenheid gegeven word door een quade levenswyze, onzuivre lucht, enz. In de genezinge moet men dezen uitſlag zoeken te bevorderen, en de toevallen daarby verhoeden en wegneemen. Om de Mazelen uit te dryven zyn de *Expellentia* die op de een en ander plaats aangehaalt zyn dienſtig, als *C. C. uſt. ſine igne ppt. Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *Martial. Bezoardic. mineral. Unicorn. Foſſil.* en *marin. Myrrh. Camphor. flor. Sulphur. Caſtor. Cinnabar. Antimon. ſal. vol. Corn. Cerv. Succin. Viperar. ſal. Carduibened. eſſent. Myrrh. ſpirit. C. C. liq. C. C. ſuccinat. Tinctur. Bezoardic. ſpirit. Bezoardic. Buff. tinct. Antimon. ſimpl.* en *Tartariſat. rad. Angelic. Scorzoner. ſem. Aquileg. Carduibened. Napi* &c. En even deze middelen zyn ook goet tegens de toevallen, als ze maar zoodanig voorgeſchreeven worden dat ze te gelyk eene *Antepileptiſche* kracht hebben, als by voorb.

℞. *Unicorn. marin.*
Raſur. ungul. alcis ana ʒß.

Corn. Cerv. ſ. ign. ppt. ℈j.
Myrrh. opt.
Cinnabar. antimon. ana gr. xv.
Sal. vol. ſuccin. gr. vj.
F. pulv. S.
Uitdryvend poejer.

Of ℞. *Aq. Carduibened.*
flor. Sambuc. ana ℥ij.
Tinct. Bezoardic. c. ſp. cord. C. ʒj.
Lap. cancror. ppt.
Antimon. diaphoret. ana ℈j.
Syr. flor. pæon. ℥vj.
M. D. S.
Uitdryvend drankjen.

Tegens de koorts-achtige hette word de *tinctur. papaver. errat. flor. Aquileg. Nitrum depuratum* met de *flores ſulph.* of *Corn. Cerv. uſt.* gebruikt. Zommige gebruiken ook voor en al eer dezelve uitſlaan *laxantia*, of ze ordonneeren een latinge.

Morbus, **een ziekte** / is alles dat geene 't welk een gezond menſch tegen - natuurlyk overvalt. De hooft verdeelinge der ziekten is, dat 'er zyn zommige ziektens der Ziele, en andere des lichaams. De krankheeden des gemoeds zyn alle zoorten van *Deliria*. By de ziekten des lichaams vallen I. voor, de

Morbi Spirituum, of **de ziekten der levens-geeſten** / als ze (1) ontbreeken, door *honger*, of door een *buik-loop*, of *ſterke bloedinge* enz. (2) dat *ze al te traag zyn* in flauwten beroerte, ſlaap-ziekte, zwak geheugen enz. (3) als *ze onruſtig zyn* als in de *Agrypnia*, *Convulſiones en alle zoorten van pyn* en (4) als ze met een verbeeldinge bezet zyn, als in de *Pica*, *Apoſitia*, *Malacia* &c. II. Morbi humorum of **ziekten der zappen** / in deze merkt men aan een *overvloed of gebrek*, *waterachtigheid*, *taaiheid*, *ſcherpte*, *of onzuiverheid*, en III. Morbi Solidarum partium, of **ziekten der vaſte-deelen** / ontſtaande uit *verſtoppinge*, *hitte*, *koude*, *pyn*, *ſlaphcit*, *uitrekkinge*, *ſwelling*, *hardigheid*, *breuken*, en *ontwrichtingen*.

Morbus animatus, **de levende-ziekte** / hierdoor word alles verſtaan wat iemand door een levende oorzaak dat is van wormen overkomt en wedervaart.

Morbus articularis, Zie *Arthritis*.

— arquatus, Zie *Icterus*.

— astralis, word van zommige de Peſt genoemt, als of zy door den invloed der ſterren veroorzaakt was.

Morbus caducus, Zie *Epilepſia*.

— castrensis, **de veld of Soldaaten ziekte** / ook Morbus Hungaricus, **de Ongerſche ziekte** / is een quaade, en als ze op 't hoogſte gekoomen is, te gelyk heete koorts: in den beginne is 'er kwalyk eenige merkelyke warmte by, die door een voorafgegaane yzinge, en ſchielyk daarop volgende hitte verwiſſelt word, waarop een ſterken hette vergezelſchapt met grooten dorſt, drooge, raauwe, en ſwarte tong volgen: zomtyds komt daar by veel waakinge, of een diepe ſlaap, met hooft pyn, raſerny, en eindelyk plekken. De oorzaak van deze zwaare ziekte ontſtaat alleen uit de quaade levens-wyze die door de Soldaten gepleegt word, want zy worden begeleid door een ruw' en ongemaklyk leven, als ze over daalen en bergen, in hette en koude, regen, en ſneeuw *marcheeren* moeten, en wat is dan haar ſpys en drank? waar by noch komt de vreez" voor eenen geweldigen dood of een harde en ſwaare gevangeniſſe. Tot de genezinge word de latinge werk-ſtellig gemaakt, en wel om de bruine in de vorſch-aader, of wegens de hooft-pyn en Raſerny aan de ſter-ader; na deze worden de *Diaphoretica*, en *Alexipharmaca* gebruikt, waar by noch kan gevoegt worden *lap. prunell. Nitrum depurat.* of *Antimoniat.* of in plaats van deze 't bus-kruid; als ook 't *Decoct. C. C.* met *rad. Scorzoner.* of *Bardan.* of *Carduibened.* of *Decoct. C. C.* met *ſucc. Citri*, *Liq. C. C. ſuccinat. Electuar. diaſcord. Fracaſtor. Cinnabar. Antimon.* en *nativ. pulv. pannonic. rubr. Succin. præparat. terra ſigillat.* &c. De Hongaaren gebruiken dit middel, ze neemen *Allium* ſtampen denzelven met *Sp. Vini*, en beſmeeren als dan de lever der Lyderen met deze *Maſſa*, laaten haar wel toedekken, dat ze in de zweet geraaken, waarop ze alsdan verlichtinge gewaar worden. Als men op de *Symptomata* dezer ziekte acht geeft, zo gebruikt men tegens de droogte der tonge, *Nitrum in aq. Plantag. Prunell.* of *Semperviv. geſolveert*, tegens de hooft-pyn, verordineert men een *Frontale* uit *Nuces Perſic. Amygdal. amar. Sem. Papav. alb.* of uit *Sp. Vini Camphorat.* met *de eſſent. Croci* &c.

Morbus Cirrhorum, Zie *Plica*.

— Commensalis, } Zie *Epilepſia*.
— Comitialis, }

— Complicatus, **t' zaam-**

 ver-

verknochte ziekten / als twee of drie of meer ziekten te gelyk den menſch aan taſten.

MORBUS CONTAGIOSUS, een beſmettelyke ziekte / de Peſt, Jigt, Spaanſche-pokken, longen-zucht enz.

MORBUS CONVIVALIS, Zie *Epilepſia.*

COSTALIS, Zie *Pleuritis.*

DOMINORUM, Zie *Arthritis.*

ENDEMIUS, een land ziekte/ die maar aan zeker Landſchap en volk eigen is, als de longen-zucht aan de Engelſche, de Kroppen aan de Mähren.

MORBUS EPIDEMIUS, is ook een land-ziekte, dewelke van een gemeene oorzaak ontſtaat en veele landen doorloopt, als daar is de roode-loop, quaadaardige koortzen enz.

MORBUS GALLICUS, Zie *Lues Venerea.*

HERCULEUS, Zie *Epilepſia.*

HÆREDITARIUS, de erf ziekte/ als Jigt, Steen enz.

HUNGARICUS, Zie *Morbus Caſtrenſis.*

LUNARIS, Zie *Epilepſia.*

MARINUS, de Zee-ziekte/ die geene dewelke met deze ziekte overvallen worden, zyn duizelig, braaken, en hebben een verloorne eet-luſt, welke toevallen veroorzaakt worden door een tegennatuurlyke en al te ſnelle beweging der Geeſten; deze hebben tot haar oorzaak de buitengewoone ſlingeringen van 't Schip, waarby noch komt de groote benauwtheit, van 't zomtyds opkoomende onweer, hier tegen word van de Genees-heeren aangepreezen 't eeten van Quee- en Granaat-appelen, *Sem. Apii*, *Abſinth. Eſſent. Abſinth. Crocus*, of een Zaffraan-zak om op den maagen te leggen, *D. GRIM.* gebruikt daar toe een *Mixtuur* uit *Aq. Borrag. Menth. Criſp. Cinnamom. Syr. flor. Tunic.* en *Confect. Alkerm.* &c.

MORBUS REGIUS, Zie *Icterus.*

SACER, SONTICUS } Zie *Epilepſia.*

VIRGINEUS, Zie *Chloroſis.*

MORETI, zo worden genoemt eenige geneezende Wynen, waarin *Rob. diamor.* met of zonder Zuiker *geſolveert* word; deze worden aan de ſwangere Vrouwengegeven, om de vrucht en de Baar-moeder te verſterken.

MORION, Zie *Mandragora.*

MORPHOEA, zo word genoemt een zoort van uitſlag, als de puiſten en de blaaren donker zyn, en na den ſwarten hellen, deze word als de *Gutta Roſacea* geneezen.

MORS, de Dood/ is een ſcheidinge der Ziele van 't Lichaam: Het einde van des Menſchen Elend', 't beginzel van een eeuwige vreugd' en ware ruſt; hy ſchynt aan zommige en voornamentlyk voor de Godloozen te zyn grouwzaam, en wel uit vreeze voor de eeuwige verdoemeniſſe, voor de ryke om dat ze van haare goederen moeten ſcheiden enz.

MORSELLI en

MORSULI of *Tabellæ*, Koekjes/ deze zyn een droog Genees-middel, ze worden gemaakt in allerlei gedaante, als rond, hoekig enz. men maakt dezelve uit een genoegzame quantiteit zuiker die in *Aq. deſtillat. geſolveert*, en daarna tot de behoorlyke *Conſiſtentie* gekookt word, hierin doet men veelderlei Speceryen, of dat geene 't welk naar de goedvindinge van den Geneesheer daarin geordineert word; men beſtrooid dezelve ook met klein geſneede bloemen tot çieraat; om een goeden reuk daaraan te geeven, ook kan men daar by doen *Olea deſt.* als *Cinnamom. Caryophyllor. nuc. Moſch.* &c. of welriekende *Eſſentiæ* als *Eſſent. Ambræ* &c. by voorb.

MORSULI CONFORTANTES CNÖFFELII, verſterkende Morſellen uit de *Miſcellan. Natur. Curioſ.* ℞. *Amygdal. dulc. excort. Piſtac. excort. Pinear. mund. non rancid. ana* ℥ß. *priap. Cervi raſpat. Taur. raſpat. ana* ʒj. *Sem. Urtic.* ʒß. *Carnis Stinc. marin.* ℈ij. *Borac.* ℈j. *Gall. moſchat.* ℈iß. *Sacchar. albiſſ.* ℥iv. *f. cum aqua Cinnamomi q. ſ. Morſuli.*

MORSULI FEBRILES *D. WAGNERI*, uit 't *Diſpenſator. Regiomontan.* ℞. *Cort. Chin.* de *Chin* ℥ß. *Winteran.* ʒiß. *Sal. Ammoniaci. depurat.* ℈ij. *Sacchar. refinat.* ℔ß. *cum Aqua font. q. ſ. F. Morſuli.*

MORSULI PHTISICI, *BOCCONS* Morſellen tegens de longen-zucht/ ℞. *Flor. Sambuc.* en *Bellid. pratens. ana* ℥ij. *folior. Caryophyllor. mont. Plantag. anguſtif. mont. ana* ʒij. *Lapid. Stellor. præp. Eboris præp. ana* ℥ß. *Cate* en *Geran. Robert. exſiccat. ana* ʒj. *flor. alb. Nymph. exſicc.* ʒiß. *Sac-*

char.

char. caud. pulveris. ℥ij. *Sacchar. alb. ad Coc-tur. q. ſ. F. Morſuli.*

MORSULI PURGANTES, Purgeer-Morſellen/ ℞. *Cryſtall. Tartari*, ℥jß. *Scammon. opt. præp.* ʒiij. *Olei Cinnamom. Gutt.* iv. *Sacchar. alb. in Aq. Roſar. Solut.* ℥viij. *F. Morſul.*

MORSULI CONTRA VERMES, Morſellen tegens de wormen/ ℞. *Pulv. Contra vermes* ℥j. *Sacchar. in Aq. Roſar. q. ſ. Solut. & Clarific.* ℥iv. *f. Morſul.* NB. het worm-poejer is onder den tytel *Pulvis* na te zien.

MORSUS CANIS RABIDI, een dolle Honde-beet / anders ook genoemt De water-vreeß; is een zoort der Razerny, Zie *Hydrophobia.*

MORSUS DIABOLI, SUCCISA, JACÆA NIGRA, Duivels afbeet/ groeit op de Weilanden, en in 't veld, bloeit in de maand Julius, Auguſtus en September, de wortel, bloemen, en blaaden dryven 't ſweet, ze zyn inwendig dienſtig tegen de peſt, peſt-builen, karbonkels, Spaanſche-pokken, en derzelve verſweeringen, en wonden, enz. zommige gebruiken 't kruid voor een aanhangzel tegens de Tovery.

MORSUS GALLINÆ, Zie *Alſine.*

MORSUS RANÆ, Vorſchen-beet/ groeit in de vuile graften, bloeit in de maand July, komt met *Nymphæa alba* in krachten overeen.

MORTARIOLA, worden de gaaten genoemt waarin de tanden ſteeken.

MORTARIUM, een Vyzel/ een Mortier/ is een in de Apotheeken gebruiklyk inſtrument, in den welken door 't vermoogen van een Stamper, harde dingen klein geſtooten worden.

MORTIFICATIO, een doding/ verſterving/ is dat de natuurlyke warmte des ligchaams of uit een lid verdwynt, of op een tegennatuurlyke wyze verdreeven word, gelyk men zulks in 't koude vuur gewaar word, van FORESTUS word 't ook *Sideratio* genoemt. Op een vergelykende wyze komt dit woord ook voor in de *Chymia*, als men van den *Mercurius* de beweginge beneemt.

MORUS, Moerbezien-boom / word in de hooven onderhouden, de blaaden of alleen, of met de baſt gekookt, verdryven de tand-pyn. De onrype vrucht, heeft een tezaam-trekkende kracht, ſtelpt de loopen als den rooden-loop, de overmatige maand-ſtonden, en 't bloed-ſpouwen; maar de rype vrucht verwekt eet-luſt, en bluſcht den dorſt. *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſtillat. Rob. diamor. Simpl.* en *Compoſit. diamoron. Nicolai* en *Cordi.*

MOSCHARDINA, dus word genoemt een koekjen dat met *Moſchus* en *Amber* toebereid is, en in de mond tegens den ſtinkenden adem gehouden word, men kan ook diergelyken koekjens uit *Tragacanth.* maaken, en dezelve met een *Oleum deſtillatum* als *Ol. Lign. Rhodii*, *Caryophyllor. Cinnamom.* &c. beſtryken, Zie ook *Muſcerda de terra Catechu.*

MOSCHATA, Zie *Nux Moſchata*, en ook *Myriſtica.*

MOSCOVADE, dus word genoemt de grauwe Zuiker, deze is eigentlyk die Stof waaruit alle andere zoorten van Zuiker gemaakt worden; hy moet zyn wit-graauw, droog, niet vet noch ſmeerig, en zo veel als 't moogelyk is niet aangebrand noch na 't vuur ſmaaken.

MOSCHUS, Muskus / is een ſwart-graauwe en ietwes bruine en kruimel-achtige Stof, gelykenende na geronnen bloed, hebbende een ſcherpen en bitteren ſmaak, en zeer ſterken en aangenaamen reuk; hy word in bruin hairachtige zakken (waarin hy of gegroeit, of in genaait geworden is) uit China, Perſien, en Ooſt-Indiën gebracht. Het Dier waarvan de Muscus komt word op veelderlei wyze beſchreeven, edoch de volgende Beſchryvinge is de nauwkeurigſte, 't Muskus-dier *heeft een ſcherpen Kop met ſtompe ooren, en twee lange tanden, dewelke hem als de wilde Swynen uit de mond ſtaan, en daarbeneffens een ſmal licbaam, en zeer lange, en maagere voeten:* Aangaande de zit-plaats en zelfſtandigheid der Muſcus zyn de gedachten ook zeer verſchillende, om alle de twyffelachtige gevoelens voorby te gaan; het is niet te ontkennen, dat de *Veritable* Muskus in 't ronde zakjen, het welk 't dier natuurlyker wyze onder aan de buik by de achterſte voeten draagt, door de daarin zynde klieren van 't bloed geſcheiden, en door zekere adertjens in de holligheit van 't zakjen verdeelt word, in 't welk alsdan de Muskus te zaam ſtremt, en zich aan dat bruine vliesken, 't welk daar tuſſchen groeit vaſt zet. By de inkoop moet men wel gade ſlaan, dat men met oprechte Menſchen handelt, en als men dezelve in de blaasjens koopt, wel toezien dat dezelve niet al te dik, en te veel met hair bezet zyn, ook is 't beſt dat ze bruin zyn, want

de

de witte blaasjens zyn zo goet niet. Men geeve vervolgens acht of 't dunne bruine vliesjen midden onder de Muskus is, 't welk een teeken is, dat zy zo gegroeit is. Buiten 't zakjen word de ſwart graauwe, die niet nat en dun is, en die een ſterken reuk heeft voor den beſten gehouden. Hy word voornamentlyk tegens de ſlaap-ziekte, beroertheid, Melancholie, Borſt-ziekten, flauwten, Hert-kloppingen enz. gepreezen: hy verſterkt de maag, verdryft de winden, ſtilt het kolyk en andere buik-pynen, ook verwarmt hy de koude teel-leeden der Mannen en Vrouwen. (*a*)

Motus, de beweging/ deze is of natuurlyk als

Motus animalis, de dierlyke beweging/ als zich de menſch en deſſelfs deelen yder in 't byzonder, als de vochten in 't lichaam enz. beweegen; de voornaamſte oorzaak hiervan zyn de Levens-geeſten, om dat zy door de Zenuwen tot de beweeglyke vezelen, als zynde de werk-tuigen der beweging gebracht, dezelve opblaazen, en alzo de vereenigde deelen van de eene ruimte tot de andere brengen.

Motus peristalticus of vermicularis intestinorum, de worm-achtige beweging der darmen/ deze dient om den *Chylus* en de *Feces* voort te ſtuwen, ze word van de vleeſch-achtige vezelen des tweden vlies, zo wel na de lengte als breete, die haar als pier-wormen te zaam trekken gemaakt. Zomtyds word deze beweging en voornamentlyk in de *Teneſmus* verſwakt, en alsdan ontbreekt ze, hiertegen nu zyn dienſtig ſterke *Purgantia* waardoor de vezeldraadjens geprikkelt worden, of men *appliceert* uitwendig ſcherpe dingen, als by voorb. *fel. Taurin.* gemengd met *Pulv. Scammon.* of *Colocynthid.* of *rad. Armorac.* met *Axung. Porcin.* deze worden op den navel gelegt. De tegen-natuurlyke beweegingen zyn de

Motus convulsivi, of zodaanige bewegingen waar door 't een of 't ander deel des lichaams tegens den wil, en tegen-natuurlyk bewoogen word; deze bewegingen worden ook *Convulſiones* genoemt, en geſchieden als de vezel-draadjens dik-

(*a*) De Muſcus word wel voornamentlyk met de een of de ander oly of balzem gemengt en met wat boom-wol in 't oor geſtoken, tegens de doofheid aangepreezen.

wils door geweld te zaam getrokken worden. De oorzaak als ook de geneezinge koomen met de Kramp overeen, Zie zulks onder de tytel *Spasmus.*

Moxa is een grysachtig, en wolachtig Genees-middel 't welk voor omtrent 50. Jaaren uit Ooſt Indien tot ons gebracht wierd, beſtaande uit lang-achtige bosjes die omtrent de dikte van een Stroo-halm hebben, deze Moxa is niet anders, als de witte wolachtige, en aan een Spinneweb niet qualyk gelykende huid, die van buiten aan de byvoet gevonden, en ook van 't gedroogde Kruid zelfs als 't van zyn ſteelen gezuivert is, gemaakt word. Het gebruik van dezelve is aldus: Men maake puntachtige, en langachtige Staafjens, in de gedaante van een rook-kaarsje, en zet dezelve in de *Mania*, en *Epilepſia* op 't hooft, in de *Chiragra* en *Podagra* op de handen en voeten, ſteekt dezelve in brand, ze branden en maaken zonder groote pyn een roof, waar op de pyn en de ziekte terſtond verdwynt; *D. WEDEL* heeft aangetoond, dat men de Indiaanſche Moxa wel kan miſſen, en zulks met die geene die hier gemaakt word uitvoeren kan. (*a*)

Mucago, Mucilago, ſlym/ of een taaje ſlymachtige vochtigheit; deze is driederlei (1.) een natuurlyke, gelyk als de *Mucus inteſtinorum*, of de ſlym in de darmen, (2.) de tegennatuurlyke, als de *Mucilago tartarea*, de tartariſche ſlym, uit dewelke 't gruis in de pis, en de *Nodi* in 't *Podagra* voortgebracht worden, en (3.) door de Konſt gemaakte, dewelke door toedoen van een daartoe dienſtig water uit zommige Zaaden, als *Sem. Cydoniorum*, *Pſyllei* &c. of uit wortelen, als *rad. Alth.* &c. en *Gummi Tragacanth.* gemaakt worden.

Mucro, een punt/ het zy aan een deegen of aan een mes, lanz. enz. in de Ontleed-kunde komt te voor

Mucro cordis, de punt van 't hert/ deze is het onderſte toegepunte deel van 't zelfde.

Mucronatum Os, het toegepunte deel/ Zie *Os Enſiforme.*

Mucus, ſnot en ſlym/ 't zy in de darmen

(*a*) Die een omſtandig bericht wegens 't gebruik, en 't door een getrouw oor en oog-getuige wegens de Moxa wil weeten, Zie *KÆMPFERI Amœnitat. Exotic.*

men of elders, in 't byzonder word hier door verſtaan die ſlym dewelke uit de Tepelwyze uitſteekzels van de reuk-zenuwen, door 't zeef-gedaantige been, en van daar, na die aan de neuze en 't verheemelte gelegene Klieren vloeit.

MULIEBRIA, de Vrouwelyke geboorteleeden / als ook de uitwendige Vrouwelykheit.

MULSUM, Meede / Honig-water / is een uit Honig en water door de *fermentatio* gemaakte geeſt-ryke drank.

MUMIA, is een ſwart, hard, en harſtachtig wezen, afkomende van de gebalzemde Menſchelyke lichaamen, hebbende een ſcherpen en bitteren ſmaak, en aangenaamen reuk, ze komt uit Egypten, alwaar ze in zeer diepe graaven, en in witte Steen gehouwene begraaf-plaatzen by de beroemde Pyramiden gevonden word. De Eygptenaaren hadden drie zoorten van Balzeminge, waarvan de eerſte en koſtelykſte beſtond uit de beſte Balzemen, Speceryen, Myrrhe, Indiaanſche Nardus enz. deze wierden maar gebruikt by de groote Staats-Perzonadiën, hiervan daan komt de rechte Egyptiſche *Mumia*; doch deze is zo zeldzaam dat ze maar alleen in de Kabinetten der groote gevonden word. De tweede zoort beſtond uit *Myrrha*, en *Aſphaltum*. &c. Deze wierd gebezigt aan Menſchen van wat minder rang. De derde beſtond maar uit pek en Jooden-lym. Eindelyk zo wierden de gebalzemde *Mumien* met doeken omgewonden, en in de graaven gelegt. Boven deze wezentlyke, word 'er ook noch gewaagt van de witte *Mumien* die beſtaan uit de lichaamen dewelke door de Zee uitgeworpen worden, die met het Zeezand in Libyen bedekt geweeſt zyn, in 't welk ze door de Zon zodaanig zyn uitgedroogt, dat 'er niets is aangebleeven als maar de huid en 't been; over welke beenderen de huid als een vlies-geſpannen is; maar dewyl aan deze niets, dat Medicinaal is, gevonden word, zo worden ze ook niet tot de Genees-middelen gebruikt, zy kunnen ook geen wezentlyke *Mumien* genoemt worden.

Daar zyn zommige onder de Geleerden die door de *Mumien* maar alleen 't harſt of 't pek van deze gebalzemde lichaamen verſtaan. Andere gebruiken ook 't *Aſphaltum* alleen in plaats der *Mumien*. Maar by de Drogiſten word ook 't vleeſch daar voor aangemerkt. De beſte moet zyn ſwart, licht, en glinſterende, en daarby een goeden reuk hebben, die niet na pek riekt. Ze verdeelen 't geronnen bloed, dat door vallen of ſtooten gemaakt is: Ze zyn goet tegens de longen zucht, milt-pyn, zydeſteekingen, Moeder-pyn, en uitwendige wonden. De *Præparata* daarvan zyn 't *Pulvis Contra caſum*, *Emplaſtrum Apoſtolorum*, *Eſſentia*, *Elixir*, *Oleum* &c. (a)

Mu-

(a) Hoe belachelyk het is tot een Genees-middel, de hier beſchrevene zogenaamde *Mumia*, die ons ook altyd daar voor word in de hand geſtopt, te gebruiken, kan men begrypen, als men overweegt, 't geen de Geleerde en zeer naauwkeurige Heer *ENGELB. KÆMPFER* in zyn doorwrogte Tractaat de *Amœnitatib. exotic. Faſcicul. III. Obſervat. III.* van dezelve zegt. Namentlyk, dat ze is een Joden-lymachtig zap, dat uit den top van een ſteenachtigen berg uitſypelt; van coleur, dikte, en lymachtigheid na Schoenmakers pik gelykende, in warmte buigzaam, met oly wel, maar met waater zig niet mengende, op een gloejende kool gewerpen een zwaare zwavelachtige lucht van zig gevende, dat ze met de uiterſte naauwkeurigheid in Perſien in de Provinçie *Daraab* door de eerſte van 't Ryk zelfs word vergadert, met de grootſte omzigtigheid bewaart, zelfs de plaats, daar ze vergadert word met een zwaare Steen en Zegels geſlooten; dat ze in 't geneezen van gebrokene beenderen, wonderen doet, dat hy gezien heeft, dat een jong Hoen, waaraan hy zelfs de Schinkel had gebroken, zoo dat de Splinter door de huid ſtak, door 2 a 3 grein desſelfs in vier en twintig uuren herſtelt en zonder eenig letzel was. Wat is onze *Mumia* dog? niets als eenige gemengde, ons onbekende licht ſchadelyke ten minſten verouderde Gommen, reets geſtrekt hebbende, om meeſt door ziekte (en daar onder, zekerlyk wel quaadaardige) geſtorvene Lichaamen op die Landswys, van verderf te bewaaren, of eer aan te doen, dierhalven doet die vodden uit de Medicyn-winkel en zend ze na des Schilders werk-plaats om 'er Vernis van te maken daar ze zeer goed toe zyn. De groote achting die de *Mumia* al voorouds gehad heeft, en de onmogelykheid om de rechte te krygen, hebben onze Voorouders tot die buitenſporigheid doen overſlaan, malkander diets makende, dat die Landaart tot het balzemen der Lyken de rechte *Mumia* gebruikte, of van ouds gebruikt had, daar licht ook wel wat aan is ten opzigte van hunne Vorſtelyke Lyken: maar dat men die ooit heeft weten te vervoeren uit handen van een Volk, dat zoo bygeloovig ten dien opzichte

is,

MUMISATIO, dus word genoemt de bewaring' aller zoorten van Dieren voor de bedervinge, ze word ook BALSAMATIO genoemt; van zommige word ze gedaan door de *Maceratio* in de *Spiritus Salis Ammoniaci* (a), *Sal. Tartari*, *Spirit. Vini rectificatiſſ.* &c.

MUNDATIO, Zie *Putrificatio.*

MUNDIFICANTIA, MUNDIFICATIVA, Zuiverende wond-middelen/ deze zyn *Agrimon. Chamomill. Salvia*, *Bacc. Laur. Unguent. Mundificativ. de Nicotian. Apoſtolor. Baſilic. Fuſc. tinct. Myrrhæ, Aloës, Ol. Terebinth. Elix. proprietat.* &c. Deze worden gebruikt als de wei des bloeds door lang-duurige verſtikkinge in de wonden bedorven is, en dat daar door de naaſt gelegene deelen mede aangetaſt worden.

MURIA, Pekel/ is zout-water waarmede eenige Viſchen en vruchten ingemaakt worden, ze word ook genoemt *Salſugo*; alzo is

MURIA HALICIS, Haring-pekel.

LIMONUM, Limoen-pekel.

MURMENTUM, Zie *Mus alpinus.*

MUS, de Muis/ is een bekend Huisdier, als deze tot aſch-gebrand en ingegeven word, is ze dienſtig tegens 't geduurige piſſen; de Muize-drek genoemt *Muſcerda*, en *Album nigrum*, is een *laxans* voor de jonge kinderen.

MUS ALPINUS, MONTANUS, ook MURMENTUM, het Murmel dier gelykent na een groote Muis en een klein Konyntjen; het houd zich op in de Alpiſche gebergten. Het hiervan komende beroemde Murmel-dier-Smout/ heeft een zeer verdeelende kracht, en word hierom van PARACELSUS als een byzonder middel tegens de zyde-ſteekingen aangepreezen, en in een *Unguent* aldus voorgeſchreven:

℞. *Pingued. Muris alpin.* ℥j.
Olei Amygdal. dulc. ℥ß.
Chamomill.
Roſar. ā ℥j.
F. Unguent.

Het word tegens de ſtyve leeden, en ook Zenuw-ziekten gebruikt.

MUSA, is een gewas dat de gedaante van een boſch pennen heeft, het groeit een en een half en zomtyds wel twee mans lengte om hoog, het is van buiten glad, fraai groen, en byna als een riet met blaaden bekleed, het word in Syrien en Abyſſinien gevonden. Dit gewas heeft de grootſte blaaden die op eenig gewas ooit gevonden zyn, yder blad is gemeenlyk zo lang en breed dat 'er een menſch van een tamelyke langte met zyn geheele lichaam op leggen kan.

MUSCERDA, Zie *Album nigrum.*

MUSCERDA DE TERRA CATECHU, is een welriekende uit de Japoneeſche aarde beſtaande *Compoſitie*, ze word gebruikt om den quaden reuk der mond, en om den ſtinkenden adem te verbeteren, en aldus bereid: ℞. *Terræ Japonic. pulveriſat.* ℥j. *Moſch. opt.* ℈ß. *Zibeth. gr.* ij. *Ol. Cinnamom. Caryophyll.* ana *gt.* v. *Cort. Citri*, *Lign. Rhod.* ā *gt.* vij. *Eſſent. Jaſmin. opt. gt.* vij. *Mucilag. Tragacanth. q. ſ. F. Maſſa* om daarvan kleine koekjens te maaken.

MUSCUS *Aquaticus*, Zie *Lens Paluſtris.*

MUSCUS ARBOREUS, PULMONARIA ARBOREA, Longen-kruid/ beſtaat uit breede en zeem-achtige lappen die aan de oude eiken en andere boomen gevonden worden. Het heeft een uitdroogende en eenigzints te zaam trekkende kracht, en word hierom in de longen-zucht, in de borſt-dranken inwendig gebruikt, uitwendig ſtelpt 't het bloeden, het word tot poejer geſtampt en ingenoomen.

MUSCUS CAPILLARIS, Zie *Adiantum aureum.*

MUSCUS EX CRANIO HUMANO, FLOS CRANII, USNEA CRANII HUMANI, Moſch van Menſchen bekkeneel/ is Moſch dat op de doods-hoofden die op de paal ſteeken of op 't rad leggen, gevonden word, doch 't word ook dikwils van de hoofden die in 't been-huis leggen, vergadert, en voor 't andere *Uſnea* verkocht (a). Men zegt dat 't een byzondere kracht in alle bloed-ſtortingen heeft, als 't niet al-

(a) Dat *Sp. Sal. Ammoniac.* zaken voor bederf zoude bewaaren is mis: 't woord *Maceratio* word hier ook zeer te onpas gebruikt, Zie zelf in dit Boek *Maceratio.*

(a) Zo 'er in de *Uſnea* eenige Medicinaale kracht is, zal de laatſte met de eerſte niets verſchillen; doch wy kunnen niet merken dat 'er meerder kracht in ſteekt, als in eenig ander Moſch, 't welk op de eiken of op andere boomen gegroeit is, het komt ons dierhalven voor dat 't met meer diergelyken *Paracelſiſche* middelen; maar na bygeloovigheden riekt.

is, kan (dunkt my) in geen gezonde herzenen vallen.

alleen inwendig gebruikt; maar ook uitwendig in de hand gehouden word. Het is ook 't voornaamſte onder de Wapenzalf, die na het voorſchrift van *PARACELSUS* aldus gemaakt word

℞. *Uſneæ Cran. human.* ℥ij.
Mum. Ver. ℥ß.
Boli armen.
Olei Roſar.
Lini ā ℥j.
F. Unguentum.

Zommige doen noch *Pinguedin Apri*, en *Urſi* daarby.

MUSCUS FONTANUS, ook SAXATILIS, Zie *Lichen.*

MUSCUS MARINUS, Zie *Corallina.*

MUSCUS TEGULARIS, **Moſch** op de daaken, zulks word tegens 't bloeden der neuze met azyn op 't hooft gelegt.

MUSCUS TERRESTRIS CLAVATUS, Zie *Lycopodium.*

MUSCULUS, een **Spier/** is een werktuig des lichaams, beſtaande uit vleeſch, hair- en vlies-achtige-draatjes, zenuwen, aderen, en water-vaaten, dienende voornamentlyk om de beweging te maaken. Ider Spier word gemeenlyk in drie deelen verdeelt, namentlyk in 't hooft 't welk dat deel is, alwaar haar de Spier te zaam trekt, in de ſtart, of 't tweede end, en in de buik, 't welk 't vleeſch-achtige deel tuſſchen beiden enden is. De werkinge der Spieren, is om de beweging te maaken. Hierby is aan te merken, dat de Spieren die te gelyk een werking doen *Muſculi Congeneres*, *een ſlagtige* genoemt worden, als daar zyn de Spieren die tot de ademhalinge dienen. Als derzelver werkinge tegen malkander is, worden ze *Antagoniſtæ* of *tegen-werkers* genoemt, gelyk als de Spier waar door de arm bewoogen word in 't buigen, en die Spier die den arm uitſtrekt. De meeſte en de voornaamſte Spieren zyn de volgende:

MUSCULUS ABDUCENS POLLICIS PEDIS; **de aftrekkende Spier van de groote toon/** die van zommige ook THENAR genoemt word, neemt zyn begin van 't inwendige deel des hiel-beens, en word ingeplant in 't tweede been van de groote toon.

MUSCULUS ADDUCENS MINIMI DIGITI PEDIS, **de aantrekkende Spier van de kleine toon /** deze komt van 't inwendige deel der verſenen, en is uitgeſtrekt na 't uitwendige been van den achter-voet, hy word ingeplant in het tweede been van de groote toon.

MUSCULUS ANCONÆUS, **de armſpier /** neemt zyn begin aan het achterſte einde des arms, by het einde des derden en vierden, en na dat 't over de te zaam voeging van de elle-boog geloopen heeft, word 't in 't elleboog-been aan 't achterſte zyde deel ingeplant.

MUSCULUS ALARIS, **de vleugel-Spier** van 't kakebeen, hiervan zyn 'er twee; als de EXTERNUS of de **uitwendige/** deze neemt zyn begin van de uitwendige aanwas des vleugel gedaantigen wiggebeens en word in de nek aan het onderſte kakebeen ingeplant; en de INTERNUS of **inwendige** deze neemt zyn begin van de inwendige aanwas des wigge-beens en word ingeplant in het inwendige en achterſte deel van 't kakebeen niet ver van de nek.

MUSCULI AMATORII, **de verliefde Spieren/** zyn de kromme oog-ſpieren, deze worden alzo genoemt, om dat de verliefde Perzoonen zich malkanderen zydwaarts en gelyk als met verdraaide oogen aanzien.

MUSCULI ANCHORAHYOIDEI, **de Anker twee hoorn-achtige Spieren/** is het tweede paar Spieren des tongen-beens komende van 't uitſteekzel des ſchouderblads, en eindigen in de hoornen van 't tongebeen, ze worden ook *Carocohyoidei* genoemt.

MUSCULUS ANISCALPTOR, **de aarskrabber/** is die breede rug-ſpier, dewelke het grootſte deel van de rug bedekt.

MUSCULUS ANILEVATOR, **de opheffende Spier van den aars/** hiervan zyn twee, hebbende op beide zyden haaren oorſprong van de binnenſte zyde des heupe-beens, en haar einde by 't ſleutelbeen.

MUSCULUS ANTITHENAR, **de duim-Spier /** die denzelven een weinig buigt, deze neemt haar begin van het been der agterhand 't welk den middelſten vinger onderſteunt, en eindigt in het eerſte been van de duim.

MUSCULUS ARYTÆNOIDES (*a*), **de tzeg-**

(*a*) Anders worden ze ook wel genoemt *Muſculi Ary Arytænoides* Zie *L. HEISTERI comp. Anat. vs.* 324. Deze Spier verbeeld in ruſt zynde wel een trechter; maar haare werkinge doen-

 de,

tregters-gedaantige Spier / zo word genoemt het derde inwendige paar Spieren in de lucht-pyp hebbende beide einden in het ſpleet-maakende Kraake-been geplant.

Musculus Attollens oculi, het opheffende oog ſpierken neemt zyn beginzel beneeden in de rand van 't oog alwaar de *Nervus opticus* in loopt, en met een breede en zeer dunne zenuw tot aan de rand van 't oog-lid uitgebreid is.

Musculus Bassioglossus, of Basilingualis, des tongs neer-drukkende Spier/ is het tweede paar der tong-ſpieren, voortkoomende van de grond des tweehoornigen beens en eindigende naby de punt der tonge met vezelkens, die na de lengte een weinig ſchuins ter zyde loopen.

Musculus Bibitorius, de drink-Spier / is het toevoerende oog-ſpierken, het word aldus genoemt om dat 't voornaamentlyk werkt by die geene die drinken, en in den beeker zien.

Musculus Biceps Cubiti, de twee hoofdige Elleboogs-Spier / word om zyn dubbel begin aldus genoemt, hy komt met 't eene hooft voort *van 't Ravenbeks uitſteekzel*; en met 't andere *van 't hooft des ſchouderblads*. Dit daalt neder langs de groef van het arm been word vleezig, en vereenigt met het eerſte en eindigt *in het bultje van de kleine Elle-pyp*, digt onder deſſelfs bovenſte hoofdje.

Musculus Biceps Tibiæ, de twee hoofdige Scheenbeens-Spier / deze neemt zyn begin met 't eerſte hooft *van de knokkel des heupe-beens*, en met het tweede *van het onderſte deel van 't dye-been*, deſſelfs einde is *in het opperſte deel van het Kuit-been.*

Musculus Biventer, Zie *Muſculus digaſtricus.*

Musculus Brachiæus, de arm-Spier / daarvan is *Internus* de inwendige en *Externus* de uitwendige, de inwendige neemt zyn begin even onder 't einde *van de drieboofdige Spier*, en word ingeplant *in 't bultje van de groote Elle-pyp*, digt onder deſſelfs bovenſte hoofdje (a) *Externus* de uitwendige of buitenſte arm ſpier, neemt zyn begin naaſt de voorgaande van de inwendige kant van 't arm-been.

Musculus Brevis Cubiti, de korte Spier des Elleboogs/ neemt zyn begin van de buitenſte kant des *ſchouder-beens*, en word ingeplant in den *Radius* of in 't buitenſte gedeelte van de *kleine Elle-pyp.*

Musculus Buccinator, de kinnebaks-Spier/ de kraak-Spier/ neemt zyn begin ten deele *van 't Krayenbeks uitſteekzel der onder-kaak*, en ten deele *alwaar het tand-vleeſch der maal-tanden van beide de Kaaken eindigt*, deſſelfs einde is in de hoek van de ronde Spier. (b)

Musculi Cephalopharyngæi, de ſlok-darms Hooft-ſpieren/ zyn 't eerſte paar Spieren der ſlok-darm, dit is 't grootſte paar, ontfangende zyn naam van 't onderſte deel des achterhoofds-beens, alwaar 't zyn begin neemt *van de wervel beenderen*, en eindigt *in de ſlok-darm.*

Musculi Ceratioglossi, Hoorn Tonge-ſpieren / is het vyfde kortſte en ſmalſte paar Spieren der tong; dit paar ſchynt de tong zagt neder te drukken (c).

Musculi Ceratoglossi, Hoorn Tonge-ſpieren / voortkomende van 't einde der hoornen, van 't twee hoornige of tonge-been, loopende tot aan 't beginzel der tonge; houdende de tonge in rechte beweeginge.

Musculus Claudens Palpebram, Zie *Muſculus Orbicularis.*

Musculus Complexus, de te zaamges-

de, vertoont ze de hoornen van een ram/ of een ſpleet/ en heeft waarſchynlyk haaren naam hier van ontleend, want Κριὸς of *Arietinus* is van den ram gezegt; en ἀρύω *haurio*, ἀνοίγω *aperio*, is, *openen* en *trekken*: zo dat zy met deze naamen by de Schryveren genoemt word, zomtyds in 't enkeld, en op andere plaatzen in 't meerder getal na haare eigenſchappen, nu eens de tregters gedaantige-Spier / en dan weder om de ſpleet-maakende Spieren, enz.

(a) Zie *J. A.* KULMUS *Tab. Anat. Tab. XXVIII. fig. II. 36.*

(b) Zie *J. A.* KULMI *Tab. Anat. Tab. XXVIII. fig. I. K.*

(c) 't Is wat duiſter, wat voor een paar Spieren onzen Schryver hier door verſtaat, want zyn Ed. maakt in de Latynſche naam na 't ſchynt eenig onderſcheid, tuſſchen Ceratioglossi Musculi, en Ceratoglossi Musculi, doch in 't Duitſch in 't geheel niet; maar in de omſchryvinge derzelve, ſchynt 't dat zyn Ed. door *Ceratiogloſſi* verſtaat dat paar 't welk wy noemen Stylo-hyoides tonge-beens / hoorn-Spieren/ en door Ceratoglossi Musculi dat paar 't welk wy hoorn-tong-Spieren noemen.

gevlogtene Spier/ neemt zyn begin van de *zes onderſte wervel-beenderen van den hals, en de drie opperſte van den rug,* wordende ingeplant *in 't achterhoofds-been by de ſpalk-wyze-Spier.*

MUSCULI CORACO-HYOÏDEI, **Ravenbeks tonge-ſpieren/** dus word genoemt dat paar Spieren 't welk voortkomt by *'t Ravenbeks uitſteekzel uit de opperſte top van 't ſchouder-blad*, en word ingeplant *in het lichaam van 't tonge-been.*

MUSCULUS CORACOIDES (a), **de Ravenbeks arm-ſpier/** neemt zyn beginzel *van het Ravenbeks uitſteekzel van het ſchouder-blad*, en eindigt *in het middel deel van het arm-been.* (b)

MUSCULUS CREMASTER, (c) **de opſchortende/ of de opligtende ſpier van de bal/** is een dunne reeks van Spier-vezelen, welke voortkomen *van de ſchuins opklimmende Spier des buiks*, nederdaalende in 't zakje, *worden ze boven 't ſcheede-vlies 't welk de ballen bekleed uitgeſpannen*, als deze nu te zaam getrokken worden, heffen zy de ballen op.

MUSCULI CRICO-ARYTÆNOIDEI, **de Rings ſpleet-ſpieren/** zo word genoemt het tweede paar van de eigene Spieren des ſtrotten-hoofds; dit paar komt met de andere twee als *Crico-Thyroides*, en *Crico-Arytenoides lateralis* voort van 't *Cartilago Cricoides*, en eindigen in de *Muſculi Thyroidei* en *Arytænoidei*, welke Spieren te zaam de ſtrot verwyderen.

MUSCULI CRICO-THYROIDEI, **de Rings-Schild-wyze Kraakebeens-Spieren/** is het eerſte inwendige paar ſpieren van het ſtrotten-hoofd, welkers verrichtinge wy zo even gezegd hebben.

MUSCULUS CRURÆUS of CRURALIS, de **Been-Spier/** is gelegen onder de *Muſculus rectus*, zyn begin neemende in 't geheele voorſte deel van 't dye-been, en eindigende in de verheventheit die van vooren en booven is in 't ſcheen-been onder de Knie ſchyf. (d)

(a) By BLANCARD in Lex. med. word hy genoemt MUSCULUS CORACOBRACHIÆUS, en by HEISTER in Comp. Anat. CORACOBRACHIALIS.

(b) Hy word zeer fraai afgebeeld van KULMUS in Tab. Anat. Tab. XXVIII. Fig. II. 27.

(c) Deze word ook genoemt MUSCULUS RELEVATOR TESTICULI.

(d) Zie deſzelfs afbeeldinge by J. A. KULMUS Tab. XXVIII. Fig. II. 77.

MUSCULUS CUBITÆUS, **de elleboogs-ſpier/** deze is dubbel als EXTERNUS, **de uitwendige/** en INTERNUS, **de inwendige/** de uitwendige neemt zyn begin *van de uitwendige Knokkel des ſchouder-beens*, en plant zich *in de beenderen van de na band.* Deſſelfs gebruik is, om met den *Muſculus radiæus Externus* de voorhand uit te ſtrekken.

De INTERNUS neemt zyn begin *van de binnenſte Knokkel des ſchouder-beens*, en eindigt *in de voorhand by de duim*: deze buigt door behulp van den *Radiæus Internus* de voorhand.

MUSCULUS CUCULLARIS, **de Monniks kaps-ſpier/** is een Spier van 't ſchouder-blad, ze word aldus genoemt om dat ze de gedaante heeft van een Monnikskap, ze neemt haar beginzel *van 't achterhoofds-been, van de doorn-achtige uitwaſſen van den hals, en van het 7. of 8. van den rug*; eindigt *in de doorn van 't ſchouderblad, in deſſelfs hoofd en 't ſleutel-been*; deze heft 't ſchouderblad op, drukt 't neer, en haalt 't achterwaarts, hy doet dit om dat 't beloop zyner vezelen zo verſcheiden is, doch daar zyn zommige onder de ontleedkundige die de verſcheide werkingen in deze Spier ontkennen.

MUSCULI CUNEO-PHARYNGÆI, **de wiggebeens ſlok-darm-ſpieren/** zyn 't tweede paar Spieren van de ſlok-darm, neemende haar oorſprong van 't wigge-been, en worden tuſſchen 't eerſte en derde paar zydelings in de ſlok-darm ingeplant.

MUSCULUS DELTOIDES, **de driehoofdige ſpier van den arm/** neemt zyn begin *in 't midden van 't ſleutel-been, van 't hoofd en doorn des ſchouder-blads*, en eindigt omtrent *vier vingeren breed onder den hals van 't opper-arm been.*

MUSCULUS DEPRIMENS, **de Neder-drukker/ of de nederige Oog-ſpier.**

MUSCULUS DIGASTRICUS, **de twee buikige-ſpier/** zyn beginzel is de groef onder 't mam-achtige uitſteekzel: Hy loopt met zyn middel-pees door de priem-tonge beens-Spier en dikwils door de vlies-achtigen ring aan 't tonge-been gevoegt als door een Katrol, en word aan de inwendige Krakebeens vereeniging van de Kin ingeplant.

MUSCULUS EXTENSOR AURICULARIS, **de uitſtrekkende ſpier van de Oorvinger/** neemt zyn begin *van de gemeene uitſtrekkende Spier*, en eindigt *in den kleinſten*

ſten vinger, hy word in zyn einde verdeelt in twee zenuwen.

Musculus Extensor Indicis, (a) des aanwys vingers uitſtrekkende ſpier/ neemt zyn begin *in 't achterſte en middelſte deel des Elleboogs* en eindigt *in 't tweede been van den aanwys-vinger.*

Musculus Extensor Magnus Digitorum Manus, de groote uitſtrekkende Vinger-ſpier/ neemt zyn begin *aan 't achterſte deel van het ſchouderbeen*, en eindigt *op de rug der band in de 4. vingeren, in derzelve tweede en derde been.*

Musculus Extensor Brevis Digitorum Pedis, de korte uitſtrekkende ſpier der toonen/ neemt zyn begin *in 't opperſte en voorſte deel van 't biel-been*, en eindigt *in 't eerſte en tweede lid der 4. toonen.*

Musculus Extensor Longus Digitorum Pedis, de lange uitſtrekkende ſpier der toonen; neemt zyn begin *van 't boovenſte en voorſte deel van 't ſcheen-been*, hy word allengskens zo verdeelt dat hy omtrent de hiel 4. byzondere *Tendines* maakt, *die haar door alle leeden der 4. toonen eenigzints verſpreiden* (b) *en inplanten.*

Musculi Extensores Pollicis Manus, des duims uitſtrekkende ſpieren/ zyn twee, als Longus, de lange/ *die uit 't boovenſte en uitwendigſte deel des ſchouder-beens voortkomt, en in de twee eerſte beenderen des duims met een langachtig ronde pees ingeplant word*: en Brevis, de korte/ deze neemt zyn begin *onder den zo evengenoemden*, en eindigt *in 't derde been des duims.*

Musculus Extensor Pollicis Pedis, de uitſtrekkende ſpier van de groote toon/ deze neemt zyn begin *in 't midden van 't Kuit-been*, en eindigt *in de laatſte Articulatio der groote toon.*

Musculi Flexores Digitorum Manus, de buigende ſpieren der vingeren/ dit is maar eene Spier dewelke de groote genoemt word. (c)

(a) Ze word meeſt Indicator genoemt.

(b) Ziet deſſelfs afbeeldinge zeer fraai *in Tab. Anat. J. A. KULMI Tab. XXVIII. Fig. II. No.* 93.

(c) Dit is de Musculus Sublimis, of Perforatus, die voortkomt *van de binnenſte knokkel des ſchouder-beens*, en zich in plant *in de tweede Articulatio der vingeren.* ziet de zeer nauwkeurige verdeelinge der ſpieren van de vingeren in *Comp. Anat.* HEISTERI vs. 337. en derzelve fraaje afbeeldinge in *Tab. Anat. J. A. KULMI Tab. XXVIII. Fig. II.* 49.

Musculi Flexores Digitorum Pedis, de toonen buigende ſpieren/ deze zyn twee, als de groote die voortkomt *van 't achterſte deel van het Scheen- en Kuit-been*; en de kleine deze neemt zyn begin *van 't inwendige deel der biel.* (a)

Musculus Flexor Pollicis Magnus, des duims buigende ſpier/ neemt zyn begin *van 't voorſte deel des kleinen onderarm-beens*, en *word onder den band van de voorband over den kleinſten vinger loopende in het derde been van de duim in geplant.*

Musculus Flexor Pollicis Pedis, de groote toon buigende ſpier/ neemt zyn begin *van 't achterſte deel des Kuit-beens*, en word ingeplant *in 't laatſte been van den grooten toon door een ſterke pees.*

Musculi Gastrocnemii, Zie *Muſculi Surales.*

Musculus Gemellus (b), de tweelingen/ of uitwendige Kuit-ſpieren/ neemende haar begin *onder de Knie-ſchyf, van 't in en uitwendige hoofd*, maakende de kuit en eindigen *in de biel, en aldaar maken ze de Chorda Achillis.*

Musculi Gemoglossi, de Kin tonge-beens ſpieren/ zyn 't eerſte paar der Tonge-Spieren, beginnende *onder de Kin tonge-beens Spier; en worden na de lengte in de gebeele tong ingeplant.*

Musculi Genio-Hyoidei, Kin tonge beens ſpieren/ zyn 't derde paar Spieren voortkomende *van 't tonge-been, van binnen uit de Krakebeens vereeniging van de Kaak*; eindigende *in 't licbaam van 't tongebeen.*

Musculi Glutæi, de bil-ſpieren/ deze zyn drie, als Glutæus Major, de grooter/ (c) die zyn begin neemt *van 't darm en heilig-been*, en ingeplant word, *onder den grooten draajer in 't heupe-been*; Glutæus Medius, de middelſte deze komt voort *van de rug des darm-beens*, en ein-

(a) Ziet denzelven zeer fraai verbeeld in de zo even aangehaalde *Tabulæ Fig. III. No.* 90.

(b) Of Musculi Genelli, of Gastrocnemii.

(c) Men zegt ook Glutæus Maximus, de grootſte bil-Spier.

eindigt *in 't achterſte deel des grooten draajers*; en GLUTÆUS MINOR de kleinſte/ neemt zyn begin *van dit been*, en eindigt *in den omdraajer zelfs*; deze ſpieren ſtrekken het dye been uit.

MUSCULUS GRACILIS LABIORUM, de dunne lippen ſpier/ is onder alle ſpieren der lippen de tederſte en de langſte, hy neemt zyn begin *met een breed hoofd op beide zyden van 't jok-been tuſſchen 't oog, en 't oor*; doch hy word dadelyk door de tezaam - loopende vezel-draatjes lang achtig rond, en ſmal gemaakt, en eindigt *op beide zyden in de rand der lippen.*

MUSCULUS GRACILIS TIBIÆ, de ſmalle ſcheen-ſpier / neemt haar begin *in de kraak-beenige te zaamvoeginge van het ſchaam-been*, loopt over de binnenſte zyde van het dye been, en eindigt *digt by 't einde van de half vliezige ſpier.*

MUSCULUS HUMILIS, de deemoedige/ of de neerdrukkende ſpier/ Zie ook *Muſculus deprimens.*

MUSCULI HYOTHYROIDES, de tonge-beens ſchildwyze krake-beens-ſpieren/ neemen haar begin van 't *Os hyoides*, en eindigen in de *Cartilago thyroides*, deze ligten den *Larynx* opwaarts en vernauwen de *Glottis.*

MUSCULUS HYPOTHENAR, de onder palm-ſpier / zo word genoemt een ſpier van den duim deze neemt zyn begin *by de beenderen van de voorhand*, en eindigt *in het tweede been van de duim.*

MUSCULUS ILIACUS; de inwendige darm-beens ſpier / neemt haar begin *van de inwendige zyde des darm-beens*, en eindigt *in den kleinen draajer.*

MUSCULUS INDICATOR, de uitſtrekker / of aanwyzende ſpier des wys-vingers/ deze neemt zyn begin *in het midden der groote Elle pyp*, en eindigt *in het tweede been des wys-vingers.*

MUSCULUS INDIGNATORIUS, de toornige/ de verontweerdigende / of afhaalende ſpier van 't oog / deze word aldus genoemt, om dat de toornige met veraaide oogen zien, want zy draajen de oogen buitenwaarts.

MUSCULUS INFRASPINATUS, de ondergraatige-ſpier/ neemt zyn begin *in de holligheid onder de doorn van 't ſchouder-blad*; en eindigt *in den hals des ſchouder-beens.*

MUSCULI INTERCOSTALES, de tuſſchen-ribbige ſpieren/ deze zyn in 't geheel vier en veertig paar, te weeten op yder zyde twee en twintig; ze worden verdeelt in inwendige en uitwendige.

MUSCULI INTEROSSEI DIGITORUM MANUS, de tuſſchen-beenige ſpieren der vingeren / ze worden aldus genoemt om dat ze in de tuſſchen-ruimten der beenen geleegen zyn, men telt gemeenlyk in yder hand acht.

MUSCULI INTEROSSEI DIGITORUM PEDIS, de tuſſchen-beenige ſpieren der toonen / deze zyn acht, als vier inwendige en vier uitwendige.

MUSCULUS LONGISSIMUS DORSI, de langſte rug-ſpier/ deze neemt zyn begin *van 't heilig been, en darm-been*, en eindigt *in alle wervel beenderen des rugs.*

MUSCULUS LONGUS COLLI, de lange ſpier van den hals; deze komt voort *van 't lichaam der vyf opperſte wervel-beenderen van den rug*, en word ingeplant *in alle wervel-beenderen van den hals.*

MUSCULUS LONGUS CUBITI, de lange uitſtrek-ſpier van de onder-arm; deze komt voort *van de onderſte rand van 't ſchouder-blad*, en eindigt *in 't achterſte deel des Elle-boogs.*

MUSCULUS LUMBARIS, Zie *Muſculus pſoas.*

MUSCULI LUMBRICALES, DIGITORUM MANUS, de worm-gedaantige ſpieren der vingeren/ en PEDIS, des voets.

MUSCULUS MASSETER, ook MOLITOR, MANSORIUS en MANDIBULARIS, de kaauw-ſpier / is een ſterke ſpier; haar begin neemende *van 't Jok-been*, en eindigende *in de buitenſte oppervlakte van de hoek des Kake-beens.*

MUSCULUS MASTOIDEUS, de tepelwyze ſpier des hoofds; neemt zyn begin *van 't borſt en ſleutel-been*, en eindigt *in de uiterlyke vlakte van 't tepel-wyze uitſteekzel.*

MUSCULUS MEMBRANOSUS, de breede-winzel of vliezige Spier van de dye (*a*), deze komt voort vleesachtig *in de voorſte en bovenſte kant van 't darm-been*: doch hy word terſtond vlies-achtig, en *ingeplant in 't opperſte deel der ſcheen.*

MUSCULUS MYLOGLOSSUS, kauwtands tong-ſpier/ ook tong opligtende ſpier/ deze is een deel *van de kauw-tands tongebeens-ſpier*, is het vierde paar onder de ſpie-

(*a*) Ook FASCIALATA genoemt.

ſpieren der tonge, neemende haar begin van de *inwendige zyde des onder kakebeens*, en worden ingeplant *in 't ſteunzel der tonge in den band*

MUSCULI OBLIQUI, ABDOMINIS, de ſchuins' ſpieren des buiks; deze worden verdeelt in ASCENDENS, opklimmende/ en in DESCENDENS, nedergaande; de ſchuins opklimmende komt voort *uit de ongenaamde beenderen, en wervel-beenderen der lendenen*, en word ten deelen ingeplant *in de witte linie*, en ten deelen *in den onderſten-rand van de baſtert ribben*:

De ſchuins nedergaande, komt voort *uit veele Ribben*; en *wervel-beenderen der Lendenen, darm- en ſchaam-beenderen*, en eindigt *met zyn Pees in de witte Linie.*

MUSCULI OBLIQUI CAPITIS, de ſchuins'-ſpieren des hoofds/ deze zyn twee op yder zyde, als de onderſte (*a*) die zyn begin neemt van 't doorn-achtige uitwas van den hooft-draajer: en de boovenſte die haar begin neemen van 't dwerze uit-was van dien hooft-draager.

MUSCULI OBTURATORES, de ſtop-ſpieren/ (*b*) zyn ſpieren der heup; ze zyn twee in getal, als de inwendige/ die voortkomt *van de binnenſte omtrek van 't groote ſchaam-been-gat*, hy gaat over de groef van 't heupe-been; word ingeplant *in de kuil by den grooten draajer*: en de uitwendige; deze komt voort *van de buitenſte omtrek van het voorgezegde gat*, en *word in dezelfde plaats*, *gelyk de voorgaande ingeplant.*

MUSCULUS OESOPHAGEUS, de ſlokdarms of de keels-ſluit-ſpier/ gemeenlyk worden 'er drie paar ſpieren van 't keel-gat geteld (*c*).

MUSCULUS PALMARIS, de blakke-palm-ſpier/ of de lange-palm-ſpier/ deze neemt zyn begin *van de inwendige knokkel van 't Os humeri of arm-been*, en eindigt *in de palm met een uitgeſpreide Pees.*

MUSCULUS PATIENTIÆ, de ſpier van geduldigheid/ (*d*) deze is de oplichtende ſpier des ſchouder-blads; *hy neemt zyn begin van de dwerſche uitwaſſen*, *van 't eerſte, tweede, derde*, *en vierde wervel-been van den hals*, en eindigt *in de bovenſte hoek van 't ſchouder-blad.*

MUSCULUS PECTORALIS, de Borſt-ſpier/ (*e*) deze beſlaat voor 't grootſte gedeelte 't voorſte deel der borſt, hy neemt zyn begin, *van 't ſleutel been*, borſt-been, en alle de waare-ribben, hy eindigt in 't arm-been tuſſchen de *Muſculus deltoides* en *Biceps.*

MUSCULI PERFERANTES DIGITORUM MANUS, de doorboorende ſpieren der vingeren/ en ook PEDIS van de voet/ zyn de gemeene buigende ſpieren der vingeren en toonen; onder deze behooren ook noch de

MUSCULI PERFORATI, de door geboorde ſpieren der vingeren en toonen.

MUSCULUS PERONÆUS ANTICUS, de voorſte kuit-beens-ſpier / neemt zyn begin *aan 't middelſte en voorſte deel des Kuit-beens*, en eindigt *in het buitenſte beentje van de naa voet.* (*f*)

MUSCULUS PERONÆUS POSTICUS, de achterſte-kuit-beens-ſpier / neemt zyn begin *aan 't opperſte deel van 't Kuit-been*, en eindigt *in de beenderen van de tweede-ſlag-order.* (*g*)

MUSCULI PHARYGÆI, de ſpieren van 't keel-gat/ deze zyn de zes ſpieren die haar gezamentlyk in 't begin van 't Keel-gat eindigen (*h*).

MUSCULUS PLANTARIS, de Plantſpier/ neemt zyn begin *by de Knie-ſchyf*, *van*

(*a*) Zy worden van *L.* HEISTER verdeelt en genoemt OBLIQUUS MINOR, kleine-ſchuinſe/ en OBLIQUUS MAJOR, groote-ſchuinſe; de kleine ſchuinſe word ingeplant *boven de groote rechte-ſpier*: en de groote ſchuinſe *in het dwerze uit-was van den hoofd drager.*

(*b*) Ze worden ook genoemt ROTATORES, of draaijers.

(*c*) Ziet derzelve verdeelinge, en naamen, *in L. HEISTERI Compendium Anatomic. vs.* 262. en 325.

(*d*) Deze word ook genoemt ELEVATOR, of oplichter.

(*e*) Ook MUSCULUS ADDUCTOR, nabaalder/ en PECTORALIS MAJOR, de groote borſt-ſpier.

(*f*) Zyn gebruik is om met de *Tibiæus Anticus* den voet voorwaarts te buigen.

(*g*) Deze en de *Muſculus Perforatus*, en *Perforans* die zo eeven genoemt zyn, buigen met malkanderen de vier kleine toonen.

(*h*) Daar zyn andere ontleedkundige die 't getal dezer Spieren zeer vermeenigvuldigen; gelyk *VALSALVA* die zes paar telt; *J. D. SCHLICHTING* ſtelt ook zes paar, en een ongepaarde te zyn, Zie deszelfs nooten op *VERBRUGGE Land- en Zee-Chirurgie p.* 180. doch *L. HEISTER* zegt dat dezelve gemakkelyk tot drie paaren kunnen gebracht worden. Zie deszelfs *Compendium vs.* 325.

van 't onderſte deel des heupe-beens, en word ingeplant *in 't ſcheep-wyze been.*

MUSCULUS POPLITÆUS, de Knie-buig-ſpier/ neemt zyn beginzel *van de uitwendige Knokkel des heupe-beens*, en word ingeplant *in 't opperſte en in het binnenſte deel van het ſcheen-been.*

MUSCULUS PROFUNDUS DIGITORUM MANUS, de diepe of de doorboorende ſpier der vingeren/ neemt zyn begin *aan 't opperſte en middelſte deel van de groote Elle-pyp*, deze doorboort de peezen van den *Muſculus perforatus*, en eindigt *met zyne vier peezen in 't begin van de derde ſlag-order der vier vingeren.*

MUSCULUS PRONATOR MANUS, de ronde voorомkeerende ſpier van de hand/ deze heeft zyn begin *van de inwendige Knokkel van 't ſchouder-been*, en eindigt *in 't midden van de kleine Elle-pyp.*

MUSCULUS PSOAS, de Lenden-ſpier/ neemt zyn begin *van 't eerſte, tweede, derde, en vierde wervelbeen der lendenen*, en eindigt *in den kleinen draier.*

MUSCULUS PYRAMIDALIS ABDOMINIS, de ſpits-wyze ſpier des onderbuiks/ deze neemt zyn begin *by de te zaamvoeginge der ſchaam-beenderen*; dit eind is vlees-achtig en tamelyk breed, *ze klimt op, en word allengskens ſmalder, en eindelyk verbergt zich dit eind in een ſmalle, en byna ronde zenuw onder den navel* die in de witte linie loopt.

MUSCULI QUADRIGEMINI FOEMORIS, de vierdubbelde ſpieren van 't dye-been. (a)

MUSCULUS QUADRATUS FOEMORIS, de vierhoekige-ſpier des dye-beens/ neemt zyn begin *van 't uitſteekzel van 't Os Iſchii* of heupe-been, en eindigt *tuſſchen beide de draiers.*

MUSCULUS QUADRATUS LUMBORUM, de vierhoekige of vierkante ſpier der lendenen/ deze komt voort *met een breed en vleeſch-achtig beginzel des darm-beens*, en eindigt *in de dwerze uitwaſſen van de wervel-beenderen der lendenen, en de laatſte baſtaard rib.*

MUSCULUS RADIÆUS INTERNUS, de inwendige kleine Elle-pyps ſpier/ neemt zyn begin *van de inwendige Knokkel des arm-beens*, en eindigt *in een been der voor-hand, digt by den duim.*

MUSCULUS RECTUS, de rechte ſpier is een Spier van den onder-buik, desſelfs begin *is in de ſchaam-beenderen*, en met zyn vezelen na de lengte opwaarts loopende, eindigt hy *in het borſt-been en in de ribben.* (b)

MUSCULUS RECTUS INTERNUS CAPITIS, de rechte inwendige hoofd-ſpier/ neemt zyn begin *van de dwerze uitſteekzelen der onderſte wervel-beenderen van den hals*, en word ingeplant *in 't achter-hoofds been, op die plaats daar 't tegen het wigge-been gelegen is.*

MUSCULUS RECTUS MAJOR CAPITIS, de groote rechte ſpier van 't hooft/ deze neemt zyn begin *van 't doorn-achtige uitſteekzel des tweeden wervel-beens*, en word ingeplant *in 't verhevene deel van 't achter-hoofd.*

MUSCULUS RECTUS MINOR CAPITIS, de kleine rechte ſpier van 't hooft/ neemt zyn begin *van de heuvelen des eerſten wervelbeens* dat is van den *Atlas*, hy word dicht achter de voorgaande ingeplant *in 't achterhoofds-beens.*

MUSCULUS RECTUS TIBIÆ, de rechte ſpier van de ſcheen/ deze komt voort *van 't voorſte doorn-achtige uitſteekzel des darm-beens*, hy maakt een lang-achtigen buik, die allengskens tot een ſterke pees word (c), en zich inplant *in de uitbulting van 't ſcheen-been.*

MUSCULUS RHOMBOÏDES, de Catsbots gelyke ſpier/ is een Spier van 't ſchouder-blad, ze neemt haar begin *van de vier onderſte doornachtige uit-waſſen der wervel-beenderen van den hals, en van de drie opperſte des rugs*, en eindigt *in 't ſteunzel van 't ſchouder-blad.*

MUSCULUS ROTUNDUS MAJOR ET MINOR, de groote en kleine ronde arm-ſpier

(a) Meeſt zegt men QUADRIGEMINUS MUSCULUS, de viermaal dobbele-Spier/ in 't enkelde getal; Zie BLANCARD in *Lex: Medicum.*

(b) Zie denzelven zeer fraai afgebeeld in *Tabula Anat. J. A. KULMI Tab. XXVIII. Fig. VII. x.*

(c) Deze Pees word gemaakt van deze vier ſpieren als van den *Muſculus rectus*, *Cruraeus*, *Vaſtus internus*, en *Vaſtus externus*: in welke Pees de Knie-ſchyf ingevoegt is. Als deze Pees breekt, (doch 't valt zeldzaam voor, wy hebben tot heeden maar eenen dusdanigen lyder gezien,) zo ontleed de knie-ſchyf, of zo als men 't wil noemen, zy klimt op na boven toe, en kan nooit weer op zyn plaats gebracht en gehouden worden, zo dat alle beproevingen die men hier omtrent onderneemt vruchteloos zyn; ja zy verwekken pyn aan den lyder, en zyn tot groot nadeel van denzelven: doch om den lyder in zo een moejelyk geval niet in 't geheel hulpeloos te laaten, zo kan men eenige *Roborantia externa* gebruiken, om de uitgerekte *fibræ* zo veel 't mogelyk is te zaam te trekken.

ſpier / de groote neemt zyn begin *van de onderſte boek van 't ſchouderblad*, en eindigt *in 't bovenſte gedeelte van 't opperarm-been*, de kleine neemt zyn begin *aan de onderſte rand van 't ſchouder-blad*, en word ingeplant *in 't achterſte gedeelte van 't Os humeri* of *opperarm-been.*

MUSCULUS SACER, of SACRO-LUMBUS, de Heilige Lenden-ſpier / neemt zyn begin *van 't achterſte gedeelte van 't heilig-been*, en eindigt *in de wervel-beenderen van de rug en lendenen.*

MUSCULUS SARTORIUS, de ſnyers-ſpier / is een Spier van 't ſcheen-been, ze word aldus genoemt om dat ze dient tot de over-malkaar legginge der beenen in dier voegen zo als de Snyders of Kleedermaakers gewoon zyn te doen, ze neemt haar begin *van 't darm-been.*

MUSCULUS SCALENUS, de ongelyk-zydige-ſpier van den hals / deze neemt haar begin *van de eerſte en tweede rib*, en *van de ſleutel-beenen*, en eindigt *in de dwerze uitſteekzels van de hals-wervel-beenderen.*

MUSCULUS SEMIMEMBRANOSUS, de half-vliezige ſpier van de ſcheen / neemt zyn begin *van de Knobbel van 't Os Iſchium of heupe-been*, en eindigt *in de binnenſte zyde van 't ſcheen-been.*

MUSCULUS SEMINERVOSUS, de half zenuw-achtige ſpier van de ſcheen / neemt zyn begin *van dezelve Knobbel aan 't Heupe-been*, en word ingeplant *in 't binnenſte en opperſte deel van 't ſcheen-been.*

MUSCULUS SEMISPINATUS, de half graatige ſpier / is een Spier der lendenen en van de rug, hy neemt zyn begin *van 't heilig-been*, *en de wervel-beenderen der lendenen*, en eindigt *in de opperſte wervel-beenderen der borſt.*

MUSCULI SERATI ANTICI, de voor-zaag ſpieren (a) / deze zyn twee in getal, als MAJOR, de groote / deze neemt met een tand-wyze gedaante zyn begin *van alle de waare ribben*, en eindigt *in 't ſteunzel van 't ſchouder-blad*; en MINOR, de kleine voor-zaag ſpier / deze komt voort met haar tand-wyze beginzelen *van de tweede, derde en vierde waare rib, onder de groote borſt-ſpier*, en eindigt *in 't ravenbeks uitſteekzel van 't ſchouder-blad.*

MUSCULI SERATI POSTICI, de achterzaag-wyze ſpieren / deze zyn ook twee, als de onderſte INFERIOR, deze komt voort met een breede pees *van de drie onderſte wervel-beenderen des rugs, en van de twee opperſte der lendenen*, hy eindigt in de vier onderſte Baſtaard-ribben, en de SUPERIOR, of de opperſte achter-zaag ſpier / deze komt voort *van de twee onderſte wervel-beenderen van den hals, en van de twee opperſte des rugs*, hy eindigt *in de drie bovenſte ribben.*

MUSCULUS SOLEUS, Zie *Muſculus Solaris.*

MUSCULI SPHENO-PHARYNGÆI, de wigge-beens keel-gats ſpieren / Zie *Muſculi Cuneo-Pharyngæi.*

MUSCULI SPHINCTERES, de ſluit-ſpieren / deze zyn (1) SPHINCTER ANI, de ſluit-ſpier van den aars / ze word aldus genoemt om haar werkinge die zy doet door haare rings-wyze vezel-draatjens (b), ze neemt haar begin *van de onderſte wervel-beenderen van 't heilig-been*, en eindigt *in den aars.* (2) SPHINCTER VESICÆ, de ſluit-ſpier van de blaas / deze is een vergadering van dwerze vezelen, omçingelende en ſluitende het einde van den blaazen-hals, om de tegenwillige uitvloeijinge der pis te beletten. (3) SPHINCTER UTERI; de ſluit-ſpier van de Lyfmoeder-ſcheede / is een verzameling van Spiervezelen, dewelke rondom de mond der ſcheede verſpreid, en aan de Kittelaar en 't ſchaam-been loſſelyk gehegt zyn; door deze Spier word de mond van de ſcheede in de byſlapinge naauwer gemaakt, en de Roede lieffelyk omvangen.

MUSCULUS SPINATUS COLLI, de doornachtige ſpier van den hals / deze word ingeplant aan de doorn-achtige uitſteekzels der wervel-beenen van den hals en rug, en eindigt in 't doornachtige uitſteekzel van 't tweede hals wervel-been.

MUSCULUS SPLENIUS, de ſpalk-wyze ſpier / neemt zyn begin *van de drie onderſte wervel-beenderen van den hals, en van de vyf bovenſte van de rug*, en word ingeplant *boven 't tepel-wyze uitſteekzel.*

MUSCULI STERNO-HYOIDES, de borſt-beens of tonge-beens ſpieren / deze neemen haar begin *van 't borſt-been*, en *ſleutel-been*, en eindigen *in 't lichaam des tonge-beens.*

MUS-

(a) Ze worden ook genoemt MUSCULI DENTATI getande Spieren.

(b) Zie dezelve in *Tab. Anat.* J. A. KULMI *Tab.* XX. &c.

Musculi Sterno-Thyroides, Borſt-beens ſchild Krake-beens ſpieren / deze zyn 't eerſte uitwendige paar van 't ſtrotten-hoofd, neemende haar begin *van 't hoofd-been*, en eindigen *in 't ſchild-gelyke. Krake-been.*

Musculi Stylo-Cerato-Hyoidei, de Priem tonge-beens ſpieren / zyn 't vyfde paar Spieren des tonge-beens, neemende haar begin *van 't priem-achtige uitſteekzel*, en eindigen *in de hoorn en 't lig-chaam van 't tonge-been.*

Musculi Stilo Glossi, de priem tongs-ſpier / zyn het derde paar der tong, ze neemen haar begin *van 't priem-achtige uitſteekzel*, en eindigen *in de tong*; deze beweegen de tonge, na de zyde en achterwaarts.

Musculi Stylo-Hyoidei; Zie *Muſculi Stylo-Cerato-Hyoidei.*

Musculi Stylo-Pharyngæi, de priem-wyze Keel-gats-ſpieren / deze koomen voort *van 't begin van 't priem-achtige uitſteekzel*, en worden ingeplant *in de zyde van 't ſtrotten-hooft.*

Musculus Subclavius, de onder-ſleutel-beens ſpier / deze neemt zyn begin *van 't onderſte deel des ſleutel-beens by 't opperſte deel van 't ſchouder-blad*, en eindigt *in 't voorſte deel van de opperſte rib, en in 't borſt been.*

Musculus Subcutaneus Platysma Myoides, de onder de huid leggende ſpier der lippen / of de breede ſpier / komt voort *op beide zyden van 't ſleutel-been*, van de *Muſculus deltoides* en *pectoralis*, en word ingeplant *in de Kin, lippen, en in de neuze*, zomtyds verſpreid hy zich door 't geheele aangezicht met zyn ſpier-achtig vlies.

Musculus Sublimis Digitorum Manus, de hooge of doorboorde ſpier der vingeren / neemt zyn begin *van de inwendige knokkel des arm-beens*, en word in vier peezen verdeelt, die ingeplant worden *in de tweede ſlag-order van de vier vingeren.*

Musculus Subscapularis, de onderſchouder-blads-ſpier / neemt zyn begin *aan de binnenſte rand van 't ſchouder-blad*, en eindigt *in het inwendige deel van 't hoofd des arm-beens.*

Musculus Superbus, de hovaardige Oog-ſpier / deze word aldus genoemt om dat hy by de opgeblazene en hoogmoedige het oog om hoog ligt.

Musculi Superscapularis, de boven het ſchouder-been geleegene ſpieren / zyn de twee laatſte Spieren van den arm, waarvan de eene de bovenſte / en de andere de onderſte genoemt word, om dat de ſchouder-blaaden het bovenſte en onderſte deel van de rug inneemen. (*a*)

Musculi Supinatores Manus, de twee achter omkeerende ſpieren van de hand / deze zyn twee, als Longus de lange / die zyn beginzel neemt *van de uiterſte kant van 't arm-been*; en eindigt *in de onderſte knokkel van de kleine Elle-pyp.* en Brevis, de korte / die voortkomt *van 't bovenſte deel der groote Elle-pyp.*

Musculus Supra Spinatus, de boven graatige-ſpier / neemt zyn begin *in de holligheid boven de doorn van 't ſchouder-blad*, en eindigt *in den hals van 't opper-arm-been.*

Musculi Surales, de Kuit-ſpieren/ deze zyn twee, als de uitwendige / van denzelven zie by *Muſculus Gemellus*, en de inwendige / die ook Plant-Spier genoemt word, is geleegen onder den uitwendigen.

Musculus Temporalis, de ſlaap-ſpier (*b*) / neemt haar begin *van de geheele uitgeſtrektheit der ſlaapen*, en eindigt *in 't ſcherpe uitſteekzel van 't kake-been.*

Musculus Thenar, zo word (1) genoemt de duims Palm-ſpier / of de afhaalende-ſpier / deze neemt haar beginzel *van 't been der voor-hand*, en maakt dat vleeſch-achtige deel, 't welk men den *Venus-berg* noemt, en eindigt *in de eerſte en tweede ſlag-order.* (2) word aldus genoemt de afhaalende ſpier van den grooten toon / deze neemt haar begin *van de inwendige zyde van de hiel*, en word ingeplant *in het voorſte gedeelte van de groote toon.*

Musculus Thyro-Arytænoides, de ſchild trechters-wyze ſpier / is een Spier der ſtrot, deze ſluit dezelve met de trechters-wyze Krakebeens-Spier.

Mus-

(*a*) 't Schynt ons toe dat onzen Heer Schryver door deze *Muſculi ſuperſcapulares* verſtaat de Musculi Spinati, om dat deze in dier-voegen verdeelt worden, gelyk zyn Ed. doet: doch zy worden genoemt, de eene Musculus Supra Spinatus, de boven graatige / en de andere Musculus Infraspinatus, Zie *Muſculus infraſpinatus.*

(*b*) Deze word ook genoemt Crotaphites.

MUSCULUS THYRO-CRICOIDES, de rings ſchild-wyze kraake-beens ſpier/ is een paar van die Spieren die de ſtrot verwyderen, ze koomen voort van 't ring-gedaantige Kraakebeen, en worden ingeplant in de zyde van 't ſchild-gedaantige Kraakebeen.

MUSCULUS TIBÆUS ANTICUS, de voorſte ſcheen-ſpier/ neemt haar begin van 't opperſte en buitenſte deel der ſcheen: haar einde is in 't binnenſte bytel en 't binnenſte navoets been, en POSTICUS, de achterſte ſcheen-ſpier / welkers begin is van 't operſte deel des tuſſchen-beenigen bands; en het einde in 't ſcheeps-beentje.

MUSCULUS TRANSVERSALIS COLLI, de dwerſche hals-ſpier / is een uitſtrekkende Spier van den hals, ze neemt haar begin van omtrent vyf of ſes over dwerze uitſteekzelen van de wervelbeenderen van de borſt, en word ingeplant in de over-dwerſe uitſteekzelen van de wervel-beenen van den hals.

MUSCULUS TRANSVERSUS ABDOMINIS, de dwerſe ſpier van den onderbuik/ deze neemt zyn begin van de dwerſe uitſteekzelen der lendenen, en van de ongenaamde beenderen, en eindigt in de witte linie.

MUSCULUS TRAPEZIUS, Zie *Muſculus Cucullaris.*

MUSCULUS TRIANGULARIS THORACIS, de driehoekige borſt-ſpier / neemt zyn begin van 't onderſte en inwendige deel van 't borſt-been, en word wederzyds ingeplant in de kraak-beenderen van de 4de, 5de, 6de, en 7de waare ribben.

MUSCULUS TRICEPS, de driehoofdige heupe-beens ſpier/ neemt zyn begin van 't ſchaam-been, en van 't darm-been, en word ingeplant in de gebeele kant van 't dye-been.

MUSCULI TRIGEMINI, de drielinge ſpieren der heup/ neemende haar begin van 't heilig-been, en darm-been, en worden ingeplant in den groten drajer.

MUSCULUS TROCHLEARIS, de katrol-ſpier van 't oog / deze word ook genoemt de verliefde / om dat verliefde perzoonen malkanderen gelyk als met omgedraajde oogen aanzien.

MUSCULI VASTI TIBIÆ, de groote ſpieren van 't ſcheen-been/ deze zyn twee, als INTERNUS, de inwendige / die zyn begin neemt in de gebeele binnenſte zyde van 't dye-been, en word ingeplant in 't ſcheen-been by de knie. En EXTERNUS, de uitwendige/ deze neemt zyn begin van de gebeele buitenſte zyde van het dye-been, hy word ingeplant by de vorig-genoemde.

MUSCULUS ZYGOMATICUS, de jukbeens-ſpier/ neemt zyn begin aan 't Juk-been, en word ingeplant in de hoek van de ronde Spier.

MUSTARDA, brandende Mee/ word aldus genoemt om dat ze een ſcherpen en als brandenden ſmaak heeft, ze word gemaakt uit Moſtaard-zaad, en Mee.

MUSTELA; een Viſch die Lamprye genoemt word / de *Liquor* van de lever van dezen Viſch word zeer geroemt tegens de ontſteekingen; de rug-graad word als een *Specificum* tegens de vallende-ziekte, en ſteekingen der zyde gepreezen.

MUSTUM, Moſt.

MUTITAS, Zie *Aphonia.*

MYOLOGIA, de verhandelinge der ſpieren.

MYOPIA, MYOPSIS, MYOSIS, Zie *Amblyopia.*

MYRMECIA, zo worden genoemt ruige en veel-takkige wratten/ Zie *Veruca.*

MYRICA, MYRIX, de Tamariſken-Boom / Zie *Tamariſcus.*

MYRICA HUMILIS, Zie *Erica.*

MYRISTICA, Zie *Nux Moſchata.*

MYROBALANI, Myrobalanen / zyn een zoort van purgeerende-pruimen/ ze kunnen onder de geele pruimen en derzelver zoorten getelt worden. Men vind hiervan in de Apotheeken vyf zoorten volgens 't bekende verſjen:

Myrabolanorum Species ſunt quinque bonorum,
Citrinus, Chebulus, Belliricus, Emblicus, Indus.

MYROBALANI BELLIRICI, Belliriſche Myrobalanen / zyn ronde, en zomtyds ook hoekige vruchten als een gal-noot, van buiten licht-bruin, en van binnen geelachtig, hebbende een harde pit; ze hebben een te zaam-trekkenden ſmaak, en een ſcherpen en zoeten reuk.

MYROBALANI CHEBULI of QUEBULI, de groote of ſwart-bruine Myrobalanen/ zyn de grootſte onder alle, ze zyn van gedaante lang-achtig, ruig, en hoekig, ſwaar en een weinig rimpel-achtig, ze hebben van binnen een lang-achtige doorgaate pit, ze groejen in *Bengalen* in 't wilt.

MYROBALANI CITRINI, geele My-

robalanen/ zyn lang-achtig rond en ſwaar, van buiten verçiert met diepe voortjes, en geel van coleur, van binnen hebben ze onder de vleeſch-achtige huid een harde pit, ze worden voor 't grootſte gedeelte gedroogt, en zomtyds met zuiker gekonfyt, en in vaatjes gepakt, uit Indiën gebracht.

MYROBALANI EMBLICI, aſch-verwige Myrobalanen/ deze beſtaan uit kleine aſch-verwige Snippertjes, dewelke als gekrult zyn, en een zuur-achtigen ſmaak hebben.

MYROBALANI INDI, de Indiaanſche of ſwarte-Myrobalanen / zyn kleine lang-achtig ronde vruchten, zynde omtrent zo groot als een dadel-pit, van buiten ſwart en rimpelig; maar van binnen glat én glinſterende. Alle zoorten van Myrobalanen koomen uit Indiën van *Bengalen*, *Goa*, *Bateula*, *Malabar*, en *Dabul*, en groejen yder op byzondere Boomen. Ze hebben een zachte *laxeerende* kracht, en daarby zyn ze ook een weinig opſtoppende, hierom worden ze in de buik-loopen, als roode-loop enz. gebruikt. De *doſis* in *Subſtantia* is ℨij. *in infuſio* van ℨß. tot ℨvj. *præparata* zyn *Electuar. lætificans*, *Rhaſis* en *Mel Emblicorum.*

MYROPOLA, een Zalf-kraamer/ of ymand die zalven verkoopt.

MYRRHA, Myrrhe/ is een hard en drooge harſt-achtige Gom, beſtaande uit geel-bruine, of rood-achtige ſtukken, door welke gryze of witte ſtreepen loopen, hy heeft beneffens zyn bitteren, ſcherpen, en ſpeceryachtigen ſmaak, eenen tamelyken ſterken reuk, hy komt uit Egypten en Mooren-land over Masſilien in zoorten verdeelt. De Myrrhen-boom is omtrent vyf ellen hoog, doorn-achtig, en als gedraaid: uit denzelven vloeit, als hy nogh jong is, een Balſamike *Liquor*, die *Stacte* genoemt word; doch deze word nooit in Europa gebracht, maar hy word altyd door de Konſt uit de gemeene Myrrhe na,gemaakt; maar dewyl onze Myrrhe uit de geſcheurde Boom gelyk als met gewelt gedrongen word, en met veelderlei onzuiverheid vermengd is; zo word ze door een zeef gezuivert, en in kleine ſtukjes afgezondert, hiervan is de MYRRHA PARVA of kleine Myrrhe. De overige word in zoorten verdeelt, waaronder de fyne, groove, zuivere en gomachtige, MYRRHA ELECTA, of keurige Myrrhe / de gladde/ zuivere en heldere of FINA is, de andere zoorten als ſwarte/ hout-achtige / en met onzuiverheeden vermengde, worden *Communis* of *Meſſana* genoemt. Zy heeft een verwarmende, verdeelende, en gift-uitdryvende kracht: ze dryft alle onzuiverheeden uit de Lyf-moeder, en verhaaſt de opgeſtopte maand-ſtonden, de baaringe, en de na-geboorte. *Præparata* daarvan zyn de zogenoemde *Eſſentia Salutis Doct. Langii*, 't *Extractum*, *Oleum per deliq. Trochiſci de Myrrha*, *Elixir proprietatis* &c.

MYRRHIS, CICUTARIA ODORATA, wilde Kervel / ook Spaanſche-Kervel genoemt, word in de hooven aangequeekt, de wortel van deze Kervel maakt de ſlym op de borſt los, dryft de pis, den ſteen, 't graveel, maand ſtonden, de vrucht enz. ze is ook goed tegens den tajen Tartariſchen ſlym der longe, teeringe, beſmettelyke ziekten enz.

MYRTILLUS, ſwarte of blaauwe Heidebezie/ deze Beziën groejen in de Boſchadiën; als zy gedroogt zyn, hebben ze een opſtoppende kracht, ze worden dierhalven in alle zoorten van buik-loopen enz. gepreezen: *Præparata* daarvan zyn *Syrupus* en *Ol. Myrtillorum.*

MYRTUS, de Myrten-boom / deze boom groeit in Apuliën; hy word ook in Luiker-land, Vrankryk, Spanjen, Duitſchland, en hier te Lande aangequeekt, de blaaden en bezien dryven de pis, ze zyn dienſtig tegens de loop en roodeloop enz. tegens 't bloed-ſpouwen, verſweeringen in de nieren en in de blaazen: uitwendig zyn de blaaden goet tegens 't overtollig ſweeten, quaden reuk der oxelen, voor de bedervinge in de mond, en 't bloeden der neuze, ze bewaaren ook voor den hair-worm.

MYRTUM een kliertjen in de vrouwelykheid omtrent de ſpleet (*a*).

(*a*) Ons is op die plaats geen klier bekend die alzo genoemt word, wy vinden ook van dezelve geen gewag by de Ontleed-kundige Schryveren, denkende dierhalven dat onzen Heer Schryver daar door verſtaat een van die heuveltjes die *Carunculæ Myrtiformes* na haar gedaante of ook vleeſch-achtige heuveltjes genoemt worden; waarvan wy onder de tytel *Hymen* al gewaagt hebben, zo zegt ook *BLANCARD* dat MYRTUM is een vleesachtigen heuvel, die gemaakt is uit de te zaam-rimpelinge der ſcheede, en dier-

Mystax, de Baart de Kneevels aan de boovenſte lip / de wratten.

Mysy, zo word genoemt een zoort van *Vitriool*, doch hy is thans niet bekend, deze is ſchitterende als een ſtar, en van een goud-achtige koleur, hy word zomtyds in

dierhalven niet uit vaaten gelyk 't weezen van een klier zyn moet: doch wy hebben in die aantekening getoond dat ze ook niet gemaakt worden uit de te zaam fronzelinge der ſcheede.

de Goſlariſche Mynen gevonden. *D. WEDEL* meent dat 't de *Minera martis ſolaris* is.

Myurus, de verminderde, en allengskens afneemende pols-ſlag.

Myxa, de ſnot of ſlym / die uit de tepel-wyze uitſteekzel en in de neuze gelooſt word.

Myxaria, zo worden van zommige genoemt de borſt-pruimen, zie zulks by de tytel *Sebeſten.*

N.

NÆV. NÆV.

NO Of N. is een *Character* of merkteeken dat onder de Genees Heeren gebruiklyk is, 't word dikwils in de Ordonnantien gebruikt, 't betekend *Numerus* of 't getal, hoe veel 'er namentlyk van die dingen die men by 't getal voorſchryft, zal genoomen worden, als de ſlaap-bollen, eijeren, vygen enz. by voorb.

℞. *Radic. Tarax.* ℥j.
Bryon. ℥ß.
Capit. papav. C. ſemin. No. iij.
flor. Bellid.
Tuſſilag. ana Mj.
Inciſ. coque in aq. ſimpl. q. ſ.
Colatur. adde
Syrup. de Cichor. c. rhabarb. ℥j.
M. S.

Een drank tegens ſteekingen der zyde. In deze ordonnantie zyn de *Capita Papaveris* dat geene 't welk door *No.* iij. of *Numerus* word uitgedrukt namentlyk drie in 't getal; en zulks moet men ook in andere Ordonnantien van Ingredienten waarby 't woord *Num.* gevonden word, verſtaan.

Nævus, een Vlek / in de Genees-kunde koomen ons voor de

Nævi materni of originales, moeder-vlekken / deze zyn zulke vlekken of *Protuberantiæ*, als Peeren, Pruimen, aard-bezien enz. die den jongen kinderen in 's moeders lichaam ingedrukt zyn, als de moeder 't een of ander is gewaar geworden, waarvan ze verſchrikt is, of dat ze een al te groote begeerte tot 't een of 't ander gehad heeft.

De oorzaak hiervan is de geduurige verbeeldinge en herhaalinge van dat geene 't welk aan de moeder wedervaaren is, of waarop ze in de tyd dat ze zwanger was haare gedachten veſtigde, zo, dat de levens-geeſten der moeder met zulke valſche denk-beelden opgevult zyn, in de Formeringe der vrucht, dezelve, gelyk als in een was daarin drukt. Een diergelyk aanmerkens-waardig voorbeeld van zulke begeerlykheid, en overervinge van een vlek, verhaalt *DIGBY* in zyn Wonder toneel des Natuurs Verborgentheeden aldus: *Zekere Juffrouw van Edelen huize, droeg aan haren hals de gedaante van een Moerbezië, zo volkomen, als eenig Tekenaar of Beeldhouwer dezelve zoude kunnen nabootzen, doch zonder koleur, leggende boven op het vleeſch als half los. De Moeder van deze Dame, van haar zwanger gaande; had groote begeerte om Moer-beziën te eeten, en haar inbeelding daar van vol zynde, geſchiedde het, dat, als zy dezelve gewaar wierde, dat 'er by geval eene op haaren hals viel, men droogde ſtraks het zap van de Moerbezië af, en zy gevoelde als doen niet anders: maar het kind gebooren zynde, zo vernam men de voornoemde gedaante aan deſſelfs hals, en alle Jaaren in den tyd van de Moerbezien, zo zwol de gedaante op, wierd grooter, jeukte, en ontſtak zeer.*

Noch een aanmerkenswaardiger geval is,

is dat geene, 't welk uit *D. STENGELIUS* door *JOHANN. FRED. MEYER* in zyn vroeg-predikatie op 't Nieuwe Jaar wierd aangehaalt; dat 'er eens een kind gebooren is geworden, 't welk den naam van zyn vaader achter de ooren afgebeeld meede ter wereld gebracht heeft. Dit zoude hiervan daan gekoomen zyn, dat de moeder dewelke haaren man zo zeer beminde, op een tyd zynen naam naaide, in welke tyd zy heel ſchielyk ontſtelde, en met de hand achter 't oor taſtede. Zo word 'er ook van *BOCCON* in zyn fraaije Aanmerkingen over deze en geene natuurlyke dingen, *Obſervat. XXI. pag.* 455. een zeldzaam geval aangemerkt: *In Apulien was een Vrouw, die gebooren was met groote vlekken aan haar lichaam, borſt, ſchouderen enz. welke de gedaante van ſlangen, en andere kruipende dieren hadden. Deze had uit de natuur 't vermogen om de vergifte beeten der ſlangen, en Tarantulen te geneezen. Zy pleeg in een beeker met wyn haar ſpeekzel te ſpouwen, en dezen wyn gaf ze nuchteren aan de lyderen om te drinken; en als zy dit drie of vier keeren gedaan had waaren ze gezond.* Meer diergelyke gevallen vind men hier en daar aangemerkt, waar van wy thans niet meer gewaagen zullen.

Gelyk als nu deze vlekken, merkteekenen, en uitwaſſingen zeer verſchillende zyn, want zommige zyn glad, andere hair-achtig en ruich, eenige rood-achtig zwart, andere donker-bruin, en zommige wederom als een Peer, Aard-bezië, Muis-oor, enz. zommige zyn aan den hals, voorhoofd, handen, en andere wederom aan de ledemaaten, zo is ook de geneezinge naa alle deze omſtandigheeden zeer onderſcheiden: boven dien zo is 'er ook een *præſervative* genezings-wyze als zulks den vrouwen overkomt, op dat ze niet dusdaanig een geteekende vrucht mede ter Wereld brengen moogen. Deze *cura præſervativa* is of geſchied, als een zwangere vrouw ontſteld, of dat haar ietwes op 't lichaam gevallen is, doch zo dat men weinig acht daar op gegeven heeft, *en zy ietwes anders inbrengt, zeggende niet ontſteld te zyn*, zo heeft men in zulke gevallen een zeer beproeft *Arcanum* tegens deze ontſteldheid, men geeve haar dan dit volgende als zy ontſteld is.

Antimon. diaphoret. ſimpl.
Unicorn. marin. á ℈j.
Nitri depurat. gr. iv.
Miſce.

Doch indien haar ietwes op 't lichaam gevallen is, kan men zulks *pro forma afwaſſchen en zuiveren; of maar voor de leuze een plaaſter daarop leggen.* Doch is 't zo ver gekoomen, dat 'er een geteekend kind ter wereld gekoomen is, zo moet men daarop bedacht zyn; *om den vlek te verbergen*, of denzelven met daar toe dienſtige middelen weg te brengen, waartoe verſcheide middelen aangepreezen worden; zo pryſt men daartoe aan 't bloed 't welk uit de in ſtukken geſneedene naavel-ſtreng druipt; van een meerdere werkinge zegt men ook dat 't is, als men de vlekken of tekenen met de noch warm-zynde naageboorte beſtrykt, of met duiven bloed; ook kan men 't zelve dikwils beſtryken met nuchteren ſpeekzel of met den warmen drek, van 't kind: zo word ook hier tegen zeer gepreezen de *radix Caryophillat.* als ook 't *Succus Chelidon. major. aq. Fragar. Sigill. Salomon.* of een *Unguent.* uit *Pomis, flor. ſulphuris, magiſter. Marcaſit. DOLÆUS* geeft ons een byzonder geheim tegens de moeder-tekenen aan de hand, als men 't witte van een Ey zo lange over een kool vuur houd, tot het blaazen als paarlen uitzet, en dat men daar mede de vlekken beſtryke, of dit volgende gebruike:

℞. *Aq. Calc. viv.* ℥j.
Tinct. Myrrh. ℥iij.
Ol. Tart. per deliq.
Ciner. Clavellat. á ʒj.
miſce.

Of ook ℞. *aq. Caryophyllat.* ℥ij.
Calcis. viv. ℥j.
Sp. Sal. ammoniac. ʒj.
miſce.

Doch indien 't moeder-teeken hangende is als een Peer, Kerſſe, Pruim, Muis-oor enz. ſnyde men 't weg, zo 't de geſteltheid of omſtandigheid des Lyders toelaat, of men neeme een draad van zyde, omſtrikke de ſwellinge, en haale zulks dagelyks ſterker toe, zo lange tot dat 't afvalt, want op deze wyze word den toevloet der voedinge tot 't geſwel benoomen, zo dat 't uit gebrek van voedzel afſterven moet.

(*) NAKIR, word van *SCHENKIUS* beſchreeven te zyn een raazende blaazinge, die uit 't eene lid overgaat in 't ande-

dere vergezelſchapt met pyne: gemeenlyk word deze pyn genoemt *Een vliegende wind.*

NAPELLUS COERULEUS, ACONITUM COERULEUM, Wolfs-wortel / Munniks-kapjes / Zotten-kappen / groejen op de Bergen, en word ook in de hooven aangequeekt. Het geheele kruid word aangemerkt te zyn een vergift, doch 't word ook gepreezen tegen de kramptrekkingen; 't tegen-gift van dezelve is *Bezoar*, *Theriac. Muskus, Amber, Wyn, Boter.*

NAPELLUS LUTEUS, ACONITUM, Wolfs-wortel / Honde-dood / word in de hooven onderhouden, de wortel en 't kruid zyn ſchadelyk voor Menſchen en Beeſten. Het tegen gift daarvan is *Pentaphyllum*, *Bolus armen. terra Sigillata* &c.

NAPELLUS MOYSIS, Zie *Anthora.*

NAPHTHA, is het fynſte, en koſtbaarſte onder de vloeibaare aard-harſten, het is een zeer *fyn* en *mineraal-achtig oly*, 't welk boven andere deze eigenſchap heeft, dat 't de vlamme des vuurs als dezelve noch verre daar van is, aan zich trekt en in brand vliegt, zo dat men hierom zeer omzichtig daarmeede om gaan moet: voor dezen bracht men ze uit Babylonien, doch ze word thans ook in Italiën gevonden. Ze is van verſcheide koleur, als de witte die de beſte is, de roode, geele, groene en eindelyk ook de zwarte, welke laatſte de ſlechtſte in zoort zyn, en worden gemeenlyk onder 't *Petroleum* gemengd. De eerſte en beſte is zeer zeldzaam, en word maar weinig in de Apotheeken gevonden, ze komt in kracht met 't *Aſphaltum* en ſteen-oly over een, de middelſte zoorten worden genoemt *oleum Petræ* en *oleum Terræ*, ze zyn even eens als de overblyfzelen van de andere.

NAPUS, ſteek-raap / Parpſche-raapen / worden op 't veld gezaait, de wortel is dienſtig tot de ſpyze: doch 't zaad is dienſtig tegens de verſtoppinge der pis, geele-zucht, vergift en peſtilentiale koortzen, het dryft de pokken en Mazelen uit.

NARCISSUS, Cyloog / Paas-lelp / worden in de hooven aangequeekt; als de wortel met boonen-meel gemengd, en opgelegd word, trekt ze de doornen en ſplinters uit, ze verdeelt en maakt de harde builen zacht.

NARCOSIS, dof-maakinge / een verdoovinge / gelyk geſchied in een *Paralyſis* of door den *Opium* &c.

NARCOTICA, Verdoovende-middelen / Zie *Anodyna.*

NARDUS AGRESTIS, Zie *Valeriana hortenſis.*

NARDUS CELTICA, Celtiſche Spice-Nard/ beſtaat uit lang-achtige, ſchubachtige en met veele vezelen behangene wortelen, hebbende van boven geel-achtige blaaden, een ſcherpen, bitteren en ſpeceryachtigen ſmaak en ſterken reuk, ze komt in Bosſen gebonden, voor een gedeelte uit Luikerland, Tyrol, Karthen, en Styrmark, alwaar ze op de hooge Bergen gevonden word. Dit gewas word van de Kruid-kundige gehouden te zyn een zoort van Baldriaan, dikwils word 't zelfde vervalſcht met de *Hirculus*, ze verdeelt de winden, en word tegens de vergifte beeten der dieren, en Peſtilentiaale koortzen gepreezen, en hierom in de *Theriac* gebruikt.

NARDUS INDICA, ook SPICA INDICA, Spicenard van Indien / is niets anders als 't bovenſte en hairachtig deel van de Gangetiſche Cyper-wortel, van gedaante zeer wel gelykenende naar de ribben van uitgewreevene blaaderen die in malkanderen gewikkelt zyn; deze *Spica Indica* is omtrent een vinger lang, en ook zo dik; root-achtig bruin, hebbende een ſcherpen, bitteren, en ſpeceryachtigen ſmaak, van reuk zeer naa overeenkomende met de Cyper-wortel, ze komt droog uit Egypten en Alexandriën: Daar zyn twederley zoort de kleine die zeer zeldzaam is, en niet gezocht word; en de groote/ deze moet zyn kort, fraai, licht, veel-hairig, geel-bruin, verſch, vaſt en welriekende en in ſmaak met de galgant byna overeenkoomen. Zy verſterkt den maagen, verdeelt de winden, dryft de pis, en de maandſtonden; hiervan is 't *oleum Nardinum ſimplex* en *Compoſitum*, 't welk by uitneemendheid goed is tegens de kramp en verlammingen der leeden.

NARDUS NARBONENSIS, Franſche-Spyk / of valſche Nardus / deze komt uit Vrankryk, ze heeft geen ſpeceryachtigen maar moſchachtigen reuk.

NARDUS RUSTICA, Zie *Aſarum.*

NARES, de Neusgaaten / zyn die twee gaaten waar door men de reuk geevende uitvloeizelen, en de gewoone lucht tot de ademhaalinge ontfangt. Ider neus-gat word

word verdeelt in twee deelen, waarvan zich 't eene na booven tot 't zeef gedaantige been uitſtrekt, en 't andere loopt over 't verheemelte in de keel en inwendigſte deel der mond.

NASALE, NASALIA, Neus-tappen of proppen / worden uit veelderlei Nies poejers gemengt met *Mucilag. Tragacanth.* of *Terebinth.* tot tapkens gemaakt; hier toe zyn dienſtig *Caryophyll. Macis*, *Nux Moſch. fol. Hyſſop. Nicotian. Majoran. Pyrethr. ol. deſt. Aniſi*, *Majoran.* &c.

NASCALE, een Pinceel / diergelyken in de Heel-kunde by de ziekten der keele om te zuiveren, of uit te veegen gebruikt worden, als ook een zoort van een tap of zet-pil in een ronde gedaante als kogeltjens by ons moeder-zetzel / genoemt, die gebruikt worden by de Juffers, als de weegen noch al te naauw zyn, tegens de toevallen der moeder en overtollige maandſtonden.

NASTURTIUM AQUATICUM, water-kerſſe / groeit op vochtige plaatzen, ze bloeit in de maanden Julius en Auguſtus: ze word ook genoemt LAVER ODORATUM en SISYMBRIUM Born-kerſſe / deze is een *Specificum* tegens de ſcheurbuik, ze word in Duitſchland in veele plaatzen als Salade gegeten: het zaad dryft de pokken en Mazelen buiten 't lichaam; zo word 'er ook van 't zaad een uitneemende plaaſter tegens de net-breuken gemaakt:

℞. *Gumm. Carann. part.* ij.
Pulv. ſem. Naſturt. part. j.

Mengt deze met een weinig gekookten Terpentyn, en bewaart 't tot 't gebruik. De *Præparata* zyn *Aq. deſt. Succus* en *Spiritus.*

NASTURTIUM HORTENSE, Tuin-kerſſe / word in de Hooven gezaaid, ze bloeit in de zoomer, ze opend, zuivert, en is goet om te gebruiken by de Salade, ze is dienſtig tegens den ſcheurbuik, en uitwendig tegens verlamtheid der tonge, quaden uitſlag en ſchurftheid des hoofds van de kinderen.

NASTURTIUM HYEMALE, Winter-kerſſe / groeit op natte plaatzen, en in de moes-tuinen; het is een goet milt-ſcheurbuik- en wond-kruid, ze word ook by de Salade gebruikt; het zaad dryft de pis en 't Graveel, en kan tot de *Sinapismus*, en tot de blaazen-trekkinge gebruikt worden.

NASTURTIUM INDICUM, Indiaanſche kerſſe / word in de Hooven aangequeekt, ze bloeit in de zoomer en heeft eenderley krachten met de andere zoorten van kerſſe, ze word meeſt tot de Salade gebruikt.

NASTURTINA, zo worden genoemt de zoorten van Kersſen, als ook de daaruit beſtaande *præparata.*

NASUS, de neuze / is een bekend lid aan 't aangezicht; en word in de in, en uitwendige onderſcheiden. Het buitenſte verheevene deel der neuze 't welk na de lengte loopt, word genoemt de rug / het puntige deel de doorn / het einde van dezelve de bal / en de zydlingſche deelen de vleugelen.

NATTA, een ſpek Apoſteun / en Wenne / een zak-gezwel / heeft zyn zit-plaats gemeenlyk op de rug, en zomtyds op de ſchouderen, 't heeft met de *Atheroma* eenderley oorzaak en geneezinge, zie zulks onder deſſelfs tytel.

NATES, de Billen / Aars-Billen / zyn 't onderſte en vlees-achtige gedeelte waar op wy zitten; noch koomen in de Ontleedkunde voor

NATES CEREBRI, dit zyn twee groote uitſteekzelen in de Herzenen, die wegens haare gedaante aldus genoemt worden.

NATRUM ÆGYPTIACUM, de Natuurlyke *Salpeter*, dewelke alzo in Ægypten gevonden, en ook *Anatrum* genoemt word, hy heeft een loog-achtigen ſmaak die geheel tegens die van den onzen is.

NATURA, de Natuur / Hier door word verſtaan 't weezen der dingen, of om 't duidelyker te zeggen derzelver vermoogen of eigenſchappen, aldus zegt men de *Natuur der Engelen en die van onze Ziele is onſterffelyk*; de ſwaavel is van Natuur vlam vattende enz. Zie ook *Fiſſura magna.*

NATURALIS FACULTAS, 't Natuurlyk vermoogen / is een zodaanige werkinge, dat ons lichaam en bloed zonder ons mede weeten, van de *Spiritus* gevoed vermeerdert, en onderhouden word.

NAVICULARE OS, NAVIFORME, Zie *Os.*

NAUSEA, Walging / is een laſtigheit der maag, met vergadering van ſpeekzel in de mond, vergezelſchapt met genegentheid tot 't braaken. De naaſte oorzaak dezer ziekte moet in de vezel-draaden van de ſlok-darm, en van de maage gezocht

worden, die uit verſcheide andere oorzaaken als raauwigheeden in de maag, en by andere die men ziet braaken, uit een medeleiden der nieren, des middel-rifts, der darmen enz. voortſpruiten, om dat dezelve tegennatuurlyk bewoogen worden. De genezinge moet na dat de oorzaaken zyn, geſchikt worden, hierom is 't ook noodzakelyk dat 'er een Zaffraan zak op den maag gelegt worde; om daar door de geeſten in ruſte te brengen, daar benef-fens gebruike men *Terrea*, als *Terra Sigillat. Bol. armen. Terra Vitrioli dulc. limatur. Martis*, *elixir. Vitrioli Mynſ. Opium*, en *Opiata*, *Zedoar. Cinnamom. Caryophill. Menth. Cydon. rad. Tormentill. ſucc. Citri*, *Aurantior.* &c. alles na dat de rauwigheeden der maage geſtelt zyn:

℞. *Aq. Menth.* ℥j.
Cinnamom.
Succ. Bugloſſ.
Cydonior. ā ℥vj.
Sp. Nitri dulc. ℈ij.
Ol. deſt. Cinnamom. gut. iv.
Syrup. Coral. querc. ℥vj.
f. Mixt. S.
Verſterkende *Mixtuur.*

Zie hiervan meerder onder den Tytel *Vomitus*; want walging en braaken zyn maar traps-gewyze te onderſcheiden.

NAUSEA GRAVIDARUM, een Walginge der zwangeren / gelyk als dit toeval van weinig belang is, en na het zeggen van *HIPPOCRATES Sect. V. Aphoriſm.* 61. voor een teeken der beſwangeringe gehouden word, zo gebruikt men ook niet veel middelen om het zelve weg te neemen; want het verdwynt van zelfs; edoch zomtyds worden 'er verſterkende middelen vereiſcht, en deze zyn alhier *Zingib. Condit. Nux moſch. cond.* of een *ſtuk brood dat in Malvaſier wyn geweekt is*, *miva* en *ſuccus Cydonior. Elixir Stomachale*, *aq. Maſtichin. Menth. Cinnamom. Balſam. Embrion.* &c. en uitwendig om op de maag te leggen kan men gebruiken *ol. Maſtichin. Menth. Cydonior.* met een weinig *ol. Stomachal. Cratonis*, *Emplaſtr. de cruſta panis*, *cerat. de Tacamahac.* met *ol. Maſtichin.* gemalaxeert.

NEBULA, betekend gemeenlyk den Nevel: doch in de Heel-kunde word gemeenlyk dat gebrek der oogen daar door verſtaan, als het hoorn-vlies zyn natuurlyke verwe verlooren heeft, en van een tegen-natuurlyke vochtigheid overtrokken is. Hiertegen worden verſcheide goede middelen door de Schryveren aangepreezen, als *aq. deſt. Anagallid. ex ſucco* met *Vitriol. alb.* of *Sal. vol. C. C. aq. Regin. Hung. vel. Luc. piſc. Bovis*, gemengd met *aq. ſperm. Ranar. Succus Fœnicul. ſaccharum Joviale*, *aq. Fœnicul.* met *fel. Anguillæ* en *Sacchar. cand. alb. PLATERUS Lib. I. Obſervat. pag.* 112. & 382. houd dit voor een onfeilbaar middel:

℞. *Pulp. pomor. borsdorf.* ℔j ß.

Snyd dezelve klein, en kookt ze in *aq. Fœnicul.* en *Roſar.* tot een pap, doet dan daartoe:

Mucilag. ſem. Fœn. græc. ℥j.
Alb. Ovor. Num. ij.
Hæmatit. præparat. ℈ij.
Pulv. Cortic. Granat. ℥ij.
F. Cataplasma.

NECROSIS, Zie *Gangræna.*

NECTAR, dus word genoemt de drank der Gooden; by de Genees-meeſteren word hier door verſtaan een van coleur, reuk, ſmaak, en aangenaame Medicinaale drank.

NECTAR ADSTRINGENS, is de *Syrupus Pſeudoacori paluſtris.*

NECTAR CATARRHORUM, is de *Tinctura Ligni Saſſafras.*

NENUFAR, betekend zo veel als *Nymphæa.*

NEPENTHES, zo word genoemt 't middel van *HELENA*, 't welk zy gebruikte om alle luſteloosheid, verdrietelykheit enz. af te weeren en 't herte vrolyk te maaken. By de Genees-Heeren word gemeenlyk daar door verſtaan 't *Laudanum opiatum*, welke naam 't allereerſt van *THEODORUS ZWINGERUS* daaraan gegeven is, in de Neurenbergſche Apotheek word 't.

NEPENTHES AUREUM, volgens deze beſchryvinge gevonden. ℞. *Extract. Opii* ℥ß. *Croci* ℥ij. *Croci ſolis* ℈ij. *reſin. lign. Aloës*, *Ambr. gryſ. opt.* ā ℈j. *miſce.*

NEPETA MONTANA, Zie *Calamintha.*

NEPHRITES, het eerſte wervel-been onder de vyf beenderen der lendenen.

NEPHRITICUS, heeft twederley betekenis (1) word hier door verſtaan yder ziekte der nieren, (2) alle genees-middelen die tegens de nier-ziekten verordonneert worden, en deze zyn in overweginge der ziekte ook veelderly.

Nephriticus Lapis, Zie *Lapis Nephriticus.*

Nephriticum lignum, Zie *Lignum Nephriticum.*

Nephritis, **de ontſtekinge der Nieren** / deze kent men uit de pyn en hette omtrent de Lendenen, vergezelſchapt met braaken, magteloosheit om te gaan, of recht over einde te ſtaan, koorts, dorſt waaken enz. De oorzaak is gelegen in de beledigde beweginge des bloeds in deze deelen: waar toe gelegentheid gegeven word door de tegennatuurlyke taaiheid des bloeds, of door ſtremminge deszelfs, opgeſtopte *Hæmorrhoides* of *Menſes*; doch zeer dikwils ontſtaat dezelve uit den ſteen die door een al te groote ſchuddinge 't zy in 't ryden te paard of op een waagen, of door al te ſterke pis-dryvende-middelen bewoogen word. Tot de geneezinge laat men in den beginne een laatinge werkſtellig maaken, en dan zyn de *reſolventia*, en *Nitrata* dienſtig, als *Nitrum purum*, *lap. prunellæ*, *Nitrum Antimoniat. Arcan. duplicat.* van gelyken ook *Succus Cancror. fluviatil.* of een *Emulſio* uit *Sem. frid. maj.* en *papaver.* met *aq. Nymph.* of *Plantagin.* en een weinig *ſacchar. ſaturni.* D. *WEDEL* heeft altyd dit volgende poejer in gebruik,

℞. *Spermat. Ceti.*
Lapid. Cancror. ā ℥ß.
Cinnabar. Antimon. ℈j.
Sal. vol. ſuccin. gr. iv.
Laud. opiat. gr. j.
Trochiſc. alkekeng. c. opio ℈ß.
F. pulvis.

Boven dien zo worden 'er ook in dit geval gepreezen verzachtende Clyſteeren uit *herb. Alth. Malv. Atriplic. Branc. urſin. Betæ*, *Hedr. terreſtr. Saxifrag. rad. Alth. flor. Chamomill. Sambuc. ſem. Lini*, *Fœn. Græc.* in melk gekookt, waarin *Terebinth.* en *vitell. Ovor. geſolveert* geworden is. Men zal de Clyſteeren zo veel te krachtiger maaken, als men daar by doet *Capita Papaver.* of dat men *nitr.* in 't *Decoctum ſolveert.* doch indien eenig geſtremt bloed de oorzaak is, zo pryſt *Licent.* van *ANCKERAU* in zyne *Diſputatio Inauguralis* dit volgende *Decoctum* daartegen:

℞. *Rad. Chinæ.*
Scorzaner.
Althæ.
Liquirit. ā ℥ß.
Herb. Agrimon.
Hedr. terreſtr.
Scordii.
Urticæ mort. ā mj.
Ficuum pingv. Num. vj.
Paſſular. major. ℥j.
flor. Hyperic.
Sambuci ā *p.* iij.
Sem. aniſi ℥ß.
Coque in aquæ & vini ana Menſ. j.
adde
Lapid. cancror. ℥ß.
F. decoct.

Uitwendig kan men om te verkoelen, en om de pyn te verzachten omtrent de lendenen een looden plaat, of eenig *unguentum* daarop leggen: als *Unguentum de Comitiſſa* (a) met 't *ſacchar. Saturni* of *ol. Amygdal. dulc.* of *Lilior. albor.* met *camphora geſubigeert* in een looden vyzel, of men gebruike een *Liniment.* uit *ſuccus Nymph. ſemper. viv. Cancror. fluviat. Alum. crud.* gemengd met *alb. ovi.*

Nephros, Zie *Ren.*

Nerita, Zie *Fabæ marinæ.*

Nervina, **Zenuw-middelen** / of **Zenuw verſterkende middelen** / deze zyn inwendige, en uitwendige; de inwendige zyn *Salvia*, *Majoran. Roſmarin. Spica*, *Ruta*, *Lavendul. Chamæpyt. Chamædr. flor. Hyperic. Betonic. dens Hippopotam. Succin. Cinnabar. Antimonii* en *nativ. ungul. Alcis*, *Cornu Rhinocerot. ſpecific. Cephalic. pulv. epileptic.* &c. de uitwendige zyn noch behalven deze aangehaalde kruiden *axung. Cati Sylveſtr. ol. deſt. Juniper. Succin. Petræ*, *Terebinth. tart. fœtid. Caſtor.* &c. Zie hiervan meerder onder den Tytel *Antiſpasmodica.*

Nervus, **Een Zenuw** / is een wit lang-achtig rond en zeer taai weezen, 't welk uit de herzenen voortkoomende is, en waar door de *ſpiritus* of de levens-geeſten door 't geheele lichaam geleid worden. De zenuwen beſtaan uit tweederley weezen, het binnenſte is een *merg-achtige ſubſtantie*, en het buitenſte is *vlies-achtig*, het eerſte komt voort van 't witte of merg-achtige weezen der Herzenen, en het laatſte van derzelver vliezen. De natuurlyke verrichtinge dezer gangen of wegen is, om de geeſten uit de herzenen tot de deelen des lichaams te leiden, op dat dus der-

(a) 't *Unguentum Comitiſſæ* kan de Lezer zien in 't *Diſpenſator. Brandenburgic.* p. 189.

derzelver beweeginge en gevoel geſchiede. Zo zyn'er volgens de leere der Ouden maar zeven paar Herzen-Zenuwen volgens 't bekende versjen:

Optica prima, oculos movet altera, tertia guſtat,
Quartaque, quinta audit, ſexta eſt vaga, ſeptima lingua.

Dat is:

Zien-Zenuw de eerſte heet, de tweede 't oog doet wenden,
De derde ſmaaken doet, de vierde en vyfde hoort,
De zesde is dwaalende, de zevende moet zenden
De Stemme door de tong, ter plaatze daar 't behoort.

Doch deze zyn door *WILLISIUS* verbetert, en tot tien (*a*) gebracht, waarvan 't versjen aldus luid:

Olfaciens, cernens, oculosque movens, patiensque
Diviſum, cingens oculos, audiensque, vagansque,
Reflectens linguam, ſubvertebralia tendens.

NERVI ABDOMINIS, de Zenuwen van het binnenſte deel des buiks, deze zyn die geene die tot de Lever, Milt, Darm-ſcheil en eenige andere onderſte deelen loopen, ze koomen volgens *WILLISIUS* voort van 't vyfde en zesde paar die van de Oude 't derde en vierde paar genoemt wierden.

NERVI AUDITORII, de gehoor-Zenuwen/ zyn 't zevende paar, voortkoomende uit de zyde des langen mergs, op die plaats daar 't tegens de herzenen legt, en word met twee sakken, even eens als door byzondere zenuwen, door 't gat van 't ſteenbeen tot de ooren gevoert.

NERVI BRACHIALES, de arm-Zenuwen/ deze neemen haar beginzel van het tweede, vyfde, zesde en zevende paar der Nek- of hals-zenuwen, en van 't eerſte en tweede des rugs, en worden niet ver van haare uitgang veelvuldig vereenigt, daarna worden ze wederom in zes takken verdeelt.

NERVI CERVICIS, De Nek-Zenuwen/ zyn 't eerſte paar 't welk tuſſchen de twee bovenſte wervelbeenderen in de ſpieren des hoofds en in 't uitwendige oor verdeelt worden.

NERVI CRURALES, de ſchenkel-Zenuwen/ worden uit zes of zeven paar Zenuwen gemaakt, uit drie der onderſte der lendenen en uit vier bovenſte des heilig-beens, of gelyk andere willen uit vier paar van de lendenen, en uit drie van 't heilig-been.

NERVUS DIAPHRAGMATIS, de Middel-rifts-Zenuw / deze komt voort met drie wortelen van even dezelve deelen waarvan eenige arm-zenuwen voort-koomen.

NERVI DORSALES, de rug-Zenuwen / loopen gemeenlyk door de ruimte die tuſſchen de ribben is, en worden meeſt verſpreid in de ſpieren die tuſſchen de ribben geleegen zyn, in 't ribben-vlies, in de ſpieren van den onder-buik, en in die geene die onder de borſt geleegen zyn.

NERVI GUSTATORII, de ſmaakende Zenuwen/ zyn 't vyfde zeer groote, uit dikke zenuwen beſtaande, en het zesde kleindere paar.

NERVI INTERCOSTALES, de tuſſchen-ribbige-Zenuwen / zyn die geene die ook tuſſchen de ruimte der ribben geplaatſt zyn.

NERVI LUMBORUM, de Lenden-Zenuwen/ deze zyn twee paar, van 't eerſte paar loopt een takjen tot beide zyden van de onderſte deelen van 't middel-rift; en het tweede paar zend een tak tot de zaad-deelen.

NERVI LINGUÆ MOTORII, de tong beweegende Zenuwen/ zyn 't negende paar die uit den grond van 't lange merg met veel takjes voort komen.

NERVI OCULORUM MOTORII, de oog-bewegende Zenuwen / zyn 't derde paar die van den grond des langen mergs by de trechter voortkoomen, en zydwaarts van vooren tot de oogen gebracht worden.

NERVI OLFACTORII, de Reuk-Zenuwen/ zyn het eerſte paar, deze als zy omtrent 't zeef-gedaantige-been koomen, worden dikker, en ontfangen hierom den naam van *Proceſſus Mammillaris*, of *tepel-achtige uitſteekzelen.*

NERVI OPHTHALMICI, die ook OPTICI

(*a*) De Heer L. *HEISTER* telt maar negen paar Herzen-zenuwen, en meent dat 't beter is, dat men dit tiende paar van *WILLIS* brengt, of telt tot 't eerſte paar der hals zenuwen.

TICI en VISORII genoemt worden, de gezigts-zenuwen, zyn 't tweede paar die van 't lange-merg voortkoomen, by de trechter te zaam loopende, en na dat ze wederom van malkanderen geſcheiden, en met eenige bloed-vaaten vereenigt zyn, loopen ze na het oog, in de oog-ſchellen, ſpieren van 't voorhooft en van de neus, en in de bekleedzelen van 't aangezigt.

NERVI OSSIS SACRI, de Zenuwen van 't heilig-been/ deze zyn vier, en na de meeninge van zommige maar drie die tot het ſcheen-been loopen.

NERVI PATHETICI, de Lydende Zenuwen/ zyn 't vierde paar, loopende in de katrol-ſpier van 't oog.

NERVI RECURRENTES, de te rugloopende Zenuwen/ koomen voort van de tweede te zaam-loopinge van 't achtſte paar.

NERVI STOMACHICI, de maag-Zenuwen/ deze koomen voort van 't doolende paar, deze zyn twee Stammen, die neffens de ſlok-darm na beneeden loopen, en zich in een in, en uitwendige tak verdeelen.

NERVI VAGI, de doolende zenuwen/ zyn 't achtſte paar, voortkoomende uit 't lange-merg, en uit veel vezelen beſtaande.

NERVI VERTEBRARUM, de ruggraads zenuwen/ zyn 't tiende en laatſte paar van de hoofd zenuwen, ze koomen voort uit de zyden des langen mergs.

NERVI VISORII, Zie *Nervi Ophthalmici.*

NEUROLOGIA, een nauwkeurige Beſchryvinge der zenuwen/ hoedanige *WILLISIUS* en *VIEUSSENS* gedaan, en in druk gegeven hebben.

NEURON, is 't zelfde als *Nervus.*

NEUROTICA, Zie *Nervina.*

NEUROTOMIA, de ontleed-kundige ſneidinge der zenuwen, als ook een zenuw ſteek.

NEUROTOMUS, zo word genoemt die geene die aan een Zenuw ſteek ziek is, als ook die geene die de zenuwen op een ontleed-kundige wyze van malkander ſnyd.

NEXUS STRAMINEUS, zo word genoemt 't vlies achtige uitſteekzel aan 't druif beziën vlies.

NICOTIANA, Zie *Tabacum.*

NIDOR, een ſtinkenden reuk, zo als men by 't branden van hoornen enz. beſpeurt.

NIDOROSA CRUDITAS, of DYSPEPSIA, Zie *Cruditas.*

NIDUS AVIS, Zie *Paſtinaca Sylveſtris.*

NIGELLA, CORIANDRUM NIGRUM, Zie *Melanthium.*

NIGELLASTRUM, Koorn-Nagelen/ groejen onder 't Koorn; het Zaad dryft de baaringe, de pis, en de maand-ſtonden, het is dienſtig tegens de wormen, en geelzucht. Men zegt dat als de wortel onder de tonge gehouden word, daar door alle bloedingen geſtelpt worden.

NIGRUM GRÆCUM, zo word genoemt de Muize-drek, die in de gedaante van een pil tegens de tand-pyn aangepreezen word. Zie ook *Album nigrum.*

NIHIL, NIHIL ALBUM, Niet/ Wit niet/ Oog niet/ ook POMPHOLIX genoemt, is een wit poejer 't welk zich boven aan de vierkante yzer ſtangen die den ſmelt-kroes bedekken, en zich aan de tangen der Arbeideren als 't geele kooper bearbeid en gegoten word komt te plaatzen; dit poejer moet zyn fraai wit, zuiver en fyn, het word uitwendig tegens den Kanker en veelderlei oog-ziekten gebruikt.

NINSING RADIX, de Sineeſche wortel/ Gin-ſem. is een lang-achtige wortel hebbende de dikte van een kleinen vinger gelyk als Pinxternakel, ze is gemeenlyk met twee of dikwils ook met meerdere takken voorzien, van binnen en buiten is ze bleek-geel, hebbende op haar buitenſte baſt kleine ſwarte ſtreepen, en is met kringen en aderen verçiert, en als de *Mandragora* verdeelt, doch van binnen is ze met een harde Kring getekend: Ze heeft een ſcherpen edoch zoeten en met een aangename bitterheit vermengden ſmaak en heel aangenaamen reuk. Ze word van de Japoneſeren NISI, van de wilde CANNA, en van de Sineeſen NINSING en GIN-SEM genoemt, ze word in *China* zelfs van de groote tot een rariteit bewaart; ze word in overvloed in 't Noorderlykſte gedeelte van Sina, in de Provinçie *Leaotung*, en in 't Eiland *Corea* gevonden, en alſchoon men meent dat ze ook in Japan groeit, zo houd men doch de *Coreaniſche* beter te zyn als de Japanſche. *D. HERMAN* houd 't Kruid van deze wortel te zyn, 't *Siſarum montanum*: Ze word tegens de *Colica Convulſiva*, zenuw-trekking, duizelingen, verzwakt geheugen, flauwten enz. zeer geprezen, geſneeden zynde in warm water

geinfundéert, en 's morgens nuchteren als Thee water gedronken.

NITRUM, ſalpeter / of SAL PETRÆ, is een wit Cryſtal-achtig zout, hebbende een ſcherpen en wat bitter-achtige ſmaak: Het word in Duitſchland op veele plaatzen uit de gemeene aarde, die gegraven word uit oude Schaaps-ſtallen, of die neffens de oude muuren en in de Kelders gevonden word uitgeloogt en gemaakt. De beſte Salpeter is die geene die zuiver is; wit, hebbende lange ſtukken, en breede Kryſtallen, en die wel droog is, en geen gemeen zout by zich heeft, 't welk men aan de geluitmaakinge beſpeuren kan. Hy verkoelt en verfriſcht niet alleen in heete ziektens, en word hierom van *BACON DE VERULAMIO* genoemt de koude Specery; maar hy houd ook 't bloed in een geduurige *Circulatie*: als hy gezuivert is, en in eenig vocht ontdaan word, zo is hy by uitneemendheit goet in de heete koorts, Ongariſche ziekte, wond-koorts, bruine, ſteekingen der zyde, enz. hy verdeelt ook de winden, verkoelt 't heete bloed, dat uit overvloedig Brandewyn drinken veroorzaakt is, en hy wederſtaat de geilheit.

NOCTAMBULATIO, het Nacht-wandelen in de Slaapwandelen, daarvan is afkomſtig

NOCTAMBULO, NOCTAMBULUS, of beter SOMNAMBULUS, om dat ook gezonde Menſchen en die met deze ziekte niet behebt zyn, aldus kunnen wandelen; een Nacht-wandelaar / een Nacht-ganger; zo worden die Menſchen genoemt die in den ſlaap zynde, opſtaan, en haare bezigheeden oeffenen, even op dezelve wyze als of ze wakker waaren, deze gaan op hooge en gevaarlyke plaatzen, en begeven zich daar na wederom te bed, en zulks doen ze zomtyds met geſlootene, en zomtyds ook met opene oogen, en als ze wakker worden of by haar zelve koomen, zo weeten zy of in 't geheel niets daarvan, of zy erinneren zich daarvan maar zeer weinig. Dit word gemeenlyk veroorzaakt door ſterke indrukkinge hunner bezigheeden die zy te verrichten hebben, gelyk van de Schryveren, als daar zyn *SCHOLT in Phyſic. Curioſ. Lib. III. Cap. 22. HORST Tom. I. Oper. Med. Concluſ. I. Diſp. 3. WILLIS LAURENT. VALERIOL.* &c. in de Hiſtorien opgetekend en aangemerkt word.

De genezinge moet zo geſchieden, dat de quaade Phantaſien, en valſche denkbeelden weggenoomen worden: Hierom moet men daarop acht geeven, dat men met zyne gedachten niet al te lange aan eene daad of verrigtinge blyve hangen, men moet dan diergelyken Perzoonen daarvan trachten te *diverteeren*, het zy door goede of quaade woorden daarna moet men de *Ebullitio Sangvinis* zoeken te bedwingen, en wel door eene *Venæ S.ctio*, voornamentlyk by bloed-ryke lichaamen, want deze maakt een geruſten ſlaap, en tempert de opwellinge des bloeds. Deze gedaan zynde, zo worden de *Præcipitantia* aangepreezen, als *Corall. Matr. Perlar. Antimon. diaphoret. Simpl.* en *Martial. Nitr.* of ook deze *Infuſio Helleborinum martiale*:

℞. *Fibrar. Hellebor. nigr.* ℥j.
Limatur. Martis ℥iij.
Tartar. Tartariſat. ℥ß.
Cardamom.
Cubebar.
Schænanth. ā ʒij
Infund. in Vini Rbenan. Mens. j.

Hiervan kan de lyder alle daagen tot ℥vj. drinken. Eindelyk om de Zenuwen te verſterken, zo zyn dienſtig de *Flores Lilior. Convall. Primul. veris, Stæchad. Arab. Anthos, Lavendul. Salv. herb. Betonic. Majoran. Succin. Lign. Aloës, Ambr. Caſtoreum, Liq. Corn. Cerv. Succinat. Eſſent. Caſtor. vol. Ligni* met *Sp. Lilior. Convall.* of

℞. *Liq. C. C. Succinat.* ʒj.
Eſſent. Caſtor. ʒß.
Opii Langel. ℈j.
M. D. S.

Verſterkende droppelen.

Men kan ook wel een voet-bad bereiden uit *Flores Tiliæ, Papav. errat. Malv. Roſar. Paon. Sambuc. Bugloſſ. Primul. veris* &c.

NOCTILUCA, Zie *Phoſphorus.*

NOCTUA, een Nacht-uile / is een bekende Vogel, de aſſche van denzelven met hoonig gemengd, is een zeer beproeft middel tegens de bruine, en verſweringe der Amandelen.

NODUS, een knobbel / NODI, de knobbelen der vingeren / by de *Articulatio* of inleedinge, Zie *Exoſtoſis* en *Ganglium.*

NODOSUS, knobbelig / zulks word van die geene gezegt, die knobbels heeft; aldus worden ook hier door verſtaan de Podagriſten, die door dit ongemak zodaanig gequelt zyn, dat haare vingeren en gewrichten

ten heel knobbelig worden, die daarna open breeken, en een tartariſche of kalkachtige-ſtof uitwerpen.

Nodulus, een popjen / zakjen / 't welk uit Lynwaad gemaakt word, waarin eenige Kruiden of wortelen gebonden worden die met de ziekte of om beter te zeggen tegens dezelve dienſtig geoordeelt worden; welk zakjen daarna in eene genoegzame quantiteit wyn, bier, of eenige andere vochtigheit gehangen word, om de geneezende kracht daaruit te trekken als by voorb. een *Nodulus Laxans*, of Laxeer popjen:

℞. *Herb. Fumar.*
Menth. ā mj.
Fol. Sennæ ſ. ſt.
Rad. Enul. ā ℥ß.
Bryon.
Hellebor. nigr. ā ʒij.
Sem. Aniſi.
Galang.
Zedoar. ā ʒiij.
Sal. Tart. ʒij.
Inciſ. Contuſ. D. S.
Laxeer-zakjen tot 1½. pint wyn.

Nodulus in mensium obstructione, een popjen tegens de opgeſtopte maand-ſtonden:

℞. *HB. Sabin.* ʒvj.
Artemiſ. rubr.
Meliſſ.
Puleg. ā Pjß.
Rad. Aſari,
Lilior. albor.
Rub. tinct. ā ʒij.
Gramin.
Petroſelin. ā ʒj.
Fol. Senn. opt. ℥j.
Cinnamom. Elect.
Croc. Orient.
Macis,
Borac. Venet. ā ʒß.
Incis. Contus. F. Nodulus.

Nodulus Scorbuticus, een popjen tegens den ſcheurbuik:

℞. *Rad. Hellebor. nigr. Crud.* ʒvj.
Rhei opt. ℥ß.
Polypod. querc. ʒiij.
Galang. ʒij.
Fol. Senn. ſ. ſt. ℥ß.
HB. Fumar. rec.
Becabung. ā mj.
Cochlear. Mß.
Semin. Aniſi,
Fænicul. ā ʒjß.
Sal. tart. ʒiij.
Incis. Contus. Fiat. Nodulus.

Noir d'Allemagne, is een ſwarte verw die uit de laatſte uitgeperſte wynmoer gebrand word; deze moet een weinig vochtig, fraai, glinſterende, ſwart, en licht zyn, en met kleine koorenkens vermengd, voornaamentlyk als 'er yvoor by verbrand geworden is; ze word van de Plaat-drukkers gebruikt.

Noir d'Espagne, zo word van de Franſchen genoemt het tot een ſwarte en lichte verwe verbrande Kurk-hout.

Noli me tangere (*a*), zo word genoemt een kreeft-achtige (*b*) en rond om zich vreetende verſweeringe. De oorzaak en geneezinge van deze verſweeringe komen met de Kreeft over een, Ziet zulks onder den Tytel *Cancer*.

Nomas en Noma, de water-kanker / ſtinkende kanker des monds / kwaad-zweer / is een ſtinkende, en afvreetende verſweringe in de klier-achtige deelen der mond, vergezelſchapt met een afknaginge en dikwils met een doorvreetinge der beenderen, hebbende tot zyn oorzaak een ſcheurbuikachtige ſcherpte.

Nome, Zie *Ulcus*.

Nosocomium, Nosodochium, een Gaſthuis / Zieken-huis.

Nosologia, betekend zo veel als Pathalogia, een beſchryving der ziekten: want

Nosus, is 't zelfde in 't Griekſch, als *Morbus*, en in 't duitſch ziekte.

Nota, Zie *Macula*.

Notæ Maternæ, Zie *Nevi materni*.

Novacula, een ſcheer-mes / is een by de Heelmeeſteren, en by de Baardſcheerderen bekend Inſtrument, het zelfde word gebruikt tot eenige *Operationes*, doch meeſt tot 't afſcheeren der hairen.

Nubecula, Zie *Pannus*.

Nucha, de Nek / het achterſte deel van den hals, of die plaats alwaar 't muggen-merg zyn beginzel neemt, of zomtyds

(*a*) Deze verſweeringe word *Noli me tangere* genoemt, miſſchien om dat ze al zo min als dat Kruid, het aanraken kan veelen.

(*b*) Wy zeggen gemeenlyk kankerachtige verſweeringe / maar dewyl kancerachtig geen duitſch is, zo achten wy 't beter te zyn dat men zegt kreeftachtig, zo als de Duitſchers dit woord zeer wel gebruiken.

tyds ook 't beginzel van 't rugge-merg zelfs.

NUMERUS, 't getal van yder ding, hoe veel 'er van 't een of 't ander is, word onder de Ordonnantien gezet aldus *n.* of *num.* Zie ook *N.*

NUMMULARIA, CENTUMMORBIA, HIRUNDINARIA, **Penning-kruid**/ groeit op natte en vochtige plaatzen, het bloeit in de maand Maius; 't is een goed wond en ſcheurbuik-kruid, het is dienſtig tegens geſcheurde aderen, longe-ſweer, bloed-ſpouwen, roode-loop, en overvloedige maand-ſtonden: Hiervan is 't gedeſtilleer-de water in de Apotheeken.

NUTRIMENTUM, een **voedend-middel**/ of de ſpys en drank waar door ons lig-chaam gevoed, en onderhouden word.

NUTRITIO, heeft tweederlei beteke-ning. I. betekend 't **de voeding/ of die na-tuurlyke verrichting**/ als men zich met ſpys en drank zoekt te geneeren, en te onderhouden. Hierby moet overwoogen worden (1.) *het onderwerp of dat geene 't welk gevoed word*, dit is 't geheele lig-chaam: want de geeſten worden dage-lyks verzwakt, als ook de zappen; maar de harde of vaſte deelen worden van de eerſte formeeringe der vrucht tot in den gezetten ouderdom door een aangroejinge geneert, daarna is 't genoeg dat ze maar in haaren ſtaat gehouden worden (2) *de ſtof die 't voedzel geeft*, deze zyn ſpys en drank, en de daaruit gemaakte *Chylus* of 't voedende zap, en uit deze wederom 't bloed; ten (3.) de *Cauſa efficiens* of *de wer-kende oorzaak*, zyn de levens-geeſten; en ten (4.) *'t doel-wit der voeding*, deze is de onderhoudinge des lichaams. Hierby kan op een drievoudige voorwaarde gade ge-ſlagen worden.

(*a*) *Wanneer 't lichaam gevoed word en toe-neemt, gelyk geſchied in de jonge Jaaren.*

(*b*) *Wanneer 't lichaam gevoed word, en in die ſtaat blyft gelyk in den middelmaatigen ouderdom*, en

(*c*) *Wanneer 't lichaam gevoed word, en daarby afneemt gelyk men in de bejaarde be-ſpeurt.*

II. betekend 't ook **de vermeerderinge of vergrootinge der Genees-middelen** / als dat door middel van een warm gemaakte voch-tigheit de Genees-middelen opſwellen, en haar vergrooten, aldus word 't zilver-glid met oly en azyn te zaam gemengd, waar van 't *Unguentum Nutritum* zyn naam ont-leend heeft; aldus vergrooten haar ook de *Tragacanth*, en 't *Semen Cydoniorum* door weikinge.

NUTRIX, een **Zuig-moeder**/ een **Min**/ die door de melk uit haare borſten 't kind voed, de voornaamſte eigenſchappen van een Min zyn, dat de werktuigen tot 't zui-gen, als de borſten en tepels daar toe be-quaam zyn, en dat de melk goed is.

NUX, betekend gemeenlyk een **Noot**; doch in de Geneeskunde betekend 't in 't byzonder een zoort van hooft-pyn, als de-zelve de plaats die de groote van een Noot heeft, beſlaat.

NUX AVELLANA, Zie *Avellana.*

AQUATICA, Zie *Tribulus Aqua-ticus.*

BEEN, Zie *Balanus Myrepſica.*

COCOS, MALDIVENSIS, } Zie *Cocos.*

CUPRESSI, Zie *Cupreſſus.*

INDICA CONDITA, **geconfyte Noote-moſchaat**/ zyn de verſche en onry-pe in hoonig of zuiker ingelegde Moſcha-ten-nooten, onder deze zyn de grootſte en met zuiker ingemaakte de beſte, voor-namentlyk als dezelve noch verſch zyn, en niet zuur noch ſlymerig ſmaaken.

NUXES INDÆ, moeten met de voor-gaande niet ondereen gemengd worden.

NUX LAMPERTIANA, **Lamberts-nooten**/ zyn lang-achtige hazel-nooten, die van binnen rondom haar pit een bloed-roode ſchil hebben, ze worden aldus ge-noemt, om dat 't gemeen gelooft, dat de-zelve, als ze, omtrent Lamberts-dag, 't zy kort van te vooren of daar na in de waſ-ſende maan geplant worden, veel groote nooten draagen.

NUX METALLA, Zie *Stramoneum.*

NUX MOSCHATA, MYRISTICA, **Moſchaten-noot**/ zyn harde ronde en dik-ke pitten afkomſtig van een vreemde noot, die van buiten grys-achtig, en vol van rimpelen, maar van binnen rood-ach-tig, en met veel aaderen verçiert is, ze heeft een bitteren tezaamtrekkenden, en ſpeceryachtigen ſmaak, en een aange-naamen reuk: de Moſchaate-nooten wor-den uit Ooſt-Indien tot ons gebracht. Ze groejen in groote meenigte in Ooſt-Indiën in 't Eiland *Bantam*, op een boom die zo groot als een Peeren-boom is, deze draagt dry keeren 's jaars vruchten en nooten. De-ze vruchten als ze ryp geworden zyn, ge-lykenen na de Perſiken, en hebben drie ſchil-

ſchillen, voor dat men de pit ziet, (1.) hebben ze eene die week en zacht is, gelyk als de groene okker-nooten, de (2) is rood, die gemeenlyk *Foelie* of *Moſcbaten-bloemen* genoemt word, deze is als ze noch aan den Boom hangen bloed-rood van koleur, en de (3) is dun, hard, en houtachtig, waarin de pit verborgen is. Als de Nooten tot ons gebracht zyn, zo worden ze alhier in Holland door laſt van de Ooſt-Indiſche Maatſchappy in zoorten verdeelt, ze worden in drie zoorten onderſcheiden als in fyne / middelſte / en ſlechtſte. De Moſchaat-Nooten worden gemeenlyk in

Nux Moschata Foemina, in ronde en

Mas, in lang-achtige verdeelt, de beſte Nooten zyn aſchverwig en als gemarmert, van binnen root-achtig, ſwaar, dik en olyachtig, lieffelyk van reuk, ze moeten ook als ze gekauwt worden, in de mond een ſcherpen en ſpeceryachtigen ſmaak na laaten. Ze verſterken de zenuwen, de herzenen, de baar-moeder, de ingewanden, en de maag, ze zyn goet voor de ſwangere Vrouwen om de vrucht te verſterken, en te behouden, ze verdeelen de winden in 't kolyk.

Nux Moschata Regia, Konigsnoot / is ook een zoort van Noote-Moſchaat, die in gedaante met de andere wel overeenkoomen, doch zy zyn niet grooter als een groote erwete, en heel zeldzaam.

Nux Pinea, Pyn-noot / dit is een lang-achtige ronde Korrel, die van buiten en binnen zeer wit is, en een olyachtigen zoeten ſmaak heeft, ze komt voor een gedeelte uit Indiën, en voor een gedeelte uit Italien, alwaar deze Nooten omtrent *Ravenna* in meenigte groeijen. Als men deze Nooten van haare ſchillen wel zuivert, worden ze wel onder de koeken, by wyze van een Genees-middel gebruikt, voornaamentlyk by teeringachtige en long-zuchtige perzoonen, want ze geven een goed voedzel en verzachten alle ſcherpte, als ook de pyn die door den ſteen veroorzaakt word, ze vermeerderen ook 't zaad en verſterken de mannelyke krachten.

Nux Pontica, Tuikſche hazel-nooten / koomen uit Italiën, ze zyn groot en dik, hebbende byna de gedaante van een hert.

Nux Regia, Zie *Juglans.*

Nux Vomica, Krajen / of Kraanoogen / zyn ronde te zaam gedrukte zaadkoekjes; ze zyn van buiten grys en een weinig wol-achtig, in 't aanraaken als fluweel; en van binnen zo hard als hoorn, ze koomen uit Ooſt-Indiën van 't Eiland Ceylon; van een vreemden Boom, in wiens vruchten ze als in een ſlym-achtig merg groejen. Men heeft hiervan tweederlei zoort, als de groote, en gemeene, die uit Ceylon koomen, en de kleindere: De eerſte zoort is by ons 't meeſte bekend. De Krajen-oogen zyn een vergift, *twee drachma* daarvan hebben de kracht om den Menſch te dooden, in minder quantiteit verwekken ze braakinge, ze dooden ook alle viervoetige gedierten die blind gebooren worden.

Nux Vera Antiquorum, de rechte Krajen-oogen / zyn de *Fabæ S. Ignatii*, dewelke van *SERAPIUS* beſchreeven worden. Deze worden onder den *Theriac.* gebruikt, Zie *Fabæ.*

Nyctalops, Nyctalopia, heeft tweederlei betekening (1) als men 's nachts, na dat de Zon onder is, beter als by dag kan zien, (2) by dag middelmatig, maar 's nachts en by 't aangeſtookene licht niets. Deze ziekte word zo wel van *GALENUS* als van andere nieuwe Schryveren hier onder verſtaan. De oorzaak van ongemak is eene onordentelyke beweeginge der Geeſten in 't oog, ontſtaande uit een buitengewoone invallinge der licht-ſtraalen, waar door de oogen in diervoegen verblind of aangedaan worden, even eens, als of men op rood laken, of na de vlamme des vuurs, of in de ſtraalen der Zonne al te ſterk ziet, hier toe word gelegentheit gegeven boven alle andere dingen, door overvloedig traanen ſtorten, rook, hette ſtof enz. volgens het bekende versje des Dichters als hy zegt:

Hæc oculis multum, ſol, pulvis, fumus & æſtus,
Ventus cum Fletu, vina, Venusque nocent.
Acria ne mandes, nec quæ ſint plena vaporum,
Nec cepas, lentes, allia, porra, fabas.

Dat is volgens de vertaaling van *Jacob Heiblocq.*

Badſtooven, Wyn, en Venus, winden,

 En

En Peper, Praay, Ajuin en look,
En Boonen, Linzen, Moſtert, Rook,
En zig te veel aan 't werk te binden,
En traanen, Zon, en vuur, en ſlagen,
En ſcherpe dingen, en in 't ſtof
Te wandelen, zyn al te grof,
Die 't goed gezigte zeer mishaagen,
Onmaatig waaken ſpant de kroon:
Dies word dit allermeeſt verboôn.

Tot de geneezinge zyn geen andere middelen dienſtig; als die geene waardoor de tranen vermindert, of de ſcherpte derzelven verbeetert, of de taaiheid ontbonden worde. Deze zyn de *Purgantia Diaphoretica*, *Diuretica*, Fontanellen, koppen enz. en de *Abſorbentia* met de *Anodyna*, en wel voornamentlyk de *Pilulæ de Cynogloſſa*, en uitwendig *Corall. alb. uſt. Flor. Zinci*, *Nibil*, *Tutia*, *lap. Calaminar. Ceruſſ. Sacchar. Saturni*, *Vitriol. alb* met *Aq. Euphrag. Fænicul. Roſar. Flor. Cyani*, *Tenellor. Quercus* &c. Op dat de Geeſten in order gebracht, en zy in grooter meenigte door de zenuwen kunnen loopen, en haare werkinge doen, pryſt *WILLISIUS* dit *deſtillatum*:

℞. *Herb. Betonic.*
Euphraſ.
Majoran.
Meliſſ.
Rutæ ā *mj.*
Rad. Enul.
Ireos Flor.
Valerian.
Fænicul. ā ℥ß.
Flor. Anthoſ.
Salviæ ā *P.* ij.
Semin. Fænicul.
Rutæ ā ℥iij.
Saxifrag. alb.
Siler. mont. ā ℥ij.
Nuc. Moſch. ℥j ß.
Cubebar.
Macis ā ℥j.
Incis. Contus. affund. Vini albi ℔iv.
Laat 't twee of drie nachten ſtaan, en alsdan *deſtilleer* 't.

De *doſis* daarvan is een of twee lepels met 't volgende poejer:

℞. *Carn. Viperin. Monſp. præp.* ℥vj.
Spec. dianth. ℥j.
Herb. Euphraſ. ℥iij.
Flor. Salviæ ℥j.
Sem Fænicul. ℥ij.
Sacchar. ad pond. omn.
f. Pulvis.

De *doſis* daarvan is ʒj. Als *Specifica* worden van de Schryveren aangemerkt, Aal-lever, of Geite-bokken, of Oſſen-lever, om voor de maaltyd te eeten, men kan hier over na zien *PANAROLL. Pentec. III. Obſerv.* 49. *LEON. Art. Med. Sect. I. Lib.* 16. en 10. de *Miſcellan. Natur. Curioſor. Ann. III. Obſerv.* 122.; tot 't uitwendige gebruik zyn ook noch dienſtig *Liquor epatis Anguillæ*, of het uit de grondelinge (*a*) gemaakte oly, of een ſtovinge uit venkel, yzer-kruid, en oogen-trooſt.

NYCHTHEMERUM, een tyd van 24. uuren, of dag en nacht.

NYGMA, een ſteek, is een wonde, die met een puntig Inſtrument gemaakt is, 't betekend ook een zekere zoort van een middel, *punctio* genoemt, Zie zulks onder den tytel *Paracentheſis*.

NYGMATICOS, betekend by *GALENUS* een ſteek-plaaſter, gemeenlyk word hier door verſtaan 't *Emplaſtrum Stidticum Crollii*.

NYMPHÆ, de **water-lippen van de Vrouwelykheit**; zyn de twee ſpongieuze en roode-deelen, die met haar beginzel zo vaſt aan de Aker geveſtigt zyn, dat ze byna een ſtuk verbeelden: doch ze loopen van 't boveſte deel der roede tot op de zyde van de pis-weg, bynaa tot 't midden van de mond der ſcheede, aldaar worden ze kleinder, en verdwynen in 't geheel. Haar gebruik is om te verhinderen, dat de pis als ze uitgelaaten word, niet al te veel zydwaarts na buiten ſpringe, en dat ze zacht aan het mannelyke lid drukken, door welke zachte drukkinge het zaad zo veel te overvloediger uitgelokt word.

NYMPHÆA ALBA en LUTEA MAJOR en MINOR, **Plompen / Water-roozen / Meer-blaaden /** worden in witte, geele, en yder van deze wederom in groote en kleine onderſcheiden; ze groejen in de graften booven op 't waater, op die plaatzen alwaar 't niet al te diep is; ze bloejen in de maanden Mai en Juny; het zaad van beide zoorten heeft 't vermoogen om de Venus-luſten 't onder te brengen, en het heete bloed te verkoelen, het is ook dienſtig tegens den zaad-loop, en witte vloed.

Het

(*a*) Een zoort van Rivier-viſch die men in de Rivieren in Duitſchland vangt.

Het uit de Bloemen gedeſtilleerde waater verkoelt, en word onder de verkoelende *Emulſiones* gebruikt, *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillat. Syrup. Simpl.* en *Compoſit. Conſerva, Ol. Infuſ.* en *Unguentum.*

NYMPHOMANIA, Zie *Furor Uterinus.*

NYMPHOTOMIA, of NYMPHARUM SECTIO is een Chirurgicale Operatie, als men de al te groote water-lippen, of de al te groote roede der Vrouwen na de konſt affnyd en verkort.

O.

OBA. OBD. OBE. OBL. OBM. OBS. OBT. OBV.

O Is buiten dat men dezelve onder de Letteren telt een Chymiſche Character of teeken, en betekend Aluin / maar drie kleine o. of aldus ∴ geſchreeven, betekenen oly.

OBAUDITIO, een ſwak of moejelyk gehoor / Zie *Auditus difficultas.*

OBDUCTIO, de beſchouwinge / Zie *Vulnus.* (a)

OBELÆA, de Pyl-naad / Zie *Sutura.*

OBESITAS, vet / of vettigheid des lighaams / Zie *Corpulentia.*

OBLIVIO, de vergetelheit / is een uit 't geheugen raakinge der dingen die men te vooren daar in had.

OBMUTESCENTIA, Zie *Aphonia.*

OBOLUS, een half ſcrupel / of tien grein / wordende aldus getekend ℈ß.

OBSESSI, Zie *Mania.*

OBSTETRIX, een Vroed-vrouw / moet zyn een Godvreezende en eerbare Vrouw, die de ſwangere en baarende Vrouwen, in de moejelyke baaringe door een konſtige hand-greep weet te helpen. Hare voornaamſte deugden moeten zyn, dat ze is Godvreezende, en eerbaar, wel geoefend zo door 't leezen van goede Boeken, als ook door eigene oeffening, ze moet daarenboven zyn bequaam, geſwind, neerſtig en ſtandvaſtig, beleefd, onverzaagd, en verſtandig; daarintegendeel moet ze de volgende laſteren ſchuwen, als onwetenheit, achterklap, dronkenſchap, verzaagtheid, gierigheit en quaadaardigheit.

(a) By de *Grammatici* betekend 't *een bewindinge, overtrekking, dekking.*

OBSTRUCTIO, een verſtoppinge / is dat de natuurlyke weegen verſtopt zyn, 't zy door een bedorven ſnotachtige of ſlymachtige ſtof, of door andere vochtigheeden, als dat ymand de neuze verſtopt is, dat hy niet rieken kan, of wanneer 't lichaam opgeſtopt is dat hy geen ontlaſtinge heeft.

OBSTRUENTIA, ſtoppende middelen / deze zyn veelderlei, na dat de oorzaaken zyn van dewelke de openinge voortſpruit is, Zie *Adſtringentia.*

OBSTUPEFACIENTIA, Zie *Narcotica.*

OBTURATIO, een toeſtoppinge.

OBTURATORIA, worden genoemt die dingen, waarmeede men de *Chymiſche*, en *Pharmaceutiſche* vaaten, als ook andere enz. toeſtopt.

OBTURATORES MUSCULI, Zie *Muſculi.*

(*) OBVOLVENS, of OBVOLVENTIA, omwindende / bedekkende / verbergende Genees-middelen / aldus noemen de Genees-Heeren die middelen waar door de in 't lichaam zynde ſcherpte zodaanig omwonden, en bedekt word dat ze aan die deelen waarin ze haare plaatze heeft, geen nadeel meer toebrengen kan; en om dat door deze omwindinge de pynen verlicht worden zo worden ze ook genoemt DEMULCENTIA, verzachtende middelen.

Men heeft hiervan verſcheide in zoorten; als zommige uit 't *Regnum Animale* of *uit de Dieren*, andere uit 't *Regnum Vegetabile*, of *uit de Gewaſſen*, en eenige weinige uit 't *Regnum Minerale*, uit de *Mineraalen*, of *Myn-ſtoffen.*

OCCALLESCENTIA, een verhardinge/ als ietwes met een *Callus* bezet; hard gemaakt of daar door verſtopt word.

OCCIPUT, 't achter-hooft/ of 't achterſte deel des hoofds.

OCHRA, TERRA CITRINA, SIL, is eene aarde of zoort van *Bolus*, hebbende een geele koleur, ſcherpen en eenigzints te zaamtrekkenden ſmaak, en geen reuk, ze word genoemt geele-Aarde/ Berg-geel/ of Okker-geel. Deze Aarde word op veele plaatzen als in Sileſien, Hongaryen, Ysland, Denemarken enz. gevonden; doch de beſte word uit Engeland gebracht, ze word meeſt van de Handſchoen-maakers tot de verwinge des leders gebruikt.

OCHRA PLUMBARIA FACTITIA, loot-geel/ word uit de loot mineraalen of ook van 't water-loot, als 't tot een poejer geſtampt en door een ſterk vuur gecalcineert is, gemaakt.

OCCINUM MEDIUM, Zie *Baſilicum.*

OCREA, Zie *Tibia.*

OCULARIS, word gezegt van al dat geene 't welk tot de oogen behoort, of daar van genoomen word, 't zy toevallen of Genees-middelen.

OCULARIA MEDICAMENTA, oog-middelen/ Zie *Ophtalmica.*

OCULI, Zie *Populus.*

OCULI CANCRI, Zie *Cancer.*

OCULI SERPENTUM MELITENSES, Slangen-oogen/ zyn zekere ſteenen, die op 't Eiland Maltha gevonden worden; deze wederſtaan 't vergift, *præſerveeren* en geneezen de vergifte beeten, ze worden in ringen gezet en gedraagen, doch zo, dat ze de bloote huid raaken.

OCULISTA, OPHTHALMIATER, een Oog-meeſter/ zo word eigentlyk genoemt zulk een Genees-meeſter die de ziekten der oogen zeer wel weet te geneezen, het zy dat zulks geſchiede door in of uitwendige middelen, of door een Heelkundigen handgreep.

OCULUS, 't oog; en OCULI de oogen/ zyn de voornaamſte Inſtrumenten onder de uitwendige Zintuigen, waar door de fakkelen der Liefde branden, en 't gemoet of veel meer de geeſten, als door venſteren op andere dingen zien, ze worden uitwendig door de oog-leeden bedekt; maar van binnen worden ze met vliezen overtrokken, ze hebben haare Spieren, Klieren en vliezen, vochten bloed en flag-aderen.

OCULUS CHRISTI, HORMINUM SYLVESTRE, breed-blaaderige wilde ſcharley/ bloeit in de Zoomer; deze geneeſt de zinkingen, zuivert 't hooft, veroorzaakt, niezinge; het *Decoctum* daarvan prikkelt aan tot de byſlaap, het dryft en verhaaſt de maand-ſtonden, en de naageboorte.

OCULUS LEPORINUS, LAGOPHTHALMUS, Haazen-oog/ is een verdrajinge van 't bovenſte oog-lid, als 't zelfde alzo te rug getrokken word, dat 't oog daar door niet kan bedekt worden, als men 't toe wil fluiten; de oorzaaken van dit ongemak zyn veelderlei, als zenuw-trekkingen, lykteekens of een quade geſteltheit of gewoonte. Na dit alles word de geneezinge ingericht, dierhalven zo zyn als 't door een zenuw-trekkinge veroorzaakt is, de *Antiſpasmodica* dienſtig, de inwendige kunnen zyn *Liq. Corn. Cerv. Succinat. Cinnabar. Antimon.* en *Nativ. Eſſent. Caſtor. pulv. Spaſmodic.* &c. en de uitwendige *Balſam. Peruvian.* met *Ol. deſt. Succin. Rutæ, Spicæ, Lavendul. Axung. Caſtor. Cati Sylveſtr. Muris alpin. Serpent.* &c. doch zo 't van een lykteeken of quade *Conformatio* ontſtaat, zo heeft men geen geneezinge te hoopen. Zo 't uit een quade gewoonte ontſtaat, word 't aldus verbetert, dat de wieg aan 't hooft donker en aan 't voeten einde eenig licht gemaakt worde.

OCYMASTRUM BUBONIUM, Zie *Scrophularia.*

ODAXISMUS, het jeuken der tanden, als de tanden by Kinderen koomen uit te breeken.

ODONTAGOGUM en ODONTAGRA, een Tand-trekker/ Pelicaan/ of ander Chirurgicaal Inſtrument waarmede de bedorvene tanden uitgetrokken worden, *FORESTUS* merkt aan dat 'er voor dezen in den Tempel van *APOLLO* een diergelyken Tange van loot was opgehangen om daar door aan te toonen, dat men nooit geen tand' zou laaten trekken, ten waare dat dezelve zodaanig waggelde, dat ze met een tange van loot, dat is zonder *gewelt of kracht konde getrokken worden.* 't Was te wenſchen dat die geene die met tand-pyn belaaden zyn, haar in deezen willen laaten gezeggen, en dat ook de tand-meeſters zulks gade ſloegen, zy zouden als

alsdan niet zo lichtelyk tot de uittrekkinge overſtappen. (*a*)

ODONTALGIA, Zie *Dentium dolor.*

ODONTALGICA, worden genoemt zulke Genees-middelen waar door de tandpyn geſtilt word: van dien aart zyn *Oleum Buxi*, *radix Pyretbr. pilul. de Cynogloſſ. Theriac.* om in de ſlaapen te ſtryken, *Opiata*; de *Eſſentia Opii*, of *tinct. Anodyn*, of ook

℞. *Eſſent. Ligni Sanct.* ℥j.
Laudan. opiat. ℈j.
Ol. deſt. Ceræ ℈ß.
Miſce.

Om op Catoen te druipen, en op de tand' te leggen.

ODONTOGLYPHON DENTISCALPIUM, een Inſtrument, om daarmede dat geene 't welk tuſſchen de tanden zit of daar aan vaſt hangt daaruit of af te haalen, het kan een tand-ſtooker / of ſchrabber genoemt worden.

ODONTOLITHOS, Wynſteen of kalk der tanden.

ODONTOPHYCA, een welriekend genees-middel / is een uitwendig Genees-middel, om een aangenaamen reuk te maken; hiertoe worden gebruikt veelderlei welriekende *Vegetabilia*, als *Rad. Ireos, Flor. Cyper. Roſar. Jaſmin. Tunic. raſur. Lign. Agalloch. Ladan. Styrax*, *Benzoë*, *Zibetb. Moſcb.* eenige *Olea deſtillata* als *Cinnamom. Caryopbyll. Macis*, *Lavendul. Citri*, als ook ſlag en andere Hooft-Balzemen, ook *Spiritus Flor. Anthos*, *Lilior. Convall. Tunic. Serpill.* &c.

ODORATUS, Zie *Olfactus.*

(*) OECONOMIA, de huis-houding / beſchikking / betekend een zekere gemeenzaame uitdeelinge onder eenig huis-gezin; en 't betekend ook een zekere beſtieringe die 'er by de lyderen moet waargenoomen worden; als ook een verdeelinge der vochten in ons lichaam.

OEDEMA, een ſlymachtige en waterachtige ſwellinge / een koud gezwel / is eene witte weeke, en niet pynlyke ſwellinge, die na de deelen waaraan ze haar zet verſcheide naamen ontleend heeft, aldus word ze *Tumor pedum Oedematoſus* aan de voeten, en *Tumor Pblegmaticus* aan de andere deelen des lichaams genoemt. De naaſte oorzaak daarvan is een ſlymachtige vochtigheit in 't bloed, die of in de *Pori* des geheelen lichaams, of maar in eenig gedeelte van 't zelfde is koomen te ſtikken. De overige oorzaaken zyn alle die geene dewelke de *Cbylificatio* 't zy ook hoedaanig dezelve geſchiede, beleedigen. Tot de geneezinge is boven alle andere dienſtig een purgeer of braak-middel: waar toe men neemen kan *Mercur. dulc. Aloë roſat. diagryd. Reſin. Jalapp.* of *Scammon. Tartar. emetic.* en *Mercur. Vitæ* &c. om daar door de eerſte weegen te zuiveren, en op dat dus de Chylmaakinge beter geſchieden kan. Vervolgens kunnen tot 't inwendige gebruik dienen *Reſolventia*, en *diapboretica*, als *Rad. Ari*, *Armorac. Vincetoxic. Cicbor. Helen. Galang. Zedoar. Herb. Centaur. min. Carduibenedict. Abſintb. Roriſmarin. Mentb. Rut. Salv. Cocblear. Saturei*, *Tbym. Puleg. Meliſſ. Hyſſop. Sal. vol. Corn. Cerv. Viperar. Sp. vini* en alle *Salia Volatilia* met de *Spirituoſa*, als *Aqua Meliſſæ Cinnamom. Cum. Vin.* en de ſweetdryvende *Eſſentiæ* en *Tincturæ* gelyk *Eſſent. Fumar. Lignor. Agrimon. tinctur. Bezoardic. ſ. a.* &c.

℞. *Aq. Flor. Sambuc,*
Cbelidon. maj.
Mentb. á ℥j.
Eſſent. Centaur. min.
Lignor. á ℈iv.
Sal. vol. Oleoſ. Liq. ℥j.
Syrup. Scord. ℥ß.
M. D. S.

Om lepels-wyze te gebruiken.

Dikwils word ook door 't *decoct. rad. Bryoniæ* alleen alles uitgewerkt. Uitwendig moet de Heelmeeſter trachten om de ſlymerige humeuren van 't lydende deel weg te voeren, op dat de nieuwe uitzettinge verhindert worde; hierom kan hy een *decoctum* warm daarom ſlaan uit de reeds aangehaalde middelen, of daarby doen *Fol. Lauri*, *Herb. Majoran: Baſilic. Origan. Puleg. Flor. Lavendul. Virg. aur. Tanacet. Summitat. Lupuli* in looge gekookt, of hy kan daarom ſlaan duiven, hoender, of geiten-drek die met Azyn gemengd is: of ook

(*a*) 't Is waar daar word dikwils wat licht-toe *gereſolveert*, om de tand in hevige pynen te laaten trekken; doch had onzen Heer Schryver ooit die droevige pyn gevoelt! hy had wezentlyk 't Proces der tanden miſſchien alzo kort gemaakt als den Heer *ARNOUT* van *OVERBEEK*; en waarom zoude een yder Souverain niet de algemeene Ruſt behartigen, en zulke geweldenaryen ſtraffen?

℞. *Sulphur. vivi.*
Nitri.
Sal. Ammoniac.
Stipit. Fabar.
Tartari ā ℥ß.

Kookt deze alle in oude pis, en ſlaat 't zo heet om de ſwellinge: of ook *Emplaſtr. de Cicut. Oxycroc. diaphoretic. Mynſ. diaſulphur. Ruland. hydropic. Auguſtanor. de gumm. Ammoniac.* of *Dolæi Ceratum de Cumino* volgens deze beſchryvinge:

℞. *Ceræ Citrin.*
Emplaſtr. diapalm. ā ℥viij.
Olei Lilior. albor. ℥vj.
Bacc. Lauri ℥ij.
Unguent. martiat. ℥iv.
Pulv. ſem. Cumin. ℥v.
Sal. Ammoniac. depur. ℥ß.
F. Emplaſtr.

Men kan ook daarop ſtryken *liquores ſpirituoſa*, als *ſpirit. vini Camphorat. Lumbric. terreſtr. Flor. Sambuc. ſal. vol. oleos.* Als men beſpeurt dat de ziekte vermindert, zo zyn de reeds aangehaalde *Nervina* en rookingen uit *adſtringentia* dienſtig, als *cortic. Granator. Fol. Cupreſſ. Salicis, Roſar. Balauſtior. nuc. Cupreſſ. gall. Myrtill. exſiccat.*

OENELÆON, zo word genoemt een *Mixtuur* uit Wyn en Oly.

OENODES, gewaterde wyn.

OENOMEL, Honig-wyn.

OESOPHAGEUS, SPHINCTER GULÆ, de ſluit-ſpier/ is een breede ſpier om den bovenſten mond der maag te zaam te trekken.

OESOPHAGUS, GULA, LÆMUS, de ſlok-darm/ is een vlies-achtige pyp; zich uitſtrekkende van de keel tot in de maag, op dat daar door de ſpys en drank tot in de maag geleid worde. Ze is geleegen aan 't achterſte en vliesachtige deel van de lucht-pyp, op dat ze zig by 't neder ſwelgen zonder verhinderinge zoude uitzetten kunnen, ze beſtaat uit drie vliezen (a); het eerſte is *'t vliesachtige*, 't tweede of middelſte *'t ſpierachtige*, en 't inwendigſte *het zenuwachtige*. Het beginzel dezer pyp word genoemt PHARYNX, het keel-gat, om dat daar door de ſpys en drank in den maag gezonden word, het keel-gat heeft veel ſpieren, waarvan zommige de ſlok-darm openen en andere dezelve te zaam trekken.

(a) Zommige Ontleed-kundige ſtellen de ſlok-darm te beſtaan uit vier, en andere uit vyf vliezen. Zie *BLANCARDI Lexicon. Medicum.* en *L. HEISTERI Comp. Anatomicum.*

OESYPUS, of HYSSOPUS HUMIDA, het van de ongewaſſchene ſchape-wol/ wolle met joekken/ is die vettigheid dewelke in de ſchaape-wol groeit, of als dezelve in warm water gekookt word, als dan boven op ſwemt, die afgeſchuimt, door een doek gedrukt, en in kleine vaatjes gedaan word; dit vet komt zomtyds uit Vrankryk, 't moet niet ſtinkende, maar verſch gemaakt, en grysachtig wit van koleur zyn. Het word tot de verlamde leeden, en Zenuw-ziekten gebruikt.

OFFICINA, een Winkel/ werk-plaats/ werk-huis/ is een plaats waarin ietwes toebereid, gemaakt, of bewaart word, onder 't oeffenen der Genees-kunde koomen voor twee *Officina*, als

OFFICINA CHIRURGICA, een Barbiers Winkel/ die tot 't baard-ſcheeren, en tot de wonden heelinge aangehouden word, en

OFFICINA PHARMACEUTICA; een Apotheek. In de *Phyſiologia* voeren ook zommige deelen den naam van een werkplaats als de maag word genoemt de *Officina* der verteering, de borſten zyn de *Officina* der melk, de *teſticuli* van 't zaad enz.

OFFICINALIA, dus worden genoemt de Genees-middelen het zy *ſimplicia* of enkelde, en *compoſita* of te zaam geſtelde, die altyd in de Apotheeken moeten aangehouden worden.

OLEA, de Olyf-boom/ hiervan zyn verſcheide zoorten, eenige daarvan zyn wilde, als

OLEA SYLVESTRIS, of OLEASTER; en eenige worden tamme genoemt, waar van wederom verſcheide zoorten zyn: die geene die de Olyven draagt is niet zo groot, hy heeft lange ſmalle blaaden, en draagt witte bloemen, na de welke de Olyven zelfs volgen (waarvan onder de Tytel *Olivæ* te zien is) de blaaden van de Olyf-boomen zyn uitwendig goet tegens de buik- en moeder-vloejingen, hooft-pyn, blaaderen en verſweeringen der mond.

OLEAGINOSUS, Olyachtig/ betekend al dat geene, 't welk eenige vettigheid als oly in zich heeft: by voorb. Amandelen, Nooten, en eenige andere zaaden. *ROLFINCK* toond aan dat diergelyke *Oleoſa* 't hooft en de herzenen al te veel beſwaaren.

O-

Oleander, Laurus rosea, Lauwrier-Rooſen / dit gewas draagt vyf-blaaderige en als Rooſen gefigureerde bloemen, en in lange peulen, een lang-achtig licht en in wol gewikkelt zaad; het groeit van zelfs in Syrien, Vrankryk, Luikerland enz. op. andere plaatzen word 't in de hooven aangequeekt, de blaaden zyn een vergift voor de beeſten; maar voor de menſchen zyn ze een tegen-gift van de beeten der ſlangen: met het zap van dezelve worden de pylen vergiftigt om doodelyke wonden te maaken.

Oleaster, Zie *Olea.*

Olecranum, Ancon het groote uitſteekzel van de *ulna* of groote elle-pyp (*a*).

Oleris atri Semen, Zie *Braſſica Fimbriata.*

Oleum, Oly/ is in een naauwkeurigen zin genoomen, niets anders als een opgeloſte harſt; dit word ons aangetoont door de ſwavel-achtige deelen; want deze als ze lange opgeſlooten blyven veranderen in *Reſinoſa* of harſtachtige deelen. In de Apotheek worden zeer veele zo wel natuurlyke als ook door de konſt gemaakte Olien gevonden. De na de kunſt gemaakte Olien worden verdeelt (1) in Olea destillata, gedeſtilleerde Olien / (2) Olea expressa uitgeperſte Olien / en ten (3) in Olea infusa uitgetrokkene Olien, (*b*) tot welke laatſte noch de *Olea cocta* of de gekookte Olien gebracht worden. Wy zullen van yder in 't byzonder iets aanhaalen.

Oleum destillatum, een gedeſtilleerde Oly/ om dit te bekoomen zo verkieſt men zulke dingen die een doordringenden reuk, en te gelyk een ſpeceryachtigen ſmaak hebben, als daar zyn de houten, baſten, bloemen, zaaden enz. hier by ſtaat aan te merken (1) dat die dingen uit dewelke men Olien zoekt te deſtilleeren, noodzakelyk een ſmaak hebben moeten, dat is, zy moeten ſwavel en zout deelen by haar hebben. Maar dewyl zommige zout-deelen die met de ſwavelachtige vereenigt zyn, piſachtig, en andere zuurachtig zyn, zo ontſtaat 'er een twederley zoort van Oly, van welke de eerſte zoort den naam van een *vlug*, of *Ætheriſch* oly voert, maar de tweede zoort draagt den naam van een *aardachtige* en *dikke* Oly: het kenmerk dezer Oly is, dat ze zich op de grond zet als ze met water gemengd word; doch het eerſte dryft boven op 't water; (2) dat 'er verſcheide werktuigen vereiſcht worden om deze twederley zoorten van oly te maaken; de *Ætheriſche* worden gedeſtilleerd in een kolf of in Mariën-bad te gelyk als men de wateren deſtilleerd, edoch niet altyd, want zommige, en wel voornamentlyk die uit de houten, harſten, en gommen kunnen niet anders, als in het zand, of open vuur, of *per deſcenſum* gedeſtilleert worden: doch de dikke of aard-achtige moeten altyd in een glaazen of aarden *cucurbita* gedeſtilleerd worden. (3) word 'er van zommige geleert dat de *Ætheriſche* Oly uit de zaaden in grooter meenigte kan gemaakt worden, als men dezelve van te voor in *aqua ſimpl.* 't welk met gemeen zout, of *ſal. tartari*, *tart. crud.* of *Nitrum geimprægneert* is, door weeke; maar dewyl alle zouten en voornamentlyk de *Alcalia* de *Sulphuria* in zich trekken en *abſorbeeren*, zo ſchynt deze wyze niet voordeelig te zyn. (4) alle gedeſtilleerde Olyen hebben een witachtige, geel-achtige of roode verw; alleen de *Chamomill.* geeft een blaauw-achtige koleur, doch ze is heel weinig, ten zy dat men op de wyze van den Heer *JUNCKENIUS*, in *Chym. experim. nov.* p. 152. deze bloemen met *Oleum. petræ deſtilleere.* (5.) de meeſte dezer Olyen, namentlyk die geene dewelke in een *Marien-bad* of *kolf* gedeſtilleert zyn, kunnen zonder eenige *Rectificatio* gebruikt worden: doch zommige moeten *geſubtiliſeert* en om hoog geligt worden door eenig *toe-zet*, 't zy van aſch, levenden-kalk, gebrand herte-hoorn, of *Sal alkali*, of door den *Spiritus vini*, of door bygietinge eener grooten quantiteit water.

Na dat nu 't een of ander *toe-zetzel* daar by gedaan is, kan men de volgende Olien aldus deſtilleeren.

Oleum Absinthii, gedeſtilleerde alſem Oly/

(*a*) Dit uitſteekzel word anders ook genoemt Gibber of een Bult / doch deze naamen als *Olecranum*, en *Ancon* heeft 't ontleend van de Griekſche woorden 'Ωλέκρανον, ἀγκων, of 't is te zaam gevoegt van ὠλέν en κρανον dat is by ons elle boogs - hoofd.

(*b*) 't Woord *Olea infuſa* wil eigentlyk zo veel zeggen, als Olien die gemaakt zyn door *opgietinge* of *opſtortinge*, te weeten dat eenige Olie by voorbeeld *Oleum Olivarum* is gegooten op 't een of ander kruid, of bloem, om de kracht daaruit in de Oly te trekken.

Oly / ℞. Neemt de bovenſte toppen met de knoppen van Alzen als 't zaad by na ryp is, zo veel gy wilt ſtampt dezelve, en laat ze drie of vier daagen in een genoegzaamen quantiteit bron-water *macereeren*, doet daarby een weinig zout, deſtilleert dit na de konſt in een deſtilleer keetel. De op 't water dryvende Oly word met Katoen daarvan genoomen. Even eens worden ook de volgende Olien gedeſtilleert.

OLEUM DESTILLATUM	ANETHI,	gedeſtilleerde	Dil-	Oly.
	CEREFOLII,		Kervel-	
	HYSSOPI,		Yſop-	
	MAJORANÆ,		Majoraan-	
	MELISSÆ,		Meliſſen-	
	PETROSELINI,		Peterſelie-	
	PULEGII,		Pulep-	
	RORISMARINI,		Roſmarin-	
	RUTÆ,		Rute-	
	SABINÆ,		Zeven-boom-	
	SALVIÆ,		Salie-	
	SATUREJÆ,		Boon-kruid-	
	SERPILLI,		Wilde Thym-	
	TANACETI,		Rein-vaar-	
	THYMI,		Thym-	

OLEUM DESTILLATUM ANGELICÆ, gedeſtilleert angelic of Engel-wortel-oly / ℞. *Sem. Angelic.* ℔ß. of *q. v.* ſtampt 't zelfde en infundeert 't in gemeen waater laat 't zelfde een tyd lang weeken, doet daarby een weinig zout, en *deſtilleert* het in een *deſtilleer*-keetel, neemt dat op het water dryvend oly zo als 't gebruikelyk is daarvan, dusdanig worden ook de volgende olyen gedeſtilleert, als

OLEUM DESTILLATUM	ANISI,	gedeſtilleerde	Anys-	Oly.
	CARVI,		Veld-Komyn-	
	CORIANDRI,		Koriander-	
	CUMINI,		Komyn-	
	FOENICULI,		Venkel-	
	JUNIPER. BACC.		Jenever-	
	NIGELLÆ,		Swarte Komyn-	

OLEUM DESTILLATUM AURANTIORUM CORTICUM, Oranjen-Oly. ℞. De buitenſte ſchil van de Oranjen Appelen zo veel gy wilt ſnyd dezelve klein, en giet daarop een genoegzaame quantiteit water, deſtilleerd dezelve in een deſtilleer-ketel, zonder *Fermentatio* of *Maceratio* en dus word ook gemaakt het

OLEUM DESTILLATUM CITRI, 't gedeſtilleerde Citroen-Oly.

OLEUM DESTILLATUM BUXI, palm of Bos-boom Oly: ℞. zeer fyn geraſpt Palm-boom-hout zo veel gy wilt *macereert* 't zelfde in zuiver water in een ruim vat omtrent de tyd van veertien daagen, deſtilleert het alsdan in een deſtilleer-ketel over een gemaatigd vuur, en ſcheid 't oly van 't water, en op dusdaanige wyze worden ook gemaakt de Olyen uit de volgende houten, als

OLEUM DESTILLATUM	LIGNI GUAJACI,	gedeſtilleerde	Pokhout-	Oly.
	HERACLEOTICUM,		Hazelnoothout-	
	LIGNI RHODII,		Rooſen-hout-	
	SASSAFRAS,		Saſſafrashout-	

OLEUM DESTILLATUM CARYOPHYLLORUM AROMATICORUM, gedeſtilleerd nagel-Oly: ℞. *Caryophyllor. q. v.* ſtampt dezelve grof-achtig en giet daar op een genoegzaame quantiteit water, laat dit vyf daagen in *digeſtie* ſtaan, deſtilleert het in een

een deſtilleer-ketel en ſcheid het oly af op de gewoonlyke wyze; en aldus worden ook gedeſtilleerd

OLEUM DESTILLATUM	CARDAMOMI,	gedeſtilleerde	Cardamom-	Oly.
	CINNAMOMI,		Kaneel-	
	CUBEBARUM,		Steert-peper-	
	MACIS,		Foelie-	
	NUCIS MOSCHAT.		Notemoſchaat-	
	PIPERIS,		Peper-	

OLEUM DESTILLATUM CHAMOMILLÆ ROMANÆ, gedeſtilleerde Roomſche-Kamill oly: ℞. De in de ſchaduw' gedroogde Roomſche Kamillen-bloemen zo veel gy wilt, ſtampt dezelve klein en *macereert* ze een weinig in warm-water, deſtilleert ze alsdan op de gewoone wyze in een deſtilleer-ketel. Dus worden ook gemaakt

OLEUM DESTILLATUM	CHAMOMILLÆ *vulg.*	gedeſtilleerde	gemeen Kamill-	Oly.
	LAVENDULÆ,		lavendel-	
	MAJORANÆ,		majolein-	
	ROSARUM,		Roſen-	
	SPICÆ,		Spyk-	

OLEUM DESTILLATUM CORNU CERVI, gedeſtilleerde herte-Hoorn-oly. en

OLEUM DESTILLATUM CRANII HUMANI, gedeſtilleerde oly van menſchen bekkeneel / deze worden met de *Spiritus* te gelyk overgedeſtilleerd, Ziet hierom dezelve na onder de Tytel *Spiritus*.

OLEUM LATERINUM, ook PHILOSOPHORUM genoemt is een met tegelen gedeſtilleerde oly, het zelfde word op volgende wyze gemaakt: ℞. Eenige ſtukken tegelen laat dezelve onder brandende koolen uit gloejen, bluſcht dezelve uit in een aarden bekken dat half vol Olyven oly is; doch dit bekken moet heel ſchielyk toegedekt worden, om dat anders de oly in brand raakt: laat dit zo 10. of 12. uuren ſtaan tot de tegelen van de Oly wel doordrongen zyn, neemt alsdan dezelve daar uit en ſtampt ze tot een grof-achtig poejer, doet dit poejer in een welverglaasde *Retort*, die zo groot moet zyn, dat 'er een derde van leedig blyve, zet deze in een Reverbreer-ooven, en hang daaraan een grooten glaazen *Recipient*, *verluteer* alles en maak in den beginne een zacht vuur, zo dat de *Retort* gloejende worde, vermeerder 't vuur allengskens tot gy de dampen ziet opklimmen, houd daarmede zo lange aan tot 'er niets meer overgaat; maakt den Ontfanger op de te zaam gevoegde plaatzen los, en werpt het overgeblevene der tegelen uit de *Retort* weg, giet het oly dat in den Ontfanger is onder gedroogde tegel poejer *q. ſ.* en maak daar uit een deeg, maak van dezen deeg kleine koekjens en doe dezelve in een glazen *Retort*, zet deze in 't zand, en hangt daar aan een grooten *Recipient*, *verluteer* de voegen wel, maak daaronder een traps-gewys vuur en *rectificeer* 't oly, giet 't in een glas en bewaar het zelve, heeft 't een weinig *phlegma* zo ſcheid 't daarvan: het is een uitneemend uitwendig middel tegens de verſtoppingen der milt, vergift, verſtikkingen der lyf-moeder, men geeft 't ook inwendig in van 2. tot 4. droppels in wyn; men doet ook eenige droppels daarvan in 't oor tegen 't ruiſchen in dezelve. Dus zy genoeg gezegd van de gedeſtilleerde Olyen.

OLEUM EXPRESSUM, uitgeperſte oly / word op volgende wyze gemaakt: de zaaden en oly-ryke vruchten en baſten worden genoomen, en onder de perſſe gelegt, en uitgeperſt. Doch hier by ſtaat aan te merken, (1) dat nooit de zaaden, vruchten, of wat 't zy, moeten geperſt worden, zonder dat ze van te vooren in een ſteenen vyzel wel gekneuſt zyn, (2) moet niet alleen de gekneusde ſtof; maar ook de perſſe voor de *Operatie* warm gemaakt worden: en op deze wyze zal de afſcheidinge van de oly veel beter geſchieden (3) als die dingen dewelke uit geperſt moeten worden al te droog zyn, zo moeten dezelve voor dat ze warm gemaakt worden een tyd lang geweekt worden:

den: (4) dat de ſtoffe in een nieuwen hennipen zak moet gedaan worden, op dat niet onder 't perſſen geheelen ſtukken door de pyp gedreeven worden: (5) moet de uitdrukkinge in den beginne zagjes geſchieden, daarna ſterker, en eindelyk zeer ſterk, daar beneffens moet ook de ſtof een tydlang in de pers gelaaten worden. Als men dit alles niet wel gaade ſlaat zal men altyd een troebel en nooit een klaar en helder oly bekoomen; (6) dewyl deze olyen veel water-deelen by haar hebben, en ook lichtelyk ſpekkig van ſmaak worden, zo moeten ze in een kolf *gerectificeert* worden, en zulks geſchied door een Toezet van tegelen, gloejende aſch, of gebrand kryt enz. op dezelve wyze als het *ol. philoſophorum* gemaakt word; (7) dat 'er ook door de uitperſſinge welriekende olyen gemaakt worden, en voornamentlyk worden de zoete Amandelen na dat ze geſchilt, een weinig gedroogt, en dun geſneeden worden, of de Been-vrucht en Kerſch-pitten met *flores jasmini*, *Aurantior. geſtratificeert*, tot 'er al de reuk uitgetrokken is en daarna onder de perſſe gelegt.

OLEUM INFUSUM, Oly door inweeking; word aldus gemaakt ℞. geheele planten of maar de bloemen, wortelen of vruchten daarvan, of als men wil geheele dieren of eenige deelen van dezelve, giet daarop een genoegzaame quantiteit oly en laat 't *digereeren*. Merk aan (1) dat tot deze *Operatio* dienſtig zyn alle uitgeperſte olyen, doch meeſt word boven alle daartoe gebruikt de zuivere Olyven-oly; en men kan ook de al eens *geinfundeerde* oly op een verſche *materia* gieten. (2) dat 't niet genoeg is; zommige *vegetabilia* te *infundeeren*, maar dat dezelve ook moeten gekookt worden, (hieruit onrſtaan de OLEA COCTA of gekookte Olyen/) voornamentlyk als dezelve beſtaan uit een hard weefzel: in zulk een geval doen de *Chymici* onder 't kooken wel eenige oncen wyn daartoe; doch de overige *Concreta* worden doorweekt door een *inſolatio* of *digeſtio* in *Balneo Mariæ*. of door een zachte warmte. (3) tot de welriekende Olyen die door een *infuſio* gemaakt worden neemt men het *Oleum Balani Myrepſicæ*, doopt daarin katoen, waarop men alsdan *flores Jasmini*, *Aurantiorum*, *Citri* legt, en aldus zal in de tyd van drie uuren alle aangenaamheid van reuk uit de bloemen in de oly getrokken zyn, 't welk men alsdan uitdrukt, en wederom op verſche bloemen giet, tot dat men beſpeurt dat 't welriekende genoeg is. Noch ſtaat hier aan te merken, dat ook eenige in de kelder *geſolveerde liquores*, hoe wel oneigentlyk den naam van Olyen voeren, als 't *Oleum Tartari per deliquium* &c.

OLEUM DE CADE, ook CEDRIA, is een gedeſtilleerd en *gerectificeert* oly van 't kleine Ceder-boom hout, doch 't is niet veel bekend.

(*) OLEUM KAJA PUTA, is een zeker oly die uit Ooſt-Indien gebracht word, men is tot heden noch niet genoegzaam onderrecht zo aangaande de wyze hoe dat dezelve gemaakt word, als ook waarvan ze gemaakt word; doch zo als ons verhaald is van *D. J. C. Smid* die lange jaaren op de Indiſche kuſten gevaaren heeft, word dezelve gemaakt van de blaaden van zekeren boom die *Kaja-puta* genoemt word; doch andere meenen dat ze gemaakt word uit een zoort van Terpentyn, die uit zeekere boomen in Indiën vloeit: deze oly word uitwendig om te ſmeeren gebruikt in alle ziekten der zenuwen.

OLEUM LAURINUM, Lauwrier-oly/ word uit Meyland gebracht, alwaar 't uit de verſche Lauwrier bezien geperſt word: ze komt ook uit de Provinçie *Languedoc* in Vrankryk, en voornamentlyk van *Calviſſon*, digte by *Montpellier* geleegen, alwaar ze de verſche Lauwerier-bezien in waater kooken, en uitperſſen, en als 't oly kout geworden is, doen ze 't zelfde in kleine vaaten, en verzenden 't, het moet zyn verſch, welriekende, een weinig korlig, doch daarby dik en hard, en moet eene geel-groenachtige coleur hebben: het word gebruikt tegens alle koude pynen en zinkingen.

OLEUM OLIVARUM, Oly van olyven/ word geperſt uit de rype Olyven; doch deze oly is zeer onderſcheiden, al na dat ze toebereid, en van verſcheide plaatzen gebracht word. De allerbeſte is die geene die uit de Olyven zo haaſt dezelve ryp zyn op de daar toe gemaakte Oly-molens geſlaagen word, deze is fraai, geel, zoet en wel-riekende, en word hierom FLOS OLEI, als ook Juffer-oly/ by de Drogiſten genoemt.

OLEUM OMPHACINUM, word uit de onzuivere Olyven geperſt, het verkoelt, en heeft een te zaam trekkende kracht.

OLEUM PALMÆ, Palm-oly/ word geperſt

ſperſt uit de pit van de vrucht des Palm-booms, deze is dikachtig als booter, goud-geel, en als ze noch verſch is riekt ze na violen. Ze moet zyn verſch en van een zoeten ſmaak, aangenaamen reuk, en van een goud-geele koleur, doch de oude is zeer wit. Ze is dienſtig tegens de pyn der leeden, ontſtaande uit koude, vochtigheeden, *Podagra* &c.

OLEUM PETRÆ ALBUM, NIGRUM, RUBRUM, Zie *Petroleum.*

OLEUM TERRÆ, Aard-oly: deze oly is van de ſteen-oly hierin onderſcheiden, dat deze uit de aarde en de andere uit de klippen welt, en daarvan daan zich in de beeken ſtort, hebbende daar beneffens ook een aangenaame reuk: ze is twederley in zoort als roode/ en ſwarte: de eerſte word in Ooſt-Indien gevonden, doch van de wilde zo hoog gewaardeert, dat 't onder levens gevaar niet mag weg gevoert worden, doch zomtyds word 'er noch wel ietwes van mede gebracht, de zwarte word PISSELÆON genoemt deze komt uit Weſt-Indiën; ze word by uitnemendheid gepreezen tegens lammigheid der leeden en vliegende jigt.

OLFACTORIUS NERVUS, Zie *Nervus.*

OLFACTUS, Het rieken of de reuk/ is een van de uitwendige zintuigen; ze word veroorzaakt, als de reuk gevende uitvloeizelen, of de vlugge zout en zwaavel deelen met de ingetrokkene lucht in het binnenſte der neuze dringen, op de gewoone wyze diep daarin gaan, en aan de uitwendige zenuw-tepeltjes die aan 't zeefgedaantige been hangen, gebracht worden, zo word van deze beroeringe, op de verſcheide wyze der *Miaſmata*, zomtyds een aangenaame, en zomtyds een onaangenaame reuk te wege gebracht. Men heeft hierby drie dingen aan te merken, als (1) het *Objectum of dat geene 't welk den reuk van zich geeft*: deze zyn de uitvloeizelen die uit de natuurlyke lichaamen uitdampen, en deze zyn van een ſwavel-achtige vlug-zoute natuur: want daar is by na geen *odoriferum* of *reuk van zich gevend ding*, 't welk niet *inflammabile* of *verbrandelyk* is, of diergelyke zoort van deelen by zich heeft; want zomtyds zyn de zout-deeltjens voor andere bequaam, om de ſwavel-achtige te ontdoen, en gevolglyk reuk te baaren. (2) 't *Organum*, of *het bequaame werk tuig om den reuk op te vangen*, 't zelfde is buiten allen twyffel de neuze: maar dewyl dezelve in de uitwendige en inwendige verdeelt word, zo is 't noodig aan te merken, welke hier eigentlyk werkt. *WILLISIUS Anatom. Cerebr. p.* 109. heeft beweezen dat 't zyn de *tubuli nervei*, dewelke verborgen leggen in 't zeefgedaantige been, die van de *Proceſſus mammiformes* afkomſtig, en met de *dura mater* bekleed zyn, en dit ſtaaft hy met de ondervindinge; want hy heeft in de dieren, dewelke een ſcherpen reuk hebben (gelyk voornamentlyk zyn de kruid-eetende) niet alleen gevonden ruimere *proceſſus mammillares*, van welke deze *tubuli* afkomſtig zyn; maar hy heeft ook aangetoont, dat de genoemde *tubuli* in deze dieren veel oogſchynlyker zyn, als in die geene dewelke vleeſch eeten, uitgezondert de wind-honden. (3) de *Modus* of *de aart en wyze op welke het rieken geſchied, is deze*: als de reuk gevende *effluvia* in de lucht omvliegen, en dat de lucht daar door beſwangert en in de neuze getrokken word, zo voegen haar deze uitvloeizelen te gelyk in de neuze, en zetten zich aan 't inwendigſte vochtig gemaakte vlies een tyd lang, en dringen daarna tot aan de *Tubuli Nervei*, alwaar ze van de al daar zynde *Spiritus* aangemerkt en beproeft worden. Hierom zyn by 't rieken twee *requiſita* noodzakelyk, de (1) is dat wy door 't inademen de reuk-draagende uitvloeizelen aan ons trekken, de (2) dat wy door 't vermoogen van de vochtigheid der neuze deze uitvloeizelen een weinig daar behouden, voor en al eer ze dieper daarin dringen.

OLFACTUS LÆSUS, 't beleedigde rieken / beſtaat in *Coryza*, *Ozæna*, en *polypus*, van de welke alle op haar behoorlyke plaatze kan gezien worden.

OLIBANUM, Zie *Thus.*

OLIGOPHOROS, een lichte wyn die niet *Spiritueus* is.

OLIGOTROPHIA, een zwakke en verminderde Voedinge.

OLIGOTROPHUS, ſpyze die weinig voedzel geeft.

OLIVÆ, Olyven / zyn geel-groene vruchten van den Olyven-boom; van verſcheide groote, dewelke onder een gladde huid en olyachtig merg een zeer harde en ruige pit hebben, ze zyn van een bitteren en te zaam-trekkenden en wrangachtigen

 ſmaak;

ſmaak; ze worden uit Spanjen, Italien, en uit de Provingie *Languedoc* in Vrankryk ingelegt tot ons gebracht. Van deze ingelegde Olyven koomen na 't onderſcheid der Landen alwaar ze groejen verſcheide zoorten tot ons, waarvan meeſt driederlei zoorten bekend zyn (1.) de Spaanſche/ deze zyn zo groot als een duiven-ei, bleek groen en van een bitteren ſmaak, en hierom niet voor een yder even aangenaam; (2.) de Provinciale / die van een middelmaatige groote zyn, en dan ten (3.) de Italiaanſche/ dewelke de kleinſte en zomtyds als Kappers zyn, doch zy zyn van een aangenaamen ſmaak. Zy verſterken den ſlappen maagen, beneemen de walginge en verwekken eetluſt.

OLSENICHIUM, Zie *Meum Paluſtre.*

OMASUS, dus word genoemt de derde maag by de herkauwende Dieren, als Oſſen en Schaapen, hy heeft veel groote en kleine ploojen.

OMENTUM, EPIPLOON, OPERIMENTUM, RETE, RETICULUM, het Net/ is een vlies-achtig deel, 't welk zich over de darmen uitſpreid, 't is van booven aan andere deelen vaſt gehegt; maar van beneeden is 't overal los: het word genoemt een net, om dat 't met dat net, 't welk door konſt gemaakt is, eenige gelykheit heeft, het is vereenigt van vooren met de boodem van de maag, twaalf vingerigen darm en 't holle deel van de milt, van achteren met de kartel-darm, en de Aalvlees-klier, het is dierhalven dubbel als een zak te zaam gevouwen en over de dunne darmen tot byna aan de onderſmeerbuik uitgebreid.

OMOCOTYLE, zo word in 't Griekſch genoemt de pan of holte in 't ſchouderblad, anders *Acetabulum humeri.*

OMOPLATA, het ſchouder-blad, Zie *Scapula.*

OMPHACIUM, Zie *Agreſta.*

OMPHALOCELE, Zie *Hernia.*

OMPHALOMANTIA, dus word genoemt de dwaaze Waarzegkunde der Vroed-vrouwen, als ze uit de knoopen, die zomtyds aan de navel-ſtreng gevonden worden, voorzeggen willen, hoe veel Kinderen de Vrouwe noch baaren zal.

OMPHALOS, Zie *Umbilicus.*

ONEIROGNOS, Zie *Pollutio Noctur-na.*

ONISCI, Zie *Aſelli.*

ONONIS, REMORA ARATRI, Prangwortel / Stal-kruid / Oſſe-breke / Ezel-kruid / groeit aan de weegen, in de doornſtruiken, en op 't veld, 't bloeit in de maanden Junius en Julius, de wortel heeft een verdeelende, zuiverende en pisdryvende kracht, ze breekt ook den ſteen, en is dienſtig tegens alle verſtoppingen, Vyg-wratten, bedervingen in de mond, en tand-pyn. *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillata* en *Syrupus.*

ONOPTERIS MAS, Zie *Adiantum nigrum.*

ONOSMA, wilde roode Oſſen-tong; de wortel is lang en dun, gevende éen bloed rood-zap welke in de ſchorſſe zit van zich, ze word anders ook genoemt Smink of Blanket-wortel, om dat de Juffertjes dezelve een nacht over in Roozen-water of Brandewyn leggen, en zich 's morgens daarmeede waſſchen, op dat ze fraai, rood en helder zouden vertoonen.

ONYX, Zie *Solen*, en ook *Unguis.*

OPALUS, de opal/ is een edelgeſteente, ſtraalende gelyk een Robyn met ſubtile en vuurige vlammen, hebbende daar by een zuivere purper, en Zee-groene verw, gelykende zeer wel na een Amethyſt en Smaragd, hy kan niet na gemaakt worden, en word hierom van zommige voor de ſchoonſte onder alle de edel geſteentens gehouden; hy word in Indiën, als ook in Hongaryen gevonden, en tegens de Melancholie en krachteloosheit gepreezen.

OPERARIUM, dus word genoemt dat deel van een Chymiſche ooven waarin men de vaaten zet, en 't werk verricht.

OPERATIO, werking / verrichting / uitvoeringe / doch in 't byzonder een zodaanige waardoor iets aangaande de *Pharmacia*, of *Chirurgia* uitgevoerd word. In de *Chirurgie* worden daardoor verſtaan die konſtige hand-greepen, waardoor een Heelmeeſter zyn aan hem voorkomend werk verricht, doch de Heelmeeſter moet voor en al eer hy de *Operatio* onderneemt, vier dingen overweegen, als (1.) wat 't voor een *Operatio* is die hy onderneemen wil, (2.) waarom hy dezelve doen wil, ten (3.) of ze noodzakelyk is, en ten (4.) op de wyze hoe hy dezelve mooge uitvoeren. Alle deze dingen moet men gade ſlaan als men de *Operatio* die men onderneemen wil door haare *definitio* of bepaaling kend, te weten als men wat zy op haar zelfs is,

ver-

verklaart heeft. Men zal weeten of men ze onderneemen zal, indien men onderzoekt of de ziekte op geen andere wyze kan geneezen worden: Men zal oordeelen dat ze moogelyk, en noodzakelyk is, als men de ziekte, de krachten des Lyders en 't gezonde deel door onderzoekinge en wikkinge of vergelykinge kent; men zal ook de wyze om dezelve te verrichten, weeten, indien men in de practyk der Heelkunde geoeffent is.

Operatio Cæsarea, Zie *Cæſareus Partus.*

Operator, dus word genoemt die geene die dat werk zo even beſchreeven op zich neemt, ter uitvoer te brengen, ook worden gemeenlyk daar door verſtaan die geene die den ſtaar ſtryken, en de breuken ſnyden.

Ophiasis, een toeval der hairen, als 'er van 't achterhooft twee kaale plaatzen, door de flaap tot op beide zyden aan de ſter of 't voorhooft loopen, dit ongemak begint eerſt al kruipende, en loopt allengskens zo voort: de Kinderen worden dikwils 't meeſte met dit ongemak gequelt. Men pryſt daarteegen *Verbaſcum*, *Oleum Papyri*, en 't *Unguentum Medicamentoſum Mynſichti.*

Ophioglossum, Lingua Serpentina, Adders-tong / Serpent-kruid / Nater-tong / groeit op vochtige Weilanden. De blaaden zyn dienſtig tegen de breuken bloed-ſpouwen, roode-loop, overvloedige maand-ſtonden, en witte vloed, voor de ontſteekinge der lever, hette, en heete koortzen, uitwendig tot de wonden, en verouderde verſweeringen, Kropgéſwellen, verbrandheeden en druipende oogen.

Ophis, Zie *Serpens.*

Ophites, de Serpent-ſteen / word aldus genoemt om zyn vlakken of gelykheit die hy heeft met een Slangen-huid; hy is groen van koleur, verçiert met donkere vlekken, hy word overvloedig gevonden in Meiſſen, alwaar men kannen, vleſſchen, bekers, ſchootels en kolyk-ſteenen enz. daarvan maakt. Hy is dienſtig tegen 't kolyk, ſteekingen in de zyde, verkoude maag, en verzacht de pynen die veroorzaakt zyn door de Steen, en Jigt.

Ophthalmia, de ontſteekinge der oogen / of eerder in de vliezen derzelve: Deze is onderſcheiden, want zomtyds is maar de *Tunica adnata* daar door aangetaſt en alsdan is de ontſteekinge maar gering; doch meerder omzichtigheit word 'er toe vereiſcht, als ze diep is, en dat de overige vliezen, voornamentlyk de *Tunica*, *Sclerotica* en *Uvea* te gelyk daar door aangedaan zyn: want alsdan heeft men de *Suppuratio* en de daarop volgende blindheit te vreezen. Zy word dikwils, niet alleen van een uitwendige ſcherpte, bytende, rauwe enz. in 't oog gevallen zynde ſtof; maar ook van een inwendige, als dronkenſchap, ſterke gemoeds-beweging, opgeſtopte neus bloedinge, of verzuimde laatinge enz. veroorzaakt. Tot de genezinge is dienſtig dat 't taaje en geſtremde bloed *gereſolveert* worde. Hier toe zyn dienſtig de *Humectantia*, en *Diaphoretica*, als *mandibul. Luc. piſc. Lapid. Cancror. Antimon. diaphoretic. Simpl.* en *martial. Antihect. Poter. Bezoardic. Sp. Corn. Cerv. Salis Ammoniaci*, *Liq. Corn. Cerv. Succinat.* by voorbeeld:

℞. *Tinctur. Bezoardic.*
Spirit. Nitri dulc. ā ʒj.
Eſſent. anod. gutt. x.
Miſce.

Om daarvan 40. droppels in de *infuſio* of *Aqua Semin. Fœniculi* of *radix. Valerian.* te gebruiken. Niet minder zyn ook zeer dienſtig de *Evacuantia*, de *Venæſectio*, 't zetten van koppen, Fontanellen, *Veſicatoria* en *Setacea*, een goet *Evacuans* is 't volgende:

℞. *Mercur. dulc. gr.* x.
Auri fulminant.
Diagrid. Sulphurat. ā *gr.* vj.
Miſce.

Om met 't zop van pruimen in te neemen. Tot 't uitwendige gebruik worden aangepreezen een ſtuk verſch Kalfs-vleeſch om 't zelfde dikwils daarop te leggen, of het wit van een ey met Aluin gemengd, of

℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
Roſar.
Magiſter Saturni
Tutiæ præp. ā ʒß.
Sacchar. Saturni gr. vj.
Camphor. gr. ij.
Miſce.

Om met zachte doeken warm op te leggen: of een hard gekookt ey, en 't geele daaruit genoomen, met zaffraan gemengd en opgelegt; deze plaaſter tegens de zinkingen kan ook in de ſlaape gelegt worden:

℞. *Maſtich.* ℥iij.
Ladan. ℥ij.
Bol. armen.
Sangu. Dracon. ā ʒj.
Opii Thebaic. ℈j.
cum
Terebinth. q. ſ.
F. Maſſa.

Of men ſlaa dikwils warm daar op *Mucilagines Sem. Cydonior. Fœn. Græc. Sacchar. Saturni*, *Tutia*, *Crocus*, *Camphor. aq. Spermat. Ranar. Solani*, *Roſar. Vitriol. Sal. Ammoniac. Sp. Vini* en de huid van eyerſchillen.

OPHTHALMIATER, Zie *Oculiſta.*

OPHTHALMIACA, oog-middelen/ dus worden genoemt alle Genees-middelen die men tegens de oog-ziekten, en derzelver beleedinge gebruikt, deze zyn gemeenlyk *Aq. Roſar. flor. Cyani*, *Euphraſ. Fœnic. Vitis*, *Fellis Lucii*, *Roris-Majal. Tutia*, *Crocus*, *Pompholix*, waaronder ook behoort 't blaauwe oog-water, wiens beſchryvinge onder den Tytel *Aqua* kan na gezien worden.

OPIATA, worden gemeenlyk genoemt die Genees-middelen onder welke de *Opium* getelt word, als *Theriac. Mithridat*, *Diaſcordium*, *Philonium*, *Requies Nicolai* &c. Ook worden daar door verſtaan de uit den *Opium* toebereide Genees-middelen, waarvan de voornaamſte zyn:

Opium Cydoniat. de doſis is gr. j.
Laudan. Hyſteric. ...... van iij. iv. tot vj.
—— *Opiat.* .... *gr.* ij.
Tinct. Laudan. Hyſteric. gutt. xx. tot xxx.

OPIATUM, Zie *Electuarium.*

OPIOLOGIA, een verhandelinge en beſchryvinge van den *Opium.*

OPIUM THEBAICUM, Egyptiſche Maan-ſap/ Cul-zap/ is een ſwaare vaſte, en dikke zap, wiens natuur gedeeltelyk harſt-achtig, en voor een gedeelte gom-achtig is, het heeft een ſwart-bruine verw, ſcherpen en bitteren ſmaak, en een viezen en ſlaapmaakenden reuk; 't word uit Turkyen in ſtukken die zo groot als een vuiſt zyn met blaaden van Maan-koppen omwonden, in kleine kiſten of vaatjens tot ons gebracht. Hierby moet men aanmerken, dat de beſte en *Veritable Opium*, die of van zelfs of door een wondmaakinge uit de Maan-koppen vloeit, zeldzaam of in 't geheel niet tot ons in Europa gebracht word: Maar deze word van de Turken en Perſiaanen tot haar dagelyks gebruik bewaart: in plaats nu van dezen, zo weeten zy een ander diergelyk zap uit de koppen en blaaden te perſſen, en te kooken, dat anders eigentlyk *Meconium* genoemt word, en zulks is dat geene 't welk by ons in de Apotheeken voor *Opium* verkogt word, gelyk zulks de Geleerde en de Drogiſten eenpaarig betuigen. Ja men verhaalt dat zy zelfs het zap van een ander kruid, 't welk *Glaucium* genoemt word, daar onder mengen, en hier van koomen nu de drie zoorten van *Opium*, als

OPIUM ALBUM, het witte.
FLAVIUM, het geele.
NIGRUM, het ſwarte maanzap/ men zegt dat de eerſte en beſte is de Thebaiſche, die 't meeſte uit Ooſt-Indiën over Kairo komt; de tweede komt uit Kambaja en Dekan; en de derde uit Syrien, Alexandriën, en Atheenen. De beſte moet zo veel als 't mogelyk is; zyn zuiver, niet zandachtig, zeer droog en vaſt, doch ook niet al te zaam in een klomp zyn; maar in kleine ballen die met blaaden omwonden zyn, hy moet ook inwendig zyn glinſterende en een ſterken reuk hebben. De *Opium* heeft een ſlaapmaakende kracht, hy ſtelpt ook te gelyk alle loopen, bloed-ſtortingen, en braaken. De *præparata* kunnen onder den tytel *Opiata* gezien worden. Dewyl de *Opium* om alleen te gebruiken al te fenynig of te onryn is, zo word hy op veelderley wyze gecorrigeert of gezuivert; en als dan genoemt.

OPIUM CORRECTUM, of DEPURATUM, verbeterde en gezuiverde *Opium*; dit geſchied op de zekerſte en bequaamſte wyze aldus: men giete op den *Opium malvaſier* of Kanarie wyn, op dat hy ontdaan worde, zette zulks op een warme plaats, op dat haar de *Feces* op den grond zetten, en als zich nu de *ſuccus opii* met den wyn vereenigt heeft, word hy door een lynwaat *gefiltreert*, en de *colatur* in een glaazen kolf *gedeſtilleerd*, zo zal de wyn die met een *narcotiſchen* reuk beſwangert is weg gaan, en 't gezuiverde *Opium* in de gedaante van een *Rob*, of dikke ſap te rug blyven.

OPISTHOTONUS, Zie *Spaſmus.*

OPOBALSAMUM, Zie *Balſamum verum.*

OPODELDOCH, is de naam van een wond-plaaſter.

OPOMPHALICA, zo worden genoemt die Genees-middelen, dewelke als ze uitwendig op den navel gelegt worden, afgang verwekken; deze zyn gemeenlyk *Linimenta* uit *ſuccus Cataput. min. Nicotian. Tithymal. Colocinth. Elater. Hellebor. nigr. Scammon. Terebinth. Mel. Unguenth. dialth.* &c. gemaakt.

OPOPONAX, PONAX-GUMMI, Angelik-ſap / is een vette en lichtelyk breekende gom, van buiten rood-achtig geel, maar van binnen witachtig, hy heeft een bitteren en viezen ſmaak en zeer ſterken reuk: hy komt uit *Orient* over *Marſeille.* Het kruid uit welks geſcheurde wortel deze zap vloeit, word genoemt PANAX HERACLEUM. Men heeft twee zoorten, als den gegranuleerden, en *in Panibus* of koeken. De beſte die in graanen komt, moet inwendig zyn vol witte koorenkens en zoo droog als 't mogelyk zyn kan. Hy word uitwendig tot de wond en heel-plaaſteren gebruikt: ook word hy onder 't *Emplaſtrum divinum* gebruikt.

OPPILATIO, een verſtoppinge / hiervan koomen

OPPILANTIA of OPPILATIVA, verſtoppende middelen / Zie *Adſtringentia.*

OPTICA, worden genoemt die Genees-middelen die tegens de oog-ziekten gebruikt worden, Zie *Ophthalmica.*

OPTICUS NERVUS, Zie onder de tytel *Nervus.*

ORANTIUM, Zie *Antirrhinum.*

ORBICULÆ, ROTULÆ, TESSELLÆ, koekjens / worden voor de kinderen gemaakt, Zie daarvan by *Rotulæ.*

ORBICULARE OS, Zie *Os.*

ORBICULI, de Knie-ſchyf / Zie *Os mole.*

ORBITA OCULI, 't oog-hol.

ORCANETTE, zo word van de Franſchen genoemt de *radix Anchuſa*, en voornamentlyk de Orientaalſche, die over Konſtantinpolen gebracht word: 't is een dikke, en gelyk als uit veele blaaden te zaam geſponne roode wortel, ze geeft een ſchoondere en betere verw als de gemeene.

ORCHIS, een Kloot / Zie *Teſtes*, en *Satyrium.*

ORCHOTOMUS, zo word die geene genoemt die de Zaat-ballen uitſnyd, op die wyze zo als de dieren geſneeden worden.

OREXIS, de luſt of de natuurlyke trek tot eeten.

ORGANUM, een werk-tuig / Zie *Inſtrumentum.*

ORGASMUS, de opwellinge / opgiſtinge / zulks word voornamentlyk verſtaan van 't bloed, hiervan is afkomſtig

ORGASMUS SANGUINIS, de opgiſtinge des bloeds; welkers eigentlyke oorzaak de levens-geeſten zyn, want men beſpeurt dat al dat geene, 't welk de levens-geeſten in beweeging brengt, ook hette en opgiſtinge veroorzaakt; van deze aart zyn de heete koortzen, toorn, heevige beweeginge des lichaams, danſſen, ryden enz. en uit deze hooft-oorzaak ontſtaat ook een *Orgaſmus Seminis* of opgiſtinge des zaads.

ORICHALCUM, geel-kooper / is een bekend metaal, 't word zomtyds doch zeer zeldzaam natuurlyk gevonden; maar 't word meeſt uit vier deelen oud kooper en een deel Galmey te zaam geſmolten; op deze wyze word ook uit zes deelen kooper en een deel zink 't prince-metaal gemaakt.

ORIFICIUM, zo word gemeenlyk yder mond-gat genoemt; in de Ontleed-kunde koomen ons voor twee monden, als

ORIFICIUM UTERI, de mond der baarmoeder / en

ORIFICIUM VENTRICULI, de mond der maag; van alle beide zie onder haaren tytel.

ORIGANUM, AGRIORIGANUM, orego / groote majolein / groeit overal, bloeit in de maanden Juny, en July: de blaaden dryven 't zweet, verſterken 't hooft, en openen alle verſtoppingen der ingewanden; als ze uitwendig gebruikt worden, zo zyn ze goet tegens de verhardinge der baarmoeder, opgeſtopte maand-ſtonden, krauwagie en tand-pyn, de *præparata* daarvan zyn *Aqua deſt.* en *Oleum.*

ORLEANA, orlean / is een *fecula* of giſt-achtig grond-bezinkzel van een *tinctuur*, die van een vreemd zaad gemaakt word, hebbende een donker en rood-achtige geele verw, een viool-achtigen reuk, en eenigzints te zaamtrekkende ſmaak; ze komt uit Weſt-Indiën, voor een gedeelte in gedaante van vierkante koeken, en voor een gedeelte in ronde ſtukken. Dit zaad is herkomſtig van een kleinen boom, die van de wilde *Achiotl*, en *Urucu*; maar van ons *Orleana* genoemt word. Men vind twederly *Orlean*, als zachten, die *Orleana humida*,

mida, en drooge, die *Orleana ſicca* genoemt word. De eerſte is een dikke deeg hebbende de koleur als Oranjen-verw, deze is veel goed kooper, als de drooge: deze verdeelt men wederom in verſcheide zoorten. De beſte is die geene dewelke als viool-wortel riekt, wel droog en hoog van koleur is, deze komt 't meeſt van *Cayenne*. Ze word niet onder de Geneesmiddelen; maar meeſt om te verwen tot de Oranje verwe gebruikt.

ORNITHOGALUM LUTEUM, veld-ajuin / groeit 't meeſt op zon-agtige plaatzen; als men de wortel kookt; en van 't afkookzel drinkt, verwekt zulks braaken, en verzacht ook 't lichaam. Het zap daarvan word tegens de vallende-ziekte der kinderen gepreezen: uitwendig word de wortel gebruikt tegens verouderde verſweeringen, zy word in de heete aſch gebraaden, met honig vermengd en daarop gelegt.

ORNITHOGLOSSUM, Zie *Fraxinus*.

ORTHOPNOEA, een moejelyke ademhaalinge / als men niet anders als ſtaande en overeinde gerecht ademhaalen kan, en dat men een weinig nederbuigende voor de ſtikkinge vreeſt. De voornaamſte oorzaak van dit ongemak is in de longe, te weeten, als derzelver blaasjes zomtyds met een taaje ſlym, en zomtyds met water opgevult zyn; waar toe gelegentheid gegeven word, door taaje ſpyzen, zinkingen, nevelachtige, en koude lucht, te rug geſlaagene krauwagie, gemoeds-beweegingen enz. In de geneezinge gebruikt men tegens den op de long zittende ſlym *Expectorantia*, als 't *decoct. Roriſmarin. Botryos*, *Hyſſopi cum vino ſucc. Raphani*, *Brioniæ*, en *ſcillæ*, *Sperm. Ceti*, *ſpirit. aſthmatic. Mich. aqua aſthmatic. Rud. eſſent. Enul. Syrup.* de *Eryſim. ſp. Salis Ammoniaci cum gummi ammoniaco* &c.

℞. *Aq. Aniſi.*
Hyſſop.
Aſthmatic. Rud. ā ℥j.
Eſſent. enul. ℥ij.
Sp. ſal. ammoniaci c. gum
Ammoniaci ℈iv.
Syrup. de Eryſim. Lob. ʒvj.
M. D. S.

Lucht verwekkend drankjen.

Tegens de daarby zynde en zeer moejelyke *convulſive* beweegingen zyn ook zeer noodzakelyk om gebruikt te worden de *antiſpasmodica* en *Anodyna* als *liq. C. C. ſuccinat. tinct. Anodyn. Cinnabar. Antimon.* en *Crocus* met de *Opiata*. Maar dewyl men verzekert is, dat ook te gelyk de eerſte weegen met ſnot en ſlym opgevult zyn, zo overweegt men derzelver geſteldheid, en gebruikt ten dien einde *Evacuantia*, als *Vomitoria* uit de *infuſio vitri antimonii*, of *ſyrup. emetic. Angel. ſal.* of *Mercur. vitæ*, of *purgantia* uit *Nicotiana* en *gummi Ammoniac.* &c.

ORTHOSTADIOS, dus word die geene genoemt, die wat ziekelyk is, doch zo, dat hy niet genoodzaakt is om 't bed te houden.

ORVIETANUM, dus word genoemt een gift tegenſtaand' *Electuarium*, 't beſtaat uit veele *ingredienten*, zo als men kan zien in 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum* p. 45. Doch veel beknopter is dit volgens de beſchryvinge van *SCHRODERUS* ℞. *rad. Carlin. Tormentil. Piſtoloch. Ariſtoloch. rot. Scorzoner. Calam. aromat. Angelic. Imperator. Anthor. ſem. ſant.* & *fol. ejusdem Dictamn. alb. bol. armen. prap. terræ ſigillat.* ā ʒj. *Theriac. vet.* ℥iij. zuiver gekookten hoonig driemaal zo veel als 't geheele *pondus* is. *F. Electuarium.* Het *Electuarium orvietanum* heeft zyn naam ontfangen van een Markt-Schreeuwer die de uitvinder daarvan geweeſt is, wiens naam *Orvietanus*, of anders *Hieronymus Ferrantes* was, deze was de eerſte die onderneemen durfde om op de opentlyke markt allerlei en aan hem onbekend vergift te eeten. (*a*)

ORYZA, HORDEUM GALATICUM, Ryſt / is een zeer bekend koorn, 't welk zo wel in Ooſt-Indien en Tartaryen, als in geheel Europa gevonden word. Het word in Zwitzerland, Frankeland, Italiën enz. overvloedig voortgekweekt, de halm waarop de Ryſt groeit, heeft de lengte van een el; de beſte moet zyn zuiver, verſch, grof, wit en zonder zand, hy moet geen ſchimmelachtigen reuk hebben. Hy word meerder in de keuken tot de ſpyze als wel tot Genees-middelen gebruikt; hy is in 't byzonder dienſtig tegens

(*a*) HELMONT zegt in zyn Nieuwe Opkomſt der Genees-konſt dat hy dit middel heeft zien gebruiken tegen het ingenoomen vergift; doch hy beſchryft ook een ander 't welk hy zegt beter te zyn, dit word door zyn Ed. genoemt *Antidotus Saxonica* en in zyn Opkomſt der Genees-konſt op *pag.* 384. beſchreeven.]

gens de loopen, en ook tegens den roo-den-loop.

Os Leonis, Orant/ Zie *Antirrbinum.*

Os, de Mond / is de deur tot de voedinge, de ingang tot de lucht, en de werkplaats der ſpraak en ſtem, ze beſtaat uit de lippen, en derzelver holligheid of zydelingſche deelen.

Os, een Been/ is 't hardſte deel des ligchaams, wit en ongevoelig. Als 't van zyn witte verwe afwykt, geſchied zulks toevalliger wyze. Ongevoelig zyn de beenderen, om dat ze zonder pyn zo wel gebrand, als met de zaagen kunnen afgeſneden worden. De nuttigheid der beenderen is veelderley: (1.) onderſteunen en beveſtigen zy de andere deelen, als vaſte ſteun-pilaaren, gelyk men zulks ziet aan de wervel-beenderen des rugs; (2.) omkleeden en bewaaren ze andere deelen voor de beleediging gelyk 't bekkeneel de herzenen doet. (3.) Zommige maaken de ſpyze klein, en zyn dienſtig tot de ſpraak, gelyk als de tanden. (4.) zyn 'er ook beenderen die door de lucht bewoogen worden, en aan 't gehoors dienſtig zyn, gelyk de beenderen des gehoor, als *Incus*, *Malleus*, *Stapes*, waarvan op zyn behoorlyke plaats kan gezien worden.

Os artuum, de beene der leeden.

astragalos, Zie *Aſtragalus.*

atlas, Zie *Atlas.*

axis, Zie *Axon.*

balista, Zie *Aſtragalus.*

basilare, Het grond-been / word aldus genoemt, om dat 't, het overige van 't bekkeneel, als een grond of ſtut, onderſchraagt, het word ook genoemt Os Sphenoides, het wigge-been naar de gedaante van een wigge, doch dezen verbeeld het, maar heel onvolmaakt.

Os bicorne, het twee hoornige tonge-been / word ook genoemt Os gutturis, het keel- en Os linguæ, het tonge-been.

Ossa bregmatis, ook Sincipitis, de opper hoofd-beenderen / worden ook genoemt de beenderen der Zyde-boogen-Zenuwen en gedachten / ze zyn van een vierkante gedaante.

Os calcaneum, Pedis calcar, het hiel-been / is het tweede been van de voor-voet, en onder alle het grootſte en dikſte, zyn onderſte deel loopt achterwaarts om den voet te beveſtigen, want anders zoude de Menſch lichtelyk achter over vallen.

Os calvariæ, Zie *Calva.*

Os canna major, ook Focile majus, het ſcheen-been / is het binnenſte en grootſte been van de voet.

Os canna minor, Focile minus, Fibula, het kuit-been / is met 't vorig genoemde te gelyk uitgeſpannen. Zie ook *Os perone.*

Os claviculæ, Zie *Claviculæ.*

carpi, Zie *Carpus.*

coccygis, Zie *Cauda.*

colli, de hals-beenderen / deze zyn de zeven wervel-beenderen van den hals.

Os caracoides, het Ravenbeks gedaantige-been.

Os coronale, of Frontis, het Stert-been / van andere ook genoemt het Kroon- en voorſte Scheep-been / 't heeft een onvolkomene ronde gedaante, 't is half zo dik als de beenderen van 't voor en achter-hoofd, deze zyn 't allerdikſte.

Os costæ, Zie *Coſta.*

coxæ, 't heupe-been/ of Os innominatum, 't ongenaamde been / is geleegen op beide zyden van 't heilig-been, het is een zeer groot been, in Figuur zeer onregelmaatig; in de kindsheid beſtaat 't uit drie beenderen, als uit 't *Os ileum* of *darm-been*, *Os coccygis*, of *heupe-been*, en uit 't *Os pubis*, of *ſchaam-been.*

Os cribrosum, het zeef-gedaantige-been/ ook Ethmoides, en Os Spongiosum genaamt, is een been des bekkeneels, 't word aldus genaamt; om dat 't in zyn midden met veele gaaten als een zeef doorboort is.

Os cuneiforme, Zie *Os baſiliare.*

Cymbiforme, Naviculare, Scaphoides, het ſcheep gedaantige-been/ is 't derde been van de voet, aan 't achterſte en holle deel ontfangt 't de verheevene zyde van de ſprong, of koot, aan 't voorſte deel word 't met de drie ongenoemde beenderen van de voor-voet vereenigt.

Ossa de corde cervi, Harte Kruisjes / worden in 't hert der oude Harten gevonden, ze beſtaan uit de verharde vezel-draatjes, die boven om de groote flag-ader gezet zyn, en als deze kraak-beenderen, of in 't geheel beenachtig worden, zo vertoonen ze een kransjen, ze koomen meeſt uit Italien, ze moeten fraai wit, en niet al

 te

te groot zyn, want anders zyn ze licht verdacht, dat ze van oude Osſen zyn mogten, waarmede de harte-kruisjes vervalſcht, en hierom twederley in zoort daarvan gevonden worden, te weeten de eigentlyke of *Oſſa de corde Cervi*, en de valſche of *Oſſa de corde cervi ſpuria*; ze worden gehouden te zyn een hert-verſterkend en *Bezoardiſch* gift middel.

Os DENS VERTEBRÆ, Zie *Epiſtropheus*.

ENSIFORME, het zwaard-gedaantige/ of Borſt-been: is een ſpongieus en bynaa kraak-beenig been, 't is geleegen in 't voorſte deel der borſt, het neemt door tuſſchen kominge der kraak-beenige aanhangzelen de ribben op.

Os ETHMOIDES, Zie *Os cribroſum*.

FEMORIS, het Dye-been / beſtaat uit een been, doch dit is 't grootſte en langſte des geheelen lichaams, het is merkelyk krom, aan 't bovenſte deel heeft 't drie uitſteekzelen.

Os FIBULA,
FACILE MAJUS, } Zie *Os Canna*.
MINUS,

FRONTIS, Zie *Os coronale*.

GUTTURIS, Zie *Os bicorne*.

HOMOPLATA, het oxel-been/ ſchouder-blad/ is een breed-been, hebbende een driehoekige gedaante, het is dun en voornamentlyk in zyn midden; maar by de uitſteekzelen is 't dikker, het is geleegen op 't voorſte deel van de opperſte ribben, als een ſchild. Zyne deelen zyn verſcheiden: het inwendige is hol, en het uitwendige verheeven, 't welk genoemt word de rug, het verhevenſte daarvan word de doorn genoemt, en de achterſte rand de grond.

Os HUMERI, het arm-been / de oxel/ is aan yder arm een groot, ſterk, langachtig, rond en oneffen been.

Os HYOIDES, of HYPSILOIDES, het tongen-been/ op dit been ruſt de tonge op een grond.

Os ILII, Zie *Os Coxæ*.

INCUS, het aambeeld/ is een van de gehoor beenderen in 't oor.

Os ISCHII, het heupe-been /, ook COXENDIX genoemt; in dit been is een groote en diepe holte, die de *panne* genoemt word, deze dient om 't dye-been te ontfangen in deze holte loopt een kraakbeenachtige kring, in de gedaante van een uitſteekzel, die *ſupercilium* genoemt word, deze dient tot de vaſtmaakinge des dyebeens.

Os JUGALE, het Juk-been / is geleegen byna onder 't oog, te weten op de zyde aan 't onderſte deel van den ſlaap, het is van twee uitſteekzelen der beenderen te zaam geſtelt.

OSSA LAPIDOSA, de Steen-beenderen / zyn beenderen des bekkeneels, haar gedaante is zeer onregelmaatig, doch ze gelykenen meeſt naar de ronde; boven zyn ze dun, en onder dikker, doch zeer ongelyk.

Os LINGUÆ } Zie *Os hyoides*.
LAMBDOIDES

MALLEOLI, de Kooten / de Enkelen/ zyn de uitſteekzelen op de zyden aan 't onderſte einde van 't ſcheen-been.

Os MALLEUS, het hamertjen / is een van de gehoor-beenderen in 't oor.

Os MAXILLÆ, Zie *Mandibula*.

OSSA MENDOSA, Zie *Oſſa Lapidoſa*.

Os MOLÆ, PATELLA, ROTULA, de Knie-ſchyf/ deze blyft by de kinderen lange kraak-beenachtig, doch by de oude is zy volkomen beenachtig.

Os NAVICULARE, Zie *Os Cymbiforme*.

OCCIPITIS, Zie *Occiput*.

ORBICULARE, is 't vierde been des gehoors, 't is niet al te dik, op de eene zyde is 't een weinig uitgeholt en op de andere verheeven.

Os PALATI, 't verhemelt-been / 't welk geplaatſt is aan 't bovenſte deel der mond.

OSSA PARIETALIA, de Wand-beenderen / zyn de beenderen van 't voorhoofd, Zie *Oſſa bregmatis*.

Os PATELLA, Zie *Os molæ*.

PECTINIS, het ſchaam-been / is 't voorſte en onderſte deel van 't ongenaamde been.

Os PERONE, het Kuit-been / 't welk ook genoemt word FIBULA, CANNA MINOR en FOCILE MINUS, het word van boven met 't ſchaam-been verbonden, en met 't onderſte deel ſtrekt het over 't ſcheen-been.

OSSA PETROSA, Zie *Oſſa lapidoſa*.

Os POLYMORPHON, dus word genoemt 't vierde been van de voet het veelgedaantige / of ook CUBOIDES, het dobbelſteen-gedaantige / het word achter met de verſe of hiel vereenigt, en van voorne met de twee beenen van de achter-voet.

Os

Os PRORÆ, het achter-hoofds-been/ het wigge-been / is het vierde been van 't achter-hoofd het heeft een driehoekige gedaante en meeſt een dik weezen.

Os PUBIS, Zie *Os coxæ.*

PUPPIS, het voorſte Scheep / of Ster-been / Zie *Os Coronale.*

Os SACRUM, het heilig-been / dit volgt naa de wervel-beenderen 't is geleegen onder de ſchaam-deelen, 't beſtaat uit 5. of 6. en zeldzaam uit 7. beenderen die eenige gelykheid met de wervel-beenderen hebben.

Os SCAPHOIDES, Zie *Os cymbiforme.*

SCAPULÆ, Zie *Os homoplata.*

Os SEPIÆ, Zee-ſchuim / is een witte lichte korſt of ſchil, van onder en boven verheeven en buikachtig, op de eene zyde is ze een weinig hard en als gepolyſt, en op de andere ruig, doch zeer murw als ſpons-ſteen, 't heeft een ſcherpachtigen ſmaak, het word gevonden aan de oever van de Zee, zo wel hier in Nederland als op andere Zee-plaatzen. De viſch waar van deze Zee-ſchuim voortkomt word SEPIA Blak / Inkt / of Swart-viſch genoemt, en wegens zyn lelyke gedaante noemt men hem ook een Zee-Spin. Deze Viſch word ook tot de ſpyze gebruikt; dit zo genoemde Zee-ſchuim word van dezen viſch op de rug gedraagen; waarvan de grootſte ſtukken voor de beſte gehouden worden; zy verzoet alle de ſcherpachtige zuurheid, en is een weinig opſtoppende, het is ook een goet middel tegens de *Gonorrhæa* en de witte vloed der vrouwen.

OSSA SESAMOIDEA, de Zaad-beentjes/ zyn kleine beentjes, geplaatſt tuſſchen de knokkelen der beenderen, zo wel aan de handen als aan de voeten, ze worden aldus genoemt na de gedaante en grootheit van het zaad van Sezam-kruid.

Os SINCIPITIS, Zie *Os bregmatis.*

SPHENOIDES, Zie *Os Baſiliare.*

SPINÆ, de Rug-graat/ ook ACANTHIS en RACHIS genoemt, neemt zyn beginzel van 't hooft en word daarvan daan uit ontrent 30. beenderen te zaam geſtelt.

Os SPONGIOSUM, Zie *Os cribroſum.*

OSSA SQUAMMOSA NASI, de ſchubachtige neuze-beenderen.

Os STAPES, het ſtyg-beugel-been / is een van de beenderen des gehoors.

Os STERNUM, het Borſt-been/ is een ſpongieus, en by na kraak-beenachtig been, geplaatſt in 't voorſte deel der borſt, het neemt door middel van de kraak-beenachtige aanhangzelen de ribben op.

Os TALI, de Koot aan de voor-voet.

OSSA TARSI, de beenderen van de voorvoet/ deze zyn zeven als de *Koot*, 't *Hielbeen*, 't *Scheep-been*, het *Taarling* of *dobbelſteenachtige been*, en *drie ongenaamde beenderen.*

OSSA TEMPORUM, Zie *Oſſa Lapidoſa.*

OSSA VERTEBRÆ, de wervel-beenderen des rugs/ Zie *Os ſpinæ.*

Os VOMER, 't ploeg-been / is een been van 't kake-been 't word uit 't midden van 't verheemelte opgeheeven, het verdeelt de neus-gaaten gelyk een middel-muur van malkanderen.

Os YPSILOIDES, Zie *Os hyoides.*

ZYGOMATIS, Zie *Os jugale.*

OSCEDO, Zie *Scorbutus.*

OSCHEOCELE, Zie *Hernia.*

OSCHEO-CIRSOCELE, een ader-breuk.

ENTEROCELE, een Darm-breuk

EPIPLOCELE, een Net-breuk.

HYDROCELE, een Water-breuk.

PNEUMATOCELE, een wind-breuk.

SARCOCELE, een vleeſch-breuk. De oorzaaken, tekenen, en de geneezinge van alle deze breuken, kunnen onder den Tytel *Hernia* nagezien worden.

OSCITATIO, OSCEDO, het geeuwen / gaapen.

OSCULA, zo worden genoemt de uitwendigſte openingen der vaaten.

OSCULATIO, Zie *Anaſtomoſis.*

OSCULUM UTERI, de binnenſte mond; heeft haar zit-plaats by na in 't midden van de ſchamelheid doch een weinig achter-waarts; by de Maagden voornamentlyk die niet van een hoogen ouderdom zyn is de zelve zeer naauw, en veel naauwer als de ſcheede.

OSIS, de Pols / Zie *Pulſis.*

OSTEOCOLLA, wal-ſteen / been-lym/ is een witte of gryze en murwe-ſteen, hebbende de gedaante van een been, hy word op veele plaatzen in Thuringen, Sileſien; Darmſtadſe-land, in de Wetterau enz. in groote meenigte gevonden, alwaar hy in de holle weegen in groote klom-

klompen uit de holle lats-gedaantige gooten opwelt en tot ſteen word. *WORMIUS in Muſ. p.* 53. meent dat 't een zoort van *Marga* is, die aldus uit de aarde dringt, en tot ſteen word. Hy heeft een geneezende kracht en word tegens de breuken der beenderen, witte vloed, en afwiſſelende koortzen zeer gepreezen de *doſis* daarvan is van ℈j. tot ʒß.

OSTEOLOGIA, de beſchryvinge der beenderen.

OSTEON, een Been/ Zie *Os.*

OSTOCOPI, de pyne der beenderen/ of veel eerder in 't *perioſtium*; want de beenderen zyn op haar zelfs ongevoelig.

OSTRACODERMA, dus worden genoemt die diertjens die of geheel of voor een gedeelte met een ſchil gewaapent zyn; gelyk de kreeften, ſchild-padden, ſlakken enz. ze worden ook TESTACEA genoemt.

OSTREA, een Oeſter/ is een bekend Moſſel-dier, het word tegens de teeringe en longen-zucht zeer gepreezen, de ſchillen daar van zyn een goet koorts-middel.

OTALGIA, DOLOR AURIUM, oor-pyn/ deze is dikwils zeer hevig, beſtaande uit een heete, uitzettende en ſcheurende pyn. Deze pyn komt haar te zetten op een zeer gevoelige plaats die met de Herzenen groote gemeenſchap heeft, en dierhalven zo kunnen 'er zeer lichtelyk op volgen ontſteekingen der vliezen, koorts, zenuw-trekkingen, en belemmeringen in de ſpraak. De oorzaaken zyn ſcheuringen en ontſteekingen dezer deelen; die zomtyds haar oorſprong neemen, of van de ſcherpte, of van de taaiheid des bloeds, van een uitwendige koude, of van een kneuzinge des oors. Hiertegen worden veelderley uitwendige middelen aangepreezen, als *oleum Lilior. albor. Amygdalar. amar. Aſellor. Lumbric. terreſtr. Scorpion. Ovor.* 't zy alleen of met *alb. Ovorum* vermengd, *Butyr. ſine ſale, ol. Chamomill. Anetb. Hyoſciam. expreſſ. FORESTUS in Lib. XII. obſerv.* 1. en 4. gewaagt van 't *Catoplaſma Faventini*, en pryſt 't zelfde daartegen aan als een byzonder middel, 't zelfde beſtaat als volgt:

℞. *Cep. ſub. ciner. calent.*
Coct. & aſſat. No. ij.
ol. Chamomill. ʒj ß.
Anethi
Butyr. rec. ā ʒß.
Croci. ℈j.
miſce.

Als ook *ol. infuſ. Scarab.* vermengt met *Lac mulier.* en met Katoen in de ooren geſtooken; de op volgende wyze gemaakte *Balſamus ſulphuris* is by uitnemendheid goet:

℞. *Sulphuris part.* j.
Olei Terebinth. part. iv.

Kook deze tot de zwavel *geſolveert* is, en tot dat 't een rooden Balzem word, als dan giet daarop *ſp. Vini rectific.* en laat 't *digereeren*, giet 't af, en *inſpiſſeert* 't in een *Balneum*, 't geene nu te rug blyft is de Balſem. Deze volgende *ſpecies* kunnen ook in een zakjen gedaan, in melk gekookt, en tot een ſtoovinge gebruikt worden, als *HB. Salv. Hyſſop. Meliſſ. Calamith. Roſmarin. flor. Chamomill. Sem. Fænicul. Bacc. Laur.* of men bakke een brood met *Sem. Anethi* en *Carui*, ſnyde het zelfde warm van malkanderen, en laat den damp daarvan in 't oor trekken. Zo word ook tot een zekere geneezinge aangepreezen; dat men neeme een kogel uit een Hert geſneeden, laat dezelve plat ſlaan, en het oor daarmeede te zaam drukken. Men heeft ook dikwils aangemerkt dat 'er veelderly wormen in 't oor gekroopen zyn, en een onlydelyke pyn veroorzaakt hebben, deze moeten op 't ſpoedigſt levend daaruit getrokken, of daarin gedood worden, hier toe zyn dienſtig *ſuccus Abſinthii, Centaur. minor. Cucumer. aſinin. flor. Perſicor. ol. expreſſ. Nucleor. Perſicor. Amygdalar. amar. diacolocynthid. elixir proprietat. decoct. Abſinth. Aloës*, een rookinge van *gummi Ammoniac. Myrrh.* of

℞. *ol. Amygdal. amar.* ℈ij.
Diacolocynthid. ℈j.
Mercur. dulc. gr. ix.
M. S.
Oly tegens de wormen.

Men kan dezelve zo alleen, of op Boomwolle druipen, en in 't oor ſteeken; of men kan gebruiken 't *Unguent. Hartmanni* 't welk beſtaat uit *pinguedin. Capi*, *oleum Corylin.* en *Mercur. dulc.*

OTENCHYTA, OTENCHYTES, een oor-ſpuit/ is een Chirurgicaal Inſtrument, waarmeede men ietwes in de ooren giet of ſpuit.

OTICA, gehoor-middelen/ zyn zulke genees-middelen, die tot 't beleedigde gehoor gebruikt worden, als *Flor. Chamomill. Roriſmarin. aqua acuſtica Minder. eſſent. ad*

auditum Michael. Moſch. Ambr. Ol. Carvi, Scorpion. Caſtor. Majtich. Succin. Balſam. Sulphur. Terebinthinat. &c.

OVARIUM, het Eyer-neſt / de Eyerſtok / zo wel by de geveederde dieren als ook by de Vrouwen, doch voornamentlyk word hier door verſtaan het Eijer-neſt der vrouwen; dit beſtaat uit twee kogelachtige of ronde deelen, op yder zyde een, ze worden ook gemeenlyk de vrouwen klooten genoemt; om dat ze met die van de mannen, en voornamentlyk in 't gebruik overeenkoomen. Ze zyn qualyk half zo groot als de ballen der mannen; in de bloejende leeftyd zyn ze grooter en veel zappiger, als in den ouderdom; want dan worden ze harder en drooger. In dit Eijer-neſt zyn de blaasjes dewelke de Eyertjens zyn, welkers groote zeer onderſcheiden is, de grootſte zyn qualyk zo groot als een erwet, ze zyn ook zo meenig in getal, dat *REGNERUS de GRAAF* zomtyds meer als 20. in een Eyer-neſt gevonden heeft.

OVIDUCTUS, de Eyer-gang / is de *Tuba Falopiana* waarvan onder zyn Tytel kan gezien worden.

OVULUM. een Eytje / Zie *Ovarium.*

OVUM, een Ey / 't welk van Hoenderen of Vogelen gelegt is, 't beſtaat uit de ſchil, 't witte, en geele, (2) word ook een zoort van hooft-pyn aldus genoemt, die na de groote van een Ey gevoelt word.

OVUM CASEARII, Kaſearius Ey / is zo groot als een Struiſſen Ey, doch zyn ſchillen zyn niet zo dik, ook niet zo wit maar groen-achtig, ze word met zilver beſlaagen, en tot drink-vaaten gebruikt, ze hebben in de Genees-kunde met de Struiſſen Eyeren eenderlei nuttigheid.

OVUM PHILOSOPHICUM, Zie *Minera martis Solaris.*

OVUM STRUTHIONUM, Struiſſen-Ey / is een zeer groot en dik Ey, 't welk met een dikke ſchil die van buiten geel, maar van binnen wit bekleed is, ze worden in *Africa* en voornaamentlyk aan de *Caap de Goede Hoop* overvloedig gevonden en van daar gebracht. De ſchil van dit Ey word zeer gepreezen tegens den Blazen-ſteen, als ook tegens de vliegende Jigt.

OXALIS, Zie *Acetoſa.*

OXÆLÆUM, een vermenginge van Azyn en oly.

OXYACANTHA, Zie *Berberis.*

OXYCEDRUS, de kleine Ceder-boom / is een zoort van Ceder-boom, bezet met veele kwaſten als vleugelen, hy heeft een rood-achtig hout, riekende als Cypreſſen. Uit dezen Boom vloeit een helder en doorſchynende Gom; 't welk de roode en ware *Sandrach* is; doch deze is zoo zeldzaam, dat men in plaats van dezen den gemeenen Jenever-Gom gebruiken moet. Van 't hout van dezen Boom word ook een ſwarte olie *Cedria* of *Oleum de Cade* genoemt, gedeſtilleerd.

OXYCRATUM, een vermenginge van Azyn en water.

OXYCROCEUM, is de toenaam van zeker plaaſter. *BLANCARD in Lexic. Medic.* noemt 't een Saffraan-plaaſter / de Beſchryvinge van deze plaaſter is onder de Tytel *Emplaſtrum* na te zien.

OXYDERICA, zyn Genees-middelen die 't gezicht verſterken, en die tegens de ziekten der oogen gebruikt worden, Zie *Opthalmica.*

OXYGALA, zuure Melk.

OXYLAPATHUM, Zie *Lapathum Acutum.*

OXYMEL, is een *Compoſitio* in de gedaante van een Syroop beſtaande uit Azyn en Honig. Ze is of *Simplex*, of *Compoſita*. *Simplex* word ze aldus gemaakt:

℞. *Acet. Acerrim.* ℔j.
Aq. Fontan. ℔iv.
Mel. ℔ij.

De Honig word eerſt met water gekookt, en onder 't kooken wel geſchuimt, en als 't water byna verkookt is, word de Azyn daarby gedaan, en met dezelve opgekookt. Zommige laaten 't water weg, en gebruiken maar enkelden Azyn onder de *Compoſita* zyn *Oxymel Scilliticum* en *Helleboratum* de bekendſte.

OXYRRHODINUM, rooden Azyn / deze beſtaat uit Azyn en Rooſen oly.

OXYSACCHARUM, Azyn-zuiker / is een vloeibaar Genees-middel, 't welk uit Azyn en zuiker gemaakt is, aldus vind men *LUDOVICI*.

OXYSACCHARUM EMETICUM, of Braak-Azyn-zuiker / deze word aldus gemaakt:

℞. *Croci metallor.* ℨiij.
Acet. Commun. ℥x.

Laat deze drie daagen te zaam *digereeren*, en ſchud 't zomtyds eens om, *filtreert* 't, en doet daarby dezelfde quantiteit zuiker, zet dit glas zo lange op een warme plaats

 tot

tot de zuiker geſmolten is. De *doſis* daar van zyn ℥ij. tot vj. aan Kinderen van een jaar geeft men *gutt.* vj. tot vij.

OXYTRIPHILLON, Zie *Acetoſella.*

OZOENA, een Neus'zweer / is een ſtinkende verouderde ſpekachtige en ſchurfde verſweeringe, hebbende haar zit-plaats in 't binnenſte der neuze, ze taſt eerſt de zachte deelen aan, maar daar na worden ook door 't vermoogen der ſcherpte de Kraakbeenderen aangetaſt. De oorzaaken daarvan zyn de ſcherpe en bytende zappen, dewelke of in een *geëxulcereerde* plaats deze ſcherpte bekoomen, of zelfs door de *Circulatio* des bloeds daar na toe gebracht en aldaar bedorven zyn, en haar kracht geoeffend hebben. Hier toe geven gelegentheit de ſcheurbuik en andere onzuiverheeden des bloeds. Aangaande de genezinge van dit ongemak zegt CELSUS dat men 't zelfde niet kan wegneemen, hierom doet ook ook die geene beter, die volgens ARANTIUS dezelve niet aantaſt, en met eer daarvan zoekt ontſlaagen te zyn. Doch zomtyds kan 't niet anders zyn, of men moet de Genezingswyze onderneemen, 't zy dat ze volkoomen, of maar voor een gedeelte uitgevoert worde.

Hierom heeft men in de genezinge zo wel acht te geven op de geſteltheit des geheelen lichaams, als op de zappen, en op de beledigde plaats. In overweginge dezer zo moet men zomtyds *Sudorifera Antimonialia*; *Abſorbentia*, *Purgantia Mercurialia* en *Decocta Lignorum* inwendig gebruiken, waaronder eenige droppelen van deze *Mixtuur* konnen gemengd worden.

℞. *Eſſent. Fumar.* ℈iv.
Spirit. Corn. Cerv. ℈ij.
Sal. vol. Oleos. ℈j.
Miſce.

Daarna moeten ook met overleg uitwendige middelen gebruikt worden. Indien 'er nu een *Cruſta* of roof is, zo moet dezelve met verſche ongezoutene booter of met *Unguent. Alth.* of met een *Unguent.* uit *Butyrum Ol. Ovor. Terebinth. Venet.* en een weinig *Farin. Fabar.* of met honig en een weinig Terpentyn enz. weggebracht worden, of ook

℞. *Unguent. Baſilicon.* ℥ß.
Gumm. Ammoniaci Solut.
Elemi ā ℥iij.
Olei Guajac.
Saſſafr. ā ℨj.
Mercur. Sublimat. alb. ℈j.
Miſce.

Dit moet eenige keeren 's daags met plukzel opgelegt en met een *Mixtuur* van 't *Decoct. Hordei* ℔jß. en *Mell. Roſar.* ℥ij. altyd gewaſſchen worden; als de roof weg gebracht is, moet de verſweeringe daarna gezuivert, gedroogt, en eindelyk toe geneezen worden. Om te zuiveren is de witte Wyn dienſtig, waarin gemeene honig, of Rooſen-honig 't zy alleen of met *Verben. Agrimon. Hormin. Calaminth. Lapath. Nicotian.* gekookt is. Beter zuiverende zyn Loog en pis; hierby behoort ook een *Decoct. Lign. Guajac*, 't welk in ſcherpen wyn of loog gekookt is, als ook *Succus Hederæ*; en *Unguent. Ægyptiac.* 't welk met Granaat-wyn of loog gekookt is: of *Unguent. Apoſtolor. de Nicotian.* met *Alb. Camphorat.* en *Balſ. Sulph. mundificativ. Paracelſi* 't zy alleen of met andere gemengd: by voorb. met *Pulv. Sabin. Mercur. præcip. rubr.* gemengd. Zo is ook zeer goed een *Mixtuur* uit *Aqua Plantag. Majoran. Solan. Sperm. Ranar. mel. Roſar. Spirit. vini rectific.* en een weinig *Merc. Sublimat*; als ook *Aq. Aluminoſ.* of *Mercurial. viridis Plateri* en *Hartmanni.* Als met deze de verſweeringe beſtreeken, of met wieken *geappliceert* is, zo gebruikt men andere opdroogende, zacht te zaam-trekkende verzoetende, en geneezende middelen. Deze worden gemaakt in verſcheide gedaante uit *Ceruſſa Plumb. uſt. Cinner. Ranar. Cancror. fluviatil.* en *Pulv. Lithargyr. Tutiæ, Lap. Calaminar. Croc. Martis, terra Vitriol. Dulc. C. C. uſt. Bol. Armen. nuc. Cupreſſ. Gall.* en *Cortic. Granator.* of uit *Cinnabar. Mercur. præcip.* en *dulc. Camphor. Myrrha, Aloës, Thus, Balſam. Peruvian.* of *Aq. Solan. Plantag. Calcis Viv. Succ. Semperviv. Geran. Naſturt.* met *Alumen, Calaminth*, als ook *Unguent. alb. Camphorat. de Nicotian. Baſilic.* of men gebruikt dezen Balzem die van DOLÆUS zeer gepreezen word:

℞. *Lapid. Cancror.*
Sperm. Ceti ā ℈ß.
Cinnab. nativ. gr. vj.
Sacchar. Saturn. gr. v.
Camphor. gr. iij.
Balſam. Peruvian. q. ſ.
F. Balſam.

Of 't *Unguentum Aureum*, of deze *Mixtuur*:

℞. *Aq. Majoran.*
Plantag. ā ℥jß.

Mel. Roſar. ℥ij.
Sp. vin. Rectificat. ℥iij.
Miſce.

Uit even deze inſigt zo worden 'er ook verſcheide rookingen zeer gepreezen uit *Styrax*, *Thus*, *Benzoin*; *Maſtix*, *Gumm. Anim. Sandarach. Ladanum*, *Hypociſtid. Myrrh.* &c. of

℞. *Gumm. Anim.*
Thuris ā ℥ij.
Cinnab. ℨj.
Miſce.

Om op koolen te ſtroojen, op dat de Lyder den Rook daarvan in de Neuze trekke.

OZE, dus word van *CELSUS* genoemt, een diergelyken ſtank der mond, als men beſpeurt voor de koortzen die met koude beginnen.

(*) OZENITIS, dus word van *PLINIUS* in *Hiſt. Natur.* genoemt *zekere ſtinkende Nardus*, die op den oever van de *Ganges* een zekere Stroom in Indiën gevonden word.

P.

P Alleen geſchreeven, is een teeken in de Ordonnantien betekenende *Pugillus*, dat is zo veel als men tuſſchen drie vingeren vatten kan, hierby ſtaat aan te merken dat de *Flores* of bloemen *Pugillatim* of *per Pugillos* voorgeſchreeven worden.

(*) P. Æ. of *Part. Æq.* betekend *Partes æquales* gelyke deelen, is een in de Ordonnantien gebruikelyke verkortinge.

P. D. of zo als 't meeſt geſchreeven word *p. d.* word ook in de Ordonnantien gebruikt; voornamentlyk by 't *Oleum Tart.* en betekend *per deliquium*, door een ſmeltinge gemaakte Wyn Steen-oly.

PACHYNTICA, verdikkende Genees-middelen/ Zie *Incraſſantia.*

PÆDANCHONE, Zie *Aphthæ.*

PÆDARTHROCACE, Zie *Caries.*

PÆDOPHLEBOTOMIA, de aderlatinge by Kinderen.

PÆDOTROPHICA, de opvoedinge der Kinderen.

PALATUM, het verhemelte/ of 't bovenſte deel der mond.

PALINGENESIA, de weder-voortteelinge zo als diergelyken van zommige Chymiſten geſteld word te zyn, dat is als ze eene plant in het vuur verbrand hebben, dat ze uit derzelver zout of aſch wederom een nieuwe zoeken te voorſchyn te brengen.

PALLIATIO, Plaats-middelen/ ſtreel-middelen/ hiervan is afkomſtig *Cura Palliativa*, ſtreelende of onderhoudende Geneezings-wyze, zo als men in ongeneeslyke ziekten gewoon is te doen, alwaar men de pyn verzacht, om den Lyder niet in 't geheel hulpeloos te laaten.

PALLIDUS COLOR, of PALLOR, de bleeke-zucht/ de witte Koorts/ ook de verliefde Koorts word aldus genoemt, om dat gemeenlyk de verliefde bleek van aangezicht zyn, Zie *Chloroſis.*

PALINDROME, de weder om koomende ziekte.

PALMA CHRISTI, Zie *Ricinus.*

CONIFERA SPINOSA, Zie *Sanguis Draconis.*

DACTYLIFERA, DACTYLISCUM, PALMULA, de Palm-boom/ men vind veelderlei zoort van Palm-boomen, ja zo veel dat *PLINIUS* daarvan omtrent 50. telt; doch hier ſtaat aan te merken dat de Dadelen (Zie van dezelve by *Dactylus*) maar aan de zogenoemde *Palma* gevonden worden, die hierom ook in 't byzonder de Dadel-boom genoemt worde. Hy heeft een langen, dikken, en ſchubachtigen ſtam, aan wiens hoogte veel takken met groote blaaden, die aan de Swaard-lelien niet heel ongelyk zyn, te voorſchyn koomen, onder dewelke de bloemen gelyk als in een huisjen verbor-

gen leggen, 't welk zich opent, en eerſt de bloem vertoont, waarop de Daadelen te voorſchyn koomen die als Druiven aan malkander hangen.

PALMA PINUS }
PRUNIFERA FOL. JUCCÆ, } Zie *Sanguis Draconis*.
PALMA JUNCUS, }

PALMARIS MUSCULUS, Zie *Muſculus*.

PALMA, VOLA, de holte of vlakte der hand.

PALMITES, de Palm-wyn / is een zeer aangenaame en verſterkende drank, hy word van de *Palma minoris* gemaakt; de Indianen hebben zekere Inſtrumenten en meſſen, waarmede zy de onderſte grove takken aan deze Boomen ſplyten, en als dan vangen ze het daaruit druipende zap, in vleſſchen die zy daaraan hangen op dezelve wyze als men in Duitſchland 't Berken-water vergadert.

PALMUS, het t'zidderen en beven van het hert; Zie *Cordis palpitatio*.

PALPEBRA, een oog-lid / PALPEBRÆ, de oog-leeden / dus worden genoemt die deelen, waarmeede in de tyd als men ſlaapt de oog-leeden geſlooten, of anders ter bequamer tyd verborgen worden; hier van zyn ten aanzien van yder oog twee, als het bovenſte, en het onderſte. Ze beſtaan uit de *opperhuid*, *dunne huid*, en 't *boogs-gewyze Kraak-been* met hairen, van binnen worden ze bekleed met een glat en zeer gevoelig vlies, het welk gemeenſchap heeft met *het been-vlies*, en 't witte *oog-vlies*.

PALPEBRARUM ARDOR en RUBOR, roode en heete oog-leeden / worden met *Aq. Roſar. Spermat. Ranar. Plantag. Fœnicul. Solani*, *Mucilag. Semin. Cydonior.* en *Pſyllii* &c. geneezen.

PALPEBRARUM COALITUS } Zie *Anchylo-*
CONNEXIO } *blepharon*.

INVERSIO, Zie *Ectropion*.

TUBERCULUM, wratten der oog-leeden.

TUMOR, geſwollene oog-leeden.

ULCUSCULUM, een ſweertjen der oog-leeden / deze toevallen worden gemeenlyk gelyk als andere ſwellingen en verſweringen geneezen.

PALPITATIO CORDIS, het herte-kloppen / of beeven / Zie *Cordis Palpitatio*.

PAMPHILIUM, is de toenaam van een witte plaaſter die van *GALENUS* beſchreeven word.

PAMPINI, zo worden genoemt de wynblaaden; hiervan is afkomſtig

PAMPINIFORMIA VASA, de Wynrank gedaantige vaaten, zyn de toebereidende Zaad-vaaten, of de *Venæ* en *Arteriæ*, die als te zaam-geknogt nederwaarts klimmen en het ſpitswyze lichaam maaken ze worden aldus genoemt dewyl ze als de vorkjens in de wynranken gekromt zyn, en dat ze haar op die wyze in 't nederklimmen herwaarts en derwaarts buigen.

PANACEA, zo word genoemt een algemeen Genees-middel, 't welk men in alle toevallen, en tegens alle ziekten gebruiken kan. Doch of 'er diergelyken Genees-middel is, daaraan word met allen recht getwyffelt. Van de *Tinctura Solis*, en *Lapis Philoſophorum* word buiten reden veel werks gemaakt. De naam *Panacea* is afkomſtig van de Griekſche woorden πᾶν en ἄκος, waar uit in *Plurali* πανάκεια word, betekenende zo veel als een *univerſeel* of algemeen Genees-middel: of 't is afkomſtig van 't woordeken πᾶν, dat is zo veel als *omne*, of *alles*, en van 't *Verbum* ἀκέομαι, dat is *Sano*, *ik heele*, *quaſi omnia Sanans* dat alles geneeſt.

PANACEA ANWALDINA VOLCKAMERI, is een *Compoſitio* uit verſcheide *Ingredienten*; ze word aldus gemaakt

℞. *Cinnabar. nativ. opt.*
Mercur. dulc. ā ʒß.
Magiſter Corallior.
Margaritar. ā ʒij.
Croci ℈j.
Miſce.

Het is een uitneemend Genees-middel tegens de vallende ziekte en tegens de duiſeling, de *Doſis* zyn gr. iij. tot ℈j.

PANACEA CATARRHORUM, is 't *Saſſafras*.

HOLSATICA (a), is 't *Arcanum duplicatum*.

MER-

(a) Dus noemt 't ook *H. BOERHAAVE in Materia Medica.* Gemeenlyk word 't maar genoemt ARCANUM DUPLICATUM MYNSICHTI, doch by *ROLFINCIUS Chymia in artis Formam redactæ Lib. v. Sect. I. Art. III. Cap. v.* word 't ook genoemt PANACEA DU-

Panacea Mercurialis, is een *Sublimat* die door veele *Sublimationes* en door den *Spiritus Vini* afgezoet geworden is, hy word aldus gemaakt: ℞. *Merc. dulc. Subl. q. pl. pulveriſeer* denzelven in een ſteenen of glaazen vyzel, en doe denzelven in een *Matras*, welkers hals in 't midden afgeſneeden zyn moet, waarvan drie vierdendeel leeg blyven moeten, zet deze Matras in een Zand-bad, en maak een klein vuurtjen daaronder, laat het zelfde een uur lang daaronder blyven, zo dat de ſtof allengskens daarvan warm worde, vermeerder het tot aan den derden graad, houd daarmeede 5. uuren aan, in welke tyd haar de *Materia* zal *ſublimeeren*: Laat het vat wederom koud worden, breek 't zelfde in ſtukken, en werp de lichte en roodachtige aarde, die onder op de boodem is blyven zitten, weg, als onnut zynde, doe den *Sublimaat* uit 't glas, maak denzelven wederom tot poejer, *ſublimeer* hem in een *Matras* als van te voren: Herhaal deze *Sublimationes* tot zeven keeren, in diervoegen dat men t'elkens een nieuwe *Matras* daar toe gebruike, en de lichte aarde wegwerpe. Maak als dan dezen *Sublimaat* op een *Præpareer* Steen tot een Stof-poejer, doe 't in een glaazen *Cucurbit*, of kolf, giet daarop *Spiritus Vini Alkoliſat.* zo dat deze 4. vingeren breed daarover heen ſlaat, zet een *helm* op de *Cucurbit*, en laat deze 15. daagen *in infuſio* ſtaan, roer dezelve altyd wel om met een yvooren Spaatel: Zet dan de Kolf in een *Balneum Mariæ*, of *Vaporis*, hang aan de mond van de Kolf een Ontfanger, *verluteer* alles wel met natte blaazen, en deſtilleer met een zacht vuur den *Spiritus* daarvan, laat de vaaten wederom koud worden, en doe ze open, zo zult gy 't *Panaceum* onder in de kolf vinden, is 't zelfde niet droog genoeg zo laat 't op een klein zand-vuurtjen uitdroogen, en roert 't dikwils om met een yvoren of houten Spatel, tot dat 't poejer word; en doet 't alsdan in een glaazen vat. Dit is een uitneemend middel in alle Venus-ziekten, langduurige zinkingen, verſtoppinge, ſcheurbuik, Kropgezwellen, Moeder-plekken, Lazer-

Duplicata Schröderi, en Nitrum Gottorpiense, om dat 't uitgevonden is van GEORGIUS BUSSIUS gewezene Lyf-arts van den HERTOG te Gottendorp.

nye, wormen, en verouderde verſweeringen, de *doſis* daarvan zyn gr. iv. tot ℈ß. in eenig *Conſerv.*

Panaritium, Paronychia, de worm of vyt aan de vinger/ is een ſwellinge en zeer pynlyke ontſtekinge, waar uit dikwils een verſweeringe ontſtaat: word anders ook genoemt Reduvia, Os Fractum, de Nyd-nagel/ een ziekte zonder naam/ dit ongemak komt zich gemeenlyk te plaatzen aan de toppen der nagelen en vingeren, het taſt ook de huid met 't daaronder leggende been-vlies aan. Het neemt zyn begin met groote pyn, doch zonder merkelyke ſwellinge, vergezelt met een zeer gevaarlyke koorts, het doorvreet ſchielyk en onvoorſiens de beenderen; zomtyds en wel dikwils vertoond zich een roodachtige blaaze, waaruit als ze geopend word een dun vloeibaar water vloeid. Hierby worden niet alleen de vingeren ontſtooken; maar ze ſwellen ook t'effens met de handen, als ook wel de geheele armen. Op de ontſteekinge volgt dikwils een roof of korſt op welke zeer veel Spongieus-vleeſch groeit, 't welk zich rondom den vinger als een Kroon komt te zetten, na dat nu de oorzaaken van dit ongemak weinig of veel zyn, maaken ze ook de toevallen meerder of minder, de hooft oorzaak is, het op de vooraf gegaane ontſtekinge verſtikte bloed. De geneezinge moet ſchielyk ondernoomen worden, anders als de peezen geheel geſcheurt zyn, is men genoodzaakt een lid van de vinger te neemen. Hierom moet men inwendig gebruiken *Mercuriale purgeer-middelen*, daarbeneffens *Diaphoretica Antimonialia* met de *Abſorbentia*, doch uitwendig moeten alle de hier toe nodig zynde Genees-middelen warm *geappliceert* worden; als *Elixir Vitæ*, *Spirit. Salis Ammoniaci aromatiſ. Spirit. Lumbric. terreſtr. Spirit. Vini Camphorat. tinct. Caſtor. aq. Regin. Hung. Spirit. Theriacal.* of

℞. *Elixir Vitæ* ℥ij.
Sp. Sal. Ammon. aromatiſ.
Lumbric. terreſtr. ā ℥vj.
Myrrh. ℨiv.
Camphor. ℨj.
Eſſent. Caſtor. ℨij.
Opii ℨj.

Of een *Cataplaſma* uit *Herb. Scord. Paronych. Rutæ, Flor. Chamomill. Melilot. Sam. buc. Farin. Fœn. Græc. Lini, Bacc. Lauri, Summitat. Cumin. Fœnicul. Herb. Salv. Ro-*

riſmarin. Sabin, Macis, Nucis Moſch. Croc. &c. deze worden in wyn gekookt. Regen wormen levendig daarop gelegt worden zeer gepreezen : RIVERIUS *Centur. IV. Obſerv.* 19, en 63. verhaalt van een Vrouw die aan dit ongemak ziek was, dewelke zo haaſt als ze den zieken vinger in 't oor van een Kat geſtooken had in een vierendeel uurs geneezen wierd. Onder de hier toe dienſtig zynde plaaſters pryſt DOLÆUS 't volgende daartoe

℞. *Olei Lumbric.*
Maſtichin. ā ℥ß.
Antimon. depurat. ʒj.
Tutiæ præp. ʒiij.
Ceræ alb. Venet.
Gummi Labdan. depur. ā ℥ß.
F. Emplaſtr.

Tot een *Præſervativ* kan men de vingeren alle weeken eenige keeren in lauw-warme Melk baaden, want op deze wyze word de huid zacht gemaakt en de ontſtekinge voor gekoomen.

PANAX, zo word genoemt alles 't welk alle de pynen geneeſt en alle ziekten weg-neemt.

PANAX HERACLEUM, Zie *Opoponax.*

PANCHRESTUM, word genoemt een dusdanig Genees-middel, 't welk zo niet tot alle, evenwel tot veele ziekten gebruikt worden kan.

PANCHYMAGOGA, algemeene afvoerende Genees-middelen, dus worden genoemt die purgeer-middelen die 't vermoogen hebben, om alle quade vochten of zappen buiten 't lichaam te leiden. Alzo is in de Apotheeken bekend 't *Extractum Panchymagogum* en onder den Tytel *Extractum* na te zien.

PANCHYMAGOGUM MINERALE, zo word genoemt de *Mercurius dulcis.*

PANCOPAL, COPAL, Zie *Reſina. Copal.*

PANCRATIUM, Zie *Scilla.*

PANCREAS, PANCRATION, PANCREON, CALLICREAS, CALLICREON, LACTES, Alvleeſ / Buik-Klier-bedde / Schoon-vleeſ / is een tezaam geſtelde Klier, geplaatſt aan 't eerſte wervel-been, onder aan 't achterſte deel der maag, gelegen met zyn dikſte einde aan den twaalf-vinger-langen darm, van daar ſtrekt het zich uit na de milt, doch deze word daar door niet geraakt. Het beſtaat uit ontelbaar veele Klieren, hebbende de gedaante van een Honde-tong, doch veel langer, want het is uitgeſtrekt omtrent 8. 9. tot 10. vingeren breed, derzelver nuttigheid is, dat 't door zyne Kliertjens de vochtigheit van 't bloed affcheide, en dezelve door zyn eigenen gang in de darmen zende. In dit Alvlees is een zap 't welk genoemt word, *Succus Pancreaticus*, dat na de aanmerkinge van DE GRAAF zo klaar als Born-water is, doch dat daarby ietwes ſlymachtigs, en dat 't zonder ſmaak is, dat deze vochtigheit veeltyds zoutachtig, doch allermeeſt zuur-zoutachtig is, van de gang die in dit Alvlees gevonden word, Zie *ductus Pancreaticus.*

PANDALEON, zo word genoemt een byna harde *Conſerv*, want de wel gekookte Zuiker word in een doos gedaan op dat hy vaſt word, en dan gebruikt de Lyder een ſtukjen daarvan om 'er aan te likken.

PANDEMIUS MORBUS, een algemeene ziekte, die veel Menſchen in een land aantaſt.

PANIS, PANICULA, PANULA, Zie *Phygetlon.*

PANIS S. JOHANNIS, Zie *Siliqua dulcis.*

PORCINUS, Zie *Cyclamen.*

PANNICULUS, dus word gemeenlyk genoemt een doekjen, het word mede onder de Chirurgiſche en Pharmaceutiſche *Inſtrumenta* geteld : maar in de Ontleed-kunde is

PANNICULUS CARNOSUS, de vleeſchachtige huid / Zie *Membrana adipoſa.*

PANNUS, een oog-ziekte / een oog-vel / dit zet zich op 't hoorn-vlies van 't oog, en bedekt deſſelfs doorſchynendheit, zomtyds met een nevelachtige verw, en hiervan word 't ook *Nebula* genoemt, en zomtyds met een witte verw, hiervan is afkomſtig *Albugo*, zomtyds ook met een donkere, en alsdan word 't eigentlyk *Pannus* genoemt, door dit ongemak word altyd 't gezigt verduiſtert, en meer of minder, na dat 't wezen van de huid dun of dik is, de oorzaak van dit vlies is een verheffinge van 't uitwendige hoorn-vlies, ontſtaande van uitwendig gewelt, of van de ſcherpe toevloed van 't bloed en der zappen. De Genezinge van dit ongemak is anders in den begin, en anders in zyn ſtand, en wederom anders zo 't voortkomt uit een uitwendige dan van een inwendige oorzaak. Zo nu dit ongemak ontſtaat van een uit-

wen-

dige oorzaak: by voorb. van een kneuzinge, zo is 'er altyd een ontſtekinge by, en men kan dezelve middelen die men in een *Opthalmia* gebruikt ook hier gebruiken, by welke ook door de *Laxantia*, *Setacea* en *Veſicatoria*, de genezinge veel voorſpoediger zal gemaakt worden: Niet minder worden ook de heel gemeene *Opthalmica* vereiſcht, als 't ongemak ontſtaan is, uit de ſcherpte des bloeds; doch is 't veroudert, of ontſtaande uit de pokken, of van een wonde, zo pryſt men aan veelderlei *Collyria* uit *Mel*, *Saccharum*, *A-xung. Anſerin. Leporin. Liq. Muſtel. piſc. hepatis*, daarna uit *Corn. Cervi uſt. Corall. præp. teſt. Ovor. Scarcocoll. Os Sepiæ, Lap. Sciſſil. Zingiber.* en ook uit Snoeken en *Forellen gal* (a) *Succ. Chelidon. Æs uſt. Vitriol. alb. Sal. Gemm.* en *Ammoniac.* of ook de *Solutio Mercur. Sublimat.* of

℞. *Oſſ. Sepiæ* ℈j.
Lapid. Sciſſil.
Sacchar. Cand. ā ℈ß.
Vitriol. alb. gr. iij.
Camphor. gr. iij.
F. Collyrium.

Dit kan onder *Aq. Fœnicul. Euphraſ. Roſar. ana q. v.* gedaan worden. Ook is de *Succus Chelidon. maj.* als hy met *Aq. Euphraſ.* gedilueert word een uitneemend middel. HARTMANNUS had dit oogmiddel geduurig in gebruik, waarby

℞. *Aq. Aniſi*,
Fœnicul. ā ℥j.
Solveer daarin
Vitriol. alb. purific. ʒß.

Doe dan daarby *pulv. rad. Enul. Campan.* en laat 't te zaam *digereeren*, eindelyk bewaar de *Colatura* in een wel geſlooten glas.

PAPAVER ERRATICUM, RHOEAS, Koorn-Roos, wilde-maan, groeit onder 't Koorn, en aan de weegen, deze Koorn-Rooſen bloejen in de maanden Mai en Juny; zy doen ſlaapen en verzachten de pynen, ze zyn goet in heete ziekten, en inwendige ontſtekingen, heete koortzen, ſteeken der zyde, bloed-ſpouwen, neus-bloeden; uitwendig voor heete ſwellingen, hooft-pyn enz. *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillat. Tinctura*, *Syrupus*, *Conſerva*, *Extractum* en *Acetum*: de *Tinctuur* is een byzonder *Præſervativ* tegens de ſtuipen der Kinderen als ze moejelyk tanden.

PAPAVER SATIVUM, Heul, maan-zaad, word in 't voorjaar in de hooven en op 't veld gezaaid, hy bloeit midden in de Zoomer. De bloemen en 't zaad zyn ſlaap verwekkende, ze zyn ook dienſtig in longe ziekten, hoeſt, ſchorheit, buik en bloed-loop, de Maan-koppen of ſlaap-bollen worden onder de Clyſteeren en ſlaap-verwekkende voet-baaden gebruikt. De *Præparata* daarvan zyn *Succus Inſpiſſat. Extractum*, *Aqua deſtillat. Syrupus Simpl.* en *Compoſit. Electuaria*, *Looch* en *Oleum.*

PAPAVER SPUMEUM, Zie *Behen album.*

PAPAVERCULUM, Zie *Meconium.*

PAPAVERINA, worden genoemt die Genees-middelen welke uit de ſlaap-bollen gemaakt worden.

PAPILLA, de Tepel, Spene, is dat langachtige en ronde deel 't welk in 't midden op de borſt te voorſchyn komt, het is by de Maagden rood van koleur, by de zuigende bleek; maar by de oude en afgeleefde is 't ſwartachtig. De tepel word door de uitzettinge der borſt verheeven gemaakt, en door derzelver afneminge ſlap. Ze heeft verſcheide gaaten, waar door de melk uit de Borſt-klieren komt, de Kring die om de tepel loopt, en door zyn tederheit en verw van de overige huid onderſcheiden is, word AREOLA; de Maan-ſchyf genoemt, deze is by de Maagden bleek, by de ſwangere en zuigende donker, en by de oude ſwart.

PAPILLÆ INTESTINORUM, de wratten of tepels der darmen, zyn zeer kleine Klieren, waarmeede 't binnenſte vlies der darmen bezet is, en uit welke een vochtigheit in de holligheid der darmen geperſt word.

PAPILLARES PROCESSUS, Zie onder den Tytel *Proceſſus.*

PAPILLARUM DEFECTUS, een gebrek der tepels: dit ongemak word ons door 't ver-

(a) Forellen zyn zekere Viſſchen die in zommige Rivieren in Duitſchland gevonden worden, men noemt dezelve op zommige plaatzen Lachs-Foren, dat is Salm-boorn, om dat zy gekookt zynde in ſmaak en koleur van binnen wel eenige gelykheit daarmeede hebben, men meent ook dat deze Viſſchen voortgeteelt worden van de Salm die uit de Zee over zommige Sluizen geſprongen is; de Rivier opgeloopen, en aldaar met een zoort van Voorn dit zoort van Viſſchen voortgeteelt heeft.

verhaal der Lyderen bekend: Het is van de geboorte, of door een wonde of verſweeringe veroorzaakt, dikwils loopt 'er onder het zuigen bloed uit, waar by een ſcheur en verſweeringe komt die de geheele tepel weg-byt en afknaagt. Is dierhalven het gebrek der tepels van de geboorte zo is 'er geen hulp te hoopen. By sommige Maagden leggen ze zo diep, als of zy 'er in 't geheel niet waaren, hierom moet alle vlyt aangewend worden om dezelve te voorſchyn te brengen: Zommige leggen dierhalven een uitgeholde Noote-Moſchaat op de tepels, andere zetten daar op dopjens die uit was en tin gemaakt zyn, en andere gebruiken kleine glaazen, als laat-kopjens, en andere maaken Ringen uit was en Lynwaat, en leggen dezelve daarom, (a)

PAPILLARUM FISSURÆ, geſcheurde tepels; en

PAPILLARUM FOVEA, een holte in de tepels. De hooft-oorzaak dezer toevallen is een ſcherpe melk waar door de tepels geknaagt, en zomtyds wel *geëxulcereert* worden: Het gebeurt ook wel dat de zuigelingen de tepels met de melk bevochtigen, die alsdan van de locht aangedaan, en ſcherp word, en de tepels aantaſt. Tegens dit ongemak worden inwendig gebruikt *Temperantia* en *Diaphoretica Antimonialia*, als *Antimon. diaphoretic. Simpl.* en *martial. Corn. Cerv. uſt. lap. Cancror. Ebur. uſt. Myrrh. Bezoardic. mineral.* &c. by voorb,

℞. *Lact. Lunæ* ℥j.
Antimon. diaphoret. ſimpl. ℈ij.
Lap. Cancror. ℈j.
Myrrh. gr. viij.
F. Pulvis.

De uitwendige middelen zyn *mucilag. Sem. Cydonior. Pſyllii, Tragacanth.* met *aq. Plantagin. Roſar. Spermat. Ranar.* gemengd met een weinig *Tutia præp.* en *Saccharum Saturni*; vervolgens worden ook aangepreezen Honden en Harte-vet met Campher gemengd of gemeene *Bolus* met Verkens-Reuzel *Oleum Ceræ Hyperic. Lilior. albor. Momordic. Unguent.* de *Tutia*, *Saturnin. Diapompholygos*, by voorb.

℞. *Unguent. de Tutia* ℥vj.
Succi Milleped. c. vin. expreſſ. ℥ß.
Lithargyr. ℥iij.
Myrrhæ ℥ij.
Alumin. ℥j.
Olei Momordic. q. ſ.
F. Unguentum S.
Heelende zalf.

Noch is ook zeer goed 't *Oleum Hypericonis*, *Ceræ* of *Roſarum* waarin *Rad. Pimpinell.* geweekt is, als ook 't *Oleum Myrrhæ.*

PAPILLARUM IMPERFORATIO, de niet doorboorde tepels, is een bekend toeval; indien ze uit de geboorte zyn, zo is de geneezinge beſwaarlyk te hoopen, doch zo dezelve ontſtaat uit een taje ſtof, waar door de pypjes verſtopt en als toe geklyſtert zyn, zo zyn dienſtig de *Reſolventia diaphoretica*, als *Lap. Cancror. Antim. diaphoretic. Myrrh. Sperm. Ceti, Sp. Corn. Cervi, Salis Ammoniaci, Fuligin. tinctur. Bezoardic.* &c. en uitwendig *Sp. Vini Camphorat. aq. Calcis viv. Sal. vol. Oleoſ.* &c. om de tepels daarmeede te wryven.

PAPPUS, wit wolachtig hair, is dat wolachtige 't welk boven op de ſteelen zit, als de Bloemen verdweenen zyn, waarin het Zaad is, gelyk men aan de diſtelen ziet.

PAPULA, Witte blaaderen, zo lichtelyk als deze in de Zoomer ontſtaan, zo ſchielyk verdwynen ze ook wederom.

PAPULA FERA, is *Herpes exedens*, Zie daarvan op zyn plaats.

PAPULÆ RUBRÆ, Zie *Sudamina.*

PARACENTESIS, PUNCTIO, COMPUNCTIO, doch beter PERFORATIO, is een konſtige openinge der borſt, of des onder-lichaams, die door 't vermoogen van een zilveren, holle en van voore verſtaalde Naald gemaakt is. In de borſt word deze gemaakt, als dezelve met water of etter opgevult is, en de doorbooringe word gedaan in de zyde tuſſchen 't vyfde en zesde wervel-been. Doch in de buik als deze met water opgevult is, geſchied dezelve op zyde van de witte linie in de *Muſculis rectis*, en *oblique aſcendentes.* Voor dat deze *Operatie* ondernoomen word, moet een purgeer-middel aan den Lyder gegeven worden, daarbeneffens moet de Lyder ook zyn

(a) Zo konnen zy door 't Ryg-lyf en meer andere waarneemingen veel toebrengen om de tepels te doen voortkoomen, doch deze wyze van behandelinge moet al in de tedere Jeugd; maar wel 't allermeeſt wanneer de Jufferſchap begint te bloejen, gade geſlaagen worden, gelyk wy in onze Aanmerkinge op de *Akademiſche Verhandelingen* op *Pag.* 54. zulks al aan de Moeders die Dochteren opvoeden, *gerecommandeert* hebben.

krachtig, en niet ziekelyk geſtelt; ook moeten de long, de darmen, en de overige ingewanden niet beledigt zyn: als de navel begint uit te puilen, moet men geen andere weg zoeken; maar men moet de opening aldaar trachten te maaken. Het water en den etter moet men niet op een keer uitlaaten of de Lyder loopt gevaar van 't leeven te verliezen; maar ze moeten allengskens, omtrent alle zeven daagen een of anderhalf pond afgelaaten worden, na dat 't de krachten des Lyders vergunnen. Als de *Operatie* geſchied is, zo word de wonde met een *adſtringeerende* en genezende plaaſter geſlooten. Als de inwendige gangen en vaaten bedorven zyn, zo is de *Operatie* te vergeefſch, hierom moet zulks als dan aan de natuur overgelaaten worden.

PARACMASTICA, de geduurig afgaande koorts / als ook de afneemende Ouderdom.

PARACOPE, een geringe Raſerny / voornamentlyk in de hette van de koorts.

PARACYNANCHE, Zie *Angina.*

PARADISI GRANA, Zie *grana Paradiſi.*

PARALYSIS, Lamnigheid / is een onvermoogen in een zeker lid, of veel meer een flapheid 't zy in de voet, arm, tonge, oogen enz. zo dat 't zelfde niet kan bewoogen worden, anders ook genoemt *Reſolutio.* De oorzaak van dit ongemak beſtaat in de verminderde invloed der geeſten tot de deelen, het zy uit gebrek der geeſten, of door een belediging van een zenuw, van een wonde, of groote verkoudinge, of van een *convulſio*, pyn, verplaatzinge der rug-graads-wervelen, of van 't kolyk, hooft-pyn, en ſcheurbuikachtige jigt. enz. In de geneezinge moet men hier op acht geven, dat men aan de levensgeeſten den weg tot de deelen wederom opene. Dit verkrygt men op driederley wyze; (1) zyn zodanige die door *irriteren* of prikkelen alleen de *Spiritus* tot de deelen dryven; onder deze hebben de *veſicatoria* en *Rubefacientia* de eerſte plaats, daar na is ook dienſtig het ſlaan met roeden of neetelen, de *picationes* en het wryven met ſcherpe doeken; (2) door zodanige die behalven het vermoogen om te prikkelen, ook te gelyk een verquikkende, of de *pituita inciderende* of de verſlapte zenuwen verſterkende kracht hebben. Onder deze behooren de warme baaden, een bad van mieren, de *Spiritus Vini* het zy alleen, of dat dezelve gegooten is op zenuw verſterkende planten, en daarmede *gedigereert*, als *Chamædr. Chamæpyt. Serpill. primul. veris. Majoran. Origan. Thym. Lilior. Convall. Roſmarin. Puleg. Baſilic: Calaminth. Menth. Menthaſtr. Salv. Lavendul. Spic. Rut. flor. Stoechad. Bet. rad. Angelic. Bryon. Gentian. Valerian. Dictamn. bacc. Juniper.* en *Lauri*, ook ſcherpe als *Nicotian. rad. Aronis, Pyrethr. Euphorb. Piper. Zingiber. Sem. Erucæ* en *Sinapi* &c. STOEKERUS *in Prax.* beſchryft dit uitneemende bad:

℞. *Baccar. Lauri,*
Sulph. viv. ā ℔j ß.
Rad. Gentian.
Ariſtoloch. rot.
Enulæ ā ℥iij.

Om in *aqua calcis vivæ* te kooken. Hier by behooren ook de *Aquæ magnanimitatis*, de *aquæ Apoplectic.* en *Antepilepticæ*, als ook de *olea deſtillata Angelic. Aniſi, Succini, Rutæ, Therebinthini, Juniper. Ceræ, Tartar. fœtid.* &c. *Galban. Sagapen. gummi Ammoniac. Styrax, Aſa fœtid. Caſtoreum Petroleum, balſam. Peruvian. ſp. Lumbric. terreſtr. ſalis Ammoniaci cum calc. viva.* Eindelyk zyn ook een byzonder middel de baaden uit wyn-druiven; of

℞. *Aq. apoplectic. Lang.*
Hirund. c. caſtor. ā ℥iß.
Sp. ſal. ammoniaci c. calc. viva ℥j.
Lumbric. terreſtr. ℥ß.
Eſſent. caſtor. ʒj.
M. D. S.

Uitwendig leeden verſterkende *Spiritus.*

(3) worden ook de *Pinguedines* of vettigheden hier toe aangepreezen, als *pingued. Human. Canin. Felin. Vulpin. Anſerin. Caſtorin. Ciconiæ, Cati Sylveſtr. Muris Alpini, Medulla Crurum Boum*, en *oleum Amygdal. Lilior. Albor. Laterum.* &c. uit dewelke en wel uit de aangehaalde *ſpirituoſa* en *olea deſtillat.* veelderly *formulen* kunnen gemaakt worden, als

℞. *Ol. Petræ* ℥j.
Balſam. Peruvian. ℥iij.
Ol. deſt. angelic.
Rutæ.
Spicæ.
Succini ā ʒj.
Spirit. Lumbric. terreſtr. q. ſ.
D. S.

Uitwendige Oly.

Veele onder de Genees-Heeren maaken veel werks van 't *oleum Anſerum*, als een gans met *nervina* of *Balſamica* opgevuld aan

aan 't ſpit gebraaden word, en dat het daar uit druipende ſmout tot een uitwendig *Linimentum* tegens de verlamde leeden gebruikt word; de wyze om zo een gans te bereiden is dusdaanig, men neeme een ſchoon gemaakte gans, vulle dezelve op met *herba Salviæ*, *Roſmarin. Spic. Serpill. Lavendul. Baſilic. Puleg. Menthaſtr.* &c. waarby zommige noch doen *Caryophyll. Thus*, *Maſtix*, *Succin. Caſtor. Euphorb. Myrrha pingued. cati Sylveſtr. Muris alpin. unguent. Martiat.* &c. naai dezelve toe, en braad ze aan een ſpit, waarvan 't daar uit druipende vet zorgvuldig bewaart word. Beneffens deze uitwendige middelen worden 'er ook inwendige gebruikt deze zyn om de veelvoudige oorzaaken ook veelderley, en wel zomtyds *Analeptica*, en zomtyds *Vulneraria*, *Anticatarrhalia*, *Antiſcorbutica* &c. welke alle onder de behoorlyke Tytelen kunnen nagezien worden.

PARALYSIS UNIVERSALIS, Zie *Apoplexia*.

PARAMESUS, ook MEDIUS en ANNULARIS DIGITUS, de ring vinger / de middelſte vinger.

PARAPECHYON en PAROPECHYON, Zie *Radius*.

PARAPHIMOSIS, is een ziekte aan 't mannelyke lid die genoemt word een venus kraag / als namentlyk de voorhuid zo kort is, dat de aaker daar door niet kan overdekt worden. De oorzaak is een ſcherpe en taaie ſtof, als ook een trekkinge der zenuwen, en overmaatige droogte van de voorhuid. Tot de genezinge moet men zo wel in als uitwendig gebruiken *Antiſpasmodica*: de inwendige zyn *liq. Corn. Cerv. ſuccinat. eſſent. Caſtor. Ambr. balſam. nervin. ſpirit. Cephalic. ſal. vol. oleos. Cinnabar. nativ.* en *Antimon. ſpecific. Cephalic. Mich. corn. Rhinocerotis*, *Cervi*, *ungul. Alcis*, als ook *Antiſcorbutica*, *ſpirit. Cochlear. eſſent. Fumar. lignor.* &c. by voorb.

℞. *Eſſent. lignor.* ℥j.
Spirit. corn. cerv. ʒj.
Eſſent. caſtor. ʒß.
M. D. S.

Bloed-zuiverende droppels.

Zeer dikwils word de herſtellinge door uitwendige middelen alleen uitgevoert, als de *ſpiritus Matricalis* met *aq. Regin. Hungar.* warm daarop gelegt word, of de *ſpiritus flor. Tiliæ*, *lumbricor. terreſtr. convulſiv.* Als ook de *Fotus* of ſtoovingen uit *Roriſmarin. Majoran. Betonic. Salv. Serpill. Spica*, *Lavendul. flor. Chamomill. Melilot.* &c. van gelyken zyn noch van geen de minſte de *ſuffimigia* of rookingen uit *ſem. Nigellæ.*

PARAPHORA, een kleine raſerny.

PARAPHREMITIS, een razerny met een gedrurige koorts / ontſtaande uit de ontſteekinge van 't middelrift, vergezelſchapt met een moejelyke ademhaalinge. Het zekere kenteeken dezer ziekte is de pyn dewelke gevoelt word dwars door in de Borſt, waar door byna de ademhaalinge in 't geheel beledigt word: de oorzaaken en de geneezinge koomen met de Pleuris overeen, en zyn dierhalven aldaar na te zien.

PARAPHROSYNE, een zeer geringe raſerny.

PARAPLEGIA, PARAPLEXIA, is een zoort van beroertheid of verlamminge der leeden, als dezelve alle deelen des lichaams behalven 't hoofd aantaſt; Zie *Apoplexia*.

PARARRHYTMUS, een pols die tegen de gemeene regel ſlaat / is een pols-ſlag van een geheel andere natuur, als hy in de een of andere ouderdom zyn moet.

PARARTHROME, Zie *Luxatio.*

PARASTATÆ, EPIDIDYMIDES, de opperklootjes / zyn de harde en witte klieren, die over de ballen leggen, welkers bovenſten omtrek zy byna op de helft bedekken, zy neemen haar begin in de ballen met verſcheide zaad-vaatjes die zeer gekronkeld zyn, en worden van een ſterk vlies dat van 't witte vlies voortkomt bekleed. Haar gebruik is om door haar kromme weegen 't zaad beter te volmaaken; en het waterachtige deel daarvan te ſcheiden, en in de water-vaaten te brengen.

PARASYNANCHE, Zie *Angina.*

PARCAPUS, Zie *Pedra del Porco.*

PAREGORICA, Zie *Anodyna.*

PAREIRA BRAVA, is een lange wortel hebbende de dikte van een duim, zynde als gewonden, en gedraait, van buiten ſwart, en met veele verheevene ringen, en bultjes verciert, van binnen is ze grysachtig en kringachtig, hebbende een ſcherpen en zoeten ſmaak; ze groeit in Braſilien. Deze wortel is een *præſervativ* en geneeſt ook den ſteen, men zegt dat ze denzelven ſterk afdryft. De *doſis* daarvan is ʒß. tot ʒj. in gedaante van een poejer 's morgens nugteren in te neemen. Andere gebruiken dezelve als Thée of Coffée geinfundeert.

PARENCHYMA, een zeker ingewand daar 't bloed door vliet, als de Lever, Milt, Nieren, Maag enz. dus zegt men *Parenchymata* als men de ingewanden gezamentlyk noemen wil.

PARESIS, Zie *Paralyſis* en *Paraplegia.*

PARIETARIA, PERDICALIA, HERBA MURALIS, Glas-kruid / groeit aan de muuren en heggen, 't bloeit in de maand July. de blaaden dryven den ſteen en de pis, ze zyn dienſtig tegens 't ſlym op de borſt, hoeſt, opſtoppinge der pis, koude pis, en moejelyke baaringen: uitwendig tegens de ontſtekinge en ſwellinge aan den hals en tegens den rooden-loop.

PARIS HERBA, UVA INVERSA, LUPINA, VULPINA, Wolfs-bezie / Wolfs-wortel / Dol-wortel / Spinne-kop ; groeit op ſchaduw-achtige plaatzen ; de Beziën wederſtaan 't vergift, voornamentlyk den *Arſenicum*, ze zyn goet tegens de Peſt, Vallende-ziekte, Razerny ; Waan-wysheid die uit Tovery of langduurige ziekte ontſtaat. De blaaden dienen uitwendig tegens de heete ſwellingen, ontſteekingen der ſchaam-deelen, peſt-builen, karbunkelen, vyt, verouderde verſweeringen. Uit de Beziën word met *ſpiritus vini* of *Salis* een *tinctuur* gemaakt.

PARISTHMIA, Zie *Tonſillæ* : onder dezen naam worden ook verſtaan de ziekten der Amandelen, als ze of al te zeer oploopen, of al te droog worden en te zaam krimpen.

PARODONTIDES, kleine pynlyke blaaderen neffens de tanden aan het tandvleeſch.

PARONYCHIA, Zie *Panaritium.*

PAROPIÆ, de kleine oog-hoeken die na de zyden van de flaap zyn.

PAROTIS, heeft twederley betekening: (1) betekend 't de oor-klieren; deze zyn een op beiden zyden, ze zyn geplaatſt by de wortel des oors, dewelke ze geheel bedekken, behalven dat deel, 't welk boven tegens 't achterſte deel ſtaat ; (2) betekend 't de geſwellen achter 't oor. De oorzaak hiervan is gemeenlyk een taaje ſlymachtige ſtof die zich in de klieren geplaatſt heeft. Tot de geneezinge gebruike men inwendige uitdryvende ſweet-middelen uit *Antimon. diaphoret. antihect. Poter. bezoardic. Mineral. flor. Sulphuris, Myrrh. ſal. vol. Corn. Cerv. liq. C. C. ſuccinat. nitr. Antimoniat. eſſent. Fumar. ſp. C. C. tinct. Bezoardic. cum ſp. C. C. eſſent. Lignor.* &c. by voorb.

℞. *Aq. Fumar.*
flor. ſambuc. ā ℥j.
Sp. matrical. ℈iv.
Eſſent. Fumar. ʒj.
Rob. ſambuc. q. ſ.
F. mixt. ſ.

Sweetdryvende *Mixtuur.*

Uitwendig kan men gebruiken *Diſcutientia* en *Repellentia*, als *Flor. Sambuc. emplaſtr. de Melilot. Oxycroc. Stictic. ficus in butyro toſto, emplaſtr. de Galbano crocat. de Ranis cum Mercurio* of *Wedelii Emplaſtrum ad parotides* volgens deze Beſchryvinge

℞. *Emplaſtr. magnet. A. Sal.*
diachyl. ā ℥ß.
Camphor. gr. iij.
Olei Nuc. moſch. q. ſ.
F. Emplaſtr.

Of *Emplaſtr. de Melilot.* met *gummi Ammoniac. ana in acet. ſolut.* of met *ol. Nicotian. Scorpion.* &c. *gemalaxeert.* Volgt 'er een rypwordinge ; zo moet de ſweer met *digeſtiva* uit *Terebinth. vitell. Ovi* en *ol. roſac.* ā ℈j. met een weinig *Camphora* gemengd, gezuiverd, en op de gewoone wyze geneezen worden.

PAROXYSMUS, een aanval / overval / verheffinge / is de tyd in welke de ziekte wederom komt, en haare krachten oeffent, na dat ze al eens geweeken was: gelyk men zulks beſpeurt in de afwiſſelende koortzen ; vallende ziekte enz.

PARS, een deel / zo word genoemt alles waar door 't geheel volkoomen word, of wat tot de volkomentheid van een lichaam behoort.

PARTHENIUM, Zie *Matricaria.*

PARTHENIUS MORBUS, De Juffer-ziekte / Zie *Chloroſis.*

PARTUS, heeft twederley betekenis: (1) betekend 't de vrucht in 's moeders lichaam / het kind 't welk gebooren word; (2) betekend 't de baaringe zelfs, of den *Actus*, als 't kind gebooren word, de uittreedinge van 't kind uit 's moeders lichaam. Want als de geboorte ſtond nadert, zo maakt zich het kind tot de uittreedinge gereed, het ſcheurt de hem omwikkelende vliezen ; en 't word als haar de mond der baar-moeder opent, en de moeder mede werkt daar buiten geſlooten. Hierby ſtaan aan te merken. I. De *Antecedentia* of dat geene 't welk voor de baringe voor af gaat ; als de beweeginge der

vrucht,

vrucht; de wëen, en het t'zidderen der voeten en de opening; als men dit beſpeurt zo is de uur der baarende naby. II. De baaringe zelfs, hiertoe worden twee helpende oorzaken vereiſcht, als de barende vrouw en 't kind, waarby noch koomen de vroedvrouw en andere vrouwen. III. De *Conſequentia* of dat geene 't welk op de baaringe volgt, als 't verloſſen der naa-geboorte, en de verbindinge des afgeſneedenen navels enz.

PARTUS CÆSAREUS, SECTIO CÆSAREA **De Keizerlyke Snee** / is een Chirurgicaale *Operatio*, of eene verſtandig en welgegrond gebruik der handen, om eene doode vrucht van de noch levendig zynde moeder, 't zy door handgreepen, of door een *inſtrument* uit de baar-moeder der moeder te trekken, en zo de moeder dood is, de levende vrucht, door een Snee daar uit te haalen (*a*). Deze *Operatio* word voornamentlyk om drie oorzaaken werkſtellig gemaakt, het zy dat de moeder leeft, en de vrucht geſtorven is, of als de moeder en 't kind noch leven, of als de moeder dood is en de vrucht noch leeft. Maar dit alles overgeſtapt zynde, zo word evenwel noch in twyffel getrokken, of men by een noch levendige vrouw deze *Operatie* zonder haar in 't grootſte gevaar te ſtellen, wel uitvoeren kan? zulks word met Neen beantwoord door *PAREUS*, *GUILLEMEAU*, en *ROLFINC*. Andere in tegendeel willen dat deze *Operatie* wel mag werkſtellig gemaakt worden aan levende vrouwen, en beveſtigen zulks met dusdanige voorbeelden dat ze zeer gelukkig is uitgevoert geworden, gelyk men zien kan in *COR-NAR. Hiſtor. admirabl.* 6. en 7. *ROUSSET de part. Cæſar.* S. I. *cap.* 5. en *ROONHUYS part.* I. *obſerv. chirurg.* p. 50. Doch hierop antwoorden wy, dat alſchoon deze *Operatie* eenmaal gelukkig is uitgevoert, dat daaruit niet te beſluiten is, dat ze altyd gelukkig zal gedaan worden, want het ſpreekwoord zegt: *een Swaluw maakt geen Soomer.* *GUILLEMEAU* betuigd, dat hy deze *Operatio* twee keeren heeft in 't werk geſtelt, en dat hy ze eenige maalen van andere heeft zien onderneemen; doch dat ze alle geſtorven zyn. Hierom is deze *Operatie* zeer gevaarlyk, en kan by levendige perzonen beſwaarlyk ondernoomen worden.

PARTUS DIFFICILIS, DYSTOCIA, **Een moejelyke baringe** / is als de ſwangere vrouw met ongewoone pyn, en eenige dagen met levens-gevaar, onder de baaringe arbeiden moet.

De oorzaaken van een moejelyke baaringe, moeten of by de moeder, of by de vrucht, of by de vroed-vrouw gezocht worden. De moeder of de barende vrouw is hiervan de oorzaak als ze of van natuur of van een ziekte, of door de geboorte arbeid al te veel verſwakt is; vervolgens ook als ze niet genoegzaame en geduurige of valſche weën gewaar word, ten derden als de weg al te naauw is; en ten vierden als ze de weën laat voorby gaan en niet bevordert. (*a*) Het kind maakt

(*a*) Deze Bepaalinge door onzen Heer Schryver gedaan, behoort niet alleen tot de Keizerlyke Snee; maar voor 't meeſte gedeelte onder den Tytel *Partus difficilis*: want als wy zien op de eigenſchappen en oorſprong van 't woord dat is *Cæſim Met de Snee, Met het ſcherp*, zo kan de definitio maar zyn: *de Keyzerlyke Sneede is een inſnydinge die gedaan word op den buik van een ſwangere vrouw, om het kind 't welk in haar baar-moeder beſlooten is, daar uit te haalen.* Deze Snee word de Keizerlyke genaamt om dat *SCIPIO* den Afrikaan uit zyns moeders-buik *Cæſim*, door een Sneede, gehaalt zynde, om die reeden *Cæſar* genaamt wierd: en dewyl deze naam aan die geene die alzo ter wereld gekoomen zyn, is by gebleeven, zo wierd deze *Operatie* die *Ceſars* op dusdanige wyze gemaakt had, de *Ceſars* of Keizers *Operatio* genoemt.

(*a*) Van *CAROLUS OTTO SPANCKER* in *Diſputatio Med. de Partu difficili* worden deze oorzaaken aangaande de moeder tot zeven byzondere oorzaaken gebracht; zyn Ed. zegt in §. VIII. *ut præcipua Matris vitia examinemus, perpendemus* (1) *Defectum virium ſeu debilitatem matris.* (2) *motum convulſivum muſculorum abdominis inverſum.* (3) *pravam uteri poſituram.* (4) *Anguſtiam & duritiem interni oris uteri ejuſque colli.* (5) *Tumores vaginæ vel partium adjacentium.* (6) *Coalitum labiorum pudendorum & denique.* (7) *Oſſium compagem pelvim conſtituentem nimis arctam.* Dat is als wy in 't byzonder de gebreeken der moeder onderzoeken, laaten wy dan neerſtiglyk aanmerken, (1) 't gebrek der krachten of de zwakheid der moeder. (2) De verkeerde *convulſive* beweginge der Spieren des onderbuiks. (3) De verdraaide legginge der baarmoeder. (4) De naauwheid en hardigheid van de inwendige mond der lyf-moeder, en ook derzelver hals. (5) De ſwellinge der ſcheede, of derzelve omleggende deelen. (6) De te zaamvoeginge der ſchamelheids lippen; en om kort te gaan ten (7) de al te enge ſluitinge der beenderen die 't bekken te zaam ſtellen.

maakt de baaringe moejelyk; als 't met zyne tegenwerkinge al te nalaatig is, of dat 't ziek of doot, of dat 't tegennatuurlyk geplaatſt, of wanſtaltig en qualyk gebeeld is. Door de vroed-vrouw word de baaringe moejelyk gemaakt, als ze al te langzaam of al te reukeloos is in haare werkinge. In de geneezinge koomen de vroed-vrouwen 't meeſte te pas; want deze moeten met haare hand de quade legginge des kinds verbeteren: De ſwakke moeder komt men te hulp met *Analeptica*, deze zyn *Vin. Rhenan. Hiſpan. aq. deſt. Cinnamom. Carfuncul. Meliſſ. cum Vino, Borragin. Bugloſſ. confect. Alkerm. de Hyacinth. eſſent. Aromatic. volat. ſyrup. Menth. cortic. Aurantior. Citri*, de *Canella* &c. by voorb.

℞. *Aq. Flor. Tiliæ* ℥ß.
Vitæ Matthiol.
Meliſſ. C. Vin. ā ℥vj.
Eſſent. Cinnamom. ℨiij.
Confect. alkerm. ℨj.
Syrup. aurantior. q. ſ.
M. S.

Verſterkend-drankjen.

Ontbreeken de behoorlyke geboorte vlaagen, of willen dezelve niet aanhouden, zo moet men dezelve zoeken te bevorderen door *Salina, ſal. volatil. ſal. Ammoniac. ſpirit. ſecundin. human. ſal. vol. Succin. liq. C. C. ſuccinat. Borax, Arcan. duplicat.* of *Myrrh. Dictamn. alb. caſſ. Lign. Sabin. Artemiſ. Puleg. Flor. Cheir. , Peudomelanth. epat. Anguill. pulv. Secundinar.* of door *Vomitoria* en *Sternutatoria*, by voorb.

℞. *Pulv. Corn. Rhinocerot.* ℨj.
ſecundin. human.
hepat. anguill. ā ℈j.
Myrrh. opt. gr. xviij.
Borac. venet.
Croci orient. ā *gr.* xij.
Cinnamom. acut. ℈ß.
F. pulv. ſ.

Arbeid verwekkende poejer.

Hieronder behoort ook *TIMÆUS VAN GULDENKLEES Mixtuur*, die dikwils zeer uitneemende bevonden is, ze worden in zyne *Caſus Lib. IV. caſ.* 25. p. 23. aldus beſchreeven:

℞. *Aq. Artemiſ.*
Cinnamom.
Hyſteric.
Meliſſ. ā ℥j.
Myrrh. elect. ℨß.
Succin. alb. præp. ℈j.
Croci ℈ß.
F. potio ſ.

Drankjen om de baaringe te bevorderen.

Van gelyken zal men de valſche weën door *Antiſpasmodica* en *Carminativa* afkeeren, als door *Succinum, ſpecific. cephalic. Mich. Hippopotam. dent. Unicorn. ver. caſtor. Zedoar. Galang. oleum Succin. Chamomill. Aniſi* &c. van gelyken is ook goet de *Crocus* en alle *Crocata*; de onder-buik moet ſterk gebonden worden met een Gordel, 't zy van menſchen of Harte-leer of met een ſervet. Zyn de weegen weegens de inwendige verhardinge des Stert- en Heilig-beens al te eng, zo moeten dezelve een tyd lang voor de baaringe met *Lubricantia* en *Emollientia* verwydert worden: deze zyn *ol. Lilior. albor. Cheiri, Momordic. Olivar. pingued. Urſæ*, als ook een ſtooving uit *herb. Alth. Malv. Melilot. Meliſſ. flor. Chamomill. ſem. Fœn. græc. Lini* &c. Doch de engheid die ontſtaat door den verharden drek, word door verzachtende clyſteeren en zetpillen geneezen. Beſpeurt men dat het kind ſwak is, zo moet men 't zelfde met in en uitwendige *Analeptica* zoeken te verſterken; maar het doode word of met ſterk dryvende middelen, als *Mili ſolis ſem. Lini* en *Lavendul.* of door goede Chirurgicale *Inſtrumenta* na buiten gedreeven.

PARULIS, een ontſteekinge aan het tand-vleeſch/ met of zonder daar op volgende *Suppuratio.* Hier tegens kan men gebruiken een gorgel-water uit *aqua Roſarum, flor. Sambuc. Plantag. Prunell. ſp. flor. Sambuc. tinct. Odontalgic. aq. Theriacal. Nitr. depurat. electuar. diaſcord.* &c.

PASMA, DIAPASMA, CATAPASMA, zyn Tytelen van genees-middelen, die als poejer of ſtof-meel ingeſtrooit worden; een ſtrooi-poejer.

PASSER, een Mosch/ is een overal bekende vogel; van dezelve word 't bloed, en de herzenen aangepreezen om de Venus-prikkeling te verwekken.

PASSIO, 't Lyden/ is die beweging, of pyne welke iemand door andere toegevoegt word.

PASSIO COLICA, kolyk-pyn / Zie *Colica.*

HYPOCHONDRIACA, milt-zucht / Zie *Hypochondriacum malum.*

HYSTERICA, Moeder-plaag/ Zie *Hyſterica paſſio.*

Passio Iliaca, de Darm-jigt / Zie *Ileus.*

Passulæ majores, groote Rozynen } Zie *Vitis.*
minores, Korenten

Solutivæ, *Laxeerende Korenten* / deze worden in verſcheide Apotheeken gevonden, en aldus gemaakt: ℞. *Aq. Endiv.* ℔iij ß. weekt daarin *fol. Sennæ f. Stip.* groflyk *gepulveriſeert* ℥iv. *Cinamom. acut. Zingib. alb. â* ℥jß. den tyd van acht uuren, laat het zachjes opkooken en pers 't door. By de *colatur* doe gezuiverde en van de korrelkens bevryde *Zibebæ*, zommige neemen Rozynen ℔j. *Sacchar. alb.* ℥iv. laat alles te zaam wederom eenige keeren op koken.

Passulatum, is een Form van een genees-middel, 't welk uit 't merg van de gekookte en doorgeſlaagene Korenten beſtaat, 't behoort mede onder de *Electuaria.*

Pasta, een deeg tot de *Veſicatoria.*

Pasta contrayervæ, is een gift wederſtaand genees-middel, 't zelfde word van *BOCCON* in zyne Curieuſe Aanmerkingen over deze en geene natuurlyke dingen *p. m.* 360. aldus beſchreeven:

℞. *Lapid. Bezoardic. orient.* ℥ij.
occident. ℥vj.
Rad. contrayerv. orient. ℥iv.
Raſur. Eboris ℥jj.
Terræ ſigillat.
Bol. armen. â ℥j.
Ambr. gryſ. gr. iv.
Moſch. gr. ij.

Met *mucilag. gum. Tragacanth.* in *aqua Roſar.* of *citri geſolveert f. Paſta*: de *doſis* daarvan zyn gr. xx. tot xxx.

Pasta regia, is een zekere deeg, die uit 't merg der dieren, of uit de voedzel gevende deelen en zaaden, als Amandelen, pyn-boom zaad, piſtadjen met zuiker gemengt beſtaat.

Pastillum, Zie *Pomambræ.* Zomtyds worden hier door ook verſtaan *trochiſci*, waarvan in 't vervolg te zien is.

Pastinaca Domestica, Pinxternaakel / Witte wortelen / Paſtinaaken / Pinſternakelen / worden in de hooven voortgeteelt; het zaad opent de maandſtonden, dryft den ſteen, en 't is een uitneemend middel tegens 't opſtygen der moeder.

Pastinaca Sylvestris, Daucus Germanicus, Nidus avis, wilde Pinſternaakelen / Vogel-neſt / groeit in 't veld op ſteenachtige plaatzen; bloeit in de maanden Julius, en Auguſtus; het zaad dryft de maandſtonden, de pis, de vrucht, misdragt, en den ſteen, 't verdeelt de winden, wederſtaat 't vergift, opent de opſtoppingen der lever, milt en de andere ingewanden.

Patella, Zie *Os molæ.*

Pater ignis, Zie *Aurum.*

Pathema, lyding / beweginge des gemoeds / of tegennatuurlyke toeval waardoor ons lichaam aangetaſt word.

Patheticus, Zie *Nervi Pathetici.*

Pathognomonicum, een eigen kenteeken / dus word genoemt 't eigen ken-teeken eener ziekte, waar door 't wezen derzelver aangetoont word, en dat van 't begin tot 't einde duurt.

Pathologia, 't verhaal der ongezondheid / is dat gedeelte der Genees-kunde, (of het tweede deel tot de inleidinge der Genees-kunde) 't welk de ziekten leert onderzoeken, en derzelfde toevallen en oorzaaken verklaaren: 't word ook *Noſologia* genoemt.

Pathos, is 't zelfde als *Pathema.*

Patientia, Lydzaamheid / geduldig iets verdragen / zulks is den Lyderen zeer hoog noodig: *doch 't is een kruid 't welk* (zo als men ſchertzender wyze zegt) *niet in een yders hof groeit*: men merkt aan dat het gedult zomtyds meer, als de Genees-middelen uitwerkt; hierom word niet qualyk gedaan, als dezelve tegens de jigt aangepreezen word, op de volgende wyze:

Geduldig zynde ook daar by een weinig ſchreijen,
Zyn tegens 't Podagra, de beſte Artzenijen.

Pavana lignum, Zie *Lignum Pavana.*

Pavo, een Paauw / is een welbekende fraaije vogel: waarvan in de Apotheeken bekend is, *Stercus. Pavonis*, de Paauwen-drek.

Pavor, de ſchrik / ontſteldheid / de vreeſ /. is dikwils de hooft oorzaak van veele ziektens, als van de Roos; beroertheid, vallende ziekte, ja zelfs van de Peſt, en wel zo dat de beruchte *RIVINUS* de ontſteltheid voor de naaſte oorzaak van de Peſt houd, gelyk als uit zyne fraaije verhandelinge *de Peſte* blykt.

Pavor in Somno, het ſchrikken in de ſlaap / is byna eene gemeene ziekte by jonge kinderen, ze word van de oude vrouwtjes

jes met recht gehouden voor een voorlooper der vallende ziekte; ten aanzien van deze is 't een gevaarlyk toeval, die dikwils de kinderen tegens verwachtinge weg ſleept. De oorzaaken dezer ziekte zyn veelderley, doch de gemeenſte worden gehouden te zyn een ſcherp zuur het welk in de zwakke maagen der kinderen is, pyn in 't lichaam en moejelyk tanden.

In de geneezinge moet men de oorzaaken gaade ſlaan, hierom zyn de *abſorbentia* dienſtig als 'er een *Acidum* zondigt, doch dusdanig, dat ze met *Antepileptica* vermengd worden, als *Corall. rubr. præp. Mater perlar. Lap. Cancror. C. C. uſt. Unicorn. foſſil.* en *marin. cryſtall. montan. terra ſigillat. pulv. Bezoardic. ſennert. Mich. ſpecific. Cephalic. pulv. Pueror. Cinnabar. Antimon.* en *Nativ. raſur. Ungul. Alcis, cornu Rinocerot. ſem. Aniſi, Pæon. Succin. præparat. Sulphur. Lycopodii* &c. by voorb.

℞. *Pulv. dent. Hippopotam.* ℨj.
Cran. Human.
Lapid. cancror.
ſmaragd.
Corall. rubr. præp. ā *gr.* xvj.
Sulph. Lycopod. ℈ß.
F. pulvis S.

Byzonder Kinder poejer.

Of ook een Amandel-melk, by voorb.

℞. *Sem. Pæon.* ℥ß.
Aniſi.
Aquileg. ā ℥ij.
cum
Aq. Fœnicul.
Pæon. ana q. ſ.
F. Emulſio cui adde
Succin. præp.
Unicorn. marin. ā *gr.* xv.
D. S.

Byzondere Amandel-melk.

En even deze aangehaalde middelen zyn ook dienſtig, als 't ongemak ontſtaat uit pyne in het lichaam, voornamentlyk als men daar noch by doet *Theriac. ol. Aniſi, Macis*, &c. Of men kan ook *Mixtuuren* en dranken voorſchryven: uit *Aq. deſt. Aniſi, Fœnicul. flor. Pæon. Menth. Chamomill. Ceraſor. nigror. Scorzoner. liq. C. C. ſuccinat. ſp. ſal. Ammoniaci eſſent. caſtor. ſyrup. Fœnicul. flor. Pæon.* &c. Tegens 't moejelyke tanden als een oorzaak dezer ziekte word tot 't inwendige gebruik aangepreezen de *tinct. Papav. erratic.* en uitwendig om 't tand-vleeſch te verzachten, *Mucilag. ſem. Cydonior. Pſyllii, rad. Althæa Butyr. ſine ſale rec.* &c.

PECTEN, Zie *Pubes.*

VENERIS, Zie *Chærefolium Aciculatum.*

PECTINÆUS, betekend by *RIOLANUS* de Spier die aan de te zaamvoeging des ſchaam-beens beneffens 't kraak-been voorkomt.

PECTORALIA, **borſt-middelen** / Zie *Bechica.*

PECTORALIS, Zie *Muſculus Pectoralis.*

PECTUS, **de Borſt** / is 't voorſte deel van de rug, of de middelſte holligheid, ze beſtaat uit de buitenſte en inwendige deelen van binnen is ze overal met 't Ribbe-vlies bekleed en van buiten met de huid, 't vet en de Spieren.

PEDICULATIO, PEDICULARIS AFFECTUS, MORBUS PHTHIRIASIS, **de Luize-ziekte** / is een ziekte die meerder is by kinderen en jongelingen als by oude perzoonen, het is even eens als of die geene die dezelve hebben, met Luizen bezaait zyn. De oorzaak van deze ziekte word van *HARVÆUS, REDIUS* en meer andere gehouden te zyn een wormzaad 't welk op 't hooft en meer andere deelen des lichaams gedraagen en aldaar uitgebroeit word. Hiertegen worden zo wel om te *preſerveeren* als ook om te geneezen veelderley middelen aangepreezen; tot 't inwendige gebruik een *Mercuriaal* purgeer-middel by voorb. voor een kind van 6. of 7. jaren:

℞. *Pulv. rad. Jalapp. gr.* vij.
Merc. dulc. gr. iij.
Antimon. diaphoret. gr. ij.
Syrup. de Cichor. c. Rhabarb. q. ſ.
Miſce.

Hierby moeten de klederen gezuivert en dikwils ſchoone hembden aangetrokken worden, dan kan men dezelve dooden als men een zakjen met Saffraan onder de Oxelen of Kampher aan den hals hangt, of dat men de hembden in zout of zee-water waſcht; of men gebruike een *Decoct.* uit *baccar. Laur. Tamariſc. fol. Lavendul. Scord. ſem. Staphid. agr.* en *Allium*, of men *infundeere* deze *ingredienten* maar in *Spiritus Vini* en waſſche daarmede 't hooft of die plaats alwaar de Luizen broejen; of men gebruike een *unguent.* uit *ol. Laurin. Hellebor. alb. flor. ſulphuris, ol. Spicæ* en *ſem. Staphid. agr.* als ook *ſucc. expreſſ. Tabaci.* Of

℞. *Ol. deſt. Nicotian.*
Spicæ ā ℈ij.
Pulv. Coccul. d. Lev.
Rad. Hellebor. alb.
Aloës hepatic. ā ℈j.
Merc. præcip. alb. gr. xvj.
Ung. de Pomis q. ſ.
Fiat unguentum S.
Luize Salf.

De allerſchielykſte middelen zyn de *Mercurialia* als *Merc. viv.* in zalven gemengd of in water gekookt, een *Mercuriale* gordel of *Merc. præcip. alb.* in *aq. Flor. perſicor.* geinfundeert.

PEDILUVIUM, een Voet-bad / 't zelfde word gemaakt uit verſcheide kruiden na yders goed vinden, waar toe 't zelfde moet gebruikt worden; gemeenlyk worden daar toe gebruikt *flor. Nymph. Chamomill. Papav. fol. Malv. Parietar. bacc. Juniper.* &c. die in water gekookt worden.

PEDITIO, Zie *Epilepſia.*

PEDIUM, TARSUS, de Voor-voet / beſtaat uit zeven beenderen, als uit de koot, 't hiel-been, 't ſcheep-been, het Taarling-been en drie ongenaamde beenderen.

PEDRA DEL PORCO, in 't Italiaans; maar in 't Latyn LAPIS HISTRICINIUS, LAPIS MALACCENSIS, LAPIS PORCINUS, ook PARCAPUS, de Verken-ſteen / is een koſtbaare ſteen die voor weinig jaaren allereerſt van de Portugeeſen uit Ooſt-Indiën na Amſterdam gebracht wierd; deze ſteen is zo groot als een hazel-noot, van verſcheide gedaante en koleur, doch gemeenlyk is hy lever-verwig of wit groenachtig, glat als zeep in 't aanraaken, doch hy heeft eenige lidteekens. Hy word gebracht van *Pam* uit het Koningryk *Malakka*, alwaar hy in de ſtekel-verkens gevonden word. Doch deze ſteen word maar in zeer weinige gevonden, en wel maar in die geene die ziek zyn, en hierom is hy ook zeer koſtbaar. De echte ſteen is zeer bitter, ja zelfs zodanig, dat zommige zeggen, dat men deſzelfs bitterheid op de rug der hand proeven kan, als men ze een tydlang in de vlakte derzelve houd; welke bitterheid hy van de gal-blaas' en van de gal zelfs waarin hy voortgeteelt word, aangenoomen heeft. Hy beſtaat uit dunne ſchillen en vliezen, waarvan 't eene over 't andere gegroeit is, gelyk anders de *Bezoar* ſteenen zyn, en als hy noch niet gebruikt geworden is, is hy met een teerder vlies overtrokkken; even eens als of 't daarom gelymt is, 't welk als men denzelven weekt, zich daarvan ſcheid. Hy heeft een ſweet en gift-dryvende kracht, hy is dienſtig tegens 't kolyk, ſwarte gal, beroertheid, en vallende ziekte, hy breekt den ſteen en geneeſt 't *Podagra* als ook veelderley koortzen; men gebruikt denzelven *in infuſio* of ook van 5. of 6. gr. in een poejer.

PEDUNCULI CEREBELLI, de Voeten der achter Herzenen / zyn de twee uitſteekzelen die aan de kleine herzenen op zyden van 't lange merg hangen; by yder van dezelve worden ook drie byzondere uitſteekzelen beſpeurt.

PELICANATIO CHYMICA, is 't zelfde als *Circulatio Chymica*, Ziet daarvan op zyn behoorlyke plaats.

PELICANUS, een Pelikaan / is (1) een Chirurgicaal Inſtrument / om de bedorvene tanden uit te trekken (2) betekend 't een Circuleer of omdryf-glas.

PELLIS, een Vel of Huid / die noch ruig en met hairen bedekt is.

PELVIS, 't bekken / dus word genoemt de groote holligheid tuſſchen de twee ongenoemde beenderen en het heilig-been, hierin is geleegen de water blaas', de endel-darm en by de vrouwen de baar-moeder. Ook word de inwendige holligheid in de nieren alwaar de pis-leiders beginnen, aan de uitgeholde rand, die met 't uitgeſpannen vlies van de pis-weg omkleed is, 't bekken genoemt.

PELVIS AURIUM, Zie *Cochlea.*

PEMPHINX, Zie *Eſſere.*

PENETRANTIA, doordringende middelen / hier door worden gemeenlyk verſtaan de *Spirituoſa*, deze zyn onder haar behoorlyken Tytel na te zien.

PENICILLUS, betekend zo veel als TURUNDA, een Wiek / en behoort mede onder de *Inſtrumenta Chirurgica.*

PENIDIUM, is de bynaam des Zuikers, en betekend den door 't wit van een Ey *geclarificeerden* en met het fynſte meel beſtrooide en tot de rechte gedaante gebrachte zuiker.

PENIS, CAULIS, COLES, FASCINUS VIRILIS, MEMBRUM GENITALE en VIRILE, SCAPUS, VERETRUM, VIRGA, Het mannelyke-lid / de mannelyke-Roede / (*a*) is dat lang-achtige deel 't welk

(*a*) Noch veel andere naamen zyn 'er aan de man-

welk zich van vooren over de zak uitſtrekt waar door de pis gelaaten, en waar meede 't werk der liefde uitgevoert word. Het getal, uitwendige gedaante en zitplaats is aan een yder bekend; doch deſzelfs groote kan wegens veele veranderinge der perzoonen en der tyd niet zo naauwkeurig beſchreeven worden; zyn gemeene bekleedzelen zyn de boven-huid, de huid en het vleeſch-achtige vlies. De binnenſte en eigenſte deelen zyn 't ſpongieus' weezen, de pis-weg, de aaker, het toomken, of de opſchortende band, de ſpieren en de vaaten; Het is met geen vet voorzien, op dat de beweeginge en gevoeligheid zo veel te ſterker zyn zoude.

PENIS CEREBRI, zo word ook van zommige genoemt de *Glandula Pinealis.*

PENIS MULIEBRIS, Zie *Clitoris.*

PENTAPHYLLUM, Zie *Quinquefolium.*

PEPASMUS, de rypinge / Zie *Maturantia.*

PEPSIS, de natuurlyke veranderinge der ſpyze in een *Chylus* en dan uit de chyl in bloed, Zie *Chylificatio.*

PEPTICA, zo worden genoemt die middelen, die de verteeringen helpen bevorderen, als *Galang. Cinnamom. Calam. aromat. Zedoar. Zingiber. ſem. Aniſi, Fœnicul. Coriandr. Nux Moſchat.* &c.

PERCA, een Baars / hiervan heeft men twederley zoorten: de eene word genoemt MARINA Zee baars / en de andere FLUVIATILIS Rivier Baars. Het zyn beide goede Viſchen tot ſpyze. In de Apotheeken worden aangehouden de *Lapides Percarum Baars-ſteenen*, waarvan twee in yder kop zitten. Ze worden met nuttigheid in veelderhande toevallen gebruikt.

PERCONSENSUM, Zie *Conſenſus.*

PERCOLATIO, Zie *Colatio.*

(*) PERDESCENSUM DESTILLATIO, Zie *Deſtillatio.*

PERDICALIA, Zie *Parietaria.*

PERDIX, een Veld-hoen / Patrys / is een welbekende Voogel, waarvan de vederen tegens de moeder-plaag om te rooken gebruikt worden.

PERELLE, is een grysachtige aarde, wordende tot de maakinge van 't lak-moes gebruikt.

mannelyke roede van verſcheide zo Griekſche als Latynſche Schryveren gegeven; doch deze zyn alle te zien in BLANCARDI *Lexicon Medicum* onder den Tytel PENIS.

PERFOLIATA, deur-waſch / deur-blad / groeit op 't veld en in de Wylanden, bloeit in de maand Juny. De blaaden en het zaad zyn zo wel in-als-uitwendig dienſtig in wonden, oude ſweeren, been-breuken, darm en navel-breuken, krop-geſwellen, en pees-knoopen.

PERFORANTES } Zoek onder de Tytel
PERFORATI } *Muſculus.*

PERFORATA, zo word genoemt *de Hypericum.*

PERFORATIO, een Doorbooringe / daar door word verſtaan yder Chirurgicaale *Operatio*, waar door een gat gemaakt word; doch meeſt word daar door verſtaan de Trepaneeringe.

PERIAMMA } Zie *Amuletum.*
PERIAPTUM }

PERICARDIUM, INVOLUCRUM en BURSA-CORDIS, het Herte-bel / het Herte-zakjen / is een vlies waar door 't hert by naa onmiddel-baar als een zak omflooten word. Het beſtaat uit twee dunne vliezen, van welke het binnenſte zyn beginzel ſchynt te hebben, van 't vliesjen, 't welk de algemeene vaaten van het hert omkleed, doch het buitenſte heeft zyn beginzel van 't middel-ſchot, zyn gebruik is om het hert als een muur te omkleeden; het heeft ook een vocht in zich, 't welk genoemt word de vocht van het Herte-zakjen / zynde het een weinig zout en eenigzints roodachtig. Deze vocht is dienſtig om 't herte te bevochtigen en glad en glibberig te maaken, op dat zich 't zelfde zo veel te gemakkelyker zoude kunnen beweegen.

PERICARPIUM, word aan de vruchten genoemt dat geene 't welk de vrucht, of 't zaad omringt.

PERICARPIA worden ook genoemt die genees-middelen, die men op de pols bind: deze zyn gemeenlyk *Acetum roſar. Violac. Rutac. Bezoardic. Lilior. Convallior. aqua Apoplectic. Epileptic. Carfuncul. Vitæ Matth. Balſam. Embryon.* &c. in deze en diergelyke word een doekjen nat gemaakt, drie of vier dubbel te zaam gevouwen en op de pols gebonden.

PERICLYMENTUM VULGARE, Zie *Caprifolium.*

PERICRANIUM, het pan-vlies / is het dunne vlies 't welk onmiddelyk de herzen-pan bekleed. Dit vlies bekleed de herzen-pan niet overal onmiddelyk; maar 't word op die plaats daar 't de ſlaapen niet

bekleed over de ſlaap-Spieren verſpreid.

PERIGUEUR, is een Mineraal by de Franſchen aldus genoemt, het beſtaat uit een ſwarte en zeer witte ſteen, die niet gemakkelyk kan geſtampt worden, hy komt uit *Dauphine* en Engeland, en word van de Potte-bakkers gebruikt.

PERINÆUM, de Bil-naad / de Naad-ſleuf / tuſſchen den zak en den aars ; Zie ook *Interfœmineum.*

PERINÆI RUPTURA, de ſcheuringe der Ruimte tuſſchen de ſchamelheid en den aars by de vrouwen / deze geſchied by de eerſt baarende het zy om de engte der weegen, of uit oorzaak van een harde baaringe, of door de grootheid van 't kind. Dit ongemak geſchied of verſch of 't is veroudert, zo dat de ſcheur al een lid-teeken gemaakt heeft. De ſcheuringe noch verſch zynde, moet de wonde met 't warme *decoctum pruni ſylveſtr.* waarin *Rob. Acaciæ geſolveert*, uitgewaſſchen worden, alsdan moet de hegtinge het zy met een naald, of door een hegt-plaaſter gedaan worden, daarna is zeer goet te gebruiken *pulv. rad. conſolid. maj.* gemengd met *alb. ovi.* Andere geneezen deze wonden met een *Cataplaſma* uit *decoct. rad. conſolid. maj.* en *herb. verbaſc.* gemaakt. Andere gebruiken den *balſam. Sulphuris* of *peruvian.* 't zy alleen of met *vitell. Ovi*, of *ol. Hyperic.* of *Momordic.* vermengd. De beſte wyze is die geene die ons aan de hand gegeven word door *TIMÆUS VAN GULDENKLEE in Caſ. Medic. Lib. IV. Caſ. XXXI. pag.* 231. alwaar zyn Ed. aantoont, hoe dat hy alleen door een lym zonder wond-balzem deze ſcheur heel gelukkig geneezen heeft; de Beſchryvinge is als volgt:

℞. *Pulv. rad. conſolid. maj.* ℥ij.
Bol. Armen.
Farin. Volat.
Maſtich.
Pomphol.
Sanguin. dracon.
Sarcocoll. á ℨj.
Met *Reſin. Pini* en *albumin. Ovi. q. ſ.* gemengd.
F. Gluten.

PERINYCTIDES, betekend zo veel als PAPULÆ, PUSTULÆ, Ziet daarvan op zyn behoorlyke plaats.

PERIODUS MORBORUM, de omkring / of loop-kring der ziekten / betekend by de afwiſſelende ziekten die tyd, dewelke in een vermeerdering en ook naalatinge beſtaat.

PERIODUS SANGUINIS, de omloop des bloeds / Zie *Circulatio.*

PERIOSTIUM (*a*) het been-vlies / is een vlies-achtig dun en zeer gevoelig vlies, het omkleed alle beenderen behalven de toonen, dit vlies is 't dat zomtyds pyn veroorzaakt.

PERIPHERIA, de omtrek des lichaams of van eenig ander ingewand.

PERIPHIMOSIS, Zie *Phimoſis.*

PERIPNEUMONIA, de ontſtekinge der longe / is een ziekte die vergezelſchapt is, met een hevige koorts, moejelyke ademhaalinge, hoeſten, en pyn. De oorzaken als ook de geneezinge koomen met de Pleuris overeen, en kunnen aldaar na gezien worden.

PERISTALTICUS MOTUS, nederwaarts-drukkende beweeginge / ingewands-beweeginge / worm-wyze beweeginge / word door de Ontleed-kunde in levende dieren aangetoond, ze geſchied van de linkere mond der maag tot aan de rechtere, en zo voorts door alle darmen. Deze beweeginge word in de maag van 't tweede vlies veroorzaakt, want deſzelfs vezel-draaden worden door de te zaam-krimpinge korter, en maaken aldus de binnenſte ruimte van de maag enger.

PERISYSTOLE, de ſtil-ſtand van het hert in de Pols-ſlag; of deze in gezonde lichaamen gevonden word, zulks word in twyffel getrokken, want men kan dezelve noit gewaar worden.

PERISTROMATA, de bedden of eerder de deekens / die men de lyderen onder legt; of waar mede men denzelven toedekt; als ook de vliezen waarmede de ingewanden omwonden worden; in 't byzonder word van zommige hier door verſtaan het klierachtige vlies der darmen.

PERITONÆUM, de Penszak / deze is een dun, week en zacht vlies, dat alle deelen die in de onderſte buik gelegen zyn omſluit, het komt in lengte en breedte met het onder-lichaam overeen; het is over al dubbel, boven alwaar het aan het middelrift vaſt gegroeit is, word het doorboort, van beneeden loopen door deszelfs eene blad de Endel-darm, de ſcheede der baarmoeder, of by de mannen de pis-ſchaft, van

(*a*) En PERIOSTEUM.

van vooren word 't van de navel doorboort. Zyn gebruik is dat 't de ingewanden des onderbuiks te zaam houde.

PERITONÆI PROCESSUS, Zie *Proceſſus*.

PERITTOMA, het overblyfzel der ziekten.

PERIZOMA, een gordel of Breuk-band/ word meede onder de Chirurgicale Inſtrumenten getelt.

PERLÆ, Zie *Margaritæ*.

PERNIO, PERNIONES, kak-hielen/ winter-hielen/ winter-builen/ bevroozne-leeden/ dus worden die beleedigde deelen genoemt, die by winters-tyd van de koude aangetaſt zyn. Men word deze builen gewaar aan de voeten, handen, Neuze, en ooren door roodachtigheid, jeukte, en dikwils ook met pyn en verſweeringen. De uitwendige oorzaak hiervan is de koude, die het bloed op veele plaatzen te zaam dryft, waar door het aangetaſte deel eerſt te zaam getrokken, en daarna zeer verzwakt word, zo dat 't aan de toevloejende zappen geen tegenſtand bieden kan. Tot de geneezinge worden vereiſcht inwendige ſweet-dryvende middelen, als *Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *martial. antibect. Poter. ſpecific. cephalic. lap. Cancror. ſangu. Hirci, Myrrh. flor. Sulphuris, ſp. Corn. Cerv. ſangu. Human. Salis Ammoniac. Tinct. Bezoardic.* &c. maar uitwendig pryſt *CELSUS* aan dat men de bevroorne leeden moet ſteeken in warm raapen zap, doch dit is niet goet, om dat alle warme dingen ſchadelyk zyn, want zy veroorzaaken zeer ſchielyk pyn, ontſtekinge en 't koude vuur. Beter is 't dat men 't bevroorne lid in koud water ſteeke, of met ſneeuw baad; vervolgens zyn dienſtig *Petroleum, ol. deſt. Ceræ, Pini, Terebinth. Succin. Philoſophor. ol. expreſſ. Lini, Rapar. ſp. Vini Camphorat. elixir. Vitæ, ſpirit. Lumbr. terreſtr. liq. Corn. Cerv. ſuccinat. ſp. C. C. ſal. Ammoniac.* of *ſperm. Ceti.* om op een doek te ſtryken en daarop te leggen, of zaffraan met bier tot de dikte van een Syroop gekookt, of ſwarte zeep met 't geel van een Ey in gelyke deelen gemengd, of men gebruike dit middel van *FAUSTIUS* daarop:

℞. *Olei Pini.*
Reſinæ ā ℥j.
miſce.

Of een *Linimentum.* uit *Calc. viv.* en *aq. Salviæ* en *ol. Hyperic.* ℥j. *Juniper. Spicæ ana* ℈ß. of ook een ſtooving uit *Roriſmarin. Abſinth. Salv. ſcord. fol. Nicotian. rad. Bryon. galang. ſem. Cumin. Aniſi, Eruc. Urtic. ſal. Ammoniac.* en *ſal. Tart.* in wyn en *ſp. Vini* gekookt; als ook *Catapláſmata* uit gebraadene raapen gemengt met Jenever en Rooſen oly en Terpentyn, of met ſwavel en gedeſtilleerde azyn. *DOLÆUS* in het tweede deel zyner Werken *Lib. VII. cap. v. p.* 770. pryſt dit volgende aan:

℞. *Olei olivar. opt.* ℔iiß.
Butyr. rec. ℥vj.
Reſin. Pini ℥iij.
Medull. vitul. Bovin. ℥iv.
Ceræ ℥iiß.
Solveer alles op een zacht vuur, en doe daarby.
Sal. Saturn. ℥j.
Olei Petræ q. ſ.
miſce.

Hiermede moeten dikwils de bevroorne leeden warm geſmeert worden. Indien men meerder vertrouwen op een Vorſt-plaaſter heeft zo geeft ons *DOLÆUS* op de zo even genoemde plaats dit volgende aan de hand:

℞. *Picis.*
Reſinæ ā ℔ß.
Olibani ℥ß.
Axung. Bovis.
Ovis ā ℥iij.
Olei Lini.
Olivar. ā ℔ß.
Ceræ ℥v.
Cinnabar. nat. ℥ß.
Camphor. ℨiij.
Minii ℥j.
F. Emplaſtrum.

Maar komt 'er eindelyk wegens het langzaam aanwenden der middelen een verſweeringe uit voort, zo word geen andere genezings wyze vereiſcht, als de gewoonlyke by andere.

PERONE, Zie *Os canna.*

PERSICA MALUS, Zie *Malus Perſica.*

PERSICARIA, Perſik-kruid/ Bloot-kruid/ is twederley in zoort, het eene is ſcherp en het ander is zacht, het groeit in de grachten en aan ſtil-ſtaande wateren, het bloeit in de maanden *Julius* en *Auguſtus.* Het kruid met de bloemen van 't ſcherpe zyn dienſtig in de pappen en plaaſteren tot de wonden, verſweeringen, fiſtelen, en vyg-wratten, blaauwe-plekken, en heupe pyn, het zap verdryft de oorwormen.

PERVIGILIUM, een al te veel en tegennatuurlyk waaken met traagheid des lichaams en andere toevallen, Zie *Agrypnia.*

PES, de voet / word op twederley wyze aangemerkt (1) voor 't geheele deel van 't onder lichaam tot beneeden, en dit word in *Femur* het *Dye-been*, en in *Tibia*, het *Scheen-been*, en *Pedes* of *de voet zelfs* verdeelt: (2) word 't genoomen voor den voet alleen die in *Tarſum* de *Voor-voet*, *Metatarſum* de *Navoet*, en *Digitus* de *Toonen* verdeelt word.

PES CATI, Zie *Piloſella minor.*

LEONIS, Zie *Alchimilla.*

LEPORINUS, Zie *Lagopus.*

PESSARIUM, PESSULUS, een Zet-pil/ moeder-pil / is een uitwendig Genees-middel, van langte is 't drie of vier dwerſche vingeren lang, het word gebruikt om in de moeder ſcheede te ſteeken, als ook tegens veelderley toevallen: hiertoe worden gebruikt veelderley poejers, zappen, hoonig enz. alzo kan, om de maand-ſtonden te bevorderen dit volgende gemaakt worden:

℞. *Aloes* ℥ß.
Myrrh. ℥ij.
Agaric. alb.
Sem. Nigell. ā ℨß.
Trochiſc. de Myrrh. ℈j.
Succ. Mercurial. vel mell. q. ſ.
F. Peſſarium.

PESTIS, PESTILENTIA, FEBRIS PESTILENTIALIS, de Peſt / beſmettelyke ziekte / is niets anders als een zoort van een zeer quaadaardige en beſmettelyke koorts; deze ziekte word ook ten aanzien van 't *ſubjectum*, van de koortzen niet onderſcheiden; als maar alleen in de toevallen, die hier veele in getal en wel in de hoogſte trap, met heel byzondere verſchynzelen te zaam koomen, als Peſt-Builen, Peſt-koolen, en *Vibices* (*a*), deze zyn de zekere kenteekenen der Peſt. De naaſte oorzaak van de Peſt, is een zeer heevige, heel byzondere en met vreeze des doods vergezelde ſchrik. De geneezinge der Peſt moet aldus zyn, dat ze is ingericht, ten eerſten op de Peſt zelfs, daarna op de toevallen, en eindelyk om te *præſerveeren.* In de geneezinge nu worden zulke middelen gebruikt, die het van de ontſteltheid te zaam geſtolde-bloed *reſolveeren* kunnen, onder deze zyn voornamentlyk de *Terrea* de beſte, als *Lapides Cancrorum Terra ſigillat. Lemn. pulv. pannonic. ruber, pulv. Bezoardic. Mineral. flor. Sulphuris*, *myrrh.* &c. Deze worden met *acet. Rut.* of *Bezoardic.* dikwils ingenoomen en wel met verdubbelinge der *doſis*, waarop het ſweet overvloedig ten voorſchyn koomen zal, en het geſtremde bloed zal daardoor verdeelt, of tot de klieren gebragt worden, waar door *Bubones*, *Builen*, *Carbunculi* of Peſt-koolen, zullen gemaakt worden, ziet hier een Voorbeeld:

℞. *Terræ ſigillat. Lemn.* ℈iv.
Ebor. ſ. ign. ppt.
Pulv. Pannonic. rubr. ā ℈ij.
Rad. carlin.
Contrayerv.
Vincetoxic. ana ℨß.
Antimon. diaphoretic.
Myrrh. opt. ana gr. xxiv.
Fiat. Pulvis. ſ.
Bezoardiſch Peſt-poejer.

De *doſis* daarvan is ℨß. tot ℈ij. in wynruit of *Bezoar-azyn.* Vervolgens worden ook aangepreezen de *Spirituoſa*, *Salia volatilia* en *ſalia Salſa*, als *Mixtura ſimpl. tinct. Bezoardic. Michael. ſp. Corn. Cerv. ſimpl.* en *ſuccinat. ſp. Bezoardic. Buff.* met *aq. deſt.* en *aceta Bezoardica* &c. by voorb.

℞. *Aq. Angelic.*
Carduibened.
Decoct. C. C. c. rad. ſcorzon. ā ℥j.
Liq. Corn. C. ſuccinat.
Tinct. Bezoardic. ana ℨj.
Syr. acetoſit. Citri ℨvj.
F. potio ſ.
Bezoardiſche Sweet-*Mixtuur.*

In overweginge neemende de toevallen, zo koomen voor eerſt in aanmerkinge de Builen, waarvan onder de Tytel *Bubones* kan gezien worden. De koolen gaat men te keer met *Annodyna* en *Refrigerantia* zo 'er pyn by beſpeurt word, als *Fol. Hyoſciam. herb. Parid. Mandragor. Theriac.* &c. *fol. Plantag. flor. Nymph. Lilior. albor. rad. ulmar.* &c. Zomtyds ook door *Suppurantia* en *Conſolidantia*, indien door de Natuur of door de Konſt het ſwarte of doode vleeſch van 't gezonde geſcheiden word, als

(*a*) Ziet de verklaaringe van dit als meer andere woorden, die niet als met een groote Omſchryvinge in 't Duitſch kunnen gebracht worden, en die den Leezer, op de een of ander plaats mochten te voor koomen onder haare Tytelen.

als *rad. Lilior. albor. Alth. Fol. Melilot. Branc. urſin. Violar. unguent. Baſilicum, digeſtiv. Apoſtolor. Balſam. Peruvian. Sulph. Terebintbinat.* &c. Het beſte *præſervativ* tegens de Peſt is een volhardent en aan God opgeoffert Hert, want zonder de Wil des Heeren kan ons niet 't allerminſte wedervaaren; na dit zo is 't zeer goet om 't gemoed te *diverteeren* door een glas wyn, *Eſſentia Ambræ*, *Muſic*, of door een aangenaame *Converſatie*.

Vervolgens gebruikt men ook noch veelderley *Amuleta* of aanhangzelen uit Kaddig-hout, en rookingen van wol, hairen, vederen, *Sabina*, *Ruta*, *Lign. Juniper.* &c. *Tabellæ*, *Tincturæ*, en *Electuaria*, een van deze zoort is 't *Electuarium* van D. *MICHAELIS*, dat hy zo wel om te geneezen als om te *præſerveeren* met groot voordeel gebruikte; de Beſchryvinge daar van is als volgt:

℞. *Specier. Alexipharm.* ℥iß.
Pulv. ſaxonic. ℥ß.
Electuar. de ovo.
Diaſcord.
Mithridat.
Theriac. opt. ā ℥j.
Flor. ſulph. ℥ß.
Camphor. ʒijß.
Ol. Peſtilential. croll. ʒß.
Deſtillat. citri.
ſuccin. ana ℈ij.
Syrup. de ſucc. ſcord. q. ſ.
M. D. S.

Byzonder vergift tegenſtaand' *Electuarium*. De *doſis* daarvan is om te *præſerveeren* ʒß. maar om te geneezen van ʒj. tot ʒjj. hier meede heeft D. *MICHAEL* zeer veele bevryd.

PETASITES, Dakke-blaaden / Peſtilentie-wortel / duitſche *Coſtus* groeit aan de beeken en op vochtige plaatzen, ze bloeit in 't begin van 't Voor-jaar; de wortel dryft de pis, de Maand-ſtonden, 't ſweet, de Pokken, en Mazelen, ze wederſtaat 't vergift, ze is dienſtig tegens de borſt-ziekten, als naauw-borſtigheid, hoeſt, en wormen, de *Præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Extractum*, en *ol. deſtillatum*.

PETECHIÆ, PETICULÆ, PETECHIALIS FEBRIS, PEDICULARIS, PUNCTICULARIS, PURPURATA, Peper-koorn / Bluts-koorts / is een van de allerquaadſte zoort van koortzen, hieronder worden begreepen alle die koortzen, die met hevige en moejelyke toevallen vergezelſchapt zyn, dat is met een ſchielyke krachteloosheid, benauwtheid voor 't hert, onruſtigheid en uitbreekinge van verſcheide plekken, voornamentlyk op de rug, borſt en aan de dye-beenderen. Het algemeene kenteeken dezer koorts zyn de plekken. Maar de oorzaaken daarvan zyn de beweegingen des gemoeds, als vreeze, ſchrik, of eenig geſtremt-bloed, want de natuur dryft zulk een gebrek des bloeds na buiten. Tot de geneezinge moet men alleen gebruiken *Reſolventia*, en *Expellentia*, als *terr. Sigillat. Lemn. Bol. Armen. Antimon. diaphoret. antihect. Poter. Cinnabar. Antimon. Bezoardic. mineral.* met *acet. Theriacal.* van gelyken ook de *volatilia*, als *Mixtur. ſimpl. tinct. Bezoardic. Liq. C. C. ſuccinat. ſp. C. C. ſuccinat. ſp. C. C. eſſentificat.* &c. by voorb.

℞. *Antimon. diaphoret.* ʒj.
Corn. Cerv. S. ign. ppt.
Myrrhæ ā ℈j.
Cinnab. Antimon. gr. xv.
F. Pulv. S.
Sweet-dryvende poejer.

Of

℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
Scordii ana ℥j.
Cordial. Herc. Sax.
Gelat. Corn. Cerv. ā ℥ß.
Specific. Cephalic.
Antim. diaphoret. ana ℈ij.
Syr. fumar. q. ſ.
F. Mixt. S.
Sweet *Mixtuur*.

Als op deze wyze de plekken uitgedreeven zyn, zo moet men wel zorge draagen dat dezelve niet wederom na binnen ſlaan, dit nu werkt men uit door 't geduurige gebruik der *Expellentia*, en men moet daar by wel zorge draagen, dat 't lichaam niet verkoude; men moet ook meiden het verwiſſelen der ſchoone laakens en hembden, het koude drinken, en de ontſteltheeden. Doch zo zy al ingeſlaagen zyn, kunnen ze wederom uitgedreeven worden door *diaphoretica*, *volatilia*, by voorb.

℞. *Antim. diaphoret.*
Flor. ſulph. ā ʒj.
Sal. vol. Corn. C. gr. ix.
F. pulv. S.
Sweet-poejer.

PETIA, het lynwaat, of doekjen, waar uit de in de Apotheek gebruikelyke zakjens gemaakt worden.

PETICULÆ, Zie *Petechiæ.*

PETIGO, Zie *Lichen.*

PETRÆLEON, PETROLEUM, ſteen-oly / welc uit de Rotzen en klippen, ze vloeit daarvan daan op de wellen en ſpring-bronnen, men vind deze niet alleen in Italiën en Sicilien; maar ook in Beijeren, en en in de Elſas. Doch 't meeſte ſteen-oly komt uit de Provintie Languedoc van Vrankryk, alwaar 't by een dorp *Gabian* genoemt, alle weeken vergadert word; dit oly is van een middelmatige dikte, van een doordringenden reuk en ſwarte coleur; hierom word 't ook *oleum Petræ nigrum* genoemt; hieruit nu blykt dat men het in onze Apotheeken zeldzaam vind; want het gemeene *oleum Petræ rubrum*, de *roode ſteen-oly* is gemeenlyk vermengd, doch 't *oleum Petræ album* of *witte ſteen-oly* is een zoort van *Naphta.* Het gemeene ſteen-oly is 't *Panaceum* van alle Mark-ſchreeuwers. Men ordonneert dit oly om zyn doordringende hette niet om inwendig te gebruiken, alſchoon zommige x. tot xv. droppels tegens de opgeſtopte maand-ſtonden, voor een zeker middel houden; 't word ook op boom-wol gegooten, en tegens de tand-pyn in de holle kiezen geſtooken; uitwendig word 't zelfde gebruikt tegens alle Nieren en lede-ziekten, als bevingen, verlamtheid, beroertheeden enz. als ook tegens de bevroorne-leeden, het dryft ook de pis, en den ſteen, voornamentlyk als 't met Scorpioen oly gemengt word.

PETROSELINUM HORTENSE, Zie *Apium.*

MACEDONICUM, Zie *Apium Macedonicum.*

PETROSUM OS, Zie *Oſſa Lapidoſa.*

PETUM, Zie *Tabacum.*

PEUCEDANUM, FOENICULUM PORCINUM, Solfer-wortel / Verkens-Venkel; groeit op ſchaduwachtige bergen, ze bloeit in de maand July; de wortel dryft de pis, breekt den ſteen, ze is goet voor de borſt milt en wonden, ze doet 't vleeſch groejen, uitwendig is ze dienſtig tegens oude ſweeren, breuken, opſtyginge der moeder en tand-pyn.

PEZETTA RUBRA, Blanket-lapkens / Roode-pezetten / deze zyn 't zuiverſte lynwaat dat met Cochinelle wel geverwt is. De beſte worden van Konſtantinopolen gebracht, ze zyn hoog van verw, en als ze goet zyn zo geven ze een fraaje roode coleur van haar. De vrouwelyke ſexe gebruikt dezelve om te blanketten. Men verwt anders ook daarmeede allerley confituuren en *Aquæ vitæ.*

PHÆNIGMUS, PHOENIGMOS, SYMPASMA, is een genees-middel 't welk eenige rodigheid op de huid maakt.

PHAGEDÆNA, betekend dikwils een yder rondom zich vretende verſweeringe, die anders ook genoemt word *Ulcus Chironium* of *Telephium.* Doch zomtyds betekend 't ook een diep invreetende verſweeringe, die allengskens meerder om zich vreet.

PHALAGA, word van *BASILIUS VALENTINUS* genoemt een middel tegens alle inwendige gebreeken.

PHALANGOSIS, dus word dit toeval genoemt, als aan 't onderſte of bovenſte oog-lid eene dubbele ryge hairen groeit.

PHALANX, word genoemt een order / een gelederinge der Soldaaten, en ſlag-order. Maar in de Ontleed-kunde worden *Phalanges* genoemt de geledingen der been-deren aan de vingeren.

PHANTASIA, de verbeeldinge / of de verbeeldende - kracht / de Inbeeldinge / is een van de drie inwendige zinnen, ze beſtaat hierin, dat ze uit de te zamenhang van de voorige begrepene denkbeelden nieuwe verdicht.

PHARMACEUTICA, PHARMACIA, de Konſt der Apotheeken / Artzeny-bereydinge / Kruid-meng-Konſt / is zodaanige Konſt dewelke leert, de Genees-middelen te verzaamelen, te kiezen, en te bereiden na de voorſchryvinge der Genees-Heeren.

PHARMACOPOEA, PHARMACOLOGIA, de leere of de beſchryvinge van alle Genees-middelen, die in de Apotheeken aangehouden worden.

PHARMACOPOEUS, een Apotheeker / PHARMACOPOLA, APOTHECARIUS, SEPLASIARIUS, is een ervaaren man die zo wel de enkelde als ook de te zaamgeſtelde, de natuurlyke, en raauwe, als ook de *gepræpareerde* Genees-middelen opregt te zaam weet te mengen. Hy word met recht volgens 't bekende versjen genoemt, de rechter-hand des Genees-Heeren:

Dextra manus Medici Doctoris Pharmacopœus:
Lævaque Chirurgus jure vocandus erit.

Dat is:

D'Apotheeker word des Docters rechterhand genoemt,
Terwyl de Chirurgyn de s'linker werd genoemt.

PHARMACUM, Zie *Medicamentum.*

PHARMACOCHYMIA, is dat deel der *Chymia*, 't welk leert hoe men de *Chymicalia* zo als 't behoort moet maaken.

PHARMACOPOLIUM, de Apotheek/ is de Werk-plaats waarin de Genees-middelen gereed gemaakt en verkogt worden.

PHARMACOTHECA, een kiſt met allerley laadjes voorzien, waarin men allerley genees-middelen heeft, om in geval van noodzakelykheid te gebruiken. Een huis Apotheek. Aldus kan ook PHARMACOTHECA CAMPESTRIS, een Veld Apotheek/ genoemt worden.

PHARYNGETRUM, word zomtyds voor *Pharynx* en zomtyds voor 't tongenbeen genoomen.

PHARYNGOTOMIA, Zie *Laryngotomia.*

PHARYNX, FAUCES, het Keel-gat/ dit is om dat 't de ſpys en drank in neemen, en na de maag zenden moet met veel ſpieren voorzien, onder dewelke zommige het zelfde openen, en andere die zulks te zaam trekken.

PHASEOLUS, Indiaanſche-boonen / deze worden tot 't blanketzel gebruikt.

PHIOLA, een Fiool / is een Chymiſch vat van glas, hebbende een langen hals en een naauw mond-gat, doch beneeden heeft 't zelfde een wyden buik: dit glas word tot verſcheide werkingen in de *Chymie* gebruikt.

PHILIATER, dus word die geene genoemt die de Genees-kunde bemint, of zich daartoe overgegeven heeft.

PHILONIUM PERSICUM en ROMANUM, zyn zekere en uit verſcheide ingredienten beſtaande *Electuaria*, waarvan de Beſchryvingen zyn als volgt:

PHILONIUM PERSICUM, met en zonder *Euphorbium.*

℞. *Sem. Hyoſciami alb.*
Piper. alb. ā ℥x.
Opii,
Terræ Lem. ana ℥v.
Lapid. Hæmatit.
Croci ana ℥iij ß.
Trochiſc. Ramich.
Euphorb.
Pyrethr.
Caſtor.
Zedoar.
Doronic.
Sp. Ind.
Matr. Perlar. præp.
Succin. opt. ana ℨß.
Camphor. ℈ß.
Mellis deſpumat. ℥xv.
F. Electuarium.

Indien 't *Euphorbium* daaruit gelaaten word, zo word 't genoemt *Philonum Perſicum ſine Euphorbio.*

PHILONIUM ROMANUM, beſtaat uit de volgende *Ingredienten:*

℞. *Piper. alb.*
Sem. Hyoſciam. alb. ana ℥v.
Opii opt. ℥ii ß.
Caſſ. lign.
Cinnamom. elect. ana ℨjß.
Apii,
Euphorbii,
Myrrh. ana ℨj.
Sem. Dauci cret.
Fœnicul.
Petroſelin. Macedonic. ā ℈ij.
Croci opt.
Nard. Indic.
Pyreth.
Zedoar. ana ℈j.
Mellis deſpumat. ℥viij.
F. Electuarium.

PHILTRUM, POCULUM AMATORIUM, een Minnen-drank / 't betekend by zommige Schryveren ook de liefde tuſſchen Man en Vrouw; doch eigentlyk word onder dezen tytel verſtaan die liefde, die te weege gebracht is, door Tovery, Hoeren-liederen, Magiſche Verſen, kuſſingen, ſpys en drank enz. Aangaande de uitwerkinge dezer liefde-dranken, ſtaat aan te merken, dat daar niet altyd de gewenſchte liefde op volgt; maar zeer dikwils een zwaarmoedigheid, Razerny, en dolligheid met beangſtiging van het hert, vermaageringe en trekkinge der leden. Aldus heeft *HENRICUS VAN HEER* in zyn Aanmerkingen aangeteekend 't vermageren door een liefde-drank, zynde op de buitenſte huid een roof gekoomen, waardoor de Lyder genoodzaakt geworden is, om geheele zes weeken te ſtaan. De naaſte oorzaak hiervan is eene in de geeſten ingeprente denkinge tot een buitenſpoorige liefde: of zomtyds een droefgeeſtige verbeeldinge; en zomtyds een woedende. Het is 't zelfde op welke wyze dit denkbeeld te weeg gebracht word, het zy dat 't koome uit enkelde verbeel-

 din-

dinge, of onmiddelbaar door hulp des Duivels, of door woorden, of onmiddelyk door kruiden, ſteenen, ſpeekzel, pis, bloed der maandſtonden enz. In de geneezinge moet men eensdeels acht geven op de naaſte, en anderdeels op de verafgelegene of tweede oorzaak der ziekte. Men neemt de verafgelegene of de tweede oorzaak weg als men het noch in de maag zynde en aldaar onluſt maakende *Philtrum* wegneemt door een goed braak-middel uit *Mercur. vitæ Kegleri*, of *Tart. emetic.* of warme Paarde-pis. De naaſte oorzaak geneeſt men door overreedingen, goede woorden, vermaaningen en ook wel door harde woorden; het ligchaam moet tot de arbeid en ſterke beweegingen aangezet worden, op dat daar door de geeſten van deze dingen afgetrokken worden. Doch deze middelen hebben maar plaats in een gewaand of ingebeeld *Philtrum.*

Doch andere worden 'er vereiſcht by een wezentlyke liefde-drank, gelyk als de reeds aangehaalde braak- en purgeer-middelen, en daarna *Diaphoretica* en *Diuretica*, als *Margaritæ*, *Mater Perlar. Succinum*, *ludus Paracelſi*, *Terra Sigillat. Strigonienſ. Magnes. pulveriſat. Abſinth. ſem.* en *ſucc. rec. Hyperic. Gentian. Aquileg. Vincetoxic. Valerian. Naſturt. aquatic. bacc. Alkekeng. ſem. Cannab. pulv.* en *ſpirit. ſecundin. human. Serpent. lapis Bezoar. Calcul. human. Mixtur. ſimpl. eſſent. Mumiæ*, *Tinct. flor. Hyperic. ſp. theriacal. Camphorat.* by voorb.

℞. *Spirit. Theriacal. campb.* ʒj.
Secundin. human.
Tinct. Hyperic. ana ℈ij.
Eſſent. viperar. ʒß.
M.

Behalven deze zo word ook zeer gepreezen *HARTMANNI Electuarium contra Philtra* het zelfde beſtaat uit de *ſucci Hyperic. Meliſſ. ana* ℥ij. *rad. Vincetoxic.* ℥ß. *Lapid. Magnet.* ʒij. *Mell. deſpumat. q. ſ. F. Electuar.* de *doſis* daarvan is ʒj.

PHIMOSIS, PERIPHIMOSIS, is een gebrek des mannelyken lids, als de voorhuid zo naauw te zaam getrokken is, dat de aaker niet kan ontbloot worden. De oorzaak daarvan is een ſwellinge der voorhuid, in dewelke de aldaar zynde vochtigheeden verſtikken, en dus het kwaad veróorzaaken, zommige hebben dit gebrek uit de geboorte. Tot de geneezinge gebruikt men wel inwendige ſweet-middelen als *antimon. diaphoretic. bezoardic. mineral. Jovial. ſp. Corn. Cerv. Salis Ammoniaci*, *ſal. vol. oleos. decoct. Lignor.* &c. doch zomtyds word de geneezinge ook alleen verkreegen door uitwendige middelen, want deze zyn van een groote nuttigheid, als men maar daar op verdacht is, dat de verſtopte pypjens der voorhuid geopent worden, hiertoe zyn dienſtig *ol. balſam. Peruvian. Balſam. Nervin. ſpirit. Vini camphorat. Lumbricor. terreſtr. matrical. aq. calcis viv. flor. Sambuc. Spermat. Ranar.* by voorb.

℞. *Aq. Calc. viv.* ℥iv.
Sp. vin. Camphorat.
Lumbric. terreſtr.
Martial. ana ℥ß.
M. D. S.

Uitwendig *Lavement.*

Of men gebruike warme melk waarin *flor. Chamomill. Sambuc. Nymph.* &c. gekookt is, of een ſtoovinge uit *Herb. Roriſmarin. Majoran. Salv. flor. Chamomill. Sambuc. Melilot. Verbaſc. ſem. Aniſi*, *Fœnicul. baccar. Laur.* Of

℞. *Mucilag. Sem. Cydonior.*
Fœn. græc.
Pſillii c. aq. ſolan. extr. ana ℥vj.
Crem. lactis ℥ij.
Vitell. ovi Num. j.
F. Foment. S.
Verzachtende ſlym.

Of men gebruike een *Cataplasma* uit *Farin. Fabar.* en *aq. Calc. viv.* als ook *aq. Calc viv.* met *ſaccbar. Saturni* of *merc. dulc.* als ook *ol. Ranar. Sambucin. Chamomill. Aneth. Caſtor. Succin. Spicæ*, *Emplaſtr. vigon. c. Mercur. ſtictic. Crollii* &c.

PHLEBOPALIE, de bewegingen der pols-aderen.

PHLEBORRHAGIA, een openſcheuringe der aderen/ een ader-breuk.

PHLEBOTOMIA, VENÆSECTIO, SANGUINIS MISSIO, ader-latinge/ bloedlatinge; is een Chirurgicale *Operatie*, als door 't lancet een ader geopent, en bloed daaruitgelaaten word. Hier by zyn de volgende waarneemingen gaade te ſlaan. I. De tyd wanneer men laaten zal. Deze worden onderſcheiden in een tyd *van gemakkelykheid* en in een tyd *van noodzakelykheid.* Aangaande de tyd van noodzaakelykheid deze verbind ze aan geen dag of maan: ze lyd ook geen wet: wanneer ymand

ymand van een ſmoorende zinkinge aangetaſt wierde, en men wilde helder weer of den dag van morgen afwagten, zoude dit niet zeer onbetaamelyk zyn? nademaal de ziekte den Lyder in die tyd kan wegrukken; hierom kan in tyd van noot, ten allen tyden en uuren de ader geopent worden. De tyd van gemak is gemeenlyk het Voor-jaar, en het Na-jaar, voornamentlyk in de maand van May als de Rooſen bloejen, om dat alsdan het bloed in een meerdere beweginge geraakt. De dag die hier toe gekooſen word, moet zyn helder, de uur moet zyn 's morgens als 't lichaam al eenigzints in beweging geweeſt is, en dat de omloop des bloeds al in eene meerdere drift gebracht is. Doch altyd moet de latinge 's morgens voor den eeten geſchieden, om dat na 't eeten de *Chylus* met 't bloed noch niet vereenigt is; waar by komt, dat, als na 't eeten de ader geopend word, dat 'er alsdan in plaats van bloed de zuivere *Chylus* te voorſchyn gekomen is. II. De plaats alwaar de ader geopend word: voor en alêer noch de omloop des bloeds bekend was, zo verkoozen de ouden veelderlei aderen, want zy meenden dat yder deel zyn byzondere aderen had: by voorbeeld om het bloed uit 't hoofd te laaten, verkoozen zy de hoofd-ader, in de bruin, de bruin-ader, tegens de milt-ziekte de milt-ader, der lever de *Baſilica*, der Baar-moeder de *Saphæna* &c. Doch tegenswoordig nu den omloop des bloeds bekend is, kan men uit alle aderen die men goetvind een verkiezen, want men is verzekert dat 't bloed van alle deelen door alle aderen gevoert word. Doch gemeenlyk word een plaats gekoozen, daar men dezelve bekwaamlyk kan verbinden te weten in 't gewricht van de arm en 't ſchouder-been, alwaar de zogenoemde *Mediaan*-ader geplaatſt is, doch men kan ook wel den Lyder ten gevalle de een of ander ader neemen om dat zommige van 't gemeen daarop geſtelt zyn, als by voorb. tegens de hooft-pyn kan men neemen de hooft-ader, tegens de milt verſtoppinge de milt-ader enz. de wyze hoe de ader moet gelaaten worden kan het gevoegelykſte door 't zien geleert worden. III. De quantiteit deze is gemeenlyk vyf of ſes *onc.*, en by ſterke en bloed-ryke Perzoonen tot een pond. IV. De *indicatio* of aanwyzinge dat men laaten moet, is noodzakelyk de *Plethora* of *de overtolligheit* des bloeds *en deſſelfs ſtollinge* NB. men moet altyd zien op de krachten des geenen die bloed gelaaten word. De eerſte heeft plaats in ſterke, en de andere in ſwakke lichaamen: doch beide kent men dezelve uit deze volgende (1) uit de vooraſgaande of niet voorafgaande ziekte, (2) uit 't beginzel en voortgang van de tegenswoordige ziekte, (3) uit de beroerte der verrichtingen of bezigheeden (4) uit de ſterke en ſlappe polsſlag, (5) uit de verſcheide levens-wyze, ten (6) uit de ouderdom, en ten (7) uit de ongelykheit van 't Geſlagt. V. De *Contraindicantia*, of dat geene 't welk de latinge verbied, zyn (1.) de ſwakheit des lichaams 't zy in de kindſche Jaren of ouderdom; in de koude Landen laat men zelden ymand die onder de XV. en over de L. of LX. Jaren oud is (*a*) (2) 't onderſcheid van Geſlacht. (3.) de Lichaams geſteltheit. (4.) de Levens-wyze. (5.) 't gebrek van bloed. (6.) moet men op de ziekte acht geven, by voorb. in quaadaardige koortzen is ze niet dienſtig (7.) de *Cacochymiſche* lichaamen kunnen dezelve niet verdraagen, (8.) als ook die geene niet dewelke tot flauwtens geneegen zyn. Ten laatſten moet de ader verbonden worden met een doekjen dat in Azyn nat gemaakt is.

PHLEBOTOMUS, zo word genoemt die geene die de ader opent, als ook 't laat-yzer of de Lançet waarmeede de ader geopent word.

PHLEGMA, ſlym/ ſnot/ ſluimen/ of alle onzuiverheeden die op de een of ander plaats in een taie gedaante uitgeleid wor-

(*a*) Die wel met reeden overweegt, waarom, en in welke gevallen de ader geopent word, zal lichtelyk gewaar worden, dat de bepaalinge der tyden 't zy in den ouderdom of Kindſche Jaaren hieromtrent geen plaats heeft, ten zy dat men aanmerkt die laatinge dewelke uit gemak, uit gewoonte, pleizier, of hoe men dezelve wil noemen gedaan word: en welke reeden is 't doch die ons gebied om aan een Kind van 3. 4. 5. 6. of meer Jaaren, of aan een oud Perzoon van 60. en meerder Jaaren de laatinge te weigeren zo zy met die ziekten overvallen worden, waarin ze noodzakelyk is? na onze gedachten geen die de waare proef kan houden: wy laaten dierhalven de aderlaatinge doen als 't de noodzakelykheit vereiſcht.

worden: In de *Chymia* betekend PHLEGMA, dat eerſte water / dat 't *Principium paſſivum* of lydend-beginzel genoemt word, 't welk in de *deſtillatio* vooraf van de *Spiritus fixis* over-gaat: of 't betekend dat derzelve *werkend-weezen* zeer wel te zaam vereenigd is, gelyk in de Vitriool, Salpeter, Wyn-Steen, Herts-hoorn, Adderen, en niet riekende planten, om dat 't daar in 't geheel vry is, zo kan 't van 't vuur als 't ligtſte zynde gemakkelyk voort gedreeven worden: doch by de *Spiritus volatilia* gaat 't maar op 't laatſt over, om dat alsdan de ligtere ſwavel en vlugge zout-deelen van 't vuur eerſt om hoog gedreeven worden.

PHLEGMAGOGA, ſlym-dryvende middelen / zo worden genoemt die purgeermiddelen die de *Pituita* of de ſlym, voornamentlyk die in de Herzenen afleiden: want zy zyn met vlugge zout-deelen voorzien, die door de natuurlyke warmte lichtelyk na boven gedreeven worden, als zy nu deze ſlymerigheeden dun maaken, laaten zy dezelve door de ordentelyke purgeer-gangen na beneeden vallen. Deze zoort van *Purgantia* zyn

Mercurius dulcis van ℈j. tot ʒß.
Agaricus in Subſtantia ʒj. tot ij.
in infuſio ʒß.
Trochiſcat. gr. vj. tot ℈ß.
Turpethum in Decoct. ʒj. tot iij.
Colycynthis in iufuſ. of *Decoct.* ℈j.
Trochiſc. albandul. in Subſtant. gr. vj.
Extract. trochiſc. Albandl. gr. j. ij.

PHLEGMASIA, een ontſteekinge / Zie *Inflammatio.*

PHLEGMATICUS, dus wórd die geene genoemt die met veel water en taaje ſlym opgevult is.

PHLEGMATORRHAGIA, betekend dat de *Pituita* of de ſlym gedurig eenige daagen uit de Neuze loopt.

PHLEGMONE, PHLEGMONODES, PHLOGOSIS } een ontſteekinge / Zie *Inflammatio.*

PHLYCTÆNÆ, PHLYCTÆNIDES, PHLYCTIDES, IGNIS SYLVESTRIS, Water-puiſten / blaaren / heete-blaaren / zyn kleine jeukte veroorzaakende blaaren, die haar op de huid en tuſſchen de vingeren koomen te plaatzen, en eene witte en etterachtige ſtof in haar hebben; zy koomen ſchielyk en verdwynen ook haaſtig. De oorzaak is een ſcherpe wey die onder de huid geplaatſt is, en door de hette der Zon, of door verhittinge, ſweet, ſterke bewe-ginge enz. na buiten gedreeven word. Men gebruikt hierteegen *Sudorifera* en *Purgantia* uit *Crem. Tartari*, *Scammon. Sulphurat. Pulv.* en *Magiſter. Jalap. Mercur. dulc. Extract. Catholic. Panchymagog. Tinct. Cathartic. C. C. ſ. ign. Antim. diaphoretic. pulv. diaphoretic. Ludovic. Bezoardic. mineral. Cinnabar. Antimonii* &c.

℞. *Eſſent. Lignor.*
Fumar. ana ʒij.
Spirit. Cochlear. ʒj.
M. S.

Bloedzuiverende droppels.

En uitwendig gebruike men *Sp. Sal. Matrical.* of *Aqua Calcis viv.* met *Sal. Saturni*, en met *Camphor. Tutia, Lapid. Cancror. flor. Sulphuris*, *Sal. Tartari*, of een loog van greine-hout aſch, *Mucilag. Sem. Cydonior. Fœn. Græc. Pſyll.* met *Aqua Spermat. Ranar. Extract.* of

℞. *Unguent. Saturnin.* ℥j.
Olei Jaſmin. ʒß.
Merc. præcip. alb. ʒj.
M. D. S.

Is 'er een ontſtekinge by, zo gebruike men 't *Unguentum diapompholig.* met *Camphor.* of 't *Emplaſtrum de Lapid. Calaminar.* met *Camphora.*

PHLYZACION, een water-blaasje op de huid van 't vuur gemaakt.

PHOENIGMUS, Zie *Veſicatorium.*

PHOENIX, betekend by de *Spagyrici* en Goud-maakers haare *Quinta Ignis Eſſentia*, de zo zeer gepreezene *Lapis Philoſophicus.*

PHOSPHORUS, NOCTICULA, een in 't duiſter lichtend lichaam / dit is tweederlei, of natuurlyk, by voorb. blinkende wormen, verrot hout en meer andere dingen; of door konſt gemaakte gelyk als van de *Lapis Bononienſis*, Kryt, Pis, bloed, en veel andere ſwavelachtige dingen. Wanneer zeker Alchymiſt te Hamburg met name *Brand*, in de *Urina laboreerde* om den *Lapis Philoſophorum* daar uit te maaken heeft hy toevalliger wyze dezen *Phoſphorus* Ao. 1669. ontdekt, doch hy heeft deze konſt aan niemand mede gedeelt; maar hy is daar mede geſtorven. Na deſſelfs dood vaarde *KUNCKEL* dezen arbeid aan, en hy heeft denzelven gevonden, doch hy hield dezelve zo verborgen niet als *Brand*; ne maar hy was zo genereus dat hy dezen uitgevondenen *Phoſphorus* aan veele zyner Vrienden bekend maakte. Ao. 1680. verkreeg hem

hem ook *BAYLE* te Londen van den Genees-heer *KRAFFT* uit Dreſden, en hy maakte denzelven bekend in eene Verhandelinge de *Nocticula Aërea* genoemt; daar na is hy ook beſchreeven van een Duiſch Edelman VAN *HOMBERG* eindelyk zyn 'er meerdere gekoomen die denzelven op verſcheide wyzen gemaakt hebben. Onder alle deze hebben wy 't der moeite waard geoordeelt om een *Proceſſus* daarvan aan te haalen: Neemt een goede quantiteit verſché pis, die de Bierdrinkers gelooſt hebben; laat de vochtigheid daarvan in een Aarden bekken over een zacht vuur verrooken, tot ze de dikte van een *Extract* of dikken honig heeft; zet deze ſtof in een Aarden pot in den Kelder, dekt denzelven toe, en laat ze 3. of 4. maanden aldaar ſtaan op dat ze de *Fermentatio* en *Corruptio* ondergaa; neemt dan twee pond van deze *gefermenteerde* ſtof, mengd ze onder noch eens zo veel zand en tot poejer gemaakte *Bolus*: doet dit mengzel in een glaazen *Retort*, legt daarvoor een glaazen ontfanger, wiens hals een weinig lang, en zo groot is dat men 3. of 4. pond water daarin doen kan, verluteer alles wel en maak een klein vuur onder de *Retort*, houd daarmeede twee uuren aan, op dat dezelve allengskens warm worde, en de *Spiritus Urinæ* overgaa, ten laatſten vermeerder het vuur door alle graaden, en maak 't ſterkſte vuur, zo zal 'er een vlug zout en veel ſwarte ſtinkende oly overklimmen; vermeerder 't vuur met de grootſte kracht, zo zullen in de Ontfanger zich witte wolken vertoonen, waarvan zich 't eene deel allengskens na malkander als een geel vliesjen aan de zyden des Ontfangers zet, doch het ander deel valt in de gedaante van een poejer op de grond: men houde met een ſterk vuur 3. uuren lang aan, tot 'er niets meer uit de *Retort* overgaat. Laat deze vaaten heel koud worden, doe ze open en giet water in den Ontfanger, ſchud alles wel om, op dat het geene 't welk zich aan de zyden gezet heeft los raake, giet alles te zaam in een groot glaazen vat, en laat het ſtil ſtaan, zo zal zich 't vlugge zout in 't water oploſſen, de ſtof van de *Phoſphorus* en de oly te gronde vallen: giet 't water hellenderwyze zagjes af, roert de Stof wederom te zaam, en doet ze in een glaazen vat, giet daaronder een weinig water, en zet het in 't zand, maak daaronder een *digereer-vuur* en roer deze Stof met een houten Spatel, zagjes om, zo word de *Phoſphorus* van 't oly los, en valt op de grond. Maak dan daaruit kleine Staafjes terwyl hy noch warm is, ſteek dezelve in een kleine *Matras*, als ze koud geworden zyn, zo neemt ze wederom daaruit, en doet ze in een kleine vleſch die vol met water is, waarin ze behouden worden, want zonder water verdwynen dezelve in rook. Wil men den *Phoſpherus* vloeibaar hebben, zo kneuſt men daarvan een ſtuk, doet 't zelfde in een kolf, en giet daarop *Eſſentia Caryophillorum* zo dat dezelve een vinger breed daarvan bedekt is. Men laat vervolgens het mengzel twee daagen in de miſt *digereeren*, en ſchud 't dikwils om, op dat de Stof zo veel te eerder *gediſſolveert* worde, neemt alsdan de kolf uit de miſt als de Stof ontdaan is, en bewaart dat geene 't welk daarin is, dat een vloejende *Phoſphorus* is: doch deze Stof word niet in 't geheel opgeloſt; maar daar blyft altyd ietwes onder op de bodem zitten. Meerder hiervan kan gezien worden in *Diſputatio de Phoſphoro liquido* in 't licht gegeven door den beroemden *ALBINUS* te Frankfort aan de Ooder in 't Jaar 1688.

PHRENES, Zie *Diaphragma.*

PHRENESIS, PHRENETIASIS, PHRENITIS, een ontſteekinge der vliezen. Hierby word men gewaar een hevige pyn, groote hitte, en eindelyk *Deliria*. Deze ziekte heeft met andere ontſtekingen eenderlei oorzaak en genezinge: doch van *DEODATUS* in *Panth. Hyg. Lib. III.* p. 121. word de *Terrâ Sigillata* hiertegen aangepreezen.

PHRICODES, een bebende Koorts / die met hette en grillinge gevoelt word.

PHTHIRIASIS, de luize ziekte / Zie *Pediculatio.*

PHTHISICUS, die een Teeringe heeft / is iemand die een Teeringe aan de longe heeft.

PHTHISIS, de Teeringe / een Longe-zweer / is een vermaageringe des geheelen lichaams, met een ſluip-koorts, hoeſt, geduurige uitwerpinge van een taje, bloedige, en etterachtige flym. De tekenen daarvan zyn in den beginne een bloedig Speekzel, daarna een ſtinkende-adem, een geduurige Koorts, en eindelyk de vermageringe des geheelen lichaams. De oorzaak daarvan is een bedervinge in 't bloed, 't zy door een langduurige ſtollinge of van een ontſteekinge, of door een verſtoppinge der weegen van een *Pituita*, Kneuzinge,

ge, afknaaginge, ſcherpe zinkingen, geweldig hoeſten, of van een ſcheuringe en wonde der longe. In de genezinge moet men zien dat de ſcherpte van 't bloed getempert worde, en dat de zondigende ſtof uit de longe geleid, de verſweeringe behoorlyk gezuivert, geneezen, en dat als dan de toevallen behoorlyk aangetaſt worden. Om 't eerſte oogmerk te bereiken, zo gebruike men *Corn. Cerv. uſt. Lapid. Cancror. antibect. poter. Mater. Perlar. Oſſ. Sep.* &c. Het tweede voert men uit door *Expectorantia*, als *Veronic. Scabios. Hyſſop. Tuſſilag. Capill. Vener. Marrub. alb. Braſſic. rubr. Rut. Salv. Roſmarin. rad Helen. Angelic. Leveſtic. Imperator. Lign. Guajac. Sem. Aniſ. Fœnicul. Ficus, Sp. Sal. Ammoniac. aniſat. cum. Gummi Ammoniac. Eſſent. Helenii, tinct. Mellis* &c. uit dewelke zommige in de Apotheeken gemaakt, en op veelderlei wyze kunnen voorgeſchreeven worden, als by voorb.

℞. *Lap. Cancror. præp.*
Antibect. Poter. ā ℈ij.
Corall. rubr. præp.
Margarit. præp. ana ʒß.
Flor. Benzoës.
Pulv. anodyn. ana ℈j.
Sacchar. Cand. alb. ad pond. omn.
M. D. S.

Verzachtend Borſt-poejer.

Of ook dit volgende 't welk in *BOCCONS* fraje Aanmerkingen pag. m. 278. aangetekend is:

℞. *Sal. Corall.*
Perlar.
Raſur. Ebor.
Tartar.
Corall. rubr. rec. ana gr. vij.
F. Pulvis.

Om met *Conſerv. Roſar. rubr.* ℈ij. alle morgen in te neemen, men moet met 't zuiveren en toeheelen zo lange vertoeven tot dat de etter meeſt *geëvacueert* is; hierom zo zyn de *Bechica* en *Vulneraria* te gelyk dienſtig, als *Bugula, Urtic. herb. Coſtæ, Chærefol. Geran. Robertian. Millefol. Pyrol. Plantag. Portulac. Petroſelin. Sanicul. Burſ. Paſtor. rad. Symphyt. Balſam. Peruvian. Balſam. Sulph. aniſat. Terebinthinat.* &c. Uit dewelke en diergelyke meer Longe-dranken, poejers, *Electuaria* &c. na yders goet-vinden kunnen voorgeſchreeven worden, by voorb.

℞. *Herb. Alchimill.*
Cent. min.
Hyſſop.
Pulmonar.
Tuſſilag.
Veronic. ana Mj.
Flor. Scabioſ. p. ij.
Rad. Bardan.
Enul.
Liquirit.
Polypod. ana ℥j.
Sem. Aniſi
Fœnicul. ana ʒiij.
Paſſul. min. ℥iß.
Jujub. ℥j.
Croci ʒß.

Ex Incis. & Contuſ. F. met Honig en water een borſt drank. Eindelyk ook op de toevallen acht te geven zo gebruike men tegens de koorts een *Emulſio* uit *Sem. 4. frigid. maj. Nitr. Sacchar. Saturn. Gelatin. Corn. Cerv. Lapid. Cancror.* met *Antibect. Poter.* En deze middelen zyn ook goet tegens de vermaageringe, voornaamentlyk kan men daarby gebruiken de melk zo van menſchen, als ook van de geiten, en Ezelen, goede krachtige zoppen van Hoenderen en Kapoenen enz. op welke wyze men 't Hoeſten en bloed-ſpouwen moet behandelen, kan nagezien worden onder de Tytelen *Tuſſis* en *Hæmoptoës.*

PHU MAGNUM, Zie *Valeriana hortenſis.*

MINUS, Zie *Valeriana Sylveſtris.*

OSSICINARIUM, Zie *Valeriana.*

PHYGETLON, een ontſtookene Buil / in de onder de huid leggende Klieren zonder *Suppuratio* met pyn een knaginge. ontſtaande uit een ſcherpe, en verſtikte wei. Dit ongemak word ook genoemt *Panis Panicula*, en *Panula.* Tot de genezinge zyn dienſtig *digeſtiva*, en daarna *Diaphoretica*, als *Eſſent. Myrrh. Centaur. min. Carduibened. Abſinth. Miſt. Simpl. Liq. Terr. foliat. Tartari, tinct. Tartari. Crem. Tartari, Lapid. Cancror. Sal. vol. Corn. Cerv. Viperar. Sp. Sal. Ammoniac. Sal. vol. Oleoſ.* &c.

℞. *Aq. Fumar.*
Scord.
Flor. Sambuc. ā ℥j.
Eſſent. Lignor. ℥ß.
Sp. Corn. Cerv. Eſſentif. ʒij.
Syrup. Carduibened. ℥vj.
M. S.

Sweet-drankjen.

Uitwendig gebruikt men daarby een *Fotus* of *Cataplaſma* uit *herb. Alſin. Salv. Rut. Malv.*

Malv. Atriplic. rad. Alth. Flor. Chamomill. Hyperic. Melilot. Baccar. Juniper. waarby noch kunnen gedaan worden *Spirit. Matrical. flor. Sambuc. Sal. Ammoniaci, Sp. Vin. Camphorat.* of men legge daarop *Theriac.* met Ajuin, als ook 't *Emplaſtr. de Ammoniaco, de Melilot. de Labdano* &c. Kan men met deze 't gewenſchte oogmerk niet bereiken. Zo moet de ſwelinge tot *Suppuratio* gebracht, en als dan op de wyze van een verſweeringe behandelt worden, te weten met *Aq. Calc. viv. Sp. Matrical. Vini Camphorat. Succ. Hyperic. Nummular. Plantag. Unguent. digeſtiv. Balſam. Copaiv. Tolutan. Emplaſtr. diachyl. divin. Sti ctic* &c.

PHYLLIREA, Zie *Liguſtrum.*

PHYLLITES, Zie *Scolopendrium.*

PHYMA, betekend gemeenlyk **een Bultſen** / doch eigentlyk word daar door verſtaan een ontſtookene buil der klieren in de nek, en onder de Oxelen, die ſchielyk tot de rypwordinge overgaat; ze heeft met *Phygetlon* een en dezelve oorzaak en geneezinge.

PHYMATODES, een klein, met het *Phyma* overeen koomend Bultjen.

PHYSEMA, PHYSESIS, een opblazinge aan of in 't een of ander gedeelte des lichaams, als in de darmen of in 't beneden lichaam.

PHYSIOGNOMIA, de Kunſt waardoor men leert, door 't uiterlyke aanzien des Menſchen Natuur en neiging te kennen.

PHYSIOLOGIA, **een Redeneering over de Natuur** / hierom word van zommige de geheele wetenſchap der Natuurlyke lichaamen, die anders de *Phyſica* genoemt word, daardoor verſtaan; doch in 't byzonder betekend 't niets anders als ANTHROPOLOGIA, **een Redeneering over des Menſchen Natuur** / en in dien zin word 't hier gebruikt. Deze leer word van de Genees-Heeren voor 't eerſte deel der Genees-kunde; of liever van de onderwyzinge in de Genees-kunde gehouden, waardoor de wezentlyke geſteltheit der deelen van 's Menſchen Lichaam verklaart word, die volgens de Wysheid of het oogmerk des Almoogenden aan alle Menſchen ondeelbaar of byzonder gegeven is, en hierom is de Menſch geſchaapen, op dat hy met de gezonde Rede God zoude looven, pryzen, leven, waſſen, en vermenigvuldigen.

PHYSOCELE, **een wind-breuk** / Zie *Hernia.*

PHYSODES, Zie *Emphyſema.*

PHYTOLOGIA, **een rede van de Planten** / deze is dat deel der *Pharmacia*, waar in de Natuur, Krachten, en bereidingen der Planten verklaart worden.

PIA MATER, Zie *Mater.*

PIATTONES, **Plat-luizen** / deze worden verdreeven met ſwarte-zeep, of met de *Mercurialia.*

PICA, KITTA, **een verdorven eetluſt** / als men veelderley en tot de ſpyze niet dienſtig zynde dingen met groote begeerte verlangt te hebben, als Koolen, Kryt, leer, drek, wol, Aarde, levende Viſſchen, Kreeften enz. Dit ongemak overvalt zomtyds zo wel jonge, als oude, zo wel Mannen als Vrouwen. De hooftoorzaak daarvan is een dwaaze *Impreſſio* der Geeſten, als dezelve onbequaame voor bequaame, walgachtige voor lekkere, ongewoone voor gewoone dingen verkiezen; waarby noch komt de natuurlyke neiginge tot zulke buitengewoone dingen. De hier toe aanleiding gevende oorzaaken zyn de raauwigheeden in de maag, en zomtyds by de Vrouwelyke Sexe de opſtoppinge der maand-ſtonden. In de Genezinge moet men trachten de dwaze indrukzelen der Geeſten ſtomp te maaken, hier toe zyn dienſtig *Vinum Rhenan. veter. Ros majal. Aqua ex fol. Vitis deſt.* ondertuſſchen moet men de raauwigheeden met *Præcipitantia* verbeteren, als door *Mater perlar. Lap. Cancror. Corall. Amyl. Ol. tart. per del.* als ook door *Succus Citri, Limon. Spirit. Vitriol. Philoſophic.* of deze *Mixtuur* die door DOLÆUS dikwils zeer beproeft bevonden is als

℞. *Aq. Aurant. c. vin. Malv. deſt.*
Roriſmarin. ana ℥ij.
Eſſent. Cortic. aurant.
Ol. tart. per deliq. ana ʒj.
Syr. Cortic. Citri ℥j.
Miſce.

Of men gebruike *Bolus* uit *Conſerv. flor. Roſar. Anthos Menth. pulv. Cydonior. Cortic. Aurantior. Citri, Cardamom. Cubeb. Confect. Diahyacinth. Calam. Aromatic. Cond. Nuc. Moſch. in Ind. Cond. Syrup. de Canell. Menth.*

PICATIO, PICATUM, Zie *Dropaciſmus.*

PICROCHOLUS, dus word die geene genoemt by wien de bittere gal al te overvloedig is, zo dat ze hem opwalgt.

PIEDRA DELLA COBRA, de **Indiaanſche Slangen-ſteen** / deze word in 't Latyn genoemt LAPIS SERPENTINUS MAGNETICUS, deze is een ſwarte gladde en glinſterende ſteen, van verſcheide groote, hebbende de gedaante van een Linz' doch veel grooter, gemeenlyk is hy in zyn midden veel dikker als om den rand; hy heeft zomtyds op beide zyden een witachtigen plek, hoewel hy ook zomtyds zwart als een Toets-Steen is. Hy word ook genoemt *Magnes Venenorum* de Gift-Magneet, om dat men zegt dat hy 't vergift op die wyze als de Magneet het yzer na zich trekt. De Slang waarin deze Steen gevonden word, word in Ooſt-Indien op deze en geene plaats in 't Ryk van den Grooten Mogol gevonden. Men vind deze Steenen in geene van die zoort van Slangen, ten zy dezelve op 't allerminſt twee voeten lang zyn, men verhaalt ook dat deze Slangen zomtyds wel 25. voeten lang zyn. Doch veele der voornaamſte Schryveren twyffelen noch of deze Steen natuurlyk gegroeit, of dat hy door de Konſt gemaakt is. Eindelyk ſtaat wegens 't gebruik dezes Steens, aan te merken, dat dezelve gehouden word voor een algemeen Genees-middel tegens de beeten van alle vergifte Slangen en andere Dieren, en derzelver gemaakte verwondingen, aan welke hy vaſt hangen blyft, en niet eerder daarvan af valt, tot hy al 't vergif na zich getrokken heeft.

PIERRE PRETIEUSE DE GRENOBLE, de **Franſchen Oog-ſteen** / is een klein, plat, glad, donker, en doorſchynend Steentjen; 't welk omtrent *Grenoble* gevonden word: Men gebruikt dit Steentjen aldaar op die wyze als men gewoon is by ons de Paarlen te gebruiken, als 'er ietwes onverwagt in 't oog geraakt is.

PILA CAPRÆ en DAMARUM, Zie *Ægagropilæ*.

PILA MACINÆ, **Zee-Ballen** / zyn geel-bruine, ronde of langachtige, doch overal hairachtige ruige-ballen, dewelke meeſt uit de Middelandiſche Zee over Venetia, in verſcheide grote tot ons gebracht worden: Hoewel dezelve ook in de Spaanſche Zee, ja zelfs in ſtilſtaande wateren gevonden worden; ze zyn hierom van *WORMIUS* ook genoemt *Pilæ Stagnales*; waar van daan deze eigentlyk haaren oorſprong hebben is noch onzeker, doch voor het zekerſte gevoelen word aangenoomen dat van *D. FABRI* Genees-Heer te Wurtenberg; zyn Ed. meend dat dezelve in de maag van een Viſch of ander Dier dat zich in de Zee ophoud voortgeteelt worden door het klein gekaauwde Riet of eenig ander Kruid, welk Ried of Kruid door dit Dier klein gekauwt geworden is, zo dat daaruit alsdan deze Ballen gelyk als de Harte en Gemze Koegelen in de maag dezer Dieren koomen te ſtremmen, en van de maag-ſlym te zaam gelymt worden (*a*). De beſte dezer Koogeren

(*a*) Het ſchynt ons toe dat de formeering dezer PILÆ MARINÆ, of **Zee-Ballen** niet wel kan geſchieden uit deze dingen die onzen Heer Schryver echter volgens 't gevoelen van *D. FABRI* heeft gelieven aan te teekenen: De omſchryvinge met derzelver Kenteekenen door onzen Heer Schryver gedaan, geven zelfs klaare blyken dat ze niet uit die gewaſſen gemaakt zyn; doch wy willen ons thans niet ophouden met een breed-voerige wederlegginge, tot ſtavinge van onze gedachten, dit zullen wy kortelyk zeggen, dat 't niet wel waarſchynelyk is, dat 'er aan den oever der Zee of op de eene of andere plaats in deze Zeën of wateren zo als den Heer *D. FABRI* gelieft aan te merken, diergelyken Kruiden groejen, die in ſtaat zouden zyn om in de maag van het een of ander Dier tot dusdanige Ballen te worden, waarom? om dat 't weefzel der *Vegetabilia* en voornamentlyk dezer die omtrent den oever van deze Zeën groejen niet in ſtaat is, of zyn kan, om tegens de warmte, en 't verteerende maag-vocht (dat noodzakelyk in die Dieren of Viſſchen zyn moet) tegenſtand te bieden; maar zy moeten gelyk alle andere *Vegetabilia* die van de Dieren tot ſpyze gezocht worden, een zekeren trap van bederving ondergaan; en dezen ondergaan hebbende worden zy geen te zaam gerolde of vaſt in een gedrongene lichaamen: maar zyn aan de uitwerpinge van onderen onderhaavig. Het komt ons ook voor niet waarſchynlyk te zyn dat ze in de maag van een Viſch gemaakt worden: maar meer waarſchynlyker dunkt 't ons te zyn, als wy ſtellen, dat deze Ballen gemaakt worden in de maag van 't een of ander gedierte, dat op zyn Lichaam met hairen begroeit is, welk Dier ook, volgens de natuurlyke ingeſchapen order diergelyken met hairen begroeide jonge Dieren voortbrengt. Nu heeft ons de ondervindinge geleert, dat 'er in de maagen van onze tamme viervoetige Gediertens als Koejen enz. diergelyken Ballen gevonden worden, welke alleen gemaakt zyn uit de hairen die deze Dieren van haare Kalveren

zelen moeten zyn fraai, licht, en droog. Ze worden thans niet veel gebruikt, doch men ſchryft aan dezelve een uitdroogende kracht toe, en hierom worden dezelve ook tegens de Krop-gezwellen en ziekten der huid gebruikt.

PILEOLUS, een Hoedjen is een Chirurgicaal inſtrument, het zelve word gemaakt uit zilver of eenige andere Myn-ſtof, als een hoedjen met gaaten doorboord, en boven op de ſweerende tepels der borſten gezet, voornamentlyk word dit by de zuigende gebruikt, Zie ook *Cucupha.*

PILI, de Hairen / deze worden aangemerkt te zyn van een langachtige ronde gedaante, ze zyn gemeenlyk hol. Met hare wortelen worden ze ingeplant in de Eygedaantige lymachtige Kogeltjens, die zomtyds aan de uitgetrokkene hairen hangen, doch dikwils blyft 't zelfde ook in de huid zitten. Zy hebben weinig voedzel van noden, zy worden ook in doode Lichaamen langen tyd na de dood gevoed (*b*); zy

breeken byna overal op 't geheele lichaam uit, doch op 't hooft zyn ze 't allerdikſt, en langſt.

PILOSELLA MAJOR, AURICULA MURIS MINOR, Nagel-kruid / kleine Muis-oor / groeit op zand-ryke en drooge plaatzen op de heuvelen en aan de weegen; het geheele Kruid heeft een te zaam trekkende-kracht, het zuivert, heelt, en trekt te zaam, het is dierhalven een goet Wond-kruid; 't is dienſtig tegens de darmbreuken, uitvallen der baar-moeder, ſteen, en milt-ſwellinge, uitwendig is 't dienſtig tegens de verſweeringen aan de mond, en aan de ſchaam-deelen.

PILOSELLA MINOR, HISPIDA, HISPIDULA, ÆLUROPUS of PES CATI, Katten-poten / Muis-oor / groeit op drooge en in de Zon leggende plaatzen; het Kruid met zyne bloemen zyn dienſtig tegens de longe-ſweer, bloed-ſpouwen en teeringe.

PILULA CATAPOTIA, een Pil/ is een Genees-middel, 't welk in gedaante is rond, en droog als een erwet, het welk voorgeſchreeven word of om te *purgeeren* of om te *altereeren*; en dierhalven moet om 't oogmerk te bereiken daar toe een bequaame Stof gekoozen worden. Om te *purgeeren* zyn dienſtig *Aloës violat. Roſat. extr. Aloës, Reſin. Jalap.* en *Scammon. Gummi gutt.* en *Ammoniac. extract. Rhabarb. folior. Senn. Hellebor. nigr. trochiſc. Albandal. Panchymagog. Crollii* &c. Om te *altereeren* zo gebruike men *Extract. Lign. Sancti, Cent. minor. Abſinth. Theriacal. rad. Gentian. Aſa dulc. Camphor. Myrrh. Laudan. opiat. Extract.*

ren gelikt hebben; op deze zelfde wyze meenen wy, dat ook vele andere Ballen die men in de maagen van deeze en geene Dieren vind, als ook deze *Pilæ Marinæ* gemaakt worden. En eindelyk zo meenen wy ook dat deze Ballen die men *Pilæ Marinæ* noemt gemaakt worden in de maagen van die Dieren, dewelke op 't land haar verblyf hebben, en niet in die geene die in de Wateren leven, om dat men in die Geweſten alwaar ze gevonden worden zulke met hairen begroeide Dieren niet vind, of ten minſten zyn deze ons tot heden noch niet bekend. Vraagt men my hoe zy dan in de Zee en aan derzelve oever koomen? Ik antwoorde dat als deze Dieren haar bezwaart vinden met deze Ballen, dat 'er miſſchien door den Schepper in haar gelegt is zekere drift, waar door zy aangeſpoort worden om overvloedig zout water te nuttigen, en daarom na den oever der Zee of eenige binnen Zee loopen, zulks drinken, en daar door dezelve door braakinge kwyt raaken, en zo kunnen zy gemakkelyk door de golven der Zee, of meede genoomen, of verder op 't Land geworpen worden.

(*b*) Dat de hairen na de dood langer worden, is onwederſpreekelyk; maar dat zy groejen of waſſen of na de dood gevoed worden, gelyk onzen Heer Schryver gelieft aan te merken kan onzes bedunkens de proef der reeden niet uitſtaan. De Heer *JOH. GOTFR. SCHMID* zegt in zyn *Diſſert. Phyſic. Medica de Canitie Præmatura* volgens *ANTON. ULMUS Lib. Phiol. Barb. human. cap.* 5. dat de hairen hierom langer te zyn ſchynen, *om dat de huid en 't vleeſch verwelken*, en in der daat hier door ook langer worden, om dat het vleeſch en de huid meerder op malkanderen vallen, doch dat zy na de dood niet meer groejen, word genoegzaam beveſtigt door deze regel *Sublata cauſa tollitur etiam effectus*, dat is, *als de oorzaak weggenoemen is, word ook de uitwerkinge vernietigt.* Wy hebben noch een andere wyze van derzelver langerwordinge aangetoond in onze Aanmerkinge op de Genees- en Heelkundige Verhandelinge op p. 111. tot 114. die aldaar kan gezien worden. En wien 't luſt om een naauw-keurige Beſchryvinge aangaande de hairen te zien, die leze hierover *Diſſertatio Phyſiologico-Medica Inauguralis exhibens Hiſtoriam Pilorum in Homine* gedaan, door den zeer geleerden Heer *OTTO ZAUNSLIFER.* In deze zal den Lezer na onze gedachten zien uitmunten des Schryvers geleerdheid en geeſtigheid.

tract. Croci. Na deze kan men ook als men 't goet vind in geringe *doſis* daarby doen eenige poejers. En op dat de geheele *maſſa* eene goede dikte verkryge, indien de *Extractæ Refinæ* al te taai en *geinſpiſſeert* zyn, zo kan men daarby doen ietwes van 't *Elixir proprietatis Eſſent. Fumar. Polypod. Liquor & Tinctur. Tartari* &c. en dus zal men na goedvinden kunnen maaken groote of kleine, veel of weinig pillen, die men daarna met *Pulv. Lycopod.* of *Glycyrrhizæ* beſtrojen, of vergulden kan. Wy hebben 't nodig geacht eenige *Compoſitiones* van pillen hierby te voegen, en wel zodaanige dewelke daagelyks in gebruik zyn, en die niet overal beſchreeven worden, en wel voor eerſt eenige *Formulæ* van Purgeerpillen:

PILULÆ ANGELICÆ BRANDENBURGENSIS: ℞. *Succi depur. Borrog. Bugloſſ. Cichor. Endiv. Fumar. Lupul.* ā ℥iv. *Roſar. Damaſc.* ℔j. *ſolveer* in deze zappen *Aloës Succotorin.* ℔j. en *inſpiſſeer* 't by een zacht vuurtjen tot de bequaame dikte van een Pillen *Maſſa*, doe daar nog by *Pulv. Rhabarb.* ℥j. *Agaric. recent. trochiſc.* ℥ß. *Cinnamom. opt.* ℨij.

PILULÆ ALOËPHANGINÆ MYNSICHTI: ℞. *Fol. Senn. Elect. S. ſtip.* ℥iv. *rad. Polypod. Hellebor. nigr. ana* ℥j. *trochiſc. Albandul. Cortic. Aurantior. Sem. Cumin.* ā ℥ß. *herb. Abſinth. Pont. Carduibenedict. Chamæpyt. Veronic.* ā mj. *Flor. Cordial. Stœchad. Arabic. Centaur. minor. Chamomill.* ā Piij. ſnyd en ſtampt alles groflyk en *infundeert* 't in Malvaſier wyn *q. ſ.* kookt 't by een zacht vuurtjen zodaanig dat 't derde deel blyve, alsdan zyg en pers 't door een doek; in de *Colaturæ* ℔ij. *Solveer Aloës opt. Succotrin.* ℥xvj. zet 't op een zacht vuurtjen roer 't en laat 't *inſpiſſeeren*, doe dan daar by *Spec. diamoſch. dulc. diambr.* ā ℥ß. *mag. Myrrh. rubr. Maſtich. Croci Orient. ana* ℨiij. *Olei Chamomill. Rom. Succin. alb. rectif. Roriſmarin. Carvi ana* ℨß. meng alles op dat 't een bequaame *Maſſa* tot pillen worde.

PILULÆ ARTHRITICÆ SCHÆFFERI: ℞. *Reſin. Jalapp.* ℨß. *Extract. Rhabarb.* ℈j. *Ariſtoloch. rot.* ℈iv. *Gentian. tart. Vitriolat. ana* ℈j. *diagryd. roſat.* ℨiv. *Magiſter. Martis* ℈j. *cum Eſſent. fol. Senn. F. Maſſa pilular.* om van yder *drachma* xxx. pillen te maaken en van v. vj. vij. tot ix. grein *pro doſi* te gebruiken.

PILULÆ AUREÆ: ℞. *Aloës Succotr. dyagryd. ana* ℨv. *Roſar. rubrar. Sem. apii ana* ℨijß. *Sem. Aniſi, Fœnicul. ana* ℨjß. *Maſtich. pulp. Colocynth. Croci ana* ℨj. *mellis roſat. Solut. q. ſ. Fiat Maſſa pilular.*

PILULÆ CACHECTICÆ SPECIFICÆ *Diſpenſat. Regiomont.* ℞. *Gummi Ammoniac. Elect. Galbani ana* ℨj. *Sagapen.* ℈ij. *Aloës Succotr. Myrrhæ ana* ℨß. *Sal. Abſinth. Artemis. Tart. Tartari Vitriolat. Vitriol. Martis ana* ℨß. *Olei Succin.* ℈ß. *ſolveer* alles in *Sp. Frument. rectific. q. ſ. F. Maſſa.*

PILULÆ COCHIÆ RHASIS: ℞. *Specier. Hier. picr. Rhaſis* ℨx. *pulp. Colocynth.* ℨiij. *diagryd.* ℨijß. *Stœchad. Turbith. ana* ℨv. *Syr. Stœchad. q. ſ. F. Maſſa.*

PILULÆ FAMILIARES MYNSICHTI. ℞. *Maſſ. pilular. Aloëphang.* ℥ij. *rad. Jalapp. reſinos.* ℥j. *acidi Tartar.* ℥ß. *Magiſter. Scammon. Extract. Rhabarb.* ā ℨij. *Spirit. Salis rectific.* ℨj. *Vin. malvas. q. ſ. F. Maſſa pilular.*

PILULÆ FEBRIFUGÆ SCHÆFFERI: *Specier. bier. Picr. Reſin. Jalapp. ana* ℨij. *fecul. Aron. Eſſent. Rhabarb. Lign. Colubrin. Gentian. Centaur. Roſar. rubrar. diagryd. roſat. Tartar. Vitriolat. ana* ℈j. *Olei Citri gt.* vj. *cum Eſſent. Fol. Senn. F. Maſſa.*

PILULÆ FOETIDÆ MAJORES MESUÆ: ℞. *Ammoniac. Bdellii, Colocynth. Opoponac. Sagapen. Sem. Rutæ hortens. Sicc. Aloës, Epithym. ana* ℨv. *Hermodactyl. Eſul. præp.* ā ℨij. *Scammon. præp.* ℨiij. *Cinnamom. Spic. Indic. Croci, Caſtor.* ā ℨj. *Turbith.* ℨiv. *Zingiber.* ℨjß. *Euphorb.* ℈ij. *Succi porri depur. q. ſ. F. Maſſa.*

PILULÆ DE HIERA COMPOSITA NICOLAI MYREPSII: ℞. *Cinnamom. Spic. Indic. Schœnanth. Croci, Xylobalſam. Violar. rad. Aſari, Abſinthi, Epithym. Agaric. Roſar. Turbith. Colocynth. Maſtich. ana* ℈ij. *Aloës Epatic. ad pondus omn. F. cum Succ. Endiv. Maſſa pilular.*

PILULÆ HYDROPICÆ BONTII: ℞. *Aloës opt.* ℨijß. maak dezelve tot een *ſubtil* poejer *ſolveer* en *lævigeer* ze met *Vin. Malvaſir. Gumm. Gutt.* ℨjß. *diagryd.* 't welk op de vorige wyze toebereid is ℨj. *Gumm. Ammoniac.* ℨjß *Tartar. Vitriolat.* ℨß. *Syrup. Roſar. Solutiv. q. ſ. F. Maſſa.*

PILULÆ LUCIS MAJORES MESUÆ: ℞. *Roſar. Violar. Abſinth. Colocynth. Turbith. Cubeb. Calam. aromat. Nuc. Moſch. Spic. Indic. Epithym. Carpobalſam. Xylobalſam. Sem.*

Se-

Seſel. Maſſilien. *Rutæ*, *Aniſi*, *Fœnic. Apii*, *Schœnanth. Maſtich. rad. Aſari*, *Caryophyllor. Cinnamom. Caſſ. lign. ver. Croci*, *Macis* á ℈j. *Myrobal. omn. Rhabarb. ana* ℈ij. *Agaric. ſenn. ana* ℈iiß. *Euphraſ.* ʒj. *Aloës Succotrin. ad pondus omn.* maak deze vochtig met *ſucc. Fœnicul.* en *formeer* daaruit een *Maſſa.*

PILULÆ MELANAGOGÆ MYNSICHTI: ℞. *Maſſa pilular. Ind.* ℥ß. *lap. Lazuli præp. Scammon. roſat. ana* ʒij. *extract. trochiſc. albandul. Hellebor. nigr. jalapp. ana* ʒiß. *eſſent. fol. ſenn. Alex. Hyperic. ana* ʒj. *Croci orient. præp. Epithym. ana* ʒß. *ſpic. Ind. Caryophyll. ana* ℈ß. *miſce & fiat cum confect. alkerm. in aq. roſar. diſſ. ſolut. maſſa*, uit dewelke met *oleum Citri* pillen kunnen gemaakt worden.

PILULÆ SCORBUTICA TIMÆI: ℞. *Extr. Pilular. melanag. Quercet.* ℥ij. *folior. ſennæ* ʒß. *reſin. Jalapp.* ʒj. *Tartar. Vitriolat. gr.* xiij. *ſem. Naſturt. Cocblear. ſinapi ana* ℈jß. *ſucc. Cocblear. q. ſ. F. Maſſa.*

PILULÆ DE SAGAPENO MESUÆ: ℞. *Ammon Sagapen. Opoponac. Bdellii* á ʒiiß. *Sem. Apii*, *Ammeos*, *Anniſi*, *Rut. agreſt. ana* ʒj. *Calam. Aromatic. Lepidii Calaminth. Spic. Ind. Centaur. min. Polii*, *Coſti*, *ſalis Gemmæ ana* ʒß. *Colocynthid* ʒv. *Aloës* ʒvj. *ſucc. Porri*, *marrub. ana q. ſ. F. Maſſa pilular.*

PILULÆ SINE QUIBUS ESSE NOLO NICOLAI: ℞. *Aloës lot.* ʒxiv. *quinque generum Myrobal. Rhabarb. Maſtich. Abſinth. Roſar. Violar. Sennæ*, *Agaric. Cuſcut.* á ʒj. *Diagryd.* ʒvjß. *ſucci Fœnicul. q. ſ. F. Maſſa.*

PILULÆ STOMACHICÆ MASTICHINÆ ZWÖLFFERI: ℞. *Agaric. albiſſ.* ℥ij. *rad. Aſari* ℥j. *infundeer* deze in wyn en *ſpirit. vin.* ℔j. vier en twintig uuren, perſt de vochtigheid uit en *filtreer* ze warm, noch warm zynde doe daarby *Aloës ſuccotr.* ℥iij. laat 't wederom tot een taajen *extract evaporeeren*, dan doe daarby terwyl hy noch warm is, *Maſtich. elect. pulv.* ℥j. *F. Maſſa* de *doſis* is ℈j. tot ij.

PILULÆ ALTERANTES, *die zonder purgeeren tegens veelderley ziekten gebruikt worden*, *zyn de volgende:*

PILULÆ ANODYNÆ MYNSICHTI: Pyn-ſtillende Pillen: ℞. *Extract. pilul. a-wëphang.* ℥iij. *Tartar. vitriolat. Laudan. opiat. ana* ʒj. met *confect. Alkerm. in aq. hypnotic. q. ſ.* opgeloſt. *F. Maſſa.*

PILULÆ DE BDELLIO MAJORES MESUÆ: ℞. *Bdellii* ʒxij. *Myrobal. Chebular. Indar. belliric. emblicar. Conchar. venerear. uſt. Carab. ana* ʒiiß. *Ammeos parum toſt.* ʒiij. het *Bdellium* word *in ſucc. folior. Porri macereert* en alsdan Pillen daaruit gemaakt: Welke dienſtig zyn tegens de *Hæmorrhoides* en tegens de daarvan afſtammende *ulcera*, als ook tegens de overvloedige maand-ſtonden.

PILULÆ DE CALCE VIVA MYNSICHTI: ℞. *Calcis viv.* ʒj. *farin. Siligin. Piper. long. cort. Granator. Gallar. Turc. ana* ʒß. *ſem. Hyoſciam. Caryophyllor. Opii thebaic. Alum. uſt.* á ℈j. meng deze en maak daaruit een *maſſa* met *ſucc. inſpiſſat. rad. Pyrethr.* die daarna met *ol. Origan. Cretic.* en *Camphor. ana q. ſ.* tot Pillen kan gemaakt worden: deze zyn dienſtig tegens de tand-pyn, en veelderley ziekten der tanden; en van 't tand vleeſch.

PILULÆ DE CASTOREO: ℞. *Caſtor. Doronic. Zedoar. Nuc. Moſch.* á ʒj. *ſem. Apii. Aneth. Matr. perlar. ana* ℈iv. *Hyoſciami gr.* ij *mucilag. Tragacanth. in aq. Artemiſ. ſolut. q. ſ. F. maſſa pilular.* deze zyn dienſtig tegens de moeder-pyn en om de maand-ſtonden te bevorderen.

PILULÆ CATARRHALES LINDANI, Pillen tegens de zinkingen: ℞. *Succi liquirit. in aq. Hyſſop. ſolut. colat.* en wederom *inſpiſſat.* ʒij. *Maſſ. pilular. de Cynogloſſ.* ʒj. *Laudan. opiat. gr.* iij. *F. maſſa pilular.* of ook die van *Montagnana.* daartoe ℞. *Myrrh. Storac. calam. Croci* á ℈j. *opii gr.* xiv. *F. pilul.*

PILULÆ CEPHALICÆ HOFFMANNI, Hooft-pillen: ℞. *gummi ammoniac. extracti panchymagog. croll. trochiſc. albandul. ana gr.* xij. *extr. lign. Aloës*, *Cinnabar. præp. ſalis ſuccin. ana gr.* v. *Moſchi gr.* ij. *ol. Lavendul. gutt.* iij. *F. Pilul.*

PILULÆ CORDIALES en CEPHALICÆ ZWÖLFFERI: ℞. *Ambr. gryſ. opt.* ʒj. *ſolveer* denzelven in *ol. cinnamom.* ℈j. *Caryophyllor.* ℈ß. *Nuc. moſch. expreſſ.* ʒj. als deze alle wel ondereen gemengd zyn, zo doe daarby *pulv. Cardamom. Nuc. Moſchat. ana* ʒiij. *Croci Auſtriac.* ʒiß. *ſem. Carvi*, *Aniſi ana* ʒj. *extract. ligni Aloës*, *Reſin. Styrac. calam.* á ʒij. meng deze te zaam, & *F. cum Melle Citrat.* of *Anthoſat. maſſa pilular.*

PILULÆ DE CYNOGLOSSO CUM CASTOREO: ℞. *Opii, rad. Cynogloſſ. ſem. Hyoſciami* ā ʒß. *Myrrh. pur.* ʒvj. *Oliban.* ʒv. *Styrac. calam.* ʒij. *Croci Auſtriac. Caſtor. elect.* ā ʒiß. met *ſucci Cynogloſſ.* en *ſyrup. e ſucco Violar.* ā *q. ſ. F. maſſa* deze zyn goet tegens alle zinkingen, en ſtillen de pyn.

PILULÆ DIAPHORETICÆ, ſweet-pillen / ℞. *Cinnabar. Antimon. rectific.* ℈j. *præſervativi ex Croco, Myrrh.* en *Aloë* ʒß. *cryſtall. Sulphuris* ℈j. *olei Guajac. q. ſ. F. Maſſa Pilular.*

PILULÆ DIURETICÆ, pis-dryvende pillen: ℞. *Terebinth. venet. Vitriol. alb. ana part. æq.* wryft deze te zaam in een ſteenen vyzel tot ze wel vereenigt zyn. *F. Maſſa pilular. de doſis* daarvan is ʒj. tot ij.

PILULÆ CONTRA EPILEPSIAM HOFFMANNI: ℞. *Laudan. depurat.* ʒj. *extract. maſſa pilul. cocb.* ℈j. *ſuccin. alb. præp.* ℈ß. *ſal. vol. ſuccin. ſanguin. human. ana gr.* xij. *reſin. Jalapp.* ℈j. *Moſchi gr.* vj. *Ambr. gr.* viß. *F. cum aq. Flor. Tiliæ q. ſ. pilulæ inſtar piſorum de doſis* daarvan is zeven in getal of ℈ß.

PILULÆ FEBRILES DOLÆI, koorts-pillen: ℞. *Pulv. Cortic. Chin. de Chin.* ʒiß. *Margarit. præp. lapid. Bezoar. Cinnabar. Antimon. ana* ℈ß. *flor. ſal. Ammoniac. tartariſat. Camphor.* ā *gr.* vj. *extracti Gentian. Carduibenedict. ana* ʒß. *F. pilul.* uit yder *drachma* XL. te maaken. Of die van *HOFFMANNUS* die t'effens openen en *laxeeren*; daartoe ℞. *extract. Centaur. min. Gentian.* ā. ℈j. *cort. Chinæ Chin.* ʒij. *Flor. ſal. Ammoniac.* ʒß. *olei Cinnamomi gr.* iv. *cum elix. propriet. paracelſ. q. ſ. F. pilul.*

PILULÆ CONTRA GONORRHOEAM HOFFMANNI, Pillen tegens den druiper / ℞. *Terebinth.* ℥j. *balſam. Peruvian. Copaiv.* ā ʒj. *pulv. Conſolid.* ʒij. *ſucci Glycyrrhiza* ʒß. *reſin. guajac. extr. Rhei, lapid. Cancror.* ā ʒij. *Merc. dulc.* ʒiß. *Nitri Vitriolat.* ʒij. *ſuccin.* ʒiij. *olei Guajac. Saſſafr. ana q. ſ. F. pilulæ é ſingulo ſcrupul. No.* XIV.

PILULÆ ICTERICÆ WILLISII, pillen tegens de geeluw: ℞. *Pulv. Curcum. Rhabarb. ana* ʒß. *cort. rad. Cappar. rad. Aſari ana* ʒj. *extract. Cent. min. Gentian. ana* ʒß. *ſal. Abſinth.* ℈iv. *ſem. naſturt.* ʒß. *Erucæ* ℈ß. *elixir. proprietat.* ʒj. *gummi Ammoniac. in aq. Lumbric. ſolut. q. ſ. Fiant. pilulæ* de *doſis* is ʒß.

PILULÆ MAGISTERIALES SPECIFICÆ D. KRUKS uit 't *Diſpenſatorium Regiomont. M. S.* ℞. *gumm. Galban. acet. Squillitic. par.* ʒj. *Maſtich. elect.* ʒß. *pulv. Caſtor. opt. Myrrh. rubr. Succin. alb. præp. ana* ℈j. *Croci auſtr.* ℈ß. *trochiſc. Alband.* ℈j. *Vitriol. Martis ad albedin. Calcin.* ʒß. *ol. Fœnicul. gt.* vj. *F. maſſa.*

PILULÆ AD MENSTRUA PROMOVENDA, Pillen om de maandelykſche ontlaſtinge te bevorderen / uit de *miſcellan. Natur. Curioſ.* ℞. *trochiſc. de Myrrh.* ʒiß. *extract. ſabin.* ℈j. *Caſtorei* ℈ß. *Borac. Venet. pulv. Cinnamom. ana* ℈ij. *olei Cinnamom. gutt.* ij. met *ſyrup. de Artemis. q. ſ. F. pilul.* of ook ℞. *extract. Sabin.* ℈ij. *ſal. vol. Succin.* ʒß. *olei Sabin. gutt.* vj. *Cinnamom. gt.* iij. *F. pilul.*

PILULÆ AD MEMORIAM MONTAGNANÆ, Pillen om 't geheugen te verſterken: ℞. *Cubebar. Calaminth. Maſtich. Nuc. Moſch. Caryophyll. ana* ʒß. *Ambr. orient.* ℈j. *Moſchi gr.* v. met *ſucc. Majoran. q. ſ. Fiant. pilulæ*; deze pillen zyn door den Schryver genoemt *bonum ſecretum*, dat is een goet geheim.

PILULÆ CONTRA OBESITATEM, Pillen tegens de al te groote vettigheid: ℞. *Sandarac.* ʒij. *Myrrh. elect. reſin. lign. ſanct. Aloës, extract. Abſinth. ana* ℈j. *ſp. Vitrioli coagul.* ʒß. *F. pilul.*

PILULÆ PESTILENTIALES TIMÆI, Peſt-pillen / ℞. *Aloës roſat.* ʒiij. *Rhabarb. opt.* ʒiß. *Agaric. trochiſc.* ʒj. *Myrrh.* ℈ij. *extract. folior. ſenn.* ʒij. *extr. rad. Angelic. Enul. Carduibened. ana* ℈j. *Croci orient.* ℈ß. *reſin. Jalapp.* ʒij. *olei Citri gutt.* ix. met *ſyr. Roſar. ſolut. q. ſ. F. pilul.*

PILULÆ VENEREÆ, Pillen tegens de ſpaanſche-pokken: ℞. *Extr. Liquor.* ʒj. *merc. præcip. alb. c. fol. aur* ℈j. *miſc. Theriac. cœleſt. gr.* iij. *F. pilul.* Of ook *Reſin. lign. Guajac.* ʒj. *Aloës*, *Ladan. Merc. diaphoretic. jovial.* ℈j. *c. ol. lign. Saſſafras q. ſ. F. pilulæ.*

PILULÆ UTERINÆ MYNSICHTI, Moeder-pillen: ℞. *Maſſ. pilul. alæphang.* ℥j. *fecul. Bryon.* ʒj. *ſal. Jovis Angelic. Matr. perlar. Coralliör. ana* ʒß. *extr. Caſtor. callor. Equar. ana* ℈j. *olei Angelic.* ℈ß. *c. ol. ſuccin. q. ſ. F. maſſa pilular.* Of ook ℞. *gummi Ammoniac. galban. ana* ʒij. *ſal. Hæmatit. Succin. Corn. Cerv. vol. ana* ℈j. *Camphor.* ℈ß. *magiſter. Succin. gr.* vj. *ol. myrrh. Fuligin. Menth. ana gt.* v. *F. pilul.*

PIMPINELLA SANGUISORBA, Luiker-

ker-Pimpenel; men vind twederley in zoort als groote en kleine; de kleine is wederom twederley, als ruige, en gladde; in voorige tyden was de ruige in de Apotheeken in gebruik. Hoe dat deze zoorten van Pimpenel onderſcheiden worden is uit 't volgende versjen te zien:

Pimpinella pilos : Saxifraga non habet ullos.

Beide zoorten groejen op drooge en onbebouwde Landen, en in zon- en ſteenachtige plaatzen. Het geheele kruid en de wortel van de kleine Pimpenel zyn dienſtig tegens de wonden, Buik-loopen, en bloedvloejingen, overvloedige maand-ſtonden, teeringe en longen-zucht, ze verhoeden ook 't miskraamen.

PIMPINELLA SAXIFRAGA, gemeene Pimpenel / deze is in zoort groot en klein. De groote groeit in Zon-ryke Hooi-landen; maar de kleine op ſteenachtige en bergachtige plaatzen. De wortelen, blaaden, en 't zaad van beide zoorten dryven 't ſweet, de pis en de maandſtonden, ze breeken den ſteen, wederſtaan 't vergift en quikzilver, ze zyn ook dienſtig in alle verwondingen: uitwendig tegens de plekken des aangezichts, oude wonden, en verſweeringen, geſwellen, builen, kanker, tand-pyn, en om de melk te vermeerderen.

PINEÆ, Zie *Nux pinea.*

PINEA INDICA. Zie *Ananas.*

PINEALIS GLANDULA, Zie *Glandula.*

PINGUEDO, 't vet / is een witachtige, ſmeerige en gevoelloze ſtof, wordende bewaart in zeer dunne blaasjes, waar door de andere deelen bewaart en zagt gemaakt worden. Het vet word in verſcheide deelen des lichaams zo wel in- als uitwendig gevonden, doch voor 't grootſte gedeelte onder de huid; het vermindert in de zieckten, door honger, of andere ſterke bewegingen des lichaams. Het gebruik deſzelfs is veelderley (1) verhindert 't op dat niet 't een of ander zo ſchielyk door-dringe, en het verwarmt de daaronder leggende deelen, of ten minſten 't bewaart dezelve voor de koude, (2) maakt het dezelve door zyn ſmeerachtige eigenſchap zacht en bekwamer ter beweeginge (3) vult 't aan het geene ledig is, en maakt alzo een gladde gedaante, (4) dient 't in plaats van een kuſſen en dus tot beſchuttinge tegens ſteeken en te zaam-drukkingen. (5) voegt *MALPIGHIUS* noch daar by, dat 't de zoute en andere ſcherpe deelen bedwinge en te zaam binde. (*a*)

PINNA AURIS } Zie *Ala.*
NASI }

PINUS SATIVA, of DOMESTICA; Pyn-boom / is een hooge boom, hebbende een dikken en veel takkigen ſtam, lange ſpitze blaaden, draagende groote en uit veele harde en houtachtige ſchubben te zaamgeſtelde toppen of pyn-Appelen, onder welke de harde houtachtige nootjes geplaatſt zyn, te weeten twee onder yder ſchub. Men werpt deze toppen in den oven of hout ze boven 't vuur zo wyken de ſchubben van malkanderen, en de harde nooten vallen daaruit; dewelke open geſlaagen, en de pitten die met een roode en tedere huid bekleed zyn daaruit genoomen worden. Meer van deze Nooten Zie by *Nux pinea.*

PINUS SYLVESTRIS PINASTER, wilde-pyn-boom / groeit in de boſſchen op de bergen, de bovenſte toppen daarvan zyn goed in de afziedzelen tegens den ſcheurbuik. Het uit de groene Appelen of tappen gedeſtilleerde water verdryft de rimpelen des aangezichts, en vermindert de groote borſten, de *eſſentia* en 't *extractum* daarvan zyn goet tegens den ſcheurbuik. Het uit 't hout gedeſtilleerde oly, 't welk *oleum templinum* genoemt word, verdryft de wratten en de kruipende-mier.

PIPER ÆTHIOPICUM NIGRUM, Zie *Piper longum.*

PIPER ALBUM, witte peper / is de door konſtige etzinge en weekinge geſchilde, groote, zuivere en aldus toebereide ſwarte Peper. De beſte peper moet zyn groot, en uit dikke korlen beſtaan, en met geene ſwarte korrelen, ſtof of onzuiverheeden vermengd zyn, hy moet ook op de zyden geribt zyn, en als hy geſtampt word zo is 't meel wit graauw, deszelfs gebruik komt met de ſwarte overeen, en hy word naaſt deze tot de *Theriac* gebruikt. Van de in Vrankryk geamberden witte peper Zie *Bergerac.*

Pr-

(*a*) Wien 't luſt om een breed-voeriger verhandeling over 't vet of de *Membrana Cellulosa* en deſzelfs ziekten te weten, die leeze de zeer geleerde verhandelinge te zaam geſtelt, vermeerdert en uit 't Latyn vertaalt door *D. S. M. D.*

Piper Hispanicum, Siliquastrum, Spaanſche peper / groeit in *America* en voornamentlyk in Braſilien in groote menigte, doch hy word thans ook uit 't zaad in de hooven aangequeekt; hy beſtaat uit langachtige peulen, dewelke de dikte van een grooten duim hebben, zynde dezelve rood of geel van couleur, en van een ſcherpen en brandenden ſmaak dit kruid groeit omtrent een El hoog, 't heeft ſwart-groene, gladde, en langachtige blaaden, beneffens de takjens koomen 'er witte bloemen te voorſchyn, waarop de peulen met het kleine geelachtige zaad volgen. Men heeft hiervan vierderley zoorten, na dat de peulen lang, rond, ſterk of krom, glad of ruig zyn. De beſte moet noch zyn verſch, en uit geheele groote en rode peulen beſtaan. Hy komt in krachten met de gemeene peper zeer na overeen, en verſterkt den maag: men confyt denzelven ook met zuiker, of met azyn en venkel, en gebruikt dezelve by 't gebraad. Anders word hy 't allermeeſt van de Azynmakers gebruikt; de Jenever-branders weten den ſlegten koorn brandewyn, als zy wat te lang geſtookt hebben daarmede te verſterken.

Piper Jamaicense, de Jamaica, de Thevet, Piper Tavasci, Weſt-Indiſche ronde-peper / word van andere ook genoemt *Amomum Plini*; en dewyl deze vrucht in gedaante en krachten zeer na overeen komt met de *Caſſia Caryophyllata*, zo meenen veele dat ze van een diergelyke boom afkomſtig is. Deze vrucht heeft uitwendig de gedaante van de *Cocculi de Levante*, en hierom worden ze ook genoemt *Cocculi Indi aromatici*. Deze korrelen hebben even dezelve krachten als de Nagel-kanneel, zelfs kunnen ze ook in alle die ziekten, waar tegen deze gepreezen worden (Zie hiervan *Caſſia Caryophyllata*) zeer gevoeglyk gebruikt worden.

Piper longum, lange-peper / word aldus genoemt, om dat hy beſtaat uit lange aſch-verwige en uit veele korrelkens te zaam gezette ſteeltjes, en om dat hy zo wel in ſmaak als reuk met de ronde overeen komt; hy word meeſt uit Ooſt-Indiën gebracht, hoewel hy ook in Weſt-Indiën gevonden word. Men vind daar van drieёrley zoort, als (1) den gemeenen Orientaalſchen, die in Bengalen overvloedig aangewonnen word, deze moet zyn verſch vaſt en hard, (2) de tweede zoort beſtaat uit zeer lange ſteelen en word van de Inwoonderen *Mecaxuchitl* genoemt, deze is zeldzaam te verkrygen. (3) De zwarte en lange Æthiopiſche Peper. Die

Piper nigrum Æthiopicum genoemt word, deze groeit in Æthiopien aan een kruipende ſteel, doch zonder blaaden en bloemen, ze beſtaat uit lange Peulen en ſchillen, doch word zeldzaam gevonden, waarom ze ook weinig bekend is, ze word zelden anders als tot de *Theriac* gebruikt.

Piper nigrum, de zwarte-Peper / deze is de gemeenſte en gebruikelykste onder alle zoorten, hy beſtaat uit ronde ſwarte en rimpelige korrelen, zyn ſmaak is ſcherp brandende en als vuurig, zyn reuk is ſpeceryachtig; Hy word van de Ooſt-Indiſche Maatſchappy uit Ooſt-Indiën gevoert, en vervolgens overal na toe gezonden. Het gewas waaraan deze Peper groeit word overvloedig gevonden in groot Java, en het is een zoort van Winde of *Convolvulus*. Van deze zwarte Peper heeft men driederley zoort, als groove, middelſte, en ſlegten. Doch beter word hy van *POMET* na het onderſcheid der Landen onderſcheiden, dat de eerſte en de beſte is de *Malabaarſche*, de tweede die van *Jamby*, en de derde die van *Bilipatha*. Hy moet zyn grof van korrelen, ſwaar in de hand, bruinachtig glad en niet rimpelig, en daar by veel witte korrelen in zich hebben, die haar gelyk alle de andere niet gemakkelyk in ſtukken wryven laaten. Men gebruikt denzelven niet alleen tot alle koude ſpyzen; maar ook in de Genees-kunde om de ſwakke maag te verſterken, en eetluſt te verwekken, en om de winden te verdeelen. 't Gemeen gebruikt daarvan van 7. tot 10. korrelen groflyk geſtampt tegens de koorts, beter is 't dat men met het *Oleum Piperis* het herte-putjen of de rug graad wryft. In de Apotheeken worden aangehouden de *ſpecies*, *diatron. Pipereon*, genoemt, die tot de hooft en maag *Tabellen*, *pulv. Triſenet.* gebruikt worden.

Piperitis, Raphanus Sylvestris, Peper-kruid / Moſtard-kruid / word meeſt in de hoven aangequeekt. De blaaden, wortel en het zaad zyn dienſtig tegens de opſtoppinge der pis, en der maand-ſtonden, ze zyn goet tegens de moejelyke baaringe, ſteen, water, geelzucht, en koude maag.

Pissasphaltum, is een natuurlyke aard-

aard-harſt; hebbende een te zaam gemengden reuk, die ten deelen ſweeft na gemeen pek, en ten deelen na de Jooden-lym, zyn coleur is voor een gedeelte ſwart, als 't *Aſphaltum* en voor een gedeelte geelachtig wit als pek, met veel aderen doormengt hy word op veele plaatzen in Europa onder de aarde gevonden. Hy moet als 't *Aſphaltum* op 't water dryven, en niet veel aard en ſteenagtigs in zich hebben; hy word als *Aſphaltum* en ook dikwils voor 't zelve gebruikt.

PISSELÆON, is een uit pek en oly te zaam geſteld en gemengd genees-middel, Zie ook *Oleum Terræ.*

PISTACHIA, PISTACIA, Piſtaſſien/ fiſticen / zyn langachtige en hoekige pitten van een noot, die aan 't eene deel een weinig hooger is als 't aan andere, van buiten is dezelve omkleed met een purperroode ſchil, en van binnen is ze groenachtig; ze komt uit Perſien van *Alexandria* en *Damaſcus* over Italiën, als ook uit Java, Napels en Sicilien. De Boom waaraan de Piſtaſſien groejen, is zo groot als een jonge Noote-boom, aan welken de vruchten druifs-gewyze hangen, van buiten hebben deze nooten een groen en met rood doormengde coleur, welkers groote is als een groene Amandel, onder de groene ſchil komt de noot te voorſchyn met een witte; maar niet zo harde ſchil, die een pit na bloed-nooten gelykende, in zich beſlooten houd. Deze nooten worden of zo geheel tot ons gebracht, of alleen de pitten, beide worden ze by de Drogiſten gevonden. De pit heeft een zacht te zaam trekkenden ſmaak, zy moet niet ſpekachtig of olyachtig ſmaaken. Zy koomen in gebruik met de pyn-appel-nooten overeen, Ziet daar van op zyn behoorlyke plaats.

PISTILLUM, een ſtamper.

PISTOLOCHIA, Zie *Ariſtolochia longa.*

PITTACIUM, betekend by *BLANCARD* een wond-plaaſter, doch eigentlyk betekend 't een pek-tafel, of eene met pek overtrokkene tafel.

PITUITA, ſlym / ſnot / die zich tegennatuurlyk in de maag- darmen gezet heeft, Zie ook *Phlegma.*

PITUITARIA GLANDULA, de ſlymklier / is geplaatſt in de holligheid tuſſchen de kleine uitſteekzelen of in de paarde-zadel.

PIX LIQUIDA, ſpiegel-harſt / beſtaat uit witte harſt, Terpentyn en Terpentyn-oly, het komt gemeenlyk uit Straasborg, en word hierom ook *Therebinthina Argentoratenſis* genoemt, het moet zyn wit, geel, vet, en niet al te vloeibaar, ook moet 't niet al te veel waterachtigheid by zich hebben, het word anders tot de vuurwerken, en van zommige ook in plaats van de trek-plaaſter gebruikt: doch zulks is niet goet, om dat 't al te ſterk aan de huid kleeft, zo dat 't met warme oly daarvan moet genoomen worden.

PIX NAVALIS, Scheeps-pek / ook ZOPISSA genoemt, word van 't ſwarte pek met de gemeene harſt, zeep en teer te zaam geſmolten, en van de zeevaarende gebruikt.

PIX NIGRA, ſwart-pik / word gemaakt als men 't bruine of Viool-harſt vermengt met teer. Men heeft hier van twee zoorten, die evenwel niet anders derſcheiden zyn, als dat het eene een weinig harder als 't ander is. Het beſte word van Stokholm gebracht, 't welk zeer ſwart en glinſterende zyn moet, en zeer na met de Jooden-lym moet overeen koomen, het word meeſt tot 't pekken der ſcheepen gebruikt; men *deſtilleert* daarvan ook een roodachtige oly, die om haar Balſamike kracht *Balſamum Picis* genoemt word.

PLACENTA UTERI, of UTERINA, HEPAR UTERINUM, CARNEA MOLES, de Moeder-koek / de Nageboorte / is een vleeſchachtige roode en zachte klomp, zynde een weinig uitgeholt na de gedaante van een plat ſchild, met zeer veel bloed- en ſlag-aderen voorzien, ze is met haar holle deel met 't ader-vlies, en met haar verheevene deel aan de baar-moeder vaſt gehegt. Zy hangt altyd maar aan 't eene deel der moeder, alwaar dat gat 't welk van de zaad-gang komt eindigt. By de menſchen word maar een koek, zo dikwils als 'er maar een vrucht is, gevonden; anders vermeerdert 't getal derzelve na de meenigte der lichaams vruchten; behalven dat zomtyds by twee- en drie-lingen dezelve wegens de enge ruimte te zaam groejen, zo dat 't maar een klomp ſchynt te zyn. Van 't Medicinaale gebruik der nageboorte kan de Tytel *Secundinæ* nagezien worden.

PLADAROSIS, kleine weeke klieren / aan 't inwendige deel der oog-leeden.

PLAGA, een door geronnen bloed onder-

derloopene buil, te weeg gebragt door een uitwendige oorzaak; het zy door ſlaan, ſtooten, grypen, of vallen: deze word als *Ecchymoſis* of *ſugillatio* geneezen.

PLAGULÆ, COMPRESSEN, Spalken/ zyn te zaam gevouwene witte doeken, of 't zyn witte kuſſens, de baſt van boomen, en bord-pampier, ze worden tot de been-breuken, en ontwrigtingen gebruikt, en dus onder de Chirurgicale Inſtrumenten geteld.

PLANTA, een Plant of Aard-gewas/ in 't algemeen.

PLANTA LEONIS, Zie *Alchimilla.*

— NOCTIS, Zie *Hydroa* of *Sudamina*, ze worden aldus genoemt om dat ze voornamentlyk van de nacht-koude opgeworpen worden.

PLANTAGO, weeg-bree/ men telt veelderley zoort van weeg-bree, als

PLANTAGO AQUATICA, water-weeg-bree.

— MAJOR LATIFOLIA RUBRA, groote brede / en roode weg-bree.

— MARINA, Zee-weeg-bree.

— MEDIA LATIFOLIA, middelſte weeg-bree.

— MINOR OFFICINARUM, of ANGUSTIFOLIA MAJOR, kleine of puntige weeg-bree.

— ROSEA of MULTIPLEX, rooſen-weeg-bree.

Het zaad van gemeene weeg-bree is een *Specificum* tegens de loopen, en al te ſterke maandſtonden: de wortel is dienſtig tegens de koorts: het zap heeft een geneezende kracht, en is hierom dienſtig tegens de verwondingen, bloed-ſpouwen, en bloeden der lyf-moeder, de hiervan gemaakte Syroop heeft een byzondere kracht in 't bloed-wateren; water-weeg-bree word gehouden voor een der beſte tegenſcheurbuikige kruiden; de wortel daarvan word als een *Amuletum* in de afwiſſelende koortzen aangehangen.

PLANTARIS MUSCULUS, Zie *Muſculus.*

PLASTICA VIRTUS, de formeerende en verbeeldings-kracht in 't werk van de voortteelinge des menſchen.

PLATTO XERQUIES, de beſte Indigo/ Zie *Indigo.*

PLEROTICA, Zie *Sarcotica.*

PLETHORA, 't overvloedige bloed/ bloedrykheid; hierdoor verſtaan de Genees-heeren gemeenlyk de meenigte van het goede en gezonde bloed. Deze *Plethora* is tweederley *ad vaſa, na de vaaten*, of *ad vires, na de krachten.*

PLETHORA AD VASA, word genoemt als de meenigte des bloeds de bloed-vaaten al te zeer uitzet: maar in 't overige aan 't lichaam geen nadeel toebrengt; maar *Plethora ad vires* zo dikwils de overvloed des bloeds met traagheid der leeden en korte ademhaalinge of beven der leeden by malkanderen zyn. Boven deze is 'er noch een verdeelinge in de *Plethora*, als ze verdeelt word in *Plethora vera* of *exquiſita* en *Spuria.* De *Vera* is genoegzaam beſchreeven; maar de *Spuria* of valſche word by de ſcheurbuikige een kleine ligchaams beweeging met moejelyke ademhaalinge, hert-kloppinge, hooft-pyn, en andere toevallen meer beſpeurt. De oorzaak van de *Plethora vera* zyn dat goede wel voedende ſpyzen in overvloed gebruikt zyn: maar de *Plethora nota* ontſtaat alleen van de zout-deelen die in 't bloed ſchuilen.

Tegens de *Plethora vera* is 'er geen beter en ſchielyker middel, als de latinge, of in plaats van dezelve 't koppen, of volgens den raad van *HORAT. AUGENIUS in Conſil.* de Egelen. Noch kan men ook 't bloed maar langzaamer, door purgerende, ſweet- en pis-dryvende middelen, en voornamentlyk door een ſtrenge levenswet verminderen en verſwakken. De ſcheurbuik-achtige *Plethora* word ook wel door laatinge weg genoomen, doch allerbeſt word de opgiſtinge des bloeds wederſtaan door zulke middelen, die tegens de ſcheurbuik gebruikt worden; Ziet zulks onder den Tytel ſcheurbuik.

PLETHORICUS, dus word die geene genoemt, die overvloedig bloed heeft.

PLEURA, Het ribbe-vlies / borſt-vlies / is dat geene 't welk de geheele holligheid van het middel-lichaam of de borſt van binnen bekleed. Het is overal dubbeld, om dat 't uit twee tedere vliezen beſtaat waarvan het binnenſte dat tegen de holligheid van de borſt geplaatſt is, eene uitgeholde gladde en glibberige oppervlakte heeft, op dat de longe niet te hard daaraan ſtoote; het buitenſte word met de ribben en met de tuſſchen de ribben leggende ſpieren vereenigt, en heeft hierom eene verheevene ruwe en ongelyke oppervlakte.

Het gebruik van 't ribbe-vlies is, dat het de zyden des boven lichaams van binnen glad en gelyk maake, op dat de longe in haare beweeginge niet beleedigt worden; daarna beveſtigt 't de tuſſchen de ribben gelegene ſpieren, en behoud de ribben in haar behoorlyke ruimte.

PLEURA, Zie *Coſta.*

PLEURITÆ, zo worden genoemt de acht wervel-beenderen onder de twaalf borſt-wervelen.

PLEURITIS, PLEURISIS, MORBUS COSTALIS, DOLOR LATERALIS, Zyde-wee / Pleuris / is een ſteekende pyn der zyde, vergezelt met een hevige koorts, hoeſt en bloed-ſpouwen, ontſtaande uit een ontſteekinge van het ribbe-vlies, en de tuſſchen ribbige ſpieren. Van wegens de overeenkomſte der genezings wyze zal 't hier wel voeglyk zyn, noch meer andere ziektens welke ook haare zitplaats in de werktuigen tot de ademhaalinge dienſtig, hebben, aan te haalen, en over dezelve t'effens te handelen, als daar zyn PARAPHRENITIS, een Zyde-pyn / die in het middel-rift plaats heeft; PERIPNEUMONIA is geplaatſt in de longe, en PLEUROPNEUMONIA, heeft haar plaats in de long en 't ribbe-vlies te gelyk. En dewyl 'er ook by deze ziektens byzondere toevallen plaats hebben, zo ſtaat aan te merken, dat 'er in de *Paraphrenitis* en zomtyds ook in de *Pleuropneumonia* is een Razerny en by na woedende dolligheid, vergezelt met een heete koorts, en wegens de *convulſive* trekkinge des middel-rifts en moejelyke ademhaalinge; doch de andere ziekten als *Pleuritis* en *Peripneumonia*, hebben maar voor haare verſchynſelen zomtyds een drooge, en zomtyds een vochtigen hoeſt, waarby zich vind een ſchuim-achtig, en zomtyds gal-achtig en bloedig ſpeekzel met een pynlyke ademhaalinge, en zomtyds met koorts verzelt. Alle deze aangehaalde Casus (gevallen) hebben eenderley oorzaak; te weten een ontſtekinge; en deze ontſtekinge ontſtaat van dezelve oorzaak waarvan de andere ontſtaan, en kan hierom onder den tytel *inflammatio* gezien worden; dewyl de ſcherpte des bloeds aan de vezelachtige deelen raakt, dezelve prikkelt en zo een kramp-trekkinge te weege brengt, en kan aldus een ſtremminge des bloeds veroorzaaken.

De nevensgaande oorzaaken zyn gemeenlyk een quade levens-wyze en de lucht; want men heeft aangemerkt dat de koude lucht dikwils hiervan de oorzaak geweeſt is, als men zich by voorb. na 't baaden of andere verhittingen ſtraks aan de lucht heeft blood geſtelt. By de Vrouwen volgen deze ziekten dikwils na de opgeſtopte maandſtonden, of zuiveringe na de baringe. By de mannen na de opſtoppinge der gulde-ader. Tot de geneezinge dezer toevallen zyn vooreerſt dienſtig de *Venæſectio* en daarna de *Nitrata* met de *temperantia*, *Sudorifera*, en *anodyna*, als *arcan. duplicat. lap. Cancror.* en *Ebur. Antimon. diaphoretic. terra ſigillat. Opium*, *Crocus*, *dens Apri*, *radix Taraxic. Bezoar mineral. ſangu. Hirci*, *Mandibul. Luc. piſc. Cinnabar. nativ.* en *Antimon. Nitrum*, *Camphor.* &c. by voorb.

℞. *Raſur. dent. Apri.*
Mandibul. Luc. piſc.
Unicorn. marin.
Lapid. Cancror.
Dent. Hippopotam.
Cinnabar. Antimon.
Nitri ā ℈j.
F. Pulv.

Dit van DOLÆUS uit zyn *Encylop. Med. dogm. Lib. II. Cap. III. p. m.* 154. b. waar mede hy zeer veele gelukkig geneezen heeft:

℞. *Pulv. dent. Apri.*
Bezoardic. miner.
Lapid. Cancror.
Sangu. Hirci.
Cryſtall. min.
Flor. papav. errat. ā ℈ß.
F. Pulvis.

Dit volgende hebben wy dikwils verordineert, en daarvan goede uitwerkinge gezien.

℞. *Antimon. Diaphoret.* ʒß.
Raſur. dent. apri.
Mandib. Luc. piſc. ā ℈j.
Extract. croci gr. iv.
F. Pulv.

Om met *aqua flor. Sambuc. Scord. Scabioſ. Carduibenedict. Mariæ*, *Angelic. Papaver. erratic.* &c. te gebruiken is het een *cacochymiſch* lichaam, en word 'er een purgeer-middel om de *Pituita* af te leiden, een buikzuiverend-middel vereiſcht, zo is dit volgende dienſtig:

℞. *HB. Scabioſ.* Mij.
Fol. Senn. S. St. ʒiß.
Flor. papav. rhœad.

Rad. Taraxac.
Violar. ana mj.
Coque in aq. fontan. q. ſ.
Colaturæ ℔j. *adde*
Syr. de Cichor. c. Rhab. ℥ß.
F. decoct.

Tot 't uitwendige gebruik worden hier ook aangepreezen veelderley Olien, Salven, pappen, ſtovingen enz. uit *ung. de Cynogloſſ. Alabaſtr. virid. potabil. antipleuriticum Mynſicht. dialth. comp. axung. Canis*, *Muris alpin. ol. Lumbricor. Scorpion. Chamomill. Succin. Verbaſc. Hyoſciam. Papav. expreſſ. flor. Melilot. Chamomill. Verbaſc. Papav. Violar. rad. Alth. Lilior. alb. herb. Malv. Biſmalv. Parietar. ſem. Lini*, *Fæn. græc. Camphor. Croc.* &c.

PLEXUS, een te zaam vlechtig van verſcheide bloed-vaaten.

PLEXUS CARDIACI, de te zaam vlechtinge der Herte-zenuwen/ word meeſt gemaakt van de zenuwen des tuſſchen-ribbig gelegenen ſtams.

PLEXUS CHOROIDES, of CHOROIDALIS, de gaarn gedaantige vlechtinge der bloed-vaaten: deze vlechtinge word in twee vleugelen verdeelt, die haar in beide zyde kameren verſpreiden.

PLEXIS GANGLIFORMIS COLLI, de pees-knoop zenuw-vlechting van den hals/ deze beſtaat uit eenige takjes van 't *partvagum* en *Thoracis*.

PLEXUS INTERCOSTALIS, de aker-gedaantige vlechting van des Zenuw-achtige ſtam tuſſchen de ribben.

PLEXUS MAGNI MESENTERICI, de groote Zenuw-knoop of te zaam vlechting van de darm-ſcheils-Zenuwen / deze word gemeenlyk uit verſcheide andere te zaamvlechtingen der te zaamloopende takjes, die zich door 't geheele darm-ſcheil verſpreiden, gemaakt.

PLEXUS NERVOSI ABDOMINIS, de Zenuw-achtige te zaamvlechtingen des onder-lichaams/ deze zyn zeven, als van de milt, lever, nieren, de groote darm-ſcheils-vlechtinge, en onder twee kleine in 't bekken.

PLEXUS PELVIS, de Zenuw-vlechting in 't bekken.

PLICA, Een vlecht / ook PLICA POLONICA genoemt, om dat de Poolen 't meeſte van dit ongemak aangetaſt worden: anders word dit ongemak ook genoemt TRICHOMA, TRICÆ INCUBORUM, MORBUS CIRRORUM, CAPILLITIUM INTRICATUM; Een vlecht is niet anders als een te zaamwarringe, en in een kleiſtringe der hairen op verſcheide deelen des lichaams, voornamentlyk op 't hooft, ontſtaande uit taaje ſlym-achtige, en quaad-aardige vochtigheeden, vergezelſchapt met veelderley toevallen. Het is wel een moejelyk toeval en byna niet wel te geneezen; edoch zommige Genees-Heeren (die met toeleg over deze ziekten geſchreeven hebben) geven veelderley genees-middelen aan de hand. De Poolen pryzen aan een *Decoctum* om de ſweet-gaaten der huid van 't hoofd met een hoofd-waſſchinge uit *decoct. Branc. urſin. Lupul. Betonic.* en *Lycopod.* te openen, en daarby in en uitwendig de *muſcus terreſtris* te gebruiken. Ook word 't *muſc. terreſtr.* in vloejend water met *Branc. urſin.* gekookt, zo lang, tot 't afkookzel geel word, en alsdan warm gedronken, of met eijeren als een zop gebruikt: maar uitwendig word daarmede als met een loog, 't hoofd twee maalen 's weeks gewaſſchen; tot dat de hairen van zelfs uit malkanderen warren, na 't waſſchen droogt men 't hooft met warme doeken, en beſtrooit 't met dit poejer:

℞. *Muſc. terreſtr.* ℔ß.
Salv. acut.
Mar. ver.
Roſmarin.
Calaminth. ana ℥j.
Rad. Ireos Flor. ℥ij.
Ol. Lign. Rhod. ʒj.
Moſchi ℈j.
Ambr. griſ. ℈ß.
F. Pulvis.

Zommige pryzen aan een *decoct.* uit *Hedr. Vit. Bryon. Sarſaparill.* Doch de meeſte houden 't daarvoor, dat deze Ziekte op geen andere wyze als op die, zo als men de Spaanſche pokken geneeſt, volkoomen kan geneezen worden; want de *Mercurius* is de eenige overwinnaar der taaje en ſcherpe *Lympha*, doch hierby kan men ook gebruiken *Alexipharmaca*, als *Eſſent. Viperin. Liq. C. C. Succinat. Tinct. Bezoardic.* met *Sp. Corn. Cerv. Sp. Bezoardic. Buff.* &c. Onder de uitwendige middelen word van CNOFFELIUS dit voor een *Arcanum* gehouden:

℞. *HB. Muſc. terreſtr. & repent.*
Rad Bryon. ā q. v.
Adipis Erinacei q. ſ.

Kook deze een uur lang in *Baln. Mar.* tot een

een *Unguent*. met deze kunnen de te zaam gewarde hairen twee keeren 's daags als ook de pynlyke gewrichten geſmeert worden. Waaronder behoort de *Eſſentia Viperar.* Men moet ook op de geſteltheit der maag en darmen acht geven, en hierom worden 'er *Vomitoria Antimonialia* en zachte purgeer-middelen aangepreezen. De vlecht af te ſnyden is niet raadzaam.

PLUMBAGO, Potloot/ 't word ook genoemt CRAYON, en POLETOT; dit is niets anders als dat gene 't welk ook van zommige LAPIS MOLYBDÆNA genoemt word. De oude noemden zulks PLUMBUM MARINUM, Water-loot/ om dat zy meenden dat 't zelfde uit de diepte der Zee wierde gehaalt: doch de daagelykſche ondervinding leert ons anders, en toond dat zulks op deze en geene plaats in de Mynen gevonden en voor een Lood Myn-ſtof gehouden word. De Italiaanen kopen het zelve meeſt ruuw zynde, van de Duitſchers, en als zy 'er Schryf-Pot-looten van gemaakt hebben, verkopen zy ze wederom aan de Duitſchers. Men heeft daarvan twederlei zoort als 't fyne en gemeene.

De fyne zoort moet zyn licht, ſwart, en als verzilvert, glinſterende, vaſt, en niet korrel-achtig en uit middelmatige ſtukken beſtaan. Deze zoort komt gemeenlyk uit Engeland. Doch de gemeene zoort word van de Nederlanders na andere Landen verzonden: Het Pot-lood word van de *Ingenieurs*, Bouw-meeſters, Schilders en andere Handwerks-lieden gebruikt: Doch in de Genees-kunde word 't maar als andere *Saturnina* uitwendig tegens lopende ongemakken, Roode-loop en 't Heet-vuur gebruikt.

PLUMBUM, lood/ word van de *Chymiſten* en *Laboranten* genoemt *Saturnus* en aldus ♄ getekend. Dit is 't weekſte en vloeibaarſte metaal onder alle andere: Doch naaſt 't goud 't ſwaarſte; het word op de een en ander plaats zo wel toebereid als ook in zyn Myn-ſtof gevonden, waarvan 't eene of hard als 't Poolſche, of wat zachter als 't duitſche lood is. Zo worden ook niet minder de Lood Myn-ſtoffen in zachtere, en hardere onderſcheiden. Deze zyn in couleur wederom onderſcheiden, en worden in witte, roode, en geele Lood Myn-ſtoffen verdeelt, welk laatſte men (Bley-Schweiff) noemt. Doch 't beſte onder alle deze is de glinſterende Myn-ſtof, waarvan zich de Potte-bakkers tot 't verglazen van hare Potten bedienen, dit word van de oude Latyniſten genoemt *Galena*, en

PLUMBUM MINERALE; maar van de Franſchen *Alquifoux*. Dit is een zeer ſwaare Myn-ſtof, die gemakkelyk kan geſtampt en vermorzelt worden, maar ze is moejelyk om te ſmelten, ze word in ſtukken van verſcheide groote uit de Mynen gegraven, die voor een gedeelte zuiver, en voor een gedeelte met gruis, en andere ſteenen vermengd zyn, en als ze van malkanderen gebrooken worden zo glinſteren ze als 't *Antimonium*, ze zyn ook van verw bleek-ſwart. Anders hebben de grootſte ſtukken, die ſwaar en als vetachtig en hard zyn, fraaje glinſterende ſchubben, deze worden voor de beſte gehouden, gelykenende byna na de *Bismuth*. Uit deze Lood Myn-ſtoffen word 't lood zelfs gegooten, en als 't door geduurige afſchuiming, of door zeep en andere vettigheeden gezuivert is, zoo giet men 't in zekere form tot lange vierkante lood-ſtukken, die (Mulden) genoemt worden, men giet ze van verſcheide grote en gewicht, ze worden 't meeſt geacht, als ze gemakkelyk om te ſnyden, fraai, wit, en glinſterende zyn. Uit het Lood word gemaakt het Schilp-lood/ of lood-wit: en het

PLUMBUM USTUM, of gebrande-lood/ als men te weten lood dat tot dunne plaaten geſlaagen is neemt, en met de gemeene ſwaavel in een pot *Stratum ſuper Stratum* legt en laat uitbranden, zo word 'er een bruin poejer uit, 't welk dikwils afgewaſſchen en gedroogt moet worden om Salven daaruit te maaken.

PNEUMATOCELE } Zie *Hernia*.
PNEUMATOMPHALOS }

PNEUMATOSIS, Geeſt-maakinge / of wederherſtellinge der ontbreekende Levens-Geeſten / hierby merke men aan (1.) de Stof waar door de Geeſten herſtelt worden, deze zyn ſpys en drank, en onder deze de voornaamſte wyn en bier, en dan ook de lucht; hiertoe kan men ook den ſlaap brengen die onze krachten grotelyks onderhoud, want zonder den ſlaap vermoogen de beſte ſpys en drank niets; (2.) de plaats waar de Geeſten herſtelt worden, deze kan niet nauwkeurig bepaalt worden, om dat zy overal in het Lichaam woonen, en toegang hebben; (3.) de eigenſchap en de wyze, hoe ze herſteld worden, beſtaat hierin dat onze Le-

+ plumaceolis. eene uyt pluksel gemaakte wieke, waar mede de wonden vermaakt worden.

vens-geeſt de geeſt-ryke deelen met zich vereenigt, haar natuurlyk idé vernietige en 't zyne dezelve indrukke.

PNEUMON, Zie *Pulmo.*

PNEUMONICA, Zie *Pulmonica.*

PNEUMO PLEURITIS, Zie *Pleuritis.*

PNIGALIUM, Zie *Incubus.*

PNIGMUS, een Verſtikkinge of *Suffocatio.*

PODAGRA, Zie *Arthritis.*

PODAGRARIA HERBA, ÆGOPODIUM, HERBA S. GERHARDI, ANGELICA SYLVESTRIS MINOR, wilde Angelyk-wortel/ komt met de Angelik-wortel over een, gelyk zulks door den reuk en ſmaak genoegzaam getoond word.

PODEX, den Aars/ Zie *Anus.*

POENIÆ, en beter PÆONIA, ROSA BENEDICTA en REGIA, Peone/ Buurblom/ Pinxter-Roozen; hiervan is *Mas*, *het Manneken*, en *Fœmina*, *het Vrouwtjen*, beide worden ze in de hooven aangequeekt. Tot 't Medicinale gebruik kan *Pæonia Mas* verkozen worden, waarvan de wortel, bladen en Zaad goed zyn, de geheele *Pæonia* verſterkt 't hoofd, 't hart, en de Moeder, ze is dienſtig tegens alle *Convulſien*, duizelingen, vallende ziekte, Nacht-merry enz. voornamentlyk 't Zaad in Amandel-melken; de wortel word tegens de duizelingen en vallende ziekte der Kinderen geprezen, en word hierom ook onder het *pulv. Marchion.* gebruikt, Zie deſſelfs beſchryvinge onder den Tytel *Pulvis.* En op dat de wortel haare werkinge doen zoude, zo ſtaat aan te merken, dat ze van 't Manneken, en in de maand Julius in het afneemen der Maan gegraven word. *Præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Syrupus*, *Extractum*, *Conſerva*, *Tinctura*, *Sal*, *Fecula*, en *Oleum.*

POLEPONZE, word genoemt een mengzel, 't welk uit Citroen-zap, zuiker en Moſchaat en Brandewyn gemaakt word: Hiermeede worden die geene die op Zee met de Zee-ziekte gequelt zyn, verſterkt, en daarvoor *gepræſerveert.*

POLETOT, Zie *Plumbago.*

POLIUM MONTANUM, Berg-Polp/ dit Kruid groeit overvloedig in de Provincie *Languedoc* in Vrankryk, op de hoge Bergen omtrent een voet hoog, 't bloeit in de Zoomer; het bloejende en verſche Kruid moet vergadert worden, het zelve heeft een bitteren en viezen ſmaak. Het word gemeenlyk tot de *Theriac* gebruikt, het dryft ook de pis, en de maand-ſtonden, het opend de verſtoppingen der lever, Moeder, en milt, het is ook dienſtig tegens de Geluw en water-zucht; de oude prezen dit Kruid zeer tegens de vallende ziekte.

POLLEN, dus word genoemt het fynſte Tarwen-meel/ hierom zegt men in zommige Ordonnantien *in pollinem redigere*: dat is *tot een heel fyn poejer te maaken.*

POLLEX, de duim aan de hand/ of de groote toon aan de voet/ Zie ook *Anticheir.*

POLLINCTURA, de Balzeminge der doode Lichaamen. Hoe dat dit omſtandig verricht word, zulks toond *BLANCARD* aan in een byzondere Verhandeling, die daarover kan na gezien worden.

POLLUTIO NOCTURNA, Zie *Gonorrhœa.*

POLYCHRONIUS, een langduurige ziekte/ die eenige maanden, en zomtyds ook wel Jaaren duurt.

POLYGONATUM, Zie *Sigillum Salomonis.*

POLYGONUM, CENTUMNODIA, SANGUINEA, Duizend-knoop/ Verkens-gras/ Kreupel-gras/ Knoop-gras/ groeit meeſt neffens de weegen en aan de ſtraaten, het bloeit byna den geheelen Zoomer. Het geheele Kruid is een goed wond-kruid, het ſtelpt alle bloed-vloejingen zo wel in als uitwendig, het is ook dienſtig tegens den Zaad-vloed en witte vloed, *Præparatum* daarvan is 't *Aqua deſtillatum.*

POLYGOPHORA, dus worden genoemt de zeer Geeſt-ryke dranken of wynen.

POLYMORPHON Os, dus word genoemt 't *Os cuneiforme* of *Sphenoides*; van gelyken ook 't *Os cubiforme*, waarvan op hunne behoorlyke plaatze kan gezien worden.

POLYPODIUM, Boom-vaaren/ Veel-voet/ Engel-zoet/ groeit op de wortelen van de oude Eyken, Boeken, en Denneboomen enz. dat geene 't welk onder de Eyken groeit word voor de beſte gehouden. De wortel alleen heeft een zachte purgeerende kracht, ze opend de verſtoppingen der ingewanden, ze is dienſtig tegens

gens den ſcheurbuik en andere onzuiverheeden des bloeds, ze dryft de levende en de doode vrucht af, als ze met Balſem of *ageratum* te zaam gemengd, tot een pap geſtampt, en op de wonden gelegd word, haalt ze de pylen uit de wonden. *Præparata* daarvan zyn *Syrupus.*

Polypus (*a*), dus word eigentlyk genoemt een Viſch met veele voeten; en na deſſelfs gelykheit worden eenige uitgroeizelen of ſwellingen ook alzo genoemt, men vind in de Genees-kunde hiervan twee; als daar is

Polypus Cordis, een *Excreſſentia* of **ſwellinge** van het hert, het zelfde word aldus gemaakt na de veele einden waarmede de uit 't Hert loopende vaaten voorzien zyn, en in dewelke zy eindigen. De ſtof van de *Polypus* is niet eenderlei; zomtyds is dezelve taai, zomtyds vleeſch-achtig en Kraakbeen-achtig, en dan is een *Polypus* niets anders als een vleeſch-achtig wezen, dat in de Hert-kaamer gegroeit, of uit 't vleeſch van 't hert ontſtaan is, en is als dan niets anders, als een weelderig, of Spongieus vleeſch, of dat zich een taai-en ſlymerig wezen aan de vezelen van het hert gezet heeft, 't geen dagelyks vermeerdert, waarvan alsdan 't hert *geincommodeert* en de omlopinge des bloeds beledigt word, en waardoor gemeenlyk hertkloppingen veroorzaakt worden. *WILLIS in Pharm. rat. Sect. VI. Cap.* 3. *part. I.* zegt, gelyk als de Kentekenen van een *Polypus* zeer moejelyk zyn, zo is ook de genezinge heel beſwaarlyk en zeldzaam. Om dat men niet anders als door giſſingen achter de *Polypi Cordis* koomen kan, en even diergelyken toevallen van eenderlei oorzaak kunnen herkomſtig zyn, zoo blyft men zeer twyffelachtig, of men een *Polypus*, of een ander gebrek geneeft. In opzigte nu van dit ongemak worden veelderlei middelen aangepreezen, waar van men by voorvallende gelegentheit de beſte na zyn oordeel verkiezen kan, als de *Antimonialia*, of *mandibul. Luc. piſc. C. C. uſt. Lapid. Cancror. teſt. Ovor. Corall. Cryſtall. Margarit. Corallin.* als ook *Salia fixa, Cent. min. Abſinth. Carduibened. Sal. Tartari, Crem.* en *Cryſtall. Tartari, Arcan. duplicat. Tartar. Vitriolat.* &c. willen deze niets uitwerken, zo moet men zien of 'er door de *Mercurialia*, en wel voornamentlyk met de *Merc. dulc. rite præparat.* ietwes kan te weeg gebracht worden.

Polypus Narium, een **Neus-gewas / ſlym-prop / een beel-boet /** deze is niets anders als een uitgroejing van Spongieus-vleeſch in de Neuze, 't welk zich met eenige uitzettingen in derzelver bovenſte gedeelte vaſt gezet (*a*), en na de Neus-gaaten, en zomtyds wel tot in de mond uitgezet heeft. Dit uitgroeizel hangt aan zwakke wortelen, en beſlaat zomtyds beide de Neus-gaaten, het word dikwils zo groot, dat 't niet alleen buiten de Neuz' over de lippen, maar ook door de wegen der Neuze tot 't verhemelte uithangd. Het maakzel van de *Polypi* is van een byzonder weefzel, want zomtyds zyn dezelve week, zomtyds hard, doch altyd hebben dezelve een roode vleeſch-achtige verw (*b*), behalven nu dat ze ten aanzien van het weefzel, grootheit, verw enz. de een van de ander te onderſcheiden zyn; zo is 'er ook noch daarenboven dit onderſcheid, dat de eene zacht, dat is niet *geëxulcereert*, en de andere daarentegen quaadaardig en kanker-achtig is, en veel materie geeft, geweldige pyn maakt, en vreeze voor de verſtikkinge veroorzaakt. In den beginne word de *Polypus* niet zonderling gevoelt, dit is de reeden dat zich dezelve eerder vaſt zet, voor en aleer men zulks vermoed had, dat hy 'er was; en dewyl men ook in den beginne niet bezorgt is om denzelven weg te brengen, zo groeit hy allengskens aan, en geeft daarby een ſtank van zich uit de Neuze. De oorzaak van de *Polypus* is een al te taai en te dik voedend-zap 't welk aan de Spongieuze en zachte inwendigſte deelen der Neuze een tegen-natuurlyke voedinge geeft; de voorafgaande oorzaak ontſtaat gemeenlyk uit een niet wel geneezene Neuz'-ſweer, om dat desſelfs Spongieus vleeſch in zodaanige grootheit uitgroeit. Tot de genezinge worden vereiſcht in en uitwendige Genees-middelen, en die de quade zappen doen verminderen, en onder deze heeft wel de eer-

(*a*) Polypus is een Griekſch woord dat te zaam geſtelt is van πολύς *Multum* en πους in 't Duitſch **beel-boet.**

(*a*) Hy zit vaſt aan het *Os Cribroſum* of zeefbeen.

(*b*) Den zeer kundigen *DIONIS* tekend in zyne *Chirurgicale Operatien p. m.* 436. vyf verſcheide zoorten van ſlym-proppen.

eerſte plaats de *Merc. dulc.* met *Reſ. Jalapp.* met *Scammon.* of met andere purgerende middelen gemengd, en daarby moet geduurende de tyd der Genezinge een goed *Decoct. Lignor.* gebruikt worden: Beneffens deze gebruikt men ook uitwendige middelen, als *Adſtringentia* en *Exſiccantia* uit *Pulv. Balauſt. Roſar. fol. Centumnod. Equiſet. Vitis, Nuc. Cupreſſ. Gallar. rad. Ariſtoloch, rot. Biſtort. Sumach. Sanguin. Dracon. mal. Granat. Omphac. Merc. Subl.* in *Aq. diſſolut.* by voorb.

℞. *Merc. Sublim.* ℥ß.
Aq. Plantag.
Roſar. ā ℔j.

Laat dit in een tinnen vat op de helft verkooken. *J.* VAN *MEKEREN* gebruikt *Caput. mortuum Vitrioli* met 't *Unguent. Ægyptiac.* Andere gebruiken *Ol. Vitrioli*, of na dat ze *Mercur. Sublimat.* ʒj. *in Aq.* ℥iij. op de helft hebben laten verkooken, doen ze daarby *Ol. Vitrioli* ℈ß. en *Alum. uſt.* ʒj. of *Unguent. Ægyptiac.* ℥ß. van gelyken gebruiken ze ook *Maſtich. Myrrha, pulv. Sabin. Heliotrop. Colcothar. Vitrioli* en *rad. Hermodactyl. alb.* met *Mel. Roſarum*, of *Aq. Sabin. aq. Calcis*, *decoct. Biſtort. Plantag.* en *Cort. Granator.* in roode wyn gekookt, waar by ze doen een weinig *Alum. Crud.* en *Mell. Comm.* Als met deze alle niets kan uitgewerkt worden, zo moet men *Erodentia*, of wegvreetende middelen gebruiken, als *Gumm. Ammoniac. Æris Squam. Cauteria* uit *Calc. viv. Sapon. nigr. Sal. Tartari, arſenic. rubr.* en 't reeds aangehaalde *Ol. Vitriol. Mercur. Sublimat.* en *Butyr. Antimon.* &c. *DOLÆUS* in *Encyclopæd. Chirug. Lib. I. Cap. XVI. p. m.* 140 *a.* pryſt dit zyn water tegens den *Polypus* aan:

℞. *Auripigment.* ℥ij.
Æris Virid. ʒjß.
Vini Generoſ. ℔j.

Laat dit tot op de helft verkooken, en doe daartoe

Aq. Roſar.
Solani ā ℥ij.
Miſce.

Of dit volgende 't welk krachtiger is:

℞. *Aq. Calc. viv.* ℥j.
Elix. vitæ ʒvj.
Olei Sabin. ʒiij.
Sp. Sal. Ammoniac. ʒjß.
Merc. Sublim. gr. v.
Miſce.

OVERKAMP in zyn n'euw Gebouw der Heel-kunde p. m. 341. houd daar toe het allerbequaamſte te zyn een *Cauſticum* van de *Lap. infernal.* doch 't zelfde moet met omzigtigheid gebruikt worden; men ſteekt namentlyk een zilveren pyp in de Neuze die den geheelen *Polypus* beſlaat, door dezen word allengskens de *Cauteriſatio* verricht; op de daar van gemaakte roof word dit volgende *digeſtivum* gelegt, waarmede een tyd-lang aangehouden word:

℞. *Unguent. Baſilic.* ℥ß.
Elixir vitæ ʒij.
Myrrhæ ʒjß.
Miſce.

Als 't grootſte gedeelte daarvan weggebracht is, zo gebruike men dit volgende:

℞. *Elixir vitæ* ℥j.
Ol. Sabin ʒiij.
Sp. Sal. Ammoniac. ʒijß.
Miſce.

Om met plukzel warm op de plaats te leggen, doch zo 't gewenſchte oogmerk niet kan bereikt worden, gebruike men:

℞. *Aq. Calc. viv.* ℥ij.
Elix. vitæ ℥jß.
Olei Sabin. ʒiv.
Sp. Sal. Ammoniac. ʒiij.
Merc. Sublimat. ℈ß.
Miſce.

Leg dit warm met plukzel op, of waſſche de plaats daarmede tot de *Polypus* in 't geheel weggerot is. Ondertuſſchen zoo de *Mixtuur* te ſcherp is, zo kan ook 't volgende om in te ſpuiten gebruikt worden:

℞. *Extr. Abſinth.*
Cent. min. ā ℥j.
Sp. matrical. ℥jß.
Aloës
Myrrhæ ā ʒiij.
Spirit. Vin. ℥vj.
Camphor. ʒijß.
Sacchar. Saturn. ʒij.
Miſce.

Maar dewyl 't zelden gebeurt dat een *Polypus* door Genees-middelen weggebracht word, en dezelve veel meer in een Kanker verandert, zo kan dezelve op de gevoeglykſte wyze door een vaardige Hand des Heel-meeſters weggebracht worden. Dit

word

word op de beſte wyze met een tange verricht, als de *Polypus* daarmeede vaſt gevat, en heen en weder gekeert en gedraaid word, tot dat de wortelen los zyn, en dat hy kan uitgetrokken, en weggebracht worden. Indien de *Polypus* omtrent de *Uvula* geplaatſt is, word hy met een kromme tang uitgetrokken; hangt hy in de Neuz' zo kan die door VAN *SOLINGEN* afgebeeld en beſchreeven is, gebruikt worden, Ziet dezelve afgetekend in zyn *Chirurgia Part. I. Cap.* 51. *Tab.* 4. *Fig.* 4. Na dat nu de *Polypus* op deze wyze daaruit getrokken is, moet het bloeden geſtelpt worden, hier toe gebruike men *Stiptica*, als *tinct. Martis adſtring. Sp. Vini*, *tinctur. Catechu*, *cap. mort. Vitriol. Alum. crud.* &c. Indien 't gebeurt dat de *Polypus* niet tot de grond uitgetrokken was, zo kan 't overige met *Pulv. Sabin. Alum. uſt.* &c. weggebracht worden.

POLYSARCIA, een groote vettigheid des Lichaams.

POLYTRICHUM MEDIUM, Zie *Adiantum aureum.*

OFFICINARUM, Zie *Adiantum rubrum.*

POMA AMBRÆ, PASTILLUM, een Amber-bal / Reuk-bal / deze word gemaakt uit veele wel-riekende poejers, wortelen, bloemen, Gommen, harſten enz. en met *Mucilagin. Gumm. Tragacanth.* tot ronde Koekjes gemaakt: Waarby noch gedaan worden *Ambra*, *Moſch.* en *Zibeth.* en dan in 't byzonder *Poma Ambræ* of *odorata*: ze worden zo wel tot vermaak als tot de gezondheit gebruikt: by voorb. ℞. *Styrac. Calam.* ʒij. *Maſtich. Thuris*, *Sandarac.* ã ʒjß. *Caryophyll. Caſſ. Lign. aloës ana* ʒj. *Ambræ*, *moſch. ana gr.* iv. *gumm. Tragacanth. q. ſ. F. maſſa.*

POMA AMORIS, Zie *Mala inſana* en *Teſtes.*

POMA AURANTIA, Oranjen-Appelen. } Zie *Malus Aurantia.*
SINENSIA, Sinaas-Apppelen. }

POMPHOLYX, Zie *Nihil Album.*

POMUM ADAMI, de Adams-Appel / dus word van de Ontleed-kundige genoemt de verheventheid aan den hals, deze word aldus genoemt om dat 't gemeen gelooft dat aldaar een ſtuk van den gebetenen Appel by *ADAM* is blyven ſteeken, en zo op zyne nakoomelingen overgeëerft.

POMUM ADAMI of ASSYRIUM, Zie *Malus Adami* en *Malus Citria.*

POMUM MIRABILE en HIEROSOLIMITANUM, Zie *Momordica.*

POMUM SPINOSUM, Zie *Stramoneum*,

PONDO, PONDUS, een gewicht / waar door de veelheit der Genees-middelen afgewogen, en genoemt word; men vind derzelve in de Apotheeken veelderlei, als *Pond*, *Once*, *Lood*, *Drachma*. *Scrupel*, *Grein*, de Medicynſche gewichten kunnen in de volgende Schets verbeeld worden.

			LIBRA ℔j.	LIBRA SEMIS ℔ß.			
		UNCIA ℥j.	℥xij.	℥vj.	UNCIA SEMIS ℥ß.		
	DRACHM. ʒj.	ʒviij.	ʒ96.	ʒ48.	ʒiv.	DRACHM. SEMIS. ʒß.	
SCRUPUL ℈j.	℈iij.	℈24.	℈288.	℈144.	℈xij.	℈jß.	SCRUPUL. SEMIS ℈ß.
GRANA XX.	GRANA LX.	GRANA 480.	GRANA 5760.	GRANA 2880.	GRANA 240.	GRANA XXX.	GRANA X.

PONS, betekend gemeenlyk een Brug: maar in de Ontleed-kunde word daar door

betekend 't een uitſteekzel by het laatſte des langen Mergs, in de omtrek der vierde herzen-kaamer; deze uitſteekzelen of merg-achtige ſcheuten zyn van gedaante, kloot-rond, wordende zomtyds drie van de achter herzenen voortkomende beſpeurt; deze zyn van *VAROLIUS de Brug der herzenen genoemt*, en hiervan voeren zy de naam *Pons Varolii*.

PONTICUS, dus word genoemt een zoort van de ſmaak, als 'er Vitriool-achtige te zaamtrekkende deeltjes by 't *Acetum* gevoegt worden.

POPLES, de Haaſſen / is het achterſte gedeelte of de holligheid van 't gewricht in de Knie alwaar hy gebogen word.

POPLITÆA VENA, Zie *Vena*.

POPLITÆUS MUSCULUS, Zie *Muſculus*.

POPULEUM, Populier-zalf / Popeljoen-zalf / welkers beſchryvinge onder de Tytel *Unguentum* kan gezien worden.

POPULUS, de Populier-boom / hiervan zyn tweederlei zoort, als POPULUS NIGRA, de ſwarte Populier-boom / en POPULUS ALBA, de witte Populier-boom. Deze Boomen groejen graag aan de wateren op vochtige en natte Wei-landen. De *Gemmæ* of *Oculi* (die ook *Spermatæ* en Populier-knoppen genoemt worden) van de ſwarte Populier-boom, zyn dienſtig tegens de pynen, tot de hair-groejing, en tegens de tand-pyn als ze in water en azyn gekookt worden. Het water dat in de holle afgekapte Stammen gevonden word, verdryft de Wratten, veelderlei Blaaren, Plekken, Mazelen, en quaade ſchurft. *Præparata* daarvan zyn *Oleum* en 't *Ung. Populeum*.

PORCELLIONES, Zie *Aſelli*.

PORCUS, Zie *Fiſſura magna*.

PORI, de ſweet-gaaten / zyn kleine gaaten in de huid: deze zyn 't allerbeſt te zien by die geene die ſweeten; want als de ſweet die de huid vochtig maakt, neerſtig afgevaagt word, zo ziet men daar op kleine droppeltjes op de huid te voorſchyn koomen; zo veel gaaten als 'er nu zyn, zo veel ſweet-gangen worden 'er ook aangetoond. Zommige zeggen dat dusdanige ſweet-gaten door 't vergrootglas op tweederlei wyze te voorſchyn komen; te weten grootere / waaruit by de meeſte de hairen te voorſchyn koomen; in de midden blyft eenige ruimte, op beide zyden der ruimte ſtaan in een tamelyke rechte ordening de hairtjes: daarna kleindere / waarvan veel meer zyn, als van de voorig genoemde; deze doorboren yder ruimte van de voorige, zo dat dezelve als byna ongelooflyk doorboort word.

POROMPHALUS, een in de Navel voortgeſprotene *Callus* of harde huid.

POROTICA, worden genoemt die Genees-middelen, die een *Callus* voortbrengen; Zie daarvan *Cicatrizantia*.

PORPHYRITES, de roode Marmer-ſteen / is een zeer harde ſteen, waarvan door de wryvinge niets of zeer weinig afgeſleeten word: Hy word gebruikt tot de Mortieren en wryf- of vryf-ſteenen waarop de Apothekers haare Genees-middelen, en de Schilders haare verwe bereiden.

PORRIGO, Zie *Furfures*.

* PORRUM, Look / zulks is DOMESTICUM, tam; of SYLVESTRE wild: van het tamme is tweederlei zoort, als PORRUM CAPITATUM, en SECTILE. Het wilde word ook genoemt PORRUM AGRESTE. De blaaden, de wortel, en het Zaad verdeelen, dryven de pis en de maandſtonden: ze ontbinden den ſlym op de borſt, en zyn dienſtig tegens de beten der vergifte Dieren en Slangen; uitwendig zyn ze dienſtig tegens de etterachtige verſweringen, blinde, geſwollene en pynlyke Gulden-ader; doch in ſpyze te veel gebruikt maakt 't een quaad bloed.

PORRUS, betekend een zoort van wratten, Zie *Verrucæ*.

PORTA, Zie *Vena*.

PORTULACA, PORCELLANA, Porcelein / deze is driederlei (1) PORTULACA ANGUSTIFOLIA SYLVESTRIS wilde Porcelein. (2.) PORTULACA MARINA, Zee-Porcelein / en (3) PORTULACA LATIFOLIA SATIVA of HORTENSIS, tamme Porcelein / bloeit in de maand Junius, de blaaden van de tamme Porcelein zyn dienſtig tegens allerlei zinkingen, hetegal, hette in de koortzen, uitteerende koorts, gulde-ader-vloed; uitwendig zyn ze goet tegens de tanden die ſtomp geworden zyn van ſcherpe en zuure ſpyzen, tegens de wratten, roode-oogen enz. Het Zaad is goed tegens de wormen, het water verdryft de groote borſten. De blaaden van Zee-Porcelein verdeelen, maaken eet-luſt, dryven de pis, en zyn goet tegens de walging.

PORUS, Zie *Meatus*.

PORUS BILIARIUS, de gal-leider / is een

kleine pyp, voortkomende van de hals der gal-blaas, en eindigt in de galleider, die zeer naauw is, dat ook zomtyds de opgehoude gal aldaar verſtopt. Deze gang is een langachtig vat, ook ietwes wyder als de buis der gal-blaas die van de holligheid der lever in den twaalf-vingerigen darm loopt.

Posca, een Mixtuur uit even veel water en azyn, ze word uitwendig tegens de maag-ziekten, als walging braaken enz. gebruikt.

Postbrachiale, Zie *Metacarpus.*

Posthe, Zie *Præputium.*

Posthia, Zie *Hordeolum.*

Posthumi, worden genoemt zulke kinderen die *Poſthumatum, Scilicet patrem,* na des Vaders dood, en als hy al begraven is, eerſt gebooren worden.

Potentilla, Zie *Anſerina.*

Potio, een drankjen, is een vloeibaar Genees-middel 't welk uit verſcheide *Aquæ, Succi, Elixira, Spiritus, Eſſentiæ, Tincturæ, Extracta, Pulveres, Syrupi* &c. tezaam geſtelt is, en tot veelderlei gebruik zeer dikwils voorgeſchreeven word. Het is een der bequaamſte *Formulen* om voor de Lyderen te gebruiken: maar om dat 'er tot deze zoort van Voorſchriften veelderlei zoorten van Genees-middelen gebruikt worden, zal 't nodig zye dat wy derzelve *proportie* in aanmerkinge neemen; deze nu is de navolgende dat men op gemeen of *gedeſtilleerd* water tot yder *once* neeme:

Aquæ Spirituoſ. ℥ij. tot ℥ß.
Succi Sapidi ℥ij.
Inſipidi ℥ß. tot ℥j.
Elixir ℨj. tot ij.
Spirit. inflam. ℨj.
Urinoſ. ℈j. tot ℨß.
Acid. gt. viij.
Tincturar. ℨß. j. tot ij.
Eſſent. ℨß.
Olei deſt gutt. ij. tot iv.
Pulver. ℈j.
Salis fix. ℈ß.
Volat. gr. v.
Extracti ℈j.
Syrup. ℨj.

Hierby ſtaat noch aan te merken, dat de geheele *doſis* van een drankjen niet lichtelyk onder een, en ook niet boven de vier *oncen* zyn moet, by voorb. ik heb over eenige daagen van een Kraamvrouw die aan een ſterke bloedinge uit de lyf-moeder na een mis-kraam onderworpen was, met een gewenſchte uitwerkinge voorgeſchreeven dit volgende:

℞. *Aq. Biſtort.*
Plantag. ā ℥jß.
Succ. Cydonior. ℨvj.
Tinct. Hæmatit. ℨjß.
Pulv. dent. Hippopot. ℨj.
Extract. Torment. gr. xv.
Syrup. de Symph. Fern. ℥j.
M. D. S.
Bloed-ſtelpend drankjen.

Potus Hippocraticus, Zie *Claretum.*

Poudre Duc, het Hartogen poejer, is een maag-poejer 't welk in Vrankryk bekend is, en word gemaakt uit een pond zuiker en twee *onc.* note moſchaat, waar by zommige een weinig kaneel doen, het word met warme wyn tegens de ſchorheit en zinkingen die uit verkoudheid ontſtaan dikwils gebruikt.

Præcipitantia, Zie *Abſorbentia.*

Præcipitatio, een Nederſtoting, ſchifting, is een Chymiſche werkinge waar door een poejer of ander ſienlyk wezen uit de *Solutio* op de grond van 't vat gebracht word. De oorzaak hiervan moet in de verandering van 't Schei-vocht gezocht worden, want dit word, 't, wanneer of een weinig door de uitwaſeming verdikt geworden is, of door opgieting van gemeen water *gediſcontinueert*, of dat 't van andere heel lichtelyk ontbindende lichaamen beſeten, of door het byvoegen van verſcheide zouten verandert geworden is, genoodzaakt, om de *Subſtantia* of 't wezen, die 't te voren aangenomen had, wederom te verlaten. Of 't is een Chymiſche bewerkinge, dat men een Stof die men ontdaan heeft, aldus van hare deelen ſcheid, dat ze op den grond valt.

Præcipitatum, is voornamentlyk de roode *gepræcipiteerde* Mercurius, alſchoon dezelve niet door een *Præcipitatio* maar door een *Evaporatio* gemaakt word.

Præcordia, zo wierd van de oude Genees-heeren het middelrift genoemt, anders worden hier door verſtaan de ingewanden der borſt.

Præcordiorum Angustia, hertenangſt, benauwdheit.

Præfocatio Uterina, Zie *Paſſio Hyſterica.*

Prægnans, Zie *Gravida.*

Prælum, Prelum, een Perſe, is een Apotheekers gereedſchap waarmede

men de zappen en de olyen enz. uitdrukt en uitperſt.

PRÆPARATIO, een toebereiding. Hier onder kunnen verſtaan worden alle Chymiſche toebereidingen; maar in 't byzonder betekend 't een glad of beter een fyn-makinge der harde lichaamen, als dezelve met de daar toe dienſtig zynde wateren op een Marmer-ſteen gewreven worden, gelyk als gedaan word met de *Lapides Cancrorum*, *Corn. Cerv. mater. Perlar. Margarit.* &c.

PRÆPARANTIA MEDICAMENTA, Zie *Digeſtiva.*

VASA, Zie *Vaſa.*

PRÆPUTIUM, POSTHE, de voorhuid van 't mannelyke lid / deze bedekt buiten de Liefdens-oeffeningen de Aker, ze word onder aan de Aker door een teederen band, die het toomken genoemt word vaſt gehecht.

PRÆSEPIA, dus worden genoemt de gaatjes van beide de Kakebeenderen waarin de tanden ſteeken.

PRÆSERVATIO, PRÆSERVATIVUM, een verhoedend Genees-middel tegens de een of ander ziekte.

PREHENSIO, Zie *Catalepſis.*

PRESBYTIA, een duiſter, bloo of ſwak gezigt, dit ongemak word men gewaar by oude Perzoonen.

PRIAPISMUS, de tegens-willige Roede-ſtand / is als de roede tegens den wil door de kramp ſtyf en opgeſpannen ſtaat, zo dat dezelve ook na dat de bylegginge gehouden is in die gedaante blyft, hierom word dit ongemak ook genoemt *Tenſio*, waarmeede zeer na overeenkomt *Satyriaſis*, 't welk ook een opſpanninge der mannelyke roede is, doch ook met de grootſte begeerte tot de byſlaap. De oorzaak daarvan is een kramp-achtige aantaſtinge der Spieren van 't mannelyke lid, die het zelfde opligten. ontſtaande uit een ſcherpte van het Zaad in een druiper, of van de ſpyzen en genees-middelen, die gebruikt worden, om de Liefdens-plegingen aan te ſpooren. Tot de genezinge worden voor een gedeelte vereiſcht, middelen waar door de ſcherpte ten onderen gebracht, en voor een gedeelte zodanige waar door den invloed der Geeſten bedwongen worde. En deze zyn *Refrigerantia* en *Narcotica*, als *Nymphæa*, *Portulac. Lactuc. Succus Semperviv. Citri, Acetum, Camphor. Sacchar. Saturni, Sp. vini Camphorat.* met *Aq. Spermat. Ranar. Nitrum*, *Sem. Coriandr. Quat. frigid. major. Opium*, en *Succus Solani*, by voorb.

℞. *Amygdal. amar.* ℥j.
Sem. 4. *frigid. maj.* ā ℥ij.
cum
Aq. Plantag. &
Solani ā *q. ſ.*
f. emulſio adde
Sacchar. ſaturni ℈iv.
D. S.
Verkoelende Melk.

Om de ſcherpte te verbeteren zo zyn dienſtig *Corallia*, *Corn. Cerv. uſt. terr. ſigillat. Strigonienſ. Cryſtall. montan. oſſ. ſepiæ, teſt. ovor. Calcinat.* &c. en die geene die byzonder tegens de *Gonorrhœa* aangepreezen worden; zo zyn ook de ſcherpe goed, als *Mentha*, *Ruta*, *ſem. Cannabis* en *Viticis.* Tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig een *unguent.* uit *ol. Roſar. Lilior. albor. ſacchar. ſaturni*, *unguent. infrigid. Galen.* &c. het lid in 't koude water te ſteeken, als ook *oleum Chamomill. Succin. Rutæ*, en een *veſicatorium* op 't *Perinæum* gelegt.

PRIAPISMUS MULIEBRIS, Zie *Tentigo.*

PRIAPUS, Zie *Penis.*

PRIAPUS CERVI, Harte-Roede / is dat wel gezuiverde en met wyn afgewaſſchene, en in de oven gedroogde manlyk lid van een hart, dit word zeer gepreezen tegens de buik-pyn, kolyk, zyde-ſteekingen, roode-loop, buik-loop, beete van vergifte dieren, peſt enz. het dryft ook de pis, prikkelt aan tot de liefdens oeffeninge, men zegt ook dat 't zeer goed is tegens de onvruchtbaarheid der vrouwen.

PRIAPUS CETI, Walviſch-roede / is 't teel lid van een Wal-viſch, dit moet wel gezuivert en in de Zon of by een andere warmte gedroogt worden, het word gehouden te zyn een byzonder *Arcanum* tegens de roode loop: dit hebben onlangs de Europiaanen van de Indiaaanen eerſt geleert.

PRIAPUS TAURI, Oſſen of Stieren-Roede/ is ook 't teel-lid der Oſſen of Stieren, en word ook gepreezen tegens den rooden-loop.

PRIAPUS VULPIS, Voſſe-roede/ is ook 't geboorte-lid van een Vos, 't zelfde word als een *Peſſarium* gepreezen tegens de opgeſtopte maand-ſtonden, als 't in Oly en *bitumen* geſtooken en geappliceert word.

PRIMÆ VIÆ, de Eerſte-weegen / hier door worden in de Genees-kunde verſtaan de maag en de darmen. Op de geſteltheid van deze moet men by naa onder 't genee-zen van alle ziekten acht geven. En om hier van onderricht te zyn, word zulks getoont door de geheele Leere der *Dyſpepſia* of quaade verteeringe.

PRIMITIÆ, zo worden gemeenlyk ge-noemt de eerſtelingen der vruchten: doch in de Genees-kunde beteekend zulks dat water 't welk in de geboorte 't allereerſt voor, of te gelyk met 't kind komt.

PRIMORES DENTES, de voorſte tan-den/ zyn de *inciſores* of Sny-tanden, daar van Zie *Dens.*

PRIMULA VERIS, HERBA PARALY-SIS, Sleutel-bloemen / Hemel-Sleutel/ Bak-kruid/ St. Pieters-kruid/ groeit op de Wei-landen, en in 't veld, bloeit in de maand April. De bloemen en blaaden verzachten de pyn, en zyn dienſtig tegens de pyn der leeden, waterzucht, ziekten des hoofds, en voornamentlyk ook tegens de beroertheid, verlamtheid, bevinge, vallendeziekte, verſtopte nieren en bla-zen-ſteen, de wortel is goed tegens de wormen en tand-pyn. *Præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Spiritus* en *Conſerva.*

PRIMUM ENS MELISSÆ, is de *Quin-ta eſſentia meliſſæ.*

PRISTIS, Zie *Serra.*

PROBOLE, Zie *Apophyſis.*

PRO DUABUS, TRIBUS, QUATUOR &c. DOSIBUS, word in de Ordonnantien gevonden, en betekend dat 't genees-mid-del in twee, drie of vier keeren moet in-genoomen worden.

PROCATARCTICA, zo word genoemt de hooft en voor-oorzaak der ziekte waar van een ziekte ontſtaat, 't zy dat dezelve in of uitwendig is.

PROCESSUS, heeft twederley beteke-ning: (1) betekend 't yder verrichtinge in de Chymie die de konſtenaar onderneemt en uitvoert (2) in de Ontleed-kunde bete-kend 't een uitſteekzel / uitwas / aanwas aan een been; deze uitſteekzelen koo-men in de Ontleed-kunde verſcheiden voor, als

PROCESSUS ACUTIS, een ſcherp uit-ſteekzel.

PROCESSUS ALIFORMES, de vleugel-gedaantige uitſteekzelen aan 't ſteunzel-been, ze worden ook genoemt *Proceſſus pterygoidei*, van deze kan een yder weder-om in twee andere uitſteekzelen verdeelt worden, onder dewelke men dat geene 't welk over 't verheemelte is het inwendige; maar dat geene 't welk aan de zyde van 't verheemelte is, het uitwendige noemen kan.

PROCESSUS ANCHOROIDEI of AN-CORIFORMES, het anker-gedaantige uit-was van 't ſchouder blad.

PROCESSUS CILIARES, het wenk-brauw-gedaantige uitwas / is een vlies-achtige band, waar door het druif-beziën vlies met het Hoorn-vlies vereenigt word.

PROCESSUS CONDYLOIDES, zo word genoemt het achterſte uitſteekzel van 't onderſte kake-been / het zelfde word om dat 't met een kraak-been bedekt is met 't ſlaap-been vereenigt.

PROCESSUS CORACOIDES, het Ra-ven-bekkige uitſteekzel van 't ſchouder-blad.

PROCESSUS CORONÆ, 't kroon-ge-daantige uit-was / is het voorſte uitſteek-zel der onder-kaak.

PROCESSUS DENS, het tand-achtige uitſteekzel / is een lang rond uitſteekzel aan het tweede hals-wervel-been.

PROCESSUS MAMMILLARIS, het te-pel-gedaantige uit-was / is het uitwendige uitſteekzel van het ſlaap-been, 't zelfde is ſtomp, dik, kort, en doorboord, het ont-fangt het einde van de tepelgedaantige Spieren.

PROCESSUS MEDULLARES, de uit-ſteekzelen der kleine Herzenen.

PROCESSUS PAPILLARES, de tepel-gedaantige uitſteekzelen / van 't eerſte paar Zenuwen, of de reuk-Zenuwen.

PROCESSUS PERITONÆI, des Peus-zaks-ſcheuten of uitſteekzelen; deze zyn twee als wyde buizen, die by de mannen in het kloot-zakjen loopen, en de zaad-vaaten in haar beſluiten, en by de vrou-wen de worm-gedaantige Zenuwen der baar-moeder.

PROCESSUS PETROSUS, het ſteen-achtige uitſteekzel / is het inwendige uit-ſteekzel van 't ſlaap-been, het ſtrekt zich uit na de lengte tegen 't lichaam van het wigge-been, en trommel-holte, den dool-hof en de ſchulp.

PROCESSUS PTERYGOIDEI, Zie *Pro-ceſſus aliformes.*

PROCESSUS STYLOIDES, het priem-wyze uitſteekzel / is een langachtig, ſwak- en puntachtig aanhangzel van 't ſlaap-been

been, dikwils ontbreekende in 't geraamte om dat het lichtelyk afgeſcheurd word.

PROCESSUS VERMIFORMIS CEREBELLI, het worm-gedaantige uitſteekzel der achter-herzenen.

PROCESSUS VERMIFORMIS INTESTINI COLI, het worm-gedaantige aanhangzel van den gefronzelden darm.

PROCIDENTIA PROLAPSUS, uitval / uitzinking / is als een zeker deel uit zyn natuurlyke plaats valt: aldus komt in de genees-kunde voor *Procidentia Ani*, de *uitvallinge des endel-darms*, en *Procidentia uteri* de *uitzakkinge der lyf-moeder*.

PROCIDENTIA ANI, de uitvalling of uitzakking des endel-darms / is, dat een gedeelte des endel-darms, onder het loſſen van den afgang, te gelyk nederwaarts uitzakt, en na dat de ontlaſtinge geſchied is, niet wederom na binnen gaat; maar buiten 't lichaam hangen blyft. Dit ongemak ontſtaat gemeenlyk uit een gebrek van de *Muſculi levatorii ani*, 't zy dat ze verflapt of verlamt geworden zyn van de uitwendige koude, of door den toevloed van een taaje waterachtige vochtigheid, of door ſterke perſſinge by den afgang, of onder de moejelyke baaringe enz. aldus word men dit ongemak ook gewaar 's winters by kinderen en by de *Cachectici* na genomene purgeer-middelen, of na de roodeloop, perſſinge, op 't ſteen-ſnyden, en hardlyvigheid: in de geneezinge moet men voornamentlyk op twee zaaken acht geven:

I. Dat de uitgevallene darm weder op zyn plaats gebracht, en

II. Dat hy daar gebracht zynde beveſtigd worde.

De te recht brenging moet op 't ſpoedigſte geſchieden, anders ſwelt het vooruithangende deel, waarop een ontſteekinge en dan de *Sphacelus* volgt. De inbrenginge kan in 't begin door den Lyder zelfs geſchieden, doch zo 'er die zo even genoemde toevallen al by zyn, zo moet zulks door een Heelmeeſter gedaan worden, die omwind zyne vingeren met een zacht doekjen, en brengt den darm wederom op zyn plaats, na dat hy alvoorens de ſwellinge (Indien ze 'er by is) met warme-melk *decoct. Chamomill. Tanaceti, flor. Sambuc, ſem. Anethi* of warme wyn enz. geſtooft, en den weg met *ol. Chamomill. Hyperic. Aneth. flor. Verbaſc. ſev. hircin.* &c. glibberig gemaakt heeft. by voorb.

℞. *Flor. Chamomill.*
Hyperic.
Sambuc.
Summitat. abſinth. ā M℞.
Sem. aniſi.
Carvi ā ℥j.
miſce.

Om in wyn of melk te kooken;

Als dit nu gedaan is, zo word de op zyn plaats gebrachte darm met *adſtringentia* alleen vaſt gemaakt, als door *pulv. Gallar. ſem. Rutæ, Plantag. flor. Balauſtior. Roſar. rubr. Myrtill. nuc. Cupreſſ. Gland. rad. prunellæ* deze worden in Smids-water gekookt, of ook met wrange wyn, en met een ſpons of doek, of in de gedaante van een poejer geappliceert. Doch 't zal alles te vergeefs zyn, zo men niet te gelyk middelen in 't werk ſtelt, waar door de oorzaaken weggenoomen worden; by voorb. tegens de verlamtheid en ſwakheid der Spieren, *Antiparalytica*, als

℞. *Flor. Anthoſ.*
Balauſtior.
Chamomill.
Lavendul.
Rutæ.
Fol. Lauri,
Salviæ ā pij.
Gallar. Contuſ. ℨvj.
Cortic. granator. ℨj.
miſce.

Deze moeten in water of geſtaalden wyn gekookt en warm *geappliceert* worden; tegens de verwondinge gebruike men *Vulneraria* als *Plantag. Conſolid. maj. Alchimill. Sanicul. Veronici flor. Hypericon.* tegens het ſcherpe en ſlymachtige bloed *Incidentia*, *Corrigentia* en *Anodyna*, doch voornamentlyk een rookinge uit *Maſtix* en Denn-Appelen, of uit pek, en Terpentyn, of uit *Oliban.* en *Bdellium* &c. zeer gevoeglyk kan ook gebruikt worden de rookinge van *KESLERUS*, die hy in zyne *Centur. Proceſſ. C. IV. num.* 15. aldus beſchreeven heeft.

℞. *Asphalti.*
Maſtich.
Myrrh.
Succin.
Thuris ā ℥j.
F. Pulvis S.

Poejer om te Rooken.

Door deze zelve middelen word ook de uitgezakte endeldarm by kinderen behandelt.

PRO-

PROCIDENTIA UTERI, de uitzakkinge der baar-moeder / is dat het binnenſte vlies der moeder-ſcheede in de gedaante van een Ganze ey, of zomtyds grooter, ook wel kleinder buiten de ſchamelheid der vrouwen hangt. De oorzaak daarvan is gemeenlyk het al te ſterke drukken en al te heevige arbeid onder het baaren; zo dat men dit ongemak dikwils beſpeurt na de moejelyke baaringe. Doch hieronder behooren ook de al te ſwakke vochtige geſteltheid des lichaams; verkoudinge der geboorte leeden; drukkinge der moeder-ſcheede door al te ſwaar gewicht, geweldige oeffening onder de byligginge enz. In de geneezinge word ook van gelyken alhier

I. De te rechtbrenging, en

II. De behoudinge of beveſtiging vereiſcht.

Dit alles kan door 't vermoogen des Lyders met de vinger of door de Vroedvrouw heel gemakkelyk uitgevoert worden; maar tot de beveſtiginge gebruike men uitwendige *Adſtringentia*, als *decoct. gallar. Roſar. Balauſtior. Sumach. fol. Quercus, Meſpilor. Plantag. rad. Tormentill. Symphyt. maj. Alum. terra ſigillat. pulv. Thuris, Maſtich.* opſtoppende poejers enz. *POTERIUS Cent. III. cap.* 91. *pag. m.* 381. heeft met veel voordeel dit volgende *decoctum* gebruikt.

℞. *Nuc. Cupreſſ.*
Gallar.
Cortic. granat.
Balauſt.
Sumach. ana ℥ij.
Fol. Myrti.
Olivæ.
Polygon.
Quercus ana Mj.
Flor. Roſar. Pj.

Kook deze in Roode wyn, en laat daar mede het lydende deel twee of drie keeren 's daags geſtooft worden, en vervolgens den lyder zich ſtil houden; men zegt ook dat een rookingen uit gezouten aalhuid, of van Oſſen en Beeren vet een byzonder vermoogen hebben om den *Uterus* te beveſtigen. Doch zo 'er door deze alle niets kan gevordert worden, gelyk als 't wel dikwils gebeurt zo gebruike men moeder ringe van yvoor, of *peſſaria*; doch gewenſchter zal de geneezinge zyn; indien men daarby gebruikt *Decocta* uit *lign. Saſſafr. rad. Chin.* en *Sarſaparill.*

PROCONDYLI, de beenderen der vingeren / die 't allernaaſt zyn aan de achterhand.

PRODROMUS, een voor-looper / of een ziekte die voor een ander gaat en dezelve aantoont.

PRODUCTIO, Zie *Apophyſis.*

PROEGUMENA, de inwendige voorafgaande oorzaak in 't lichaam / die van een andere haar oorſprong heeft, en dewelke een ziekte aldus verwakkert, dat, alſchoon ze weggenoomen is, de ziekte evenwel aanhouden kan.

PROFLUVIUM, een vloed / als een zaad, water, of bloed-vloed.

PROFUNDI MUSCULI, Zie *Muſculi Perforantes.*

PROGLOSSIS, het voorſte deel of de punt der tonge.

PROGNOSIS, de voor-zegging / voorkenning / hoe de uit-gang der ziekte zyn zal, hierom worden die teekenen die den uitgang of 't uit-einde der ziekte leeren PROGNOSTICA genoemt.

PROJECTURA, Zie *Apophyſis.*

PROLABIA, de buitenſte vooruitſteekende deelen der lippen.

PROLAPSUS, Zie *Procidentia.*

PROMANUS, Zie *Anticheir.*

PROMINENTIÆ LENTICULARES, dus worden genoemt de *Corpora ſtriata*, Zie zulks op zyn plaats.

PRONATORES MUSCULI, dus worden genoemt die Spieren der hand, die tegen over de *ſupinatores* geſteld zyn, deze zyn de *Muſculus radii rotundus* en *quadratus.*

PROPHYLACTICA, dus worden genoemt die Genees-middelen die de aanſtaande en toekomende ziekten keeren.

PROPOLIS, dus word genoemt de dikke, bruin-achtige en byna als Styrax riekende ſtof waarmeede de byen alle ſcheurtjes en gaatjes, door welke de dag in haare korven dringen kan op 't naauwkeurigſte overtrekken en toe ſtoppen. Hierom word 't van de Duitſchers ook genoemt Stopſwachs.

PRORÆ OS, betekend zo veel als *Occipitis Os* en *Proræ Sutura* zo veel als *Lambdoidea Sutura.*

PROSERPINA, Zie *Argentum.*

PROSPHEROMENA, de ſpyzen of Genees-middelen die inwendig gebruikt worden.

PROSPHYSIS, een te zaam groejinge der leeden, als by voorbeeld de vingeren te-

tegen natuurlyk te zaam gegroeit zyn.

PROSTATÆ, de voorſtanders / die anders ook genoemt worden de uitſchietende vaaten, zyn twee ronde deelen doch haar gedaante is meerder ovaal rond-achtig, ze zyn geplaatſt onder den hals van de water blaze; hebbende een klier-achtig en ſpongieus weezen, doch 't laatſte ſchynt niets anders te zyn, als een te zaamgewikkeld weezen van kleine vezelen en huidekens. Ze hebben ook haare uitleidende wegen, die in de waterblaaze loopen. Veele zyn van gedachten dat haar gebruik is om 't zaad te bereiden, te behouden, en in den ſchaft te brengen. (*a*)

PROSTETHIS, zo word genoemt de borſt / als ook 't vleeſch-achtige gedeelte in de holligheeden der handen en voeten: als ook dat geene 't welk tuſſchen de vingeren groeit.

PROSTHESIS, dus word genoemt dat gedeelte der Heel-kunde, 't welk het ontbrekeende vervult; zulks geſchied in holle pyp-ſweeren als men dezelve wederom met vleeſch opvult.

PROTHEUS, Zie *Mercurius vivus*, ook *Antimonium*.

PROTOPATHIA, een voorname ziekte / of die op zich zelven beſtaat / een ziekte die geen andere tot haar oorzaak heeft.

PROTUBERANTIA, is even 't zelfde als *Apophyſis*, anders worden in de kleine Herzenen gevonden de

PROTUBERANTIA ANNULARES, het ring-gedaantige }
OLIVARIS, het olyf-gedaantige } uitſteekzel.
PINEIFORMIS, het pyn-appel gedaantige }
PIRAMIDALIS, het pyramid-gedaantige }

PRUNA, Zie *Carbunculus*.

PRUNA DE BRIGNOLES, Prunellen / zyn pruimen waaruit de ſteenen genoomen, en gedroogd zyn, deze worden in doosjes gepakt uit Vrankryk gebracht, ze moeten van koleur zyn, geelachtig bruin, vleeſig, heel droog, zo dat de zuiker waaronder ze bedekt zyn niet nat is; ze zyn een weinig rins van ſmaak; in Duitſchland worden ze gemaakt uit een zoort van Pruimen die Quetſchen genoemt worden, men ſchilt ze aldaar, als deze Pruimen noch niet volkoomen ryp zyn, doch deze zyn niet zo goet.

PRUNELLA, heeft tweederlei betekening (1.) betekend 't de bruine, waarvan onder de Tytel *Angina* kan gezien worden (2.) word ook de *Conſolida minor* en *Symphytum Petræum* daar door betekend; deze groeit op de hoogtens en in de wylanden, bloeit in de maand van Juny en byna den geheelen Zoomer, de bloemen en de blaaden zuiveren, en zyn dienſtig tegens de wonden, en wel voornamentlyk tegens die der longen, ze verdeelen 't geronnen bloed. Een gorgel-water daarvan is goet tegens de ontſteekinge en verſweeringe der mond als ook tegens de verſweeringe der Amandelen en tegens de ſprouw, de *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſt.* en *Conſerva.*

PRUNUS, de Pruim-boom / hiervan zyn veelderlei zoorten en by gevolg ook veel van derzelve vruchten, als *Pruna Cerea, Hungarica, Prunella, Aſinina* en *Vulgaria*; de verſche Pruimen zyn ſchadelyk voor de maag, ze veroorzaaken den loop, koorts, roode-loop enz. doch de gedroogde zyn goet.

PRUNUS SEBESTENA DOMESTICA FOLIIS SUBROTUNDIS } Zie *Sebeſten*.
SYLVESTRIS MALABARICA }

PRUNUS SYLVESTRIS, Zie *Acacia Germanica*.

PRURITUS, de jeukte der huid / gelyk als men in de ſchurftheid beſpeurt.

PRURITUS ANI, de jeukte aan den aars / is een moejelyke plaag, daarteegen gebruike men *Aq. Plantagin.* waarin een weinig Aluin gekookt: doch indien 't gebeurt dat deze jeukte van onzuiver pampier als 't zelfde of met peper of Vitriool be-

(*a*) Door de PROSTATÆ word afgeſcheiden een wit kleefachtig vocht, 't welk in de byſlaapinge uitgeſchooten word, dienende om den water-weg glad en glibberig te maaken, op dat 't zaad zo veel te gemakkelyker daar door kan; als ook om eenige ſcherpte die daarin na de waterloozinge mochte gebleeven zyn te omwinden, op dat door dezelve het zaad niet kan geraakt, en eenigzints van zyn voort-teelend vermoogen berooſt worden.

beſtrooid geweeſt is, verkreegen word, zo is daarteegen voornaméntlyk goed, dat men den aars afwaſcht met lauw-warme melk, waar in een weinig Roſen-water gedaan is.

PSAMMISMUS, een bad van droog en warm zand, waarmeede de voeten der waterzuchtige gedroogt worden.

PSAMMODEA, Zandachtige pis.

PSAMMOS, het in 't menſchelyke lichaam voortgeteelde zand, 't welk in de Nier-ziekte uitgewatert word.

PSEUDOADAMUS, Zie *Cryſtallus.*

PSEUDOIRIS, Zie *Acoris adulterinus.*

PSEUDORHABARBARUM, Zie *Thalictrum majus.*

PSILOTHRA, Zie *Depilatoria.*

PSOÆ, PSOAS, dus worden genoemt de ſpieren der Lendenen, als ook de Lendenen zelfs.

PSORA, ſchubachtige of quaadaardige ſchurftheid / deze is als tuſſchen de krauwagie en de Lazarye de middelſte, de oorzaak en de genezings-wyze is even eens a's in de ſchurftheid, Zie dierhalven zulks onder de Tytel *Scabies.*

PSORIASIS, de drooge ſchurftheid des balzakjen met jeukte, en zomtyds ook met verſweeringen, deze word als de gemeene ſchurftheid geneezen.

PSORICA, dus worden genoemt die genees-middelen dewelke tegens de krauwagie gebruikt worden, als *decocta Lignorum Antimoniale* ſweet-middelen, *Mercuriale Purgantien* en ſmeeringen en waſſchingen van de *Mercurius vivus.*

PSOROPHTHALMIA, de jeukende krauwagie der oogen.

PSYCTICA, verkoelende genees-middelen, Zie *Refrigerantia.*

PSYDRACIA, zyn kleine blaaderen op 't hoofd, hebbende binnen haar beſlooten een dunne en ſcherpe wei, door welke de onder de huid leggende pypjes aangevreeten worden. De oorzaak is gelyk reeds aangemerkt is een dunne en ſcherpe Wei. Tot de geneezinge gebruike men *Decocta Lignor. Antimon. diaphoretic.* met *Lap. Cancror. flor. Sulph.* en *Myrrha*, *Eſſent. Fumar. Lignor. ſal. vol. Corn. Cerv. tinct. Antimon. ſimpl.* en *tartariſat. eſſent.* en *ſp. Corn. Cerv.* &c. Tot 't uitwendige gebruik is 't dikwils genoeg, dat men gebruike *aq. Calc. viv.* met *Sacchar. Saturn.* en *Camphor. ol. Tart. per deliq.* met 't *ung. de pomis* Of

℞. *Aq. Plantagin.*
Sigill. Salamon. ana ℥iß.
Spirit. matrical. ℥ß.
Sacchar. ſaturn. ʒj.
Camphor. ʒß.
M. D. S.

Suiverend watertjen om dikwils te gebruiken.

Of men verordineere een *Unguent.* uit *ol. Sambuc.* met *ſacchar. Saturni* en *Camphora*: zo zyn ook noch dienſtig de *ſpirit. Vini Camphorat. aq. Regin. Hung. ſp. flor. Sambuc.* &c. of de *Merc. præcip. alb.* in *aq. Roſar.* geinfundeert.

PSYLLIUM, Vloo-kruid/ groeit overvloedig in Walliſch-land en in Vrankryk, de flym van dit zaad doorweekt en purgeert de gal, en lyd alle ſcherpe vochtigheeden uit, doch hy word zelden inwendig gebruikt: uitwendig is dezelve goet tegens ontſteekingen, en droogheid der tonge, brand, ſpringend-vuur, en roode oogen.

PTARMICA, wilde Bertram / groeit op alle plaatzen in de Wei-landen, doch dit kruid noch de wortel worden in de Apotheeken niet aangehouden, alhoewel ze met den rechten Bertram zeer na overeen koomende zyn, en in plaats van dezelve kunnen gebruikt worden.

(*) PTARMICA, of STERNUTATORIA, dus worden ook genoemt die Nies-middelen/ dewelke met een grooter ſcherpte als de gemeene *Errbina* of Nies-middelen voorzien zyn, waar door ze de reuk-zenuwen, en de *Membrana pituitaria* in de neuze zodanig prikkelen dat dezelve genoodzaakt worden den ſnot overvloedig uit de neus-gaaten te drukken.

PTERYGIUM, of UNGUIS, een nagel / of een vlies der oogen/ heeft zyn zitplaats in de binnenſte oog-hoek, van waar het zelfde hervoor- groeit, tot dat de oog-appel geheel daarmeede bedekt word, gemeenlyk is het zelfde wit van coleur, van een zenuwachtig en dun wezen, waar door het zien niet al te veel beledigt word. Dit vlies neemt zyn beginzel van de te zaamgroejinge der *Tunica adnata*, en zyn eerſte oorſprong is de toevloed van het overvloedige voedzel. Om het zelfde weg te brengen worden 'er veelderley middelen aangepreezen, als flangen en aals-vet, *Succus Taraxaci*, *balſam. Saturni*, *mel. Roſar.* met *Myrrha* en *Camphor. ol. Formicar. rectificat. Margarit. præp. flor. Cinci*, *Sac-*

 char.

char. *Saturni* , *canarienſ. Vitriol. alb. ſal. Ammoniac. Lixiv. calc. viv. ung. Pompholyg. lap. Sciſſilis* &c. van zommige word dit oog-water zeer gepreezen:

℞. *Aloës epatic.*
Sarcocoll. ana ʒj.
Croci ʒß.
Camphor. gr. iv. tot vj.
Pulveriſeer alles heel klein en doe dan daartoe
Aq. Roſar.
Vini Cretic. ana ℥vj.
F. Collyrium.

PTERYGOIDES, dus worden genoemt de uitſteekzelen van 't wigge-gedaantige been en ſpieren.

PTERYGOSTAPHYLINI, dus worden genoemt de kleine Spieren die het lelletjen om hoog heffen.

PTILOSIS, een oog-ziekte als de oog-leeden dik worden, en dat de hairen daar van uitvallen.

PTISANA, een drank / uit gepaarelde gerſt, korenten, en zoet-hout met water gekookt: alzo word de volgende *Ptiſana* zeer gepreezen tegens de long-ziekte en teeringe.

℞. *Aq. font.* ℔iij.
Hordei mund. Miij.
Rad. caryophyllat. cum fol. ℥vj.
Ficuum pingu. No. v.
Rad. Glycyrrhiz.
Polypodii ana ʒj.

Laat dit in een toegedekten en verglaasden pot by een zacht vuurtjen drie of vier uuren kooken, tot dat het achtſte gedeelte daarvan weggekookt is, *filtreer* het drie of vier keeren. De *doſis* daarvan zyn ℥iv. of ook wel meer.

PTYALAGOGA, dus worden genoemt die genees-middelen die het ſpeekzel uitwerpen bevorderen: ze worden van zommige Genees-Heeren en wel voornamentlyk in *Morbi chronici* en derdendaagſche koortzen zeer gepreezen.

PTYALISMUS, een geduurige quyling / of uitſpouwing: hoe dat 'er op veelderley wyze een qylinge kan veroorzaakt worden, is onder de Tytel *Lues venerea* te zien.

PTYELON, PTYSMA, Zie *Sputum.*

PUBERTAS, Zie *Ætas.*

PUBES, de hairen op de ſchamelheid.

PUBIS OS, Zie *Os Coxæ.*

PUDENDA, de ſchaam-leeden / zo wel by mannen als by vrouwen.

PUDENDAGRA, dus worden van zommige genoemt de Spaanſche-pokken.

PUERITIA, Zie *Ætas.*

PUERPERA, een kraam-vrouw / die een kind gebaart heeft.

PUGILLUS, is de naam van een Medicynſche maat, wordende gebruikt by 't voorſchryven der bloemen; hier door word verſtaan zo veel te neemen als men met drie vingeren vatten kan, en in de Ordonnantien dus aangetekend P.

PULEGIUM, Polei / Pulei / Palei / groeit overal op vochtige plaatzen, bloeit in de maanden *Julius* en *Auguſtus*, het kruid is dienſtig tegens de Lever, het dryft de pis, den ſteen en de maand-ſtonden; het is ook goed tegens de Geluw en de water-zucht: als 't uitwendig gebruikt word verhindert 't den ſlaap; ook is het zelve goet voor de duizelingen, bedervinge in de mond, en onzuivere tanden, jeukte der huid, en plekken; *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Conſerv.* en *Ol. deſt.*

PULICARIA, Zie *Conyza.*

PULMENTUM, een pap of bry.

PULMO, de longe / PULMONES, de longen / is een bultachtig ingewand der borſt, waar door derzelver holligheid voor 't grootſte gedeelte opgevult is, de longe beſtaat uit veele blaasjens, zy is eigentlyk 't werktuig dat tot de ademhaalinge dienſtig is. Ze word verdeelt in een rechter en linker deel, 't welk men de grootere *Lobi* of *quabben* noemt, en zyn aldus verdeelt, dat ze niet als door middel der te zaamhangende deelen, een geheel uitmaaken. Een yder groote *Lobus* of quab word wederom op 't minſt in twee andere, en dikwils in drie, en zomtyds in vier verdeelt. Als deze quabben middelmaatig opgeblaazen zyn, vertoond een yder groote quab een paarde-hoef; doch indien men ze alle te gelyk beſchouwt, vertoonen ze een omgekeerde oſſen-klaauw. Het eigen wezen der longe is vliezig, dat verſcheide kaamertjes of blaasjes uitmaakt, dewelke niets anders als ruimere uitſpanningen der vliezen die van de takjes der Hol-ader afkomſtig te zyn ſchynen. De longen hebben boven alle deelen, behalven 't Hert dit byzonder eigen, dat al het bloed door haar rond loopt, en dat 't van de in de celletjes der longe opgeſlootene lucht *geexalteert* en met dezelve vermengt worde, op dat het bloed

uit de ſlag-aderen helder-root te rug koome, dat van te voore even als 't aderlyke bloed heel donker-rood daarin liep. Van de longen zyn in de Apotheeken tot 't Genees-kundige gebruik

PULMONES VITULI, de Kalfs-longen/ die tot een *decoctum* in de Longe zucht voorgeſchreeven worden.

PULMONES VULPIS, de Voſſen-Longen/ deze worden of tot poejers gemaakt of ook in *Looch de pulmon. vulpis* tegens hoeſten, eng-borſtigheid, longe-zucht en teeringe gebruikt.

PULMONARIA, Long-kruid/ groeit in ſchaduwachtige doorn-boſſchen, het word ook in de Hooven gevonden, bloeit in de maand April; 't word tegens de ziekten der long, bloed-ſpouwen en teeringe gepreezen, het is ook als 't uitwendig gebruikt word, een goed wond-kruid. *Præparata* daarvan zyn *Aqua* en *Conſerva.*

PULMONARIA ARBOREA, Zie *Muſcus arboreus.*

GALLICA, Zie *Hieracium minus.*

PULMONICA, Genees-middelen die tegens de Long-ziekten gebruikt worden, Zie *Bechica.*

PULMONUM CONSTRICTIO, Zie *Aſthma.*

PULPA, het merg of vleeſch / of 't binnenſte zachte wezen in de vruchten / als in de Appelen, Peeren, Pruimen, Queen, Meloenen enz. het zy dat 't zelfde is raauw, of *geinfundeert*, of gekookt en doorgeſlaagen.

PULPA of FLOS CASSIÆ, is het inwendigſte merg der *Caſſia.*

PULS, Zie *Pulmentum.*

PULSATILLA, Keuken-kruid/ Keukenſchelle/ groeit op de Bergen, en voornamentlyk omtrent Jena in Thuringen, en overvloedig in de Boſſchadien te Frankfort aan den Main, het bloeit in de Maand Maart; de wortel, die byna een voet lang is, is van ſmaak zoetachtig, hebbende daarby een zachte ſcherpte, haar kracht is gift en ſweet-dryvende, en hierom word ze tegen de Peſt, en andere vergifte ziektens met groot voordeel gebruikt: doch de blaaden en de bloemen hebben een etzende kracht, en hierom neemen ze de wratten, Soomer-ſproeten als ook de ziekten der Naagelen weg.

PULSATIO, de pols-ſlag/ of de beweeging van het ſlag-aderlyke bloed.

PULSUS, de Pols-ſlag/ is die beweeging van het bloed der pols-aderen, dat door de kloppinge des Herten voortgedreeven, en door 't vermoogen des gevoels opgemerkt word. De pols-ſlag is een der voornaamſte tekenen die ter onderzoek der krankheeden gebruikt worden. De plaats alwaar men na de pols taſt is gemeenlyk aan de voorhand; behalven deze zyn 'er noch andere plaatzen, als tuſſchen den duim, en de wysvinger, aan de ſlaap en aan de voet, omtrent de tweede toon. De pols word verdeelt in *ſimplex* enkelde of *eenvoudige*, en in *compoſitum* of *dubbelde*. De enkele is wederom vyfderley, als (1) *Magnus*, *groote*, *Parvus*, de *kleine*, ten aanzien der ruimte door welke hy loopt; (2) *Celer*, of *de ſnelle*, of *Tardus* de *langzaame*, ten aanzien der tyd die in de beweginge voorby loopt, (3) *Frequens* of *dikwils*, of *Rarus*, *zeldzaam*, aldus genoemt ten aanzien der ruſt in de tyd; (4) *Vehemens*, *hevige*, en *Debilis*, *Swakke*, die ontſtaat van de bewegings-kracht der ſlag-aderen; en ten (5) *Durus*, *Harde*, en *Mollis*, of *Zachte*, aldus genoemt na de *Qualitas* of hoedanigheid der ſlag-aderen. Uit deze eenvoudige ontſtaat daarna de dobbelde. De Pols-ſlag word verandert na de jaaren, dus is hy by de kinderen en jongelingen raſſer, by volwaſſene en oude langzaamer. Hy is ook een zeer bedrieglyk teeken, nademaal hy in een uur dikwils verandert, by voorb. na ingenoomene ſweet-middelen ſlaat dezelve veel raſſer, als ook na een ſchielyke ademhaalinge; doch na een verminderde wederom langzaamer. *LOWERUS in Tract. de corde pag.* 164. heeft aangemerkt, dat 'er in een uur twee duizend Pols-ſlaagen geſchieden, gelyk uit *BARTHOLINI Anatomia. p.* 376. te zien is, hier door word gegiſt dat 'er in yder Pols-ſlag *twee once* bloed in 't Herte gedreeven, en wederom uitgedreeven worden.

PULVERATIO, PULVERISATIO, Poeder-maakinge/ is een geheel kleinmakinge der lichaamen die van een breekbaar weefzel zyn. Indien eenige lichaamen deze geſteldheid niet hebben, zo moet men dikwils by dezelve een toezet voegen, of dezelve op een andere wyze, of met andere Inſtrumenten tot poeder bren-

brengen. De toezet is veelderley, na het onderſcheid der lichaamen, want tot de taaje worden gevoegt aardachtige, by de Harſt-achtige olyachtige en zoutachtige. Ten aanzien van de breekbaarheid heeft men acht te geeven, dat, als men een metaal by voorb. Zilver, Tin, Yzer enz. tot poeder maaken wil, dat zulks op de gevoeglykſte wyze geſchieden kan door de *Fuſio* met een weinig *Regulus Antimonii* of *Bismuth.* Andere, als *poma Colocinthid. Nardus* &c. moeten in de *ſolutio* van 't *Gumm. arabicum gemacereert*, gedroogd en als dan tot poejer gemaakt worden. De Campher kan niet beter tot poejer gemaakt worden, als dat hy met een of twee droppeltjes *aq. Roſar.* vochtig gemaakt worde. Tot zommige moet wederom een warme mortier gebruikt worden, om ze tot poejer te maaken als *Gum. arabicum*, *Talcum*, en tot andere moet wederom een koude mortier gebruikt worden.

Pulvillus, Pulvilli, een kuſſen/ Compreſſen Plumezolen/ of een zachte onderlegginge/ word in de been-breuken gebruikt.

Pulvis, een poejer/ is een droog tot poejer gemaakt genees-middel, beſtaande uit een of meer zoorten van genees-middelen, wordende tot veelderley gebruik, zo wel in- als uitwendig verordineert. Een poejer is of zeer fyn, *ſubtil*, en word alsdan genoemt *Alcohol* of een weinig grofachtig wordende dan genoemt *Tragæa.* Een poejer 't welk verordineert word om op een keer in te neemen moet in gewigt niet minder zyn als ℈j. en niet boven ℈ij. De *Salia volatilia* laaten haar niet gevoeglyk onder de poejers mengen, voornamentlyk als dezelve op eenige keeren moeten ingenoomen worden, want zy veroorzaaken een quaaden reuk en ſmaak; en zo ze lang daar onder zyn vervliegen ze. En dewyl in de Apotheeken veelderley uit veele genees-middelen beſtaande poejers gevonden worden, zo zullen wy hier eenige daarvan in de volgende order aanhaalen.

Pulvis contra abortum Zwelfferi, poejer tegens 't Miskraamen: ℞. *Gran. Kermes legitim.* ℥ß. *Margarit. orient.* ʒij. *Corall. rubr. præp. lapid. Carneol. præp.* ā ʒiij. *lign. Aloës gummoſ.* ℥ß. *Nuc. Moſch.* ʒvj. *ſantal. rubr. rad. Tormentill. ana* ʒiij. *Ireos Flor. Cyper. rotund. Succin. alb. præp.* ā ʒij. *eſſent. Citri ſacharinæ, Aurantior. Sacchar.* ā ℥j. *ol. Nuc. moſch. expreſſ.* ʒj. *f. omnium Pulvis.* De *doſis* daarvan is ʒß. tot j. om in warm zop te gebruiken.

Pulvis absorbens Wedelii zuur temperend poejer: ℞. *Antimon. diaphoret. corall. rubr. lap. Cancror. Conchar. ppt. Cinnab. nativ.* ā ℈ß. *vitriol. mart. gr.* vj. *extr. opii gr.* j. *F. pulv. pro doſ. ſex.* Dit is ook een uitneemend middel tegens 't *malum Hypochondriacum*, en de daaruit voortſpruitende ziekten.

Pulvis acidulus, Zuur-poejer: ℞. *Aceti Vini* ℔ß. *Succi Berber. granator. ana* ℥ß. *aq. Roſar.* ʒvj. *Vini Rhenan.* ℥ß. Laat dit by een zacht vuurtjen op kooken, doe dan daarby *Sacchar.* ℥vj. of *q. ſ.* tot dat de vochtigheid daar geheel ingetrokken is, droog alles tot een poejer. Van dit poejer doet men naa goedvinden en gebruikt 't zoo veel als men wil des Zoomers in Born-water om den dorſt te leſſchen.

Pulvis adstringens, Opſtoppend poejer: ℞. *Aloës*, *Mannæ*, *Thuris*, *cort. Pini*, *terr. lemn. Bol. Armen. lapid. Hæmatit. ſucci Hypociſtid. Croci*, *Gall. Omphac. ana* ʒj. *F. pulv. ſubtiliſſ.*

Pulvis agglutinativus, Hegt-poejer: ℞. *Bol. Armen. Aloës*, *hepatic. Oliban. Sarcocoll. Maſtich. Myrrha tragacanth. ana* ʒß. *farin. Fabar. Hordei* ā ʒj. *F. pulvis.*

Pulvis alexipharmacus, *ETTMULLERI*, gift wederſtaand-poejer: ℞. *Pulv. rad. Zedoar.* ʒij. *Corn. Cerv. ſine igne ppt* ʒj. *Antimon. diaphoret.* ℈ij. *antihect. poter. Bezoardic. mineral. terr. ſigillat. ana* ℈j. *Camphor.* ℈ß. *Elæoſacchar. Aniſi* ʒiß. *F. pulvis.*

Pulvis algeroth, is de *Mercurius vitæ.*

Pulvis anglicus è chelis cancrorum, *DECKERI* Het Engeliſche tegen-gift poejer om in quaadaardige koortzen te gebruiken: ℞. *Margarit. præp. lap. Cancror. Corall rubr. Succin. alb. C. C. ſine ign. Lap. Bezoar. orient.* ā ℥ß. *pulv. ex apicib. nigr. Chelar. cancror. ad pondus omn. ſive* ℥iij. *F. pulvis.*

Pulvis anodynus confortans *MICHAELIS*, verſterkend ruſt poejer: ℞. *Magiſter. cordial.* ʒvj. *Laudan. opiat. ſicc.* ʒj. *m. f. pulvis.* Onder de droogingе van 't *Laudanum Opiatum* moet men

wel

wel gade ſlaan dat 't zelve niet verbrande.

PULVIS APERITIVUS *Dolæi*, openend poejer / ℞. *Limatur. mart. puriſſ. Subtiliſſ. præp.* ʒß. *Arcan. duplicat. Mynſ.* ʒiij. *Regul. Antimon. Medicinal.* ʒij. *Coſti Arabic.* ʒß. *F. Pulvis.* Tegens de koorts kan men noch *Merc. dulc.* en *Chin. chin.* daarby doen.

PULVIS APOPLECTICUS *Podcbocinsky.* Poejer tegens de beroertheid uit de *Miſcell. Natur. Curioſ.* ℞. *Magiſter. Antepilept. Prævot. Pulv. rad. Pæon. Corall. rub. ppt. ana* ʒij. *Bezoardic. lunar. Cinnabar. nativ. magiſter. Succin. ana* ℈ij. *Olei deſtillat. aquæ apoplectic. Collect. gt. vj. Sacchar. ad pondus omn. folior. Argent. Auria á No. iv. F. pulvis.*

PULVIS BEZOARDICUS COMMUNIS, gemeen Bezoar poejer uit 't *Diſpenſator. Brandenburgic.* ℞. *Rad. Angelic. Gentian. Petaſitid. Zedoar. ana* ʒß. *Diptamn. alb. Tormentill. bol. Armen. Terr. Sigillat. Strigonienſ. ana* ʒvj. *Corall. rubr. ppt. C. C. uſt. præp. cortic. citri extimor. raſur. Eboris Subtiliſſ. Succin. alb. præp. ana* ʒß. *F. Pulvis.*

PULVIS BEZOARDICUS *Sennerti:* ℞. *Corn. Cerv. uſt. præp.* ʒjß. *Corall. rubr. præp. lap. Bezoar. orient Margarit. præp. lapid. Cancror. præp. Succin. præp. terra Sigillat. præp. ana* ℈j. *Oſſ. de cord. Cervi præp. Hyacinth. præp. Rubin. præp. Sapphir. præp. Smaragd. præp. ana* ℈ß. *fol. Auri puri No. iij. F. Pulv. Subtiliſſ.*

PULVIS AD CASUM, Poejer tegens ſwaare toevallen: ℞. *Bol. armen. præp. lapid. Hæmatit. præp. Sangu. Dracon. præp. Hirci præp. Mumiæ tranſmarin. præparat. lapid. Cancror. præp. ana* ʒij. *Sperm. Ceti* ʒj. *Rhabarb. Elect.* ʒß. *F. Pulvis.*

PULVIS CEPHALICUS DOLÆI, Hoofd-verſterkend poejer: ℞. *Viſc. Coryl. rad. Pæon. ana* ʒß. *Cran. human. præp. per vapor. Succin. ana* ℈j. *Cinnabar. nativ. Caſtor. ana* ℈ß. *Laud. opiat. gr. iij. F. Pulvis.* Een ander van *ETTMULLER:* ℞. *Cran. human. p. vapor. Calcinat.* en *præp.* ʒj *Cinnabar. Antimon.* ℈ij. *Sal. vol. ſuccin. rectific.* ℈j. *F. Pulvis.*

PULVIS COMITIS DE WARWICK, anders ook genoemt CORNACHINUS: ℞. *Antimon. diaphoret.* ʒjß. *Crem. Tart. Cryſtallin.* ʒß. *diagryd. Sulphurat.* ʒxviij. *F. Pulvis.*

PULVIS CORDIALIS, S. ELÆOSACCHARUM CEPHALICO PTARMICUM *Caliſti.* Hert-poejer: ℞. *Sacchar. albiſſ.* ʒiij. *Solveer* denzelven in *Aq. Lavendul.* en *Roriſmarin. ana q. ſ.* droog denzelven en doe daartoe *ol. deſt. Lavendul. gutt. viij. Roriſmarin. gutt. xv. Succin. Macis ana gt. x. Cinnamom. lign. Rhod. ana* ℈j. *Ambr. gryſ. gr. vj. Zibeth. gr. vij. Moſch. gr. v. Balſam. Apoplectic. gr. vj. F. Pulvis.*

PULVIS DYSENTERICUS HOFFMANNI, Poejer tegens den Rooden-loop: ℞. *Croc. mart. adſtring.* ʒj. *C. C. uſt. præp.* ʒß. *rad. Biſtort. Torment. ana* ʒij. *Cinnamom.* ℈j. *Sacchar. Saturni* ℈ij. *F. Pulvis.* Een ander van *MOEBIUS:* ℞. *lapid. Hæmatit.* ʒj. *Corn. Cerv. uſt. Croc. mart. adſtring. ana* ʒß. *Magiſter. Corallior. cum Succ. Citri* ʒj. *medull. Saxor.* ʒjß. *F. Pulvis.*

PULVIS EMMENAGOGUS DOLÆI, Poejer tegens de opgeſtopte maand-ſtonden: ℞. *Limatur. chalyb.* ʒiij. *Nuc. moſch. No. x. Cinnamom. acut. Caryophyll. á* ʒij. *Sacchar. ad pond. omn. F. Pulvis.*

PULVIS EPILEPTICUS DRAWIZII, Poejer tegens de vallende-ziekte: ℞. *rad. Vincetoxic. Enul. Succiſ. Pæon. maris, Caryophyllat. ana* ʒjß. *Bacc. Lauri* ʒß. *flor. anthos, Salviæ. Serpill. ana gr. xv. F. Pulvis.* Een ander van *ETTMULLER:* ℞. *Pulv. Secund. rite ppt.* ʒj. *Raſur. Cran. human.* ʒvj. *Caſtor.* ʒj. *Sal. vol. Succin.* ʒij. *Corn. Cerv.* ʒj. *Elæoſacchar. q. ſ. F. Pulvis.*

PULVIS EPILEPTICUS *Marchionis*, 't Marggraaven poejer: ℞. *Pulv. rad. Pæon. mar. decreſcent. luna Effoſſ.* ʒß. *viſci Querni, raſur. Apicum C. C. ppt. Eboris, ungul. Alcis, Unicorn. marin. Spodii præp. Margarit. ppt. ana* ʒj. *fol. Auri Num. xx. F. Pulvis.*

PULVIS FEBRIFUGUS *Brandenburg.* ℞. *Herb. Carduibened. Scordii ana* ʒj. *rad. Gentian. Galang. Matr. perlar. præp. Sal. Abſinth. Calami aromatic. ana* ʒß. *F. Pulvis.* Een ander dat in Engeland gebruikt word: ℞. *Pulv. ex apicib. nigr. Chel. Cancror.* ʒiij. *lapid. Cancr. præp. Margarit. præp. Succin. alb. præp. Corn. Cerv. S. ign præp. Coral. rub. præp. lapid. Bezoar. ana* ʒß. *F. Pulvis.*

PULVIS IN FLUORE ALBO *Dolæi*, Poejer tegens de witte vloed: ℞. *Cinnabar. Antimon. Magiſter. Succin. ana* ʒß. *Vitriol. Martis, Ebor. Sine igne ppt. Oſſ. Sepiæ ana* ʒj. *Sacchar. Saturni* ℈ß. *Laudan. opiat. gr. ij. F. Pulvis.*

PULVIS AD GONORRHÆAM *Dolæi*, Poe-

Poejer tegens den Druiper: ℞. *Off. Sepiæ, corall. rubr. Succin. lapid. Hæmatit. ana* ℈j. *olei Succin. gutt.* v. *F. Pulvis.* Een ander van *MICHAELIS*: ℞. *fol. Menthæ Sem. agni caſti, Rutæ, Succin. off. Sepiæ ana* ʒſ. *Antimon. diaphoret. lapid. Cancror. Cryſtall. ppt. ana* ℈j. *F. Pulvis.* de *doſis* is van ʒß. tot ʒj.

PULVIS HALY CONTRA PHTHISIN. Poejer tegens de Teeringe. ℞. *Sem. Papav. alb.* ʒv. *Gumm. arab. Amyli, Tragacanth. ana* ʒiß. *Sem. Portulac. Goſſypb. Altb. Malv. ana* ʒiiß. *frigid. major. excortic. Cydonior. mundat. ana* ʒiijß. *Spodii præp. Succi Glycyrrhiz. ana* ʒiß. *Sacchar. penid. ad pond. omn. F. Pulvis.*

PULVIS HEPATICUS RUBEUS DRESDENSIS, Het Dresdenſche lever-poejer: ℞. *Crem.* of *Cryſtall. tartari q. ſ.* maak dezelve vochtig met *tinct. lign. Santali*, die met *Sp. vini rect.* gemaakt, en met een weinig *Sp. Vitrioli geimprægneert* is, zo dat 't als een pap worde, deze drooge men by een zacht vuurtjen, en maake de *Maſſa* tot een fyn poejer.

PULVIS HYSTERICUS *Montagnan.* Poejer tegens de moeder-ziekte: ℞. *Anthophyllor. Caſtor. Croci ana* ℈ij. *Matr. perlar. præp. Succin. alb. præp. ana* ʒj. *ol. deſt. Succin. alb.* ℈j. *F. Pulvis.* Een ander van *DOLÆUS*: ℞. *Bezoardic. Martial. Ludovic.* ʒß. *Corall. rubr. præp. Margarit. præp. Unicorn. foſſil. Caſtor. opt. Cinnabar. nativ. Laudan. opiat.* ℈ß. *olei Succini gutt.* vj. *F. Pulvis.*

PULVIS CONTRA LUMBRICOS TIMÆI, Worm-poejer ℞. *Sem. Santonic.* ʒj. *Hyperic.* ʒij. *Citri* ʒiß. *rad. Filicis, flor. Tanacet. ana* ʒiij. *Vitriol. Calcinat.* ℈ij. *F. Pulvis.* Een ander uit 't *Diſpenſator. Brandenburgic.* ℞. *Sem. Cinæ*, ʒj. *Coralin.* ʒß. *Merc. dulc. rite. præp. raſur. C. C. Subtiliſſ. Turbith. Gummoſ.* ā ʒij. *Myrrh. elect.* ʒj. *f. Pulv. Subtiliſſ.*

PULVIS MANTUANUS *Brandenburgenſ.* ℞. *rad. Anthor. Contrayerv. Scorzoner. C. C. ppt. Ungul. Alcis præp. Unicorn. ver. ana* ℈ij. *lapid. Bezoard. occident. orient. terr. Sigillat. Lemn.* ā ʒj. *Sem. acetoſ. Napi, Smaragd. præp. ana* ℈j. *Viſci Querini* ʒj. *Sacchar. alb.* ʒx. *F. Pulvis.*

PULVIS AD MENSES *Timæi*, Poejer tegens de opgeſtopte maand ſtonden: ℞. *Apic. flav. Lilior. albor. flor. Cheiri, Calendul. Croci orient. ana* ʒj. *Trochiſci de Myrrhæ* ʒij. *Succin. alb. præp.* ℈iv. *Caſtor. Sabin. fecul. Bryon. ana* ʒj. *ol. Succin. gut.* xv. *F. Pulvis.*

PULVIS AD MORBUM CASTRENSEM *Witticbii*, Poejer tegens de Soldaaten ziekte: ℞. *Terræ Sigillat.* ℈ij. *flor. Sulph.* ℈j. *Corn. Cerv. S. ign. ppt. Succin. alb. ana* ℈ß. *F. Pulvis.*

PULVIS MULIERUM, Vrouwen poejer: ℞. *Baccar. Laur. Cinnamom. acut. Galang. Nuc. Moſcb. ana* ʒjß. *Croci orient.* ʒj. *Caryophyllor. Macis ana* ʒvj. *Zedoar.* ʒß. *Zingiber. Sem. Carvi, Paſtinac. ana* ʒiij. *F. Pulvis.*

PULVIS NEPHRITICUS *de Spina*, Poejer tegens den Steen. ℞. *Sal. Nitri* ʒij. *Spirit. Vitriol.* ʒiij. *ſolveer* dit en laat 't tot *Cryſtallen* ſchieten, dan ℞. *hor. Cryſtall. Arcan. Tartar. ana* ʒiij. *Sal. abſinth. Succin. ana* ʒij. *Stip. Fabar. Spirit. Terebinth. Junip.* ā ʒj. *Alkekeng. præp. Magiſter. Lapid. Cancror. off. Meſpilor. cortic. dur. nucl. Perſicor.* ā ʒß. *olei Succin. Sulphur.* ā ℈ß. *Sacch. Alth.* ʒj. *Canarienſ.* ℔j. *F. Pulves.*

PULVIS CONTRA OBESITATEM *Ferdinandi*, Poejer tegen de vettigheid; ℞. *Pulv. Sarſaparill* ʒj. *Aniſi, Caryophyllor, Coriandri, Cinnamom.* ā ʒij. *Calam. aromatic.* ʒj. *Sal. Tartari* ʒß. *Sacchar. alb. q. ſ. F. Pulvis.*

PULVIS OPTHALMICUS *Mynſichti*, oog-poejer: ℞. *Sacchar. Cand. alb. Tutiæ præp. ana* ʒij. *Margarit. Sarcocoll. ana* ʒß. *Fabar. marin. præp.* ℈j. *F. Pulvis.*

PULVIS CONTRA PALPITATIONEM CORDIS *Dolæi*, Poejer tegens de Hert-kloppingen: ℞. *Ebor. præp.* ʒij. *Corall. rubr. præp. Corn. Cerv. præp. ana* ʒj. *Margarit. præp.* ℈j. *Lapid. Smaragd.* ℈ß. *F. Pulvis.*

PULVIS PANNONICUS RUBEUS, Peſtilentie tegengift poejer: ℞. *Bol. Armen.* met *Aq. Acetoſ.* en *Roſar.* geprææpareert ʒiij. *Terr. Lemn. ver. præp.* ʒij. *Corall. rub. præp.* ʒß. *albor.* ʒvj. *Hyacinth. Rubin. Sapphir. Smaragd. præp. ana* ʒiv. *Margarit. præp.* ʒv. *Cinnamom. elect.* ʒij. *Caryophyllor.* ʒj. *Sem. Acetoſ.* ʒij. *Cortic. Citri, Santal. alb. ana* ʒjß. *rubri* ʒj. *Spodii præp.* ʒv. *raſur. Eboris*, ʒiij. *Croci orient.* ʒj. *C. C. Philoſophic. præp.* ʒß. *folior. Auri puriſſ. No. L. F. omn. pulv. Subtiliſſimus*

PULVIS CONTRA PHTHISIN. *Haly*, poejer tegens de long-ziekte: ℞. *Sem. Alth. Cucumer. excortic. Cucurbit. excort. Cydonior. mund.*

mund. Malv. Melon. excortic. Portulac. ana ʒiiß. *Papav. alb.* ℥vj. *Amyl. gumm. arabic. Tragacanth. raſur. Eboris, rad. Liquirit ana* ʒjß. *Sacchar. penid. ad pond. omn. F. Pulvis.* Zie ook *Pulvis Haly.*

Pulvis Præcipitans, Zuur temperend poejer: ℞. *Conch. marin. præp. matr. perlar. ppt. C. C. præp. lapid. Cancror. præp. lapid. Cancror. præp. ana* ℥ß. *Antimon. diaphoret.* ʒj. *Cinnab. nativ. præp.* ℥ß. *F. Pulvis.*

Pulvis Sclopetans, donderend poejer: ℞. *Nitr. depur.* ℥iij. *ſalis Tart.* ℥jß. *Sulpur.* ʒj. *miſce of Sulph. part.* j. *Salis Tart. part.* ij. *Nitri part.* iij. *miſce.*

Pulvis Sternutatorius, Niesg-poejer: ℞. *Flor. Lil. Convall.* ℥j. *herb. Majoran. flor. roſar. rubr. Cheir. Tunic.* ā ℥j. *Anthos, Lavendul. Stæchad. arabic. ana* ʒj. *rad. Ireos Flor. Cyper. roſ. ana* ℥ß. *Lign. Aloës, Rhod. ana* ʒv. *Benzoës* ʒij. *miſce F. Pulvis groſſus adde Balſam. apoplectic.* ʒj. *olei Lign. Rhod.* ℥ß. *Zibeth. gr.* xij. *Moſchi, olei Cinnamom. ana* ℈ß. *miſce.* Een ander 't welk wy tot 't geduurig gebruik houden: ℞. *folior. Tabac. Virgin. opt.* ℥ij. *herb. Betonic. Chelidon. maj. Euphraſ. ana* ʒvj. *Majoran. flor. Lavendul. Lilior. convallior. ana* ℥ß. *Cheyri, Cyani, Tunic. Caryophyllor.* ā ʒiij. *Sem. Fœnicul. Nigell. radic. Cyper. rot. ana* ʒij. *Ireos flor.* ʒj. beſproei dit met *aq. deſt. Majoran. q. ſ. adde olei deſt. Caryophyll.* ʒß. *Lign. Rhod.* ℈ß. *Moſchi gr.* vj. *F. Pulvis.*

Pulvis Stypticus *Wedelii*, Bloedſtempend poejer/ ℞. *Rad. Biſtort. Tormentill. Sanguin. Dracon. lap. Hæmatit. Corall. rubr. bol. Armen. præp. Tragacanth. gran. Actes, Pulv. Bezoardic. ana* ʒj. *ol. Nuciſt.* ʒß. *m. F. Pulvis.*

Pulvis Sympatheticus, Sympathie-poejer / waarvan zo veel werk gemaakt word, het zelve is niets anders, als een witte of groene *Vitriool*, die op verſcheide wyzen *gepræpareert* word, na dat men zich daarvan verſcheide denkbeelden maakt. Hier toe nu word meeſt de Roomſche *Vitriool* gebruikt: ℞. *Vitriol. Roman. q. v. leg denzelven in de Zon op die tyd als ze in 't teeken van de Leeuw gaat: of in de maand July, en laat denzelven droogen en open worden: Men zegt ook dat aan denzelven den invloed der Sterren mede gedeelt word. Veele pulveriſeeren maar den Vitriool en maken zo 't Sympathetiſche poejer daaruit.* Als men dit poejer gebruiken wil zo neemt men een doek of lywaat, waarop eenig bloed uit de wonde is, en ſtrooit dit poejer daarop. Dus zegt men, dat op die wyze alſchoon deze doek eenige uuren van de wonde was, men evenwel door het opſtroojen dezes poejers de wonde zoude kunnen opdroogen: doch de meer als eenmaal daarvan genoomene proeven vernietigen 't grootſte gedeelte van deze zogenaamde genezinge: Want het is dikwils gebeurd, dat men dit poejer in even dezelve Kamer op een op nieuws bloedig gamaakt-doekjen ſtrooide, en dat 't niets uitwerkte. Doch aangaande de wyze op welke deze werkinge geſchied, ſtaat aan te merken, dat het bloed waar op 't *Vitriool*-poejer gelegd word dikwils noch een weinig warmte by zich heeft, waardoor de beweeginge en de veelheit van de haar ontbindende *Vitriool deeltjes* vermeerdert word. Deze *Vitriool deeltjes* die in de lucht verſpreid worden, maaken alle *Sympathia*, als zy haar in de wonde des Lyders vervoegen; en dewyl de kracht des *Vitriools* is om 't bloed te ſtelpen en uit te droogen, zo hoeft men zich niet te verwonderen dat die van daar te weeten van de bebloede doek koomende vlugge deeltjes des *Vitriools* gelyke werkinge maaken.

Pulvis Vulnerarius, Wond-poejer om 't bloed te ſtillen; ℞. *farin. vol.* ℥ij. *Bol. armen. Colophon. Gypſi ana* ℥ß. *alum. uſt. Sangu. Drac. Vitriol. alb. ana* ʒij. *Calcis viv.* ʒj. *pilor. Lepor.* ʒß. *F. Pulvis.* Een ander ℞. *Maſtich. Myrrh. Thuris ana* ℥ß. *Aloës hepat.* ℥ij. *Corall. rubr. præp.* ʒij. *F. Pulvis.*

Pumex, Puim-ſteen / is een ſpongieuze doorgaate, en gelyk als door de Natuur *gecalcineerde*-Steen, hy word of door de vuurſpouwende bergen, als *Ætna* en *Veſuvius* uitgeworpen, of hy word omtrent de plaatzen der warme baaden gevonden, deze Steen word van de onderaardſche vuuren zodanig *gecalcineert* en Spongieus gebrand, dat hy, als hy door overſtroomingen of door andere wegen in de Zee raakt, (waarvan hy ook zyn zouten ſmaak heeft) aldaar dikwils gevonden word. Daar zyn tweederlei zoorten, de gemeene graauwe, en de Venetiaanſche of witte, deze is van binnen glinſterende, en veel teerder als de andere. De groote en lichte Steenen worden voor de beſte gehouden. Hy word inwendig in 't afneemen der Maan gebruikt tegens de Krop-geſwellen; en uitwendig onder de tand-poejeren.

Punctio, Zie *Paracenteſis.*

Punctum, betekend **een ſtip;** in de Ontleed-kunde betekend

Punctum Lachrymale, **de traan-ſtip/** deze zyn twee in getal, in de hoeken der oogen zyn zy geopend; beneffens die zyn 'er ook zo veel afleidende weegen, die haar na de neuze toe uitſtrekken, en aldaar te zaam loopen. Zy neemen de o-vervloedige vochtigheid op, en leiden de-zelve door de Neuze na buiten.

Punctum Saliens, **de ſpringende ſtip;** deze is gelyk als de eerſte zetting on-der de Formeeringe der vrucht in 's Moe-ders lichaam, als men voor 't allereerſt een kloppende beweging, zynde 't beginzel des Levens gewaar word.

Punctura, **een ſteek/** zo als men denzelven verkrygt 't zy door een By, Hormt, Scorpioen, of vloo enz.

Punica Malus, Zie *Malus Punica.*

Pupilla, **de Oog-appel/** dus word ge-noemt die ronde kring die van vooren ſwart-achtig, en als in 't midden des oogs gezien word, om den welken de oog-boog als een breede ring loopt. De ſwartheit des oog-appels ontſtaat van de verw der net-gedaantige huid, die by de Menſchen even eens als met ſwartzel overtrokken is.

Purgamenta, Zie *Lochia.*

Purgans, Purgantia, **Purgeer-middelen/** zyn zulke middelen waar door de overvloedige en zondigende vochten uit de darmen door den ſtoel-gang ontlaſt worden. Ze worden I. in aanmerkinge van hare werkinge verdeelt (1) in **zachte** (2) **ſterke** en (3) **zeer ſterke/ de zachte** zyn die geene die heel zacht, dat is maar eenige keeren zonder veel beweginge des lichaams werken, deze zyn

Manna van ℥j. tot iv.
Caſſiæ pulpa van ℥jß. tot ij.
Polypodium van ℥jß. tot ij.
Epithymum in infuſ. van ℥ß. tot j.
Tamarinder. Pulpa ℥j.

De ſterke zyn die geene dewelke veel ontlaſtinge te wege brengen, en de gevoelige deelen der dar-men aantaſten, deze zyn

Rhabarber. ver. in Subſtant. ʒj. tot iß.
extr. gr. xv. tot ℈j.
Mechoacanna in Subſtant. ʒj.
in infuſio ʒjß.

Aloë in Subſtantia ʒj.
Extract. gr. xvj.
roſat. ʒß.
violar. ʒß.
Sennæ fol. in pulver. ʒß. tot ʒjß.
infuſ. ʒij. tot ℥ß.
extract. ℈j. tot ℈ij.
Scammonii reſina gr. xvj.
Scammonium Cydoniatum of *Diagrydium gr.* x.
Scammon. roſat. gr. x.
Sulphurat. gr. x.
Agaricus in Subſtantia ʒj. tot ij.
infuſ. ℥ß.
trochiſcat. gr. vj. tot ℈ß.
trochiſc. albandl. in Subſtant. gr. vj.
Gumm. gut. gr. viij. tot ℈ß.
rad. Jalapp. in pulver. ʒß. tot ℈ij.
reſina gr. xvj.
Hellebor. nigr. in infuſ. ʒij. tot ℥ß.
extract. gr. x. tot ℈j.
Mercur. dulc. rite præp. ℈j. tot ʒß.
Aurum fulminans gr. vj. tot viij.
Sambuci Cortex Medius in infuſ. ℥ß.

Zeer ſterke zyn die geene die geweldig ſterk purgeeren en niet anders als aan ſterke Menſchen kunnen gegeven worden, als

Succus Ireoſ. noſtr. flor. Cœrul. ℥j. tot iij.
Hellebor. alb. præp. ʒß. tot j. doch men doet beter dat men dezelve in 't ge-heel niet inwendig gebruikt.
Colocynthis gr. vj. tot xv. en ℈j.
Elaterium of *Succus Cucumer a-ſinin.* of *agreſt gr.* v. tot x.
Cataput. gr. vj. tot xij.
Eſula gr. v. tot x.
Extract. Eſulæ ℈ß. tot ʒß.

II. Ten aanzien der zondigende vochten worden ze na de leere der oude Genees-meeſters verdeelt (1) *in Cholagoga*, (2) *Hydragoga*, (3) *Melanagoga* en (4) in *Phlegmagoga.*

Cholagoga worden genoemt die geene waar door de *quade gal* uitgeleid word, als

Caſ-

Caſſiæ pulpa.
Manna.
Rhabarbar.
Mechoacanna. en alle
Aloëtica en
Scammoneata.

Hydragoga, zyn die Purgeer-middelen die het *quade water* uitleiden, als
Jalapp. en alle derzelve *præparata.*
Pulpa Tamarindor.
Aurum fulminans.
Gumm. Gutt.
Succus Ireos noſtrat.
Cortex Medius Sambuc.

Melanagoga, worden genoemt, die geene die de *ſwarte-gal* uitleiden, als
Epithymum.
Polypodium.
Fol. Sennæ met derzelve *præparata.*
Rad. Hellebor. nigr. met derzelve *ppta.*

Phlegmagoga, dus noemde men die geene waar door de *ſlymerige raauwigheeden* uitgeleid worden, als
Merc. dulcis
Agaricus met deſſelfs *ppta.*
Turpethum
Colocynthis &c.

De wyze van haare werkinge beſtaat hier in, dat ze de klieren der darmen prikkelen: want hoe ſcherper de klieren geprikkelt worden, hoe de invloed des bloeds en de ontlaſtinge meerder bevordert word. Doch deze prikkeling en trekking der Klieren ontſtaat van de purgeer-middelen, om dat dezelve met een byzonder ongelyke *Textuur*, of met een ſcherpte voorzien zyn; door dit vermoogen maaken zy, dat de gedrukte klieren niet anders als een Spons het daarin opgeſlootene *Serum* uitſweeten of ontlaſten. Noch ſtaat aan te merken, wegens 't gebruik der purgeer-middelen. *I.* **De tyd als men purgeeren kan** of mag; deze is *of tot gemak*, als men de purgeer-middelen als een *Præſervativ* gebruikt; hierby nu moet men acht geven op het Jaar-gety, te weten in zulk een geval, zyn het Voor- en Na-jaar tot het purgeeren 't allerbequaamſt; aangaande den dag op welken men purgeeren wil, zo moet de purgatie 's morgens nuchteren ingenoomen worden, of uit *noodzakelykheid*; en deze leid geen wet, is ook niet aan zekere daagen of Jaar-getyden gebonden. *II.* **De wyze hoe men zich onder het purgeeren te gedraagen heeft.** De Slaap en de koude ae moeten geweert, en warme dranken daarop gedronken worden: Als de vochten niet bequaam zyn om ontlaſt te kunnen worden, zo gebruike men van te vooren *digeſtiva*: wil het purgeer-middel niet werken, kan men het zelfde met *Paſſula Laxativa* of met een zet-pil of door een Clyſteer bevorderen; werkt 't al te hevig, en verwekt 't een *Hypercatharſis*, kan men dezelfde bedwingen door *Theriac. recens*, of *vette zoppen* met Note-Moſchaat, of door *Opiata*, *Spirit. Vini*, *Maſtichin.* &c. of men legge uitwendig op de maag *Theriac.* met *terra Sigillat.* en *acet. Roſac.* of 't *Emplaſtr. de Cruſta Panis* of *warm gemaakte tegels*. *III.* De *Contraindicantia*, of **die dingen die het purgeeren verbieden** zyn ſwakheit en kragteloosheid des Lyders, quade beſmettelyke koortzen, ſwangerheid, tedere en fwakke Perzoonen, overvloedig zout, taai en zuur bloed.

PURGATIO, **een zuivering**/ of ſchoonmaakinge, hierdoor word (1) verſtaan het door purgeerende-middelen te weeg gebrachte purgeeren (2) als men allerlei *inſtrumenten* zuiverd en ſchoon maakt.

PURGATIO MENSTRUA, Zie *Menſtruum.*

PURPURA, **de Purper-koorts**/ by de Duitſchers de **Friſel** genoemt, of **plekken op de huid door een zoort van koorts gemaakt**; zyn een zoort van vlakken op de huid, met uitzettinge van kleine ſcherpe blaazen als Gierſt-korenkens, anders ook genoemt FEBRIS MILIARIS en MILITARIS, van gelyken ook MORBILLI IGNEI. Dikwils worden de Lyderen van een quade koorts aangetaſt, en wel met eene grillinge; maar door de tyd als op den tweden of derden dag neemt de ziekte en de toevallen toe, voornamentlyk de hette, dorſt, hoofd-pyn, en geduurige hoeſt: waarop allengskens te voorſchyn koomen *Exanthemata* voornaamentlyk op de borſt, rug, en aan den hals met een roodigheid en jeukte, deze verdroogen op de huid, en vallen als ſchubben af, gaan door een inwendige oorzaak wederom na binnen te rug, en veroorzaaken benauwdheid aan 't hert en *Convulſive* trekkingen. Hier ſtaat aan te merken dat de *Exanthemata* der

Purper koorts niet altyd rood; maar ook zomtyds wit te voorſchyn koomen, en word alsdan genoemt **de witte Frieſel**; ja men heeft aangemerkt, dat de witte **Frieſel** of dat deze witte plekken op de roode gevolgd zyn, en even als op dezelve geplaatſt geweeſt zyn. De oorzaak hiervan is een ſcherp en Etzend bloed, waaruit de jeukte, roodheit, en de *Exanthemata* koomen. Tot de genezinge worden geen andere middelen vereiſcht, als die geene die tegens de plek-koorts aangeprezen worden, te weten, de *Terrea* in 't algemeen, als *Terra Sigillat. Lignic. Strigon. Bol. armen. Unicorn. ver.* en *foſſil. Antimon. diaphoretic. Anthibectic. Poter. C. C. uſt. lapid. Cancror. Cinnabar. Antimon.* en *nativ. Bezoardic. mineral. jovial.* by voorb.

℞. *Corn. Cerv. Solar.* ℈j.
Bezoardic. miner.
Cinnabar. Antimon. à gr. xv.
Myrrh. opt. ℈ß.
Sal. vol. Corn. Cerv. gr. vj,
F. Pulv. S.
Uitdryvende poejer.

By deze *Terrea* worden ook noch meer andere Genees-middelen en *Sudorifera* gedaan, als *Eſſent. Theriacal. Salia volatilia* en *Oleoſa*, *liq. C. C. Succin. Sp. Sal. Ammoniaci aromatic. Spirit. Becabung. Cochlear. Lumbric. terreſtr. Sanguin. human. Fuligin.* als ook de *Eſſent. lignor. Myrrhæ, Elix. propriet. P. Eſſent. Centaur. min. Fumar. Chin. Chin. Abſinth. Caſtor. Theriac. Venet. Spirit. Carduibenedict. Camphor. Tinct. Bezoardic. Syrup. Acetoſell.* de *Scordio* &c. by voorb.

℞. *Aq. Carduibenedict.*
Tenell. C. C. à ℥vj.
Sp. Cochlear. ʒj.
Eſſent. lignor. ʒß.
Antimon. diaphoret.
Bezoardic. Jovial. ā gr. xij.
Syrup. de Scord. ℥ß.
F. M. ſ.
Uitdryvende Sweet-*Mixtuur.*

PURPURINE, dus word genoemt het van geel kooper geſlaagene blad-goud.

PURULENTIA, PURULENTUS, Zie *Suppuratio.*

PUS, **de Etter**, is die Stof dewelke in de verſweeringen gevonden word, deze word van de Heelmeeſteren onderſcheiden in goede, als hy niet te dik, noch te dun, en wit, doorgaande van *Conſiſtentie* en in 't geheel niet ſtinkende is; en in quade: Als hy al te vloeibaar, dun, bleek, en ſtinkende is. Hy word gemaakt, als de Wei des bloeds door een langduurige *Stagnatio* al te dik word, zo moet hy eindelyk bederven en wezentlyk door de rottinge aangetaſt worden. Zie ook *Cataplaſma.*

PUSTULÆ, **Blaaderen**, hieronder worden veelderlei zoorten verſtaan, als de **Pokken**, **Mazelen**, de **Purper-plekken**, of **Frieſel**, **krauwagie**, **Hette-blaaderen**, **Venus-bloemen** enz. welke alle onder de behoorlyke Tytels kunnen nagezien worden.

PUSTULÆ NOCTURNÆ, Zie *Epinyctides.*

PUTOR, **een ſtinkende reuk.**

PUTREDO, PUTREFACTIO, **de verrottinge**, is een *diſſolutio* of ontbindinge van die vereenigde deelen die tot het beſtaan van eenig wezen vereiſcht worden: dierhalven als eenig lichaam van de verrottinge aangedaan word, zo word ook t'effens deſſelfs gedaante, weefzel, ſmaak, verw, reuk en krachten ten eenemaal verandert. De rottinge komt ook te vooren in de Stof-ſchei-kunde, wordende door dezelve verſtaan de inwendige beweginge der deeltjens in de te zaam geſtremde Lichaamen; door welke beweginge der deelen niet alleen derzelve geſteldheit; maar ook 't Lichaam zelfs verandert, om dat door behulp van deze, na dat de geeſtryke en zuure deelen weggedreeven, de vlugge zoutdeeltjes te gelyk ook met de ſwavel-achtige en groove harſt-achtige te voorſchyn koomen.

PUTREDINI RESISTENTIA, dus worden genoemt de Genees-middelen dewelke de verrottinge tegenſtaan, en de tegennatuurlyke taaiheeden *diſcontinueeren*, deze zyn *fol. Sabin, Nicotian. Scord. ol. Terebinth. aq. viridis Hartmanni, aq. divin. Fernel. aq. Calc. viv. Tinct. Myrrh.* en *Aloës, Ung. Fuſcum Wurtzii, Ung. Ægyptiac. Baſilic.* met *Mercur. præcipitat. Emplaſtr.* de *Ran. cum Mercur. Arcan. Corallin.* &c.

PUTREFACIENTIA, **Middelen waardoor de verrottinge veroorzaakt word**, zyn onder de Heel-kundige middelen de zoodaanige die het geheele van malkander ſcheiden; deze doorſnyden niet alleen het tedere; maar ook het harde vleeſch zonder eenige korſt of rove te maaken, ze verderven en brengen 't zelfde tot rottinge, en wel door een quaad-aardige kracht,

hierom

hierom volgt daarop de uitteeringe en de *Cadaver-achtige* rottinge in het wezen der deelen. Dierhalven moeten deze middelen met groote omzichtigheid gebruikt worden, om dat zy dikwils eenig nadeel met haar ſlepen. Deze nu zyn *Lapis corroſivus*, *Lixiv. acerr.*, *Merc. præcipit.* en *Sublimat. Butyrum Antimonii*, *Sandarach. Græcor. Chryſocoll. Ranunculus virid. Aconitum*, *Eruca.*

PYLORUS, **de Poortier/** is de onderſte of rechte-mond der maag, waar door de verteerde ſpys, of het voedend zap zo wel als de *Excrementa* in de overige darmen gaan; hy is zeer nauw, om dat hy op een natuurlyke wyze niets anders als dat geene 't welk vloeibaar is behoeft aan te neemen of door te laaten. *WILLIS* heeft aangemerkt dat by deze mond der maag geplaatſt is een lange en ruime holligheid, op dat het eene deel van de *Chylus*, dat beter verteert geworden is, daar na toe gaan en zo lange zyn verblyf neemen kan, tot 'er wederom een raauwer en op nieuw na toe gevoert deel op de grond der maag verteert worde. Deze beſchreevene holligheid word genoemt *Antrum Pylori*.

PYOSIS, Zie HYPOPYON, 't betekend ook een vergaderinge van etter aan yder deel.

PYRAMIDALIA VASA, Zie *Pampiniformia*.

PYRAMIDALIS MUSCULUS, Zie *Muſculus*.

PYRAMIS, word zomtyds gebruikt en betekend zo veel als *Crucibulum*, **een ſmeltkroes.**

PYRETHRUM, **Bertram-kruid/ Vuurwortel/ Tand-wortel/** is een lange en dikke wortel van buiten is ze ſwart root-achtig, maar van binnen wit, ze heeft eenen ſterk-bytenden, en even als vuur-brandende ſmaak, ze word ook **Speekzel-wortel** genoemt, om dat ze als ze gekauwt word 't Speekzel na zich trekt. Men vind twederlei zoort van deze wortel; als daar is de beſte zoort die uit 't Koningryk *Tunis* over Italien werd gebracht, en hierom ook de Italiaanſche genoemt word: en een ander zoort die in Bohemen en in Duitſchland groeit, deze word hierom de Duitſche genoemt. De eerſte heeft de dikte van een vinger, integendeel is de tweede maar half zo dik, en word in de Apotheeken meerder als de rechte Italiaanſche gevonden. De beſte zoort moet van *Subſtantie* vaſt en niet bros zyn. Ze word inwendig wegens haar doordringende hette zeldzaam gebruikt, doch tot 't uitwendige gebruik is ze een uitneemend middel tegens de lammigheid der tong, ze is ook goed tegens de tand-pyn, ook word dezelve onder de ſcherpe en prikkelende Clyſteeren tegens de ſlaap-ziekte, vallende-ziekte en verſtikkinge der Moeder gebruikt.

PYRETOLOGIA, **een Beſchryving of Redeneering over de Koortzen.**

PYRIFORMES, dus worden genoemt de eerſte onder de *Muſculi quadrigemini*, die het eene been van 't ander trekken.

PYRITES, Zie *Marcaſita*.

PYRUS PULVIS, **Poejer/ Bus-kruid/** word uit ſwavel, Salpeter en Koolen gemaakt.

PYROLA, **Winter-groen/** groeit graag op vochtige plaatzen; het bloeit in de maand Juny, de blaaden zyn dienſtig tegens den brand, wonden, verſweringen, pyp-ſweeren, verſweeringen der Nieren, en der Longe om onder een *decoctum* of in de gedaante van een poejer of pap in en uitwendig te gebruiken.

PYROSIS, **een brandende roodheit des aangezigts/** die voornamentlyk in de Zomer-tyd door de ſtraalen der Zon veroorzaakt word.

PYROTICA, **brandende middelen/** Zie *Cathæretica Eſcharotica*.

PYRUS, **een peere-boom/** deze is tweederlei als *Sativa*, de tamme, en *Sylveſtris* de wilde; hierom zyn ook de Peeren of de vruchten tweederlei. Onder de tamme zyn zeer veele zoorten, want een yder Land heeft byna verſcheide onderſcheidentlyke zoorten. De Peeren in 't gemeen voornamentlyk de rauwe, hebben een verkoelende en te zaam trekkende kracht, ze zyn moejelyk te verteeren, maken opblazingen in de maag, en zyn zeer nadeelig voor die geene die met buik en Nier-wee gequelt zyn, doch gekookt zyn ze beter, gelyk in de *Schola Salernitana* gezegd word:

Dum Coquis, antidotum pyra ſunt, ſed Cruda venenum:
Cruda gravant Stomachum, relevant ſed Cocta gravatum.

Dat wy dus met een weinig verandering in het Nederduitſch vertalen

De Peer geſtooft, gekookt, ſtrekt tot een Medicyn;
Dog word ze raauw gebruikt ze is ſchadelyk als Venyn:
De raauwe kwelt de maag, is moeilyk te verteeren,
Maar is de maag bezwaart, gebruik gekookte Peeren.

In 't gemeen heeft men aan te merken, dat de zoete Peeren *laxeeren*, en de wrange te zaam trekken: als de gedroogde gekookt zynde gebruikt worden, ſtelpen ze den buik-loop.

PYULCON, een Chirurgicaal Inſtrument/ waarmeede de etter uit de diepe wonden gehaalt word. *BLANCARD in Lexicon Medicum* noemt 't zelfde een etter-lozer.

PYXIS, een Bos/ word in de Apotheek tot Salven, Syroopen enz. gebruikt, ook word aldus genoemt de holligheid van 't heupe-been.

Q.

QUA. QUE. QUI. QUO.

QUADRANS, QUARTARIUM, betekend by de Genees-heeren een gewicht van *drie oncen*, of 't vierde deel van een Romynſch pond

QUADRATUS MUSCULUS } Zie onder de
QUADRIGEMINI MUSCULI } tytel *Muſculus.*

QUADRILATERA OSSA, Beenderen die een vierhoekige gedaante hebben.

QUARTANA, de derdendaagſche-koorts/ Zie *Febris.*

QUARTARIUM, Zie *Quadrans.*

QUARTATIO, is een *Spagyriſch* Konſtwoord, en betekend zo veel als de ſcheidinge van goud en zilver, deze geſchied of door 't *Aqua fortis*, of *Aqua Regia.*

QUASSATIO, een verſchuddinge/ is een zoort van ontwrichtinge der rug-graads of andere beenderen.

QUERCUS, een Eik/ een Eiken-Boom/ groeit meeſt op drooge plaatzen, het hout of de ſpaanderen daarvan gekookt en gedronken, zyn dienſtig tegens de geſwollene voeten, water-zucht en Spaanſche-pokken; hierom word ook dit hout genoemt *Lignum Guajacum Germanorum.* De blaaden van dezen Boom zyn dienſtig tegens de bedervinge van 't tand-vleeſch en tegens zinkingen: en de Akers tegens den Steen en bloed-wateren dat veroorzaakt is door de Spaanſche-vliegen. De *uva Quercina* of Eiken-druif, die in 't Voor-jaar aan de wortelen van de Eiken onder de aard in de gedaante van een druif te zaam groeit, en van koleur van buiten rood; maar van binnen wit en melkachtig is, is goet tegens alle zoorten van loopen, en voornamentlyk tegens den rooden-loop als dezelve tot poejer geſtampt en gebruikt word. Uitwendig word deze druif tegens 't *Podagra* opgeſtreken; de Eiken Spons ſtelpt het bloeden, wegens de Maren-tak, Zie *Viſcus.*

QUID PROQUO, 't een voor 't ander/ is als Genees-heeren en Apothekers 't een voor 't ander voorſchryven of neemen by gebrek van keenis of kwaadaardigheid, of om dat het regte niet voorhanden is.

QUINQUEFOLIUM, PENTAPHYLLUM, Vyf-blad/ Vyf-vinger-kruid/ groeit meeſt op de Bouw-landen, bloeit in de maand May en Juny. De wortel is dienſtig tegens den buik-loop, en vloejinge der Gulde-ader, bloed-piſſen, teringe, hoeſt, ſcherpte der gal, buik-pyn enz. uitwendig word dezelve gebruikt tegens 't waggelen der tanden, bedervinge aan 't tand-vleeſch, en tand-pyn, hete-oogen, en wonden. *Præparata* daar van zyn *Aq. deſt.* en 't *Extractum.*

QUINTANA, de vierdendaagſche-koorts (a)

QUINTA ESSENTIA, dus word genoemt zulk een Genees-middel dat beſtaat uit de (*Active*) werkende of doende deelen van een Lichaam.

QUOTIDIANA, de daagelykſche koorts.

R.

(a) By de Duitſchers genoemt de vyfdendaagſche-koorts na de wyze der Latiniſten. Deze koorts is een zoort van die geene die *Febris intermittentis* genoemt worden, overvallende de Lyderen op den vyfden dag. *HIPPOCRATES* maakt ook gewag van deze Koorts in *Lib.* I. de *Morbis vulgaribus.*

R.

R. Is de eerſte Letter in alle Ordonnantien, en betekend zo veel als *Recipe*, dat is neemt, wordende gemeenlyk aldus getekend ℞. Zommige gebruiken ook in plaats van deze Letter dit teeken ♃ waar mede het tin verbeeld word.

RABDOIDES, beter RHABDOIDES, de pyl-naad, Zie *Sutura*.

RABIES, het woeden of uitzinnig zyn.

RABIES CANINA, de honds-razerny/ is als ymand van een dollen hond gebeten is. Deze komt met de oorzaak en de genezinge met de *Hydrophobia* overeen, alwaar dezelve na te zien is.

RACHAMELCA, word dikwils by *DOLÆUS* gevonden, als *Encyclopæd. med. pag.* 279. *b.* 492. *a*, hy verſtaat daar door de levens-geeſten die haar in de lyfmoeder ophouden.

RACHITIS, Zie *Rhachitis*.

RADIÆUS, Zie by *Muſculus*.

RADICISECÆ, dus wierden in voorige tyden genoemt de bedienden der Genees-heeren, die de *Simplicia*, als kruiden, wortelen en diergelyken ter behoorlyker tyd moeſten vergaderen.

RADIUS, CERCIS, FOCILE MINUS, PARAPYGION, de kleine Elle-pyp.

RADIX, een wortel/ is dat deel der gewaſſen, 't welk van de aarde omſlooten is, waaruit 't zyn voedzel trekt, 't welk daar na in het geheele gewas verſpreid word.

RADIX CARDOPATII, Zie *Carlina*.

RADIX DULCIS, LIQUIRITIÆ, Zie *Glycyrrhiza*.

RADULA, betekend by de Heelmeeſteren 't zelfde als *Scalpellum* of *Scalprum*, Zie zulks op zyn behoorlyke plaats.

RAMENTA, betekend gemeenlyk afſchaafzel / affaagzel / of dat geene 't welk door afſchavinge weggebracht word, doch in 't byzonder worden daar door verſtaan kleine ſplinters van gebrookene beenderen, en ook het afvaagzel van de darmen in de roode-loop.

RAMEX, Zie *Hernia*.

RAMEX INGUINALIS, Zie *Bubonoecele*.

RAMI, de takken aan de boomen; als ook de Zyde-takken der bloed-vaaten.

RAMIFICATIONES, de uitbreidingen of Zyd-takken der aderen.

RANA, heeft twederley betekening (1.) betekend 't een kikker / kik-vors / deze is een bekend diertjen: hiervan word in de Apotheeken aangehouden 't *Aqua Spermat. Ranar. Emplaſtr. de ſpermat. Ranar.* en 't *Emplaſtr. de Ran. cum Mercurio Vigonis*; (2) betekend 't, het kik-vorsjen onder de tong/ dat by jonge kinderen ook genoemt word

RANULA en RANUNCULA, zynde een ſwellinge onder de tonge aan de tong-riem, in 't Griekſch genoemt Βατραχος *Batrachos*, om dat die geene die hier mede gequelt zyn meer quakken als ſpreken, als zy ſpreken moeten. Men word ten aanzien van de ſtof die dit ongemak by zich heeft, een onderſcheid gewaar; want zomtyds is dezelve hard en vaſt, en zomtyds is dezelve week als Honig, zomwylen ſwart, en zomtyds witachtig: doch de ſpraak word meerder belemmert na dat de ſwellinge grooter is, om deze ſwellinge weg te brengen zo word daarop gelegt dit poejer.

℞. *Pulv. Rad. Irid.*
Pyrethr.
Zingiber. ā ʒj.
Calaminth.
Origan. ana ℈ij.
Sal. commun. ʒß.
F. pulvis.

Of men maakt uit deze *ingredienten* met byvoeginge van wyn een gorgel-water, waarmede dikwils de mond geſpoelt word. Doch dewyl een groote ſwellinge zelden voor deze middelen wykt, zo willen zommige Heelmeeſteren dat dezelve met een *Cauterium actuale* moet geopend worden; an-

andere ſteken een naald' door 't geſwel, en openen 't zelfde met een mes. *MUNNIK* meent dat 't op de gevoeglykſte wyze met een ſcheer-mes aan beide zyden geopend worde, en wel door een breede en diepe inſnydinge, die zonder gevaar geſchieden kan; als daarna de vochtigheid genoegzaam *geevacueert* is, zo moet de mond dikwils uitgeſpoelt worden met 't *decoct. Hordei*, gemengd met een weinig *mel roſarum* en *Sal. prunellæ*, hiermede kan de mond zo lange uitgeſpoelt worden tot dat alle ſtof *geevacueert* is.

RANUNCULUS, Hanen-voet / uit derzelve verſcheide zoorten zyn de volgende tot de genees-middelen dienſtig, als

RANUNCULUS LUTEUS, ACRIS, MACULATUS, de ſcherpe Hazen-voet / en

RANUNCULUS MINOR BULBOSUS, de kleine Hanen-voet / deze worden gemeenlyk in de Wei-landen gevonden; de wortel van ſcherpe Hanen-voet is ſcherp en bytende, dezelve is als ze uitwendig gebruikt word goed tegens de koorts en heupe-pyn, het zap daarvan verdryft de wratten, en doed de ſweeren in de ooren ryp worden; de wortel van de kleine maakt de peſt-builen ryp.

RAPA, een Raap; de Raapen zyn of tamme of wilde. De tamme genoemt SATIVA zyn of ronde water-raapen / ROTUNDA, of MAS, of lange veld-raapen / OBLONGA, en byde zoorten zyn klein of groot. De Raapen zyn meerder tot 't gebruik der keuken als tot Medicynen, ze maaken winden en opblaazingen: het zap van de gedroogde Raapen is goed tegens Hees-heid, hoeſten, en ſcherpe gal. Als ze uitwendig gebruikt worden, zyn ze een uitneemend middel tegens de vervroorne leedematen; het van derzelfde bloezem gedeſtilleerde water is goed tegens den korten adem.

RAPHANUS, Rammenas / deze is tweederley, als groote en kleine / de kleine en de radys zyn zeer vroeg, zy worden uit het zaad aangequeekt. De Rammenas dryft de pis, den ſteen, en de maand-ſtonden, hy wederſtaat 't vergift, maakt den tajen ſlym der longe los, is dienſtig tegens den hoeſt, bewaart voor dronkenſchap: uitwendig gebruikt wordende, is hy goed tegens de ontſtekinge der oogen, 't waggelen der tanden, en bedervinge van het tand-vleeſch.

RAPHANUS MARINUS, of RUSTICANUS, Zee-Rammenas / word in de hooven en op 't veld gevonden, de wortel is goed tegens den ſcheurbuik, ze wederſtaat 't vergift en verwekt brakinge, ze opend de maand-ſtonden, dryft de pis, en den ſteen, ze dood ook de wormen.

RAPHANUS SYLVESTRIS, Zie *Armoracia* en *Piperitis*.

RAPHE, doch beter RHAPHE, Zie *Sutura*.

RAPISTRUM, Hederik / Herik / word in de Genees-kunde niet gebruikt.

RANUNCULUS HORTENSIS, Zie *Siſarum*.

RASCETA, Zie *Carpus*.

RASPATIO, de wryvinge op een raſp.

RASORIUM, RASPATORIUM, een Raſp / of Schaaf-yzer / is een Heel-kundig Inſtrument om de bedorvene beenderen af te ſchaaven.

RASPATURA, is de verrichtinge zelfs als men de been-vreters met 't *Raſorium* van de beenderen neemt.

RASURA, een afgeſchaaft weezen, zulks zyn kleine Vyl of Zaag-Spaanderen van hout, Hoornen, Eyzer, Klaauwen, tanden enz. alzo is 'er *raſura Cornu Cervi*, *Eboris*, *ungul. Alcis*, *dent. Hippopotami*, *ligni ſancti* &c. 't betekend ook een afſcheer of afſchaavinge, als de beenen beſchaaft of de hairen van 't hoofd in de wonden des hoofds geſchooren worden.

RATIO, 't verſtand / de reeden / is zulk een redenkavelinge der Ziele, als men ietwes uit zekere gronden en beginzelen afleid; het is anders ook 't twede ſteunzel der Genees-kunde; om deze nu wel te gebruiken zo moet men (1.) acht geven of 'er ietwes te doen is? (2) wat 'er te doen is? en (3) op welke wyze en door wat voor middelen zulks geſchieden kan?

RAUCEDO, de ſchorheid / ſchor-zyn / is als de onder de ſpraak uit de long geſtootene lucht geheel raauw en ongemakkelyk daaruit komt. Dit ongemak is zeer laſtig voor de Predikanten, en andere Perzoonen die genoodzaakt zyn in 't openbaar te ſpreeken, zo dat zy dikwiks genoodzaakt zyn om zich van den raad eenes Genees-heers te bedienen. De oorzaak van dit ongemak is in de ſtem geleegen en wel zomtyds in de ſtrot, ook zomtyds in de ſpieren die de kraak-beenderen der ſtrot beweegen, en zomtyds in 't lelletjen of Amandelen. Deze werktuigen worden be-

le-

ledigt (1) *door de ontſtekingen*, (2) *door ſcherpe zinkingen*, of *van een gebrek des bloeds* (3) *door een al te groote vochtigheid en natheid*, als *van te veel en 's nachts te drinken, nevelachtige en koude lucht*, (4) *van al te ſterke uitdrooginge in een lange reede of al te heevig ſchreeuwen*, *van een ſtofachtige lucht*, *al te ſterk purgeeren*; *ſweeten* enz. Aangaande het leſſetjen en de Amandelen zo veroorzaaken dezelve ſchorheit, als ze al te zeer geſwollen, of van de Spaanſche-pokken aangetaſt zyn. Hierom zyn alle die middelen dienſtig tegens de ſchorheit die veroorzaakt is uit een ontſteekinge, dewelke onder de Tytel *Angina* zyn aangehaalt; tegens de ſcherpte en prikkelinge zyn de *Humectantia* dienſtig, als *Decoct. Braſſic. Rapar. Paſſar. Cremor. ptiſan. aq: Calid.* vet gemaakt met *oleum* of *Butyrum*, *rob. Nucum*, *Diamoron*, *Syrup. Violar.* en *Roſar.* Ontſtaat het ongemak uit al te groote vochtigheid, zo zyn de *Evacuantia* en *Incraſſantia* dienſtig; als ook de *Calefacientia* en *Reſolventia*, by voorb. *Hyſſop. flor. Lilior. convall. Roſmarin. Lavendul. Salv. ſem. Aniſi*, *Syrup. de Eryſimo Lobelii* &c. Zo dezelve veroorzaakt is door verkoudinge. En dus gaat men vervolgens te werk zo het ongemak uit andere oorzaken ontſtaat.

REALGAR, een *Arſenicale* rook, Zie *Arſenicum.*

RECEPTA, een Ordonnantie / is een Voorſchrift van een Genees-middel dat door een Genees-heer verordineert is, om na den Apotheek te zenden alwaar 't toebereid word.

RECEPTACULA RENALIA, Zie *Glandulæ Renalis.*

RECEPTACULUM, dus word eigentlyk genoemt een Behouder, of dat geene 't welk ietwes in zich heeft: aldus komt op een vergelykende wyze in de ontleed-kunde voor

RECEPTALUM CHYLI, ook LUMBARE, het Melk-zakjen / of de Chyl-zak / (*a*) om dat hy in de linkere zyde der lendenen geplaatſt is, hy houd een melk-achtige vochtigheid in zich beſlooten, die van de *Glandulæ meſenterii* door de wyde vaaten daar na toe gevoert word.

(*a*) Verſcheide andere naamen heeft dezen Ontfanger of Chyl-zak/ als SACCULUS CHYLIFERUS, of RORIFERUS, SACCUS LACTEUS. &c.

RECEPTACULUM LYMPHÆ, het Water-zakjen / of de Water-behouder in 't darm-ſcheil.

RECEPTARII MEDICI, betekenen by *D. LANGEN* in zyne *Epiſtola* zulke Genees-meeſters die van de Apotheekers en *Chymiſten* heele Boſſchen of een meenigte van Ordonnantien neemen, 't zy dat dezelve goed zyn of niet. (*b*)

RECIDIVA, het weder inſtorten in een ziekte, is, als men ziek geweeſt is, en na de geneezinge wederom in de ziekte vervalt.

RECIPE, neemt / zulks word voor alle Ordonnantien door de verkortinge gelyk by 't begin met 't Teken by de Letter R. getoond is geſteld.

RECIPIENS, een Voorlegger / is een groot wyt *Chymiſch* Vat, 't word ook genoemt *Matracium.*

RECOCTA, 't geſtremde / de kaaze / die allereerſt uit de melk, of uit de zuur gewordene melk gemaakt is, en noch in geen Form geſlaagen is.

RECREMENTUM, Zie *Excrementum.*

RECTIFICATIO, het Rectificeeren / het zuiveren betekend den *Spiritus* over te haalen, en de vreemde deelen die miſſchien by de eerſte *deſtillatio* om hoog geligt waaren daarvan te ſcheiden.

RECTI MUSCULI, Zie *Muſculus.*

RECTUM INTESTINUM, Zie *Inteſtinum.*

RECTUS, betekend recht / gelyk / hier van is afkomſtig *Rectum Inteſtinum.*

RECURRENTES NERVI, Zie *Nervi.*

RE-

(*b*) In den Eigentlyken zin genoomen kan men hier door geene Genees-meeſteren verſtaan; want wat geleerdheid zoude doch een Genees-meeſter uit een party Ordonnantien haalen; 't zoude belachchelyk zyn, dat men zulks van Genees-meeſteren dachte; doch onzen Heer Schryver gebruikt 't Woord *Medici* 't welk wy niet anders als door Genees-Heer, of Genees-meeeſter kunnen vertaalen; maar ſchoon wy zulks niet anders kunnen vertaalen, zo is evenwel de betekenis daarvan dusdanig; *dat zulke*, (*die den naam* van Genees meeſteren voeren, 't zy dat zy zich denzelven zelfs hebben aangemaatigt, of dat hy aan haar doch ten onrechten door haare vrienden, of van 't gemeen gegeven word, gelyk men dit dikwils hoord en ziet) door 't woord *Receptarii Medici* verſtaan worden.

Recutiti, dus worden genoemt die geene van welkers voorhuid een ſtukjen afgeſneeden is.

Redivivus, is een woord 't welk by de *Chymiſten* zeer gebruikelyk is, en betekend zo veel als dat door haare arbeid een *Mineraal* of *Metaal*, 't welk alreede wezentlyk was, evenwel onder een ander gedaante verborgen, thans onder zyn eigen gedaante ten voorſchyn gebracht word. In diervoegen word de *Mercurius* die onder de *Zinnaber* verborgen was, door 't by doen van drie deelen geſtampten kalk te voorſchyn gebracht en in den Ontfanger gedreeven.

Reduc, Redux, is de Tytel van een poejer, door welkers behulp de *gecalcineerde* Metaalen en Mynſtoffen wederom vloeibaar gemaakt en tot haar eigen weezen gebracht worden. Hiervan is afkomſtig

Reductio, een wederom brenging, wordende van de Metaalen gezegt, als verſcheide uit dezelve toebereide dingen wederom in haar voorig lichaam gebracht worden, by voorb. als de goud-kalk wederom in goud *gereduceert* word.

Reduvia, Zie *Panaritium.*

Refinatio, Zie *Depuratio.*

Refrigerantia, Verkoelende-middelen / deze zyn of in- of uitwendige; de inwendige zyn *ſem. quat. frigid. major.* en *Minor.* als *Cucumer. Cucurbit. Citrull. Melon. Endiv. Lactuc. Portulac. Scariol.* als ook *Papav. Nymph. Pſyll. flor. Nymph. Balauſtior. Roſar. Pallidar. Sacchar. Saturn*, *Nitr. depurat. lap. Prunell.* &c. De uitwendige zyn of wezentlyk verkoelende als *koud-water*, *Eenden-vlot*, *verſche-kaas*, *ſuccus ſemper-viv. maj. Acetos. Plantag.* &c. Of te zaamtrekkende / als *Biſtort. Sanguiſorb. Bol. armen.* en *Commun. Creta*, *terra ſigillat. gallæ*, *Vitriolum*, *Alumen* en alle *Saturnina.*

Refrigeratorium, een Koel-vat / is een met koud-water aangevult houten vat waardoor een koperen of van tin gemaakte ſlang of regte buis loopt.

Regeneratio, Zie *Palingeneſia.*

Regimen, Beſtuur / Regeeringe; doch in de Genees-kunde betekend 't een goede verordineeringe hoedanig haar de Lyderen omtrent 't *Diæt* en 't gebruik der geneesmiddelen te gedraagen hebben; het betekend ook by de Chymiſten een beſtellinge in de trappen des vuurs.

Regina prati, Zie *Ulmaria.*

Regiones, dus worden in de Ontleed-kunde genoemt zekere deelen en zo genaamde Ryken aan 't lichaam, by voorb. de *Regio umbilicalis*, &c.

Registeres, de Lugt-gaaten in de Chymiſche ſtook-Ovens.

Regnum, zo word gemeenlyk genoemt een Ryk, dat door veele Volkeren bewoond word. Op een vergelykende wyze koomen in de genees-kunde voor drie *Regna*, uit deze word al dat geene 't welk in de Genees-kunde gebruikt word, 't zy dat 't is raauw of dat 't op veelderly wyze toebereid is genoomen; of uit deze beſtaat de zo genoemde *Materia Medica.* Deze in de Genees-kunde te voor-koomende Ryken zyn de volgende:

Regnum animale, het Ryk der dieren / 't zelfde bevat in zich (1) geheele Dieren, als gedroogde Byen, Keller-wormen, Padden, Spaanſche Vliegen, *Mumien*, Zee-ſtint, ſlangen enz. (2) harde-deelen en ſtukken van dezelve, als hoornen, klaauwen, tanden, bekkeneel, ſteenen, Beenderen, Ballen, (3) en andere van de dieren genoomene ſtukken of deelen, gelyk als de long, huiden, Spinne-web, boter, drek, Moſch van 't bekkeneel, gal, vederen, Eijeren, ſtremzel, hairen, honig, Muskus, wolle enz.

Regnum Minerale, het Ryk der Mineraalen / of Myn-ſtoffen: dit vervat in zich (1) veelderley raauwe, (*genoemt Bolus*) en *geprepareerde* zyn de (*Terræ ſigillatæ*) Aarden (2) Zouten, (3) gemeene Steenen, (4) koſtelyke Edelgeſteenten, (5) Metaalen, Mineraalen en Verwen, (6) *Marina* of zulke die uit de Zee komen, als *Ambra* &c.

Regnum Vegetabile, het Ryk der Aard-gewaſſen / dit is het grootſte of wyduitgeſtrektſte, en geeft den grootſten voorraat tot de *Materia Medica*, beſtaande (1) uit houten, ſponzen, en maaren-takken, (2) vruchten, (3) ſpeceryen, (4) zappen, gommen, en harſten, (5) peeren, zaad, en pitten, (6) wortelen, blaaden, knoppen, (7) den natuurlyken Balzem, zouten enz.

Regius morbus, Zie *Icterus.*

Regulus, is een Chymiſch Konſtwoord en beteekend een metaalachtig deel, dat uit andere Mineraal-achtige lichaamen, voornamentlyk uit den *Antimonium*, door ſmeltinge vergadert word.

Deze word gevonden of op de grond des tegels, waarin het geſmoltene *Antimonium* gegooten is of op de bodem van de ſmelt-kroes. De *Regulus* is *ſimplex* eenvoudig, die uit de *Antimonium* door byvoeginge van zout alleen gemaakt word; of *Compoſitus*, die uit andere metaalen met de *Antimonium* te zaam gevoegt, beſtaat.

RELATIO, een berigt / of Geneeſ-kundige verklaaringe / Zie *Vulnus*.

RELAXATIO, eene verwyderinge / verlamminge der deelen en vaaten.

REMEDIUM, een hulp-middel / een Geneeſ-middel / is dat geene 't welk eenige hulp tegens de ziekte toebrengt.

REMORA, ECHENEIS, dus noemt men een zekeren Viſch, van denwelken men verdigt dat hy in ſtaat zoude zyn, een met volle zylen, zylend Schip tegen te houden als hy zich maar onder het zelve hecht.

REMORA ARATRI, Zie *Ononis*.

REN, de Nier / RENES, de Nieren / zyn Roodachtige deelen, gelegen aan beide zyden onder de lever, en milt op de lenden-Spieren, zy ſcheiden 't waterachtige deel van 't bloed. By de menſchen is de rechter Nier dieper geplaatſt als de linkere; de gedaante der Nieren is als een boon: haar lengte is by de volwaſſene omtrent van vyf dwerſche vingeren, haare breedte drie, en haar dikte van een en een halve vinger. Haar gebruik is eigentlyk om 't zoute water van 't bloed te ſcheiden en 't zelve vervolgens door de pis-leiders na de blaaze te zenden. Maar de affcheidinge geſchied door middel van 't klierachtige wezen, door welkers gangen het bloed-water geleid, maar 't overige te rug gehouden word.

RENES SUCCENTURIATI, Zie *Glandulæ Renales*.

RENUM ABSCESSUS en EXULCERATIO, een Etter-gezwel / een Verzweeringe der Nieren; die gelyk aan andere deelen zo ook hier naa een ontſteekinge voorvalt. De oorzaak dezer toevallen is een verdervinge van 't verſtikte of buiten de vaaten geraakte bloed in de Nieren, het zy door een ontſteekinge, of door ſcheuringe der vaaten van een ſcherpen ſteen, kneuzinge, wonde, ſcherpte des bloeds, verkeerd gebruikte genees-middelen, Spaanſche vliegen enz. Tot de geneezinge van een gezwel gebruike men *Emollientia*, als *radic. Alth. Lilior. albor. ſem. Fœn. græc. Flor. Chamomill. Violar. Malva* &c. Met *Anodyna Flor. Papav. Sambuc. Verbaſc. Melilot.* Men kan deze gebruiken tot een rypmaakende en openende pap, doch de gunſtige Natuur opend zelfs dikwils een ryp zynde verſweeringe: Als nu de verzweeringe geopend is, word dezelve genezen, hiertoe gebruike men *Detergentia* en *Vulnerantia*, als *Hydromel. Mel Roſar. conſerv. Roſar. Terebinth. ol. Terebinth. balſam. Peruvian. Schœnanth. Bol. Armen. Decoct. radic. Chin. Veronic. Petroſelin. Equiſet. rad. Conſolid. maj. Tormentill.* &c. Of

℞. *Rad. Chin.* ℥j.
Conſolid. maj. ℥ß.
Herb. Petroſelin.
Chærefol.
Veronic. ā mj.
Flor. Hyperic. P. iij.
Raſur. Corn. C. ℥j.
Coque in aq. Fontan. q. ſ.
Colatur. ℔ß. *adde*
Syrup. de ſymphyt. Fern. ℥iß.
Eſſent. vulnerar. D. Mich. ℥j.
F. Decoct.

De geneezinge word ook zeer bevorderd door een goede Levens-wyze, en tot dien einde worden de melk-ſpyzen met verſche eijeren, geſpeceryde hoender-zoppen, Amandelen, Pinie enz. aangepreezen.

RENUM CALCULUS, de Nieren-ſteen / Zie *Calculus*.

INFLAMMATIO, de ontſteekinge der Nieren / Zie *Nephritis*.

VULNUS, de wonde der Nieren / word genezen als de *Abſceſſus*.

RENUNCULI, Zie *Glandulæ Renales*.

REPELLENS, REPELLENTIA, te rug drybende-middelen / zyn dusdanige die 't vermoogen hebben om de in beweeging zynde zappen in de deelen te ſtremmen en te rug te dryven: alſchoon deze niet onmiddelbaar in de vloejende deelen werken, zo dryven ze evenwel, (om dat ze de vaſte of vezelachtige deelen aantaſten, en dezelve ſchikken om zich te zaam te trekken) de zappen gantſchelyk te rug. Deze zyn *Refrigerantia* en *Adſtringentia*, welke op hunne plaatzen kunnen nagezien worden.

REPOSITIO, een wederom inzettinge / is een *Chirurgicale* verrichtinge, als eenig ontwricht of verdraaid lid of been wederom te regt gezet word.

REPULSIO, een te rug-dryvinge is als de zappen in haaren loop geſtremt, verſtopt en te rug gedreeven worden, de middelen welke hiertoe dienen zyn de *Repellentia.*

REPURGATIO, Zie *Anacatharſis.*

RES, een ding / of eenige zaak / die ergens toe is, en gebruikt word. In de Genees-kunde komen driederley dingen of zaaken voor, als (1) *Naturales*, *Natuurlyke*, (2) *non-Naturales*, *niet Natuurlyke*, en (3) *Præternaturales*, *Tegennatuurlyke.*

RES NATURALES, de Natuurlyke dingen zyn / die den gezonden toeſtand des Menſchen *formeeren*; deze zyn drie, als (1) *de gezondheid zelfs*, (2) *de oorzaaken der gezondheid*, en (3) *de uitwerkingen der gezondheid.* Maar andere tellen 'er zeven, als (1) de *Elementa*, (2) *Temperamenta*, (3) *de Zappen*, (4) *de Spiritus*, (5) *de deelen*, (6) *de Facultates*, en (7) *de Functiones.*

RES NON NATURALES, de niet Natuurlyke dingen / worden aldus genoemt, om dat zy voor een gedeelte tot de gezondheid, en voor een gedeelte tot de ziekte ietwes bydraagen, na dat men ze wel of qualyk gebruikt. Deze zyn zes, als (1) *de Lucht*, (2) *Spys en Drank*, (3) *de Beweeging en Ruſt*, (4) *'t Slaapen en Waaken*, (5) *de Gemoeds-beweeginge*, en (6) *de Excreta* en *Retenta*, of dat men *ontlaſt* en *te rug-behoud.*

RES PRÆTERNATURALES, de tegen-Natuurlyke dingen / die de ziekte te weeg brengen, deze zyn drie als (1) *de Ziekte zelfs*, (2) *de Oorzaaken der ziekte*, en (3) *de Toevallen.*

RESINA, Harſt / is een vette olyachtige vloeibare en ook drooge ſtof, vloejende deels uit harſtachtige boomen, en word voor een gedeelte uit harſtachtige gewaſſen gemaakt, als de *Reſina jalappæ Scammonii*, *Turbith.* &c. deze alle laaten haar in *ſpiritus Vini* oploſſen: Vervolgens word ook

RESINA, genoemt 't Schoenmakers pek / het zelve beſtaat uit 't witte harſt dat zonder Toezet tot een dikke *conſiſtentie* gekookt en in een tobbe gegoten word. Dit moet zyn zuiver en niet met zand doormengd; het word veel tot plaaſters gebruikt.

RESINA COPAL, Zie *Copal.*

RESINA JALAPPÆ, is een harſt die uit de *radix Jalappæ* door den *Spiritus Vini* opgeloſt en door gemeen water *gepræcipiteert* is. Tot deze *Operatie* ℞. *rad. Jalappæ reſinoſ. groſſ. pulveris* ℔j. doet dezelve in een groote Matras, giet daarop zo veel *Spirit. Vini* dat ze vier dwerſche vinger breed bedekt is, en als ze wel *verluteert* is, zo laat dit drie daagen in een zand-vuurtjen *digereren*, alsdan zal de *Spiritus Vini* een geele verw aanneemen; giet denzelven hellender wyze daarvan, en giet anderen op de *Jalap*, herhaal zulks eenige keeren; vermeng de *Solutiones*, *filtreer* ze door een vloei-pampier, giet het *gefiltreerde* in een kolf, en *deſtilleer* twee derden van de *ſp. Vini* in *Balneum vaporum*, doe dat geene 't welk in de kolf te rug gebleeven is in een groot bekken, vul 't zelfde aan met water zo zal 't een melk worden, die men een dag over moet laaten ſtaan, als dan giet men 't water hellender wyze daarvan, zo zal men op de boodem een harſt vinden, 't welk de gedaante van Terpentyn heeft, waſch 't zelfde eenige keeren met water af, en laat 't in de Zon droog worden, zo zal het zo hard als gemeen harſt worden. Als dit tot een fyn poejer gemaakt word zo is 't zelfde wit. Het is een uitneemend purgeer-middel, om alle weiachtigheeden uit te leiden; de *doſis* daarvan is van vi. tot xvj. *grein.*

RESINA MACROCOSMI, Zie *Bitumen.*

— PINI, 't witte grein-hout / harſt / hiervan word een *Oleum gedeſtilleert* 't welk voor 't *Oleum Terebinthine* verkogt word.

RESINA SCAMMONII, en
— RADIX: TURBITH, worden even eens gemaakt als de *Reſinæ Jalappæ.*

RESOLVENS, RESOLVENTIA, Verdeelende-middelen / zyn die geene dewelke de taaje en ſlymachtige ſtoffen, als ook het geſtremde bloed verdeelen, dunmaaken, en in een goede order brengen. Deze zyn *Marrub. Agrimon. Majorän. Meliſſ. Scord. Chærefol. Flor. Hyperic. Verbaſc. ſem. Fœnicul. Carvi, Baccar. juniper. Laur. Sangu. Dracon. Myrrh. flor. Sulph. Corn. Cerv. Lapid. Cancror. Cinnabar. Antimon.* en *nativ. Antimon. Diaphoretic. Mixtur. Simplex. Tinct. bezoardic. ſpirit. Bezoardic. Buffi*, *C. C. Eboris*, *ſal. vol. oleos.* &c. Tot 't uitwendige gebruik zyn de reeds aangevoerde kruiden dienſtig; en noch *gumm. Ammoniac. Bdell. Elemi, Tacamahac. emplaſtr. de baccar. Lauri*, *diaphoret. Mynſicht.*

ſicht. de *Melilot. diaſulph. Ruland. ol. Scorpion. Laterin. Laurin. Petroleum, unguent. Anodyn. axung. Caſtor. warme wyn, Camphora, ſp. vin. Camphorat.* &c.

RESOLUTIO NERVORUM UNIVERSALIS, Zie *Apoplexia.*

RESONITUS, Zie *Contrafiſſura.*

RESPIRATIO, de ademhaalinge / is een geduurige onderhoud des Levens, om dat de Lucht geduurig door de longe ingeademt en uitgeblaazen word. Want 't ſchynt dat de geeſtryke deeltjes, die met de andere water-achtige, zout-achtige ſwavelachtige enz. deeltjes de lucht maaken, als ze *geinſpiſſeert* worden, de in ons wonende levensgeeſten zeer verquikken en onderhouden. Zo toond ook de verandering des bloeds in de long, om dat 't in een ſwarte *coleur* door de longs-ſlag-ader daar na toe vloeit, en door de longs-ader in een fraaje rode *coleur* te rug komt; niets anders aan, als dat de lucht het afgebezigde bloed wederom kan levend maaken. Alhier by de ademhaalinge ſtaan aan te merken I. De noodige werktuigen die tot de ademhaalinge vereiſcht worden. Deze zyn de geheele borſt, het middel-rift, de longe, met de lucht-pyp; alle welkers ontleed kundige beſchryvinge onder haare behoorlyke Tytelen kan gezien worden. II. De ſtof die in en uit geademt word / deze is de lucht; by deze heeft men in agt te nemen, de *Elaſticitas*, of dat vermogen, als derzelver gedrukte deelen zich door behulp van haar weefzel poogen uit te zetten, en te verſpreiden, als de drukkinge een weinig opgehouden heeft; en de zwaarte, door welkers behulp ze na het middelſtip des aards-kloots zakken. III. De aart en de wyze der ademhaalinge / deze beſtaat in de in en uitademing. IV. De nuttigheid der ademhaalinge is / dat 't bloed in de long van *coleur* hoger word. Daarenboven is ze ook dienſtig tot de ſpraak, om den reuk aan te neemen, de pis en den afgang te bevorderen, en het kind onder de baaringe uit de baar-moeder te dryven.

RESPIRATIO DIFFICILIS, de moejelyke ademhaalinge / is zodanig een moejelyk toeval waarvan SENECA *Epiſt.* 54. te regt gezegt heeft: dat alſchoon hy alle ongemakken en gevaarlykheden des lichaams hadde uitgeſtaan, hem geen moejelyker geweeſt was als dit; want *in de overige was Hy maar ziek geweeſt, doch in dit ziel toogende.* De Genees-heeren merken drie zoorten der moejelyke ademhaalinge aan. Als *Aſthma, Dyſpnœa,* en *Orthopnœa:* Van yder dezer kan op haare plaatze gezien worden.

RESPIRATIONIS IMPEDIMENTUM, Zie *Aſthma.*

RESTAURATIVA, verkwikkende middelen / Zyn de *Analeptica.*

RESUSCITATIO, Zie *Palingeneſia* en *Reductio.*

RETE, 't Net / Zie *Omentum.*

RETE MIRABILE, het wonderlyke Net / is de te zaamvlechtinge der bloed-aderen met de ſlag-aderen aan de ſlym-klier in de herzenen.

RETENTA, zo worden genoemt die dingen, die men volgens de gezonde geſteldheid in 't lichaam behouden en niet ontlaſten moet.

RETICULARIS MUSCULUS, is het Spierachtige Net / het welk de longenblaasjes overal omgingelt, en dezelve drukt om de lucht in 't uitademen uit te laaten.

RETICULARIS PLEXUS, Zie by *Plexus.*

RETICULUM, Zie *Omentum.*

RETINA, RETIFORMIS TUNICA, AMPHIBLESTROIDES, het Net-gedaantige vlies van 't oog / is de derde inwendige en laatſte algemeene huid des oogs, ze is zeer dun, week, licht vloejende, en eeniger maaten het middel tuſſchen licht en donker, het is ook zo wit niet als 't inwendige wezen der gezichtzenuw, waarvan 't afkomſtig is. Dit vlies is in zyn omtrek veel kleinder, als de andere, om dat het by de wenk-braauw gedaantige banden eindigt, hierom vertoond 't zelfde een rond vat, van 't welk een groot gedeelte afgenoomen is.

RETINACULUM, een Heelkundig Inſtrument / 't welk by het breuk-ſnyden gebruikt word, om de darmen daarmede te rug te houden, op dat ze niet in het zakje vallen.

RETORTA, een Retort / een Krom-hals / is een glaazen of aarden Chymicaal vat, hebbende een wyden buik en geboogenen hals; wordende gebruikt om de vaſte *Spiritus*, die niet zo hoog klimmen konnen, te *deſtilleren.*

REVERBERATIO, een doorblaminge; hier door verſtaan de Chymiſten de vuurmaakinge en *Calcinatio* der lichaamen, als de vlam zodaanig bedwongen word,

dat

dat ze niet alleen gelyk het natuurlyk is, om hoog klimt, maar dat ze ook aan 't bovenſte verhemelte des ovens te rugge ſtoot en de daaronder gezette ſtof beſlaat. Deze *Operatie* is twederley, als **een opene/** en **een beſlootene.** *BEGUIN* noemt *deze beſlooten*, die in een Oven welke op alle plaatzen toegeſlooten is, *en de opene* die in een Oven wiens togt-gaaten open ſtaan geſchied. Maar *CHARAS* verſtaat door de *beſlootene* een *deſtillatio* uit de kolf in een *Reverbereer*-oven; en door de *opene* een *Calcinatio* in een open vat. Het gebruik hiervan is, dat de harde lichaamen daar door op 't uiterſte *gecalcineert* en *geresolveert* worden.

REVERBERIUM, een **Reverbereer-ooven/** is een *Chymiſche* Ooven, waarin de lichaamen zo *gecalcineert* worden, dat 'er de vlam rondom ſlaat.

REVIVIFICATIO; **Herlevendig-making/** word by de Chymiſten genoemt een *mixtum*, 't welk door zout of ſwavel in een andere gedaante gebracht, en wederom in zyn voorigen ſtaat geſtelt word: aldus *revivificeert* men den *Zinaber* en de andere *præparationes* van den *Mercurius* in eenen (maar beteren en zuiverder) wederom vloejenden *Mercurius.*

REVULSIO, dus word genoemt een te rug trekking of afleidinge na het tegendeel des vloejenden vochts. Van deze zyn vier zoorten; want de *Revulſio* geſchied of van onder na boven, van de rechte tot de s' linkere, of van vooren tot achteren; of van binnen na buiten.

RHA, is een algemeen woord, 't welk aan veele planten toegeëigend word: doch boven alle is de Rechte *Rhaponticum* aldus genoemt, na de Rivier *Rha* by dewelke ze groeit.

RHABARBARUM, **de Rhabarber-wortel/** is eene groot lang achtige en bultachtige wortel, zynde een weinig ſpongieus doch daarby tamelyk ſwaar; van buiten geel, maar van binnen als een moſchaatnoot, ze heeft een bitteren en walg-achtigen ſmaak, die een te zaam-trekkinge en wrangachtigheid na laat, en een ſterken en ſpeceryachtigen reuk van zich geeft: ze word in ſtukken die in 't midden doorboort zyn op draaden getrokken uit *Sina* gebracht. Alle kruid-kundige zyn 't eens dat 't kruid van deze wortel een zoort van *Lapathum* is. 't Word ook van *MORISON* genoemt *Lapathum per excellentiam*; en van *MUNTING Lapathum Chinenſe longifolium.* Men heeft verſcheide zoorten van de beſte *Rhabarber*-wortel in de Drogery-winkels, die of na de landen van waar ze koomen genoemt, of na dat de wortel oud of verſch is, onderſcheiden worden. Ten aanzien van de Landen heeft men de *Sineeſche* of *Levantſche* die de beſte is, deze is verçiert met een vleeſchverw, geel-groen; of met een ſchoone hair-verw: daar benevens heeft dezelve een middelmatige ſwaarte; vervolgens heeft men de *Turkſche*, en *Moskoviſche.* In opzigte van haare ouderdom word ze van zommige Drogiſten verdeelt in *Rhabarbarum electum*, of uitgelezene, *medium*, middel zoort, en *Commune* of gemeene, die dikwils in zeer kleine ſtukjens is. Haar voornaamſte kracht is, dat ze de gal en de andere quade zappen uitdryft en zacht purgeert; ze heeft ook daarby een te zaam-trekkende kracht en word hierom tegens den rooden-loop gebruikt, voornamentlyk als ze van te voore gerooſtert is. Ze *altereert* en verbetert ook de gal als dezelve te dik en te olyachtig is, en hierom word ze ook genoemt *Anima hepatis*; ze word ook zeer gepreezen tegens de geluw. De *præparata* daarvan zyn *Syrupus de cichor. cum Rhabarb. Trochiſci, Pilulæ, extractum* en *Tinctura.*

RHABARBARUM ALBUM, Zie *Mechoacanna.*

RHABARARUM MONACHORUM, **Munnik-Rhabarber/** is een lange en dikke wortel, vezelachtig als de Angelikwortel, doch ſwaarder en vaſter, van buiten is ze ſwart, en van binnen geel, doch niet met roode en witte ſtreepen doormengt, het kruid van deze is een zoort van Paatig, wordende van de Kruid-kundige genoemt *Lapathum hortenſe latifolium*; deze wortel groeit in groote meenigte in Weſt-Indiën. Zy komt in krachten met de beſte Rhabarber overeen, om dat ze ook zagjes purgeert en opſtopt. Doch dewyl ze in grooter *doſis* moet gegeven worden, zo is zy 't allergevoeglykſt om in *Decocta* of *infuſiones* te gebruiken.

RHABDOIS, betekend zo veel als *Sutura Sagittalis*, waarvan meerder op zyn plaats kan gezien worden.

RHACHIS, ACANTHA, **de Rug-graad/** hangt vaſt aan 't hoofd en loopt van daar tot aan 't einde van 't Steert-been, worden-

dende van omtrent dertig beenderen te zaam geſtelt, dewelke wervel-beenderen genoemt worden, om dat 't Lichaam door dezelve op veelderley wyze gedraait word.

RHACHITÆ, de Ruggraads-Spieren.

RHACHITIS, heeft tweederlei beteke-ninge (1) betekend 't het rugge-merg; (2) een zekere Ziekte die lenden-ziekte ge-noemt word; deze is een byzondere ziek-te, als namelyk wanneer uit een ongelyke verdeelinge van voedzel zommige deelen des Lichaams verdroogen, en andere inte-gendeel boven maaten toeneemen. Het is in Engeland byna een Land-ziekte, dewyl jonge Kinderen van een half Jaar tot het tweede Jaer daar door aangetaſt worden. De voornaamſte tekenen zyn, dat ze een groot met knobbels bezet hoofd, een ge-ſwollen onder-lichaam, benaauwde borſt, gekromde beenderen enz. hebben, ze kun-nen kwaalyk op de voeten ſtaan, en als de ziekte de overhand neemt, zo is de Rug-graat te ſwak om 't groote hoofd te draa-gen; hierby word men ook gewaar een moejelyke ademhaalinge en de uitteeringe, De oorzaken behoeft men niet ver te zoe-ken, om dat dezelve met de Teeringe over een koomen. De genezinge kan niet an-ders als van die Genees-heeren by dewelke deze ziekte zeer gemeen is, ontleend wor-den, tot dien einde pryſt de beroemde En-gelſche Genees-heer *D. SYDENHAM* dezen purgeer-drank, daartoe:

℞. *Tamarind* ℥ß.
Fol. Senn. ℥ij.
Rhabarb. ʒß.
Coq. in Aqua Communis q. ſ.
in Colat. ℥iij. *diſſolve*
Mannæ
Syrup. Roſar. Solut. ā ℥j.
F. Potio.

Hiervan kan 't Kind een of twee lepels vol gebruiken na de geſteltheid der Jaa-ren om den anderen dag; waarna het vol-gende openende *Unguentum* kan gebruikt worden, om het Lichaam dikwils daar mede te ſmeeren.

℞. *Olei Lilior. alb.*
Tamariſc. ā ℥iij.
Succ. Apii
Rad. Bryon. ā ℥j.

Laat deze kooken tot de zappen uit-gekookt zyn, doe dan daarby

Unguent. de Alth.

Butyri non Salit. ā ℥j.
Gumm. Ammoniac. in acet. Sc-lut. ℥ß.
Ceræ flav. q. ſ.
F. Liniment.

DOLÆUS heeft op deze aangehaal-de wyze ook verſcheidene heel wel geneezen; hierby pryſt hy ook aan zyn *Un-guentum* om in en uitwendig te gebrui-ken, waarmeede hy een Kind van drie Ja-ren genezen heeft:

℞. *Fol. Osmund regal. vir.* Mvj.
Salv. rubr.
Anagallid. ā *Mij.*
Lauri
Majoran.
Roriſmarin. ā *Mjß.*
Succ. herb. Beccabung.
Cardiac.
Naſturt. aquat.
Trifol. fibrin.
Bacc. Juniper. ā ℥j.

Snyd en ſtampt dezelve klein in een hou-ten of ſteenen vyzel met zes pond onge-zoutene May-boter laat het veertien daa-gen ſtaan om te *macereeren*, en laat 't daar na allengskens in M. B. vloeibaar worden en als 't begint te giſten zo pers 't door een doek.

RHACOS, een geſchaaft lywaat om in de wonden of ſweeren te leggen.

RHAGADES, Berſten/ klooven/ ſcheu-ren/ zo als dezelve gemeenlyk aan han-den, voeten, en lippen gevonden wor-den, zo als men dan ook zegt; *myn han-den lippen enz. zyn geklooft*; alzo kunnen dezelve ook zyn aan de lippen der ſcha-melheit, aan den aars, en aan de Sluit-Spier van den aars. In 't byzonder zyn de *Rhagades* aan den aars lange ſweertjes zon-der ſwellinge byna gelykenende na die geene die zomtyds aan de handen door groote koude veroorzaakt zyn. Zeer zeld-zaam word hierover een Heelmeeſter te raade getrokken; want meeſt gebruikt men daar toe huis-middelen, als Bokken of Herte-talk, gemeene talk met bier, Ver-kens of Ganze vet, Queen-ſlym, *Traga-canth. Gummi Arabic.* ook *ol. tart. per de-liq.* en *decoct. Calcis vivæ* als ook *Unguent. enulat.* met *Merc. dulc. Unguent. pomadin-*met *Merc. præcip. alb.* indien 'er eenige jeukte of pyn by is, voornamentlyk by de *Rhagades uteri*, zo is dienſtig een *Unguentum anodynum* uit *Mucilag. Sem.* Cy-

Cydonior. Pſyllii, Malv. met *Butyr. majalis* gemengd, of ook

Unguentum enulat. ℥iij.
Anodyn. ℥ij.
Sacchar. Saturni ʒij.
Merc. præcip. alb.
Camphor. ā ℈ß.
F. Unguent.

RHAGADIÆ, Etter-builen aan de ſchaam deelen.

RHAGAS, een ſcheur of kloof/ hoedanige men vind in de wonden der Vrouwelykheit, en aan den aars, Zie *Rhagades.*

RHAMNUS CATHARETICUS, Zie *Spina Cervina.*

RHAPHE, Zie *Sutura.*

RHAPONTICUM VERUM THRACIUM, Raponticum / is een ſwarte wortel, van buiten na de Angelik, maar van binnen na de wortel van groot duizend-gulden-kruid gelykenende, doch kleinder, en bruinder, Spongieus, licht, bros, en van ſmaak een weinig ſcherp, beſtaande uit lange ſtukken, die van binnen lange en roode ſtreepen hebben; groejende op een berg in Thracien.

RHAPONTICUM VULGARE, gemeene Raponticum / is een lang-achtige wortel van buiten bruin en van binnen geel-achtig, hebbende een bitteren en te zaam trekkenden ſmaak, ze word uit Savoyen en Italien, ook uit Littouwen en Ruſland gebracht, ze blyft lange goed als ze maar op een drooge plaats bewaart word. Beide deze zoorten koomen in krachten byna overeen, want zy *adſtringeeren* meerder als de *Rhabarber*; ze wierden in vorige tyden tegens bloedſtortingen gebruikt; thans worden ze zeldzaam of weinig gebruikt: Behalven dat de *Rhapont. Verum* tot de *Theriac.* genoomen word.

RHEGMA, betekend een ſcheuringe of uitvallinge van eenig deel, als der beenderen, van het oog, of van 't net.

RHEUM, is *Rhaponticum.*

RHEUMA, RHEUMATISMUS, Zie *Catarrhus.*

RHINENCHYTES, dus word genoemt een Inſtrument of pypjen, waarmeede ietwes in de Neus-gaaten gedaan word.

RHINOCEROS, Zie *Cornu Rhinocerotis.*

RHIZAGRA, een Tand-tang/ om de wortelen der tanden daarmede uit te lichten.

RHIZOTOMOS, een Kruid-leezer / of Kruid-zoeker. Dit woord word ook gebruikt van die Genees-middelen, die een ziekte uit de grond geneezen.

RHODELÆON, Roozen-olp.

RHODIA RADIX, Rozen-wortel / is een bult-achtige murwe wortel, van buiten bruin en van binnen wit, riekende na Roozen, waarvan ze ook haaren naam draagt, doch ze moet met *Lignum Rhodii* niet *geconfundeert* worden. Ze word uitwendig als een poejer of *frontale* met *Verbena* gemengd gebruikt.

RHODINUM, Roozen-azyn/ of ietwes anders 't welk uit Rooſen gemaakt is; voornamentlyk betekend 't Roozen-olp.

RHODIUM LIGNUM, Zie *Lignum.*

RHODOMEL, Roozen-honing.

RHODOSACHARUM, Roſen-zuiker.

RHOEAS, Zie *Papaver erraticum*, en ook *Rhyas.*

RHOMBOIDES, Zie onder *Muſculus.*

RHOMBOS, dus word genoemt een zoort van de Chirurgicaale verbindingen, in opzigt van haare gedaante alzo genoemt, om dat de band vierkantig doch ſchuins gemaakt word: Het veelvoudige onderſcheid van dezelve kan gezien worden by GALENUS *Lib. de Faſciis.*

RHONCHUS, het Ronken/ het zelfde beſpeurt men by zommige ſlaapende en ook by die geene die van een beroerte overvallen worden.

RHONCHISMUS, Zie *Stertor.*

RHUS, SUMACH, Smak / groeit in Vrankryk, en Italien van deze Boom komt de Verwe *Sumach* of ſmak genaamt, zy beſtaat of uit geſtampte ſteelen en blaaden, of uit deſſelfs roode tappen en vruchten. Men heeft tweederlei zoort te weten die van *Port a Port* en den Malakiſchen; de eerſte is de beſte, hebbende een aangenaamen reuk, en een rootachtige koleur, weinig ſteelen en veel koorenkens: De tweede heeft veel ſteelen en is witachtig, en hierom is ze niet zo goet. De beſte is de verſche en groenachtige, die tot de ſwarte verw gebruikt word. Ze word in de Geneeskonſt om te ſtoppen tegens den loop, bloed-ſtortingen en andere toevallen gebruikt; als ook tegens de bedervinge aan 't tand-vleeſch, waggelende tanden in de mond-ſweeringen, en Gorgel-wateren.

RHYAS. RHOEAS, dus word genoemt een oog-ziekte / als de oog-hoek of de traan-klier in de groote oog-hoek door een geduurige traanen-vloed merkelyk afneemt.

neemt. Dit gebrek ontſtaat gemeenlyk uit een gebrek des voedzels. Om dit ongemak te verbeteren, zo zyn dienſtig *Kreeften-zap*, *Krachtige zoppen*, *Elixir macis*, *Eſſent. Fœnicul. tinct. Antimon. ſimpl.* en *Tartariſat. ſpirit. ſal. Ammoniac. ſuccinat. liq. C. C. ſuccinat. bezoardic. aure* &c. Of

℞. *Sp. Fœnicul.* ℥ij.
Eſſent. Euphraſ. ʒj.
Liq. C. C. ſuccinat. ʒß.
miſce.

Het is ook goed dat men 't oog afwaſſche met *aq. Regin. Hung.* en met oog-water uit *Aloës*, *Myrrha. C. C. uſt. præp. Nibil*, *Thus*, *Pompholyg. ſucc. Cydonior. Mucilag. Tragacanth.* met *aq. Fœnicul. fact.* Of

℞. *Mucilag. gumm. Tragac. aq. Fœnic. fact.* ℥ij.
Succ. Cydonior. ℈ij.
Tut. præp.
Lap. Sciſſil. præp. ā ʒß.
Croci.
Myrrh. ā ℈j.
Thuris ℈ß.
F. Collyrium.

Als ook een *Fotus* uit *Decoct. Chamomill. Fœnicul. Fœn. græc. Euphraſ.* of een *unguentum* uit *mucilag. ſem. Cydonior. Lini. rad. Alth. Pompholyg.* In 't byzonder word zeer gepreezen het uitgeperſte zap uit *gramin. Parnaſſ.* om zomtyds daarin te druipen.

RHYPTICA, Zuiverende-middelen / Zie *Mundificantia.*

RHYTHMUS, een zekere proportie der Pols-ſlaagen, ten aanzien der tyden, levens-wyze, of ouderdoms.

RHYTIDOSIS, een verminderinge der oogen of des oog-appels, uit gebrek van de toevloed der levens-geeſten.

RIBES, Aal-bezien / St. Jans-bezien / St. Jans-druifjes; men heeft driederley zoort dezer Beziën, als *Ribes domeſtica*, *uva urſi*, (2) witte St. Jan Bezien / *Ribes fructu albo*, (3) wilde of zwarte St. Jan Bezien / *Ribes nigra Sylveſtris*, *piperella*, deze waſſen zo wel in de hooven als in de Boſſchadien. De roode en de witte worden tot de ſpyzen gebruikt, ze trekken een weinig te zaam, verſterken de maag en 't Hert, ze zyn dienſtig tegens de Hette in de koortzen, dorſt, loop, roode-loop, bloed uitwerpingen enz.

RICINUS, PALMA CHRISTI, CATAPUTIA MAJOR, Wonder-boom / wolle-kruid / word 's jaarlyks in de hooven gezaait. De blaaden worden gebruikt tegens de verloorne mannelykheid die uit Tovery voortgekoomen is. Het zaad en de pit purgeeren geweldig van boven en beneeden, en leiden de gal na buiten; doch ze worden zeldzaam gebruikt. Het daaruit geperſte oly, *Oleum Ricinum* genoemt, zuivert en is dienſtig tegens de water-zucht en wormen, uitwendig tegens de vlecht-zeeren, en vlakken der huid, lid-teekens en loopende hoofd-ſchurft.

RICINUS AMERICANUS, FABA PURGATRIX, FICUS INFERNALIS, Americaanſche Wonder-boom / Purgeer-nooten; deze boom komt in groote en blaaden zeer na overeen met den Vygen-boom, hy heeft een week en zeer bros hout, waaraan een zes-hoekig dik huisjen groeit, 't welk daarna van zelfs in drie deelen open gaat, hebbende drie korreltjens in zich beſlooten. Deze purgeer- en braak-nooten zyn van buiten ſwart, op de eene zyde plat, en op de andere verheven, inwendig hebben ze een uit twee deelen te zaamgeſtelde witte pit gelykenende na een Amandel, in welkers midden twee zeer witte blaaderen zyn. Zy hebben een ſterke purgeerende kracht, welke men zegt maar te zyn in het dunne witte vliesjen, 't welk tuſſchen de twee deelen der pitten gevonden word, welke men uit drie pitten neemen en met eenig Conſerv gebruiken kan.

RIGOR, ſtyvigheid / of een huivering door 't geheele Lichaam / hoedanige men meeſt by 't aankomen der koorts beſpeurt.

RIMA, een Spleet / heeft twederley betekening, (1) word daar door verſtaan de groote ſcheur of ſpleet in de ſchaamelheid der vrouwen tuſſchen beide de water-lippen; (2) worden daar door verſtaan, de ſcheuren of klooven die men aan de handen of voeten door uitwendige toevallen heeft; als ook een ſcheur in 't bekkeneel veroorzaakt door een ſtoot, val, ſlag enz.

RIMULA LARYNGIS, de ſpleet van 't ſelletjen.

RISIGALLO, dus noemen de Italiaanen het door de natuur in de aarde toebereide geele *Arſenicum.*

RISUS, 't lachen / hiervan komt

RISUS SARDONIUS, zynde zodanig een zoort der kramp, waar door beide de kaa-

kaake-beenderen aangetaſt worden; wordende veroorzaakt als de *Nervus diaphragmatis* geneepen word; Ziet zulks op zyn plaats.

ROB, en ROOB, een dik ingekookte zap / een S'jelp / een Conſerv /. dergelyke worden ook veele van de huishoudende Vrouwtjes gemaakt: als *Rob Cydoniorum*, *Queën*, *Rob Juniperi*, *Jeneever*, en *Rob Sambuci*, *vlier-s'jelei*. Behalven deze vind men noch in de Apotheeken, *Rob acaciæ noſtratis*, *de Agreſta Berberum*, *Ceraſorum*, *Ebuli*; *Morarum*; *Nucum*, *Ribium* en *Vini*.

ROBORANTIA, verſterkende-middelen / deze zyn of uitwendige of inwendige: van de inwendige Zie by *Analeptica* en *Confortantia*: de uitwendige zyn die geene welke door *dilueren* en door *reſolveren* de taaiheid der zappen verbeteren; aldus behooren onder deze de *Diluentia* en *Reſolventia*, als ook ſtovingen uit *Marrub. Hyſſop. Ruta*, *Roriſmarin. Menth. Salv. Meliſſ. Thym. Serpill. Majoran. Lavendul. Spic. flor. Stæchad. ſpirit. C. C. Lumbric. terreſtr. Formicar.* &c.

ROBUR, de kracht of ſterkte van eenig lid.

ROCHETTA, het Orientaalſche poejertjen der glas-blazeren / is niets anders als de Orientaalſche *Soude* die uit Syrien in graauwe ſtukken gebracht word, deze is beter als die van *Tripoli* dat blaauwe ſtukken zyn. De geheele ſtukken worden *Roquette*, en geſtampt *het Orientaalſche poejertjen* genaamt.

ROQUETTE, Zie *Rochetta.*

RORELLA, Zie *Ros Solis.*

ROS, dus word gemeenlyk genoemt de dauw; maar by de Oude Genees-Heeren word daar door verſtaan als de eerſte vochtigheid van de uiteindens der vaaten valt, en de *ſubſtántie* der leeden beſproeit. Want GALENUS *Lib. 7. method. med. C. 6.* zegt: *De Dauw, de derde zoort der vochten, van d'welke de deelen onzes lichaams gevoed worden, die in alle deelen des diers geplaatſt is, is als een dauw door derzelve weezen verſpreid.*

ROSA, Zie *Eryſipelas.*

ROSA, een Roos / is een bekende bloem, daarvan zyn veelderley, als roode, vleeſch-verwige, witte, geele en gevlakte. Onder de roode zyn wederom enkelde, en dobbelde, bloed-roode en purper-gecouleurde roozen genoemt *roſa rubra ſimplex* en *Plena*: onder de gemeene vleeſch-verwige zyn *Centifolia vulgaris*, of groote *Hollandſche*, *Centifolia Batavica*, of bleek-roode zuiker-roozen, *Rubra pallidiora*, of maand-roozen, *Menſtrua*. De witte Rooſen zyn of vroege, gemeene, enkelde, dobbelde, en half gevulde witte Roozen, *Roſa alba, præcox, vulgaris*, of laate enkelde en volle herfſt-rooſen; *Roſa ſerotina plena* of *ſimplex*, of groot en kleine; en kleine dobbelde, Damaſcener-rooſen, *Roſa Damaſcena major & minor flore ſimplex & plena.* De geele zyn of enkelde of dobbelde, *Roſa lutea ſimplex* en *plena.* De gevlakte zyn groote en kleine, *Roſa Verſicolor major & minor.* Daar zyn ook noch andere Roozen, als Kaneel-roozen, *Roſa Cinnamomea.* Turkſche Vermilioen-Roozen, *Roſa Turcea.* Zy worden overal in de hooven aangekweekt, gemeenlyk hebben zy een verkoelende kracht. De roode gedroogde Roozen hebben een te zaam trekkende kracht, de verſche *laxeeren*; zy verſterken in 't byzonder 't hoofd; de vleeſch-verwige *laxeeren*, de witte trekken te zaam en verſterken: in 't algemeen zyn ze dienſtig tegens allerley loopen, koorts, dorſt. Het geele in de Rooſen gedroogt trekt te zaam, en is zeer dienſtig voor 't tand vleeſch, het word hierom onder de tand-poejeren gebruikt. De voornaamſte *præparata* der Rooſen zyn, *Acetum*, *Aqua deſtillat. Balſam. Conſerv. Electuar. Morſuli*, *Rotul. man. Chriſt. Ol. deſt.* en *Infuſ. ſpecies*, *Spiritus*, *Syrupus*, *Mel*, *Tinctura*, en *Unguentum*, *Roſatum.*

ROSA BENEDICTA, Zie *Peoniæ.*

ROSA HIERICHUNTINA, ROSA HIERICI, ROSA SANCTÆ MARIÆ, de Roos van Jericho / deze heeft een ongeleerde Monnik dus genoemt, daar zy nochtans niet groeit omtrent Jericho; maar in 't Woeſt-Arabien aan den oever der Roode-Zee in 't zand, Zy beſtaat uit een bosjen dat omtrent een hand breed groot is, hebbende veele in malkander gevlogtene houtachtige takjens, kleine en ſmalle blaaden, ze draagt in haar midden ronde korrelkens of vruchten, gemeenlyk is ze rond voor en al eer zy haar van malkander verſpreid, 't welk zy doet als ze in warm water geſtooken word. Het gemeen gelooft dat zy haar in de Kers-Nacht opend, al is zy noch zo droog, doch het is een enkelde Fabel; zy word aangepreezen om in wyn te *infundeeren*

tegens de moejelyke baaringe. Meer van derzelver krachten worden van de Markt-Schreeuwers en Quakzalvers in haare Cedullen aldus rond gevoert.

I. Als zulk een Roos in een glas vol born-water tot op het einde van haare wortel gedaan word, zo opent zich dezelve in den tyd van een uur; en als men haar uit 't water neemt zal zy zich in weinige uuren wederom in haare voorige gedaante te zaam trekken. Dit doet zy dagelyks 't zy ook hoe veroudert dezelve worde.

II. Word dezelve gebruikt van de Ooſterſche Vrouwen in Judëa en geheel Aſiën by de baarende vrouwen, als dezelve niet kunnen genezen worden, werpen zy deze Roos in den drank of 't water, en geven het zelve haar te drinken.

III. Als men dezelve aan de baarende op 't hoofd of op 't lichaam houd, (wel te verſtaan met de geheele wortel in de hand) of haar dezelve zelfs in de hand geeft, of de Roos in een glas met water doet, en dat zy haar na verloop van weinig tyd geopend, zal 't een teeken zyn, dat dezelve zullen geneezen worden; indien zy zich niet opend zal het een teken zyn dat zy niet geneezen worden, en geen verzeekering van haare opkomſte te verwachten hebben.

Rosa Junonis, Zie *Lilium album.*

Rosa Mineralis, is een Rood braakpoeier / wordende gemaakt uit *Butyrum Antimonium* en *lap. Hæmatit.* en van j. tot vj. gr. tot een *doſis* gebruikt.

Rosa Nigra, Zie *Pæonia.*

Rosa Vitæ Mineralis, word gemaakt uit *Mercurius vitæ, eſſent. Santal. ol. Caryophyll. Ambr.* en *Moſch.* De uitvindinge van dit Genees-middel word toegeeigend aan *ANGELO SALÆ*, en van *D. MICHAELIS* zeer gepreezen.

Roseolæ Saltantes, de Roosenvlakken / of Roosen-blaaden / zyn roode heete blaaderen, in het aanraaken omtrent een boon groot, die dikwils tot verſweeringe overgaan, vergezelt met jeukte en bytinge, voornamentlyk 's nachts, zy plaatzen zich gemeenlyk aan de voeten. Ze worden *Roſeolæ* genoemt, om dat zy de gedaante en de verw der Roozen vertoonen; maar *ſaltantes* om dat zy haar plaatze op de voeten neemen, en de menſchen aldus quellen dat zy wegens de pyn als danzen of ſpringen moeten. De oorzaak hiervan zyn quade ſcherpe, zure of zoutachtige zappen, die aldaar *coaguleeren* of ſtollen, en zulke bladeren opwerpen; hiertoe word aanleiding gegeven door zodaanige ſpyzen die den ſcheurbuik veroorzaaken kunnen. Tot de geneezinge zyn dienſtig inwendige *Mercuriaale* purgeer-middelen met *Reſin. Jalapp.* of *ſcammon.* by voorb.

℞. *Merc. dul.* ℈ij.
Aloës bepatic. ʒj.
Antimon. purg. gr. xv.
F. Pilul. mercurial. met *Tinct. Mell. q. ſ.*

De *doſis* daarvan is ℈ß. en ook *Sudorifera Antimonialia*, als *Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *martial. Arcan. duplicat. Cinnabar. antimon.* en *nativ. C. C. ſin. ign. terra ſigillat. Strigon.* als ook *ſp. C. C. eſſent. Fumar. lignor. Trifol. fibrin. liq. Corn. Cerv. ſuccinat. Tinct. bezoardic.* &c. by voorb.

℞. *Aq. Fumar.* ℥j.
Scorzoner. ā ℥j.
Sp. baccar. ſambuc. ℈iij.
Tinct. Bezoardic. c. ſp. C. C. ℈j.
Syrup. Carduibened. ʒvj.
F. potio. S.
Sweet drankjen op een keer te gebruiken.

Als ook *decocta lignorum.* Maar dewyl de bladeren zomtyds geheel en al *geexulcereert* zyn, zo moet men dezelve openen, en daarna met *aq. Theriacalis* dat met *diaſcord.* vermengd of met *ſp. matricalis* zuiveren, of met een *liniment.* uit *ol. Ovor. Terebinth. Reſin. Maſtich. Myrrha Ceruſſ. Oliban. Campbor.* &c. Of men gebruike 't *Emplaſtrum diaſaponis Mynſichti.* Andere gebruiken Oſſen gal met gerſten meel gemengt, en om de pyne te verzachten zo is dienſtig 't *Unguentum Hyoſciam.* of *Saturninum.*

Rosette, dus word van de Franſchen genoemt een rood kryd dat met de Tinctuur van Braſilien-hout geverwt is.

Rosmarinus, Roſmarin / groeit in veele Landen: doch in Spanjen en Vrankryk groeit dezelve in 't wild: in onze Landen word hy in de hooven voortgeteeld, en 's winters door de Kachels onderhouden: hy bloeit in de maanden May en Juny; de bloemen worden in 't byzonder genoemt *Anthos flores.* De bladen en de bloemen verſterken 't hoofd, de moeder en 't hert, ze zyn dienſtig tegens zinkingen, het ſwakke gezicht, duizelingen, be-

beroertheid, ſlaap - ziekte, verſtoppinge der lever, milt, moeder, geel-zucht, witte vloed, opſtyginge der moeder, onvruchtbaarheid, en opblaazinge der maag; uitwendig zyn ze goed tegens zinkingen, Peſt, en 't ſwakke gehoor. De aſch is dienſtig in de tand-poejers en tegens de bedervinge van 't tand-vleeſch. *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Spiritus.* of het zo genoemde Ongariſche-water, *Mel antboſat. Oleum deſtillat. Balſamus*, *Conſerva* en *Species.*

ROSMARINUS SYLVESTRIS, wilde Roſmarin / groeit op verſcheide plaatzen in de Boſſchadien, hy heeft een dom makende kracht. Zommige der gemeene bier tapperen hangen dit kruid in 't bier, om aan 't zelfde krachten te geven, doch het hoofd word daar door zeer uitzinnig en woeſt gemaakt.

ROSMARUS, een Zee-paard / Zie *Hippopotamus.*

ROS SOLIS, RORELLA, SPONSA SOLIS, de Zonne-daauw / loopig-kruid / dit is twederley, groote en kleine, 't groeit op zandachtige, en ook t'effens op Zonn-ryke en vochtige plaatzen in de Wei-landen. Het kruid is dienſtig tegens de eng-borſtigheid, ſteen, vallende ziekte, Peſt, en wonden: uitwendig is het zelfde goed tegens tand-pyn, en uitzinnigheid. Het *gedeſtilleerde* water de *Tinctura*, en 't *aq. vitæ* daarvan zyn ook goed tegens de boven aangehaalde ziekten.

ROTATIO, het omdraajen / is een zoort van beſwykinge.

ROTATOR, de Draijer des dye-beens / is een Spier van het dye-been; Zie *Trochanter.*

ROTULA, heeft twederley betekenis, (1) betekend 't de knie-ſchyf, Zie zulks by *Os molæ*; (2) worden aldus in de Apotheeken genoemt eenige toebereide koekjens; de wyze hoe dezelve *gepræpareert* worden, kan onder den Tytel *Orbiculæ* gezien worden: Maar dewyl aldaar eenige voorbeelden ontbreeken, zullen wy dit gebrek hier vervullen:

ROTULÆ DIA-IREOS SIMPLEX, Koekjens van viol-wortel: ℞. *Specier. dia. ſimpl. ireoſ.* ℥j. *Sacchar. albiſſ. in aq. violar. q. ſ. diſſolut.* ℥viij. meng en kook dit tot de *conſiſtentie* van een *Tabella*, *f. l. a. Rotulæ.*

ROTULÆ LAC PROVOCANTES *Mynſichti*, melk bevorderende koekjens; ℞. *Cryſtall. præp.* ʒß. *Corall. rubr. ppt.* ʒj. *Margarit. præp. piperis longi* ā ʒß. *Olei Fœnicul.* ℈j. *Sacchar. in aq. nuc. Moſch. Solut.* ℥iij. *f. Rotul.* Om daagelyks 's morgens 's naa-middags en 's avonds vier of vyf te gebruiken.

ROTULÆ LUMBRICOS NECANTES *Timæi*, worm-koekjens: ℞. *Sem. Santonic.* ʒß. *Turbith.* ʒij. *Rhabarb.* ʒiij. *Corallin.* ʒj. *Reſin. Jalapp.* ℈j. *olei Citri gutt.* vij. *Sacchar. in aq. flor. Perſic. ſolut.* ℔ß. *F. Rotulæ.*

ROTULÆ MANUS CHRISTI SIMPLICES; ℞. *Sacchar. albis* ℔j. *aq. Roſar. fragrant. q. ſ.* kook dit tot de *conſiſtentie* van een *Tabulatum*: doe ten laatſten daarby *Margarit. præp.* ʒß. en alsdan worden ze genoemt

ROTULÆ MANUS CHRISTI PERLATÆ.

ROTULÆ STIMULANTES *Mynſichti*: ℞. *Borrac. Venet.* ʒij. *ſem. Lingu. avis* ʒj. *Boleti Cervini*, *Carnis Stinc. marin. ana* ʒß. *Piper. long.* ℈j. *Cantharid. Corpor. olei Cinnamon.* ā ℈ß. *Sacchar. alb. in aq. radic. Satyrion.* en *Antboſ. ſolut.* ℥vj. *f. Rotulæ.* Deze zyn by uitneemendheid goed tegens de mannelyke machteloosheid.

RUBEDO, een Roodheid / Rode verw, en wel voornaamentlyk in 't aangezicht.

RUBEFACIENTIA, rood-makende middelen / worden aldus genoemt na haare uitwerkinge, om dat zy als ze *geappliceert* zyn een roodheid op de huid maaken; maar dezelve niet doorknaagen. Zy doen dit *effect* ten aanzien van haare ſcherpte, want haare ſteekelachtige deeltjens dringen in de huid, prikkelen dezelve en trekken verſcheide vezeltjens der huid te zamen, en maaken aldus een kleine ontſteekinge en gevolglyk roodheid. Deze zyn *Flammula jovis*, *Ranunculus cauſticus*, *Urtica viridis*, *ſemen Sinapi*, *Urtic. Naſturt. Eupborb. Sagapen. Pix.* en alle ſcherpe *Aromata*, *Piper. Coſtus Arabic. radix Allii*, *Ari*, *Cepar. Cyclamin.* duiven en hoender drek; eindelyk behooren hieronder ook de *Dropaces* en *Picationes.*

RUBIÆ TINCTORUM RADIX, Krappe / Mee / Mee-krappe / Rotte / is een dunne lange en zappige wortel, onderſcheiden door eenige knoopen en leeden, zynde van binnen en van buiten rood, zonder reuk, gevende in den beginne een zoeten; maar op 't laatſt een bitteren en eenigzings wrangen ſmaak. Dit gewas word

word overvloedig voortgeteeld in Zeeland, en Vlaanderen, het groeit ook omtrent Breslauw in Sileſien. Deze wortel zuivert de lever, milt, nieren en de moeder; geneeſt de geel- en milt-zucht, ze dryft 't dikke water en voornamentlyk de maand-ſtonden af, verdeelt het geronnen bloed, dat zich door vallen of ſtooten elders gezet heeft; doch ze word meeſt om te verwen gebruikt. Zommige verwen den wyn daarmeede, de gemaalene wortel word *Grap* genoemt Zie daarvan onder de letter G.

RUBIFICANTIA, rood-makende-middelen / Zie *Rubefacientia.*

RUBIGO, de roeſt die zich aan 't yzer zet.

RUBINUS, de Robyn / is een doorſchynende ſteen, van een zuivere Karmoſyn verwe, en hoe hy vuuriger hoe hy beter is; maar als hy eenige geelheid by zich heeft, zo word hy voor een Granaat of Hyacinth gehouden: Hy komt uit Cylon, hy is als hy groot is, van veel waardy. Hy word gehouden voor een Hert-verſterkend-middel in beſmettelyke koortzen; ook word hy mede gebruikt onder 't *Electuarium de gemmis.*

RUBINUS DUORUM FRATRUM, is by de Chymiſten *Rubinus Arſenici* en ſwavel-bloemen.

RUBRICI, is 't zelfde als *Impetigo.*

RUBRICA FABRILIS, de Ratel-ſteen / is een ſwaare donker-roode aarde, hebbende een te zaam trekkenden ſmaak: komende byna met de bloed-ſteen overeen; hy word ook tegens die ziekten alwaar de bloed-ſteen goed is, gebruikt. Behalven de gemeene zoort heeft men noch een betere, die gekloofd en als Pot-loot in hout kan gezet worden, dezelve word uit Engeland gebracht.

RUBUS BATIS, VULGARIS, Braam-bezie / Brommel-bezie / groeit in de Boſchadiën als ook in de heggen en onder de doorn-ſtruiken. De beziën trekken te zaam en zyn dienſtig tegens veelderley zinkingen, bloeden der neuze, en braakinge; het zap van de jonge uitſpruitzeltjes word met Rooze-water en 't wit van een Ey gemengd, tegens de druipende oogen opgelegt. De wortel is goed voor de tand-pyn.

RUBUS CANINUS, Zie *Cynosbatos.*

CERVINUS, Zie *Smilax aſpera noſtra.*

RUBUS IDÆUS, Braam-boizen / Hinne-beziën / groeit zo wel in de Boſchagiën als in de hooven. Deze beziën hebben een Hert-ſterkende kracht, de *Spiritus*, de *Tinctura*, de wyn en *Syrupus* van dezelve verkoelen en verſterken 't hert, ze zyn dienſtig tegens de heete en galachtige koortzen, dorſt en flaauwten, tegens den Rooden-loop heete en galachtige buik-loopen, en den ſteen. De azyn daarvan is dienſtig tegens de flaauwten en ſwakheden van het hert.

RUCTATIO, RUCTUS, het Opwalgen der maag / of het opriſpen is een bedorvene beweginge in de maag, ontſtaande uit een ſterke *Fermentatio*; zo dat de dampen en de blaazingen door den mond uitgelaaten worden. Gelyk als dit gemeenlyk ontſtaat van zuure raauwigheeden en andere opblaazingen, zo kan 't niet beter geneezen worden als door *Abſorbentia*, by voorb. *Lap. Cancror. Corall. Corn. Cerv. uſt. Mater. perlar. Cret. Terr. ſigillat. Croc. mart. ol. Tart. per. del.* en *Carminativa* als *ſem. Aniſi Fœnicul. Cumin. bacc. Laur. Cortic. Aurantior. radic. Galang. Zedoar. Calam. aromatic. ſpirit. Nitri dulc. Elixir. Carminativ. aq. Maſticbini.* &c.

RUDICULA, een houten ſpatel of een ſtof om de vloeibaare genees-middelen te mengen en om te roeren.

RUGA, een rimpel of vlek aan 't aangezigt / aan de ſtet of aan 't voorhoofd.

RUGITUS VENTRIS, het rommelen der ingewanden; ontſtaat gemeenlyk uit beſlooten winden of uit verkoudinge; tegens de winden gebruike men de, zo even aangehaalde *Carminativa*; doch de verkoudheid word tegen gegaan door in en uitwendige *Calefacientia.*

RUMEX ACUTUS, Zie *Lapathum acutum.*

RUMEX AQUATICUS, LAPATHUM AQUATICUM, water-patich / groeit in 't water in de graften en putten. De bladen hebben een te zaamtrekkende kracht, en zyn dienſtig tegens ontſteekingen, Heete-Jigt, krauwagie, en ſchurft. De wortel verzacht 't lichaam, en verdeelt de geel-zucht.

RUMEX RUBENS, LAPATHUM SANGUINEUM, roode Patich / de bladeren van deze zoort van Patich geven van haar een bloed-rood zap, het zaad is goed tegens den buik-loop en moeder-vloed.

RUMINATIO, Herkaauwing / is de we-

wederom herhaalde knaauwinge zommiger ſpyzen door eenige dieren, te weeten of van die geene dewelke meerder als eenen maag hebben, gelyk als het Rund-vee, of die geene die een groot *Inteſtinum Cœcum* hebben, als de Haazen.

RUPICAPRA, Zie *Ægagropilæ* en *Capra alpina.*

RUPTIO, Zie *Rhegma.*

RUPTORIUM, is een doorknagend-middel/ wordende van de Heel-meeſteren gebruikt, om de harde geſwellen te openen; van deze zoort zyn Hazen-vet, en voornamentlyk het *corroſiv* dat uit Silver gemaakt word.

RUSCUS, BRUSCUS, CHAMÆMYRTUS, Muizen-doorn / ſtinkende-palm / groeit in Luikerland in 't wild, de wortel en 't zaad verdunnen, openen, dryven den ſteen, de maand-ſtonden en de pis, de wortel daarvan word in 't byzonder zeer gepreezen tegens de krop-geſwellen, als men daarvan alle morgen *een drachma* 't zy alleen, of met *rad. Scrophular.* of *Filipendul.* inneemt.

RUSCUS ARBOREUS, Zie *Agrifolium.*

RUSMA, dus word genoemt een zoort der hair weg-vretende middelen; dat door de Turkſche vrouwtjes gebruikt word om de hairen te doen verdwynen. *D. WEDELIUS* meent dat 't uit *Auripigmentum* en *Calc. viv.* toebereid worde.

RUTA, Rute / Wyn-ruit / deze is twederley zoort, als RUTE HORTENSIS, DOMESTICA, Tamme-wyn-ruit / en RUTA MONTANA, SYLVESTRIS, Wilde-berg-ruit; De tamme word in de Hooven aangequeekt, de Berg-ruit groeit op de ſteen-achtige klippen en oude muuren; het kruid en het zaad van de Tamme dryven de pis, de maand-ſtonden en de baaringe, ze zyn dienſtig voor 't hoofd, voor de zenuwen en oogen, zy wederſtaan 't vergift en de ſcheurbuik, ze zyn goed tegen de beroerte, ſlaapziekte, vallende-ziekte, ze geneezen de ſwakke en druipende oogen, hier van daan gaat noch dit oude versjen in zwang:

Nobilis eſt Ruta, quia lumina reddit acuta,
Auxilio Rutæ, vir lippe, videbis acute.

Dat is:

De Ruit, dat Edel-kruid, herſteld weer 't ſcheemerent licht,
O Leep-oog! door haar hulp, krygt gy een ſcherp gezicht.

Vervolgens is de Ruite goed tegens 't vergift, Peſt, en vergifte ziektens, onkuiſch-heid, Venus-droomen, zaad-loop, ſwaar-moedigheid, en zyde-ſteekingen; het uitgeperſte zap daarvan word ook in zommige landſtreeken den kinderen gegeeven om de pokken en maſelen uit te dryven, als ook tegens de ſtuipen om te *præſerveeren.* Als ze al te veel inwendig gebruikt word, is ze ſchadelyk voor de ſwangere, en maakt dezelve onvruchtbaar. *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillat. Oleum deſtillatum* en *infuſum*, *Sal*, *Acetum* en *Balſamus.*

RUTA CAPRARIA, Zie *Galega.*

— MURARIA, Zie *Adiantum album.*

RUTABULUM, een Roer-ſtok / op welkers eene einde een leepel, en op 't andere een haak is, behoort tot de ſtofſchei-kundige *Inſtrumenten*, wordende gebruikt om de *Præparationes* te roeren, of te toetſen.

RYAS, een al te ſterke en tegennatuurlyke vloejinge der Traanen, Zie *Rhyas.*

S.

S. Alleen, of ook aldus *S.* word in alle of wel in de meeſte Ordonnantien gevonden, beteekenende *Signetur, het worde geteekend*, dat is, wat 't voor een genees-middel is, en hoe 't zelfde moet gebruikt worden, by voorb.

℞. *Amygd. dulc. excortic.* ℥vj.
Sem. 4. frigid. maj. ā ʒj.
papav. alb. ʒjj.
cum
Aq. flor. Nymph. q. ſ. f. Emulſio.
S. (deze S. word nu daar door verſtaan.)

Verkoelende en Ruſt-verwekkende melk, om zomtyds een leepel vol daar van te gebruiken.

S. A. of *ſ. a.* wod in zommige Ordonnantien, en wel voornamentlyk by 't *Elixir proprietatis ſ. a.* gevonden, het betekend *ſine acido*, dat is, zonder zuur, te weten dat 't, het zonder zuur toebereide *Elixir* zyn moet. Vervolgens betekenen ook deze twee letters *ſecundum artem*, *na de Konſt*, dat is, dat 't volgens de Apotheeker of Chymiſt-kunde moet bereid worden.

ß. Betekend zo veel, als de helft van eenig ding, en word in diervoegen zeer dikwils in de Ordonnantien gevonden, by voorb. ℥ß. ʒß. ℈ß.

Sabina, **Zeven-boom / Zavel-boom /** deze is twederley, als de gemeene of onvruchtbaare of *'t manneken*, genoemt *Sabina ſterilis mas*, en de vruchtdraagende of *'t wyfken*, *Sabina baccifera fœmina*. Beide worden ze in de hooven aangequeekt, en zyn altyd groen. De blaaden dryven zeer ſterk de pis, de maand-ſtonden, en de vrucht, ze zyn dienſtig tegens de opſtoppinge der pis, ſchorheid, en naauwborſtigheid; uitwendig zyn ze goed tegens de moeder-ziekten opgeſtopte maandſtonden, ſchurftheid op 't hoofd, invreetende verſweeringen, zinkingen, en uitzinnigheid. De aſch daarvan is goed tegens de Roos; het van de aſch *gedeſtilleerde* water word tegens de vlakken des aangezichts gebruikt. *Præparata* daarvan zyn *Spiritus Extractum*, en *Oleum.*

Saccharum, **de Zuiker /** is een zoete zap, die uit het Zuiker-riet (waarvan by *Calamus Sacchariferus* kan gezien worden) geperſt, en op een konſtige wyze tot een behoorlyke dikte gekookt en gezuivert word. De uitperſſinge van dit zap geſchied op byzondere daartoe gebouwde Moolens, beſtaande uit drie houten en van buiten met Yzere blikken bekleede rollen, waarvan de middelſte noch eens zo lang als de andere is, door welke van boven twee lange boomen gaan die door twee Oſſen getrokken worden.

Als nu deze Rollen omdraajen zo worden de Zuiker-rieten door de daarby zynde Mooren tuſſchen dezelve in meenigte geſtooken, wordende alsdan door de rollen in ſtukken gebrooken, en te gelyk op de andere zyde na buiten geworpen: ondertuſſchen loopt het zap dat daaruit komt in een groot vat, 't welk daar onder ſtaat, van daar word het door behulp van een kleine buis of goot in de eerſte of den grootſten ketel geleid, een weinig warm gemaakt, en zonder ziedinge afgeſchuimt. Daarna doet men denzelven wederom in eenen eenigzints kleinderen, en dan wederom noch kleinderen ketel, tot hy geheel uitgekookt en tot zyn ſtant gebracht is; alsdan word hy terwyl hy noch warm is in zekere vormen gegooten. Hieruit nu worden door verſcheide herhaalde *Raffineeringen* de Zuiker-brooden gemaakt, en geſorteert. Men onderſcheid ook de Zuiker na de plaats van waar hy gebracht word, hiervan daan is de

Saccharum Canariense, **de Kanarie-Zuiker /** deze komt zeer na overeen met de Maderiſche Zuiker, ze word van de Kanaariſche Eylanden gebracht, en hierom dus genoemt: men vind by de Spe-

Specery-verkoopers daar van verſcheide zoorten.

SACCHARUM MADERIENSE, **Maderiſche zuiker**, deze komt van 't Eiland *Madera*, en is de beſte en fynſte, wordende dezelve boven alle andere zoorten geacht.

SACCHARUM MELITENSE, deze komt van 't Eiland *Maltha*, koomende met de Kanaarie-zuiker in hardigheit zeer na overeen, doch hy is gryzer en zo wit niet.

SACCHARUN THOMÆUM, **Thomas-zuiker**, men zegt dat deze van 't Eiland *S. Thomas* gebracht word: Doch POMET zegt, dat hy uit de Syroop van de groote Zuiker-brooden gemaakt worde, en aldus een zoort van de *Caſſonade* is. Hy is gemeenlyk rood, en word hierom genoemt *Saccharum rubrum*, hy moet droog zyn en niet verbrand ſmaaken. Maar dewyl alle de Brood zuiker noch zeer ſlym-achtig is, zo word hy tot de grootſte zuiverheit gebracht, men maakt dan daarvan

SACCHARUM CANDUM, of **Kandy-zuiker**, deze is tweederlei in zoort, als

SACCHARUM CANDUM ALBUM, **De witte Kandy-zuiker**, word gemaakt van de beſte witte Maderiſche of Kanarien-zuiker, die op 't vuur met water geſmolten, van zyn Syroop berooft, en alsdan in een met veele houtjens of draadjens belegd vat gegooten, en 15. of 20. daagen in een warme ſtoof wel toegedekt gezet word, in welke tyd zich de Zuiker vaſt zet, en *candeliſeert*; het overige zap word wederom gekookt, en als van te vooren daarmeede te werk gegaan. Van de laatſte die te dikwils en te veel gekookt word, ontſtaat de

SACCHARUM CANDUM RUBRUM, of **De roode-zuiker**, die op dezelve wyze ook uit de roode zuiker, of uit de Tomas-zuiker gemaakt word. Alle de zuiker in 't gemeen is goet tegens de borſt-ziekten, verwondinge des maags der darmen, tegens den Nier- en Blaas-ſteen. Maar dewyl de zuiker een ſcherp zuur by zich heeft, die ook de tanden ſwart maakt, zo moet hy niet al te veel gebruikt worden, van buiten geneeſt hy alle wonden en gaaten, en is een goet middel voor de oogen en loopende ooren.

SACCHARUM PENIDIUM, word gemaakt uit de gemeene zuiker, die met water over 't vuur door Eyer-wit *geclarificeert*, en zo lange tot hy als glas breekt, en niet aan de tanden blyft hangen, gekookt, en daarna op een met Amandel oly beſtreekenen Marmer-ſteen tot een deeg gekneet, aan een haak gehangen, en met Amel-meel op lange draden gewonden word: hy word aan de kleine kinderen als dezelve den hoeſt hebben gegeven.

SACCHARUM of SAL SATURNI, **Lood-zuiker** of **zout**, is een door 't *acidum* van de Wyn-azyn doordrongen, en tot een zout gemaakt loot: ℞. *Plumb. Calcin.* of *Minii*, of *Ceruſſ.* **Viij.** of iv. *pulveriſeer* het zelfde en giet 't in een groot glaazen of aarden vat, giet daarop gedeſtilleerden Wyn-azyn zo veel tot dezelve vier vinger breed daarover ſtaat, zo zal 'er een *Efferveſcentia* zonder hitte te voorſchyn koomen. Laat alles in warm Zand twee of drie daagen *digereeren*, en roer de Stof gedurig om, laat zich dezelve zetten en giet het water hellender wyze daarvan. Giet op dat geene 't welk in 't vat gebleeven is, andere gedeſtilleerden Wyn-azyn, en doe daarmeede als van te vooren, houd met deze opgietinge des gedeſtilleerden Wyn-azyns en afgieten des *Liquors* zo lange aan tot omtrent de helft van de Stof opgeloſt is. Doe alle de *Imprægnationes* te zaam in een Steenen of glaazen vat, laat dezelve op een warm zand-vuur *evaporeeren*, en wel by een zachte warmte, zo dat omtrent twee derde van de vochtigheit weggedampt is, of zo lange tot zich een kleine huid daarop verzaamele: Neemt alsdan het vat zagjes van 't vuur, en laat het zonder daar aan te roeren ſtaan en afkoelen, zo zullen daaruit worden witte Kryſtallen. Neemt deze daaruit, en laat den *Liquor* als van te vooren *evaporeeren*, en wederom afkoelen, houd zo lange aan met het *evaporeeren* en *cryſtalliſeeren*, tot al het zout daaruit getrokken is: laat het dan in de Zon droogen, en bewaar 't in een glaazen vat. Het is goet om uitwendig in *pomade* tegens ontſtekingen te gebruiken; inwendig is 't goet tegens de bruine, maand-ſtonden, gulde-ader, en den loop. De *doſis* is van iv. tot vj. grein ook wel tot een *Scrupl.*

SACCUS, SACCULUS, **een Sak**, is een woort van veele betekeniſſen, (1) betekend 't een ſak van pampier of lywaat, om daarin te doen verſcheide wortelen, kruiden, en diergelyke dingen; (2) word daar door in de Ontleed-kunde verſtaan

Sac-

Sacculus Chyliferus, dat is, *het benedenſte deel van de Melk zap-buis*, in welke veele Melk-aderen en water-vaaten eindigen; *Sacculus* word ook genoemt *de blinde darm* of het *inteſtinum Cæcum*; als ook *het berte-zakjen*, of het *Pericardium*; by *BLANCARD* vind men ook *Sacculus adipoſus*, *het Smeer-zakjen*; (3) word ook een zeker zoort van een Genees-middel, 't welk uit klein-geſnedene kruiden, bloemen, houten, baſten, Speceryen enz. beſtaat, en of droog of met een daartoe dienſtig water vochtig gemaakt in een lywaaten zakjen gedaan, en *geappliceert* aldus genoemt: Zulke zakjens worden tot verſcheide gebruiken op de maag, 't Hert, onder-buik omtrent de nieren enz. gelegt: by voorbeeld tegens 't kolyk:

℞. *Fol. Lauri*
Herb. Meliſſ.
Flor. Chamom. ā *Mj.*
Rad. Calam. arom.
Zedoar.
Sem. Carvi
Cumin. ā ℥ij.
Cort. aurant.
Citri ā *Mjß.*
Incis. Contuſ. groſſe, Miſce & infue
Saccul. D. S.

Verwarmend en pyn-ſtillend zakjen, om op 't lichaam te leggen.

SACROLUMBUS, Zie onder *Muſculus.*

SAFFLOR, Zie *Carthamus.*

SAFFRA, ZAFFERA, is een blaauwe mineraalagtige Steen, wordende te Sneeberg in Meiſſen gemaakt uit een deel Cobolt-meel en geſtampte Key-Steen tot een zo harde *Maſſa*, dat men dezelve even als de Steenen met yzeren-bouten van malkanderen ſlaan moet. Men heeft daar van twee zoorten, te weten den gehelen en de tot poejer geſtampten, van welken de eerſte zoort de fyne en de tweede de gemeene genoemt word; beide moeten ze hebben een blaauwe coleur; ze worden gebruikt om de glaazen daarmeede te verwen; ook word 't gemeene Porcelyn daarmeede geſchildert.

SAFRANUM, aldus word genoemt een zoort van wilde Zaffraan, dewelke beſtaat uit zeer kleine gekrulde roodachtige vezelen, men zegt ook dat hy afkomſtig is van een zoort van *Carthamum*; hy word tot ons gebracht uit de *Levant* van *Alexandria*, en word te *Lion* en op andere plaatzen in Vrankryk van de Verwers in grote menigte gebruikt.

SAGAPENUM, en SERAPINUM, is een doorſchynende gom, zynde van buiten gemeenlyk rood-achtig geel; maar van binnen witachtig, hebbende een ſterken ſmaak en zeer ſterken onaangenaamen reuk als knoplook, wordende voor 't grootſte gedeelte uit Perſien en Ooſt-indiën over Venetien gebracht, deze gom is afkomſtig van een *Ferul*-kruid. Men heeft daar van tweederlei zoort als *in granis* en *in panibus*; beide zoorten moeten (zullen ze goet zyn) zyn witachtig, zuiver, en doorſchynende en in reuk met het grinen-hout overeenkoomen. Deze gom verdeelt allen tajen ſlym 't zy dat hy in of uitwendig gebruikt worde, hy leid denzelven ook buiten 't lichaam, en is dienſtig tegens den korten adem en hoeſt, en wegens zyn ſterken reuk is hy ook dienſtig tegens de vallende ziekte en moederplaag, hy dryft ook de maand-ſtonden zeer ſterk. Van buiten word hy gebruikt om de pylen en andere dingen meer uit 't lichaam te trekken, en hierom word hy van *D. HOFFMANN* voor de *Baſis* van zyn *Emplaſtrum Magneticum* gehouden.

SAGITTA, een pyl.

SAGITTALIS SUTURA, de pyl-naad / Zie *Sutura.*

SAIRE, Zie *Eſſere.*

SAL, word gemeenlyk genoemt 't zout / zulks is of natuurlyk gegraven, of uit 't zout-water gekookt, of ook uit de Kruiden, dieren, Myn-ſtoffen op een *Chymicale* wyze gemaakt. Men vind van de op een *Chymiſche* wyze toebereide zouten veelderlei zoort, als (1) *Salia Eſſentialia*, of *wezentlyke zouten*, (2) *Salia fixa vaſte of vuur tegenſtaande zouten*, (3) *Salia Volatilia*, of *vlugge zouten*. Men zie zo wel van deze als ook van de natuurlyke in 't vervolg uitvoeriger.

SAL ALKALI, het wezentlyke Alkaliſche zout / word gemaakt uit een vreemd Zee-kruid, dat genoemt word *Kali Geniculutum*, en *Anthylla*, het is een wit graauw zout, beſtaande uit Steenen van verſcheide groote, wordende in Spanjen alwaar dit Kruid langs de Zee-kuſt groeit, door de *Calcinatio* gemaakt; ook word het in groote quantiteit op de glas hutten of glas-blazeryen gebruikt, om dat 'er zon-

der

der dit geen beſt Kryſtal-glas kan gemaakt worden, men noemt het op de Glas-blazeryen gemeenlyk *Soda*, *Salicomia*, *Salſol*, en *Alumen Catinum*, dat is *zuur-zout*, *ſmelt zout*, en *aſch-zout*; Zie ook *Fel Vitri*.

SAL AMMONIACUM, **Salmiac**/ word verdeelt in een *Factitium*, *gemaakt*, en *nativum natuurlyk*. Hier van word verhaalt dat 't in Lybiën of Arabiën van de pis der Kameelen in 't heete zand door de ſtraalen der Zonne gekookt en voortgebracht word, namelyk, wanneer de Pelgrimmen, en Koopluiden met haare Caravanen ruſten; doch dit is noch niet genoegzaam bewezen; het ſchynt veel meer dat dit zout grooter overeenkomſte heeft met 't *Sal Gemmæ*, als met ons Salmiac. Doch het is ook in 't geheel niet te loochenen dat men noch hedensdaags een natuurlyk Salmiac vind, om dat niet alleen de Berg *Ætna* in Sicilien zulk een zout, 't welk zomtyds wit en zomtyds geel van coleur is, uitwerpt; maar men vind ook diergelyken by *Pozzuolo* niet verre van den Berg *Veſuvius* in Italiën. Maar dewyl dit by ons niet te bekoomen is, zo word op alle plaatzen gebruikt het

SAL AMMONIACUM FACTITIUM, of 't **gemaakte Salmiac**; 't zelfde is een ſtreepachtig bitter en ſcherp zout, 't welk gemaakt word uit vyf deelen pis, en een deel gemeen zout, en een half deel roet dat uit greinen hout gemaakt is. Het beſte is dat, 't welk heel droog, helder wit, in de midden of van binnen klaar en niet ſwart is, hoe ſterker reuk 't zelfde van zich geeft, als 't met pot-aſch of levenden kalk in de hand te zaam gewreven word, hoe 't beter is. Het Salmiac heeft een openende en oploſſende kracht, en word hierom tegens allerlei afwiſſelende koortzen, vermagering, teeringe enz. die ontſtaan is uit een verſlymde maag en darmen gebruikt, het dryft ook 't ſweet; uitwendig is 't goet tegens de bruine in de Gorgel-waters te gebruiken, als ook tegens de vlakken der huid; waar tegens het blaauwe water of *aqua Sapphirina* kan gezocht worden. Men heeft ook in de Apotheeken daarvan verſcheide *præparata*, als den *Sp. Salis Ammoniaci Simpl. aniſat. cum Gummi Ammoniaco*, *Succinat. flores* &c.

SAL ANNATRON, Zie *Fel Vitri*.

SAL ARENACEUM, dus word genoemt 't *Sal Ammoniac*. om dat 't onder het zand gevonden word.

SAL COMMUNE CULINARE, **het gemeene Keuken-zout**/ zulks heeft zyn eerſte afkomſt van het Steen-zout, als namentlyk het zelfde van de onderaardſche Rivieren en van het Regenwater opgeloſt, en of in de Zout-wellen of in de Zee gevoert word, en hiervan daan zyn afkomſtig het *Sal fontanum*, *bronnen of wellen zout*, en 't *Sal marinum of Zee-zout*.

SAL CORALLIORUM, **Korallen-zout**/ ℞. *Corall. rubr. q. v.* ſtamp dezelve grofachtig, doet ze in een glas, en giet daar op *acet. deſt.* zo lange tot zich alles *geſolveert* heeft, zet daarna de *Solutio* in *digeſtio balnei* veertien daagen of drie weeken, *deſtilleer* den Azyn daarvan, tot het overblyfzel droog is, giet daarop *gedeſtilleert* Regenwater, op dat het overblyfzel daer door *geſolveert* worde, *filtreer* de *Solutio*, zo 'er *feces* onder zyn, en *deſtilleer* alsdan 't water daarvan, *ſolveer* dit wederom in ander water, en laat de vochtigheit wegdampen. En ℞. *Sp. vin. rectific.* giet daar van 3. of 4. dwerſche vingeren breed, na dat veel zout daarop is, maak het vat wel dicht, en *digereer* het in een zachte warmte, zo zal het zich *ſolveeren*, en eene aangenaame geel-achtige of roode verw vertoonen, waarvan men omtrent in een glas van 1. of 2. loot, een paar *drachma* of meerder doet, en het zelfde op een warme plaats toegebonden nederzet, zo zal de *Spiritus* zagjes verdwynen, en men zal eindelyk op de grond vinden het *Sal Coralliorum* in de gedaante van een Korallenboom, en meer andere wonderlyke gedaantens.

SAL CYRENEUM, dus word genoemt 't *Sal Ammoniac*, naar 't Landſchap *Cyrenia*, alwaar men zegt dat 't gevonden word.

SAL DUCIS HOLSATIÆ, is 't *Arcanum duplicatum Mynſichti*.

SAL ESSENTIALE, **een wezentlyk zout**/ is een zodaanig zout, dat uit de zappen der Planten daar de *Cryſtalliſatio* gemaakt word. Hierby ſtaat aan te merken dat niet uit alle *Vegetabilia* een *Saleſſentialis* kan gemaakt worden; neen maar alleen uit die geene, die ſmaakelyk zyn, als *Fumaria*, *Scordium*, *Abſinthium* &c. Hierom worden met recht van GLAUBERUS *in Part. II. pag.* 374. daaruit geſlooten *Endivia*, *Lactuca*, *Roſa*, *Portulacum Nymphæa* &c. Doch

Doch boven alle andere ſchynen de *flóres Chamomillæ* hier toe de bequaamſte te zyn, om dat zy als ze drie of vier keeren met wyn gekookt worden het *Menſtruum* met een merkelyk zout *impregneeren*. De *Evaporatio* word gedaan in een afgebrooken kolf, of in een ander *Evaporeer-vat*.

SAL FIXUM, een tegen het vuur beſtaand Zout / is dat geene, 't welk men na de *incineratio* der Kruiden en na de *Calcinatio* uit derzelve aſch voortbrengt, als men de *gecalcineerde* Stof in een groote quantiteit zo lange kooken laat, tot het zout daarin opgeloſt is. Men *filtreert* dit door een vloeipampier, daarna laat men de vochtigheid van de te rug gebleevene Stof zo lange weg-dampen, tot men het zout droog op de grond van 't vat vind. Dewyl deze *Salia* een enkeld werk der Konſt zyn, zo moet men daartoe neemen ſmakelyke en bittere *Vegetabilia*, hierom zyn de waterryke vruchten en planten in 't geheel daar toe niet bequaam, van gelyken ook niet de *Antiſcorbutica*; want het *Sal Volatile* word eerder door 't vuur weggedreeven; alvorens zich 't zelfde met de water en Swaveldeeltjes kan vermengen. Men moet zorge draagen dat niet de *incineratio* der *Vegetabilia* door een ſterk vuur zonder onderſcheid geſchiede, zo men niet wil dat de eigentlyke kracht der *Salia* verlooren gaa, en dat dezelve ſchielyk vloeibaar worden. Het is ook genoeg dat men kout water op de aſch om te *extrabeeren* giet, en een dag en nacht ſtaan laat, en dat men de *Maſſa* dikwils met een houten Spatel omroert: indien men kokend water neemt, zo word de witte verw van zout bedorven. Wegens de *Evaporatio* des waters ſtaat aan te merken, dat niet alle vochtigheit moet weggedampt worden, op dat de vaaten niet van 't *gecoaguleerde* en vaſt in malkander gebakkene zout koomen te berſten. Het droogen en *cryſtalliſeeren* word door de warmte der Zonne grootelyks bevordert. Zo de zouten na de eerſte *inſpiſſatio* niet zuiver zyn, kunnen dezelve wederom een of meermaalen *geſolveert* en *geinſpiſſeert* worden, en dus worden ze van haar onzuiverheeden gezuivert.

SAL FIXATUM CORNU CERVI, ℞. *Sal. vol. C. C.* en *Corn. Cervi uſti* á ℥iv. meng deze wel onder een, en *ſublimeer* het, het *geſublimeerde Sal. vol. Corn. Cerv.* vermeng wederom met even zo veel *Corn. Cerv. uſti* en *ſublimeer* het als van te vooren, herhaal dit voor de derde en vierde keer, zo *figeert* zich 't *Sal. C. C. vol.* en verlieſt zyn ſtank, het is een uitneemend middel tegens alle vergifte ziekten en Peſtilentiale koortzen. De *doſis* is tot *gr. xvj.*

SAL FONTANUM, Born-zout / 't zelfde word te Lunenburg, Hal, Friedberg, in de Wetterau en op meer andere plaatzen van 't zoute water gekookt.

SAL FOSSILE, en SAL GEMMÆ, Steen-zout / of gegraaven zout / is een zeer hard, helder doorſchynend zout, hebbende een ſcherpen zoutachtigen en eenigzints te zaam-trekkenden ſmaak, en dewyl 't aldus uit de Aarde gegraven word, zo noemt men 't *Sal foſſile*, het komt voor 't grootſte gedeelte uit Poolen, ook word 't zelfde gevonden in Calabrien en Catalonien enz. men heeft daarvan verſcheide zoorten, onder dewelke de eene veel helderder als de andere is; deſſelfs kouleur is of wit graauw of root; deze verwen ontſtaan hier van daan, dat 't Steen-zout in de Aard 't zy met eenige *Bolus* of ander onzuiverheid vermengd word. Het moet zyn in fraaje groote Kryſtal-ſtukken, die lichtelyk van malkanderen wyken en in vierkante ſtukken ſchilferen. Het word in de Apotheek onder de Clyſteren gebruikt, om dat 't meerder *ſtimuleert* als 't gemeene zout.

SAL HYPOCHONDRIACUM, is een uitgeloogd zout uit 't *Caput mortuum* van het *Sal Ammoniac.*

SAL INDUM, hier van maken de Ouden veel gewag, men zegt dat 't in Egypten in plaats der Munt gebruikt word. BOCCO gewaagt ook van een Egyptiſch zout, dat altyd in de gedaante van een kleine *piramide* in de Aarde gevonden, en hierom *Sal pyramidale Ægypti* genoemt word. Of 'er nu ietwes byzonders in dit zout meer als in 't gemeene zout is, zoude noch te onderzoeken zyn, ondertuſſchen is te verwonderen, dat men 't hedendaags by de Drogiſten niet vind.

SAL JOVIS, Tin-zout / is een door 't *acidum* opgeloſt, en tot de gedaante van een zout gebracht tin: daartoe ℞. *Stann. Calcinat.* ℔ij. doe 't zelfde in een Matras, en giet daarop *acet. deſtillat.* zo veel dat het zelve 4. vinger breed daarover heen ſtaa; laat het dus in warm zand 2. of 3. daagen *digereeren*, doch zodaanig dat de Matras dikwils omgeroert worde: giet alsdan de bovenſte vochtigheid zagjes af, en doet daar

Ooo

daarop anderen gedeſtilleerden Wyn-azyn, laat 't wederom *digereeren*: giet 't water wederom hellender wyze daarvan, en doet noch eens anderen Wyn-azyn daarop, laat 't 3. of 4. daagen *digereeren*; *filtreer* alle *impregnationes* en opgietingen, en laat ze in een glazen-kolf op een zandvuur, tot ¾. deel van de vochtigheit vervloogen is, *evaporeeren*: Laat 't *reſterende* koud worden, en zet de kolf zonder te roeren in een kelder, of op een andere koele plaats: zo zullen 'er aan de zyden aangeſchotene Kryſtal-ſchyven gezet zyn, neemt deze uit dat water, en laat die vochtigheid wederom *evaporeeren*, en doe daarmeede als van te vooren, zo zullen 'er ook Kryſtallen aan de zyde zitten: Vaar met deze *evaporationes* en *Cryſtalliſationes* zo lange voort tot al 't zout uit 't tin getrokken is. Laat 't in de Zonne droogen en bewaar 't in 't Kolfje: als men dit zout onder pomade doet, heeft 't vermoogen om uit te droogen; men kan 't zelfde ook gebruiken tegens de jeukte en verſweeringen.

SAL LIXIVIOSUM, Loog-zout, is een vaſt zout dat uit de planten uitgeloogt is, Zie *Sal Fixum.*

SAL MARINUM, het Zee-zout, word meeſt uit Spanjen en Vrankryk gebracht, waarvan 't eerſte voor 't beſte gehouden word. Ze maaken te Rochel en op andere plaatzen meer zekere Zout-dyken, welke een weinig dieper leggen als de Zee. In deze Zout-dyken laten ze 't Zee-water den winter overſtaan, dat zy by de grootſte hette der Zonne daaruit laten loopen, door zekere Kanalen, waar door 't zuiverder gemaakt, en daar na door de hette der Zonne *gecoaguleert* word. Wil men 't zuiverder hebben, zo *ſolveert* men 't en maakt 't of tot kleine Kryſtallen, of men laat 't water geheel daarvan wegdampen, 't welk hoe dikmaalder 't geſchied, hoe 't witter zout word; hierom vind men ook tweederlei Zee-zout, te weten 't ſwarte of groove, en 't witte of kleine, het Zee- of Born-zout word allermeeſt in de Keuken gebruikt, en is de beſte Specery van alle ſpyze. In de Genees-oeffening gebruikt men uitwendig 't gerooſterde zout of *Sal Decrepitatum* tot de verwarmende Sakjes of ſtovingen tegens maagpyn kolyk enz. tot 't inwendige gebruik is de *Spiritus Salis* en de *Spiritus Salis dulcis* bekend.

SAL NITRI, of ook SAL PETRÆ, Zie *Nitrum.*

SAL PHILOSOPHICUM, en SACERDOTALE, zyn gemeene met Secperyen, als Peper, Kaneel, *Zedoaria*, *Galanga*, Venkel enz. gemengde zouten, deze worden tegens den ſwakken maag en darmen gebruikt.

SAL POLYCHRESTUM *Lemery*, is een zeer nuttig zout; het zelfde is niets anders als een Salpeter, dat door den Swavel van zyne vlugge deelen berooft geworden is; doe daartoe ℞. *Nitri*, *Sulph. Commun.* ā *q. v. pulveriſeer* en meng deze wel onder een, ſchud omtrent een *once* van dit gemengde in een goeden van te vooren wel gloejend gemaakten ſmelt-kroes, zo zal 'er een groote vlam opklimmen; als deze voorby is, zo doe wederom even zo veel daarin, en vaar zo voort tot het geheele mengzel gebruikt is: houd het vuur alzo omtrent 4. of 5. uuren dat de ſmelt-kroes altyd gloejend blyve, giet denzelven alsdan in een koperen en boven 't vuur wel gedroogd bekken uit. Als de *materia* koud geworden is, zo maak dezelve tot poejer, en ſmelt ze in een genoegzame quantiteit water, *filtreer* de *Solutio*, en laat ze in een glaazen vat boven een Zand-vuur tot ze droog is uitdampen. Als 't zout niet wit genoeg is, om dat 't noch zwavel by zich heeft, zo moet men 't zelfde in een grooten ſmeltkroes 3. of 4. uuren *calcineeren*, of zo lang tot 't wit genoeg is, en altyd met een yzeren Spatel omroeren, en na de *Calcinatio* in water ontdoen, de *Solutio*, *Filtratio*, en *Evaporatio* herhaalen, zo verkrygt men een zuiver zout. Het overblyfzel in 't *filtrum* word als ietwes onnuts weggeworpen. Dit zout *purgeert* de wei-achtige vochtigheeden van beneden, en ook dikwils door de pis.

SAL PRIVILEGIATUM, is 't *Sal Tartari.*

SAL PYRAMIDALE ÆGYPTIACUM, Zie *Sal Indum.*

SAL SATURNI, is 't *Saccharum Saturni.*

SAL TARTARI, Wyn-ſteen zout, word aldus gemaakt: ℞. *Tart. q. v.* ſtamp den zelven, rol hem in pampier, en leg hem tuſſchen brandende koolen, laat hem zo lange gloejen tot 't een witte *Maſſa* worde, doe deze in warm water en maak daar uit een loog; *filtreer* deze loog, en giet ze in een glaazen vat, laat dan alle vochtig-

tigheit in een Zand-vuur daarvan verrooken, zo zal 't witte zout te rug blyven. Dit zout is een openend middel; men gebruikt 't zelfde om de *Tinctuuren* uit de planten te trekken, ook werd het gebruikt tegens verſtoptheden en wel van x. tot xxx. of xl. *grein*, 't zy in eenig zap of *laxeerenden* drank.

Sal Tartari Volatile, het vlugge Wyn-ſteen zout/ is een door middel der *Fermentatio* vlug gemaakte Wyn-giſt: ℞. *Ferment. vin. q. v.* laat denzelven over een zacht vuurtjen uitdroogen, en vervul ⅔ van een groote glazen *Retort* daarmede, zet dezelve in een *Reverbereer-Oven*, leg daar voor een grooten *Recipient*; en maak daaronder een klein vuur, op dat de *Retort* allengskens warm worde, en dat 'er een onſmakelyk water overkoome. Als nu de dampen beginnen over te klimmen, zo moet men het water afgieten, den *Ontfanger* wederom aan het *Krom-glas* leggen, alles wel *verluteren*, en het vuur allengskens zodaanig vermeerderen, tot de Ontfanger met witte wolken opgevult is, dryf het dus vervolgens door het zand; maar begint de Ontfanger koud te worden, zo laat 't vuur tot de hoogſte trap worden, en houd daar mede zo lange aan tot 'er geen dampen meer overklimmen; zyn de vaaten koud geworden, de *Recipient* los gemaakt en om geroert, op dat het daarin vaſtgezette vlugge-zout op den bodem kan *præcipiteeren*, zo doe alles te zaam in een *Matras* met een langen hals, dek haren *helm* daarop, hang daaraan een kleinen *Recipient* en *verluteer* alles wel. Zet ze in zand en maak daaronder een klein vuur, zo zal het vlugge zout opklimmen, en zich in den *helm* en boven aan de *Matras* vaſt zetten; neemt den *helm* daarvan en doet een ander aan zyn plaats, vergader 't zout, en bewaar 't heel ſchielyk, om dat 't heel lichtelyk ſmelt; houd met 't vuur zo lange aan, als 'er noch zout over komt, en doe het ſchielyk weg, als 't zich vaſt gezet heeft; doch zo 'er niets meer opklimt, zo *deſtilleer* een *Liquor* welken men overgehaalt hebbende 't vuur laat uitgaan. Dit zout word voornaamentlyk gehouden voor een uitneemend bloed-zuiverend middel, want het werkt door 't ſweeten door de pis, men kan 't zelfde ook gebruiken tegens de jicht, beroertheit, vallende-ziekte, anderen en derdendaagſche-koorts, van vi. tot xv. *gr.* als ook tegens de verſtoppingen. De *gedeſtilleerde Liquor* is een vlug-zout, 't welk met de *Phlegma* overgekoomen is, en word genoemt *Spiritus Tartari volatilis*, hebbende eenderlei kracht met 't zout, deze word van acht tot vier en twintig droppels in eenig bequaam vocht gebruikt.

Sal Vegetabile, is de *Tartarus Solubilis.*

Sal Vitri, Zie *Fel vitri.*

Sal Volatile; een vlug zout/ 't welk zich als 't warm geworden is, lichtelyk om hooge heft, deze zoorten van zouten worden uit geheele Dieren, als Regen-wormen, Padden, Slangen enz. en uit de zachte deelen der Dieren, als bloed, pis, na-geboorte, Menſchen-herzens enz. en uit de harde deelen der Dieren gelyk als yvoor, harts-hoorn, Elands-klaauwen Menſchen bekkeneel enz. *gedeſtilleert*, boven deze vind men ook thans *Salia volatilia plantarum* of vlugge zouten van Kruiden, hoe dat dezelve gemaakt worden leert *D. WEDEL* in eene byzondere Verhandeling de *Sale volatil. plantarum* genoemt, en *LANGE in Oper. Medic. Tom. I. pag.* 479. *Seq.*

Sal Volatile Oleosum, een vlug Oly-ryk of Aromatiſch zout; aldus noemt *SYLVIUS* in zyn *Praxis* hier en daar de met de *Olea deſtillata geimprægneerde Spiritus Salis Ammoniaci.* 't Is waar *SYLVIUS* heeft de wyze om zyne *Salia volatilia* te maaken voor zich zelfs en geheim gehouden; doch veele andere *Medici* hebben ook verſcheide wyzen om dezelve te maaken bedacht; want zomtyds *digereeren* of *deſtilleeren* zy den *Spiritus Vini* over de Speceryen, en mengen daarna daaronder *Spirit. Sal. Ammoniaci q. ſ.* by voorb. op een *onc.* van zulk een *Spiritus aromatici* neemen ze ʒj. *Sp. Sal. Ammoniac.* Andere maaken *ex tempore* zulk een *Sal volat. Oleoſum*, als ze *gedeſtilleerde* Olyen by voorb. *Aniſi*, *Caryophyllor. Lavendul*, *Rutæ*, *Spicæ* &c. by de *Sp. vini rectificatiſſ.* doen, en dit daarna met de *Sp. Sal. Ammoniaci* vermengen. De *Brandenburgenſes* hebben in haar *Diſpenſatorium p. m.* 124. dit *Sal. volat. Oleoſ.* ℞. *Sal. Tartar. opt. depurat.* ℥vj. *ol. deſt. Caryophyllor. Aniſi*, *Cinnamom.* ā ʒß. *Macis* ℈j. *Succin. Zedoar.* ā ℈ß. laat deze in een wel geſlooten kolf twee of drie daagen *digereeren*, giet alsdan daarop *Sp. vin.* ℔jß. doe ook daarby wel gezuiverd *Sal. Ammoniac.* ℔ß.

en deſtilleer by een zacht vuurtjen de helft daarvan over.

SALACITAS, de geilheit der Vrouwen/ is een onverzadelyke trek tot de bylegging, de oorzaak en de genezing komen met de *Furor Uterinus* overeen, en kan onder dien Tytel na gezien worden.

SALIA VIRGULA, een geluks-roede.

SALICORNIA, Zie *Sal Alkali*.

SALIVA, het Speekzel / word gemeenlyk zonder onderſcheid voor dat geene genomen, 't welk door ſpouwen uit de mond uitgeworpen word. Doch eigentlyk word daar door verſtaan een witachtige, dunne, en ietwes taaje, waterachtige en een weinig zoutachtige vochtigheid, die in de klieren der kaaken, en achter de ooren van 't bloed afgeſcheiden, en door de Speekzel-weegen, als van den SCHEPPER daar toe gemaakte pypen in de mond geleid word, van waar het zelfde als een overtollig vocht uitgeworpen, of nodig ter bereidinge der Spyze met dezelve na beneden word ingeflokt.

SALIVÆ DEFECTUS, een gebrek van Speekzel/ ontſtaat gemeenlyk uit het ſterke ſweeten, groote latinge, piſſen, kwylen, buik-loop, hette, ontſteking enz. het word heel ſchielyk door 't gebruik van vochtigheid verbetert. By voorb. door het in de mond houden van water.

SALIVÆ SALSEDO, tegennatuurlyk of gezouten Speekzel/ en VISCIDITAS, taaiheid des Speekzels/ gelyk deze ontſtaan, uit taaje overvloedig gezoutene Spyzen; alzo worden ze ook verbetert door de aangemerkte wateren; vervolgens zyn hier ook dienſtig *dulcia* of zoete dingen, als *Glycyrrhiza*, *paſſul. minor. Ficus*, &c. als ook *Oleoſa* en *Pinguia*, *Lac*, *Emulſiones* uit *Semin. 4. frigid. major. Amygd. dulc. gelatin. C. C. Mucilagin. Sem. Pſyllii*, *Cydonior.* &c.

SALIVALIS DUCTUS, een Speekzelgang/ is een Buis of Kanaal, die het Speekzel 't welk in de Klieren afgezondert geworden is, in de mond voert, daar zyn verſcheide dezer gangen welke in de bovenſte en onderſte verdeelt worden. De bovenſte ontſpringen uit de bovenſte oor-klier *Parotis*, dan lopen ze zomtyds enkeld dan meervoudig onder de huid by de honds-tanden in de mond, alwaar haar uitgang met een ſubtiel vleeſch-wratjen bedekt word: De onderſte Speekzel gangen koomen voort van de dikke en achterſte klier by het puntige uitſteekzel van de onderkaak, en loopen tot de kin, gevende in de voortgang nieuwe takjens van zich, die achter de tanden in eenige vleeſch-wratjens eindigen, verbeeldende een Griekſche *Y*. Deze Speekzel-gangen hebben haare byzondere naamen, na haare Uitvinderen bekoomen; de bovenſte heeft *STENO* uitgevonden, en hierom is hy ook genoemt *Ductus Stenonianus*, de onderſte *WARTHONIUS*, en hierom *Ductus Warthonianus* genoemt; waarby noch komt de *Ductus Rivinianus*, die het allereerſt is uitgevonden van *Doct. AUGUST. QUIRIN. RIVINUS Profeſſor* te *Leipzig* in den Jaare 1679. en daar na jaarlyks in 't *Collegium Anatomicum* vertoond geworden is.

SALIVATIO, een kwyling/ is een byzondere zoort van geneezing, als men de onzuivere deelen des bloeds en der wei in de Spaanſche-pokken, krauwagie, ſchurft, en meer andere ziekten door geduurig ſpouwen na buiten ſpouwt. De middelen, welke zodaanige kwyling veroorzaaken worden genoemt

SALIVATORIA, zulks doet voornamentlyk de *Mercurius*, 't zy dat hy in of uitwendig gebruikt word. Maar hoedanig en op hoe veelderlei wyze de kwyling te weeg gebracht kan worden, is te zien onder den Tytel *Lues Venerea.*

SALIX ALBA, ARBOREA, Weide/ groeit op vochtige plaatzen, op natte en water-achtige Wei-landen. De blaaden zyn flaap-verwekkende, ze zyn ook dienſtig tegens de overvloedige maand-ſtonden, bloed-ſpouwen, en buik-pyn; uitwendig zyn ze goet tegens geduurige waking, groote hette in de koortzen, Neuze-bloeden, en oor pyn, als 't zap daaruit in de ooren gedroppelt word.

SALIX AMERICANA, Zie *Agnus Caſtus.*

SAL NITRUM, SAL PETRA, SAL PETRÆ, is 't zelfde als *Nitrum* voornamentlyk betekend 't laatſte dien Salpeter, die door de konſt gemaakt is, Zie *Nitrum.*

SAL SOL, Zie *Sal Alkali.*

SAL SUGO, Zie *Muria.*

SALVATELLA, Zie *Vena.*

SALVIA, Salv/ deze is tweederlei, als tamme *Salvia hortenſis*, en wilde *Salvia Campeſtris* of *Sylveſtris*. De tamme is wederom of groot of klein/ *major* en *minor*, breed-

breed-bladerige en ſmal-bladerige / *latifolia* en *anguſtifolia*, met gekrulde / of niet gekrulde bladeren / *folia Criſpa & non Criſpa.* De kleine is of *geboornt*, of *niet geboornt*, *aurita & non aurita.* De wilde is (1) wilde Saly / *ſalvia ſylveſtris vera*, *Horminum*, (2) een tweede zoort van wilde Saly of *Sphacelus*; by de Duitſchers genoemt wald-Salbey / *Scordium* of *Sphacelus*, (3) *Salvia nigrior*, *Marrubium montanum.* Beide zoorten van Saly worden in de hooven aangequeekt. De bloemen van de tamme Saly dryven de pis, de vrucht, de maand-ſtonden, en de nageboorte, ze zyn dienſtig voor de maag, moeder, 't hooft, tegens de duizelingen, bevingen, kramp, en onvruchtbaarheid, peſt, hoeſt, longen-zucht enz. het zelfde doen ook de bladen; uitwendig zyn ze goet tegens 't bloeden, vuil en ſtinkend tand-vleeſch, om daar mede de tanden en het tand-vleeſch te wryven. Zy verminderen ook de melk by de zuigende vrouwen, als ze op de borſten gelegt worden. De Saly-wyn of 't bier is goet tegens de water-zucht, derdendaagſche koorts enz.

SALVIA BACCIFERA, COCCIFERA, Cretiſche Saly / groeit op 't Eiland *Creta* en *Cyprus*, ze draagt Beziën, die men zegt dat in diervoegen als de Gal-appelen uitgroejen, deze worden ingelegt tot ons gebracht, en zyn goed om de maag te verſterken.

SALVIA ROMANA, Zie *Mentha Saracenica.*

SALVIA VITÆ, Zie *Adianthum album.*

SAMBUCUS, Vlier / deze is ten eerſten twederley, als laage / en boom-vlier / *Sambucus humilis* en *arborea*; van de laage of kleine vlier Zie *Ebulus.* Doch de boom-vlier is (1) de gemeene-vlier / *Sambucus vulgaris*, *domeſtica*, (2) Vlier met uitgeſnedene bladen / *Sambucus laciniata*, (3) Boom-rooſen / Sneeuw-ballen / *Sambucus roſea*, *Lycoſtaphylos maſcula*, (4) Water-vlier / *Sambucus aquatica*, *paluſtris*, en ten (5), de Wilde-berg / of Herte vlier / *Sambucus Sylveſtris*, *cervina* en *montana.*

De gemeene Vlier groeit op vochtige en zandachtige plaatzen, aan de muuren en heggen; *Vlier met uitgeſnedene bladen*, of *Spaanſche vlier* word in de hooven aangehouden; *de water-vlier* groeit aan de beeken of rivieren; *de wilde of berg-vlier* groeit op moſchachtige plaatzen.

De jonge uitſpruitzelkjes van de gemeene vlier worden tot de Saladé gebruikt om den afgang zacht te maaken, zomtyds veroorzaken ze ook braakingen. De vlierblaaden verwekken afgang, en dryven den ſweet, ze bevorderen de maand-ſtonden, verzachten de pynen, en vermeerderen de melk in de borſten; ze zyn goed tegens den rooden-loop, pokken, vlak-koortzen enz. uitwendig worden ze gebruikt tegens de hette, Roos, Kolyk en Tand-pyn. De vlier-ſponſen, *Spongiæ ſambuci*, of *auriculæ judæ* worden zeer gepreezen tegens de verſweringen van den hals, oog-ziekten, en water-zucht.

De vlier die op de Wilgen groeit, word uitwendig als een aanhangzel tegens de vallende-ziekte gebruikt. *Præparata* daar van zyn voor (1) uit de bloemen, *Aqua*, *ſpiritus*, *Vinum*, *Acetum*, *Ol. infuſum*, en *deſtillatum*, (2) uit de Beziën, *Rob. Tinctura*, *Extractum*, *Spiritus*, *Oleum*, en *Tragæa granor. Actes.*

SAMPSUCHUS, Zie *Majorana.* (a)

SANDARACHA ARABUM, Zie *Gummi juniperi*, en ook *Oxycedrus.*

SANDARACHA MINERALIS, Zie *Arſenicum rubrum.*

SANDYX, is een rood poejer, en niets anders als een *gecalcineert* wit-loot, het komt in koleur en gebruik met de Menie byna overeen.

SANGUIFICATIO, HÆMATOSIS, de bloed-maaking / is een natuurlyke werking als uit de melk-zap het bloed toebereid word; deze geſchied aldus; na dat uit de ſpys en drank de *Chylus* in de maag toebereid geworden is, gaat hy door de melk-vaaten na de klieren van het darm-ſcheil, en als hy van de daarby komende *Lympha gedilueert* geworden is, gaat hy door de melk-vaten der tweede zoort (hiervan zie *vaſa Lactea*) die wel weiniger, maar ruimer zyn, tot de algemeene Ontfanger genoemt *Receptaculum commune.* Van daar word hy te gelyk met de toevloejende Wei door behulp des middel-rifts in 't uit-ademen

(a) Onzen Heer Schryver wyſt ons na den Tytel *Majorana*, zo als zyn Ed. ook gedaan heeft by den Tytel *Amaracus*; doch wy vinden onder den Tytel *Majorana* niets van dit gewas; en dewyl dit gewas zeer wel als ook deſzelfs krachten by *REMB. DODONÆUS* in zyn Kruid-boek beſchreeven zyn, kan de Lezer 't zelfde aldaar nazien.

men door den *Ductus Thoracicus* voortgedreeven, en als dan eindelyk in *de linkere onder-oxel-ader*, *vena ſubclavia ſiniſtra* uitgeſtort. Als nu de *Chylus* met 't bloed op zodanige wyze vermengd is, verlieſt hy zyn verw, zo dat de witte in een roode verandert, na dat hy te weten in de *Circulatio*, als de onzuivere deeltjes afgeſcheiden, van de levens-geeſten meerder *gedigereert* geworden is: zynde het anderzints gants niet buitengewoon, dat de witte koleur des niet wel uitgekookten ſwavels, door 't vermoogen der natuur of door de konſt der *Chymie*, door lang *digereren* in eene fraaje roode *coleur* verandert word. Vraagt men nu welk dat de werk-plaats is, waarin de bloed-maakinge geſchied? zo dient tot antwoord, dat de gevoelens hier omtrent noch zeer verſchillende zyn. *HIPPOCRATES* houd 't Hart voor dezelve. *DEMOCRITUS*, *GALENUS* en meer andere meenen dat 't de Lever is. *THRUSTON de reſpiratione pag.* 15. 16. meent dat 't de Longe is; *ARISTOTELES*, *BAUHINUS*, *HOFFMAN* &c. ſtellen dat 't de Milt is. Doch men zal niet dwalen als men ſtelt dat alle harde deelen des lichaams de werk-plaats daarvan zyn kunnen, door welker *pori* 't bloed *circuleert*; maar zoude men boven andere een hier toe bequaam ingewand verkiezen, kan zulks wel de Milt zyn, aangemerkt dat in dezelve eene groote menigte des *Chyls* (als de ſtof tot de bloed-maaking) en der levens-geeſten (als de werkende oorzaak) door de ſlag-aderen en groote zenuwen te zaam koomen.

SANGUINALIS LAPIS, Zie *Hæmatites.*

SANGUINARIA, Zie *Sophia Chirurgorum.*

SANGUINEA, Zie *Polygonum.*

SANGUINEUS, **bloed-ryk** / zulks word (1) gezegt van de deelen, dewelke men van te vooren geloofde dat uit bloed beſtonden; (2) word daar door verſtaan een bloed-ryke, iemand die veel en overvloedig bloed heeft; (3) word daar door ook verſtaan de rechter kaamer van het hert, om dat ze door middel van 't rechter oor van het hert, het uit de hol-ader te rug vloejende bloed opneemt, en weder door de longs-ſlag-ader in de Longe verdeelt.

SANGUIS, **het Bloed** / is 't roode levens-zap dat uit de *lympha* en 't eigentlyk zo genoemde bloed beſtaat, en van de levens-geeſten in een geduurigen omloop gehouden word. De neerſtigheid der nieuwe genees-kundige, en de yver der ſtof-ſcheikundige hebben vier beginzelen ontdekt waar uit 't bloed beſtaat, deze zyn (1) 't zout van veelderley deelen, (2) water, (3) Oly, en (4) aarde.

SANGUIS DRACONIS, **draken-bloed** / is een donker-rode harſt die ligtelyk by het vuur ſmelt, en in vlam raakt, hebbende een bloed roode verw, en een harſtachtigen en te zaam-trekkenden ſmaak, hy komt voor 't grootſte gedeelte uit Weſt-Indiën van 't Eiland *Socotera*, *Madagaſcar*, en andere Kanariſche Eilanden, hoewel 'er ook veel in Ooſt-Indiën gevonden word. De boom van den welken deze harſt komt, word onder den Palm-boom getelt en *Palma prunifera foliis juccæ* genoemt. Uit de Stam dezes booms vloeit in de honds-daagen het gom, dat *draken-bloed* genoemt word, 't welk de Inwoonderen in vorige tyden in de bladeren des draken-booms gewonden, en in de groote van een duiven-ey pleegden te zenden; thans komt 't in langachtige kleine ſtukken die met blaaden omkleed zyn. Maar dewyl haar zomtyds in 't uitvloejen eenige onzuiverheeden daar onder vermengen, zo maaken de Inwoonderen noch daaruit een zeer zuiver draken-bloed, 't welk in rieten tot ons komt, en hierom heeft men wel twee of drie zoorten van draken-bloed, als 't *gegranuleerde* of in *granis*, en 't fyne, genoemt *finum*, uit welke noch een ſlegter zoort gemaakt, en in brooden geformeert word, 't welk

SANGUIS DRACONIS IN PANIBUS, of om dat 't zeer zeldzaam zuiver gelaten; maar met 't *gummi Arabicum* &c. vermengt is.

SANGUIS DRACONIS FACTITIUS, of **gemaakt draken-bloed** / genoemt word, dit is ook van gelyken donker-rood en zo wel van buiten als ook van binnen glinſterende als harſt. *POMET* meent dat 'er een zoort van draken-bloed hier van daan naar andere Landen gezonden word, dat niets anders is als *gummi Arabicum* die met Braſilien-hout rood geverwt is. En *BEVERWYK* meent dat ons *Sanguis Draconis* niets anders is als bokken-bloed, dat met *Bolus* en Sorben boom-beziën zap vermengt is, het beſte moet zyn in *granis* en met bladeren omwonden, klaar en doorſchynende, murw en helder rood; maar dewyl dit heel zeldzaam is, zo moet men met de vol-

volgende zoorten vergenoegt zyn, die 't naaſte aan 't eerſte koomen en helder klaar en hoog rood in 't wryven zyn, en ligtelyk kunnen gebroken worden. Doch de andere zoorten zyn in 't geheel te verwerpen. Het rechte draken-bloed moet een verkoelende, drogende en te zaam-trekkende kracht hebben, waarmede 't tegens den roode loop, bloed-ſpouwingen, en ſterke vloejingen inwendig, en tegens alle verwondingen uitwendig dienſtig is: doch dewyl 't zelfde wegens de vervalſching zeer verdacht is, zo word in deſſelfs plaats gebruikt 't *Extractum radicis Tormentillæ*. *VITUS* verzekert, dat 't *ſanguis Draconis* niet afkomſtig is van een boom; maar van een riet *Palma juncus* dat op de Weſt-kuſt in *Sumatra* groeit, dit gewas word ook genoemt *Palma pinus*, als ook *Palma conifera ſpinoſa* om dat deſſelfs vruchten met de Denne-Appelen eenigzints overeen koomen.

SANGUIS HIRCI of HIRCINUS, het gedroogde bokken-bloed/ het zelfde word van geleerde Genees-heeren, als van *HELMONT* in *Tractat. Pleura furens*, en ook van 't gemeen tegens 't geronnen bloed, zyde-ſtekingen, ontwrichtingen, rode-loop, ſteen enz. zeer gepreezen.

SANGUIS MARTIS, is de met *terra foliat. tartari* toebereide *tinctura martis*.

SANGUIS MENSTRUUS, Zie *Menſtruum*.

SANGUIS SALAMANDRÆ, betekend by de *Chymiſten* de roode *Spiritus* of 't *Oleum ſalis petræ*.

SANGUIS ABUNDANTIA, Zie *Plethora*.

ACRIMONIA, ſcherp-bloed/ zo als men in de ſcheurbuik, ſchurftheid, ſpaanſche-pokken enz. beſpeurt.

SANGUIS CIRCULATIO, de omloop des bloeds/ Zie *Circulatio*.

COAGULATIO, geronnen-bloed/ word ook genoemt *Sanguis congrumatus*.

SANGUINIS DEFECTUS, een gebrek van bloed.

EBULLITIO, de opgiſting des bloeds.

EXTRAVASATIO, buiten de vaten geraakte-bloed.

IMPURITAS, onzuiver-bloed.

MISSIO, Zie *Phlebotomia*.

SANGUINIS ORGASMUS, de opgiſtinge des bloeds.

SANGUINEM PUTRIFICANTIA, DEPURANTIA, MUNDIFICANTIA, bloed-zuiverende genees-middelen/ dit is een algemeene Tytel, onder welken na dat de omſtandigheeden en oorzaaken zyn veele byzondere begreepen worden; als *Sudorifera purgantia*, *vomitoria*, *maſticatoria* &c. welke alle onder haare tytelen kunnen nagezien worden.

SANGUINEM SISTENTIA, bloed-ſtelpende-middelen/ deze zyn of tot 't in of uitwendige gebruik: de inwendige worden gebruikt tegens bloed-ſtortingen, overvloedige maand-ſtonden, gulden-ader-vloed, kraam-zuivering, goedaardige druiper enz. en deze zyn *aq. Plantag. Burſ. paſtoris*, *ſymphyt. major. Bol. Armen. terra ſigillat.* en *Cateeh. Hæmatit. Corall. rubr. Croc. martis adſtring. tinctur. antiphthiſic. terra vitrioli dulcis ſolaris*, *Vitrioli*, *Hæmatitis*, *terra Catechu*, *ſpirit. Nitri*, den welken ik onlangs tegens een ſterke *Hæmorrhagia uteri ex abortu* zeer uitneemend bevonden heb.

Uitwendig zyn goet de *Venæ ſectio*, en dan alle de eigene daar toe benoemde *Chirurgicale* en *Pharmaceutiſche* middelen; de eerſte zyn Compreſſen, ſterke verbindingen onder of boven de belediging, als ook *cauteria*: en deze zyn driederley zoort. (1) Die dewelke door de *Glutinoſiteit* de monden der vaten verſtoppen, als *Farinum volat. gemeene Kaſten-makers lym*, *'t wit van een Ey*, *gedroogt bloed*; (2) de Sponſen en wol-achtige middelen, als *eenige keeren in water gekookte ſponſen*, *het ruige van de Queen en Kaſtanjen*, *Hazen-hair*, *Spinne-web*, *gebrand linnen*, *aard-moſch* enz. (3), die welke het bloed doen ſtremmen, en de vaten te zaam trekken, als *Bolus Armen. lap. Hæmatit. terra ſigillat. gypſ. pulv. Gallar. Uſnea*, *Cran. human. Alumen. Vitriolum*, en de daaruit toebereide *liquores* en *pulveres ſtiptici*, zo is ook noch goed de *ſpirit. vini rectificatiſſ.* en 't *Ol. Terebinth.*

SANGUISORBA, Zie *Pimpinella*.

SANGUISUGA, heeft twederley betekening (1) betekend 't een Bloed-Egel/ daarvan Zie *Hirudo*; (2) betekend 't ook een Zuiger/ genoemt *Mola*, die met de wezentlyke vrucht te gelyk is, en van dezelve al 't voedzel onttrekt.

SA-

SANICULA ALPINA LUTEA, Zie *Auricula urſi.*

SANICULA FERRARIA, Sanikel / groeit op bergachtige vette en vochtige plaatzen. De bladeren zyn in en uitwendig dienſtig tegens verſweringen, fiſtelen, ſcheuringen, breuken, roode-loop, nieren en longe-ſweer, bloed-ſpouwen, builen geſwellen enz.

SANICULA MONTANA, Berg-Sanikel / groeit op de klippen der hoogſte bergen, en word ook wel in moeraſſige graften, en Zeën gevonden. Het zap daar van heelt de wonden; als de wortel in pappen gebruikt word, is ze goed tegens de heupe pyn en breuken.

SANIES, Etter/ is een ſpekkige, dikke en bloedige ſtof welke uit de ſweeren en wonden vloeit.

SANITAS, de gezondheid / is een welgeſtelde of met de natuur overeenkomende toeſtand des menſchen.

SANTALUM, Zie *Lignum Santalum.*

SANTONICI SEMEN, Worm-zaad / is een klein langachtig en geel-groenachtig, bitter, ſcherp zaad, hebbende een ſterken reuk. Andere noemen 't zelfde *Sementinum*, of ook *Semen Cinæ* of *Sinæ.*

Het kruid van dit zaad word van de Kruid-kundige gehouden te zyn een zoort van *Abrotanum*, 't groeit in Perſiën in de Boſſchen. Het zelfde word overal als een algemeen middel tegens de wormen der kinderen gebruikt waarby aan te merken ſtaat, dat 't met *Laxantia* als *Rhabarb. ſpec: diaturbith. cum Rhabarb.* &c. gegeven moet worden op dat de wormen gedood en te gelyk mogen uitgeleid worden.

SANUS, een gezonde / wiens ziel en lichaam heel wel na de natuurlyke order geſtelt zyn. De voornaamſte tekenen der gezondheid zyn een vaardig *ingenium*, een gezegent geheugen, zuivere en niet bedorvene Reede, ſcherp gezigt, en overige wel bequaame zintuigen, geruſte ſlaap, ordentlyke eet-luſt, en een goede verteeringe enz.

SAPA, is een *Compoſitio*, die of uit verſcheide zappen van vruchten alleen, of ook wel met zuiker tot een dikke *Conſiſtentie* ingekookt word, welke men alsdan gemeenlyk een moes noemt.

SAPA VOMITORIA, een Braak-Syroop / deze wierd van *SYLVIUS* veel gebruikt en aldus toebereid:

℞. *Vitri Antimon.* of
Croci metallor. pulver. ʒj.
Vini recent. ℥xij.

Laat deze 24. uuren *digereeren*, daarna *filtreer* 't door een doek en eindelyk *inſpiſſeer* de *Colatura* tot de dikte van een Syroop; de *doſis* zyn ℥ij. of iij. *Evaporeert* men deze *Sapa* noch meerder, zo dat ze als een pillen-*maſſa* worde, zo word ze *extractum* genoemt, hiervan is de *doſis gr.* iv.

SAPHENA, Zie *Vena.*

SAPO, de zeep / beſtaat uit aſch, Talk, en Loog, welke alle te zaam tot een behoorlyke dikte gekookt worden. Men maakt ook uit ſlegte oly met ſterke loog en pot-aſch de ſwarte zeep.

SAPO VENETUS, Venetiaanſche zeep / deze moet zyn hard, fraai, droog en gemarmert; zy is de baſis van alle welriekende zeep-ballen, by voorb. ℞. *Sapon. Venet. raſi* & *exſiccat.* ℔j. *amygd. amar. exc. nucl. perſicor. exc.* ā ℥ij. *pulv. rad. Ireos flor. Cyper.* ā ℥j. *ſtyrac. Calam. Benzoës ana* ℥ß. *ſalis tartari* ʒiij. *cum eſſentia. Benzoës* met *ſp. Roſar.* gemaakt *q. ſ. formeer* hiervan een behoorlyke Zeep-*maſſa*, doe daartoe *Ambr. gryſ. Moſch. opt. ana in ſpirit. Roſar. diſſolut.* ϿB: *Zibethi gr.* v. *ol. Lign. Rhodii gutt.* xv. *Lavendul. gt.* x. *miſce.*

SAPONARIA, LANARIA, VIOLA AGRESTIS, Zeep-kruid / groeit aan de beeken en aan de weegen, 't bloeit in de Maand Mai. De bladen en de wortelen hebben een verdeelende kracht, ze dryven 't ſweet, en zyn dienſtig tegen den droogen hoeſt, naauw-borſtigheid, opgeſtopte maand-ſtonden, geel-zucht, onzuiverheid der huid; ſchurft, Spaanſche pokken, bladeren, en langduurige pyn.

SAPOR, de ſmaak/ Zie *Guſtus.*

SAPPHIRUS, de Saphier-ſteen/ is een doorſchynend blaauw, en aan 't gezicht zeer aangenaam Edel-geſteente, komende in hardigheid byna met de diamant overeen, waarom ook de witachtige Saphier-ſteenen wel voor diamanten verkogt worden, de beſte koomen uit Orient, en de gemeene zoort uit Boheemen en Sileſien, ze worden tegens de Peſt-Builen gebruikt, om dewelke een kring daar mede gemaakt word; als ook tegens de ontſteking der oogen, en tegens de Pokken en Mazelen.

SARCANDA, Zie *Lignum Santalum.*

SARCITES, Zie *Anaſarca.*

SARCOCELE, Zie *Hernia.*

SARCOCOLLA, Vleeſch-Lym / is een gom van een kleinen doorn-achtigen boom die in Arabien groeit, hy beſtaat uit korreltjens van verſcheide groote, zeer wel gelykende naar de beſte Wierook, hy heeft een bitteren en lymachtigen ſmaak, die op 't laatſt een zoetachtigheid als 't zoet-hout na laat, als deze vleeſch-lym geſtampt is, gelykent hy zeer wel na de *Smak* of *Sumach*; hy komt uit Perſiën over Marſeille. De beſte is die, welke beſtaat uit witte greinen, die geel of roodachtig beginnen te worden, en gemakkelyk zyn om te breken, die in het begin als hy gekauwt word bitter en daarna een weinig zoet word; want die geene welke niet bitter ſmaakt, is zekerlyk vervalſcht; deze vleeſch-lym heeft een te zaamtrekkende en helende kracht, hy word hierom inwendig gebruikt tegens bloed-ſpouwen; en uitwendig tegens de vleeſchwonden, die hy zeer ſpoedig geneeſt, ook word hy onder de hegt-plaaſters gebruikt: als hy met *aq. Roſar.* of *lac Mulierum* ontbonden, en in de oogen gedroppelt word, is hy dienſtig tegens de Roodheid en 't byten derzelve.

SARCOEPIPLOCELE, een Net- en Vleeſch-breuk / Zie *Hernia.*

SARCOMA, een Vleeſch-gewas / en wel voornamentlyk in de Neuze. Dit gewas heeft een zekere gedaante, het Vleeſch gelykent na 't andere ſpongieus-Vleeſch, en word hierom ook genoemt *Hyperſarcoſis*: de oorzaak als ook de genezing koomen met de *Polypus* by na overeen, en zyn hierom op haare plaats na te zien.

SARCOMPHALOS, een Vleeſch-gewas op den Navel / Zie *Hernia umbilicalis.*

SARCOSIS, word gemeenlyk genoemt een Vleeſch-groejing, als aan een behoorige plaats of lid vleeſch groeit; zomtyds word hieronder ook verſtaan *Sarcoma.*

SARCOTICA, dus worden genoemt die middelen dewelke het vleeſch in de diepe/ en holle-wonden doen groejen: of om eigentlyk te ſpreeken, die geene dewelke de beletzelen wegnemen die aan de werkende natuur tegen-ſtand bieden; want dat het vleeſch wederom groeit is een uitwerking der natuur, om dat ze met 't lymachtige deel des bloeds, dat geene 't welk verlooren is wederom zoekt te vernieuwen, deze nu zyn *herb.* en *rad. Bardan. Biſtort. flor. Hypericon. Tiliæ*, *rad. Alth. Malv. Anchus. Glycyrrhiz. Oſteocoll. Sarcocoll. C. C. uſt. flor. Sulph. lapid. Cancror. Myrrh. Tragacanth. Thus*, *Decocta vulneraria*, alle *Balſama naturalia* en *artificialia.* &c.

SARDA, SARDUS, Zie *Carneolus.*

SARMATICA LUES, Zie *Plica.*

SARSAPARILLA, en ZARZAPARILLA, beſtaat uit veele lange rankachtige wortelen, die de dikte van een Pen-ſchagt hebben, dewelke alle uit een knots voortſpruiten: ze zyn van buiten gerimpelt, en van een bruinachtige koleur; maar van binnen wit; aan de *Sarſaparilla* is byna geen ſmaak noch reuk, ze word uit *America* gebracht. Het kruid dezer wortel word genoemt *Smilax aſpera peruviana*, het groeit in Weſt-Indien op vochtige plaatzen. Men vind verſcheide zoorten dezer wortel, als de Spaanſche, de Hollandſche en Franſche; doch de Spaanſche is de beſte, deze heeft lange vezelen, welke van buiten grauw-bruin, en inwendig wit met twee rootachtige ſtreepen verçiert zyn, en daar benevens kan ze lichtelyk geklooft worden, ze geeft geen ſtof van zich als ze geſpouwen word; als ze gekookt word geeft ze een roode koleur aan 't water, ze moet niet vochtig zyn, en van een middelmatige dikte; want de zeer dunne rankjes zyn niet goed. Deze wortel dryft het ſweet en doet purgeeren, zy is een uitneemend middel tegens de al te groote vettigheid: zy geneeſt alle oude verſweeringen, eerſt beginnenden en verborgen zynden kanker; ook word ze dagelyks in de *decocta* tegens de Spaanſche pokken gebruikt.

SARTORIUS, Zie onder den Tytel *Muſculus.*

SASSAFRAS, Zie *Lignum ſaſſafras.*

SATUREJA, HYSSOPUS AGRESTIS, Saturey / word s'jaarlyks in de hooven gezaait, hy bloeit by na den geheelen zomer. Het kruid met de bloemen zyn dienſtig voor de maag, de Borſt, en 't Hoofd, zy wederſtaan 't vergift, verdeelen de winden, en opſpanningen der moeder enz. zy dooden ook de vlojen, als ze in de ſlaapkameren of in de bedden geſtrooit worden.

SATURNUS, dus word in de Chymie genoemt 't Lood, en aldus ♄ getekend.

SATURNUS PHILOSOPHORUM, is 't *Antimonium.*

SATYRIASIS, Zie *Priapiſmus.*

SATYRIUM ORCHIS, TESTICULUS, Satyrion/ groeit op 't veld en in de Boſ-ſchen, het bloeit in de maanden April en May, de wortel verſterkt de geboorte-leeden by de Mannen en by de Vrouwen, vermeerdert 't zaad, prikkelt aan tot 't Venus Spel, helpt tot de bevruchtingen, en brengt de verloorne Manlykheid wederom. Als ze in wyn of honig gekookt word, is ze goed tegens de verſweringen der mond; de gekonfyte wortel vermeerdert 't zaad, en maakt bequaam tot de liefdens-pleginge: *Præparata* daarvan zyn *Rad. condit.* en *Electuarium.*

SAXIFRAGA, ſteen-brekende middelen/ Zie *Lithontriptica.*

SAXIFRAGA LUTEA, Zie *Melilotus.*

SAXIFRAGIA ALBA, CHELIDONITES, witte ſteen-breek / groeit op ruwe zand-achtige en ſteen-achtige plaatzen, bloeit in de maand May. Het kruid met de bloemen en de wortel breeken den ſteen, dryven de pis, de maand-ſtonden en na-geboorte enz. hier by de Drogiſten worden onder den naam van dit zaad gehouden, ronde bolletjes, hebbende de groote van een erwet, dewelke onder aan de wortel van dit kruid groejen.

SAXIFRAGIA RUBRA, Zie *Filipendula.*

SCABIES, de ſchurftheid/ de krauwagie/ word by de Genees-meeſteren aangemerkt te zyn twederley, als

SCABIES HUMIDA, de natte ſchurftheid/ en

SICCA, de drooge. De natte word ze genaamt, als 't lichaam voornamentlyk de handen met breede jeukende en vol etter zynde bladeren bezet zyn. De drooge, als 'er zeer kleine blaasjens opkoomen, waar door de huid ongelyk en ruw gemaakt word, vergezelt zynde met een onlydelyke jeukte. De oorzaak daar van is een ſcherpte des bloeds die met haar bytende kracht voor een gedeelte de huid doorknaagt, waar uit de *Puſtulæ* of de bladeren voortkomen, en de Zenuw-draaden prikkelt, veroorzaakende dus de jeukte. Doch dat ze zomtyds droog en zomtyds nat is, geſchied toevalliger wyze, na dat 'er waterachtige vochtigheeden of geene in 't lichaam zyn. By de geneezinge der ſchurftheid moet men overweegen of ook de vochten in quantiteit zondigen; want alsdan is het zetten van koppen en 't purgeeren nodig, om te purgeeren pryſt *SIMON PAULUS* in *quadripartit. Botanic.* de *infuſio Prun. ſylveſtr.* of *Fumariæ*; andere pryzen meerder een *Mercuriale* purgatie uit *Mercur. dulc. Reſin. Jalapp. Aloë, Gummi gut.* by voorb.

℞. *Pulv. rad. Jalapp. reſinos.* ʒß.
Merc. dulc. ℈j.
Reſ. ſcammon. gr. viij.
Gumm. gutt. gr. iv.
cum
Elixir. prop. ſ. a. q. ſ.
f. pilul. S.

Bloed-zuiverende Purgeer-pillen om in drie keeren te gebruiken.

Men kan dezelve ook met *Conſerva Fumar.* en *ſyr. de Cichor. cum Rhabarb.* tot een *Bolus* maken. Of men gebruike de *eſſent. Cathartic.* met de *eſſent. Centaur. minor.* en *Fumar.* als ook de *infuſio folior. Sennæ* met 't *ſal. Tartari* &c. Na deze gebruike men *Alterantia* en *Diaphoretica* als *C. C. uſt. lap. Cancror. limat. Martis Antim. diaphoretic, ſimpl.* en *martial. eſſent. Fumar. Lignor.* en *expellentia volatilia*, als *ſal. vol. C. C. Tartari*, *viperar. ſp. C. C. ſanguin. Human. tinctur. Bezoardic. cum ſp. C. C.* als ook *Myrrha flor. Sulph.* &c.

℞. *Aq. flor. ſambuc.*
Rad. ſcorzoner. ā ℥iß.
Tinct. antimon. tartariſat. ℈iv.
Eſſent. Lignor. ʒij.
Myrrhæ ʒj.
Sal. vol. C. C. gr. xij.
Spirit. Camphor. ℈j.
Syr. Fumar. q. ſ.
f. Mixt. S.

Uitdryvende *Mixtuur.*

Beneſſens deze worden 'er uitwendige middelen vereiſcht, als een Bad met *rad. Helen. Lapath. Scrophular.* of deze wortel met *axung. Porc.* en *flor. ſulph.* tot een ſmeerzel gemaakt, of men bereide een Loog uit *Tartarus*, en *Nitrum* by dewelke kunnen gedaan worden eenige droppels *ſp. Salis* of *Vitrioli*; want deze zyn uitneemende tegens de daarby zynde *inflammationes.* De *Lap. medicamentoſ. Crollii* is ook een uitneemend middel; als men van dezelve een lood in water of dun bier kookt, en de handen daarmede waſcht: doch boven alle deze munten uit de *Mercurialia*, by voorb.

℞. *Merc. ſublimat.* ℈ß.
Axung. Porcin. of
Unguent. enulat. ℥iv. tot vj.
miſce.

Of

Of ook *Merc. ſubl.* ʒj. gekookt in *aq. fontan.* ℔j. zo lang tot hy *geſolveert* is. Ik heb ook zeer dikwils *merc. præcip. alb. in aq. Plantagin. geſolveert*, en met gewenſchte uitwerking gebruikt. Of ook dit volgende:

℞. *Aq. Flor. Fabar.*
Sigill. ſalom ā ℥iß.
Ol. tart. per. del. ʒiij.
Sacchar. ſaturn. ʒj.
miſce.

SCABIOSA, HERBA APOSTEMATICA, Scabieuſe/ Apoſtem-kruid/ groeit op de Wei-landen en op 't veld, bloeit in de maand Juny: de wortel, bladeren en bloemen dryven 't ſweet, zyn dienſtig voor de borſt en de long, zy wederſtaan 't vergift, en zyn goed tegens den hoeſt, naauwborſtigheid, ſtekingen der zyde enz. uitwendig zyn ze goed tegens de vlakken in 't aangezicht, zoomer-ſproeten, dauworm, moeder-vlakken enz. als men deze wortel in den nek bind zegt men, dat de oogen daar door bevryt worden voor de pokken. *Præparata* daarvan zyn *aq. deſt. Conſerva*, *ſal* en *Syrupus.*

SCALPELLUM, SCALPRUM, een Schaaf-meß/ is een Chirurgicaal Inſtrument, waarmede de beenderen afgeſchaaft worden; 't zelfde word ook

SCALPELLUM RASORIUM genoemt.

UMBILICARIUM, dus word genoemt een Mes of een Schaar, waarmede de Vroed-wyven de navel-ſtreng van 't nieuw gebooren kind afſnyden.

SCAMMONIUM, is een graauwe ſwarte en harde gom, hebbende een ſcherpen en viezen ſmaak, en zeer onaangenaamen reuk; deze gom komt van *Alexandria* uit Ægypten en Syrien in Zeem-leeren zakken. Het kruid uit welkers wortel deze gom geperſt, en by 't vuur uitgedroogd word is een zoort van *Convolvulus*, of klim; die men zegt dat overvloedig in Orient omtrent Aleppo groeit. Daar zyn twederley zoort van *Scammonium*, als de *fyne* en *middel-zoort*, de fyne is de Alepiſche, deze is meerder grysachtig als ſwart, licht, en niet hart, als men 'er ietwes van breekt is hy door-ſchynende, en gemakkelyk om te wryven. Hy heeft een ſterke purgeerende kracht, en word hierom zeldzaam alleen maar met andere zachte dingen vermengt, gegeven, ja men geeft 't niet zo raauw maar altyd verbetert door Citroen of Quee-zap, en daar van daan word 't genoemt

SCAMMONIUM CYDONIATUM, of men heeft ook in de Apotheeken daarvan het zo genoemde *Diagrydium.*

SCAMNUM HIPPOCRATIS, dus word genoemt een Chirurgicaal Inſtrument dat tot de gebrookene en ontwrichte leeden gebruikt word.

SCANDIX, Zie *Chærefolium aciculatum.*

SCAPHA, de binnenſte omtrek in 't oor.

SCAPHOIDES, *Os naviculare*, Zie onder den tytel *Os.*

SCAPULA, SCOPTULUM, SCOPULUM, OMOPLATA, het ſchouder-blad/ Zie *Os homoplata.*

SCARIFICATIO, de Kopping / Kopzetting / is een Chirurgicale *Operatie*, als 'er door 't vermoogen van een laat-yzer veel kleine gaaten in de huid gemaakt worden, uit dewelke daarna na dat 't goed gevonden word een zekere menigte van bloed door behulp der laat-koppen na buiten getrokken word. De *Inſtrumenta* als ook de wyze hoe het koppen verricht word, zyn genoegzaam bekend. Thans zullen wy maar aanmerken het veelvoudige gebruik van het kop-zetten, aangemerkt het zelfde in plaats van de latinge dienſtig is, en wanneer deze niet gevoeglyk kan in 't werk geſteld worden, zo gebruikt men het koppen. In 't byzonder is het zetten der koppen goet tegens de krauwagie, als ook tegens de dollen honde beet, en tegens de ſteeken van Byen en Hormten. De kop-zetting word na gelaaten (1) als men beſpeurt dat 't bloed al te dik is, om dat 't niet uit die kleine gaatjes vloejen wil, (2) als 't bloed al te waterachtig is, want deze zodanig geſtelde lichamen, kunnen de uiterlyke warmte dewelke altyd daartoe vereiſcht word niet verdraagen.

SCARIFICATORIUM, een vlym / of laat-yzer.

SCARIOLA, Zie *Endivia.*

SCATULA, een doos. In de Ordonnantien word dikwils gevonden *D. ad ſcat.* dat is *detur ad ſcatulum*, het genees-middel moet in een doos gedaan worden.

SCELETUM, een geraamt /, is een te zaamvoeging der beenderen, die op een konſtige en natuurlyke wyze te zaam hangen, verbeeldende de gedaante van een menſch zonder zyn huid en ſpieren. Een geraamte of diergelyke *ſceletum* is voornamentlyk nodig om dat de eens gedroog-

 de

de beenderen zeer lang voor de verdervinge kunnen bewaart worden, zo dat men dezelve op die wyze als ze natuurlyk geſtelt waren kan beſchouwen en de *Luxationes* daaraan vertoonen.

SCELOTYRBE, de ſcheurbuik aan de voeten / deze word gemeenlyk geneezen als de ſcheurbuik; ook word van zommige hierdoor verſtaan de bederving aan 't tandvleeſch, Zie daarvan *Stomacace.*

SCHACHARILLA, Zie *Cortex Winteranus.*

SCHAPPAN, Zie *Lignum Sapan.*

SCHERBET, Serbet of ſorbet / is een drank die by de Turken zeer gemeen is, wordende gemaakt uit zuure zappen, by voorb. van *berberis* of *Sauſeboom beziën*, *Aal-beziën*, *Citroenen* of diergelyke en zuiker zo veel als 't genoeg is.

SCHOENANTHUM, Kemels-hooi / beſtaat uit geele en harde ſteelen en bladeren die de gedaante van ſtroo hebben, hebbende een ſcherpen en eenigzints bitteren, doch aangenaamen ſpeceryachtigen ſmaak, en een zeer aangenaamen reuk; het komt voor een gedeelte uit Ægypten, en voor een gedeelte uit Arabiën en Alexandria over Marſeille in kleine dooſen; het gewas is een zoort van Bies-gras, en word hierom ook genoemt *Juncus Odoratus* het draagt kleine wolachtige bloemen, deze worden zeldzaam mede overgezonden, om dat men zegt dat de Kameelen dezelve met de bovenſte topkens afeeten. Men vind twederley zoort van Kemels-hooi, als 't *fyne* en 't *gemeene*, de eerſte zoort is rood-achtig hebbende veel bloemen, welke ook dikwils byzonderlyk overgezonden worden; de gemeene zoort beſtaat in enkelde ſteelen en bladen, doch beide moeten ze zo veel als 't mogelyk is verſch en heel zyn, 't welk voor een gedeelte te kennen is uit de roodachtige verw, en voor een gedeelte uit de ſpeceryachtige en aangenaame ſmaak. Het Kemels-hooi verſterkt 't hoofd en de maag, 't dryft de pis en de maand-ſtonden, het maakt een aangenaamen adem; het word thans meeſt tot de *Theriac* gebruikt.

SCINCI MARINI, Zie *Stinci.*

SCIRRHONES, dus worden genoemt kleine luizen, en veel andere kleine wormen die in de huid ſteeken en kwalyk te zien zyn.

SCIRRHUS, een verharde ſwelling / is een niet pynlyke en zeer harde ſwelling, behoudende zomtyds haar natuurlyke koleur, en zomtyds verandert dezelve in een blaauwachtige; men word deze ſwellinge gewaar aan de inwendige en uitwendige klierachtige, zenuwachtige en vliesachtige deelen, als aan de lever, milt, baar-moeder, ballen, borſten enz. Doch hier zullen wy maar van die geene handelen, dewelke haar aan de uitwendige leeden komen te zetten; deze worden verdeelt in rechte LEGITIMI, of niet rechte ILLEGITIMI. De *Legitimi* zyn die geene dewelke thans beſchreeven zyn; maar *illegitimi* worden die geene genoemt waarby noch eenige pyn is, zo als men by de zeer verkoude leeden beſpeurt, als ook in *de kankerachtige ſcirrhus.* De oorzaak daar van is na de leer der Oude een Melancholiſch-bloed, waar door de nieuwe met *PLATERUS* verſtaan een ietwes dikker voedend zap; of een al te taaje en lymachtige wei des bloeds, dewelke door de tyd aanneemt een vaſte en byna ſteenachtige dikte: hierom zet zich zeldzaam een *ſcirrhus* aan eenig deel, ten zy 'er eerſt vooraf gegaan is een langduurige verſtikking der Wei of een ontſteking in 't zelfde. Zo de *ſcirrbus* niet by tyds geneezen word, zo beſpot hy ten laatſten alle genees-middelen, en word hy daar en tegen wat al te hard gehandelt, zo verandert hy in een kanker. Hierom moeten 'er ten ſpoedigſten vermurwende, verdeelende, en uitleidende middelen zo wel in als uitwendig gebruikt worden. De inwendige en hiertoe dienſtige middelen zyn *lapid. Cancrorum*, *crocus Martis aperitiv. Arcan. duplicat. Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *martial. tinct. Martis aperitiv. Tartari, Antimon. Tartariſat. liq. terræ foliat. Tartari, ſp. ſal. Ammoniaci cum gumm. Ammoniac.* &c.

℞. *Eſſent. Lignor.* ℥ij.
Spirit. cochlear. ʒj.
Tinct. antimon. tartariſat. ʒß.
M. D. S.
Openende droppels.

De uitwendige middelen zyn 't merg van Harten en kalveren, verſche ongezoutene boter, Hoender, Ganzen, en Geiten-vet, *flor. Chamomill. Cent. min. Lilior. albor. Melilot. Verbaſc. ſem. Fœn. græc. Lini*, *rad. Bryon. Cucumer. aſinin. Cepæ* &c. hieronder behoort ook het *Cataplaſma Thoneri*, 't welk by uitnemendheid goed gevonden is, daartoe.

R.

℞. *Farin. Hordei*
Furfur. Hordei ā ℥ij.
Stercor. Caprill. ℥iij.
Flor. Chamomill.
Melilot. ā Mß.

Met loog of zeep *F. Cataplaſma* waarby noch kan gedaan worden een weinig *Oleum Anethi.*

Doch boven alle zyn 't de *Gummi* waar door de *Scirrhi* zeer *gereſolveert* worden, als *Gummi Ammoniac. Bdellium*, *Galban. Opoponax*, en de daaruit beſtaande plaaſters als 't *Empl.* de *Gummi Ammoniaco*, *de Galbano*, *de Bdellio* &c. als ook 't *Empl. de Melilot. de Ranis Vigonis cum Mercurio*, *Divinum*, *de Cicuta*, of ook

℞. *Succ. Cicut. expreſſ.*
Mandrag. ā ℥iv.

Kook deze onder geduurige roering tot de dikte van een *Extractum* doe dan daartoe

Galban. cum acet Solut.
Gumm. Ammoniac. c. acet Solut.
ā ℥iij.
Empl. de Melilot.
diachyl. ſimpl.
Terebinth. ā ℥j.
Croci orient. ℥iij.
Sal. Ammoniac. ℥j.
Ol. tart. fœtid. ℥ß.
Ceræ q. ſ. fiat. Empl. S.
Verzachtende plaaſter.

Sᴄɪsᴛᴜs, Zie *Hæmatites.*

Sᴄʟᴀʀᴇᴀ Mᴀᴊᴏʀ, Zie *Horminum.*

Sᴄʟᴇʀɪᴀsɪs, Sᴄʟᴇʀᴏᴍᴀ, de verharding aan 't een of ander deel en voornamentlyk aan de Vrouwelykheid.

Sᴄʟᴇʀᴏᴛɪᴄᴀ, heeft tweederlei betekening, ten (1) worden dus genoemt de verhardende-middelen, d'welke de deelen onder malkander vaſt zamenvoegen: Zulks word men gewaar in de verwarmende, verkoelende en te zaamtrekkende middelen; (2) word hier door verſtaan de eerſte huid van 't oog onder de algemeene vliezen, deze omkleed 't geheele oog, is harder en dikker als 't uitwendige herzen-vlies, waarvan 't afkomſtig is: het voorſte deel van dit vlies 't welk van buiten zonder ſnydinge gezien word, is doorſchynende, gelyk als een helder hoorn, hierom word ook dit deel genoemt 't *hoorn-gedaantige of de hoorn-huid*, *Cornea*: het overige gedeelte van deze huid is duiſter en heeft byna zulke verw als 't harde herzen-vlies.

Sᴄᴏʟɪᴍᴜs, Zie *Carduus Sativus.*

Sᴄᴏʟᴏᴘᴇɴᴅʀɪᴀ Vᴜʟɢᴀʀɪs, Lɪɴɢᴜᴀ Cᴇʀᴠɪɴᴀ, Herte-tong / groeit op duiſtere plaatzen in de Boſſchen, als ook in de Hooven, bloeit byna den geheelen Zomer; de bladen zyn dienſtig tegens de ongemakken der milt en lever, ze zyn ook goed tegens de buik en bloed-vloejingen, en uitwendig tot de wonden, ſweeren, en tand-pyn. *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt.* en *Acetum.*

Sᴄᴏʟᴏᴘᴇɴᴅʀɪᴜᴍ Vᴇʀᴜᴍ, Asᴘʟᴇɴɪᴜᴍ, Milt-kruid / groeit op donkere ſchaduwachtige en zandachtige plaatzen; de bladen dryven de pis en de maandſtonden, ze verminderen 't zaad, en zyn dienſtig voor de Milt, zy wederſtaan 't vergift, en zyn goet tegens de hardigheid der milt, zy genezen ook de derdendaagſche-koorts en den Zaad-loop.

Sᴄᴏᴘᴛᴜʟᴀ, Zie *Scapula.*

Sᴄᴏʀʙᴜᴛᴜs, de ſcheurbuik / de ſchimmel-ziekte / is een ziekte die byna by alle ziekten vergezelt is, en uit de volgende toevallen kan gekend worden. In 't begin dezer ziekte zyn de Lyderen traag, wordende daarbenevens gequelt van een kleine jeukte in de huid. By het toeneemen en als deze ziekte tot zyn volkoomen ſtant is, gaat daarmeede gepaart een ſterke hoofdpyn, hette, bloeding der neuze, of der lyf-moeder; op de rug, in de darmen, aan de ſcheenen en meer andere uit en inwendige leeden gevoelen de Lyderen een ſcheurende-pyn, waarop dikwils volgen verlamming, trekkingen en uitteering. Ook is daar by vergezelt een groote benauwtheid van 't hert, welke by de Mannen achtervolgd word door zenuw-trekkingen, en by de Vrouwen door moeder-plaag. Het tandvleeſch begint te bloeden, als 't qualyk geraakt word, het word opgegeten, en 't begint met een grooten ſtank der mond te rotten, en dit ongemak word voornamentlyk genoemt.

Sᴄᴏʀʙᴜᴛɪs Oʀɪs of Sᴛᴏᴍᴀᴄᴀᴄᴇ, de ſcheurbuik der mond; zo komen 'er ook aan 't lichaam op de een en ander plaats vlakken, en voornamentlyk aan de armen en beenderen, die zomtyds geel, en wederom blaauw zyn, of men vind in plaats van deze verſcheide ſpekachtige verſweringen. Dewyl 'er zo veelderlei toevallen des ſcheurbuiks zyn, welkers meeſte ook by veele andere ziekten gepaart gaan, zo moet men maar op deze als op de allerzekerſte acht

acht geven, te weten op *de ſcheurende pyn, bloeding aan het tand-vleeſch, Zout-Speekzel, vlakken*, en eindelyk op *de goud-geele pis met rood of wit grond-bezinkzel*. De oorzaak dezer ziekte is een ſcherpte des bloeds, en wel zomtyds een zoutachtige, doch allermeeſt een zuur-zoutachtige, dewelke door ontbinding, prikkeling, en knaging de aangehaalde toevallen veroorzaakt. Deze ſcherpte nu ontſtaat voor eerſt uit een quade lucht, hierom ziet men dat die geene dewelke aan de Zeën woonen het meeſte daarmeede gequelt zyn. Ten tweeden zyn ook de oorzaaken des ſcheurbuiks, veel gezoutene ſpyzen, en eindelyk word hy ook aan de kinderen medegedeelt *door 't zuigen*, of *gekauwde ſpyze*, en *met 't ſcheurbuikig Speekzel* onder de pap die aan haar gegeven word. Het voorname doelwit nu der geheele genezing moet deze zyn, dat de ſcherpte verbetert worde: deze ſcheurbuikachtige ſcherpte nu (te weten als de zuure ſcherpte zondigt) word verbetert en genezen, door *Martialia, Terrea, Mercurialia, Urinoſa* en andere ſcherpe middelen, en ten dien einde behooren hier toe de *C. C. uſt. Conch. ppt. lap. Cancror. Bol. alb. limatur. Martis, Croc. Martis, Sp. Sal. Ammoniaci Urinoſ. Lumbricor. Terreſtr. Sp. Tartari vol. Tinct. Tartari, Abies, Pinus, Becabung. Liquor Betulæ, Chelidon. min. Cochlear. Naſturt. Ruta murar. Sem. Sinapi, Trifolium aquat. Eruc. rad. Raphan. ruſtic. Sedum, Perſicaria acris, Piperitis Flammula, Bellis minor. pratens.* &c. niet minder zyn ook de *Eſſent. fumar. Lignor. Sp. Cochlear. Eſſent. Martis, Strobil. Pini, Solutio Martis cum Succo Pomor. Elixir Proprietatis, Antiſcorbut.* &c. uit welke alle en meer diergelyke, naar yders goedvinden veelderlei tegen ſcheurbuikige *Mixtuuren, Eſſentien, Tinctuuren*, Kruide-bieren Wynen enz. kunnen gemaakt worden, by voorb.

℞. *Elix. proprietat. S. acid.* ℥iij.
Eſſent. Lignor.
Fumar. ā ʒjß.
Sp. Cochlear.
Lumbricor. terreſtr. ā ʒj.
M. D. S.

Openend Scheurbuiks-*Elixir*.

℞. *Aq. Fumar.*
Flor. Acac. ā ℥ij.
Eſſent. mart. cum Succ. Pom.
Fumar. ā ʒij.
Spiri C bl ear. ℈iv.
Syr. de rad. 5. aperient. ℥vj.
M. S.

Scheurbuiks-*Mixtuur*.

DOLÆUS in zyn *Encyclopæd. Mædic. Lib. III. Cap. XII. p. m.* 313. *a.* pryſt dit zyn water tegens den ſcheurbuik by uitnemendheit, daartoe

℞. *Succi Borrogin.*
Carduibened.
Lumbric. c. vin. expr.
Rutæ murar.
Taraxac. ā ℥iij.
Beccabung. ℔j.
Pomor. aurant.
Citri ā ℔ß.
raſur. C. C. ex apicib. ʒj.
Flor. Calendul.
Cent. min.
Chamæpyt.
Geniſt.
Hyperic. ā *mj.*

Als dit alles klein geſneden is, laat 't 12. uuren onder malkanderen *digereeren*, *deſtilleert* 't alsdan by een zacht vuurtjen in een glaazen vat. Of ook een pap tot een tegen ſcheurbuikachtigen Kruide-wyn of bier by voorb.

℞. *HB. Flamm. Jovis*
Fumar.
Naſturt.
Cochlear. rec.
Chelidon. min. ā mj.
raſur. lign. Saſſafr. ℥iij.
Rad. armorac. rec.
Enul. ā ℥jß.
Limat. martis ℥j.
Cortic. aurant.
Citri ā ℥iij.
Inciſ. & Contuſ. includantur. Nodulo.
D. S.

Pap tegens de ſcheurbuik, om in wyn of bier te doen.

Is men geneegen om een poejer te gebruiken, zo word dit van *D. MICHAELIS* zeer gepreezen:

℞. *Aloës*
Myrrh.
Succin. præp. ā ʒjß.
Croci ʒj.
Sem. Cochlear.
Naſturt.
Sinapi ā ℈ij. of ook ʒj. tot ℈iv.
F. Pulvis. pro doſi ʒj.

Ook zyn de wateren zeer goet, want zy *dilueeren* de tegen natuurlyke zouten en lei-

leiden dezelve door de pis na buiten 't lichaam, en hierom zyn voor de ſcheurbuikachtige lichaamen zeer goet, 't dunne tafel-bier of in plaats van dit Berken, of Born-water, of 't water uit de warme Baaden. Ondertuſſchen worden ook met voordeel gebruikt de *Oleoſa* en *Sulphurea*; als *Lac. Vaccin. Capreæ, coni Abiei, Gelatina C. C. Ebor. Glycyrrhiza* &c. Een uitneemend middel is ook het uitgedrukte zap van de *Summitates Tritici* of uitſpruitzeltjes van de Terw. Eindelyk moet men acht geven op de toevallen van de ſcheurbuik, onder deze is de voornaamſte de bederving in de mond, of de *Scorbutus oris*, hier tegen worden by uitnemendheit goedgevonden de Gorgel-wateren uit *herb. Salv. Naſturt. Cochlear. flor. Aquileg. Malv. arbor. Roſar. Summitat. Rubi idæi*, *rad. Ariſtoloch. Biſtort. Ireoſ. Flor. Polypod. Cortic. granator. mell. Roſar. Alum. uſt. lac Florent. Unguent. Ægyptiac.* &c. of een Tand-*tinctuur* uit *tinct. Laccæ eſſent. Hyperic. Sp. Cochlear. Salis dulcis tinct. flor. Aquileg.* &c. by voorb.

℞. *HB. Aquileg. cum flor.*
Naſturt.
Sabin. ā *mj.*
Salv.
Cochlear. ā *mß.*
Flor. malv. hortenſ. p. iij.
Radic. Biſtort.
Cortic. granator. ā ℥vj.
Coque in aq. Ferrarior. q. ſ.
Colatur. ℔jß. *adde*
Mellis Roſat. ℨjß. of
Unguent. Ægyptiac. ℥j.
Alum. Crudi ℈iv.
F. Gargariſma.

Of ℞. *Aq. Prunellæ*
Salviæ
Plantag. ā ℥j.
Tinct. flor. Aquileg. ℥vj.
Spirit. Cochlear. ℥iij.
Salis dulcis q. ſ.
Syrup. de Roſis Siccis ℥j.
M. D. S.
Tand-*Mixtuur.*

Of ℞. *Tinctur. Lacc. mynſ.* ℈iv.
Flor. Aquileg.
Roſar. ā ℥j.
Spirit. ſ. Cochlear. ℈ij.
Tand-*tinctuur.*

De vliegende hette, de giſtinge des bloeds als ook de hoofd-pyn, en de daaruit ontſtaande bloedingen, worden weggenoomen door een laatinge en verkoelend middel, als *Nitr. pur. Arcan. duplicat.* of *Spirit. acid. Vitrioli*, *Sulphur.* of *Succus acetoſ.* en *Citri* met 't *Serum lactis*, en aldus worden ook de pynen, en *Convulſive* toevallen door *opiata* genezen.

Scordium, Trissago Palustris Mithridatum verum, groeit op vochtige plaatzen, bloeit in de maand May en Juny; *Scordium* dryft 't zweet, de maand-ſtonden en de pis, wederſtaat 't vergift en de bedervinge, is dienſtig tegens de wormen, Peſt, Peſtilentiale ziekten, vergifte koortzen, Pokken, Mazelen, beeten van vergifte Dieren, verſweringe der Longen, en hoeſt; uitwendig ſtilt 't de pyn, en is ook dienſtig in de wonden, koude verſweeringen, vergiftebulten, koud-vuur en voet-euvel. *Præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Succus inſpiſſatus*, *Syrupus de Scordio*, *Conſerva*, *Electuarium* en *Sal.*

Scoria, Slakken / zyn de onzuiverheeden der Metaalen, welke daarvan in 't zuiveren afgeſcheiden worden.

Scorpio, een Scorpioen / is een klein vergift Diertjen, hiervan word van zommige van *gr.* j. tot iv. of v. om 't wateren te bevorderen in de gedaante van een poejer verordineert; doch beter is het hiervan gemaakte *Oleum Scorpion. Simpl.* en *Compoſitum.*

Scorpioides, Scorpioen-kruid / word in de hooven aangequeekt het beſtaat uit een enkeld blad dat ſmal en langachtig is, het heeft geele bloemen, en draagt daar na ſwarte en grauwe, gekromde hairachtige of ſteekelachtige riſpen, in welke het Zaad opgeſlooten is.

Scorpioides Album, Zie *Heliotropium majus.*

Scorzonera, Serpentaria, Viperaria, Adder-kruid / groeit overvloedig in Spanjen, en meer andere Landen: De wortel opend de verſtoppingen, is dienſtig tegens de lever, 't hert, borſt en hoofd, ze helpt 't ſweten wederſtaat 't vergift en het rotten, ze is goet tegens de Peſt, heete koorts, Pokken en Mazelen, duizelingen, vallende-ziekte, Melancholie enz. als het zap daarvan in de oogen gedroppelt word verſterkt het 't

ſwak-

ſwakke gezicht: *Præparata* daarvan zyn *Aqua*, *Extractum* en *Radix Condita.*

SCOTOMA, SCOTOMIA, een verdonkert of verduiſtert gezicht / als iemand in plaats van bezwyking, drajingen of donkerheit of flikkeringen of andere duiſtere verwen met vreze voor de nederſtortinge voor de oogen koomen: dit gebrek is een zoort van bezwyking, de oorzaak en geneezing kunnen onder de Tytel *Vertigo* gezien worden.

SCREATIO, heeft twederlei betekening (1) word daar door verſtaan de Rocheling zelfs, (2) de Stof die door 't Rochelen uitgeworpen word.

SCROBICULUS CORDIS, het Herteputjen / is die plaats, alwaar onder de borſt de buik of 't beneden lichaam loopt.

SCROPHA, SCROPHULA, Zie *Bronchocele.*

SCROPHULARIA, FICARIA, OCIMASTRUM, BUBONIUM, Speen-kruid / groeit aan de Tuinen, Velden en Oevers der Beeken, 't bloeit in de maanden Juny en July, de wortel is dienſtig tegens de verharde ſwellingen of tegens de harde klieren, voor de krop-gezwellen, koude-klieren aan den hals, voor de Vyg-wratten blinde-gulde-ader, quaadaardige en om zich vretenden kanker, quaadaardige krauwagie en verſweringen; als ze uitwendig onder de pappen gebruikt word, verzacht ze de quaade harde-bulten, gezwellen en de krop gezwellen.

SCROTUM, het Bal-zakjen / in dezen zak zyn tot meerdere beſcherming de met de ballen nederhangende Zaad-vaaten verborgen; dit zakjen word door den middelſten ſtreep of de naad verdeelt in een rechter en in een linker deel, het is met een vleeſchachtige huid bekleed, op dat 't zich te zaam trekken, en de ballen voor ongemak bevryden kan.

SCROTUM CORDIS, 't Herte-zakjen / Zie *Pericardium.*

SCRUPULUS, een Scrupel / is een Medicinaal gewicht, te weten 't derde deel van een *drachma* of *twintig grein*, wordende in de Ordonnantien aldus ℈j. getekend.

SCUTIFORME OS, Zie *Os molæ.*

SCUTIFORMIS CARTILAGO, Zie *Cartilago.*

SCUTUM, een ſchild; in de Ontleedkunde word de Knie-ſchyf aldus genoemt. In de Apotheek en Heel-kunde worden die plaaſteren *Scuta* genoemt, die op een zeker deel of lid gelegd worden: als een maag-plaaſter word genoemt *Scutum Stomachale*, een milt-plaaſter *Scutum Spleneticum* &c.

SCYBALA, drek die rond als Kogelen van gedaante is, gelyk die ontlaſt word door de Schaapen, geiten enz.

SCYLLA, of beter SCILLA of SQUILLA, Zee-Ajuin / is een vreemde en groote zoort van Ajuin-bol, van een ſcherpen en bitteren edoch ſlym-achtigen ſmaak; maar zonder reuk, deze bol word uit Spanjen gebracht, alwaar hy aan de Zee kant en de daaromtrent leggende plaatzen groeit. Men vind daarvan twee of driederlei zoort, te weten de witte en de roode die eenderlei in groote zyn, en daarbenevens noch een grooter zoort, die *Pancratium* genoemt word. De beſte dezer Bollen zyn die geene dewelke noch verſch, ſwaar, hard en wel gegroeit zyn, men moet hier op acht geven, dat ze aan de zyden niet geſtooten noch verrot zyn. De Zee-Ajuin heeft een zeer verdeelende en losmaakende kracht, ze brengt den tajen harde-ſlym van de borſt, waardoor veeltyds de rauw-borſtigheit en de korte adem veroorzaakt word. De *præparata* daarvan zyn *Oxymell. Scilliticum*, *Acetum*, *Loch de Scilla.*

SEBESTEN, Borſt-pruimen / zyn kleine ſwarte vruchten, van gedaante als Pruimen hebbende boven meeſtentyds een wit hoedeken als de Akers; maar van binnen een klein Steentjen. Ze worden uit Syrien en Ægypten over Alexandrien naar Venetien en Maſſilien, en van daar tot ons gebracht. De Boom die deze vruchten draagt is twederlei in zoort, de eene word *Prunus Sebeſtena domeſtica foliis Subrotundis* of *de tamme en rond-blaaderachtige Sebeſten*; maar de ander *Prunus Sebeſtena Sylveſtris Malabarica*, die langachtige blaaderen heeft genoemt. De beſte Borſt-pruimen moeten zyn verſch en vleeſchachtig, van buiten ſwart-bruinachtig. Het vleeſch daarvan moet zyn zoet en ſlymachtig, bruin-rood en week. Zy doorweeken den tajen ſlym, en verzachten de ſcherpe zoutachtige en knagende vochtigheeden, waaruit ontſtaan de zinkingen, en veelderlei borſt-ziekten, ze zyn dienſtig tegens den hoeſt, ſchorheit, naauwborſtigheid, longen-zucht, zyde-ſteekingen, gal-koorts, Nieren en lenden-pyn.

Sebum, Zie *Sevum.*

Secale, Siligo, Farrago, de Rogge/ word verdeelt in Zoomer en Winter-koorn, hy word in het Na-en Voorjaar op 't Veld gezaaid, hy bloeit in de maand Juny en word in de maanden July en Auguſtus ryp. De bloezem daarvan is dienſtig tegens de derdendaagſche koorts en wormen, de Zemelen van Roggen-meel verzachten, verdeelen en zuiveren. De gedroogde korſt van Roggen-brood word onder de tand-poejers gebruikt; De *Spiritus* van dit Brood ontdoet de Corallen. Het *Emplaſtrum de cruſta Panis* verſterkt de maag en ſtilt 't braaken.

Secessus, betekend zo veel als *Abſceſſus*, daarvan op zyn behoorlyke plaats kan gezien worden; of 't betekend zo veel als op 't Secreet gaan.

Secretio, een afzondering der zappen, der pis, enz.

Secretum, Zie *Arcanum.*

Sectio Cæsarea, Zie *Partus Cæſareus.*

Secundinæ, de Na-geboorte/ hieronder word verſtaan het klierachtige wezen van de moeder-koek met 't ader en lamvlies en de navel-ſtreng; dit alles te zaam word genoemt de naa-geboorte, om dat 't na de baaringe gelyk als in een tweede baaring te voorſchyn gebracht word. Ze word van een eerſt baarende gedroogd en tot 't Medicinaale gebruik in de Apotheeken bewaard: Men ſchryft aan dezelve toe een groote kracht tegens de vallende ziekte, als ze in hoender zap tot poejer gemaakt van ʒß. tot ℈ij. gebruikt word; hier van word ook een *Spiritus* gemaakt. Het gebeurt zomtyds dat de na-geboorte, of ook de zogenoemde knoop met veele toevallen in de baar-moeder te rug blyft, en en dan word dit toeval of deze ziekte genoemt

Secundinarum Retentio, de te rug-blyving der na-geboorte. De geweldige toevallen dewelke haar daarby vergezellen, zyn onverdraaglyke pyn en ſcheuringe, inwendige verrottinge, hevige bloeding, quade koorts, Raſerny, waarop eindelyk de dood volgt. De na-geboorte hangd gemeenlyk op twederlei wyze vaſt, ze blyft of vaſt met de baar-moeder vereenigd, of ze is alrede van haare zyden los. Maar de oorzaak dezer te rug-blyving is veelderlei, zomtyds door een vroegtydige ſcheuring der navel-ſtreng, zomwylen door hevige gemoeds-bewegingen, en zomtyds door ſtinkende en qualyk riekende dingen, ſchielyke verkouding, koud drinken en meer diergelyke. By zodanig geval is 't nodig dat de Vroedvrouw haare handen beſtryke met *Oleum Amygdalar.* of eenige andere vettigheid, en alsdan zo in de baar-moeder taſte en de noch vaſt hangende na geboorte met de vingeren los maake en daaruit haale. Doch zomtyds is de mond der baar-moeder zo geſteld dat ze haar aanſtonds na de baaringe toeſluit en te zaam trekt, en hierom moet daarop ook acht gegeven worden, dat de baar-moeder weder geopend worde: daartoe is dienſtig een *Unguent.* uit *Oleum Lilior. albor. Hyperic. Amygdalar dulc. axung. Cervi, Anſerin. Gallin. Medulla cruris, Unguent. dialth. Populeon.* &c. als ook een ſtoving uit *Melilot. Chamomill. Verbaſc. rad. Alth. , Malv. flor. Sambuc. Sem. Lini, Fœn. Græc.* of een Roking uit *Caſſia, flor. Junc. odor. Artemiſ. Nard. Sabin. Diptamn. Puleg.* &c. STOEKERUS in zyne *Praxis* heeft dit volgende:

℞. *Myrrh. elect.* ʒß.
Caſtor.
Cinnamom.
Galban. ā ʒß.
Opoponac. ʒj.
Hellebor. nigr. ʒjß.

Om met Koejen-gal tot koeken te maaken, die op de koolen geworpen worden, op dat de rook daarvan door een trechter na de baar-moeder geleid worde. Maar veel krachtiger zyn de inwendige Genees-middelen, en onder deze voornamentlyk de ſterke Nies-middelen uit *Hellebor. alb. Caſtor. Piper. Vitriol. alb.* als ook uit *pulv. Majoran. Lilior. Convallior.* &c. gevolglyk worden ook de zogenoemde dryvende Genees-middelen hiertoe aangepreezen, als *Borax officinal. Crocus, Sabin. Myrrh. Artemiſ. Colocynth. ol. Lini rancid. Succini, Terebinth.* &c. van zommige word dit middel als iets byzonders in zodanig toeval te zyn geacht:

℞. *Ciner. Urachi infantis* ʒij.
Cinnamom.
Galang.
Piper. long. ā ʒj.
Sem. Lavendul. ℈iv.
F. Pulv.

Om met *aq. Sabin.* of *Artemiſ.* in te neemen: Dit poejer word krachtiger gehouden

den als men noch daarby doet *Confect. Alkerm. Myrrh.* en *Caſtoreum*: Maar LO-BEL doet noch daarby een zekere *doſis Boracis.* 't *Specificum* van HELMONT is in dit geval *pulvis Hepatis Anguillæ.* Andere gebruiken *aq. Cinnamom.* of deſ-ſelfs poejer met een weinig *Crocus*, als ook *pulv. trochiſc.* de *Myrrha*, *Diptamn. Cretic. Ariſtoloch. rot. Succin. alb. præp.* met *aq. Meliſſæ.* JOEL pryſt dit poejer:

℞. *Caſtor.*
Myrrhæ
Storac. liquid. ā ℈j.
Ariſtoloch. rot.
Cinnamom. ā ℈ß.
Agaric. trochiſc. ʒß.
Diagryd. gr. v.
Croci.
Sabin.
Siler. montan. ā *gr.* iv.
Aſæ fœtid.
Opii Thebaic. ā *gr.* vj.
F. Pulv. Subtiliſſ.

Ik heb verſcheide maalen by uitnemend-heit goedgevonden te zyn een poejer uit *Sem. Lavendul. Succin. præp. Sabin.* en *ex-tract. Croci.* Zeer veel word hier toe byge-bracht door ſcherpe *clyſteeren* uit *Calaminth. Rur. Origan. Abſinth. Aneth. Roſmarin.* &c.

SEDATIVA, Zie *Anodyna.*

SEDIMENTUM, Zie *Hypoſtaſis.*

SEDUM MAJUS, SEMPERVIVUM MAJUS, groote Donderbaard/groeit op ou-de muuren en de daaken der huizen; de bladeren dienen uitwendig tegens de wrat-ten, verſweeringen der keel, ontſteeking der oogen, der Lever, Razerny in heete koortzen, pyn der leeden, overvloedige melk in de borſten, als ook tegens de dronkenſchap.

SEDUM MINUS, SEMPERVIVUM MINUS, klein Donder baard/ groeit op de muuren, in de hooven, Boſchadien enz. deze verkoelt, verdroogd, en word op zommige plaatzen onder de *Salade* ge-bruikt.

SEGREGATORIUM, een doorzyg-doek/ of een glaazen-trechter om de Oly van de wateren en Geeſten te ſcheiden.

SELENITES, Zie *Glacies Mariæ.*

SELLA EQUINA,
SPHOENOIDES,
TURCICA, het Zadel-been/ de Paarde-zadel / is het binnenſte van het wigge-been, het beſtaat uit vier uitſteekze-len des wigge-beens, hierin is gelegen *de ſlym-klier*, *glandula pituitaria* en *het wonder-net Plexus Choroides.*

SEMEIOLOGIA, SEMEJOTICA, welke beter is als *Semiologia Semiotica*, beteke-nen dat deel der Genees-kunde, 't welk leert hoe men de ziekten by haare ze-kere tekenen kennen en van malkanderen onderſcheiden moet.

SEMEN, het Zaad / is gemeenlyk dat geene waaruit als uit een levendig beginzel een ander zich gelykend Lichaam word voortgeteelt: onder dezen naam worden al-le Zaaden der Planten, Kruiden en Aard-gewaſſen begreepen. Vervolgens word ook onder dit woord Zaad verſtaan de Geeſt-ryke vochtigheit welke uit het koſtbaare taaje lymachtige en Geeſt-ryke deel des bloeds beſtaat, en zo wel by Menſchen als by Dieren in de bylegging uitgelaaten word. Dit Zaad word van BORELLUS genoemt *Flos Sanguinis*, *de Bloem des bloeds*, van anderen ook *Sperma* en *Genitura.* En dewyl deze ook aan veele ongemakken on-derhevig is, zo kan men voornamentlyk de volgende aanmerken, als

SEMINIS ACRIMONIA, de ſcherpheit des Zaads / deze is by een druiper, en word met *Abſorbentia* en *Balſamica* verbe-tert, als *C. C. uſt. teſt. Ovor. Corall. oſſ. Sepiæ*, *Bol. Armen. magiſter. Marcaſit. Te-rebinth. Myrrh. gumm. Juniper. Balſam. Peruvian. Copaiv. ol. Hyperic. Momordic.* en *Olivarum.*

SEMINIS AQUOSITAS, de waterach-tigheid des Zaads / word zomtyds met *Purgantia hydragoga*, als *Mercur. dulc. Re-ſin. Jalap. gumm. Gutt.* en zomtyds met ſweet-dryvende, als *Antimon. diaphoret. Simpl.* en *Martial. Spirit. Bezoardic. Buff. C. C. tinct. Bezoardic. mixt. Simpl.* geëva-cueert; en zomtyds met *Mucilaginoſa* en *Glutinoſa* als *Gumm. Arabic. Tragacanth. Succin. Maſtich. Colophon.* &c. verdikt.

SEMINIS DEFECTUS, een gebrek des Zaads / ontſtaat voor een gedeelte uit de *Organa Spermatica*, en voor een gedeelte uit de Stof van 't Zaad zelfs: De *Organa* of werktuigen zyn hieraan ſchuldig als ze tegens de Natuur qualyk geſteld zyn, dat is als ze geſlooten, te zaam gegroeit, of maar al te naauw zyn. De Stof des Zaads is hieraan ſchuldig, als dezelve of in 't ge-heel ontbreekt, of al te dik is, dat ze door de *Tubuli Serpentiformes* der ballen niet kan doorgevoert worden. De genezing

der van Natuur qualyk geſtelde vaaten is voor een Genees-meeſter onmogelyk, hierom is 't zeer wel gedaan dezelve niet te onderneemen. Maar beſpeurt men dat dit ongemak ontſtaat uit de gebrekkelyk-heit der vochten, zo zyn 'er noch de zo genoemde Zaad vermeerende Genees-middelen, als zoete Amandelen, Hazel-nooten, Kaſtannien, Dadelen, Boonen, Vygen, Pineën, Piſtacien, Rys enz. en uit 't Ryk der Dieren *Teſtes gall. Raſura Priapi Cervi* en *Tauri*, verſche Eyeren, Melk, Oeſters enz. hieronder behooren ook *Eſſent. Ambr. aq. Magnanimitatis*, *eſſent. Satyrion. Chocolad. Confect. pacific. electuar. Diaſatyrion. Vin. Hiſpan.* en *Malvat.* &c. dit word voor een byzonder geheim gehouden:

℞. *Olei Piſtac. rec. expreſſ. Cochl.* j.
Vitelli ovi No. j.
Ambræ ℈j.
Sacchar. Cand. ℨiij.
Miſce.

Of ook ℞. *Amygdal. dulc. ambroſ. exc.* ℥j.
Pinear.
Piſtac. ā ℥ß.
Nuc. Ind. Cond. ℨvj.
Sp. diatr. Piper. ℨij.
Teſticul. gall. exſiccat.
Raſur. Priap. Cervi ā ℥ß.
cum
Sacchar. q. ſ. in aq. Cinnamom. ſolut.
F. Morſuli S.
Morſuli Confortantes.

SEMINIS SEROSITAS, de waterachtigheit des Zaads / Zie *Seminis Aquoſitas.*

SEMINIS VISCIDITAS, de tajigheid des Zaads / word alleen *gedilueert* door 't gebruik van *Thée* en *Coffée*, als ook door de *infuſio Salv. Veronic.* &c.

SEMEN CINÆ of SINÆ, Zie *Santonici Semen.*

— GRAMINIS MANNÆ, Zie *Manna.*

— MAGALEPPÆ, Zie *Magalep.*

SEMENTINA, Zie *Santonici Semen.*

SEMICOCTUS, half verteert / word gezegd van de *Chylus*, als dezelve maar ietwes en niet in 't geheel verteert is.

SEMICUPIUM, Zie *Inſeſſus.*

SEMIMARES, Zie *Eunuchus.*

SEMIMEMBRANOSUS } Zie *Muſculus.*
SEMINERVOSUS }

SEMIOTICA, Zie *Semiologia.*

SEMISPINATUS, dus word genoemt een Spier die de borſt om hoog trekt.

SEMIUNCIA, en SEMUNCIA, een halve onc. / een loot / word aldus ℥ß. getekend en in de Ordonnantien gevonden.

SEMPERVIVUM MAJUS, en MINUS, Zie *Sedum majus* en *minus.*

SEMPERVIVUM MINIMUM, Muur-peper / deze is tweederlei; (1) SEDUM MINUS VERMICULATUM ACRE, ſcherpe Muur-peper / (2) SEDUM MINUS VERMICULATUM INSIPIDUM, Muur-peper zonder ſmaak / groeit op zandachtige en ruuwe plaatzen, op de Muuren en klippen. De bladen leiden door braakingen de gal in de koortzen na buiten: als ze uitwendig gebruikt worden, verdeelen ze, maaken de huid rood, trekken bladeren, en zyn dienſtig tegens de krop-gezwellen, bedervinge in de mond en 't waggelen der tanden.

SENA, SENNA, Zie *Folia Orientalia.*

SENECIO MAJOR, JACOBÆA, HERBA PAPA, Sint Jacobs-kruid / Kruis-kruid / groeit in de Hooven, op 't Veld en aan de weegen. Het Kruid met de Bloemen dryven de pis, het is een goed wond-kruid, dienende tegens de heete-lever, galachtigen buik-loop, geel-zucht, heupe-pyn, opgeſtopte maand-ſtonden, wormen en Peſt; uitwendig tegens de ontſtekinge der borſt, krop-gezwellen, Fiſtelen enz.

SENECTUS, Zie *Ætas.*

SENNA, Zie *Folia Orientalia.*

SENSATIO, de gewaarwordinge der Zinnen.

SENSORIUM, een werktuig der Zinnen / alzo is de Neuz' het *Senſorium* of werktuig van de Reuk, het oog van 't gezicht, de tong van de ſmaak, 't oor van 't gehoor, de Pyramid-gedaantige zenuwachtige tepeltjens of wratjens, die in de huid overal verſpreid zyn van 't gevoel.

SENSORIUM COMMUNE, het algemeene werktuig der Zinnen / word gehouden voor dat deel in de herzenen, alwaar haar de zenuwen der Zinnen eindigen; 't welk het beginzel der *Medulla oblongata* is; zommige houden ook de *Glandula Pinealis* daar voor. Doch *LANGIUS Oper. Medic. Part. I. p. m.* 191. *a.* bewyſt breedvoerig, dat zulk een *Senſorium Com-*

mune geheel overvloedig is, en tegens de *Experientie* aanloopt.

SENSUS, de Zin; de Zinnen worden na de leer der Natuur-kundige verdeelt in uitwendige en in inwendige, de uitwendige zyn *vyf*: als 't *Geboor*, 't *Gezicht*, de *Reuk*, de *Smaak*, en 't *Gevoel*; de inwendige zyn *drie*, als de *algemeene Zin*, de (*Phantaſia*) *Verbeelding* en 't *Gebeugen*.

SEPARATIO, de afzondering/ een afſcheidinge/ is een verrichting als men 't quade en onnutte van 't goede afzondert en wegdoet.

SEPARATORIUM, een ſchei-glas/ anders ook genoemt VITRUM HYPOCLEPTICUM, is een *Chymiſch-Inſtrument*, waar door men de zappen van malkanderen ſcheid; (2) betekend 't ook een *Chirurgicaal-Inſtrument* een ſchei-mes.

SEPHIROS, een verharde *inflammatio* aan den *Uterus*.

SEPIA, de Blak-viſch/ Zie *Os Sepiæ*.

SEPLASIARIUS, een Materialiſt/ iemand die verſcheide dingen die tot Genees-middelen dienſtig zyn verkoopt.

SEPTA, SEPTICA, Zie *Putrefacientia*.

SEPTIFOLIUM, Zie *Tormentilla Sylveſtris*.

SEPTIMESTRIS, Zeven-maandelyk/ zulks word gezegd van al dat geene 't welk zeven maanden oud is, doch voornamentlyk word hier door verſtaan de Menſchelyke vrucht die na verloop van zeven maanden ter wereld komt, en zo een geboorne word thans voor een rechten echten en levendigen aangemerkt.

SEPTUM CORDIS, het middelſchot van het Hert; is het vlies in 't Hert dat de twee Herte-kaameren van malkanderen ſcheid.

SEPTUM LUCIDUM, SPECULUM PELLUCIDUM, het helder-blinkende of door-ſchynende ſchot der Herzenen/ dit onderſcheid de Herzen-kaameren, het word byna overal aan 't weer-achtige Lichaam vaſt gehegt en beſtaat met 't zelfde uit eenderlei wezen, doch wegens zyn tederheit is 't door-ſchynende.

SEPTUM SCROTI, het middel-ſchot in 't binnenſte van de Bal-zak/ dit heeft eenderlei wezen met 't vleeſchtige-vlies des Bal-zaks, het is ook daarvan afkomſtig, doch zo als 't middel-rift van 't Ribbe-vlies.

SEPTUM TRANSVERSUM, Zie *Diaphragma*.

SEQUESTRATIO, Zie *Separatio*.

SERAPINUM, Zie *Sagapenum*.

SERAPIUM, Zie *Syrupus*.

SERICUM, de Raauwe-zyde/ dit zyn langachtig-ronde en teere blaasjens, waar van zommige zo groot zyn als een Duiven-Ey, haar coleur is geel, wit, en groenachtig, waarvan de ingeſponne zyde wormen gevonden worden; zy koomen meeſt uit Spanjen en Italiën, hoewel ze ook in Duitſchland als ook hier (doch meeſt uit Liefhebbery) aangehouden worden. De Zyde word geprezen te zyn een hert-verſterkend middel, en hierom tot de *Confectio Alkermes* en *diamoſch.* gebruikt. Karmoſyn-roode Zyde om den hals gebonden is goed tegens de bruine, en verdeelt de gezwellen die uit een ontſtekinge voort koomen; de van de Zyde *gedeſtilleerde* vlugge *Spiritus* is een zeker beproefd middel tegens de krop-gezwellen.

SERIPHIUM GERMANICUM, Zie *Sophia Chirurgorum*.

SERIS DOMESTICA, Zie *Endivia*.

SEROSUS, waterachtig / water-ryk / zulks word zo wel gezegd van 't waterachtige gedeelte des bloeds, als ook van de waterachtige geſteldheid des Menſchen die veel en overvloedig water by zich heeft.

SERPENS, een Slang/ ook ANGUIS, COLUBER, OPHIS, en SERPULA genaamt. Men vind veelderlei zoorten van Slangen, die in opzigt van figuur, vergiftheid en meer andere omſtandigheeden zeer onderſcheiden zyn.

Die Slang dewelke in de Apotheeken tot een Medicyn word aangehouden, word in 't byzonder genoemt *Anguis Æſculapii*; hiervan is in de Apotheeken *Pulvis*, *Sal volat. Spiritus*, *Eſſentia*, *Exuvia* en *Axungia* of *Pinguedo* te bekoomen.

SERPENTARIA, Zie *Biſtorta* en *Scorzonera*.

SERPENTARIA VIRGINIANA, de Virginiaanſche ſlangen-wortel/ is een dunne vezelachtigen wortel, welkers vezelkens al te zaam aan een ſtam hangen, van buiten zyn ze graauw-bruin, en van binnen geel, hebbende een ſcherpen ſmaak en goeden ſpeçeryachtigen reuk; ze word anders ook genoemt VIPERINA VIRGINIANA, om dat ze tegens alle de beten der

der ſlangen, en voornamentlyk ook tegens een zekere klingende ſlang dewelke men in Virginiën *Boicinninga* noemt, welke een zoort van Adderen is, een zeer beproeft middel is: ze word hierom van zommige genoemt *Contrayerva Virginiana.* Men vind driederley verſcheide zoorten van 't gewas dezer wortel, doch alle zyn ze een zoort van *Ariſtolochia.* Ze heeft een gift en ſweet-dryvende kracht, en word tegens alle koortzen gebruikt; in de koude word ze met de *China Chinæ* en in de heete en vlak-koortzen met *rad. Contrayerva* en *Sal. vol. C. C.* vermengt: Ze is ook een zeker middel tegens de Pokken en Mazelen, ſcheurbuik, beroerte, verlamming, en voornamentlyk tegens de beten der ſlangen en dolle honden; ze word van x. tot xx. *gr.* op een keer in alzem-wyn gebruikt.

SERPENTARIUM; Zie *Culubrinum lignum.*

SERPIGO, Hair-worm / droog Krauſſel / is, een droogheid, en rauwigheid der huid, waar van geene ſchubben afvallen; maar 't word veel eerder een knagende en voortkruipende *ulceratio* der huid, waaruit veel waterachtigheid of weiachtigheid zypeld; Zie ook *Herpes.*

SERPILLUM, quendel/ wilde Thymus/ groeit op 't veld en op de grasachtige heuvelen der bouw-landen, het kruid met zyn bloezem dryft 't ſweet en de maand-ſtonden, 't is dienſtig tegens 't hoofd, maag moeder en Nieren; 't is ook goed tegens hoofd-pyn, duizeling verlamtheid, kramp moejelyke baaring, buik pyn, en voornamentlyk tegens de zinkingen. *Præparata* daarvan zyn *Aq.* en *Spiritus D. MICHAEL* heeft een *Eſſentia catarrhalis* uit *Lign. ſaſfras* met de *Spiritus Serpilli.*

SERPULUS; Zie *Serpens.*

SERRA, heeft twederley betekenis (1) betekend 't een Zaag/ deze is een Chirurgicaal Inſtrument, om de beenderen daar mede af te nemen; (2) betekend 't een zekeren Viſch; die genoemt word Zaag-Viſch/ deze word ook genoemt PRISTIS. Het is een groote Viſch zich meeſten tyds ophoudende in de Weſt-zee, hebbende een takachtigen bek, welke op beide zyde van gedaante is als een zaag. Dezen *Roſtrum Serratum*, of *bek*, vind men van verſcheide groote, de grootſte zyn byna twee ellen lang, en boven alwaar ze aan de kop gezeeten hebben een halve elle breed.

SERRATULA, FLOS TINCTORIUS, Zaagachtig-kruid / groeit in de Boſſchadien en op donker leggende Wei-landen, de bladen en de wortel hebben een heelende kracht, zy doen 't vleeſch groejen, zyn dienſtig tegens de breuken geſtold-bloed enz. doch ze worden zelden gebruikt; dit kruid word van de Verwers gebruikt om ſwart daarmede te verwen.

SERRATUS, SERRATI, Zie *Muſculus.*

SERUM, 't water / of 't waterachtige gedeelte des bloeds in alle vaaten; *BLANCARD* in *Lex. Med.* noemt het *Kaas-melk.*

SERVUS FUGITIVUS, betekend by de Chymiſten de *Mercurius vivus.*

SESAMOIDES OSSA, Zie onder *Oſſa.*

SESAMUM, is een vreemd gewas, verkrygende een ſteel van een elle hoog, van een middelmatige dikte, langachtige puntachtige en roodachtige blaaden, waar benevens ook langachtige en witte bloemen groejen, die van vierhoekige en recht overeind ſtaande peulen opgevolgt worden, waarin op geſlooten is een klein langachtig rond geſtreept zaad, dat genoemt word SEMEN SESAMI, Kanarien-zaad / dit heeft een ſlymachtigen en knop-lookachtigen ſmaak: zynde twederley in zoort, als *lang* en *rond*; het zaad ſtilt de pyn, en dient uitwendig tegens de harde geſwellen en ontſteeking der oogen, doch 't word zelden gebruikt, meeſt word het lange aan de vogelen gegeven: wordende voor 't grootſte gedeelte uit *Alexandria* over Venetien gebracht.

SESELI CRETICUM, Sezelie van Candien / word in verſcheide hooven aangequeekt, het zaad verdeelt, dryft de pis, en de maand-ſtonden, het verzacht de pynen, is goet voor de nier, moeder en long-ziekten, droppel-pis, en opgeſtopte pis; Zie ook *Meum.*

SESELI MASSILIENSE, Marſiliaanſche Seſeli-kruid / word gehouden voor een zoort van Venkel, en alzo *Fœniculum tortuoſum* genoemt; 't groeit overvloedig in Vrankryk, en voornamentlyk in de Provinçie *Languedoc* omtrent Marſeille aan de weegen en onbebouwde plaatzen, zo wel op de Wei-landen als op de bergen, 't bloeit in de zomer en draagt kleine witte bloemen. Het zaad daarvan is tot 't Medicinaal gebruik, en

word tot de *Theriac* genoomen ; het is dienſtig in alle borſt-ziekten, en word daar benevens voor een byzonder gift-dryvend *Specificum* tegens de *Cicuta* gehouden.

SESQUILIBRA, een en een half pond/ wordende aldus getekend ℔iß.

SETACEUM, het hair/ of ſnoer-trekken/ is een Chirurgicale *Operatie*, als met een naald een gat in de nek geſtooken en de wonde door middel van een ſnoer open gehouden word, op dat daar door de quade zappen kunnen af en uitgeleid worden. Hierby moet men acht geven: I. *Op de nodige toeruſting dewelke tot deze Operatie nodig is*; deze beſtaat in drie Inſtrumenten, als in een Tang, Naald en Snoer, waar door de met de Naald gemaakte wonde open gehouden word. De Snoer beſtaat uit een witte zyden of Hennipen draad, die de dikte van een Penſchaft heeft. Zommige Heel-meeſters nemen in plaats der Snoer de *rad. Gentian.* of *Thymelææ*, of *Hellebori.* De Oude gebruikten voor dezen een Snoer die gemaakt was van Paarde-hair, op dat de toevloed der zappen zo veel te meer bevordert wierde. Zy naamen ook om de huid door te booren wezentlyke *Cauteria*, te weten een puntig gloejend-yzer. Als de noodige en daartoe bequaame middelen gereed zyn zo word volgens onze gewoonte II. *de plaats verkooren*; De Ouden hebben zonder onderſcheid de *Setacea* in de vliesachtige plaatzen gezet by voorb. *in de Nek, oor-lapjens* enz. in die geene welke maar met de tange konden gevat worden. *RIVERIUS* plaatſte dezelve *in de kuiten* tegens hoofd-pyn, *GABELHOVERUS in 't zakjen en op de zyde der ſchamelheid*, voornamentlyk in de Peſt-tyd, *PAULUS SACCHIAS* tegens de Spaanſche pokken, *LUDOVICUS MERCATUS* tegens de milt-ziekte enz. Doch de Nieuwe zetten dezelve in 't geheel niet op die genoemde plaatzen, maar zy ſtellen dezelve maar omtrent de *Nucha* als de Lyders gequelt zyn met lang-duurige hoofd-pyn of met de *gutta - Serena.* III. *De aart en wyze hoe de Setacea geſtelt worden*, is deze als in den trek der *Nuchæ* de rechte plaats verkooren, zo worden eerſt de hairen afgeſchooren, dan moet de Lyder 't hoofd achterwaarts buigen, op dat de huid afwyke, alsdan vat de Heelmeeſter met de tang de huid, en licht dezelve opwaarts, doch met omzichtigheid, op dat hy niet de onder de huid leggende *Tendines* mede aanvatte, eindelyk ſteekt hy de Naald door de huid, op dat aan de Snoer, die te vooren met ongezoutene boter, of *ung. Baſilic.* of *ol. Hyperic.* of *Lilior. albor.* beſmeert was, plaats gegeven worde. En op dat daarna geen *inflammatio* by de wonde koome, zo gebruike men *adſtringentia* uit *albumen Ovi*, *aq. Roſar. Terra Sigillat.* en *Bol. armen.* die men op een doek ſtrykt en *appliceert.* Maar op dat de wonde geen korſt of roof bekome, zo word de draad dikwils (alle vier uuren,) heen en weder getrokken; en op dat de Snoer onder 't trekken niet uit de wonde glippe, zo moet dezelve op beide einden met een knoop voorzien zyn. Is 'er een rottinge by, zo zyn dienſtig 't *unguent. Fuſcum Würtzii*, of 't *Ægyptiacum* om op de Snoer te ſtryken; tegens de pyn word 't *Emplaſtrum de Hyoſciamo*, en tegens de ontſteeking een *Emplaſtrum Saturninum* gepreezen.

Op deze wyze nu word niet alleen de wonde open gehouden; maar men verkrygt ook zyn gewenſchte oogmerk, te weeten de uitvloejinge der overvloedige Wei. Ten IV. *aangaande de nuttigheid*; deze is veelderley: als (1) by voorb. dat 't hoofd opgevuld is met water, zo kan door zulke middelen de zondigende vochtigheid zeer gevoeglyk uitgeleid worden; (2) als de Wei eenige ſcherpheid bezit; of (3) als de qualyk geſtelde Wei al te ſterk tot de deelen vloeid, gelyk gebeurt by voorb. in de gebreeken der oogen, *Gutta Serena*, Hoofd-pyn enz. alsdan kan door dit middel het *ſerum* by uitnemendheid naar buiten geleid worden.

(*) SETA TINCTA IN CHESMES, dus word genoemt de in de Scharlaken greine geverwde zyde, welke men voor deezen plag onder de *confectio Alkermes* te gebruiken.

SEVUM, Talk/ hiervan zyn 'er in de Apotheeken verſcheiden zoorten, als:

SEVUM CERVINUM, Harten-Talk.
— HIRCINUM, Bokken-Talk.
— MACROCOSMI, Zie *Betumen.*

SEXTANS, het zesde deel van een pond/ twee onc.

SEXUS, betekend in 't algemeen het geſlacht, of 't onderſcheid tuſſchen Man en Vrouw, aldus is:

SEXUS FOEMINEUS of SEQUIOR, het Vrouwelyk geſlacht, en

SEXUS

SEXUS VIRILIS, het Mannelyke geſlagt.

SIALISMUS } Zie *Ptyaliſmus.*
SIALOCHUS }

SIALON, ſpeekzel / Zie *Saliva.*

SIBILUS AURIUM, het Kuiſchen in de ooren / Zie *Sonitus aurium.*

SICCANTIA, opdroogende-middelen / zyn zulke genees-middelen welke de vochtige dingen droog maaken, zy worden voornamentlyk gebruikt in natte en waterachtige verſweeringen, deze zyn alle *Terræ ſigillatæ* en *Boli*, als *Terra ſigillat. Goldbergenſ. Lignienſ. Bol. alb.* en *Armen. Potte-bakkers leem*, *Ceruſſa*, *Litbargyr. Minium*, en ook alle *Abſorbentia.*

SIDERATIO, betekend (1) eigentlyk de beroertheid / en dan (2) een verſterving van eenig lid; hiervan Zie *Sphacelus*, en van 't voorige *Apoplexia.*

SIDERITIS, FERRUMINATRIX, HERBA JUDAICA, glid-kruid / groeit op zon-ryke heuvelen, en drooge landen, bloeit in de maand May. Glid-kruid is dienſtig tegens de witte-vloed, breuken, en vermoeide voeten.

SIDERITIS, Zie *Magnes.*

SIEF ALBUM, is een droog oog-middel of *Collyrium*, alzo vind men in 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum.*

SIEF ALBUM CUM OPIO daartoe ℞. *Ceruſſ. in aq. Plantag.* en *Roſar. ablut. & præp.* ʒvj. *Amyl. gumm. Arabic. Tragacanth. ana* ℥ß. *Sarcocoll.* die drie of vier keeren met Ezels of koejen-melk vochtig gemaakt en wederom gedroogt is ʒiij. *Opii in aq. Plantagin. geſolveert* en wederom *inſpiſſ.* ʒj. met *album. Ovor. q. ſ. F. Sief*, laat men de *Opium* daarvan zo word 't SIEF ALBUM SINE OPIO genoemt.

SIGILLATIO, de verzegeling of indrukking des zegels / op 't genees-middel: aldus worden de *Terræ ſigillatæ*, *Trochiſci* &c. gezegelt.

SIGILLUM, dus word gemeenlyk genoemt een Zegel, 't welk in Lak op brieven gedrukt word. En op een vergelykende wyze worden zommige aarden, in de Apotheeken de gezegelde genoemt, om dat op dezelve een zeker Zegel van de plaats, voornamentlyk van waar ze herkomſtig zyn gedrukt is, Zie hiervan den tytel *Terra.*

SIGILLUM HERMETIS, een Hermetiſche / of zeer naauw-keurig toegeſlootene zegeling / word in de *Chymie* veeltyds gebruikt, en is niets anders als een te zaam ſmelting van de hals aan een glas, tot dien einde zo maakt men allengskens vuur, en als de hals van 't glas zich begint te buigen, zo moet men een ſterke ſchaar by der hand hebben, om daarmede het glas op die plaats door te ſnyden, alwaar 't byna begint te vloejen; hier door word de te zaamvoeging en ſluiting bevordert. Doch zo men 't wil puntachtig hebben, zo moet men als men den hals van 't glas omdraait, de punt aan 't licht houden, op dat 'er een klein knopjen, (waar door 't glas geſlooten is) gemaakt worde; want in 't omdraajen blyft gemeenlyk een klein gaatjen, dat byna onzichtbaar is; en om nu dit gaatjen wel toe te ſluiten op dat 'er niets vervliege, zo neemt men een hamer die van vooren half gloejend gemaakt is, met dezelve ſlaat men zeer zagjens het gaatjen toe. Zommige maaken ook tot deze verzegeling een *Maſſa* uit *Succin. alb. Vitrum venet.* en *Borax ana* om 't gat te ſtoppen.

SIGILLUM, MARIÆ of SALAMONIS, POLYGONATUM, ſalomons-Zegel / groeit in de boſſchen, bloeit in de maand Mai, de wortel is dienſtig tegens de witte vloed, en prikkelt aan tot den byſlaap, uitwendig is ze goet tegens de ſwelling en pyn aan de knie, Podagra, lid-tekenen, Pokken, en vlakken des aangezichts, ſchurftheid der kinderen, bleeke wangen der Jonkvrouwen enz. het *gedeſtilleerde* water is dienſtig tegens de zoomer ſproeten, ook maakt 't een zuiver aangezicht.

SIGMOIDES, dus worden (1) genoemt de kraak-beenderen der lucht-pyp / om dat ze niet cirkel-rond zyn; (2) de drie klapvliezen van het Hert / VALVULÆ SIGMOIDES in de groote ſlag-ader ten (3) eenige PROCESSUS of uitſteekzelen gelyk aan het ſchouder-blad.

SIGNATURA, SIGNUM, een teeken / van eenig ding; diergelyke teekenen zyn 'er onder de Genees-oeffening verſcheide in gebruik als 🜍. *Swavel*, 🜕. *Salpeter*, 🜿. *Wyn-ſteen*, 🜔 *Zout*, ♀. *Antimonium*, 🜨 *Aarde* enz., Alle deze zo als ze in de Apotheeken en *Chimia* gebruikelyk zyn, zyn op 't einde van dit Werk te vinden.

SIGNATURA HERMETICA, betekend de eigentlyke en naauwkeurigſte toeſtoppinge der Chymiſche vaaten, zo dat 'er geen

geen geeſten of damp kunnen vervliegen.

Sil, Zie *Ochra.*

Siligo, Zie *Secale.*

Siliqua, de baſt of de peulen van eenige erweten of boon.

Siliqua dulcis, Panis, S. Johannes, of S. Jans-brood, dit zyn lange donker-bruine, peulen, omtrent een vinger lang, en een duim dik, zomtyds recht, en zomtyds krom gelyk als een hoorn, waarom ze ook *Ceratonia* genoemt worden, ze zyn van een zoeten ſmaak; maar ze hebben weinig reuk, ze koomen uit Syriën Indiën en Spanjen. De boom waaraan deze vrucht groeit is van een tamelyke grootte, hy draagt bloemen als Perſik-bloezem. De geheele vrucht, in welke het zap noch is, is dienſtig tegens de borſt-ziekten; maar de baſt die niet worm-ſtekig zyn moet, is dienſtig tegens 't zuur en 't branden der maag.

Siliquastrum, Zie *Capſicum* en *Piper Hiſpanicum.*

(*) Simarouba, en Simaruba, is een geel-gryze baſt, genoegzaam overeenkomende met de ſchorze des Lindenbooms. Deze baſt is taai en buigzaam, van ſmaak bitterachtig, zonder merkelyke reuk; 't is waarſchynlyk dat deze baſt is de *Macer* van GALENUS en DIOSCORIDES die by PLINIUS genoemt word *Macir*, en by AVICENNA *Macis* en *Talisfar.* Deze baſt is by uitneemendheid goed tegens den *Rooden-loop*, 't *vloejen der lyf-moeder*, en *Cholera humida*; men neemt *twee drachma* van dezen baſt, kookt denzelven in *vyftien oncen* water tot 'er *tien oncen* overblyven, welke tot drie *doſis* kunnen dienen: of men gebruikt deze ſchortze die te gelyk met deſſelfs hout fyn geraſpt is van *twaalf grein* tot *een ſcrupel in ſubſtantia alle drie uuren*; doch men geve daar benevens wel acht of 't ook wel noodzakelyk is, dezelve in zoo groote quantiteit te gebruiken, want ze *adſtringeert* merkelyk: zulks word ook beveſtigt door den Heer JOH. HARTM. DEGNER. *in Hiſt. Medic. de Diſſent. Bilioſo Contagioſa* §. XLV.

Simplicia, dus worden genoemt de geheel enkelde en niet te zaam geſtelde genees-middelen, als *Wortelen*, *Kruiden*, *Bloemen*, *Zaad*, *Zappen*, *Gommen* en *de deelen der Dieren* enz.

Sinapi, Moſterd, deze is (1) witte of geele, Sinapi hortense; (2) gemeene graauwe-moſterd, Sinapi Sativum, en (3) wilde-moſterd, Sinapi Sylvestre. De twee eerſte zoorten worden in de Hooven en op 't veld gezaait; doch de laatſte groejen in 't wild op drooge plaatzen. Het zaad van de witte moſterd maakt de huid rood, veroorzaakt ſniezen, zuiverd 't Hoofd, dryft de pis en de maandſtonden, wederſtaat 't vergift, is dienſtig voor de maag, en tegen de ſcheurbuik, duizeling, beroertheid en ſteen: als hy uitwendig gebruikt word, opend hy de ryp zynde geſwellen, verdryft de onzuiverheid der huid, zomer-vlakken, en word tot de *Sinapismus* gebruikt.

Sinapismus, een blader-trekkende moſterd-pap, is een zoort van een *Veſicatorium*, de *Baſis* dezes *Medicaments* is de moſterd, weshalven hy ook hiervan den naam voert. De Oude Genees-meeſters hadden dit zoort van Genees-middel in gebruik, doch in deſſelfs plaats zyn thans de *Veſicatoria* of Spaanſche vliegen in gebruik; want 't is bekend dat alle *Simplicia*, die een ſcherp en vlug zout by haar hebben *Sinapi*, *Ranunculus*, *Flammula*, *Pyrethrum*, *Euphorbium*, *Zingiber* &c. als zy uitwendig op de huid gelegd worden, een groote roodheid maaken, en bynaa een na haar trekkinge te weeg brengen; alwaar nu deze aantrekkinge van noden was, daar gebruikten de Ouden een *Sinapismus.* Zy hebben een groote nuttigheid en dienen in plaats der *Veſicatoria* om dat zy zachter werken, en kunnen in de oogziekten in de nek, tegens koortzen op de handen gezet worden. By voorb. deze *Formul* kan zyn: ℞. *Ferment. acerrim.* mj. *ſem. Sinapi condit.* ℥vj. *Erucæ* ℨij. *ſp. Vin.* *q. ſ. F. Cataplaſma* of ook ℞. *ſem. Sinapi*, *Stercor. Columbini ana* ℨj. *Piperis* ℨß. *Picis*, *Terebinth.* ā *q. ſ. F. Cataplaſma.*

Sinciput, 't voorhoofd, of voorſte deel des hoofds, is dat met hairen bedekte deel, dat over de ſtar loopt.

Sine pari, Zie *Vena.*

Singularia, dus worden genoemt die wel toebereide Genees-middelen welke door een byzondere kracht en eigenſchap voor 't een of ander toeval goed zyn. Zie ETTMULLER. *Oper. Medicor. Tom. II. pag.* 1810. *a ſeq.*

Singultus, de Hik, is een kleine *convulſive* beweginge des middelrifts. De naaſte oorzaak daarvan is een ſterke te zaam trek-

trekkinge des middelrifts, waar door de inademing zonder eenige andere ongemakkelykheid ſtotender wyze beroert word. De oorzaaken welken tot deze tegennatuurlyke beweeging des middel-rifts gelegentheid geven, zyn veelderley, als opblaazinge der Maag door al te overvloedige ſpyzen, of winden, verkouding door kouden drank, en wormen; zo kan ook de Hik veroorzaakt worden door mede deelneeming aan het lyden van andere deelen, by voorb. door 't Kolyk, Nier-pyn, moeder-plaag, ontſteeking van 't Ribbe-vlies, lever, milt, en andere deelen, wonden enz. In de geneezinge moet men eensdeels acht geven op de zaaken die daartoe aanleidinge geven, en anderdeels op de onordentlyke beweeginge zelfs. Ten aanzien der eerſte, gebruike men een braak-middel, of men beneerſtige zich op welke wyze het zyn kan te braaken: doch beſpeurt men dat de blaazingen en de winden de oorzaak zyn, zo moet men *Carminantia* gebruiken, als *Zingiber. in Ind. Condit. Zedoar. Galang. Calam. aromat. Cortic. Aurantior. baccar. Laur. decoct. Anethi, Carvi, Chamomill. aq. Carminativ. Dorncrellii Eſſent. carminativ. Elix. Citri Sp. carminativ. de tribus, Theriac. Nitri dulcis, ſal. Ammoniac. aniſat. ol. deſt. Carvi, Nuciſt. Chamomill. Anethi*, by voorb.

℞. *Aq. Flor. Chamomill.*
Rad. Zedoar. ā ℥j.
Carminativ. Dorncr. ʒvj.
Sp. ment. eſſëntific.
Nitr. dulc. ℈iv.
Theriac. cœleſt. gr. ij.
Syrup. papav. erratic. ʒvj.
M. D.

De ſcherpte moet verbetert worden na de geſteldheid der zaaken, zomtyds met *Abſorbentia terrea, C. C. uſt. matr. perlar. terra Goldbergienſ.* en zomtyds met *oleoſa pinguedina* by voorb. door *Zoete Amandel oly, Oly van Olyven, verſche Booter, Ptiſaanen* enz. Op gelyke wyze kan men het ongemak aantaſten als men overweegt de andere daar toe gelegentheid gevende oorzaaken, als wormen, kolyk, Moeder-plaag enz. Tot beſluit der geneezing moet de prikkeling van 't middel-rift verzacht worden, dit nu doen alle *Antepilepeica*, als *Cinnab. Antimon. Specific. Cephalic. Pulv. epileptic. Marchion. liq. C. C. ſuccinat.* en de *Anodyna*, in 't byzonder de *Papaverina* en *Opiata.*

Sinus, Colpos, beteekend gemeenlyk een **Holligheid**/ als in de vleeſchachtige deelen eenige plaatzen met bloed onder loopen, en dat de alsdan ſtilſtaande vochtigheeden beginnen te ſtollen te bederven, en dat ze zoekt door te breeken. In de Ontleedkunde word *Sinus* by zommige deelen gevoegt; als by de hals der baar-moeder, die *Sinus muliebris*, of *Pudoris* genoemt word. Dan worden ook de holligheeden, die in de de verdubbeling van 't harde Herzen-vlies gevonden worden *Sinus* genoemt, deze zyn gemeenlyk vier in getal; by deze hebben de Nieuwe Ontleed-kundige noch drie gevoegt. En boven deze is 'er noch een gevonden door *D. AUGUST. QUIRIN. RIVINUS Prof. Lipſienſ.* in een Kalfs-kop die zeer dikwils door zyn Ed. vertoond is, en van hem genoemt *Sinus tranſverſus*, deze *Sinus* vereenigt de twee *Sinus laterales*, of zydelingſche holtens en maakt met dezelve een A.

Sinus ossium, **de holligheid der beenderen**/ die het hoofd van een ander been in haar bevatten, gelyk men in de Heupe-beenderen enz. gewaar word.

Siriasis, een verhittinge der voorherzenen en der vliezen by de kinderen, veroorzaakt door de hette der Zonne.

Sirones, Sirenes, Cirones, Chirones, zyn kleine *ſubtile* wormkens, welke geplaatſt zyn in de holligheid der hand en voet-zoolen, zy werpen by Zoomer dag aan deze plaatzen op, blaaren met groote jeukte; deze moeten met een naald uit haare holten gegraven, en daarna de plaatzen met wyn, waarin *Abſinthium Colocynth. Allium, Myrrha, Porrum, Naſturt.* &c. gekookt is, gewaſſchen worden, of met *Pekel van Haringen*, of met *ſucc. flor. Perſicor. Acac. Lapath. nuc. Jugland. Tanacet.* Of

℞. *Spirit. matrical.* ℥j.
Extract. abſinth.
Angelic.
Gentian. ā ℥ß.
Aloës.
Myrrhæ ā ʒij.
Camphor.
Ol. Lign. ſanct. ana ʒj.
Sp. ſal. ammoniaci ʒiß.
miſce.

Zo zyn ook dienſtig de *Unguenta* uit *ſuccus Lapathi, Abſinth. Scabioſ. Tanacet.* en *Merc. viv.* of uit *Aloë, Sulph. ol. Nicotian.* en *Merc. dulc.* of

℞. *Axung. Porcin.* ℥j.
Argenti vivi ℈j.
Aq. Fortis. ʒß.
miſce.

Tot 't inwendige gebruik zyn boven alle goet de *eſſentia Myrrhæ Tartariſat. tinct. Antimonii Tartariſat. ſp. C. C. elixir. Proprietat. eſſent. Cent. min.* en ook *Purgantia Mercurialia.*

SISARUM, SISER, RAPUNCULUS HORTENSIS, Suiker-wortelen / worden in de hooven voortgeteelt, deze wortelen zyn meerder in de keuken als in de Genees-kunde bekend, ze zyn gemakkelyk om te verteeren, geven een goed voedzel, ze zyn ook goed voor den loop, en worden als een tegengift van de quik gepreezen.

SISER MONTANUM, Zie *Ninſing radix.*

SITIS, de Dorſt/ is een ongemakkelyke gewaar-wordinge in de mond, als dezelve door gebrek van ſpeekzel droog word, waarop volgt 't verlangen om dit gebrek te herſtellen.

Hier benevens ſtaat aan te merken (1) *de oorzaak van de dorſt*; deze is een gebrek van ſpeekzel, zynde te weeg gebracht door de *conſumptiones ſeri*, welke tot haar voorafgaande oorzaak hebben, al te veel ſchreeuwen, weenen, kaauwen, en doorſwelgen van drooge ſpyze enz. (2) *het onderwerp dat van de dorſt aangetaſt word*; is het uitgebreide vlies in de mond, zulks word betoont door de ongemakkelykheid; en als men maar water of een looden kogel of een ſteentjen in de mond houd, zo kan men den dorſt voor een tyd lang bluſſchen, tot dat 't ſpeekzel overvloediger toevloeit. (3) 't *Oogmerk is de vochtigmakinge der mond en de wederherſtellinge der Wei.* Zomtyds word de dorſt tegennatuurlyk zo vermeerdert, dat hy ſchynt onverdraaglyk te zyn, en dan komt hy in de Practyk voor onder den naam

SITIS AUCTA, de Vermeerderde dorſt / de oorzaak van dit ongemak is, of een gebrek van ſpeekzel, of deſſelfs taaiheid, of een tegennatuurlyke zoutigheid deſzelfs, of een geſtremde of tegennatuurlyke afſcheidinge van dezelve, welke ontſtaat uit een krampachtige trekkinge dezer werk-tuigen. De geneezinge van alle deze oorzaken word verricht door een dronk water; vervolgens zyn noch dienſtig de *Dulcia* als *Glycyrrhiza*, *Paſſulæ*, *Ficus* &c. als ook de *oleoſa* en *pinguia*, als *Lac*, *Emulſiones.* uit *ſem.* 4. *frigid. maj. Amygd. dulc. gelatin. C. C. Eboris* &c. En dewyl de Reiſigers des Zoomers dikwils met grooten dorſt gequelt worden, en zelden ietwes tot haare verquikking vinden, zo word haar dit volgende poejer *gerecommendeert* waarvan ze zo aanſtonds een aangenaamen drank kunnen maaken als ze maar een of twee lepels vol daarvan in Born- of Fontein-water doen, en het zelfde daarin laten ſmelten:

℞. *Aceti vini* ℔ß.
Succ. Berber.
Granator. ā ℥ß.
Aq. Roſar. ʒvj.
Vini Rhenan. ℥ß.

Laat dit by een zacht vuurtjen opkooken, dan ſtrooi daarin *Sacchar.* ℥vj. of *q. ſ.* en droog het poejer.

SITUS, de zitplaats van yder deel / aan of in 't lichaam.

SMALTA, het Blaauwzel / word gemaakt van de afgerooſterde Kobalt, welke met een zeker deel zand en Pot-aſch wederom verzet, en tot een donker blaauw glas geſmolten word, 't zelfde word als dan geſtampt en op een Moolen tuſſchen twee byzondere harde ſteenen tot een Meel gemaalen, en in verſcheide zoorten geſorteert.

SMARAGDUS, de Smaragd / is een doorſchynende en groene ſteen, gevende van zich lichtende ſtraalen; hy word gekend door zyne geduurige koude als hy in de mond gehouden word, als ook aan zyn hardigheid en ſwaarte, de Scytiſche word altyd voor den beſten gehouden; die evenwel aldaar niet zo groot als in Bohemen gevonden word: deze ſteen word zeer na gemaakt. Men zegt dat hy dienſtig is om de oogen te verſterken, als ook dat hy goed is tegens de Jigt en Vallende-ziekte, en tegens den Roden-loop.

SMECTIS, Zie *Email.*

SMEGMA, de Zeep/ Zie *Sapo.*

SMILAX ARBOR, Zie *Taxus.*

SMILAX ASPERA NOSTRA, RUBUS CERVINUS, ſtekende Winde / groeit in Luiker-land op bergachtige ruwe en moeraſſige plaatzen: de blaaden en de Beziën zyn dienſtig tegens 't vergift, ze dryven de pis, en worden zeer gepreezen tegens de pokken en de Karbunkelen. Het daar van *gedeſtilleerde* water is dienſtig tegens de

de Roodheid en de ontſteekinge der oogen.

SMILAX ASPERA PERUVIANA, Zie *Sarſaparilla.*

SMIRIS, de Smergel/ word van *BOETIUS* gehouden voor een zoort van Bloedſteen, en van andere voor een ſteenachtige Markaſit; het is een zeer harde Yzerverwige ſteen, komende voor een gedeelte uit Spanjen, en voor een gedeelte uit Zweden en Engeland. De eerſte heeft op de een en ander plaats goud-aderen in zich, 't welk men ook zegt dat daaruit kan gehaalt worden. De Zweedſche word uit de Koper-mynen gegraaven, en ziet wat roodachtig, hy word zomtyds voor den Spaanſchen verkogt, doch hy is ligtelyk daaraan te kennen, als hy geen goud-aderen in zich heeft. De laatſte is de gemeene en gebruikelykſte, die ook in Engeland op zekere Moolens tot poejer gemaalen word, 't welk zo wel als ook de geheele Smergel by de Drogiſten te vinden is.

SODA, heeft twederley betekening (1) betekend 't het rechte wezentlyke *ſal alkali*, Zie zulks by *ſal alkali*; (2) *het zuur in de ſlok-darm*, en in de *maag*, ook *Ardor* en *Ebullitio*, of *Fervor ſtomachi* genoemt, om dat 'er gelyk als een brandende pyn uit de maag door de ſlok-darm naar boven in den hals en de mond klimt. De hooft oorzaak is een galachtige en vlugge ſcherpte, die onder 't maken van de *Chylus* om hoog geligt, en door de ſlok-darm, zomtyds tot in de mond klimt, hiertoe word gelegentheid gegeven door ſcherpe en vette ſpyzen, en als daar benevens gedronken word wyn en brandewyn; want deze ſpyzen gaan lichtelyk over tot ſtinkende raauwigheeden. De geneezing geſchied voor een gedeelte door de *Evacuatio* van 't zondigende zap; en voor een gedeelte in de *Alteratio*, en verzachtinge der pyn. En tot dien einde zyn voor eerſt dienſtig de *Vomitoria*, als *Turt. emetic. Vitriol. vomitiv.* en daarna *Abſorbentia* en *Præcipitantia.* En dan is voor 't tweede zeer goed dat men gebruike (1) *Aquea* als *ſucc. ſemperviv. maj. Paſtinac. Portulac.* (2) *Terrea, Creta, Cryſtall. præparat. Ebur. uſt. corall. C. C. uſt. Unicorn. foſſil.* Als ook *martialia*, *Crocus Martis aperitivus*, *eſſent. Mart. aperitiv. Liq. Tartari, Liquor Martis Solaris*, (3) *Acida* als *ſpirit. Vitriol. philoſophic. ſuccus Citri*, *Syrupus Coralliot. Granator. Acidus*, de *Omphacia* en in 't byzonder *ſyrupus Aurantior. acidus*, deze word van *ZACUTUS LUSITANUS* pag. 41. zeer gepreezen. (4) *Dulcia* als *Glycyrrhiza* en *St. Jans-brood*, als ook *Tragacantha* &c. En dan ten derden zo worden 'er vereiſcht *Anodina*, als *ſyrupus Nymphææ*, *Violar. Papaver.* als ook *Laudan. opiat. Cydoniat.* Tot 't algemeen gebruik kan dit volgende poejer dienen, daar toe

℞. *Specier. diacret. Mynſ.* ℥vj.
Ebor. uſt. præp. ʒj.
Lapid. cancror. præp.
Unicorn. foſſil.
Corall. rubr. præp. ā ℈ij.
Nuc. moſch. ʒj.
F. Pulvis Of ook.
Met *ſacchar. q. ſ. in aq. Portulac. q. ſ. geſolveert.*
F. Morſuli.

SOL, Zie *Aurum.*

SOLAMEN INTESTINORUM, een troost der darmen/ zo word genoemt 't *ſemen Aniſi.*

SOLANUM, Nacht-ſchaduw / Nachtſchade / Naſcage / groeit overal in de hoven, aan de heiningen, oude muuren, nevens de weegen enz. Het kruid en de Beziën dienen uitwendig tegens de koortsachtige Hette, Hoofd-pyn, roode-loop; voortetende en vloejende verſweringen; verſweeringen aan de ooren; en kanker aan de Lyf-moeder. Het *gedeſtilleerde* water daarvan is dienſtig tot 't blanketzel.

SOLANUM ARBORESCENS MOLUCCANUM, Zie *Colubrinum Lignum.*
POMIFERUM, Zie *Mala inſana.*
SCANDENS, Zie *Dulcamara.*
SOMNIFERUM } Zie *Stramoneum.*
SPINOSUM }
VESICARIUM, Zie *Alkekengi.*

SOLATER, hierdoor word by zommige verſtaan de *Mercurius vivus.*

SOLDANELLA, Winde / Zee-winde / dit zyn ronde bladen, hebbende een ſcherpen, zoutachtigen, en daar benevens eenigzints bitteren en dus viezen ſmaak, afkomſtig van een klein kruidjen dat genoemt word CONVOLVULUS MARINUS ROTUNDI FOLIIS of BRASSICA MARINA, hebbende bladen als de hol-wortel

tel, en purper-verwige bloem-klokjens, groejende in de Alpiſche gebergtens, wordende meeſt uit Italiën en Vrankryk gebracht. De bladen moeten zyn verſch en niet geſcheurd, zy hebben een purgerende kracht, en worden hierom aan de waterzuchtige gerecommendeert: de *doſis* is in *infuſio* tot *een balve once in poejer van een drachma tot twee.*

SOLEN, heeft twederley betekenis (1) betekend 't een lang hol Chirurgicaal Inſtrument/ om daarin de gebrookene leden te leggen; (2) beteekend 't een zeker Schilp/ die anders ook genoemt word *Unguis* en *Onyx*, men zegt dat deze by uitnemendheid goet is tegens den ſteen en de opgeſtopte pis.

SOLEUS, Zie onder de Tytel *Muſculus.*

SOLUTIO, Zie *Diſſolutio.*

SOLUTIVA, Zie *Laxantia.*

SOLVE ET COAGULA, word op verſcheide plaatzen in de Chymiſche Schriften gevonden, betekenende *Los 't op, of Ontbind, Ontdoe 't, en breng 't wederom te zaam.*

SOLVENTIA, oploſſende middelen/ dus worden genoemt alle *menſtrua* door welkers vermoogen men ietwes uittrekt.

SOMNAMBULATIO, de omwandeling by nacht in de ſlaap, hiervan komen de zo genoemde

SOMNAMBULI, of Nachtgangers/ Zie *Noctambuli.*

SOMNIFERUM, Zie *Hypnotica.*

SOMNILOQUI, dus worden genoemt die geene welke in de ſlaap en in de droom buiten haar weten ſpreken.

SOMNOLENTIA, de ſlaap-zucht/ is een onverzadelyke ſlaap-zucht, alſchoon de lyder ook dag en nacht ſlaapt. De oorzaak daarvan is een ſwakheid en traagheid der geeſten, welke tot haar oorzaak hebben een *Viſciditeit* der Zappen, *Concuſſio* des Hoofds, *Narcotica* en misbruik van *Opium*, *damp van koolen*, en *'t ſlaapen op verſch hooi.* In de geneezing gebruike men tegens de traagheid der geeſten *Excitantia volatilia*, als *ſal vol. Urin. Corn. Cerv. ſp. ſalis Ammoniaci, Ærugin. Vitriol. vol. ſpirit. aceti* met *Caſtoreum*, hieronder behooren ook de *Vomitoria*, *Cauteria*, *Veſicatoria*, *Scarificationes*, en *Fricationes* met raauwe en ſcherpe doeken. Is de Lyder op deze wyze wakker gemaakt, en meent men dat de *Cruditates pituitoſæ* hier toe gelegentheid geven, zo gebruike men daar tegen *Incidentia* en *Reſolventia*, als inwendig *ol. deſt. Rutæ*, *Cochlear. Salv.* &c. Als ook *eſſent. Thymi, Serpilli, Saturei, Roriſmarin.* by voorb.

℞. *Aq. Regin. Hung.* ℥iij.
Eſſent. ſerpilli.
Sp. ſal. cum gum. Ammoniaco ana ℈iv.
Eſſent. caſtor. ʒj.
M. D. S.

Wakkermakende Droppels.

Uitwendig gebruike men Hoofd *Fomentationes* uit *Majoran. Lavendul. Salvia, Satureum, flor. Sambuc. bacc. Juniper.* en *Lauri* met Azyn of Wyn gekookt.

SOMNUS, de ſlaap/ is een Ruſt der vermoeide Levens-geeſten, wordende anders ook genoemt een afſchetzing des Doods.

SONITUS AURIUM, het geruiſch of tuiten der oozen; Zommige maaken met PLATERUS vier zoorten van dit geluid, als (1) *Tinnitus aurium, Het tuiten of zuizen der ooren*, (2) *Sibilus aurium, het biſſen of pypen der ooren*, (3) *Pulſus aurium, het kloppen in de ooren*, en (4) *Fluctuatio aurium, het ruiſſchen voor de ooren*; doch ze zyn in de Practyk van geen nuttigheid. De oorzaak is een *Catarrhus* of taaje vochtigheid, die tot de werk-tuigen des gehoors gebracht worden, hierom kunnen alle gelegentheid gevende oorzaaken der *Catarrhi* een dergelyk geruiſch veroorzaken; en wel voornamentlyk het gebruik van al te veel wyn, als ook dat de koude lucht of koud water tot de ooren in komt. Dikwils kan dit ook veroorzaakt worden door 't al te dikke of al te dunne oor-ſmout. Tot de inwendige genezinge zyn zulke genees-middelen dienſtig, welke tegens de *Catarrhi* ingericht zyn, als *Purgantia*, *Salivatoria* en *Reſolventia*, by voorb. *Radix. Ari, Armorac. Vincetoxic. Cichor. Helen. Zedoar. Galang. Herb. Centaur. min. Carduibenedict. Roriſmarin. Abſinth. Menth. Rut. Salv. Naſturt. Cochlear. Saturei, Thym. Puleg. Meliſſ. Hyſſop. Rhapontic. Dauci, Origan.* en andere *Aromatica.* ook *ſalina volatilia*, in 't byzonder *ſal. vol. viperar.* doch uitwendig zyn van een groote nuttigheid *aqua Carduibenedict. eſſent. Lignor.* of *Saſſafraſ.*, *warm* met *bacc. Lauri* en *fol. Roriſmarin.* gebakken *brood*, *eſſent. Caſtor.* met *ſp. ſal. Ammoniaci cum Calc. viva*, *Fel. Luc. piſc. urina*, *Sal. vol. C. C.* &c.

&c. met Boom-wol in de ooren geſtopt.

SONCHUS ASPERA, LACTUCA LEPORINA, Hazen-lattouwen/ Sonchus/ groeit op 't Veld en in de Hoven, de bladen bewaren 't bloed voor verrotting, en zyn als ze uitwendig gebruikt worden goet tegens de ſtekingen der zyde; het daaruit geperſte zap is goet tegens de engborſtigheid; en moejelyke baaringe en om de melk te vermeerderen; uitwendig is 't dienſtig tegens de oor-pyn, ontſtekinge der ſchaam-deelen, en ſwellinge aan den Aars.

SOPHIA CHIRURGORUM, SANGUINARIA, SERIPHIUM GERMANICUM, Fiekruid/ Sophia/ groeit op zandachtige en ſteenachtige plaatzen, en aan de oude muuren, het Kruid is dienſtig tot de wonden, verouderde rontom vretende verſweringen, Kreeft, en Been-breuken. Het zap daarvan verdryft de wormen in de wonden en ſweren, het Zaad is goet tegens den buik-loop, rooden-loop, buik-wormen enz.

SOPHISTICATIO, betekend dat men 't bedorvene 't welk goed geweeſt is op een konſtige wyze wederom te recht of in zyn vorige geſteltheit brengen wil, alzo is

SOPHISTICATIO MAMMARUM, ſlappe en verlepte Borſten wederom hard en ſtyf maaken: daartoe dient *aq. deſt. Pini*, om 's avonds de Borſten daarmeede te waſſchen, en ze van zelfs wederom te laten opdrogen, of een ſtovinge van 't *decoct. Alchimill.* en *Matricar.* als ook 't *decoct. Sclareæ.*

SOPHISTICATIO VIRGINUM, de verſwakte Jufferſchap door de Konſt wederom te rechte te brengen/ daartoe zyn dienſtig *Balnea adſtringentia*, *Alumen.* &c.

SOPHRORESTERES, de wysheits tanden, Zie *Dens.*

SOPIENTIA, Zie *Anodyna.*

SOPOR, Zie *Coma.*

SOPORIFERUM, Zie *Hypnotica.*

SORA, kleine ſchurft-bladen/ als blaazen of rooven, in welke ietwes vleeſchachtigs te vooren komt, Zie *Effere.*

SORBUS ALPINA, Sorben-boom/ meelbezien-boom/ groeit op hooge koude en hout-achtige Bergen in Seven-bergen, Ooſten-ryk, Luiker-land, Switzer-land enz. De Beziën verteeren den tajen-flym in de long, verzachten 't langduurige hoeſten en bevorderen 't uitwerpen.

SORBUS SATIVA, tamme Sorben-boom/ groeit overvloedig in Switzer-land, Vrankryk, en Luiker-land, de jonge uitſpruitzeltjes hebben een te zaam-trekkende kracht, word hierom in de buik en moeder-vloejingen gebruikt, als ook in de roode-loop, en inwendige verrekkingen, uitwendig hegten ze de wonden te zaam.

SORBUS SYLVESTRIS, AUCUPARIA, wilden Sorben-boom/ groeit op verſcheide plaatzen in de Boſſchen. De Beziën hebben een *adſtringeerende* kracht, en zyn hierom dienſtig tegens den buik-loop, moedervloed en Zaad-loop; ook worden de Vogeltjes voornamentlyk in den Herfſt daar mede gevangen. Men zegt dat ook 't hout, (als 't ten tyde wanneer de Zon in den *Cancer* gaat gekapt word) een goed wondhout is, om de wonden te genezen.

SORBUS TORMINALIS, komt met de voorige in krachten overeen. (*a*)

SORORIARE, betekend by de Vrouwtjes die tyd, als by haar de Borſten beginnen te groejen, en dat zich de maand-ſtonden vertoonen.

SORY, Zie *Chalcitis.*

SOSTRUM, het loon des Genees-meeſters/ daarop word zomtyds weinig gedacht, voornamentlyk naar geëindigde genezing, hierom mag men recht zeggen: *Accipe dum dolet.*

SOTIRELLA PARVA, dus word genoemt een zeker Genees-middel tegens de tand-pyn, 't zelfde is beſchreven in 't *Diſpenſatorium Auguſtanorum*: Doch *D. AMMAN* in zyn *Irenico p.* 44. houd daarvan niet veel.

SOUDE, Zie *Kali geniculatum.*

SPADO, Zie *Eunuchus.*

SPAGYRIA, SPAGYRICA ARS, de ſtofſchei-kunde/ Zie *Chymia.*

SPANDARAPUS, of beter SPARADRAPUS of SPARADRAPUM een doek, of een ſtuk Lywaad dat in een geſmolten plaaſter geſtooken is, en daarna gedroogd word, zo dat beide deſſelfs zyden met plaaſter overtrokken zyn; in deſſelfs plaats ge-

(*a*) Onzen Heer Schryver ſchynt met meer andere eenig onderſcheid te maaken tuſſchen de *Sorbus Torminalis* of *Aucuparia*; doch veele der groote Kruid-kundige houden dezen Boom voor het zelve gewas, en maaken geen onderſcheid daarin, gelyk wy kunnen zien *in 't Byvoegzel* van *REMB. DODONÆUS p. m.* 1258.

gebruikt men thans pampier in groen, of geel was geſtooken dat tot de Fontanellen gebruikt word.

SPARGANOSUS, de uitzettinge der Borſten van een grooten overvloed van Melk.

SPARGANUM, Zie *Faſcia*.

SPARILLUM, een Moeder-clyſteer.

SPASMODICUS, word gezegd van al dat geene dat van de Kramp-trekkingen voortkomt; Aldus zyn de MORBI SPASMODICI, kramp-ziekten/ of ook dat geene 't welk door de kramp opgeloſt en weggenoomen word / deze zyn die Geneesmiddelen waarvan de Tytel *Antiſpasmodica* kan nagezien worden.

SPASMUS, de kramp/ ook CONTRACTURA en CONVULSIO, is de geſtremde Natuurlyke beweging, zo, dat, als de geprikkelde vezel-draadjes zo ſterk te zaam getrokken worden, dat ze niet wederom nalaten, toegeven, of van malkanderen wyken willen; maar dat het lid, dat daarvan aangetaſt word ſtyf en ſtram blyft. De Natuur der Kramp beſtaat in tegenwillige *Corrugatio* of *te zaam-rimpeling* der beweegelyke vezel-draadjes, deze is zomtyds zo ſterk, dat ze niet alleen, niet wederom tot haar vorige ſtaat kunnen gebracht worden; maar moeten daarbenevens ook groote pyn lyden. De Kramp is of algemeen/ UNIVERSALIS of byzonder / PARTICULARIS, de algemeene heeft drie zoorten waar van de eerſte genoemt word *Tetanus*, dat is, *als het geheele Lichaam ſtyf, ſtram en op geene zyde te buigen is*, de tweede zoort word genoemt *Emproſthotonus*, in deze zyn alle leden voorwaarts getrokken krom en gebogen, en de derde *Epiſthotonus*, in deze zyn alle leden achterwaarts gebogen, zo dat 't hoofd op de ſchouder-bladen legt. De byzondere Kramp taſt zomtyds maar eene hand, voet, kuit, hals, gezicht enz. aan, en onder deze word

SPASMUS CYNICUS, de Honde-kramp genoemt, deze taſt 't aangezicht aan, en draaid de mond op beide zyden, doch ze is maar voor een korten tyd; en die geene welke de handen of voeten enz. aantaſt, word eigentlyk genoemt *Grampbus* of *de Kramp*. De onmiddelbaare oorzaak aller Kramp-trekkingen is eenderlei, te weten de *Contractio* of *te zaam-trekking*; eener Spier en van een trekker. Hier toe geven gelegentheid alle die dingen, welke een *Paralyſis* of ſlapheit aan de Spieren en Pezen kunnen veroorzaaken, om dat zy de Zenuwen of verſtoppen, of op een ander wyze beledigen. De Genezing der Kramp beſtaat alleen in de wegneminge der daar toe gelegentheid gevende oorzaaken; als nu een verlamming of *Atonia* eener Spier de oorzaak is, zo zyn de *Antiparalytica* dienſtig; als warme-baaden, een bad van Amyzen (of Mieren) *Spiritus Vini*, 't zy alleen of op *aromatike* Kruiden gedigereert, als *Chamædr. Chamæpit. Serpill. Primul ver. Majoran. Origan. Thym. flor. Lilior. Convall. Roſmar. Puleg. Baſil. Calaminth. Menth. Menthaſtr. Ruta Sylveſtr.* en *domeſtic. Salv. Lavendul. Spic. flor. Stæchad. Betonic. rad. Valerian. Angelic. Bryon. Gentian. Dictamn. bacc. Lauri, Junip.* of ook ſcherpe, als *rad. Nicotian. Aron. Pyrethr. Euphorbium, Piper. Zingib. Sem. Erucæ* en *Sinapi* &c. Hierby behoort ook noch *aqua Magnanimitat. epileptic. Apoplectic. ol. deſt. Aniſi, Angelic. Succin. Terebinth. Junip. Ceræ, Tartar. fœtid.* &c. *Galban. Sagapen. Gummi. Ammoniac. Styrac. Aſa fœtid. Caſtor, Petrol. Balſam. Peruvian. Spiritus Lumbricor. terreſtr. Sal. Ammoniac.* cum *Calc. viva, flor. Anthos* &c. by voorb.

℞. *Sp. flor. Anthos* ℥ij.
Sal. Ammoniac. Caſtoreo Succinat. ℥j.
Aquæ apoplectic. Langii ℥ß.
Ol. deſt. Tartari
Succin. à ℈j.
D. S.

Uitwendige *Spiritus* om de leden te ſmeeren.

Ontſtaat de Kramp uit een ſcherpheit der zappen, zo zyn dienſtig de *Demulcentia* als *ol. Lumbric. Terreſtr. Scarabæor. Balſam. Sulph. mucilag. Sem. Pſyll. Cydonior. Fœn. Græc. rad. Bryon. Empl. diapalm.* de *Mucilaginib.* In de Kramp welke veroorzaakt is door een wonde, kneuzing enz. zyn boven andere zeer goet *Oleum Chamomill. Anethi, Lini, Hyperic.* met *Balſam. Peruvian.* 't zy dat men dezelve in de wonde laat druipen of ze uitwendig gebruikt om daarmede te ſmeeren. Beneffens deze alle moeten ook inwendige middelen gebruikt worden, deze moeten zomtyds zyn ſcherpe als *Eſſent. Caſtorei, Imperator. flor. Salv. Roriſmarin. Salia volatilia* en *oleoſa*, of *Decocta* uit de van te voren aangehaalde Kruiden, zomtyds *terrea*, als *unicorn. marin. dens Hippopotam. lap. Manat. ungul. Alc. Cran. human. Corn. Rhinocerot.*

Hier-

Hieronder behoort ook *D. SCHEFERI* Kramp-poejer, 't zelfde is als volgt:

℞. *Succin. pulveris.*
Cranii human. ā ℥jß.
Cinnab. nativ. ℥j.
Corall. rubr.
Margarit. ā ℈ij.
Ciner. hirund.
Talpar.
Magiſter. Lunæ ā ℥ß.
Sacchar. perlat. ℥iij.
F. Pulvis.

Zomtyds *Sulphurea*, als *Sulphur. flor. Sulph. Cinnabarina*, *Succinata* &c. en *Anodyna.* Tot de *Evacuatio* en *Derivatio* der ziekelyke oorzaaken worden ook met veel voordeel gebruikt de purgeer- en braakmiddelen, of men kan ook aan andere gezonde deelen hair-ſnoeren en blaar-trekkingen zetten.

SPATHA, SPATHOMELA, SPATULA, een Spatel/ is een Inſtrument der Apothekeren en Heelmeeſteren, wordende van beide tot onderſcheide verrichtingen gebruikt, deze zyn van yzer, hout of zilver.

SPATHÆ, Zie *Coſta.*

SPEAUTER, Zink/ Piauter/ Zie *Zink.*

SPECIES, dus worden in de Apotheeken genoemt alle *ingredienten* welke tot de bereiding eener *Compoſitie* genoomen worden, dus zyn de *Species* tot de *Theriac. Decocta*, *Noduli*, *Balnea* &c.

SPECIFICUM, dus word genoemt dat Genees-middel 't welk in 't byzonder tegens de een of ander ziekte is: aldus heeft men tegens de vallende ziekte *D. MICHAELIS Specificum Cephalicum* dat in de Apotheeken bekend is: daartoe ℞. *Cinnabar. Antimon. rectific.* of *nativ. rectificat.* ℥iij. *fæcul. rad. Pæon.* ℥jß. *Magiſter. epileptic.* ℥ß. *Cordial.* ℥ij. *fol. Auri Num.* iij. *F. Pulvis.* Of ook dit ℞. *Cinnabar. Antimon. per lotion. præp.* ℥iij. *rad. Pæon. rect. Collect.* en *Pulveris.* ℥jß. *Ungul. Alcis*, *Corn. Cervi*, *Subtiliſſ. limat. Matr. perlar. præp. ana* ℥ß. *Corall. rubr. præp.* ℈ij. *Succin. præp.* ℈ß. *Granator. Hyacinth. Sapphir. præp. ana* ℈j. *oſſ. de corde Cervi* ℈ß. *fol. Auri Num.* iij. *F. Pulvis.*

SPECILLUM, een tintel-yzer/ Probet/ wond-yzer/ Proef-yzer/ zoudeer/ wordende gebruikt om diepe wonden en ſweeren te pylen.

SPECULUM PELLUCIDUM, Zie *Septum Lucidum.*

SPECULUM UTERI, een Moeder-ſpiegel/ is een *Chirurgicaal* Inſtrument 't welk gebruikt word om de mond der baar-moeder te verwyden.

SPERMA, Zie *Semen.*

SPERMA CETI, is een wit week teeder en vetachtig wezen, even als uit kleine ſchubben beſtaande, hebbende een vetten en ſlymachtigen ſmaak en olyachtigen reuk; men brengt 't zelfde meeſt raauw uit Groenland en dan word 't alhier toebereid; in vorige tyden was men hierover verſchillende wat 't was, doch thans is men verzekert dat 't zyn de herzenen van een Walviſch die in 't byzonder *Kaſelot* genoemt word. Het toebereide *Sperma Ceti* heeft een zeer verdeelende kracht, wordende gebruikt in borſt-ziekten, voor de pynen en krimpinge des buiks der Kinderen, en voor 't ſtoten en kneuzen by oude, 't zy om 't geronnen bloed te verdeelen of om de pyne te verzachten. Het *Emplaſtrum de Spermate Ceti* is dienſtig tegens de harde en knobbelachtige borſten der zuigende.

SPERMA RANARUM, SPERNIOLA, Kik-vorſch Zaad/ hiervan is in gebruik 't *Aqua deſtillatum.*

SPERMATA, Zie *Populus.*

SPERMATICA VASA, de Zaad-vaten/ zyn de Zaad, bloed en ſlag-ader vaten. De Zaad ſlag-aderen voeren 't bloed van *de groote ſlag-ader* tot de Ballen. De Zaad bloed-aderen brengen 't bloed van de Ballen *na de groote bol-ader* te rug. Deze vaten maken wegens haar wonderlyken loop by de Ballen een dik wezen 't welk genoemt word *Corpus Pampiniforme* of het Wynrankgedaantige Lichaam.

SPERMATOCELE, is een zoort van een breuk, als namentlyk de Zaad-vaaten in 't Bal-zakjen gevallen zyn, Zie *Hernia.*

SPERNIOLA CROLLII, is een poejer 't welk beſtaat uit *Camphor.* ℈iij. *Croci opt.* ℥ß. *Myrrh. rubr.* en *Oliban. ana* ℥ij. *m. F. Pulvis*, dit poejer word eenige keeren met Kik-vorſch Zaadwater bevochtigd en wederom gedroogd.

SPHACELUS, Zie *Gangræna.*

SPHAGITIDES, de Hals-aderen/ Zie *Venæ jugulares.*

SPHENOIDES, Zie *Os Baſiliare.*

SPHENO-PHARINGÆUS, Zie *Muſculus.*

SPHYGMICA, een leer of onderrechtinge van de Pols/ hier van zyn afkomſtig

SPHYGMICA INSTRUMENTA, werktui-

tuigen door welkers vermoogen men de geſteltheden van de Pols-ſlag onderzoekt.

Sphygmus, de **Pols** / Zie *Pulſus.*

Spica, deze is Spica Mas ook Lavendula Latifolia of Spica Foemina, ook Lavendula Angustifolia, **Lavendul.** ze worden in de Hooven aangekweekt, bloejen in de Maanden Juny en July, de Bloemen zyn dienſtig tegens de verlamtheit, duizeling, kramp, en bevinge der leden, ze dryven ook de pis, maand-ſtonden en de baring; ze zyn uitwendig goed tegens zinkingen en het zwak gezicht. *Præparata* daarvan zyn *Conſerva*; *Confect. Aq. deſt. Sp.* en *Oleum.*

Spica Celtica, en
Indica, Zie *Nardus Celtica* en *Indica*

Spicillum, Zie *Specillum.*

Spina, Spinalis Medulla, Zie *Medulla oblongata.*

Spina Acida, Zie *Berberis.*

Alba Hortensis, Zie *Carduus Mariæ.*

Cervina, ook Infectoria Alba, Rhamnus Catharticus, **Rhamnus** / groeit in de Doorn-Boſſchen en heggen aan de wegen enz. De Beziën purgeeren en leiden alle tegennatuurlyke waterachtige ſlymigheeden der galle enz. af. De *doſis* daarvan zyn No. XV. tot XX. het poejer der gedroogde Beziën ʒj. tot ʒiß. De Beziën in 't *Decoctum Num.* XL. tot LX. *Præparata* daarvan zyn *Succus expreſſus*, *Syrupus de Spina Cervina* of *domeſticus* van ℥j. tot ℥iß.

Spina Dorsi, Zie *Rhachis.*

Spina Nodosa, is een zodanig toeval waarin de wervel-beenderen des rugs knobbels hebben, het is een ziekte die gemeenlyk de Kinderen aantaſt, om dat derzelve beenderen noch niet hard zyn, en wyde *Pori* hebben. Deze ziekte is zeer moejelyk om te geneezen, gemeenlyk eindigt dezelve in een vermagering des rugs, of dodelyke *Rhachitis.* De oorzaak is zegt *MAJON* een zeer quaade voeding in deze beenderen; want gemeenlyk moet 't beginzel dezer ziekte in de eerſte weegen gezocht worden, in welke de verteringe niet behoorlyk geſchied, en hierom word 'er geen goede maar tot de voedinge onbequame *Chylus* gemaakt, die als hy wegens de verſtopping der beenderen harer *Pori* tot de beenderen gebracht geworden is, *coaguleert* en dusdanige knobbels verwekt; want het ſtikkende zap verkrygt dusdanige dikte en hardigheit, als of hy in 't wezen der beenderen verandert word.

Tot de Genezinge dienen uitwendig alle zuur temperende en de verſtoppinge wegnemende middelen; als *C. C. uſt. Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *Martial. balſamus nervinus Schefferi*, *elix. Stomachalis liq. C. C. Succinat. Sp. C. C.* en alle *Salia volatilia oleoſa*; en uitwendig alle *Spirituoſa*; als *Spirit. flor. Sambuc. Theriacal. Campb. Spirit, Vini Campborat.* een *Cataplaſma* uit *Cephalica* en *Nervina* met *Spirituoſa* toebereid, by voorb. uit *berb. Scord. Rut. Abſinth. Salv. Majoran. Sem. Cumin. Fœnicul. Sterc. Columbin. extract. rad. Bryon. Sal Ammoniac.*, *Tartari* &c. Na dit kan men ook een *Liniment.* uit *Unguent. dialth. ol. Succin. Juniper. Laurin. Philoſoph. Sp. Sal. Ammoniaci* gebruiken en dan deze volgende plaaſter daarop leggen:

℞. *Empl. diachyl.*
de Melilot.
Gumm. Galban. ā ℥ß.
Labdan. ʒiß.
Pulv. Aloës
Myrrh. ā ℥ß.
Macis
Caryophyllor. ā ʒij.
Sem. Cumin.
Rutæ
Salv. ā ℥j.
Tinct. Labdan. ʒiß.
* *Styrac. liquid.* ʒij.
Sal. vol. C. C. ʒvj.
Ol. deſt. Macis ʒiij.
F. Emplaſtr.

Spina Tibiæ, **de graat van 't ſcheenbeen** / is het voorſte tamelyk ſcherpe deel deſſelven beens.

Spina Ventosa, Zie *Caries.*

Spinachia, Lapathum Hortense, **Spinagie** / word in de Moes-hooven aangequeekt. Het geheele Kruid verkoeld de lever en de maag; de daarvan gemaakte pap of anders geſtoofde Spinagie *laxeert* en verzacht 't Lichaam, verzacht ook de raauwigheeden der keel, vermeerdert de melk, en is een gezonde ſpys.

Spinati Musculi, Zie *Muſculus.*

Spiracula, de lucht-gaten in de *Chymiſche* ſtook-ovens, (2) de ſweet-gaaten; daarvan zie *Pori.*

Spi-

SPIRANDI DIFFICULTAS, Zie *Aſthma.*

SPIRÆA, THEOPHRASTI, Zie *Viburnum.*

SPIRATIO, Zie *Reſpiratio.*

SPIRITUS, een Geeſt/ heeft tweederlei betekenis. I. word hier door verſtaan *onze Levens-Geeſt*, *Spiritus vitalis*, welke zyn de Geeſt-ryke, *ſubtile*, *active* en hoogſt beweeglyke deeltjes onzes Lichaams, die in 't Zaad der Ouderen verborgen leggende, allereerſt medegedeelt, daarnaa daagelyks door de ſpyze vermeerdert en in verſcheide deelen op veelderlei wyze verandert worden, en eindelyk zyn ze 't beginzel, en de werkende oorzaak aller doeningen of verrichtingen welke in 't Menſchelyke Lichaam voorvallen. En dewyl niet alleen in dit werk maar ook in andere Medicynſche Schriften veel van de Geeſten gewaagt word, zo achte 't nodig te zyn hierover wat naauwkeuriger te handelen. Doch deze zal ik uittrekken en den Leezer mededeelen uit de weergaloze *Diſputatio de Spiritu hominis vitali*, welke gehouden is Ao. 1681. te Leipzig door den zeer beroemden *AUG. QUIRINUS RIVINUS.* De aangehaalde *Diſputatio* beſtaat uit VI. Hoofd-ſtukken, waarvan in 't *eerſte* gehandelt word de *exiſtentia Spirituum*, of *over 't beſtaande wezen der Geeſten*, of dat *wezentlyk en waarachtig de Spiritus animalis in ons Lichaam als Regeerders zyn.* In dit Hoofdſtuk ſpreekt hy aldus: Het is zeker dat alle Lichaamen der Dieren gantſchelyk *paſſive* of lydende zyn, en geen *functie* verrichten kunnen, en hierom word 'er noodzakelyk vereiſcht een *activum movens* dat de Lichamelyke werktuigen voornamentlyk leven geeft, en ter verrichting der doeningen bepalen kan. Dit word onder anderen door de Dood bekrachtigd. Want zo 'er in de Stof eenige kracht is, waarom houd de beweging en overige *functiones* op? waarom ruſt alles in een ogenblik, zo niet de algemene *Præſes* en Regeerder geweken is? Men zoude kunnen zeggen dat zulks miſſchien geſchied wegens de beleediging des werktuigs, en dat zomtyds 't Hert, zomwylen de Lever, dan de Milt, de Maag of eenig ander deel hieraan ſchuldig zyn. Doch wat zal men inbrengen, als men ziet dat een gezond Menſch, uit groote vreugde, vrees of ſchrik ter neder valt en ſterft? gelyk dergelyke Aanmerkingen te vinden zyn by *LOTICH. Obſerv.* p. 184. *RHOD. Obſerv. Medic. Cent.* I. 45. *BARTHOLIN. Hiſt. Cent.* iv. 76. *VALER. MAX. Lib.* ix. c. 12. 2. 3. van welke men immers niet denken kan, dat 'er ietwes aan hare werktuigen is beſchadigt geweeſt. Hieruit dan volgt dat 't *Movens*, of de bewegende en hoofd-oorzaak beledigt is, en dat 't zyne werktuigen verlaten heeft.

In het *tweede* word verklaart *derzelve Natuur*: *deze is dat ze beſtaan uit een geheel ſimpele of enkelde en ſubtile Stof*, zulks word beveſtigd door derzelver af en toeneeming: Zy koomen de Natuur des lichts of des vuurs zeer na by; dit ziet men aan de oogen der *furieuſe* en toornige die eveneens zyn als lichten, deze twee vereenigde nu, noemden zy *Calidum innatum.*

In het *derde* word aangetoond *de Oorſpronk der Levens-Geeſten*, hierby ſtaat aan te merken, dat zich de *Spiritus* anders in de eerſte, en wederom anders in de tweede *generatio* gedraagt: dat is, het is eene geheel andere geſteltheid der Geeſten, als men ze beſchouwd, hoe ze van beide Ouderen geſcheiden worden, en wederom eene geheel andere, als ze na de Ontfanging in 't Eye der Vrouwe gade geſlagen worden. De eerſte word om te beter onderſcheid te maken genoemt *Seminalis* en de andere *Genitalis*. De eerſte *generatio* ziet op de Ouderen, dat is, op de uitarbeiding des Zaads, en op de byſlaaping; en de verrichting der *generatio* is de *Conceptus* of ontfanging; van deze begint daarna de andere *generatio*, welke in zich beſluit de beelding der vrucht van de Moeder: en deze eindigt na de baaring, alsdan is de *generatio* volbracht.

In het *vierde* word aangetoond *de Onderhouding der Levens-Geeſten.* De *Spiritus* worden voornamentlyk door den ſlaap het meeſt verkwikt; want de ſlaap is zo noodzakelyk, dat, al heeft men de allervoedzaamſte ſpys en drank, en al zocht men op allerlei wyze de *Spiritus* en krachten te onderhouden, zo zoude men daar door doch niet kunnen te weege brengen, dat men eenige daagen en nachten achter een zoude waaken, en den Slaap konnen miſſen. Na de ſlaap is ook de ſpys en drank, en de *Reſpiratio.*

In het *vyfde* worden aangetoond *de Functiones of verrichtingen der Geeſten.* De *Spiritus* toond aan te zyn het eerſte beginzel aller verrichtingen die in ons Lichaam

geſchieden; ja hy is de *Præſes* des Levens zelfs. Alle *functiones* geſchieden door dezelve: als de *eerſte beelding in de Lyf-moeder*, de voeding voor en na de baaringe, welke tot aan 't einde des Levens gecontinueert word, de *Chylificatio*, *Sanguificatio*, het vermoogen om te *genereren*, het *Zien*, *Hooren*, *Voelen*, *Rieken*, *Smaaken*, het *Geheugenis*, de *Honger*, *Dorſt*, *Toorn*, *Vrees*, *Gramſchap*, *Kracht en beweging der deelen*, de *Adem-haling*, de *Spraak* enz. Nu moet noch *ten ſesden* overwogen worden de *ondergang der Levens-Geeſten*. Onze *Spiritus* is in het gantſche Lichaam zodanig verſpreid, dat hy niet alleen de *Pori* der harde deelen; maar ook het bloed, de wei, ja de uitdygzelen zelfs doorwandelt, en in bezit heeft. Derhalven alles wat buiten ons Lichaam gaat, doet ietwes verminderen van onze Levens-Geeſt. Hieronder nu behoort natuurlyker wyze de ongevoelige *tranſpiratio*, het mis-bruik in het Venus-Spel, de ſterke Gemoeds-bewegingen enz. Ja alle uuren en oogen-blikken gaat een gedeelte der Levens-Geeſten weg en *exhaleert*, tot dat een ſtervende den noch overgeblevenen *expireert*: Want de ondergang van onze Geeſten en krachten word in dit Leven allengskens begonnen, doch eindelyk op 't laatſt door de Dood geheel vernietigd. Dit nu is de korte Betrachting der Levens-Geeſten in de Natuurlyke Staat. Gelyk als nu de andere deelen des Lichaams onderworpen zyn aan zekere ziekten; alzo zyn 'er ook byzondere ziekten die voornamentlyk de Geeſten aan-taſten, en onder deze is wel de voornaamſte *het gebrek der Levens-Geeſten*,

SPIRITUS DEFECTUS aan te merken. Deze heeft veel oorzaaken, waardoor ze te weeg gebracht word, als *ſterke arbeid*, *Convulſiones*, *misbruik van Venus*, *Loopen*, *Vechten*, *Danſſen* en andere *ſterke bewegingen meer*; *overmatig ſweeten*, *ſterke Excretiones* en *buik-loopen*, als ook *honger*; 't zy door gebrek van Levens-middelen of Krankheden. De Genezinge der ontbreekende Geeſten moet na de oorzaaken geſchikt worden: hierom zyn *de ſlaap* en *de ruſt* zeer dienſtig, en dan de *Analeptica*, als *een goed glas wyn*, als ook *Spiritus Ceraſor. nigror. Lilior. Convallior. Hyſſop. Meliſſ. Roriſmarin. aq. vitæ*, *Carfuncul. Cinnamom. cum vino*, *Borrag.* en *Bugloſſ. cum vino Spiritus Apoplectic.* en *Epileptic*, *aqua Magnanimitatis Rudolph. aq. vitæ Mulier. Aſthmatic. Anhaltin. Cordial. Hercul. Regin. Hung. Balſam. Vitæ Angelic.* als ook *Ambra* en *Moſch*, van gelyken ook de daar uit toebereide *Eſſentiæ* en *Tinctura*, als *Eſſent. Regia*, *Confect. Alkerm. Compl. tinctur. Corallior. cum Sp. Cord. Cervi.* Tegens 't gebrek der Geeſten veroorzaakt uit honger zyn dienſtig de *Eupepta*, als *krachtige zappen*, *Melk*, *verſche eyeren*, *Spaanſche*, of *Kanarie-wyn Emulſiones* uit *Sem. quat. frigid. maj. Amygdal. Pinear. Piſtac.* Hazel- en Luiker-nooten *Kaſtanien*, *Hoenderen*, *Kalfs-vleeſch* enz.

SPIRITUUM ERRORES, **de dwaalen de Levens-geeſten**, die, als ze van vreemde denkbeelden ingenoomen zyn, valſchelyk oordeelen, niets onthouden, en ongerymde dingen te zaam ſtellen. Hieruit ontſtaan de *Mania*, *Melancholia*, en veelderlei Razernyen, als de St. vitus-dans, Liefdens-dranken, water-vrees, dwaze liefde, *Pica*, *Malacia*, en de Tarantul-beet enz.

SPIRITUUM MOTUS INORDINATUS of IRREGULARIS, **de onordentlijke beweging der geeſten**, deze word men gewaar tegens de Natuur, om dat ze in een ſchielyker en heviger beweging zyn gebracht geworden, dikwils hevige pyn veroorzaaken, waarop zomtyds hette en wakinge volgt. De oorzaak nu hiervan is zomtyds in de harde, en zomtyds in de vloeibaare deelen, en zomtyds in de Geeſten zelfs Tegens deze onordentlyke beweging, en de daaruit ontſtaande pyn en waking zyn dienſtig de *Opiata* en *Papaverina* als *Opium in Subſtant. Laudan. Hyſteric. opiat. Tinctur. Opii Cydoniat. Croci, Sem. papav. alb. Syrup. papaver, Diacod. Montan. Philon. Roman.* en *Perſic. Req. Nicolai*, *Theriaca eſſent. theriacal. Mithridat. tinctur. Papaver. rhœad.* Alle deze middelen werken zo, dat ze de *Spiritus* gelyk als binden. Doch by deze middelen ſtaat aan te merken, dat ze niet moeten gebruikt worden, ten zy men de oorzaaken wel overwogen hebbe, dat is, uit welke deze onordentlyke beweging veroorzaakt is: ja hare *doſis* is ook niet te vermeerderen ten ware dat 't de hoogſte nood (*a*) of de pyn

(*a*) Als 't de nood vereiſcht kunnen de *Opiata* en *Papaverina* in zeer groote *doſis* gebruikt worden, doch alzo, dat men met een geringe quan-

pyn vereiſchte, dus achten wy ge-noeg gezegd te hebben van de Natuurlyke en tegennatuurlyken Staat der Levens-Geeſten. Nu moeten wy II. noch aanhaalen de

SPIRITUS CHYMICI, of de door de Konſt der Chymie toebereide en vergelyken-der wyze genoemde geeſten. Want aldus word in de *Chymie* geeſt genoemt dat gee-ne 't welk zeer ſubtiel, vlug, zuiver door-dringende en beweeglyk is, waarin de rechte eigenſchap van een ding beſtaat. Aldus zyn 'er in alle drie Ryken der Natuur Geeſten: de

SPIRITUS ACIDI, of de zuure-geeſten/ uit de *Mineralia* de *ardentes* en *inflammabi-les of de brandende en aanſteekende Geeſten*: uit de *Vegetabilia*; de *Urinoſi* of *pis achti-ge Geeſten*, welke uit alle drie Ryken voor-namentlyk van de Dieren, en uit derzel-ve deelen gemaakt worden. Wy zullen noch yder in 't byzonder verhande-len.

SPIRITUS ACIDI, de zuure geeſten / deze worden ook wel uit de *Animalia* en *Vegetabilia* gemaakt, doch de meeſte en aangenaamſte uit de *Mineralia*, als daar is de *Sp. Salis*, *Nitri*. *Vitrioli* of *Sulphuris*. Doch 't is ook niet te loochenen dat in de *groote Mieren* een zeer aangenaam *Aci-dum* gevonden word, te weten als de *Sp. Vini* eenige keeren daarvan *gedeſtilleert* ge-worden is; maar alſchoon deze *Spiritus Formicarum*, als daarmede wel *geproce-deert* is, de tonge door zyne ſcherp-te aandoet, zo kan dezelve doch niet voor een zuuren *Spiritus* gehouden worden, om dat daarop gegooten is een groote me-nigte *Spiritus Vini*. De *Liquor* dewelke uit *Honig*, of *Zuiker*, of *Maſtich* en der-gelyke harſten, als ook uit de *houten* ge-maakt word, is ook wel ietwes zuur, doch hy kan geenzints onder de ſmaakely-ke of aangenaame *Spiritus Mineralium* ge-ſtelt worden. Want zy worden gemeen-lyk uit 't Zand in een glaazen *Retort* by een matig vuur *gedeſtilleert*; maar vermeerdert men 't vuur en houd daarmeede aan om een ſterker *acidum* te verkrygen, zo zal men het *Empyreuma* niet lichtelyk verhoe-den, want als 't *Sal volatile* te gelyk mede

quantiteit eerſt begint, en dezelve allengskens vermeerdert, gelyk wy zulks aangetoond hebben in de Noot onder den Tytel MANNA in dit werk op pag. 315. en 316.

uitgedreven word, zo is de *Spiritus* niet meer zuiver; maar ſcherp zoutachtig. Want dit hebben de *Acida* boven de bran-dende Geeſten byzonder eigen, dat by haar 't *Phlegma* altyd voor af gaat, daar 't anders na de *Spiritus* volgt; dierhalven die een Azyn *deſtilleeren* wil, zal een goeden verkrygen, na dat 't *Phlegma* afgetrokken en weggedaan zynde, ſcherpe droppels in den voorlegger vallen. Met zeer geringe moeite verkrygt men ook den *Sp. virid. Æris volatil.* als men maar het tot poeder gemaakte Spaanſch groen een weinig met Azyn beſprengd, en uit een glazen *Retort* in 't Zand by een traps-gewys vuur *deſtil-leerd*; want zo zal hy op deze wyze, on-der de gedaante van een witten nevel zeer vlug overgaan; doch de algemeene wyze om de zuure *Spiritus* uit de *mineralia* te *deſ-tilleeren* is deze:

℞. *Salis* of *Nitri* ℔ij. als deze ontdaan of maar geſtampt zyn, zo doe daartoe om 't ſmelten te verhoeden gemenen *Bolus* of Pottebakkers leem ℔iij. (dezen toezet ge-bruikt men by de *Vitriool* niet, want dezel-ve heeft veel *Metaalagtige* deelen van 't y-zer en koper by zich) vermeng alles in de gedaante van een poejer, of dat beter is, maak koekjens daaruit, in die groote dat ze in den hals van de Aarden *Retort* kun-nen; na dat nu deze koekjens gedroogd zyn, zo doe ze in een groote *Retort*; doch alzo dat het halve of op 't minſte 't derde deel daarvan leeg blyve. Stel ze ter *deſtil-latio* in een *Reverbereer Oven*, in 't begin met een zacht vuurtjen, tot dat de Geeſt onder de gedaante van een *witten nevel* uit 't *Zout* en *Vitriool*, en in de gedaante van een *Roode* uit 't *Nitrum* koome. En dus *continueert* men de *deſtillatio*, tot dat de nevels allengskens verminderen, ſchoon dat ook de hoogſte graad des vuurs daar toe werkſtellig gemaakt worde. Hierom kan deze *deſtillatio* ook niet in eenen dag uitgevoert worden; maar ze vereiſcht wel drie of vier of meer dagen; voornament-lyk als men al te veel *materie* of uit vree-ze een al te ſwak vuur heeft. Thans blyft noch de *Rectificatio* der zuure Geeſ-ten overig, want zy zyn of al te water-achtig, gelyk als de *Spiritus Vitrioli*, of *gedeſtilleerde Azyn*, of al te onzuiver, om dat ze al te veel aardachtige of ſwavel-achtige deeltjes by haar hebben, en dan kunnen ze uit het Zand in een glazen *Re-tort gerectificeert* worden, doch alzo dat,

 als

als men eenen ſcherpen *Spiritus* verkrygt, men het *Phlegma* wegneeme; en daarna met de *deſtillatio* tot op de droogte aanhoud, op dat het geene dat noch onzuiver daar onder vermengd is, in de *Retort* te rug blyve. Die geene welke nu dezen zuuren *Spiritus* tot 't gebruik temperen willen, kunnen het dus doen, dat ze by de *Spiritus Nitri* of *Salis* (want deze zyn de gebruiklykſte) viermaal zo veel *Spirit. Vini rectificat.* doen, een tyd lang laten digereeren; en dan de *mixtuur deſtilleeren*, en dus heeft men den *Spiritus Salis* of *Nitri dulcis*.

SPIRITUS ARDENTES, of INFLAMABILES, brandende-geeſten / worden in de *Chymia* die geene genoemt, welke niet wezentlyk *zuur* noch *Piſachtig*; maar *volatil* en ſwavelachtig of olyachtig zyn; zo dat ze zeer lichtelyk door 't vuur kunnen aangeſtooken worden. Deze *ſpiritus* worden gemeenlyk gemaakt uit *Koorn*, *Jenever-beziën*, of druiven, of meerder uit giſt van wyn en bier. Boven deze vind men ook noch in de Apotheeken een groot getal dezer geeſten welke gemaakt worden uit verſcheide *Vegetabilia*; want zommige zyn 'er uit de vruchten by voorb. *Rubi idæi*, *Aard-beziën*, *Kerſſen*, uit verſcheide zoorten van *Appelen*, *vlier-beziën*, *kraak-beziën* enz. andere zyn 'er uit de bloemen alleen; als uit de *Vlier-bloemen*, *Roozen*, *Lelien convallien*, *Roſmarin*, *Lavendul*; en *Linden-bloezem*, *geele violen* enz. andere uit wortelen, als *Angelica*, *Zedoaria*, *Calaminth.* &c. andere uit de geheele kruiden, of uit de bladen, als *Cochlear. Abſinth. Centaur. min. Chamomill. Menth. Meliſſ.* Tot het bereiden dezer geeſten word vooral de *Fermentatio* of giftinge vereiſcht, te weten op dat de onzuivere deeltjens daarvan wyken, en wat vlug en geeſt-ryk is op zich zelf blyven moge. Als nu een *vegetabile* zapryk is, zo word 't zap als een uitgeperſte moſt, daarvan genomen, doch zo niet, word naar goedvinden maar gemeen water daarop gegooten, en eenige dagen weggezet, tot dat de onder de giftinge opkomende ſchuim wederom neder-ſlaat. En dit geſchied in weinig daagen, zo dat men niet nodig heeft 't werk te verhaaſten, zuur-deeg of zuiker, *ſal Tartari* of giſt daar by te doen. Men moet zich veelmeer wagten, dat men 't niet na de *Fermentatio* al te lange ſtaan laate, of dat 't niet al te lang op een warme plaats en een niet wel geſloten vat ſtaan blyve; want het gebeurt wel dat de *liquor* ſchielyk daar op bederft of kiemagtig word, en dat hy dan als hy *gedeſtilleert* word, in plaats van een brandende geeſt, of in een onſmakelyke, of zuur, of ſtinkend en *Urinoſa phlegma* overgaat. Hierom is 't goet, dat men dat geene, 't welk tot de giſting onbequaam, of al te vlug is, als *rad. Armorac. Cochlear.* en dergelyke *Antiscorbutica* of de al te drooge, als *Saſſafras*, *Cinnamom.* en de overige *Aromata* als ook de wortelen, en harde zaaden, met wyn of noch beter met *Spiritus Vini* of in deſſelfs plaats met *ſp. Juniperi*, of *Frumenti deſtilleert*. Voor 't overige kan de *deſtillatio* der *ſpirituum ardentium* in een *deſtilleer*-ketel of glazen kolf even op die wyze als men de wateren of Olien *deſtilleert* geſchieden: hierby is maar aan te merken dat de te zaamvoegingen en de reten wel moeten toegemaakt en *geverluteert* worden, en dat 't vuur heel zagjes zyn moet. Als deze *deſtillatio* verricht is, voornamentlyk als 'er een *ſpiritus per abſtractionem* gemaakt geworden is, is het beſt dit Werk te herhaalen, en dat men denzelven *ſpiritus* eenige keeren van een verſche ſtof *deſtilleert*. Want op deze wyze kan 't geſchieden, dat by voorb. de op lepel-bladen gegotene *ſpiritus Juniperi* zo vuurig word, dat hy qualyk zonder vreez' van belediging der tong kan geproeft worden: ja ook de *per fermentationem* toebereide *ſpiritus Roſarum* verkrygt een veel aangenaameren reuk als hy van verſche bloemen eenige keeren overgehaalt is. En dus is 't ook met alle andere. Nu is 'er noch overig hoe de *ſpiritus gerectificeert*, en van zyn overtollige *Phlegma* bevryt worden; dit kan men 't allergevoeglykſt doen door een hooge kolf, op dat de *Striæ* of ſtreepen in den helm geſlaagen worden. Want zo lang als men een matig vuur heeft, zo lang zal 't *Phlegma* niet lichtelyk te gelyk mede overklimmen; maar wanneer de *Striæ* al ontbreeken, en de waterachtige droppels of in den *Helm* of in den *Ontfanger* gezien worden, zo is 't tyd dat men, na dat de *ſpiritus* is weggenoomen, het geeſtryke-water, 't welk dan volgt in een glas verzamele. Als men wel gearbeid heeft, zo is eene *rectificatio* genoeg, om eenen *gealcoholiſeerden ſpiritus* te verkrygen. Aangaande de bewaringe dezer *ſpiritus* ſtaat noch aan te merken, dat 't glas nooit daar mede vol; maar op een derde of vierde deel

deel moet leeg gelaten worden; want als de geeſten zich by een geringe hette of eenige ontſtaande beweginge uitzetten, en het gat van het glas dicht geſlooten is, kan 't niet anders zyn, of 't glas moet in ſtukken berſten. Nu koomen ons noch voor de

SPIRITUS URINOSI, of piſachtige geeſten. Gelyk als de *Vegetabilia* tot de bereiding der brandende geeſten, en in tegendeel de *Mineralia* tot de zuure dienſtig zyn, alzo worden voornamentlyk de *Animalia* of de dieren tot de *Urinoſe-geeſten* het allerbequaamſte gevonden; want zommige dieren worden heel genoomen, gelyk als Keller- en Regen-wormen, Padden en Slangen; van anderen dieren neemt men of harde, zachte of vloeibaare deelen.

Harde zyn gemeenlyk *de beenderen, Harts-Hoorn, Yvoor, Elands-klauw* enz. De weeke zyn het *Harte-Hert, Bever-ſwyn*, de *Naa-geboorte* enz. De vloeibaare zyn gemeenlyk *'t menſchen-bloed*, en de *Urin*. Dewelke nu van deze zyn vloeibaar of zap-ryk, gelyk als de *regen* en *Keller-wormen, Naa geboorte, bloed* en *pis*, worden gemeenlyk tot het rotten weggelegt; doch deze ſtinkende arbeid kan niet goed zyn, voornamentlyk zo zy zich onder 't *deſtilleeren* in een ſchuim opwerpen, in den Ontfanger klimmen, en de geheele *deſtillatio* bederven: 't is derhalven beter dat men alle vochtigheid uitdroogt, zo veel als men kan, en wel in de zoomer in een open lucht of in de Zonne-ſchyn, of in een zachte warmte van een oven, 't welk ten allen tyden geſchieden kan. Men hoeft ook niet te vreezen voor 't verlies van 't *ſal volatile*; want zulks word van de daarby zynde oliachtige en taaje deelen zeer vaſt gehouden. Wil men Harts-hoorn en de overige harde dingen *deſtilleeren*, moeten dezelve klein gemaakt, en ſtuksgewyze in een *aarden Retort* gedaan worden. Daar na geſchied de *deſtillatio* in een *Reverbeer-ooven* by een zacht vuur, wanneer in 't begin 't *Phlegma*, daarna de Oly met 't *ſal volatile*, dat zich als ſneeuw aan de zyden des Ontfangers zet, overgaat. De overige en niet harde als *Slangen, Bever-ſwyn, Bloed* enz. worden na dat ze gedroogt en klein geſneeden zyn, uit een glazen *Retort* in 't zand *gedeſtilleert*: aldus *exhaleert* op de voorgaande wyze na het *Phlegma* het *ſal volatile* onder de gedaante van een witten rook, zo lang als de donkere Oly druipt; want als dit niet meer af valt, is de *Operatie* geeindigt, 't welk in eenen dag heel gevoegelyk geſchieden kan. Na dat dit verricht is, kan alles, dat in de Ontfanger by een is, alzo geſcheiden worden, dat voor eerſt 't oly van de overige *liquor* door een trechter *geſequeſtreert* worde; maar de *ſpiritus urinoſus* op dat hy van 't overige oly bevreid worde, moet door byvoeginge van gebrande beenderen of levenden-kalk, of veel water of *ſp. Vini gerectificeert* worden. Zulks kan by een zacht vuur door een glazen *Retort* geſchieden; doch neemt men in plaats van deze een hooge kolf, zo *ſublimeert* zich het *ſal volatile* in een drooge gedaante. Zulk een werkzaame *rectificatio* heeft de *ſpiritus ſalis Ammoniaci* niet noodig, want deze word volgens de gemeene wyze aldus bereid: ℞. *ſalis Ammoniaci in aq. calid. diſſolut. lib. ſemis* doe daartoe *calc. viv. pulv. ana.* Doch beter is 't dat men daarby doe *calc. extinct.* want anders gebeurt 't wel dat de vaten ſpringen als men de ſtukken van den levenden kalk wat te groot neemt. Die den levenden kalk niet wil gebruiken kan een ander *terreum abſorbens*, of ook *ſal fixum Tartari* of *Cineris Clavellat.* neemen: het is 't zelfde wat 't voor een toezet is, waar door de zuurigheid van 't tot het *ſalmiac* gedaane zout verzadigt word'. Even op deze wyze geeft het glinſterende en harde ſchoornſteen-roet, als 't in het zand uit een *glaazen Retort gedeſtilleert* word, ook veel *ſal volatile.* Doch zo de *ſpiritus* niet eenige keeren *gerectificeert* en van zyn geheel ſwarten en *Empyreumatiſche* oly bevreid word, word hy met een galſterigen rook-ſmaak wederom ſwart. Noch word ook uit drooge wyn-moer of wyn-ſteen met toezet van *ſal Tartari cineris Clavellat.* een *ſpiritus urinoſus* en *ſal volatile* uit een aarden *Retort gedeſtilleert.* Dus achten wy genoeg gezegt te zyn van de geeſten, waarna zich yder een die maar eenigzints ervaaren is ook in alle andere zal kunnen oeffenen. Wy zullen hier noch by voegen eenige beſchryvingen van verſcheide en uit meer als een *ingredient* beſtaande geeſten, welke niet altyd in alle gemeene *Chymiſche* boeken gevonden worden. als

SPIRITUS APOPLECTICUS *Mœbii*, een geeſt tegens de vallende-ziekte en beroerte: ℞. *Rad. Valerian. Pæon. Vincetoxic. ana* ℥j. *HB. Meliſſæ, Majoran. Roriſmarin. ana*

ana miß. *Flor. Tiliæ* miij. *Anthoſ. Lavendul. Spic. Salv. Primul. veris, Pæon. á* mß. *Cinnamom.* ℥iv. *Zedoar.* ℥ij. *Macis, Cubebar.* á ʒj. *Cardamom.* ℥ß. *Croci orient.* ʒij. *Caryophyll.* ʒß. *Incis. contus.* en *infundeer* deze *ſpecies in ſp. Lil. conv.* ℔ij. *aq. Cinnamom.* ℔j. *Aq. Apoplectic.* ℔ß. *Vin. Hiſpan. q. ſ.* en laat 't een maand lang in een wel geſlooten glas *macereeren*; *deſtilleer* den *ſpiritus* in *balneo mariæ* over *Ambra* en *Moſchus.*

SPIRITUS ARTHRITICUS MIRABILIS, een wonderbaare jigt-Spiritus; ℞. *ſpirit. Baccar. Juniper.* ℥v. *Lumbric. terreſtr.* ℥ij. *Cochlear. flor. Sambuc. ana* ℥j. *ſal. Ammoniac.* ℥ß. *aq. Lavendul. Salviæ ana* ℥j. *ſolveer* hierin *ſaponius venet.* ℥iiß. *Camphor.* ʒvj. *Opii thebaic.* ʒj. *Croci orient.* ℈ij. *olei deſt. Lavendul. Salviæ á* ℈ß. *miſce. Digereer* dit eenige dagen daarna *filtreer* 't; als men 't gebruiken wil word 't warm met een doek *geappliceert.*

SPIRITUS ASTHMATICUS, Borſt-Spiritus; ℞. *Meliſſ. utriusque á P.* v. *Borragin. P.* iij. *flor. Hyſſopi utriusque P.* iv. *ſalis Ammoniaci* ʒvij. *ſem. Aniſi, Fœnicul. á* ʒvj. *Mellis opt.* ℥ß. *ſpirit. Vin. opt.* ℔iij. meng deze en *deſtilleer* den *ſpiritus.*

SPIRITUS BEZOARDICUS *Buſſii*, Bezoar Spiritus: ℞. *ſp. ungul. alcis, C. C. ana* ℔j. *ſp. baccar. Junip.* ℔ij. *Ol. deſt. Succin. alb.* ℥j. *ſal. vol. C. C. Succin. alb. ana* ℥ß. meng deze en *deſtilleer* ze in een *Retort* met een zacht vuur.

SPIRITUS CARMINATIVUS, *Dolæi*, Kolyk-Spiritus; ℞. *Cortic. Aurantior.* ℥jß. *rad. Acori, Helen. Galang. Oſtrut. ſem. Aniſi, baccar. Laur. ana* ℥ß. *Caſtor.* ʒj. giet daarop *ſp. bacc. Juniper.* en *Vini generoſ. ana q. ſ.* en *deſtilleer* 't.

SPIRITUS CEPHALICUS, *Walſchmidi*, Hooft-verſterkende Spiritus: ℞. *Fol.* en *Flor. Lavendul, Roriſmarin. majoran. Salv.* á mj. *Caſtorei* ℥j. *Camphor.* ʒiß. *ſpirit. Vini* ℔iß. *ſal. Ammoniaci* ℥ij. *Tartar.* ℥iß. *aq. Lavendul. q. ſ.* op dat alles daarin dryve, laat 't drie dagen in *digeſtio* ſtaan, *deſtilleer* daarvan ℥viij. *ſolveer* daarin *ol. deſt. ſemin. Rutæ gutt.* xv. *ſuccin. gt.* x. *Maceris. juniper. ana gt.* vj. *m. ſ. Spiritus.*

SPIRITUS CONVULSIVUS, *Geilfuſii*, Leede-Spiritus; ℞. *fol. Majoran. Roriſmar. Origan. Salv. Betonic. Sabin. Rutæ, Scord. Cochlear. Naſturt. aquatic. ſummitat. Pini reſinoſ. Junip. á* mj. *Flor. Spicæ, Liior. convallior. Hyperic. á* miß. *Caſtor.* ʒvj. *Lumbricor. terreſtr.* ℥ij. *Cardamom. cubeb. ana* ʒiij. *Nuc. Moſch.* ʒiiß. *Maſtich.* ʒij. *Theriac.* ℥j. als deze alle klein geſneeden en geſtampt zyn, *infundeer* ze in *Vin. generoſ.* ℔v. en *ſp. Vini* ℔ij. daarna *deſtilleer* den *ſpiritus* en *ſolveer* daarin *Camphoræ q. ſ.*

SPIRITUS FUMANS; ℞. *Calc. viv. Sulph. ſal. Ammoniac. ana q. v. pulveriſeer* deze in een ſteenen Mortier tot een fyn poejer, meng 't zelfde wel ondereen, daar na *deſtilleer* uit een *Retort* in 't zand een rooden en doordringenden *liquor*, bewaar denzelven; deze rookt als het glas waarin hy bewaart word, open gemaakt word.

SPIRITUS GUMMI AMMONIACI TARTARISATUS, uit 't *Diſpenſatorium Regiomontanorum M. S.* ℞. *Gummi Ammoniaci elect.* ℔ij. *Aren. q. ſ. ſpirit. Tartari rectificat.* ℥j. doe deze in een glaazen *Retort*, *deſtilleert* zo lang tot alles droog is, en geen wolken meer opklimmen, ſchei als dan den *ſpiritus* van de Oly. Van dezen *ſpiritus* ℞. ℥iiiß. *ſal Tartari* ℥ß. *deſtilleer* het uit de helm tot de droogte.

SPIRITUS HYSTERICUS *Dolæi*, Moeder-Spiritus: ℞. *Maſtich. Myrrh. Oliban. Succin. ana* ℔ß. *ſabin.* ℥iv. *caſtor.* ℥ij. *ſpirit. Vin. rectific.* ℔iv. doe alles wel gepoejert in een wel geſlooten kolf, en *deſtilleer* het uit het zand.

SPIRITUS NEPHRITICUS *Regiomontanor.* Steen-Spiritus: ℞. *Sal. vol. Corn. Cerv. Succin. ſolut. lapid. Cancror. ana* ʒj. *ſpirit. Juniper. Pimpinell. ana* ℥ij. *F. ſolutio* doe daarby *tinctur. Tartari* ℥j. *ſp. ſalis rectificat.* ℈ix. *miſce.*

SPIRITUS SALIS AMMONIACI AROMATICUS *Deckerii*: ℞. *Salis ammoniaci triti & cribrati, ſalis Tart. pulveris* á ℔ß. *ſolveer* 't *ſal ammoniac. in ſpiritus vini* ℥viij. maar het *ſal Tart.* in *Vini generoſ.* ℥xij. meng deze *ſolutiones* en giet ze in een kolf, doe dan noch daarby de volgende *ſpecies gepulveriſeert*: ℞. *Rad. Angelic.* ℥ß. *fol. Menth. criſp. majoran. á* ʒiij. *ſem. Fœnicul. baccar. Junip. ana* ℥j. *Cinnamom. Acut.* ℥ß. *Nuc. moſch. Croci opt. Origan. Cretic. ana* ʒij. *Cardamom. maj. ſpic. nard. ana* ʒj. zet heel ſchielyk den helm daar op en leg den Ontfanger daarvoor, *verluteer* de reeten wel, en *deſtilleer* den vluggen *ſpiritus* daarvan.

SPIRITUS SALIS AMMONIACI CASTOREO-SUCCINATUS *Regiomontanor.* ℞. *ſp. ſalis Ammoniaci vinoſ.* ℥v. *ſp. C. C. vol.* ℥iij. *eſſent. ſuccin. Caſtorei ana* ℥iv. *ol. deſt.*

deſt. Succin. alb. ℥ij. laat deze acht dagen in een warme plaats in *digeſtio* ſtaan.

SPIRITUS SALIS AMMONIACI CUM GUMMI AMMONIACO *Regiomontanor.* ℞. *ſp. Sal. ammoniac. Vinoſ.* ℥v. of *q. ſ. gumm. ammoniac.* ℥ij. *miſce* laat 't *in digeſtio* ſtaan, tot 't *gummi geſolveert* is.

SPIRITUS SCELOTYRBICUS, ſcheurbuiks - Spiritus / uit 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum* : ℞. *herb. rec. cochlear. Trifol. fibrin. Becabung.* ā miij. *Naſturt. aquatic. Nummular.* ā mij. *Perſicar. Rutæ ana miß. radic. Raphan. marin. rec. Ari recent.* ā ℥iß. *ſem. Aniſi* ℥ß. *ſem. Cochlear.* ℥ij. *cortic. citr. exter. rec.* ℥vj. *concis.* & *Conquaſſ.* giet daarop *ſpirit. baccar. Sambuc. per ferment. parati q. ſ.* laat 't vier daagen in een wel geſlooten vat *digereeren* , *deſtilleer* dan by een zacht vuurtjen uit 't *balneum Mariæ* den *ſpiritus* daarvan.

SPIRITUS THERIACALIS CAMPHORATUS : ℞. *Theriac. Androm.* ℥x. *Croci orient.* ℥j. *Myrrh. rubr.* ℥v. *ſpirit. Vini rectificatiſſ.* ℔ij. laat 't drie dagen in een wel geſlooten vat ſtaan , dan *deſtilleer* het uit de kolf, in welker helm *camphor.* ℥ß. is, in *Baln. Mariæ.*

SPIRITUALISATIO , *ſpiritualiſeeren* , is een Chymiſche arbeid, waardoor de harde lichaamen tot *ſubtile* geeſten gebracht worden.

SPLANCHNA, dus worden genoemt de inwendige, maar voornamentlyk de voornaamſte deelen des onder lichaams , als de Maag, Milt , Lever enz. en daarvan zyn afkomſtig

SPLANCHNICA, de genees - middelen / welke tegens de ziekten dezer deelen zyn.

SPLEN, Zie *Lien.*

SPLENETICUS , word gezegt van al dat geene 't welk tot de Milt behoort of dienſtig is ; aldus worden de genees-middelen welke tegens de milt-ziekte dienſtig zyn genoemt.

SPLENETICA, van deze aart zyn *herb. cuſcut. Centaur. min. Scolopendr. flor. Borrag. Cappar. rad. Filicis, Polypod. ſem. Fraxin. lapid. Cancror. pulveres abſorbentes* en alle *Martialia* , *ſpirit. ſal. Ammoniaci* , *eſſent. Pini Elixir. Propriet. Scorbutic. Martial. ol. tartari per deliq.* en onder alle hebben de voorrang de *Martialia* met de *lapid. Cancror. Corn. Cerv. uſt. Ebur.* &c. Want gelyk de *Acida* en alle zuure ſpyzen geheel tegen de melk en ſchadelyk zyn , zo worden ook de *obſtructiones* en de daaruit voortkomende pyn en geſwellen en *ſcirrhi* der lever door geen betere middelen als door de *Præcipitantia* genezen : tot 't uitwendige gebruik zyn dienſtig *ol. Tart. fœtid. Laterin. emplaſtr. de Cicuta, gumm. ammoniac.* &c. Vervolgens worden genoemt

SPLENETICI , die geene die aan de milt ziek zyn.

SPLENIA, PLUMACEOLI , PLAGULÆ, Kompreſſen / druk - doeken / worden mede onder de Chirurgicale Inſtrumenten geteld.

SPLENITIS, de milt-ader / anders ook genoemt SALVATELLA, is een ader aan de kleine vinger der hand; aan de rechte hand word ze lever-ader genoemt.

SPLENIUS of SPLENII , Zie onder de tytel *Muſculus.*

SPODIUM EX EBORE, Zie *Elephas.*

GRÆCORUM, graauw-niet / deze hangt zich onder aan de ſmelt-kroes als het geele koper toebereid word , en word naar 't onderſcheid der verwen met veele naamen als graauw, geel, ſwart, en groene - hutten rook genoemt , hebbende eenderley krachten met 't *nihil album.*

SPOLIUM SERPENTUM , Zie *Exuviæ ſerpentum.*

SPONDYLIUM, Zie *Branca urſina.*

SPONDYLUS, VERTEBRA , VERTICILLUS, een werbel-been / hiervan zyn vier en twintig , als zeven aan de hals, twaalf aan de rug en vyf aan de lendenen ; by deze koomen ook de onderſte zes die 't heilig been uitmaaken , en onechte of valſche genoemt worden. Zy worden aldus genoemt, om dat door haar 't lichaam op veelderley wyze geboogen word.

SPONGIA LUNÆ, Zie *Lapis Bononienſis.*

SPONGIA MARINA , Bad - Spons / Zee - Spons / beſtaat uit weke , doorgate en lichte ſtukken, dewelke of geel of witachtig zyn , een geen of weinig ſmaak noch reuk hebben ; zy groejen aldus aan de klippen in de Middelandſche en andere Zeën , en komen van Venetien. Men heeft verſcheide zoorten , als heel groot, middel groot, middel klein, klein enz. de beſte moeten zyn licht, geel, zagt , middelmatig, groot en klein , hebbende kleine harde te zaamgeſtelde gaatjes en weinig ſteenen binnen zich.

SPONGIA SAMBUCI , Zie *Sambucus.*

SPONGIA SOLIS, Zie *Lapis Bononienſis* en *Ros-ſolis.*

VIRGINIS, dus word genoemt een noch niet gebruikte Spons.

SPONGIOLI, zo worden genoemt de kleine *Boleti* die in 't voorjaar ten voorſchyn koomen, en beter zyn als de groote.

SPONGIOLUS, Sponsachtig / word toegeëigent aan zommige deelen wegens haare gelykheid met de ſpons, by voorb. aan de long, aan 't Neuze been enz. om dat zulke deelen luchtig als een ſpons zyn.

SPONGOIDEA OSSA, Zie *Os Cribroſum.*

SPORADES, SPORADICI MORBI, dus worden genoemt al die ziekten, welke hier en daar in de Landen verſtrooit graſſeeren, als Koorts, rode-loop, Pokken, Mazelen enz.

SPUMA, de ſchuim/ is die luchtige en vol van blazen zynde opwelling met de onzuiverheden, die haar in 't koken op 't water enz. koomen te zetten.

SPUMA NITRI, Zie *Aphronitrum.*

SPUTATORIA, ſpouw-middelen/ zyn die geene welke de overvloedige of zorgende Stof uit de mond uitwerpen: want dat geene 't welk anders na den loop der Natuur uitgeſpouwt word; word thans in groote quantiteit weggeworpen. Hieronder behoren de *Maſticatoria.*

SPUTUM, het groove dikke-Speekzel/ die uit de Mond-klieren komt, Zie ook *Saliva.*

SPUTUM CRUENTUM, Bloed-ſpouwen/ Zie *Hæmoptoë.*

SQUAMA, betekend gemeenlyk een ſchulp/ doch by de Genees-meeſteren word daar door verſtaan de ſchubachtige ſchurftheid 't zy in krauwagie en andere onzuiverheden.

SQUAMARIA, Zie *Dentaria.*

SQUILLA, Zie *Scylla.*

SQUINANTHIA, Zie *Angina.*

SRINT, is een ziekte welke in Hongaryen zeer gemeen is, en betekend alle en een yder ſwelling met ontſteking 't zy in de mond, of aan den hals of aan den aars.

STACTE, Zie *Myrrha.*

STAGNATIO, een verſtikking/ of ſtilſtand/ van eenige vochtigheid.

STAGNATIO SANGUINIS, de ſtikking des Bloeds / is dat 't zelfde overvloedig vergadert, en wegens den overvloedigen toeloop, ſchielyke verkouding, quetſing der Bloed-vaten enz. komt te verſtikken, zo dat 't niet verder vloejen kan.

STALACTITES, de Kogen-ſteen/ word in zommige Konſt en Natuur-kamers bewaart en by dergelyke Liefhebberen gevonden.

STALTICA, Zie *Sarcotica.*

STAMINA, Zie *Lilium album.*

STANNUM, het Tin/ word aldus ♃ van de Chymiſten getekend, is een week en licht-vloeibaar, wit-Metaal, 't welk benevens de veel ſwavelachtige ook eenige *Mercuriale* deelen ſchynt in zich te hebben, 't word meeſt uit Engeland gebracht; ook word het in Duitſchland en op andere plaatzen, doch in geringe quantiteit en waardy gevonden. Men vind in de Mynen tweederlei zoorten van Tin, of gedegent of in Ertzen anders Myn-Stoffen genaamt; het eerſte vind men of aan de Kanaalen der Wateren, waaraan 't zich als Zand hangd, of in geheele Stukken. En het laatſte word uit de witte Metaal-achtige Stukken geſmolten, of 't word uit de andere Tin-Steenen geſmolten. De beſte zoort is 't Engelſche-Tin, waarvan verſcheide zoorten zyn.

STANNUM CINEREUM, Zie *Marcaſita.*

STANNUM FOLIATUM, geſlagen-Tin/ word van de beſte zoorten van Tin geſlagen, 't welk in kleine doosjes verkocht word, waarvan in een yder een *Gros* of *twaalf douſin* dezer bladen zyn, men heeft 't niet alleen wit, maar ook geverwt 't welk

STANNUM FOLIATUM COLORATUM genoemt word, 't zelfde is rood, geel, ſwart enz. het beſte is, dat uit zeer dichte gladde en welgerolde bladen beſtaat.

STAPES, Zie *Os Stapes.*

STAPHISAGRIA, Stephanus-Koornen/ zyn ruuwe en ſwart-gryſe Koornen, byna driehoekig, van een ſcherpen en brandagtige ſmaak en walgachtigen reuk, ze worden uit Luiker-land en Vrank-ryk gebracht. Het Kruid word anders ook *herba Pedicularis* en *Triquetrum. Luize-Kruid* genoemd; het groeit meeſt aan de Oever der Zee, het heeft groene groote en diep ingekorvene bladen, het draagd Hemelsblaauwe bloemen, na welke de groene Peulen met 't Zaad of de Koornen volgen.

gen. Het zaad wierd in voorige tyden inwendig om te purgeeren gebruikt; doch thans in 't geheel niet meer; uitwendig is 't goed tegens de tand-pyn, als 't in azyn gekookt word, het dood ook de Luizen, Rotten en Muizen, men zegt dat 't ook de oude verſweringen zuiver houd, en voor bedervinge verhoed.

STAPHYLE, betekend in 't Latyn zo veel als UVA een Wyn-druif / en in de *Phyſiologia* beteekend 't wegens eenige gelykheid het tapken in de keel, daarvan Zie *Columella* of *Gargareon.*

STAPHYLEPARTES, is de naam van een *Chirurgicaal Inſtrument* waarmede het tapken als 't te lang is, opgeligt word. *BLANCARD* noemt dit een tap-tange.

STAPHYLOMA, een gewas / of een blaar / hebbende de gelykheid van een wyn-druif korrel; het plaatſt zich dicht by de oog-appel aan de eerſte en buitenſte huid der oogen; wordende veroorzaakt of door uitrekking, belediging, of ſcheuring van 't zelfde; of dat de Heelmeeſter als 'er een kleine vlak op 't oog is, aanſtonds bytende en ſcherpe middelen gebruikt.

STATUS, de toeſtand / of de geſteldheid / waarin men zich bevind; aldus is in de genees-kunde.

STATUS NATURALIS, de natuurlyke / of de gezonde geſteldheid des menſchen / en

STATUS PRÆTERNATURALIS, de tegennatuurlyke / en ziekelyke geſteldheid des menſchen, als hy reeds ergens over klaagt. Van de

STATUS NEUTRIUS, als men noch krank, noch recht gezond is, willen de Nieuwe en Naauwkeurige Genees-heeren niets weten.

STEATOCELE, een darm-breuk / Zie *Hernia.*

STEATOMA, een ſpek-gewas / een ſpek-gezwel / is groot, zacht en vol ſpongieuze of ſpekachtige ſtof, het is in zyn eigen vlies beſlooten, bevindende zich meeſt omtrent de gewrichten en zenuwachtige deelen: en word even eens als een *Atheroma* genezen, waarvan op zyn behoorlyke plaats kan gezien worden.

STEGNOSIS, de te zaam-trekking der *Pori.*

STEGNOTICA, Zie *Adſtringentia.*

STELIS, Zie *Abies rubra.*

STELLARIA ARGENTEA, Zie *Tormentilla alpina.*

STENOMARGA, Zie *Marga Saxatilis.*

STERCUS, Drek / of onzuiverheid.

— PAVONIS, Pauwen-drek / word gehouden voor een byzonder genees-middel tegens de lammigheid, het beven der leden, duizeling en vallende ziekte, ze word tot *een drachma* gebruikt; men doet het in een doek en legt het een nacht over in wyn. *CRATO* pryſt dezelve zeer als ze in de volle maan vergadert en gebruikt word.

STERILITAS, de onvruchtbaarheid / word zo wel toegeſchreeven aan 't Manlyk als aan 't Vrouwelyk geſlacht: zy is als een van tweën tot 't voortteelen der kinderen onbequaam zyn. De oorzaaken zyn voor een gedeelte by de Man, en voor een gedeelte by de Vrouw, en voor een gedeelte ook by alle beide na te ſpeuren. By de Man doet zich ten eerſten op het mannelyk lid, waaraan zo wel de gebrekkelykheid in *quantiteit* (*a*), als (*b*) *qualiteit* moeten betracht worden, als ook de on-

(*a*) Het woord *quantiteit* is een woord dat van de Geleerde onder de *Barbaarſche* geſteld word, zynde afkomſtig van 't Latynſche woord *quantitas* 't welk hier niet wel kan gebruikt worden: wel is waar dat men 't hier zoude kunnen te pas brengen, volgens de vertaling van den Heer *DE WILDE*, die het zelfde vertaald door *menigvuldigheid*; dus zoude men dan kunnen zeggen, *de onvruchtbaarheid word te weeg gebracht door de menigvuldigheid*; dat is *door de menigte* of *veelheid der mannelyke leeden*; maar By *PLINIUS in Hiſtoria naturalis* 17. 24. en by *ULPIANUS in digeſtis* 16. 2. 11. en meer andere Schryveren, betekend 't *Hoegrootheid*, *Prys* en *Waarde*, waaruit blykt dat 't hier niet kan gebruikt worden.

(*b*) Terwyl het woord *qualiteit*, dat is QUALITAS in dit werk niet *gedefinieert* is, zo dient den Lezer te weten, dat 't van de Genees-Heeren dus bepaalt word, en betekend *de geſteldheid* of *de te zaamweving der kleinſte* of *enkelde deelen*, *waaruit 't een of ander lichaam is te zaam gevoegt*, en dus kan de *hoedanigheid*, *eigenſchap*, *te zaamſtelling* of *geſteldheid* van het mannelyke lid de oorzaak der onvruchtbaarheid zyn, als 't zelfde is *te kort*, *te lang*, *te dik*, *gedraait* of *krom*: de drie eerſte gebrekkelykheden zyn meeſt natuurlyk aangebooren; maar de laatſte twee zyn meeſt toevallige gebreeken; 't zy dat deze gebreeken zyn aangebooren of toevallig, indien ze niet kunnen geneezen worden, moeten zulke als onbequaame ten huwlyk aangemerkt, of

onvermogentheid, gebrek, waterachtigheid, taaiheid, ſcherpte des zaads, en gebrek der levens-geeſten. By de Vrouw is de quade geſteldheid der *Genitalium*, als de *Uterus* al te ſlap is, gelyk men kan zien uit COLUMB. *de Re Anatom. Lib.* xv. en *SCHENK. Tom. II. obſ.* 105. als hy wegens kankerachtigheid enz. is afgenoomen, als de lippen van natuur geſlooten, of door harde baaring, brand, pokken, en Spaanſche-pokken vergroeit zyn, Zie *HILD. Cent. I. obſ.* 65. Vervolgens als de *Uterus* al te vet, of met veel vochtigheeden en ſlym opgevult of dat hy al te droog is, gelyk dit aan de teringachtige eigen is, als ook een gebrek der geeſten veroorzaakt door gemoeds-bewegingen, *cachexie* waterzucht, koorts, ſcheurbuik, en longe-ſweer. By alle beide is de oorzaak na te ſpeuren, zoo de getrouwde zeer ongelyk zyn, ten aanzien van ouderdom, krachten of geſteldheid, zo dat de man is *vir* moedig of ſterk; maar dat de Vrouw integendeel zich verdrietig en traag in de liefdens ſtryd betoond. De genezing der onvruchtbaarheid is ten aanzien der oorzaken voor een gedeelte mogelyk en voor een gedeelte onmogelyk. *Onmogelyk* is ze by de Mannen, als de manlyke roede te klein, al te dik, qualyk *geconformeert*, verdraait of geheel weg is, of wegens onvermogendheid uit een Duivelſche binding of verteering (*a*), of andere geweldige beſchadiging der zenuwachtige en ſpierachtige deelen, of uit gebrek van zaad by geſnedene, en die geene welken de ballen beſchadigt zyn, als ook dat alle voedzel-gevende ſtof tot andere deelen gaat, of dat 't zaad niet geeſtryk is; by de Vrouwen dat 'er de *Uterus* niet is, of de moeder-ſcheede vergroeit, of dat 'er een *ſcirrheuſe* ſwelling aan is, of dat ze door al te groote vettigheid gedrukt word. Maar *Mogelyk* is de genezing by die geene welken het manlyk lid al te lang is, dezen verkort men door Compreſſen of druk-doeken (*a*) de ſlapheid des lids geneeſt men met *irritantia*, als inwendig gebruikt men *ſem. Eruc. Sinapi*, *Cardamom. Cubeb. caryophyll. Zingiber. Piper. rad. Satyrion.* als ook door geeſt-rykewynen, *Spirit. Formicar. Acidus, aq. Magnanimitat. eſſent. Moſchi, confect. alkerm. compl.*

(*a*) Hoe dat onzen Heer Schryver hier het woord teufliſche *Ligation* oder Schwindung van ons vertaalt door Duivelſche binding verſtaat, weet ik niet; 't kan tweledig verſtaan worden; doch uit den zaamenhang der woorden ſchynt 't ons toe, dat zyn Ed. daar door niet verſtaat *eenige binding welke* (*zo als veele waanen*) *door den Duivel of eenigen boozen Geeſt zelfs gedaan is*, o neen! want deze en dergelyke werkingen ontkennen wy; maar wy gelooven dat 't aan zyn Hooggeleerdh. heeft behaagt om zich hier met deze ſpreek wyze te voegen na de ſpreekwyze onder 't gemeen; door 't gemeen verſtaan wy alle menſchen van wat ſtaat of kunne zy ook zyn, die zo verkeerdelyk denken, als wy ſtraks zullen zeggen: Want zo beuzelt het gemeen; zo dwalen veele der geene die men groote, hooge, geleerde, ryke enz. noemt, doch wat de reden hier van is willen wy niet onderzoeken, en waarom niet? om dat 't ons niemand vergt en zo 't van ons gevergt wierde, zo 't zelfde door haar is aangevaart, als nietig verklaart worden, om dat zodanige Perzoonen niet kunnen voldoen aan het oogmerk waar toe het Huwelyk is ingeſteld. behouden wy noch de Edele vryheid aan ons in dezen:: zullende thans maar kortelyk zeggen wat 't gemeen hier over de *Ligatio* of binding malkanderen diets maakt :: als iemand onder haar getrouwt zynde, de Vrouw (gelyk 't helaas! dikwils gebeurt) niet bevrucht raakt, of daar 't veel tyds maar ..... het allermeeſt op aan komt niet ten genoegen voldaan word, is men fluks bedacht op deze kunſten, zy die hier op bedacht zyn ſteken de hoofden te zaam, en men zoekt raad by de een of andere oude ſlang; dit oude buur-wyf dat zeer wel weet uit de geruchten, of dagelykſchen ommegang; of uit de geſteldheid der oogen wat 'er gaande is; of om dat ze den jong getrouwden man langer als de nu getrouwde gekent heeft, zegt fluks? es iſt ein knoten geknüpft; oder es iſt ein knoten gebunden / dat is: *daar is een knoop geknoopt*; of *daar is een knoop gebonden*, het liſtige Orakel liegt niet, zyn raad is dubbelzinnig; maar hy word dikwils zo verkeert uitgevoert dat daaruit wel (gelyk men zegt) Proceſſen van Injurien ontſtaan. Wy zouden hier aan den Nieuws-gierigen noch wel iets kunnen mededeelen zo ten opzichte der *wyze; der tyd; waarom, en op wat plaats deze knoopen geſlaagen worden*; maar de tyd roept ons:: om af te breeken, terwyl wy ons met zodanige woorden die daar toe noodzakelyk moeſten gebezigt worden niet lange willen ophouden.

(*a*) Onzen Heer Schryver ſtelt hier de (mo-)gelykheid in deze geneezing, doch ze komt ons voor niet mogelyk te zyn; want wie kan denken dat de drukkinge eener Compres hier ietwes kan uitwerken op iets dat geen tegenſtand in alle tyden of ten minſte niet voor een langen tyd doen kan.

compl. confect. anacardin. Chocolada, priapus Cervi, Stinci marini, linguæ Anſerin. cerebr. paſſer. teſticuli & Cruſt. gallor. &c. by voorb.

℞. Eſſent. Rad. ſatyron. ℥ij.
Ambr. ʒß.
M. D. S.

Verſterkende droppelen.

Hieronder behoort ook het verſterkende *Electuarium* van RULANDUS waarmede hy veele *impotentes* (magtelooze) zeer gelukkig geneezen heeft, de beſchryving daarvan is:

℞. Specier. diaſatyrion. ℥ij.
Specier. galang. ʒij.
ambr.
moſch. dulc. ā ℈ij.
Raſur. priap. cervi ʒjß.
Amygdal. dulc.
Pinear. ā ℥ß.
Piſtacear.
Carn. ſtinc. marin. ʒij.
Sem. Eruc.
Naſturt.
Sinapi ā ʒß.
Mellis q. ſ.
F. Electuarium.

Uitwendig kan 't manlyk lid geſmeert worden met *fel perdricor. Zibeth. Eſſent. Ambr.* als ook *pulv. rad. Pyreth. Euphorb. Zingib.* met *axung. Caſtor. balſam. Apoplectic.* en *Roſar.* vermengd. Zo deze noch niet bequaam genoeg zyn om 't oogmerk ter uitvoer te brengen, zo kan ook 't lid gewreeven worden, met raauwe doeken of met netelen. Aan het gebrek des zaads komt men te hulp met goede ſpys en *Analeptica*, onder welke voornamentlyk zyn warme vrouwen-melk, *het geel van verſche Eijeren*, met *malvaſier*, *Sect. of Spaanſche-wyn*, *Oeſters*, *Slakken*, *zoete Amandelen*, *Caſtanjen*, *Dadelen*, *verſche Luiker* en *Hazelaar-nooten*, *Pinien* en *Piſtaçien* enz. met deze zelfde middelen word ook de groote waterachtigheid des zaads verbetert, voornamentlyk zo noch *Incraſſantia* en *Glutinoſa* als *gumm. arab. Tragacanth. Succin. Maſtich. Colophon.* &c. daarby gedaan worden. Tegens de tajigheid des zaads gebruike men *Diluentia* als *Thée Coffée*, en de *infuſiones* uit *herb. Scord. Salviæ, Veronic. baccar. juniper.* &c. en deze zyn ook goet tegens de ſcherpte des zaads, voornamentlyk zo de *alkalia fixa*, *martialia* en *Abſorbentia* mede daarby gebruikt worden: en eindelyk tegens 't gebrek der geeſten zyn dienſtig de *Analeptica*, *Excitantia*, *Salia Volatilia*, en *Caſtorinata*. Eindelyk by de Vrouwen kan de vochtigheid der lyfmoeder en de daaruit ontſtaande ſlapheid verbetert worden door *Evacuantia* van boven en beneden, als ook door *Roborantia*, en wel inwendig door den *Roſmarinus* en in 't byzonder deſſelfs *eſſentia*; uitwendig zyn de warme baaden, en als dezelve ontbreeken, goed de *ſuffimigia* uit *Succinum*, *Styrax calamit. Tacamahac.* &c. of *Decocta* uit *rad. Biſtort. Tormentill. Filipendul. Symphyt. maj. Sumach. flor. Roſar. rubr. Balauſtior. nuc. Cupreſſ. Alumin.* &c. tegens de al te groote droogte der vaten van de lyf-moeder zyn dienſtig de *Humectantia*, als Baden uit *Emollientia*, als ook *axung. Animal. olea Infuſa* en *Expreſſ. Lilior. albor. Amygdalar. dulc.* &c. Ontſtaat deze gebreklykheid van een andere ziekte, als uit de *Cachexia*, waterzucht enz. zo word ze op de gewoonlyke wyze genezen; en even zo gaat men te werk zo de witte-vloed, of een *gonorrhœa Virulenta* de oorzaak zyn.

STEREÆ, dus worden genoemt de derde en vierde Rib, van de zeven waare Ribben.

STERNITIDES, worden genoemt de drie laatſte Ribben onder de zeven waare.

STERNUM, OS PECTORIS, XIPHOIDENUM, zoekt onder *Os*.

STERNI DEPRESSIO, het **Neder-gedrukte borſt-been**/ daar door word de *Reſpiratio* grootelyks beledigt, zulks word op de beſte wyze te recht gebracht door een goede pik-plaaſter.

STERNOHIOIDES } Zie onder de Ty-
STERNOTHYROIDES } tel *Muſculus*.

STERNUTATIO, het **Niezen/ fniezen/** is een kleine *convulſio* der borſt-ſpieren, als de lucht door de mond en de neuze te gelyk uitgeflooten word.

STERNUTATORIA, STERNUTAMENTA, Zie *Errhina*.

STERTOR, RHONCHISMUS, **het Ronken.**

STIGMA, STIGMATA, **een Lid-teeken/ brand-merken/** zyn de vlakken welke na de verbrandinge overblyven.

STILLICIDIUM, is 't zelfde als *Embrocatio* en *Stranguria*, 't welk op zyn behoorlyke plaats kan gezien worden.

STIMULANTIA, **prikkelende-middelen/** worden (1) genoemt die geene welke by

de zachte purgeer-middelen noch toegedaan worden (2) worden voornamentlyk daar door verſtaan zodanige middelen, welke tot de byſlaap aanprikkelen en kracht daar toe geven, als een goede *Hypocras*, *Aquavita*, *Chocolade*, *verſche-Oeſters*, *Amandel-brey*, *Piſtaçien*, *Piniën*, *geſpeceryde ſpyzen*, *krachtige-zoppen*, en alle de zodanige welke een goeden *Chylus* geven.

STIMULUS, Zie *Adjuvans.*

STINCI of SCINCI MARINI, **aard-Krocodillen**/ zyn viervoetige dieren welke de gedaante van kleine Agediſſen hebben, zynde omtrent een halven voet lang, en een duim breed; uitwendig zyn ze aſchverwig, en vol ſchubben, hebbende een langen ronden kop, en ſpitsachtige muil, een langen en ronden Steert, waarvan tot aan 't hoofd een bruine ſtreep loopt; zy quamen in voorige tyden uit Egypten over *Marſeille* alwaar ze by den Nyl gevonden worden; maar thans worden ze over *Venetien* gedroogd tot ons gebracht. De beſte zyn die welke zyn groot, dik en lang, wit, ſwaar doch droog en die noch heel zyn: zy moeten ook geen verrotte reuk by haar hebben, en noch verſch zyn. Men gelooft dat ze de Manlyke natuur verſterken en tot het Venus-ſpel aanprikkelen, ook eigent men aan haar toe een gift-dryvende en bezoardiſche kracht.

STIPTICA, **ſtoppende en aanhoudende middelen**/ Zie *Adſtringentia.*

STOECHAS ARABICA, **Stichas-bloemen** / zyn langachtige, ronde ſchubachtige, en boven met helm-bloempjens verçierde knopjens, ze hebben eenigzints een bitteren ſmaak en ſterken reuk; komen uit de Provinçie Languedoc, en kunnen hierom niet meer voor een Arabiſch-gewas gehouden worden. Men zegt dat het kruid dezer bloemen in verſcheide Eilanden (welke *Stochades* genoemt worden) in groote menigte groeit. De bloemen moeten uit geele airen en knoppen beſtaan, en noch haare blaauwe verw hebben, die zy zeer ligtelyk verliezen. Zy worden zeer gepreezen tegens alle hoofd en zenuw-ziekten, en zyn hierom dienſtig tegens de beroertheid, duizelingen, hoofd-pyn, borſt-ziekten en moeder-plaag.

STOECHAS CITRINA, GERMANICA, **Rhyn-bloemen** / **motten-kruid** / groeit op dorre, ruwe en ſteenachtige plaatzen aan den Rhyn als ook op meer andere plaatzen: 't bloeit in de maand Juny de bloemen dryven 't ſweet, openen de verſtoppingen der lever, dryven de maand-ſtonden en de pis; Ze zyn ook dienſtig tegens de eerſt beginnende water-zucht, wormen, geſtremt bloed: maar worden meeſt tegens de zinkingen in de rookingen gebruikt.

STOLONES, dus worden genoemt **de onnutte neven-uitſpruitzelen aan de ſtammen der boomen.**

STOMA, **de mond**/ Zie *Os.* Als ook STOMATA **de van malkander ſtaande monden der vaaten.**

STOMACACE, Zie *Scorbutica.*

STOMACHI SUBVERSIO, Zie *Anatrope.*

STOMACHICUS, STOMACHICA, heeft twederley betekenis (1) worden daar door verſtaan die ziekten welke uit de maag haaren oorſprong hebben: (2) de genees-middelen welke tegens de maag-ziekten gebruikt worden, men noemt deze gemeenlyk *Maag-verſterkende dingen*; maar dewyl de maag op veelderley wyze kan beſchadigt worden, moet men noodzakelyk de verkiezing van verſcheide middelen hebben. En ten dien opzichte zyn zomtyds goede maag-middelen de *Acida*, zomtyds de *Adſtringentia*, dan wederom *Amara*, *Analeptica Aromatica*, *Carminativa*, en op andere tyden de *Evacuantia* &c. van welke alle op haar behoorlyke plaats kan na gezien worden.

STOMACHUS, **de linkere of bovenſte mond der maag** / word zomtyds genaamt de *ſpys-pyp* of *ſwelg-pyp*, om dat ze door de ſpys en drank uit de mond in de maag geleid word, hy is geplaatſt aan het elfde wervel-been der borſt, en ſtaat in een lynrechte gedaante over de maag, op dat de ſpys zo veel te gemakkelyker zoude kunnen daarin vallen: als de ſpys naar beneden zakt zo doet hy zich van malkanderen, maar anders word hy van de vezel-draadjes te zaam getrokken en toegeſlooten, anders word deze pyp ook genoemt *Orificium ventriculi ſiniſtrum* of *Superius.*

STOMATICA, **droog-makende geneeſ-middelen** / zyn die geene dewelke in natte verſweeringen en vochtige wonden gebruikt worden, als *Terra Goldbergenſ. bol. Armen. alb. Ceruſſ. Lithargyr. Minium* &c. (2) worden ook hieronder begrepen die middelen welke tegens de gebreken en krankheden der mond gebruikt worden.

STOMOMA, **gezuivert yzer of ſtaal.**

STORAX, of STYRAX, is tweederlei

zoort in de Apotheeken, als *Drooge*, en *Vloeibaare*; *de Drooge* is een harſtachtige-Gom, die uitwendig geel-rood en vaſt is, beſtaande uit brokjes van verſcheide groote, hy heeft een harſtachtig en eenigzints bitteren ſmaak, en een zeer goeden reuk, komt uit Syrien en andere Ooſterſche-Landen over Maſſilien, vloejende van een Boom die ook dezen Naam draagt. Als deze Boom door de Inwoonderen geſcheurt word, zo dringt de *Storax* daaruit in zuivere Granen of Korrelkens of ook ietwes onzuiverder, dat door de Inwoonderen dan onder malkander gemengd en tot groote ſtukken geperſt word, ten zy dat de genoemde Granen te vooren daaruit gezocht en bewaart worden, welke ook eertyds alleen in holle-Rieten of *Calamis* gebracht, en hierom

STORAX CALAMITA genoemt wierden. Maar om dat men dezen thans niet heeft, of om dat hy te duur is, zo word meeſt de gemeene *Storax* gebruikt; hier van zyn wederom twee zoorten, de eene zoort is zuiver, vet, en met veel Granen vermengd, en word hierom

STORAX CALAMITA MEDIA genoemt, en de ſlechtere die lichter en onzuiverder is, en

STORAX EXPRESSA genoemt word, om dat de Inwoonders dikwils het beſte zap als zynde een koſtelyke en helende-Balzem daarvan drukken, en dan maar den half-krachtigen *Storax* die zeer houtachtig en droog is tot ons zenden, welke geheel te verwerpen is. De beſte moet beſtaan u t zuivere en heldereGranen, zynde daarby taai, geel-rood, vetachtig doch moet niet kleefachtig, eenigzints met wit vermengd, en niet bitter in de mond zyn, hy moet ook eenen doordringenden en aangenaamen reuk hebben. Hy verſterkt 't hoofd en de Zenuwen, verdeelt de ſcherpe Zinkingen, is dienſtig tegens de hoeſt en ſchorheit der keel; uitwendig tot de Maag-plaaſteren en veelderlei Rookingen.

STORAX LIQUIDA, de vloeibaare Storax/ beſtaat uit een vetachtigen taje-geel-of roodachtig-bruinen harſt, die altyd week als honig blyft, wordende hierom ook *Storax-honig* genoemt, hy heeft een ſterken maar niet viezen reuk, en word in vaatjens tot ons gebracht, hy blyft 't allerbeſt, als men geduurig water daarop giet. Het is eén door Konſt vervalſchte mengeling van *Storax*, *Terpentyn Wyn* en Oly, door malkanderen geſmolten. De beſte is die geene welke rootachtig bruin is, en aan Reuk met de *Storax* zeer över-eenkomt, hebbende een goede dikte en geen onzuiverheeden by zich, hy word tot de Wond-balzemen en Zalven gebruikt, ook word hy van de *Parfumeerders* gebruikt.

STRABILISMUS, en ook

STRABISMUS, het ſcheel-zien/ is dat de *Papilla* van het Middel-ſtip wykt, zo dat ze op de eene zyde meer als op de andere doorſchynt, en hierom worden de voorwerpen zydwaarts aangezien. Dit ongemak ontſtaat veeltyds uit een quade gewoonte, of van ſwaare maazelen of pokken: maar het gebrek is gelegen in de Spieren der oogen, te weten als eene van haar den *Bulbus oculi* niet recht draagt. Is dit gebrek veroudert en van een quade gewoonte herkomſtig, zo is de Genezing' beſwaarlyk te hopen; maar ontſtaat 't van een *Convulſie*, zo dienen in en uitwendig *Antiſpaſmodica* en *Nervina* als *aq. Regin. Hung. Axung. Viperin. eſſent. Viperin. Spirit. Sal. Ammoniaci aromatiſ. liq. Corn. Cerv. Succinat. Spirit. Theriacal. Camphorat.* &c.

STRAMONEUM, DATURA TURCARUM; Doorn-appel; van dit gewas zyn tweederlei zoort, te weten groot en kleine; de eerſte zoort word genoemt *Solanum Spinoſum*, en de tweede zoort *Solanum Somniferum*, *Nux metalla.* Beide zoorten wierden in vorige tyden uit 't Ooſten gebracht, doch ze worden thans op deze en geene plaats in de Hoven gezaaid. Het geheele Gewas, voornamentlyk de Appel met 't Zaad hebben een ſlaap-verwekkende en dommakende kracht, welk vergift tegengeſtaan word door de *Theriac*, *Bolus Armen.*, en ook door de zoete Amandel-Oly.

STRANGULATIO, het toe-worgen der Keel/ hiervan is in de Genees-kunde afkomſtig

STRANGULATIO UTERI, de toe-worging/ of ſtikking der Lyf-moeder/ want als de Lyderen wederom by haar zelfs komen, zeggen ze dat 't even eens geweeſt is, als of haar de Lucht-pyp met een touw is toegetrokken geweeſt, Zie *Hyſterica paſſio.*

STRANGURIA, de koude-pis/ Zie *Ardor Urinæ.*

STRATIFICATIO, *Stratificeeren*, is een *Chymiſche* verrichting, dienende tot het ge-

cementeeren, en geſchied als men een deel van een poejer of *Corroſive-Stof* op de bodem van de ſmelt-kroes doet, en daarop een deel der Stof die men wil dat *gecorrodeert*, doorgebeten, of geopend worde, daarop doet men wederom van het *Corroſive* poejer, daarna van de Stof, en dus vaart men voort, 't welk

STRATUM SUPER STRATUM, laag op laag genoemt word/ of men zegt ook *het eene bed op 't ander maaken*, zo eindigt men eindelyk met het *Corroſive-poejer* even als men begonnen heeft, wordende dus getekend S. S. S. gevonden.

STRIÆ, dus worden genoemt de ſtreepen en ſtrekken die hier van de Geeſten onder 't *deſtilleeren* vertoonen en aan de zyden des Ontfangers zitten blyven.

STRICTOR, Zie *Sphincter*.

STRINGENTIA, Zie *Adſtringentia*.

STROBULI PINI, dus worden genoemt de tapkens der Denne-boomen, daarvan zie *Pinus*.

STROPHOS, het geluid en de winden der darmen in den buik.

STRUMA, Zie *Bronchocele*.

STRUTHIO, de Struys-Vogel / is een zeer groote Vogel; alſchoon deze Vogel even als andere ook vleugelen heeft, zo gebruikt hy dezelve niet om te vliegen, ne maar om ſterk te loopen, want als hy gejaagd en vervolgd word ſpreid hy dezelve uit, en word daarmeede even als een Schip door de Zylen voortgedreeven, en hierom zegt men ook dat hy op den draf zo ſterk voortſpoed als een Paard in een Gallop.

STUPA, STUPPA, werk / of een in een *Liquor* gedruppelt en op het pynlyke lid gelegd doek.

STUPEFACIENTIA, Zie *Anodyna*.

STUPHA, een ſweet-kiſt / is by de Heelmeeſters bekend, wordende tot 't genezen der Spaanſche pokken gebruikt.

STUPOR, het verſwakte gevoel; Zie *Tactus imminutus*.

STUPOR VIGILANS, Zie *Catalepſis*.

STYGIÆ AQUÆ, worden genoemt de etzende-wateren, als *Aqua Fortis*, en *Aqua regia*.

STYLO-CERATO-HOIDEI } Zoek onder de
STYLO-GLOSSI } tytel *Muſculus*.

STYLOIDES, de Priem-gedaantige uitſteekzelen op de grond van 't bekkeneel.

STYLO-PHARYNGÆI, Zie *Muſculi*.

STYLUS, betekend eigentlyk een Priem/ waaronder verſcheide *Chirurgicaale* en *Anatomiſche Inſtrumenten* geteld worden.

STYRAX, Zie *Storax*.

STYRAX ACERIS FOLIO, Zie *Liquidambra*.

SUBACTIO, een doorweeking is als men met de handen ietwes ondermengd of doorweekt, als was, plaaſters enz. of in een vyzel met een ſtamper wryft en doorweekt.

SUBALARIS, betekend zo veel als *Axillaris Vena*.

SUBCARTILAGINEUM, Zie *Hypochondrium*.

SUBCLAVIA VASA, de onder ſleutelbeens baten.

SUBCLAVIUS, Zie *Muſculus*.

SUBCUTANEUS, dus word genoemt al dat geene 't welk onder de huid gelegen is, als vet enz.

SUBDUCTIO, een afvoering/ als men de quade onzuivere zappen door purgeeren buiten 't Lichaam leid; in de *Chymie* word hier door verſtaan *filtratio*, Zie daar van op zyn plaats.

SUBER, de Kork/ Kurk/ is de buitenſte Baſt van een Stam van een vreemde Boom, die overvloedig in Spanjen en eenige Franſche Provinçien gevonden word, hy word van daar in groote Stukken en Tafelen gebracht. De Kurk-boom is tweederlei in zoort, als de *Witte* en de *Franſche*, en dan de *Swarte* of *Spaanſche*. De eerſte moet in fraje tafelen zyn, geen bulten of heuvelen hebben, hy moet zyn van een middelmatige dikte, van buiten en van binnen grys-geelachtig, en als men denzelven open ſnyd, moet hy zyn dicht en gelyk. De andere moet van buiten ſwartachtig zyn, maar van binnen geelachtig, zo vaſt als hy te bekomen is, doch hy moet licht om te ſnyden zyn. Hoe hy dikker hoe hy ook beter is. Als de Kurk gebrand en met *Saccharum Saturni* en verſche boter gemengd word ſtilt hy de Ambyen.

SUBETH, Zie *Lethargus*.

SUBLIGACULUM, een Breuk-band / waarvan verſcheide zoorten by de Heelmeeſteren te vinden zyn.

SUBLIMATIO, de opheffing / is een *Chymiſche* arbeid, in welke het vuur een geheel Lichaam of eenige deelen daarvan als eene drooge *Exhalatio* om hoog dryft, deze vergaderen boven in 't glas in de gedaante van ſubtile bloemen, of ook in een har-

harder en vaſter Lichaam: Deze Arbeid is 't tegendeel van de *Præcipitatio*, daar door worden eenige Lichamen geheel *geſublimeert* als de ſwavel en *Mercurius*, andere maar voor een gedeelte, als 't *Antimonium*, *Azand.* enz.

SUBLIMIS, Zie *Muſculus.*

SUBLINGUALIS, wat onder de tong gelegen is / zulks word verſtaan van de onder de tong leggende Klieren.

SUBLUXATIO, een ontwrichting / is een begonnen; maar niet volvoerde ontwrichting.

SUBSCAPULARIS, Zie *Muſculus.*

SUBSIDENTIA, SEDIMENTUM, het ſetzel of grond-bezinkzel in de pis / of al dat geene 't welk zich in de pis onder op de grond zet.

SUBSTANTIA, het beſtaand-wezen van eenig ding / is dat geene waaruit 't zelfde beſtaat, dat 't zulk een ding is.

SUBVENTANEUS, word gezegd van de onvruchtbaare Ejeren welke zonder tredinge des Haans *geconcipieert* en gelegd worden, deze worden Wind-Eijeren genoemt.

SUCCENTURIATI RENES, Zie *Glandulæ Renales.*

SUCCINUM ook CARABE, is een welriekende en in de Zee hard gewordene harſt, van verſcheide coleur: hy word anders ook Agaat-ſteen of Barn-ſteen genoemt: hy word 't meeſt aan de Baltiſche-Zee gevonden; men heeft tweederlei zoort van Barn-ſteen als

SUCCINUM ALBUM: den witten en FLAVUM, den geelen Barn-ſteen / de witte word van de Barnſteen drajers voor de beſte gehouden, en hoe hy witter hoe hy ook koſtbaarder is. Integendeel word de geele 't meeſt in de Apotheeken gebruikt. Hy heeft om zyn vlug zout en Balſamike-Oly een byzondere kracht om de ſcherpe zoutachtigen wei te verdeelen en te verzachten, hy dient hierom tegens alle zinkingen, heele en halve beroertheit, ſlaap-zucht, duizeling, Kramp en vallende-ziekte, tegens welke hy niet alleen zo rauw in Rookingen; maar ook deſſelfs *præparata* inwendig gebruikt worden, als de *Pilulæ de Succino cratonis*, *magiſterium Succini*, *Tinctura*, *Balſamus* en *Oleum Succini*, hy heeft ook daarbenevens een te zaam-trekkende kracht, weshalven hy tegens al te veel piſſen, buikloop, bloed-ſpouwen en den Zaad-loop goed is.

SUCCINUM NIGRUM, of FOSSILE, Zie *Gagates.*

SUCCISA, Zie *Morſus diaboli.*

SUCCOLADA, Zie *Chocolada.*

SUCCULENTUS, zap-achtig / zap-ryk.

SUCCUS, een zap / 't zy van bladen of vruchten enz. der *Vegetabilia* of *Animalia*; zo word 't woord *Succus* ook dikwils gebruikt voor de zappen van ons Lichaam, 't zy dat men ſpreekt van 't bloed, water of *Lympha* of Speekzel enz.

SUCCUS ACACIÆ, Zie *Acacia Ægyptiaca.*

PANCREATICUS, Zie *Pancreas.*

VIRIDIS, groen zap / is een gekookte zap die op verſcheide plaatzen in Duitſchland van de Kruis-beziën gemaakt word.

SUDAMINA, SUDATIONES, PAPULÆ RUBRÆ en MORDICANTES, ook SUDORALES, Sweet-bladen / Sweet-ſweertjes / Water-puisjes / zyn kleine blaasjes die men na 't ſweeten op de huid gewaar word, het is een toeval die veel eigen is aan de Kinderen en Jongelingen, ontſtaande uit een ſcherpe wei, waarby noch komt een verhinderde of ontydig geſtremde ſweet. Tot de Genezinge zyn dienſtig zachte purgeer-middelen uit *Merc. dulc. diagryd. Reſin. Jalap.* en *Diaphoretica*, als *Corn. Cerv. uſt. lapid. Cancror. Antimon. diaphoret. Myrrh. ſior. Sulph. Bezoardic. mineral. Spirit. theriacal. Camphorat. tinctura Bezoardic. Sp. Corn. Cervi*, *liq. Corn. Cerv. Succinat.* &c.

℞. *Aq. Carduibenedict.*
Flor. Sambuc. ā ℥ß.
Liq. Corn. Cerv. Succinat. ℈ij.
Spirit. theriacal. Camph. ʒß.
Syrup. Scord. q. ſ.
M. D. S.
Sweet-Mixtuur.

Tot 't uitwendige gebruik word aangeprezen het aantrekken van een zuiver hembd, en zich daarbenevens zuiver te houden, dan kan men zich waſſchen met melk of *Aq. Calc. viv.* waarby gedaan word een of twee graan *Camphor.* of men gebruike een *Unguent. Saturnin.* of een *Lavement.* uit *Abſinth. Myrrh. Ruta*, *Salvia* of.

℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
Plantagin. ā ℥vj.

Ol.

Ol. tart. per deliq. ℨij.
Sacchar. Saturn. ℈iv.
M. S.

Mixtuur tot 't uitwendig gebruik.

Of ℞. *Aq. Calc. viv.*
Flor. Sambuc.
Roſar. ā ℥j.
Sp. theriacal. Camph.
Martial. ā ℨvj.
Sacchar. Saturn. ℨij.
Camphor. ℨß.
Miſce.

Of ℞. *Unguent. Saturnin.* ℥ß.
Balſam. Sulph.
Olei Sambucin. ā ℥j.
Cinnabar. Antimon. ℥ß.
F. Unguent.

Sudatorium, Zie *Stupha.*

Sudor, de ſweet/ is een drops-gewyze uitdampinge der wei, welke van 't water-achtige deel des bloeds door de *Pori* der huid dringd. De werk-tuigen die 't ſweet afſcheiden zyn de *Glandulæ miliares*, welke in menigte tuſſchen de huid verſtrooid zyn, ja zelfs zo dat ze naar de meening van *HORNIUS* de binnenſte zyde der huid maken. Deze Klieren zyn 't allereerſt aangemerkt door *NICOLAUS STENO* en *OLAUS BORRICHUS*; door deze Klieren word 't zoutachtige deel des bloeds, als de eigentlyke Stof van het ſweet, afgeſcheiden. Noch ſtaat aan te merken, dat 't ſweet van veele voor iets tegennatuurlyks gehouden word, doch wie deze woorden betracht: *In 't ſweet uwes Aanſchyns zult gy u Brood eeten*, zal wel anders denken.

Sudor Anglicus, de Engelſche-ſweet/ is een dagelykſch, quaad-aardig en om zich vreetende-koorts, met een overtollig-ſweet. Deze als een geheel nieuwe ziekte heeft *BACO* de *VERULAMIO Hiſtor. REGNI HENRICI VII. Angliæ REGIS p. m.* 1002. het allereerſt aangetoont, te weten Ao. 1485. In 't Najaar in 't laatſt van de maand September begon deze Koorts zo wel in de Stad London als in andere deelen des Ryks als een nieuwe Land-ziekte te woeden; deze ziekte hield een korten omloop zo wel in de *Criſis* der ziekte zelfs als in de tyd der aanhouding; want die hiervan aangetaſt wierden, en in den tyd van 24. uuren niet ſtierven, waren verzekert en buiten vrees: ze begon op den 21. September, en duurde tot op 't einde der volgende maand October. Zeer veele Menſchen ſtierven daaraan voor en aleer men de Genezings-wyze en het beſtier des Lyders wiſt. De algemeene meening was, dat deze ziekte geen Land of beſmettelyke ziekte was geweeſt; maar dat ze van een *maligniteit* (kwade geſteldheit) in de Lucht, uit een *Prædiſpoſitie* (voorſchikking) des Weers en ongezonde verandering des Luchts ontſtond, en zulks toond hare korte tyd aan. Tot de Genezinge worden aangepreezen zachte *Purgantia* uit *Aloë roſata*, *Violar. Maſſa pilular. tartar. Ruff. infuſ. Sennæ*, *Rhabarb. Species diaſenn. diajalapp. reſin. Scammon. Merc. dulc. Syr. de Cichor. C. Rhabarb.* doch in plaats van alle en als *Specifica* zyn de *Diaphoretica* en *Sudorifera*, als *tinctura Bezoardic. Spirit. C. C. Eboris*, *Viperar. liquor. C. C. Succinat. liq. C. C. tartareus. Miſtura Simplex*, *aq. Bezoardic. lap. Bezoardic. pulv. Bezoardic. Sennerti*, *Antimon. diaphoret. Simplex* en *martial. Bezoardic. mineral. Bol. armen. terra Sigillat.* &c.

Sudor Foetens, de ſtinkende-ſweet/ is of algemeen, dergelyken *SALMUTH Cent. II. Obſerv.* 28. aanmerkt, of byzonder, als die der handen, voeten, onder de Oxelen enz. vervolgens word 't ſweet ook onderſcheiden ten aanzien des ſtanks; want zomtyds ſtinkt ze als een Bok; weshalven dit toeval *Hircus* of *Hirciſmus* genoemt word. Zomtyds als een rotte Kaas, zomtyds als ſwavel enz. De oorzaak moet derhalven gezocht worden of in 't geheele bloed dat met overvloedige ſwavel en zoutdeelen opgevult is, welke haar in het inwendigſte des bloeds vermengen, en zulk een reuk verwekken; of in 't al te zeer geopende weefzel der Gierſt-kliertjes, door welke de grove zout- en ſwavel-deeltjes gaan. Hier toe geven gelegentheit ſwavelachtige en ſtinkende ſpyzen, knop-look, ujen, ſterke beweging des Lichaams, geilheit, en het vuil en onzuiver houden. De Genezinge kan begonnen worden met een purgeer-middel zo de oorzaak inwendig is, op dat de menigte der zondigende vochten wat vermindert word. Daar naa pryſt *MIZALDUS Memorabile Cent. VI. aph.* 49. als een *Specificum* 't *decoctum radic. ſcolymi* met wyn toebereid; dan kan men zekere uitwendige middelen gebruiken,

ken; als even deze *rad. Scolymi* tot een ſtoving, yzer-ſlakken, azyn waarin zilver-glid gekookt is, *pulv. fol. Myrti*, *Quercus*, *Thée* of *rad. Tormentill. Alum. Vitriol. Martis* &c. om in de Kouſſen te ſtrojen. Doch beter is 't dat men voor 't gebruik dezer *adſtringentia* 't geheele *Lichaam* of de ſtinkende leden met zuiver water 's daags twee keeren afwaſcht, dikwils ſchone hembden of zuivere kouſſen aantrekt, dat zomtyds alleen helpt. Vervolgens kan men ook verſcheide *Odoramenta* daarbenevens gebruiken als *Ambr. Moſch. Zibeth. ol. Aurantior. Jaſmin. Lavendul. Caryophyll. Balſam. apoplectic. epileptic. Slag, bart, Kar funkel*, *Ongariſch-water* enz. om daarmede de Neus-doeken vochtig te maaken. Tot dien einde gebruikt men 't Kleder-poejer van *Mynſicht*. dat hy byzonderlyk onder de volgende Beſchryvinge aanpryſt:

℞. *Styrac. Calam.* ℥v.
Rad. Ireos Flor. ℥iv.
Flor. Anthoſ.
Roſar. rubr. à ℥ij.
Benzoes
Caſſ. lign. ā ℥j.
Ladan. pur.
Calam. aromat.
Caryophyll.
Sem. Coriandr. ā ʒvj.
Lign. Aloës reſin.
Santal. Citr.
Rhodii ā ℥ß.
Cortic. aurantior.
Citri
Cyper. rot. ā ʒiij.
Origan. Cretic.
Majoran. ana ʒij.
Fol. Laur. No. vj.
Flor. Lavendul.
Violar. ana ʒjß.
Moſchi ʒß.
Ambr. gryſ. ℈.
m. f. Pulv. groſſ.

Dit poejer kan of tuſſchen de Kleederen geſtrooid, of zo 't geſchieden kan in de voejeringe genaid worden.

SUDOR NOCTURNUS, de Nacht-zweet/ word by de teringachtige be[...]

SUDORIFERA, zweet-dryvende middelen / zyn die geene welke uit 't geheele Lichaam en voornamentlyk door de Gierſt-gedaantige Klieren der huid de overvloedige wei uitleiden. Deze worden 't allergevoeglyſt verdeelt in uit- en inwendige. De uitwendige zyn die geene welke als ze van buiten *geappliceert* worden, het ſweet te weeg brengen, als Deekens, bewegingen des Lichaams, ſweet-kamers en baden. De inwendige zyn, die geene welke om dit uittewerken, ingenomen worden. Hier onder behoren dan alle ſcherpe *Vegetabilia*, als *radic. Angelic. Contrayerv. Gentian. Imperator. Sarſaparill. Scorzoner. Ulmar. berb. Carduibenedict. Centaur. min. Chamædr. Cardui mar. Fumar. Salv. Scorzoner. Scabioſ. Scord. Rut. Lign. Guajac. Fraxin Juniper.* als ook *Lap. Cancror. mandibul. luc. piſc. C. C. uſt. lap. percar. Ebur. uſt. Unicorn. ver.* en *foſſil. terra Sigillat. Lemn. bol. alb.* en *Armen. Lap. Bezoar. occident.* en *oriental.* met *rob. Juniper.* of *Sambuci.* En gelyk de zo even aangehaalde maar *Simplicia* zyn, alzo zyn 'er ook door de Konſt der *Chymie* verſcheide toebereide, en wel (1) *Salina alcalia fixa*, als *Sal. Abſinth. Carduibenedict. Centaur. min. Fraxin. Fumar. Tartari* &c. (2) *Salia volatilia*, als *Sal volat. Corn. Cerv. Cranii human. Urin. Spirit. C. C. eſſentificat. Sp. Sal. ammoniaci*, *Fuligin. Viperar. Sanguinis human* (3) *Salſa volatilia*, als *tinct. Bezoardic. Mich mixt. Simpl. Spirit. Bezoardic. Buſſi liq. Corn. C. Succin.* (4) *Salſa fixa*, als *Tartar. tartariſat.* en *Vitriol. duplicat.* en eindelyk (5) *Terrea*, als *Bezoar. mineral. Jovial. Lunar. Antimon. diaphoret. Simpl.* en *martial. Antihect. Poterii*, *Cinnabar. Antimonii* en *nativ. flor. Sulph.* &c.

SUFFERSURÆ, hette-bladeren by kleine Kinderen.

SUFFIMENTUM, SUFFITUS, Rook-werk / Rookery / is een form eenes Genees-middels dat op de Koolen of op 't vuur geworpen word, op dat men den daarvan de na bovenklimmenden Rook in de Neuz' trekken mag. Deze is tweederlei, of *Droog*, of *Nat* en *Vloeibaar*. De drooge beſtaat uit een grofachtig poejer, daartoe zyn dienſtig *Lignum Aloës*, *Junip. Maſtich. Thus*, *Oliban. Succin. Benzoë*, *bacc. Juniper. Storax*, *Flor. Roſar. Fol. Roſmarin. rad. Cyper. Ireos flor.* &c. by voorb.

℞. *Flor. Roſar.*
Fol. Roriſmarin. ā *P.* j.
Benzoës,
Maſtich. ā ʒij.
Succin. alb. ʒj.
Zibeth. gr. iv.
Moſchi gr. ij.
F. Pulv. groſſus.

 Als

Als ook ℞. *Benzoës* ℥ß.
Styrac. Calam.
Sucin. Citr.
Maſtich. á ℥j.
Oliban.
Myrrh. ana ʒvj.
Lign. Aloës.
Caryophyllor. ana ʒjß.
Flor. roſar. rubr. ʒvj.
Lavendul.
Cort. Citri Siccat. ana ʒiij.
F. Pulvis groſſus.

Het *Natte* of *Vloeibaare* kan beſtaan uit *acetum Bezoardic. Rutac. Lavendulat. Lilior. convall. Tunic. Roſar. Spirit. Roſar. Meliſſ. aq. Carbuncul. Apoplectic. eſſent. Benzoës, Ambr.* &c. deze ſproeit men aan de warme Kacchels.

Suffocatio Hysterica, **Moeder-verſtikking / het opſtygen der Moeder /** Zie *Hyſterica paſſio.*

Suffusio, Zie *Cataracta.*

Suffusio Nigra, Zie *Amauroſis.*

Sanguinis, Zie *Sugillatio.*

Suffrutex, **een ſtruik / houtachtige uitſchietzeltjes /** is het middel-gewas tuſſchen een Stam en Kruid, van deze zoort zyn *Lavendul. Roſmarin.* enz.

Sugillatio, Ecchymoma, Suffusio, **blaauwe vlekken / een met bloed onderloopend quetſuur /** betekend een geſwel veroorzaakt door eenig buiten de vaten geraakt bloed. De oorzaak ontſtaat van 't buiten de vaten geraakte, en tuſſchen de Spierachtige en Zenuwachtige vezel-draaden verſtikte bloed, zulks kan geſchieden door kneuzing, ſtooten, vallen, geweldig ſchreeuwen, ſterke braaking, hoeſten, moejelyke baaring, en overmatige beweging. Zomtyds word dit gebrek veroorzaakt van de ſcherpte des bloeds of eenige andere quade geſteldheit. In het begin der Genezing moet men daar op acht geven, dat het bloed wederom in de aderen te rug gedreven worde, voor dat 't buiten de vaten kome te ſtollen, Hierom is 't zeer goet dat men de plaats met *aq. Simplex* of *deſt. Salicis, Fragor. Plantag. Roſar.* of met verſche dik geworde Melk, of met een mes, deegen enz. drukke; of men leg een hand vol gekneuſt gras daarop, of *appliceere Unguent. de Ceruſſa, Diapompholig. de Minio* &c. Maar als 't bloed alrede geſtremd en verſtikt is, zo zyn deze middelen niet meer goet, maar ze doen het noch meer ſtremmen; men moet alsdan alleen de hulp door *diſcutientia* en *Reſolventia* zoeken te verkrygen. En hierom kan men daarop leggen met doeken zuure, of warme wyn, waar in *Majoran. Salvia,* en *Ruta* gekookt is, of *Sp. Vin. Simpl.* of *Camphorat.* of

℞. *Aloës epatic.*
Myrrh. elect. á ʒij.
Aq. Regin. Hung.
Elix. Vitæ matth. á ℥j.
Spirit. matrical. ℥xx.
Camphor. ʒij.
Sacchar Saturn. ℥ß.

De *Myrrha* en *Aloë* worden in de *Sp. matrical.* geſolveert, meng alles en doe ten laatſten daar toe 't *Elixir Vitæ* en den *Campher*; en *appliceer* het dikwils warm met een Spons of vierdubbelden doek, of geſtampte *rad. Bryon. Sigill. Salamon. Ari, fol. Hyſſop.* en *Thapſiæ*, als ook *Sem. Cumin. Caryophyllor. Nuc. Moſch.* met *Sp. Vin.* geinfundeert, of ook

℞. *Rad. Ireoſ. Flor.*
Sigill. Salomon.
Sem. Cumin.
Fœnicul.
Herb. Salv. á ℥ß.
Caryophyllor.
Macis á ʒiij.

Kook deze in *Vin. Gallic.* en doe daartoe *Panis Biſcoct. q. ſ. Fiat Cataplaſma* om warm op te leggen. Als ook *ol. deſt. Aniſi, emplaſtr. de Cumino,* de *Labdano,* de *Spermat. Ceti,* de *Bryon. diachyl. Simpl.* &c. Is de pyn al te groot, zo is de Vrouwen-melk goet met *Thus* of *folia Verbaſc. Lutei* om warm daarop te leggen, eindelyk is ook goet de *venæ Sectio* of 't zetten van laatkoppen.

Sulci Ventriculorum Cordis, **de kloven en groeven der Herte-kaameren/** deze zyn op beide zyden, doch wel voornamentlyk by de te zaam-trekkinge der linker zeer noodzakelyk.

Sulphur, **de ſwavel /** is een aardachtige en vette harſt, met wat *Vitriol* vermengd, zynde van verſcheide *coleur*, na dat hy aldus uit de Aard gegraven of dus door de Kunſt gemaakt word; hierom word dezelve onderſcheiden in *Factitium* gemaakten, en *Nativum* of natuurlyken.

Sulphur Caballinum, **Paarde-zwavel /** is het onzuiver zetzel, 't welk naar de makinge des ſwavels overig blyft,

't welk naderhand of alleen of met *Squama ferri* in zekere Kroezen of Vormen gegoten en met geele ſwavel overtrokken word. Deze word gebruikt om de ſchurftheid der Paarden te genezen.

SULPHUR FACTITIUM of FLAVUM, geele-zwavel / gemeene-zwavel / word in de Swavel-hutten of uit zekere ſwavelachtige Vuur-ſteenen (die geelachtig, glinſterende en licht om te ſmelten zyn) door de kracht des Vuurs gebrand, of ook uit ſwavelachtige wateren gekookt, en alsdan in zulke lange vormen in *Magdaleones* of pypen gegoten; doch hy word niet gelyk zommige meenen; uit 't *Sulphur vivus* gemaakt, want de *Sulphur vivus* is veel duurder als de gemeene Swavel. Hy komt voor 't grootſte gedeelte uit Ysland, Bohemen, *Turkyen*, en van Goslar, hoewel 'er te Napels ook dergelyken gemaakt word. Men vind daarvan *tweederlei zoort*, voor eerſt *den gemeenen in lange Rieten*, welke fraaigeel, licht, bros, van binnen glinſterende en als *gecryſtalliſeert* is, en als men deze ſtukken in de hand neemt kraaken ze, en geven gelyk als ſlagen van zich. Daar na is 'er een bleeke, en zeer fyne, die in ronde koeken is, en van zommige *Sulphur Virgineum* genoemt word, om dat hy van de Juffertjes in Italiën tot 't geel-maaken der hairen gebruikt word. De Swavel is tot 't inwendige gebruik dienſtig tegens alle borſt en long-ziekten, en uitwendig tegens de ſchurftheid en andere onzuiverheden der huid.

SULPHUR LYCOPODII, Zie *Lycopodium*.

SULPHUR NATIVUM of VIVUM, Natuurlyke of levende-zwavel / deze is gemeenlyk van *coleur* als een graauwe-Aarde, hy brand zeer luchtig, en geeft een blaauwe vlamme van zich, hy moet hard en licht te breken, van binnen en van buiten glinſterende zyn, en niet veel kleine ſtukken noch Zand in zich hebben, hy word zelden in de Genees-kunde gebruikt.

SULPHUR SCISSILE; deze word op zommige plaatzen uit de Natuur door 't onderaardſche-vuur *geſublimeert*, hy word zo wel by Krakouw in Polen als ook in 't Koningryk Napels omtrent Pazzoli gevonden.

SULPHUR VIRGINEUM, Zie *Sulphur Factitium*.

SUMACH, Zie *Rhus*.

SUMMITATES, dus worden genoemt de bovenſte punten of toppen van zommige Kruiden, als aan de Alzem, duizend-gulden Kruid, Lavendel enz.

SUPERBUS, Zie onder de Tytel *Muſculus*.

SUPERCILIA, de wenk-brauwen / zyn geplaatſt aan 't einde der Star boven de oogen op beide zyden; deze verbeelden wegens haare harde huid eenen opgeworpenen en gelyk als van nedergedrukte hairen ruwen boogen, zynde daartoe dienſtig, dat hy niet alleen het aangezicht verçiere; maar ook om het van 't hoofd en de Star afvloejende ſweet op te vangen, op dat het zich niet in de oogen zette, en aan dezelve laſtig zy.

SUPERCILIUM COXENDICIS, Zie *Os iſchii*.

SUPERFOETATIO, Zie *Superimpregnatio*.

SUPERGEMINALIS, Zie *Epididymis*.

SUPERIMPRÆGNATIO, De overbevruchting / is dat een Vrouw tot verſcheide keeren ontfangd, en hierom meer als een Vrucht draagd, en daarna de tydige met de ontydige ter wereld brengd; of dat ze volkoomene Vruchten in onderſcheide tyden ter wereld brengd, als dat zy thans baart en over eenige weeken of maanden wederom.

SUPERPURGATIO, Zie *Hypercatharſis*.

SUPERSCAPULARIS, Zie onder de tytel *Muſculus*.

SUPINATORES, Zie *Muſculus*.

SUPPLANTALIA, dus worden genoemt de middelen welke onder de voetzoolen om de hette in heete koortzen te temperen, gelegd worden, als zuur-deeg, met Moſtaard, Zout, Zeep, Salpeter enz.

SUPPOSITORIUM, GLANS, een Zetpil / is een harde *Compoſitio* van honig en Zout, rond of langachtig geformeert, waar onder zomtyds gemengd worden purgeerende poejers, als *Species Hieræ*, *trochiſc. Alhandul*, *Sal Gemmæ* &c. alsdan worden ze met Oly beſtreeken en in den aars geſtooken. NB. Indien ze niet ſchielyk geappliceert worden, ſmelten ze door de lucht; by voorb. *Mellis ad Conſiſtent. debit. coct.* ℥j. *adde Sal. Gemmæ*, *Specier Hier. c. Agaric. ana* ʒß. *F. Suppoſotorium*, *illine ol. Colocynthid. q. ſ. D. S.* Openende Zet-pil. Of ook ℞. *Specier. Hier. picr.* ʒß. *Colocynthid.* ʒj. *Muſcerd. Vitell. Ovi Num. I.* Sa-

Salis ℈j. *Mellis* ℥j. meng en kook de *Maſſa* tot een behoorlyke dikte, en maak daar uit Zet-pillen. Men maakt anders ook *Suppoſitoria* uit Kaas en Spek tegens de wormen in den aars *Aſcarides* genaamt, welke voor dat men ze *appliceert* in Melk moeten gedoopt worden.

SUPPRESSIO, de verſtopping / of de opſluiting van een Natuurlyke ontlaſting, als

SUPPRESSIO ALVI, of FÆCUM ALVINARUM, hardlyvigheid / verſtoptheid des Lichaams / Zie *Alvi Suppreſſio.*

SUPPRESSIO LOCHIORUM de opſtopping der zuivering na 't baaren / Zie *Lochiorum Suppreſſio.*

SUPPRESSIO MENSIUM, de opgeſtopte maand-ſtonden / Zie *Menſium Suppreſſio.*

SUPPRESSIO URINÆ, de opgeſtopte pis / Zie *Iſchuria.*

SUPPURATIO, de Etterwording / is dat zich in de ſweren en wonden een Stof zet; welke daarna tot Etter word. Dus worden ook de hiertoe dienſtig zynde middelen genoemt.

SUPPURANTIA, Etter-maakende middelen / deze zyn die, welke door haar *glutinoſiteit* de *Pori* verſtoppen, en de ongevoelige doorwaſeming beletten; want dus worden de *humores* meer en meer te zaam gehoopt, en de *fibræ* allengskens uitgerekt; dit nu doen *oleum Amygd. dulc. Hyper. Lilior. albor. Scorpion. pingued. Leporin. Lucii piſcis* en alle *pinguedines*, *Mel. Ficus*, *Cepa*, *Crocus*, *Sterc. Columbin. Sem. fœn. Græc. empl. de Nicotian. de gummi Ammoniaco*, de *Melilot. diachyl. c. gumm. Sagapen.*

SUPRASPINATUS, Zie onder de Tytel *Muſculus.*

SURA, de Kuit / is het achterſte en vleeſchachtige deel des ſcheenbeens.

SURALES, Zie *Muſculi.*

SURDASTER, een hard-hoorige / die niet naauwkeurig horen kan.

SURDITAS, de doofheid / als 't gehoor in 't geheel verlooren is. Als deze van de geboorte af aan is, van verſcheuring of andere belediging des *nervi Acuſtici* ontſtaat, zo is 'er geen hulp te verwachten: maar ontſtaat ze uit een opgehoopt en verdikt oor-ſmeer, zo zyn dienſtig *Succus Abſinth. Spirit. Urinæ*, *oleum Amygdalar. amar.* en *Nucleor. perſicar.* en een Inſtrument om de ooren te zuiveren. In de *Miſcell. Natur. Curioſ. Dec. II. Ann. VI. Obſerv.* 123. heeft een Heelmeeſter op de volgende wyze eenige dooven geneezen; hy ſtak 't dunne einde eener Tabaks-pyp geheel diep in 't oor, daarnaa zoog hy zeer ſterk aan de kop der Tabaks-pyp, waarop de Lyderen een weinig pyn in 't oor gewaar wierden, en op deze wyze wierd eindelyk 't gehoor wederom te recht gebracht, anders word ook daartoe dit middel geroemt

℞. *Herb. Rutæ rec. mj.*
Cep. Mediocr. Num. j.
Rad. Cyclam. rec. Num. j.

Snyd deze klein, en doe ze in een ſteenen vyzel, doe daarby

℞. *Summitat. Abſinth.* Pß.
Baccar. Laur. No. x.
Sem. Carvi ℥j.
Amom.
Macis ā ʒß.
Caryophyll. ā ℈ß.
Aſellor. Num. xv.

Alles word klein geſtampt, allengskens *Sp. Vini* daarop gegoten, twee dagen en nachten in *digeſtio* gelaten, daarna uitgedrukt en de uitgeperſte zap tot 't gebruik bewaart, dan

℞. *Hujus Liquor* ℥ß.
Spirit. Urin. vol. ʒjß.
Eſſent. ambr. ℥ß.
Miſce.

Waarvan twee of drie droppels met Boom-wol in de ooren gedaan worden.

SUSPENDICULUM, Zie *Muſculus Cremaſter.*

SUTURA, een naad. In de Geneeskunde komt de naad in tweederlei Zin voor. I. in de Ontleed-kunde: aldaar is *Sutura* of *Raphe*, *de Naad* een te zaamvoeging der beenderen, gelyk men dezelve ziet in de beenderen van 't Bekkeneel; ze worden verdeelt in *waare* of in *valſche*, de waare zyn die geene welke de beenderen zo te zaam voegen, even als of 't door twee zaagen die met haare tanden in malkander gevoegt zyn geſchiede, van deze zyn 'er in 't Bekkeneel drie, als

SUTURA CORONALIS, de Kroon-Naad / deze klimt op beide zyden der ſlaap tot aan de hoogte des hoofds na boven. Deze vereenigd het Star-been met de Voorhoofds-beenderen.

SUTURA LAMBDOIDEA, de Winkel-naad /

naad / klimt van 't achterſte deel des hoofds op beide zyden van de grond des achter-hoofds ſchuins opwaarts, en loopt zo in 't midden des hoofds als men het naar de lengte beſchouwt in een winkel of hoek te zaam. Zy hegt 't been des achter-hoofds aan de beenderen van 't voorhoofd en de ſlaapen.

SUTURA SAGITTALIS, de pyl-naad / loopt van de hoek der *Lambdoidea* door den wervel door; by de kinderen loopt ze tot aan de Neuze, zy vereenigd de beenderen van 't achter-hoofd onder malkanderen, en zo ze zich wyder uitſtrekt ook verſcheide beenderen des voorhoofds. *Een valſche naad* is die geene, door welke de beenderen zo te zaam gevoegt worden, dat de rand des eenen den anderen bedekke. II. In de Heel-kunde betekend *Sutura* een hechtinge der wonde, deze is ook twederley als *Sutura vera*, een *Rechte naad* of *hechting*, welke door 't vermoogen eener naald en draad geſchied; en *Sutura ſicca*, of *Spuria*; een *drooge* of *onechte-naad* of *hechting*, als de wonden der lippen door behulp van plaaſters vereenigd worden, hier toe word gebruikt *alb. Ovi, bol. Armen. Thus, Maſtich. Sarcocoll. Farin. volatil Gypſium, Tragacanth. emplaſtr. diapalm. ſtictic. Crollii &c.*

SYALISMUS, Zie *Salivatio*, doch 't is qualyk, want 't moet *Sialiſmus* geſchreven worden.

SYCOSIS, Zie *Ficatio*.

SYDERATIO, Zie *Apoplexia*.

SYMMETRIA, een goet Temperament / wanneer alle leeden en zappen wel geſteld zyn.

SYMPASMA, Zie *Phœnigmus*.

SYMPATHIA, Zie *Idiopathia*.

SYMPHYSIS CONCRETIO, de te zaamwaſſinge der beenderen / is een te zaamſtelling derzelve zonder beweging.

SYMPHYTUM MAJUS, CONSOLIDA MAJOR, Spek-wortel / groeit op de Weilanden en in de Boſſchadiën, op natte plaatzen, ze bloeit in de maanden May en Juny; deze wortel geneeſt zeer ſterk, en is dienſtig tegens de bezeering en verſweering der longe, tegens veelderley zoort van loop, bloedingen, bloed-ſpouwen, teering, been-breuken, en den Rooden-loop enz. (*a*) Uitwendig is ze goed tegens de vloejinge der gulde-ader, bloeden der wonden, been-breuken, wonden, en verſweeringen. *Præparata* zyn *aq. deſt. Rad. Conſerv. Extract. Syrupus* en *Ol. deſtillat.*

SYMPHYTUM MEDIUM, Zie *Conſolida media*.

PETRÆUM, Zie *Conſolida minor.*

SYMPTOMA, een toeval / dus word genoemt, al dat geene 't welk tot een ziekte die eerſt als byna beter was toeſlaat; wordende dezelve in opzigte (1) *der Oorzaak* (2) *des Onderwerps* (3) *der Tyd*, en (4) *van 't Uiteinde* in veelderley zoorten verdeelt.

SYNANCHE, Zie *Angina*.

SYNAPISMUS, Zie *Sinapiſmus*.

SYNARTHROSIS, ARTICULATIO, de te zaamvoeging der beenderen / welke met geen byzondere beweeging geſchied.

SYNCHONDROSIS, CONNEXIO CARTILAGINOSA, de te zaamvoeging der beenderen / welke door middel van een kraakbeen geſchied / gelyk men ziet aan 't borſt-been, ſchaam-been, des onder-kake-beens met 't ſlaap-been.

SYNCHISIS, een tegennatuurlyke vermenging des bloeds of der zappen in 't oog.

SYNCOMISTUS, een Pap uit brood.

SYNCOPE, een ſterke flauwte / is dat de menſch ſchielyk ter neder valt, met verlies der uitwendige zinnen, met een bleekaangezicht, koudheid en ſtyf-worden der Leeden; maar voornamentlyk met een koud-ſweet, zo dat maar alleen de pols en de adem-haalinge beſpeurt word; Zie *Lypothyma*.

SYNDESMUS, Zie *Ligamentum*.

SYNDROPE, een te zaam-kooming of ophoping veler toevallen by eene ziekte.

SYNNEUROSIS, CONNEXIO LIGAMENTOSA, een tezaamvoeging der beenderen / die door behulp van een band verricht word, gelyk als 't ſcheen-been met 't heupe-been verbonden is.

SYNOCHA, een altyd duurende koorts / die niet weggaat en zomtyds eenige daagen duurt.

SYN-

(*a*) Wy laaten deze verſche en van haar onzuiverheeden gezuiverde wortel ſtampen met *Terebinth. Venet. ſang. Dracon.* en *ſyr. cichor. c. Rheo* tot een *conditum* maaken, en van de Lyderen tegens den Rooden-loop gebruiken, hebbende daar door tot verſcheide maalen een gewenſchte uitwerkinge gezien.

Synovia, Aqua articulorum, Aqua glarealis, het Leede-water / is een ſterke vloed van een waterachtig weezen, zynde zeer gemeen by de beledigingen der gewrichten, zenuwachtige en peesachtige deelen. In het begin is deze vloejende ſtof dun, witachtig en helder; maar door den tyd word ze geelachtig als honing of water waarin vleeſch afgeſpoelt geworden is: hierby komt een ſterke koorts, hoofd en lenden-pyn. 't Is een gevaarlyk toeval, en veroorzaakt dikwils een uitteering der leeden. Dewyl de geneezing van dit ongemak den Heelmeeſteren veel moejelykheid toebrengt, zo hebben wy nodig geacht dat geene hierby te voegen, 't welk op deze en geene plaats by de Schryveren daartoe aangemerkt word, want hierover hebben zeer weinige geſchreeven. De geneezing beſtaat in een bequaame *applicatio* der uitwendige middelen. Is 'er derhalven een vloejing met pyn, ſwelling en ontſteking, zo *appliceere* men dit *cataplaſma*:

℞. *HB. abſinth.*
Flor. chamomill.
Hyoſciam.
Melilot.
Sambuc. ana mj.
Sem. aneth.
Carui.
Baccar. Juniper.
Lauri ā ℨvj.
Lumbric. terreſtr. mund. ℥j.
Camphor. ℨj.
Croci ℈ij.

In melk of *aq. flor. Sambuc.* gekookt en dikwils te *appliceeren*. Vreeſt men voor een *Gangrena* en *ſphacelus*, zo kunnen deze *ſpecies* in *ſpirit. Vini camphorat.* gekookt worden. *ETTMULLER* en meer andere met hem pryzen de *adſtringentia*, als daar is *Uſnea cran. human.* dikwils *gecalcineerde vitriool. Vitriol. martis*, *terra vitrioli dulcis*, *flor. Æris* of

℞. *Pulv. teſtar. oſtr.* ℥j.
Lapid. Calaminar.
Oſſ. ſepiæ.
Mandibul. Luc. piſc. ā ℥j.
Spodii præp.
Terræ ſigillat. ā ʒiß.
F. *Pulvis.*

In het beledigde deel zelfs doe men 't *Unguent. digeſtiv. Hildani*, en legge daar op 't *Emplaſtrum palmeum* of *Slotanum*.

Syntenosis, de te zaamvoeging der beenderen / door het vermoogen van een zenuw.

Syntexis, het uitteeren der leeden / Zie *Tabes*.

Syntesis, de te zaamvoeging der beenderen.

Symulotica, Zie *Cicatrizantia.*

Synumensis, een te zaamwasſing der beenderen / door 't vermogen van vlies.

Syphilis, beteekend by *FRACASTORIUS* de Franſche ziekte, Zie *Morbus gallicus.*

Syphon, Syringa, Syrux, een Spuit / behoort onder de *Chirurgicale* en *Anotomiſche Inſtrumenten*, daarvan zyn verſcheide zoorten.

Syringotomia, Syringoma, een fiſtel-mes / om daarmede de fiſtelen of pyp-zweeren te openen.

Syrupus, Serapium, de Syroop / word by de gereedmaking der *Moſcovade*-Zuiker in potten vergadert, en om dat hy ſteeds zacht als een dunne honing blyft, zo word hy van de *Materialiſten* genoemt *Remel*, *Mel ſaccharinum Zuiker-honig.* In de Apotheeken worden ook verſcheide Syroopen aangehouden, dewelke uit zappen en *gedeſtilleerde* wateren met honig of zuiker tot de rechte dikte gekookt worden. Deze zyn of *ſimplices*, die gemeenlyk uit een ding met honig of zuiker toebereid worden of *compoſiti*, welke uit veele *ingredienten* beſtaan.

Sysimbrium, Zie *Naſturtium aquaticum.*

Syssarcosis, connexio carnosa, een te zaamvoeginge der beenderen / welke door middel van 't vleeſch geſchied, aldus word het tonge of twee hoornigebeen met het ſchouder-blad te zaam gevoegt.

Systole, de te zaam-trekking of drukkinge van het Hert / is de waare en eigentlyke beweeging van het hert, en geſchied dus: de met bloed opgevulde herte-kameren trekken zich, wanneer de geeſten invloejen, na alle vezelen te zaam, zo dat ook de punt als naar bovenwaarts getrokken word, en als de holten der kameren inwendig gedrukt en naauw gemaakt zyn, word het bloed daaruit gedreeven, en wel uit de rechte kamer in de longs-ſlag-ader, uit de linkere in de *Aorta.*

T.

TABACUM, HYOSCIAMUS PERUVIANUS, de Tabac / heeft lange breede, en meeſt boven ſpits toelopende, weeke en vette bladen, een ſcherpen ſmaak en een onaangenaamen ſlaap verwekkenden reuk; deszelfs naam is eigentlyk *Petum*; doch hy word van een Eiland dezes naams, alwaar hy 't meeſt voortgeteeld werd, *Tabacum* en van een Portugeeſch Ambaſſadeur *JOH. NICOT*, *Nicotiana* genoemt, om dat hy denzelven allereerſt omtrent 180. Jaar geleeden voor de eerſte keer in Europa gebracht heeft. Dit kruid word op verſcheide plaatzen thans overvloedig uit een klein zaad voortgeteeld, daarna toebereid en tot 't gebruik bewaart. Daar zyn veel zoorten van Tabac; zy heeft een uitdroogende, en ſlaap-verwekkende kracht, ontſtaande de eerſte uit zyn vlug-zout, maar de laatſte uit zyn *Narcotiſchen* oly. Hy verdeelt den taajen ſlym op de borſt, en is voor die geene welke van een vochtige geſteldheid zyn, boven andere zeer dienſtig: ten aanzien van 't *oleum* of *Sulphur narcoticum* maakt hy dronken. Dewyl de Tabac hedendaags zo van geleerde als van ongeleerde veel gebruikt word, zo word hy van de Genees-meeſteren eensdeels ter byzondere nuttigheid, en anderdeels om zyn quaden reuk te beneemen met het bydoen van eenige andere *ingredienten* verbetert, by voorb. van dien aart is de

TABACUM ANTICATARRHALE, of Tabac tegens de zinkingen / door den Lyf Medicus van Denemarken *FRANCKENAU* uitgegvonden: ℞ *Summitat. Roriſmarin.* P. iv. *flor. Lavendul* P. ij. *caſſ Caryophyll.* ʒiß. *Benzoës*, *Styrac. opt.* ā ℈iv. *Ligni Neroli* ʒj. *cortic. Chakarill.* ʒiij. *Cubeb. Oliban. Succin.* ā ℈j *Maſtich. gr* xviij. *incis contus. miſce* alles met eenige goede Tabac *q. pl.* *ABEL* in zyn Studenten Lyf-artz pryſt dezen Tabac by uitnemendheid: ℞. *Tabac. opt. virgin.* ℥j. *fol. Roriſmarin. Majoran. Serpill. fol. Ind. flor. Lavendul. Roſar. rubr. Stœchad. flor. Calendul. Cyani* ā P. ij *Lign. Zibeth. Storac. calam.* ana ʒj *Aniſi*, *Cardamom. Coriandr. Fœnicul.* ana ℈ij. *miſce.*

TABAXIR, zo noemden de Ouden het zap, dat van zelfs uit het Zuiker-riet gedrongen wierd, (voor dat men de wyze om den zuiker daaruit te perſſen wiſt) en van de hette der Zon verhard geworden was.

TABERNA, Zie *Officina*.

TABELLÆ, TABULATUM, Zie *Morſuli*.

TABES, Zie *Atrophia*.

TABES DORSALIS, de uitdrooging / of de vermagering der Lendenen / hiermede worden die geene aangetaſt, die het Venus-ſpel al te veel oeffenen, ze word als de *Atrophia* geneezen.

TABUM, de dunne waterachtige etter in de quade zweeren: *BLANCARD* in zyn *Lexc. Medic.* noemt 't waterachtig-bloed.

TACAMAHACA, is een gevlakte harſt, welke voor een gedeelte roodachtig, en voor een gedeelte geel-bruin en by naa doorſchynende is, hy heeft een harſtachtigen en ſpeceryachtigen ſmaak en een aangenaamen reuk, hy word uit Weſt-Indiën met bladen omwikkelt gebracht. Deze harſt is afkomſtig van een boom van dienzelven naam, en vloeit of van zelfs, te weten wit, doorſchynend uit dezelve: doch hy is by ons zeldzaam te bekomen; of hy word uit de geſpletene-bomen vergadert, men vind daarvan *twederley zoorten*, te weten de *fyne* en *middel-zoort*, de eerſte is in *granis* maar de laatſte in groote ſtukken, waarvan de beſte veel *grana* hebben en zuiver en geel zyn moet. Hy heeft een verdelende en verwarmende kracht, hy is dienſtig tegens alle loopen en de daaruit ontſtaande pynen, wordende meeſt tegens tand-pyn tot plaaſters gebruikt, hy is ook dienſtig tegens de maag-

pyn

pyn en kolyk om als een plaaſter daarop te leggen, weshalven ook in de Apotheeken het *Emplaſtrum de Tacamabaca* te vinden is.

Tactus, het gevoel / een van de vyf Zinnen, ſtrekt zich uit over 't geheele lichaam, en is niet gelyk de andere zinnen juiſt aan een zeker deel des hoofds; maar alwaar buigzaame *fibræ* voorkomen, aldaar is ook de plaats des gevoels. Als men nu de vochtigheeden die geheel niet vezelachtig, en de beenderen als niet buigzaam, daarvan neemt, zo vind men van 't overige niets, of 't gevoelt, doch zo dat 't eene deel gevoeliger is als 't andere. Maar 't gevoel beſtaat daarin, dat de geeſt als de *fibræ* der huid en de andere deelen door een raking aangetaſt worden, ook noodzakelyk te gelyk mede moet aangetaſt worden, en wel op een andere wyze van een koud, op een andere wyze van een warm, hard, zacht, ruw, glad, droog, of vochtig voorwerp. Alzo word ook een pyn van zulke, welke de *fibræ* zeer ſterk aantaſten, een kitteling van een zachte raking verwekt. Hierby ſtaat aan te merken (1) het *Organum* of werk-tuig des gevoels; deze zyn de *Papilluiæ pyramides nerveæ*, welke over al in de huid, maar 't allermeeſt aan de toppen der vingeren geplaatſt, en 't allereerſt van *MARCELLUS MALPIGHIUS* beſchreeven zyn. (2) De *Objecta*, welke de *Papillula* aantaſten, deze zyn onder malkander in *figuur*, beweeging, of beroering enz. zeer onderſcheiden, en zyn harde en zachte, vochtige en drooge, ruwe en gladde, warme en koude dingen enz. Zo lange nu 't *Organum* van deze Voorwerpen onmiddelyk beroert word, ontſtaat ook 't gevoel en wel of zonder eenige verdrietigheid, of met een aangenaamheid en kitteling. Maar zo haaſt de genoemde *Papillulæ* wat hard aangetaſt, of andere daar beneffens zynde *fibræ* te gelyk geraakt worden, zo dat zich een droevige gewaar-wording daarby verzelt, word 't veel meer een pyn genoemt.

Tactus imminutus, het verminderde gevoel / ook Stupor genoemt; daar by ſtaat aan te merken, dat dit zeer zeldzaam in alle werktuigen des gevoels, maar doorgaans in 't een of ander deel deſſelfs gemeenlyk word aangemerkt. De oorzaak is voor een gedeelte aan 't gebrek der geeſten, en voor een gedeelte ook aan 't *Organum* of werktuig zelfs toe te ſchryven. Uit een gebrek der geeſten geſchied 't, als ze niet behoorlyk invloejen 't zy door gebrek of misbruik der *Narcotica*, of dat de weg door een beroerte of verlamming of door koude geſlooten is. Uit een gebrek der werktuigen geſchied 't, als dezelve of uitgedroogd, of door ſterke en veel arbeid verhard zyn, gelyk men beſpeurt aan de handen en voeten der boeren; en hand-werk-Lieden. De genezinge dezes toevals moet naar de aangehaalde oorzaaken ondernoomen worden, welke in dit Werk yder op haar byzondere plaats kunnen nagezien, en in het tegenswoordige toeval geappliceert worden.

Tæniæ, Lange ſlappe-wormen / zyn ook inwoonderen der darmen; Zie daar over den tytel *Lumbrici*.

Talcum, Talk / is een groenachtige glinſterende en ſchilverachtige ſteen, van buiten in het aanraaken als vetachtig zynde, ſchoon hy zeer droog en ſwaar is. Hy komt meeſt uit Venetien alwaar hy groeit, alhoewel hy ook in Engeland en Duitſchland veel gevonden word. Men vind daarvan verſcheide zoorten; want *PARACELSUS* maakt al gewag van vier, als de *Roode*, *Witte*, *Geele* en *Swarte*. By de *Materialiſten* (*a*) vind men maar twee zoorten, als den

Talcum argentum, Zilver-Talk-ſteen / en

Aureum, goud-Talk-ſteen.

De beſte is die geene welke groenachtig wit, en glad is, en uit groote ſtukken beſtaat, en als hy gebrooken word, dat hy helder en door-ſchynende is. Ten aanzien der Landen van waar hy gebracht word is de Venetiaanſche de beſte, daar na de Engelſche en eindelyk der Moskoviſche. Hy word uitwendig tot 't blanketzel gebruikt, weshalven het zo beruchte *oleum Talci* zeer neerſtig gezocht word. In plaats van dit kan men wel den *liquor Terræ foliat. Tartari* gebruiken.

Talisma, is een zoort van een aanhangzel tegens de quaade koortzen, en tegens

(*a*) *Materialiſten* zyn zekere Koop-lieden in Duitſch-land, negotieërende in alle waaren, of *ſimplicia* (uitgenoomen niet in de *vegetabilia* of zeer zeldzaam in zulke die door haare landaard opgegeeven worden) welke men tot 't oeffenen der Genees-kunde benodigt is.

tegens de Peſt; gelyk als by *DOLÆUS Encycloped. Med. pag.* 425. b. te zien is.

TALPA, een **Mol**/ is een bekend diertjen, dat zyn woon-plaats in de aarde heeft. De aſch daarvan word voornamentlyk tegens de melaatsheid en ſcheurbuik, en uitwendig tegens de kankerachtige en ſcheurbuikachtige zout-ſweeren gebruikt.

TALPA NIGRA, ook TOPINARIA, Zie *Atheroma.*

TALUS, Zie *Aſtragalus.*

TALI LEPORUM, Zie *Aſtragali.*

TAMARINDI, **Tamarind**/ of **zuure en zwarte-dadelen**/ zyn 't binnenſte merg van een boom-vrucht, vermengd met veele vliezen, pitten en vezelen, zynde van buiten ſwart bruin van coleur, hebbende een aangenaamen, zuurachtigen doch eenigzints ſcherpen ſmaak, ze koomen meeſt uit Ooſt-Indiën van 't Eiland *Madagaſcar* en *Cylon*; hoewel ze ook in Weſt-Indiën gevonden worden.

De boomen waarop ze groejen worden gehouden voor een zoort van Palm-boomen. Ze worden meeſt gekneuſt en gedrukt in vaaten geſtampt, en met haar ſteelen, pitten en merg tot ons gebracht; van deze Tamarind nu zyn twee zoorten, de eene zoort is bruinachtig, hebbende veel ſteelen en kleine korrelkens in haar: de tweede is geheel ſwart; hebbende wel niet zoo veel ſteelen by haar, maar ze is met grootere pitten doormengt. Deze laatſte is veel zuurder als de eerſte. Onder alle worden die geene voor de beſte gehouden, die geheel ſwart, met pitten en kleine lange vezelen vermengt, en ook doorſchynende zyn, en als van haar ietwes afgeſcheurt word, dat ze dan als een weinig vetachtig gelykenen, en niet nat of vochtig zyn. Zy verkoelen en openen te gelyk 't lichaam, anders gebruikt men dezelve maar om te *Laxeeren.* Ze zyn dienſtig tegens de overvloedige gal, vliegende hette, afwiſſelende en heete koortzen, zo 't lichaam geſlooten is. De *doſis* is ʒj. tot iv. onder een *decoctum. Præparata* zyn *Decoct. Pulp. Tamarind.* en 't *Electuarium diaphœnic.*

TAMARISCUS GERMANICA, Zie *Lignum Tamariſci.*

TANACETUM, ARTEMISIA TENUIFOLIA, **Reynfaar**/ **worm-kruid** / groeit op zandige en onbebouwde plaatzen, bloeit in de maanden Juny en July, het geheele kruid dryft het zweet en de pis, het dood de wormen, geneeſt de wonden, opend de verſtoppinge der Nieren, Blaaz' en de maand-ſtonden. *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt. Conſerva, Oleum. deſt.* en *Sal.*

TANACETUM AGRESTE, Zie *Anſerina.*

TAPSUS BARBATUS, Zie *Verbaſcum.*

TARANTISMUS, **de Dans-ziekte**/ is een geduurige begeerte tot 't danſen, met wonderlyke lichaams beweegingen, uitzinnigheid en zonder moede wording; worden ook als een Genees-middel gebruikt voor die geene welke van de *Tarantula* geſtooken zyn. De

TARANTULA, is een zoort der **acht-oogige-Spinnen**/ omtrent zo groot als een aker, zynde over haar geheel lichaam hairachtig, ze heeft acht oogen en voor aan de mond twee kromme punten, welke als een tang tegens malkander ſtaan, hiermede verricht ze haare beet, en deelt ook 't vergift mede. Deze Spinnen zyn zomtyds grauw-witachtig, en zomtyds ook met vlakken en ſterretjes verçiert. De beet dezer Spin geſchied maar in de Zomer in de honds-daagen, zynde 't even eens als of iemand van een By of Hormt geſtooken is, kort op de beet vertoont zich een geele of ſwarte kring om de wonde, waarop de zeer verſcheiden zynde toevallen volgen; als angſt des herten, droef-geeſtigheid, koude-ſweet, zommige wentelen zich in de ſlyk, andere willen geſlaagen zyn; andere beminnen de eenzaamheid of de graven der dooden, andere verluſtigen haar met vechten met bloote ſwaarden voor de ſpiegel enz. Hiertegen nu worden *Diaphoretica, Reſolventia* en *Alexipharmaca* gebruikt. *BOCCON* in zyn XII. fraaje Aanmerking over deze en geene natuurlyke dingen, *p. m.* 320. tekend dezen volgende ſweet-drank aan:

℞. *Rad. Ariſtoloch.*
Dictamn. alb.
Gentian.
Menthaſtr. ā ʒij.
Rutæ ʒiß.
Piper. ʒß.
Aq. card. ſanct. ℔iß.

kook alles, tot dat 'er *acht* of *negen oncen* van verkookt zyn, en doe daarby *olei Juniper.* of *Succini gutt.* xij. tot xvj. en geef 't aan den Lyder warm te drinken, op dat hy na het kop-zetten aan het ſweeten geraake. Maar als zulke middelen niets willen uitwerken, zo moet het danſen be-

gonnen worden, en daarby moet de klank des Inſtruments, zo wel na de grootheid als na de verw der *Tarantulæ geproportioneert* zyn, hierom danſt de eene naar de Schalmy, een ander naa de Viool, Cymbaal enz. Zy danſen twee of drie uuren lang, wanneer zy zich dan op 't bed leggen, en 't ſweet afdroogen moeten, en na dat ze een weinig geruſt hebben, beginnen ze wederom te danſen, zo dat ze wel dagelyks twaalf uuren met danſen moeten doorbrengen, waardoor ze niet moede maar veel ſterker worden. Met dezen dans moeten zy wel veertien daagen aanhouden, en alle morgen met den opkomſt der Zonne beginnen, tot ze wederom haare gezondheid verkrygen. En dewyl deze ziekte in volgende jaaren om die tyd als de Lyderen gebeeten waaren wederom te voorſchyn komt, zo moeten zy alsdan ook wederom eenige daagen danſen, tot eindelyk de ziekte in 't geheel weg blyft. Noch ſtaat aan te merken, dat deze Spinne haaren naam ontleend heeft van *Tarento* een Griekſche Stad in Apuliën, om dat ze niet alleen aldaar 't meeſt gevonden word, maar ook 't aller ergſt en vergiftigſt is.

TARAXACUM, en TARAXICUM, DENS LEONIS, FLOS VITELLINUS, CAPUT MONACHI, CORONA MONACHI, Paarde-bloem / Paapen-kruid / Hengſte-bloemen / Schorſt-bloemen / Hondsrooзen / groejen meeſt op grasachtige plaatzen, bloejen in de maand May. Het geheele kruid met de wortel is een goed Milt en Lever-kruid, 't is dienſtig tegens de water- en geel-zucht, ſcheurbuik, en opgeſtopte pis; uitwendig word 't gebruikt als een *Amuletum* tegens de vlakken der oogen, het zap uit de ſteel verdryft de wratten. Men heeft hiervan 't *Aqua deſtillatum.*

TARAXIS, een heel kleine ontſtekinge der oogen, als ook een ontſteldheid der vochtigheeden des oogs, der maag, en des buiks enz.

TARSUS, het kraak-been van het ooglid / ieder oog-lid heeft een kraak-been, dat geplaatſt is aan de rand, klein en uitgeſpannen als een boog. Zie wyder ook *Pedium.*

TARTARUS, de wyn-ſteen / heeft tweederley beteekenis (1) betekend 't de harde door den ſlym te zaam gebakkene ſtof, die zich aan de tanden en aan het tand-vleeſch komt te zetten. Deze moet met een daar toe bequaam *Inſtrument* daarvan afgekrabt, en alsdan met een poejer uit *off. Sepiæ, C. C. uſt. teſt. Ovorr. Ciner. Roriſmarin. Tabac. Alum. roch. Tartar. alb. Maſtich. Thus,* &c. gezuivert worden. (2) den eigentlyke genoemden *Tartarus Vini*, die een zoort van zout is, dat zich als een zoutſteen, van binnen in de groote wyn vaten aanzet, en een zuurachtige en eenigzints ſcherpen ſmaak heeft, het komt meeſt van den Rhyn-ſtroom en uit Franken-land, zomtyds komt 't ook uit de Provinçie *Languedoc*, *Lyon* enz. Hy groeit van zelfs in de vaaten, na de koleur van de Wyn, 't zy wit, en dus heeft men den

TARTARUS ALBUS, of witte wynſteen / en den

RUBER, of rooden wynſteen / van deze word de witte altyd beter gehouden als de roode, voornamentlyk zo hy beſtaat uit groote ſtukken welke zeer bros, van buiten wit en van binnen glinſterende, en niet met veel aarde of ſtof vermengt zyn. De wyn-ſteen heeft een zachte *laxeerende*-kracht, en lyd den zuure ſlym uit de maag en darmen, men kan hem gebruiken in de ſpyze in plaats van 't gemeene zout, of in een drankjen met *limatura martis*, dienende tot de maandelykſche ontlaſting, in de Apotheeken worden verſcheide goede *præparata* daarvan aangehouden.

TARTARI CREMOR, en CRYSTALLI, Zie daarvan onder den Letter C.

TARTARUS, EMETICUS, Braakwynſteen / is een *Cremor Tartari* die met de ſwavelachtige deelen van de *Cremor* of *hepar* of *Antimonii* opgevult is. ℞. *Crem. Tartari*, *Croci Metallor.* ā ℥ij. *pulveriſeer* en meng ze onder een, doe 't mengzel in een aarden verglaasden kroes, giet daarop *aq. fontan.* ℔j. dek den pot toe, en zet hem op 't vuur, laat dit omtrent acht of negen uuren kooken, roert 't altyd om met een houten ſpatel, en giet ſteeds op nieuws daarop heet water, als 't eerſte vervloogen is: *filtreer* daarop al den kookenden *liquor* door een wollen doek, of door dubbel gevouwen lynwaat, laat denzelven klaar worden, en in denzelven pot de helft wegdampen: neemt de pot van 't vuur, en laat hem zonder om te roeren verkoelen: giet den *Liquor* hellender wyze daarvan, zo zal men Cryſtallen vinden welke men vergaderen kan. Laat daarvan wederom drie vierendeel der vochtigheid weg-

weg-dampen en het overblyfzel afkoelen, zo heeft men wederom nieuwe *Cryſtallen*, droogt ze en bewaar ze tot 't gebruik, zynde dezelve 't algemeene braak-middel, dat van iij. tot vj. *gr.* gebruikt word.

TARTARUS EMETICUS SOLUBILIS *Lemery*, dit is een bewerkinge waar door de *Tartarus ſolubilis* met een deel *vitrum Antimonii* 't welk dezelve tot een braak-middel maakt, vereenigt is, geſchiedende op volgende wyze. ℞. *Cryſtall. Tart.* ℥iv. doe ze in een glazen vat, giet daarop zo veel *Spiritus Urinæ* dat hy dezelve twee vingeren breed bedekke: zo zal men een kleine opgiſting gewaar worden, om dat zich de *Cremor Tartari* in de *Spiritus* oploſt: is de ontbinding volbracht zo doe daarby *pulv. ſubtilis vitri Antimonii* en *acht* of *tien once* water; laat alles te zaam over een zand-vuur kooken omtrent zeven of acht uuren lang, en giet zo haaſt als de vochtigheid verteert is wederom heet water daarop, *filtreer* 't en laat in een zand vuur alle vochtigheid weg-dampen, zo zal 'er een wit-grys poejer overblyven, dat wel moet bewaart worden, het is een uitneemend braak-middel om van iv. tot xij. *gr.* te gebruiken.

TARTARUS MARTIALIS SOLUBILIS *Lemery*, is een opgeloſte wyn-ſteen, welke met zoutachtige yzer-deelen verzadigt word, op volgende wyze. Doe in een glazen vat opgeloſten *Tartar.* ℥iv. en *tinct. Martis* ℥xvj. zet 't vat in 't zand, en laat de vochtigheid van de *Liquor* boven een klein vuur wegdampen zo lang tot 'er een bruin poejer te rug blyft, bewaar 't zelfde tot 't gebruik. Deze yzer *Tartarus* ontbind alle verſtoppingen, en is dienſtig tegens de *Cachexia*, water-zucht, opgeſtopte maand-ſtonden, graveel, kolyk en opgeſtopte pis, de *doſis* daarvan is van ℈ß. tot ʒß.

TARTARUS SOLUBILIS *Lemery*, is een tot een zout gemaakte *Cremor Tartari*: ℞. *Cryſtalli Tartari* ℥viij. *ſal fix. Tartari* ℥iv. *pulveriſeer* en meng ze wel onder een, doe het mengzel in een glaſen klok en giet daarop *aq. communis* ℔iij. laat de ſtof een half uur lang zagjes kooken, laat ze wederom koud worden, *filtreer* ze en laat den *liquor* tot hy opgedroogt is wegdampen, zo zal 'er een wit zout overig blyven dat wel moet bewaart worden, het is een openend en *laxeerend* genees-middel, en word tegens de beroertheid; water-zucht en andere verſtoppingen gebruikt. Men *ordineert* 't van v. tot LX. *gr.* het word *ſal Vegetabile*, als ook TARTARUS TARTARISATUS genaamt.

TARTARUS VITRIOLATUS, is het wyn-ſteen zout / dat met het *Acidum* des *ſpiritus Vitrioli* opgevult is. Giet in een glaſen kolf *ol. Tartari q. v.* en allengskens naar malkander daarop *ſp. Vitrioli rectificat.* zo zal 'er een groote *efferveſcentie* ontſtaan: houd met 't opgieten zo lange aan tot 'er geen *ebullitie* meer beſpeurt word: zet alsdan de kolf in 't zand, en laat op een klein vuurtjen alle vochtigheid wegdampen, zo zal 'er een zeer wit zout te rug blyven, dat wel moet bewaart worden. Dit is een openend middel, en purgeert t'effens ook een weinig. Men gebruikt 't tegens de *Melancholia Hypochondriaca*, derdendaagſche koorts, krop-geſwellen en andere ongemakken alwaar een opening der wegen, en uitleiding door de pis nodig is. De *doſis* is van *gr.* x. tot ʒß. van de *Tinctura Tartari* kan men onder de Tytel *Tinctura* nazien.

TASIS, de uitſtrekking van een lid.

TAUROCOLLA, zo word genoemt de beſte lym, wordende toebereid uit de ooren en meer andere ſtukken der oſſen-huiden. Doch gemeenlyk word dit woord ook gebruikt van alle zoort van lym.

TAXA, de prys of waardye / waarna de Genees-middelen verkocht worden. Dus word ook genoemt de *Cotalogus officinalis* aller in de Apotheek zynde geneesmiddelen.

TAXUS, SMILAX ARBOR, Ybenboom. Men geloofde eertyds dat deeze boom vergiftig; ja dat de ſchaduwe deſzelfs ſchadelyk was, doch men heeft 't tegendeel daarvan ondervonden, want zelfs heeft men de beziën daarvan gegeten: Men zegt als 't hout op 't bloote lichaam gedraagen word, dat 't goed is tegens de Tovery.

TECHNOPHIUM, een werk-plaats / van waar allerlei Konſten voortkoomen, en gelyk als uit de Natuur van zelfs geboren worden.

TECMARIS, de giſſinge van de ziekten.

TELÆ ARANEORUM, een Spinneweb / Zie *Aranea*.

TELAMON, betekend zomtyds een windzel /

zel / en zomtyds geſchaaft Lynwaat dat men op de wonden en ſweeren legt.

TELEPHIUM, zo word genoemt (1) het *Eupatorium*, en dan ten (2) ook een verſweering, en beide hierom om dat *TELEPHUS*, zynde een Koning in Myſien dit Kruid gevonden en daarmede de verſweringen genezen heeft.

TEMPERAMENTUM, een behoorlyke vermenging der Elementen, en derzelve hoedanigheeden, om de *Functiones* of verrichtingen welke aan yder ding eigen zyn behoorlyk te volbrengen. Het *Temperament* is zeer verſcheiden, als men een Dier met een Plant, van een onderſcheide aart, als men een Menſch met een Paard, den eene Menſch met den anderen, een Jongeling met een Man, een Man met een Vrouw enz. vergelykt.

TEMPERANTIA, de gematigheid / is (1) geen der minſte deugden, dat men gematigd is in ſpys en drank en andere dingen meer, (2) worden hierdoor ook verſtaan bloed-zuiverende middelen.

TEMPORA, de ſlaapen / dus word genoemt de geheele vlakte der zyden des hoofds tuſſchen de oogen en de ooren. Als ook de ſlaap-beenderen daarvan zie *oſſa Lapidoſa*.

TEMPORA MORBI, de tyden der ziekten / zyn een zekere maat van derzelve aanhouding en verandering, welke by de ziekten voorvallen. Deze zyn *vier*, (1) 't *Principium*, *het beginzel der ziekte* of dat zy haar eerſt vertoond; (2) 't *augmentum*, *de toeneeming*, dat is dat de ziekte vermeerdert, en dat 'er meerdere toevallen by koomen, (3) de *Status* of *Stand*, als de ziekte in het zelfde wezen blyft, en niet toe noch afneemt, (4) *declinatio*, *de afneeming*, is dat de ziekte vermindert, welke zo lange duurt tot den Lyder geneezen is.

TEMPORALIS, Zie *Muſculus*.

TEMULENTIA, de dronkenſchap / daar tegen word *aq. frigid.* of *Succus Sempervív. maj.* vermengd met Azyn en *Nitrum* om op de borſten der Vrouwen of by de Mannen op de Ballen te leggen zeer gepreezen.

TENACULA, een Chirurgicaal-Inſtrument / als een Tang waarmede ietwes gehouden word.

TENDO, een peeg der Spier / is een witachtig deel derzelve, dat uit Zenuwvezel-draadjens, met vlees-achtige vezelen doorweven vereenigd te zaam geſtelt is, en als men ze te zaam neemt maaken ze een zeker' einde der Spier uit. Zie ook *Caries*.

TENESMUS, de druip-loop / is een geduurige aanprikkeling tot afgang; vergezelt met pyn, wordende met de *Excrementa* maar een weinig ſlymachtige, galachtige, bloedige, of etterachtige Stof ontlaſt; dikwils is ook maar alleen daarmede vergezelt jeukte, doch zomtyds hevige pyn, waarby komt een ontſteking, koorts enz. De naaſte oorzaak is een geduurige prikkeling der darmen tot een te zaam-trekkende beweging. De druip-loop word verdeelt in *Legitimum* of *rechten*, en in *Nothum* of *valſchen*. De rechte is zomtyds vergezelt met een *exulceratio* des endel-darms, hebbende gemeenlyk tot zyn oorzaak een ſcherp *humeur* 't welk geduurig tot afgang prikkelt en eindelyk verwond maakt, hierom volgt hy ook dikwils op ſcherpe Purgeer-middelen. Dikwils word hy ook veroorzaakt door de *Aſcarides*, als ook door verkouding van den aars, verharden-drek, zomtyds door een gebrek of ziekte der gal, gebrek van drank, vermengde-Azyn, niet wel zynde *motus periſtalticus* der darmen enz. De valſche word veroorzaakt, als de darmen *per Conſenſum* lyden, en dat 'er geen *purulenta* noch *cruenta* door den afgang ontlaſt worden; dit worden de ſwangere dikwils gewaar als haare lyf-moeder den endel-darm, drukt. Op gelyke wyze kan ook de *Stranguria*, een ſteen of verſwering der blaas, of maar een *erroſio* der *proſtatæ* dit toeval veroorzaaken. De Genezing' moet na dat de oorzaaken zyn begonnen worden. Hierom dient tegens de ſcherpte der *humeuren* een verzachtend' *Clyſteer* uit *herb. Mercurial. Malv. Alth. flor. Verbaſc. Lutei, Tiliæ, Chamomill.* met *ol. infuſ. Roſar. Chamomill. Aneth. Lilior. alb. Hyperic. &c.* als ook *Sev. Hircin. Cervin. vitell. ovor.* by voorb.

℞. *Flor. Tiliæ*
Verbaſc. ā *mj.*
Roſar. rubr. mß.
Lumbric. Terreſtr. Concis ℥j.
Sem. Aneth.
Fœn. Græc.
Pſyllii ā ℥iij.
Coque ex lact. q. ſ.
Colat. ℔j. *adde*
Olei Chamomelin.

Lilior. alb. a ℥iß.
F. Clyſter S.
Verzachtende Clyſteer.

Zo word ook de *Suppuratio* in de roode-loop door Clyſteeren uit *Vulneraria*, als *herb. Sanicul. Scabioſ. Veronic. Plantag. flor. Hyperic. Balauſtior. rad. Symphit. maj. Rub. tinctur. Scrophular. Sem. Perfoliat. Terebinth. Balſam. Sulph. Hypericon.* &c. verbetert en geconſolideert. De *Aſcarides* worden door *Blyſmata Specifica* met *Merc. v. v.* gekookt, en met Zuiker zoet gemaakt, als ook door *Suppoſitoria* uit Kaas of Spek of Kalk daar uit getrokken of uit Meel, *Gummi Arabic. Tragacanth.* &c. gemaakt; de verkouding van den aars word door warme doeken of een zakjen uit *flor. Chamomill. Verbaſc. Hyperic. Sem. Aneth.* &c. genezen; doch de druip-loop welke veroorzaakt is uit het lyden van den *Uterus* of der blaaze, word als deze *geëxcludeert* zyn, genezen.

TENSIO, **een opſpanning/** Zie ook *Priapiſmus.*

TENSIO HYPOCHONDRIACA, **Milt-wee/** Zie *Hypochondriacum malum.*

TENSIVUS, is de by-naam van eenige pyn, **de uitzettende/ of opgeſpanne-pyn.**

TENTIGO, Zie *Priapiſmus.*

TEREBELLA, betekend gemeenlyk **een boor**; doch in de Heel-kunde word hier door een Trepaan verſtaan, Zie *Trepanum.*

TEREBINTHINA, **de Terpentyn** / is een helder doorſchynende zap, welke uit een Boom dezes Naams vloeit, hiervan zyn drie bekende zoorten, als (1) de *Cypriſche*, (2) de *Venetiaanſche*, en (3) de *gemeene Terpentyn.*

TEREBINTHINA ARGENTORATENSIS, Zie *Pix Liquida.*

— COCTA, Zie *Colophonium.*

— COMMUNIS, **de gemeene Terpentyn**/ is geheel dik en witachtig, voortkomende van de Greinen en Denne-boomen, doch hy vloeit zo niet uit de Boomen; maar word uit 't witte harſt gemaakt, dat geſmolten en in grote Tonnen gegoten word; hy word uit het *Swartz-wald*, en *Thuringen* enz. gebracht, hy moet klaar en met geen onzuiverheeden vermengd zyn.

TEREBINTHINA CYPRIA, **de Cypriaanſche-Terpentyn** / is een hard bleekgeel, en byna als blaauw-achtig glas, gelykende doorſchynende harſt, zynde in kleine ſtukken, hebbende een harſtachtigen, ſcherpen, en eenigzints bitteren ſmaak, en aangenaamen reuk; hy komt meeſt uit 't Eiland *Chio*, alwaar hy uit kleine Boomen dezes Naams vloeit. Hy moet zyn dik, en niet aan de tanden of vingeren kleven, doch men heeft denzelven thans zeer zeldzaam, zo dat hy in onze Apotheeken weinig gevonden word.

TEREBINTHINA VENETA, **De Venediſche-Terpentyn** / is, als hy goet is, een zeer helder en Citroen-geel week harſt, van gedaante als een dikke-oly of Balzem. Doch deze die eertyds over Venetien, uit de Levant gebracht wierd, moet niet voor den rechten gehouden worden; maar hy word in 't Voor- en Na-Jaar van de Lorken- of Denne-boom vergadert, en in Tonnen of Bokken-vellen naar Lyon gebracht. De beſte moet zeer helder en wit zyn, ook moet men acht geven dat hy niet na gemaakt of met Terpentyn-oly vervalſcht is. Ten aanzien der Krachten komen alle zoorten met elkander overeen, ze hebben eene verwarmende, verzachtende, zuiverende en heelende kracht, ze zyn dienſtig tegens de beledigde longe, teering en longe-zucht, ziekte der Nieren en blaze, ze bevorderen het water-maaken, en genezen uitwendig de wonden; zy worden zo op haar zelfs of in een warm Ey, of derzelve *præparata*, als *pilulæ* de *Terebinthina*, *Oleum*, *Spiritus* en *Balſamus* gebruikt.

TEREBRUM, Zie *Modiolus.*

TEREDO, **de worm/** die de Beenderen eet en knaagt.

TEREDUM, Zie *Caries.*

TERETRUM, Zie *Modiolus.*

TERGUM, Zie *Dorſum.*

TERMINTHUS, **de bruine bladeren/** zyn donkere heuvelen of geſwellen aan de ſcheenen, voortkoomende van ſcherpe en *corroſive* vochtigheeden, welke de *Pori* der huid doorknaagen, en een holte maaken, ze zyn gemeenlyk gezellen des ſcheurbuiks en der pokken. Hiertegen zyn de *Antimonialia* dienſtig op dat het bloed verbetert worde; als *Antimon. diaphoret. martial.* en *Simpl. antihect. Poter. Bezoardic. mineral. C. C. uſt. Goldbergenſ. Lac. Sulph.* &c. *eſſent. Myrrh. Viperin. Lignor. Fumar. tinctur. Antimon. Simpl.* en *Tartariſat. Liq. C. C. Succinat. Sp. Bezoardic. Buſſii Sp. C. C. eſſentificat.* &c. by voorb.

℞. *Eſſent. fumar.*
Lignor. ā ℨij.
Tinct. |*Bezoardic. c. Sp. Corn.*
Cerv. ℈iv.
Spirit. Cochlear. ℨj.
M. D. S.

Bloed-zuiverende Sweet-droppels.

En uitwendig een *Epithema* uit *aqua flor. Sambuci, Plantagin. Sigilli Salomon. Spirit. matrical. Sp. Salis Ammoniaci cum Calc. viv.* of ook droogende en heelende poejers uit *Mandibul. Lucii piſcis, Ceruſſa, lapid. Calaminar. Tutia, lapid. Cancror. flor. Sulphur. Aloë, Myrrha, Camphora, Sal Tartari.* Men kan ook *Lavamenta* uit *Herb. Malv. Saponar. Fumar. Oxylapat. Scabioſ. farin. Lupinor. Sulphur,* en *Nitrum* maaken, of men kan gebruiken 't *Emplaſtr. de Labdan. de Ran. cum Mercurio* of

℞. *Aq. flor. Sambuc.*
Lilior. albor. ā ℨjß.
Sp, Roriſmarin.
Sal Ammoniaci c. Calc. viv.
ā ℨj.
F. Epithema.

Om warm op te leggen.

TERRA, de Aarde / word gehouden voor een der vier Elementen; Doch in de Apotheeken worden verſcheide zoorten van Aarden aangehouden, dezelve zyn eensdeels wegens derzelver toebereiding en zegeling, andersdeels ook wegens haare landaart waar van ze afkomſtig zyn zeer onderſcheiden, de bekendſte zyn de volgende:

TERRA ADAMEA, Zie *Terra Damaſcena.*

AMPELITIS, Zie *Ampelitis.*

ANTISCORBUTICA, de Noorweegſche ſcheurbuik Aarde / is een roode en met de *Terra Sigillata* zeer na overeenkoomende Aarde, ze word omtrent Bergen in Noorwegen gevonden, en voor een zeker middel tegens den ſcheurbuik gehouden; zy neemen daarvan ℨß. of j. en ſweten daarop.

TERRA CATECHU, Japanſche-Aarde/ is een gomachtige harde en opgedroogde zap, zynde van buiten roodachtig-ſwart, maar van binnen roodachtigtig-bruin, hebbende in den beginne een wrangen en te zaam-trekkenden, maar daarna een zoeten en aangenaamen ſmaak ze komt uit Japan, wordende daarom ook *terra Japonica* en in 't Duitſch Catſchu genoemt. Zy word voor geen Aarde gehouden; maar voor een hard gemaakten-zap, die uit de Arak-vruchten, en van de Baſt van een Indiaanſchen Boom *Catechu* genaamt, uitgeperſt en tot zulk eene hardigheid gekookt word. Men heeft daarvan tweederlei zoort, de eene welke zuiver is, die zo haaſt ze aan de tong gehouden word ſmelt, zynde daarbenevens van buiten donker-rood, glinſterende en niet verbrand, welke altyd veel beter en zuiverder als de andere is. Ze heeft een te zaam trekkende kracht, en is hierom zeer goet tegens alle loopen, braaking, bloed - ſtortingen, en vloejingen.

TERRA CITRINA, Zie *Ochra.*

COLONIENSIS, de Keulſche Aarde / is een zeer donker-bruine Aarde, ze moet zyn teder, licht-breekelyk en zuiver, en zo veel mogelyk met geen onzuiverheeden vermengd zyn, ze word om te ſchilderen gebruikt.

TERRA DAMASCENA, of ADAMEA, de Damaſcener Aarde / is een rootachtige Aarde, welke in Aſſyrien en *Damaſcus* gevonden word; men zegt dat *ADAM* uit deze Aarde gemaakt is; zy word tegens alle overkoomende ongelukken geroemt.

TERRA DAMNATA, ook MORTUA, zo word by de Chymiſten genoemt 't overblyfzel na de uitlooging, waarin geen kracht noch werking meer is; als ook der Chymiſten laatſte *Principium paſſivum*, 't welk zo min als andere *Principia* zuiver kan afgeſcheiden worden, want 't behoud altyd eenige *ſpiritus* hardnekkig by zich, en ſchoon men dezelve terſtont zo veel doenlyk is van dezelve uittrekt, zo haalt ze doch wederom nieuwe na zich, wanneer men ze een tyd lang laat in de lucht ſtaan.

TERRA FOLIATA TARTARI, is niets anders als de herboorne wyn-ſteen, of *Tartarus regeneratus*, wordende gemaakt uit een deel *Sal Tartari*, en vier deelen *Sp. Aceti vini fort.*

TERRA JAPONICA, Zie *Terra Catechu.*

ILFANA, komt uit 't Eiland *Ilfa*, ze word tegens beſmetlyke-koortzen, wormen, buik-pyn *Convulſiones* &c. zeer geprezen.

TERRA MARTIALIS, Zie *Minera martis Solaris.*

MERITA, Zie *Curcuma.*

MORTUA, Zie *Terra damnata.*

TERRA NORVEGICA, is de *Terra Antiſcorbutica.*

SANCTA, dus noemt *RULANDUS* de gemeene *Crocus Metallorum.*

TERRA SIGILLATA, de **gezegelde-Aarde/** is een vette en ſwaare leem, die gemeenlyk tot ronde koekjens gevormt en met zekere Zegelen en merken getekend word; hebbende een te zaam-trekkenden ſmaak, aardachtigen reuk, en is van verſcheide *Coleur*, wordende voor een gedeelte in Duitſch-land, als ook in andere Landen uitgegraven, en tot ons gebracht, ze verkrygt gemeenlyk na derzelver Landsſtreek ook haren bynaam. Men heeft van de gezegelde Aarden verſcheide zoorten, als de

TERRA SIGILLATA ARABICA, en TURCICA, zynde dezelve met Arabiſche en Turkſch Schrift getekend; deze zyn of bleek-rood grys of wit.

TERRA SIGILLATA HYEROSOLYMITANA, deze komt uit 't Heilige-Land van Jeruſalem, zynde met een *Crucifix* of met het *Symbolum* der *Paters Jeſuiten* getekent.

TERRA SIGILLATA LAUBACENSIS, **de Laubachſe gezegelde-Aarde/** deze is van *coleur* zomtyds donker-geel, voor een gedeelte wit, en daarby vet, en in haar overige hoedanigheden met Turkſche gezegelde-Aarde in allen deelen gelyk, wordende omtrent *Laubach* gegraven.

TERRA SIGILLATA LEMNIA, **de Lemniſche zegel-Aarde/** is een taaje, vette, ſwaare, roode of witte Aarde, hebbende een te zaamtrekkenden ſmaak en modderachtigen Reuk, ze wierd eertyds met een *geit*, maar thans met het ſignet des Turkſchen-Keizers, te weten een halve-Maan en drie Starren, of ook andere Turkſche *Charaćters* getekend. Ze word in 't Eiland Lemnos gegraven, en is zo zeldzaam dat ze met het Goud gelyk gewaardeert word. En om dat ze van de Turken in zo groote waarde gehouden word, dat ze niet mag buiten 't Land gevoert worden, zo is ze byna niet als door de Ambaſſadeurs van deze of geene Mogentheden te bekoomen, aan welke ze vereert word. Men ſchryft aan haar toe een byzondere kracht tegens 't vergift, 't zy het ingevreten of uitwendig door dodelyk geweer, beten van vergifte Dieren enz. veroorzaakt is. Ook ſchryft men aan haar toe een groot vermogen tegens de Peſt, hoofd-koorts, vallende ziekte, kolyk, bloed-ſpouwen enz. (a)

TERRA SIGILLATA LIGNICENSIS, **de Lignitzer-Aarde/** is met een Arend getekend, zynde of rood of wit, of ook geel van *coleur*, ze word anders ook genoemt *Axungia Lunæ*, om dat ze zilverachtige deelen by haar heeft. Ze word tegens de ſwakheeden des hoofds en der leeden zeer geprezen, en wel voornamentlyk tegens de *Philtra.*

TERRA SIGILLATA MELITENSIS, **de Maltaſche gezegelde-Aarde/** word uit 't Eiland Maltha, voor een gedeelte in groote ronde, en voor een gedeelte in kleine Koekjens en andere gedaantens gebracht, ze zyn alle wit als Kryd, ſtaande daarop gemeenlyk afgebeeld *S. PAULUS* met een Slang, tegens welkers beeten zy ook in 't byzonder geprezen word.

TERRA SIGILLATA STRIGONIENSIS, **de Strigiſche gezegelde-Aarde/** is geel en met drie Toorens getekend, ze word ook *Axungia Salis* genaamt, om dat ze Goud-achtige deeltjes by haar heeft, ze word tegens die ziekten dewelke 't hart en 't bloed aantaſten gebruikt.

TERRA TRIPOLITANA, Zie *Trilis.*

UMBRIA, Zie *Creta Umbria.*

VIRIDIS, Zie *Chryſocolla.*

VITRIOLI DULCIS, is de *gecalcineerde Colcotbar Vitrioli.*

TERROR, **het ſchrikken/** daarby teffens iemand een vrees word aangejaagt, en dan worden de *Spiritus* even als of ze gebonden waren. Want de ſchrik ontruſt het *Principium vitale* in zyne beweging, en dryft 't van de buitenſte leeden na binnen, hierom word 't gezicht bleek, het herte t'ziddert, de pols word belemmert enz. en als de zappen door de de Geeſten verlaten worden, moeten ze noodzakelyk ſtremmen.

TERTIANA, **de anderen daagſche koorts/** Zie *Febris.*

TES-

(a) In onze Apotheeken word veeltyds de *Terra Lemnia* gebruikt, *zo als ze meenen*; doch of 't de wezentlyke en echte is, kan een yder lichtelyk nagaan, die het luſt, deze hiervan gegevene Beſchryving te overweegen.

TESSELÆ, Zie *Orbiculi.*

TESTES, TESTICULI, DIDYMI, GEMELLI, POMA AMORIS, **de ballen / of klooten /** hieronder worden zo wel verſtaan de zaatballen der Mannen als die der Vrouwan. De ballen der Mannen zyn deelen welke buiten 't lichaam in het balzakjen geplaatſt zyn. Zy worden ook genoemt *Teſtes* of getuigen, om dat zy van de Manbaarheid getuigenis geven: want by de Romeinſche Rechtbank mocht niemand eenig getuigenis geven, die niet daarmede voorzien was. Gemeenlyk zyn 'er een paar, doch van zommige word gewaagt, dat 'er zomtyds meer in een lichaam gevonden worden, doch ook dat 'er zomtyds wel een minder is. Zy worden met veel vliezen omkleed, onder de geene welke beide de ballen bekleeden zyn *de gemeene*; maar die yder in 't byzonder bedekken, worden *eigene* genoemt; ze beſtaan (1) uit klieren welke het zaad van de ſlag-aderen afſcheiden (2) uit vliesachtige blaasjes waarin het zaad vergadert word. Ze hebben ook (1) bloed-vaaten welke van de zaad-vaaten herkomſtig zyn (2) zenuwen, welke de Levens-geeſten daarna toe leiden, en ook ten (3) watervaten, welke het water te rug voeren, ze zyn door een tuſſchen-ſcheidzel van malkanderen geſcheiden, op dat niet de een den anderen zoude raken, *de klooten der vrouwen worden Eijerneſten genoemt*: zynde geplaatſt aan de zyde der baarmoeder omtrent twee dwerſche vingerbreed daarvan, het zyn twee ronde deelen waarvan op yder zyde een is, ze zyn kwalyk half zo groot als die der Mannen; in de bloejende ouderdom zyn ze grooter en veel zappiger als by de oude vrouwen, want by deze zyn ze klein, hard, droog en worden allengskens ſlap.

TESTICULUS, Zie *Satyrium.*

TESTICULUS VENEREUS, TESTIUM TUMOR, **een gezwel der klooten /** anders **zand- en venus-klooten** genoemt, is een uitzettinge der zaad-vaaten en andere buizen welke haare oorſprong van verſtikte zappen heeft. Zomtyds is daarby vergezelt een ontſteking met roodheid en hevige pyn. Ze zyn gemeenlyk een toeval der Spaanſche pokken. Men gebruike daar tegen de inwendige *Reſolventia* als *lapides Cancrorum*, *Antimon. diaphoret. ſimpl.* en *Martial. Terra Sigillat. Corn. Cerv. uſt. unicorn. marin. pulv. bezoardic. Mich. Sennert. bezoardic. mineral. martial. Camphor. Myrrh. Lac. Sulphur. ſal. volatil. Corn. Cerv. Succin. Theriac. ſp. C. C. eſſentificat. Fuligin. Eboris, Sanguin. human. ſalis Ammoniaci, eſſent. Lignor. Fumar. &c.* Of

℞. *Extract. Lign. ſanct.* ℈ij.
Balſam. copaiv. ʒß.
Cinnabar. antimon. gr. xx.
Bezoardic. mineral. gr. xij.
Succ. liquirit. q. ſ.
F. pilul. minor. S.
Bloed-zuiverende Pillen.

Uitwendig gebruike men een *Cataplasma* uit *Myrrha*, *Ceruſſa*, *Camphora*, *fuligin.* of uit kruim van brood, *flor. Sambuc. Chamomill. ol. roſaceum* en een weinig wyn of uit *rad. Alth. farin. Fabar. flor. Chamomill. fol. Scord. ſem. Carvi*, *Fœn. græn. Lini &c.* welke in wyn kunnen gekookt worden: dit *Epithema* word van *ETTMULLER* zeer gepreezen:

℞. *Aq. Calcis viv.* ℔j.
Sp. vini camphorat. ℥j.
Ceruſſ. of ſacchar. ſaturni ʒiij.
F. Epithema.

Of ook *aq. calc. viv. ſp. matrical. tinct. Aſæ fœtid.* of een *unguent.* uit *ol. Lign. ſanct. Roſar. balſam. Sulph. Rulandi*, *Cera &c.* als ook een *Emplaſtrum* uit *gummi Ammoniacum* in *ſp. flor. Sambuci geſolveert* of 't *Emplaſtrum de Cicuta ana q. ſ.* met *ol. Tart. fœtid.* of *guajac. gemalaxeert*, Of

℞. *Merc. viv. in aq. fort ſolut.* ʒij.
Axung. Porcin. ℥iv.
Ceræ flav. ℥j.
Pulv. maſtich.
Oliban. ā ʒiij.
F. L. a. Emplaſtr.

TESTUDO, heeft twederley betekenis (1) betekend 't een **breed- geſwel op 't hoofd /** Zie daarvan *Atheroma*, (2) een **Schild-padde /** daarvan heeft men twederley zoort, als

TESTUDO MARINA, **de Zee-Schild-pad /** die zich in 't water ophoud, en

TESTUDO TERRESTRIS, **de Land-Schild-pad /** deze zyn op 't Land, en worden onder de *Amphibia* geteld, om dat ze zich meeſt ophouden op natte en moeraſſige plaatzen; de grootſte van alle worden gevonden in Afrika, op 't Eiland Mauritz, alwaar ze zo groot zyn, dat als 'er twee perzoonen op eene zitten, de zelve zonder hinder kan voortgaan; en een ſchild van deze is zo groot, dat wel

ze-

zeven Perzoonen de een neffens den ander daarop zitten kunnen.

TETANUS, Zie *Spaſmus.*

TETRAPHARMACUM, een **Geneeſ-middel** / dat uit vier *ingredienten* beſtaat, als 't *Unguentum Baſilicum.*

* TETROBOLON, is een gewicht van *vier drachma* of een *halve onc.*

TEUCRIUM, **Bathengel** / groeit op ruwe en berg-achtige plaatzen, bloeit in de maanden April en May; het is een uitnemend Lever-kruid, zo dat 't dienſtig is tegens alle ziekten der lever, geelzucht enz. 't komt in 't overige met de *Chamædris* overeen. Zie ook *Veronica.*

THALAMI CORDIS, **de Herte-kaameren** / Zie *Ventriculus.*

THALASSIA, het nederdrukken des Bekkeneels.

THALICTRUM MAJUS, PSEUDO RHABARBARUM, BARBA CAPRINA MINOR, **valſche Rhabarber** / groeit op de Wei-landen en in 't Veld. De bladen verzachten 't Lichaam, veroorzaaken braking, en dryven de pis, en den ſteen, ze zyn dienſtig tegens de Nier en Blaas-ziekten, en de geel-zucht. De wortel is goet tegens den Myt-eter, Luizen, en 't ſchreeuwen der kleine Kinderen; het Zaad is dienſtig tegens de vallende-ziekte. *Thalictrum* met witte Bloemen *laxeert*, en is dienſtig tegens de geel-zucht en Peſt. *Thalictrum Canadenſe* doet de geſwellen vervroegen, en den Etter ryp worden, en hegt de wonden te zaam.

THAPSUS BARBATUS, Zie *Verbaſcum.*

THEAMEDES, Zie *Magnes.*

THEE, Zie *Folia Thée.*

THENAR, betekend 't vleeſchachtige-wezen tuſſchen den duim en den wys-vinger; het betekend ook een Spier van den duim, Zie zulks onder *Muſculus.*

THEOREMA, THEORETICA, THEORIA, is het beſpiegelende deel der Genees-kunde.

THERAPIA, THERAPEUSIS, THERAPEUTICA, is dat deel der Genees-kunde, 't welk leert, de ziekten welke den Menſch aantaſten, weg te brengen, en den Menſch de verloorne gezondheit weder te geven. Doch op dat men een gelukkigen voortgang in de *Therapia* hebben moge, zo is 't hoognodig, dat men in de *Pathologia* en *Semiotica* wel gegrond zy, anders zal de uit de *Therapia* genomene Genezing te vergeefs en geheel *empyriſch* zyn.

THERIACA, **Theriac** / is gemeenlyk een gift wederſtaand Genees-middel, voornamentlyk tegens de beeten der Adderen en Slangen; hy beſtaat uit veele en in byzondere Claſſen verdeelde *ingredienten*; hy word zeldzaam meer als een keer 's jaars gemaakt, waartoe alsdan de Genees-heeren verzocht worden, om by de te zaam menging tegenswoordig te zyn. (*a*) In de Apotheeken word de *Theriac. Andromachi* en *Cæleſtis* gevonden. Een zeer korte maar t'effens nuttige Beſchryving van de *Theriac* vinden wy in 't *Diſpenſatorium Brandenburgicum p. m.* 169. welke wy aan een yder Huis-vader wel durven aanpryzen: daartoe ℞. *Pulv. rad. Angelic. Gentian. Olſnitii, Petaſitid. Zedoar. ana* ℥j. *herba Carduibenedict. Fumar. Scord. ana* ʒvj. *Baccar. Laur.* ℥ß. *Rob. Juniper.* ℔j. *Ebuli, Sambuci, ana* ℔ß. *mellis deſpumat. q. ſ. F. Electuar.* en in de *miſcellan. Natur. Carioſ.* is deze Beſchryving.

THERIACA BEZOARDICA genaamt *Lentilii*, daartoe ℞. *herb. Scordii mij, Rutæ mj. rad. Angelic. Carlin. Helen. Zedoar. ana* ℥ß. *Petaſitid. Anthor. Contrayerv. Pimpinell. Valerian. ana* ℥j. *Calam. aromat.* ʒvj. *Myrrhæ* ʒvij. *Caſtor.* ʒiijß. *Baccar. Juniper.* ʒv. *Nuc. moſch. Cinnamom. acut. Caryophyll. arom. Cardamom. min. ana* ʒvj. *Croci opt.* ʒiij. *Camphor.* ʒjß. *Concis. & contuſ.* giet daarop *Spirit. Vin. Juniperin. q. ſ. F. Elixir* 't welk *gefiltreert* en in M. B. tot de dikte ven honig moet afgetrokken worden, vervolgens doe daaronder *Opii Thebaic. aceto corr.* ʒvj. *trochiſc. de Viper.* ℥ß *flor. Sulphuris, terræ Sigillat. ana* ʒjß. *Corall. rubr. præp.* ʒiij. *Margarit. præp.* ʒij. *Lapid. Bezoar. orient.* ℈j. *ol. deſt. Angelic. Caryophyllor. Zedoar. ana gt.* iij. *m. F. Opiatum.*

THERIACA ALIMENTORUM, **de Theriac van ons voedzel** / deze is 't aangenaame dagelykiche brood.

THERIACA GERMANORUM, Zie *Juniperus.*

THERIOMA, een zeer quaadaardige ver-

(*a*) 't Is in Duitſchland en Italiën het gebruik dat de *Theriac* niet anders als in de tegenswoordigheit der Genees-heeren mag gemaakt worden; men heeft deze gewoonte ook noch hier te lande in 's Gravenhage.

verſwering; de oorzaaken als ook de Genezings-wyze der ſweeren zyn onder den tytel *Ulcus* na te zien.

THERMÆ, **De warme Baaden /** beſtaan uit een mineraalachtig water, 't welk uit de Natuur of lauw, of geheel warm is, en terwyl ze veelderlei mineraalagtige deeltjes met haar voeren. zo worden ze ook tegens veelderlei ziekten gebruikt, ze zyn niet alleen in Duitſchland op veele plaatzen, als te Aken, Embs, Wisbaden enz. maar ook in Hongaryen en Turkyen als ook in Engeland in overvloed. De hette der warme-baaden word van een onderaardſche giftingen beweging der *Mineralen* voortgebracht, welke of van verſcheide en tegenſtrydige Metaalachtige zappen, en als de zuure aard-ſwavel de Metaalen knaagt voortgebracht, of dat een kalk-achtige *marcaſit* in 't water opgeloſt is, en als de gemeene Kalk geblufcht word; hoewel ook andere *Mineraalen* als Aluin, Salpeter, Swavel, Vitriool, Zout, Yzer enz. op een ſubtile wyze het haare daar toe kunnen bybrengen. Hieruit nu kan men beſluiten, dat uit hoofde dezer veelderlei *ingredienten* der warme baaden, als ook derzelver werking groot onderſcheid is, hoewel doch byna in allen de Swavel den voorrang heeft; door welkers vermogen ze eene verdeelende, zuiverende, heelende aantrekkende, en verwarmende kracht hebben, en ook meer voor de vochtige als heete en Melancholyke Natuuren dienſtig zyn. Zy worden hierom tegens alle ziekten en ſchurftheid der huid, krauwagie, Melaatsheid enz. met veel voordeel gebruikt, ze verſterken de verkoude leeden, zyn dienſtig tegens 't beven der leeden, trekkingen, pyn, welke veroorzaakt is door den Steen, kolyk, ſcheurbuik en gemeene leed-pyn, Jigt, *Podagra* enz. Voor 't gebruik der warme baden is 't nodig dat men 't Lichaam zuivere door zachte *laxeerende*, en *præpareere* door de ſweet-dryvende middelen, als dan werken de baaden veel beter. Naar geëindigde Genezing kan men wederom een zacht *Laxativ* gebruiken, en men moet niet eer voor dat 't aangenaam weer is, daarvan af breken. Maar dewyl 'er op alle plaatzen geen warme baaden te bekomen zyn, en zomtyds de Lyderen groote begeerte daarna hebben, zo zyn in derzelve plaats de

THERMÆ ARTIFICIALES, **of door Konſt gemaakte warme-baaden** ingevoert, en met even zo veel nuttigheid tot 't gebruik uitgevonden: Deze worden by gebrek der Natuurlyke uit onderſcheide *Mineraalen* toebereid; by *SORBAIT Oper. Medicor.* p. m. 312. is tegens de ziekten der leeden, Steen en Moeder-plaag, lamheid enz. een *Compoſitio* uit *Sulphur viv. Calc. viv. ana* ℔j. *aq. Commun.* ℔viij. hiervan word om den anderen dag een warm Bad uit warm water toebereid, het zelfde met de Loog afgekoelt, en den Lyder daarin gezet.

THERMANTICA, **verwarmende middelen /** Zie *Calefacientia.*

THERMOMETRUM, THERMOSCOPIUM, **een Weer-glas /** is een zodanig *Inſtrument*, waardoor de hogere en lagere graden der warmte onderſcheiden worden.

THLASIS, een geweldige **kneuzing** of *Contuſio* der ballen.

THLASPI, THLASPIDIUM, **Boeren-moſtert /** groeit aan de weegen, Tuinen, en Muuren en op de daaken, hy bloeit in de maand May, het Zaad is klein lang-achtig-rond en ſwart-bruin, 't welk als men 't in de mond kauwt, benevens een lymachtigheit ook een ſcherpen ſmaak achter laat. 't Heeft een verwarmende en uitdroogende de kracht, en dient inwendig tegens heupe-pyn, 't dryft ſterk de pis, verbreekt den ſteen, verdeelt 't geronnen-bloed, geneeſt den rooden-loop en de water-zucht, 't dryft de maand-ſtonden; men zegt ook dat 't de vrucht in 's Moeders Lichaam dood; uitwendig is 't dienſtig tegens loopende ſweeren, het trekt alle vochtigheid door de Neuze af.

THLASPIDIUM CORNUTUM, Zie *Alliaria.*

THLASIÆ, THLIBIÆ, zo worden genoemt die geene welkers Ballen om de voortteelinge te beneemen gekneuſt of gequetſt zyn.

* THOLUS, DIOCLETIS, is een zoort der zwagtelen, welke gebruikt word by de wonden, die omtrent 't oor koomen, en by ons genoemt **een ſluit-balks-zwagtel / een oor-zwagtel.**

THORA, zo word genoemt een zeker vergiftig Kruid, met welkers zap de Pylen waarmeede de Wolven gedood worden, vergift worden.

THORAX, **de Borſt /** dus word gemeenlyk genoemt de geheele Ruimte welke de waare Ribben met het Borſt-been omſluiten; men noemt ze ook de **middelſte holligheid**

ligheid den middel-buik / waarin de Longe met 't hert gelegen zyn.

THORACICA, zo worden (1) genoemt de bloed-vaaten welke na de Borſt loopen. (2) de Genees-middelen welke tegens de Borſt-ziekten gebruikt worden, Zie daarvan *Bechica.*

THREPSIS, Zie *Nutritio.*

THROMBUS, de ſtremming des Bloeds / of der Melk.

THUS, OLIBANUM, Wyrook / is een bleek-geel harde en doorſchynende harſt, welke voor een gedeelte beſtaat uit kleine, en voor een gedeelte uit groote korrelkens van verſcheide gedaante, hebbende een bitterachtigen, en harden ſmaak en aangenaamen reuk. Hy word meeſt uit Ooſt-Indiën en Turkyen gebracht. De Boom waarvan deze Gom komt, groeit in Arabien by de Berg *Libanon*, worden de aldaar van byzondere en aldaar Heilig-gehoudene Menſchen vergadert. Men vind daarvan *vyf zoorten*: als (1) het *Maſculinum* of *Manneken*, welke zoort beſtaat uit fraaje-ronde, groote, en wit-geele Stukken, welke zomtyds dubbel, als twee Ballen; doch meeſt enkeld zyn. (2) het *Mammoſum* of *langachtige*, zynde van gedaante als de Tepels die voor 't Vrouwelyke genoomen worden. (3) De *Orobæum* of *Erweten-Wirook*, welke uit kleine korrelkens als *Maſtix* beſtaat. (4) *Manna thuris*, welke men zegt dat uit 't behandelen der zakken voortkoomt en ten (5) het *Indicum* of de *Indiaanſche-Wierook*, welken de Franſchen of in kleine graanen of in een groote weeke *Maſſa*, die veel onzuiverheeden by zich heeft en *Olibanum de Moca* genoemt word, hebben. De beſte Wierook is die, welke ſchoone, groote, witte en zuivere graanen heeft, en gemeenlyk de fyne genoemt word; dat geene welk met kleine graanen vermengd is, word *Olibanum in fortis* genoemd; het laatſte Franſche word zomtyds voor 't *Bdellium* verkogt. De *Olibanum* heeft een verwarmende, uitdroogende, en eenigzints te zaam-trekkende kracht, derhalven is hy niet alleen dienſtig tot 't uitwendige maar ook tot 't inwendige gebruik, als tegens ſcherpe zinkingen des hoofds en der borſt, maag-pyn, loop enz. doch 't allermeeſt word hy uitwendig onder de rookingen gebruikt tegens zinkingen, tand-pyn, en genezing der wonden.

THYMA, een Hette-blaar.

THYMBRA, Zie *Satureja.*

THYMELÆÆ RADIX, Mezereon-wortel / is een houtachtige en vezelachtige wortel, van verſcheide groote, van buiten is ze rood maar van binnen wit, ze is in den beginne zoet van ſmaak, doch ze laat zulk een ſcherpte op de tong na, welke als Vuur brand, voornamentlyk zo ze verſch gegraven is. Ze word ook zeldzaam geheel in de Apotheeken gevonden, maar alleen de uitwendige Baſt, weshalven ze ook van anderen *Cortex Mezerei* genoemt word, uit deze wortel groeit een Bosje met fraaje groene en glinſterende bladen, gelykenende naar Lauwerier bladen, wordende hierom ook *Laureola* genoemt; hy draagt roode Bloemkens, en daarna Beziën, welke in den beginne groen, maar ten laatſten rood zyn, en in de Apotheeken *Granum Gnidicum*, *Coccus Gnidius*, *Semen Coccognidii*, *Keller-hals-Zaad* genoemt worden, de beſte wortel komt uit Italiën van *Piſa*, Roomen en Napels. De wortel zo wel als 't Zaad purgeeren zeer ſterk het water in de water-zucht, weshalven groote omzichtigheit daaromtrent te gebruiken is; uitwendig is de wortel goet tegens quade en loopende-oogen.

THYMIAMA, zo word een zekere klomp uit veelderlei brokjens van welrieken de Baſten voornamentlyk des *Styrax*-Booms genoemt, en wegens de reuk om te rooken gebruikt.

THYMUS, THYMIANA HERBA, Thym / groeit in Vrankryk, Spanjen, en Luiker-land in 't wild; hier en op andere plaatzen word hy in de Hooven aangequeekt; hy bloeit in de maand July. Het Kruid en het Zaad dryft de pis, verſterkt 't hoofd, en ze zyn dienſtig tegens de flymigheden, drooge hoeſt, naauw-borſtigheid, voet-euvel, verloorne eet-luſt; uitwendig tegen blaauwe vlakken, geſtremt bloed, koude ſwelling', leede- en heupepyn, opblazing' der maag. *Præparata* daar van zyn *Aqua*, *Spiritus* en *Oleum*.

THYMUS, heeft twederley betekenis (1) word daar door verſtaan een klein vleeſchachtig en wratachtig kliertjen of gewas, of zo als de meeſte willen een wrat; (2) word ook de borſt of melk-klier *Thymus* genoemt, deze is een te zaam geſtelde klier, hebbende haar zit-plaats in het bovenſte deel der borſt, onder de keel, alwaar haar de ſleutel-ſlag- en bloed-aderen verdeelen. Haar gebruik ſchynt te zyn

 dat

dat ze het melk-zap 't welk in overvloed na de melk-weg vloeit een weinig vertraage, op dat hy niet al te overvloedig met 't bloed vermengt worde; dan dient ze miſchien ook om dat vocht 't welk zich in 't herte-zakjen onthoud af te ſcheiden.

THYROARYTÆNOIDES, Zie *Muſculus.*

THYROIDES, Zie *Cartilago Scutiformis.*

TIBIA, CNEME, het ſcheen-been / wiens voorſte deel 't welk zonder vleeſch is *Ocrea* genoemt word; zie ook onder den Tytel *Os.*

TIBIÆI ANTICI en POSTICI, Zie *Muſculus.*

TILIÆ, de Linde/ groeit in de Boſchadiën en word ook tot çieraad voor de deuren der huizen geplant. De bloezem verſterkt 't hoofd, en is dienſtig tegens de duizelingen, beroertheid, en vallende ziekte. Het zaad of de beziën ſtelpen allerley buik-loopen, de bladen dryven de pis en de maand-ſtonden, de baſt is byzonder goed tegens de *Cachexia.* De Linden Miſtel of *viſcus Tiliaceus* word gepreezen een *ſpecificum* te zyn tegens de vallende ziekte, het zelfde zegt men ook te zyn het zap *primum ens Tiliæ* genaamt, die uit de ingekapte Linden in het Voor-jaar vloeit: deze doet ook de uitgevallene hairen weder groejen, *Præparata* daarvan zyn *aq. flor. Tiliæ*, *Spiritus* en *Conſerva.*

TIMONES, builen in de ſchaam-zyden / Zie *Bubones.*

TIMOR, de vrees / het ſchrikken / Zie *Terror.*

TINCTURA, een uittrekzel / een afterſzel / is een vloeibaar en gecouleurt *Extract*, dat een roode, blaauwe, groene, geele of andere *coleur* heeft. De ſtof waar uit men een Tinctuur wil maaken, moet of een zigtbaare coleur, of zulke deeltjes in zich hebben, die een coleur van haar geven kunnen, hieruit blykt klaarlyk dat 't *lignum Satal. rad. Rhabarb. bacc. Juniperi.* als ook de *Extracta inſpiſſata* als *Opium*, en van de bloemen *roſar. Rubr. flor. Aquileg. Bellid. Papav. erratic. Tunic. Violar.* &c. zeer bequaam tot de *Tincturen* zyn. Ten aanzien van het *menſtruum* om de genoemde *flores* uit te trekken, zo is een *aqueo-acidum* ſterk genoeg, by voorb. *phlegma vitrioli* of maar *aq. communis* met *ſp. Vitrioli* of *clyſſ. mineral.* gemengt; tot de overige gebruikt men den *ſp. Vini.* De *Tinctuuren* beſtaan of uit veele *ingredienten* of maar uit een, gelyk uit de volgende te zien is.

TINCTURA ALEXIPHARMACA, gift-wederſtaande Tinctuur / *Regiomontanorum:* ℞. *Flor. Aquileg. exſiccat.* ℔ß. *Roris Vitrioli non acidi* ℥iij. kokend born-water ℥xv. *clyſſ. Antimon.* ʒß. laat 't in *digeſtio* ſtaan en druk *een pond* daaruit.

TINCTURA ANTIMONII, ℞. *Pulv. Antimonii* of *miner. Antimon. q. v.* doet dit in een groote kolf, giet daarop *aq. fort.* zo veel dat 't zes vinger breed daar over ſtaa, laat 't tien daagen in een zachte warmte ſtaan, tot dat alles *geextraheert* is, *filtreer* deze *Extractio* in een glas, en *deſtilleer* al 't *aq. fort.* daarvan, zo blyft in 't glas een droog geel-poejer, giet op dit poejer *gedeſtilleert* regen-water, zet het zelfde in een glas in een zachte warmte, zo zult gy een rood uittrekzel bekoomen, *filtreer* dit wederom, en *deſtilleer* in MD. het regen-water zagjes daarvan, zo blyft 'er een rood-poejer te rug, hierop giet den ſterke azyn welke uit de *Minera gedeſtilleert* is, deze trekt wederom een bloed-roode *coleur* uit 't poejer, en laat de *feces* op de grond, *deſtilleer* den azyn wederom, zo blyft 'er ook een rood poejer te rug. Dit poejer *reverbereer* drie daagen in een open vuur, als dan trek door den *ſpiritus Vini* de *Tinctuur* daarvan, zuiver deze van haare onzuiverheden, en eindelyk *deſtilleer* de *ſp. Vini* daarvan in MB. met een zachte warmte zo heeft men een rood vaſt poejer *Antimonium fixatum* genaamt, dat in alle *morbi chronici* zyn werking by uitnemendheid betoond.

TINCTURA BEZOARDICA, *Michaelis*, Bezoar-Tinctuur: ℞. *rad. Zedoar.* ℥ij. *Angelic. Pimpinell. Valerian. Vincetoxic. Calam. Aromat.* ā ℥j. *herb. Scord.* miij. *Meliſſ. Millefol. Rutæ* ā mj. *cortic. Citr. baccar. Juniper. coſti elect. ana* ℥ij. *Myrrhæ* ʒiij. *Camphor.* ℥j. *Theriac. opt.* ℔iß. *ſpirit. Vini rectificat. Menſur* ij. laat deze in *digeſtio* ſtaan, dan *deſtilleer* in 't zand daarvan *ſpirit.* ℔ij. hierby doe den *ſpirit. Tartar. vol.* ℔iß. *ſp. Vitriol. vol.* ℥vj. meng *filtreer* en bewaar ze tot 't gebrek. Een ander

TINCTURA BEZOARDICA, *cum ſal. vol. C. C. Weiſſii:* ℞. *rad. Angelic. Carlin. Contrayerv. Zedoar. Petaſid. Meu*, *Oſtrut. Enul. Tormentill.* ā *Tinctureer* deze met *ſp. Theriacal. camphorat.* ℔iij. Op 't overblyfzel giet *aq. fontanum q. ſ. deſtilleer* daar

daarvan af ℔j. vermeng dit met 't voorgaande. ℞. *Croci Auſtr.* ℥ß. *Myrrh.* ℥ß. *Camphor.* ʒiij. *lign. Aloës, ſanct. omn. â* ʒiij. *gran. Cherm.* ʒiij. giet hierop den *ſpiritus* laat 't *digereeren*, druk 't uit, dan ℞. van deze *Tinctuur* ℥viij. *ſal. vol. C. C.* ℥ß. laat ze *digereeren filtreer* en bewaar ze.

TINCTURA CATHARTICA *Regiomontanorum*: ℞. *Flaved. cortic. Citri recent.* ℥j. *Cinnamom. acut.* ℥ß. *infundeer* deze in *ſp. Vini Tartariſat.* ℥x. laat 't op een warme plaats ſtaan, tot de *Tinctuur geextrabeert* is, dan *filtreer* ze. ℞. van deze *Tinctuur* ℥viij. *Reſin. Jalapp.* ʒj. ʒß. gr. ij. laat 't in *digeſtio* ſtaan, tot de *Reſina* geheel *gediſſolveert* is, giet 't zagjes af.

TINCTURA CHINÆ de CHINA: ℞. *Chin. de Chin.* ℥iv. ſtamp dezelve grofachtig, en giet daarop *ſp. Vin.* zo veel dat hy vier dwerſche vinger daarover ſtaa, *verluteer* 't glas wel en laat 't vier daagen ſtaan in B. V. roer 't zomtyds eens om zo zal de *ſp. Vini* rood geverwt worden, *filtreer* de *tinctuur* door vloei-pampier. De *doſis* daarvan is van *gutt.* x. tot ʒj. tegens de afwiſſelende koortzen.

TINCTURA CORALLIORUM, Koral-Tinctuur: ℞. *corall. q. v.* ontdoe deze in *ſucc. Limon.* laat daarna *per digeſtionem & circulationem* door den *ſp. Vini* de *tinctuur* daaruit trekken. Of dryft eerſt uit de Corallen zonder eenig toezet den *Spiritus* of 't *Acetum.* En *extrabeert* door dezen daarna de *Tinctuur.* NB. tot de uitdryving moeten niet de gepolyſte Corallen genoomen worden: maar die geene welke noch met haar aangroeizel vermengd zyn. Of ook giet *ol. deſt.* en *purificat. Aniſi* op fyn gewreevene Corallen; ſtelt 't in *digeſtio* en *extrabeert* daarna met de *ſp. Vini* de *Tinctuur* daar uit.

TINCTURA EPILEPTICA: ℞. *aq. Flor. Tiliæ, Lilior. convallior. Ceraſ. nigr. ana* ℔j. doe daartoe *ſp. Vitrioli q. ſ.* zo veel dat ze zuur worden, doe dan daar by *rad. Pæon. mar. inciſ.* ℥ij. *viſci Quercini* ℥j. *ſem. Pæon.* ℥ij. *flor. Lavendul. primul. ver. ana p.* iij. *Hyperic. p.* iv. *Pæon. mar. p.* vj. trek de *Tinctuur* daaruit *coloreer* ze daarna en *ſolveer* daarin *ſyrup. flor. Galeg.* ʒij. *ſpirit. Juniper.* ℥j. *miſce.*

TINCTURA FEBRIFUGA *Dolæi* Koorts-Tinctuur: ℞. *Extract. Abſinth. Centaur. min. Gentian. Theriacal. ana* ʒj. *cortic. Chin. de Chin.* ℥ß. giet hierop *ſp. ſal. Ammoniaci vol. q. ſ. F. Tinct.* de *doſis* daarvan is *gt.* xx. tot xl.

TINCTURA AD GINGIVAS, Tand-Tinctuur uit de *miſcell. Natur. Curioſ.* ℞. *aq. fol. Salv. Quercus ana* ℥vj. *phleg. mat. Vitriol. Alumin. ana* ʒiij. *pulv. gummi Lacc.* ℥vj. *Alumen.* ʒiß. laat dit vier en twintig uuren in *digeſtio* ſtaan, daarna *filtreer* en bewaar ze tot 't gebruik. Ze is zeer dienſtig tegens geſwollen, bloedig en ſcheurbuikig tand-vleeſch.

TINCTURA LUNÆ, *Lemery* Zilver-Tinctuur: ℞. *Argent. cupellat.* ʒij. ontbind 't zelfde in een Matras over warm zand met *ſp. Nitri* ℥vj. doe dan deze *ſolutio* in een *Cucurbita* waarin een pint wel *gefiltreert* zout water is, zo zal ſtraks 't zilver in de gedaante van een wit poejer *præcipiteeren.* Laat 't zeer ſtil ſtaan, giet daarna 't water hellender wyze daarvan af, waſch 't poejer tot verſcheide keeren met born-water, om deſzelfs zoutachtigheid te beneemen, laat 't op een pampier droog worden en doe 't in een Matras. Doe daarby *ſal. vol. Urinæ* ℥j. en *ſp. Vini Tartariſat.* ℥xxiv. Vervoeg deze Matras wel met eene andere, zo dat de mond der bovenſte in den hals der onderſte waarin de ſtoffen zyn geſtooken worde: *verluteer* alles wel, en bind daarom natte blaazen, en laat de ſtof vyf daagen in paarde miſt, of in een dergelyke zachte warmte *digereeren*, in welke tyd de *ſp. Vini* een hemels-blaauwe verw zal verkrygen. Doe de Matras open en *filtreer* den *Liquor* door een vloei-pampier, en bewaar hem.

Deze is dienſtig tegens de vallende ziekte, jigt, beroertheid, quaadaardige koortzen enz. de *doſis* daarvan is *gutt.* vj. tot xvj.

TINCTURA MARTIS AMARA, bittere-yzer-Tinctuur: ℞. *cum Vino alb. inſperg. limat. Mart.* ℥ij. *aq. Lactis* ℔ij. *eſſent. Abſinth. comp. Gentian. comp. ana* ʒiij. *digereer* 't in MB. drie of vier daagen, doe daartoe *Marrub. alb.* mj. *ſummitat. cent. min. P.* j. *rad. Gentian.* ʒiij. *cortic. Aurantior. rec. Num.* ij. laat 't noch 24. daagen in *digeſtio* ſtaan; dan ℞. *colatur. hujus* ℔ij. *ſpiritus Caſtorei* ʒij. *miſce.*

TINCTURA MARTIS TARTARISATA *Lemery*: ℞. Eyzer-roeſt ℥xII. witten-wyn-ſteen ℥xxxij. *pulveriſeer* deze meng en kook ze in een groote yzeren-ketel met 12. of 15. ℔. regen-water 12. uuren

lang, roer de ſtof zomtyds eens, om met een yzeren ſpatel, en giet daarby ander gekookt water, zo draa als 't eerſte verkookt is; laat eindelyk alles te zaam ſtil ſtaan, zo zal zich boven op een *ſwarte Liquor* vertoonen, *filtreer* dezelven en laat ze in een aarden bekken op 't vuur zo lange verrooken tot hy zo dik worde als een Syroop. Deze is een uitneemend middel om alle verſtoptheeden te openen, als ook tegens ne *Cachexia*, water-zucht, opgeſtopte maand-ſtonden, enz. de *doſis* daarvan is ʒj. tot ʒß.

TINCTURA METALLORUM, deze is niets anders als de *Tinctura Nitri calcinat.* met *ſp. Vini geextraheert.* Een ander van *Le Mort. Sacchar. Saturni, Vitriol. Martis ana* ʒj. *Merc. dulc.* ʒij. *ſpirit. Vin. q. ſ.* laat dit eenige daagen *digereeren*, ze is dienſtig tegens de wormen om van v. tot xx. droppels te gebruiken.

TINCTURA NEPHRITICA, *Amelungi*, Steen-Tinctuur: ℞. *Nitri puriſſ. Tartar. alb. miner. Antimon. ſilic. pulveris ana* ℔j. *ſalis Ammoniaci* ℥ij. *Roriſm. q. ſ.* de ſtof moet wel bevochtigd zyn zo dat ze als een pap worde, laat 't zo omtrent 12. weeken lang ſtaan, hoe langer hoe beter, op dat 't wel onder een *fermenteere*, en de ſtof droog worde, dan *deſtilleer* 't uit een *Retorta tabulata* allengskens naar malkaar. Deze *Tinctuur* word zeer gepreezen tegens den ſteen en van ℈j. tot ʒß. gebruikt.

TINCTURA ODONTALGICA, Tand-Tinctuur: ℞. *Raſur. Lign. Sanct.* ʒj. *Buxi* ʒß. *ſem. Hyoſciam. alb.* ʒiij. *fol. Origan. Cretic. Serpill. Salv. ana* ʒiij. *cortic. intern. Pini, ſambuc. ana* ʒiij. *rad. Pyreth.* ʒij. *Santal. rubr.* ʒiiß. *Caryophyllor.* ʒß. *flor. Baluſt.* ʒj. *Alumin.* ℈ij. *Opii* ʒij. *ſp. Vini*, die van 't *Laudan. Opiat.* is te rug gebleeven ℥xv. laat dit in MB. drie daagen *digereeren*, daarna *filtreer* 't; in de *colatura diſſolve Eſſent. Croc.* ʒß. *Camphor* ℈j. *miſce.*

TINCTURA PHTHISICA *Michaëlis*: ℞. *Cryſtall. Sacch. Saturni*, *part.* iij. *Vitriol. Martis arte fact. part.* j. *ſpirit. Vin. rectificat. q. ſ.* meng alles en laat 't in een welgeſlooten glas *digereeren*, *filtreer* 't door een vloei-pampier en bewaar 't.

TINCTURA PLEURITA *Timei*: ℞. *Flor. Papav. erratic.* mij. *Bellid. Violar. ana* mß. giet daarop *aq. Carduibened. Scabioſ. Taraxac. ana* ℔j. *Hedr. terreſtr.* ℔ß. *ſpir. Sulph. q. ſ.* laat het zeven uuren op een warme plaats ſtaan, daarna *filtreer* 't en doe daar toe *ſp. Papav. errat.* ℥iij.

TINCTURA PTARMICA: ℞. *Rad. Hellebor. alb.* ʒj. *Pyrethr. Amarici floriferi ſicc. ana* ʒß. *ſp. Vini opt. q. ſ.* laat 't op een warme plaats wel bewaart ſtaan, *f. Tinctura.*

TINCTURA SABINÆ: ℞. *Sabin. rec. ſicc.* ℥iij. *ſem. Danc. Leviſtic. ana* ʒß. *Borac. venet. Croci ana* ℥j. *magiſt. Chalyb.* ʒj. *ſpirit. Vin. q. ſ. f. Tinctura.*

TINCTURA SACCHARI: ℞. *Sacchar. alb. q. v.* ſtamp en *ſolveer* denzelven in *acet. deſt.* laat denzelven afdampen, en zachjes *digereeren*, tot de zuiker bruinrood geverwt is, dan giet daarop *ſp. Juniper. rectificat.* vier vinger breed, deze zal een fraaje bloed-roode verw bekoomen, damp dezelve uit tot de dikte van een Syroop, zy word tegens de eng-borſtigheid, hoeſt, en alle borſt-ziekten gebruikt.

TINCTURA SUCCINI, ℞. *pulv. Succin. flavi* ℥vj. giet *ſp. Vini* daar op zo veel dat hy vier vinger hoog daar over ſtaat, laat 't vyf of zes dagen in *digeſtio* ſtaan, giet de *Tinctuur* zagjes af, en giet andere *ſpiritus* daarop, laat ze wederom *digereeren*, en daarna giet de *impregnationes* ondereen, *filtreer* en *deſtilleer* ze by een zacht vuurtjen in een *deſtilleer*-ketel omtrent de helft van de *ſpiritus*, bewaar de in de *deſtilleer*-ketel overblyvende *Tinctuur* wel. Of ook ℞. *Raſur. Succin. q. v.* giet daarop *ol. Tartari per deliq.* laat 't zo lange in *digeſtio* ſtaan tot 'er een *mucilago* uit worde, hier uit *extraheer* de *Tinctuur* met *ſp. Vini Tartariſat.* ze is goet tegens de beroerte, jigt, vallende-ziekte, moeder-plaag enz. om van gutt. v. tot ʒß. te gebruiken.

TINCTURA TARTARI: ℞. *ſalis Tartari puriſſ.* ℔j. doe het in een ſmelt-kroes, en laat het vuur allengskens aan glimmen, blaas ſterk daarin tot 't vloeje, laat 't in de vloejinge ſtaan; tot 't groenachtig blaauw worde, en laat het niet uit de vloed raaken; als 't blaauw geworden is, zo neemt den ſmelt-kroes uit 't vuur, en laat hem koud worden. Doe dit zout in een kolf en giet daarop *ſp. Vini rectificatiſſ.* zo veel dat hy drie dwerſche vinger-breed daar over heen ſtaa, zet 't glas in een luchtigen kelder, tot het zich wel vereenigt heeft, zet 't daarna in warme aſch, en maak daaronder een matig vuurtjen, zo zal

zal de *ſpiritus Vini* als bloed verwen, giet ze dan af, en weder anderen daarop, tot alle rodigheid uit 't zout getrokken is, en dat 'er geen *ſpiritus* meer op verwen wil. Giet den *ſpiritus* te zaam en *deſtilleer* hem zagjes, zo blyft 'er een bloed-roode zap overig dat de *Tinctuur* is. NB. als 't zout vloeibaar is, word het op een gladden warm gemaakten ſteen gegoten tot 't koudgeworden is én alsdan in een warme vyzel klein geſtampt en in een kolf gedaan; daarna word de *ſpiritus Vini* (die van te vooren over 't *ſal Tartari Lixivioſ. gedeſtilleert* en daarmede *geïmprægneert* is, anders doet hy geen *effect*) allengskens naar malkanderen op het zout gedroppelt, tot 'er zo veel als nodig is, in gebracht is; want zo hy aanſtonds daarop gegooten wierde, zoude het in brand vliegen en het glas in ſtukken doen berſten, weshalven 't ook daarna in een zuivere koele keller gezet word, op dat 't zich wel vereenige: want zo zulk een vuurig-werkend ding in de warmte ſtond, zoude het glas met een ſterk geluit van malkanderen ſcheuren; maar als 't zich eens wel vereenigt heeft, is 'er geen gevaar by, en de *Proceſſus* word wel uitgevoert.

TINCTURA TRAUMATICA *Entii*, Wond-Tinctuur: ℞. *flor. Hyperic. Roſar. rubrar. ſiccar.* á ℥ß. *rad. Tormentill. Rhabarb. opt. Nuc. Moſch. ponderoſ.* ana ℥ij. *Myrrh. rubr. ſelect. Mum. Ægyptiac. ſanguin. Draconis* á ℥iß. *Terr. Catech. ſelectiſſ.* ℥iij. *Conciſ. Contus.* en bevochtig dezelve met *ſp. Vini tartariſat.* vul het glas op vyf vinger-breed op, laat 't in een zachte *digeſtio* ſtaan, giet de *Tinctuur* af en wederom anderen *ſp.* daarop.

TINCTURA VENERIS: ℞. *Limatura Cupri* ℥j. *ſp. ſal. Ammoniaci* ℥iij. digereer dit in een kolf, met de eerſte trap des vuurs heeft men een fraaje blaauwe *Tinctuur* die tegen alle ontſtekingen der oogen goed is.

TINCTURA VITRIOLI MARTIS SATURNINA, uit de *Acta Lipſienſ. An.* 1701. p. 525. ℞. *Vitriol. Mart. crud.* niet gepulveriſeert ℥j. giet daarop azyn die over *Menie gedeſtilleert* is en *ſp. Vini* á ℥iij.

TINEA, heeft veelderley beteekenis, ten (1) betekend 't een *Mot.* (2) *Myteeters* of kleine wormkens die de haire opeeten, en ten (3) *een zoort van ſchurft*, Zie *Achores.*

TINNITUS AURIUM, het geruiſch of klinken der oozen / Zie *Sonitus aurium.*

TITHYMALUS MAURITANICUS, Zie *Euphorbium.*

TITILLATIO, het kittelen / is een aangenaam gevoel of aandoening.

TITTHOS, de Teepel / Zie *Mamma.*

TOLUTANUS, Zie *Balſamum.*

TOMOTOCIA, Zie *Hyſterotomia.*

TONICA, TONOTICA, zyn uitwendige genees-middelen, wordende gebruikt om de zenuwen en pezen te veſterken.

TONSILLÆ, AMYGDALÆ, de Amandelen aan den hals / naar de gelykheid der Amandel-vrucht dus genoemt; zyn twee klieren aan den hals geplaatſt, op yder zyde der keele een, zy zyn miſſchien aldaar geplaatſt, en komen eeniger maten in de mond te voor, op dat de ſpyze door aanraaking aan dezelve de vochtigheid overvloediger daaruit dryve, en daarmede tot een gemakkelyker verteeringe gemengt worde.

TONSILLARUM INFLAMMATIO, de ontſtekinge der Amandelen / heeft met andere ontſtekingen eenderley oorzaak; tot de geneeezinge zyn dienſtig *Nitrum fixum Sacchar. Saturni, ſal Ammoniac. herb. Prunell. Scabioſ. Betonic. Salv. Alb. græc. mel Roſar. Syrup. Sempervív. aq. Flor. Sambuc. Hyſſop. ſp. Vini, ſalis Ammoniaci, flor. Sambuc.* &c. tot een gorgel-water gemaakt by voorb.

℞. *Summitat. Prunell.* mij.
Herb. ſalv. mj.
Alb. græc. ℥vj.
Coque in aq. & vin. á q. ſ. adde
Spirit. vini ℥ix.
ſal. ammoniac. ℥ß.
Mell. Roſar. ℥iij.
Fiat. gargariſma.

TONSILLARUM ULCUS, een verſweering der Amandelen/ heeft ook met andere verſweeringen eenderley oorzaak, en word op de gewoone wyze geneezen. Doch zo het kakebeen te gelyk aangetaſt is, zo dient dit volgende *decoctum* tot de inſpuiting, dat dikwils zeer beproeft gevonden is:

℞. *HB. Carduibened.*
Scordii.
Veronic. ana miß.
Radic. ariſtoloch. rot. ℥ß.
Lapid. cancror. ℥j.
Aloës.
Maſtich.

Myrrh.

Myrrh. ana ℨiß.
Coque in vin. ac colet.

Tonsor, een baard-ſcheerder.

Tonus, zulks word zo wel gezegt van de vezelen der zenuwen als der overige deelen, wordende daardoor verſtaan haare opſpanning en behoorlyke geſteldheid.

Topasius, de Topas, is een edelge-ſteente van verſcheide onder een gemengde verwen, hy is doorſchynend van een bleek-groene verw, welke zich vertoond als of 'er eenige geele coleur onder gemengd was. Doch als hy geel-groen is, word hy *Chryſophraſus* genoemt: ze worden alle bei-de in Arabiën gevonden, de beſte daarvan zyn de helfte van waardy als de diamanten; ze worden van zommige tegens de Me-lancholie, klein-hartigheid en Tovery ge-bruikt.

Tophus, een knoop / een bult / of knobbel / welke uit een ſteenach-tige tezaamgroeïjing beſtaat, 't zy ook aan wat voor een deel: hiervan zyn afkom-ſtig

Tophi Arthritici, de knobbels aan de handen en voeten der jigtige / hebben haaren oorſprong van de al te overvloedi-ge aardachtige en ſcherpe zoute deelen welke met het bloed op deze plaats ge-voert worden. Hier tegen zyn dienſtig *Balſam Sulph. ol. Petræ of Hyperic. of pin-gued. Human.* &c.

Tophi Venerei, Zie *Guma.*

Topica, worden genoemt zulke ge-nees-middelen, welke men uitwendig ge-bruikt, als de plaaſters, Salven, pappen enz.

Topinaria, Zie *Talpa.*

Torcular Herophili, de pers van Herophilus / de Herſſen-pers-bak / is die plaats in de Herſzenen alwaar de Boezem-holten te zaam loopen.

Tormentilla Alpina, Stellaria Argentea, Argentaria Petræa, Alp-Tormentil / groeit op hooge Bergen en ſteenachtige klippen in Savojen, en op de Narbonniſche-Gebergten in Vrankryk. Het van de wortel en Bloezem gedroogd' poe-jer, ſtelpt het bloeden der wonden als 't daarin geſtrooid word.

Tormentilla Sylvestris, Sep-tifolium, Tormentill / Zeven-blad / groeit op de Wei-landen en Zandachtige plaatzen, ze bloeit in de maand May. De wortel dryft 't ſweet, wederſtaat 't ver-gift, verſterkt 't hert, is dienſtig tegens de

Peſtilentiale-koortzen, trekt te zaam, en word hierom tegens veelderlei buik-loo-pen en bloed-vloejingen gebruikt. Het Kruid geneeſt uitwendig de beten der Ad-deren en Slangen. *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillatum* en *extractum.*

Tormentum Tiberianum, Zie *Colica.*

Tormina Ventris, Cruciatus Ventris, de pynen des Buiks / Buik-pyn / deze zyn als alle darmen te gelyk van pyn aangetaſt worden, zo dat dezelve op alle plaatzen beſpeurt word. De naaſte oor-zaak is een prikkeling van het gevoelige wezen der darmen, hiervan ontſtaat de *Corrugatio* en *Spaſmodiſche* aantaſtinge der-zelve. De oorzaak daarvan zyn alle ſcher-pe dingen, ſterke purgeer-middelen en ver-giften, raauwigheeden der darmen, win-den, verkoudingen, ontſteekingen en prik-kelingen. De Genezinge geſchied zo een ſcherpte de oorzaak daarvan is, door *Tem-perantia* en *Abſorbentia.* als *Corn. Cerv. uſt. lap. Cancror. Mater. Perlar. Margarit. oſſ. Sepiæ, Unicorn. foſſil.* en *ver. Conch. præp.* en in 't byzonder *Cryſtal. montan.* Doch zo de *Venena* de oorzaak daarvan zyn: als *Arſenic. Auripigment. Mercur. Subl.* ſterke purgeer-middelen, als *Hellebor. Colocynth.* &c. zo zyn dienſtig vette zoppen, Koejen en Geite-melk, *Axung. porcin.* als ook *Cry-ſtall. præp. Smaragd. ol. Tartar. p. d. Anti-mon. diaphoret.* voornamentlyk zo men *The-riac.* en *Mithridat.* daarby doet, by voorb.

℞. *Cryſtall. mont. præp.* ℈ij.
Terræ Sigillat. Goldbergenſ.
Antim. diaphoret. â ℈j.
Theriac. Cæleſt. gr. iij.
F. Pulv. S.
Verzachtend poejer.

Doch zo de winden en de verkouding de oorzaak daarvan is, zo gebruike men *Car-minativa aromatica* als *Chamomill. Abſinth. Menth. Hyſſop. Summitat. Anethi Roſmarin. Sem. Carui, Aniſi, gran. piperiſ. cortic. Au-rantior. Cinnamom. rad. Calam. aromat. Ze-doar. Sp. Nitri dulc. Sal. Ammoniaci aniſat. Spirit. Carminativ.* de *tribus, aq. Carmina-tiv. Dorncr. eſſentia Carminativ. elixir. Ci-tri, Spirit. Theriacal.*

℞. *Aq. Chamomill.* ℥ij.
Carminativ. Dorncr. ℥jß.
Eſſent. Calam. aromat.
Zedoar. â ʒß.
Liq. C. C. Succinat. ʒj.

Sy-

Syrup. papav. errat. ℥vj.
F. Potio S.
Pyn-ſtillend drankjen.

Zo zyn 'er ook in dit toeval uitwendige middelen dienſtig welke *diſcutieeren* en de ſmerten verſachten; als *ol. Stomachal. Craton. ol. Maſtichin. Macis, Caryophyllor. Succin. Carvi, Aniſi, Nuciſt. Laurin.* of *gummi Tacamabac.* tot een plaaſter gemaakt, *Empl. de baccar. Lauri, de cruſta Panis*, als ook *Temperende clyſteren* enz. Ontſtaat dit ongemak uit een *conſenſus*, zo zyn boven andere goed *ſpecifica antepileptica* als *Liq. C. C. ſuccinat. eſſent Caſtorei, Unicorn. ver. flor. Sulph. Cinnabar. Antimonii* met de *Opiata* gemengt.

Tormina Ventris Gravidarum, de Buik-pynen der zwangere Vrouwen / zyn niets anders als een *convulſive* beweeging der darmen, voortkomende van de baarmoeder, want dezelve word aangetaſt van winden of door een quaade ſtof in de darmen of door een uitwendige koude. En terwyl de oorzaaken met de voorige overeenkoomen, kan ook dezelve genezingswyze alhier gebruikt worden.

Tormina Ventris Infantum, de pynen in 't Lichaam der kleine kinderen / zulke word men (1) gewaar uit 't geduurige ſchreijen (2) als ze een groenen afgang die de gedaante van gekapte eijeren heeft quyt raaken, als zy haar drajen en wenden, ſteeds waaken, en dat men by haar beſpeurt opblaazingen des lichaams, winden en geluitmaakingen des buiks; als ook dat ze tegens de gewoonte al te gretig of in 't geheel niet de borſt willen aanvatten. De oorzaak ontſtaat zomtyds van de ſcherpte die in de darmen is, welke haar eerſte beginzel van 't opgehoudene *meconium* heeft, of van een quaade geſteldheid der melk, en zuur gewordene, of niet wel toe bereide pap, zomtyds van winden en uiterlyke koude. Ontſtaat nu de pyn van 't *Meconium*, zo zyn de *Laxativa* en *Lubricantia* als *ol. Amygd. dulc. ſyrup. Roſar. ſolutiv. ſyrup. de ſpin. Cervin. de Cichor. cum Rhabarb. de Fumar.* &c. dienſtig, by voorb.

℞. *Aq. Menth.* ℥vj.
Syr. de ſpin. cervin. ℥ß.
M. D. S.
Openend zapjen.

Of ℞. *Syr. de cichor. c. Rhabarb.* ℥ß.
Lapid. cancror. præp. ℈j.
Cryſtall. mont. præp. gr. xv.
Spirit. aniſi parum.
M. D. S. ut ſupra.

Zo ze voortkomt door gebrekkelykheid van de melk, word dezelve geneezen door *C. C. vol. Ebur. Lap. Cancror. fecul. rad. Aron.* en *Bryon. pulv. Marchion. Unicorn. Ver. chel. Cancror. Corall. mandibul. Luc. piſc. Lapid. Carpion. ſemilunar. ſpin. muſtel. piſc.* en *ſalina fixa* en *volatilia*, *ol. Tart. p. d. Liq. C. C. ſuccinat. ſp. ſalis Ammoniaci Aniſat.* &c. uit deze en dergelyke middelen worden tot 't dagelykſche gebruik veelderley kinder-poejers toebereid; boven alle anderen is by uitnemendheid goed het kinder-poejer van *D. RIVINUS.*

℞. *Pulv. rad. Irid. flor.* ℥ß.
Polypod. ʒij.
Lapid. cancror.
Eboris ā ʒj.
Sulphur. Lycopod.
Croci opt. ā ʒß.
F. Pulvis.

Om de winden te verdwynen zo zyn ook goed de *ſalia volatilia* van ij. tot iij. droppels in melk of eenige Syroop te geven, als ook *Theriac.* of *ſyr. papav. alb.* en uitwendig ſmeert men 't lichaam des kinds met *ol. Chamomelin. Rutac. Aneth.* &c. of men waſcht 't met voorloop van brandewyn. Boven deze zyn ook noch goed verzachtende en wind verdeelende Clyſteren uit *flor. Chamomill. herb. Atriplic. ſpecies Carminativ.* en *Emollient. baccar. Lauri* &c. toebereid, voornamentlyk om de ſcherpte der humeuren te verbeteren *ol. Tart. p. d.* of om de pyn te ſtillen kunnen 'er *capit. Papav. cum Seminib.* by gedaan worden. Aan de Moeder of aan de Min kan men omtrent twee uuren voor dat ze het kind zuigen laat *ſp. ſal. Ammoniaci* of andere verbeterende middelen geven.

Tormina Post Partum, de ween na de baaring / Zie *dolor poſt partum.*

Torna Sanguinis Asini, Ezels-bloed / 't zelfde word in lange, ſmalle en te zaam gerolde lappen, gelyk als de *Torna ſolis* vergadert; daartoe moeten genomen worden heel zuivere en noch niet gebruikte lynwaten doekjens, in welke het achter de ooren des Ezels uitgelaatene bloed opgevangen en gedroogt word; het kan niet wel langer als een Jaar bewaart worden. Men zegt dat 't een onfeilbaar vermoogen heeft tegens de Raſerny en *Mania.*

Torna Solis, Torneſol / beſtaat uit lange, ſmalle, en donker-roode en tezaam gerolde lapkens, wordende alzo geverwt van de vrucht des *Heliotropii tricocci.* Dit kruid *Heliotropium tricoccum* groeit met een ſteel welke bynaa een voet hoog is met uitgebreide quasjes, waaraan ſwarte en weke bladen hangen, het draagt goud-geele bloemkens en driehoekige peulen in welke een aſch-verwig zaad verborgen is, waar door zich het kruid alle Jaaren van zelfs zaaid. Het groeit in Vrankryk en Italiën. Deze *Torneſol* (zal ze goet zyn) moet wel droog, vol van zap zyn, en niet ſchimmelachtig uitzien: ze word gebruikt om aan den wyn, *aqua-vita* en andere *Liquores* een fraaje roode coleur te geven.

Torosus, een dik, vet, en lyvig menſch.

Torpedo, de t'Zidder-Viſch / word alzo genoemt om dat hy de leden niet alleen t'zidderend' en bevend' maar ook een tyd lang ſlapend en ongevoelig maakt, men zegt dat hy in zyn uitwendige gedaante met de Roch byna overeen komt, behalven den ſtaart, doch zo dat 't lichaam ietwes ronder, en op de rug veele vlakken zyn. Het Manneken heeft een hard, puntachtig en kraak-beenachtig teel-lid ter lengte van een duim breed, zynde op 't einde voorzien met twee kleine gaatjens; maar het wyfken heeft op zyde des buiks veel bleeke eijeren, van coleur als 't geele in de hoender eijeren. Dit t'zidderen der menſchen ontſtaat van een zeer behendige, en onvoorziene gelyk als flikkerende ſlag, of kneuzing, die hy plotzelyk tracht te ontwyken, en derhalven zich zo ſnel beweegt.

Torpor, traag of mat zyn aan de Leeden.

Torrefactio of Tostio, het Rooſteren / kan tot de drooging gebruikt worden, wiens gading 't ook is, aldus worden *Rhabarber*, de vruchten Myrobalanen, en ook *Coffée* boonen gerooſtert.

Tortura oris, de honde-kramp / Zie *Spaſmus cynicus.*

Toxicon, het Vergift / waarmede eertyds de werp-ſpieſſen en de pylen vergift wierden, zomtyds word 't ook genoomen voor al dat vergift 't welk inwendig by gebracht word.

Trachea, de lucht-pyp / Zie *Arteria Aſpera.*

Trachoma, ook *Daſymma* genaamt, is een raauwigheid als gierſt-zaad, aan het inwendige deel der oog-leeden met pyn vergezelt. De oorzaak zyn eenige ſcherpe en zoutachtige en zuure deeltjens, welke in het bloed en de andere zappen gemengt zyn, deze verwekken krieweling en roodheid; dus komt ook uit de traanbuizen eene met ſcherpe deeltjens opgevulde *Lympha*, welke de oogen leeden aantaſt en dit gebrek veroorzaakt. Om dit ongemak weg te brengen, zo dienen inwendig *purgantia mercurialia* en dan *decoct. Lignor. eſſent. Fumar. lignor. Myrrh. Viperin. Lapid. Cancror. Cinnabar. Antimon.* &c. Uitwendig is dikwils alleen zeer goed vrouwen-melk, als ook *aq. Regin. Hungar.* met een doekjen daarop te leggen of een *collyrium* uit *ſem. Cydonior. Euphraſ. Pſyll.* met *aq. Plantag. Roſar. Fœnicul.* &c. Of ook

℞. *Aq. Fœnicul.*
Plantag.
Myrrh.
Tutia ā ℈j.
Aloës Lot. gr. xij.
F. Collyrium.

Trachomatica, worden genoemt zulke genees-middelen welke tegens dergelyken gebreeken dienſtig zyn. Zie ook *Collyrium.*

Tragacanthum, Tragacanth / is een witte en op veelderley wyze gedraaide gom, hebbende de gedaante van kleine wormkens, zynde van een ſlymerigen en eenigzints zoeten ſmaak, hy word uit Turkyen en wel voornamentlyk uit Creta, Achaja, en Apulien gebracht. Het gewas waaraan hy groeit, word Tragacantha, of Spina Hirci, Bokz-doorn genoemt; 't heeft een breede houtachtige wortel, welke meeſt over de aarde groeit. Men zegt dat dit gewas ook groeit in Spanjen en Vrankryk; maar dat 't niet zo veel gom geeft als 't andere dat in Aſiën groeit, alwaar de *Tragacanth* of van zelfs, of als de wortel van te vooren open geſpleeten werd daaruit vloeit. Men vind *drie zoorten van Tragacanth*, als *den beſten*, *fynen*, en *gemeenen.* De beſte beſtaat uit de allerkeurigſte en witſte lange vezelen; de *fyne* is wit-grys, doch de *gemeene* is roodachtig ſwart, hy word van de *Materialiſten* genoemt *Maſſana.* De beſte *Tragacanth* is die geene welke klaar, doorſchynende, glad, ſmal, teer, zuiver

en

en zoet is. Hy is een zeer goet middel tegens de ſcherpe zinkingen, tegens den hoeſt, ſchorheid, teeringe, en long-ziekte, weshalven ook de *Species diatragantbi* tegens zulke ziekten zeer nuttig voorgeſchreeven worden.

TRAGEA, TRAGEMA, is een grofachtig geſtampt poejer, beſtaande uit veelderley ſpeceryen, zaaden, baſten en wortelen, wordende gebruikt om de blaazingen en winden der darmen te doen verdeelen, den maag te verſterken, en de ſpyze te helpen verteeren; Deze waaren der Ouden *Digeſtiva* en maag-poejers. Gemeenlyk worden daartoe gebruikt *Rad. Calamint. aromat. Galang. Zedoar. Zingiber. Cortic. Aurantior. Citri, ſem. Aniſi, Fœnic. Cumin. Coriandr. Cubeb. Cardamom. Cinnamon. Nux. Moſcb. Macis* &c. by voorb.

℞. *Sem. Coriandr.* ℥ß.
Aniſi.
Fœniculi ā ℨij.
Rad. Galang.
Zedoar.
Zingiber. ā ℨj.
Specier. diatragac. piper. ℨß.
Sal. Ammoniac. depur. ℈j.
Elæoſaccbar. caryopbyll. ℨij.
F. Pulv. groſſus.

Of ℞. *Rad. Acori.*
Ari.
Sem. coriandr. ā ℥ß.
Aniſi.
Fœnicul. ā ℨij.
Rad. Galang.
Zedoar.
Zingiber. ā ℨj.
Specier. diatragacantb. piper. ℨjß.
Sal. ammoniac. ℨj.
Elæoſaccbar. caryopbyllor. ℨij.
F. Tragea.

Of ℞. *Cinnamom.* ℨiij.
Cardamom. ℨij.
Caryopbyllor. ℨj.
Saccbar. q. ſ.
F. Tragea.

TRAGIUM GERMANICUM, Zie *Atriplex Fœtida.*

TRAGOPOGON, BARBA HIRCI, Bokke-baart / Joſephs-blom / groeit op de Wei-landen. De wortel is dienſtig voor de ontſteking der lever, voor de borſt, voor de maag, voor de nieren, en tegens de teering, ſteen, opſtoppinge der pis en winden, ze word ook tot de *Saladé* genoomen.

TRAGOSELINUM, Zie *Pimpinella ſaxifraga.*

TRAGUS, de oorbok / is het onderſte uitſteekzel des oors tegens de ſlaapen, dat door de groefjes of ſpleeten van de lappen afgeſcheiden word.

TRANSCOLATIO, Zie *Colatio.*

TRANSFUSIO SANGUINIS } Zie *Chirurgia.*
TRANSFUSORIA CHIRURGIA }

TRANSMUTATIO, een verandering / als een ding een geheel andere natuur of aart aanneemt, by voorb. dat ſlegte metaalen verbetert worden. Als de Terwe in Haver verandert, en hout in ſteen verandert word.

TRANSPIRATIO, de doorwazeming / is als door de ſweet-gaaten der huid de wei ongevoelig wegdampt.

TRANSPLANTATIO, een overplanting/ is een Paracelſiſche genezings-wyze door welkers vermoogen de ziekte welke de menſchen aantaſt op de dieren of gewaſſen *getransfereert* word.

TRANSVERSALES } Zie onder *Muſculus.*
TRANSVERSI MUSCULI }

TRAULUS, TRAULOTIS, BLÆSITAS, het Lispen / of door de Neuze ſpreeken, is als eenige letteren in 't Alphabet, R. en byzonderlyk SCH. niet kunnen uitgeſprooken worden.

TRAUMA, Zie *Vulnus.*

TRAUMATICA, Zie *Vulneraria.*

TREMOR, het t'zidderen der Leeden / is een kleine *convulſive* beweeging, deze word by de Oude en ſwakke wegens krachteloosheid, en ook in de koortzen beſpeurt.

TREPANUM, een Trepaan / of boor / is een Chirurgicaal Inſtrument, waarmede het bekkeneel doorgeboort word. Het beſtaat uit twee deelen, als 't onderſte dat omgedraait word, en het bovenſte dat omdraait. Het onderſte word genaamt *Modiolus*, en is twederley, het eene heeft een punt in 't midden, wordende gebruikt in 't begin, en *Trepanum mas*, het andere is zonder punt, dat *Trepanum fœmina* genaamt word. Het bovenſte of 't heft van de Trepaan word genaamt *Manubrium.*

TREPANATIO, het Trepaneeren / of 't door-booren / is een *Chirurgicale Operatio* als 't bekkeneel doorboort word.

TRIANGULARIS, Zie onder *Muſculus.*

TRIANGULARE OSSICULUM, het driehoekige been, is dat geene 't welk tuſſchen de pyl- en *Lambda-* (*of boekige naad*) in 't bekkeneel geplaatſt is. Dit been word als ietwes byzonders tegens de vallende ziekte aangepreezen.

TRIBULUS AQUATICUS, NUX AQUATICA, water-noot/ ſteek-noot/ groeit op de ſtil-ſtaande plaatzen der Rivieren, in de Zeën en dyken. De vruchten breeken den ſteen, en zyn dienſtig tegens den rooden loop, bloed-wateren, en ſteeken der zyde: de bladen zyn goed onder de oog-middelen, tegens de ontſteeking van 't tand-vleeſch en de mond.

TRICÆ INCUBORUM, Zie *Plica.*

TRICEPS, Zie *Muſculus.*

TRICHIASIS, TRICHOSIS, is een toeval als in de oog-leeden onnutte hairen groejen, waar door de oogen geſtooken worden, zy kunnen 't allergevoeglykſt met een tang uitgetrokken, en dan de plaats met *loof kikker-bloed* of *aq. Calc. vivæ* beſtreeken worden.

TRICHOMA, Zie *Plica.*

TRICHOMANES, Zie *Adianthum rubrum.*

TRICHOPHYES, betekend by zommige genees-heeren een middel 't welk de hairen doet groejen.

TRIENSPIDALES, ook TRENSPIDES, de drie toegepunte klap-vliezen aan 't hert; Zie *Valvula.*

TRIFOLIUM ACETOSUM, Zie *Acetoſella.*

TRIFOLIUM ACUTUM, PRATENSE, gepunt drie blad/ groeit op vochtige Weilanden en graazige plaatzen, de bladen en de bloemen zyn dienſtig tegens de ſwelling der long en de witte vloed, en uitwendig tegens de oog-ziekten.

TRIFOLIUM AQUATICUM, FIBRINUM, water-drie-blad/ groeit op natte en moeraſſige plaatzen, het bloeit in de maanden Juny en July: en is een uitneemend middel tegens den ſcheur-buik, langduurigen hoeſt, borſt- en long-ziekte: uitwendig zyn ze goed tegens de bederving der mond, bloeden en waggelen der tanden. De *Eſſentia* daarvan is goed tegens den ſcheurbuik *Cachexia* en water-zucht.

TRIFOLIUM FRAGIFERUM, Zie *Fragaria.*

TRIFOLIUM HEPATICUM, Zie *Epatica nobilis.*

LEPORINUM, Zie *Lagopus.*

ODORATUM, Zie *Lotus* en *Melilotus.*

PRATENSE PURPUREUM, Purper-bruin-wey-drie-blad / heeft met het puntachtige drie-blad eenderley werking.

TRIGEMINI en TRIGIMELLI, drielingen / zyn als drie kinderen op een keer en in een baaringe ter Waereld komen.

TRIORCHIS, ymand die drie *Teſticuli* of ballen heeft.

TRIPLEX BEZOARDICUM MAYERNÆ, is een uitneemend Genees-middel van groote krachten, 't word van *BOCCON* in zyne fraaje Aanmerkingen over deze en geene Natuurlyke dingen beſchreven: ℞. *Rad. Angelic.* ℥vj. *Imperator. Anthos*, *Granor. tinct.* ā ʒij. *extract. Juniper. Syr. de Alcherm.* ā ℥iv. *Conſerv. Roſar. Viperar. præp.* ā ℔ß. *Bezoardic. C. C. antimoniat. diarrhod. Abbat.* ā ℔ß. *Lapid. Bezoardic. orient.* ℥iv. *Ebor. foſſil.* ℥iij. *trochiſc. Lapid. Lazuli*, *Perlar.* ā ℥v. *lign. Aloës*, *Santal. Citrin.* ā ʒij. *olei Cinnamom.* ℥ß. *Caryophyllor.* ʒß. *eſſent. flor. Aurant. Limon.* ā ʒij. *ol. Nuc. Moſch.* ℥j. *Ambr. gryſ.* ℥iij. *Moſchi* ʒjß. *Balſam. Peruvian.* ℥ij. *Styrac.* ℥iij. *flor. Benzoës* ʒiij. *Mann. Calabrin.* ℥vj. *gummi Tragacanth. in aq. Roſar. Solut.* ℥ij. deze voorafgaande *Species* worden alle die 't nodig hebben klein geſtampt; daarna worden de *Ambra*, *Moſchus*, *Styrax*, *Balſamus Peruvianus*, de *Olea* en *Eſſentiæ* met *vyf* of *ſes-onc. Spiritus Vini* in een groten Marmoren Vyzel te zaam gemengd, daarin worden alle de poejeren gedaan, alles onder een gemengd, en allengskens naar malkander een weinig *Mucilag. Tragacanth.* daarby gedaan, tot 't genoeg is om tot een *Maſſa* te maaken, waaruit daarna koekjens van *een en een half onc.* ſwaar gemaakt worden.

Het *Bezoardicum Cornu Cervi antimoniatum* word op de volgende wyze geprepareert: ℞. *Antimon. pulveriſ.* ℔j. gekneuſt Herte-hoorn ℔ij. leg 't S. S. S. in een ſmelt-kroes, bedek 't en *calcineer* 't omtrent vier of ſes uuren lang. De *doſis* daarvan is *gr.* xv. tot xx. 't is dienſtig tegens allerlei quaadaardige koortzen, tegens de Peſt, Milt-ziekte, ſwakheit des hoofds, val-

vallende-ziekte enz. 't word genoemt *Triplex Bezoardicum* om dat 't uit *ingredienten* van alle de drie Ryken der Natuur beſtaat.

TRIPOLIS, TERRA TRIPOLITANA, Aarde van Tripolis / Tryppel-ſteen / word voor een *Ocbra* gehouden, en hierom van zommige Engelſch Ooker'-geel genaamt; doch men zegt dat deze Aarde 't meeſt in Luiker-land en omtrent de Stad *Tripoli* (waarvan ze ook haren naam ontleend heeft) gegraven word. 't Is een zachte leem, ze word wit en geel gevonden, en moet zyn zuiver, week en niet zandachtig. Ze word in de Genees-kunde niet gebruikt.

TRIPSIS, een kneuzing / of *Contuſio.*

TRIQUETRUM, is zo veel als *Triangulare*, driehoekig.

TRISMUS, het knerſchen der tanden / is een *Convulſio* der Slaap-ſpieren.

TRISSAGO PALUSTRIS, Zie *Scordium.*

TRITICUM, de Tarwe/ daarvan word gemaakt het *Amylum* of *Styfzel.*

TRITORIUM, INFUNDIBULUM, een Trechter.

TRITURATIO, het ſtampen / of ſtooten / is om harde Genees-middelen, als Steenen, Aarden, wortelen, Korallen enz. in een Vyzel klein en tot een poejer te maaken.

TROCHANTERES, de drajers / zyn twee uitſteekzelen op de zyde des heupebeens: De uitwendige of bovenſte is de grootſte.

TROCHANTER MAJOR; de andere is de kleinſte.

TROCHANTER MINOR; zy dienen voor de inplanting der Spieren met 't dyebeen.

TROCHISCI, Koekjens / worden of uit *Tragacantb.* of *Gummi Arabic.* of *album. Ovor.* of *Mucilag. rad. Altb. Amyl. Succus Glycyrrbizæ*, *Mel*, of eenige andere Syropen en Poejeren tot een *Maſſa* gemaakt, van welke daarna ronde en gemerkte koekjens gemaakt, en op een warmen oven, of in de hette der Zon gedroogt worden. Dus beſtaan ze by voorb. tegens de bederving van 't tand-vleeſch uit *Myrrb. Alum. uſt.* tegens een ſtinkenden adem uit *Terra Catecbu* en *Ambr.* of *Moſcb.* tegens zinkingen uit *Styrax flor. Sulpb. Succin.* &c. by voorb. ℞. *Terr. Catecb.* ʒj. *Gummi Arabic. Laccæ ana* ʒß. *Alum uſt. Sanguin. Dracon. ana* ℈j. *cum mucilag. Altbæa q. ſ. F. Trochiſci* tegens de bederving aan 't tand-vleeſch. ℞. *Pulv. rad. Irid. flor.* ʒj. *Fæcul. rad. Bryon. Succin. alb. pulveriſ. flor. Sulpburis ana* ʒß. *Benz.* ℈j. *cum Gummi Tragacantb. in aq. Scabioſ. Solut. F. Trochiſci* tegens de ſchorheit en de hoeſt: ℞. *Extract. terræ Catecb.* ʒj. *Benzoes* ʒß. *Moſcb. Zibetb. ana gr.* vj. *cum aqua Roſarum parat. F. Trochiſci* tegens den ſtinkenden adem: ℞. *Rad. Angelic. Carlin. Valerian. Zedoar. ana* ʒß. *Myrrb. opt.* ʒiij. *olei deſt. Citri, Rutæ, Succin. ana* ℈j. *cum mucilag. Gummi Arabic. F. Trochiſci* tegens de Peſt om te *præſerveeren.*

TROCHLEA, een wind / dient by de Werktuig-kundige tot veelderlei gebruik: in de Ontleed-kunde betekend 't een kraakbeen achtig wezen aan het inwendigſte deel des oogs, door welk de grootere, langere en bovenſte oog-ſpier gaat.

TROGLODYTICA, is de toenaam van de allerbeſte *Myrrba*, hebbende haren naam van haare plaats ontleend; want ze groeide by de *Troglodyten*, dat een Volk in Egypten was.

TROMA, Zie *Vulnus.*

TROMBOSIS, het ſtremmen der Melk of des bloeds.

TROMOS, het t'zidderen en beven der leden.

TRUNCUS, een Stam / is het benedenſte deel des Booms aan de wortel zonder takken. Maar in de Ontleed-kunde word hier door verſtaan de Romp van een Lichaam, te weten zonder hoofd, handen en voeten; vervolgens worden ook de groote ſlag-aderen welke uit der linkeren Herte-kamer, en de hol-ader, die uit de rechte Herte-kamer gaan *Trunci* genaamt, om dat zy haar van daar in verſcheide deelen des Lichaams als in Takken verdeelen.

TRYSMUS, Zie *Triſmus.*

TRYPHERA MAGNA.
MINOR.
PERSICA.
SARACENICA, zyn Naamen van verſcheide Conſerven welke uit veele *ingredienten* beſtaan, en van de oude voorgeſchreven wierden.

TUBA FALLOPIANA, de Moeder-Trompet / de Eyer-leider / is een Buis welke de lengte heeft van vier of vyf, ook wel ſes dwerſche vingeren, van gedaante

als een Trompet, ze is geplaatſt onder 't Eyer-neſt, op yder zyde een. Zy worden dus genaamt na *FALLOPIUS* welke een groot Ontleed-kundige geweeſt is, om dat hy ze 't allereerſt heeft bekend gemaakt. De binnenſte holte dezer pyp is niet altyd even eens, in 't begin als ze in de Moeder loopt, is ze noch zo dik niet als een Priem; vervolgens verkrygt ze de dikte van een halven vinger; maar aan 't einde word ze wederom naauwer. Haar gebruik is dat ze den Zaad-Geeſt tot 't Eyer-neſt leide, en het bevruchte Ey van 't Eyer-neſt in de Baar-moeder voere.

Tuberculum, Zie *Condylus.*

Tubuli Lactei, Melk-pypen/ zyn Borſt-vaten, welke van een onderſcheiden klierachtig wezen der Borſten met zeer tedere Takjens voortkomen, welke om dat ze allengskens te zaam lopen onderſcheide Stammen maken die haar gemeenlyk met opene gaatjens in de Tepels eindigen. Zy nemen de Melk-ſtof zo wel van de Klieren, als dat zy dezelve ook by nalating van het zuigen tot meerder ophoping behouden.

Tubus Arteriosus, de ſlag-aderachtige Buis / by ongeboorne Kinderen, is gelegen tuſſchen de long en de groote nederwaarts klimmende ſlag-aderen, waar in ze het ontfangene Bloed uit de Herte-kamer onmiddelyk overgiet.

Tumor, een zwelling/ is in den algemeenen zin genomen yder tegennatuurlyke vermeerderde grootheit der deelen, zo wel in breedte, diepte, als hoogte. Men vind zeer groot onderſcheid onder de ſwellingen als men derzelve figuur, uitwendige geſteldheit, het lydende deel de oorzaaken en de toevallen overweegt. Aldus is

Tumor Aquosus, een waterachtige zwelling / voortkomende van veele ſlymachtige vochtigheden, Zie *Oedema.*

Tumor Carnosus, een vleeſch-gezwel / gelyk als de vleeſch-breuken, Zie onder den tytel *Hernia.*

Tumor Cysticus, word genoemt die ſwelling, welke als een zekere Stof in haar eigen zakjen of vlies beſloten is: Van deze zoort zyn *Talpa*, *Natta*, *Lupia*; *Meliceris*, *Atheroma*, *Steatoma*, *Teſtudo*, welke alle op haar behoorlyke plaats kunnen nagezien worden.

Tumor Flatulentus, een Blaas of wind-gezwel/ als 'er zich in plaats van vochtigheeden als bloed, etter enz. winden en blazingen vertonen, Zie *Tympanites.*

Tumor Inflammatorius, een ontſtooken gezwel / gelyk als de Roos, Zie *Eryſipelas* en *Inflammatio.*

Tumor Malignus, een quade en vergifte zwelling / alwaar een vergifte en beſmettelyke Stof by is, gelyk als de Peſtbuilen, beten of ſteken van dolle en vergifte Dieren.

Tumor Oedematosus, Zie *Tumor Aquoſus.*

Sanguineus, een Bloed-gezwel / Zie *Ecchymoma.*

Scirrhosus, een harde en niet pynlyke ſwelling, Zie *Scirrhus.*

Tumor Tunicatus, Zie *Tumor Cyſticus.*

Venereus, een Venus-buil/ Zie *Teſticulus Venereus.*

Tunica, zo word genoemt een dun vliesjen / om de vaten of andere deelen des Lichaams; deze zyn veelderlei, ontfangen ook na haare verſcheide plaatzing, gedaante en verrichting, verſcheide Naamen, als

Tunica Adiposa, het vet-vlies der Nieren/ 't zelfde komt voort van de Pens-zak, en is met veel vet voorzien.

Tunica Albuginea, het witte Bal-vlies/ is het inwendigſte en komt met de uitwendige gedaante der Ballen overeen; het is hard dik en ſterk, en houd 't zachte wezen der Ballen te zaam.

Tunica Amphiblestroides, het derde oog-vlies / anders ook genaamt het net-gedaantige, Zie *Retina.*

Tunica Arachnoides, het Spinneweb-gedaantige vlies des Ruggen-mergs/ is gelegen tuſſchen het harde en dunne herzen-vlies, zynde by de uitgang der Zenuwen wel te zien.

Tunica Aranea, het Spinneweb-gedaantige vlies der oogen / is de eerſte eigene huid des oogs, anders de Kryſtal-gedaantige.

Tunica Choroides, het Wynrank-gedaantige oog-vlies / is wel dunner als de andere oog-vliezen, doch dikker als 't dunne herzen-vlies, waarvan het zyn oorſprong heeft: Zyn voorſte gedeelte is in 't midden tot de doorgang der Gezichtsſtraalen met gaatjes, en maakt met de daar tuſſchen leggende vochtigheit den oog-appel.

TUNICA CORNEA, het hoorn-gedaantige oog vlies / is het voorſte deel der eerſte en harde huid, en doorſchynende als een Helder-hoorn, hebbende ook hierom dezen Naam.

TUNICA CRYSTALLINA, het Cryſtal-gedaantige vlies der oogen/ is een eigen vlies des oogs.

TUNICA DURA, het harde oog-vlies / is de eerſte, dikke, harde, algemeene huid des oogs, ze omringt 't geheele oog.

TUNICA RETINA, Zie *Retina*.

RUBRA ERYTHROIDES, het vlies des roode Bal-zakjen / is het andere en inwendige vlies 't welk beide de Ballen te gelyk bedekt.

TUNICA SCLEROTICA, Zie *Tunica dura.*

UVEA, het tweede of Wyn-rank-gedaantige oog-vlies / Zie *Tunica Choroides.*

TUNICA VAGINALIS, het ſcheed'-vlies der Ballen / is het eerſte van 't eigen vlies, het word alzo genaamt om dat 't de Ballen als een ſcheede in zich beſluit.

TUNICA VITREA, het glas-gedaantige oog-vlies / is een eigen vlies des oogs, 't word dus genaamt naar 't vocht dat daarin beſloten is.

TURBITH, Zie *Turpethum.*

TURCHOSA, TURCOIS, de Turkois / is een geverwde Edel-ſteen, hebbende een fraaje licht-blaauwe coleur, hy word uitwendig tegens 't vallen geprezen.

TURIONES, de Kiempjens aan de Planten.

TURPETHUM MINERALE, is een ſterk braak en Purgeer-middel, zynde zeer gebruikelyk in de kuur der Spaanſche-pokken, het beſtaat uit de *ex Cinnabari gereſuſciteerden*, in *ol. Vitrioli geſolveerden* en met laauw-water *gepræcipiteerden Mercurius*, het word daarna gewaſſchen en gedroogt; en ook *Mercurius præcipitatus flavus* of *luteus* genaamt. De *doſis* zyn *gr.* v.

TURPETHUM VEGETABILE, is het uitwendigſte deel eener langachtigen, dikken en harſtachtigen wortel, zynde van buiten graauw en van binnen witachtig, hebbende een ſcherpen en walgachtigen ſmaak. Het gewas dezer wortel word *Convolvulus Indicus alatus maximus folio ibiſci*, dat is, *groote gevleugelde Indiaanſche winde* genaamt, om dat ze zo wel in Ooſt als Weſt-indiën gevonden word: Ze groeit graag op vochtige plaatzen dicht aan de Zee. De Drogiſten hebben tweederlei zoorten van deze wortel, waarvan ze de eene

TURPETHUM FINUM, en de andere

MEDIUM de graauwe noemen, de eerſte is de rechte, ze is van buiten roodachtig graauw, maar van binnen graauwachtig, en tamelyk ſwaar en taai, zo dat ze niet gemakkelyk te breken is; de andere is de *Thapſia* of *Ferula Sylveſtris*, deze is licht rimpelachtig, en van buiten zilververwig-graauw, hebbende een ſcherpen en brandenden ſmaak, zo dat ze bladeren aan de mond trekt. De *Turbith* purgeert allen ſlym en de quade humeuren uit de darmen, uit de borſt en andere deelen, hy dood ook ſterk de wormen. De *doſis* daarvan is ℈ij. tot ʒij. in de gedaante van een poejer, in een *Decoctum* is de *doſis* noch eens zo groot, *Præparata* daarvan zyn, *Diaturbith*, *pulvis* de *Turbith*, *Tragea Laxativa* en *Pilul. Laxativ.*

TURUNDA, TURUNDULA, een wiek van Plukzel / om in de ſweeren te ſteeken,

TUSSILAGO, FARFARA, FILIUS ANTE PATREM, Hoef-blad / de Bloemen daarvan worden genoemt Maarts-Bloemen/ Hoef-blad groeit aan de ſpringende of opwellende Wateren, aan de Beeken, en andere Wateren; het bloeit in de maand Maart. Het geheele Kruid is een goet Borſt en Long-Kruid, het is dienſtig tegens de Long-verſweeringen, drooge hoeſt, naauw-borſtigheid, Long-zucht en tering; het word ook gebruikt tegens het vuur aan de ſweerende Beenen der water-zuchtige. De bladen gebruikt men uitwendig tegens ontſtekingen, heete verſweeringen, Roden-loop, brand, en geborſtene Tepels der borſten. *Præparata* daarvan zyn *Syrupus de Farfara*, *Conſerva*, *Aqua* en *Loch.*

TUSSIS, de Hoeſt / beſtaat in een ſterke en geluitmaakende uitſtoting der lucht uit de long, welke of van een prikkelende Stof, of van de in de long zynde *Pituita* ontſtaat. Het is een laſtig toeval voor de *Phthiſici* en ook andere meer; wordende verdeelt in *humida* en *Sicca.*

TUSSIS HUMIDA, de natte hoeſt / is als eenige rocchels, of ſlymachtige Stof met 't hoeſten uitgeworpen word.

Tussis Sicca, de drooge-hoeſt / is die wanneer 'er niets uitgeworpen word. De hoofd-oorzaak is iets dat prikkeld, 't zelfde nu kan zyn de *Pituita*, ſcheurbuikachtig-bloed, zinkingen, of ietwes dat in de lucht-pyp gevallen is, koude nevelachtige lucht, Mineraaliſche Rook of damp. De Genezing moet naar de oorzaaken ingericht worden, hierom gebruike men in een *Tuſſis bumida Reſolventia*, *Incidentia* en *Expectorantia*, als *Veronic. Scabioſ. Hyſſop. Tuſſilag. Capill. Vener. Marrub. alb. Braſſic. rubr. Rut. Salv. Roſmar. Helen. Angelic. Leviſt. Imperator. lign. Guajac. Sp. Sal. Ammoniac. aniſat. cum Gummi Ammoniaco*, *Liq. C. C. Succinat. Spirit. aſthmatic. elixir pectoralis Mich. aq. aſthmatic. Rud. oxymel. Squillitic. Syrup. Nicotian.* de *Eryſim. Lobelii, Hyſſop. Tuſſilagin.* &c. of

℞. *Aq. Hyſſop.*
Veronic. ā ℥iß.
Aſthmatic. Rud. ℥j.
Sp. Sal. Ammoniaci c. Gummi Ammoniaco ℥iij.
Eſſent. Enul. ʒij.
Syrup. Nicotian.
Tuſſilag. ā ℥ß.
F. potio. S.
Hoeſt-drankjen.

Zo deze *Materia Pituitoſa* al te overvloedig is, zo dat 't met de *Expectorantia* al te langzaam gaat, zo neeme men *Vomitoria* en *purgantia* tot hulp, als *Rbabarb. Mechoacan. fol. Senn. radic. Polypod. Jalapp.* &c. zeer dikwils heb ik dit voorgeſchreeven:

℞. *Sp. ſal. ammoniaci c. gumm. ammon.* ℥ij.
Eſſent. cent. minor.
Tinctur. cathartic. ā ℥j.
M. S.
Laxeerende borſt droppels.

De drooge en van een ſcherpte voortkoomende hoeſt word geneezen met *Decoct. paſſular. Rapar.* korinten, vygen, kandy-zuiker, waarover brandewyn gebrand word, St. Jans-brood, *Glycyrrbiz. Elæoſacchar. Aniſi*, *Fœnicul. Ol. Olivar.* met *ſp. Vini ol. Amygd. dulc.* met *Spermat. Ceti*, als ook *gummi Arabic. Tragacanth. Hedr. Thuſ. Maſtich. As. dulc. Styrac. Succin. flor.* en *Lac. Sulph. Balſ. Sulph. aniſat. Succinat. Juniperini*, en *Opiata*, deze alle zyn ook dienſtig tegens den hoeſt welke ontſtaat van zoutachtige zinkingen; onlangs heb ik tegen een zeer verouderde en drooge hoeſt met veel voordeel verordineert.

℞. *Lapid. cancror.* ℈iv.
Crem. tartari ℥j.
Lact. ſulph. ℈ij.
Laudan. opiat. gr. ij.
F. Pulv. S.
ſtillend poejer.

Of ℞. *Lapid. cancror. præp.* ℥j.
Sperm. ceti.
Flor. Benzoës ā ℥ß.
Myrrb. gr. xviij.
Sal. vol. Succin. ℈ß.
Laudan. opiat. gr. iij.
F. Pulv.

De hoeſt welke veroorzaakt is door koude lucht, word door verwarmende middelen, als door een weinig Brandewyn, en door warme voet-baden genezen. Eindelyk zo dezelve veroorzaakt is door een *Mineraalachtigen* Rook, zo gebruike men een *Decoctum Vulnerar.* en ongezouten Boter met Brood.

Tutia Alexandrina, anders ook genaamt Cadmia Factitia, is herkomſtig van 't Metaal en de Klok-Spys; want onder 't vloejen en gieten derzelve, zet zich de damp of Rook boven aan de kloſſen welke hierom over de Smelt-oven der Geel-gieters gelegt worden, zy hangt zich daaraan in de gedaante van een ſchorze, welke inwendig glad, maar van buiten ruuw is. Zy moet beſtaan uit fraaje dikke ſchillen, welke van binnen bleek-geel; maar van binnen vaalachtig, *gegranuleert* en licht te breeken is, zynde niet met veel kleine Stukjens of onzuiverheden vermengd. Die welke van *Orleans* komt is de beroemſte. Ze word tot de uitwendige wonden, voornamentlyk in de ziekten der oogen gebruikt, waar toe ze wel *geprœpareert* zyn moet.

Tympanites, de Trommel-zucht / is eene allengskens voortkomende opſpanning der maag en darmen en des beneeden-Lichaams, zo dat niet alleen 't Lichaam als een Trommel opgeblazen word, maar ook als men met een vinger daarop klopt, een geluit van zich geeft. Boven dien verzellen zich daarby ſcheurende pynen omtrent den Navel, zy koomen als Voorbooden der ziekte, en laaten haar niet eer verzachten, voor en aleer de ziekte weggenoomen is. De naaſte oorzaak daarvan is een krampachtige aandoening aller in het on-

onder-Lichaam gelegene deelen: De daar toe gelegentheit gevende oorzaaken zyn veel winden en blazingen, welke niet alleen in de darmen, maar ook zomtyds in de holligheid des onder-Lichaams komen te ſtikken, en uit de hardlyvigheid haren oorſprong neemen. Tot de Genezing dezer moejelyke ziekte is 't noodig dat men boven al eerſt openende *clyſteeren* gebruike Dit volgende pryſt *WALDSCHMID. Oper. Medic. pag. m.* 344. *b.* daartoe

℞. *Folior. Rutæ*
Flor. Chamom.
Sambuc.
Summitat. anethi ā *mj.*
Sem. Aniſi
Carui
Cumin.
Fœnicul. ā ℥ß.
Coque in aq. Simpl. q. ſ.
Colatur ℥x. *adde*
Vini malvatic ℥iij.
Elix. Vitæ Matth. ℥ß.
Olei Sept. flor. Mynſ. ℥jß.
Carminativ. comp. deſt. ʒj.
F. Enema.

Daarna worden niets als *Carminativa*, dog in een behoorlyke *doſis* verordineert, als *Abſinth. Chamomill. Menth. Hyſſop. Summitat. Aneth. Roſmarin. Sem. Carui, Aniſi, Cortic. Aurantior. Cinnamom. rad. Galang. Zedoar. tinctur. lign. Saſſafr. Spirit. Carminativ, de tribus, Nitri dulcis, Sal Ammoniaci aniſat. elix. Citri, eſſent. Carminativ.* &c.

℞. *Tinct. Lign. Saſſafr.* ℥iij.
Eſſent. Carminativ. Timæi ʒj.
m. pro doſi xxx. *gutt.*

TYMPANUM, MEMBRANA TYMPANI, het Trommel-vlies des Gehoors, is een dun droog en doorſchynend vlies, ſluitende den Gehoor-weg toe, waar 't geheel over heen geſpannen is, het is vaſt aan den beenachtigen kring, en is dienſtig tot 't Gehoor.

TYPHODES, een toevallige en aanhoudende Koorts.

TYPHOMONIA, TYPHONIA, de ſlaap-zucht, met Koorts een Raſerny.

TYPHOS, een zeker zoort van heete koortzen.

TYPUS, Zie *Periodus.*

TYRCA, een zoort van uitſlag of ſchurft, voortkomende van een *Pituita.*

TYROSIS, de ſtremming der genotene Melk in de maag, zo dat ze geheel Kaasachtig word.

*TYNOS OXYGALACTIOS, zo noemden de Grieken een zeker zoort van weeke en zuure Kaas, welke de Land-lieden met Brood van *Olyra* gebakken, aten.

U.

UBERA, de Tepels der borſten, Zie *Mamma.*

ULCERATIO, Zie *Exulceratio.*

ULCUS, een verouderde verzweering, is een ſcheidinge der geheele deelen, ontſtaande van een *Corroſive* ſcherpte, het plaatſt zich gemeenlyk aan de zachte en vleeſch-achtige deelen. En dewyl nu een *Corroſive* ſcherpte of een *acidum* voor de oorzaak der verouderde verſweringen in 't algemeen gehouden word, zo is 't nodig dat men tot de Genezing zulke middelen gebruike, welke de ſcherpte bedwingen. Deze volgende zyn zo wel goet tot 't inwendige als ook tot 't uitwendige gebruik: *Hedr. terreſtr. Veronic. Sanicul. flor. Hyperic. Plantag. Millefol. Chærefol. Auricul. mur. rad. Rub. tinctor. Conſolid. maj. Ariſtoloch. rot. Myrrh. Terebinth. Mel, aq. Calc. vivæ Sp. Theriacal. Camphorat. elixir pptis, Merc. dulc. Balſam. Peruvian. unguent. digeſtiv. diapompholig. de Betonic.* &c. uit welke naar goetvinden, en vereiſchte noodzakelykheid wond-dranken, inſpuitingen, zuiverende en heelende Zalven kunnen gemaakt worden. Wat aanbelangt de verſwe-

ſweringen in 't byzonder, als *Abſceſſus*, *Furnunculus*, *Cancer exulceratus*, *Paronchya*, *Ambuſta*, *Gangræna* en *Sphacelus* &c. derzelve oorzaak en Genezing kunnen onder hare Tytelen gezien worden.

Ulcus cum Nigredine et Carie ossium, een verſwering met ſwarte en aangetaſte beenderen, Zie *Caries*.

Ulcus Fistulosum et Sinuosum, een hol pyp-ſweer/ Zie *Fiſtula*.

Ulmaria, Regina Prati, Barba Caprina, Geite-baard/ Worm-kruid/ Reuiette/ groeit tierig op vochtige weilanden, het bloeit in de maanden Juny en July. Het geheele Kruid dryft 't ſweet, wederſtaat 't vergift, is dienſtig tegens de loopen, als rooden-loop en andere bloedvloejingen: uitwendig is de wortel goet tegens 't bloeden, wonden, oude verſweringen, fiſtelen en Been-breuken. *Præparata* daarvan zyn *Aq. deſt.* en *extractum*.

Ulmus, de Olm-Boom/ Yepen-Boom/ groeit op lymachtige plaatzen, zo wel op de Akkers als ook aan de Wateren, de bladen trekken te zaam, en zyn dienſtig tegens 't bloed-ſpouwen, uitwendig zyn ze goet tegens de Podagreuze pynen. Als de wortel gekookt en opgelegt word, geneeſt ze den brand, en verdryft de lid-tekenen.

Ulna, Zie *Cubitus*.

Ultramarin, is niets anders als een zeer harde ſlyk, welke van de *gecalcineerde* Orientaalſche Lazuur-Steen toebereid, door middel van een zekeren deeg of *Paſtæ* afgepolyſt, en daarna van denzelven wederom afgewaſſchen word. Men heeft daarvan verſcheide zoorten, want dat geene 't welk allereerſt *geſepareert* word, is altyd beter, als de volgende poejers, hy moet hierom hoog van verw, wel geſtampt en *geprepareert* zyn. Het is de fraaje blaauwe verw van de Lazuur-Steen, die tot de Oly-verwen en *mignia-tuur* arbeid gebruikt word.

Umbellæ, de dikke knoppen zommiger Planten, Zie ook *Unguella*.

Umbilici Marini, Zie *Fabæ Marinæ*.

Umbilicus, de Navel/ is by de ongeboorne Kinderen een vliesachtige gang, waar door de bloed- en ſlag-aderen van de Lever des Kinds naar boven tot de Moeder-Koek klimmen. In het beginzel der Beelding is hy tamelyk lang, ſchoon 't Kind zeer klein is. Als de eerſt geboorne Kinderen eenige dagen oud zyn, rot hy allengskens af, en groeit dan in de Buik te zaam, gelyk men by de Volwaſſene zien kan. Als nu deze uitgegroeide Navel geen behoorlyke holte maakt, maar als een harde en vaſte, doch niet zeer groote knoop vooruit ſtaat, zo word 't toeval

Umbilici Eminentia, de voor-uitſteking des Navels genaamt. De oorzaak hiervan moet aan de onagtzaamheid der Vroed-vrouwen toegeſchreven worden, welke het in de Navel-ſtreng zittende Bloed niet wel naar binnen dryven, of den Navel niet behoorlyk verbinden, hier by komt noch het ſterke ſchreeuwen der Kinderen. In het beginzel van dit ongemak is een goet windzel van groote nuttigheid, voornamentlyk zo 'er een loden plaat, of in plaats van deze 't *Emplaſtrum diapompholyg.* of 't volgende opgelegt word:

℞. *Picis Græc.* ℥iij.
Colophon,
Reſin. ā ℥j.
Oliban. ℥ß.
Glutin. piſc.
Mumiæ ā ʒiij.
Flor. Balauſt.
Gummi arabic.
Maſtich.
Sanguin. Dracon.
Tragacanth. ā ʒij.
Aloës bepatic. ʒijß.
F. Emplaſtrum.

Kan men hiermede 't gewenſchte oogmerk niet bereiken, zo moet men denzelven tot *Suppuratio* trachten te brengen, de zondigende Stof uitdryven, en vervolgens zo als 't vereiſcht word behandelen.

Umbilicus Veneris, Vrouwen-navel/ Donder-kruid/ groeit op de Steen-klippen en aan de oude Muuren. De bladen en wortelen zuiveren, breken den Steen, en dryven de pis, prikkelen aan tot 't Venus-Spel, en zyn dienſtig voor de water-zucht.

Uncus, betekend zo veel als Hamus, en Hamula, een haak/ en behoort mede onder de Chirurgicaale Inſtrumenten.

Undimia, Zie *Oedema*.

Ungaricus Morbus, de Hungariſche ziekte/ Hoofd-ziekte/ anders ook genaamt *Febris Hungarica*, *Languor Pannonicus* en *Lues Hungaricus*, is een zeer quaade beſmet-

℞ Rad. Mechoacann. myr. ℥j
aq. flor. tiliæ
Syrup. de Cich. c. Rhiæ ℥ß.
M.

B…
ter
Chr…
Vau…

62. Koop, tinnen pispot - -
68. do. 1 Koperen en 1 tinnen Kan…
71. do. Kopere panne -
74. do. Koperen hake -
76. do. Koekpanne en hange…
94. do. Bijl - - -
106. do. Muyzevalle - -
167. do. Kuyppe - - -

Sprincy…
omgel…
Total…

ſmettelyke en te gelyk heete hoofd-koorts. In 't begin is 'er kwalyk een merkelyke warmte by, welke met een voorafgaande grilling afwiſſelt. Dan volgt daarop een groote hette en onuitbluſſchelyke dorſt, met een drooge, ruuwe, en ſwarte tong. Boven dien zo zyn 'er ook noch by geduurige ſlapeloosheid, of een diepe ſlaap met hoofd-pyn en Raſernye, en eindelyk ook de vlak-koorts, en andere quade toevallen meer. Gelyk nu deze ziekte by alle Lyderen niet op een en dezelve wyze voorkomt, zo ontfangt ze gelyk reeds is aangehaalt na het onderſcheid der voornaamſte toevallen veelderlei naamen; zy word de bruine genaamt, als de tong raauw en ſwart is; is 'er hooft-pyn en Raſerny by, word ze genaamt Hoofd-ziekte / en zo 'er vlakken by koomen, word ze genoemt de heete vlak-koorts. Het is een Landziekte, want zy woed niet alleen door geheele Legers, maar taſt ook geheele Landen, Steden, en Dorpen aan.

Ze is een vreeslyke en geweldige ziekte, want ze rukt in weinig dagen meer weg, als 't ſwaard in eenige weken doen kan. De hoofd en voornaamſte oorzaak is gelegen in een quade *diæt* en groote Gemoeds-bewegingen: als de vrees voor een geweldigen dood, Eeuwige Gevangenis en Slaverny &c. Tegens deze ziekte worden tot de Genezing de zogenaamde *Alexipyreta* genoomen, dat is zodaanige welke kracht hebben de al te groote verhitting der Geeſten in ruſt te ſtellen, en het twyffelachtige en vreezend denkbeeld te verdryven. Deze kunnen zyn *Card. benedict. Scorzoner. Scord. Galeg. Scabioſ. Angelic. Petaſit. Olſnit. Pimpinell. Zedoar. Vincetoxic. terra Sigillat. bol. armen. Unicorn. ver.* en *foſſil. C. C. raſpat.* en *uſt.* ook *philoſophic. ppt. Corall. Species de Hyacynth. lap. Bezoar. occident.* en *oriental. Speciés liberant. rad. Viperin. Virginian. Antimon. diaphoret. Simpl.* en *martial. pulv. pannonic. rubr. Cinnabar. Antimon.* en *nativ. Bezoardic. mineral. flor. Sulph. Camphor.* als ook *Nitrum* met *terra* en *Camphora* gemengd, by voorb.

℞. *Unicorn. marin.* ℥j.
Terra Sigillat. Sirig.
Corn. Cerv. uſt. ā Ʒß.
Nitri antimoniat. ℈j.
Camphor. gr. ix.
F. Pulv.

Of in plaats van Salpeter Bus-kruid, als ook *decoct. Hordei* of *rad. Scorzoner. Bardan. Carduibened.* met *Corn. Cerv. Julap. Roſar. Violar.* met *Syrup. acetoſ.* &c. tegens de droogheit der tong is een Gorgel-water dienſtig uit *aq. Semperviv. Plantag. Prunell.* waarin *Nitrum geſolveert* is; tegens de hoofd-pyn gebruikt men een *frontale* uit *Sp. Vini Camphorat.* met *eſſent. Croci* of uit *Lactuc. Nymph. Verben.* of uit *Nucleor. Perſicor.* met *Sem. Papav. alb.* De vlak-koorts word op de gewoonlyke wyze geneezen.

UNGULA, een Klaauw / is 't hoornachtige deel onder aan de voeten by de Dieren welke gekloofde Klaauwen hebben. Alzo is

UNGULA ALCIS, de Elands-of Elends-Klaauw / deze is *officinaal*; Zie *Alce.*

UNGULA CERVI, de Harte- }
HIRCI, Bokken- } Klaauw.
TAURI, Oſſen- }

UNGUELLA, de Kroon / word alzo genaamt om dat de Bloemen neffens 't Zaad boven op 't Kruid rondom als in een Kroon met veele Steeltjes groejen, gelyk men aan de Venkel, Pinkſternakel enz. gewaar word; Zie ook *Umbellæ.*

UNGUENTUM, een Zalf / een ſmeering / is een Genees-middel dat tot 't uitwendige gebruik dienſtig is, het is een middel dat dikker als Oly, maar vloeibaarder als een plaaſter is. De Zalven worden gemeenlyk uit Oly, Vet, Boter, Honing, Zappen der Kruiden, Slym der Wortelen, en Poejeren toebereid, waarby noch zomtyds Was, *Gummi* en *Reſinæ* gedaan worden. De *proportio* is, dat op Oli en *pinguedo* ℥j. twee *drachma* Was en een *drachma* poejer genoomen worden. Als men nu meer of minder Was en Harſt neemt, zo word het *Unguent.* ook dikker of dunner, maar laat men deze in 't geheel daaruit, zo word 't zeer week; hierom is 't veel beter, dat als men in de Apotheeken *Unguenta* ordineert, dat men dan *Cera q. ſ.* daarby zet. Tot een voorbeed hebben wy hier eenige welke in de Apotheeken gevonden worden; maar aan alle Heelmeeſteren niet bekende *Unguenta* willen byvoegen, als

UNGUENTUM ÆGYPTIACUM: *Æruginis* Ʒvj. *mellis opt.* ℥ij. *Acet. acer.* ℥j. het fyn gemaakte Spaenſche-groen word *gedilueert*, en door een hairen doek gezeigd, met Honig gemengd, en tot de dikte van een *Unguent.* gekookt.

UNGUENTUM ALABASTRINUM: ℞. *Flor. rec. Chamomill.* ℥iiß. *Roſar. damaſ-*

maſcenar. Sambuci ā ℥ij. *berb. rec. Betonic. Rutæ* ana ℥iß. *Majoran.* ℥j. *rad. rec. Altb.* ℥ij. Deze alle moeten benoorlyk klein gemaakt, en in *Oleum Roſaceum* ℔ß. tot dat de vochtigheit verteert is, gekookt; alsdan uitgeperſt, en doorgezeigd worden, en by dit doorgezeigde doe *Alabaſtri Subtiliſſim. triti* ℥iij. meng 't wel onder een, en laat *Ceræ alb. q. ſ.* daarin ſmelten, *F. Unguent.*

UNGUENTUM ALBUM CAMPHORATUM: ℞. *wel geklopt Eyer-wit Num.* vj. *Campbor.* ℨij. *Ceræ alb.* ℥iij. *Ceruſſ. Venet. Olei Roſacei ana* ℔j. de *Campbor.* word met eenige droppels *Oleum Roſaceum gediſſolveert*, en alsdan alles onder een gemengd, *F. l. a. Unguentum.*

UNGUENTUM APOSTOLORUM: In Azyn gezuiverden *Gummi Ammoniac. Galban. Opoponac. ana* ℈ij. *rad. Ariſtolocb. long. Bdell. Myrrb. rubr. Tbur. maſcul. ana* ℨiß. *Lytbargyr.* ℨv. *Ceræ flav. Reſin. Pini, Tereb. clar. ana* ℥ij. *Ærugin.* ℨiiß. *Olei Commun.* ℔j. de Oly moet met 't *Litbargyrium* kooken, daarna word 't Was met 't harſt geſmolten en doorgezeigd, en als 't koud geworden is, word 't *Gumm. Ammoniac. Galban. Opoponac.* met de Terpentyn enz. daarby gedaan: De Zalf word om dat ze uit twaalf *ingredienten* beſtaat, *Unguentum Apoſtolorum* genaamt.

UNGUENTUM ARMARIUM, de Wapen-zalf / word van *ETTMULLER Oper. Medic. Tom. I. p.* 792. a. aldus beſchreven: ℞. *Uſn. Cran. buman.* ℥ij. *Mumiæ ver.* ℥ß *bol. Armen. olei Roſar. ana* ℥j. *Lini* ℨij. *F. Unguentum.* Zommige doen daar noch by *pingued. Urſi, Apri* en *buman.*

UNGUENTUM AUREUM: ℞. *Olei Commun.* ℔ijß. *Ceræ Citrin.* ℔ß *Terebintb.* ℥ij. *Colopbon. Reſin. Pini ana* ℥ß. *Maſticb. Tburis elect. ana* ℥j. *Croci opt.* ℨj. ſmelt het Was, Terpentyn, *Colopbonium* en harſt in warme Oly, en als deze aan het kooken zyn, zo doe daartoe den fyn *gepulveriſeerden Maſticb* en *Tbus*, en op 't laatſt den Zaffraan. *F. Unguent.*

UNGUENTUM BASILICUM: ℞. *Ceræ flav.* ℥ij. *Croci* ℈ij. *Maſticb. Myrrb. Picis naval. Sevi Vaccin. Tburis ana* ℨij. *Reſin. pin. Terebintb. clar. ana* ℥ß. *Olei commun.* ℥iij. de Wyrook *Myrrb. Maſticb.* en *Crocus* word fyn *gepulveriſeert*, en tot de andere *ingredienten* als ze geſmolten zyn, gedaan, *F. Unguentum.*

UNGUENTUM CITRINUM: ℞. *Amiant. præp.* ℥j. *Amyli, Cryſtall. præp. Dentalior. præp. Entalior. præp. Nitri Cryſtal lin. Tburis elect. Tragacantb. albiſſ. Umbilic. marin. præp. ana* ℨiij. *Alabaſtr. Candiſſ. Borrac. venet. ana* ℨij. *Campbor.* ℨj. *Corallior. alb.* ℥ß. *Gerſæ Serpentar.* ℥j. *Ceruſſ. Subtiliſſ. trit.* ℥vj. *Axung. Porcin.* ℔jß. *Sev. Hircin.* ℥jß. *Pingued. Gallin.* ℥j. als deze *Pinguedines* geſmolten zyn, zo doe daarby zap-ryke klein geſnedene Citroenen, laat ze kooken tot de *Succus Limonum* in een Rook *gereſolveert*, en meeſt verrookt is; daarna neemt de Stukken daaruit, en doe daartoe klein geſnedene Citroen-ſchillen ℔ß. laat deze op een warme plaats 4. weken aldus *macereeren*, dan neemt ook deze daaruit, en doet het *Sev. Hirc.* daartoe, laat 't by een zacht vuurtjen ſmelten, en doe dan de overige *ingredienten* tot poejer gemaakt, en op 't laatſt den in *Spiritus Roſarum geſolveerden* Campher daar by. *F. Unguent.* Het heeft zyn naam niet van zyn geele verw; maar van het zap en ſchillen der Citroenen bekoomen.

UNGUENTUM DIGESTIVUM *Beverwykii*: ℞. *Succi Hyperic. Paludapii, Gentianæ minor. Millefol. Abſintb. Cbelidon. major. Perſicar. ana* ℥iß. *mell. deſpumat.* ℔j. *olei Hyperic.* ℥vj. *Terebintb. Venet.* ℥iij. *Alum. uſt.* ℨj. *farin. triticeæ q. ſ. F. Liniment.* Een ander van *HILDANUS*: ℞. *Ceræ, Colopbon. ana* ℥j. *gummi Elemi, Terebintb. Cyper. ana* ℥ß. *olei, Lumbricor. Amygdalar. dulc. Roſar. Ovorum. ana* ℥j. laat deze in een pan ſmelten, zyg ze door een doek, en doe daartoe *pulv. Lumbr. terreſtr.* ℈ij. *Croci* ℨj. *F. Unguent.*

UNGUENTUM FUSCUM *Würtzii*: ℞. *Terræ Vitrioli dulc.* ℥iij. *flor. Æris* ℨx. *acet. Vini*, waarin eenige daagen *gemacereert* en daarna uitgeperſt zyn *fol. Plantag.* en *Cbelidon. maj.* ℥iij. *pblegmat. Vitriol.* ℥ij. *Mellis deſpumat.* ℥vj. *inſpiſſeer* dit onder geduurige omroering en breng 't tot de rechte dikte van een honig.

UNGUENTUM MUNDIFICATIVUM; ℞. *ſucci Nicotian.* ℥iv. *Abſintb. Betonic. Plantagin.* ā ℥ij. *Mell. roſat. colat* ℥v. kook dit by een zacht vuur, roer 't om, doe daarby *terr. Vitriol. dulc.* ℥ß. *pulv. Aloës, flor. Sulpb. Myrrb.* ā ℥j. meng alles wel onder een, en doe noch daarby *Terebintb. venet. q. ſ. F. Liniment.*

UNGUENTUM NIGRUM *Bocconis*, de ſwarte Zalf van Portugal genaamt: ℞. *olei O-*

Olivar. ℥viij. de Laterib. ℥j. Ceruſſ. coct. ℥vj. Galban. Bdellii ana ℥j. Maſtich. Opoponac. Myrrh. Oliban. ā ℥v. gummi Ammoniaci ℥iij. Opii ʒiß. rad. Ariſtoloch. rot. Gentian. maj. flor. Centaur. min. ana ʒv. Mercur. ſubl. dulc. ʒij. ſal Ammoniaci ʒj. Lithargyr. aur. ℥ij. flor. Sulph. ℥j. Antimon. crud. ungaric. ℥ß. virid. Æris, Croci oriental. ā ʒij. Terebinth. venet. ℥ij. Ceræ nov. ℥iß. Camphor. ʒij. eerſt laat men het Lithargyr. in ſcherpen wyn-azyn q. ſ. kooken omtrent een halve uur, op dat de azyn de deelen van het Lithargyrium aanneeme, daarna doet men de oly daarby, en als ze beide vereenigt zyn laat men den azyn evaporeeren, vervolgens word het wit-lood, en daar na de gummi in azyn byzonder geſolveert, de poejers en op 't laatſt de Campher te zaam gemengt, en f. ſ. a. Linimentum.

Unguentum nihili: ℞. Camphor. ℥ß. corall. rubr. ppt. ʒij. lapid. Calaminar. præp. nihil alb. præp. ana ℥iij. axung. Porcin. in aq. Roſar. & Plantag. ablut. ℔ß. miſce & fiat unguent.

Unguentum nutritivum: ℞. Lithargyr. aur. ſubtiliſſ. pulv. ℔ß. olei Roſacei acet. Vini ana q. ſ. f. Liniment.

Unguentum Pomatum: ℞. Axung. Porcin. ℔iiiß. aſæ dulc. ſtyrac. calamit. rad. Ireos flor. Caryophyll. Cinnamom. ana ʒj. Mal. ſin. & Limon. ana Num. ij. Borsdorf. Num. iv. kook alles tot dat de vochtigheid verteert is, zyg 't door, en doe daartoe Ceræ q. ſ. f. Unguentum dat naar behaagen met de Sp. Roſar. kan toebereid worden.

Unguentum diapompholigos: ℞. Olei Roſacei ℥vj. Ceræ alb. ℥iij. ſucci fructus Uvæ Lupinæ ℥iv. Ceruſſ. ℥ij. Plumb. uſt. en lot. Pompholyg. Thuris ana ℥j. kook de oly met 't zap, tot dat alle vochtigheid geexhaleert is, laat daarna het was daarin ſmelten, en meng de overige tot poejer gemaakte ingredienten daarby.

Unguentum Populeum: ℞. Gemmarum Populi recentium ℔jß. ſtamp dezelve klein en macereer ze in axung. Porcin. recent. infuſ. ℔iij. tot de volgende kruiden verſch daartoe kunnen vergadert worden. Bardan. Lactuc. Semperviv. maj. min. Solan. Violar. Umbilic. vener. fol. Hyoſciam. Mandrag. papav. alb. Cymar. Rubi tener. ā ℥iij. als alles te zaam vergadert, en verſch uitgeperſte ſucc. Solami ℔ß. aq. Roſar. ℥iij. daarby gedaan is; kook 't tot alle vochtigheid geexhaleert is, druk 't uit en zyg 't door f. Unguentum.

Unguentum purgativum: ℞. Aloës ʒij. fell. Tauri ʒj. Scammon. ℈j. Butyri q. ſ. f. Unguentum. 't welk laxeert als 't op den navel geſmeert word. Een ander dat wat ſterker is: ℞. Rad. Hellebor. alb. nigr. Aloës hepatic. ſem. cataput. min. ana q. v. pulveriſeer alles zeer fyn en maak 't tot een unguent.

Unguentum resumtivum Fernelii: ℞. ſem. Alth. Fœn. græc. Lini, gum. Arabic. Tragacanth. ā ℥ij. macereer en kook deze in aq. ſimpl. ℔ß. neemt daar van de mucilag. welke met Butyr rec. ℔ß. adip. Anat. anſerin. Gallin. Suill. ā ℥ij. gekookt word tot dat de vochtigheid verteert is, daarna doe daartoe Oeſypi ℥ß. olei Amygdal. dulc. Chamomill. Violar. ana ℥ij. medull. Vituli, Ceræ alb. ana ℔ß. f. Unguent.

Unguentum Rosatum Pharmacop. Norimb: ℞. Flor. roſar. alb. recent. ℔ij. axung. Porcin. ℔iv. kook deze te zaam tot dat alle vochtigheid verteert is, doe daar toe ſpirit. roſar. ℥j. olei Lign. Rhod. ʒj. f. unguent.

Unguentum Stipticum Mynſichti: ℞. Olei Myrtill. ℥viij. Cydon. Nymph. ā ℥iv. Hyperic. Roſar. ana ℥ij. ſucc. Burſ. Paſtor. Millefol. Plantag. ana ℥vij. meng en kook alles tot de zappen verteert zyn. Doe dan daartoe ſanguin. Dracon. Croci Mart. ā ℥j. Bol. rubr. orient. præp. Terræ vitriol. dulc. Corall. rubr. præp. ana ʒß. radic Biſtort. Tormentill. ana ʒjj. anther. Roſar. ſem. Plantag. Berber. ana ʒj. cum pauxillo Aceto miſce en met Ceræ q. ſ. f. Unguent.

Unguentum Sympatheticum Crollii: ℞. Adip. Verris aprugni, Urſi ana ℥iv. laat ze in rooden wyn een halve uur kooken, giet 't in koud water op dat de daarop dryvende vettigheid ſtremme, dan ℞. Lumbric. lotor. pulv. cerebri Aprugn. Mumiæ, Hæmatit. Santal. rubr. ana ℥j. uſneæ Cran. human. interemt. ʒj. f. unguent.

Unguentum ad vermes, Zalf tegens de wormen: ℞. Aloës hepatic. ʒij fell. Tauri inſpiſſat. ʒj. olei Colocynth. ℈j. Abſinth. q. ſ. f. unguent.

Unguentum vulnerarium: ℞. Balſam. Peruvian. ol. deſt. Tartari a q. pl. f. unguent.

Unguis, Zie Pterygium.

Unguis odoratus, is een langachtige uit twee klap-vliezen beſtaande moſſel, ze heeft of een zeer aangenaamen reuk, of ten minſten als bever-ſwyn. Maar terwyl heden ten daage de rechte *Unguis odoratus* in *Europa* niet meer gevonden word, zo word de *Solen* maar ſlechts *Unguis* of *Onyx* genaamt: men zegt dat ze zeer goed is tegens den ſteen en de opgeſtopte pis.

Unicornu artificiale, door de konſt gemaakte Een-hoorn / uit de *Miſcell. Natur. Curioſor.* ℞. *Unicorn. foſſil.* met *tinctura Bezoardica* doorweekt, *Corn. Cervi bezoardici* met dezelve *eſſentia geimprægneert*; *Terr. Lemn. alb.* of *Melitenſ.* welke doortrokken is met *decoct. Viperar. ana* ℔ij. ʒxij. ℈ij. *gr.* viij. *Corallior. rubr. præp. & cum Balſam. radicali margaritar. imprægnat.* ℔j. ℥v. ʒß. *gr.* iv. *oſſ. de Cord. Cerv.* met *aq. Bezoardic.* tot een *magiſterium* gemaakt, *lapid. Cancror. ppt. ana* ℔j. ʒvj. ℈j. *gr.* iv. *antim. fix. diaphoretic.* ℔ß. ℥iß. ℈ß. *gr.* vj. *eſſent. Citri cortic. exter. rec. abſque igne parat. Ambr. Moſch. ana ad placitum* maak alles in eenen ſteenen vyzel met een houten ſtamper tot een *ſubtil* poejer. Daarna maak in denzelven vyzel met *gelatin. C. C.* en *mucilag. Tragacanth. per aq. Bezoardic.* uitgetrokken een ſterke en taaje *Maſſa*, uit welke daarna de gedaante van een Hoorn kan geformeert worden, 't welk 't waare Een-hoorn in vermoogen overtreft.

Unicornu fossile, gegraven Een-hoorn / zyn tanden en hoornen in de aarde, zynde van buiten of geelachtig, graauw of bruin van koleur, van verſcheide groote; murw, licht, doorgaat, van een aardachtigen ſmaak en aan de tonge kleevende, van binnen zyn ze zomtyds hol, en zomwylen houden ze noch een andere weeke vette aarde in haar; men vind dezelve veel in de Boumans holligheden op den Haarſt, in Sileſien, Heſſen, in de Paltz, in het Würtenbergſche-land enz. *ETTMULLER Oper. Medic. Tom. I. p.* 110. houd het daarvoor dat alle zulke ſtukken in de aarde voortgebracht worden, en *per luſum naturæ* zomtyds deze en dan wederom een andere gedaante aanneemen, 't heeft een te zaamtrekkende en ſweetdryvende kracht, en is derhalven dienſtig in heete en quaadaardige koortzen, 't verzoet al 't zuur in 't lichaam en ſtopt alle buik-loopen, de *doſis* daarvan is van ℈j. tot ʒj.

Unicornu marinum of verum, het ruwe en waare Een-hoorn / is een zeer lange geſtreepte en gelyk als gedraaide tand van een zekere Groenlandſche Wal-viſch, zynde van buiten geel maar van binnen wit: hy word uit Groenland gebracht. De Viſch van welken dit Eenhoorn komt, word genoemt *Narhual* om dat hy zich geneert met dode lichamen en aas welke men *Nar* noemt; deze tand is geplaatſt in de holte des bovenſten kakebeens, gelyk de tanden aan andere dieren, zo dat dikwils in deze groote tand noch een kleine ſteekt; hierom is 't te denken dat de tanden zo wel uit dezen Viſch, als van den menſch uitvallen, en dat 'er wederom andere groejen. Of 'er nu buiten dezen Viſch noch een ander *Unicornu*, dat na een Paard gelykent, en het Hoorn voor 't voorhoofd draagt, is, daaraan word met recht van alle verſtandige Natuurkundigen getwyffelt; het komt in krachten wegens zyn vlug zout met 't Yvoor en harte hoorn overeen, men houd 't ook voor een *Antidotum* tegens alle vergiften, en vervolgens word 't ook tegens de vallende ziekte, mazelen, heete koortzen, pynen des lichaams enz. gepreezen.

Unifolium, gramen parnassi, Een-blad / Parnas-gras / groeit op de bergen, en magere, doch ook waterachtige Wei-landen. Het geheele kruid is dienſtig tegens 't vergift, Peſt, en uitwendig tegens 't bloeden der wonden, geſcheurde borſten, en ſwakheid der oogen.

Unifolium palustre, Zie *Hepatica alba.*

Uniones, Zie *Margaritæ.*

Urachus, de blaas-band / water-vat / is een dun vlieſachtig, langachtig rond en van binnen ſpongieus weezen, 't welk van de water-blaas als van 't grond-beginzel voortkomt, en allengskens omtrent de navel ſmalder of dunner is: 't dient aan de blaas tot een aanghangzel, en bind den navel met de grond der blaas te zaam.

Uragion, de punt van 't hert.

Uraniscus, Zie *Palatum.*

Urentia, Zie *Pyrotica.*

Uresis, het Piſſen / het water-laaten.

Ureter, een Pis-gang / Ureteres, de Pis-wegen / Pis-buizen / Pis-lyders / zyn vlieſachtige langachtig ronde pypen welke van beide nieren in de blaas gaan, op dat ze uit dezelve de pis neemen en ze tot

in

in de blaas leiden mogen. Gemeenlyk zyn zy twee in getal, op yder zyde een: zelden zyn zy dikker als een ſchryf-pen; maar in de zuipers zyn ze veel wyder, en noch wyder in die geene welke met den ſteen gequelt worden: zy ontfangen van de naby gelegene deelen kleine bloed- en ſlag-aderen, haare zenuwen komen voort van den tuſſchen ribbigen ſtam en van 't lenden-merg.

URETHRA, de Schaft/de pis-gang/ is een vliesachtige en ietwes zenuwachtige gang, welke beneden van den hals der blaas tot na voore door de aker loopt, hy kan onderſcheiden worden in een vliesachtig en ſpongieus weezen; het eerſte is inwendig en maakt eigentlyk den gang, en het ander is uitwendig: de langheid des ſchafts is naar het onderſcheid des geſlachts verſcheiden. By de mannen is dezelve omtrent 8. 9. of meer dwerſche vinger-breed lang, doch by de vrouwen is ze qualyk 2. dwerſche vinger lang, maar breeder, en kan ook gemakkelyker uitgerekt worden, hierom kunnen zy ook de ſteenen gemakkelyker quyt raaken.

URETICA, Zie *Diuretica.*

URINA, de Pis/ is een overvloedig gezouten water, dat van 't bloed door de nier-pypjes afgeſcheiden word, door de pis-gangen in de blaas vergadert, en van daar als de natuur daar toe aanprikkelt, wederom gelooſt moet worden.

URINÆ ARDOR, Zie *Ardor urinæ.*

INCONTINENTIA, Zie *Diamnes.*

SUPPRESSIO, Zie *Iſchuria.*

URINARIA FISTULA, de Pis-buis/ Zie *Urethra.*

URINARIA MEMBRANA, het Pisvlies/ by 't kind in 's moeders lichaam/ 't welk gelegen is tuſſchen 't *Chorion* en *Amnion*, en 't welk men meent dat ook met eenige kleine vaatjens aan de moederkoek vaſt hangt, 't is van BIDLO eenige keeren in zyne *Tabula anatomica* vertoont. Maar of 't miſſchien de *Alantoides* zyn zal, welke andere daar voor vertoonen, of dat 't Ontleed-mes al te fyn geweeſt is, zullen wy op zyn plaats laaten.

URINATOR, een Duiker/ die onder 't water wandelt.

URINOSA, worden de *Salia alcalia volatilia* in onderſcheid der *lixivioſa* genaamt, om dat ze een reuk als pis hebben.

UROCRISIS, UROCRITICA, de tekenen welke uit de pis aangemerkt worden.

UROCRITERIUM, het *Judicium* of Oordeel aangaande de pis.

UROMANTES, zo word genoemt die geene welke uit de pis iets zekers wil voorzeggen.

UROPYGIUM, zo word by de gevederde Gedierten genoemt de ſtuit, het einde des rugs, alwaar de Steert begint.

UROSCOPIA, de Pis-bekyking. By het beſchouwen der pis heeft men twee ſtukken gade te ſlaan; ten (1) op de *Conſiſtentia liquoris* en ten (2) op deſſelfs *Contenta.* Aangaande het eerſte moet men zien of de *Conſiſtentia* der pis is dik, dun, of middelmatig, klaar of troubel, als ook of de verw is wit, bleek, geel, rood enz. belangende het tweede daarby heeft men drie ſtukken gade te ſlaan, (1) op den grond, het *Sedimentum* is of een etterachtige ſtof of geronnen bloed, ſtukjes van de Steen, ſcheurbuikachtig gruis enz. (2) in het midden valt zelden ietwes aanmerkelyks voor, (3) boven is, of *ſchuim*, een Kroon of een zoutachtig vlies. Het water of pis bekyken is niet veel te achten, want daar zyn zeer veel ziekten, in welke men in 't geheel geen teken uit de pis beſpeuren kan; ja in de allerſcherpſte of kwaadaardige en heete hoofd-koortzen, word dikwils aangemerkt te zyn een water als dat van gezonde. Wien 't luſt leeze hierover *Brians Engelſche Waarzegger uit de Pis* in 8vo tot Lubeck gedrukt.

URSUS, een Beer/ is een bekend wild Gedierte; daarvan is 't vet tegens de Jigt, en de moejelyke baringe zeer beroemt: De gedroogde Gal tegens de vallende ziekte.

URTICA INERS of MORTUA, Zie *Galeopſis.*

URTICA URENS, Brand-netel/ is driederlei, als voor eerſt

MAXIMA, gemeene of groote Brand-netel; (2) MINOR, kleine Brand-netel/ en (3)

URTICA ROMANA, Roomſche netel/ *groot* en *kleine*: Ze groejen op deze en geene plaats in 't wild; doch de Roomſche word in de Hoven onderhouden. Al te zaam openen ze, verzachten, dryven de pis en de maand-ſtonden, breeken den Steen,

Steen, en zyn een tegen-gift van de *Cicuta* en *Hyoſcyamus.*

URTICATIO, is een zoort der verlamtheit genezen, als men 't lid dat van de lammigheit aangetaſt word met Brandnetelen geeſſelt.

URUCU, Zie *Orleana.*

USNEA, Zie *Muſcus ex Cranio humano.*

USTIO, de Verbranding/ als men alles tot aſch verbrand.

USTULATIO, de Verzenging/ Verdrooging/ Rooſtering/ is, dat men eenige Genees-middelen op een Eyzeren-plaat droogt, op dat hare *Narcotiſche* kracht wegdampe, alzo word 't *Opium* &c. gerooſtert.

USUALIA MEDICAMENTA, gebruikelyke Genees-middelen, zyn die geene welke ſteeds in de Apotheeken in gereedheit zyn, en tot 't gebruik aangehouden worden.

UTENSILIA CHYMICA, Chymicaal gereedſchap/ 't zelfde is behalven de Oven veelderlei, als ſmelt-kroeſen, Rooſter, Tangen, Lepel, Yſere ringen om de glazen af te korten, door-ſlag doorzyg-doeken glazen Trechter en dergelyke meer.

UTERUS, de Baar-moeder/ word van *PLATO* genaamt *Animal furioſum*, *een woedend Dier*; en van *PARACELSUS* voor een byzonderen en derden Menſch gehouden. (*a*) De Baar-moeder is een hol deel, dat alleen by de Vrouwelyke Sexe gevonden word, geplaatſt in de onder-buik, tuſſchen den endel-darm en de water-blaas: Het is de plaats in welke een Menſchelyke vrucht gebeeld en geherbergt word. Haar gedaante is by de niet ſwanger zynde gemeenlyk klein en driehoekig, naar boven toe breed; benedenwaarts ſmalder, maar by de ſwanger zynde zeer veranderlyk; ze beſtaat uit Spierachtige vezel-draden welke (1) van buiten met een vlies-achtig, maar ten (2) van binnen met een zenuw-achtig vlies bekleed zyn. Ze word verdeelt *in de bodem* of *fundus Uteri*, deze legt geheel vry, op dat hy naar dat 't de gelegentheit vereiſcht, kan uitgezet en te zaam getrokken worden, deze is het bovenſte en breedſte deel, en *in den hals* of *Moeder-ſcheede*, *Cervix* en *Vagina Uteri*; dezelve word aan de zyde door vier banden vaſt gemaakt, ſtrekt zich uit de ſchaam deelen, en beſtaat met de baar-moeder uit een en 't zelfde wezen, hebbende neffens de bloed-vaten en zenuwen ook klieren, welke een waterachtige vochtigheit afſcheiden. Zommige noemen hem ook den langen, en den korten-hals. Haar gebruik is (1) om het Zaad door de Moeder-ſcheede te ontfangen, en den Zaad-Geeſt door de Moeder-Trompet na het Eyer-neſt te leiden: (2) om het bevrugte Ey door de

Zaad-

(*a*) Zo ziet men dat deze en dergelyke ſpreekwyzen door de geachte Geneeskundige Oudvaderen al op een vergelykende wyze van dit deel gebruikt worden, van welke ook by latere tyden, zo als 't my toeſchynt ontleend zyn de naamen der ziekten of maar alleen die van dit eene onge-mak 't welk men noemt *Nymphomania*, *deliramentum uteri* of *furor uterinus*: deze ziekte mag ook wel met recht dusdanige naamen voeren, om dat die geene welke helaas! daar door aangetaſt worden byna ten eenen maalen van 't menſchelyke ontroofd en met een woedend-dier geëvenaart worden; ja het misbaar, en de inwendige beweeginge der zu'ken, is zodanig dat 'er niemand kan zyn, of hy moet tot medelyden bewogen worden, doch 'k ſpreek hier van zulke, by welke deze ziekte haar in die trap komt te openbaren; en niet van andere waaruit men eenig gevolg zoude kunnen opmaken; 'k roer deze ziekte ook maar als met een vinger aan, *voor eerſt* om dat ze niet onder dezen tytel behoort, en *ten tweeden* om dusdanige Perzonen 't zy Ouders, Vrienden, en Maagen pligtshalven te waarſchouwen (zynde my dit als Genees-meeſter opgelegd, en uit dien hoofde de magt daar toe vergunt) dat indien 't hun te beurt valt ymand van de haare 't zy Vriendinne, nadere of verdere, wie 't ook zoude mogen zyn, overvallen te zien van deze beklaaglyke ziekte! zy alsdan mogen door menſchelyk medelyden bewoogen worden, tot 't verkiezen der dingen, welke ons daar toe door hooger beſtier verleent zyn: ten einde de arme Lydereſſe niet bloot geſteld, en opgeoffert worde ten prooje des tydelyken verderfs, gelyk wy zelfs daarvan hier in deze Stad een voorbeeld dat veelen niet onbekend is, gezien hebben: Wy hadden thans hier ſtof om wat breeder over dit ſtuk te handelen: was 't niet dat ons de Jaren onzer Jong'lingſchap en de Edele ſpreuk van dien wyzen *CATO*

Virtutem primam eſſe puta, compeſcere linguam:
Proximus ille Deo eſt, qui ſcit ratione tacere.

daar van te rugge hielden, zullende liever voor tegenswoordig dit bekende geval, met dien even aangehaalden ſpreuk bedekken.

zaadgeeſt van wederzydſche ouders door de moeder-trompet te ontfangen, en naar verloop van een negen-maandelykſche herberging door de moeder-ſcheede tot den uitgang te brengen.

UTERI COALITUS, het te zaamgroeſen der baarmoeder / word door behulp van een Lancet van malkander geſcheiden.

UTERI HUMIDITAS NIMIA, een al te groote vochtigheid der baar-moeder; deze is dikwils de hoofd-oorzaak der onvruchtbaarheid, want het zaad word niet aangenoomen, noch tot de ſlappe en te zaamgevallene Trompetten gebracht, maar 't gaat ſtraks naar de geeindigde liefde-ſtryd uit de voortteelende deelen te rug. Dit ongemak verbetert men (1) met *Evacuantia*, en ten (2) door *Nervina* als *Roriſmarin.* en *eſſent. Roriſmarin.* anders worden ook de warme baden daartoe aangepreezen, en zo dezelve niet te bekomen zyn, in derzelve plaats *Suffimigia* uit *Succin. Styrac. Calaminth. Tacamabac.* of *decoct.* uit *Biſtort. Tormentill. Filipendul. Symph. maj. Sumach. flor. Balauſtior. Roſar. rubr. Nuc. cupreſſ. Alumin.* &c.

UTERI PROCIDENTIA, Zie *Procidentia.*

UTERI SICCITAS NIMIA, de al te groote droogheid der baar-moeder / is ook een hoofd oorzaak der onvruchtbaarheid; want de deelen rimpelen niet alleen te zaam, maar ze verliezen ook haare beweeging. Hiertegen moeten *humectantia* gebruikt worden, als baden van verzachtende kruiden, *Malv. Alth. Branc. Urſin. Chamomill. Mercurial. Parietar. Beta, Atripl. Verbaſc.* &c. als ook *Axung. Canis, Anſer. ol. Amygd. dulc. Lilior. alb.* &c.

UTERINA, zo worden gemeenlyk genaamt alle genees-middelen welke tegens alle ziekten der baarmoeder gebruikt worden. In 't byzonder worden maar die geene eigentlyk hierdoor verſtaan welke tegens de moeder-ziekte dienſtig zyn. Daarvan zie den tytel *Anthyſterica.*

UVÆ CORINTHIACÆ, Zie *Vitis.*

UVA INVERSA, Zie *Paris herba.*

UVA PASSÆ, worden gemeenlyk genaamt alle Rozynen, die niet anders zyn als door de konſt opgedroogde wyn druiven, van verſcheide grootte en coleur, doch meeſt zyn ze bruin, zoet van ſmaak, en aangenaam van reuk, ze worden uit Syrien, Spanjen, en Italiën, voor een gedeelte in kleine vaatjens, en voor een gedeelte in korven gebracht, Zie *Vitis.*

UVA QUERCINA, Zie *Quercus.*

SPINA GROSSULARIA, ſtekbezien / groejen in 't wild, en worden tot de levende heggen gebruikt. De onrype beziën zyn dienſtig tegens den dorſt, buik en zaad-loop, luſten der ſwangere; de rype beziën veroorzaaken gal-braaken.

UVEA, Zie *Tunica Uvea.*

UVULA, COLUMELLA, het lelletjen / het tapken in de keel / is een langachtig rond en bot toegepunt deel, beginnende van de amandelen, hangende zo nederwaarts in de holligheid der mond over de ſpleet der lucht-pyp. Ten aanzien van zyn groote en gedaante komt hy zeer na overeen met het bovenſte lid van een kindervinger, behalven dat hy aan 't verhemelte merkelyk dikker is. Zyn gebruik is om de ſtemme te helpen maaken, de koude der lucht te matigen en te verhinderen dat niet door ſchielyk drinken de drank uit de mond in de neus-gaaten te rug vloeje.

UVULÆ INFLAMMATIO, de ontſteeking van het lelletjen / dezelve word met verſcheide gorgel-wateren uit *aq. Prunell. Scabioſ. flor. Sambuc. Betonic.* waarin een weinig *Salpeter* ontdaan is, als ook met *aq. Aſthmatic. ſp. ſalis Ammoniac. ſp. Vini, alb. græc. Mel Roſat.* als ook *decoct. Vinc. per vinc.* met wyn gekookt, als ook *aq. Prunell.* met *ſacchar. Saturni* geneezen.

UVULÆ PROLAPSUS, LAXATIO, PROLONGATIO, de nederhanging / de verlanging van het lelletjen / daartegen is dienſtig een gorgel-water uit *decoctum Prunell. flor. Sambuc. Scabioſ. aq. Prunell. Plantag. ſal. Ammoniac. Gall. pulveriſat. ſyrup. de Roſis ſiccis, Alumin. crud. uſt.* &c. of een poejer van afgebrand zout, of *ſal. Ammoniac.* met peper gemengd: bevind zich daarby een verſweering, welke voornamentlyk het kakebeen aantaſt, zo is dit *decoctum* dienſtig daartoe:

℞. *Herb. Carduibened.*
Scordii.
Veronic. ana miß.
Radic. ariſtoloch. rot. ℥ß.
Lapid. Cancror. ℥j.
Aloës.
Maſtich.
Myrrh. ana ʒiß.
Coque in Vin. q. ſ. f. decoctum.

Doch is 't al te lang, zo dat de verſtikking gedrygd word, zo word door de genees-heeren geraaden dat men het door

een ſnee moet afkorten, zie daarvan *HILDAN. Centur. II. Obſerv.* 21. *BARTHOLIN. Cent. II. Hiſt.* 88. 153.

UVULÆ TUMOR, de ſwelling van het lelletjen / ontſtaat van een ſcherpe en taaje *Lympha* welke in deze deelen komt te verſtikken. Daartegen is dienſtig *pulv. Piper.* of *Zingiber.* om daarop te ſtrooien, of tegen te houden. Of een *Cataplaſma* uit zuurdeeg, *Succinum* en *ſpiritus Vini* om op het hoofd te leggen.

UVULARIA, HIPPOGLOSSUM, BILINGUA, CAMPANULA VULGATIOR FOLIIS URTICÆ, Tap- of halſ-kruid / klok-kruid / groeit op verſcheide plaatzen in 't wild op het veld. Het geheele kruid verkoeld, droogd en trekt te zaam; als 't in water gekookt en daarmede gegorgelt word, is 't dienſtig tegens de ſwellingen en ontſtekingen der mond, Amandelen, en van den hals en het lelletjen; verſweeringen der keel en de bruine: de wortel word in het voor-jaar gegraaven en onder de Saladé gegeeten.

V.

VAC. VAG. VAL. V A L.

VACUATIO, Zie *Evacuatio.*

VAGINA UTERI, de moeder-ſchede/ Zie *Uterus.*

VALERIANA, PHU OFFICINARIUM, katten-kruid / groeit meeſt op de Weilanden. Het geheele kruid, en wel voornamentlyk de wortel, opent, dryft 't ſweet, de pis, de maandſtonden, en de kraam-zuivering, het wederſtaat 't vergift, geneeſt de geel-zucht, opſtoppinge der pis, derdendaagſche en beſmetlyke koortzen, peſt, zyde-ſteeken, breuken en een ſwak gezicht. Uitwendig verſterkt 't ook de mannelykheid en 't ſwakke gezicht.

VALERIANA HORTENSIS, PHU MAGNUM, NARDUS AGRESTIS, groot-Valeriaan; en

VALERIANA SYLVESTRIS, PHU MINUS, klein-Valeriaan / deze koomen in krachten met de gemeene overeen. *Præparata* daarvan zyn *aqua deſtillat.* en ook *Extractum.*

VALVULA, een klap-vlies / is een dun vlies met een holligheid, om het te rugvloejende bloed of eenige andere ſtof op en te rug te houden. De val of klap-vliezen worden in verſcheide deelen des lichaams gevonden: als

VALVULA COLI INTESTINI, het klap-vlies des kartel-darms / is geplaatſt aan het beginzel des krommen darms, van gedaante rond en om hoog geregt, het is taamlyk groot, en dik als een perkament-vlies, het belet op dat het geene 't welk in de dikke darmen is, niet weerom te rug in den omgewondene-darm gaan kan, hier van daan komt 't ook dat de clyſteeren niet in de dunne darmen kunnen koomen.

VALVULÆ CONNIVENTES, de toeſluitende klap-vliezen der ingewanden; deze heeft *KERCKRING* in de leege en in de kartel-darm om het voedend zap op te houden, gevonden.

VALVULÆ DUCTUS THORACICI, de klap-vliezen van den melk-borſt ader-weg. Deze volgen na een zekere ruimte op malkanderen in de *Ductus Thoracicus* en als deze gang ietwes ſcherper op malkander uitgezet word, zo zyn ze van buiten te zien als knopjens: zy beletten dat de in den *Ductus Thoracicus* gebrachte vochtigheden niet wederom te rug treeden.

VALVULÆ MITRALES, de muts gedaantige klap-vliezen van het hert.

VALVULÆ SEMILUNARES, de halve maands gelyke klap-vliezen in de ſlag-aderen na by 't hert, en

VALVULÆ TRIANGULARES, of TRICUSPIDES, de drie-hoekige klap-vliezen des hertem. Deze alle bevinden zig by de voor-mondgaaten der bloed- en pols-aderen, en verhinderen de

terugvloed des bloeds uit de kameren in de bloed-aderen, en uit de ſlag-aderen in de kameren.

VALVULÆ VASORUM LYMPHATICORUM, de klap-vliezen der water-vaten / deze houden 't ader-water te rug.

VALVULÆ VENARUM, de klap-vliezen der aderen / deze vind men op verſcheide plaatzen alwaar de bloed-aderen 't holſte zyn; voornamentlyk vind men ze daar zich de aderen in takken verdeelen, of alwaar zulke takken te zaam-loopen, en haar of verdeelen, of twee aan twee, of drie aan drie vertoonen.

VANIGLIÆ, Banilie/Banillien/ zyn lange en gelyk als te zaam geperſte ſchillen of peulen, welke in haar lengte zes of meer duim zyn, zy vertoonen de gedaante van een ſcheede van een mes, van buiten en binnen zyn ze ſwart-bruin en glinſterende, vol van kleine korrelkens gelyk als de vygen, hebbende een ſcherpachtigen, vetten en ſpeçeryachtigen ſmaak, en naar muskus ſwevenden reuk. Ze komt van *Guatimala* en *St. Domingo* uit Weſt-Indiën. Het kruid waaraan deze vruchten groejen, is een zoort van Winde, en word *Aracus aromaticus*, en wegens zyn ſwarte bloempjens, op welke de peulen volgen *Flos niger* genaamt. De beſte zyn die geene welke uit groote, ſwaare en verſche peulen beſtaan, fraai glad en rimpelachtig, doch ook niet geſmeert, vol merg en korrelkens en van een aangenaamen reuk zyn. Ze hebben een verwarmende, verdeelende en ſterkende kracht; zyn derhalven dienſtig voor de maag, voor de herzenen en voor de moeder, ze verdeelen de winden, dryven de pis, de maandſtonden, de baaring enz. ze zyn goed tegens de vergifte beeten, ze worden ook gebruikt om de Rook-Tabak welriekende te maaken.

VAPORARIUM, een droog-Bad / als wanneer 't geheele lichaam of maar een deel door de rook gebaad word.

VARENI, de lopende-baren/ aldus genaamt in Neder-Saxen, is een toeval van de ſcheurbuik, als dikwils een vliegende pyn met roodheid vergezelt de zenuwachtige deelen aantaſt. De geneezing zie onder den Tytel *Arthritis vaga*, wyl ze eenderley is.

VARI, de puiſten / Zie *Gutta roſacea.*

VARICOSUM CORPUS, zo word genaamt de te zaamvlegting der zaad-vaten, welke in de ballen loopt.

VARIOLÆ, de pokken/ de Kinder-pokken / zyn niets anders als *Efflorescentia* in de huid; in den beginne hebben ze de gedaante van roode vlakken, welke haar allengskens in bladeren opheffen en beginnen te etteren. Zy werpen zich op als een linz' of erwet groot, en blyven dus tot op 't einde der Genezing', of ze vloejen ook van malkanderen, en groejen te zaam, zo dat zommige maar een roof of korſt maaken. Doch voor dat de pokken uitbreeken, word men gewaar een heete of kwaade koorts, met groote pyn in de rug, ſchrikken in de ſlaap, krieweling onder de huid, Roodheit en ſwelling' der oogen, Tranen, hette des Aangeſichts, jeukte en bloeding der Neuz', Hoofd-pyn, hoeſt, braaken, hert-kloppen, flaauwte, vallende-ziekte enz. Deze toevallen zyn meeſt daarby vergezelt, zo lange tot dat alle *Puſtulæ* na buiten zyn, ('t welk van de vierden dag der nederlegging' tot op den zevenden of negenden geſchied,) dan verdwynen ze by na al te zaam, maar daar blyft noch onder dezelve een heete en ſcheurende-pyn, die in een moejelyke jeukte eindigt; 't welk zo lange duurt tot de rooven ten eenemaal opgedroogt en afgevallen zyn, welke afvalling' omtrent tot op den veertienden dag aanloopt. Daar word een merkelyk onderſcheid der pokken van de Genees-heeren aangemerkt, zo dat zommige *Wind- en Water-pokken*, andere *ſpitze of verhevene* andere *flappe* en *Steen-pokken* genaamt worden. Onder alle zyn die geene de quaadſte zoort, welke te zaam vloejen, en dat de bladeren zo als voorheen tot op den anderen en derden dag by blyven; en dat zy niet willen om hoog ryzen, of dat ze een rooden rand verkrygen, en indien ze haar verheffen, ſchielyk wederom nedervallen, en zomtyds in 't geheel verdwynen. Vervolgens als ze niet wel opgerezen zyn, vallen ze op den tweden of derden dag in, als een Kuil; noch quaadaardiger zyn die geene, welke ſwarte ſtipjes verkrygen, als ook dat ze met bloed ſchynen beſproeid te zyn: en als ze ſwart of donker zyn, geven zy het grootſte gevaar te kennen, en worden dan in 't Hoogduitſch *Todten-Flecke/ Dodelyke-vlakken* genaamt. De Hoofd-oorzaak der pokken, word van de nieuwe Genees-heeren te zyn geſtelt een zeer etzende ſcherpte des bloeds, welke volgens de

Wet der *Circulatio* naar de huid gevoert is, en aldaar komt te verſtikken, en zulke *Eroſiones* en *Puſtulæ* verwekt: waar toe gelegentheit gegeven word door een quade lucht, als de Zoomer vochtig of koel, en de winter week en ſlap is. De Genezing is tweederlei, als *præſervativ* en *Curativ*. Wyl gemeenlyk pe pokken *epidemice graſſeeren*, zo word 'er een *præſervativ* vereiſcht, waarop in vroeger' tyden geen acht gegeven wierd. Het beſte *præſervativ* is om van lucht en plaats te veranderen. Want wie in een heldere en zuivere lucht leeft, zal wel daarvan bevryt zyn. Dewyl nu deze *Acrimonia cauſtica* gemeenlyk het bloed tot de giſting' diſponeert, zo gebruikt men ten dien einde met veel voordeel *Laxantia* uit *Merc. dulc.* Doch de Genezing' beſtaat in 'tuitdryven der pokken, en in 't verzachten der toevallen, welke daarby, voor, onder, en na de uitbrekinge vergezelt zyn. Om het eerſte oogmerk te bereiken, zo zyn dienſtig zeer zachte *expellentia*, als *terra Sigillata bol. armen. Unicorn. ver.* en *Philoſophice præparat. Species de Hyacinth. lap. Bezoar. Ebur*, *Antimon. diaphoretic. Bezoardic. mineral. cinnabar. Antimon.* of in plaats van deze een *Emulſio* uit *Sem. Sinapi*, *Carduibenedict. Card. mar. Aquileg. Napi*, of *Myrrh. tinct. Myrrhæ*, *Aſæ fætid.* &c. by voorb.

℞. *Corn. Cerv. ſ. ign. ppt.* ℈ij.
Unicorn. ver.
Terræ Sigillat. Strig. á ℈j.
Antimon. diaphoret. gr. xv.
Myrrh. elect. gr. vj.
F. Pulv. S.

Uitdryvend poejer.

Of ℞. *Aq. Flor. Sambuc.*
Scabioſ. á ℥j.
Decoct. C. C. cum rad. Scorzoner. ʒvj.
Corn. Cerv. ſ. ign. ppt. ʒß.
Antimon. diaphoret. ℈j.
Sal. vol. Succin. gr. iv.
Syrup. Carduibened. ʒvj.
F. Potio S.

Uitdryvend drankjen.

℞. *Sem. Aquileg.*
Napi á ℥ß.
Carduibenedict.
Papav. alb. á ℥ij.
cum
Aq. flor. Sambuc.
Ulmar. ana q. ſ.
F. Emulſio adde
Corn. Cerv. ſine igne ppt. ℈ij.
Bezoardic. mineral. ℈j.
Unicorn. marin. gr. xij.
Edulcor. Sacchar. q. ſ.
D. S.

Uitdryvende Melk.

Deze middelen kan men ook tegens de toevallen welke haar voor het uitbreken daarby vergezellen gebruiken, als men namentl. zulke *expellentia* verkieſt, welke daar beneffens een *antepileptiſche* kracht hebben, als *Unicorn. marin. Cran. human. Corn. Rhinocerot. Ungul. Alc. Cinnabar. antimon. Specific. Cephalic. Mich. pulv. Marchion.* tegens de koortsachtige is in dit toeval niets beters, als de *tinctura Papaver. erratic. Tinctur. flor. Aquileg. cum Succo Betulæ præp. Nitrum purum* met *flor. Sulph. C. C. uſt.* Maar op dat de uitgerezene pokken de oogen ooren en den hals niet ontçieren, en lid-tekens in 't gezicht, of op de huid zouden nalaaten, zo pryſt *HORSTIUS in decad. Obſervat.* 9. *p. m.* 23. in 't begin der ziekte *laxantia*, als *Vin. paſſulat.* of *Merc. dulc.* andere pryzen de *Venæſectio*, *SYLVIUS Pr. Lib. I. cap.* 4. §. 76. pryſt in den beginne om de voeten in een *Decoctum emolliens* of warme Melk te ſteken. In 't byzonder worden tot verhoeding' der oogen *Collyria* uit *aq. Roſar.* Melk met Zaffraan en Campher, of zo 'er al een roodheit is, met *Ceruſſ. Nihil, Sarcocoll. flor. Zinci, Tut. lap. Calaminar.* geprezen. In de Schriften van *LOTICHIUS. Lib. I. Obſerv. pag.* 99. word dit *Amuletum* aangeprezen:

℞. *Radic. Rutæ*
Scabioſ.
Solani ana ʒjß.

Klein geſneden en in een zakjen gedaan, en met een draadjen om den hals gehangen. Of ook

℞. *Aq. Euphraſ.*
Plantag. ana ℥j.
Tut. præp. gr. xij.
Campbor. gr. v.
Croci gr. ij.
M. D. S.

Præſervativ-Mixtuur voor de oogen.

Tot het beſchermen der Neuze, is goet 't

Suc-

Succus Menthæ om daarin te trekken, of de reuk van Azyn; om de mond en de keel te *præſerveeren*, zyn de verkoelende *Gargariſma* zeer dienſtig, ook met *Succus Berberis* of *Ribium*; of *Theriac* uitwendig den hals geſmeert. Om de lid-tekens voor te koomen, worden van de Genees-meeſteren verſcheide middelen aangepreezen; als om de pokken met een goude naald te openen, het aangezicht te beſtryken met *ol. Amygd. dulc.* of te waſſchen met *decoct. Lupinor. flor. Fabar.* met *ol. Tartari per deliq.* met verſch en zacht Spek, met Verkens-Reuzel, *mucilag. Sem. Cydonior. decoct. radic. Lilior. alb.* ook kan men de handen met dit water waſſchen:

℞. *Aq. Calc. viv.* ℔jj.
Sulph. pulv. ℥j.
Laat dit koken.
Colaturæ adde
Aq. Roſar. ℥vj.
Flor. Fabar. ℥ß.
D. S.
Zuiverend water.

VARIX, een Ader-breuk/ Ader-ſpat/ VARICES, Ader-ſpatten/ is een tegennatuurlyke, knoopachtige, blaauwe en weeke *Dilatatio* of uitzettinge der aderen. Dikwils worden ze den beenderen tot aan de ſchamelheid, zomtyds ook aan de borſten en de vaten der Ballen beſpeurd. Zy veroorzaken aan de Lyderen geen ongemak, (behalven dat zomtyds een knagende en uitzettende pyn daarby is,) zo lange als ze maar ſwellen; doch zo ze komen open te berſten, zo heeft men te vreezen voor een groote *Hæmorrhagia* (a); verſweeren ze, zo veroorzaken ze aan den Heel-meeſter veel moeite. De oorzaak komt van de verhinderde te rug-vloejinge des Bloeds tuſſchen de klap-vliezen der aderen, alwaar het of wegens de al te ſterke en vezelachtige geſteldheit, of wegens drukking der vaten komt te verſtikken. De Genezing is gemakkelyk als de groote takken der aderen wegens de laſt der Baarmoeder of overvloed des Bloeds gedrukt worden, want zo haaſt de vrucht na buiten geſlooten, en de Kraam-zuivering wel vloeit, gaan ze van zelfs over. Doch zyn zy veroorzaakt door een al te ſterke *fibreuſe* of vezelachtige geſteldheit zo moet men in en uitwendige *Reſolventia* en *Evacuantia* gebruiken. Onder de uitwendige zyn voornamentlyk goed *pingued. human. Muris alpin. ol. Juniper.* een *Cataplaſma* uit *Sterc. Caprill. farin. Fabar.* met *acet. Chalibeat.* by voorb.

℞. *Stercor. Caprill. exſic.* ℔iij.
Farin. Fabar.
Lupinor. ā ℥vj.
Acet. Chalybeat. q. ſ.
M. S.
Uitwendige pap.

Of ook *Adſtringentia* en *Refrigerantia*, als een *Liniment* uit ſwarte Slakken met *Phlegma Vitrioli* en *ol. Roſar.* of ook Kreeftezap en May-Boter, als ook een Zalf uit Aluin en Granaat-zap of Azyn; of zo ze zeer pynlyk zyn deze volgende plaaſter:

℞. *Unguent. Populeon.* ℥ij.
Mucilag. Sem. Fœn. græc.
Lini
Pſyll. ā ℥iß.
Olei Chamomill.
Farin. Fabar. ā ij.
Ceræ q. ſ.
F. Emplaſtrum.

Willen deze middelen niet helpen, zo moeten de *Varices* vaſt geſwagteld worden; zo ook deze niets willen helpen, zo is het ſteeken met de Naald het laatſte middel.

VAS, een Vat/ heeft tweederlye betekenis, (1) word alzo genaamt yder Aarden vat, dat men gebruikt om iets daarin te doen, (2) worden daar door verſtaan de pypen of buizen in ons Lichaam, waardoor een zekere vochtigheit loopt, in dien opzicht worden alle watervaten, bloed en ſlag-aderen alzo genaamt, van deze komen 'er in de Ontleed-kunde veele en verſcheidene voor, als

VAS BREVE, het korte vat/ dit zyn veel uitſpruitzels van de ader der Milt welke om dat de milt zeer na aan de maag geplaatſt is, zeer kort zyn, en tot de maag loopen.

VASA ADIPOSA, de vet-aderen der Nieren/ zyn de eigene bloed en ſlag-aderen der Nieren.

VASA DEFERENTIA, de Zaad afleiden-

(a) De *Hæmorrhagia* der *Varices* kan zo als men by andere bloedingen doet, geſtelpt worden; doch ze is gevaarlyk zo ze komt op plaatzen welke niet kunnen *gecomprimeert* worden; De *Varices* moeten altyd zo zy op plaatzen komen waar 't geſchieden kan, *gecomprimeert* worden, op dat men door de *Comprimatio* en omlegging' der windzelen haare openberſtinge verhindere.

dende baten/ zyn (1) de *Epididymides*, of *Opperklootjes*, (2) het *afleidende vat* en (3) de *Zaad-blaasjes*.

VASA EJACULANTIA, de Zaad-uitwerpende baten/ zyn (1) de *Proſtatæ* of *Voorſtanders*, en (2) het *Mannelyke lid.*

VASA EMULGENTIA, de Uitzuigende-baten/ zyn de ſlag- en bloed-aderen der Nieren.

VASA EPIGASTRICA, de boven ſmeer-buiks-baten.

FELLEA, de Gal-baten/ zyn die wegen welke alleen aan de Gal-blaasjes toebehoren; deze zyn tweederlei in zoort, een dat de Gal in 't Blaasje brengt; en het ander dat dezelve daar wederom uitvoert.

VASA LACTEA, de Melk-baten/ zyn die geene welke den Chyl tot 't Bloed voeren.

VASA LYMPHATICA, de Water-baten/ zyn kleine pypjens beſtaande uit een zeer dun en doorſchynend vlies, en voeren een zuiver water van het bloed; zy worden byna in alle deelen des Lichaams gevonden.

VASA PAMPINIFORMIA, de Wyn-rank-gedaantige-baten/ zyn de Bloed en ſlag-aderen der Ballen, wordende aldus genaamt, om dat hare takken zich in Bogten verſpreiden, en allengskens van malkander lopen, en dat dit wezen naar de Ballen toe breder word.

VASA PRÆPARANTIA, de Toebereidende-baten/ zyn (1) *de Zaad ſlag-aderen*, welke het Bloed van de *Arteria magna* tot de Ballen leiden, ten (2) *de Zaad-Bloed-aderen* deze brengen het Bloed van de Ballen tot de *Vena Cava* te rug, Wegens de wonderbaare loop dezer vaten maken ze by de Ballen een dik wezen, dat men het *Wynrank-gedaantige deel*, of *Corpus Pampiniforme* noemt, ten (3) *de Ballen*. daarvan zie *Teſtes*.

VASA SANGUIFERA, de Bloed-baten/ zyn de Bloed en ſlag-aderen.

VASA UMBILICALIA, de Navel-baten/ beſtaan uit twee ſlag-aderen, een Bloed-ader, water-blaas-ſtreng (of water-vat.)

VASTI MUSCULI, Zie *Muſculi*.

VECTIS, een Oplichter/ is een Chirurgicaal inſtrument, om het nedergedrukte Bekkeneel op te lichten,

VEGETABILIA, zo worden by de Genees-heeren genoemd alle Aard-gewaſſen, of alles 't welk maar onder de Planten kan getelt worden, en van dezelve genomen word, als Houten, Wortelen, Baſten, Zappen, Bladen, Harſten, Gommen, Vruchten enz.

VEHICULUM, zo word genoemt het water of vloeibaare wezen waarmede men de genees-middelen inneemt, deze zyn veelderley gedeſtilleerde wateren, bier, wyn, vleeſch, en andere zoppen.

VELAMENTUM, VELUM GLANDULOSUM, zo word van zommige genoemt het vlies waar door het binnenſte wezen der eerſte wegen, als der ſlok-darm, maag, en darmen bekleed word.

VENA, een Ader/ een Bloed-ader/ is een buis of pyp welke het bloed van de deelen des lichaams in de herte-kameren voert. De grootſte aderen des lichaams zyn de volgende:

VENÆ ADIPOSÆ, de Vet of ſmeer-aderen/ zyn de eigene bloed- en ſlag-aderen van het buitenſte vlies der nieren.

VENÆ ATRABILARIÆ, de ſwarte Gal-aderen.

VENA AXILLARIS, de Oxel-aderen.

AZYGOS, de groote ongepaarde bloed-ader/ is geplaatſt op de zyde der wervel-beenderen.

VENA BASILICA, de Lever-ader/ is de benedenſte en grootſte tak der oxel-ader.

VENA BRONCHIALIS, de eigen Long- of Lucht-pyp-ader/ is geplaatſt een weinig onder de uitgang der ongepaarde-Ader.

VENA CAVA, de Hol-ader/ is ingeplant in de rechte kamer van het hert, en word om haare ruimheid de Hol-ader genaamt; ze word nauwlyks twee dwerſche vinger-breed van haare inplanting in de bovenſte en onderſte verdeelt, waarvan de eerſte het bloed uit de bovenſte deelen, de laatſte uit de benedenſte tot deze herte kameren leid.

VENA CEPHALICA, de Hoofd-ader/ is de bovenſte kleine tak der oxel-ader.

VENA CERVICALIS, de nek- of wervelbeen-ader/ loopt tot de wervel-beenderen, tot het rugge-merg en de naby gelegene Spieren, ze komt voort van de ſleutel-beens-ader.

VENÆ CORONARIÆ CORDIS, de kroon-aderen van het Hert/ zyn de eigene aderen des herten, ze worden dus genaamt, om dat ze de grond van 't hert als met een kroon

Kroon vercieren, ze verſpreiden ook over 't hert kleine takjens van zich.

VENA CORONARIA VENTRICULI, de Kroon-ader der Maag / loopt na de lengte byna om de maag, doch zy raakt denzelven niet, ten zy dat hy wel uitgezet is; integendeel ſchiet ze veel Takjens in de vliezen der maag.

VENÆ CRURALES, de Schenkel-Bloed-aderen.

VENA CUBITI EXTERIOR, de buitenſte Arm-ader.

INTERIOR, de inwendige Arm-ader.

VENÆ CYSTICÆ, de Gal-blaas-Aderen / zyn herkomſtig van de poort-ader.

VENA DIAPHRAGMATICA INFERIOR, de benedenſte / en SUPERIOR, de bovenſte middel-rifts Bloed-ader / komen onmiddelbaar van de hol-ader.

VENA DUODENA, de twaalf-vinger darm-ader / is afkomſtig van de Tak der Poort-ader.

VENÆ EMULGENTES, de Uitzuigende aderen / komen voort van de nederwaarts klimmende hol-ader in den beginne zonder Takken, doch in haar loop worden ze in twee Takken verdeelt.

VENÆ EPIGASTRICÆ, de boven-ſmeer-buiks-aderen.

EPIPLOICÆ, de Net-aderen / hebben haar oorſpronk van de onderſte Milt-ader-Stam, en van een Tak der rechte poort-ader Tak.

VENÆ GASTRICÆ, de Maag-aderen / en wel DEXTRA, de rechte Maag-ader / komt voort van de Takken der Poort-ader ze word voornamentlyk verdeelt door het bovenſte deel der Maag; en SINISTRÆ, de linkere / te weten de groote en kleine koomen boven van de Milt-tak.

VENÆ GASTRO-EPIPLOICÆ, de Maag en Net-aderen.

HÆMORRHOIDALES, de Gulde-aderen / de Speen-aderen / zyn de Aderen des endel-darms; welke van een byzonderen Tak, zomtyds ook van de rechte Tak der poort-ader, en dikwils van de linkere afkomſtig zyn.

VENÆ HEPATICÆ, de Lever-aderen / komen voor een gedeelte van de poort-ader.

VENÆ HUMERARIÆ, de ſchouder-Aderen.

HYPOGASTRICÆ, de onder ſmeerbuiks-aderen.

VENÆ JECORARIÆ, Zie *Venæ hepaticæ.*

ILIACÆ, de omgewondene darms-aderen / worden verdeelt in den in en uitwendigen tak.

VENÆ INTERCOSTALES, de tuſſchen de Ribben loopende Bloed-aderen / zyn de Takken van de groote en ongepaarde ader.

VENA ISCHIAS MAJOR, de grootere heup-ader / loopt tot aan het buitenſte van de voet.

VENA MINOR, de bovenſte en kleindere heup-ader / word verſpreid door de aan de heup naby leggende deelen.

VENÆ JUGULARES, de Krop-aderen / zyn herkomſtig van de ſleutel-beens-aderen, en worden verdeelt in de *uitwendige*, welke op de zyde der huid na boven klimt, en de *inwendige*, welke by de ſlaap-ſlag-aderen in de keel op zyde der lucht-pyp naar boven toe klimt.

VENÆ LIENARES, de Milt-aderen / komen van de linkere Tak der Poort-ader.

VENÆ LUMBARES, de Lenden aderen / zyn herkomſtig van de onderſte Stam der hol-ader, alwaar de Stam drie of vier vingeren breed door de lever nederwaarts klimt.

VENÆ MAMMARIÆ, de Mam-aderen / komen op beide zyden van het ſleutel-been voort.

VENA MEDIANA, de Mediaan-ader / komt voort uit de vereeniging der inwendige Hoofd-ader-tak met de groote Tak der Lever-ader. Ze word alzo genaamt om dat ze by haar begin byna in 't midden des Arms gelegen is, als ook om dat ze uit de hoofd en lever-ader even als tuſſchen beide de middelſte is. Maar ze loopt meeſt na den duim en den wys-vinger.

VENÆ MEDIASTINÆ, de aderen van het middel-ſchot / zyn afkomſtig van de Borſt en boven middel-rifts vaten.

VENÆ MESENTERII, of MESENTERICÆ, MESARAICÆ, des darmſcheils Bloed-aderen / beſtaan uit de rechte Tak der Poort-ader, alwaar hy in drie grootere darmſcheils-aderen, die tuſſchen de dubbele huid des darmſcheils tegen de darmen lopen, en allengskens in kleindere Takken verdeelt word.

Vena Phrenica, de Middel-rifts-ader/ heeft haar oorſpronk van de hol-ader, en word op beiden zyden in een grooten Tak verdeelt.

Vena Pneumonica, de Longs-Bloed-ader/ voert het Bloed in meenigte tot de linkere Herte-kamer, waaraan ze ook met haar dikke Stam-einde gegroeid is.

Vena Poplitæa, de Knie-ſchyfs Bloed-ader/ is in het begin dubbel, ze neemt haar oorſprong van de grootere Tak, der Schenkel-ader, en word meerendeels in het uitwendige, en achterſte deel van de buitenſte afgezonden.

Venæ Portæ, de Poort-ader/ verdeelt zich van beide einden in verſcheide Takjens, onder welke de bovenſte door de Lever, maar de benedenſte door de meeſte deelen van de ſmeer-buik lopen.

Vena Pudenda Muliebris, de Schaam-ader der Vrouwen.

Vena Pudenda Virilis, de Schaam-ader der Mannen.

— Pulmonaria, Zie *Vena Pneumonica.*

— Sacra, de Heilige Bloed-ader/ komt voort van het beginzel der Takken des omgewondenen darms.

Vena Salvatella, de Hoofd-beſchermſter/ of de pink-ader/ komt te voorſchyn by de vereeniging der Lever-takken aan de Goud en oor-vinger.

Vena Saphena, de Moeder-ader/ is de inwendige Tak der Schenkel-ader, ze loopt tuſſchen de huid en het vleeſch-achtige vlies door de inwendige zyde der Schenkel tot de inwendige knokkel.

Venæ Scapulares, de Schouderblads-aderen/ komen uit de ſleutel-ader.

Venæ Splenicæ, Zie *Venæ Lienares.*

— Stomachales, Zie *Venæ Gaſtricæ.*

— Subclaviæ, de Sleutel-beens Bloed-aderen/ lopen onder de ſleutel-beenen tegens de armen.

Vena Subcutanea, de onder de huid gelegene ader/ is de grootſte Tak der Lever-ader, ze word om de buitenſte heuvelen des arms in twee Takken verdeelt.

Vena Suralis, de Kuit-ader/ komt voort van de grootſte Tak der Schenkel-ader.

Vena Thoracia, de Borſt-ader/ daarvan zyn twee, als de bovenſte en de onderſte, ze koomen voort van de Lever-ader.

Vena Umbilicalis, de Navel-ader/ komt van de Lever, en word gemeenlyk voor een Zyd-Tak der Poort-ader gehouden.

Vena Vertebralis, de Wervelbeens-ader/ Zie ook *Vena Cervicalis.*

Venæ Sectio, het Ader-laten/ de Ader-lating/ Zie ook *Phlebotomia.*

Vena Medena, Medinensis, is een uitwendig toeval, als zich op de een of ander plaats een puiſt opwerpt, en daarna een blaas word, uit welk een roode en ſwartachtige verw komt, en deze loopt daarna verder even eens als of 't een wezentlyke worm was.

Venenum, het Vergift/ is al dat geene 't welk in een geheel geringe quantiteit ingenomen, groote krachten om te beſchadigen en om te dooden heeft: of dat de Geeſten; zappen en de harde deelen van ons Lichaam in een kleine quantiteit bederft en vernietigt, gelyk *Arſenicum album, Mercurius Sublimatus, Opium Cantharides* &c.

Venereus Morbus, Zie *Lues Venerea.*

Veneris Oestrum, Zie *Clitoris.*

Venosa Arteria, de bloed-aderige ſlag-ader/ wierd van de oude genoemt die geene welke het Bloed uit de Long in het linkere oor des Herten, en van daar in de linkere Herte-kamer voert.

Venter, de Buik/ betekend by de Ontleed-kundige een zekere holligheid, hieroom hebben zy 't geheele Lichaam in drie holligheeden verdeelt, als den onder-buik *Abdomen*, de Borſt, *Thorax* en 't hoofd *Caput*, doch eigentlyk word hier door verſtaan het beneden Lichaam.

Venter Equinus, betekend by de Stof-ſchei-kundige de warmte van de Paarde-miſt, waarin ze om dat ze zeer zacht is, haare *Tincturen* en *Eſſentien* uittrekken.

Venter Infimus, Zie *Abdomen.*

Ventilatio, betekend by de oude, dat de omlopinge des Bloeds na de latinge een vryere Beweging verkreeg.

Ventosa, Ventosæ, Koppen/ laat-koppen.

Ventositas Spinæ, Zie *Caries.*

VENTRICULUS, de Maag, is een vliesachtig deel, hol als een Harders-zakpyp, gelegen onder 't Middelrift na de linkere zyde uitgeſtrekt tuſſchen de Lever en de milt. Hy word verdeelt in de *rechtere* en *linkere opening*, *orificium dextrum* en *ſiniſtrum*, welke beide in deſſelfs bovenſte gedeelte te zien zyn. De *linkere mond* word gemeenlyk genoemt de *bovenſte*, of, *Stomachus*, van daar loopt de ſlok-darm tot aan de mond, en daar door word de Spys en drank in de Maag gebracht: De *rechte mond* word genaamt *het onderſte mond-gat*, of *Pylorus* de *Portier*, hier door gaat 't verteerde in de darmen, deze is nauwer als de andere, om dat hy natuurlyker wyze niets anders, als dat geene 't welk vloeibaar is aanneemen kan; en ook *in de bodem der maag*, of *fundus Ventriculi*, deze is de holligheid in welke de ſpys en drank van de Geeſten door middel van 't Maag-zap verteert worden. Hy beſtaat uit *vier vliezen*, daarvan 't eerſte het *gemeene Communis* is, 't zelfde beſtaat uit enkelde *membraneuſe* vezel-draadjens, de *tweede* is de *tunica Muſculoſa* of *Spierachtige*, waar door de beweging gemaakt word, *het derde* is de *Nervoſa* of *Zenuwachtige* waar door de gewaarwording beſpeurt word, en de *vierde* is de *Cruſta villoſa* of het *bontachtige vlies*, 't welk tot beſcherming der *tunica Nervoſa* verſtrekt. De Maag heeft ook zyn eigen vaten, als (1) *Arteria* of *ſlag-aderen* welke herkomſtig zyn van de *Arteria magna*, (2) *Venæ* of *bloed-aderen* welke tot de *Vena porta* te rug lopen, ten (3) *Nervi* of *Zenuwen* welke voortkomen van het achtſte paar. (4) *vaſa Lymphatica* of *water-vaten*, deze lopen in de Gyl-leider (a) (5) de *Klieren* waar door de *liquor Gaſtricus* afgeſcheiden word. Zyn gebruik is, om de met de tanden gekneusde en met Speekzel toebereide Spyze te ontfangen, dezelve te verteeren, en in een Melk-zap te doen veranderen.

VENTRICULI CEREBRI, de Herzen-kameren, komen voort van de in het mergachtige wezen zynde holligheid,

(a) Deze *Vaſa Lymphatica* worden van NUCKIUS in *Adenogr. Curioſ.* p. 145. aangemerkt te zyn in het bovenſte gedeelte der maag, welke de Wei door *drie* of *vier* kleine Kliertjes in het midden tuſſchen de twee monden brengen, van waar ze in de *ductus Thoracicus* gevoert word.

welke van boven breed is, en zich gemakkelyk in een naauwen grond eindigt, over welke het bovenſte deel der herzenen van de voor, tot de achter herzenen gelyk als te rug gebogen, geplaatſt is.

VENTRICULI CORDIS, de Herte-kameren, zyn twee groote holligheeden, waarvan yder zo ruim is, dat daarin lichtelyk wel vier, vyf of meer lepels vol vochtigheid kunnen geplaatſt worden. Zy worden verdeelt in een *rechte* en *linkere holligheid*, de *rechte* is wyder, maar korter, en loopt niet tot aan de punt van 't hert; *de linkere is naauwer* maar langer en loopt tot aan de punt van het hert.

VENUS, betekend by de Stof-ſcheikundige zo veel als Koper, wordende al-dus ♀ getekend.

VERATRUM ALBUM en NIGRUM, Zie *Helleborus*.

VERBASCUM, TAPSUS BARBATUS, *Candela Regis*, Wolle-kruid, groeit op zandachtige Akkers aan de wegen, het bloeid in de maand July. De Bloemen verzachten de pynen, zyn dienſtig tegens de borſt, bloed-ſpouwen, hoeſt, naauw borſtigheid en krimpingen des buiks. *Præparata* daar van zyn *Aq. deſt.* en *Oleum.*

VERBASCUM ALBUM, of FOEMINA, Wolle-kruid, Wyfken, de wortel daarvan aan den hals gedragen, zegt men te zyn een zeker *Amuletum* tegens alle zinkingen.

VERBASCUM LEPTOPHYLLUM, Zie *Blattaria.*

VERBENA, Yzer-kruid, Duiven-kruid, groeit neffens de wegen, Akkeren, en op oude omgevallene Muuren, het bloeid in de maand July en Auguſtus. Het is dienſtig tegens 't Hoofd, Borſt, Lever en Milt, als ook tegens de ongemakken der oogen, Koorts, peſt, Steen, ſchurft, en Gylheid, of drift tot het Venus-Spel; doch zeer ongegrond is 't geen men van dit Kruid verhaalt, dat het zelfde, als 't op de wyze van een *Amuletum* gebruikt word zoude, dienſtig zyn tegens de krop-gezwellen, hoofd-pyn, koorts enz. *Præparata* daarvan zyn, *Aq. deſt.* en *unguentum de Verbena* anders ook genaamt *unguentum Jovis.*

VERDELLO, zo word by de Italianen genaamt een groene Marmer, welken zy in plaets van de gemeene Toets-Steen gebruiken.

VERETRUM, Zie *Penis*.

VERMES, Zie *Lumbrici*.

VERMICULARES, Muur-Peper/ Zie *Sempervivum Minimum*.

VERMIFORMIS PROCESSUS, Zie onder *Proceſſus*.

VERMILLON, word van de Franſchen genaamt de met *Pis* of *Sp. Vini* gemaakte *Zinaber*; hiervan worden by ons twee zoorten gemaakt, als de roode, en de bleeke, welk onderſcheid maar komt, na dat de Zinaber tot veel of weinig keeren gemaalen of geſtampt word, want hoe meerder hy geſtampt word; hoe hy bleeker en beter word.

VERNIX, Vernis/ beſtaat voornamentlyk uit Terpetnyn, men heeft veelderlei zoorten van Vernis, als (1) *den gemeenen*, welke uit Terpentyn en deſſelfs Oly beſtaat, (2) den *Spyk-Vernis*, welke uit *Spyk-Oly*, *Terpentyn*, en *Zandarak* gemaakt word, (3) den *Maſtix-Vernis*, beſtaande uit *Venetiaanſchen-Terpentyn* en *Maſtix*, (4) den *Agaat-Steen Vernis*, welke uit *witte Agaat-Steen*, *Sandarak*, *Gummi Elemi* en *Maſtix* welke met *Sp. Vini rectificat.* opgeloſt geworden is beſtaat ten (5) de zogenaamde *goude*, of *Goud geele Vernis*, beſtaande uit *Sandarak*, *Gumm. Guttæ*, *Litbargyr. aur.* en *Lyn-Zaad Oly*, (6) de *Lak-Vernis*, hiervan heeft *KUNKEL* in de Konſt der Glazemakeren breedvoerig geſchreven.

VERNIX SICCA, Zie *Gummi Juniperi*.

VERONICA MAS, TEUCRIUM, Eeren-prys/ Mannetjen/ groeit op onbebouwde, wilde, zand-achtige, en aan de Zon gelegene plaatzen; die geen welke om de Eyken en derzelve wortel groeit, zegt men de beſte te zyn. Eeren-prys bloeit in de maand Juny, het geheele Kruid dryft 't ſweet, is dienſtig voor de Borſt, voor wonden, verſweeringen, long-ziekte, krauwagie, en andere onzuiverheeden des Bloeds, als ook tegens de onvruchtbaarheit enz. men noemt dit Kruid den *Europeaanſchen Thée*. *FRANCUS* pryſt 't zelfde aan als *Thée* te gebruiken, tegens alle ziekten, en heeft een geheel Tractaat *de Veronica Theezans* genaamt, daarvan geſchreven, waarin hy de krachten van dit Kruid byzonderlyk pryſt. *Præparata* daar van zyn *Aq. deſt.* *Conferva*, *Syrupus*, en ook *Rob* &c.

VERONICA FOEMINA, PRATENSIS, Eeren-prys/ Wyfken/ groeit in de Koornvelden, Weilanden, en Boſchadiën, het is dienſtig tegens de krauwagie, en den rooden-loop, uitwendig tegens de ſweeren en wonden in de keel en mond.

VERRICULARIS, het Net gedaantige oog-vlies/ Zie *Retina*.

VERRUCÆ, de Wratten/ zyn kleine, harde, hoornachtige uitwaſſen, zettende haar 't meeſt op de handen. Ze worden van verſcheide groote en gedaante beſpeurt, en verkrygen hierom ook veelderlei namen; zommige zyn geheel vlak en boven glat, andere zyn geheel ongelyk en hoekig, andere zyn zeer gevoelig, en byna als hangende, van welke de eerſte *Myrmeciæ*, maar de laatſte *Ancrochordones* genaamt worden. De oorzaak is vooreerſt een ſcheuring en in ſtukken wryving der Zenuwachtige vezelen der huid, waarop alsdan het overvloedige voedend-zap daaruit dringt, en zulke heuveltjens opwerpt. De allerergſte zyn die geene, welke haar na het ſterke Venus-Spel, of in de Spaanſche-pokken aan de ſchaam-deelen of op de tong komen te zetten. Zy verdwynen zomtyds van zelfs, en dikwils moeten ze ook door Genees-middelen weggebracht worden, en daartoe worden de *Cauſtica* aangepreezen, als 't *Empl. de Ran. cum Mercurio Vigon. ſucc. ſtercor. Ovill.* met Azyn gemengd, *ol. Tart. per deliq. Sp. Salis*, *pulv. Cantbarid. Sabin. Sp. Vitrioli Merc. Sublimat.* &c. by voorb.

℞. *Merc. Subl.*
Arſenic. alb. ā ℈ß.
Aq. fort. q. ſ.
F. *Maſſa tenuis.*

By het gebruik dezer moet men wel zorg dragen, dat de zenuwachtige deelen niet mede te gelyk aangetaſt worden, hierom kan men de plaats rondom met een plaaſter, ſmeerzel, of kool, of weeg breeblad enz. beſchermen. Als *Specifica* worden hier aangeprezen, *pulv. Sabin. Succ. Chelidon. major. Portulac. Succ. flor. Calendul.* en noch ſterkere, als *limat. Æris*, of *vitriol. Veneris* of een *Lavement* uit gemeen water, waarin *Sal Ammoniac geſolveert* is; andere leggen daarop Spaanſche vliegen met *Caſtoreum* en Terpentyn, andere beſtryken ze dikwils met Spek of met een onrypen Appel, en begraven denzelven daarna in de Aarde, andere beſtryken ze met *ol. Juniper. de Laterib. Sabin. Spic.* &c. en waſſchen ze daarna met Zeep-

Zeep-water. Andere wederom pryzen dit ſmeerzel:

℞. *Rad. Ari*
Cyclam.
Dracuncul.
Irid. ā ℥iij.
Fol. Sabin. ℥ß.
Sem. Heliotrop. ℥ij.
Sal. Ammoniaci ℥j.
Oxymell. Squillitic. q. ſ.

TIMÆUS VAN GULDENKLEE pryſt by uitnemendheit deze plaaſter:

℞. *Gummi Galban.* ℥j.
Picis naval. ℥ß.
Sal. Ammoniac. ℥j.
Empl. diachyl. magn. ℥iij.
F. Empl.

VERRUCOSITAS NASI, is een zodanig toeval der Neuze, als 'er zich veel wratten op het uitwendige vleeſchachtige deel de Neuz' zetten, en dezelve grootelyks verontçieren. Dit ongemak heeft met 't voorige eenderlei oorzaak en Genezing.

VERTEBRÆ, VERTIBULÆ, Zie *Spondylus.*

VERTEX, de **werbel**/ is tuſſchen het voor en achter-hoofd het middelſte en hoekachtige deel des hoofds.

VERTIBULUM, het hoofd van eenig been dat in de holligheid des anderen beens ingeleed word, gelyk aan het ſchouder- en heupe-been.

VERTICILLI, Zie *Cotyledones.*

VERTIGO, **de ſwindel-duizeling**/ beſtaat in een omdrajende beweging der Levens-Geeſten, als men meent dat niet alleen de uitwendige voorwerpen, maar ook de eigene Lichamen omgedraait worden, zo dat als men niet ſchielyk ergens aan leund of onderſteund word, men ter Aarden nedervalt. By andere word men in plaats van de omdrajing gewaar of verduiſtering, of flikkering, of andere donkere verwen voor de oogen, met vrees voor ter nedervallen en beledi-ging der uitwendige, en inwendige Zinnen, en deze zoort van ſwindel of duizeling' word van de Oeffenaars der Genees-kunde met de byzondere Naam *Scotomia* genaamt. Zommige latere Schryvers ſtellen met *HONORATIUS FABER* dat de plaats der *Vertigo* de oogen zyn; doch dat dit niet wel zyn kan, betoogt *WEDELIUS* in de *Miſcellan. Natur. Curioſor. Dec. I. Anno VII. Obſerv.* 121. p. 160. als hy aanhaalt, dat ook de blinden door de duizelingen overvallen worden. Hierom zo blyven de *Spiritus* het wezentlyke onderwerp, en derzelve omdrajende beweging' de hoofd-oorzaak der duizelingen, en derzelve gebrek of *retroceſſio* uit de oogen de oorzaak der *Scotomia.* De voorafgaande uitwendige oorzaaken zyn, het reizen te water, omdrajingen des Lichaams; het geduurig beſchouwen van een ſnel-lopende Rivier, en de dronkenſchap, hierom worden ook de dronkene duizelige genaamt, of gelyk als *JUVENALIS Satyra VI.* ſpreekt,

. . . . bis vertigine tectum
Ambulat, & geminis exſurgit menſa lucernis.

't welk ook onder de oorzaken kan geteld worden, als ook zorg' en andere hevige Gemoeds-bewegingen, honger, raauwigheeden in de maag, zinkingen, overvloedig bloed, kneuzingen des hoofds, de ouderdom, misbruik van het Venus-Spel, overmatig ſtudeeren, ziekten enz.

Hier uit blykt nu dat 'er een andere drajing *per eſſentiam* is, welke maar beſtaat in een *circulaire* en onordentlyke beweging, of in gebrek, of *retroceſſio* der Geeſten, een andere *per Conſenſum* van ziekten uit andere deelen. Uit deze verdeeling vloeit ook eene verſcheide Genezingswyze, welke altyd na de oorzaken moet verandert worden; ontſtaat derhalven de zwymeling' uit gebrek der Geeſten, zo zyn de *Analeptica* met *Moſch* en *Ambra* goet: ontſtaat ze uit een al te groote overvloed, of quade hoedanigheit der ſpyz' en drank, zo is een braak-middel dienſtig, 't zelfde is ook goet tegens de *humores bilioſa*: Zyn de vochten te taai en ſlymachtig, moeten ze eerſt *gepræpareert*, en dan op wat voor een wyze men wil na buiten geleid worden: Onder de *Præparantia* zyn dienſtig, behalven de verſcheide *Salina* en *Tartarea*, *tinct. proprietat. Mynſicht. Elix. pptis P. ſ. a. eſſent. Carminativ.* en indien ze ontſtaat van zinkingen, *Abrotan. Salv. Roriſmarin. Serpill. Chærefol. flor. Stæchad. fol. Hellebor. Nigr. Zingiber. Scorzoner. ol. deſt. Buxi, Cardamom. Cubeb.* &c. Ontſtaat de duizeling' uit pyn of van een andere beweging der Geeſten, zo zyn de *Opiata*, *Cinnabarina*, *liq. C. C. Succinat. Sp. C. C. eſſentificat.* dienſtig:

℞. *Aq. Menth.*
Serpill. ā ℥iß.

Sp. Roriſmarin. ℥ß.
Liq. Corn. Cerv. Succinat. ʒj.
Eſſent. Caſtor. ℈j.
Syr. flor. Pæon. ℥ß.
M. S.

Mixtuur tegens de duizeling.

Behalven deze aangehaalde middelen worden als byzondere *Specifica* tegens de duizelingen geprezen *Stercus Pavan. radix Doronic. Auricula urſi*, *Pinguedo Darmarum Serpentum*, *Ciconiar. Cerebr. Paſſer. Vitul* &c. Van de gemze-kogelen, en *rad. Doronic. Tirolenſ.* kan men *RIEDLINI Lineæ Medicæ Ann. II. p.* 14. nazien; of men drage Kryſtallen aan den hals; *id. ibid. p.* 78. *Calamus aromaticus* mag men 't zy ook op wat voor een wyze men wil, gebruiken, dezelve is een geheim in de duizelingen, Zie daarvan de *Acta Lipſienſia* 1691. *p.* 59. als ook pillen uit *Saccbar. Saturni* en *Terebintb. Cypr.* van v. gr. als ook

℞. *Stercor. Pavon.* ʒj.
Rad. Doronic. ℈ij.
Pulv. Caryophyllor. ℈j.
Cinnab. antimon. gr. xv.
F. Pulvis.

Het *Electuarium præſentaneum contra vertiginem* BARTHOLETTI is in zyne *Encyclopædia p.* 66. aldus beſchreeven:

℞. *Cerebr. Paſſer Num. L.*
Vituli
Avellanar. ā ℥j.
Mithridat. opt. ℥iij.
cum
Syrup. de Cortic. Citr. q. ſ.
F. Electuar.

VESANIA, Zie *Inſania.*

VESICA FELLEA, Zie *Veſicula fellea.*

DESTILLATORIA, een deſtilleer-blaas / een deſtilleer-ketel / is een koper vat 't welk tot verſcheide *deſtillationes* gebruikt word.

VESICA URINARIA, de pis-blaas / is een Behouder van de pis, geplaatſt in de onderbuik, haar gedaante is peers gewys, ze word verdeelt in den hals, en in de bodem of grond: de grond *Fundus* is het bovenſte breedſte deel, de hals *Cervix* of *Collum* is het onderſte, naauwe of vleeſchachtige deel. Zy heeft drie gaaten, te weeten twee mond-gaaten of pis-weegen, door welke de pis gemakkelyk in dezelve afdruipt, en het derde is in de hals, waar door de pis daar uit gelaaten word. Haar gebruik is om de van 't bloed afgeſcheidene pis, te bewaaren, en als 't de noodzakelykheid vereiſcht, uit te laten.

VESICATORIUM, een blaartrekkende-plaaſter / is een vorm van een uitwendig genees-middel, dat op de vliesachtige deelen bladeren verwekt, het word ook na 't Griekſch *Phœnigmus* om dat 't de huid rood maakt en van de Oude *Sinapismus* genaamt, na het voornaamſte *ingredient*, te weten de moſtaard.

Hierby heeft men op verſcheide dingen acht te geven, als (1) op den *Modus operandi of op de aart en wyze hoe dezelve werken.* Deze genees-middelen werken naar het vermoogen van haare geheel byzondere en inwendige kracht, want ze door wandelen de huid taſten het net-gedaantige weefzel derzelve aan, en disponeeren dezelve tot de *contractio*, hierom kan 't niet anders geſchieden, als dat, wanneer de vochten of zappen geen vryen doortogt meer hebben, dat na de ſtremming dezer beweeging, de ophopinge der Wei volge, en dat 'er ſwelling' aan het deel, alwaar 't geappliceert word kome. (2) *De hier toe dienſtig zynde toeruſting*, is onderſcheiden, als (α) *die geene welke wegens haare vuurige natuur werken*, gelyk *Gloejende yzers*, *heete Aſch*, de *Moxa der Chineezen.* Andere hebben deze vuurige deeltjens op een andere wyze by zich, gelyk *kokend-water*, *een kokend Ey* als men 't van malkanderen ſnyd, (β) *welke wegens haare ſcherpte werken*, en deze zyn veelderley, als *Radix Ranunculi*, *Succus Chelidon. major. Tithymal. Flammula Jovis*, *Allium*, *Euphorb. ſemen Sinapi*, *ſterc. Columbin. ol. deſt. Roriſmar. Saturei.* Doch thans zyn 't allergebruikelykſt de Spaanſche vliegen of de *Cantharides*, van dewelke alle haare deelen daar goed toe zyn. Maar zy worden zomtyds in de gedaante van een plaaſter met zuur-deeg, Terpentyn, was, *Empl. de Betonic.* of ook met ſpeekzel *geappliceert.* (3) 't *gewicht*; men neemt tot een plaaſter 10. of 12. Spaanſche vliegen, doch men kan hier in dwaalen, om dat ze groot en klein zyn, derhalven is 't zekerder dat men neeme *pulv. cantharides* ʒß. tot ʒj. op *twee oncen Plaaſter* of *Unguent.* by voorb.

℞. *Ferment. acr.*
Emplaſtr. de Betonic. ā ℥j.
Pulv. Cantbarid. ʒj.
Acet. Vini opt. q. ſ.
Fiat Viſicator.

In

In het *Diſpenſatorium Brandenburgicum* is de Beſchryving' veel uitvoeriger, als:

℞. *Ferment. acerr. ſpiſſior. conſiſt.* ℥ij.
Acet. ſcillitic. ℥ij.
Pulv. rec. ſcillæ ℥ß.
Pulv. Cantharid. ℥v.
Camphor. in q. ſ. ſp. Vin. rect. ſolut. ℥ß.
Omnibus mixtis inſperg.
Pulv. ſubtiliſſ. maſtich.
Myrrhæ ā ℥iß.
Terebinth. clar.
Ceræ flav. ā ℥iß.
F. Emplaſtr.

(4) *De plaats*, op welken ze gelegd worden, kan naar goetvinden uitgekoozen worden, als in 't *Podagra* op de voeten; om te *exciteeren* beneeden aan de hand, in de *Nucha*, op de heup, en op de kuit enz. (5) *De behandeling daarby*: de plaats word met azyn afgewaſſchen, de hairen worden afgeſchooren en het *veſicatorium* opgelegt, en met een ander hegt-plaaſter daarop gehouden, dan word 'er een vierdubbel gevouwen doek of windzel opgelegd. (6) word de met water opgevulde blaar met een ſchaar geopend, op dat de vochtigheeden daar kunnen uitvloejen. Men laat ze ook niet eerder opdroogen, voor dat alle vochtigheeden in genoegzaame quantiteit daaruit gelaaten zyn. Wil men deze uitvloejing een tyd lang dragende houden, zo legge men daarop een kool-blad met boter of oly beſtreeken, of eenige zalf, in plaats van deze gebruiken andere *fol. Hedr. arbor. Plantag. Tuſſilag* &c. Doch wil men de uitvloejing' des waters ſtremmen, zo neme men de opgelegde plaaſters weg en gebruike in derzelve plaats een *Emplaſtrum Saturninum* by voorb. de *Ceruſſa*, de *Minio* &c. of een zacht doekjen.

VESICULA FELLEA, de gal-blaas / is een vliesachtig vat, van gedaante peersgewys, geplaatſt in het onderſte deel der lever, behoudende de gal in zich, en voert ze op zyn tyd in de darmen. Ze is geplaatſt op de rechtere zyde der groote lever-quab, onder aan de rand, alwaar ze een weinig te voorſchyn komt. Ze word verdeelt in den grond en den hals: deze is naauw en om hoog geligt; maar de bodem of de grond is wyder, en hangt benedenwaarts.

VESICULÆ SEMINALES, de zaad-blaasjes / of behouders / zyn vliesachtige blaasjes, geplaatſt achter aan de zyde der pis-blaas tegens het onderſte deel en den hals, gelyk ook aan de andere omleggende deelen, en aldaar door de vliesjes vaſt gehegt. Haar lengte is drie of vier dwerſche vingeren haare breedte van een duim, en de dikte het derde deel van een vinger.

VETERINARIA, de Vee Artzeny-kunde.

VETERNUS, de hoogſte trap der ſlaapziekte / Zie *Lethargus*.

VEXATIO, het ondergeloopene bloed / of blaauwe vlakken / door nypen, ſlaagen, blaauwe oogen enz. Zie *Sugillatio*.

VIÆ PRIMÆ, Zie *Primæ viæ*.

VIBEX, VIBICES, de builen / of ſtreepen / zyn roode ſtreepen (zo als dergelyken na de ſlaagen overblyven) ontſtaande van de reeds daarzynde of noch diep leggende Peſt-builen, men word dezelve gewaar by de Peſt; Zie *Peſtis*.

VIBRISSÆ, de hairen in de Neuze.

VIBURNUM, SPIRÆA THEOPHRASTI, de Meel-bloem / groeit in de Boſſchadiën. De bladen en de beziën met zuure wyn gemengd, worden gebruikt tot een gorgel-water in de ongemakken der mond, der keel, aan het tand-vleeſch, en ongemak aan 't lelletjen, de bladen in loog gekookt doen de hairen groejen.

VICIA, Witſen / wikken / ook ERVUM genaamt, worden op het Veld gezaaid: het zaad is dienſtig tegens 't braken en de buik-loopen. Het meel in wyn gekookt is goed tegens de vergifte beten der ſlangen, en van de dolle honden.

VICTORIALIS, ALLIUM MONTANUM, Victori-wortel / dag-look / veld-look / groeit in Tyrol en op het Saltzburger-gebergte. De wortel is twederley, als de lange, en de ronde, wordende door de Quakzalvers tot veelderley bygeloovigheden gebruikt; maar om dat ze een zoort van knop-loop en der uijen zyn, zo komen ze ook in krachten met haar overeen.

VICTUS RATIO, de levens-wys / is die manier van leven om by dezelve de gezondheid te behouden, en de ziekten te verhoeden: dezelve beſtaat in het rechte gebruik der zes niet natuurlyke dingen. Van deze zie *Res*.

VINCA PER VINCA, Winkoorde / Maagde-palm / groeit op vette plaatzen, bloeit

bloeit in de Maand April en May. De bladen hebben een te zaam-trekkende kracht, en zyn dienſtig tegens allerley buik-loopen, bloed- en moeder-vloejingen, ze vermeerderen de melk in de borſten, bevorderen de ontfanging', en ſtelpen de al te ſterke maand-ſtonden, als ze aan de enklauwen gebonden worden.

VINCETOXICUM, HIRUNDINARIA, ſwaluwen-wortel/ groeid op zand en ſteenachtige plaatzen, bloeit in de maanden July en Auguſtus. De wortel dryft den ſteen, de pis en de maand-ſtonden, ze wederſtaat het vergift, de Peſt, de beten en ſteeken der vergifte dieren, en is dienſtig tegens 't kolyk, wormen, flaauwten, en hert-kloppen. *Præparata* daarvan zyn *Aqua deſtillat.* en *Extractum.*

VINCULUM, de bind-ader/ of de zenuw/ deze behouden de midden tuſſchen een zenuw en het kraak-been, ze zyn ſterk en vaſt: wordende door haar de beenderen te zaam gehegt en gehouden, zommige noemt men vliesachtig, andere zenuwachtige en andere kraak-beenachtige banden, na dat ze de gedaante van een kraak-been, of van een vlies, of zenuw vertoonen.

VINOLENTIA FURIOSA, Is, dat ieman die daan den drank geheel verſlaaft is: zulks word niet alleen van de Wyn maar ook van 't Bier en Brandewyn verſtaan.

VINUM, de Wyn/ is een uit de druiven geperſte en uit gegiſte zap, hiervan worden verſcheide zoorten gevonden. Daar word ook van zommige een wynachtige vocht door konſt naa gemaakt op de volgende wyze:

Neemt goeden zuiker ℔j. ontdoet denzelven in *ſes pond* Born-water: wilt gy de wyn ſterker en aangenaamer hebben zo neemt meer zuiker, omtrent noch *een half pond.* Als de zuiker ontdaan is, doet men daarby een weinig giſt van *terwen-bier*, zet het in *digeſtio* op dat 't heel zacht giſte: als de giſting over is, en zich als op de bodem gezet heeft, zo verw den wyn met rood of geel zandel-hout. Deze wyn is zeer goed voor die geene welke aan het *malum Hypochondriacum* ziek zyn, hy houd open lyf: wie den wyn wil ſterker hebben laat hem toegeflooten giſten. Doch deze wyn moet in een goeden kelder bewaart worden, of hy verandert in de tyd van veertien daagen in azyn, welke in ſcherpte met de metaalachtige azyn evenaart.

VINUM CITRI, zo word genaamt het zuure Citroen-zap/ anders ook *Acidum citri*, het komt veel uit Italiën, en word meeſt van de onrype en kleine citroenen geperſt.

VINUM HIPPOCRATICUM, een kruide-wyn/ is wyn, waarin zuiker en ſpeceryen *geinfundeert* zyn, en die daarna *gefiltreert* is; Zie *Claretum.*

VINUM MEDICATUM, een kruide-wyn/ is, zodanige wyn in welken tot het gebruik der Lyderen veelderley genees-middelen *geinfundeert* zyn, tot een voorbeeld is deze volgende.

VINUM ARTHRITICUM, een Lede-wyn/ voor de Jigtachtige, om het *Acidum* in de eerſte weegen te verbeteren: ℞. *Herb. Roriſmarin.* mij. *Chamadr. Chamæpit. Meliſſ. Salviæ ana* mj. *rad. Chinæ* ℥j. *Caryophyllat. Enul. camp. Pæon. ana* ℥vj. *Cinnamom. Galang. Zingibr. ana* ℥ij. *bacc. Juniper.* ℥iß. *incis. Contus includ. nodulo adde ſal Tartari q. ſ.* leed verſterkende *ſpecies* om in wyn te doen of ook tegens de opgeſtopte maand-ſtonden: ℞. *Herb. Artemis. Puleg. ana* mjß. *Sabin. flor. Cheiri ana* mj. *Anth. Lilior. alb. P.* ij. *rad. Ariſtoloch. rot. ver.* ℥j. *Valerian.* ℥ß. *limatur. Martis.* ℥iij. *Caſſ. lign. ver. baccar. Laur. ana* ℥iij. *ſem. Aniſi, Dauci Cretic. Fœnicul. ana* ℥jj. *Croci* ℥iß. *Inciſ. Contus. includantur. nodulo.*

VIOLA AGRESTIS, Zie *Saponaria.*

VIOLA MARTIA, PURPUREA, VIOLARIA, MATER VIOLARUM, blaauwe-violen/ groejen op ſchaduwachtige plaatzen en in de hoven, bloejen in de maand April. De bloemen *laxeeren*, verſterken 't hert, zyn dienſtig voor de borſt, en tegens de koorts-achtige hette, hoofd-pyn, en moejelyke ziekten, en verſtoppinge des lichaams. Het zaad is dienſtig tegens de koorts, verſtoppinge der nieren, en den blaazen-ſteen, het bevordert ook de baring. *Præparata* daarvan zyn *Syrupus Violarum ſolutivus, ſyrupus ex ſucco ſimplex* en *compoſit. Conſerva, Acetum, Oleum, Aqua, Tinctura.*

VIPERA, een Adder/ daarvan zyn de *Trochiſci de Viperis* in de Apotheeken, en worden tot de *Theriac* gebruikt.

VIPERARIA, Zie *Scorzoner.*

VIPERARIA VIRGINIANA, Zie *Serpentaria.*

VIRES, de krachten / hier door word in de Genees-kunde verſtaan eene genoegzaame quantiteit der levens-geeſten.

VIRGA, Zie *Clitoris en Penis.*

VIRGA AUREA, SERRATA ANGUSTIFOLIA, CONSOLIDA SARACENICA, ſmal-bladig Heidenſch-wond-kruid / word meeſt in de hoven gevonden, als ook op bergachtige en natte plaatzen. De bladen dryven de pis en den ſteen, en zyn dienſtig tegens de opſtopping' der milt en lever 't zy dat ze in- en uitwendig gebruikt worden, als ook tegens verſche en oude wonden, pyp-ſweeren, en andere quade verſweeringen, en bederving aan het tandvleeſch.

VIRGA AUREA SERRATA LATIFOLIA, breed-bladig gulden wond-kruid / groeid op ſteenachtige plaatzen en aan de wegen; de bladen en bloemen breeken den ſteen, en zyn dienſtig tegens de buikloopen en bloed-ſpouwingen, uitwendig zyn ze goet tegens de wonden, en de derving' in den mond en tegens het waggelen der tanden.

VIRGINALE CLAUSTRUM, Zie *Hymen.*

VIRGINITAS, de Jufferſchap / Maagdom / beſtaat, als ze natuurkundig beſchouwd word, alleen in de naauwte der moeder-ſcheede, welke door zommige ſterke vouwen, en zigtbaare vliezen dus geformeert is.

VIRGULA MERCURIALIS, de wenſch- of geluks-roede.

VIRIDE ÆRIS, Zie *Ærugo.*

MONTANUM, Zie *Chryſocolla.*

VIRILATIS, Zie *Ætas.*

VISCERA, de ingewanden / is al dat geene 't welk in 't lichaam beſlooten is, als de Lever, Nieren, Milt, Maag en Darmen, deze alle worden onder dit eene woord begreepen.

VISCIDUS HUMOR, taai en ſnotachtige ſlym / word geteld onder de raauwigheeden der maag, Zie *Cruditas.*

VISCUM, en VISCUS, een Miſtel of Maren-tak / is een ſtruikachtige plant, omtrent van een vinger dik, hebbende een bleek-groene en geele verw, groejende op andere bomen, de gebruikelykſte en in de Apotheeken bekende zyn deze:

VISCUS CORYLINUS, een haazel-marentak.

VISCUS QUERCINUS, Eiken marentak / en

TILIACUS, de Linden maren-tak. Zy worden tegens de vallende ziekte als byzondere *Specifica* gepreezen, als ook tegens de duizeling en beroerte, ze bevorderen de maandſtonden, en zyn een *Arcanum* tegens de ſtekingen der zyde en uitvalling der lyf-moeder, ze dooden en dryven ook de wormen. De Eiken maren-tak, word boven alle andere gepreezen, hoewel andere aan dien van den hazelaar meerder krachten toeëigenen. Anders word ook de Vogel-lym

VISCUS AUCUPARIUS genaamt, daar van gemaakt, als namentlyk de beziën in water zo lang gekookt worden, tot ze open berſten, daarna ſtampt men ze in een vyzel, en waſcht ze zo lang met born-water af, tot dat alle droeſſem daar uit is; of men neemt den geheelen tak ſnyd denzelven klein, en ſtampt hem in een houten vyzel tot een deeg, en ſcheid daarna met koud water den leem daaruit. Deze arbeid word gedaan in 't begin van de Maand Maart. Zulk een Vogel-leem word door de Egyptenaaren van de *Sebeſten* gemaakt, die van zommige

VISCUS ALEXANDRINUS genaamt word: de beſte moet zyn groenachtig, en niet waterachtig, ook niet ſtinken; hy word in de kelder lang goed behouden, als men geduurig verſch water daarop giet.

VISNAGUA, BISNAGUA, is een zoort der kroon-kruiden, hebbende bladen als venkel, en een langachtig geſtreept zaad, groeid overvloedig in Turkeijen, en word ook te Parys byzonderlyk in 's Konings Hof voortgeteeld. De Punten daarvan worden in plaats van Tande-ſtokers gebruikt, zy verwekken een aangenaamen reuk en ſmaak in de mond, zy moeten fraai groot en geheel zyn.

VISUS, het zien / het gezicht / is een van de vyf uiterlyke zintuigen, en geſchied, als de gezichts-gedaanten door den oog-appel in de zeer doorſcheinende vochten vallen, en wegens de beſchaduwing' der vliezen geſtremt worden, zo kan 't niet anders zyn, of de zich hier vertonende denkbeelden moeten aan de in de oogen geplaatſte geeſten mede gedeelt worden, en wel zo, dat ze van de heldere ſtraalen verlicht, maar van de ge-

coleurde met de gelyke verw' aangedaan worden.

VISUS HEBETUDO, een ſwak gezicht / IMBECILLITAS, Zie *Amblyopia.*

VITA, Het leven / en wel der menſchen, beſtaat in een vereeniging' der Ziele met 't Lichaam. En deze vereeniging word niet beter als door *inhabitatio* verklaart.

VITEX, Zie *Agnus Caſtus.*

VITILIGO, Zie *Impetigo.*

VITIS ALBA, Zie *Bryonia.*

VITIS SEPTENTRIONALIUM, Zie *Lupulus.*

VINIFERA, De Wynrank / Wyn-ſtok / is een overal bekend Gewas, zo dat wy deſſelfs Beſchryving' niet noodig oordeelen. Alleen ſtaat aan te merken, om dat de Rozynen van de Druiven gemaakt worden, dat dezelve Wynſtokken zo groot zyn als Boomen en in de hoogte groejen, dergelyken heeft men in Perziën, omtrent Damaſcus, en thans ook in Savojen. Als de Druiven tot Rozynen gemaakt worden, moeten ze in de Zon gedroogd, en ingelegd worden, op dat ze zappig en vleeſchachtig blyven. Men heeft gemeenlyk drie zoorten van Rozynen, als de grootſte, groote en kleine. De allergrootſte worden *Zibebæ* genaamt, deze moeten zyn verſch, groot, dik, vet, droog en hard, en maar twee ſteentjes hebben, en een weinig onaangenaam van ſmaak zyn; zy komen in half ronde matten gepakt van Damaſcus, 't welk is een Hoofd-Stad in Syrien, en worden hierom ook genoemt *Uvæ Damaſcenæ*. De gemeene groote Rozynen of *Paſſulæ majores*, zyn wederom van verſcheide zoort, na dat ze of uit Spanjen of uit Italiën komen. De ſwart-bruine zyn de Genueſche, de blaauwe komen uit Spanjen over Marſeille. De Mand-Rozynen, welke de ſlechtſte zyn, worden over Hamburg naar Duitſchland gevoert. Zy moeten zyn fraai, geheel, droog, zappig, vaſt en hard. *De kleine Rozynen* of *Paſſulæ minores*, ook *Wyn-Beziën* en *Corinthen* genaamt, zyn zeer kleine druifjens, van groote naar de Aal-beziën gelykende, ze zyn van verſcheide verw, als ſwarte, roode en witte; ze worden voor een gedeelte uit *Corinthus*, (waarvan ze haren naam ontleend hebben, ook *Uvæ Corinthiacæ* genaamt) en voor een gedeelte van 't Eyland *Zante* gebracht.

De Rozynen al te zaam zo wel groote als ook kleine, komen in opzicht der krachten byna overeen, zy verzachten de ſcherpte der zappen, geven een goed voedzel, en zyn dienſtig voor de teringachtige en long-zuchtige, zy maken 't harde Lichaam week, en worden tot de Borſt dranken gebruikt. Het uit de afgeſnedene Ranken in het Voor-jaar druipende zap, *Succus*, ook *Aqua*, en *Lacbryma vitis* genaamt, is dienſtig tegens den Steen, roode en druipende oogen, en voor den hair-worm de Wyn-ſchillen, *Vinacea* worden uitwendig tegens de Jigt geprezen. Van 't *Ompbacium* Zie *Agreſta.*

VITREUS HUMOR, Het glas-achtige vocht des oogs / komt in gedaante met 't gegotene glas overeen, doch 't overtreft het zelfde in glans. Deze vocht omvat voor in zyne holte, het Kryſtal-achtige vocht, hebbende ten dien einde aldaar een merkelyke holligheid, maar achter gelyk de omvattende vliezen, eene byna ronde zyde.

VITRIFICATIO, De Glas-making / is, om de Kei-Steenen, Metaalen, Aſſchen enz. door behulp van een zeer ſterk vuur tot een doorſchynend Glas te brengen, dit geſchied gemeenlyk door behulp van den *Antimonium.*

VITRIOLUM, Koper-water / Koperrood / is een metaalachtig-zout, dat uit de raauwe en van de ſwavel-geeſt doorvretene Metaalen, en Myn-ſtoffen ontſtaat, en of in, of buiten de aarde tot doorſchynende Cryſtallen aanſchiet, 't heeft een zuuren, wrangen en te zaamtrekkenden ſmaak en verſcheide koleur, na dat de ſwavel of op yzer of koper komt te vallen, waarvan het eerſte een groen, maar het laatſte een blaauw koper water maakt. De zout-gedaantige Cryſtallen worden of van de natuur aldus toebereid gevonden, doch zeldzaam, of ze worden uit byzondere Myn-ſtoffen op een konſtige wyze gemaakt. Doch of de Vitriool van 't Koper of Yzer herkomſtig is, kan men aldus naa ſpeuren: ſtryk den Vitriool aan een met ſpeekzel bevochtigd Lemmet van een Mes, en word 't daar van niet roodachtig, zo is de Vitriool van Koper-ertz, maar taſt hy 't yzer aan, en 't Lemmet word roodachtig, zo is 't een yzer achtige Vitriool. De zoorten van Vitriool worden gemeenlyk na de Landen waaruit ze komen genaamt.

VI-

VITRIOLUM ALBUM, witte Vitriool/ is niets anders als de gemeene Goſlarſche, maar ſterk *gecalcineerde Vitriool*, welke daarna wederom in water *geſolveert*, *gecoalugeert* en tot groote koeken gevormt is. Ze moet zyn wit en vaſt. Dezelve word niet alleen voor de Paarden, maar ook voor de Menſchen tegen quade oogen gebruikt, voornamentlyk als men twee deel zuiveren Zuiker, en een deel van de Vitriool daarby doet.

VITRIOLUM ANGLICUM, het Engelſche Koper-water of Koper-rood/ word uit een geel Ertz toebereid, het moet zyn klaar en doorſchynend' groen, ook zeer droog: dat geene 't welk uit kleine en witte ſtukken beſtaat is niet goet, en word maar alleen van de Verwers gebruikt.

VITRIOLUM CYPRINUM, Cypriſch Koper-water/ is onder de blaauwe de beſte; men vind daarvan twee zoorten, de eene in groote ſtukken welke eigentlyk *Cypriſche-Vitriool* genaamt word, en de ander *geſnedene*, welke in kleine ſtukken puntachtig geſneden is. Beide moeten ze zyn Hemels-blaauw, en wel voornamentlyk als ze gebroken worden, om dat ze van buiten lichtelyk met een geele roeſt aanloopen. Ze worden van de Markt-ſchreeuwers tegen de ongemakken der oogen verkocht. Men kan deze by gebrek des Roomſchen Vitriools in deſſelfs plaats tot het Sympathetiſche-poejer gebruiken.

VITRIOLUM GOSLARIENSE, de Sakſiſche-Vitriool/ is blaauw-groen, helder en doorſchynende, ze word in groote menigte te Goslar *gecryſtalliſeert*, en moet beſtaan uit fraaje, groote, heldere en doorſchynende Cryſtallen, en weinig kleine ſtukjens by zich hebben, en zo veel als 't mogelyk is droog zyn. Deze is onder alle andere zoorten de goetkoopſte en gebruikelykſte, ook worden daaruit de meeſte Genees-middelen van de Stof-ſchei-kundige toebereid.

VITRIOLUM PISANUM, deze komt van *Piſa*, en komt met de Roomſche byna van verw' overeen, behalven dat hy groender en kleinder, maar ook goedkoper is.

VITRIOLUM ROMANUM, de Roomſche-Vitriool/ is onder alle zoorten de zeldzaamſte, en byna ook de duurſte; hy komt uit Italiën, en word maar ter eere der Stad Roome aldus genaamt. Hy is gemeenlyk in groote ſtukken en in groene Cryſtallen, en word veel tot de Wapen-zalf en het Sympathetiſche poejer gebruikt.

VITRIOLUM UNGARICUM, de Ongariſche-Vitriool/ komt met de Cypriſche overeen, hy heeft een fraaje Hemelsblaauwe en Zee-groene verw.

VITRUM, het Glas/ is een doorſchynend Lichaam, dat door ſmelting' der zoute en aardachtige deelen in een ſterk vuur gemaakt word. Hierom worden gemeenlyk de Glazen uit Aſch en Zand of ſteentjes gemaakt.

VITRUM ANTIMONII, Zie *Antimonii Vitrum.*

EVAPORATORIUM, een uitdamp- of Zuiker-glas/ is een Chymiſch vat, en word tot de *Evaporeering* der vaſte Zouten gebruikt.

VITRUM HYPOCLEPTICUM, Zie *Separatorium.*

VENETUM, het Venetiaanſche Glas/ word gemaakt uit Berg-Cryſtal of andere zuivere Steentjes en van de beſte *Soude*: De gemeene Man gebruikt 't als een *Specificum*, tegens den zogenaamden hert en navel-worm; het word tot poejer geſtampt, met Honing gemengd, en den Kinderen op den navel gebonden.

VITRA, het ſchaap-huideken der Vrucht/ Zie *Amnios.*

VIVIPARA, zo worden genaamt die Dieren welke een levende Vrucht ter Wereld brengen, als Paarden, Honden, Katten enz. en worden van de *Oviparis*, dat is, welke eerſt Ejeren leggen, en dezelve daarna uitbroejen, gelyk de gevederde Dieren doen, onderſcheiden.

VOCIS INTERCEPTIO, Zie *Aphonia.*

VOLA, VOLA MANUS, de holle vlakke hand.

VOLATICA, een zoort der krauwagie of ſchurft/ Zie *Impetigo.*

VOLATILE, vlug/ 't geen vliegen kan; op een vergelykende wyze word in de *Chymia* genaamt dat geene, 't welk, als 't in de vrye Lucht ſtaat, of niet wel geſloten is, verrookt en vervliegt, van deze eigenſchap zyn de *Salia volatilia*, als *Sal. vol. C. C. Succin. Ebor. Fuligin.* en *Spiritus Salis Ammoniaci, Corn. Cervi, Viperar. Sanguin. human.* &c. Alle deze en meer andere dergelyken vervliegen, zo ze niet wel bewaart worden.

VOLATILISATIO, de vlug-making/ is een *Chymiſche* arbeid, als vaſte Lichamen vlug gemaakt worden.

VOLSELLA, een Koorn-tang/ een hair-

trekker / behoort onder de *Chirurgicale* Inſtrumenten.

VOLVULUS, Zie *Ileus.*

VOMER, de Ploeg / is het zesde Neuz'-been, 't zelfde ſcheid de Neus-gaten van malkanderen.

VOMICA PULMONUM, een Longen-zweer / een Long-verzweering / is niets anders als een *Abſceſſus*, welke in het luchtige wezen der Long geplaatſt is. De tekenen dezer ziekte zyn eene ietwes bedwongene of moejelyke *reſpiratio*, en dat de lucht niet vry *geinſpiſſeert* word. De *Vomicæ* zyn ten aanzien van hare groote onderſcheiden, want ze zyn of klein als erweten, of groter, na dat 'er veel of weinig etter in is, en deze etter is of vloeibaar of dik, ſtinkend' of niet ſtinkende. De oorzaak is een bedorven bloed, 't zy van een langduurige ſtolling, van een ontſteking, of verſtopping' der wegen door ſlym en *Pituita*, van *Contuſio*, *erroſio*, *ſcherpe zinkingen*, van een ſcheuring', ſterke hoeſt, wonde der longe enz. By de Genezing dezer ziekte moet men onderzoeken, of de verſwering' zich al geopend heeft, of niet, is het noch niet open, zo moet men trachten zulks door *emollientia* te doen, ten dien einde zyn inwendig goet, levendig' geſtampte Kreeften met Azyn of Wyn ingenoomen, en uitwendig gebruike men *ol. Corticis Cucurbitar. long.* Als zich dan het geſwel geopend heeft, zo moet de etter *geëvacueert* worden, daartoe gebruike men of *Expectorantia*, als *Veronic. Scabioſ. Hyſſop. Tuſſilag. Capill. Veneris*, *Marrub. Album*, *Braſſica rubra*, *Ruta*, *Salvia*, *Roſmarin. radix Helenii*, *Angelic. Leviſtic. Imperator. lign. Guajac. aq. Aſthmaticc. Sp. Sal. Ammoniaci aniſat.* en *cum gum. Ammoniac. eſſent. Helenii*, *tinctura Mellis*, *Benzoës*, *Syrupus de Eryſim. Hyſſop. de Veronic. Tuſſilagin.* &c. by voorb.

℞. *Aq. Hyſſop.*
Veronic. ā ℥jß.
Tinct. mellis ℥j.
Eſſent. Enul. ℈vj.
Sp. Sal. Ammoniaci cum Gumm. ammon. ℈iij.
Syrup. de Eryſim. q. ſ.
M. D. S.

Losmakend Borſt-drankjen.

Of zachte *Laxantia* uit *Rhabarb. Mechoacanna*, *fol. Senn. Polypod. Paſſul. min.* als ook *diuretica*, *Petroſelin. Heder. terreſtr. lapid. Cancror. fluviatil. cum aceto.* Na deze zyn zulke middelen nodig welke de verſwering zuiveren en genezen; doch van meerdere nuttigheid zyn ze als ze met *Bechica* te gelyk verordineert worden, als *Urtic. Bugul. herba Coſtæ*, *Chærefol. Geran. Robertian. Millefol. Pyrol. Plantag. Portulac. Petroſelin. Sanicul. Burſ. Paſtor. rad. Symphyt. maj. Tormentill. Pimpinell. Conſerv. flor. Salv. Roſar. Urtic. Balſam. Peruvian. Sulphuris*, *Terebinthinat.* &c.

℞. *Herb. Hyſſop.*
Pulmonar. ā *mj.*
Millefol.
Burſ. Paſtor. ā *mß.*
Radic. Glycyrrhiz.
Polypod. ā ℥ß.
Symphyt. maj.
Paſſul. min. ā ℥j.
Flor. Roſar.
Salviæ ā *P. ij.*
Sem. Aniſi
Fœnicul. ā ℈vj.
Ex incis. & Contus. F. Species.

Tot een wond-drank.

Eindelyk moet men ook acht geven op de daarby zynde toevallen; men kan derhalven tegens de koorts een *Emulſio* uit *Sem. 4. frigid. maj. Nitr. Sacchar. Saturni*, *Gelatin. Corn. Cerv. lapid. Cancror. Antihect. Poter.* &c. verordineeren; tegens de teering' zyn de *Glutinoſa* en *Oleoſa* dienſtig, Vrouwen, Geiten, en Eſels-melk, als ook krachtige zoppen enz. den hoeſt verzacht men met die Genees-middelen welke onder de Tytel *Tuſſis* te vinden zyn.

VOMITORIA, Braak-middelen / VOMITIVUM, een Braak-middel / is zulk een Genees-middel, 't welk de vezelachtige deelen der maag tot een hevige te zaamtrekking, en wel tot een tegennatuurlyke beweging aanſpoort, hierom word alles 't welk in de maag is van boven door den mond ontlaſt en uitgeworpen. Hier by ſtaat aan te merken I. *haare verdeeling*, dat ze in overweging' van haare uitwerking' in *Zachte*, *Sterke*, en *zeer Sterke* verdeelt worden. De *Zachte* verwekken zonder eenige ongemakkelykheit 't braken, en zyn zulke, welke het vlies dat de ſlokdarm bekleed, prikkelen, dit geſchied door het inſteken des vingers, of een Boſch Pennen; overvloedige ſpys en drank, door 't overvloedig' drinken van warm-water, 't welk met ongezoutene Boter vet gemaakt is, of door vette zoppen, *oleum Amygd. Olivar.* Deze middelen maaken uit

uit hare prikkeling, en walging, en door hare ſwaarte het braaken. *Sterke* zyn die geene, welke dikwils en met groote pyn het braaken verwekken: als

Crocus Metallorum gr. iij.
Mercurius Vitæ gr. iij.
Tartarus Emeticus granor. iv. tot v.
Turpethum minerale gr. v.
Vitriolum album ʒß.

Tot de *Infuſiones* gebruikt men of *Vini Rhenani* ℥ij.
Vitri Antimonii gr. x. tot xij.
Croci Metallor. gr. x.

* *
*

Rad. Aſari in Subſtant. ʒß.
infuſ. ℥jß.
Folia Aſari in Subſtant. Num. v. vj.
infuſ. Num. viij.
Extract. Aſari ℈j.
Folia Gratiol. pulveris. in Subſtant. ℈ij. tot ʒj.
Succus Gratiol. inſpiſſ. ℈j. tot ʒß.
Nicotian. in infuſ. ʒj.
Oxymell. Squillitic. ℥ß.
Syrup. Emetic. Angl. Sal. ℥ß.
Rubi idæi ʒj. ʒjß.
Nicotian. ʒij. ℥ß.

Zeer Sterke zyn *Hellebor. albus*, *aurum Vitæ Kegleri*, *Semen* en *radix Cataputiæ*; doch deze worden zeer zeldzaam en maar by heel ſterke Perzonen gebruikt. II. *De wyze hoe ze werken*: Deze beſtaat in een hevige beweging' en te zaamtrekking' der maag, want deſſelfs Zenuwachtige vliezen en vleeſchachtige vezel-draadjes worden van de ſteekelachtige deeltjes der Braak-middelen geprikkelt, getrokken, en eindelyk tot een geheel ongelyke beweging' gebracht. III. *De wyz' of de behandeling'*. Men moet voor en aleer men een Braak-middel geeft, overwegen (1) *of de maag van ſpys en drank ledig is*; want ſpys en drank maken het middel krachteloos, hierom moet 't nuchteren genomen worden, (2) *moet men vette zoppen na drinken*, doch niet al te veel, (3) *eenige beweging maken*. Ten IV. moet men acht geven *op de nuttigheid*. Deze is niet alleen om de galachtige Stof, maar ook de *Humores pravos*, en al wat de maag beſwaart uit dezelve weg te nemen. V. De *Contraindicantia* zyn (1) de *gebreken der oogen*, (2) *het ſwakke gebeugen en hoofd*, (3) *de duizeling'*, *Vallende ziekte en Beroerte*, (4) *gebrekkelykheit der ſlok-darm*, (5) *zuure raauwigheeden in de maag*, (6) *Long-verſwering'* en *Longe-zucht*, (7) *Swelgen*, en *Ontſteking' der maag'*, *Breuken*, *Nieren-Steen*, *Scheurbuik*, *uitvalling' van de Baar-moeder*, *en verſtikking'*.

VOMITUS, **Het Braken**, is dat de maag niet van de linkere Maag-mond, maar verkeert bewogen word, en wel met zulk een hevigheid, dat alles 't welk in de maag is, door de mond uitgeworpen word. De hoofd-oorzaak is in de *fibræ* der Maag en deſſelfs mond, welke door een tegennatuurlyke beweging van de *Pylorus* na boven toe getrokken worden, wordende daartoe aangezet door veelderlei dingen, als door omdrajingen, zylen te water, of door het zien braken van een ander, door zuure en galachtige raauwigheeden in de Maag, Braak en Purgeer-middelen, vergift en veel eeten en drinken enz. De Genezing moet na de oorzaaken geſchikt worden, hierom zyn tegens de zuure raauwigheeden dienſtig *terrea*, als *Terra Sigillat. C. C. uſt. lap. Cancrorum*, *bol. Armen.* met zachte en te zaamtrekkende als *terra Vitrioli dulcis*, *Martialia extract. Tormentill. terra Catech.* &c. en deze zyn ook dienſtig tegens de galachtige raauwigheeden, voornamentlyk *Elixir Vitrioli Mynſ.* en andere *Aceta Bezoardica* by voorb.

℞. *Corn. Cerv. uſt.* ℈j.
Lapid. Cancror.
Terra Vitrioli dulc. ā ℈ß.
Extract. Tormentill. gr. vj.
Theriac. Cæleſt. gr. ij.
F. Pulv. S.
Maagverſterkende-poejer.

Maar zo de Braking veroorzaakt is door hevige *Emetica*, *Purgantia*, *Venena* &c. zo moeten de *Oleoſa* en *Pinguia* gebruikt worden, als *Oleum Amygdalar. dulc. Olivar. vette zoppen*, als ook *Opiata* en *abſorbentia*, en uitwendig een *Emplaſtrum theriacalis*. Maar veroorzaken de ſnotachtige en ſlymachtige vochtigheden in de Maag het braaken. Zo gebruike men *Aromatica* en *Spirituoſa*, als *Zedoaria*, *Cinnamom. Caryophyll. Macis*, *Nuces Moſch.* ook is 't goet dat men een Braak-middel geve, en daarna eenige ſterke *adſtringentia*, als *Mentha*, *Cydon. radix Tormentill. Rob Sorbi torminal. Alumen Crud.* &c. by voorb.

℞. *Aq. Menth.*
Plantag. ā ℥j.
Succ. Berber. ʒvj.
Tinct. Hæmatit. ʒj.

Sp. Nitri ℈j.
Rob Cydonior. ʒij.
F. Potio.

VOMITUS GRAVIDARUM, **het Braaken der ſwangere** / ontſtaat uit een mede aandoening der Zenuwen, welke het *par vagum*, dat zyn takken aan de Maag, als ook aan de Baar-moeder mededeelt, en alzo een vereeniging' dezer ingewanden maakt. Want de bewegende vezel-draaden worden van de pynlyke beweging' der baarmoeder door een medelyden genepen, en van een geheel tegennatuurlyke beweging aangetaſt, zo dat die dingen welke in de Maag behouden zyn, en van beneden moeſten weggaan, van boven uitgeworpen worden. Dit ongemak word van de ſwakke geſteldheit des Lichaams, jonge Jaren, ſtil en ledig leven enz. grootelyks vermeerdert. Dit braaken verandert zeer (1) *ten aanzien der tyd*, want zommige worden 's morgens vroeg, andere zo haaſt als ze het bed verlaten, andere op den avond, andere na den eten, andere op het ogenblik der ontfanging', andere na verloop eeniger dagen en weken, noch andere in het begin, andere in de midden, als ze op de helfte zyn, en andere op het einde van haar dracht daarvan geplaagt. (2) *ten aanzien der uitgebraakte Stof*; zomtyds is 't ſpys en drank, zomtyds de *Chylus*, en zomtyds zyn het *Bilioſa* of *Acida*, maar onder alle zyn het meeſt *Pituitoſa*, zomtyds word 'er ook wel Bloed gebraakt, gelyk men uit de *Miſcell. Natur. Curioſ. Dec. I. Anno* IX. en X. *Obſerv* 6. zien kan; en (3) *aangaande de toevallen*, want zommige zyn na het braaken zeer wel, andere daarentegen vervallen in moejelyke toevallen, als *vermoeidheit*, *pyn in de zyde*, *ſwelging*, *vallendeziekte*, *Zenuw-trekkingen*, en *mis kraamen*. In het beginzel is 't van weinig aangelegentheit, en vermindert gemeenlyk allengskens van zelfs als de zondigende Stof weg is; maar is 't zeer hevig, zo moet men noodzakelyk de Genees-middelen tot hulp verkiezen: Men geve derhalven *Abſorbentia terrea* zo het *Acidum* zondigt, als *Lap. Cancror. terr. Sigillat. Unicorn. ver. Corn. Cerv. uſt. tunic. Ventricul Gallinac. exſiccat. bol. Armen.* als ook *Salia alkalia*, *Sal Tartari ol. Tart. per deliq. elix. præcipitans.* Tegens de *Cruditates Bilioſa* zyn ook buiten de aangehaalde *Terrea* noch dienſtig de *Acida*, als *Syrupus de Omphacio*. *Corall.* met *Succ. Citri*, *acetoſ. Citri*, *Granat. acid.* &c. *elixir vitriol. Mynſ.* als ook de *Aceta Bezoardica.* Indien de Maag beſwaart word door de *Pituita*, zo zyn de *incidentia* en *Diluentia* dienſtig, als alle *Aromata*, by voorb. *Zedoar. aq. Vitæ Mulier. balſam. Embryon.* als ook Thée, Coffée, gelyk mede zachte *Adſtringentia* om de verlorene krachten der Maag te herſtellen, by voorb. *Mentha fruct. Cydon. rad. Tormentill. Rob Sorbi Torminal. tinct. vitriol. Martis Zwelff. Vin. Malvatic. Vin. de tinto*, en uitwendig 't *Emplaſtrum Stomachale Cratonis* met *Tacamabac.* een *Cataplaſma* uit Zuurdeeg en Speçeryachtige middelen, of een Maag-oly uit *Oleum Abſinth. Maſtichin. Nuc. Moſch.* of een Peper-koek, welke in Wyn gedoopt en op de Maag gelegd word. Als *Specifica* worden geprezen 't *decoct. Chamomill. maj. bol. Armen.* of *terra Sigillat.* met *Sacchar. Roſarum*, of een ſtuk yvoor op den Magen gelegd. Als eindelyk niets helpen wil, zo gebruikt men noch zachte *Laxantia* als *Rhabarb. fol. Senn. Syrup. Cichor. alb. Tamarind. decoct. Prunor.* &c.

VOMITUS INFANTUM, **het braaken der kleine Kinderen** / word genezen met een poejer uit *Nux Moſchata Corall. Caryophyll.* om met Melk in te geven. *JOEL in Praxi L.* IX. *S.* 4. *Membr.* 3. *p.* 344. pryſt een *decoctum* van *Caryophyll.* ʒß. en *Maſtich.* ℈ij. met Wyn gekookt te gebruiken, als ook *terra Sigillat.* en alle reeds aangehaalde *Adſtringentia* by voorb.

℞. *Aq. Menth.*
Cinnamom. Cydoniat. ā ℥vj.
Corall. rubr. præp. ℈j.
Terræ Sigillat. ℈ß.
Theriac. gr. iij.
Syrup. Papav. alb. q. ſ.
M. D. S.
Braak-ſtillend drankjen.

VULNERARIA, **Wond-middelen** / zyn zo wel Plaaſteren als ook andere middelen, welke tot het genezen der wonden gebruikt worden, deze alle hoe zy kunnen en moeten gebruikt worden, kan men uit de volgende Tytel aan 't einde daar van nazien.

VULNUS, **een Wond** / is een verſche, geweldige en bloedige van malkanderſcheuring der Natuurlyke vereeniging, aan de zachte een vleeſchachtige deelen des Lichaams, veroorzaakt door eenig ſtekend, houwend of ander Inſtrument. Onder alle toevallen welke in het oeffe-

nen

nen der Heel-kunde voorkoomen zyn de wonden de allergewoonlykſte, welke dikwils eene beſchouwing' nodig hebben, maar die wel het minſt doch van de onkundige onder de Heel-meeſteren gade geſlagen worden. Doch om dit voor te komen, hebben wy noodzakelyk te zyn geacht om hier aan te halen, hoe zich een Heel-meeſter *Voor, onder en na de beſchouwinge te gedragen hebbe*, en hoe hy de dodelyke hoedanigheid uit de gronden der Ontleed-kunde kan afleiden.

Als nu de beſchouwing' van zommige wonden nodig vereiſcht word, zo moet men op de Perzonen acht geven, welke hiertoe uit hoofde der Rechten nodig geoordeelt worden. Deze Perzonen zyn twee leden uit het Gerecht, de *Secretaris* en de *Medicus* met den Heelmeeſter, hoewel ook deze verrichting ervaarne Heel-meeſteren alleen, maar geenzints Apotheekers verrichten kunnen, gelyk zulks al over lang door de Medicynſche Faculteiten is getoont en afgedaan.

Voor de beſchouwing' als men naar behoren en gerechtlyk daar toe verzocht word, moet men voor al de omſtandigheden naauwkeurig onderzoeken, te weten den ouderdom des gewonden, zyn geſteldheit, hoe hy voor of na de verwonding is, het Geweer, of Inſtrument waarmede hy verwond is geworden, de *diæt* des verwonden, en de behandeling' der geene welke hem ten dienſte geweeſt zyn, en dan de neerſtigheid en de Genezings-wyze des Heel-meeſters, en de tyd des Doods enz. om dat de Weetenſchap van dergelyke omſtandigheden van *CELSUS in Lib. V. Cap.* 26. al te zaam vereiſcht worden.

Hierby moeten de Heel-meeſteren ook gade ſlaan, dat ze niet in het onderzoeken met het *Stylet* of eenig ander Inſtrument de wonde groter maken, en de inwendige ingewanden beſchadigen, hierom is de inſteking van het *Stylet* tot de beſchouwing' niet genoeg.

Tot de beſchouwing zelfs word de *ſnyding* vereiſcht, by welke men *op de tyd* en *op de wyz'* acht geven moet. Ten aanzien der tyd zo moet de opening voor de Begraving' geſchieden; hoewel ook zomtyds Begravene, wederom opgegraven en bezichtigd worden, als ze maar noch verſch en niet door de verrotting' aangetaſt zyn, want deze al zynde zo is niemand verplicht zyn gezondheit, en goeden naam daar door te krenken.

Aangaande de aart en wyze, zo merkt *D. BOHN Spec. II.* §. 17. *Medicin. forenſ.* aan, dat de ſnyding door een voorzichtige hand geſchieden moet, op dat men geen wonden maake, in plaats dat men dezelve zoude onderzoeken. Hy vermaant derhalven aan de daar by zynde Genees-heeren dat ze liever zelfs de opening verrichten, als dat ze zulks door den Heel-meeſter zouden laten doen, want het is beter de handen als de Conſcientie te beſmetten. Ook is het recht gezegt: doch gebruik by het anatomizeeren geen ſcheermeſſen, op dat de verdedigers geen uitvlucht kunnen maken, en klagen dat deze of geene vaten uit onvoorzichtigheit zyn afgeſneden geworden.

Vervolgens moeten niet alleen alle lopen der wonde onderzocht, maar ook alle holligheden des Lichaams geopend worden, op dat men in het bericht zo veel te zekerder uitdrukken kan, of de verwonde meer van de wonde, of van een inwendige verborgene ziekte geſtorven is.

Als ymand onvoorziens met een dodelyk Geweer gewond word en ſterft, zo word 'er ook *de ſnyding'* om de doodelykheit der wonde te benoemen nodig geacht? Dit word van zommige niet toegeſtemt, ja het gaat zo ver, dat ook zelfs veele Rechtsgeleerde beweren, dat de gewoonlyke ſtraf zonder voorafgaande bezichtiging plaats hebbe. Doch 't gezag dezer kan door de *Medici* niet toegeſtemt worden, om dat de gewonde door een inwendige verborgene ziekte, als namentlyk het beſtemde-perk met de tyd derzelve verwonding' overeen gekomen, of aanſtonds daarop gevolgt is, had kunnen ſterven, gelyk dergelyke gevallen veel gevonden worden.

Hierom is 't allerzekerſte, ja 't is abſolut nodig, een ſnyding in 't werk te ſtellen, ſchoon het geloovelyk was, dat de gedoode van de wonde geſtorven is. Doch zo de opening door groote Perzonadien geweert, of van de Magiſtraat en de *Medici* is verzuimt geworden, of van de *Inſpectores* maar zo wat oppervlakkig is uitgevoert, zo word ze met recht voor een *illegale* of in rechten niet beſtaande *Sectio* gehouden, en als de *Faculteiten* wegens de dodelykheit der wonden geraadpleegd worden, hellen ze na de gemakkelykſte zyde, of ze *ſuſ-*

pendeeren haar oordeel over de *illegale* bezichtiging.

Doch zo 't gebeuren mochte, dat, ſchoon de *Sectio* rechtmatig in 't werk geſtelt was, en dat de beſchuldigde of deſſelfs verdediger dezelfde als eene *illegale* en onrechtmatige beſchuldigde, zo moeten dan de *Medicynſche Faculteiten* de bezichtigers verdedigen. Derhalven zo moeten in het *Theatrum anatomicum* en dergelyke plaatzen opentlyke *Sectiones* gedaan worden, op dat het gemeen alle argwaan en twiſt benomen worde. (*a*)

Na de bezichtiging' word het bericht, en het oordeel *der beſchouwers* na haar beſte mede-weten aangegeven, op dat niet een Genees-meeſter als hy al te ſchielyk oordeelt, zich des Doods en de ſtraffe des Daders deelachtig make; zulks moeten ook de *Faculteiten* in haar *relatio* of Verhaal wel gade ſlaan: Ja de *Statuta Academica* gebieden het, dat ze haar oordeel geheel ongekrenkt mededelen, en zich niet verblinden laten; niets uit Liefde of haat doen, maar alles aan de waarheit en het geweten toetſen. Dewyl derhalven na het oordeel der Genees-meeſteren een gewonde zomtyds als een Moordenaar geſtraft, en integendeel een Moordenaar maar als een gewonde vry gelaten worden kan, zo moeten de Genees-heeren denken dat zy ſchuldig daaraan zyn, als de onſchuldige gedood word, en de ſchuldige der ſtraffe ontwykt; welke beide zeer groot zyn, en zonder belediging der Conſcientie niet geſchieden kan.

Na dat dit nu als tot een voorbericht gezegt is, zo moeten ook aangehaald worden die deelen des Menſchelyken Lichaams, welke in dergelyke gevallen aan de ſnyding onderhevig zyn. Onder alle deze is 't voornaamſte **het Hoofd**, Gelyk als 'er geen deel deſſelfs van Natuur zeker is, zo als *FORTUNAT. Fidel. Lib. IV. Sect. II. Cap.* 6. zeer wel oordeelt, zo mag ook geen wonde des hoofds gering geacht worden; maar evenwel komt 'er ten aanzien der Dodelykheit een merkelyk onderſcheid by dezelve te voorſchyn.

Doch gelyk als maar die wonden aan en voor haar eenvoudig en *abſolute* dodelyk genaamt worden, by welke geen Genezing' of hulp te hopen is, en op welke de Dood in het kort volgt, zo worden ook maar die wonden des hoofds *per ſe lethal* dodelyk genaamt, welke diep in de inwendigſte deelen gedrongen zyn, en aan de *circuleerende* zappen en Geeſten den weg of loop afſnyden en de hulp des Genees- en Heel-meeſters geheel vernietigt hebben. Daarentegen moeten de geringe en maar enkelde wonden niet voor zo dodelyk aangemerkt worden, aangemerkt de dagelykſche ondervinding' leert, dat ze dikwils genezen worden. En alſchoon ook de *Muſculus temporalis* beledigt is, zo word 'er evenwel geen dodelyke wonde uit, gelyk als *D. BOHN in renunciat. vuln. lethal. Sect. II. Cap. I. p.* 176. *Sq.* met recht aantoond. Zo zyn ook de breuken des Bekkeneels niet *abſolut* dodelyk, 't zy dat ze geſtoken of gehouwen zyn, en ſchoon dat 'er buiten de vaten geraakt bloed onder het Bekkeneel of tuſſchen beide de vliezen gekomen was, om dat het van daar door een *Trepanatio*, *Inciſio*, *Venæſectio* &c. heel gemakkelyk kan ontlaſt worden, ten zy dat het Bloed heel vaſt aan 't Bekkeneel kleeft, of aan de andere deelen hangt, of dat noch de Genees- noch de Heelmeeſter ietwes daarvan geweten hebben.

Dit zelfde moet men ook oordeelen van het nedergedrukte Bekkeneel, of wanneer het Splinters heeft, en gebroken geworden is, want het Bekkeneel kan door bequame Inſtrumenten wederom te recht gebracht, en de Splinters enz. daaruit gehaalt worden. By de belediging der vliezen merken de onkundige Heel-meeſters dit onderſcheid aan, ze zeggen dat de wonden der *Dura mater* niet dodelyk zyn, maar het is valſch en vermetel gezegt; want de *Pia mater* heeft alhier niets voor uit van de *Dura mater*; gelyk als nu deze won-

(*a*) De uitvoering' dezer pryzens-waardige verrichting' word ook zo wel hier als in andere vermaarde Steden meer in het openbaar tot geruſtheit der goede Ingezetenen werkſtellig gemaakt; en tot aanqueking der kennis in deze zo hoognuttige verrichting', munt boven veele andere Steden, plaatzen; ja laat ik zeggen Landen en Ryken der Wereld uit, deze onze Stad; waarin het *HAAR ED. GROOT ACHTBAARHEDEN* heeft behaagt, ook te verkiezen zo eene plaats, waarin deze zo loflyke zaak geſchieden moet; ja *HAAR ED. GROOT ACHTBAARHEDEN* verkiezen ook t'elkens daarin zulke Mannen tot nutte werk-tuigen, van welkers kundigheit niet alleen de Landgenooten, maar zelfs de Vreemdelingen gewagen.

wonden *per ſé* en *abſolut* niet voor dodelyk gehouden worden, alzo maakt ook de *Pia mater* als ze met de *Dura mater* te gelyk geſcheurt is, geen ſlechter en noodzakelyker dodelyke wonde.

Ondertuſſchen kunnen de wonden van beide vliezen heel lichtelyk uit andere oorzaken door haar zelfs *lethal* of dodelykworden, als namentlyk de *ſinus* der *dura mater* en de *Proceſſus falciformis* te gelyk mede doorboort worden, zo kunnen alsdan deze wonden wegens eene niet ſtillende bloeding' voor dodelyk gehouden worden. Maar wat dan wanneer de wonden des hoofds tot in het merg-achtige wezen gaan? Zyn dan dezelve ook voor dodelyk te houden? Zommige maken het onderſcheid tuſſchen de wonden van *de baſt-achtige Zelfſtandigheid* en *het verlengde Herzen merg*, zodanig, dat ze de eerſte voor een *per accidens*, maar de laatſte voor een *ſimpliciter* en *per ſe Lethale* wonde houden.

Andere meenen dat niet alle wonden *des verlengden Herzen-mergs* voor *abſolut lethal* moeten gehouden worden, ten zy dat dezelve al te diep in de *Ventriculi Cerebri* gaan: Doch dit word ook wederlegt door veel andere Gevallen, hierom leert *D. BOHN* dat in zulk een geval niet alleen op de grootheit en diepte der wonde moet acht gegeven worden - maar ook op de daar by leggende vaten en deelen als ook op de verrichting der levende en Natuurlyke deelen. Maar boven al moet men by de wonde der herzenen op het beginzel van het verlangde Herzen-merg acht geven, als van 't welke de Zenuwen haren oorſprong nemen, en tot alle deelen des Lichaams gevoert worden. Als derhalven een ſtuk van 't zelfde, 't zy van buiten de vaten geraakt of geronnen bloed, gedrukt en overſtelpt word, zo word volgens elks toeſtemming de wonde voor dodelyk gehouden; en even om deze oorzaak worden ook de geſlagene wonden van de nek zo gevaarlyk, ja op haar zelfs dodelyk te zyn geoordeelt. Dit zy genoeg gezegt van de wonden des hoofds.

Wegens de Borſt, worden de *Muſculi intercoſtales*, als ze een grooten ſteek of opening verkregen hebben, op haar zelfs voor dodelyk gehouden, om dat de ingeſlotene Lucht op geenderlei wyze meer geſtut of binnen gehouden kan worden, maar ze kan veel meer om dat 'er ruimte en opening genoeg is, daaruit raken, zo dat hierom de gewonde noodzakelyk ſtikken moet. De wonden der Longen, van het Ribbe-vlies en middel-ſchot, worden niet op haar zelfs, maar door toevalligheid voor dodelyk gehouden, om dat 't heel zeker is, dat dezelve volkomen genezen worden, ſchoon dat 'er ook een Teering by komt, maar als de *Vena* en *Arteria pulmonalis* of derzelve groote takken doorboort worden, zo worden zulke wonden, wegens de onbedwinglyke verbloeding *per ſé* en *ſimpliciter* dodelyk.

En even zo is 't ook gelegen met die van de *Vaſa mammaria*, *Subclavia*, en *Vena Azygos*.

By de beoordeeling' der wonden des herten, zyn 't de Schryveren byna eens, dat dezelfde altyd voor *Simpliciter* en *abſolut lethal* moeten gehouden worden, 't zy dat ze in deſſelfs *Subſtantie* of in de vaten gaan, en voornamentlyk zo ze de Herte-kameren zelfs geraakt hebben. Zo ſtorten in dat ogenblik de Lyderen als ze verwond geworden zyn ook 't Leven uit.

By de wonden *des middel rifts* moet men altyd acht geven op deſſelfs dubbel wezen, hierom worden de wonden des Zenuw-achtigen wezens, wegens de *Convulſive* trekking en andere gevaarlyke toevallen *per ſe* en *abſolut* dodelyk gehouden: Maar de beledigingen des Spierachtigen wezens voor gevaarlyke, doch niet op haar zelfs dodelyk, vooral als ze klein zyn.

De wonden der Lever heeft *HIPPOCRATES* al om haar groote bloed-ſtorting' voor dodelyk gehouden. Doch dit is van de Medicynſche Faculteiten aldus verandert geworden, dat de kleine kneuzingen en wonden der Lever niet op haar zelfs, maar *per accidens lethal* gehouden, doch de diepe altyd voor *abſolut lethal* of dodelyk gehouden worden.

Dit zelfde kan men ook van de wonden *der Gal-blaas* zeggen, en van dezelfde gelykheit zyn ook *de ſcheuringen en wonden der milt*, 't zy dat ze onmiddelbaar veroorzaakt zyn door ſlaan, ſtooten, of van een breking' der Ribben, waar door de Milt geſcheurt word. *De wonden der Maag* worden wegens de daarop volgende braking' *Convulſive*-trekking' al te zaam dodelyk aangemerkt; *die van 't Net* worden niet op haar zelfs dodelyk

aan-

aangemerkt, om dat dikwils één uit de wond hangend ſtuk daarvan afgeſneden word; dit zelfde word ook geoordeelt van de wonden *des darm-ſcheils*, ten zy dat deſſelfs vaten als de *Chyl-vaten*, of *groote bloed-vaten* beledigt worden, zo brengen en veroorzaken zy den Dood.

Wat aanbelangd die der darmen, de wonden dezer worden na haar onderſcheid beoordeelt. Als de kleine beſchadigingen der dikke darmen zyn op haar zelfs niet dodelyk, maar de groote, door welke de drek in het beneden-Lichaam valt, en in het kort verrotten, en de andere ingewanden mede aangetaſt worden, deze worden zo wel als de wonde der dunne darmen voor *Simpliciter* dodelyk gehouden.

Thans blyft noch overig om te beſchouwen de *Water-blaas*, welke als ze in haar vliesachtig' wezen beſchadigt word, een wond' verkrygt die op haar zelfs aangemerkt dodelyk is; maar is de beſchadiging alleen in de hals, en vleeſchachtige deelen, zo word ze niet voor dodelyk gehouden. Doch de allergevaarlykſte zyn de wonden van de onderbuik, als de groote bloed-vaten, als de *Truncus* der *Vena Cava* en *arteria magna* beledigt zyn, dan word zulke quetzing' door eenparige toeſtemming der Medicynſche Faculteiten voor *Simpliciter* en *abſolute* dodelyke gehouden, en de dus verwonde ſterven ook ſchielyk daarop. Dus zy het genoeg gezegt van de dodelykheit der wonden in 't algemeen. 't Zal noch nodig zyn ook de algemeene Wond-middelen kortelyks aantehaalen. De algemeene Genezing' der wonden beſtaat in een bloote vereeniging der van malkander geſcheidene deelen, en zulks is alleen het werk der Natuur, want een Heel-meeſter brengt maar alleen de uitwendige beletzelen, welke anders de Genezing' verhinderen, weg, en zulks doet hy door *Vulneraria* en *Balſamica*; daarna is 't nodig dat hy de lippen der wonden te zaam houde. Alle zulke *Balſamica* beſtaan in een *Mucilagineus* min of meer olyachtig en dun vocht, wellke met een *Sal volatile oleoſ. temperat.* opgevult is. Tot de bloedinge zyn de *Adſtringentia* nodig; om de pyn te verzachten, moeten gebruikt worden *Anodyna*; en om de *inflammatio* weg te nemen, en dezelve voor te komen, zyn de *refrigerantia* dienſtig; maar de ſwelling word met *diſcutientia* weggebracht. De voorraat dezer middelen kan in een korten omtrek deze zyn, uit welke (1) veelderlei wond-dranken, (2) uitwendige inſpuitingen en *Decocta*, (3) Olyen, en Balſemen, (4) *Unguenta* en *Emplaſtra* kunnen toebereid worden: by voorb. *herb.* en *fol. Sanicul. Pyrol. Herniar. Plantag. Hyperic. Scabioſ. Centaur. min. Millefol. Betonic. Nicotian. Vinc. per vinc. Veronic. rad. Ariſtoloch. long.* en *rotund. Tormentill. Conſolid. maj. flor. Sigill. Salomon. fructus Momordic. Nuc. moſchat. Gall. Sarcocoll. Sanguin. Dracon. Tragacanth. Tacamabac. Oliban. Bdell. Reſin. Pini, Myrrh. Pix Terebinth. Maſtich.* &c. *Mumia*, *Lumbric. terreſtr. Cerumen, Mel, Corn. Cerv. uſt. Os Sepiæ, Cancri,* en alle *Cancrina*, *Uſnea Cran. human. Spinne web* enz. *Lithargyr. Plumb. Calc. Ceruſſ. min. Succin. Bol. armen. terra Sigillata, Creta, lac Lunæ, Sulphur, Crocus martis, lap. Calaminar. Tutia, Colcothar. Vitrioli, Terr. Vitrioli dulc.* &c. als ook *oleum Hyperic. Lilior. albor. Momordic. Nuc. Moſch. Nicotian. Lumbric. terreſtr. Theriac. Balſam. Peruvian. de Copaiv. Balſam. Sulph. Terebinthinat. Saturni, emplaſtrum de Betonic. diapalm. De gratia Dei* &c. Dit zy dan ook genoeg gezegd van de wond-middelen, welke in alle byzondere omſtandigheden in zekere *formulæ* kunnen gebruikt worden: Nu volgen 'er noch eenige Tytelen van de byzondere wonden: als

Vulnus Abdominis, een wonde van de onderbuik/ en wel voornamentlyk van de daarin behouden zynde deelen, als der darmen, en van de maag; aan zulk een gewonde worden *abſorbentia diaphoretica* gegeven, als *lapides Cancror. antimon. diaphoretic. antihect. Poter. Mumia, Sperm. Ceti Lap. Sciſſil. Bezoardic. mineral. Corall. rubr. præp. Unicorn. ver. flor. Sulph.* en uitwendig worden gebruikt bequaame *Digeſtiva* en *Emplaſtra* uit *Balſam. de Peru*, *Copaiv. ol. expreſſ. Hyperic.* of een *pulv.* uit *Myrrh. Aloë, Bol. Armen. Camphor. Sacchar. Saturn.* en tot de dagelykſche drank een *Decoctum* uit *rad. Scorzoner. Chin. herb. Veronic. Carduibened. fœnicul.* die in water of wyn moeten gekookt, en waarby noch *lap. Prunellæ* kan gedaan worden. Noch moet men by deze wonden aanmerken, dat alles 't welk gebruikt word, warm moet *geappliceert* worden. De Purgeer-middelen zyn boven al te myden.

In

In de wonden der Lever moet men altyd de *Hæmorrhagia* met *tinct. terra Catech. Annodyn. Succ. Bellid.* &c. ſtillen, en vervolgens geeft men *Sanguinem Congrumatum reſolventia*, als *lapid. Cancror. Antimon. diaphoretic. Mum. Hæmatit. Bol. armen. Terra Sigillat. eſſent. Vulnerar.* en uitwendig 't *Emplaſtrum Opodeldoch.* of *Styptic. Crollii.* en even op deze wyze word ook *de Milt* behandelt. *Tegens de wonden der Nieren* word een poejer uit *lapid. Cancror. Maſtich.* en *Mumia* zeer hoog geacht, of ook deze volgende plaaſter:

℞. *Lapid. Cancror.*
Sperm. Ceti ā ℈ij.
Sem. Hyperic. ʒß.
Succin. præp. ℈ß.
F. Pulvis.

Of een *infuſio* uit *Agrimon. Hedr. terreſtr. Veronic. Millefol. Pyrol. Plantag. Summitat.* en *Sem. Hyperic. lign. Lentiſc. Xylobalſam. rad. Ariſtoloch. Conſolid. Tormentill.* als ook *Balſam. Copaiv. Tinct. Mumiæ, Hyperic.* en uitwendig *Injectiones* uit *Decoct. Sanicul. Equiſet. Millefol. Polygon. rad. Liquirit. Torment. Symphyt. Maſtich. Oliban. Succ. Plantag. mell. Roſar.* als ook *Unguenta* uit *ol. Terebinth. Abietin. vulp. Sem. expreſſ. Hyperic. Momordic.* en *Emplaſtr. Styptic. Crollii* of *Mynſichti.*

In de wonden der Water-blaas moet voor al de toegang der Lucht gemeid worden, zo 'er ietwes vreemds in de wonde gekomen is, moet zulks daaruit gehaald worden, en de toevallen als *Iſchuria, Dyſuria,* en *Convulſiones* moeten geweert worden: Hierom dienen tot 't inwendige gebruik de *eſſent. Hyperic.* en *Salviæ* met *Liq. Corn. Cerv. Succinat.* en *ol. Terebinthinæ.*

In de wonde druipt men *Balſam. Peruvian. Copaiv. ol. Terebinthin. Sp. Lumbric.* of *elixir. vitæ*, de *Conſolidatio* geſchied door wond-dranken uit *rad. Ariſtoloch. Alth. Liquirit. herb. Agrimon. Veronic. Plantag. Hedr. terreſtr. flor. Malv. arbor. Nymph. Violar. eſſent. Vulnerar.* en uitwendig met *Balſamica* en de zo even aangehaalde *Vulneraria* toebereide zakjens.

Vulnus Capitis, **de wond des Hoofds**/ deze wonden worden of veroorzaakt door houwen, of ſtooten; de gehouwen wonden beſchadigen of de op het Bekkeneel leggende deelen alleen, of het Bekkeneel te gelyk mede, doch zo, dat ze niet te gelyk doorgaan tot op de herzen-vliezen, of de herzenen zelfs ſcheiden. In al de toevallen des hoofds moet 't Lichaam wel bezorgd worden, de oppervlakkige worden gemakkelyk genezen, als men maar daarop legt geſtampte *Betonica* of *Balſam. Peruvian.* en het met *Balſam. Peruvian.* gemalaxeerde *Emplaſtrum de Betonic.* of dat van *Arcæus*, volgens deze Beſchryving:

℞. *Gummi Elemi* ℥iij.
Terebinth. ℥iß.
Axung. human.
Porcin. ā ℥j.
F. l. a. Emplaſtr.

Maar zo 't gebeurt dat de wonde 't Bekkeneel beſchadigt, doch zo, dat 't niet geheel doorboort is, zo moet men voor al op 't beledigde Bekkeneel acht geven; hierom zo kan men daarin ſtrojen een poejer uit *rad. Irid. Aloë, Myrrh.* met *Sp. Vini* vochtig gemaakt, of ook een uit *Bolus Armen. Irid. flor. Ariſtoloch.* vochtig gemaakt met een weinig *ol. deſt. Terebinth.*

Zyn de wonden zeer diep, het *Cranium* geſcheiden, en de vliezen beledigt, zo is 't nodig dat de inwendige *Hæmorrhagia* geſtut worde, zulks geſchied met een poejer uit *Aloë, Thus, alb. Ovi*, en een weinig *Bol. Armen.* daarna met plukzel, *ol. Terebinth.* of *Balſam. Peruvian.* of de *Copaiv.* &c. daarop gelegt; zo kunnen ook veel gevaarlyke toevallen geweert worden, door een *Cataplaſma* uit *Scord. Betonic. Abſinth. Rut. flor. Chamomill. Hyperic. farin. fabar. Sem. Lini* &c. Hierby moeten ook de inwendige *acida abſorbentia* niet vergeten worden, als *lapid. Cancror. arcan. duplicat. C. C. Sine ign. Cinnabar. antimon.* en *nativ. Specific. Cephalic. pulv. epileptic. march.* &c.

Vulnus Pectoris, **een wond' der Borſt.** De Genezing dezer word met *Reſolventia* en *Diaphoretica* uitgevoert, als *lapid. Cancror. Antimon. diaphoretic. antibectic. Poter. Oſſ. Viperar. decoct. Lignor.* met *liquirit. Balſam. Nervin. Sal. volat. oleoſ. Cinnabar. antimon.* en *nativ. C. C. uſt. Lac. Sulph. mandibul. Luc. piſc. dent. Apri.* &c. Met deze middelen moet men ook aanhouden, als de hoeft den Lyder quelt; De dikmalen gevreesde verſtikking' overwind men door *Sperm. Ceti* ʒß om met Bier te gebruiken: Van geen minder nut zyn hier ook de *Diuretica*. als *pulv. millepod. lap. Cancror. magiſter. Succin. tinct. Tartari, Sp. Salis Lumbric, aq. Petroſelin.*

Chærefol. Alkekeng. Men moet ook altyd daarop acht geven, dat het geſtremde Bloed door de *expectorantia gediſſolveert* worde, hierom is voornamentlyk in de wonden der Longen dienſtig het *decoct. Veronic.* met *Syr. Hedr. terreſtr.*

Zo 't ook zomtyds gebeurt, dat 'er op het *middel-rift* overtollige etter vergadert word, en dat dezelve noch door de al te hoog zynde wonde, noch door hoeſten, of ook door de pis kan uitgeleid worden, zo word de *Paracenthesis* aangeprezen.

VULNUS SCLOPETORUM, een geſchooten wonde / hierby ſtaat aan te merken, dat dezelve wegens de *Contuſio* de allergevaarlykſte van allen is, om dat by yder van deze wonde een groote kneuzing' en ſcheuring' der deelen is; want zo ver als de Kogel gaat, neemt ze alles mede door kneuzing' en verplettering. Tot de gewenſchte Genezing' dezer wonden zyn dienſtig de inwendige wond-dranken, en *Nitr. depurat.* met *Antimon. fix.* uitwendig moet alles wat gekneuſt is door etter ſcheiden, en zulks geſchied langzaam, want het gebeurt zeldzaam, dat deze wonden voor de derden of vierden dag *ſuppureeren*; hierom is 't ook genoeg, dat ze in die tyd maar in 24. uuren eens verbonden worden.

Tot de *Suppuratio* zyn de *digeſtiva* nodig, als de *Balſamus* van *PARÆUS* volgens deze Beſchryving:

℞. *Olei Lilior. albor.* of
Violar. ℔iv.

Kook daarin twee jonge Honden tot dat de Beenderen van malkanderen vallen, doe dan daartoe
Lumbric. terreſtr. in wyn gekookt ℔j.

Kook alles, en doe tot de *Colatura*
Terebinth. Veneti ℥iij.
Spirit. Vin. ℥jß.
F. Liniment.

Als nu de wonde *ſuppureert*, en het gekneusde geſcheiden is, zo moet men een goet *mundicativ.* om de onzuiverheid te *abſtergeeren* en de wonde te drogen, daar op leggen.

Zommige Oeffenaars der Genees- en Heel-kunde hebben voor een gewoonte dat ze by de eerſte verbinding, om de door de Kogel gemaakte hette te verbeteren, gebruiken een *Liniment* uit Kalk, Melk of Room met honig gemengt, 't welk evenwel niet altyd noodzakelyk is, doch zo 't nodig is, zo neem

℞. *Calcis viv.* ℥iij.
Mellis deſpum.
Room ā ℥jß.
Miſce.

Applicеer dit met zachte wieken, en laat zulks omtrent drie of vier uuren daarop leggen.

VULNUS VENENATUM en MALIGNUM, een vergifte en quaad-aardige wonde, word gemaakt door een vergift Inſtrument, of door een ſteek of beet van eenig vergift Dier.

Als nu een wonde door vergift geweeſt gemaakt is, zo moet men bedacht zyn om de vergifte verrotting uitgetrokken werde door een *Cataplaſma* uit *Theriac*, *ol. Scorpion.* gekookte Uijen, Geiten-drek, Honig en Was enz. of ook een plaaſter volgens deze Beſchryving:

℞. *Aſæ fœtid.*
Galban.
Myrrhæ
Piper.
Opoponac.
Sagapen.
Sulphur. ā ℥ß.
Menth.
Calaminth. ā ℥j.
Stercor. Anat.
Columbin. ā ℥ij.

De *Gummi* worden in wyn *gediſſolveert*, maar de overige *ingredienten* worden met *ol. Hyperic.* gemengt, en *F. l. a. Emplaſtr.* Inwendig gebruike men daar by *Alexipharmaca*, als *acet. deſt.* met *Theriac.* of *elect. diaſcord. Fracaſtor. tinct. Bezoardic. Spirit. Theriacal. Camphorat. antimon. diaphoret. Bezoardic. Mineral. Myrrhæ* &c. daarna word de wonde op de gewoonlyke wyze geneezen.

En deze *Alexipharmaca* als ook noch *eſſent. Bezoardic. Sennert. pannonic. rubr. Succ. Citri.* of

℞. *Rad. Angelic.*
Contrayerv.
Valerian. ā ℥ß.
Flaved. Cortic. Citr.
Summitat. Scord.
Rutæ ā ℥ij.
Myrrh. rubr.
Flor. Sulph. ā ℈iv.
F. Pulvis.

Worden ook gebruikt, als iemand door een dollen Hond, of van een Kat enz. gebeten is; doch de wonde word indien ze niet genoegzaam open is *geſcarificeert*, en

en t'effens een laat-kop daarop gezet, daarna word de geopende wonde dikwils met *Spirit.* of *acet. Theriacal. Rutac.* of warmen Wyn, in welken *Theriac geſolveert* is, als ook *aq. Scordii* met *Camphor.* gemengt en daarop gelegt, daarna legge men *Theriac* alleen of met gebradene Uijen gemengt daarop. Op even deze wyze word ook die geene behandelt, die van een Slang gebeten worden, behalven dat daarby noch als *Specifica* gebruikt worden de aſch van *Cancr. fluviatil. lapid. Cancror. pulv. hepatic. Viperar. eſſent.* in *Sal Viperar.* met *Succ. Citri*, als ook *Decocta infuſa* of *Eſſentiæ* uit *Angelic. Contrayerv. Gentian. Pimpinell. Vincetoxic. Zedoar. Scord. Ruta, Meliſſ. Hyſſop.* &c.

VULPINA, Zie *Paris herba.*

VULSELLA, Zie *Volſella.*

VULTUS, het aangezicht / Zie *Facies.*

VULVA, de ſchamelheid der Vrouwen / hierby word aangemerkt de ſpleet, de lippen der ſchamelheid genaamt *Labia*, en de *Nymphæ* of water-lippen, tuſſchen welke boven de Vrouwelyke roede of de Kittelaer gevonden word.

VULVA CEREBRI, is een ſpleet aan de wortelen des verwulfzels in de bodem der herzenen, lopende na de trechter.

VULVARIA, Zie *Atriplex fœtida.*

X.

XEN. XER. XIP. — XIP. XIL. XYL.

XENEXTON, een Aanhangzel / Zie *Amuletum.*

XEROPHTHALMIA, de drooge oog-pyn.

XEROTES, een drooge Lichaams geſteldheit.

XIPHIA, GLADIUS, de Swaard-viſch / is een tamelyke groote Viſch, zynde gemeenlyk vier ellen lang, hy word aldus genaamt om dat zyn bovenſte Kake-been zich in een lang en breed ſtuk uitſtrekt, en de gedaante van een zwaard heeft, 't zelfde is dikwils vyf ſpannen lang.

XIPHOIDES, het zwaard-gedaantige kraake-been / is de punt aan het Borſt-been.

XILALOES, Zie *Agallochum.*

XYLOBALSAMUM, Zie *Balſamum verum.*

XYLOLASSIA, Caſſien-baſt / Zie *Caſſia Lignea.*

XYLON, Zie *Bombax.*

XYSTER, een ſchaaf-mes om de Beenderen afteſchaaven.

Z.

ZAF. ZAR. ZEA. ZED.

ZAFFERA, Zie *Saffra.*

ZARATHAN, een harde, oneffene en pynlyke Zwelling der borſten, byna als de Kanker.

ZEA, Zie *Alica.*

ZEDOARIA, **maag-wortel**, is een knobbelachtige en ietwes te zaam geperſte wortel, van buiten witachtig grys, maar van binnen bruinder, hebbende een ſcherpen, en eenigzints bitteren en ſpeceryachtigen ſmaak, en een aangenamen reuk, ze word uit Ooſt-Indiën en wel voornamentlyk uit *Bengalen* en *Malabar*, alwaar ze van zelfs groeit, tot ons gebracht, men vind verſcheide zoorten van *Zedoaria*, als

ZEDOARIA LONGA, **lange**,
ROTUNDA, **ronde**, en
TUBEROSA, **bultachtige maag-wortel**, doch deze alle zyn maar onderſcheide deelen van een wortel. Andere voegen noch daarby der Arabieren *Zerumbeth*, doch deze zegt men dat niet anders is als de ronde *Zedoaria*, doch die welke *Geidwar Avicennæ* genaamt word, is een ander zoort, maar deze is zelfs ook in Indiën heel zeldzaam.

Alle zoort van *Zedoar* wortel moet zyn hard, ſwaar, droog en niet worm-ſtekig, van binnen en van buiten grys, taai en niet bros, hebbende een heeten en ſpeceryachtigen ſmaak; hoe minder vezelen daaraan zyn, hoe zy beter is. Ze heeft een gift-dryvende kracht, en word tegens koude en hette beſmettelyke koortzen gebruikt, als ook tegens verloorne eet-luſt, kolyk, verkoude moeder, en de opgeſtopte maand-ſtonden. *Præparata* daar van zyn *Radix Condita*, *Confectio*, *Extractum*, *Oleum*, *aq. deſt.* en *Balſamus.*

ZEN. ZER. ZIB.

ZENEXTON HELMONTII, is een aanhangzel, beſtaande uit Koekjens van padden, en word tegens de Peſt gepreзen.

ZENITH JUVENCULARUM, de maandelykſche ontlaſtinge der Vrouwelyke Sexe; Zie *Menſtrum.*

ZERNA, Zie *Lichen.*

ZIBEBÆ, Zie *Vitis.*

ZIBETHUM, **de Zivet**, is een vette en ſmeerachtige ſtof gelyk als Honig of Boter, hebbende een wit geele verw en een ſterken reuk, hy komt uit Ooſt- en Weſt-Indiën: hy word van de Zivet-Katten in eigene blaasjens welke tuſſchen den aars en de teel-deelen geplaaſt zyn, in veele daarin zynde klieren voortgeteeld, welke blaasjes by de mannetjes wel eens zo groot als by de wyfjes zyn. By het inkopen van den Zivet moet men van Eerlyke en bekende Kooplieden koopen; om dat deſſelfs vervalſching geſchieden de door boter, vet enz. zeer moejelyk te kennen is. Ondertuſſchen word de witte Zivet als hy te gelyk vetachtig, en van een ſterken en goeden reuk en bitteren ſmaak en een roodachtige dikte is, voor den beſten gehouden. Hy heeft een zeer verdeelende, verzachtende en verſterkende kracht, is dienſtig tegens de pynen der kleine kinderen, kolyk en moederplaag als hy op den navel geſmeert word; hy verſterkt de manlykheid, en is dienſtig tegens de onvruchtbaarheid der vrouwen: doch hy word 't allermeeſt van de Parfumeerders met *ol. Anniſi* en een weinig

nig *Moſchus* gemengt gebruikt, 't welk een aangenaamen reuk van zich geeft. Van het Zibeth-dier Zie onder de Tytel *Cathus Zibethicus.*

ZINCUM, Zink / anders ook Piauter genaamt, is een natuurlyk doch onvolmaakt metaal, wordende overvloedig omtrent Goslaar gevonden, het is een zoort van Lood-ertz, doch veel harder, witter en blinkender als de gemeene. De beſte is wit en fraai in groote ſtukken, en niet gemakkelyk te breeken. *Præparata* zyn de *flores Zinci* welke tegens de ziekten der oogen gepreezen worden. Ze dryven 't ſweet, en maaken zomtyds ook braking en afgang. De *doſis* zyn gr. ij. ze zuiveren en helen ook de ſpekachtige verſweeringen.

ZINGHI, de Ster-Anys / Zie *Aniſum ſtellatum.*

ZINGIBER, de Gember / is een bultachtige wortel, welke een weinig te zaam geperſt, en met veele vezelen door groeid is, ze is van buiten grys of witachtig maar van binnen geel en bruinachtig, hebbende een ſcherpen ſpeçeryachtigen en brandenden ſmaak en een ſterken reuk, ze quam eertyds uit Ooſt-Indiën, maar na dat ze in de Antilliſche Eilanden en te *St. Dominico* in *America* ook is geplant geworden, word ze meeſt van daar in *Europa* gebracht. De plant dezer wortel word voor een zoort van Riet gehouden en *Arundo humilis clavata radici Acori* genaamt. Andere ſtellen die onder haar eigen Claſſis. Ze word meerendeels na haar coleur, hoewel ook na haar Land-aart van waar ze komt *geſorteert*; dus word ze verdeelt in *Witte*, *Rode* en *Swarte*. Maar om dat de Swarte gember in ſwang gebracht wierd, zo wierd' de Rode die van binnen zeer fraai en wit is afgekeurt; om dat de eerſte het beſte en geelſte meel geeft, en niet zo lichtelyk worm-ſtekig word.

Deze is de beſte Gember die noch verſch, gedroogd en geheel is, en niet lichtelyk kan gebrooken worden, en die van buiten roodachtig grys, en van binnen harſtachtig is, en een ſcherpen en bytenden ſmaak heeft. De witte en vezelachtige Gember welke uit Engeland gebracht word, is niet goed om dat hy zeer ſchielyk wormſteekig word. Hy verwarmt den koude maag, helpt tot 't verteeren der ſpyz', ook verteert hy alle raauwigheeden; hy is dienſtig voor de duizelingen, en ſwaarheid des hoofds welke uit de maag' ontſtaat, ook is hy uitwendig dienſtig tegens de oog-ziekten.

ZINGIBER IN INDIA CONDITUM, de Indiaanſche geconfyte Gember / moet niet vezelachtig, maar zacht zyn, en uit groote ſtukken beſtaan, en een aangenaamen en niet ſcherpen ſmaak hebben, wiens *Brodium* ook wit en wel gekookt moet zyn. De *Præparata* des Gembers zyn, *Zingiber conditum noſtras*, *Confectio Zingiberis*, *Zingiber Laxativum*, *ſpecies diazingiberis* en *Oleum deſtillatum.*

ZIRBALIS, Zie *Hernia.*

ZIRBUS, Zie *Omentum.*

ZIZIPHÆ of ZIZIPHI, de Borſt-pruimen / Zie *Jujubæ.*

ZONA, ZOSTER, het rood-vonk / ook

ZONA VOLATICA, den rooden-omloop / is een zoort van Roos, taſtende de voeten aan, en voornamentlyk omtrent die plaats alwaar het Vrouw-volk de kouſſen binden, hiervan is ook deze naam voortgekomen, hy word anders ook genaamt *Circinus* en van *HELMONT Zinzilla.* Het is een zeer zeldzaam toeval, waarvan buiten *SCRIBONIUS*, *APULEJUS*, *MARCELLUS* en *PLINIUS* niemand onder de Oude gewag maakt. *LANGIUS Epiſt. Medic. Lib. I. Epiſt.* 32. haalt hiervan twee voorbeelden aan. Dit ongemak heeft met de Roos eenderley oorzaak en geneezing; Zie ook *Bracherium.*

ZOOGONIA, word genaamt de *Generatio* of voortteeling' der volkomene dieren, welke levende vruchten ter wereld brengen.

ZOOLOGIA, een Dier-beſchryving / is dat deel der *Pharmacia*, 't welk der Dieren natuur, krachten, en de *Præparata* van dezelve leert en verklaart.

ZOOTOME, ZOOTOMIA, de Konſtige Ontleedinge der doode Dieren.

ZOPISSA, Zie *Pix navalis.*

ZOSTER, Zie *Zona.*

ZYGOMA, ZYGOMATICUM OS, Zie *Os jugale.*

ZYGOMATICUS, Zie *Muſculus.*

ZYMOMA, de giſt / als Speekzel, Zuurdeezem, Giſt, Zie *Fermentum.*

ZYMOSIS, de Giſting / Zie *Fermentatio.*

ZYTHOS, het Bier / Zie *Cereviſia.*

GODE ALLEEN DE EERE!

BLADWYZER,

DER

NEDERDUITSCHE KONST-WOORDEN

Welke in de Genees-kunde gebruikelyk, en in dit Werk te vinden zyn.

A.

Aal. 29
Aals-balg. 187
Aal bezien. 463
—— Vleeſch. 394
—— —— Buis. 159
Aambeeld. 259
Aangewaſſen oog-vlies. 9
Aanhangzelen. 24
Aanhoudinge. 516
Aanhoudende-middelen. 516
Aantrekkinge. 57
Aantrekkende-middelen. 57
Aanval. 399
Aanval der Ziekte. 262
Aanwas des beens. 179
Aanwys-dagen. 259
Aarde. 534
—— derzelver zoorten. 535
Aard-Appel. 143
—— Bezien-kruid. 209
—— Boom. 43
—— Gewaſſen. 456
—— Harſt. 24
—— krocodillen. 516
—— Oly. 379
—— Rooke. 211
—— Vlas. 22
Aars. 35
—— krabber. 31
Abelmoſchi-Zaad. 1
Abbricoſen-boom. 309
Acmellen-bladen. 7
Acht-ogige-Spinnen. 529
Adams-appel. 309 433
Adder. 574
Adders-tong. 381
Ademhaling'. 459
Ader-breuk. 387 412 555
Aderen van 't middel-ſchot. 567
Ader-kruid. 487
—— latinge. 412
—— vlies. 110
Aetiopiſche Oly-boom harſt. 166
Affodille. 53
Afdruipinge. 150
Afgietinge. 145
Afleidinge. 150
Afnemende-koorts. 397
—— Ouderdom. 397
Afſchaafzel. 453
Afſcheidinge. 492
Afſchilferinge der huid op de tong. 287
Afſchuiming. 150
Afſnyding'. 3
Afvoering. 518
Afzoeting. 164
Agrimonie. 14
Ajuin. 101
Akelyen. 42
Alant-wortel. 234
Algemeen genees-middel. 392
Algemeene werk-tuigen der Zinnen. 491
Alfs-ranken. 159
Alſen. 3
Althe. 18
Aloe. 17
Aloes-hout. 12
Altyd-duurende-koorts. 525
Aluin en deszelfs zoorten. 19
Allangzame verminderinge der Ziekte. 303
Amandelen. 210
—— aan den hals. 21
—— Bittere. 24
—— Zoete. 24
Amandel-melk. 175
Amber en deſzelfs-zoorten. 21
—— Bal. 433
—— Hout. 283
—— kruid. 320
Amel-donk. 24
Americaanſche wonder-boom. 463
Amethiſt. 22
Ammy zaad. 23
Ammons-horenkens. 134
Anacardien. 69
Anderendaagſche-koorts. 193
Andoorn. 319
Angelik-zap. 383
Angſt. 35

Ang-

Anſjovis. 176
Apen-ſteen. 69
Apoſteumie. 3
Apoſteem kruid. 483
Apotheek. 155 411
Appel ſinaas. 309
Arabiſche Coſtus-wortel. 136
—— Gom. 43
Arend. 42
Arend-ſteen. 11
Armeniſche ſteen. 47
—— Rode aarde. 71
Artiſchokken. 90
Arm-band. 47
Arms-ſlag-aderen. 50
Armen-trooſt. 499
Aſch-bak. 113
—— making'. 258
Aſpergien. 53
Averoene. 3
Azyn en deszelfs zoorten. 5

B.

BAar-moeder. 560
Baarmoeders-mond. 383
Baard. 65
—— Scheerder. 544
Baars. 405
Bad. 62
—— daar men in zit. 262
—— Spons. 511
Balein. 136
Ballen. 536
Bal zakjen 488
Balzem. 63 64
—— Tegens den druipert. 63
—— In gilead. 65
Balzeming' der doode lichamen. 430
Band. 282
Banillien. 563
Barbiers-winkel. 374
Barn ſteen. 519
Baſiliſk. 65
Baſt. 496
Baſterd-Zenne-bladen. 124
Bathengel. 105
Beelding. 205
Been. 385
—— Deszelfs-zoorten-tot 387
—— Vlies. 406
Beenderen der vingeren. 439
Been-breuk. 100 206
Been-Eeter. 290
—— knobbels. 284
Beer. 559
Beeren-klaauw. 73
—— oor. 58
Beer-wortel. 335
Beeſtken. 262
Beet. 67
Bederving. 135
Bedrieg-tang. 205
Bedorven eet-luſt. 40
Begrip. 262
Bekoringe der Kinderen. 189
't Beledigde geheugen. 326
Beledigde verteering'. 340
Benaauwde koorts. 190
Beneden ſmeer-buiks ſlag-aderen. 50
Benzoin-bloemen. 199
Bepalinge. 147
Berberiſſen-boom. 67
Berg Cinnaber. 114
—— Eppe. 37
—— Groen. 111
—— Peper. 335
—— Polp. 430
—— Sanikkel. 480
—— Was. 214
Berken-boom. 68
Bernagie. 72
Bertram kruid. 451
Beſchryvinge der beenderen. 388
—— van den Opium. 322
—— der Ziekte. 367
Beſchouwing. 271
Beſmettelyke ziekte. 342
Beſnyding 116
Beſtaande wezen van eenig ding. 519
Beſtuur. 456
Beſwangering. 257
Beſwyking' 287
Betonie. 67
Bevende koorts. 415
Betovering'. 258
Bever. 94
—— Geil. 95
Bevruchtinge. 201
Bevochtiging. 242
Beuken-boom. 188
Beurs-Spier. 319
Beweging'. 344
—— des Gemoeds. 402
Bezie 61
Bezoar-Steen. 63
Bier. 104
Billen. 361
Bil-naad. 405

Bilzen-kruid. 247
Bind-ader. 20
Bitter. 574
Bitter-zoet. 159
Blaartrekkende plaaſter. 572
—— moſtert-pap. 496
Blaauwe gal. 265
Blaauw-hout. 284
—— hout. 278
—— liſch. 264
—— oog. 249
—— water. 40
Blaauwe-violen. 474
—— vlekken. 522
en 573
Blaauwzel. 498
Blad. 202
Bladeren. 450
Blaa-viſch. 492
Blanketzel 136
Blanket-lapkens. 410
Bleke ziekte. 108
—— zucht. 391
Blinde-helm. 19
Blindheit. 121
Blik-ſlaan. 273
Bloed-aderige ſlag-ader. 568
Bloed. 478
—— eegel. 479
—— making'. 477
—— ſtempende genees-middelen. 479
—— piſſen. 335
—— ſpouwing'. 231 512
—— ſtempende-middelen. 265
—— ſteen. 230
—— vaten der borſten. 311
—— vloejing'. 231
—— zuiger. 240
—— zweer. 213
Bloemen in gemaakt. 228
Bloem-kelk. 82
—— kool. 47
Bloezem. 198
Bloeizels voor de vrucht. 266
Boom. 43
—— des levens. 43
—— vaaren. 430
—— wol. 71
—— zout. 473
Boonen. 187
Boelkens-kruid. 184
Bokken-kloten. 10
Bononiſche-ſteen. 274
Borax. 72
Born-water. 6
—— zout. 473
Borſt. 538 311
Borſt-ader. 568
—— koorts. 190
—— middelen. 403
—— pruimen. 266 488
—— ſlag-ader. 5
—— ſyroop. 151
Borſten van onbehoorlyke grootheit. 312
Bos. 452
Boter. 77
Boven-buiks ſlag-ader. 50
Boviſt. 302 138
Braaden. 44
Braaken. 579
—— der kleine kinderen. 580
—— der zwangere. 580
Braak Azyn zuiker. 389
—— middelen. 578
—— koorts. 193
—— ſyroop. 480
—— wyn-ſteen. 530
Braam-bezie. 467
Brand. 21
—— der maag. 44
—— netel. 559
—— wortel. 198
Brandende geeſten. 508
—— middelen. 451
—— roodheit des aangezichts. 451
Brandige-pis. 44
Braſilien-hout. 283
Brem. 219
Breijers. 62
Breuk. 237
—— Band. 518
—— kruid. 239
Bruine. 28
—— bladeren. 533
Bruin kryt. 138
Buik. 568
—— pyn. 544
Buiks-ſlag-ader. 50
Buiten gewoone wegen der maandſtonden. 330
Buitenſte arm-ader. 567
Bult. 544
Bulten. 417
Bultig zyn. 219
Bye. 37
By-ſlaap. 122
By verpozing'. 177

C.

Calmus. 7
Campeſchen-hout. 284

Cardebenedict. 90
Carwy. 92
Ceder - boom. 101
Celtiſche - ſpice - naard. 360
Chirurgicaal Inſtrument. 452
Chriſtus oogen. 302
Chyl - making' 111 78
Chyl - zak. 455
Chymiſche - zaffraan. 139
Chymicaal gereedſchap. 560
Cerint - kruid. 105
Cicers. 112
Cichory. 113
Cinnaber. 114
Circuleer - vat. 116
Citroen - boom. 116
—— kruid. 325
Citrullen. 116
Clyſteer - ſpuit. 177
Cobalt. 119
Conſerv van Dadelen. 152
Conſiſtentie. 128
Corroſive ſublimaat. 333
Cymbel - kruid. 144
Cypreſſen - boom. 142
—— hout. 284

D.

Daat. 6
Dadelen. 145
Dagelykſche koorts. 177 193
Dans - ziekte. 529
Darmen. 263
Darm breuk. 177 513
—— jigt. 402
—— ſcheil. 334
—— ſcheils bloed - aderen. 567
—— ſcheils ſlag - ader. 51
Daau - worm. 239
Deel. 399
Defenſyv. 149
Dek - riet. 52
Dekzel. 264
Denne - boom. 1
Derde oog - vlies. 550
Derdendaagſche koorts. 193 452
Deſtilleer - keetel. 572
Deur - waſch. 405
Diamant. 8
Dik. 134
—— in gekookte zap. 464
—— buikige. 179
Dikke herzen - vlies. 59
Dikke moeder - nagelen. 32
—— zalf. 306
Dik - zap. 112
Dikte. 128
Dil. 28
Ding. 458
Dood. 342
Doof - koorn. 291
Doofheid. 131 524
Dool - hof. 269
Doorbooring'. 405
Doordringende - middelen. 404
Doorknagende - middelen. 468
Door - naaijen. 263
Doorvlamming'. 459
Door - wazeming. 547
Door - zyging. 138
Door zyg - doek. 490
Door - zwelging. 147
Doos. 483
Doekjen. 287
Dolligheid. 22 314
Donder - baard. 490 264
—— gord. 59
—— ſteen. 67 274
Donkere - oogen. 21
Dorſt. 498
Dotter - blom. 82
Dove - haver. 58
—— netelen. 215
Draak - worm. 138
Draaken bloed. 478
—— —— gemaakt. 478
Dragon. 158
Drajer. 179
Drajer des Oye - beens. 466
Drank. 422
Drankjen. 234 435
Drek. 488
Drink - beker. 82
Droog - bad. 563 271
Drooge - hoeſt. 552
Droog - makende genees - middelen. 516
Drooge ſchurftheid. 441
Droom. 262
Dronken bezien. 180
—— ſchap. 532
Druiven - kruid. 73
Druiper. 222
Duif. 124
Dulle - kervel. 113
Duim. 430
Dunne waterachtige etter in quade zweeren. 527
Duitſch berg blaauw. 47
Duitſche gember. 52

Duive

Duive kervel. 211
Duivels - brood. 211
Duizend blad. 337
Duizend knoop. 430
Duizeling'. 571

E.

Ebben - hout. 269 163
Eelt. 82
Eendaantige deeltjens. 242
't Een voor 't ander. 452
Een - hoorn. 558
Eenden - vlot. 278
Eeren - prys. 570
Eerſte - wegen. 437
Eerſtelingen. 437
Edel - lever - kruid. 177
Edel of gulde lever - kruid. 236
Edele - raket. 181
Edele - geſteentens. 218
Egel. 180
Egyptiſche maan - zap. 382
Eigen - lydig. 254
Eigen - matig. 255
Eiken - ſpons. 212
Eland. 15
Electuarium en deſſelfs zoorten. 165 166
Elementen. 166
Elſen - boom. 17
Elle - boog. 141
Endivie. 176 263
Engborſtigheid. 54
Engelſche ſweet. 239
Enklaauw. 55
Eppe. 37
Erf - ziekte. 342
Eſſentie. 182
Eſſchen - boom. 209
—— kruid. 209
Ets - ſteen. 274
Etter. 450
Etter - borſt. 174
Etter - builen. 461
Etter - geſwel. 3
—— —— der borſten. 311
—— makende middelen. 524
—— wordinge. 524
Ettmullers kolyk - water. 41
Ever - wortel. 91
Ey. 389
—— van een kaſuarius. 389
—— —— ſtrips. 389
Eijer - gang. 389
—— neſt. 389
Ey's gewyze gat. 205
Ezel - kruid. 380

F.

Feek - kruid. 501
Fiſtel. 196
—— der borſt. 312
—— mes. 526
Flaauwte. 30 147
Florentyniſche marmor - ſteen. 274
Fluweel of morgen - roosjes. 302
Foely. 304
Fontein - kruid. 205
—— water. 6
Fontenel. 204
Forellen. 395
Franſche - ſpyk. 360
—— oog - ſteen. 418
Fyn - making'. 273

G.

Gaande en komende koorts. 191
Gal. 70
Galachtige rauwigheden. 140
Gal - blaas. 573
—— aderen. 567
—— ſlag - aderen. 50
Gal - leider. 434
Galiga. 214
Gans. 31
Ganſerik. 31
Ganſe - voet. 107
Gat. 205
't Geele - hout. 284
Geel - koper. 58 383
—— liſch. 7
—— ſwarte lelien - wortel. 7
—— verwig. 198
—— wortel. 143
—— zucht. 235
Geeſt. 505
—— tegens de vallende ziekte. 509
—— makinge. 429
't Geeuwen. 387
Gebrand - koper. 11
Gebrek der hairen. 44
—— —— tonge. 27

Gebrek der man'lyke roede. 287
—— van bloed. 479
—— van ſpeekzel. 476
Geboorte-leden. 219
Geconſyte Noote-moſchaat. 368
Gecappelleert-Zilver. 45
Gedeſtilleerde Alzem.
—— Angelyk.
—— Anys.
—— Boon-kruid.
—— Citroen.
—— Dil.
—— Hazel-noot-hout.
—— Jenever.
—— Kervel.
—— Koriander.
—— Komyn.
—— Majoran.
—— Meliſſen.
—— Nagel.
—— Orannien.
—— Palm-boom. Olp. 376
—— Peterſelie.
—— Pok-hout.
—— Pulep.
—— Reynvaar.
—— Roſen-hout.
—— Roſmarin.
—— Salie.
—— Saſſafras-hout.
—— Swarte-komyn.
—— Thym.
—— Veld-komyn.
—— Venkel.
—— Wyn-ruit.
—— Wilde thym.
—— Yſop.
—— Zeven-boom.
Gedeſtilleerde azyn. 5
Gedraaide gang in 't gehoor. 322
Gedroogde bokken-bloed. 479
't Geheugen. 326
Geduurige quyling'. 442
Geheim. 44
Gehoor. 57
—— middelen. 388
—— weg. 57
't Gat. 322
Geilheit. 277
—— der vrouwen. 476
Geiten baard. 554
—— blad. 87
—— bok. 86
—— bokjen. 240
—— klaver. 144
Geiten oog. 10
—— ruit. 215
Gelubde. 95
Geluks-roede. 476 575
Gelyke deelen. 391
Gematigdheid. 532
Gemeene Appel-boom. 310
—— honing. 323
—— inkt. 56
—— raponticum. 462
Gemoed. 30
Genees-heer. 323
Genees-kundige-verklaaring. 457
—— konſt. 322
—— middel. 322
—— middelen. 10
—— middel uit vier ingredienten. 537
Gentiaan-wortel. 219
Geolyde zuiker. 165
Gepaerelde terw of gerſt. 16
Geraaktheit. 38
Geraamt. 483
Geronnen. 127
—— bloed. 497
Gerſten-meel. 320
—— water. 242
Geſcheurde-lippen. 268
Geſlagen-goud. 59
—— ſilver. 45
—— tin. 512
Geſtooten lichaam. 19
Geſting. 194
't Geſtremde. 455
Getemperdheit. 137
't Gevoel. 528
Gewaar-wording' der Zinnen. 491
Gewaterde-wyn. 374
Gewas. 513
Gewicht. 433
Geyer of havik. 4
Gezegende-diſtel. 90
't Gezicht. 575
Gezonde. 480
Gezondheit. 480
Gezondheits-bronnen. 205
Gezouten-ſpeekzel. 476
Gezuiverd yzer of ſtaal. 516
Gezwel der ballen. 536
Gift-wortel. 32
Ginſem. 365
Giſſing'. 127
—— van de ziekte. 531
Giſt. 590
Giſting. 590
Gladde-haver. 58

Glad=

Gladding. 273
Glas. 264
—— kruid. . 399
—— gal. 194
—— verw. 176
't Glas-gedaantige oog-vlies. 551
—— —— —— vocht. 289
Glid-goud. 289
Gods-gunſte. 226
Goeden-Hendrik. 79
Goed-zappig. 183
Gorgel-gezwel. 74
Goud. 59
—— geel. 111
Gouds-blom. 81
—— —— Azyn. 5
Gout ontdoenend-water. 41
—— wortel. 319
Gordel. 407
Gorgel-water. 218
Gradeering. 224
Gramſchap. 264
Granaat Appel-boom. 225
—— boom. 310
—— ſchillen. 135
Graauwe-hairen. 86
Graauw-niet. 511
Griekſch Hooi-zaad. 202
Groote Boom-klaveren. 269
—— Ever-wortel. 163
—— kreefd-bloemen. 234
—— ongepaarde Bloed-ader. 566
—— Pols-ader. 49
—— vettigheid des Lichaams. 433
—— wereld. 304
Groot hoofd. 304
Groſtyk. 227
Grond. 211
—— baars. 76
—— been. 385
—— bezinkzel der Pis. 519
Grove en dikke Speekzel. 512
Gryps-bek. 227
Guychel-heil. 25
Gulde ader. 233
—— vloed der Baar-moeder. 233
Gulden appel. 307
—— hair. 9
Gulzig-eeten. 8

H.

Haak. 234
Haan. 215
Haanen kam. 70
Haanen voet. 455
d'Haaſſen. 434
Haas. 280
Haazen. 55
—— latouw. 501
—— mond. 268
Hadig. 163
Hagel. 226
Hairen. 419
Hairachtige-band. 283
Hairen op de ſchamelheid. 442
—— in de Neuz' 573
Hair-worm. 493
—— trekken. 494
Half-pond. 494
—— verteerd. 491
Hals. 123
—— aderen. 503
—— ſlagaderen. 153
Halve-maand gedaantige linie. 287
—— onc. 491
Hand. 317
—— Gods. 38
Handvatzel. 317
Hanen-kam. 138
Hard-horige. 524
—— lyvigheid. 524
Harde ſwellinge in de Borſten. 312
Haring. 233
—— Pekel. 346
Harſt. 458
Hart. 105
Harte-Roede. 436
—— Traan. 271
—— Talk. 494
Hartogen-poejer. 435
Hart of Herte-Span. 89
Haſel-wortel. 52
Havik-kruid. 239
Hazelaar. 136
Heel-konſt. 108
—— kundig Inſtrument. 459
—— meeſter. 108
Heeſter. 211
Heete-brand. 216
—— koude-koorts. 177 288
—— Pis. 44
Hederik. 454
Heide-bezie. 357
Heidenſch wond-kruid. 128 575
Heilig-bitter. 239
Heilige ſlag-ader. 51
't Helder blinkende-ſchot. 492
Helpende-middelen. 267
Herder-tas. 77
Herkaauwing'. 467

Herlevendig-making. 460
't Hert. 131
—— kloppen. 392-131
Herte-angſt. 435
—— kameren. 537-569
—— putjen. 33
—— vel. 405
Hertsgeſpan. 89
—— koorts. 190
—— Tong. 485 70
—— wannen. 71
Hermetiſche verzegeling. 495
Hermodactil-wortel. 237
Herſſen-vliezen. 320
Herſt-wortel. 280
Hette-blaar. 539
—— bladeren by kleine kinderen. 521
Herzen-kameren. 569
Heup-pyn. 308
—— ontwrichting'. 184
Hiacinth. 243
d' Hik. 496
Hime-bezien. 407
Hipokras-zak. 316
Hirz'. 337
Hitte bladeren. 396
Hoedjen. 419
Hoek. 29
Hoener-darm. 18
Hoef-blad. 551
Hoek. 29
Hoeſt. 551
—— koorts. 193
d'Hol-ader. 566
Hol Chirurgicaal Inſtrument tot gebrooke leeden. 500
Holligheid. 497
—— der Beenderen. 497
—— van de mond. 76
—— in 't oor. 19
Hol-wortel. 46
Holle-vlakke-hand. 577
Honde-dood. 360
—— kramp. 502
Hondiſch. 86
Honde-drek. 86
—— tanden. 86
—— vel. 86
Honds-draf. 234
—— Kazerny. 453
—— Rooze. 144
—— Tonge. 144
Honger. 188-259
Hongariſche-ziekte. 554
Honig-wyn. 374
Hop. 297
Hoofd. 83
—— ader. 566
—— pyn. 102
—— —— aan eene zyde. 239
—— zuiverend-middel 88
—— van de Longe-pyp. 77
—— verſterkend Veld Komyn-water. 42
—— —— water. 42
Hoogſte trap der ſlaap-ziekte. 573
Hoonig-gezwel. 325
—— water. 325
Hoorn-vlies. 103
—— gedaantige oog-vlies. 551
Huid. 143
Hulſt. 14
Huis-houding'. 373
Huizen-blaas. 253
Hyde. 180
—— koorn. 211
Hyſop of Yzop. 249

I.

Jalap. 252
Jaſmyn. 252
Jaspis. 252
Jenever-boom. 266
—— harſt. 228
—— hout. 284
Jeukende krauwagie der oogen. 441
Jeukte aan den aars. 440
—— der hand. 440
s' Jeulei 218
Jigt-koorts. 190
Jobs-tranen. 271
Joden-Kerſſen. 16
—— kruid. 303
—— Pek. 70
—— ſteen. 265
Joſephs-blom. 547
't Inademen. 174
Inademing. 262
Inbeelding. 410-256
Indiaanſch-blad. 203
—— boonen. 411
Indiaanſche Moſſchel-ſchelp. 70
—— Cocus-noot 120
—— Cyper-wortel. 143
—— Kerſſe 361
—— geconfyte Gember. 589
—— Neutkens. 119
—— Slangen-ſteen. 418
Indigo. 426
Indiſch-blaauw. 259

In-

Indꝛuipen 262
Indꝛukking. 257
Induikeling. 147
d'Ingewanden. 575
—— der Boꝛſt. 435
Ingietinge. 261
Inleding. 8
Inlyving. 258
Inplanting. 262
Inſpuiting 261
Inwꝛyvinge. 169
Islandiſch of Yslandiſch Meer-gras. 16
Iuffer-melk. 270
—— ziekte. 108-399
Jujuben. 266
Junkens ſlag-water. 41

K.

't KAke-been. 330
Kak-hielen. 407
Kalfs-Long. 443
—— ſnuite. 35
—— voet. 52
Kalk. 82
—— maaking'. 81-255
—— ſteen. 81
Kalmy-ſteen. 80
Kamer 83
Kameel. 83
Kamill. 106
Kamperfoelie. 87
Kampher. 83
Kaneel. 115
Kapperen. 88
Kapoen. 88
Kardamom. 88
Karper. 91
—— ſteen. 274
Kars. 85
Karſſen tegens de wꝛatten in de Manlyke-Roede. 85
Kaſſelſche Goud-aarde. 337
Kaſſien-baſt 94
Kaſſonaad-zuiker. 94
Kaſtanien-boom. 94
Kat. 99
Katoen-kꝛuid. 222
Katten-oogen. 235
Kauwinge. 320
Kauw-middelen. 320
Kawoerden 142
Kaalhoofdigheid. 82
Kaarden. 155
't Keel-gat. 227 411
Keizerlyke-ſnede. 400 79
Keller-hals 170 277
—— woꝛmen. 53 337
Kemels-hals. 119
Kennip 86
Kerſſen-boom. 103
Kers-boom gom. 228
Kervel. 105
Keuken-kꝛuid. 443
Kiempjens der Planten. 551
Kikker. 453
Kikvoꝛſch-Zaad. 503
Kin 32
Kind. 260
Kittelaar. 118-543
Kivits-bloemen. 325
Klap-vlieg. 562
—— derzelve zooꝛten tot 563
Klaaver-ruſpen. 322
—— zuuring. 4
Klaauw 555
Klaar-making. 117
Klapperen der tanden. 75
Klatter-goud. 118
Klei. 46
Klein-Menſch. 242
Kleine Ceder-boom. 389
—— Elle-ppp. 453
—— Kazerny. 398
—— Galiga. 214
—— weeke klieren. 425
—— of achter-herzenen. 104
Kleef-kꝛuid. 36
Klier. 220
Kliertje. 92
Kleine winde. 130
Klim. 234
Klinken der ooren. 543
Kliſteer. 118
Kliſſen-kervel. 99
Klokken-ſpys. 10
Klovinge of ſcheuringe der tong. 287
Kloot. 383
Knerſſen der tanden. 549
Kneuzinge. 549-130
Knevels. 358
Knie. 219
—— ſchyf. 339
—— —— bloed-ader. 568
Knobbel. 366
Knobbelig. 366
Knobbels aan de handen en voeten der Jig-tige. 544
Knokkels. 126

Knop-

Knop-look. 17
—— kruid. 17
Koekoek. 141
Koekjens van Vitriool. 466
Koekjens. 383-549
Koel-drank. 266
Kool. 88-73
—— kruid. 73
Kooper. 143
—— rood en deſſelfs zoorten. 576
Koorn. 226
Koorn-blom. 143
Koorn-nagelen. 365
—— Rooz'. 395
—— tang. 577
Koorning. 226
Koorts. 189
—— baſt. 135-107
—— drank. 146
—— koude. 190
—— met ſlaauwten. 193
—— kolyk-pyn. 193
—— verdryvend-middel. 189
Kolf. 142
Kolyk-pyn. 401
Koloquinten. 124
Komkommers. 142
Kompyn. 142
Kompreſſen. 511
Konyn. 142
Kogel-lak. 271
Konings-noot. 369
Konings-vogel. 317
Konſtige hand-greep. 176
Konzenilien. 120
Koppen. 142
Kopzetting. 183
Korallen. 132
Koral-moſch. 133
Korrel van druiven. 7
Koriander 133
Kornoelje boom. 134
Koud-geſwel. 373
Koude. 242
—— ſchaale. 263
Kraanen-bek. 227
Kraakebeen. 92
—— van 't oog-lid. 530
Kraam-vrouw. 442
—— zuivering. 290
Kraan-oogen. 369
Krabbe-quaad. 267
Krachten 574
Kracht van eenig lid. 464
Kramp ziekten. 502
—— trekking. 52
Kreeft. 88
—— wortel. 70
Kriekjens van over Zee. 16
Kring. 115
Krokodil. 138
Krokodillen ſteen. 274
Kroon. 134-555
—— aderen van de maag. 567
—— —— van 't Hert. 566
Kroontjes kruid. 145
Kronkel-darm. 225
Krop. 261
Kruid. 236
—— muits. 142
—— lezer. 462
—— meng-konſt. 410
—— wyn. 574
Kruis-kruid. 139
—— wortel. 181
Kryſtallen van Spaanſch-groen. 140
Kryſtal-achtige vochtigheid. 140
Kryſtalliſatie. 140
Kuyt. 138
Kurk. 518
Kuit. 524
—— ader. 568
Kuſſen. 444

L.

LAag op laag. 518
Laat-yzer. 483 273
Laat-koppen. 568
Lac-moes. 271
't Lacchen. 463
Lammigheid. 397
—— aan eene zyde. 235
Lamberts-nooten. 368
Lamprye. 356
Lamstong. 48
Land-koorts. 191
—— ziekte. 342
Lang. 291
Lange Cyper-wortel. 144
Langbekkig duiker. 334
Lange-peper. 424
Lange ſlappe wormen. 528
Latouwe. 272
Lavas. 280
Lavendul. 278
Lauwerier boom. 277
—— kruid. 106
—— Roozen. 375
Lazuur-ſteen. 278

Lebbe. 119
Lede-water. 303 526
—— wyn. 574
Leem. 298
Leepel. 120
—— kruid. 120
Leeuw-voet. 15
—— bekken. 35
Lelletjen in de keel. 561
de Lenden. 297 256
—— pyn. 296
—— ſteen. 275
—— ſlag-aderen. 51
Levende-ziekte. 341
Levendig kruid-boek. 237
Lever-ader. 566
—— kruid. 14 36
—— ſlag-aderen. 50
—— vloed. 236 201
—— vlekken. 204
Levens-geeſten. 506
—— vlam. 70 198
—— wet. 151
—— wyze. 573 152
Lichaam. 134
Lid. 52
Lieſſen. 261
Lid-teeken. 515
Ligthoofdigheit. 147
Limoen-pekel. 346
Linde. 540
Linzen. 278
Lip. 268
Liſpen. 547
Long. 290
—— kruid. 346 443
—— pyp. 49
—— verſweering. 578
Longs ſlag-ader. 50
Lood. 429
—— wit. 105
—— zand. 16
—— zuiker. 470
Loog. 442
Loog-zout. 474
Loop. 153
Lorken-boom. 12
Losmakende middelen. 154
Lucht pyp-ader. 566
Luiſe Hendrik. 235
Luſt tot de byſlaap. 281
Luikſche hazel-nooten. 363
Luize-ziekte. 403
Lydzaamheit. 402
Lyk-doorn. 235
Lym. 221
Lyming. 79
Lynx. 303

M.

MAag. 569
—— aderen. 567
—— en net aderen. 567
—— en net ſlag-aderen. 51
—— ſlag-aderen. 50
—— mixtuur. 338
—— pyn. 89
—— water. 42
—— wortel. 588
Maagde honger. 308
—— palm. 573
—— vlies. 246
Maal-tand. 340
Maan kruid. 297
—— melk. 270
—— zaad. 395
—— ziekte. 297
Macedoniſche Pieterzelie. 37
Machteloosheid. 278
Magneet-ſteen. 306
Mediaan-ader. 567
Maldiver Cocus-noot. 120
Malrouw. 319
Maluwe. 310
Majolyn. 307
Mam-ſlag-aderen. 51
't Mamwyze uitſteekzel. 313
Mandragers wortel. 313
—— wortel-ſchillen. 135
Mans-ooren. 52
Man-wyf. 28
Manna. 316 317
't Mannelyke lid. 326 404
Marcepyn. 320
Marien glas. 220
Markaſite. 318
Markaſit-bloemen. 200
Markt-ſchreeuwer. 14
Maren-tak. 73 575
Marien-diſtel. 95
Marmelade. 318
Marmer ſteen. 319
Marſiliaanſch ſeſeli-kruid. 493
Maſtiks-boom. 279
Maſtix water. 42
Materialiſt. 492
Map-bloemen. 286
Mazelen. 340
Meede. 325 345

Mee-krap. 226 466
Meel. 193
—— bloem. 573
Meerdaantig. 239
Meerle. 334
Meeſter-wortel. 256
Mediaan-ader. 567
Melk. 269
—— bedorven. 269
—— bevorderende-koekjens. 466
—— buizen. 214
—— gebrek. 269
—— (geronnen of geſtremde.) 269
—— koorts. 192 272
—— makende middelen. 214
—— pypen. 550
—— ſpyzen. 271
—— ſteen. 214
—— vaten. 272 566
—— (waterachtige.) 270
—— zakjen. 455
—— zap. 272
Mede hulpe. 9
—— lydinge. 128
Meisniſche toets-ſteen. 65
Melde. 57
Mengzel. 388
Menie. 337
Menſchen-ſteen. 81
Mercurius. 435
't Merg. 323
—— der vruchten. 443
't Mergachtige deel tuſſchen beide tafels van 't bekkeneel. 155
Metaal. 334
Mezeroen-wortel. 539
Middelſte deel des navels. 7
Middelen tegens 't voet-euvel. 35
Middel-rift. 153
—— —— ader. 568
—— ſlag-aderen. 50
Middelſte buik. 323
—— vinger. 323 398
—— voet. 334
Middelen waar door de verrottinge veroorzaakt word. 450
Middel boven-buik. 177
—— ſchot. 153 322
—— —— van 't hert. 92
Milt. 281
—— ader. 511
—— aderen. 567
—— kruid. 485
—— derzelver harde ſwelling. 281
—— —— ontſteekinge. 281
—— —— ſwellinge. 281
Milt derzelve ſteekinge. 281
—— wee. 553
—— zucht. 248 308
Min. 368
Mineraal. 337
Minnen drank. 411
Misdragt. 2
Miskraam. 2
Mispel boom. 334
Mithridaat. 337
Mixtuur. 435
Moeder. 320
—— breuk. 239
—— ader. 568
—— clyſteer. 502
—— banden. 283
—— kruid. 321
—— plaag. 249 401
—— plaaſter. 172
—— ſpiegel. 155
—— trechter. 335
—— trompet. 549
—— verſtikking. 522
—— vlekken. 358
—— water. 42
—— wortel. 48
—— zetzel. 361
Moeijelyke adem-halinge. 162 384
—— baaringe. 400
Moeijelyk gehoor. 57 227 371
—— verduwinge des maags. 161
Moer-bezien-boom. 343
Mond. 516 385
—— der baarmoeder. 383
—— der maag. 383 516
Monſter. 340
Morſellen tegens de longe-zucht. 342
—— —— wormen. 343
Mos. 401
Moſch op de daken. 347
—— van menſchen bekkeneel. 346
Moſchaten-noot. 208
Moſſel-goud. 59
—— zilver. 45
Moſtert. 496
Motten-kruid. 70 516
Muis. 346
—— drek. 58 419
—— oor. 15
Munnik rhabarber. 460
Murmel dier. 346
Muskoviſch-glas. 276
Muskus. 343
—— graanen. 1
Muur-peper. 491 570
Myn-ſtoffen. 456

Myn-vloeijingen. 201
Myrrhe. 357
Myrobalanen. 356
—— hare zoorten. 357
Myrten-boom. 357

N.

NAad 524
Naa-geboorte. 489
—— haar te rug blyving. 489
Naakte Vrouwen. 122
Naald. 8
—— kervel. 105
Nacht-blaaren. 179
—— gangers. 500
—— licht. 414
—— Merry. 258
—— ſchaduw. 499
—— Uile. 366
—— Wandelaar 366
Nagelen. 93
Nagel-bloemen. 93
—— kaneel. 93
—— kruid 419
—— violen. 107
—— of vlies der oogen. 441
Na-hand 334
Navel 544
—— banden. 283
—— breuk 179
—— ſlagaderen. 51
Navel-ader. 568
—— deſſelfs voorzuitſteking'. 554
—— vaten 566
Nardus-Zaad. 325
Narheid 262
Navels middelſte-deel. 7
Natuur. 361
Natuurlyke dingen. 458
—— Salpeter 361
Natuurlyk vermogen. 361
Natte-hoeſt. 551
Na-ween. 157
Neemt. 455
Neer-drukking 150
—— drukkende Spieren van de tong. 66
—— druk tuig 146
Nedergedrukt Borſt-been. 515
—— ſtoting. 435
Nek 307
—— of wervel-beens ſlag-aderen. 50
Net-breuk. 387
Net gedaantige-vlies. 459
—— oog-vlies. 570
Net ſlag-aderen. 50
Netel-ziekte. 164
—— zucht. 183
Neurenberger plaaſter. 173
Nepging. 258
Neuz'. 361
—— gaaten. 360
—— proppen. 361
—— ſweer. 390
Nieren. 457
—— ontſteking. 457
—— ſteen. 457
—— wonde. 457
Nies-poejer. 180
Niet-natuurlyke dingen. 458
Noot. 368
—— derzelve zoorten. 369

O.

OEſter. 388
Okker-geel. 372
—— noot. 266
Oliphant. 166
Oly. 375
—— gedeſtilleerds. 375
—— uitgeperſte 376
—— door inweekinge. 378
—— van olyven. 378
—— palm. 378
Olyven 379
Olyf-boom. 374
Omgewondene darm. 567
Omkeering van de maag. 27
Omkring der ziekte. 406
Omloop. 115
—— des Bloeds. 406 479
Omwindende Genees-middelen. 371
Omzwagtelen. 177
Onbeweeglykheid van 't Kake-been. 321
Onderbuik. 1 249
't Onderſte deel des oors. 229
Onderſchouderbeens-Spierken. 261
Onderbindinge 185
Onderſmeer buiks-aderen. 567
Onder ſleutel-beens vaten. 518
Onderſte gedeelte des Buiks. 258
Onderſleutel beens ſlag aderen. 51
Onderrechting' aangaande de pols. 503
Onder de huid gelegene aderen. 568
Ongariſche ziekte. 191
Ongeneesbaar. 259

Ongenoemd. 261
Ongeregelde pols. 164 52
Onmatigheid. 160 262
Ontlaſtinge. 184
Ontbinding'. 155
Ontdoenende vocht. 328
Ontfanging'. 125
Onthouden. 4
Ontlaſtinge der Vrouwen. 328
Ontleding 26
—— van een onvolwaſſen vrucht. 170
Onſmakelyk. 262
Ontſteking'. 260 414
—— der Borſten. 312
—— der Maag. 261
—— van 't lelletjen. 561
—— der lever. 236
—— der oogen. 381
—— der Nieren. 362
—— aan 't tand-vleeſch. 401
Ontſteldheid. 402
Ontſtokene buil. 416
Ontvelling. 184 263
't Onvermogen. 250
Ontwrichting. 519 298
—— van de Knie. 302
—— der Ribben. 300
—— Rugge-wervelen. 302
—— van 't Staart-been. 301
Onvruchtbaarheid. 513
Onzer Vrouwen diſtel. 90
—— mantel. 15
Onzinnigheid. 262
Onzuiver Bloed. 479
Onzuiverheid. 513
Oog. 372
—— hol. 383
—— lid. 392
—— leden hare roodheit. 392
Oog-meeſter. 372
—— middel. 123
—— middelen. 382 372
—— niet. 565
—— ſmeer. 278
—— ſwelling'. 392
—— vel. 392
—— wratten. 392
—— ziekte. 27 462
Ogen-trooſt. 184
Oordeel raming. 138
—— uit ſweeten. 239
—— aangaande de pis. 559
't Oor. 58
Oor-bolk. 547
—— klieren. 399
—— lepel. 59
Oor-pyn. 388
—— ſmeer. 105
—— ſwagtel. 538
—— ſpuit. 388
—— tent. 326
—— wratten. 392
Ooſtindiſche Bezoar. 68
Opblazinge. 261
Opbruiſching. 164
Opdroogband. 25
Opdrogende middelen. 495
Openende middelen. 36
Opgeſtopte maand-ſtonden. 524
Opgietinge. 12
Opgeſtopt lichaam 19
Opgiſtinge des Bloeds. 383
Opgeſtopte maand ſtonden. 329
Opheffer. 167
Opheffing'. 518
Onordentlyke beweging der Geeſten. 506
Opklimmende tak van de groote ſlag-ader. 49
Oploſſende middelen. 500
Opening des Buiks. 218
Openinge der vrouwelykheid. 206
Oprispinge der maag. 181
Opſpanninge van 't mann'lyke-lid. 124
't Opwalgen der maag. 467
Opwelling. 383
Opziedinge of kokinge. 167
Opper klootjes. 398
Orannien appelen. 433 309
Orant. 385 35
Ordonnantie. 206 455
Orego. 383
Orientaalſche balzem. 64
———— oſſen-tong. 303
———— poejertjen. 464
Orlean. 383
—— boom. 43
Oſſe-gal-ſteen. 274
—— gal. 193
—— honger. 76
—— tong. 76
—— —— wortel. 27
Oven. 213
Overbevruchting. 177 523
—— blyfzel der ziekte. 407
—— bloed van melk. 269
—— bloedig bloed. 426
—— planting. 547
Overmatig purgeeren. 247
Overvloedige maandelykſche ontlaſting. 329
Oxel-aderen. 566
—— ſlag-ader. 50
Ooyevaars-bek. 219

P.

Paapen-hout. 183
Paarel-moeder. 321
Paarlen. 318
—— zaad. 337
—— zuiker. 318
Paard. 180
Paarde blom. 530
—— ſtaart. 180
—— ſteen. 240
Paauw. 402
Paauwen-drek. 513
Pad. 77
Padde-ſteen. 66
Palm-boom. 391
—— hout. 284
Pan. 442 137
—— vlies. 405
Pap. 95
—— uit brood. 525
Paradys-hout. 12
Paracelſiſche-menſch. 242
Paradys-vogelen. 58
Parnas gras. 558
Paryſche-raapen. 360
Patryzen gal. 193
Peergedaantige wezen. 135
Peeze. 37
—— der ſpier. 532
—— knoop. 215
Pekel. 346
Penszak. 406
Peper-boom. 409
—— kruid. 424
—— wortel. 47
Peruviaanſche balzem. 64
Perſſe. 435
Pelikaan. 372 404
Penzee. 252
Perſik-boom. 310
—— kruid. 407
Penning-kruid. 368
Pers van Herophilus. 544
Peſt 408 292
Peſt-arts. 291
—— buile. 88
—— water 41
Peſtilentie-wortel. 409
Piauter. 503
Pillen verſcheide zoorten. 419
Pieterſelie. 37
Pimpenel. 423
Pinceel. 361
Pinxternakel. 402
—— roozen. 430
Pis-blaas. 572
—— achtige-geeſten. 509
—— bekykinge. 559
—— drywende middelen. 156
—— vlies. 14 559
—— vloed. 142
—— vlies der vrucht. 326
—— gang. 558
—— opſtopping. 265
—— weg. 322
Piſſen. 558
Piſſe-bedden. 53
Pis-ſcheiding. 156
Piſtaſſen. 425
Plaats-middelen. 391
Plaaſter. 171
Plant. 426
Plat-lac. 270
Pleiſter. 230
Ploeg. 578
Plukzel. 286
Poort-ader. 568
Poejer. 444
—— makinge. 443
Pok-hout. 285
—— ſteen. 276
Pokken. 563
Pols. 504 387
—— ſlag. 443
Pols die tegen de gemeene regel ſlaat. 398
Pols-plaaſter. 177
Populier-boom. 434
—— zalf. 434 10
Porthemiſche tover-balzem 64
Portier 451
Pot-loot. 429
Praecipitaat. 332
——— geele. 332
——— groene. 333
——— roode. 332
——— witte. 232
Priem. 518
—— gedaantige uitſteekzelen. 518
Prikkelende middelen. 515
Puim-ſteen. 447
Puiſten. 563
Punt van 't hert. 558 344
Purgeeren. 30
Purgeer morſellen. 343
—— middelen 448
Purper-koorts 449
—— bruin weij drie-blad 548
Prys of waarde 531

Pyl-naad. 371
Pyn-boom. 423
—— noot. 339
Pyp-kasſie. 93
Pyn. 156
—— des buiks. 544
—— by ſwangere vrouwen. 545
—— by de kinderen. 545
—— der gewrichten. 52
—— boorende. 157
—— brekende. 156
—— drukkende. 156
—— heete. 156
—— koude. 156
—— in de knie. 224
—— kloppende. 157
—— knagende. 157
—— rekkende. 157
—— ſcheurende. 156
—— vermengde. 156
—— vliegende. 157
—— ſtillende middelen. 30
Pyp-zweer in 't kakebeen. 321

Q.

QUaadaardige koorts. 192
Quabben der lever. 290
—— long. 290
Quade geſteldheit. 78
—— voedinge. 79
Quak-zalver. 14
Qualyk geſtelde maandelykſche ontlaſtinge. 331
Quee-boom. 309
—— vleeſch. 318
—— zap. 338
Queezel. 28
Quik-gordel. 332
—— zilver. 45

R.

RAap. 445
Raauw. 140
Raauwe-zyde. 492
Raauwigheid van de lucht-pyp. 50
Raket-zaad. 181
Rammenas. 454
Rasp. 454
Ratel-ſteen. 467
Rave. 136
Razende-moer. 23 213
Razerny. 398 316
Recht 455
Rectificeeren. 455
Reede van den menſch. 32
Redeneering over de natuur. 417
Regen-boog 264
—— wormen. 297
Retort. 459
Reverbereer oven. 460
Reuk. 379
—— beledigde. 379
Rhabarber. 460
Rhodiſche-doorn. 283
Rhyn-bloemen. 516
Ribben. 126
—— vlies. 436
Ridder-ſporen. 81
Riekende-ſpecery. 48
Rimpel aan 't aangezicht. 467
Ring-worm. 256
Ritzigheid. 23
't Roode bal-vlies. 181
't Rode bal-zak vlies. 551
Rode bezetten 68
Rood-braak-poeier. 465
Roode been-wortel. 67
Roodheit 466
Roode loop. 160
—— marmer-ſteen. 434
—— patik 467
—— ratelen 197
Rood makende middelen. 466
Robyn 467
Roden-omloop. 589
Roode ſteen-breek. 195
Roer-ſtok. 468
Rogge. 489
Roggen-ſteen. 512
Rohdiſche-doorn. 53
Rommelen der ingewanden. 467
Ronde Cyper-wortel. 144
Ronken 515
Roomſche-diſtel. 106
Roomſche-netel. 550
Rook. 211
Rookinge 211
Rook-werk. 521
Rooſtering. 560
d'Roos 181
Roos of St. Anthonis-vuur. 446
Roozen-azyn 389
—— oly. 462
—— azyn. 462
—— honig. 462
—— wortel. 462

Roo=

Roozen-vlakken. 465
——— van Jericho. 464
——— der borſten. 312
——— honing. 324
——— knoppen. 14
——— hout. 284
Rooſteren. 546
Rooſter. 137
Rolle plaaſter. 305
Rosmarin. 465
——— wilde. 465
Rot-koorts. 193
Rotten-kruid. 48
Rozynen groote. 402
——— kleine. 402
Rug (de). 158
Rugge merg ('t). 323
Ruggemergs ſlag ader. 51
Rug-graad. 460
——— ſpieren 461
Ruiſchen in de ooren. 405
't Ryk der dieren. 456
Ryn-bloemen. 234
Ryping' 495
Rypinge van een gezwel. 321
Rypmaakende middelen. 321
Ryſt. 384

S.

SAffraan. 139
—— plaaſter. 389
Sak. 470
Sal Ammoniacs Bloemen. 176
Salmiac. 366
—— (gemaakte) 472
Salomons-zegel. 495
Salpeter 366
——— koeken. 276
Salp. 467
Sandelhout. 285
—— (wit) 285
—— (geel) 285
—— (rood) 285
Sanikel. 481
Sapanhout. 285
Saturii. 481
Satyrion. 482
Sauſſe. 169
Schaafmes. 483
Schaamzyde. 75
Schaam ſlag-ader. 51
—— ader der Vrouwen. 568
Schaam-ader der Mannen. 568
Schaapshuydeken. 23
—— —— der Vrugt. 577
—— zuuring. 4
Schaft. 559
Scharlaken bezien. 224
Scharlye. 224
Schede-vlies. 169
—— —— der Ballen. 551
Scheel zien. 507
Scheele hooft-zweer. 235
Scheen-been. 540
Scheeps-pek. 425
Scheermes. 362
Scheidinge des geheels. 206
Schenkel been. 140
Schenkel ſlag-aderen. 50
—— bloed-aderen. 567
Scherp. 7
—— hevig. 8
Scherpen. 8
Scherp-bloed. 479
Scherp ſcheurbuikig bloed. 7
Scheur. 462
Scheuring tuſſchen de ſchamelheid der vrouwen. 406
Scheurbuik. 485
—— der mond. 485
Scheurbuik aan de voeten. 484
Scheurbuikachtige koorts. 189
Schei-glas. 492
Schild. 488
Schildpad. 536
Schilp van het oor. 35
Schilp-zilver. 45
—— ſteen. 125
Schoenmakers pek. 458
Schor zyn. 454
Schorze. 135
Schouder aderen. 567
—— blads-aderen. 568
Schouder beens-hooft. 7
—— ſlag-ader. 51
Schouwinge der wonden. 262
Schrikken. 535
—— in de ſlaap. 540
Schubachtige naad. 378
—— Lazerie. 331
Schubachtige ſchurftheid. 441
Schudding. 127
Schuim. 512
Schurftheid. 482
—— des hoofds. 5
Scorpioen. 487
—— kruid. 487

Scru-

Scrupel. 488
Serpentſteen. 381
Seſelien van Candien. 493
Sigmarts kruid. 15
Sikkel-gedaantige holligheid. 188
Sinaas Appelen. 433
Slaap. 248 500
—— (de) ſlaapen. 532
Slaap-kruid. 106
—— zucht 500
Slaap-ziekte. 95
—— —— hoogſte trap. 279
Slag-ader. 49
Slag-aderen van 't hooft. 51
—— van de Nieren. 51
—— van de Knieſchyf. 51
—— van de ſchenkel. 50
—— van de ſpieren. 50
—— van de Aalvleeſ klier. 51
Slag-ader-breuk. 28
Slag-aderige Buis. 550
Slag aderen van de ſchouder. 51
—— van de zwarte Gal. 51
Slag-ader van de ſchaam. 51
Slag-ader van de Kuit. 51
—— en bloed-ader der lever. 236
Slakken. 487
Slakbeenachtige gang. 322
Slang. 492
Slangen-balg. 187
Slangen-hout. 124
—— hooft. 164
—— kroonen. 134
—— oogen. 172
Slee-doorn. 4
—— pruym. 4
Sleutel. 117
Sleutelbeen. 117
—— Beens aderen. 568
—— Bloemen. 437
Slikkinge. 164
Slik-koorts. 193
Slok-darm. 374
Slot. 117
Slupp-koorts. 192
Slymachtige vochtigheid. 344
Slymdryvende middelen. 414
—— klier. 425
Slym zuiverend middel. 36
Smaak. 462
Smalbladig Heidenſch wond-kruid. 575
Smaragd. 498
Smeer. 8
Smeeringe. 287
Smeer-wortel. 60 178
Smelting. 214
Smeltkroes. 140
—— vuur. 225
Smergel. 49
Smout-zout. 267
Snel. 101
Snoek. 291
Snoek-gal. 193
—— tanden. 313
Snot. 344 358
—— ſlym. 413
Snotterige rauwigheden. 140
Soldaten ziekte. 341
Sorben Boom. 501
Sorbet. 484
Sout. 472
Spaans blanketzel. 306
Spaans-groen. 11
—— Kiet. 52
—— Krystallen. 11
Spaanſche erwete. 86
—— peper. 87
—— Pokken. 112
—— vliegen. 292
Spalken. 426
Spatel. 305
Specerpagtige Medicyn. 48
Speekzel. 476
Speen-kruid. 488
—— aderen. 567
Sperwer. 4
Spiegel-harſt. 124 425
—— roet. 211
Spierachtige Net. 459
Spier ſlag-aderen. 50
Spier. 352
—— aantrekkende van den kleinen toon. 347
—— Aarskrabber. 347
—— achterſte Kuit Beenſpier. 352
—— achter zaag wyze ſpieren. 354
—— aftrekkende van den grooten toon. 347
—— Anker twee hoornachtige ſpieren. 347
—— d'Arm' ſpier. 347 348
—— Beenſpier. 349
—— Bilſpieren. 350
—— Borſt-ſpier. 352
—— Brede windzel van de dye. 351
—— Borſtbeens of Tongebeens ſpieren. 354
—— Borſtbeens ſchild of Krakebeens ſpieren. 354

Spier

Spier buigende ſpieren der vingeren. 350
——— boven het ſchouderbeen gelegene ſpieren. 355
——— boven gratige ſpier. 355
——— demoedige ſpier. 351
——— diepe of doorborende ſpier der vingeren. 352
——— doorgeboorde ſpieren der vingeren en toonen 352
——— driehoofdige ſpier van den arm. 349
——— driehoekige Borſt-ſpier. 356
——— driehoofdige heupe beens ſpier. 356
——— drie lange ſpieren der heup. 356
——— drink-ſpier. 348
——— duims palm-ſpier. 355
——— duim-ſpier. 347
——— duims buigende ſpier. 350
——— duims uitſtrekkende ſpieren. 350
——— dunne Lip-ſpier. 351
——— dwerſche hals-ſpier. 356
——— —— ſpier van den onderbuik. 356
——— Elleboogs-ſpier 349
——— —— —— uitwendige. 349
——— —— —— inwendige. 349
——— geduldige ſpier. 352
——— groote uitſtrekkende vingerſpier. 350
——— ——— duimbuigende ſpier. 350
——— —— regte ſpier van 't hooft. 353
——— —— en kleine ronde arm-ſpier. 353
——— —— ſpieren van 't ſcheenbeen. 356
——— halfgratige ſpier. 354
——— half zenuwachtige ſpier van de ſcheen. 354
——— half vliezige ſpier van de ſcheen. 354
——— heilige Lenden-ſpier. 354
——— hooge of doorboorde ſpier der vingeren. 355
——— hoorn Tonge ſpieren. 348
——— hovaardige oog-ſpier. 355
——— inwendige darm-ſcheens-ſpier. 351
——— —— kleine Elleppys-ſpier. 353
——— jukbeen-ſpier. 356
——— kaauw-ſpier. 351
——— kaauwtands Tonge-ſpier. 351
——— katrol ſpier van 't oog. 355
——— keels ſluit-ſpier. 352
——— keelgat-ſpieren. 352
——— kins tonge-ſpieren. 350
——— kin Tongebeens ſpieren. 350
——— kinnebaks-ſpier. 348
——— kleine rechte ſpier van 't hooft. 353
——— kniebuig-ſpier. 353
——— korte ſpier des Elleboogs. 348
——— —— uitſtrekkende ſpier der Toonen. 350
Spier kuit ſpieren. 354 355
—— lange ſpier van den hals. 351
—— —— uitſtrek-ſpier van den onderarm. 351
—— langſte Rug-ſpier. 351
—— Lenden-ſpier. 353
—— Monniks-kaps ſpier. 349
—— Nederdrukker. 349
—— ondergratige ſpier 351
—— onder de huid leggende ſpier der lippen. 355
—— onderpalm-ſpier 351
—— onderſchouderblads-ſpier. 355
—— onder ſleutelbeens-ſpier. 354
—— ongelykzydige ſpier van den hals. 354
—— opheffende ſpier van den Aars. 347
—— —— oogſpieren. 348
—— opſchortende ſpier van den Bal. 349
—— Plant-ſpier. 352
—— Priem tonge-beens ſpieren. 355
—— priem tongs-ſpier. 355
—— priemwyze keelgats-ſpieren. 355
—— Ravenbeks-ſpieren. 349
—— —— Arm ſpier. 349
—— Rechte ſpier. 353
—— —— inwendige hoofd ſpier. 353
—— —— ſpier van de ſcheen. 353
—— Rings-ſpleet ſpieren. 349
—— —— ſchildwyze krakebeens-ſpieren. 349 356
—— ronde vooromkeerende ſpier van de hand. 353
—— ſchild trechters-wyze ſpieren. 355
—— ſchuinze des Buiks. 352
—— —— opklimmende. 352
—— —— nedergaande. 352
—— ſchuinze ſpieren des hoofds. 352
—— ſlaap-ſpier. 355
—— ſlokdarms hooft-ſpieren. 348
—— ſmalle ſcheens-ſpier. 351
—— ſnyers-ſpier. 354
—— ſpalkwyze-ſpier. 354
—— ſpitswyze ſpier des onderbuiks. 353
—— ſtopſpieren 352
—— Tarbots gelyke ſpier. 353
—— Tepelwyze ſpier des hoofds. 351
—— Toonenbuigende ſpieren 350
—— Tongebeens hoorn-ſpieren. 348
—— —— ſchildwyze krakebeens-ſpieren. 351
—— Tongs-neerdrukkende ſpier. 348
—— Toornige ſpier. 351
—— Tregters gedaantige ſpier. 348
—— Tuſſchenbeenige ſpier der vingeren 351

Spier (tuſſchenbeenige) der toonen. 351
—— tuſſchenribbige ſpier. 351
—— twee achter omkeerende ſpieren van de hand. 355
—— tweebuikige ſpier. 349
—— tweehoofdige Elleboogs-ſpier. 348
—— —— ſcheenbeens ſpier. 348
—— tweelingen. 350
—— verliefde ſpieren. 347
—— vierdubbelde ſpier van 't dyebeen. 353
—— vierhoekige ſpier des dyebeens. 353
—— vierkante ſpier der lendenen. 353
—— vlakke Palm-ſpier. 352
—— vleugel ſpier. 347
—— voorzaag ſpieren. 354
—— voorſte kuitbeens-ſpier. 352
—— voorſte ſcheen-ſpier. 356
—— uitſtrekkende ſpier van de oor-vinger. 349
—— —— des aanwysvingers. 350 351
—— —— van de groote toon. 350
—— Wiggebeens ſlokdarms ſpieren. 349
—— worm gedaantige ſpier der vinger en des voets. 351
—— zaam-gevlogtene ſpier. 348
Spies Glas-lever. 235
—— glas. 38
Spin. 43
Spinagie. 504
Spinneweb. 531
—— gedaantige vlies der oogen. 550
Spleet. 196
—— van 't kelletje. 163 196
—— makende kraakbeen. 229
Splinter. 194
Spog koorts. 193
Spons-ſteen. 276
Spongieus vleeſch. 247
Sponzieus. 106
—— vleeſch in de wonden. 302
Sponsachtig. 512
Spouw-middelen. 512
Spraakeloosheid. 35
Spring-koorts. 191
Spring-wortel. 97
Springende ſtip. 448
Sprouw. 36
Spuit. 526
Spyze die weinig voedzel geeft. 379
Spys-loop. 282 121
St. Chriſtoffel kruid. 7
—— Jacobs-kruid. 242 491
—— Jans Brood. 491
—— Ignatius Boonen. 187
Staal-klaret. 116
—— Electuarium. 165
Stam. 100 549
Stamelen. 233
Stameling. 62
Stampen. 549
Stamper. 425
Stank. 202
Star. 97 335
—— ſteen. 274
Steek-bezien. 561
Steekende winden. 498
Steen-been. 290
Steen groen. 111
Steen-koolen. 32 289
—— leverkruyd. 281
—— oly. 410
—— ruit. 9
—— ſnykonſt. 290
—— ſnyder. 290
—— ſout. 473
—— ziekte. 290
—— brekende middelen. 484
Steert Peper. 141
Steek-bezien. 561
Steekraap. 360
Stekel-varken. 251
Stem. 291
Steekende-winde. 498
Stephanus koornen. 512
Ster Anys. 31
—— ſteen. 176
Steur kruyd. 100
Stichas Bloemen. 116
Stieren-Roeden. 436
Stikking des Bloeds. 512
Stinkende Nardus. 390
Stof-ſchei-kunde. 112 501
Stook-plaats. 269
Stoppende middelen. 371
Stoting. 127
Stovinge. 206
Strampn. 124
Streep of linie. 286
Stremming. 127
—— des Bloeds. 539
Strotlap. 177
Struik. 522
Struis-vogel. 518
Stryk-ſpatel. 247
—— kruid. 297
Stuipen der kinderen. 179
Stuyp-trekking. 130
Styfzel. 24
Styvigheit. 463
Sublimeer vat. 19
Suivering. 2
Supe. 263

Swak

Swak gezicht. 576
Swakheid. 256
Swaluw. 241
Swaluwe wortel. 107 174
Swangere Vrouw. 227
Swart pek. 425
Swarte Gal. 70
—— —— ader. 566
Swarte Gals ſlag-ader. 51
—— zugt. 253
—— Nies-wortel. 232
Swavel. 522
—— deszelfs zoorten. 522
Swavel-Bloemen. 200
Sweet-puisjes. 239
—— middelen. 239
—— gaaten. 434
—— kiſt. 518
—— ſweertjes. 519
—— (ſtinkende) 520
—— (Engelſche) 520
—— drijvende middelen. 521
—— ——— yzer. 319
Swellinge. 263
—— van 't lelletje. 562
Sympathetiſche ſtof. 61.
Syroop. 526

T.

TAbac. 527
Taje en ſnottige ſlym. 575
Takken van de Boomen. 453
Talk. 528 494
—— ſteen. 528
Tam Krajen-voet. 134
Tamarind. 529
Tamariſchen-Boom. 356
Tamariſch-hout. 285
Tand. 147
—— balzem. 62
Tanding. 148
Tanden-bederf. 149
—— met kalk bezette. 149
—— poejer. 148
—— pyn 149
—— ſchilpen. 148
—— ſwarte 149
—— ſtoker. 149
—— tong. 462
—— trekker. 205
—— vleeſch. 219
—— waggelen. 149
—— worm. 149
Tanden-wortel. 148
Tang. 205
Taphout. 17
Tarwe. 549
Tarwen-meel. 430
Teeling. 219
Teering. 415 57 234
Tegenſtrydigheid. 35
Tegengift wortel. 128
Tegenwillig piſſen. 336
Tegenwillige Koede-ſtand. 436
Tegenwoordige kentekens. 152
Tegen 't vuur beſtaand zout. 473
Tegennatuurlyke vermenging des Bloeds 525
Temperament. 525
Tent-yzer. 324
Tepel. 395
Tepels der darmen. 395
Tepelen haar gebrek. 395
Terpentyn. 533
Terug drijvende middelen. 457
Tezaamtrekking. 9
——— van 't hert. 526
Tezaam waſſing. 525
——— der Beenderen. 526
Te zaam voeg-band. 25
Te zaamen wrichting. 52
Theriac. 539
Thym. 539
Tin. 512
——— aſch. 114
——— Bloemen. 199
——— zout. 473
Tintel-yzer. 265
Toebereiding. 436
Toebindinge. 283
Toegepunte deel. 344
Toeſtand. 513
Toeſtopping. 371
Toeval. 525
Toevallige en aanhoudende koortſ. 553
Toeworging der lyf-moeder. 517
Tolutaa ſche-Balzem. 64
Tormentil. 544
Toppen. 37
Tongen blad. 240
Tong riem. 290
Tornefol. 546
Traan. 271
——— ſtip. 448
——— weg. 322
Tragacanth. 546
Trepaan. 547 338
Trechter. 261 549 176
Trekking. 29

Trommel-vlies des gehoors. 553
Trommel-zucht. 552
Trypel-ſteen. 549
Tuin-kerſſen. 361
—— vruchten. 210
Tuiten der ooren. 500
Tuſſchen ribbige ſlag-aderen. 51
Turkſch-koorn. 211
Tuſſchen de ribben lopende bloed-aderen. 567
Twaalf-vinger darms ſlag-ader. 50
Tweehoofdig Monſter. 70
Tweehoofdig windzel. 258
Tweelingen. 218
Tyden der ziekte. 532
Tydloozen. 122
Tyger-wolf. 303

V.

VAllende-ziekte. 177
—— van milt verſtopping. 179
Valeriaan. 562
Valſche Kappers. 87
—— Rhabarber. 537
Varen-kruid. 195
Vaſten. 255
Vaſte Mercurius. 332
Vat. 565
Vaten (boven ſmeerbuiks) 566
—— (toebereidende) 566
—— (uitzuigende) 566
——(Wynrank gedaantige) 566
—— (Zaad uitwerpende) 566
Veder-wit. 19
Vee-Artzeny. 473
Veel-takkige wratten. 356
—— voet. 431
Veilig. 286
Veil-harſt. 228
Veld-Ajuin. 384
—— Cypres. 106
—— Hoen. 405
—— Kool. 74
Velletjen. 143
Venetiaanſch-glas. 577
Venkel. 201
—— hout. 258
Venſter. 194
Venus-buil. 76 550
—— berg. 340
—— haver. 9
—— plaag. 983
Venus-ziekte. 292
Veranderinge. 557 18 256
Verbergende Genees-middelen. 371
Verbeterende middelen. 135
Verbinding. 147
'T Verbrande. 17
Verbranding. 560
Verbrandinge. 187
Verdeelinge of quabben der lever. 290
Verdeelende middelen. 458
Verdikkende middelen. 258
—— Genees-middelen. 391
Verdikkinge. 512
Verdorven ſmaak. 229
—— eet-luſt. 417
Verduiſtert gezicht. 488
Verdoving. 360
Verdovende middelen. 360
Vergetelheit. 371
'T Vergift. 568
—— wederſtaande middelen. 16 568
'T Verhaal der ongezondheit. 402
Verhandelinge der ſpieren. 356
Verharde zwelling. 484
'T Verhemelte. 391
Verharding. 372 159
—— der lever. 236
Verhoed-middel. 146
Verkens-brood. 143
Verkoelende middelen. 456
Verkens-koot. 55
—— ſteen. 276
—— venkel. 410
Verlanging van 't lelletjen. 561
Verloorne eet-luſt. 161
Vermagering' der Lendenen. 527
—— des lichaams. 46
Verminderde gevoel. 528
Verminktheid. 124
Vermurwing. 340
Vernieuwinge. 121
Verrichting van eenig werk. 40
Verrotting. 450
Verſchrikking. 164
Verſchudding. 452
Verſterkende drank. 146
Verſterving. 343 495
Verſtikking. 430
Verſtoppende middelen. 383
Verſtopping. 524
Verſtoptheid. 371
Verteering van de ſpys in de maag. 154
Verouderde verzweering. 553
Verwarming. 203
Verwarmende. 81
—— middelen. 538

Ver-

Verwelkte-borſten. 312
Verwing. 124
Verwydering. 155 457
Verwyderaar. 155
Verzachtende dingen. 170
——— genees-middelen. 308
Verzwakt gehoor. 58
—— gevoel. 518
Verzwakte Jufferſchap door konſt te recht te brengen. 501
Verzweeringe. 457 187
——— der borſt. 313
——— der lippen. 269
——— in de Lucht-pyp. 50
Verzegeling. 495
Vet. 423 8 123
—— vlies der nieren. 550
—— ader. 566
Vezel. 194
Vezeltjes van 't hert. 195
Victory-wortel. 573
Vierdendaagſche koorts. 452
Vild-kruid. 143
Vingerhoeds-kruid. 155
Virginiaanſche ſlangen-wortel. 492
Vlak-koorts. 193
Vlakte der hand. 392
Vlam-zetten. 147
Vlas. 287
Vleeſch-achtige huid. 304
—— breuk. 387 481
—— gewas. 481
—— ſpm. 481
—— doen groejende middelen. 481
Vlechting. 428
Vleugel gedaantig. 16
Vlier. 477
—— ſpons. 212
Vloet der vrouwen. 201
Vloejende harſt. 16
—— vochtigheeden. 243
Vloeibaare ſtorax. 517 288
Vlug. 577
Vlugge-wynſteen-zout. 475
Vlug oly-ryk-zout. 475
—— zout. 475
Vochtigheden der oogen. 243
Voedend-middel. 368
Voet. 407
—— bad. 404
Voeten der achter herzenen. 404
Vogel-kruid. 18
—— neſt. 145
Vochtigende-middelen. 242
Vorſchen-beet. 343
Voſſe-long. 443
Voſſen-roede. 436
Vochtigheid. 123
Voorhand. 91
Voorherzenen. 104
Voorhooft. 496 210
——— middel. 210
Voorhoofts Spierken. 210
Voorhuid. 436
Voorkenning. 439
Voorloper. 439
Voor-legger. 455
Voorname-ziekte. 440
Voorzegging. 439
Vrouwelyke geboorte leeden. 345
Vrucht. 210
Vroed-vrouw. 371
Vrouwen-ys. 220
Vrucht-dier. 13
——— in 's moeders lichaam. 202
Vuurige-ſchurftheid. 281
('t) Vuur. 254
—— vermogende. 255
—— wezentlyke. 255
—— wederom ſtuitende. 255
—— dat uit de oogen ſpringt. 319
Vuil-boom. 209
Vyf-blad. 452
Vygen-boom. 195
Vygen-wratten. 195
Vyt. 393
Vyzel. 343

U.

Uitarbeiding. 165
Uitbluſſching. 185
Uitbottende vlakken. 184
Uitdamping. 183
Uitdamp-glas. 577
Uitdeeling. 165
Uitdryvende-middelen. 185
Uitdygzel. 184
Uitgieting. 165
Uitgroeijinge. 184
Uitdrooging. 150
Uitleedinge. 321
—— van 't onderſte kakebeen. 300
—— des heupebeens. 301
Uitleeging. 183
Uitlooging. 169
Uitryzen des hairs. 184
Uitſnydinge. 184
Uitſpoelinge des monds. 151

Uitſteekzel. 437
——— derzelver zoorten. 438
Uitteerende koorts. 318 291
Uittrekkinge. 262 155
Uittrekzel of Tinctuur. 541
—— derzelver zoorten en. 542
—— —— —— 543
Uittrekzel. 167
Uitvallen des hairs. 18
Uitwazeming. 152
Uitwazemende-middelen. 152
Uitwerpzels. 151
Uitzakking' des endel-darms. 438
Uitzettende-pyn. 533
Uitzinnigheid. 22
Uitzinnig zyn. 453
Uitzuig-ſlag-aderen. 50
Uitzuigende-vaten. 175

W.

WAld-meeſter. 177
Wal-ſtroo. 215
Walging. 361
——— der zwangere. 362
Walt-meeſter. 36
Walviſch-roede. 436
Wang. 219
Wapen-zalf. 555
Warm-making. 81
Warme-baden. 538
Waſſchen van 't hoofd. 87
Was. 103
—— kaarſen. 85
Water. 303 493
Waterachtig. 492
—— zucht in de borſten. 312
Water behouder 455
—— afleidend Electuarium. 165
—— guigelheil 25
—— of ader-breuk. 246
—— breuk. 387
Waterig-bloed 253
Water-blaasjen. 243
—— kanker. 367
—— kerſſe. 361
—— luizen. 278
—— lippen der vrouwelykheid. 370
—— meloen 116
—— om te blanketten. 41
—— patich. 467
—— paard. 240
—— puiſten. 158
—— rozen. 370
Water ſlangen-kruid. 158
—— tegens de amborſtigheid. 41
—— vrees. 343 244
—— zucht. 245
—— —— des hoofds. 243
—— —— in de bal zak. 245
—— —— in de baar-moeder. 245
—— —— des herte zakjen. 245
—— —— in de pis pot. 150
Water-zuchtige. 246
Wreed. 264
—— aſch. 114
Weeg-bree en derzelve zoorten. 426
Ween na de baaring. 545
Weer-glas. 605
Weder-dood. 457
Wederom inzetting. 457
Wederoverhalinge. 121
Weikinge. 304
Welriekend genees-middel. 373
Welriekende klaveren. 325
——— viool-wortel. 264
Welfzel. 206
Wennen. 361
Wenk-brauwen. 523
Werking. 380
Werk-plaats. 531
Werk-tuig. 383 304
—— —— der zinnen. 491
Wervel. 571
—— been. 511
—— beens-ſlag-aderen. 51
Weſtindiſche Bezoar. 68
——— peper 424
Wezentlyke alkaliſche-zout. 471
Wezentheit 181
Wigge gedaantige been. 60
Wiek. 404
Wieken. 281
Wikken. 573
Wilde angelik. 480
—— bertram. 441
—— eppe. 385
—— geiten. 16
—— kervel. 375
—— komyn. 142
—— krajen-voet. 134
—— pyn-boom. 423
—— roode oſſen-tong. 380
—— roozen ſpons. 212
—— ſwyn. 36
—— thymus. 493
—— vlas. 286
—— vygen-boom. 87
Wind-breuk. 387
Windzel. 188 531

Win-

Winter-kerſſe. 361
—— groen. 331 451
Witte Americaanſche-balzem. 64
—— ('t) bal-vlies. 550
—— been wortel. 67
—— dictam. 154
—— grein-hout. 458
Wit lever-kruid. 235
Witmaking. 145
Witte honde-drek. 15
—— kaneel. 85
—— kool. 67
—— lelien. 286
—— linie. 286
—— maluwe. 18
—— peper. 423
—— rhabarber. 322
Wolf. 297
Wolfs-beet. 302
—— bezie. 399
—— boom. 297
—— gebaar. 302
—— klauw. 202
—— melk. 183
Wolle-kruid. 566
—— met joekken. 374
Wond' 580
—— balzem. 63
—— des hoofds. 164
—— haare zoorten. 584 585
—— koorts. 193
—— middelen. 580
—— mixtuur. 338
—— plaaſter. 174
—— van de lucht-pyp. 51
Wonder-boom. 463
Worm-achtige beweeging der darmen. 344
—— kruid. 526
—— koekjens. 466
—— zaad. 480
Wortel 453
Wouwe-bloemen. 199
Wyd-aſch. 19
Wyn-azyn. 5
—— druif. 513
—— kryſtallen. 141
—— puiſten 229
—— rank gedaantige oog-vlies. 519
—— rank gedaantige vaten. 392
—— ruit. 468
—— ſteen 530
—— ſteen der tanden. 373
—— ſtok. 575
—— zout. 474
Wyrook 539
Wys-vinger. 259

Y.

Y Der verrichting. 137
Ylhoofdigheid. 147
Ys. 220
Yven-boom. 531
Yvoor. 163
Yzer. 194
—— bloemen. 200
—— kruid. 569

Z.

Z Aad. 490
—— afleidende vaten. 566
—— bereidende ſlag-aderen. 51
—— blaasjes. 573
—— vaaten. 503
—— weg. 322
Zaffraan-doek. 278
Zaag. 493
Zaagachtig kruid. 493
—— viſch. 493
t'Zaampunting van 't zuur en zoet. 158
Zachte-dood. 184
—— purgatie. 248
Zadel-been. 490 177
Zalf. 555
—— derzelfde zoorten. 555
—— kramer. 357
Zand. 45
Zap-ryk. 519
Zaphier-ſteen. 480
Zee-ajuin. 488
—— azyn. 5
—— ballen. 418
—— boomen. 188
—— chnodril. 110
—— eegel. 163
—— kool. 74
—— koe-ſteen. 275
—— kruis-wortel. 181
—— kreeft. 215
—— paard. 466
—— ſchild-pad. 536
—— venkel. 138
—— winde. 499
—— zout. 474
—— ziekte. 342
Zivet-kat. 99
Zeep. 498 480

Zeep kruid. 480
——— venetiaanſche. 480
Zemelachtig. 212
Zene-bladen. 202
Zesde deel van een pond. 494
Zet pil. 408
Zeven-boom. 469
——— getey. 291
——— maandelyk. 492
Zenuw. 363
——— derzelver zoorten. 364 365
——— middelen. 363
't Zidderen der lippen. 269
Zieken huis. 367
Ziekten der levens-geeſten. 341
——— zappen. 341
Ziele. 328
Zidder-viſch. 546
't Zidderen der leden. 547
't Zidderen. 392
Zilver. 45
——— kryſtallen. 141
Zink. 589
Zinking. 97
Zinvang. 95
Zit-plaats van yder deel. 498
Zivet. 588
Zoomer-vruchten. 242
Zoet gemaakte Mercurius. 332
Zoldaten-ziekte. 160
Zonne-daauw. 466
Zuur. 7
Zuur brekende middelen. 3
Zuure geeſten. 570
——— ('t) citroen-zap. 574
——— medicynen. 6
——— melk. 389
——— wateren door konſt. 7
Zuiger. 339
Zuiker. 469
——— desſelfs zoorten. 470
——— riet. 80
——— wortel. 498
Zuivering. 449
Zuiverende-middelen. 463
——— genees-middelen. 479
Zwaare-ſtem. 162
Zwaard-viſch. 587
('t) Zwaardgedaantige krake-been. 587
Zwaarmoedigheit. 234
Zwak-gezicht. 21
Zwakke-voeding. 379
Zwartachtige myn-ſtof. 307
Zwarte gals-ſlag aderen. 50
——— gal. 56
——— coſt-wortel. 137
——— peper. 424
Zwelling. 559
Zwellinge in de traan-klier. 175
Zweet-koorts. 191
Zyden-draad. 6
Zyde-wee. 427
——— worm. 72

E Y N D E.

DRUK-FEILEN.

Pag. 2. onder de Tytel ABIES reg. 5. ſtaat 't Medicinaal gebruik, lees daarby *is*.
reg. 8. onder dien Tytel ſtaat is, lees *zyn*.
—— onder de Tytel ABLUENTIA reg. 3. ſtaat uitlyding, lees uitleiding.
—— 8 lin. 19. ſtaat onder-koek; lees *onder-kaak*.
—— 8 lin. 24. ſtaat calb. lees *Calc*.
—— 14. lin. 5. ſtaat beunnazen, lees *beunbaze*.
—— onder de Tytel ———— ſtaat AGRYPINA, lees AGRYPNIA, ſlapeloosheid.
—— 16. onder de Tytel ALKENGI ſtaat Jooden-karsen / lees Jooden-kersſen.
—— 25. in de Aanmerkinge (b) lin. 4. ſtaat Midecinale lees *Medicinale*.
—— onder de Tytel ANAGALLIS TERERSTRIS, ſtaat guitgelheil / lees *guichel heil*.
—— 29. onder de Tytel —— ſtaat ANIMB GUMMI, lees *Animæ gummi*.
—— 36. onder de Tytel APHONIA lin. 15. ſtaat werk-ſteliig, lees *werk-ſtellig*.
—— 43. onder de Tytel ARABICUM GUMMI ſtaat doorſchynde-gom, lees *door-ſchynende*.
—— 47. onder de Tytel ARISTOPHANEION Noot (*a*) in 't Recept ſtaat Apoponacis, lees *Opopanacis*.
—— 49. in de Noot ſtaat *CULMUS* lees *KULMUS*.
—— 54. ſtaat Aſſa of Aſſa, lees *Aſſa* of *Aſa*.
—— 59. onder de Tytel AURUM in MUSCULIS ſtaat Moſſel-goud, lees *moſſel-ſchilpen-goud*, in de zelfde Tytel reg. 5. ſtaat moſſelen, lees *moſſel-ſchilpen*.
—— 66. in de Noot ſtaat Tepapharmacum, lees *Tetrapharmacum*.
—— 74. onder de Tytel BRASSICA ſtaat Simbriata lees *Fimbriata*.
—— 86. onder de Tytel CANELLA ALB ſtaat Cinamomum, lees *Cinnamomum*.
—— 92. onder de Tytel CARTILAGO ſtaat kake-been, lees *krakebeen*.
—— 96. onder de Tytel CATAPLASMA *in Form.* ſtaat *Lactis* lees *Lacte*.
—— 112. in de Noot reg 6. achter *Ventriculi* lees ,
—— 113. onder de Tytel CINGULUM MERCURIALE reg. 13. (*a*) lees (*b*)
—— 113. de noot tot CINGULUS reg. 1. ſtaat (*a*) lees (*b*). reg. 4. wierde, lees wierden, reg. 7. ſtaat reukeloos lees *Ruikeloos*.
—— 123. onder de Tytel COLLIQUAMENTUM reg. 13. ſtaat huisjens, lees *buisjens*.
—— 125. onder de Tytel CONCHÆ ANATIFERÆ reg. 21. ſtaat fabe, lees *fabeæ*.
—— 132. onder de Tytel CORDIS PALPITATIO reg. 42. ſtaat *Beccabunga*, lees *Becabunga*.

Peg. 164. ſtaat EEFLORESCENTIA SCORBUTICA, lees *Efflorefcentia*.
—— 166. ſtaat ELECTUARIUM OPHTHLAMICUM, lees *Ophthalmicum*.
—— 166. ELEMI GUMNI, lees *Elemi Gummi*.
—— 167. onder de Tytel ELIXIR Not. ſtaat *Eliecſbir*, *of Aleeſbir*, lees *Elieſchir*, *Alieſchir*.
—— 189. onder de Tytel FEBRIFUGUM reg. 2. ſtaat mlddel / lees middel.
—— 201. onder de Tytel FLUXUS ſtaat CHYLOSIS lees CHYLOSUS.
—— 215. onder de Tytel GANGLIUM voor *Nodus*, lees met.
—— 237. ſtaat HERMAPHROTIDUS, lees *Hermaphroditus*.
—— 246. onder de Tytel HYMEN reg. 3. ſtaat zyn de Ontleed-kundige lees *zyn 't de Ontleed-kundige*.
—— 247. in de Noot van HYMEN ſtaat vliezige-heuveltjens lees *vleeſch-achtige heuveltjens*.
—— 315. reg. 7. ſtaat *Filtretor*. D. ſchrab de *D*.
—— 318. in de Tytel MARMELADA ſtaat MARMELEDE lees *Marmelade*.
—— 350. in de Noot (*b*) ſtaat *Genelli* lees *Cemelli*.
—— 350. ſtaat GEMOGLOSSI, lees *Genioglosſi*.
—— 350. onder. dezen Tytel GENIOGLOSSI ſtaat kin tonge-beens ſpieren lees *des Kins tonge-ſpieren*.
—— 387. in de Tytel OSCULUM UTERI ſtaat de binnenſte-mond, lees daarby *der lyf-moeder*.
—— 389. in de Tytel OXYRRHODINUM ſtaat roden Azyn, lees *Rozen-Azyn*.
—— 472. in de Tytel SAL ESSENTIALE reg. 3. ſtaat daar, lees *door*.
—— 551. in de Tytel TUNICA RUBRA ſtaat het vlies des roode Bal-zakjen lees *het roode Bal-zak-vlies*.

NA-REDEN.

Ik heb hier volgens gewoonte mede eenige Errata *of* Druk-feilen *doen achter aan plaatzen; maar denkende dat 'er miſſchien noch feilen door my niet opgemerkt zullen ingeſlopen zyn, leev' ik in die verwachting en hoop, dat de gunſtige en beſcheidene Lezer dezelve wel zal gelieven te verbeteren, inzonderheid vertrouw ik dit van de zodanige, die wel weten, dat ook het naauwkeurigſte oog niet alles ziet. Voorts zal ik my aan* Momus *Laſter zucht niet ſtoren, maar het oordeel over dit Werk aan den vriendelyken Lezer overlaten.*

Beduiding en Verklaaring aller CHARACTEREN dewelke in de Medicyn, Chymie en Materiaal-kamer gebruikt worden.

Acetum	*Azyn.*	🜊
Acetum deſtillatum	*Gedeſtilleerde Azyn.*	🜋
Aër	*de Lucht.*	A
Æs	*Koper.*	♀
Æs uſtum	*Gebrand Koper.*	🜠
Alcohol vini	*hooggerectificeerde Brandewyn.*	▽A
Alembicus	*een Helm.*	XX
Alumen	*Aluin.*	O
Amalgama	*Metale menging met Quik.*	ããã
Ana	*Van ider even veel.*	an, ã, ãã
Antimonium	*Antimonie of Spiesglas.*	♁
Aqua	*Water.*	▽
Aqua deſtillata	*Gedestilleerd Water.*	▽D
Aqua fortis	*Sterk-Water.*	▽F
Aqua pluvialis	*Regen-Water.*	▽P
Aqua regis	*Konings-Water.*	▽R
Aqua vitæ	*Water des Levens.*	🜅
Arena	*Zand.*	⁘
Argentum	*Silver.*	☾
Argentum vivum	*Quikſilver.*	☿
Arſenicum	*Rottekruid.*	o-o
Auripigmentum	*Rement.*	o=o
Aurum	*Goud.*	☉
Balneum	*een Bad.*	B
Balneum arenoſum	*een Zand-Bad.*	AB
Balneum mariæ of maris	*een kokend Water-Bad.*	MB

Balneum vaporis	*een Rook-Bad*	VB
Borax	*Borax, Goudlym*	[symbol]
Calx	*Kalk*	C
Calx viva	*Onuitgebluſchte-Kalk*	♆
Camphora	*Kampher*	≈
Cancer	*een Kreeſt*	69
Caput mortuum	*dodig Overblyfzel, Dode-Kop*	☠
Chalybs	*Staal*	♂
Cinis	*Aſch*	⊏
Cinis clavellatus	*Potaſch*	♅
Cinnabaris	*Vermiljoen*	☿
Cornu cervi	*Herts Hoorn*	CC
Cornu cervi uſtum	*Gebrand Herts-Hoorn*	CCv
Crocus martis	*Blom van Yzer*	♂
Crocus veneris	*Blom van Koper*	⊕€
Crucibulum	*een Smeltkroes*	+▽
Cucurbita	*een Kolf, Zypglas*	⍋△
Cuprum of Venus	*Koper*	♀
Deſtillare	*Deſtilleeren*	⚗
Dies	*een Dag*	☌
Dies & Nox	*Dag en Nagt*	☌♀
Drachma	*een Drachma*	ʒ
Ferrum of Mars	*Yser*	♂
Fiat	*dat 't worde*	F
Granum	*een Grein*	gr
Gutta	*een Druppel*	gutt
Hora	*een Uur*	⧗
Ignis	*'t Vuur*	△
Ignis rotæ	*'t Reverbereer of Weerstuitend Vuur*	⟁
Iupiter of Stannum	*Tin*	♃

Libra *een Pond*	℔, lib.
Libra ſemis *een half Pond*	℔ß
Luna *de Maan, of 't Zilver*	☾
Magnes *Magneetſteen*	♉︎
Martis limatura *Vylzel van Staal of Yser*	♂
Mercurius *Quikzilver*	☿
Mercurius præcipitatus *ondergeblere of neergeploſte Quik*	☿ ☿═
Mercurius ſublimatus *opgehere of gesublimeerde Quik*	☿☿⊨
Mensis *een Maand*	⊠
Miſce *Mengt het*	M
Nitrum *Zalpeter*	⦶
Nox *de Nacht*	♀
Obolus *een half Scrupel*	∽ ℈ß
Oleum *Olie*	∴
Orichalcum *geel Koper*	◊
Phiala *een Phiool Glas*	🝪
Phlegma *Water*	♐
Plumbum *of* Saturnus *Lood*	♄
Præcipitare *Nederſtooten*	═
Præparare *Bereiden*	PP
Pulvis *Poeder, of Stof*	ꝏ ♁
Quantum placet *zo veel u belieft*	QP
Quantum vis *zo veel gy wild*	QV
Quinta Eſſentia	QE
Recipe *Neemt*	℞
Regulus *Koning*	Regul.
Regulus ſtellatus	✵
Regulus antimonii ſtellatus	✵ R
Retorta *een Retort, Kromhals*	🝭
Sal *Zout*	⊖
Sal alcali *zuiver Zout*	♀

TABULA IV.

Sal ammoniacum	*Ammoniak-Zout*	⊖✶
Sal commune	*Gemeen Zee-Zout*	⊖
Sal gemmæ	*Steen-Zout*	♉
Sal volatile	*Vlug-Zout*	⊖V
Sapo	*Zeep*	◊
Scrupulus	*een Scrupel*	℈
Secundum artem	*Volgens de Konst*	*s. a.*
Semis	*de Helft*	ß
Sol	*de Sonne, Goud*	☉
Spiritus	*Geest*	~SP
Spiritus Vini	*Brandewyn*	🜈
Spiritus Vini rectificatus	*Overgehaalde Brandewyn*	VR
Stratum ſuper ſtratum	*Laag op Laag*	S.S.S.
Sublimare	*Opheffen*	🝞
Sulphur	*Zwavel, Sulfur*	🜍
Talcum	*Talk*	×
Tartarus	*Wynsteen*	🜿
Terra	*de Aarde*	🜃
Tinctura	*Kleurig Uittrekzel*	℞
Tutia	*Niet, Oogniet*	⊠
Vinum	*Wyn*	V
Viride æris	*Spaans-Groen*	⊕
Vitriolum	*Vitriool, Koperrood*	🜖
Vitrum	*Glas*	O-
Uncia	*een Once, twee Lood*	℥
Volatile	*Vlug*	♑
Urina	*Pis*	⊡